

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΔΑΣΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΗΜΟΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
4^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

"Κοινωνία, Οικονομία, Περιβάλλον
και Βιώσιμη Ανάπτυξη"

Επιμέλεια:
Ευάγγελος Μανωλάς

ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ 2023

**Πρακτικά 4^ο Πανελλήνιου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας
«Κοινωνία, Οικονομία, Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη»**

**Έκδοση Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου
Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμου Ορεστιάδας**

Επιμέλεια: Ευάγγελος Μανωλάς

ISBN: 978-618-85174-1-7

Copyright © 2023

Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης
και Δήμος Ορεστιάδας

Ημερομηνία Έκδοσης: Φεβρουάριος 2023

Οργανωτική Επιτροπή

Πρόεδρος

Ευάγγελος Μανωλάς

Μέλη

Γεώργιος Τσαντόπουλος

Σπυρίδων Γαλατσίδα

Χρήστος Χατζησαββίδης

Έλενα Ράπτου

Βερόνικα Ανδρεά

Χρυσοβαλάντου Αντωνοπούλου

Κριτές εργασιών

Παρασκευή Καρανικόλα

Δημήτριος Κηγγιάς

Ιωάννης Κούζας

Σπυρίδων Κουτρούμπας

Μαρία Κουτσούμπα

Θεόδωρος Μανουσίδης

Βέρα Μαυρίδου

Φωτεινή Μπαντούδη

Διαμαντής Μυρτσίδης

Βασιλική Ολμπασάλη

Αριστοτέλης Παπαγεωργίου

Χρυσούλα Σαββοπούλου

Πασχαλίνα Σίσκου

Στυλιανός Ταμπάκης

Ελένη Φιλίππιδου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1
ΙΣΤΟΡΙΑ	3
Ιωάννης Μ. Κούζας ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΜΥΘΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ	5
Κωνσταντίνος Β. Δημουλάς, Ευριπίδης Κ. Δημουλάς, Έλλη Κ. Βέλιου, Θεοδώρα Ευ. Παπαδημητρίου, Χριστίνα-Χρυσάνθη Φ. Βαμβούρη-Δημάκη, Νικόλαος Γ. Βερβέρας, Χρήστος Σ. Αυγερινίδης, Δημήτριος Γ. Λιόβας, Χρήστος Ν. Πολύζος & Ιωάννης Μ. Κάτσης ΠΙΘΑΝΟΛΟΓΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΤΕΛΩΣ ΑΓΝΩΣΤΗΣ (ΕΩΣ ΤΩΡΑ) ΟΝΟΜΑΤΟΔΟΣΙΑΣ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ ΟΔΡΥΣΩΝ	20
Βασιλική Ι. Κούζα & Ιωάννης Μ. Κούζας ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΩΝ ΟΔΡΥΣΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΕΩΣ ΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ	39
Κωνσταντίνος Β. Δημουλάς, Ευριπίδης Κ. Δημουλάς, Έλλη Κ. Βέλιου, Θεοδώρα Ευ. Παπαδημητρίου, Νικόλαος Γ. Βερβέρας, Χρήστος Σ. Αυγερινίδης, Ανθή Ευ. Βαχτσεβάνου, Δημήτριος Γ. Λιόβας, Χρήστος Ν. Πολύζος & Ιωάννης Μ. Κάτσης ΤΟ ΟΡΜΕΝΙΟΝ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΗΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ (ΔΙΩΚΤΗ ΤΟΥ) ΑΡΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΡΕΣΤΕΙΑ ΘΡΑΚΙΚΗ	56
Γεώργιος Ρυζιώτης 1821 ΣΤΗΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗ: Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ... ΑΛΛΑ ΕΙΧΕ ΘΥΜΑΤΑ!	76
Δημήτριος Κιηγμάς Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821.	83
Χριστίνα-Χρυσάνθη Φ. Βαμβούρη-Δημάκη ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1950, ΟΠΩΣ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΥΠΟ ...	88
Αθανάσιος Αν. Γεωργίσης ΔΗΜΑΡΧΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΑΡΧΕΣ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗ ΤΟΥ ΧΘΕΣ ΣΤΗΝ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ	97
Κωνσταντινιά Πετρίδου Η ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ	116

Σταυρούλα Χαραλαμποπούλου ΟΡΕΣΤΙΑΔΙΤΕΣ ΗΡΩΕΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	128
Διαμαντής Μυρτσίδης ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΩΝ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΒΥΣΣΑ	136
Δημήτριος Γκεντσίδης ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ	146
Ελένη Αλτικολάτση Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	162
Αικατερίνη Γώγογλου ΚΕΡΑΜΟΣ	169
Μαρία Μπαρμπούδη ΝΕΟΧΩΡΙ	177
Νίκη Καλαϊτζόγλου & Νεκταρία-Άννα Σαρδάνη ΝΕΑ ΒΥΣΣΑ.	187
Βασιλεία Πασχαλίδου ΠΛΑΤΗ.	204
Σταματούλα Πασχαλίδου ΚΑΣΤΑΝΙΕΣ	211
ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ.	227
Ελένη Πλακωτή ΑΓΙΟΣ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ: Η ΖΩΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ	229
Ελένη Μπεντέζη ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΟΥΛΑΣ	233
Δημήτριος Μόκαλης ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΡΤΙΔΗΣ.	242
Μαρία Δημητριάδου ΧΡΟΝΗΣ ΑΗΔΟΝΙΔΗΣ	247

Ευθυμία Δ. Καλεντζίδου ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΡΑΧΙΟΛΟΓΛΟΥ	251
Νίκη Καράλη ΑΚΗΣ ΤΣΟΝΙΔΗΣ.....	256
Παναγιώτης Π. Γεωργίου ΠΛΑΤΗ ΚΑΙ ΚΟΜΑΡΑ:ΒΙΩΜΑΤΑ, ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ	265
Ιωάννα Βασιλειάδου Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΑΡΑΧΩΔΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ	276
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	287
Βασιλική Μουχταρίδου & Δήμητρα Παρασχίδου ΟΙ ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	289
Πασχαλίνα Σίσκου 1 ^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ – ΚΥΡΙΛΛΕΙΟ: ΑΠΟ ΤΟ ΧΘΕΣ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ.....	302
Δημήτριος Βουρνέλης & Άννα Εσκή ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΜΥΛΟ ΤΩΝ ΠΕΤΡΩΤΩΝ: ΜΙΑ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΟ 6 ^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ – ΕΥΓΕΝΙΔΕΙΟ.....	314
Αγγελική Ηλιοπούλου & Πασχαλίνα Σίσκου ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ» ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΝΕΑΣ ΒΥΣΣΑΣ.....	324
Σιδερή Γ. Λεύκελη & Χρήστος Μουταφίδης ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΡΙΖΙΩΝ: ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ PROJECT ΣΕ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	342
Βασιλική Κουκούμη ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗ ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ	347
Ευδοκία Σταφίδα ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ: ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΕΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΕ ΛΥΚΕΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	361

Φωτεινή Μπαντούδη & Δημήτριος Κεφάλας ΑΠΟΦΕΙΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΙΣΤΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	366
Ανδρέας Παλεράς, Χρυσούλα Σαββοπούλου & Ιωάννης Ψημμένος ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΕΝΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΔΗΛΑΤΟ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΣΕ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	375
Μαρία Μιντσιδου ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΑΘΗΣΗΣ ΜΕΣΩ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ (CLIL) ΣΕ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	382
Ιωάννης Ψημμένος ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ STEM: ΜΙΑ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΣ ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΕ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	392
Δημήτριος Ν. Τσάμογλου Η ΒΟΡΕΙΟΤΕΡΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ: ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΛΥΚΕΙΟ ΔΙΚΑΙΩΝ	403
Μαρία Βεργέτη & Αγνή Α. Καραγιάννη ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΕΙΦΟΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	410
Ευάγγελος Μανωλάς & Σπυρίδων Γαλατσίδας ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΔΟΣΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΜΟΝΤΕΛΩΝ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ	417
Ευδοκία Σταφίδα Η ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ	428
ΘΡΗΣΚΕΙΑ – ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ.	443
Αθανάσιος Αν. Γεωργίσης ΣΥΝΑΞΙΣ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΙ ΔΙΑΛΛΑΜΨΑΝΤΩΝ ΑΓΙΩΝ	445
Σοφία Μελισσανίδου ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΠΑΜΜΕΓΙΣΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ	462
ΣΥΛΛΟΓΟΙ – ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.	471
Ευαγγελία Ζηλιασκοπούλου, Ιωάννα Τσιακρούδη & Ευγενία Χατζηδημητρίου ΛΥΚΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	473

Σταυρούλα Παπαχατζίδου & Παναγιώτης-Βάιος Γκουντινούδης ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΡΙΓΩΝΟΥ «ΓΑΙΑ»: ΟΙ ΘΡΑΚΙΩΤΙΣΣΕΣ ΠΑΡΑΓΟΥΝ ΘΡΑΚΙΩΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	486
Αιμιλία Λεμπέση & Απόστολος Μανώλης ΠΕΡΙΠΑΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΥ ΝΟΜΟΥ ΕΒΡΟΥ «ΔΡΥΜΟΣ».	493
ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – ΓΕΩΡΓΙΑ.	503
Φανή Α. Δομπάζη, Κλεοπάτρα Π. Κωστοπούλου, Χρήστος Γ. Μπουγιουκλής & Ελισάβετ Ι. Μπουφίδου ΔΑΣΙΚΕΣ ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ ΣΤΟΝ ΕΒΡΟ ΤΗΝ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑ 2000-2019.	505
Στυλιανός Ταμπάκης, Παρασκευή Καρανικόλα, Σωτηρία Ραλούση & Ζωή Ταμπάκη Η ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΛΥΚΕΙΟΥ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΣΕ ΜΗ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ	515
Χρυσοβαλάντου Αντωνοπούλου & Χρήστος Χατζησαββίδης ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΑΓΕΤΟΥ ΚΑΙ Η ΠΑΓΕΤΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΣΤΗ ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΑ	527
Χριστίνα Κατράκου & Παναγιώτης Γεωργίου ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	534
ΕΘΙΜΑ – ΠΑΡΑΔΟΣΗ – ΧΟΡΟΣ.	553
Χρυσούλα Παρουσίδου ΟΙ ΓΚΑΓΚΑΒΟΥΖΗΔΕΣ ΤΗΣ ΟΙΝΟΗΣ	555
Μαρία Βεργέτη & Κυριακή Καρατζούνη ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΥΛΙΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ	564
Βασιλική Ολμπασάλη ΟΙ ΓΚΑΓΚΑΒΟΥΖΗΔΕΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΕΒΡΟΥ: Η ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΜΙΑΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ	570
Ελένη Φιλιππίδου Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΖΕΤΑΙ; ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΣΥΡΤΟΥ ΧΟΡΟΥ ΣΤΗ ΝΕΑ ΒΥΣΣΑ ΕΒΡΟΥ	593
ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ	601

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι εργασίες που περιέχονται σε αυτό τον τόμο παρουσιάστηκαν στο 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας με θέμα «Κοινωνία, Οικονομία, Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη» που διοργανώθηκε από τη Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης σε συν-διοργάνωση με το Δήμο Ορεστιάδας. Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά στις 14-16 Μαΐου 2021. Στο συνέδριο παρουσιάστηκαν πενήντα οκτώ εργασίες.

Ο παρών τόμος περιέχει τις πενήντα τέσσερις εργασίες που υποβλήθηκαν εγγράφως. Οι εργασίες αυτές είναι ταξινομημένες σε επτά ενότητες, και συγκεκριμένα: «Ιστορία», «Βιογραφία», «Εκπαίδευση», «Φυσικό Περιβάλλον – Γεωργία», «Σύλλογοι–Συνεταιρισμοί», «Θρησκεία – Εκκλησίες», «Έθιμα–Παράδοση–Χορός». Ευχαριστώ θερμά όλους τους κριτές που αξιολόγησαν τις εργασίες του τόμου.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά όλους τους συγγραφείς για τα κείμενά τους αλλά και για τη συνεργασία τους κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας αυτής της έκδοσης.

Ευάγγελος Μανωλάς
Καθηγητής
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Νέα Ορεστιάδα, Φεβρουάριος 2023

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΜΥΘΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

Ιωάννης Μ. Κούζας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Νέα Ορεστιάδα είναι μία νέα πόλη που ιδρύθηκε το 1923, αλλά οι κάτοικοί της ανάγουν την ίδρυσή της στους μυθικούς χρόνους και πιστεύουν πως είναι οι συνεχιστές και οι θεματοφύλακες μιας πανάρχαιας πόλης. Κατά την άποψή τους η Ορεστιάδα ιδρύθηκε στα ιστορικά αδιευκρίνιστα χρόνια του Ορέστη και του Αγαμέμνονα. Σήμερα αυτό αποτυπώνεται στο όνομά της, που παραπέμπει ευθέως στον Ορέστη, τον γιο του Αγαμέμνονα και στο έμβλημα του Δήμου Ορεστιάδας, που είναι η κεφαλή της Ιφιγένειας, της αδελφής του Ορέστη και κόρης του Αγαμέμνονα.

Ιστορικά η Ορεστιάδα έκειτο στη θέση της Αδριανούπολης και μετονομάστηκε έτσι κατά την ρωμαιοκρατία, την εποχή του αυτοκράτορα Αδριανού (117-138). Οι Βυζαντινοί όμως συνέχιζαν να την ονομάζουν Ορεστιάδα μέχρι την κατάληψή της από τους Οθωμανούς Τούρκους το 1368/69. Αυτοί τη μετονόμασαν Εντίρνε, γιατί πίστευαν εκ του ονόματός της ότι ήταν η πόλη του Αδριανού, χωρίς να έχουν καμία επίγνωση του πανάρχαιου ονόματός της.

Το 1923 οι Έλληνες της ευρύτερης περιοχής Αδριανουπόλεως αναγκάστηκαν βίαια να διακόψουν την παραμονή τους εκεί, μετεγκαταστάθηκαν όμως λίγα χιλιόμετρα νοτιότερα από την πανάρχαια Ορεστιάδα και ίδρυσαν τη Νέα Ορεστιάδα ως συνέχεια της πόλης που άφησαν πίσω τους.

Η εργασία αυτή έχει ως σκοπό να παρουσιάσει την ιστορία της πόλης σε μια σύνδεση με το παρελθόν της και να δείξει ότι η σημερινή Νέα Ορεστιάδα λειτουργεί και αναπτύσσεται ως πόλη αντάξια του πανάρχαιου ονόματός της.

Λέξεις κλειδιά: Νέα Ορεστιάδα, Ιστορία της Νέας Ορεστιάδας, Καραγάτς, Αδριανούπολη, Ορέστης

Η Ορεστιάδα μέσα από την αχλύ του μύθου

Οι Έλληνες, όταν ίδρυσαν μία πόλη, είχαν ως αρχή τους να τη συνδέουν με τον οικιστή της, ο οποίος συνήθως καταγόταν από κάποιον βασιλικό οίκο, ή τη συνδέει με κάποιον ήρωα του παρελθόντος. Αυτή η συνήθεια αποτυπώθηκε στο γραμματειακό είδος των *γενεαλογιών* και των *κτίσεων πόλεων*, το είδος δηλαδή της ιστοριογραφίας, που εμφανίστηκε στα τέλη του 6^{ου} αιώνα π.Χ. και που οι συγγραφείς τους είχαν ως σκοπό, χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα για την ιστορική ακρίβεια, να επαινέσουν μία πόλη ή να συνδέσουν τον οικιστή της με κάποιον μυθικό ήρωα ή με μία μεγάλη βασιλική οικογένεια. Τέτοιοι λογογράφοι ήταν ο Κάδμος ο Μιλήσιος, ο Ακουσίλαος από το Άργος, ο Φερεκύδης ο Αθηναίος, ο Αντίοχος ο Συρακούσιος, ο Ελλάνικος ο Μυτιληναίος και ο γνωστότερος όλων, ο Εκαταίος ο Μιλήσιος. Στα τέλη του 5^{ου} αιώνα π.Χ. ο Ελλάνικος ο Μυτιληναίος έγραψε την *Ατθίδα*, την ιστορία της Αθήνας, συνδέοντάς την με τους βασιλείς της από τους μυθικούς χρόνους.

Για την Αθήνα, λόγω της φήμης της, έγραψαν πολλοί λογογράφοι και μας μετέφεραν πολλές πληροφορίες για την ιστορία της. Δεν συνέβη όμως το ίδιο με τις άλλες πόλεις του ελληνικού κόσμου. Έτσι, τα στοιχεία για την Ορεστιάδα από την αρχαιότητα είναι λίγα και διάσπαρτα σε έργα συγγραφέων, οι οποίοι ευκαιριακά αναφέρονται σ' αυτήν. Η παλαιότερη αναφορά βρίσκεται στα *Γεωγραφικά* του Στράβωνα (64/63 π.Χ. - 23/24). Ο Ορέστης είχε σχέση με τη Θράκη και ο γιος του Πενθίλος υπήρξε ο συνεχιστής του, όπως φαίνεται από το ακόλουθο απόσπασμα:

Ὀρέστην μὲν γὰρ ἄρξει τοῦ στόλου· τούτου δὲ ἐν Ἀρκαδίᾳ τελευτήσαντος τὸν βίον διαδέξασθαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πενθίλον, καὶ προελθεῖν μέχρι Θρᾶκης, ἐξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον, ὑπ' αὐτὴν τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς Πελοπόννησον κάθοδον [...] καὶ αὐτοῦς ἀπογόνους ὄντας Ἀγαμέμνονος, συναγαγεῖν μὲν τὴν στρατιάν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ'

ὄν καὶ Πενθίλος· ἀλλὰ τὸν μὲν τοῦ Πενθίλου στόλον φθῆναι περαιωθέντα ἐκ τῆς Θράκης εἰς τὴν Ἀσίαν (Στράβων 1817, Γεωγραφικά II, βιβλίον Γ', 439).

Ἀρχηγὸς τοῦ στόλου ἦταν ὁ Ορέστης. Ὃταν αὐτὸς πέθανε στὴν Ἀρκαδία, τὸν διαδέχθηκε ὁ γιος τοῦ Πενθίλου καὶ ἐφτάσε μέχρι τῆς Θράκης, ἐξήντα χρόνια μετὰ τὰ Τρωικά, ἀπὸ αὐτὴν τὴν κάθοδο τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλῆ στὴν Πελοπόννησο [...] καὶ αὐτοὺς ποὺ ἦταν ἀπόγονοι τοῦ Ἀγαμέμνονα, συγκέντρωσε τὴ στρατιὰ τὸν ἴδιο χρόνο, στὸν ὁποῖο ἦταν καὶ ὁ Πενθίλος, ἀλλὰ ὁ στόλος τοῦ Πενθίλου καταστράφηκε, ἐνῶ περνοῦσε ἀπὸ τῆς Θράκης στὴν Ἀσία.

Ὃταν ὁ Ορέστης σκότωσε τὴ μητέρα τοῦ Κλυταιμνήστρα καὶ τὸν Αἰγίσθο, γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖ τὸν φόνο τοῦ πατέρα τοῦ Ἀγαμέμνονα, τὸν καταδίωκαν οἱ Ερινύες γιὰ τὸ ἀδίκημα τῆς μητροκτονίας. Γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν καταδίωξή τους, ἐπρεπε νὰ περάσει ἀπὸ τὰ κύματα ἐπτὰ ποταμῶν, ποὺ ἀνάβλυζαν ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ ἢ νὰ λουστεῖ σὲ τρία ποτάμια, ποὺ ἐνώνονταν μετὰξὺ τους.

Τὸ Ρήγιο τῆς νότιας Ἰταλίας διεκδικούσε τὴν πρώτη λύση ποὺ ἐπέλεξε ὁ Ορέστης, ἐνῶ ἡ Θράκη διεκδικούσε καὶ διεκδικεῖ τὴ δεύτερη ἐκδοχὴ. Σύμφωνα λοιπὸν μ' αὐτὴν τὴν ἐκδοχὴ ὁ Ορέστης ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴ μανία του, ἀφοῦ λούστηκε στὴ συμβολὴ τῶν τριῶν ποταμῶν Ἐβρου - Τούντζα - Ἀρδα καὶ ἐκτίσθη τὴν Ὀρεστιάδα γιὰ νὰ ἐξευμενίσει τὴς Ερινύες (Λάμπας 1980, 1771· Ζαγκλῆς 1975, 14-15· Κακριδῆς 1986, 198· Σκιαδῆς 2010, 199).

Πῶς ἀντιμετωπίζουν τὸ θέμα δύο ἀπὸ τοὺς πιο γνωστοὺς ιστοριοδίφες τῆς Θράκης, ὁ Α. Σαμοθράκης καὶ ὁ Κ. Κουρτίδης;

«Ἀλλὰ ποῖον ἦτο τὸ ἀρχικὸν ὄνομα τῆς πόλεως, ἢ ὁποῖα μετωνομάσθη βραδύτερον Ἀδριανούπολις πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ: Περί τούτου ὑπάρχει διαφωνία μετὰξὺ τῶν ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων τῆς ἀρχαιότητος.

Κατὰ τινὰ παράδοσιν, μὴ ἐπιβεβαιουμένην ἱστορικῶς, ἢ ἴδρυσις τῆς πόλεως ἀνάγεται εἰς τὸν Ὀρέστην, υἱὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὅστις καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἐρινύων διὰ τὸν φόνον τῆς μητρὸς τοῦ Κλυταιμνήστρας, ἐφθασε μετὰ πολλὰς περιπέτειας εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς Θράκης, ὅπου λουστῆς, κατὰ τινὰ χρησμόν, εἰς τὰ ὕδατα τῆς συμβολῆς τῶν τριῶν ποταμῶν, ἐθεραπεύθη ἐκ τῆς κατατροχούσης αὐτὸν μανίας. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς θεραπείας του, ἔκτισε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν Ὀρεστιάδα ἢ Ὀρέστειαν, ἢ ὁποῖα κατὰ τινὰς εἶναι τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀδριανουπόλεως Καραγάτς ἢ καὶ αὕτη ἢ Ἀδριανούπολις.

Ἡ παράδοσις αὕτη διετηρήθη ζωηροτάτη διὰ μέσου τῶν αἰώνων, πάντες δὲ οἱ συγγραφεῖς παραδέχονται αὐτὴν ὡς ἀληθῆ, πολλὰκις δὲ πρὸς ἐπίδειξιν ἀρχαιομαθείας προτιμοῦν τὸ ὄνομα Ὀρεστιάς πολλοὶ ἐκ τῶν νεωτέρων συγγραφέων, ὀνομάζουσι τὴν Ἀδριανούπολιν Ὀρεστιάδα καὶ ἀποδίδουσι τὴν ἴδρυσίν τῆς εἰς τὸν Ὀρέστην ἢ τὸν υἱὸν τοῦ Πενθίλου, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν ρητὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος (X III, 582) ἦλθεν εἰς τὴν Θράκην μετὰ τὸν ἐν Ἀρκαδίᾳ θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἐξήκοντα ἔτη μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς Ὀρεστιάδος, ὑπῆρχεν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ἡ Θρακικὴ πόλις Οὔσκουδάμα ἢ κατ' ἐξέλλητισμόν τινα Οὔσκουδάμος, ἢ ὁποῖα μετωνομάσθη Ἀδριανούπολις.

Κατ' ἄλλην πάλιν ἡ Οὔσκουδάμα μετωνομάσθη ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου Ὀρεστιάς ἢ Ὀρέστεια, καὶ ὅτι ἡ Ὀρεστιάς μετωνομάσθη βραδύτερον Ἀδριανούπολις πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ.

Πλήν τοῦ ὀνόματος: Ὀρεστιάς καὶ Οὔσκουδάμα ἐκαλεῖτο καὶ Ὀδρυσός. Ἦτο δὲ ἡ Οὔσκουδάμα εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν πρωτεύουσα τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν, ἐνός τῶν κυριωτέρων καὶ πολυπληθεστέρων Θρακικῶν λαῶν.

Ἡ λέξις Οὔσκουδάμα εἶναι καθαρῶς Θρακικὴ, σύνθετος ἐκ τοῦ Οὔσκος καὶ δάμα, καὶ τῶν δύο Θρακικῶν ἐπίσης λέξεων. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον συνθετικὸν εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, κύριον ὄνομα ἀρχαιοτάτου τινὸς ἥρωος ἢ δυνάστου τῆς Θράκης, τὸ δεύτερον εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ σανσκριτικόν: damas, ζενδιστί: dama, ἑλληνιστί: δόμος, λατινιστί: domus, καὶ σημαίνει: τόπον, πόλιν ἢ φρούριον. Κατὰ ταῦτα Οὔσκουδάμα σημαίνει τὴν πόλιν ἢ φρούριον τοῦ Οὔσκου. Τὸ Οὔσκος συναντᾶται καὶ ὑπὸ τὸν τύπον Οἶσκος, ὅπως ὁ ποταμὸς Οἶσκος (νῦν Ἰσκερ) ἐκβάλλων εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως καὶ ἡ παρ' αὐτὸν ὁμώνυμος πόλις (νῦν Gigen), ὅπου εὐρέθησαν εἰσὶν ἀναφερόμεναι εἰς τὴν Colonia Ulpia Oescus.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας π.Χ. ἐκεῖ ὅπου κεῖται ἡ Ἀδριανούπολις, ὑπῆρχε μικρὰ πόλις, τῆς ὁποίας ἐλάχιστα μνημεῖα, σώζονται, οὐδὲν δέ, μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον, γνωστὸν νόμισμα. Ἐκαλεῖτο δὲ ὑπὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων Ὀρεστιάς, ὑπὸ δὲ τῶν Θρακῶν Οὔσκουδάμα.

Ἐπισκεφθεὶς αὐτὴν τὸ 127 μ.Χ. ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης Αἴλιος Πόπλιος Ἀδριανός (117-138 μ.Χ.) καὶ ἐξωραΐσας, μετωνόμασεν ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του Ἀδριανούπολιν καὶ Αἰλίαν. Ὡς δὲ λέγεται, καὶ αὐτὸς πάσχων ἐξ ἀνιάτου νοσήματος, ἐλούσθη εἰς τὰ ὕδατα τῆς συμβολῆς τῶν τριῶν ποταμῶν καὶ ἐθεραπεύθη.

Τὸ ὄνομα Ἀδριανούπολις ἐπεκράτησε διὰ μέσου τῶν αἰώνων, διατηρηθὲν καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν μὲ μικρὰν παραλλαγὴν: Ἐδινέ ἢ Ἐδερνέ, ὑπενθυμίζον τὸν ἰδρυτὴν τῆς, μόνον δὲ οἱ Βούλγαροι αὐθαίρετως καὶ ἐξ ὑπερβολικοῦ σωβινισμοῦ κινούμενοι, ὀνομάζουν αὐτὴν Odryn!

Ἡ ἱστορία τῆς πόλεως χάνεται εἰς τὰ σκότη τῶν αἰώνων καὶ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν Ὀδρυσῶν. Ἐν τούτοις ἐκ πολλῶν τεκμηρίων φαίνεται ὅτι ἐνωρίτατα εἰσήχθη εἰς αὐτὴν ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἕνεκα τῆς μετὰ τῆς Αἴνου ἀδιαλείπτου ἐπικοινωνίας αὐτῆς καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι ἰδρύθησαν ἀπὸ τοῦ ὀγδόου ἤδη π.Χ. αἰῶνος εἰς παράλια τῆς Μεσημβρινῆς καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης.

Κατὰ τὸν πέμπτον καὶ τέταρτον αἰῶνα π.Χ. ὅτε συμπίπτει ἡ ἀκμὴ τῆς Ἑλλάδος, οἱ βασιλεῖς τῶν Ὀδρυσῶν, εὐρισκόμενοι εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ κηδεστείας συνάπτοντες, ἄλλοτε μὲν συμμαχοῦντες μετ' αὐτῶν κατὰ τοῦ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα, ἄλλοτε δὲ μαχόμενοι κατ' αὐτῶν, δὲν ἔπαυον, διατηροῦντες ζωηρὰν τὴν μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἰδίως συγγένειαν, ὑφιστάμενοι οὕτω τὴν ἀκαταμάχητον ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἐν Ὀρεστιάδι διάδοσις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἀναμφισβήτητος, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἀνακαλυφθεισῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν καὶ συντριμματῶν ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων καὶ ἄλλων εὐρημάτων τέχνης. Ὅσον δὲ πλησιάζομεν εἰς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους, τόσον περισσότεροι καὶ ἀναμφισβήτητοι εἶναι αἱ ἀποδείξεις, διότι, φαίνεται ὅτι ἀπὸ τῆς κατοχῆς τῆς Θράκης ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὁ ἀπὸ τῶν παραλίω Ἑλληνικῶν πόλεων ἀρξάμενος ἐξελληνισμὸς τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἡγεμόνων καὶ βασιλέων ἤρχισε νὰ ἐξαπλοῦται καὶ εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις. Οἱ λαμβάνοντες μέρος εἰς τοὺς κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας νέοι τῆς Θράκης καθὼς καὶ εἰς τοὺς μεταξύ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνας, ἐκμανθάνοντες τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς ἐστίας τῶν ἐγένοντο φορεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ» (Σαμοθράκης 1963, 23-24).

Ο Κ. Κουρτίδης μας δίνει τὴ δική του ἐκδοχή.

«Κατὰ τινὰς ἢ Οὐσκουδάμα μετωνομάσθη κατόπιν ΟΡΕΣΤΙΑΣ ἢ Ὀρέστεια. Τοῦτο κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι ἀπλή εἰκασία, μὴ στηριζομένη ἐπὶ αὐθεντικῆς τινός ἢ ἱστορικῆς μαρτυρίας, εἰ μὴ εἰς φερομένην τινὰ παράδοσιν, τὴν ὁποῖαν μεταγενέστεροι Ῥωμαῖοι ἱστορικοὶ καὶ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀνήγαγον εἰς ἱστορικὴν περιωπὴν.

[...].

Ὁ Στράβων δὲν ἀναφέρει ποσῶς, ὅτι ὁ Ὀρέστης ἦλθεν εἰς τὴν Θράκην. Ἐνισχυόμεθα δὲ εἰς τὴν γνώμην ἡμῶν αὐτὴν καὶ ἀπὸ ἄλλην τινὰ μαρτυρίαν τοῦ ἐξ Ἀμασειᾶς γεωγράφου, ὅστις λέγει ὅτι

Ὁ Ὀρέστης ἔκτισεν, ὡς λέγεται, τὴν ἐν Ἠπειρῷ Ὀρεστιάδα φεύγων τὸν τῆς μητρὸς φόνον.

Ἐπομένως, ἐάν ὁ Ὀρέστης ἔκτιζε τὴν ἐν Θράκῃ Ὀρεστιάδα, ὁ Στράβων θὰ ἐμνημόνευε τοῦτο, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπρόκειτο περὶ ἀπλῆς παραδόσεως (ὡς λέγεται).

Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ Στράβωνος οὔτε Ὁ Πλίνιος οὔτε ὁ μὲ ἰδιαιτέραν πάντοτε προσοχὴν καὶ ἀκρίβειαν ἀριθμῶν τὰ τοιαῦτα Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀναφέρει τι περὶ τῆς ἐν Θράκῃ Ὀρεστιάδος, περιορίζεται δὲ ἀπλῶς εἰς τὰ ἐξῆς.

Ὀδρῦσαι, ἔθνος Θράκης. Ἔστι δὲ καὶ Ὀδρυσσα πόλις αὐτῶν, ἢ καὶ Ὀδρυσία λέγεται.

[...].

Ἐπίσης δὲν δυνάμεθα κατὰ μείζονα λόγον νὰ στηριχθῶμεν εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βυζαντινοῦ ποιητοῦ Ἰωάννου Τζέτζη (1150 μ.Χ.), κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Σκυθῶν καὶ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα τῆς Θράκης κληρονομήσας» (Κουρτίδης 2006, 164-166).

Τὸ πρὶν μικρὸν πολίχνιον κλησὶν Ὀρεστιάδα,
Ὁ Ἀγαμέμνωνος υἱὸς πρὶν ἠγειρεν Ὀρέστης,

(Εκεῖ λουθεῖς γάρ ποταμοῖς ἰάθη τῆς μανίας)
Καθηρηκῶς Ἀδριανός ὁ βασιλεὺς, ὄν ἔφην,
Ἀδριανός καὶ Αἴλιος, διπλὴν ἔχων τὴν κλῆσιν,
Εἰς κάλλος τε καὶ μέγεθος ἀνήγειρεν αὐξήσας,
Πόλιν Ἀδριανοῦ, πόλιν Αἰλίαν ὀνομάσας.
(Τζέτζης 1826, Ἱστορία 247, σ. 321).

Τη μικρὴ πόλη που πριν ονομαζόταν Ορεστιάδα,
την οποία ο γιος του Αγαμέμνονα, Ο Ορέστης, ἰδρυσε,
(Εκεῖ, αφού λούστηκε στα ποτάμια, γιατρεύτηκε ἀπὸ τη μανία του).
Αφού καθάρθηκε ο βασιλιάς Ἀδριανός για τον οποίο μίλησα,
ο Ἀδριανός και ο Αἴλιος, ἔχοντας δύο ονόματα,
την ξανάκτισε και την αύξησε σε ομορφιά και μέγεθος,
αφού την ονόμασε πόλη του Ἀδριανού, πόλη Αιλία.

«Τὰ περί ἰάσεως τοῦ Ὀρέστου ἐκ τῆς μανίας, λουσθέντος εἰς τὴν συμβολὴν τῶν τριῶν τούτων ποταμῶν, εἶναι καθαρὰ μυθεύματα καὶ φαντασιώδεις ἐπινοήσεις μεταγενεστέρων, ὡς εἶπομεν, ἱστοριογράφων, ἀρεσκομένων νὰ στηρίζωνται εἰς μίαν μυθικὴν παράδοσιν.

Ταύτην ἀκολουθοῦν καὶ οἱ μεταγενέστεροι τοῦ Τζέτζη Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι καὶ χρονογράφοι Ἰωάννης Ζωναρᾶς, Εὐφραΐμιος καὶ Νικηφόρος Γρηγορᾶς ὀνομάζοντες τὴν πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐκεῖ κειμένην πόλιν Ὀρεστιάδα, χωρὶς νὰ ἀναφέρουν τὴν Οὐσκουδάμαν» (Κουρτίδης 2006, 164-166).

Ἡ ονομασία τῆς Ορεστιάδας ἴσως νὰ μὴν οφείλεται στον Ορέστη, ἀλλὰ νὰ προέρχεται ἀπὸ τις Νύμφες Ορεστιάδες. Αὐτές οἱ Νύμφες, κατὰ τὴν ἐλληνικὴ μυθολογία, κατοικοῦσαν στα βουνά, στα ὄμορφα ἄλση, στις πηγές των ποταμῶν και στα χλοερὰ λιβάδια. Στὴν «Ἰλιάδα» οἱ Ορεστιάδες φυτεύουν φτελιές γύρω ἀπὸ τον τάφο του Ηετίωνα, πατέρα τῆς Ἀνδρομάχης, που τον σκότωσε ο Ἀχιλλέας. Ἡ λέξη καργάτς στα τουρκικά σημαίνει φτελιά (Τσονίδης 1980, 49-50).

Υπάρχει, λοιπόν, ἡ ἐκδοχὴ ὅτι αὐτὴ ἡ πόλη, που σήμερα ονομάζουμε, Ἀδριανούπολη κάποτε ονομαζόταν Ορεστιάδα, ἀλλὰ λείπουν τα στοιχεία για νὰ μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ. Ὅπως λέει ο Κ. Κουρτίδης δὲν ἔχουμε κάποιο νόμισμα τῆς ἀρχαιότητος. Δὲν ὑπάρχει ἐπιπλέον μία ἐπιγραφή ἢ δὲν ἔχει καταγραφεῖ ἡ ονομασία ἀπὸ κάποιον ἱστορικό ἢ ἄλλον συγγραφέα τῆς ἀρχαιότητος.

Ἀπὸ τις ἀρχές του 5^{ου} αἰῶνα π.Χ. στὴν περιοχὴ τῆς Θράκης κυριαρχοῦσε το Βασίλειο των Οδρυσῶν μέχρι το 46, ἔτος κατὰ το οποίο ὑποτάχθηκε στὴ Ρώμη και ἡ Θράκη μεταβλήθηκε σε ἐπαρχία τῆς Ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας. Κατὰ τὴν κυριαρχία των Οδρυσῶν δὲν γνωρίζουμε ποια ἦταν ἡ πρωτεύουσα του βασιλείου τους. Πιθανολογεῖται ἡ Βιζύη, ἡ Ουσκουδάμα, ἡ σημερινὴ δηλαδὴ Ἀδριανούπολη, τὰ Κύψελλα και ἴσως ἡ Σευθόπολις, κοντὰ στὴ σημερινὴ Φιλιππούπολη. Για Ορεστιάδα τὴν περίοδο αὐτὴ δὲν γίνεται λόγος και εἶναι λογικό οἱ ηγεμόνες των Οδρυσῶν νὰ ἀγνοοῦσαν τὴν ἰδρυση μίας πόλης που ἰδρύθηκε ἀπὸ τον Ορέστη ἢ, ἀν γνῶριζαν, δὲν εἶχαν κάποιο λόγο νὰ προβάλλουν το ὄνομα που παρέπεμπε στὴν Ἀρκαδία τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ παλαιότερη υπαινικτικὴ και ὄχι ξεκάθαρη ἀναφορά για Ορεστιάδα, ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω, προέρχεται ἀπὸ τον Στράβωνα και εἶναι του 1^{ου} αἰῶνα π.Χ. Ο Στράβων λέει ὅτι ο γιος του Ορέστη, ο Πενθίλος, ἔχει κάποια σχέση με τὴ Θράκη. Δὲν ἀναφέρει τίποτα για τὴν ἰδρυση τῆς Ορεστιάδας. Ἡ Θράκη στὴ συνέχεια ἐγινε ἐπαρχία τῆς Ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας το 46. Τον 2^ο αἰῶνα ο Ρωμαῖος αυτοκράτορας Ἀδριανός αὐτὴ τὴν πόλη τὴν ἐξωράισε και πρὸς τιμὴ του ονομάστηκε Ἀδριανούπολη, χωρὶς νὰ ὑπάρχει καμία πληροφορία πῶς ονομαζόταν μέχρι τότε. Ἐκτοτε καθιερώθηκε ὡς Ἀδριανούπολη και ἔτσι ἀναφέρεται στὴν ἐλληνικὴ γραμματεία ἕως τὴν ἐποχὴ του 10^{ου} αἰῶνα.

Ἐξαίρεση ἀποτελέσε ἡ περίοδος ἀπὸ τον 4^ο αἰῶνα και μετὰ, κατὰ τους οποίους ἔχουμε ἀναφορά τῆς πόλης ὡς Ουσκουδάμα ἀπὸ Ρωμαῖους συγγραφείς.

Ὁ Ἀμμιανός Μαρκελλίνος (Ammianus Marcellinus) (330-400) ἦταν ἱστορικός ἐλληνικῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ ἔγραψε στὴ λατινικὴ γλῶσσα το ἔργο *Res Gestae* σε 31 βιβλία (Σακελλαρόπουλος 1971, 329).

Post hanc Haemimontus Handrianopolim habet, (quae dicebatur **Uscudama**) et Anchialon, civitates magnas et opulentas
(Marcellinus 1939, Βιβλίο 27, κεφ. 4, 12).

Μετὰ ἀπὸ αὐτὴ, ἡ ἐπαρχία του Αιμιμόντου ἔχει τὴν Ἀδριανούπολη, (ἡ οποία λέγεται Ουσκουδάμα) και τὴν Ἀγχιάλο, μεγάλες πόλεις και πλούσιες.

Ο Αίλιος Λαμπρίδιος (Aelius Lampridius) (4ος αι. μ.Χ.), ένας εκ των συγγραφέων της «Historia Augusta», μιας συλλογής βίων Ρωμαίων αυτοκρατόρων από τον Αδριανό ως το Νουμεριανό (117 - 284), αναφέρει την πόλη ως Oresta και ότι την έκτισε ο Ορέστης (Lampridius, VII, 5-7· Κουρτίδης 1928, 311).

Posteaquam se apud tria flumina circa Hebrum ex response purificavit, etiam **Orestam** condidit civitatem... Et Orestam quidem urbem Hadrianus suo nomini vindicari jussit eo tempore.
(Lampridius 1921, Antoninus Heliogabalus VII, 7-8).

Ύστερα αυτός (ο Ορέστης) στη συμβολή τριών ποταμών περί τον Έβρο σε ανταπόδοση διασφάλισε και ίδρυσε την πόλη Ορέστεια... Και την Ορέστεια ο Αδριανός στην εποχή του διέταξε να λάβει το δικό του όνομα.

Ο Festus (ή Sextus Rufus), Ρωμαίος Ιστορικός του 4^{ου} αιώνα, έγραψε το *Breviarum Rerum Gestarum Populi Romani*. Σ' αυτό την Αδριανούπολη την αναφέρει ως Ουσκουδάμα.

Marcus Lucullus per Thracias cum Bessis primus pugnavit; ipsamque caput gentis Thraciam vicit: Haemimontanos subegit, et Eumolpiadem, quae nunc Philippopolis dicitur; **Uscudamam**, quae modo Hadrianopolis nominatur, in ditionem nostram redegit: Cabylen cepit.
(Festus 1967, 5, 9).

Ο Μάρκος Λούκουλλος για τη Θράκη πρώτος πολέμησε με τους Βέσσους. Επικεφαλής του γένους μας κατέκτησε τη Θράκη. Υπέταξε την περιοχή του Αίμου και την Ευμολπιάδα, η οποία τώρα ονομάζεται Φιλιπούπολη. Έθεσε υπό την κυριαρχία μας την Ουσκουδάμα, η οποία με νόμο ονομάζεται Αδριανούπολη. Κατέλαβε, επίσης, την Καβύλη.

Η ονομασία της πόλης ως Αδριανούπολη κυριαρχεί έως τον 10^ο αιώνα. Είχαν ξεχαστεί ή παραμεληθεί οι ονομασίες Ορεστιάδα, Ορέστεια ή Ουσκουδάμα.

Ο Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος (905-959) ήταν αυτοκράτορας της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Ήταν όμως άνθρωπος των γραμμάτων με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα για την Ιστορία αλλά και για τις άλλες επιστήμες. Χαρακτηριστικό του γνώρισμα ήταν η μεγάλη του επιμέλεια στην ανάγνωση. Ήταν πολύ φιλομαθής. Ο Κωνσταντίνος Ζ΄ αναδιοργάνωσε το Πανεπιστήμιο της Μαγναύρας και δημιούργησε στην Κωνσταντινούπολη την αυτοκρατορική εγκυκλοπαιδική *Βιβλιοθήκη του Καμίλα*.

Συγκέντρωσε, αντέγραψε και κατέταξε χειρόγραφα και σπάνια έργα που διαπραγματεύονταν θέματα Ιστορίας και διαφόρων θεσμών. Χάρη στον Κωνσταντίνο Ζ΄ σώθηκαν σπάνια κείμενα και υλικό από τα έργα συγγραφέων της αρχαιότητας, τα οποία θα είχαν εξαφανιστεί, όπως αφανίστηκε το 90% και πλέον της αρχαίας ελληνικής γραμματειακής παραγωγής κατά τη ρωμαϊκρατία.

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι η χρήση του ονόματος της Ορεστιάδας για την Αδριανούπολη εμφανίζεται αυτή την περίοδο. Το υλικό που είχε στη διάθεσή του ο Κωνσταντίνος Ζ΄ και όλοι οι μορφωμένοι Βυζαντινοί έδινε σ' αυτούς τις απαραίτητες πληροφορίες για να μιλήσουν για την Ορεστιάδα. Έτσι, ο ίδιος ο Κωνσταντίνος Ζ΄ μιλά για «Όδρυπός καί Όρεστιάς ή νύν Αδριανούπολις» (Τσονίδης 1980, 49).

Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι δεν μπορεί να υπάρχει κάποια σκοπιμότητα εκ μέρους του περιβάλλοντος του Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου, γιατί όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η ονομασία Ορέστεια για την Αδριανούπολη ήταν γνωστή και τον 4^ο αιώνα και την αναφέρει ο Aelius Lampridius.

Ο Ιωάννης Τζέτζης (1110-1180), συγγραφέας και ποιητής, έγραψε πληθώρα έργων και τα σωζόμενα αποσπάσματά τους είναι πολύτιμη πηγή για χαμένα αρχαία ελληνικά έργα. Γι' αυτό δεν πρέπει να απορρίπτεται τόσο εύκολα η πληροφορία του για την Ορεστιάδα.

Η Άννα Κομνηνή (1083-1153) είναι προγενέστερη συγγραφέας του Ι. Τζέτζη. Στο ιστορικό της έργο *Άλεξιάς* έχει τέσσερις αναφορές στην Ορεστιάδα:

Ἄπαντες οὖν οἱ κατὰ τὰς κωμοπόλεις αὐτόμολοι προσερχόμενοι ἐφήμιζον τοῦτον βασιλέα πλὴν τῶν κατὰ τὴν Ὀρεστιάδα· ἐκεῖνοι γὰρ ἐγκοτοῦντες πάλαι αὐτῶ διὰ τὴν τοῦ Βρυεννίου

κατάσχεσιν τῷ μέρει τοῦ Βοτανειάτου προσέκειντο. Καταλαβόντες οὖν τὸν Ἀθύραν κάκει-
σε διαναπαυσάμενοι τὴν μετ' αὐτὴν ἐκεῖθεν ἀπάραντες τὰ Σχιζὰ κατέλαβον (κώμη δὲ καὶ
τοῦτο Θρακική) κείθι τὸν χάρακα πηξάμενοι (Κομνηνὴ 1937, Βιβλίον 2, 6, 10).

Τοιγαροῦν τὸ γράμμα ὁ Πακουριανὸς ἀνελίζας τηνικαῦτα ὑποστράτηγον προχειρίζεται Νι-
κόλαον τὸν Βρανᾶν, ἄνδρα γενναῖον καὶ πολλὴν περὶ τὰ πολεμικὰ ἐμπειρίαν ἔχοντα. Ὁ δὲ
μετὰ τοῦ ὀπλιτικοῦ παντὸς καὶ τῶν τῆς μείζονος τύχης τῆς Ὁρεστιάδος σπουδαίως ἔξεισιν
ἐνωθῆναι τῷ βασιλεῖ ἐπειγόμενος (Κομνηνὴ 1937, Βιβλίον 4, 4, 1).

Καὶ ὁ Κατακαλὼν παραχρῆμα τῆς πρὸς τὴν Ὁρεστιάδα φερούσης εἶχετο μετ' ἀγαθῶν τῶν
ἐλπίδων λήσεσθαι τοὺς Κομάνους οἰόμενος (Κομνηνὴ 1937, Βιβλίον 10, 3, 5).

Οὗτος δὲ ὁ Μαρριανός, κᾶν νέος τὴν ἡλικίαν ἦν καὶ ἐς μείρακας ἄρτι παραγγέλλων, ἀλλὰ πολ-
λάκις τῶν τῆς Ὁρεστιάδος πυλῶν ἐξερχόμενος μετὰ τῶν Κομάνων ἐμάχετο καὶ τοσαυτάκις
πλήττων ἢ καὶ κτεινὼν νικητῆς ἀνθυπέστρεφεν (Κομνηνὴ 1937, Βιβλίον 10, 3, 6).

Ο Ἰωάννης Ζωναρᾶς (1074 περίπου-1159), εκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς καὶ χρονογράφος τοῦ 12^{ου} αἰώ-
να στο ἔργο του *Επιτομὴ Ἱστοριῶν* γράφει:

Οὗτος τοίνυν τὴν Ὁρεστιάδα οἰκῶν (οὕτω δὲ πάλαι ἡ πόλις ἐκαλεῖτο τοῦ βασιλέως Ἀδρι-
ανοῦ) τοὺς Μακεδόνας εἶχε προσέχοντας αὐτῷ ὡς δὴ τινι κρείττονι (Ζωναρᾶς 1871, 625).

Ο Νικήτας Χωνιάτης (1155-1215/16), Ἱστορικός τοῦ 13^{ου} αἰώνα στο ἔργο του *Χρονικὴ Διήγησις* αναφέ-
ρει τὴν Ἀδριανούπολη, ἀλλὰ ἔχει καὶ 14 αναφορὰς στὴν πόλη ὡς Ὁρεστιάδα. Ενδεικτικὰ:

Καὶ γεροντὸς κατὰ τὴν Ὁρεστιάδα, εἶπη δ' ἂν τις ἄλλος Ἀδριανούπολιν, ἀφ' ἧς ὄρητο
(Χωνιάτης 1835, 360).

Ὁ δ' Ἐρρῆς τὴν Ὁρεστιάδα καταλαβὼν στρατοπεδεύεται περὶ αὐτὴν (Χωνιάτης 1835, 821).

Ο Γεώργιος Παχυμέρης (1242-1310 περίπου) στο ἱστορικό του ἔργο *Συγγραφικαὶ Ἱστορίαι* αναφέρει τὴν
Ὁρεστιάδα 14 φορές. Αναφέρουμε χαρακτηριστικὰ:

Ἀλλ' ὁ τῶν Σάρδεων, ἅμα τῷ τὸν πατριάρχην πεισθῆναι, καὶ αὐτὸς συνεπέθετο, τὰ πολλὰ
συμβαλλομένου τῇ καταθέσει τοῦ τῆς κατὰ τὴν Ὁρεστιάδα Ἀδριανουπόλεως Γερμανοῦ
(Παχυμέρης 1835, vol. I, Βιβλίον I, 102).

Ἐκεῖθεν τοίνυν ἐπανακάμπτουσι πρὸς τὸ Νύμφαιον καθιστῶντο τὰ κατὰ δύσιν ἄχρι καὶ
Ὁρεστιάδος καὶ τὸ ἐπέκεινα (Παχυμέρης 1835, vol. I, Βιβλίον I, 125-126).

Πρῶτον πρὸς Θράκην ἐξώρμα, τὰ κατὰ τὴν Ὁρεστιάδα καλῶς ὡς εἶχε διαθυσόμενον, ἐν
δευτέρῳ κάκεινα τιθέμενος (Παχυμέρης 1835, vol. I, Βιβλίον I, 137).

Ο Νικηφόρος Γρηγοράς (1295-1360), ἱστοριογράφος τοῦ 14^{ου} αἰώνα, ἀντὶ τῆς Ἀδριανούπολης χρησιμο-
ποιεῖ στο ἔργο του *Ρωμαϊκὴ Ἱστορία* τὴν ονομασία τῆς Ὁρεστιάδας 27 φορές. Ενδεικτικὰ αναφέρουμε:

Ἐδοξε μέντοι τοὺς μὲν ἄλλους ἐς τὸ τῆς Καλλιουπόλεως καταλιπόντα φρούριον αὐτὸν
ἀπολεξάμενον διακοσίους παρὰ τὸν βασιλεῖα ἐληλυθέναι Μιχαὴλ ἐν Ὁρεστιάδι διάγοντα
τότε τῇ Θρακικῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ (Γρηγοράς 1829, vol. I, VII, 224).

Πρὶν δ' ὅλην ἡμερῶν ἑβδομάδα παραδραμεῖν, ἄραντες ἐξ Ὁρεστιάδος πλῆθος οὐ μάλᾳ
ἀριθμητὸν ἰπέων καὶ πεζῶν, τοξοτῶν καὶ σφενδονητῶν, ἦσαν ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν
(Γρηγοράς 1829, vol. I, VIII, 319).

Κρύφα γε μὴν συχοὶ τῶν τῆς Ὀρεστιάδος προύχοντων, ἑταιρείαν πεποηκότες, συνέθεντο περιελθόντι Καντακουζηνῷ τὰς πύλας ἀνοῖξαι, πρὶν αἰσθῆσθαι τοὺς τυραννήσαντας δημοτάς, καὶ γράμματα ἔπεμψαν (Γρηγοράς 1830, vol. II, XII, 620).

Παραχωρεῖν τὸν γαμβρὸν καὶ βασιλέα Παλαιολόγον ἑκόντα Ματθαίῳ τῷ γυναικαδέλφῳ τὴν ἐξ Ὀρεστιάδος ἄχρι Βιζύης μετὰ γε τῶν ἑκατέρωθεν χωρίων καὶ πόλεων γῆν αὐτονομῶν νέμεσθαι δεσποτεία (Γρηγοράς 1855, vol. III, XXVII, 153).

Ο Ἰωάννης Καντακουζηνός (1292-1383) στο ιστορικό του ἔργο *Ἱστορίαι* δεν αναφέρει καθόλου την Ὀρεστιάδα. Αντ' αὐτῆς χρησιμοποιεῖ την ονομασία Ἀδριανούπολη καὶ Ἀδριανοῦ πόλις. Οι αναφορές του σε ὅλο το ἔργο του υπερβαίνουν τις 80 καὶ οι περισσότερες εἶναι ὡς *Ἀδριανοῦ πόλις*. Μπορεῖ νὰ γίνῃ κατανοητὴ αὐτὴ ἡ προτίμησή του. Ἦταν αριστοκράτης καὶ αυτοκράτορας. Ἦταν φυσικὸ νὰ προτιμῆσῃ την ονομασία τῆς πόλης που τιμοῦσε ἕναν Ρωμαῖο αριστοκράτη καὶ αυτοκράτορα. Ενδεικτικὰ ἀναφέρουμε τις ἀκόλουθες ἀναφορές:

Πέμπεται παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῷ καὶ βασιλέως τῇ Ἀδριανοῦ πόλει ἐνδιατρίβειν (Καντακουζηνός 1828, vol. I, Βιβλίον Α', κεφ. 1, 13).

Πρὸς τὴν Ἀδριανοῦ μεταβῆναι πόλιν (Καντακουζηνός 1828, vol. I, Βιβλίον Α', κεφ. 4, 23).

Ἐκ τῆς πρὸς Ἀδριανοῦ πόλιν παρὰ τῷ βασιλεῖ Μιχαῆλ διατριβῆς (Καντακουζηνός 1828, vol. I, Βιβλίον Α', κεφ. 8, 38).

Εἰς Ἀδριανούπολιν ἐλθὼν (Καντακουζηνός 1828, vol. I, Βιβλίον Α', κεφ. 39, 189).

Καὶ πέμψας, ἐν Ἀδριανουπόλει τε ἐδήλου διατρίβειν καὶ μαθεῖν ἐθέλειν (Καντακουζηνός 1831, vol. II, Βιβλίον Γ', κεφ. 10, 69).

Ο Λαόνικος Χαλκοκονδύλης (1430-1490) ἔγραψε τὸ ἔργο του, ὅταν ἡ Ἀδριανούπολη εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ εἶχε ονομαστεῖ ἀπὸ αὐτοὺς Ἐντίρνε. Γιατί οἱ Ὀθωμανοὶ προτίμησαν αὐτὴν τὴν ονομασία; Αὐτοὶ δὲν γνῶριζαν τὴν πανάρχαια ἱστορία τῆς πόλης. Τὴν ὀνόμασαν ἔτσι, γιατί νόμισαν ὅτι ὁ διοικητὴς τῆς ονομαζόταν Ἀδριανός.

Ο Λ. Χαλκοκονδύλης παρ' ὅτι σὴν ἐποχὴ τὴν πόλιν ὀνομάζεται Ἀδριανούπολη (Ἐντίρνε) μας λέει σὲ δύο σημεία τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου *Ἀποδείξεις Ἱστοριῶν Δέκα* τὰ ἐξῆς:

Τὸ τε πόλισμα, ὃ ἐπολιόρκει πρότερον, παρεστήσατο, καὶ Ὀρεστιάδα τὴν Ἀδριανούπολιν καλουμένην ἐλαύνων ἐπολιόρκει (Χαλκοκονδύλης 1843, Βιβλίον I, 31-32).

Ἐξελόντες δὴ καὶ ἐξανδραποδισάμενοι ἤλαυνον εὐθὺ τῆς Βυζαντίου χώρας καὶ Ὀρεστιάδος (Χαλκοκονδύλης 1843, Βιβλίον VI, 326).

Ο Θρακολόγος Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου γιὰ τὴν Ἀδριανούπολη λέει: «Ἡ πιο σημαντικὴ πόλις τῆς Θράκης πάνω στὸν Ἑβρο. Ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπέχει 240 χιλιόμετρα. Σήμερα τὴ λένε «Ἀδριανού» (πόλις). Ὀρεστιάδα τὴν λέγαν κάποτε ἀπὸ τὸν Ὀρέστη» (Παπαθανάση-Μουσιοπούλου 1991, 33).

Ὁ κάθε «μῦθος» ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν πραγματικότητα καὶ ἡ πραγματικότης εἶναι ὅτι ἡ περιοχή τῆς Ὀρεστιάδας εἶναι μέρος τῆς ἐλληνικῆς επικράτειας πρὶν ἀπὸ τοὺς κλασικοὺς χρόνους. Ἀν εἰδικὰ γιὰ τὴν Ὀρεστιάδα δὲν εἶναι ἱστορικὰ τεκμηριωμένο, γιὰ τὸ γειτονικὸ «Διδυμότειχο εἶναι ἀπολύτως βέβαιο, γιατί τὸ Διδυμότειχο ἀναφέρεται στὸν κατάλογο τῶν πόλεων που ἦταν φόρου ὑποτελεῖς στους Ἀθηναίους καὶ ὑπάγονταν στὸν «θράκιον φόρον». Ἡ ἐρύτερη περιοχή τῆς σημερινῆς Ἀδριανούπολης - Ὀρεστιάδας - Διδυμοτείχου συνδέεται ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια με τοὺς Ἕλληνες καὶ ἡ ἱστορία τῆς εἶναι μέρος τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας (Κούζας 2008, 31).

Ἐνισχυτικὸ στοιχεῖο τοῦ παραπάνω ἰσχυρισμοῦ ἀποτελεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Γ. Λαμπουσιάδη: «Τὸ Ντόρτ - Καγιά εἶναι εἷς τῶν ἰσχυροτάτων προμαχῶνων τῆς Ἀδριανουπόλεως, πρὸς βορρᾶν αὐτῆς, δε-

σπόζων τοῦ προαστείου Κιγκικίου. Κατά τήν ἀρχαιότητα ὑπῆρχεν ἐπ' αὐτοῦ μεγαλοπρεπῆς βωμός τῆς Ἀρτέμιδος, ἀναγόμενος εἰς αὐτόν τόν Ὀρέστην, τόν μυθικόν ἰδρυτήν τῆς Ἀδριανουπόλεως (Ὀρεστιάδος), ὡς ἐξάγεται ἐκ τινος σπανιοτάτου νομίσματος τῆς Ἀδριανουπόλεως, σωζομένου ἐν τῇ Νομισματολογικῇ Συλλογῇ τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει Τμήματος τοῦ Φιλεκαπαιδευτικοῦ Συλλόγου. Τό πολύτιμον τοῦτο νόμισμα ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1904, ὅποτε κατεστράφη μετ' ἄλλων ἀρχαιολογικῶν κειμηλίων, κατά τήν μεγάλην πυρκαϊάν τῆς Ἀδριανουπόλεως, (19 Αὐγούστου 1904)» (Σαμοθράκης 1963, 547).

Ὡς Ἀδριανούπολη ἡ πόλις αὐτή ἀπό τους ρωμαϊκοὺς χρόνους ἦταν κέντρο συγκοινωνιῶν καὶ ἐμπορίου, ἀφοῦ ἀπεῖχε καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη 240 χιλιόμετρα.

Ἡ Ἀδριανούπολη, παρά τὴ κατοχὴ τῆς ἀπὸ τους Οθωμανοὺς Τούρκους, διατηροῦσε πάντα τὴν ἐλληνικότητά τῆς καὶ ἡ κυρίαρχη πνοή τῆς ἦταν ἡ ἐλληνική. Το 1573 τὴν ἐπισκέφθηκε ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς Fil. du Fresque Cauay «καὶ τὴ βρῆκε γεμάτη ἀπὸ Ἕλληνες...». Ἡ λαίδη Vortley Montagu τὴν ἐπισκέφθηκε το 1717 καὶ ἔγραψε τὶς ἐντυπώσεις τῆς. «Γενικά οἱ κάτοικοι εἶναι Ἑλληνικῆς καταγωγῆς... Οἱ συνήθειες τῆς Ὀμηρικῆς ἐποχῆς ἐξακολουθοῦν ἀκόμα καὶ τὸ πλεῖστον στον τόπο... Πλεῖότερο ἐκπλήττομαι, βρίσκοντας συνήθειες ἀρχαίαις, που δὲν εἶχα συναντήσει...» (Παπαθανάση-Μουσιοπούλου 1991, 33).

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας κάποιοι Ἕλληνες, που ζοῦσαν στὴν Ἀδριανούπολη, συγκεκριθῆσαν σὲ ἓνα προάστιο νοτιοδυτικὰ τῆς πόλης, που εἶχε τὴν ὀνομασία Καραγάτς.

Ὁ Α. Σαμοθράκης γιὰ τὸ Καραγάτς λέει: «Εἰς τὴν ἀντίπεραν τοῦ Ἔβρου κεῖται τὸ ὠραῖον προάστιον Καραγάτς, τὸ ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς μετονομασθὲν Ὀρεστιάς, θερινὸν ἐνδιαίτημα τῶν εὐπόρων Ἀδριανουπολιτῶν καὶ τῶν Εὐρωπαίων. Εἰς τὸ Καραγάτς, ἤδη ἀπὸ τοῦ XVII αἰῶνος ὑπῆρχον αἱ ἐπαύλεις τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐγκατεστημένων Εὐρωπαίων, καθὼς καὶ αἱ οἰκίαι τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ξένων δυνάμεων» (Σαμοθράκης 1963, 32).

Ὁ Στυλιανὸς Γονατὰς υπηρέτησε το 1907-1908 ὡς *ειδικὸς γραφεὺς* στο Προξενεῖο Ἀδριανούπολης. Το Καραγάτς τὸ περιγράφει ὡς ἐξῆς: «Τὸ πιο φημισμένο προάστιο τῆς Ἀδριανούπολης ἦταν τὸ Καραγάτς, που ἀπεῖχε $\frac{3}{4}$ τῆς ὥρας ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ἦταν κέντρο τῆς διεθνούς ἀριστοκρατίας. Ἐκεῖ ἦταν ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς καὶ λειτουργοῦσε εὐπρόσωπο εστιατόριο, ζυθοπωλεῖο καὶ καφενεῖο» (Παπαθανάση-Μουσιοπούλου 1991, 34).

Στὸ Καραγάτς κατέληγε ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, ἡ ὁποία κατασκευάστηκε το 1873 στὴν τότε Οθωμανικὴ αυτοκρατορία καὶ συνέδεε τὸ Δεδέαγατς (Ἀλεξανδρούπολη) με τὴν Ἀδριανούπολη. Ἡ γραμμὴ αὐτὴ ἦταν τοπικὴ. Συνέδεε μόνον αὐτὲς τὶς δύο περιοχές. Ἐφτανε μέχρι τὴ σημερινὴ Νέα Βύσσα καὶ λίγα χιλιόμετρα βόρεια ἀπὸ αὐτὴν ἔκανε παράκαμψη ἀπὸ τὴν εὐθεία καὶ κατέληγε στο Καραγάτς. Ἐκεῖ λειτουργοῦσε ὁ κεντρικὸς σταθμὸς τῆς Ἀδριανούπολης. Τα προϊόντα μεταφέρονταν ἀπὸ τὸ Καραγάτς στὴν Ἀδριανούπολη μέσω τῆς γέφυρας με ἄμαξες.

Ἡ Ἀδριανούπολη με τὸν σταθμὸ τοῦ Καραγάτς «μετατράπηκε σὲ σημαντικὸ κέντρο διεθνούς ἐμπορίου, συγκεντρώνοντας ἐκτὸς ἀπὸ μεγαλοστελέχη τῆς Ἐταιρίας τῶν Σιδηροδρόμων, μεγάλο πλῆθος ξένων ἐπενδυτῶν, ἐμπόρων καὶ τραπεζιτῶν» (Μυρτσιδῆς, Δ. & Μυρτσιδῆς, Χ. 2016, 48).

Αὐτὴ ὅμως ἡ ἀλλαγὴ δὲν ὠφέλησε τὴν ἐλληνικὴ κοινότητα τῆς ευρύτερης Ἀδριανούπολης. «Ὀφείλω ὅμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἡ κατὰ το 1872 ἐγκατάστασις τοῦ σιδηροδρόμου ὠφέλησε μὲν πολυειδῶς τὴν ἡμετέραν πόλιν, εἰς ἀδιάλειπτον αὐτὴν τιθεῖσα συγκοινωνίαν μετὰ τῶν διαφόρων κέντρων τοῦ Ἑυρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, καὶ διηκόλυνε μέγαν τὰς συναλλαγὰς καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἀλλ' ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων τούτων δὲν ἠδυνήθη ὅσον ἔδει νὰ ὠφεληθῆ ἡ ἡμετέρα κοινότης διὰ τους ἐξῆς μάλιστα λόγους: α) Ἡ εἰσροὴ καὶ ἐγκατάστασις ἐνταῦθα τε καὶ ἐν τοῖς διαφόροις σιδηροδρομικοῖς σταθμοῖς ἐμπορικῶν πρακτορείων τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν οἰκῶν Δρέϋφους καὶ Ἀλλατίνη, ἔβλαψαν τους ἡμετέρους ὁμογενεῖς καὶ παρέδωκαν τὰ σκήπτρα τοῦ ἐμπορίου εἰς τους κάλλιον ἡμῶν παρεσκευασμένους καὶ διὰ πλείονων κεφαλαίων καὶ μέσων εἰς τὴν κόνιστραν κατερχομένους ξένους καὶ εἰς τους ὁμοεθνεῖς αὐτῶν πράκτορας Ἰουδαίους. β) Ἐνὼ παρά τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν επικρατεῖ τὸ δαιμόνιον τοῦ συνεταρισμοῦ καὶ τῆς ἀλληλεγγύης πνεύμα, παρ' ἡμῖν δυστυχῶς αἱ ἀρεταὶ αὐταί, εἰς ἃς ἡ ἀνθρωπότης ὀφείλει τὰς τεράστιας αὐτῆς προόδους, εἶνε ὅλως ἀγνωστοί. γ) Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μικροεμπορίῳ ὑπεσκέλισαν ἡμᾶς ἐν τινὶ μέτρῳ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ Ἀρμένιοι, διότι πρακτικότεροι ἡμῶν ὄντες καὶ μὴ ἔχοντες υψηλότερα ἰδανικά πλὴν τῆς ὕλης νὰ ἐξυπηρετήσωσιν ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν πλέον προσοδοφόρων ἐπιτηδευμάτων· τουντεῦθεν πλουτοῦσι μὲν οὗτοι καὶ εὐημεροῦσιν, ἐνὼ ἡμεῖς εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ γράμματα ὡς τὰ πολλὰ ἐπιδιδόμενοι καὶ τὸ πατρικὸν περιφρονούντες ἐπάγγελμα, φθίνομεν καὶ πενόμεθα. δ) Το δε χεῖριστον ἡ τῶν φῶτων περίσσεια καὶ ἡ μετὰ τῶν ξένων ἐπικοινωνία ἀντὶ νὰ ἐνισχύσωσι καὶ ἐπιρρῶσωσιν, ἐπέφερον τὴν ἐλάττωσιν τοῦ πρὸς τὰ πάτρια σεβασμοῦ, καὶ ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν θρησκείαν· ἡ δε υπεραύξουσα πολυτέλεια καὶ ἡ υπερτίμησις τῶν τροφίμων

και των άλλων απαραίτητων ειδών ουκ ολίγον συνεβάλοντο εις την ελάττωσιν των γάμων παρά τοις πλέον ανεπτυγμένοις των πολιτών προς ανυπολόγιστον υλικήν και ηθικήν βλάβην της ημετέρας κοινωνίας» (Λαμπουσιάδης 1928, 302).

Ωστόσο, στο Καραγάτς ο ελληνικός πληθυσμός κατέστη κυρίαρχος. «Σύμφωνα με την ελληνική απογραφή της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1920 ο πληθυσμός του Καραγάτς ανερχόταν σε 6.650 άτομα εκ των οποίων 5.506 ήταν Έλληνες» (Γεωργίσης 2019, 68).

Η Αδριανούπολη περιήλθε στην κατοχή των Ελλήνων το 1920. Στις 12 Ιουλίου 1920 ο ελληνικός στρατός παρέλασε θριαμβευτικά στην Αδριανούπολη και την επομένη την επισκέφθηκε ο βασιλιάς Αλέξανδρος. Τον ελληνικό στρατό «Έλληνες, Αρμένιοι και Μουσουλμάνοι τον υποδέχθηκαν με ενθουσιασμό, γιατί γλίτωσαν από τον Νεοτουρκικό ζυγό» (Παπαθανάση-Μουσιοπούλου 1991, 126). «Η επίσημος και πανηγυρική είσοδος των Έλληνικών στρατευμάτων εις Αδριανούπολιν έλαβεν χώραν την Δευτέραν. Παρέτυχον και εις την είσοδον του στρατού μας με έπικεφαλής τον Διάδοχον Κωνσταντίνον εις Ίωάννινα, άλλ' η είσοδος εις Αδριανούπολιν με έπικεφαλής τον Βασιλέα Αλέξανδρον μου προϋξένησε συγκίνησιν άνωτέραν πάσης περιγραφής» (Καλογεράς 1975, 224). Τότε το προάστιο του Καραγάτς μετονομάστηκε Ορεστιάδα από τις ελληνικές Αρχές, προφανώς γιατί η Αδριανούπολη δεν μπορούσε να μετονομαστεί (Κούζας 2008, 31-32).

Η Ανατολική Θράκη παρέμεινε στην επικράτεια του ελληνικού κράτους μέχρι τη συνθήκη των Μουδανιών (11 Νοεμβρίου 1922). Οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφάσισαν ερήμην της Ελλάδας να την παραδώσουν αμαχητί στους Τούρκους του Μουσταφά Κεμάλ. Έτσι κρίθηκε και η τύχη της Αδριανούπολης και του Τριγώνου του Καραγάτς.

Γιατί όμως δόθηκε στην Τουρκία και η περιοχή του Τριγώνου του Καραγάτς, το χερσαίο δηλαδή τμήμα, το οποίο βρισκόταν στην ελληνική πλευρά του Έβρου ποταμού, ενώ η συνθήκη των Μουδανιών προέβλεπε ως σύνορο μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας τον Έβρο ποταμό;

Στις διαπραγματεύσεις, που προηγήθηκαν για την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης, ο Μουσταφά Κεμάλ δεν συμφωνούσε να παραμείνει το Καραγάτς στην ελληνική επικράτεια. Οι λόγοι ήταν δύο. Οι Τούρκοι ήθελαν να κατοχυρώσουν την ασφάλεια της Αδριανούπολης από το ελληνικό πυροβολικό και να εξασφαλιστεί απρόσκοπτα μέσω του σιδηροδρομικού δικτύου η μεταφορά εμπορευμάτων και η ροή προϊόντων μέσω του σιδηροδρομικού σταθμού του Καραγάτς (Κούζας 2008, 34-35).

Οι διαπραγματεύσεις για την τύχη του Καραγάτς

Στις συζητήσεις της Λωζάνης τον Μάιο του 1923 οι Τούρκοι απαιτούσαν αποζημιώσεις «για τας ζημίας τας γενομένας υπό του Στρατού της Ελλάδος εν Μικρά Ασία». Απαιτούσαν οικονομική αποζημίωση 4 δισεκατομμύρια χρυσά φράγκα, παράδοση του μισού πολεμικού και εμπορικού στόλου, την έξωση του Πατριαρχείου από την Κωνσταντινούπολη και διενέργεια δημοψηφίσματος στη Δυτική Θράκη.

Αντιπρόσωπος της Ελλάδας στη Λωζάνη ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος και της Τουρκίας ο Ισμέτ πασάς, βουλευτής τότε Αδριανούπολης, που αργότερα επονομάστηκε Ισμέτ Ινονού και έγινε πρωθυπουργός της Τουρκίας. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος αναγνώριζε το δίκαιο των απαιτήσεων της Τουρκίας, αλλά εξέφραζε την αδυναμία της χώρας μας να ικανοποιηθεί η Τουρκία, λόγω της δεινής οικονομικής θέσης, στην οποία περιήλθε η Ελλάδα μετά το τέλος του πολέμου.

Από την άλλη πλευρά η στρατιωτική ηγεσία, με αναδιοργανωμένη τη Στρατιά του Έβρου, ήταν έτοιμη να ανακαταλάβει την Ανατολική Θράκη, που τον Νοέμβριο του 1922, με εντολή των Συμμάχων, παραδόθηκε αμαχητί στους Τούρκους. Η θέση των στρατιωτικών ήταν πως με την ανακατάληψη της Ανατολικής Θράκης θα σταματούσαν οι Τούρκοι τις διεκδικήσεις τους.

Με επίπονες και συνεχείς διαπραγματεύσεις στο παρασκήνιο οι δύο αντιπροσωπείες στις 26 Μαΐου 1923 κατέληξαν στον ιστορικό συμβιβασμό «...η Τουρκία παραιτείται της απαιτήσεως ταύτης (της χρηματικής) των αποζημιώσεων» και συμφωνούν «...όπως τροποποιηθή το σύνορον της Θράκης παραχωρουμένου εις την Τουρκίαν του Καραγάτς μετά των προαστείων του...» Τα ειρημένα προάστια ήταν η Μπόσνα και το Ντεμερντές. Οι κάτοικοι της Μπόσνας εγκαταστάθηκαν στο ελληνικό έδαφος και δημιούργησαν τη Νέα Βύσσα και οι κάτοικοι του Ντεμερντές εγκαταστάθηκαν στη σημερινή Καβύλη. Λέγεται μάλιστα ότι τότε οι κάτοικοι της Μπόσνας, που πληροφορήθηκαν στο παρασκήνιο τις συζητήσεις για την τύχη του χωριού τους, ήταν πρόθυμοι να δώσουν στους Τούρκους δύο δοχεία χρυσές λίρες, για να μείνει αυτό στο ελληνικό έδαφος. Με την συμφωνία αυτή η Τουρκία εξασφάλιζε έναν σιδηροδρομικό σταθμό για την Αδριανούπολη και παράλληλα στρατιωτική ασφάλεια έναντι της Ελλάδας και η Ελλάδα μια έντιμη ειρήνη χωρίς οικονομικές αποζημιώσεις (Κούζας 2008, 34).

Η ρύθμιση αυτή μπορεί να ικανοποιούσε την πολιτική ηγεσία, αλλά γέμιζε πικρία τους στρατιωτικούς, οι οποίοι «...πενθούντες εκφράζουν την βαθειά λύπη των, αίροντες εφεξής την προς την αντιπροσωπείαν εμπιστοσύνη των» (Τσονίδης 1980, 27).

Η συμφωνία επισημοποιήθηκε με πρωτόκολλο, το οποίο υπογράφηκε στις 24 Ιουλίου 1923 στη Λωζάνη. Σ' αυτό ορίζονταν λοιπόν πως «το έδαφος το κείμενο μεταξύ του Έβρου και της τουρκοελληνικής μεθορίου..., όπερ θέλει αποδοθή εις την Τουρκίαν, θα παραδοθή εις τας τουρκικάς Αρχάς το βραδύτερον την 15ην Σεπτεμβρίου 1923...» και «Οι Έλληνες κάτοικοι του Καραγάτς θα υπαχθώσι εις την ανταλλαγήν των πληθυσμών...» (Ν. Δ. 1923. Πρωτόκολλον περί του Καραγάτς, άρθρα 1 και 3).

Και έτσι οι Έλληνες της Αδριανούπολης αναγκάστηκαν τον Αύγουστο του 1923 να μεταναστεύσουν στην απέναντι ελληνική πλευρά του Έβρου ποταμού, οι κάτοικοι του Καραγάτς να μεταναστεύσουν νοτιότερα και να συνεχίσουν εκεί τις παραγωγικές τους δραστηριότητες, ιδρύοντας από το μηδέν μια καινούρια πόλη, που θα την ονομάσουν όχι Νέο Καραγάτς, αλλά Νέα Ορεστιάδα. Θα μπορούσε να ονομαστεί Νέα Αδριανούπολη, αλλά αυτή η ονομασία εξέφραζε έναν Ρωμαίο αυτοκράτορα. Θα μπορούσε να ονομαστεί Νέα Πτελέα για να αποδοθεί στα ελληνικά το Καραγάτς (φτελιά), αλλά και αυτή δεν μπορούσε να εκφράσει όλον τον ελληνισμό της ευρύτερης περιοχής, γιατί στους μετεγκατασταθέντες συμπεριλαμβάνονταν Έλληνες από την Αδριανούπολη, την Μπόσνα και το Ντεμερντές. Σε συνδυασμό με το ότι το Καραγάτς το 1920 ονομάστηκε από τις ελληνικές Αρχές Ορεστιάδα η επιλογή να ονομαστεί η νέα πόλη εντός της ελληνικής επικράτειας Νέα Ορεστιάδα ήταν η πιο αντιπροσωπευτική και δηλωτική της νέας ταυτότητας.

Ο Δήμος της Ορεστιάδας έχει ως έμβλημα σε όλα τα έγγραφα την κεφαλή της Ιφιγένειας. Η Ιφιγένεια μετά από χιλιάδες χρόνια συνδέθηκε με τον αδελφό της Ορέστη σε μια πόλη που είναι η βορειότερη της Ελλάδας. Η Ιφιγένεια αποτελεί για τους κατοίκους της Ορεστιάδας σύμβολο. Οι ίδιοι θεωρούν πως, όπως η Ιφιγένεια θυσιάστηκε για τους σκοπούς των Ελλήνων στην Αυλίδα, έτσι και οι Καραγατσιανοί της Αδριανούπολης θυσίασαν το Καραγάτς για την Ελλάδα, προκειμένου να επιτευχθεί η συμφωνία της Λωζάνης με το λιγότερο δυνατό κόστος για την Ελλάδα (Κούζας 2008, 32).

Οι κάτοικοι της Αδριανούπολης, οι κάτοικοι της παλαιάς Ορεστιάδας και του Καραγάτς, οι άδικα ξεριζωμένοι κατά το 1923, έχοντας επίγνωση των καταβολών, που έφερναν μαζί τους πέρα από τον Έβρο ποταμό, αποφάσισαν να δώσουν στη νέα εγκατάστασή τους το όνομα Νέα Ορεστιάδα.

Όταν συνειδητοποίησαν ότι έπρεπε να εγκαταλείψουν τις πατρογονικές τους εστίες και να ψάξουν να βρουν το κατάλληλο μέρος για την ίδρυση της νέας πόλης, οι εκπρόσωποι που πέρασαν από την Αδριανούπολη στην άλλη πλευρά του Έβρου είχαν να επιλέξουν ανάμεσα σε πολλές πεδινές εκτάσεις, με πιθανότερη το τσιφλίκι ενός μπέη, γνωστό ως Κουμ-τσιφλίκ. Το Κουμ-τσιφλίκ ήταν μία έρημη περιοχή με καλλιεργήσιμες και μη γαίες. Την περιοχή διέσχιζε μόνον η σιδηροδρομική γραμμή και υπήρχε στο ύψος του σημερινού σιδηροδρομικού σταθμού ένα μικρό οίκημα για τις ανάγκες των υπαλλήλων του σιδηροδρόμου.

Υπήρξε μία πρόταση να εγκατασταθούν οι πρόσφυγες στο Διδυμότειχο, επιλογή την οποία ήθελαν οι έμποροι της Αδριανούπολης και του Καραγάτς, αλλά η πρόταση αυτή προσέκρουσε στην αντίθεση των κατοίκων του Διδυμοτείχου. Για την τελική όμως απόφαση φαίνεται ότι βάραινε η επιμονή των γεωργών Καραγατσιανών, που τα 2/3 των χωραφιών τους ήταν επί ελληνικού εδάφους, στις γύρω από τη νέα πόλη περιοχές και δεν ήθελαν να απομακρυνθούν από αυτά (Τσονίδης 1980, 43). Η νέα τοποθεσία απέχει 17 χιλιόμετρα νοτιότερα του Καραγάτς και βρίσκεται σε υψόμετρο 54 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.

Μία νέα πόλη της Ελλάδας το 1923

Η είδηση για την παραχώρηση του Καραγάτς έγινε γνωστή στους κατοίκους του στις 27 Μαΐου 1923. Στις 3 Ιουνίου έγινε σύσκεψη υπό την προεδρία του Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Πολυκάρπου και αποφασίστηκε να μετεγκατασταθούν χωρίς χρονοτριβή και χωρίς οι κάτοικοι να διασκορπιστούν σε διάφορα μέρη.

Η εκκένωση του Καραγάτς άρχισε τον Ιούλιο 1923 και στις 14 Σεπτεμβρίου, εκτός από 6 οικογένειες, όλοι είχαν αποχωρήσει από αυτό. Στις 15 Σεπτεμβρίου παραδόθηκε στους Τούρκους με πρωτόκολλο παράδοσης και παραλαβής. Η μεταφορά των κατοίκων γίνονταν με κάρα, τραίνα και με βοϊδάμαξες. Μαζί με τους ανθρώπους μεταφέρονταν και ό,τι άλλο κινητό αντικείμενο μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στο κτίσιμο των νέων νοικοκυριών, όπως πόρτες, παράθυρα, εργαλεία κ.λπ. Το πρώτο σπίτι κτίστηκε στις 28 Ιουλίου και συνολικά 900 άτομα εγκαταστάθηκαν στη Νέα Ορεστιάδα, όλοι από το Καραγάτς και την Αδριανούπολη.

Η έγκριση για τη δημιουργία της νέας πόλεως πάρθηκε σε σύσκεψη που έγινε στην Αθήνα στις 10 Ιουνίου 1923. Εκεί ο Ν. Πλαστήρας και ο Στ. Γονατάς έδωσαν εντολή στον Γενικό Διοικητή Θράκης Σπύρο Δάσιο να ξεκινήσει τις εργασίες με πίστωση 5.000.000 δραχμών. Το ρυμοτομικό σχέδιο της νέας πόλης ήταν του Μηχανικού της Γενικής Διοικήσεως Θράκης Γεωργίου Μαγκλή και η χάραξή του ξεκίνησε αμέσως από την XI Διλοχία Μηχανικού (Κούζας 2008, 35).

Η πόλη θα ήταν τετραγωνισμένη, με χώρους για την αγορά και την εμπορική δραστηριότητα, με αστικές και αγροτικές κατοικίες και με πολλούς χώρους αναψυχής. Ο αρχικός της σχεδιασμός κάλυπτε 1.400 στρέμματα και 30 χιλιόμετρα δρόμου. Οι πρώτοι κάτοικοι παραπονούνταν ότι οι δρόμοι της ήταν τόσο φαρδιοί, ώστε δυσκολεύονταν να περάσουν από τη μια στην άλλη πλευρά, ιδίως όταν ήταν βρεγμένοι και γεμάτοι λάσπη.

Τα επίσημα εγκαίνια της νέας πόλης έγιναν στις 12 Αυγούστου 1923 και μετά τις ομιλίες και τον αγιασμό τέθηκε ο θεμέλιος λίθος των δημοσίων κτιρίων. Όλα τα σπίτια κτίζονταν με πλίνθους και με λάσπη και όλη η οικογένεια βοηθούσε στο κτίσιμό τους, λόγω της έλλειψης κτιστών και μαστόρων.

Οι Καραγατσιανοί, επειδή ήθελαν την Ορεστιάδα αποκλειστικά Καραγατσιανή, έκτισαν την εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων στο γεωργικό τμήμα της πόλης. Ο Μητροπολίτης Πολύκαρπος όμως και ο Γενικός Διοικητής Θράκης Σπύρος Δάσιος ήθελαν την εκκλησία στο όνομα της Παναγίας, όπως ήταν στην Αδριανούπολη. Η εκκλησία της Παναγίας θα κτιζόταν στο κέντρο της πόλης, όπου βρισκόταν και η Μητρόπολη Ορεστιάδας. Ο ναός θεμελιώθηκε, αλλά δεν ολοκληρώθηκε ποτέ (Κιηγιάς & Ρυζιώτης 2010, 222-223· Σίσκου 2016, 150) και, όταν ο Μητροπολίτης παραιτήθηκε λόγω ορίου ηλικίας το 1931, η Ορεστιάδα υπάχθηκε στην Μητρόπολη Διδυμοτείχου, στην οποία και παραμένει μέχρι σήμερα (Κούζας 2008, 36). «Κατά τό 1931, μέ τήν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου συνεχωνεύθη ή καταργηθεΐσα Μητρόπολις «Νέας Ορεστιάδος», καθώς καί τό άλλοτε άντ' αὐτῆς άποσπασθέν τμήμα τῆς καταργηθεΐσης επίσης μητροπόλεως Σουφλίου (1934)» (Σαμοθράκης 1963, 154· Κιηγιάς & Ρυζιώτης 2010, 278).

Ο Σπύρος Δάσιος ήθελε η Ορεστιάδα να είναι μια καινούργια Αδριανούπολη. Είχε κατά νου να δημιουργήσει ένα μεγάλο αστικό κέντρο, που να αποτελεί το αντίπαλο δέος για τους απέναντι Τούρκους και γι' αυτό εργάστηκε ακούραστα, βοηθώντας την πόλη και για πολλά χρόνια μετά την ίδρυσή της. Ο Πολύκαρπος ήθελε επίσης την Ορεστιάδα αστικό κέντρο της περιοχής και γι' αυτό προσπαθούσε να συγκρατήσει, με το κύρος που διέθετε, όσους αστούς είχαν σκοπό να αποχωρήσουν από την πόλη. Πολλοί όμως εύποροι Καραγατσιανοί και αστοί Αδριανουπολίτες, για να αποφύγουν τις ταλαιπωρίες, εγκαταστάθηκαν σε άλλα μέρη.

Στην πόλη εγκαταστάθηκαν και αρκετές οικογένειες Αρμενίων και Εβραίων, που βοήθησαν την εμπορική δραστηριότητα της νέας πόλης. Τον Μάιο του 1943 όμως οι Γερμανοί συνέλαβαν όλους τους εβραϊκής καταγωγής κατοίκους και τους μετέφεραν στη Γερμανία. Μπόρεσαν να σωθούν μόνον 20 οικογένειες περίπου, από τις οποίες καμία δεν ξαναγύρισε στην Ορεστιάδα.

Μέσα σε ένα χρόνο δημιουργήθηκε η Νέα Ορεστιάδα. Η XI Διλοχία Μηχανικού δεν έκανε μόνο τη διάνοιξη των δρόμων και την κατασκευή των δημοσίων κτιρίων, αλλά βοηθούσε και τους κατοίκους στο κτίσιμο των σπιτιών τους. Ο ήπιος χειμώνας του 1923-1924 συγκράτησε τον κόσμο και βοήθησε να μην καταφύγουν νοτιότερα. Η πρώτη ηλεκτροδότηση της πόλης έγινε από ιδιωτική εταιρεία το 1929 και από τη ΔΕΗ το 1962. Η υδροδότηση έγινε το 1953 και η ασφαλτόστρωση των δρόμων το 1955.

Το 1932 η πόλη διευρύνθηκε με τις συνοικίες Κλεισούς - Οινόης στα βόρεια και Σαγήνης στα νότια της πόλης. Οι κάτοικοι αυτών των οικισμών ζούσαν στον κάμπο, αλλά οι πλημμύρες του Έβρου εκείνης της χρονιάς τους οδήγησε στην απόφαση να κάνουν τη μετεγκατάσταση. Στους οικισμούς αυτούς προστέθηκαν και πρόσφυγες από το Μεγάλο Ζαλούφι, το Λεοντάρι και το Κρασοχώρι της Ανατολικής Θράκης. Κάποιοι κάτοικοι αυτών των οικισμών του κάμπου, οι οποίοι δεν είχαν μετακινηθεί το 1932, αναγκάστηκαν να το πράξουν το 1952 μετά από τις επανειλημμένες πλημμύρες που είχαν συμβεί ως τότε.

Η κεντρική πλατεία της Νέας Ορεστιάδας, η πλατεία Δασίου, αποτελούσε το επίκεντρο της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής δραστηριότητας των κατοίκων της πόλης. Στην αρχική της μορφή περιλάμβανε πάρκο με δένδρα, τριανταφυλλιές και αιθαλείς θάμνους. Αργότερα στο κέντρο της κατασκευάστηκε σιντριβάνι με το καράβι του Ορέστη. Με αυτό το καράβι πίστευαν οι κάτοικοι ότι ήρθε ο Ορέστης στη συμβολή των τριών ποταμών, για να λουστεί και να εξαγιστεί από το αδίκημα της μητροκτονίας. Ο ποταμός Έβρος ήταν πλωτός ποταμός μέχρι το 1870 και πολλά εμπορεύματα προς την Αδριανούπολη διακινούνταν μέσω του ποταμού. Η σύνθεση του σιντριβανιού, που κατ' άλλους ήταν ένα κοχύλι, έδειχνε την αντίληψη των κατοίκων ότι αυτοί ήταν και εξακολουθούν να είναι οι φορείς και οι συνεχιστές της παράδοσης του Ορέστη. Η πλατεία αυτή ανακαινίστηκε και άλλαξε το 2014 παρουσι-

άζοντας μια πιο σύγχρονη εικόνα της πόλης κατά τα πρότυπα των μεγαλουπόλεων. Με την ανακαίνιση καταστράφηκε και το συγκεκριμένο καράβι ή κοχύλι. Ο σχεδιασμός της νέας πλατείας έγινε επί της δημαρχιακής θητείας του Άγγελου Παπαϊωάννου (1998-2002) και Γρηγορίου Τζότζολα (2002-2006) και ολοκληρώθηκε στη δεύτερη δημαρχιακή θητεία του Δημητρίου Μουζά (2010-2014).

Με το ξεπέρασμα των πρώτων δυσκολιών, που είχαν οι εγκαταστημένοι Καραγατσιανοί και Αδριανουπολίτες, η πόλη άρχισε να δείχνει τη δυναμική της. Κατάφερε σε σύντομο χρονικό διάστημα να κυριαρχήσει οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά στα υπόλοιπα παλαιά ημιαστικά κέντρα και να αποτελεί σήμερα τον πόλο έλξης ολόκληρου του βορείου τμήματος του νομού Έβρου.

Το 1928 η Επαρχία Ορεστιάδας (στον Βόρειο Έβρο Δήμοι ήταν την εποχή εκείνη το Διδυμότειχο και το Σουφλί) είχε πληθυσμό 34.277 κατοίκους, από τους οποίους οι 14.188 ήταν πρόσφυγες. Οι πρόσφυγες ήταν αριθμητικά περίπου ίδιοι με αυτούς που είχαν μαζί η Επαρχία Σουφλίου και η Επαρχία Διδυμοτείου (συνολικά οι δύο αυτές Επαρχίες είχαν 17.084 πρόσφυγες) (Ζαφείρης 2015, 400). Ο πληθυσμός της πόλης με την απογραφή του 1928 ήταν μόλις 3.246 κάτοικοι. Το 1946 από κοινότητα έγινε Δήμος με πληθυσμό 6.652 κατοίκους. Το 1998, που μετατράπηκε σε Καποδιστριακό Δήμο περιλαμβάνοντας τα γύρω χωριά, ο πληθυσμός της υπερέβαινε τους 20.000. Με την απογραφή του 2001 είχε 21.730 κατοίκους και με την απογραφή του 2011 ο Καλλικρατικός Δήμος της Ορεστιάδας είχε 37.695 κατοίκους (ΕΣΥΕ 2015· ΕΛΣΤΑΤ 2012).

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η εξέλιξη του πληθυσμού της πόλης διαμορφώθηκε ως εξής:

Πίνακας 1

Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ			
Α/Α	ΕΤΟΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ
1	1951	12.832	42.831
2	1961	13.948	47.624
3	1971	12.513	39.949
4	1981	14.727	42.226
5	1991	14.783	40.049
6	2001	21.730	-
7	2011	-	37.695

(Κούζας 2016, 265)

Σε οικονομικό και αναπτυξιακό επίπεδο η Ορεστιάδα ως ανήκουσα στην Περιφέρεια της ΑΜ-Θ κατατάσσεται στις πτωχότερες περιοχές της Ελλάδας, αφού στην οικεία Περιφέρεια το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι 11.432, το χαμηλότερο σε όλη την Ελλάδα. Ως νομός Έβρου εντός της Περιφέρειας το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, με στοιχεία του 2014, ήταν 12.019. Πριν την οικονομική κρίση, το 2010, κατά κεφαλήν ΑΕΠ στον Έβρο ήταν 16.331 (ΕΛΣΤΑΤ 2018).

Ο Βόρειος Έβρος ήταν και είναι παραμελημένος από την κεντρική πολιτική εξουσία και διαχρονικά δεν διεκδικήθηκε δυναμικά το αυτονόητο: Η δημιουργία ξεχωριστού νομού ή περιφερειακής ενότητας Βορείου Έβρου. Ο Έβρος είναι σε μήκος ο μεγαλύτερος νομός της χώρας μας. Έχει απόσταση 180 χιλιομέτρων από τον Βορρά μέχρι τον Νότο. Ο Βόρειος Έβρος (από το Σουφλί μέχρι το Ορμένιο) χωρίς κρατικές Υπηρεσίες δεν μπορεί να συγκρατήσει κόσμο. Η διεκπεραίωση των απαραίτητων κρατικών γραφειοκρατικών εργασιών στην Αλεξανδρούπολη αποτελεί μία οικονομική αφαίμαξη των κατοίκων του Βορείου Έβρου και το αποτέλεσμα διαχρονικά είναι η εγκατάλειψη της περιοχής από τους κατοίκους της.

Πώς μπορεί να αλλάξει αυτή η κατάσταση; Δύο είναι τα σημεία στα οποία πρέπει να επικεντρωθεί το ενδιαφέρον των υπευθύνων. Στροφή των καλλιεργειών του πρωτογενούς τομέα σε δυναμικές καλλιέργειες με παράλληλη δημιουργία μεταποιητικής βιοτεχνίας αγροτικών προϊόντων και δυναμική ανάδειξη και αξιοποίηση των πολιτιστικών αγαθών της περιοχής (Κούζας & Μπουγιουκλής 2020, 140-143).

Παραρτήματα

Παράρτημα 1

Δήμαρχοι Νέας Ορεστιάδας (Περίοδος 1923-1926)		
A/A	Δήμαρχοι	Θητεία
1	Στέφανος Δημητρίου	1923-1924
2	Δημήτριος Ζουπίδης	1924
3	Ιωάννης Θαλασσινός	1924-1926

Παράρτημα 2

Πρόεδροι Κοινότητας Νέας Ορεστιάδας (Περίοδος 1927-1945)		
A/A	Πρόεδροι	Θητεία
1	Παναγιώτης Φιλίπελης	1927-1928
2	Αθανάσιος Πανταζίδης	1928-1935
3	Αθανάσιος Σαμουρίδης	1935-1936
4	Ιωάννης Σταματόπουλος	1936-1937
5	Κωνσταντίνος Περεντίδης	1937
6	Γεώργιος Χατζηκωνσταντής	1937-1941
7	Εμμανουήλ Δουκίδης	1941-1942
8	Χρήστος Παπαϊωάννου	1942-1944
9	Κωνσταντίνος Περεντίδης	1944-1945

Παράρτημα 3

Δήμαρχοι Νέας Ορεστιάδας (Περίοδος 1946-2021)		
A/A	Δήμαρχοι	Θητεία
1	Απόστολος Χατζηχρίστου	1946-1948
2	Αθανάσιος Σαμουρίδης	1948-1950
3	Ευάγγελος Ροζακέας	1950-1951
4	Αθανάσιος Πανταζίδης	1951-1957
5	Βασίλειος Π. Χατζηνικολάου	1957-1974
6	Δημήτριος Τσελίκας	1975-1978
7	Νικόλαος Ευαγγέλου	1979-1986
8	Βαρσαμάκης Βαρσαμακίδης	1987-1996
9	Αναστάσιος Αναγνώστου	1996-1998
10	Άγγελος Παπαϊωάννου	1999-2002
11	Γρηγόριος Τζότζολας	2003 -2006
12	Δημήτριος Μουζάς	2007-2014
13	Βασίλειος Μαυρίδης	2014-σήμερα

Σημειώσεις

- [1] Η απόδοση και Βυζαντινών κειμένων στη νεοελληνική και η μετάφραση των Λατινικών αποσπασμάτων έγιναν από τον συγγραφέα.
- [2] Η Historia Augusta είναι μία συλλογή βιογραφιών Ρωμαίων αυτοκρατόρων, η οποία γράφτηκε πιθανόν τον 4ο αιώνα. Συγγραφείς της είναι οι: Aelius Spartianus, Aelius Lampridius, Vulcacius Gallicanus, Iulius Capitolinus, Trebellius Pollio και Flavius Vopiscus. Ο Aelius Lampridius έγραψε για τη ζωή τεσσάρων αυτοκρατόρων: Commodus, Diadumenus, Heliogabalus και Severus Alexander.
- [3] Η Αδριανούπολη, κατά τη νεότερη έρευνα, καταλήφθηκε και έγινε πρωτεύουσα των Οθωμανών το 1368/69 (Μπαϊρακτάρης 2005, 553· Νικολούδης 2005, 299· Σακκάς 2011).

- [4] Ο οικισμός του Καραγάτς, σύμφωνα με μαρτυρία του Διαμαντή Μπαντή, ο οποίος το 2008 ήταν 96 ετών, προϋπήρχε του 1821 και είχε ελληνικές οικογένειες. Με την επανάσταση του 1821 κάποιες άλλες οικογένειες Ελλήνων από το Καβακλί της Ανατολικής Ρωμυλίας ήρθαν και εγκαταστάθηκαν σ' αυτό. Στα τέλη του 19ου αιώνα, που δημιουργήθηκε ο σιδηροδρομικός σταθμός, ο πληθυσμός αυξήθηκε και ο ρόλος του αναβαθμίστηκε.
- [5] Το 1923 στη Νέα Ορεστιάδα εγκαταστάθηκαν περίπου 20 οικογένειες Εβραίων. Τον Μάιο του 1943 οι Γερμανοί συνέλαβαν όλους τους Εβραίους της Νέας Ορεστιάδας μαζί με αυτούς του Διδυμοτείχου, περίπου 160-197 άτομα, και τους απέστειλαν στη Γερμανία. Μετά τη λήξη του πολέμου από τον εκτοπισμό τους στη Γερμανία επέζησαν μόνον 3 άτομα από την Ορεστιάδα, αλλά αυτά δεν επέστρεψαν στην πόλη (Γεωργίσης 2019, 57, 65).
- [6] Το κοχύλι αυτό ήταν μία απομίμηση ενός σιντριβανιού που είδαν στη Σουηδία κάποιοι δημοτικοί σύμβουλοι του Δήμου Νέας Ορεστιάδας σε μία επίσκεψή τους εκεί και προχώρησαν σε μία ανάλογη κατασκευή.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Γεωργίσης, Αν. Α. (2019). Η εβραϊκή κοινότητα της Νέας Ορεστιάδας. Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας «Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπική Ανάπτυξη». Νέα Ορεστιάδα: Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμος Ορεστιάδας, σελ. 53-73
- Γρηγοράς, Ν. (1829). Ρωμαϊκή Ιστορία. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Vol. I. Bonnae: Impensis Ed. Weberi.
- Γρηγοράς, Ν. (1830). Ρωμαϊκή Ιστορία. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Vol. II. Bonnae: Impensis Ed. Weberi.
- Γρηγοράς, Ν. (1855). Ρωμαϊκή Ιστορία. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Vol. III. Bonnae: Impensis Ed. Weberi.
- ΕΛΣΤΑΤ (2012). Απόφαση, αριθμ. 11247. Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2011 που αφορούν στο Μόνιμο Πληθυσμό της Χώρας. ΦΕΚ Β' αρ. 3465, 28.12.2012.
- ΕΛΣΤΑΤ (2018). Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία κατά κλάδο. Κωδ. ESA 10. Διαθέσιμο: http://www.statistics.gr/elstat-theme/images/publications/file_type_xls.png
- ΕΣΥΕ (2015). Δημογραφικά στοιχεία απογραφής 2011. Διαθέσιμο: <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-census2011tables>
- Ζαγκλής, Διον. Δ. (1975). Αρχαία Ιστορία της Θράκης. Αρχαίον Θράκης. Τόμος 38. Αθήνα: Εταιρία Θρακικών Μελετών, σελ. 7-50.
- Ζαφείρης, Κ. (2015). Η Θράκη κατά την απογραφή του 1928: μέγεθος και δομή του πληθυσμού. Σε: Όψεις της Ιστορίας και του Πολιτισμού της Θράκης. Κομοτηνή: ΔΠΘ-ΠΑΠΔΕΑΜΘ.
- Ζωναράς, Ι. (1871). Επιτομή Ιστοριών. Vol. III. Lipsia: Teubneri.
- Καλογεράς, Ι. (1975). Η απελευθέρωση της Θράκης. Αρχαίον Θράκης. Τόμος 38. Αθήνα: Εταιρία Θρακικών Μελετών, σελ. 217-226.
- Κακριδής, Θ. Ι. (Επιμ) (1986). Ελληνική Μυθολογία. Τόμος 5. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Καντακουζηνός, Ι. (1828). Ιστοριών. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Vol. I. Βιβλίο Α'-Β'. Bonnae: Impensis Ed. Weberi.
- Καντακουζηνός, Ι. (1831). Ιστοριών. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Vol. II. Βιβλίο Γ'. Bonnae: Impensis Ed. Weberi.
- Καντακουζηνός, Ι. (1832). Ιστοριών. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Vol. III, Βιβλίο Δ'. Bonnae: Impensis Ed. Weberi.
- Κιηγάς, Ν.Δ., Ρυζιώτης, Β.Γ. (2010²). Αδριανούπολη, Καραγάτς, Νέα Ορεστιάδα. Μία πόλη. Νέα Ορεστιάδα: Έκδοση συγγραφέων.
- Κομνηνή, Α. (1839). Αλεξιάς. Έκδ. L. Schopenus. Τόμος I. Bonnae: Weberi.
- Κομνηνή, Α. (1884). Αλεξιάς. Έκδ. A. Reiferscheid. Τόμος I. Lipsiae: Teubneri.

- Κουρτίδης, Γ.Κ. (1928). Ελληνικά αρχαιότητες εν Αδριανουπόλει. Θρακικά. Τόμος Α΄, σσ. 312-317. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο.
- Κουρτίδης, Γ.Κ. (2006). Ιστορία της Θράκης. Από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του 46 μ.Χ. Θεσσαλονίκη: Δίον.
- Κούζας, Ι. (2008). Η ίδρυση της Νέας Ορεστιάδας (1923). Οι απαρχές της νεότερης ελληνικής πόλης, Ιστορικά Θέματα. Τεύχ. 70, Φεβρουάριος 2008.
- Κούζας, Ι. (2016). Η ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος των καθηγητών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ορεστιάδα. Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας «Διαδρομές στο Χρόνο». Νέα Ορεστιάδα: Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμος Ορεστιάδας, σελ. 263-280.
- Κούζας, Ι., Μπουγιουκλής, Χ. (2020). Οι προοπτικές ανάπτυξης του Βορείου Έβρου τον 21^ο αιώνα. Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), Πρακτικά 3^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας «Η Ορεστιάδα στον 21^ο αιώνα: Προκλήσεις και Προοπτικές». Νέα Ορεστιάδα: Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμος Ορεστιάδας, σελ. 138-144.
- Λαμπουσιάδης, Ι. Γ. (1928). Τρεις ανέκδοτοι μελέται περί Αδριανουπόλεως. Θρακικά. Τόμος Α΄. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο, σελ. 282-311.
- Μπαϊρακτάρης, Γ. (2005). Βυζάντιο και Ανατολικός κόσμος 11^{ος}- 15^{ος} αιώνας. Σε: Ιστορία των Ελλήνων, Υστεροβυζαντινοί χρόνοι. Τόμος 7. Αθήνα: Δομή, σελ. 524-561.
- Ν. Δ. 238 (1923). Περί κυρώσεως της εν Λωζάνη συνομολογηθείσης συνθήκης περί ειρήνης. ΦΕΚ Α΄ αρ. 238, 25.08.1923.
- Νικολούδης, Ν. (2005). Ιωάννης Ε΄ και Μανουήλ Β΄. Η οθωμανική εξάπλωση στα Βαλκάνια. Σε: Ιστορία των Ελλήνων. Υστεροβυζαντινοί χρόνοι. Τόμος 7. Αθήνα: Δομή, σελ. 290-327.
- Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Κ. (1991). Θράκη. Μορφές και γεγονότα, 1902-1922. Αθήνα: Εκδόσεις Τάσος Πιτσιλός.
- Παχυμέρης, Γ. (1835). Συγγραφικά Ιστορία (Περί του Μιχαήλ και Ανδρονίκου Παλαιολόγου). Vol. I, II. Βόννη: Impensis Ed. Weberi.
- Σακελλαρόπουλος, Κ. Σ. (1971). Συνοπτική Ιστορία των Λατινικών Γραμμάτων. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Σακκάς, Ι. (2011). Ιστορία της Μεσογείου. Μέσοι και Νεότεροι Χρόνοι. Πανεπιστημιακές σημειώσεις. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών.
- Σαμοθράκης, Θ.Α. (1963²). Λεξικόν Γεωγραφικόν και Ιστορικόν της Θράκης. Αθήνα: Εταιρεία Θρακικών Μελετών.
- Σίσκου, Π. (2016). Πολύκαρπος Βαρβάκης. Ο πρώτος μητροπολίτης της Νέας Ορεστιάδας. Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας «Ορεστιάδα: Διαδρομές στο χρόνο». Νέα Ορεστιάδα: Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμος Ορεστιάδας.
- Σκιάδης, Γ. (2010). Η Αδριανούπολη. Αλησμόνητες πατρίδες του Ελληνισμού. Τόμος 7, σελ. 199-213. Θεσσαλονίκη: Τζιαμπίρης-Πυραμίδα, σελ. 145-152.
- Στράβων (1817). Γεωγραφικά. Τόμος Β΄, Βιβλίο ΙΓ΄. Παρίσι: Εκ της τυπογραφίας Ι.Μ. Εβεράρτου.
- Τζέτζης, Ι. (1826). (Επιμέλεια: Theophilus Kiesslingius). Βιβλίον Ιστορικής τῆς διά στίχων πολιτικῶν. Ἄλφα δέ καλουμένης. (ή Χιλιάδες). Lipsia: Sumptibus Fr.
- Τσονίδης, Χ.Τ. (1980). Η Ορεστιάδα μας. Ορεστιάδα: Εκπολιτιστικός Σύλλογος Ορεστιάδας.
- Χαλκοκονδύλης, Λ., Αθηναίος (1843). Απόδειξις ιστοριῶν δέκα. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonnae: Impensis Ed. Weberi.
- Χωνιάτης, Ν. (1835). Ιστορία. Bonnae: Impensis Ed. Weberi.

II. Ξενόγλωσση

- Festus (1967) (Eadie, J. W., ed). The Breviarium of Festus. London: Athlone Press.
- Lampridius, A. (1921). Antoninus Heliogabalus. In: Historia Augusta. London: Loeb Classical Library.
- Marcellinus, A. (1935-1939). Res Gestae. Vol. I-III (Rolfe, John C., editor). London: W. Heinemann.

ΠΙΘΑΝΟΛΟΓΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΤΕΛΩΣ ΑΓΝΩΣΤΗΣ (ΕΩΣ ΤΩΡΑ) ΟΝΟΜΑΤΟΔΟΣΙΑΣ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ ΟΔΡΥΣΩΝ

**Κωνσταντίνος Β. Δημουλάς, Ευριπίδης Κ. Δημουλάς, Έλλη Κ. Βέλλιου,
Θεοδώρα Ευ. Παπαδημητρίου, Χριστίνα-Χρυσάνθη Φ. Βαμβούρη-Δημάκη,
Νικόλαος Γ. Βερβέρας, Χρήστος Σ. Αυγερινίδης, Δημήτριος Γ. Λιόβας,
Χρήστος Ν. Πολύζος και Ιωάννης Μ. Κάτσης**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το όνομα Όδρυσος, που πρωτοεμφανίζεται, ως τοπογραφοεθνοτική ονομασία, στην Κνωσό, μετά την εποχή κατάλυσης του Μινωικής αυτοκρατορίας από τους Αχαιούς, και στις αρχαϊκές Θήβες, που είναι Θεσσαλοί άποικοι, παραπέμπει σε επαφές με τον λαό των Οδρυσών, η μνημόνευση του ονόματος των οποίων οφείλεται, μάλλον, στον πρώτο, εκ Λειβήθρων της Πιερίας, βασιλιά τους Ορφέα, που, ιδρυτής θρησκείας, καθώς, είχε αφήσει, έντονα, το όνομά του, στο πανελλήνιο, όχι, όμως, και, ως επωνυμία, στον λαό του. Το όνομα αυτό είχε, σίγουρα [τελευταία (αν και, από το δένδρο του, σχεδόν, όλοι οι επίγονοί του) αναφορά], μεταγενέστερα, ο πρώτος ιστορικός βασιλιάς τους. Στην, πριν αυτόν, χιλιετία, το όνομα, ίσως, έφεραν και άλλοι βασιλείς του λαού αυτού, που, όμως, δεν φαίνεται να πήρε το όνομά του από κάποιον, με το όνομα αυτό, βασιλιά τους. Το όνομα μοιάζει με ουσιαστικοποιημένο επίθετο ανθρώπων, που έπαιρναν αυτό το όνομα, πιθανότατα, για να τιμήσουν κάποιον σπουδαίο άνθρωπο, που, όμως, δεν είχε το όνομα αυτό. Φαίνεται, ότι το πρόσωπο αυτό, για το οποίο σεμνύνονταν οι Οδρύσες ήταν ο Ορφεύς τους, που εξοντώθηκε, ξεσηκώνοντας (πίνοντας, ατέλειωτα, κρασί, επί τω ενταφιασμό, για αθανασία των τεθνεώτων) τον οδυρμό, στην πατρίδα του, που έμεινε ως χώρα των Οδρυσών= (κατόπιν μετάθεσης, για λόγους ευφωνίας, φθόγγων) Οδρυσών.

Λέξεις κλειδιά: Θράκες, Όδρυσος, Οδρύσαι, Οδύρσαι, οδυρμός, Ορφεύς

Επιχειρηματολογία

Το όνομα Όδρυσος, μη υπάρχον, εισέτι, ως κύριο όνομα ανθρώπου (Newman & Newman 2003, Λωρέντης 1837, Κωνσταντινίδης 1997), πρωτοεμφανίζεται, ως τοπογραφοεθνοτική ονομασία (Αρβανιτόπουλος 1962, ΣΕ, 9, 963β, Κωνσταντινίδης 1997, 368β, Πάπυρος (έκδ.) 1960, Ε, 7, 512β, 10, 680^α, Χατζηακώβου (έκδ.) χ.χ., 7, 133γ), στην Κνωσό, την «πιο παλιά» πόλη «της Ευρώπης» (Καρανταβέλου χ.χ., ΑιΚΜ, 52^α), την «αρχαία (.....) πρωτεύουσα της νήσου Κρήτης (.....)» (Λωρέντης 1837). Είναι φυσικό, στο ανάκτορο του ηγεμόνα της Κνωσού να αναφέρονται όλοι οι τοπάρχες, ως, τουλάχιστον, ενημέρωση (Πλάτων 1970, ΙΕΕ, Α', 159α) «Έχουμε λοιπόν», εδώ, «κάποιους σωρούς από πηλό, που καταρχήν δε μας υπόσχονται τίποτα' τους κάνει πολύτιμους όμως το γεγονός ότι συνιστούν μιαν ολότελα καινούργια πηγή αδιάβλητης πληροφόρησης για τον αρχαιότατο ελληνικό πολιτισμό»: «μερικοί από μας θα εκπλαγούν ίσως όταν ανακαλύψουν πόσα συμπεράσματα μπορούμε να αντλήσουμε απ' αυτές.» (Chadwick 1997, 29-30) «Η γραμμική Β' χρησιμοποιήθηκε από ειδικευμένους γραφείς» (Μαστραπός 2000, 66), από «μια μικρή, προνομιούχα ομάδα ειδικών», «κτήμα μιας περιορισμένης ομάδας ειδικών, των γραφέων, που κατέγραφαν ένα περιορισμένο φάσμα πληροφοριών (λογιστικούς καταλόγους προϊόντων, προσώπων κ.λπ.)», που «απευθύνονταν» όχι «σε ένα ευρύ κοινό αλλά στη «γραφειοκρατία» των ανακτόρων» (Χριστίδης 2013, 73). Η Κνωσός (Πάλλης 1953, ΝΠΕ, 18, 41-5) είναι, έτσι, η «μόνη περιοχή της Κρήτης όπου βρίσκουμε πινακίδες με τη Γραμμική Β» (Botsford & Robinson 1985³, 33). Να, γιατί, εκεί, είναι, που συναντάμε τους Οδρύσες, ως τοπογεωγραφοεθνοτική ονομασία, για πρώτη φορά (επιγραφές Γραμμικής Β, Fol 2001, Fol et al. 2012). Αλλιώς λέγοντάς το αυτό, εκεί είναι, που χρειάστηκε, για πρώτη φορά, στην Ιστορία, να ταυτοποιηθούν, από την κεντρική διοίκηση, όπως είχαν αυτοταυτοποιηθεί, έναντι της (βλ., Δημουλάς & Παπαδημητρίου 1984, 2011, Δημουλάς κ.ά. 2019).

Ήδη, από «την τέταρτη χιλιετηρίδα προ Χριστού», κιάλας [πόσο μάλλον, που η Πελοπόννησος και η λοιπή ηπειρωτική Ελλάδα (Κοντώση χ.χ., 32β, Μάσιν και Μισούλιν (επιμ.) χ.χ., 98, Wilcken 1976, 69, 453, Botsford & Robinson 1985³, 33, Bury & Meiggs 1998³, 28) είχε, ήδη (βλ., Farnell, 1896-1909, Palmer 1961), κατακτηθεί (πολιτισμικά, ασφαλώς), από τους Κρήτες (Bury & Meiggs 1998³, 28)], παρατηρείται «διείσδυση, με πολύ αργούς ρυθμούς (.....) ανθρώπων» (ίσως και Οδρυσών), «που φαίνεται νάρχονται μάλλον» [«διά μέσου της Μακεδονίας στη Θεσσαλία», εκείθεν «στη Βοιωτία», εν τέλει, «στην τροχιά του Ορχομενού», «στη νότια Ελλάδα» (Thomson 1954, 268)] από το «Αιγαίο», χωρίς να «πρόκειται περί εισβολής, γιατί δεν έχουμε αλλαγή στον ανθρωπολογικό τύπο» (Πουλιανός 1971, 239-40). «Όλα τα σημάδια δείχνουν προς το βορρά – στη Μακεδονική παραλία, μαζί με τα νησιά Σαμοθράκη, Λήμνο και Ίμβρο, που βρίσκονται στις πύλες του Ελλησπόντου», «στο Αιγαίο», «κάπου στη μακριά παραλία της Μαύρης Θάλασσας», «στο μάκρος της βόρειας ακτής της Μικρασίας», «της Προποντίδας» «και» «του Ελλησπόντου» (Thomson 1954, 116), «πριν», εξάπαντος (Κουτροβέλης 1999), «το 1600 π.Χ.», που «πρόβαλε στις Μυκήνες μια ισχυρή δυναστεία» (Thomson 1954, 265), η οποία, γρήγορα, αναστάτωσε όλη την περιοχή (Wace 1952, Η, 2.74). «Τον καιρό της δυναστείας αυτής, η δύναμη των Μυκηνών γίνθηκε αισθητή σ' ολόκληρη την Πελοπόννησο» (Thomson 1954, 265) και, ήδη, κυριαρχούσαν, σε όλη την Μεσόγειο (βλ., Κοντώση χ.χ., 32β) και στην Κρήτη, αν και «δεν υπάρχει τίποτε στα νεότερα απομεινάρια να φανερώνει την εισβολή εχθρών, και φαίνεται πιθανόν πως υπήρχαν κιάλας Αχαιοί στην Κρήτη πριν το περιστατικό τούτο.» (Thomson 1954, 265) «Πρόσφυγες από τας Κυκλάδας», αλλά και από αλλού, «φαίνεται ότι κατέφυγον τότε εις Κρήτην» (Κοντώσης χ.χ., 14β). Οι Οδρύσαι, ίσως, είχαν εγκατασταθεί εδώ, επίσης, ενωρίτερα της αχαιϊκής κατάκτησης, αλλά, ίσως, δεν είχε χρειαστεί η αυτοταυτοποίησή των, ως Οδρυσών, πλην, οι άποικοι αυτοί, όταν, τελικά, «η Κρήτη έγινε λεία των φυλών που ζούσαν στην Πελοπόννησο κι απ' όπου έκαναν επιδρομές στην Κρήτη» (Μάσιν & Μισούλιν (επιμ.), χ.χ., 98), λογικά, θα αυτοπεριχαρακώθηκαν. Φαίνεται λογικό, όπως, πάντα, συμβαίνει στους ανθρώπους, που μεταναστεύουν, σε μια ξένη γη, οι μετανάστες αυτοί να προσπαθούν να διατηρήσουν, στην ξένη γη, την όποια ταυτοπροσωπία τους (Δημουλάς & Παπαδημητρίου 1984, Δημουλάς 2011, Δημουλάς κ.ά. 2021).

Η πρώτη αναφορά τους, αν και η γραμμική Β' γραφή (βλ., Chadwick 1997, Chadwick & Ventris 1973) είναι πολύ πιο παλιά και η παρουσία των Οδρυσών, εδώ, θα πρέπει να είναι πολύ πιο παλιά (Pendlebury 1939, 281, Wace 1952, Η, 87-8, Κοντώσης χ.χ., 14, Πουλιανός, 1971, 74, Χατζηφώτης χ.χ., στην Πάτση (έκδ.), ΑΕ, 1, 33-4), γίνεται μετά την κατάκτηση της Κρήτης, από τους Αχαιούς. Η αναφορά των Οδρυσών, ως εθνοτικογεωγραφικής κοινότητας, είναι μετά την εποχή κατάλυσης της Μινωικής αυτοκρατορίας, από τους Αχαιούς, το αργότερο «κατά τον 15^{ον} αιώνα π.Χ.», οπότε «οι Μυκηναίοι είχαν κατακτήσει την Κνωσόν» (Κοντώσης χ.χ., 28α). Οι εκεί Οδρύσαι, με λογικότερη την από έξω, εκεί, κατά δική τους επιλογή, ως το «νοτιότερο νησί του Αιγαίου» (Πουλιανός 1971 63), πιθανότατα για να είναι, όσον το δυνατόν, μακρύτερα, από την πατρίδα τους [πολιτικοί πρόσφυγες (πρβλ., Ζαχαρογιάννη & Μαγαλιού 2015);], έλευσή τους (Πουλιανός 1971, 63, Ζαχαρογιάννη & Μαγαλιού 2015), πρέπει να ήσαν άνθρωποι των αχαιϊκών Θηβών, όπου, επίσης, το όνομά τους έχει μια εθνοτική ομάδα, μαρτυρημένο, όπως και στην Κρήτη, σε επιγραφές της Γραμμικής Β' (Παπαντωνίου χ.χ., ΑΙΚΜ, 123-36). Εδώ, είναι, προφανώς, η πρώτη φορά, που αναφαίνονται, ηπειρωτικοελλαδικά, οι [αργότερα και καταγεγραμμένοι, διότι, ίσως, επανήλθαν (πρβλ., Wilcken 1976, 64¹)] Οδρύσες. Σίγουρα, «οι Μυκηναίοι» «το σύστημα γραφής τους, τη γραμμική Β», το «δανείστηκαν» από «το σύστημα που χρησιμοποιούσε ο μινωικός πολιτισμός», «για να εξυπηρετήσουν τις λογιστικές ανάγκες των διοικητικών μηχανισμών τους», την πρόγονό της «γραμμική Α» (Χριστίδης 2013, 71). Επρόκειτο για ανθρώπους της ίδιας μεγάλης (εθνοτικής, στην Κρήτη, αφού επρόκειτο για μετανάστες) ομάδας ανθρώπων, οι οποίοι αναφέρονταν, στην κεντρική μυκηναϊοκρητική διοίκηση, με το όνομα αυτό, λαού, που φαίνεται, ότι επρόκειτο για εθνοτική ομάδα (Αρβανιτόπουλος 1962, ΣΕ, 9, 963β, Κωνσταντινίδης 1997, 368β, Πάπυρος (έκδ.) 1960 Ε, 7, 512β, 10, 680^α, Χατζηακώβου (έκδ.) χ.χ., 7, 133γ), η οποία αναγκάστηκε, εκ των πραγμάτων, σε, εθνολογικά, έστω, παρόμοιο περιβάλλον (Roberts 1954, Πουλιανός 1971), να αυτοταυτοποιηθεί και αυτοπεριχαρακωθεί, μετά την μεγάλη επιχείρηση κατάκτησης της νήσου από τους Αχαιούς (Μαρινάτος 1960, Higgins 1967, Nilsson 1950, 1978).

Σίγουρα. «Η ανάγνωση της Γραμμικής Β δεν έχει ιδιαίτερη σημασία για την ελληνική λογοτεχνία, γιατί τα κείμενα των πινακίδων είναι λογαριασμοί και καταστάσεις προσώπων και πραγμάτων», αλλά «η αξία των πινακίδων είναι ανυπολόγιστη», «για τη γνώση της οικονομικής και πολιτικής κατάστασης (.....)» (Τομπαΐδης 1980, 13), καθώς πρόκειται για «κείμενα λογιστικού χαρακτήρα για τις εσωτερικές ανάγκες της μυκηναϊκής ανακτορικής γραφειοκρατίας» (Χριστίδης 2013, 75). Η αναφορά των Οδρυ-

σών, λοιπόν, στο παλάτι, στην παλαιά, κεντρική, διοίκηση, καθώς, «η Κνωσός, ως πόλις, δεν έπαυσε να έχει την σημασίαν της», διότι, σ' αυτή την «νέα εποχή» (Evans 1921, 1928, 1930), της αρχαϊκής εποπτείας (Χατζιδάκις 1937, ΜΕΕ, ΙΕ, 200β-γ), «διετήρησε (...) τα πρωτεία» της, «ούσα», και στο εφεξής, «μία των πρώτων πόλεων της Κρήτης (Κνωσός – Γόρτυς – Κυδωνία)» (Μαρινάτος 1937, ΜΕΕ, ΙΔ', 618α), φαίνεται να οφείλεται σε, καθαρά, φορολογικούς λόγους (Τομπαΐδης, 1980, 13, Χριστίδης 2013, 75). «Η Κρήτη ενωρίτερον πάσης άλλης ελληνικής χώρας» [αλλά και γενικώς (Farnell 1896-1909, Hawes & Hawes 1909, Hutchinson 1962, Σ* χ.χ., ΝΠΕ, 18, 315-9, Φερεντίνος & Γκιώνη χ.χ.², ΙΕ, Ι, 260-5)], προαχθείσα εις τον πολιτισμόν, έχει να επιδείξει και τους παλαιότερους και αρίστους νόμους», για τους πολίτες όλης της χώρας, κατά περίπτωση, ήδη, επί Μίνως, ο οποίος «είναι και ο θεμελιωτής σοφής νομοθεσίας, η οποία επί χιλιετηρίδας ερρύθμιζε τον δημόσιον και ιδιωτικόν βίον των Κρητών», αποδίδοντάς την «εις θείαν έμπνευσιν» (Κωστογιάννης 1937, ΙΕ, 197γ). Ο «οαριστής» Μίνως (Όμηρος, σχ.) ανέδειξε «την Κρήτην ως την μάλλον ενονομουμένην χώραν της αρχαιότητος» (Κωστογιάννης 1937, ΙΕ, 197γ). Οι Μυκηναίοι, θα βρήκαν, εδώ, έναν πολύ καλό σύμμαχο, άξιο φοροαπαλλαγών (βλ., Τομπαΐδης 1980, 13, Χριστίδης 2013, 75). «Διά του θανάτου» και του τελευταίου βασιλέως της δυναστείας του Μίνως, του Ιδομενέως, «δεν εξέλιπον τ' αγαθά αποτελέσματα υγιούς νομοθεσίας, υπό την οποίαν επί τόσους αιώνας εκυβερνήθη τόσον ισχυρόν κράτος, επωφελήθησαν δε αυτών οι επιδραμόντες επί την νήσον Δωριείς» (Κωστογιάννης 1937, ΙΕ, 197γ). Με μια τέτοια κατάσταση (πρβλ., Βρανόπουλος, 1990), λογικό φαίνεται να καταγράφεται, ιδιαίτερος (βλ., Τομπαΐδης 1980, 13, Χριστίδης 2013, 75), μια ιδιαίτερη [προφανώς, φορο- (εν μέρει, τουλάχιστον) –απαλλακτική], ανταποδοτική «των αυτών» (Κωστογιάννης 1937, ΙΕ, 197γ), αντιμετώπιση της εθνότητας των Οδρυσών, από πλευράς Διοίκησης (βλ., Τομπαΐδης 1980, 13, Χριστίδης 2013, 75).

Ίδια εποχή, «η δύναμη των Μυκηνών γίνηκε αισθητή σ' ολάκερη την Πελοπόννησο» «κ' ελέγχανε τη χώρα ίσαμε τον Κορινθιακό Ισθμό, που διά μέσου του κρατούσαν επαφή με τις παλαιότερες δυναστείες των Θηβών και του Ορχομενού», με τις οποίες «η επικοινωνία (...) γίνηκε», υστερόβουλα, πια [φαινομενικά, στην αρχή, έστω, σε πολιτιστικό επίπεδο (Τομπαΐδης 1980, 16)], «στενότερη» (Thomson 1954, 265). Εδώ είναι, που, εκπατρισμένοι, εγκαθίστανται η Μυκηναία Αλκμήνη, με τον σύζυγό της Αμφιτρώνα, που «είχε σκοτώσει χωρίς να το θέλη τον πατέρα της», και γεννούν τον Ηρακλή, ο οποίος αναλαμβάνει να ελευθερώσει την πατρίδα του, από την δουλεία των Ορχομενίων, επιστρέφοντας, μετά τον καθαρμό του, για τον φόνο των τέκνων του, «στις Μυκήνες, όπου βασιλευε ο Ευρυσθέυς», που «ανησυχώντας μήπως ο Ηρακλής του αφαιρέσει κάποτε την εξουσία επειδή ήταν συγγενής του, του επιβάλλει να εκτελέσει (...) άθλους με την υστερόβουλη σκέψη, ότι σε κάποιον απ' αυτούς θα εύρισκε το θάνατο» (Χατζηφώτης χ.χ., στην Πάτση (έκδ.), ΑΕ 1, 279-81). Καθώς, όμως, δεν έγινε, όπως το ήθελε, ο Ευρυσθέυς, «για να απαλλαγή απ' αυτόν τον εξορίζει» και εκείνος «ξαναγυρίζει στη Θήβα», αλλά, ο ίδιος, βρίσκει τον θάνατο, από τους απογόνους του Ηρακλή, ανοίγοντας τον δρόμο της εξουσίας (από την παλιά δυναστεία, «που κράτησε περίπου από το 1400 π.Χ. ως το 1280 π.Χ.»), για τους Ατρείδες (Δημουλάς κ.ά., 2020, Ο3, 5 97-121, 460, 463-4, 468-9, 471, 474, Χατζηφώτης χ.χ., στην Πάτση (έκδ.), ΑΕ, 1, 279-81). Τώρα, πια [επί Ατρείδων (Χατζηφώτης χ.χ., στην Πάτση (έκδ.), ΑΕ, 1, 278-9, Nilsson 1932, 1933)], «η επικοινωνία» των, «με τις Θήβες και τον Ορχομενό γίνηκε στενότερη» (Thomson 1954, 265), προφανώς υπέρ των Ορχομενίων κατά των Θηβών. «Υστερα απ' αυτά είναι φυσικό ν' αρχίσουν δυναστικοί αγώνες», «που έθεσαν αντιμέτωπες τις δύο μεγάλες πόλεις Μυκήνες και Θήβα», «ανάμεσα στους Ατρείδες και στους Ηρακλείδες» [τους απογόνους του Ηρακλή (Ευριπίδης, Ηρακλείδαι)], «που είχε διώξει ο Ευρυσθέυς από τη χώρα τους και διεκδικούσαν τα κληρονομικά τους δικαιώματα», στις Μυκήνες (Χατζηφώτης χ.χ., στην Πάτση (έκδ.), ΑΕ, 1, 279). «Στη μυκηναϊκή εποχή η Θήβα (...) είναι το ισχυρότερο κέντρο της Στερεάς Ελλάδας, όπως είναι οι Μυκήνες για την Πελοπόννησο.» (Χατζηϊακώβου χ.χ., 7, 115γ) Αλλά η Θήβα καθίστατο ακόμα πιο επικίνδυνη, έχοντας και «θρησκευτικούς δεσμούς με τους Δελφούς» (Χατζηφώτης χ.χ., στην Πάτση (έκδ.), ΑΕ 1, 279). «Ο θεός Διόνυσος» (γεννημένος «στη Θήβα», «θεότητα Θηβαϊκή») «ύστερα από τις περιπλανήσεις του στην Ελλάδα» και στον κόσμο (Δημουλάς κ.ά. 2019, Α2), «έχοντας το χάρισμα της μαντείας εγκαταστάθηκε στους Δελφούς», «γεγονός που δημιουργεί θρησκευτική ενότητα ανάμεσα στην Θήβα και στους Δελφούς», «πράγμα που δεν μπορούσε ν' αφήσει αδιάφορες τις» «πλουσίες Μυκήνες, που μάλιστα είχαν λόγους ν' ανησυχούν και από την κοινωνική κατάσταση στο εσωτερικό της Ελλάδας, που τους χρόνους εκείνους» «είχε επιδεινωθή.» (Χατζηφώτης χ.χ., στην Πάτση (έκδ.), ΑΕ 1, 281).

Ποιος, όμως, ήταν ο Διόνυσος, που έφερνε όλη αυτή την αναστάτωση (Πρέλλερ, χ.χ.); Πριν, ακόμη, το «3.187», μετά, πάντως, μια γενεά, από το «3.297» (Κουτρουβέλης 1999, 309), τον έφερε, στον κόσμο,

η Σεμέλη, κόρη του Κάδμου (Λωρέντης 1837, 132β, βλ., Όμηρος, Ζ, 133, Ησίοδος, Θεογονία, 947). «Ότε εμεγάλωσεν, εγεύθη του καρπού της αμπέλου του σπηλαίου της Νύσης και εμέθυσεν εκ του χυμού αυτού, ως και αι γευθείσαι αυτού τροφοί του και οι δαίμονες των δασών του όρους, και συγκεκινημένοι όλοι και παράφοροι από την νέαν ηδονήν, με θορυβώδεις εκρήξεις χαράς, εστεμμένοι με κισσόν και δάφνην, ήρχισαν (.....) μίαν περιπετειώδη πορείαν, αναρριχώμενοι εις αποκρήμους βράχους, κατερχόμενοι εις τα βάθη των χαραδρών και εισδύοντες εις τα πυκνά δάση, άτινα αντήχουν από τον θόρυβόν των.» (Καψάλης 1937, Θ', 408α) «Πάντας (.....) τούτους, ενθουσιώντας και παραφόρους, ακολούθους έχων, εξορμά μακράν της παιδικής διαμονής, διέρχεται δάση και χώρας (.....).» (Μπαρτ 1928, ΕΛΕ, 4, 620β) Γρήγορα, βγήκε από τα βοιωτικά όρια (Γεωργουσόπουλος 1990α, 1990β) και αγκαλιάστηκε από τις θρησκευτικές «παραδόσεις» της άλλης Ελλάδας (Decharme 1884, 547). Οι Μυκήνες είναι περικυκλωμένες, από έναν επικίνδυνο, ιδεολογικά (επηρέαζε τόσον κόσμο!) εχθρό (Χατζηφώτης χ.χ., Πάτση (έκδ.), ΑΕ, 1, 282-4). «Ουδενός εκ των αρχαίων θεών η λατρεία ήτο τόσον διαδεδομένη, όσον η του Διονύσου» (Καψάλης 1937, ΜΕΕ, Θ, 409γ). Γεγονός, ότι, «αν και ήλθε τελευταίος εις τον Όλυμπον», «η επίδρασις του επί του ελληνικού πνεύματος ήτο η περισσότερον γόνιμος» (Decharme 1884, 512). «Ητο δε η λατρεία του όχι πανελλήνιος μόνον, αλλά παγκόσμιος (.....).» (Καψάλης 1937, ΜΕΕ, Θ, 409γ). Κέντρο της επικίνδυνης, αυτής, παγκόσμιας, διασποράς του διονυσιακού πνεύματος (Decharme 1884, 512) ήσαν οι Δελφοί, οργανωμένη πόλη, που είχε χτιστεί, ήδη, στο ξεκίνημα της Μυκηναϊκής περιόδου, από Θεσσαλούς αποίκους (Πεντάζου 2021), που είναι και κάτοικοι των Θηβών (Thomson 1954, 179, Δημουλάς & Παπαδημητρίου 2000, ΑΕΘΧ, 25-6), που και, διαχρονικά (Botsford & Robinson 1985, 50), στηρίζοντάς το, το υλοποιούσαν (Χατζηφώτης χ.χ., Πάτση (έκδ.), ΑΕ, 1, 282β, βλ., Καψάλης 1937, ΜΕΕ, Θ, 407γ-8α). «Έτσι οι δύο ισχυρότερες πολιτείες της αρχαϊκής Ελλάδας τους χρόνους εκείνους, οι Μυκήνες και η Θήβα, ήσαν αντίπαλες για λόγους δυναστικών, θρησκευτικών και κοινωνικών.» (Χατζηφώτης χ.χ., Πάτση (έκδ.), ΑΕ, 1, 282β). «Η Θήβα» [«προς το τέλος της μυκηναϊκής εποχής» (Ρούσσο 1986, ΕΜ, 4, 236α)], «δευτερεύουσα», «πια», «πόλη», «πιθανώς υποτελής στον Ορχομενό», «χάνει περίπου για έναν αιώνα την πολιτική της δύναμη», με τις «Μυκήνες, ήσυχες πια από μια ισχυρή και επικίνδυνη αντίπαλο», να «γίνονται η ισχυρότερη, ακμαιοτέρα και πλουσιότερη και πλουσιότερη πολιτεία της αρχαϊκής Ελλάδας.» (Χατζηφώτης χ.χ., Πάτση (έκδ.), ΑΕ, 1, 285).

Ναι, κάποιοι, εκ των «πλησίον» και των «έσω» (εδώ, χωρεί και η περίπτωση των Οδρυσών, κατοίκων της περιοχής!) συνετέλεσαν «στην καταστροφή της Θήβας» (Ρούσσο 1986, ΕΜ, 4, 236α, βλ., Απολλόδωρος, 3.83-5, Διόδωρος, 4.66.4-6, Πausanias, 7.3.1-2, 9: 5.13-5, 8.6, 9.5, 19.2, 31.1, (.), Θηβαΐς, Δημουλάς κ.ά. 2000), της οποίας δεν έμεινε, παρά ο οικισμός Υποθήβαι, κάτω από την ακρόπολη (Όμηρος, Β 505). Με τόσους ψευδοσυμμάχους και «μνήμες από ενδοβοιωτικούς πολέμους, από συγκρούσεις της Θήβας με αντίζηλές της πόλεις», όλα δείχνουν (εξέλιξη, εντελώς, φυσική) Ορχομενό, όπου, ίσως, στα τελευταία του χρόνια, και οι Οδρύσαι, ως αντίπαλοι των Θηβών [(«πινακίδες (γραμμένες με διάφορους γραφικούς χαρακτήρες) (.....) βρέθηκαν», πέραν Μυκητών, Θηβών και Ορχομενού, «σε ιδιωτικά σπίτια (.....) και σε αγγεία», «την Τίρυνθα» και «την Ελευσίνα»: «γραφή δεν ήξεραν μόνο λίγοι μορφωμένοι κάτοικοι», την αρχαϊκή Ελλάδα (Botsford & Robinson 1985, 32-3)!]: μόνο, πραγματικοί, σύμμαχοι δεν θα μπορούσαν να είναι των Θηβαίων οι Ορχομενίοι, και οι Οδρύσαι, μεταξύ αυτών (βλ., Ρούσσο 1986, 236-7)! Γενικώς, στην μεγάλη μακροχρόνια, διαμάχη των Πελοποννησίων και Θηβαίων (Χατζηφώτης χ.χ., Πάτση (έκδ.), ΑΕ, 1, 278-85), ο Ορχομενός ήταν με το μέρος των Πελοποννησίων (Thomson 1954, 124-35). «Κάτω από τους Μινύας» [«Οι Μινύαι είταν ο λαός του Μινυακού Ορχομενού» (Thomson 1954, 130, βλ., Όμηρος Β 511, Forsdyke 1880-)], «ο Ορχομενός σύρθηκε» [όπως και, γενικά, η Πελοπόννησος (Τσακσίρας και Τιβέριος 2004, 56-8)] «στην τροχιά της Μινωικής Κρήτης.» (Thomson 1954, 131) Ήδη, «ο Μινύας» του «είχε ονοματίσει τις» [πολλές (Newman & Newman 2003, 20)] «κόρες του» [Τα ονόματα των κοριτσιών (Κλυμένη, Περικλυμένη, Ετεοκλυμένη) θυμίζουν την βασίλισσα του Άδη (Περσεφόνη) και τον ίδιο (Απολλώνιος Ρόδιος, 1.230, Σχόλια, Φερεκύδης, 56), ως Κλύμενο (Αθήναιος, 624e=Diehl, 2.60, Καλλίμαχος, απόσπ. 139 Mair, πρβλ. Pausanias, 2.35.4, βλ., Smyth 1906, 300)], «κατά την «Μινωική παλατιανή λατρεία της Δήμητρας – Περσεφόνης» (Thomson 1954, 131), κοντά στις Θήβες (στην Λεβάδεια) (Pausanias, 9.39.5), έχοντας κάνει [πάνω στην ακρόπολη (Ξενοφών, Ελληνικά, 5.2.29)] παλάτι του τον ναό της Δήμητρας αυτής (Pausanias, 9.16.5). Φαίνεται, ότι ο ίδιος θα τις είχε αναγκάσει να μνηθούν στην θρησκεία τού εν τοις κατωτάτοις καταβάντα (πρβλ., Αθήναιος, 624e=Diehl, 2.60, Καλλίμαχος, απόσπ. 139 Mair, πρβλ. Pausanias, 2.35.4, βλ., Smyth, 1906, 300) θεού της περιοχής (Λωρέντης 1837, 132β, βλ., Όμηρος, Ζ, 133, Ησίοδος, Θεογονία, 947), ίσως, για να γίνουν «Ιέρειαι του Διονύσου» (Λωρέντης 1837, 338β). Ως πραγματικές Βάκχες (Θυάδες) (Ευριπίδης, Βάκχαι,

Όμηρος, Χ, Ομηρικός Ύμνος, εις Δήμητρα, 387, βλ., Roscher, 1884-1937), που θα ήταν και οι κόρες του, στις «γυναίκες που» θα «έπαιρναν μέρος στις γιορτές του Διόνυσου» (Τσοτάκου – Καρβέλη 2012, 171β), θα «ελάμβανον μέρος εις τα όργια του Διονύσου κάθε δύο έτη εις την κορυφήν του Παρνασσού και κάθε τρία έτη εις τα φαράγγια του Κιθαιρώνος» (Decharme 1884, 544) [«Βοιωτία και (.....) Παρνασσός υπήρξαν από τα σημαντικότερα κέντρα της λατρείας του» (Τσοτάκου – Καρβέλη 2012, 84β)], δίνοντας τόνο, στο κράτος του. Του Διονύσου «εδεικνύετο ο τάφος του παρά τον Ομφαλόν» [«το κέντρο του κόσμου» (Αγγελόπουλος 1999, 284)], «εν Δελφοίς», «ένθα», ιδιαιτέρως, «ετιμάτο (.....) και εκόσμει διά της εικόνας του και των εικόνων των ακολούθων του τα αετώματα του ναού, οιονεί συνιδιοκτήτης των μετά του Απόλλωνος» (Καψάλης 1937, ΜΕΕ, Θ, 410α).

Ενώ, συνέβαιναν όλα αυτά (βλ., και Πιτερός χ.χ., 2, 394-459), στο [ως επέστρεφε, από την Ανατολή, όπου είχε ευρεθεί (Νόννος, Διονυσιακά, Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις, Δημουλάς κ.ά. 2019Α2)] θορυβώδες πέρασμα [«συνουδεύόμενος πάντοτε από εν πλήθος Σατύρων και Βάκχων γυναικών» (Λωρέντης 1837, 132β)] του Διόνυσου, από την Θράκη (Χατζηακώβου (έκδ.) χ.χ., ΕΖ, 7, 134), από την χώρα των Ηδωνών (Decharme 1884, 513), ο ίδιος, ως πρόσωπο, είχε μια αναπάντεχη, οικτρή, εμπειρία (Όμηρος, Ζ (2) 130-40). Ο αυτοθεοποιημένος (Decharme 1884, 513) Λυκούργος [«-Αρης» (Βέλκερ, στον Decharme 1884, 514)], «εν Θράκη» (Λωρέντης 1837, 332β), «βασιλεύς των Ηδωνών, οίτινες κατόικον παρά τας όχθας του Στρυμόνος ποταμού», [«καταφρονών την λατρείαν του Διονύσου και καταδιώκων τας Μαινάδας όσαι ευρίσκοντο εις το ιερόν άλσος της Νύσης» (Λωρέντης 1837, 332β, βλ., Όμηρος, Ζ 130), «περιβρίσας τον Διόνυσον ότε ούτος ευρίσκετο εις την Θράκην μετά του περί αυτόν πλήθους των Σατύρων και Μαινάδων» (Λωρέντης 1837, 332β, βλ., Απολλόδωρος, 3.5.1)], «κατεδίωξεν εις το ιερόν όρος Νησίιον τας τροφούς του Διονύσου και αυτόν τον θεόν, βρέφος όντα, όστις» [διωγμένος, σκαιώς, από την χώρα (Απολλόδωρος, 3.5.1)] «φοβηθείς επήδησεν εις την θάλασσαν και κατέφυγεν έντρομος εις τους κόλπους της Θέτιδος» (Καψάλης 1937, ΜΕΕ, ΙΣΤ, 346β-γ), ανοιχτά, δηλαδή, των Σποράδων (Δημουλάς 2019). Η μεγάλη ασέβειά του, εκείνη, παρώργισε, τόσον, τους θεούς (Όμηρος, Ζ 130), που «ετιμωρήθη (.....) γενόμενος παράφρων»: «Εν τη παραφροσύνη του», «νομίσας ότι κόπτει κλήμα αμπέλου ηκρωτηρίασε τον υιόν του Δρύαντα» (Καψάλης 1937, ΜΕΕ, ΙΣΤ, 346γ), και τον «εφόνευσε» (Καψάλης 1937, Θ, 409α) «Πλην (.....) ετιμώρησαν (.....) και τους κατοίκους της χώρας του, καταστήσαντες αυτήν άκαρπον (.....)» (Καψάλης 1937, ΜΕΕ, ΙΣΤ, 346γ) «Μετά ταύτα ετιμωρήθη ο ίδιος σκληρώς υπό αγρίων ίπων ευρόντων αυτόν δεδεμένον επί δένδρου του Παγγαίου, διότι είχε δοθή χρησμός εις τους Ηδωνούς, ότι τότε θα καρποφορήση η άκαρπος γη των όταν θανατωθή ο Λυκούργος.» (Καψάλης 1937, Θ, 409α) Έτσι (Αισχύλος, Λυκούργεια, Πολυφράδμων, Λυκούργεια), «απηλλάγησαν της οργής των θεών» (Καψάλης 1937, ΜΕΕ, ΙΣΤ, 346γ) Ο Λυκούργος απέθανε, τυφλωμένος, εν τέλει, για το ανοσιούργημά του, από τον Δία (Όμηρος, Ζ 130, βλ., και Κουρτιδής 1932, σχ.).

Βεβαίως, σε κάθε πόλη, όπου εθρυλλείτο, ότι γεννήθηκε ο Διόνυσος, προφανώς, θίασος αναπαρίστανε την παιδική ηλικία του Διονύσου (Καψάλης 1937, Θ, 409γ). «Ουδενός εκ των αρχαίων θεών η λατρεία ήτο τόσον διαδεδομένη, όσον η του Διονύσου», πράγμα, που «μαρτυρεί το πλήθος των περί αυτού μύθων, το οποίον ηνάγκασε τους αρχαίους Έλληνας και Ρωμαίους, προς αποφυγήν της συγχύσεως να δέχονται πολλούς Διονύσους ή Βάκχους» [3 (Διόδωρος), 5 (Κικέρων), 7 («άλλοι»: Καψάλης 1937, Θ, 409γ)], «το πλήθος των επιθέτων αυτού (ανέρχονται εις 140 περίπου), το πλήθος των ιερών και βωμών του (εν Αθήναις είχε 14 βωμούς εις ανάμνησιν ότι 14 ήσαν τα τεμάχια εις τα οποία διεμελίσθη, ή 14 οι διαμελίσαντες - 7 Τιτάνες και 7 Τιτανίδες-) και το πλήθος των εορτών του» (Καψάλης 1937, Θ, 409γ, πρβλ., Girard χ.χ., βιβλίο ΙΙΙ, κεφ. ΙΙ, 324). Σίγουρα, «από την αρχαιοτάτην εποχήν, υπήρχε εις την Θράκην κάποια λατρεία της θεότητας αυτής, η οποία τόσον εις την αρχήν όσον και μετέπειτα, ήτο αρκετά διαφορετική από την Ελληνικήν λατρείαν» (Decharme 1884, 514). Διότι, ίσως, εδώ, στην Θράκη, να ήταν και το τέλος του θεού, η σωρός του οποίου μεταφέρθηκε, στους Δελφούς (Καψάλης 1937, ΜΕΕ, Θ, 410α), και ο οποίος δεν θα μπορούσε να ζήσει, για πολύ (προφανώς, γιατί ούτε ο ίδιος το ήθελε και με κατάληξή του θα έβλεπε την κατάληξή της λατρείας του!), ως Καταχθόνιος (Creutzer, στο Λωρέντης 1837, 178β). «Η ιδέα της εκ του θανάτου εις την ζωήν επανόδου του Διονύσου είναι η βάση του μύθου του Ζαγραιού» [Ζάγρος (Πολύβιος): «Όρος της Ασίας» (Λωρέντης 1837, 178β)] «Διονύσου», ο οποίος «επλάσθη μεν διά της συγχωνεύσεως εγχωρίων στοιχείων των περί Διονύσου μύθων μετά στοιχείων ληφθέντων εκ Φρυγίας και Κρήτης, ανεπτύχθη όμως υπό των Ορφικών» (Καψάλης χ.χ., ΜΕΕ, Θ, 409β), μυστικοπαθών ποιητών, «από του ΣΤ' π.Χ. αιώνας», αναφανέντων, ελκόντων «το όνομα εκ του θρακικού Ορφέως» [από Μακεδονία (βλ., Heurtley 193, 9, και Γεωργαλάς χ.χ.²)], όστις εγένετο (.....) ιδρυτής της λατρείας του Διονύσου Ζαγρέως.» (Λούβαρις 1937, ΙΘ', 126β) Πρόκειται για τον Διόνυσο

ή Ζαγρέα, «τον οποίον σπαράσσουν επί της γης οι Τιτάνες», τους οποίους «κατακεραυνώνει ο Ζεὺς διὰ το ανοσιούργημά των και εκ της αιθάλης γεννάται το μικτόν τούτο από την θείαν, διονυσιακήν του ψυχὴν και το τιτάνιο σώμα του ον, ο άνθρωπος», του οποίου η ψυχὴ, «ὅταν καταλίπη το σώμα και καταβῆ εἰς τους δόμους του Ἄδου», οφείλει «να διεκδικήσῃ την θείαν καταγωγὴν της εμπρὸς εἰς τους φύλακας (...).» (Κουτσογιαννόπουλος – Θηραῖος 1974, 27)

Ο Ορφεύς (Τσαλίκη 2002), ἔχοντας επιστρέφει, ἀπὸ την Αἴγυπτο και την Λιβύη, ὅπου ἐδίδαξε τον ελληνικὸ λόγον (Ορφεύς, Ἀργοναυτικά, 44 και 104, Πασσάς 1945), και την Κρήτη, ὅπου διδάχθηκε ἀπὸ τους Ἰδαίους Δακτύλους (Διόδωρος, 5.64), στην Θράκη (Ἡρόδοτος, 2.81, Ἀπολλόδωρος, 1.15), «ιερεὺς του Ἀπόλλωνος, ο οποίος, ἐνὸς εἶχε παραλάβει ἀπὸ τον πατέρα του Οἰάγρον τα διονυσιακὰ ὄργανα (τα οποία ο ἴδιος ο Διόνυσος εἶχε διδάξει εἰς τον πατέρα ἐκείνου, τον Χάρωπα), ἐπέφερε τόσας», ὄσες, ἴσως, δεν εἶχε τολμήσει ο παππὺς, ἀλλὰ και ο πατέρας του, «μεταβολὰς εἰς αὐτὰ (...). ὥστε κατ' οὐσίαν να εἶνε ο πρῶτος εἰς την χάραξιν της οδοῦ ἐξω ἀπὸ τον κλειστὸν κόσμον (...). της ελληνικῆς τραγικότητος, τον οποίον τα ὄργανα ἐκείνου ἐκφράζον» (Κουτσογιαννόπουλος – Θηραῖος 1974, 26), ἦταν ἱερεὺς του Διονύσου (Θεοδωρίδης 1955², 30, βλ., Ἡρόδοτος, σχ.)! Ο Διόνυσος (ἴσως, ο ἴδιος ο θεὸς να εἶχε ἐκυστηρευθεῖ τα ἐσώβαθα της ψυχῆς του, στον Χάρωπα και, δι' αὐτοῦ, στον Οἰάγρον, πατέρα του Ορφέως) «δεν ἦτο πλέον ο Θηβαῖος θεός, ο υἱὸς της Σεμέλης, ἀλλ' ἦτο ο υἱὸς του Διός», τον οποίον, «ὅτε ἦτο ἀκόμη παιδίον, συλλαβόντες οἱ ἀδελφοὶ του Τιτάνες ἐτεμάχισαν και ἐβρασαν ἐντὸς λέβητος», πλην («ἐξέφυγε της προσοχῆς των Τιτάνων») «τεμάχιόν τι», «περιλαμβάνον την καρδίαν του θεοῦ», την οποίαν «πάλαιον ἔτι ἔφερον η Αθηνὰ εἰς τον Δία και οὗτος ἀνεδημιούργησε τον θεόν» (Καψάλης χ.χ., ΜΕΕ, Θ, 409β). «Το μέρος αὐτὸ του σώματός του ἔδωσε εἰς τον Διόνυσον νέαν ζωὴν και η ἀθάνατος ὑπαρξίς του δεν κατεστράφη ἀλλὰ ἠλλάξε μορφήν ἀνασχηματισθεῖσα ἀμέσως», γινόμενη «σύμβολον της ἰσχυρὰς ζωῆς που ὑπάρχει παντοῦ μέσα στο σύμπαν και δίδει ζωὴν εἰς ολόκληρον την φύσιν, εἰς την οποίαν τα φαινόμενα της καταστροφῆς εἶναι ἀπλῶς η ἐκδήλωσις της μεταμορφώσεως της ζωῆς» (Decharme 1884, 548) Πράγματι, για τους Ορφικοὺς (Harrisson 1903, Guthrie 1953², Nilsson 1955, GgR, I, 678, Jaeger 1953, 69 κ.ε., 88 κ.ε.) ο Διόνυσος ἦταν η παγκόσμια ψυχὴ (Rohde 1897², Otto 1923, Bickel 1925), η πηγὴ ὅλων των ἀνθρωπίνων ψυχῶν, οἱ οποίες οφείλουν να καθαρίζουν, ἀπὸ κάθε πρόστυχη ἀνάμειξη το θεῖο στοιχείο, που ὑπάρχει, μέσα των, και το οφείλουν στον Βάκχο (Girard χ.χ., 207-15). «Ἐκεῖ, ὅπου η πεπερασμένη ζωὴ ναυαγεί, ο Ορφισμὸς προσφέρει μίαν νέαν διάστασιν της ζωῆς, μίαν ἀνακύκλῃσιν και ἐπανάληψιν της υπάρξεως μέχρις ὅτου ὅ,τι μένει αἰωνίως ἀπὸ τον ἄνθρωπον (η ἐπιβιώνουσα του σώματος του ψυχῆ) κατορθώσῃ να ἐπουλώσῃ τα τραύματα των γηίνων παθῶν του, να «καθαρθῆ» δηλ. ἀπὸ αὐτὰ.» (Κουτσογιαννόπουλος – Θηραῖος 1974, 26, βλ., Rohde 1897², Otto 1923).

Ο Ορφεύς ἄλλαξε, ριζικὰ, την διονυσιακὴ λατρεία (Διόδωρος, III, 65). «Το ἰδιότυπον γνώρισμα του Ορφισμοῦ εἶνε η διδασκαλία του, ὅτι ο ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν μικτὴν φύσιν, της οποίας το ευγενέστερον κατάγεται «ἐκ θεῶν» (...), το χυδαιότερον δε ἀπὸ την γην και τα πάθη που διεγείρει» (Κουτσογιαννόπουλος – Θηραῖος 1974, 27). Αὐτὸ το «ἐκ θεῶν», το θεῖον στοιχείο, στον ἄνθρωπον, που εἶναι η ψυχὴ (Πίνδαρος, ἀπόσπ. 116), πρέπει να ἐλευθερωθεῖ του σώματος, που εἶναι «δεσμοτήριον, φρουρὰ της θείας ψυχῆς, σῆμα και τάφος αὐτῆς» (Λούβαρις 1937, ΜΕΕ, ΙΘ, 126γ), «διὰ να γυρίσῃ εἰς την πρῶτην την ουρανίαν πηγὴν της» (Κουτσογιαννόπουλος – Θηραῖος 1974, 27). «Ἡ ἰδέα αὐτῆς της προς το θεῖον ἐνώσεως εἶναι το κέντρον και η βάση της ὅλης ορφικῆς διδασκαλίας, διὰ της οποίας και διακρίνονται οἱ ορφικοὶ θιάσοι» («Ο θρακικὸς θεὸς ἀποκτὰ ἐν Ἑλλάδι οπαδοὺς, οἵτινες ἐξελληνίζουσι την ἀρχικῶς ἀγρίαν λατρείαν αὐτοῦ και συγκροτοῦσι θιάσους προς ἀποκλειστικὴν τιμὴν του ξενικοῦ τούτου θεοῦ») «ἀπὸ τε της θρησκείας του κράτους και ἀπὸ της ἐν τοῖς λοιποῖς θιάσοις συνήθους λατρείας.» (Λούβαρις 1937, ΜΕΕ, ΙΘ, 126β-γ) «Αἱ τελεταί», προς αὐτόν, «ἐδίδον κάποιαν μυστικὴν δύναμιν εἰς τους μνημένους, ἀλλὰ μόνον εἰς αὐτούς διότι ο Διόνυσος δεν ἐπικοινωνοῦσε με ὅλους» (Decharme 1884, 546) Βιωματικὴ ἔνωση (Girard χ.χ., III, II, 324)! «Ἡθελε ἀπὸ ὅσους ἤρχοντο εἰς αὐτόν να του δοθῶν με ὅλην των την ψυχὴν, χωρὶς ἐπιφυλάξεις» (Decharme 1884, 546). «Εἰς ἀντάλλαγμα της ὑποταγῆς ταύτης των πιστῶν του, ο Διόνυσος ἠνούτο μετὰ της ψυχῆς αὐτῶν (των μεμνημένων) και διὰ της ἐνώσεως ταύτης, της ἐκστάσεως, ἐπίστευον οὗτοι, ὅτι ἐγίνοντο καλύτεροι και ὅτι η ψυχὴ των ἀποκαθαιρομένη ἐφθάνεν εἰς την μακαριότητα και τελειότητα» (Καψάλης 1937, Θ', 409β, πρβλ., Γιαννουλάτος 1981³, 109 κ.ε., Δημουλάς και Παπαδημητρίου 1989, ΧΕ, 11, 18-37, 1990-1, ΓΓ, Η, 87-9, Dimoulas & Papadimitriou 1989, ΧΑ, 11, 18-48). Ἀκολουθοῦσε η ἐνσωμάτωση του θεοῦ στους ἀνθρώπους (Girard χ.χ., III, II, 324). Μ' αὐτό, «ο Διόνυσος γεμίζει με την θεότητά του τας ψυχὰς των πιστῶν του και ἔτσι η ἀφοσίωσις προς τον θεόν εἶναι δι' αὐτούς η πηγὴ μεγάλης ἀπολαύσεως και μεθυστικῆς χαρᾶς» (Decharme 1884, 546) «Ἐξαγνίζονται, πιστεύουν ὅτι» [μ' αὐτὰ (Λούβαρις 1937, ΜΕΕ,

ΙΘ, 126β-γ-7α-β, Κουτσογιαννόπουλος – Θηραίος 1974, 24-30)] «γίνονται καλύτεροι, ότι θα φθάσουν εις την ευδαιμονίαν και την τελειότητα που ποθούν πάντοτε και ότι η ψυχή των θα πετάξει μακράν από τας αθλιότητας της βεβήλου ζωής, προς μιαν νέαν ζωήν, προς την αγίαν αυτήν ζωήν που τους εχάρισεν ο θεός.» (Decharme 1884, 546, βλ., Rohde 1897², Otto 1923, Bickel 1925).

Ορφεύς: «Εγεννήθη εις την Πίμπλειαν της Πιερίας, παρά τας βορειοανατολικάς υπωρείας (πρόποδας) του Ολύμπου» (Πασσάς χ.χ., 45), κοντά στην θάλασσα (Στράβων, VIII, 330, και X 47), «και ελέγετο Θραξ, επειδή η περιοχή από του Ολύμπου μέχρι του Ελλησπόντου ωνομάζετο τότε» [από τους Θράκες που κατοικούσαν σε όλη την παραπάνω έκταση] (Μαλλιάρης 2006, NE, 10, 285γ,) «Θράκη (.....)» (Πασσάς χ.χ., 45). «Οι Έλληνες στην κλασική εποχή χρσιμοποιούσαν τον όρο Θράκες» [οι Θράκες θεωρούνταν ο μεγαλύτερος, σε αριθμό, λαός, έπειτα από τους Ινδούς (Ηρόδοτος, Δ, 49, 80, 99, -E 3)], «για να δηλώσουν τα» [πολιτισμένα (οι βάρβαροι «ζούσαν κυρίως Β. και Δ. του Αίμου)], που «λάτρευαν τις Μούσες, αγαπούσαν το τραγούδι, καλλιεργούσαν τη γη, γνώριζαν την οχύρωση των πόλεων καθώς και την πολεμική τέχνη», εν οίς οι Οδρύσαι, αργότερα, «το πιο πολιτισμένο και το πιο δυνατό τμήμα των Θρακών» (Μαλλιάρης 2006, NE, 10, 284β)] «φύλα που κατοικούσαν» την («από το Στρυμόνα ποταμό ως την Προποντίδα και τον Εύξεινο Πόντο») «ενδοχώρα», «που ανάμεσά τους» («μικρότερα φύλα»: «οι Ηδωνοί, οι Σαπαίοι, οι Κίκονες, οι Αψίνθιοι κ.ά.») «πιο ονομαστά ήταν οι Παίονες που η επικράτειά τους εκτεινόταν στην ενδοχώρα» «αυτής της εκτεταμένης γεωγραφικής περιοχής», «ανάμεσα στο Στρυμόνα και στο Νέστο ποταμό», «και οι Οδρυσοί που κατοικούσαν μεταξύ του Νέστου από τη μια μεριά και της Προποντίδας και του Ευξείνου Πόντου απ' την άλλη» (Χατζηιακώβου χ.χ., EZ, 7, 133β-γ), «στο πιο κεντρικό και εύφορο μέρος της Θράκης» (Μαλλιάρης 2006, NE, 10, 285γ), που, έτσι κι αλλιώς, «είναι κατά μέγα μέρος ομαλόν, σχηματιζομένων πολλών σημαντικών πεδιάδων» (Παπαλεξάνδρου (Δ/ντής συντ.) 1953, ΝΠΕ, 15, 3373α), αν όχι, «σχεδόν», εξ ολοκλήρου, «το θρακικόν έδαφος είνε ευφορώτατον και γονιμώτατον» (Παπανδρέου χ.χ.⁴, ΣΕ, 6, 576α). «Σε μια αρχαιότερη εποχή όμως ως το 700 π.Χ. τα όρια της Θράκης εκτεινόταν ως την Πίνδο και τη σημερινή Θεσσαλία» (Χατζηιακώβου χ.χ., EZ, 7, 133β-γ), «κατά μεν τους προϊστορικούς χρόνους ενοείτο ως Θράκη η προς Β. του Ολύμπου χώρα εν απροσδιορίστω εκτάσει μέχρι του Δουνάβεως και του Ευξείνου πόντου» (Παπανδρέου χ.χ., ΣΕ, 6, 575α), αν και, πιο παλιά, Θράκη ήταν ολόκληρη η ήπειρος, το τέταρτο της γης, παρά την Ευρώπη, την Ασία και την Λιβύη, τα βόρεια και βορειοανατολικά τμήματα της ηπειρωτικής Ελλάδας, μέχρι τον Ωκεανό (Εκαταίος, Άνδρων κ.ά.), έτσι, που «δεν δύνανται να καθορισθώσιν ενιαία εθνολογικά όρια της όλης ταύτης εκτάσεως», που «μόνον υπό την μετέπειτα ιστορική έννοια της Θράκης των πρωίμων Ελληνικών χρόνων οπότε περιωρίζετο η χώρα μέχρι του Ίστρου, της Προποντίδος – Ελλησπόντου – Αιγαίου πελάγους και Στρυμόνος, δύνανται να προσδιορισθώσι» (Αρβανιτόπουλος χ.χ.⁴, ΣΕ, 6, 575β). Ως Θράκη [«πρότ. Πέρκη, Αρία» (Αγγελόπουλος 1999, 367-8)], «ιδια δ' αναφέρεται η προς Β. και εγγύς του Ολύμπου Πιερία ως κατοικία της θρακικής φυλής των Πιέρων Θρακών» (Παπανδρέου χ.χ.⁴, ΣΕ, 6, 575β). Ο Ορφεύς γεννήθηκε επάνω στο κρεβάτι του βασιλιά αυτών, των Πιέρων Θρακών (Decharme 1884, 698, Newman & Newman 2003, 229a) Οιάγρου (Ορφεύς, Αργοναυτικά, Διόδωρος, 11.64), μέσα στο ξακουστό σπήλαιο στα Λειβήθηρα (Ορφεύς, Απόσπ. 32, Αργοναυτικά, 77, Τζέτζης, Σχόλια στον Λυκόφρονα, 275, Σταγειρίτης 1818, Δ, 45-8), αρχαία «πόλη και περιοχή» (Αγγελόπουλος 1999, 367-8) και «χώρα της μακεδονικής Πιερίας, επί των συνόρων (.....) Μακεδονίας» «και» «Θεσσαλίας (.....) κατά τας υπωρείας του Ολύμπου» (Αρβανιτόπουλος 1930, ΕΛ, 8, 571α).

Η επικρατούσα λατρεία του Διονύσου, που, μάλλον, έτσι την ήθελαν ο κόσμος και όχι ο ίδιος, αυτόματα, έβγαλε την ορφική μεταρρύθμιση αιρετική (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4, Τσαλίκη 2002). Ο Ορφεύς ήταν «των αρχαιοτάτων Ελλήνων αιδών και φιλοσόφων, καθιδρυτής πολλών θρησκευτικών δογμάτων και τελετών, εις τον οποίον οι Έλληνες εχρεώστων μέγα μέρος της ηθικής και κοινωνικής αυτών αναπτύξεως» (Λωρέντης 1837, 411β) [«Η εξάπλωσις της αιρέσεως αυτής έδωσε την δυνατότητα εις κάθε ευσεβή ψυχήν να ανεύρη τα μέσα της σωτηρίας της» (Τσιούνης 1978³, ΜΠΕ, 12, 273β)], αλλά «συνάντησε» λυσιπώδη «αντίδραση (.....) από την κρατούσα θρησκεία» άπλωμά της, «σ' όλη τη νότια Ελλάδα» (Χατζηιακώβου (έκδ.) χ.χ., EZ, 7, 134), δεν το είδαν ενωρίς (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4, Τσαλίκη 2002). «Τούτο» επιτυγχανόταν «διά των «καθαρμών» τους οποίους ετέλουν οι περιπλανώμενοι ανά την Ελλάδα Ορφικοί ιερείς επισύροντες συχνά και την ειρωνείαν ανθρώπων, όπως ο Πλάτων, οι οποίοι βαθύτατα είχαν επηρεασθή από την ορφικήν διδασκαλίαν» (Κουτσογιαννόπουλος – Θηραίος 1971, 27). Ούτε αυτούς, συχνά, καταλαβαίνουν (Πλάτων, Πολιτεία, ΙΙ 364 ε), καθώς, κάθε άλλο, παρά με το θέλημα του θεού (Αισχύλος, απόσπ. Εξ «Ηδωνών», Didot, 178), «ενωρίτερον» «του έκτου αιώνος», η Μικρά Ασία και ιδιαιτέρως η Λυδία και η Φρυγία επέδρασαν επί της λατρείας του Ελληνικού Διονύσου

και μετέβαλον τον βασικόν χαρακτήρα του», διότι «εις την Ελλάδα εισέβαλαν αι οργανιστικά λατρείαι της Ασίας και όχι της Θράκης» (Decharme 1884, 542). «Κέντρον της λατρείας των ορφικών είναι ο Διόνυσος, όστις πιστεύεται ως εμψυχωτής του παντός και τον οποίον λατρεύουσι δι' οργίων φερόντων ενθουσιαστικόν χαρακτήρα» (Λούβαρις 1937, ΜΕΕ, ΙΘ, 126β), αλλά με ένα καινούργιο νόημα (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4). «Αποτελούσιν», για την κρατούσα λατρεία, «αίρεσιν, η οποία λατρεύει τον θεόν κατά τρόπον άλλον του υπό του κράτους διαγραφόμενου» (Λούβαρις 1937, ΜΕΕ, ΙΘ, 126β) «Τα δόγματα», όμως, «αυτών αντλούσιν» [αν και, για χρόνια, η αίρεση, όπως την θεωρούσαν, «ευρίσκετο εις αφάνειαν» (Τσιούνης 1978³, ΜΠΕ, 12, 273β)] «οι ορφικοί εξ αποκαλύψεως, ήτις περιέχεται εις τα ιερά βιβλία, αποδιδόμενα εις τον Ορφέα» (Λούβαρις 1937, ΜΕΕ, ΙΘ, 126β), του μεγάλου μύστη (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4). Ο ίδιος ο Ορφεύς «εφονεύθη» [αγρίως (Γιοβάνης (έκδ.) 1982, ΜΕ, 16, 252β), «κρεουρηθείς» (Decharme 1884, 701)], «από τας Θράσσας (γυναίκας της Θράκης)» (Πασσάς χ.χ., Ο, 46-7), που, η «συμπεριφορά του», μετά τον χαμό της Ευρυδίκης του (Απολλόδωρος, 1.3.2, Διόδωρος, 4.25, Πausanias, 9.34.4, Βιργίλιος, Γεωργικά, IV, 454-506, Καλσαμπίτζι 5.10.1762), από την λύπη του [«έξη του λοιπού περιαλγής» (Παπασπυριδής χ.χ., ΣΕ, 10, 177α), «ώστε άρχισε να περιπλανάται σε διάφορα μέρη της γης χωρίς να δίνη καμιά σημασία στις γυναίκες» (Πάτση χ.χ., ΜΕΝ, ΙΖ, 359α, Χατζηφώτης (γ. επ. συντ.) 1971, ΕΠ, 5, 223β)], μένοντας «πιστός εις την μνήμην της Ευρυδίκης» (Decharme 1884, 701), «να αποφεύγει κάθε σχέση με γυναίκες» (Γιοβάνης (έκδ.) 1982, ΜΕ, 16, 252β, βλ., Παπασπυριδής χ.χ., ΣΕ, 10, 177α), «μόλις είδαν την περιφρόνησή του» (Πάτση χ.χ., ΜΕΝ, ΙΖ, 359α, Χατζηφώτης (γ. επ. συντ.) 1971, ΕΠ, 5, 223β), πάνω, που «περιφρόνησε την θρησκείαν του ευνοουμένου των», όπως οι ίδιες τον ήθελαν, «θεού Βάκχου» (Decharme 1884, 701), διότι «ο Ορφεύς», έλεγαν, «ελάτρευε μόνον τον Απόλλωνα, ιδιαίτέρως δε δεν ετίμα τον Διόνυσον, του οποίου η λατρεία ήτο ευρέως διαδομένη εις την Θράκην» (Τσιούνης 1978³, ΜΠΕ, 12, 273β-4α), «τις» «εξόργισε» και [έχοντας καταληφθεί «από βακχική μανία» (Γιαλουράκης (δ/ντής συντ.) χ.χ., Δ, 20, 376γ)] «τον κατασπάραξαν» (Πάτση χ.χ., ΜΕΝ, ΙΖ, 359α, Χατζηφώτης (γ. επ. συντ.) 1971, ΕΠ, 5, 223β)] «τον κομμάτιασαν και έριξαν το κεφάλι του και τη λύρα του στον Έβρο» (Γιοβάνης (έκδ.) 1982, ΜΕ, 16, 252β, βλ., Παπασπυριδής χ.χ., ΣΕ, 10, 177α). «Η κεφαλή και η λύρα του, που αι Βάκχαι είχαν ρίψει εις τον Έβρον, κατήλθον εις το Θρακικόν πέλαγος και απ' εκεί έφθασαν εις τας ακτάς της Λέσβου, όπου» οπαδοί του (Βιργίλιος, Γεωργικά, IV, 523, Οβίδιος, Μεταμορφώσεις, XI, 50, Λουκιανός, Προς Απαιδ., 11) «τα περισυνέλεξαν και τα απέθεσαν με ευλάβειαν εις το εν [παραλία (Αγγελόπουλος 1999, 382)] «Αντίση» «ιερόν του Βάκχου» (Decharme 1884, 702), «το σημερινόν χωρίον Γαβαθά της Λέσβου» (Πασσάς χ.χ., Ο, 47).

Θρήνος, μέγας, εσηκώθηκε, στην ορφική, τουλάχιστον, επικράτεια, στα Λειβηθρα, το περισσότερο, άμα τη αγγελία του θανάτου του (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4, Τσαλίκη 2002). Ο οδυρμός των ήταν μέγας και διαρκής (Τσαλίκη 2002). Ο Ορφεύς ήταν του λοιπού, αν και όχι θεός, ήρωας οδυρτός (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4). Τουλάχιστον, στην επέτειο του θανάτου του, η επιμνημόσυνη τελετή (βλ., Τσαλίκη 2002) ήταν, σίγουρα, «οδυρτή» (από το οδύρεσθαι), «θρήνον εμποιούσα και οδυρμόν», θρήνο μετά γόων, περίοδος, διαρκής, βαθέος, έντονου, θρηνητικού πένθους (Liddell & Scott χ.χ., ΙΙΙ, 270). Οι οπαδοί του Ορφέως, γι' αυτό, που του έγινε, αποποιούμενου, ως, απειλητικά, από το ιερατείο της παλαιάς διονυσιακής θρησκείας, του εξητείτο, την απόταξη των ιδεών του, για να αποφύγει τον θάνατο, που τον προτίμησε, για να σώσει, με την διδασκαλία του, τον κόσμο, από τον ως εκφυλιστή (που τον ελάτρευαν) της (καθαρής παθών) ψυχής Διόνυσο [σε σημείο, που ο ορφισμός, όπως και άλλες μυστηριακές λατρείες, θεωρείται, ότι προετοίμασε, διανοητικά, τους μεσογειακούς λαούς, για την αποδοχή του χριστιανικού κηρύγματος (Λούβαρις 1937, ΜΕΕ, ΙΘ, 126β-7β, Μαλλιάρης 2006, ΝΕ, 19, 80, Κουτσογιαννόπουλος – Θηραίος 1971, 24-30, Girard χ.χ., β. ΙΙΙ, κ. ΙΙ, 207-15, βλ., Πausanias, 8.37.6, Ηρόδοτος, 2.81, Πλάτων, Νόμοι, σ. 782, πρβλ., Lobbeck 1829, Αγλαόφamos, 244)] (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4, Τσαλίκη 2002), ήσαν, ένας, εσαεί, πενθών κόσμος (Λούβαρις 1937, ΜΕΕ, ΙΘ', 126β-7β, Τσαλίκη 2002, Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4, βλ., Ηρόδοτος, 2.81, Πλάτων, Νόμοι, σ.782, πρβλ., Lobbeck 1829, Αγλαόφamos, 244), ήσαν οδύρται (Liddell & Scott χ.χ., ΙΙΙ, 270) ή [με την (συνήθη) εναλλαγή, άλλως, αντιμετάθεση (Φλώρος χ.χ., 40) ή μετάθεση (Φλώρος χ.χ., 50, βλ., Τζάρτζανος 1962, 21), για «ευκολία εις την εκφώνησιν των φθόγγων» (Φλώρος χ.χ., 40) τ και σ, που «εναλάσσονται (.....) προς αλλήλους (.....), διότι πρέπει να εκφωνηθώσι κατά τοιούτον τρόπον, ώστε να μη παρέχωσι δυσκολίαν εις τα φωνητικά όργανα τα οποία τους κατασκευάζουσι» (Φιλήντας χ.χ., ΣΕ, 6, 110β), κατόπιν και αλλαγής τόνου, κατά συλλαβή, στην τροπή, άλλως, μετάσταση, από του επιθέτου στο ουσιαστικό (Φλώρος χ.χ., 36, 79), για λόγους, προφανώς, ευφωνίας, φθόγγων (Φλώρος χ.χ., 40, Φιλήντας χ.χ., ΣΕ, 6, 110β), πέραν μουσικότητας, μια και, στις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους, χρησιμοποιούνταν ο μουσικός τονι-

σμός, δηλαδή, η τονιζόμενη συλλαβή προφερόταν σε υψηλότερο (λεπτότερο) μουσικό τόνο, από τις υπόλοιπες, και όχι πιο δυνατά, από αυτές (όπως στον νεοελληνικό δυναμικό τονισμό), γι' αυτό και οι τόνοι δεν επηρεάζουν τον ρυθμό, στα μέτρα της ποίησης, κάτι που θα συνέβαινε, αν χρησιμοποιούνταν δυναμικός τονισμός (Κοπιδάκης 1999, 376)] οδύρσαι.

Ο Ορφεύς [«Η λατρεία αυτού, ουχί ως θεού, αλλά μόνον ως ήρωος», ήταν «διαδεδομένη εις την Θράκην, την Μικράν Ασίαν, την Μακεδονίαν, την Κάτω Ιταλίαν και την Ελλάδα, ιδία δε εις τας πόλεις της Κάτω Ιταλίας και τας Αθήνας», «όμως, (...) και εν Πελοποννήσω» (Λούβαρις 1937, ΜΕΕ, ΙΘ, 124β)] είχε αφήσει, έντονα, την ιστορία του, στο πανελλήνιο (βλ., Ίβυκος, Απ. 10, Bergk, III, 1001, Παιονία, 9.30.6, Ελλάνικος, Απ. 5-6, Müller / Didot, Πίνδαρος, Πυθιονικός, Δ, 176, Dissen, Απολλόδωρος, Αργοναυτικά, 2.635, 928, 4.1547, Ερατοσθένης, Καταστερισμοί, Ηρόδοτος, Ιστορία, Αριστοφάνης, Οβίδιος, Οράτιος) όχι, όμως, και το όνομά του (πρβλ., Newman & Newman, 2003, 231a), που θεωρούνταν ασέβεια να χρησιμοποιείται (πρβλ., Λούβαρις 1937, ΜΕΕ, ΙΘ, 124β), αντ' αυτού, ο λαός του έλαβε, ως ιδιωματική επωνυμία, το όνομα οδύρται ή οδύρσαι, από το πένθος, που κληροδοτούνταν, πλέον, από γενιά σε γενιά, στον κόσμο (πρβλ., Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4, Τσαλίκη 2002). Το όνομα, που δίνονταν, πλέον, και σε άτομα - οπαδούς της πενθούσας, αυτής, ιδεολογίας (πινακίδες Γραμμικής Β'), μοιάζει με ουσιαστικοποιημένο επίθετο [ρηματικό παράγωγο σε -τός: «εκείνον που αξίζει να πάθει αυτό που δηώνει το ρήμα»: (Οικονόμου 1990 / 1998, 261-2) «οδύρομαι»] ανθρώπων, που έπαιρναν αυτό το όνομα, ως κύριο όνομά τους, πια, πιθανότατα, για να τιμήσουν τον ιδρυτή της (πρβλ., Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4, Τσαλίκη 2002, Παπαλεξάνδρου 1953, ΝΠΕ, 24, 81β). Αρχικά, ο λαός αυτός ήταν, κυρίαρχα, ο λαός της δικής του επικράτειας (Τζέτζης, Σχόλια εις Λυκόφρονα, 275, Ορφεύς, Αποσπάσματα, 45-6): «Με τον όρο Θράκη, κατά την προομηρική και την ομηρική αρχαιότητα, εννοούσαν όλη τη μεγάλη έκταση που εκτεινόταν από τον ποταμό Πηνειό, στα νότια, ως τον ποταμό Δούναβη, στα βόρεια, και από την Αδριατική, στα δυτικά, ως τον Εύξεινο Πόντο» (Μαλλιάρης 2006, ΝΕ, 10, 285γ). Πιο κατατοπιστικά, «κατά την προομηρική εποχή», άρα και την Ορφέως, «υπό τον γεωγραφικόν όρον Θράκη», εις την οποίαν «περιλαμβάνετο η Θεσσαλία και η Νότιος Μακεδονία», άρα και η Πιερία, τα «νότια όρια» της περιοχής «ετοποθετούντο εις τον Πηνειόν ποταμόν, το Αιγαίον και την Προποντίδα», τα «δυτικά από του Στρυμόνος μέχρι του Αξιού και του Βερμίου», τα «ανατολικά ο Εύξεινος πόντος», τα «βόρεια ο Ίστρος (Δούναβις) μέχρι των επί του Ευξείνου εκβολών του», κάποτε, δε, «και η πέραν του Δουνάβεως περιοχή, η κατοικουμένη υπό των Γετών και Δακών, περιλαμβάνετο εις την Θράκην» (Πάπυρος (έκδ.) 1964, 7, 510α-β).

Αυτή το κέντρο, σιγά σιγά, μετατοπίστηκε, ανατολικότερα [«Κατά την αρχαιότητα Θράκη ωνομάζετο ολόκληρος η από του Μοράβα ή του Αξιού μέχρι του Δουνάβεως περιοχή» (Πάπυρος (έκδ.) 1964, 7, 510α)], προς το μέρος του μαρτυρίου του [παλιότατου (Πάπυρος (έκδ.) 1964, 10, 680α), αν όχι πρώτου (Λούβαρις 1937, ΜΕΕ, ΙΘ, 124β, Μακαρόνας 1937, ΜΕΕ, 18, 711β, Γιαλουράκης χ.χ., Δ, 20, 179α)] βασιλιά τους (Μακαρόνας 1937, ΜΕΕ, 18, 711β, Πάπυρος (έκδ.) 1964, 10, 680α, Γιοβάνης (έκδ.) 1982, ΜΕ, 16, 252β, βλ., Παπασπυρίδη χ.χ., ΣΕ, 10, 177α). Εννοείται [«κατώκουν το Ν. μέρος της Θ., εκταθέντες συν τω χρόνω και ανά τας περί τον Έβρον και τας προς Δ. αυτού χώρας» (Παπανδρέου χ.χ.⁴, ΕΛ, 6, 576α)], προς αποκατάσταση των δικαίων τους (πρβλ., Πάτση (έκδ.) χ.χ., ΜΕΝ, ΙΖ, 232α), έναντι των [διασπείροντας, ότι οι («στα Πιέρια βουνά της Μακεδονίας») Πίερες, οι ίδιοι, «πίστευαν ότι ο μεγάλος μουσικός έζησε και φονεύθηκε στην περιοχή τους» (Γιοβάνης (έκδ.) 1982., ΜΕ, 16, 252β)] συκοφαντούντων αυτούς, μέχρι, που, σ«τους πρώτους ιστορικούς χρόνους» [όταν «τα όρια της Θράκης» (αν και «ουδέποτε ήσαν επί χρόνον πολύν τα όρια της Θράκης καθωρισμένα επακριβώς, αλλ' ούτε και περίπου επακριβώς»), «εκταθέντα βορειότερον περιελάμβανον την Σκυθίαν και μέρος της ΒΑ. Ευρώπης» (Πάπυρος (έκδ.) 1964, 7, 510α)], ήταν μια από τις ισχυρότερες θρακικές φυλές (Μακαρόνας 1937, ΜΕΕ, 18, 711β, Μαλλιάρης 2006, ΝΕ, 10, 284β), που κατοικούσε στην κοιλάδα του [«Άνω» (Πάτση (έκδ.) χ.χ., ΜΕΝ, ΙΖ, 232α)] Έβρου [«την χώραν του άνω Έβρου (...) παρά τους ποταμούς Τόνζον και Εργινίαν» (Μακαρόνας 1937, ΜΕΕ, 18, 711β, Πάπυρος (έκδ.) 1964, 10, 680α), που διέρρεε ο Αρτισκός ποταμός (Θουκυδίδης)], στην σημερινή παραμεθόρια περιοχή της Νοτιοανατολικής Βουλγαρίας, της Βορειοανατολικής Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, με επίκεντρο την πόλη της Αδριανουπόλεως (χάρτης), με (πλέον!) και πρωτεύουσα [ποτέ δεν είχαν (Βικιπαίδεια 2017)!] του κράτους των, που πήρε το όνομά των [«Οδρυσίς»: «Η χώρα των Οδρυσών εν Θράκη, εκτεινομένη κατ' αρχάς εν τη μέση κοιλάδι του ποταμού Έβρου» (Σαμοθράκης 1937, ΜΕΕ, 18, 711γ)], την (μετέπειτα) Ορέστεια (Μακαρόνας 1937, ΜΕΕ, 18, 711β, Πάπυρος (έκδ.) 1964, 10, 680α), κατισχύοντας των εδώ κατοίκων, δημιουργώντας, εδώ, την πρώτη κρατική οντότητα, που αντικατέστησε το φυλετικό σύστη-

μα στην ανατολική Βαλκανική χερσόνησο, με τους βασιλιάδες τους να είναι, συνήθως, γνωστοί, στον έξω κόσμο, ως βασιλείς της Θράκης, αν και η εξουσία τους δεν επεκτεινόταν σε όλα τα θρακικά φύλα (Archibald 1998, OMCA).

Η πόλη, που, μετακινηθέντες, αργότερα, στην «κατά τας Δ. πηγάς του Εργίνου κειμένη Βιζύη, έδρα του βασιλείου των Αστών» (Παπανδρέου χ.χ., ΣΕ, 6, 576α), συνεχώς, προς [απ' όπου το κακό, με τον εκφυλισμό της διονυσιακής λατρείας (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4)] την ασιατική μεριά [«Οδρύσης» ήταν ένας «Ποταμός της Μικράς Ασίας εν Μυσία, όστις» («ρέων διά Μυγδονίης πεδίου από δύσιος εκ της λίμνης της Δακτυλίτιδος» (Στράβων, ΙΒ, 550)) «εκβάλλει εις την δεξιάν όχθην του Ρυνδάκου ποταμού, ολίγον προ των εκβολών του» (σήμερα «Ουλφέρ ή Νιλουφέρ-τσάι») (Σαμοθράκης 1937, ΜΕΕ, 18, 711γ)] κινούμενοι, έκαναν, πλέον [για λόγους εδραίωσής των, επί του τόπου, μάλιστα, όπου, προφανώς, είχε γίνει το μεγάλο έγκλημα κατά του βασιλιά τους (πρβλ., Βικιπαίδεια 2017)], πρωτεύουσα (Μακαρόνας 1937, ΜΕΕ, 18, 711β, Πάπυρος (έκδ.) 1964, 10, 680α), ήταν η Ουσκουδάμα (Δημουλάς κ.ά. 2020, Ο3), «επί της συμβολής των ποταμών Έβρου και Τόνσου» (Σαμοθράκης 1937, ΜΕΕ, ΙΘ, 47β). Η πόλη, με το περίεργο όνομα, καθώς «η Θράκη ήταν πατρίδα μόνο φυλών που δεν μιλούσαν Ελληνικά» (Βικιπαίδεια 2017) και ήσαν, προφανώς, αυτές, οι (ποικίλες) λαϊκές μάζες, που, ονομάζονταν, από τους νοτιοέλληνες Θράκες, αλλά θεωρούνταν βάρβαροι (Αρβανιτόπουλος 1929, 6, 575β), και εκδιώχθηκαν, από τους Οδρύσες, ως οι υπεύθυνοι, για το έγκλημα (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, 10-4, Τσαλίκη 2002), «υπέρ τον Αίμον» (Αρβανιτόπουλος 1929, 6, 575β), ήταν, προφανώς, η έδρα όλων αυτών των βαρβάρων (Ηρόδοτος, σχ.). Ως τέτοιοι (βλ., Boardman et al. 1992, v. 3, Lewis et al. 1994), «νοούνται βεβαίως οι» (πλέον) «βορείως και δυτικώς του Αίμου βάρβαροι κάτοικοι» (Αρβανιτόπουλος 1929, 6, 575β), που («οι (...) αρχικοί Θράκες») «εθεωρούντο ως ημιάγριοι, έχοντες ήθη όμοια προς τα των Κελτών και Γότθων» (Παπανδρέου χ.χ., ΣΕ, 6, 576α), των οποίων, αυτών, Θρακών (βλ., Ηρόδοτος, σχ.) «η (...) προς τον ελεύθερον και αρπακτικόν βίον ροπή αυτών ημπόδιζε την υπ' αυτών» (των πολιτισμένων Θρακών) «ίδρυσιν μεγάλων πόλεων», με συνέπεια, «τα μονιμότερα αυτών» (των τελευταίων) «κέντρα ήσαν», μόνον, «εκεί όπου ήσαν και αι έδραι των βασιλέων των» (Παπανδρέου χ.χ., ΣΕ, 6, 576α). Οι Οδρύσαι υπέφεραν, από τους (ηθών και εθίμων όμοιων με τα των Κελτών και Γερμανών) μισούντες την γεωργία και, έτσι, τα ειρηνικά έργα, επιρρεπείς στην ληστεία, βορειοθράκες (Ηρόδοτος, σχ.). Δεν θα μπορούσαν οι Οδρύσαι να συμβιώσουν, καν, πολιτιστικά, με αυτούς, καθώς «παλαιά έθιμα τούτων ήσαν», συν τοις άλλοις, «η πολυγαμία, η ταφή της γυναικός μετά τον θάνατον του συζύγου», μαζί του, «η εξαγορά των νυμφών, ο θρήνος και οδυρμός άμα τη γεννήσει, η χαρά και ο γέλως άμα τω θανάτω» (Αρβανιτόπουλος 1929, 6, 575β),

Η Ορέστεια έγινε, προφανώς, το [και τελετουργικό (βλ., Δημουλάς κ.ά. 2020, Ο3)] κέντρο του Ορφισμού, που, αρχικά, τουλάχιστον, συνοψιζόταν «εις τα όργια των ορφικών, διά των καθαρμών και των λύσεων, διά της αποχής από ωρισμένων βρωμάτων και των τοιούτων, συνεπεία των οποίων», όσο και αν «κατ' αρχάς πάντα ταύτα (...) στερούνται ηθικού χαρακτήρος» και «φέρουσι τελετουργικόν μόνον χαρακτηριστήρα», «εξαγνίζεται η ψυχή και μετέχει του συμποσίου των οσίων εν τω Άδη» (Λούβαρις 1937, ΜΕΕ, ΙΘ, 126γ). Για όλα αυτά, «εν γένει οι αρχαίοι Έλληνες εθεώρουν τους Θράκας», αυτούς («τους νοτίως του Αίμου και της Ροδόπης μέχρι του Αιγαίου, της Προποντίδος και της Μακεδονίας οικούντας»), «ως (...) αρχαιότατα πεπολιτισμένους», «κατά την προ της Μυκηναϊκής περιόδου μάλιστα εθεωρούντο οι Θράκες υπέρτεροι των» άλλων «Ελλήνων εις πολιτισμόν, διότι εξ αυτών έλαβον οι Έλληνες τα της λατρείας των Μουσών και πολλά θρησκευτικά νόμιμα (Ορφεύς, Θάμυρις, Εύμολπος κ.λ.), έτι δε εξ αυτών έμαθον τα της καλλιέργειας της γης, τα της οχυρώσεως των πόλεων, τους κανόνες της πολεμικής τέχνης, τον έντεχνον σπλισμόν κ.τ.τ.» (Αρβανιτόπουλος 1929, 6, 575β). Αυτοί, έχοντάς τα μεταδώσει, «εν γένει» και στους υπόλοιπους (Αρβανιτόπουλος 1929, 6, 575β), οι Θράκες (Ηρόδοτος, σχ.), γενναίος και εύψυχος, στα πολεμικά, (Ευριπίδης, σχ.), πολιτισμένος, ακόμα και στον πόλεμο, λαός (Όμηρος, σχ., Θουκυδίδης, σχ.), «επίστευον εις την αθανασίαν, έθαπτον ή έκαιον τους νεκρούς, ίδρυσον τύμβους επί των τάφων, ετέλουν επιταφίους αγώνας κ.τ.τ.» (Αρβανιτόπουλος 1929, 6, 575β) Οι Οδρύσαι διοργάνωναν ιπποδρομίες και [στην θέση χοών (Σοφοκλής, Οιδίπους επί Κολωνών)] έπιναν μεγάλες ποσότητες κρασιού, μετά την ταφή των νεκρών πολεμιστών τους (Ξενοφών, Ελληνικά), για την αθανασία τους, «ουχί εξ ίδιας δυνάμεως, επειδή αυτή δεν εξαρκεί προς τούτο, ένεκα της ανθρωπίνης ασθeneίας, αλλά διά της συνεργείας του θεού» (Λούβαρις 1937, ΙΘ, 126γ), του θεού της αμπέλου (Λωρέντης 1837, Decharme 1884, 522-4, Κωνσταντινίδης 1997, 158α, Γεωρουσόπουλος 1990α, 1990β).

Φυσική συνέπεια. «Το αμπέλι δένει το σταφύλι, δίνει το γλεύκος ένα υγρό (...) που στη συνέχεια αυτοζυμώνεται, με δικές του εσωτερικές διαδικασίες, διαυγάζει», «αλλάζει μόνο του – μεταμορφώνεται

κόκκινο σαν αίμα πίνεται όχι κυρίως για να θρέψει όπως τα άλλα ιερά τρόφιμα αλλά και για να ευχαριστήσει τον άνθρωπο, να τον βοηθήσει (.....) να ασχοληθεί με ό,τι κάνει τον βίο πολύτιμο, (.....), με την ποιητική πλευρά του βίου όπου ο καθείς ποιεί και ποιείται ευτυχέστερος – ευδαίμων.» (Βουτσίνα χ.χ., 1) «Μα θα'ταν (.....) ακατανόητο για μια θρησκεία τόσο οργιαστική να μην ταυτίζει την ενθουσιαστική ενέργεια ενός τόσο αγαθού ποιοτή με την ενέργεια του ίδιου του πνεύματος του θεού της» (Λεκατσάς, στην Βουτσίνα χ.χ.) «Έτσι ο άνθρωπος ελευθερώνεται από την λογικήν που του ήτο εμπόδιον, πειθαρχεί μόνον εις τους παλμούς της καρδίας και εις την παραφοράν του εγκεφάλου του, χάνεται και σβήνει μέσα εις το άγνωστον αντικείμενον της λατρείας του εις το οποίον εγκαταλείπει την τύχην της ζωής του, την ψυχήν του ολόκληρον» (Decharme 1884, 546, Δημουλάς & Παπαδημητρίου 1989, ΧΟ3, Ε, 11, 18-37, Dimoulas & Papadimitriou, 1989, ΧΟ3, Α, 11, 18-48, βλ., Δημουλάς και Παπαδημητρίου 1990-1, ΓΓ, Η, 87-9)! «Η ιδέα πως το κρασί» [αντιβακτηριδιακών, λόγω όχι του (10%, μόνον, άλλωστε) οινοπνεύματός του, αλλά των πολυφαινολών του (Μάγκνο 1991, κεφ. «γιατρός»), και αντισηπτικών (χύνοντάς το, κατ' ευθείαν, πάνω στα τραύματα είτε βρέχοντας, μ' αυτό, τους επιδέσμους, με τους οποίους τα τύλιγαν), ιδιοτήτων (Ιπποκράτης, σχ.), σύμβολο της ζωής κατά του θανάτου (Αλκαίος, σχ.), ευτυχές εφεύρημα (Ουγκώ, σχ.)] «είναι αίμα του σταφυλιού, το ταυτίζει με το αίμα του σπαραζόμενου θύματος της ωμοφαγίας, και, στο βάθος των συνειρμών, το γένιμό του είναι μετάληψη από το αίμα του θεού (αίμα σταφυλής αίμα Διονύσου)» (Λεκατσάς, στην Βουτσίνα χ.χ.), γι' αυτό, κάποτε, απαγορευτικό να καταναλώνουν, μαζί, με τα ειδωλόθυτα σφάγια, και το αίμα των, γιατί, στο αίμα, πιστευόταν, ότι κατοικεί η αθάνατη ψυχή, επί ποιήν απώλειας της αιωνιότητας (Μ. Βασιλείος, σχ.). Άλλωστε, και ο μέλας ζωμός των λιτοδιαίτων Λακεδαιμονίων δεν ήταν, παρά ένα είδος σούπας, που, σίγουρα, περιείχε και το αίμα (Λεκατσάς, στην Βουτσίνα χ.χ.), για ενίσχυση (Κοπιδάκης 1995) του αναγκαίου, υψηλού, φρονήματος και διασφάλιση της σωματικής αλκής, που θα καθιστούσαν αξιόμαχους τους πολίτες (Ξενοφών, σχ., Πausanias, σχ.).

Ο κόσμος σεμνύνονταν, για τον Ορφέα τους, που παρέμεινε πιστός, στην προσπάθειά του, μέχρι, που εξοντώθηκε, γι' αυτό, για να σώσει τον κόσμο (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, Τσαλίκη 2002), με την μνήμη του να ξεσηκώνει [πίνοντας, ατέλειωτα, κρασί, επί τω ενταφιασμού, για αθανασία των τεθνεώτων νεκρών πολεμιστών (Ξενοφών, Ελληνικά)] τον οδυρμό (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, Τσαλίκη 2002), πέραν της (γεωγραφικά) ιδιαίτερης (Στράβων, 8.330, 10.47), στην καινούργια, που έφτιαξαν οι επίγονοί του, πατρίδα του (Μακαρόνας 1937, ΜΕΕ, 18, 711β, Πάπυρος (έκδ.) 1964, 10, 680α), που έμεινε, στην Ιστορία, ως χώρα των [Οδυσσών= (κατόπιν αντιμετάθεσης (Φλώρος χ.χ., 40) ή μετάθεσης (Φλώρος χ.χ., 50, βλ., Τζάρτζανος 1962, 21) και αλλαγής τόνου, κατά συλλαβή, στην τροπή από επίθετο σε ουσιαστικό (Φλώρος χ.χ., 79), για λόγους, προφανώς, ευφωνίας, φθόγγων (Φλώρος χ.χ., 40, Φιλίππας χ.χ., ΣΕ, 6, 110β), και μετάστασης από του επιθέτου στο ουσιαστικό (Φλώρος χ.χ., 36)] Οδυσσών (Δημουλάς κ.ά. 2002, Ο, Τσαλίκη 2002). Το όνομα αυτό (Οδρυσος) θα είχε, σίγουρα [και ήταν η τελευταία (Newman & Newman 2003), αν και, από το δένδρο του, σχεδόν, όλοι οι μη βασιλείς επίγονοί του το είχαν, για προσωνύμιό τους, έτσι, που πήρε το όνομα αυτό ένας ολόκληρος λαός (Λωρέντης 1837) αναφορά], μεταγενέστερα, ο πρώτος ιστορικός βασιλιάς τους (βλ., Fol 2001, EP, Archibald 1998, OMCA). Στην, πριν αυτόν, χιλιετία, το όνομα, ίσως (πρβλ., Thurston 1898, Hornblower & Spawforth χ.χ., αντιπρβλ., Newman & Newman 2003), έφεραν και άλλοι βασιλείς του λαού αυτού, που, όμως, δεν φαίνεται να πήρε το όνομά του, από κάποιον, με το όνομα αυτό, βασιλιά τους, αφού δεν ήταν ο μόνος, με το όνομα αυτό, ούτε ο πρώτος (βλ., Fol 2001, EP, Fol et al, 2012, Archibald 1998, OMCA). Αντίθετα (πρβλ., Fol 2001, EP, Webber & McBride, 2001, Fol et al, 2012, Archibald 1998, OMCA), φαίνεται να έπαιρναν το όνομα αυτό (Οδρυσος) κάποιοι βασιλείς, για λόγους, καθαρά, εσωτερικής κατανάλωσης, ως συμπενοθύντες, με τον λαό (που, επίσης, πολλοί, θα ονομάτιζαν, έτσι, τα παιδιά τους, για τον Ορφέα), διότι, εδώ, τουλάχιστον, μέσα στα όρια του βασιλείου τους, η φύση της βασιλικής εξουσίας παρέμενε ρευστή, μια και η σαφήνιά της υπέκειτο σε περιορισμούς γεωγραφίας, κοινωνικών σχέσεων και περιστάσεων, καθώς η ανάρρηση στον βασιλικό θρόνο δεν ήταν κληρονομική, αλλά αξιολογική (Κουρτίδης 1932, Archibald 1998, OMCA).

Δυστυχώς, πίσω, τα Λ(ε)ίβηθρα, όπου ετάφη ο Ορφεύς (Πausanias, 9.30.6, 10.7, Πασσάς χ.χ., Ο, 47) και «διετηρείτο εκεί κατά τους χρόνους», τουλάχιστον, «του Αλεξάνδρου ξόανον του Ορφέως εκ ξύλου κυπαρίσσου και τάφος αυτού» (Αρβανιτόπουλος 1930, ΕΛ, 8, 571α, βλ., Πλούταρχος, Αλέξανδρος, 14), καταστράφηκαν, από, πλημμυρισμένο, τον χείμαρρό τους (Πausanias, 10.7) Ση (τον σημερινό Ζυλιανά) (Πασσάς χ.χ., Ο, 47). Χρησιμός προφήτεψε, πως η πόλη θα καταστρεφόταν, από έναν αγριόχοιρο, όταν ο ήλιος θα έβλεπε τα οστά του Ορφέως, τα οποία ήταν τοποθετημένα σε υδρία, που βρισκόταν πάνω σε στήλη (Πausanias, 10.7), στον τάφο του (Guthrie & Alderlink 1993, 34, Grimal

& Maxwell – Hyslop 1996, 333, Zorzos 2009, 10). Πράγματι: «Η π. κατεστράφη υπό του χειμάρρου, πραγματοποιηθείσης θεσσαλικής τινος προρρήσεως, καθ' ην θα κατεστρέφετο, εάν ο ήλιος ήθελεν ιδει ποτέ τα οστά του Ορφέως» (Αρβανιτόπουλος 1930, ΕΛ, 8, 571α). Οι πολίτες των Λειβήθρων δεν έδωσαν (κριθέντων, πλέον, ως μη νοημόνων, ε αυτού, προκουπασών, έκτοτε, των φράσεων «Λειβηθρίων αμουςότερος» και «Λειβηθρίων ανοητότερος») σημασία, στον χρησμό (Αρβανιτόπουλος 1930, ΕΛ, 8, 571α), πιστεύοντας, πως δεν μπορούσαν να κινδυνεύουν, από ένα τέτοιο ζώο, όντας υπό την προστασία του Ορφέως και των Μουσών του (βλ., Guthrie & Alderlink 1993, 34, Grimal & Maxwell – Hyslop 1996, 333, Zorzos 2009, 10). Όταν βοσκοί έριξαν, κατά λάθος, την στήλη και άνοιξε η υδρία, ο θεός Διώνυσος, είπαν (οι της παλαιολατρείας του θεού, οι οποίοι επέμεναν στην άρνηση της μεταρρύθμισής της), έστειλε, στην περιοχή, την δυνατή καταγίδα, που ακολούθησε (Παυσανίας, 10.7, Πασσάς χ.χ., Ο, 47, Αρβανιτόπουλος 1930, ΕΛ, 8, 571α, Guthrie & Alderlink 1993, 34, Grimal & Maxwell – Hyslop 1996, 333, Zorzos 2009, 10). Τότε, ο ποταμός [που ονομάστηκε Συς (=αγριόχοιρος) (Γερμανός χ.χ., 635-40)] πλημμύρισε και κατάστρεψε την πόλη, πνίγοντας τους κατοίκους της και τα ζώα τους (Παυσανίας, Στράβων, Απολλώνιος Ρόδιος, Πασσάς χ.χ., Ο, 47). Μετά τούτο, οι Μούσες (Λωρέντης 1837, 374), που (αυτές, υποτίθεται, ως έλεγαν) «περισυνέλεξαν τα τεμάχια του σώματός του και τα έθαψαν εις την ιεράν διαμονήν των Λειβήθριον εις τους πρόποδας του Ολύμπου», μετέφεραν «τα οστά του (.....) αργότερον εις την Μακεδονικήν πόλιν Δίον» (Decharme 1884, 702).

Οι εναπομείναντες, τότε, «η προς Β. και εγγύς του Ολύμπου» θρακική φυλή «των Πιέρων Θρακών», ευρισκόμενοι σε απόγνωση, κινήθηκαν, προς νότον, «μετενάστευσαν» «νοτιώτερον εις τινα μέρη της Ελλάδος (ως εις την Αττικήν, Φωκίδα κ.λ.), (.....) μεταφέροντες» και το πνεύμα του Ορφέως (Παπανδρέου χ.χ.⁴, ΣΕ, 6, 575β). Να, πώς το όνομα, ως κύριο, που, πια, δινόταν, του οδυρμού, για τον Ορφέα, κατέβηκε, σιγά – σιγά, στον νοτιά (βλ., Παπανδρέου χ.χ.⁴, ΣΕ, 6, 575β, Καρβέλας 1937, ΜΕΕ, Θ', 935β-γ). «Το προς την Μεγαρίδα μικρόν τμήμα της Αττικής, δηλαδή η προς δυσμάς του Αιγάλεω πεδινή χώρα, η περιλαμβάνουσα τον αρχαίον αττικόν δήμον της Ελευσίνας και καλουμένη Θριάσιον πεδίον, απετέλεσεν εν παλαιωτάτη εποχή» [«η θέσις αυτή κατοικείτο ήδη ίσως και κατά την νεολιθικήν ήδη περίοδον (προ του 3000 π.Χ.), πάντως κατά την λιθογαλικήν και χαλκήν (3000-2000 π.Χ.), ιδίως δε εν τη μυκηναϊκή (2000–1000 π.Χ.) ως και περαιτέρω καθ' άπασαν την αρχαίαν ιστορικήν εποχήν» (Αρβανιτόπουλος 1929, ΕΛ, 5, 228α)] «κράτος αυτοτελές, το οποίον κατόπιν μακροχρονίων σκληρών αγώνων προσητήθη εις την Αθηναϊκήν επικράτειαν», πλην, διατηρώντας «τα θρησκευτικά προνόμιά» του (Καρβέλας 1937, ΜΕΕ, Θ', 935β-γ), αποτελώντας, ως σ«τους αρχαιοτάτους χρόνους», χωριστόν, «ίδιον συνοικισμόν» (Παπαλεξάνδρου (δ/ντής συντ.) 1953, ΝΠΕ, 12, 330β), αναγόμενο «εις την 2αν π.Χ. χιλιετηρίδα (ίσως μάλιστα εις τας αρχάς ταύτης)», από απόγονους «των παλαιωτάτων κατοίκων της Αττικής Πελασγών, οι οποίοι επί μακρόν αντέστησαν κατά των Ιώνων των καταλαβόντων την αθηναϊκήν πεδιάδα», με αρχηγό τους τον βασιλιά τους Εύμολπο, ο οποίος «ήτο Θραξ, και δη υίός του Μουσαίου, του υιού ή μαθητού του Ορφέως» (Καρβέλας 1937, ΜΕΕ, Θ, 935γ), στο όνομα παλαιότερου βασιλιά της Θράκης (Απολλόδωρος, Βιβλιοθήκη, 3.15.4). Σίγουρα, «πολύ» «προ της συγκρούσεως των Ελευσινίων Πελασγών προς τους Αθηναίους εγκατέστησαν εν Ελευσίνη (ως και εν τισι τόποις της Βοιωτίας και αλλαχού της Μέσης Ελλάδος) και», κατόπιν αγώνων, «κλαοί θρακικοί, εκ Θεσσαλίας και Περίας μεταναστεύσαντες», καταλήγοντας «στην ολοσχερή ανάμειξιν (.....) των επηλύδων Θρακών» «και» «των παλαιών Πελασγών», αλλά «και» των «εν Αττική» «Ιώνων» (Καρβέλας 1937, ΜΕΕ, Θ, 935γ). Ακριβώς, «η θέσις της Ελευσίνας, κειμένης εις το επικαιρότατον και επισφαλέστατον άκρον του Αθηναϊκού κράτους κατά τα μεθόρια προς την Μεγαρίδα και προς την Βοιωτίαν, κατέστησε την παρ' αυτήν χώραν πολλάκις πεδίον μαχών προς τους Μεγαρείς και προς τους Βοιωτούς, οι οποίοι» [παλαιόθεν (Δημουλάς κ.ά. 2000, ΑΕΘΧ, 25-8)] «συνήθως διέκειντο εχθρικώς προς τους Αθηναίους» (Καρβέλας 1937, ΜΕΕ, Θ, 935γ). Είναι, αυτοί και εκείνοι, οι άνθρωποι των πινακίδων της Γραμμικής Β.

Ευχαριστιακή σημείωση

Και εδώ, Αχιλλέα Τσιρούκη, Στέλλα Θηβαίου, Νεκταρία – Φιλίτσα Αγραφιώτη, Γιώργο Ζαμπέτογλου Δημήτρη Δημάκα, Κώστα Ζαμπάκα, Ειρήνη – Χρυσοβαλάντη Δροσινού, Ανθή Βαχτσεβάνου, Όλγα Κούρτογλου, Σταματία Καπέ, Χρήστο Μπαμπαλή, Γιάννη Κωνσταντινίδη, Διονύση Μπαρμπάκα, Χρήστο Πούρικα, Βασιλική Ζησοπούλου, Ιωάννη Τρίγκα, ένα σωρό άλλους, από την ανοιχτή διεπιστημονική Ομάδα μου Εργασίας Ψυχοβιοαναλυτικής Έρευνας, Συμβουλευτική Επιστημονική Επιτροπή, πλέον, της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας «Οργανισμός Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «εκ τών ύστερων»», που διαχειρίζομαι.

Βιβλιογραφία

- Αγγελόπουλος, Α. (1999). Η προϊστορική Ελλάς / Λεξικόν τοπωνυμίων. Αθήνα: «Aldebaran» Εκδοτική & Εμπορική Ε.Π.Ε..
Αθήναιος (Diehl).
Αισχύλος, Λυκούργεια [Ήδωνών (Απόσπ. Έκδ. Ahrens, συλλογή Didot, σ. 178), Βασσαρών, Νεανίσκων, Λυκούργος].
Αλκαίος.
Ανδρών.
Απολλόδωρος, Βιβλιοθήκη.
Απολλώνιος Ρόδιος, Αργοναυτικά.
Αρβανιτόπουλος, Α.Σ. (1929). Ελευσίς και Ελευσίν. Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν, Τόμος 5, 228-9α. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος «Ελευθερουδάκης» Α.Ε..
Αρβανιτόπουλος, Α.Σ. (1930). Λείβηθρα ή Λίβηθρα. ΕΛ, Τ. 8, 571α.
Αρβανιτόπουλος, Α.Σ. (1930). Μαινάς. ΕΛ, Τ. 9, 27β-8α.
Αρβανιτόπουλος, Α.Σ. (χ.χ.«έκδοσις τετάρτη εκσυγχρονισμένη διά συμπληρώματος κατά τόμον»). Θράκες. Στην Ελευθερουδάκη (εκδ.), Σύγχρονος Εγκυκλοπαίδεια, μετά πλήρους λεξικού της Ελληνικής Γλώσσης, τόμος Έκτος, 575β-7. Αθήνα: Εγκυκλοπαιδικαί Εκδόσεις Ν. Νίκας & Σία Ε.Ε..
Archibald, H. (1998). The Odrysian Kingdom of Thrace: Orpheus Unmasked. Oxford Monographs on Classical Archaeology.
Αριστοφάνης.
Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις.
Βασίλειος, Μέγας.
Bickel, E. (1925). Homerischer Seelenglaube.
Βικιπαίδεια (7/01/2017). Οδρύσεις.
Βιργίλιος, Γεωργικά, IV, 454-506.
Boardman, J., Edwards, I. E. S., Sollberger, E., Hammond, N. G. L. (1992). The Cambridge Ancient History, volume 3, Cambridge University Press.
Botsford, G.W., Robinson, Ch.A. (1983). Αρχαία Ελληνική Ιστορία, «αναθεωρημένη από τον καθηγητή Donald kagan», Μτφρ. Σωτηρίου Ε. Τσιρώνη. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
Βουτσινά, Εύ. (χ.χ.). Συμβολισμοί του κρασιού σε σχέση με το αίμα. Το κρασί, ένα από τα τρία ιερά τρόφιμα των Ελλήνων μαζί με το ψωμί και το λάδι.
Βρανόπουλος, Ε.Α. (1990). Ιστορία των αρχαίων χρόνων (για την Α΄ Λυκείου). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
Bury, J.B., Meiggs, R. (1983). Ιστορία της αρχαίας Ελλάδας, μέχρι το θάνατο του μεγάλου Αλεξάνδρου. Μέρος πρώτο και δεύτερο. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα.
Γερμανός, Ν.Κ. (χ.χ.). Ο βίος των ζώων. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκη - Νίκα.
Γεωργαλάς, Γ.Κ. (χ.χ.2). Οι ρίζες 2: Η «Προϊστορική» εξάπλωση των Αιγαίων. Εκδόσεις Τότε... / Σειρά: Μη Συμβατική Ιστορία Β΄.
Γεωργουσόπουλος, Κ. (1990α). Εισαγωγή στη Δραματική ποίηση. Στο Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων (έκδ.), Δραματική ποίηση (Αισχύλου: Προμηθεύς Δεσμώτης. / Σοφοκλή: Αντιγόνη. / Ευριπίδη: Ιφιγένεια η εν Ταύροις.), γ΄ γυμνασίου. 5-36. Μτφρ. Ι. Γρυπάρη, Θ. Σταύρου.
Γεωργουσόπουλος, Κ. (1990β). Εισαγωγή στη Δραματική ποίηση. Στο Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων (έκδ.), Δραματική ποίηση (Αισχύλου: Προμηθεύς Δεσμώτης. / Ευριπίδη: Ιφιγένεια η εν Ταύροις.), γ΄ γυμνασίου. 5-36. Μτφρ. Ι. Γρυπάρη, Θ. Σταύρου.
Γιαλουράκης, Μ. (δ/ντής συντ.) (χ.χ.). Ορφεύς. Εγκυκλοπαίδεια Δομή έγχρωμη / όλες οι γνώσεις για όλους, τόμος Εικοστός, 276β-γ. Αθήνα: Εκδόσεις «Δομή».

- Γιαννουλάτος, Α. (19721, 19813). *Μορφαί Αφρικανικού τελετουργικού, μύθισι και πνευματοληψία ανατολικώς του «Ρουενζόρι» (Ruwenzori), έρευνα θρησκευσιολογική*. Έκδ. Κέντρου «Πορευθέντες», Θρησκευσιολογικά και Ιεραποστολικά Μελέται, 6. Αθήναι, 109 κ.ε..
- Γιοβάνη, Χ. (έκδ.) (1982). Ορφέας. Μεγάλη Εγκυκλοπαιδεία Γιοβάνη δημοτικού – γυμνασίου – λυκείου – πανεπιστημίου – μεταπτυχιακών σπουδών στη δημοτική, τόμος 16, Αθήνα: εκδοτικός οίκος: Χ. Γιοβάνη.
- Chadwick, J. (1997). Ο Μυκηναϊκός κόσμος. Μτφρ. Κ.Ν. Πετρόπουλος. Αθήνα: Gutenberg.
- Chadwick, J., Ventris, M. (1973). Documents in Mycenaean Greek. Cambridge: The University Press.
- Decharme, P. (1884). Ελληνική Μυθολογία. 512-68. Μτφρ. Ανδρέα Φραγκιά. Επιμ. Νικηφόρου Βρεττάκου «και επιτελείου καθηγητών της φιλολογίας». Εκδόσεις «Ιστορικών Βιβλίων».
- Δημουλάς, Κ.Β., Παπαδημητρίου Θ.Ευ. (1984). Η «Προσπάθεια προσέγγισης του μεταναστευτικού ρεύματος» της Ελένης Μπρίκα, σαν εισαγωγή στην έρευνα ομάδας για τα «Κοινωνικά και Ψυχολογικά Προβλήματα των παιδιών των Ελλήνων Μεταναστών», που συνεξετάζονται (Κριτική). Λάρισα.
- Δημουλάς, Κ.Β., Παπαδημητρίου Θ.Ευ. (1989). Ο χορός στο σχολείο ως ερώτημα. Μια από τις ψυχολογικές θέσεις. Άποψη νευροψυχολογική: «Έκσταση». *Πρακτικά (Status B) 3ου Παγκόσμιου Συνεδρίου Λαϊκού Χορού: «Λαϊκός χορός και εκπαίδευση»* (Διεθνής Οργάνωση Λαϊκής Τέχνης και UNESCO, υπό την αιγίδα του Διεθνούς Συμβουλίου Χορού της Ελληνικής Επιτροπής της UNESCO, του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών και των Νομαρχίας και Δήμου Λάρισας, Λάρισα 17-21.5.1989). Εκδόσεις Χοροθεάτρου Δώρα Στράτου και Τρόπος Ζωής, Αθήνα 1989, 11, 18-37.
- Δημουλάς, Κ.Β., Παπαδημητρίου Θ.Ευ. (1990-1), «*Πνευματοληψία*» στους *Αναστενάρηδες και στο Ruwenzori (συνοπτική νευροψυχολογική και άλλη συγκριτική έρευνα)*. Περιοδική έκδοση της Ένωσης Επιστημόνων Νομού Καρδίτσας, Γνώση και Γνώμη, Τόμος Η', 87-9. Καρδίτσα.
- Δημουλάς, Κ.Β., Δημουλάς, Ευ.Κ., Παπαδημητρίου Θ.Ευ. (2000). Παλλάς Αθήνη ως το Άγιο Πνεύμα (έρευνα με βάση τη βιοψυχανάλυση). «Πρακτικά ημερίδας στο Λειβάδι Ολύμπου 26 Μαΐου 1996» Αρχαία Ελληνική Θρησκεία και Χριστιανισμός, 25-44. Λάρισα.
- Δημουλάς, Κ.Β., Δημουλάς, Ευ.Κ., Παπαδημητρίου Θ.Ευ. (2002). Γράφει ο Κώστας Β. Δημουλάς. Στο Αι. Τσαλίκη, 10-4.
- Δημουλάς, Κ.Β., Δημουλάς, Ευ.Κ., Παπαδημητρίου Θ.Ευ. (2011). Αναθεώρηση των αξιοποιήσιμων στην εκπαίδευση πορισμάτων έρευνας (Ε. Μπρίκα, 1983) για τα αίτια των ψυχοκοιν. προβλημάτων των παιδιών των μεταναστών. Βιβλίο Περιλήψεων Γ' Συνεδρίου «πολιτεότητα, ταυτότητα και κουλτούρα». (Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα).
- Δημουλάς Κ.Β., Δημουλάς, Ευ.Κ., Βέλλιου, Έ.Κ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ., Αγραφιώτη, Ν.-Φ., Γιαννούλα, Μ., Λιόβας, Δ.Γ., Κωνσταντινίδης, Ι., Πατσιώρα, Χ., Καλογιάννης, Ν. (2019). Ψυχοκοινωνιοπολιτισμικά προβλήματα παιδιών μεταναστών ως θέμα όχι προσαρμογής αλλά αποπροσαρμογής (κριτική επαναθεώρηση των αξιοποιήσιμων στην εκπαίδευση πορισμάτων πανεπιστημιακής έρευνας (Ε. Μπρίκα, 1983) από σύγχρονη νευροψυχολογική σκοπιά). Πρακτικά 5ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας (Επιστημονική Ένωση για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Παιδαγωγικό Τμήμα Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, Τμήμα Βιοχημείας & Βιοτεχνολογίας, Τμήμα Επιστημών Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Τμήμα Ψηφιακών Συστημάτων), το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου (Τμήμα Φιλολογίας) και το Σύλλογο καθηγητών Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας Ν. Λάρισας, και συνδιοργάνωση με την Περιφέρεια Θεσσαλίας και τον Δήμο Λαρισαίων, με την υποστήριξη του Γαλλικού Ινστιτούτου Λάρισας - Γαλλική Πρεσβεία στην Ελλάδα, της Πρεσβείας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, στην Ελλάδα, της Ένωσης Ελλήνων Φυσικών, του Δικτύου Εκπαιδευτικών «Teachers for Europe» και την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Λάρισα 11-3.10.2019)
- Δημουλάς, Κ.Β., Δημουλάς, Ευ.Κ., Βέλλιου, Έ.Κ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ., Αγραφιώτη, Ν.-Φ., Ζαμπέτογλου, Γ., Δημάκας, Δ., Ζαμπάκας, Κ., Βαχτσεβάνου, Α., Αυγερινίδης, Χ., Ζησοπούλου, Β., Δροσινού, Ει.-Χ., Καμπέ, Σ., Λιόβας, Δ., Πολύζος, Χ. (2021). Αστερουσία, η κατά τις Ινδίες πόλις Κρητών (έρευνα κοινωνιοψυχολογικών ανακατατάξεων πανάρχαιων εποχών). Πρόγραμμα (123.7, 18.40) και Αρχείο [23 (5:24) και 28 (11:57) μ.μ., 3.2021] 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου για τα Αστερούσια «Τα

- Αστερούσια της Παράδοσης και της Ιστορίας, του Παρόντος και του Μέλλοντος» (Κέντρο Κρητικής Λογοτεχνίας, με τη συνδρομή της Περιφέρειας Κρήτης, του Δήμου Αρχαίων – Αστερουσίων, των Πολιτιστικών Συλλόγων και των Τοπικών Κοινοτήτων της Δημοτικής Ενότητας Αστερουσίων, Σύνδεσμος φίλων προστασίας Αστερουσίων, Αστερούσια 11-4.7. 2019)
- Δημουλάς, Κ., Δημουλάς, Ευ., Παπαδημητρίου, Θ., Βέλλιου, Έ., Αυγερινίδης, Χ., Καππέ, Σ., Μπαρδάνη, Δ., Ταμπακάς, Λ., Μπαρμπάκας, Δ. (2020). Πολιτισμική σύνδεση Ορεσטיακών πόλεων. Πρόγραμμα (2) και Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας με θέμα «*Η Ορεστιάδα στον 21ο αιώνα: Προκλήσεις και Προοπτικές*» (Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμος Ορεστιάδας, Νέα Ορεστιάδα, 17-9.5.2019), 5, 97-121, 460, 463, 464, 468-9, 471, 474. Έκδοση Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμου Ορεστιάδας, Επιμέλεια: Ευάγγελος Μανωλάς.
- Δημουλάς, Κ.Β., Δημουλάς, Ευ.Κ., Βέλλιου, Έ.Κ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ. (2019). Η αγωνία της Θέτιδος για την μοίρα του υιού Αχιλλέως και η πιθανή βιοϊστορία περί τον θάνατόν του. Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Φαρσάλων «Ο Ομηρικός Αχιλλέας: διαχρονικές αντανάκλασεις στην τέχνη και τη γραμματεία» (Φάρσαλα 7-9.02.2019), 5, 106-144. Υπεύθυνος έκδοσης: Άρης Καραγάλιος, Επιμέλεια έκδοσης, κειμένων και εξωφύλλου: Βασιλική Κ. Νούλα, (Δήμος Φαρσάλων και Εφορεία Αρχαιοτήτων Λάρισας, Φάρσαλα).
- Dimoulas, K.V., Papadimitriou, Th.Eu. (1989). Ekstasis. *Proceedings (Status B) 3rd World Conference: «Folk Dance at Education»* (International Congress of Popular Dance «Popular Dance in the School») International Organization of Folk Art / UNESCO, ό.π., Larissa, 17-21.5.1989), Athens, editions Dora Stratou, 11, 18-48.
- Διόδωρος, Σικελιώτης.
 Εκαταίος.
 Ελλάνικος, Αποσπάσματα 5, 6. Έκδ. C. Müller, Συλλογή Didot.
 Ερατοσθένης, Καταστερισμοί.
 Ευριπίδης, Βάχαι.
 Ευριπίδης, Ηρακλείδαι.
 Evans, A. (1950). Το ανάκτορον του Μίνως. Μτφρ. Νικ. Πλάτωνος. Πεντλέμπιουρν: Οδηγός Κνωσού. Ηράκλειον. (Evans, A. Palace o Minos, I (1921), II (1928) III (1930).
 Ζαχαρογιάννη, Ει., (υπεύθυνη μαθήματος) Μαγαλιού, Λ. (Μάιος 2015). Εργασία («μαθήτριας»: «Οδυσσέας Ελύτης, Το τρελοβάπορο: power point, το ποίημα και ανάλυσή του – Προβολή παρουσίασης») στα «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α΄ Λυκείου». Μουσικό Σχολείο Κατερίνης.
 Zorzos, G. (2009). Orpheus: Ancient Greek History. 10.
 Farnell, L.R. (1896-1909). Cults of the Greek States. 5. 77, 394. Oxford.
 Fol, V. (October 1, 2001). The Kings of the Odrysian State. Στο Peter Neal Peregrine, Melvin Ember (eds), Encyclopedia of Prehistory.
 Fol, V., Konstantinov, O., Kovatcheva, E., Nikolov, R. (2012). Discover the Thracians – DiPP2012, V. Tarnovo.
 Forsdyke, E.J. (1880-). The Pottery called Minyan Ware. Journal of Hellenic Studies, 34.126. London.
 Girard, J. (χ.χ.). Το θρησκευτικόν συναίσθημα εν Ελλάδι. Βιβλίο III, κεφάλαιο II: Αι Διονυσιακαί τραγωδίαι, 324.
 Grimal, P., Maxwell - Hyslop, A.R. (1996). The Dictionary of Classical Mythology. 333.
 Guthrie, W.K.C. (19532). Orpheus and Greek Religion.
 Guthrie, W.K.C., Alderlink, L. (1993). Orpheus and Greek Religion. Mythos Books, 34.
 Ηρόδοτος, Ιστορίαι (ed. A. D. Godley).
 Ησίοδος, Έργα και Ημέραι.
 Ησίοδος, Θεογονία.
 Harrison, J. (1903). Prolegomena to the Study of Greek Religion.

- Hawes, Ch.H., Hawes, H. (Boyd) (1909). *Crete, The Forerunner of Greece*, XIV, 158. London: Harper.
- Heurtley, W.A. (1939). *Prehistoric Macedonia*. Cambridge.
- Higgins, R.A. (1967). *Minoan and Mycenaean Art*. Λονδίνο.
- Hornblower, S., Spawforth, A. (χ.χ.). *The Oxford Classical Dictionary*.
- Hutchinson, R.W. (1962). *Prehistoric Crete*. 62. London.
- Θεοδωρίδης, Χ. (1955«2η έκδοση ξαναδουλεμμένη και συγχρονισμένη»). Εισαγωγή στη Φιλοσοφία. 30. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & Σίας Α.Ε..
- Ιπποκράτης.
- Θηβαΐς.
- Θουκυδίδης, Ξυγγραφή.
- Ίβυκος, Απόσπασμα 10. Bergk (έκδ.3), «Έλληνες Λυρικοί», τόμος III, σ. 1001.
- Jaeger, W. (1953). *Die Theologie der frühen griechischen Denker*. Stuttgart.
- Καλλίμαχος. *Αποσπάσματα* (Maier).
- Καλσαμπίτζι, Ρανιέρι (5.10.1762). *Orfeo ed Euridice*. Τρίπρακτο μελόδραμα. Μουσική Χρ. Γκλουκ. Αυτοκρατορικό Μελόδραμα Βιέννης.
- Καρανσταβέλου, Λ.Κ. (χ.χ.). Κνωσός. Στο Χ. Πάτση (έκδ.), *Αιγαίο – Κνωσός – Μυκήνες*, 52-98. Αθήνα.
- Καρβέλας, Γ.Ι. (1937). Ελευσίς. MEE, Θ, 935β-40.
- Καψάλης, Γ.Δ. (1937). Διόνυσος (ή Βάκχος). MEE, Θ, 407-11.
- Καψάλης, Γ.Δ. (1937). Λυκούργος. MEE, ΙΣΤ, 346β-7β.
- Κικέρων, *Natura deorum*.
- Κοντώσης, (.) (χ.χ.). *Ιστορία Αρχαίας Ελλάδας*. Αθήνα.
- Κοπιδάκης, Μ.Ζ. (1995). Ο οίνος στη ποίηση. Τ. Α΄. Αθήνα: εκδ. Ιδρύματος Φανή Μπουτάρη.
- Κοπιδάκης, Μ.Ζ. (επιμ.) (1999). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. 376. Αθήνα: Ελληνικό Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο.
- Κουρτίδης Κ. (1932). *Ιστορία της Θράκης από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του 54 μ.χ.*. Εν Αθήναις: Τυπογραφείο Αλευρόπουλου.
- Κουτρουβέλης, Κ.Β. (1999). *Η χρονολόγηση της Προϊστορίας (κυρίως με βάση τις αστρονομικές πληροφορίες αρχαίων συγγραφέων)*. Δαυλός.
- Κουτσογιαννόπουλος – Θηραΐος, Δ. (1974). *Ιστορική εισαγωγή εις την Φιλοσοφίαν*. Αθήναι: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Κωνσταντινίδης, Α. (1997). *Λεξικό κύριων ονομάτων (μυθολογικό, ιστορικό, γεωγραφικό (ονομάτων αναφερομένων στην Αρχαία Ελληνική Γραμματεία))*. Αθήνα: Εκάτη.
- Κωστογιάννης, Στ. (1937). Δίκαιον. MEE, ΙΕ, 197β-200β.
- Lewis, D.M., Boardman, J., Hornblower, S. (1994). *Ancient History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Liddell, H.G., Scott, R. (χ.χ.). *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, «μεταφρασθέν εκ της Αγγλικής εις την Ελληνικήν υπό Ξενοφώντος Π. Μόσχου (.....), διά πολλών δε βυζαντινών ιδίως λέξεων και φράσεων πλουτισθέν και εκδοθέν επιστασία Μιχαήλ Κωνσταντινίδου», τόμος τρίτος (Λ-Π), 270. Αθήναι: εκδ. Οίκος «Ιωάννης Σιδέρης».
- Lobeck, C.A. (1829). *Αγλαόφαμος*.
- Λούβαρις, Ν.Ι. (χ.χ.). Ορφικός / Ορφικοί. MEE, ΙΘ, 126β-7β.
- Λουκιανός. *Προς Απαιδευτούς*.
- Λωρέντης, Ν. (1837). *Λεξικόν των αρχαίων Μυθολογικών, Ιστορικών και Γεωγραφικών κύριων ονομάτων, «ερανισθέν (.....) και εκδοθέν φιλοτίμω επιστασία και δαπάνη» Κωνσταντίνου Γκαρπολά και Χριστοδούλου Ματακίδου, «εν Βιέννη της Αυστρίας εκ της τυπογραφίας Αντωνίου Μπένκου (πρότερον Χάυπουλ)»*.
- Μάγκνο, Γκ. (1991). *The Healing Hand / Man and Wound in the Ancient World*. Harvard University Press.

- Μακαρόνας, Χ.Ι. (1937). Οδρύσαι. ΜΕΕ, 18, 711β.
- Μαλιάρης Α. (έκδ.) (2006). Θράκη. Νέα Εγκυκλοπαίδεια, τ. 10, 285-6. Αθήνα: Παιδεία
- Μαλλιάρης Α. (έκδ.) (2006). Ορφείας. ΝΕ, τ. 19, 79β-γ-80α.
- Μαρινάτος, Σ. (1960). Crete and Mycenae. Μτφρ. J. Boardman. Φωτ. Μ. Hirmer. Λονδίνο.
- Μαρινάτος, Σ.Π. (1937). Κνωσός. Στην ΜΕΕ. τ. 14, 612β-9.
- Μάσιν, Ν.Α., Μισούλιν, Α.Β. (γεν. επιμ.) (1978). Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας. Ακαδημία Επιστημών Ε.Σ.Σ.Δ. / Ινστιτούτο Ιστορίας. «Η μετάφραση από το Ρωσικό πρωτότυπο έγινε από ομάδα Ελλήνων επιστημόνων των Σοσιαλιστικών χωρών.» «Εγκρίθηκε από το Υπουργείο της Ανωτάτης Εκπαίδευσης της ΕΣΣΔ (.....)». Αθήνα: Εκδόσεις Γεωργ. Παπακωνσταντίνου.
- Μαστραπάς, Α.Ν. (2000). Ιστορία του αρχαίου κόσμου / από τους προϊστορικούς πολιτισμούς της Ανατολής έως την εποχή του Ιουστινιανού (Α΄ τάξη ενιαίου Λυκείου (Γενικής Παιδείας)). Αθήνα: (Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων / Παιδαγωγικό Ινστιτούτο) Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Μπαρτ, Γ. (1928). Διόνυσος. ΕΛ, Τόμος 4, 620-2α.
- Newman, H., Newman, J.O. (2003). A Genealogical Chart of Greek Mythology (comprising 3.673 named figures of Greek Mythology, all related to each other within a single family of 20 generations). The University of North Carolina Press. Chapel Hill and London.
- Nilsson, M.P. (1932). Mycenaean Origin of Greek Mythology. London.
- Nilsson, M.P. (1933). Homer and Mycenae. 131. London.
- Nilsson, M.P. (1950). The Minoan – Mycenaean Religion and its survival in Greek Religion. Λονδίνο.
- Nilsson, M.P. (1952). Geschichte der griechischen Religion. In Handbücher der Altertumswissenschaft, I, 678.
- Nilsson, M.P. (1978). The Minoan – Mycenaean Religion and its survival in Greek Religion. Αναλυτική εισαγωγή και σχόλια από τον M.L. West: Hesiod', Works and Days, edited with Prolegomena and Commentary by M.L. West, Oxford.
- Νόννος, Διονυσιακά.
- Ξενοφών, Ελληνικά.
- Οβίδιος, Μεταμορφώσεις.
- Οικονόμου, Μ.Χ. (1990 / 1998). Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής (Α΄ Λυκείου / Ενιαίου Λυκείου). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Όμηρος, Ιλιάς.
- Οράτιος.
- Ορφεύς. Αποσπάσματα.
- Ορφεύς. Αργοναυτικά.
- Otto, W. (1923). Die Manen oder von den Urformen des Totenglaubens.
- Ουγκώ, Β.
- Πάλλης, Σπύρος, Α. (χ.χ.). Κνωσός. Στην Μορφωτική Εταιρεία (έκδ.), Νέα Παγκόσμιο Εγκυκλοπαίδεια, τ. 18, 41-5.
- Palmer, L.R. (1961). Mycenaeans und Minoans. Λονδίνο.
- Παπαλεξάνδρου, Κ.Θ. (Δ/ντής συντ.) (1953). Ελευσίς. ΜΕ, ΝΠΕ, τ. 12, 330β-3.
- Παπαλεξάνδρου, Κ.Θ. (Δ/ντής συντ.) (1953). Θράκη. ΜΕ, ΝΠΕ, τ. 15, 372β-3.
- Παπαλεξάνδρου, Κ.Θ. (Δ/ντής συντ.) (1953). Ορφεύς. ΜΕ, ΝΠΕ, τ. 24, 81.
- Παπανδρέου, Γ. (χ.χ. «έκδοσις τετάρτη εκσυγχρονισμένη διά συμπληρώματος κατά τόμον»). Θράκη. ΣΕ, τόμος Έκτος, 575β-7.
- Παπαντωνίου, Β.Α. (χ.χ.). Η Γραμμική Γραφή Β. ΑιΚΜ, 123-36.
- Παπασπυρίδη, Σ. (χ.χ. «έκδοσις τετάρτη εκσυγχρονισμένη διά συμπληρώματος κατά τόμον»). Ορφεύς. Στην Ελευθερουδάκη (εκδ.), ΣΕ, τόμος Δέκατος, 177.

- Πάπυρος – Λαρούς (1964). Θράκη. Γενική Παγκόσμιος Εγκυκλοπαίδεια μετά πλήρους λεξικού της Ελληνικής Γλώσσας, επί τη βάσει της γενικής εγκυκλοπαιδικής ύλης του «Grand Larousse Encyclopedique» προσαρμοσθείσης υπό της Επιστημονικής Εταιρείας των Ελληνικών Γραμμάτων «Πάπυρος». Τόμος Έβδομος, 510-4β. Αθήνα: Επιστημονική Εταιρεία («Ε.Ε.Ε.» Εταιρεία Εγκυκλοπαιδικών Εκδόσεων Ο.Ε.) των Ελληνικών Γραμμάτων Πάπυρος.
- Πάπυρος – Λαρούς (1964). Οδρύσαι. Γ.Π.Ε., Τ. Δέκατος, 680α.
- Πασσάς, Ι.Δ. (1945). Η αληθινή Προϊστορία. Αθήνα: Εκδόσεις Εγκυκλοπαιδείας του «Ηλίου».
- Πασσάς, Ι.Δ. (χ.χ.). Τα Ορφικά. Αθήνα: Εκδόσεις Εγκυκλοπαιδείας του «Ηλίου».
- Πάτση, Έ. (χ.χ.). Ορφεύς. Στην Χάρη Πάτση Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια των Νέων (Μεγάλη Παγκόσμιος Εικονογραφημένη Εγκυκλοπαίδεια μαθητών – σπουδαστών – νέων, με πλήρες γλωσσικόν ερμηνευτικόν και ορθογραφικόν λεξικόν της Ελληνικής γλώσσας), τόμος Δέκατος Έβδομος, 359. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Χάρη Πάτση.
- () (.) (χ.χ.). Οδρύσαι. Στην Χάρη Πάτση ΜΕΝ, τόμος Δέκατος Έβδομος, 359. Πausanias, Ελλάδας Περιήγησις.
- Pendlebury, J.D.S. (1939). Archaeology of Crete. London.
- Πεντάζου, Μ. (2021). Δελφοί. Αρχαιολογία.
- Πίνδαρος, Πυθιόνικος (Dissen).
- Πιτερός, Χ. (χ.χ.2). Μυκηναϊκές Ακροπόλεις. 394-459. Αθήνα: Δομή.
- Πλάτων. Νόμοι.
- Πλάτων. Πολιτεία.
- Πλάτων, Ν. (1970). Παλαιοανακτορικός μινωικός πολιτισμός. Στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.), Α΄: Προϊστορία και πρωτοϊστορία, 134-59).
- Πλούταρχος, Αλέξανδρος.
- Πολύβιος.
- Πολυφράδμων, Λυκούργεια.
- Πουλιανός, Α.Ν. (1971). Η καταγωγή των Κρητών / ανθρωπολογική έρευνα στο νησί τα λεβεντιάς. Αθήνα: Βιβλιοθήκη Ανθρωπολογικής Εταιρείας, αρ.: 1.
- Πρέλλερ, (.) (χ.χ.). Ελληνική Μυθολογία. Ι, 227-9, 566.
- Roberts, D.F. (1954). The Cretans. A Geographical Analysis of some Aspects of their Physical Anthropology. Journal R. Anthropologic Institute, 84, 145-57. London.
- Rohde, W. (18972). Psyche.
- Roscher, W.H. (1884-1937). Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie. 3.3040-1. Leipzig.
- Ρούσσο, Ε.Ν. (1986). Επτά επί Θήβας. Εκδοτική Αθηνών (έκδ.), Ελληνική Μυθολογία, 4, 188-239. Αθήνα. Σ*, (χ.χ.). Κρήτη. Στην ΜΕ, ΝΠΕ, τ. 18, 315-9.
- Σαμοθράκης, Α.Θ. (1937). Ορεστιάς. ΜΕΕ, ΙΘ, 47β.
- Σαμοθράκης, Α.Θ. (1937). Οδρύσης. ΜΕΕ, 18, 711β-γ.
- Σαμοθράκης, Α.Θ. (1937). Οδρυσίς. ΜΕΕ, 18, 711γ.
- Smyth, H.W. (1906). Greek Melic Poets. London.
- Σοφοκλής, Οιδίπους επί Κολωνώ.
- Σταγειρίτης, Α. (1818). Ωγυγία. Τόμος Δ΄, 45-8. Βιέννη.
- Στράβων.
- Τζάρτζανος, Α. (1962). Γραμματική της αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας διά τας κατωτέρας τάξεις των Γυμνασίων. Εν Αθήναις: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Τζέτζης, Σχόλια εις τον Λυκόφρονα.
- Thomson, G. (1954). Η Αρχαία Ελληνική Κοινωνία / το Προϊστορικό Αιγαίο. Αθήνα: Εκδοτικόν Ινστιτούτον Αθηνών.

- Thurston, H.P. (1898). *Harpers Dictionary of Classical Antiquities*.
- Τομπαΐδης, Δ.Ε. (1980). *Επιτομή της Ιστορίας τα Ελληνικής Γλώσσας (Γ΄ Γυμνασίου)*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Τσακτίρας, Λ., Τιβέριος, Μ. (2004). *Ιστορία των αρχαίων χρόνων ως το 30 π.Χ. (για την Α΄ τάξη του Γυμνασίου)*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Τσαλίκη, Αι. (2002). *Ορφείας ο Θράκας / απομυθοποίηση*.
- Τσιούνης, Α.Γ. (19783). *Ορφεύς. Μεγάλη Παγκόσμιος Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Δωδέκατος, 273-4α*. Αθήναι: Επιμορφωτικός Εκδοτικός Οργανισμός.
- Τσοτάκου – Καρβέλη, Α. (2012). *Λεξικό Ελληνικής Μυθολογίας (1.335 αλφαβητικά λήμματα για τους μύθους της Αρχαίας Ελλάδας)*. Αθήνα: «Ειδική έκδοση για την εφημερίδα Τα Νέα».
- Ύμνος, Ομηρικός, εις Δήμητρα.
- Φερεκύδης.
- Φερεντίνος, Γ., Γκιώνη, Μ. (χ.χ.2). *Ο Μινωικός Κόσμος. Στην Ηλία Μανιατέα και Ιωάννη Τεγόπουλου (εκδ.)*, *Ιστορία των Ελλήνων, τόμος 1: Προϊστορικοί χρόνοι, 260-5*. Αθήνα: Δομή.
- Φιλήντας, Μένος (χ.χ.«έκδοσις τετάρτη εκσυγχρονισμένη διά συμπληρώματος κατά τόμον»). *Ευφώνια. Στην Σ Ε, τόμος Έκτος, 110β*.
- Φλώρος, Α.Θ. (χ.χ.). *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήναι: Εκδοτικός Οίκος Ιω. Καμπανά Ο.Ε..
- Χατζηακώβου, (.) (Εκδοτικές και Εμπορικές Επιχειρήσεις Α.Ε.) (χ.χ.). *Θράκη. Επιστήμη και Ζωή. Τόμος 7 (Θ – ισχύς), 132γ-7*.
- Χατζηφώτης, Ι.Μ. (γενική επιστασία συντάξεως) (χ.χ.). *Η αρχαϊκή θαλασσοκρατορία και η ναυτική ηγεμονία των Μυκηνών. ΑιΚΜ, 241 κ.ε*.
- Χατζηφώτης, Ι.Μ. (γ. επιστασία συντάξεως) (1971). *Ορφεύς. Πρώτη Εγκυκλοπαίδεια των παιδιών (εικονογραφημένη εξάτομος παιδική και σχολική Εγκυκλοπαίδεια), «το κλειδί των γνώσεων», Τόμος 5. Γενική Εποπτεία Εκδόσεως: Emmmy Patsi – Garin*.
- Χατζιδάκις, Γ.Ν. (1937). *Γλώσσα / Προελληνική Κρητική. Στην ΜΕΕ, ΙΕ, 200β-γ*.
- Χριστίδης, Α.-Φ. (2005 ΙΝΣ / «ειδική έκδοση» 2013 Β). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. «Συνεργάστηκε η Μαρία Θεοδωροπούλου.» Το Βήμα (Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.) / Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη]: Αρχαιογνωσία και Αρχαιολογία (Συντονιστής: Δ.Ν. Μαρωνίτης, Επιμέλεια σειράς: Ελένη Κεχαγιόλου)*.
- Wace, A.J.B. (1952-). *History of Greece in the third and second millenniums BC. Historia, 2.74. Wiesbaden*.
- Webber, Ch., McBride, A. (2001). *The Thracians 700 BC-AD 46 (Men-at-Arms)*.
- Wileken, U. (19769). *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΩΝ ΟΔΡΥΣΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΕΩΣ ΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ

Βασιλική Ι. Κούζα και Ιωάννης Μ. Κούζας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή καταγράφει την ιστορία της Θράκης από την κλασική εποχή (5^{ος} αιώνας π.Χ.) έως τη ρωμαϊκή κατάκτησή της, το 46, όταν η Θράκη έγινε επαρχία της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η μεταγενέστερη ιστορία της Θράκης, ιδιαίτερα μετά τον χωρισμό του ρωμαϊκού κράτους σε δυτικό και ανατολικό τμήμα με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη, είναι γνωστή.

Η δυσκολία της καταγραφής της ιστορίας της Θράκης από το 513 π.Χ. έως το 46 έγκειται στην έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων. Υπάρχουν φιλολογικές πηγές (ιστορικά έργα ή ιστοριογραφίες Αθηναίων της αρχαιότητας, γεωγραφικά έργα, ρητορικά κείμενα κ.λπ.), οι οποίες σποραδικά ή έμμεσα αναφέρονται στη Θράκη και λίγα ασαφή αρχαιολογικά ευρήματα (τμήματα τειχών, ταφικοί τύμβοι, αντικείμενα λατρείας, όπλα ή σκεύη καθημερινής χρήσης), τα οποία δεν δίνουν μία τεκμηριωμένη εικόνα της ιστορίας της Θράκης. Δυστυχώς δεν υπήρξε ένας Ιστορικός της εποχής εκείνης, για να καταγράψει τους ηγεμόνες, τις πόλεις, την κοινωνική οργάνωση και την πορεία των θρακικών φύλων στον χρόνο.

Από την αξιοποίηση, λοιπόν, των υπαρχόντων στοιχείων καταγράφονται τα θρακικά φύλα νοτίως του Αίμου, το ισχυρότερο θρακικό βασίλειο, που δημιουργήθηκε στη Θράκη, το βασίλειο των Οδρυσών, οι βασιλείς αυτού αλλά και οι ηγεμόνες των άλλων θρακικών φύλων και οι πολιτικές σχέσεις τους με τα κράτη - πόλεις της Ελλάδας, τη Μακεδονία και τη Ρώμη.

Λέξεις κλειδιά: Θράκη, θρακικά φύλα, Οδρύσες, βασίλειο των Οδρυσών, Έβρος

Τα γεωγραφικά όρια των θρακικών φύλων

Τα διάφορα θρακικά φύλα κατοικούσαν σε έναν εκτεταμένο χώρο, «ο οποίος εκτεινόταν από τα Καρπάθια μέχρι τα παράλια του Αιγαίου και τα Στενά, περιλαμβάνοντας το σύνολο των Ανατολικών Βαλκανίων, και, στη συνέχεια, στη Μικρά Ασία, όπου στα βορειοδυτικά και κεντρικά της χώρας κατοικούσαν τα συγγενή των Θρακών φύλα των Μυσών, Βιθυνών και Φρυγών» (Μουστάκας 2015, 10). Κατά τον Γ. Ι. Γιαννακάκη «οι, εν Μ. Ασία¹, σημειούμενοι Βιθυνοί, Μυσσοί και Φρύγες, ήσαν Θράκες, μεταναστεύσαντες εκεί, εκ της απέναντι Θράκης, κατά τους παλαιστάτους χρόνους» (Γιαννακάκης 1959, 272).

«Τα δυτικά όρια του χώρου της θρακικής παρουσίας περίπου ταυτίζονται με τον άξονα των ποταμών Αξιού και Μοράβα. Πέραν αυτού του άξονα, εντοπίζονται τα ιλλυρικά φύλα, αν και ενδιαμέσως του θρακικού και ιλλυρικού χώρου κατοικούσαν και κάποιοι λαοί που δεν κατατάσσονται σαφώς στην ιστοριογραφία μεταξύ των Θρακών ή των Ιλλυριών, όπως οι Τριβαλλοί και οι Δάρδανοι ή τα κελτικά φύλα των Σκορδίσκων² και Σέρδων» (Μουστάκας 2015, 11).

«Η προϊστορική Θράκη, εξετεινέτο, από του ποταμού Ίστρου (Δουνάβεως), προς βορράν μέχρι της Προποντίδος, του Ελλησπόντου, του Θρακικού Πελάγους και του Ολύμπου προς νότον. Και από του Ευξεινού Πόντου, προς ανατολάς, μέχρι της Ηπείρου και της τότε Ιλλυρίας, προς δυσμάς. Επομένως, πάσα η μετά ταύτα αποκληθείσα «Μακεδονία», κατοικείτο, κατά τους προϊστορικούς χρόνους, υπό Θρακικών γενών» (Γιαννακάκης 1959, 269· Ζαγκλής 1969, 11-12· Αποστολίδης 1928, 71).

«Ο Αίμος δεν είναι απλά ένα γεωγραφικό σύνορο αλλά και συμβολικό, ως όριο μεταξύ πολιτισμού και βαρβαρότητας³. Νότια του Αίμου ζουν οι Έλληνες και οι εξελληνισμένοι ή εξελληνιζόμενοι Θράκες, γενικότερα είναι ο χώρος επιρροής του ελληνικού πολιτισμού, και βόρεια του Αίμου λαοί που δεν έχουν έρθει σε επαφή μ' αυτόν. Εδώ μπορεί να επισημανθεί, γενικότερα, ότι στην αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων με τη βαρβαρότητα ταυτίζεται κυρίως ο Βορράς, και όχι η Ανατολή ή ο Νότος. Επίσης, μεταξύ των αρχαίων Ελλήνων βασικότερα γεωγραφικά ορόσημα θεωρούνται τα όρη και όχι οι ποταμοί» (Μουστάκας 2015, 8).

Ο Στράβων ορίζει τα όρια των Θρακῶν ως εξής: «τὰ δὲ πέραν Στρυμόνος ἤδη μέχρι τοῦ Ποντικοῦ στόματος καὶ τοῦ Αἴμου πάντα Θρακῶν ἔστι πλὴν τῆς παραλίας· αὕτη δ' ὑφ' Ἑλλήνων οἰκεῖται, τῶν μὲν ἐπὶ τῇ Προποντίδι ἰδρυμένων, τῶν δὲ ἐφ' Ἑλλησπόντῳ καὶ τῷ Μέλανι κόλπῳ, τῶν δ' ἐπὶ τῷ Αἰγαίῳ» (Στράβων 1877, Βιβλίο 7, κεφ. 7, 4). Αυτά τα όρια είχαν διαμορφωθεί την εποχή μετά τον β' ελληνικό αποικισμό, μέσω του οποίου ιδρύθηκαν ελληνικές πόλεις στα παράλια της Θράκης. Για τους Έλληνες «ἢ ἐν Θράκῃ Χερρόνησος τρεῖς ποιεῖ θαλάσσας· Προποντίδα ἐκ βορρᾶ, Ἑλλησποντον ἐξ ἀνατολῶν καὶ τὸν Μέλανα κόλπον ἐκ νότου, ὅπου καὶ ὁ Μέλας ποταμὸς ἐκβάλλει, ὁμώνυμος τῷ κόλπῳ» (Στράβων 1877, Βιβλίο 7, κεφ. 7, απόσπασμα 53).

Μετά την ίδρυση του Μακεδονικού βασιλείου και την κατάληψη της Χαλκιδικής από τους Έλληνες του νότου τα δυτικά όρια της Θράκης περιορίστηκαν στον Στρυμόνα ποταμό. Επὶ Φιλίππου Β' τα όρια αυτά μετακινήθηκαν στον Νέστο ποταμό. Αυτή η χωροταξική κατανομή των Θρακῶν είναι γενικά αποδεκτή μέχρι σήμερα (Ζαγκλής 1969, 12-13).

Ως συμπέρασμα από τα προηγούμενα μπορεί να ειπωθεί για τα γεωγραφικά όρια της Θράκης το εξής:

Τα όρια της περιοχής που αντιστοιχούσε στην αρχαία Θράκη δεν είναι δυνατόν να καθοριστούν με ακρίβεια τόσο γιατί την κατοικούσαν διάφορα φύλα που μετακινούνταν και δεν καταγράφεται η ακριβής θέση τους όσο και επειδή άλλαζαν από εποχή σε εποχή, κυρίως λόγω των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν κάθε φορά. Αν, ωστόσο, θέλει να θέσει κανείς το γεωγραφικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η αρχαία Θράκη, θα πρέπει να αναφέρει ότι τα βόρεια σύνορά της τα όριζε ο ποταμός Ἴστρος (Δούναβης σήμερα), τα ανατολικά ο Εύξεινος Πόντος και τα νότια το Αιγαίο πέλαγος. Τα προς τη δύση όριά της άλλαζαν στις διάφορες χρονικές περιόδους με μια μετατόπιση κατά κανόνα προς τα ανατολικά. Αυτό συνέβαινε κυρίως λόγω της επέκτασης των Μακεδόνων και του μακεδονικού βασιλείου. Έτσι, ενώ οι παλιότερες γραπτές πηγές αναφέρουν ότι τα σύνορα της Θράκης βρίσκονταν κάπου στην Πιερία, αυτά φαίνεται πως μετατοπίστηκαν με τον χρόνο προς τον Στρυμόνα και τελικά τον Νέστο, κατά την περίοδο της βασιλείας του Φιλίππου Β' (Αβραμίδου & Τσιαφάκη 2015, 48).

Κατά τον Στράβωνα «ἔστι δ' ἡ Θράκη σύμπασα ἐκ δυεῖν καὶ εἴκοσιν ἔθνῳν συνεστῶσα· δύναται δὲ στέλλειν καίπερ οὔσα περισσῶς ἐκπεπονημένη μυρίους καὶ πεντακισχιλίους ἵππεας, πεζῶν δὲ καὶ εἴκοσι μυριάδας» (Στράβων 1877, Βιβλίο 7, κεφ. 7, απόσπασμα 48). Οι 15.000 ιππεῖς και οι 200.000 πεζοὶ ἦταν η στρατιωτική δύναμη των 22 θρακικῶν ἐθνῶν (φυλῶν), εἰάν βέβαια ἦταν ενωμένα υπό την ηγεσία κάποιου αποδεκτοῦ βασιλιά.

Σύμφωνα με μεταγενέστερους ερευνητές από τον Νέστο ποταμό μέχρι τον Εύξεινο Πόντο και τον Ἴστρο (Δούναβη)⁴ ζούσαν 23 θρακικά γένη με τα παρακάτω ονόματα:

1. Θυνοί
2. Ἄρτακοι
3. Αστοί
4. Βέσσοι ἢ Βησσοί⁵
5. Βισάλται
6. Δόλογγοι της Χερσονήσου
7. Δανθυλίται
8. Μαῖδοι
9. Σάπαι ἢ Σαπαίοι⁶
10. Σκορδίσκοι
11. Οδρυσσοί
12. Τριβαλλοί
13. Τρανίψαι
14. Σκιρμίδαι
15. Παῖτοι
16. Κίκονες ἢ Βίστονες
17. Δερσαίοι
18. Ξάνθιοι

19. Μελανδρίται
20. Κροβυζοί
21. Νιψαίοι
22. Τραυσοί
23. Γέται

«Κατά τους προϊστορικούς χρόνους Θρακικά τινά γένη ήσαν κινητά. Διά τούτο βλέπομεν τόπους υπό το αρχικόν των όνομα να αλλάσσουν ονομασίαν, διότι κατελαμβάνοντο υπό άλλου Θρακικού γένους». Έτσι, «οι Γέται, λαός Θρακικός, εκδιωχτείς εκ της μεταξύ Αίμου και Ίστρου χώρας υπό των Τριβαλλών Θρακών ... ελθόντες εις επιμιξίαν με Γαλατικά και Σκυθικά γένη, απώλεσαν το φυλετικόν των όνομα, μετονομασθέντες Δακοί ή Δάκες και η χώρα των Δακία» (Γιαννακάκης 1959, 12-13).

«Οι Βρύγοι ή Βρύγες εγένοντο Φρύγες, οι δε άλλοι Θράκες, ως οι Θυνοί, εγένοντο εν Μ. Ασία Βιθυνοί, οι Άρτακοι Αρτακηνοί κ.λπ. Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι οι ίδιοι οι Φρύγες αφηγήθησαν προς αυτόν ότι οι πρόγονοί των έχουν έλθει εκ Θράκης και ότι εν Θράκη ωνομάζοντο Στρυμόνιοι, διότι κατοκούν παρά τον ποταμόν Στρυμόνα. Κατά ταύτα οι Θράκες έλαβον το όνομα εκ της χώρας και όχι η χώρα εκ των κατοίκων» (Γιαννακάκης 1959, 14).

Η συγγένεια των θρακικών φύλων με τους Έλληνες

Οι Θράκες είχαν κοινή καταγωγή με τους Έλληνες; Το ερώτημα αυτό δεν μπορεί να απαντηθεί με βεβαιότητα. Το εθνώνυμο «Θράκες» κατ' αρχήν χαρακτηρίζει έναν μη ελληνικό λαό. Και δεν είμαστε βέβαιοι «αν η Θράκη είναι ένα πραγματικό εθνώνυμο ή μία «συμβατική ονομασία», που χαρακτηρίζει όλα εκείνα τα φύλα, που κατοικούσαν στο ανατολικό ήμισυ της Βαλκανικής χερσονήσου, λαούς που βρίσκονταν σ' ένα ορισμένο επίπεδο κοινωνικής και πολιτιστικής εξέλιξεως» (Παπούλια 1983, 16). Κατά τον Κ. Κουρτίδη οι Θράκες, οι Φρύγες, οι Τρώες, οι Ιλλυριοί, οι Μακεδόνες και οι Έλληνες ανήκαν στο Πελασγικό γένος. Πότε αυτοί οι λαοί διασπάρτηκαν από τον κύριο πελασγικό κορμό δεν είναι γνωστό. Από αρχαιοτάτων χρόνων όμως είναι γνωστό από φιλολογικές πηγές πως ο Ερεχθεύς, ο βασιλιάς των Αθηναίων, είχε μία κόρη, την Ωρείθυια. Όταν αυτή πήγε να προσφέρει θυσία στην Παλλάδα Αθηνά, την απήγαγε ο άνεμος Βορέας και την έφερε στη Θράκη. Μαζί της απέκτησε δύο γιους, τον Ζήτη και τον Κάλαϊ. Η παράδοση επίσης λέει πως στους Δελφούς υπήρχε η τάξις των Θρακών ιερέων, οι οποίοι ήταν φύλακες της υψηλής διδασκαλίας (Κουρτίδης 2006, 229-231).

Τα μυθολογικά στοιχεία όμως αποτελούν ενδείξεις και όχι αποδείξεις. «Η Θράκη εξ άλλου ως κόρη του Ωκεανού και της Παρθενόπης θεωρείτο ένα ιδιαίτερο τμήμα της γης. Ήταν αδελφή της Ευρώπης, ετεροθαλής αδελφή της Ασίας και της Λιβύης, που ήταν κόρες του Ωκεανού και της Πομφολύγας. Όλοι αυτοί οι μύθοι και άλλοι ακόμη δείχνουν ότι σ' έναν ορισμένο χρόνο, προφανώς τον 12° - 11° αι. π.Χ., θρακικά φύλα βρίσκονταν σε μια ζωηρή κίνηση, οι εξορμήσεις των οποίων έφθαναν μέχρι τη νότιο Ελλάδα, πράγμα βέβαιο που πρέπει να είχε προκαλέσει μεγάλη εντύπωση» (Παπούλια 1983, 23). Αυτά όμως προσδίδουν έναν γεωγραφικό και όχι έναν εθνολογικό όρο.

Κατά τον Γεώργιο Γιαννακάκη οι Θράκες είναι κλάδος των Πελασγών όπως και οι Έλληνες.

Η αρχαιοτάτη Πελασγική φυλή ορμηθείσα εξ Ασίας, κατ' αγνώστους χρόνους, διά του Καυκάσου και της σημερινής νοτίου Ρωσσίας κατήλθεν εις τας προς νότον του Ίστρου (Δουνάβεως) χώρας και εξηπλώθη καθ' άπασαν την χερσόνησον την σήμερον Βαλκανικήν. Με την πάροδο των αιώνων διηρέθη εις τρεις κλάδους. Και Θράκες μεν εκλήθησαν οι κατοικήσαντες το ΒΑ τμήμα της χερσονήσου, του οποίου σύνορον βόρειον απετέλει ο Ίστρος ποταμός (Δούναβις), Ανατολικόν ο Εύξεινος Πόντος, Νότιον από του Βοσπόρου μέχρι του Θερμαϊκού κόλπου και των βορείων υπωρειών του Ολύμπου και Πίνδου και Δυτικόν η γραμμή Γράμμου, Σκάρδου μέχρι του Βελιγραδίου. Ιλλυριοί δε οι κατοικήσαντες το ΒΔ τμήμα, το προς βορράν των Κεραυνίων ορέων και του Σκάρδου μέχρι της γραμμής του Βελιγραδίου και Τεργέστης, ήτοι το πλείστον της Αλβανίας και Γιουγκοσλαβίας, με δυτικόν όριον το Αδριατικόν πέλαγος. Το τμήμα της χερσονήσου προς νότον του Ολύμπου και των Κεραυνίων κατώκησαν διάφοροι φυλαί, των κυριώτεραι ήσαν αι διακριθείσαι εις Δωριείς, Αιολεις, Ίωνας και Αχαιούς, οίτινες κατά το 1.000 π.Χ. συμπεριελήφθησαν υπό το τιμητικόν όνομα Έλληνες.

Άπαντα ταύτα τα φύλα Θρακών, Ιλλυριών και των μετά ταύτα Ελλήνων ήσαν κατ' αρχάς ομόγλωσσα. Αλλ' επειδή από της μονίμου εγκαταστάσεώς των εις τας χώρας των έζησαν επί αιώνας απομεμονωμένα εν τη ίδια εκάστου χώρα, η γλώσσα των τριών κλάδων υπέστη διάφορον εξέλιξιν. Διά τούτο περί το 700 π.Χ., που ήρχισε κάπως ζωηρά επικοινωνία μεταξύ των, τα γλωσσικά των ιδιώματα επαρουσίασαν αρκετήν διαφοράν» (Γιαννακάκης 1958, 270).

«Η ελληνική μυθολογία βρίθκει, ως γνωστόν, από αναφορές στην θρακική παράδοση. Οι Έλληνες συνδέουν με τη Θράκη την υψηλή ανάπτυξη και άνθιση της μουσικής και των καλών τεχνών, και μάλιστα της ιατρικής και της ψυχιατρικής με τον Εύμολο, τον Ορφέα, τις Πιερίδες Μούσες, τον Ζάλμοξη κ.λπ., οι οποίοι όλοι φέρονται ως θρακικής καταγωγής ... Πρόκειται προφανώς για μια σύνθεση, την οποία θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ως διαλεκτική. Γιατί αυτή η σύνθεση λαμβάνει χώρα σε ένα ανώτερο επίπεδο. Είναι ακριβώς επειδή οι Έλληνες δέχθηκαν τις πνευματικές αξίες των Θρακών, που οι Θράκες με τον καιρό αφομοιώθηκαν μέσα στον ελληνικό πολιτιστικό κύκλο. Με τον τρόπο αυτό διέσωσαν οι Θράκες την δική τους πνευματική παράδοση, γιατί μέσα εκεί αναγνώριζαν τον ίδιο τους τον εαυτό» (Παπούλια 1983, 29- 30). «Οι πανάρχαιοι Θράκες δεν ήσαν τότε όλως άμοιροι πολιτισμού. Τούτο δ' εικάζεται ου μόνον εκ των περί αυτών μύθων και παραδόσεων των Ελλήνων, ότι ούτοι εγένοντο εισηγηταί εις την Ελλάδα πολλών λατρειών, θεοτήτων, της μουσικής και της ποιήσεως και εκ των μνημονευομένων μετά θανμασμού εν τοις Ομηρικοίς έπεσι τεχνουργημάτων αυτών» (Αποστολίδης 1928, 73). «Ο αρχέτυπος των ελληνικών φυλών Πελασγικός κορμός φαίνεται ότι αντιπροσωπεύθη εν μιν τω μάλιστα πεπολιτισμένω στοιχείω του υπό των Ελλήνων, εν δε τω μάλιστα βαρβάρω υπό των Θρακών» (Αποστολίδης 1928, 79). Η κατάπτωση του πολιτισμού των Θρακών σε σύγκριση με τους Έλληνες ίσως οφείλεται στην πίεση που άσκησαν οι εκ του βορρά Σκύθες και οι επιμειξίες τους με αυτούς (Αποστολίδης 1928, 79). Οι Θράκες δηλαδή «περιέπεσον συν τω χρόνω εις βαρβαρότητα ένεκα χαλεπών περιστάσεων» (Αποστολίδης 1928, 83).

Υπάρχουν, λοιπόν, ενδείξεις πως από τον 7^ο αιώνα π.Χ. και μετά, μέσα από μια σύνθεση κάποιων φυλών της Θράκης με τους Έλληνες, αυτά δέχθηκαν την ελληνική επιρροή και έτσι στον θρακικό χώρο εμφανίζονται στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού, όπως η γλώσσα και η θρησκεία. Η ίδρυση των ελληνικών αποικιών στον θρακικό χώρο δεν έγινε ειρηνικά. Οι Θράκες αντιδρούσαν σ' αυτή την εισβολή και τον εποίκισμό από τους Έλληνες του νότου, αλλά ως πιο αδύνατοι στη σύγκρουση αυτή τελικά την αποδέχτηκαν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας μακρόχρονης σύγκρουσης αποτελεί η Αμφίπολη και η Ηιόνα. «Το 464 π.Χ. οι Αθηναίοι, ενώ πολιορκούσαν τη Θάσο, έστειλαν δέκα χιλιάδες αποίκους, πολίτες και συμμάχους, με αρχηγούς τον Λέαγρο και Σωφάνη, πιθανώς με σκοπό να καταλάβουν τα μεταλλεία της Σκαπτής Ύλης και να αποικίσουν τη θέση των Εννέα οδών. Αυτοί κατόρθωσαν να καταλάβουν τις Εννέα οδούς. Όταν όμως προχώρησαν προς το εσωτερικό, βρέθηκαν αντιμέτωποι με τούς Θράκες και σε μια μάχη, που δόθηκε κοντά στη Δραβήσκο, έπαθαν σωστή πανωλεθρία και σκοτώθηκαν όλοι τους ... Ύστερα από αρκετές αποτυχημένες απόπειρες, οι Αθηναίοι κατάφεραν τελικά το 437/6 π.Χ. να καταλάβουν τη θέση των Εννέα οδών χρησιμοποιώντας ως στρατιωτική βάση την Ηιόνα. Επικεφαλής της επιχείρησης του 437/6 π.Χ. ήταν ο Αγνων, ο οποίος κατόρθωσε να νικήσει τους Θράκες και να ιδρύσει στη θέση των Εννέα οδών τη γνωστή αποικία της Αμφίπολης» (Σαμσάρης 1980, 48-49). Οι συγκρούσεις αυτές δεν τεκμηριώνουν την άποψη ότι οι Θράκες ήταν ξένος και εχθρικός λαός των Ελλήνων. Οι λόγοι της σύγκρουσης ήταν οικονομικοί ή πολιτικοί. Η Αθήνα λόγω χάρη συγκρούστηκε με τις γειτονικές πόλεις Αίγινα και Μέγαρο, με τη Σπάρτη και άλλες πόλεις-κράτη, χωρίς να επικαλεστεί ποτέ κανείς ότι οι συγκρουόμενοι ήταν αλλόφυλοι.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο θρακικός χώρος δέχθηκε την επίδραση του ελληνικού πολιτισμού και «η ελληνική ήταν η κύρια διοικητική γλώσσα της Θράκης και ο πολιτισμός της ήταν θρακο-ελληνιστικός» (Μπολιάκη 2015, 139).

Η εις τους Θράκας εισαγωγή της Ελληνικής γλώσσης ήρξατο γενομένη αναμφιβόλως μετά της εισαγωγής άμα του Ελληνικού πολιτισμού διά των επί των παραλίων του Αιγαίου και του Ευξείνου Πόντου πολυαριθμών Ελληνικών αποικιών, ιδίως εις τους ομόρους αυταίς Θράκας και εις διηνεκή επικοινωνίαν προς τους Έλληνας διατελούντας και εις τας αυλάς των Θρακών βασιλέων. Κατά την μαρτυρίαν του Ξενοφώντος ο σύγχρονός του των Θρακών βασιλεύς Σεύθης εννόει κατά το πλείστον την Ελληνικήν, «συνίει δέ αυτός Έλληνιστί τά πλείστα», αλλά και άλλοι αυτών βασιλείς, οίτινες ήλθον εις επιγαμίαις μεθ' Ελληνίδων

και είχαν στενάς σχέσεις προς τους Έλληνας και δη προς τους Αθηναίους, το κοινωνικόν αφρόγαλα του τότε αρχαίου κόσμου, και περιεκυκλούντο εν τη αυλή των υπό Ελλήνων στρατηγών και υπό Ελλήνων αυλικών ακολούθων, οίον ο Κερσοβλέπτης υπό του Ωρείτου Χαριδήμου, ξεναγού των Αθηναίων, ο Βερισάδης υπ' Αθηνοδώρου τινός Αθηναίου, ο Αμάδοκος υπό του Σίμωνος και Βιάνορος, ο Κότυς υπό του Αθηναίου στρατηγού Ιφικράτους πάντως θα ελάουν, ως και οι περί αυτούς επίσημοι Θράκες, την Ελληνικήν a la mode ... Η διάδοσις όμως της Ελληνικής γλώσσης ανά το εσωτερικόν της Θράκης, ήτις ήρξατο κυρίως από των χρόνων του Φιλίππου του Αμύντου διά των στρατιωτικών και εμπορικών εν αυτή αποικιών του, ενισχύθη επί όλης της Μακεδονοκρατίας διά της συνεχούς εγκαταστάσεως εν αυτή αποίκων εκ της κυρίας Ελλάδος, ως λ.χ. επί του βασιλέως Αντιπάτρου τω 323 π. Χ. κατά τον Διόδωρον ... Ούτω δε ως έκφαινεται από τινων επιγραφών οι Θράκες ενιαχού εν τω εσωτερικώ ελάουν και έγγραφον ελληνιστί από του τρίτου ήδη π.Χ. αιώνας, πιθανώς δε και από του τετάρτου. Αυτονόητον δε ότι η γλώσσα των αποικιών, τ. έ. πάντων των παραλίαν της Θράκης άτε υπό Ελλήνων συγκροτούμενων, ήτο ανέκαθεν η Ελληνική (Αποστολίδης 1932, 194-196).

Τούτο τεκμαίρεται από δύο στοιχεία. «Ο γλωσσικός εξελληνισμός της Θράκης στα νότια του Αίμου αποδεικνύεται από το γεγονός ότι στη συντριπτική τους πλειονότητα οι επιγραφές της εποχής της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας είναι ελληνικές, ενώ πολύ λίγες είναι οι λατινικές. Οι δε επιγραφές που είναι γραμμένες σε θρακική γλώσσα αλλά με ελληνικό αλφάβητο δεν ξεπερνούν τις δέκα» (Μπολιάκη 2015, 139). «Η γλώσσα των Θρακών ουδέποτε απέκτησε γραπτή διατύπωση και παραμένει εν πολλοίς άγνωστη. Τα γλωσσικά τεκμήρια της ιστορίας των αρχαίων Θρακών κυρίως συνίστανται από τοπωνύμια και ανθρωπωνύμια, καθώς και από λίγες λέξεις που σώζονται σε ελληνογράμματα επιγραφές. Κατ' επέκταση, οι πηγές της ιστορίας τους είναι κυρίως ελληνικές, αργότερα και λατινικές, είτε αναφορές σε κείμενα είτε επιγραφές των ελληνικών πόλεων που σταδιακά ιδρύθηκαν στον θρακικό χώρο» (Μουστακάς 2015, 10). Είναι χαρακτηριστικό δε ότι ακόμα και επί ρωμαϊοκρατίας οι αναθηματικές, ορομετρικές, οδομετρικές και επιτάφιας επιγραφές, που βρέθηκαν στην περιοχή της Σόφιας και γύρω από αυτήν και που χρονολογούνται από τον 2° έως τον 4° αιώνα, είναι γραμμένες στην ελληνική γλώσσα (Αποστολίδης 1944, σσ. 102-123).

Οι επιγραφές που βρέθηκαν στον θρακικό χώρο φαίνονται στον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας ελληνικών και λατινικών επιγραφών στον θρακικό χώρο μέχρι το 1980					
A/A	Γεωγραφικές περιοχές	Ελληνικές	Ποσοστό	Λατινικές	Ποσοστό
1	Θάσος	1120	99,6%	4	0,4%
2	Μεταξύ ρου Στρυμόνα –Νέστου	428	50,6%	417	49,4%
3	Άνω και μέση κοιλάδα Στρυμόνα	444	85,3%	76	14,7%
4	Κοιλάδα Έβρου, Άρδα, Τόνζου	995	95%	52	5%
5	Σαμοθράκη-παράλια νότια της Ροδόπης	179	88,6%	23	11,4%
6	Ανατολικά από Έβρο και Τόνζο έως παράλια	794	88,8%	100	11,2%
7	Μ. Μοισία (Δοβρουτσά)	1300	66,3%	662	33,7%
8	Β. Θράκη (Κάτω Μοισία)	770	45%	938	55%
Σύνολο		6.032	72,6%	2.272	27,4%

(Σαμσάρης 1980, 315)

Το δεύτερο τεκμήριο είναι η θρησκεία «καθώς οι τοπικές λατρείες συνυπήρχαν με τη λατρεία των ελληνικών θεών» (Μπολιάκη 2015, 140). «Η θρησκεία εν γένει των Θρακών και η λατρεία των θεών ήτο η αυτή περίπου με την των Ελλήνων. Κατά τους Ομηρικούς μάλιστα χρόνους εταυτίζετο εις τοιούτον βαθμόν, ώστε οι θεοί κατά σκανδαλώδη προτίμησιν ελάμβανον άλλοι μεν το μέρος των Ελλήνων, άλλοι δε πάλιν υπεστήριζον τους Τρώας, Θρακοφρύγας και λοιπούς συμμάχους... Η λατρεία του Διός εις την Θράκην ανάγεται εις τους παναρχαίους χρόνους, καθώς και εις τους Πελασγούς» (Κουρτίδης 2006, 355). «Η των Θρακών θρησκεία ήτο η πολυθεΐα. Οι μάλλον υπό των Θρακών λατρευόμενοι των Θεών ήσαν οι των Ελλήνων κατά τους κλασικούς χρόνους προσαυξηθέντες κατά την ρωμαϊοκρατίαν» (Αποστολίδης 1934, 41).

«Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, οι Θράκες λάτρευαν όπως και οι Έλληνες τον θεό του πολέμου Άρη, τον θεό του κρασιού, Διόνυσο και τη θεά του κυνηγιού την Άρτεμη, ενώ οι βασιλείς τους λάτρευαν τον Ερμή, στον οποίο απέδιδαν μάλιστα την καταγωγή τους. Με δεδομένο ότι ο πόλεμος και το κυνήγι συγκαταλέγονταν ανάμεσα στις αγαπημένες ασχολίες των Θρακών, δεν φαίνεται περίεργο πως είχαν στο πάνθεό τους τις αντίστοιχες θεότητες. Ο Διόνυσος επίσης, θεωρείται ότι είχε καταγωγή από την περιοχή αυτή, απ' όπου λέγεται ότι έφερε μαζί του και το κρασί» (Αβραμίδου & Τσιαφάκη 2015, 49). Θρακικοί θεοί «καίπερ σπανίως εν επιγραφαίς απαντώντες, υπολαμβάνονται υπό του Kazarow ο Μηδυζεύς, ο Τιλθάζης, ο Δαρζάλας, ο Δερζελάτης, ο Τοτόης, ο Ιαμβοδούλης, ο Ασδούλης, ο Σουριγέθης, ο Δηλόπτης και ο Δαβατόπειος» (Αποστολίδης 1934, 56). Οι θεοί όμως αυτοί ίσως είναι οι ελληνικοί με θρακικές ονομασίες, γιατί π.χ. ο Δηλόπτης παράγεται από τα *δήλα* (= φάρμακα, δηλητήρια) και το *όρω* (βλέπω). Εκ της ετυμολογίας συνάγεται πως πρόκειται για τον ελληνικό θεό Ασκληπιό (Αποστολίδης 1934, 57).

Η επικοινωνία των δύο λαών και των αντίστοιχων πολιτισμών τους έγινε εντατικότερη από τον β' ελληνικό αποικισμό και εξής, όταν σειρά ελληνικών αποικιών ιδρύθηκαν στα θρακικά παράλια, κυρίως του Αιγαίου αλλά και του Ευξείνου. Κατά τον 7^ο π.Χ. αιώνα Ευβοείς αποίκισαν μαζί με τη Χαλκιδική, η οποία έλαβε χαρακτηριστικά την ονομασία της από τη Χαλκίδα (με την εξαίρεση της δωρικής Ποτίδαιας, η οποία υπήρξε αποικία των Κορινθίων). Άλλες ιωνικές κυρίως αποικίες ιδρύθηκαν στη Θάσο και στην όλη θρακική ακτή, ενώ Μεγαρείς άποικοι ίδρυσαν το Βυζάντιο. Έτσι, η θρακική ακτή του Αιγαίου, εν πολλοίς και της Προποντίδας, ελεγχόταν από μια σειρά ελληνικών πόλεων (σημαντικότερες η Απολλωνία, η Γαληνός, αργότερα η Αμφίπολη, η Νεάπολη, τα Άβδηρα, η Σηστός, η Πέρινθος, το Βυζάντιο). Στα παράλια του Ευξείνου οι ελληνικές αποικίες που ιδρύθηκαν ήταν λιγότερες (Μεσημβρία, Οδησσός, Ίστρος) με οικιστές τους Μιλησίους, οι οποίοι αποίκισαν γενικότερα τις ακτές του Ευξείνου Πόντου και τις μικρασιατικές. Η σχέση των ελληνικών πόλεων με τους εντόπιους θρακικούς πληθυσμούς ήταν σε κάποιο βαθμό απότοκο των προϋποθέσεων και των στοχεύσεων υπό τις οποίες πραγματοποιήθηκε εξαρχής ο αποικισμός. Στις ελληνικές αποικίες της αιγαιακής ακτής, όπου ο αποικισμός κυρίως αποσκοπούσε στην εξαγωγή πλεονάζοντος πληθυσμού από τις μητροπόλεις και στην απόκτηση γαιών απ' αυτόν τον πληθυσμό, οι σχέσεις με τα γειτνιάζοντα θρακικά φύλα ήταν συχνά τεταμένες και συχνά οι ελληνικές πόλεις κατέβαλλαν κάποιο φόρο στους τοπικούς φυλάρχους σε αντάλλαγμα της ειρήνης. Στην περίπτωση των αποικιών της θρακικής ακτής του Ευξείνου, όπου οι αποικίες ιδρύθηκαν εξαρχής με κύριο στόχο το εμπόριο, οι σχέσεις ήταν ομαλότερες. Γενικότερα όμως, η γειτνίαση των Θρακών με τους Έλληνες των αποικιών συνεπαγόταν μια επικοινωνία σε πολλά επίπεδα, και στο εμπορικό αλλά και σ' αυτό των πολιτιστικών ανταλλαγών και αλληλεπιδράσεων, που σταδιακά συνέβαλε στον μελλοντικό γλωσσικό εξελληνισμό των νοτίων Θρακών (Μουστάκας 2015, 11).

Το θρακικό βασίλειο των Οδρυσών

Ο Δαρείος πραγματοποίησε εκστρατεία στη Θράκη το 513-512 π.Χ. και πέτυχε τον έλεγχο της νότια του Δούναβη. Οι περισσότερες θρακικές φυλές υποτάχθηκαν στον Δαρείο χωρίς να προβάλλουν αντίσταση και η Θράκη μετατράπηκε σε περσική σατραπεία, αλλά αυτή η κατάκτηση ήταν εντελώς προσωρινή. Η εκστρατεία που επιχείρησε και κατά της Σκυθίας διαβαίνοντας τον Δούναβη απέτυχε και αναγκάστηκε έτσι να αποσυρθεί στον Δούναβη (Στεφάνου χ.χ., 15-16· Zahrt 2020, 37-38). Ο Δαρείος πέθανε το 486/5 π.Χ. και τον διαδέχθηκε ο γιος του Ξέρξης. Την άνοιξη του 480 π.Χ. εισέβαλε στη Θράκη, η οποία ήταν ήδη υποτελής και στον Δορίσκο επιθεώρησε και καταμέτρησε τις δυνάμεις του (Μπολιάκη 2015, 140). Μετά την ήττα των Περσών στη Σαλαμίνα και τις Πλαταιές οι Πέρσες αποχώρησαν από την Ελλάδα και σιγά σιγά άρχισαν να χάνουν και την κυριαρχία τους και στις βόρειες περιοχές του ελλαδικού χώρου. Την άνοιξη του 478 π.Χ. οι Αθηναίοι μετά από πολύμηνη πολιορκία κατέλαβαν τη Σηστό εξοτώνοντας την περσική φρουρά. Απέκτησαν έτσι τον έλεγχο των Στενών και συνακόλουθα τον έλεγχο του δρόμου μεταφοράς σιτηρών από τον Ευξείνο Πόντο. Η περσική κυριαρχία «κράτησε ως το 465/64 π.Χ., ώσπου δηλαδή εκδιώχθηκαν και οι τελευταίες φρουρές τους από την Ηίονα και τον Δορίσκο» (Σαμσάρης 1980, 27). Η Χερσόνησος ευρισκόμενη υπό τον έλεγχο των Αθηναίων άφηνε περιθώρια στα θρακικά φύλα να διαμορφώσουν στον υπόλοιπο θρακικό χώρο δική τους πολιτική οργάνωση.

«Μετά την περσική αποχώρηση εκμεταλλεύτηκε το κενό εξουσίας ο ηγεμονικός οίκος της φυλής των Οδρυσών, που με τον Τήρη Α' πέτυχε να συγκροτήσει ένα ευρύτερο θρακικό «βασίλειο» (όπως αναφέρεται στις πηγές), το βασίλειο των Οδρυσών, του οποίου η επιρροή κατά καιρούς έφτανε μέχρι τον Δούναβη» (Μουστάκας 2015, 12· Zahrt 2020, 40· Archibald 1998, 3· Sobotkova 2012, 55). Ο Τήρης «εκμεταλλεύτηκε την εξασθένηση της δύναμης των άλλων Θρακών δυναστών, εξαιτίας της περσι-

κής κατοχής και κατάφερε να επιβάλει την εξουσία του σ' ένα μεγάλο μέρος της Θράκης. Με τη βοήθεια μάλιστα του γαμπρού του Αριαπειθή, βασιλιά των Σκυθών, κατόρθωσε να επεκτείνει τα ανατολικά όρια του κράτους του ως τον Εύξεινο Πόντο» (Σαμσάρης 1980, 27).

Για την περίοδο του 5^{ου} και 4^{ου} αιώνα π.Χ. έχουμε στοιχεία για τη Θράκη από τις φιλολογικές πηγές της αρχαίας Αθήνας. Επίσης, μια δεύτερη πηγή πληροφοριών αποτελούν «τα υλικά κατάλοιπα που φέρνει στο φως η αρχαιολογική έρευνα». Με βάση αυτά τα στοιχεία «η κοινωνική οργάνωση των Θρακών εν πολλοίς δεν ξεπέρασε το φυλετικό στάδιο, μέχρι και τα χρόνια της ρωμαϊκής κατάκτησης, και παρέμεινε προσανατολισμένη σε μια στοιχειώδη γεωργοκτηνοτροφική οικονομία, με βασικό μοντέλο κατοίκησης το πρόχειρα κτισμένο χωριό». Τα θρακικά αρχαιολογικά τεκμήρια κυρίως συνίστανται από κατάλοιπα οχυρώσεων και από ταφές (Μουστάκας 2015, 10).

Αξιόπιστη φιλολογική πηγή αποτελεί ο Θουκυδίδης. Στο βιβλίο Β', κεφάλαιο 29 μας δίδει τις εξής πληροφορίες:

«Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ θέρει Νυμφόδωρον τὸν Πύθειω ἄνδρα Ἀβδηρίτην, οὗ εἶχε τὴν ἀδελφὴν Σιτάλκην, δυνάμενον παρ' αὐτῷ μέγα οἱ Ἀθηναῖοι πρότερον πολέμιον νομίζοντες πρόξενον ἐποίησαντο καὶ μετεπέμψαντο, βουλόμενοι Σιτάλκην σφίσι τὸν Τήρειω, Θρακῶν βασιλέα, ξύμμαχον γενέσθαι. ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρυσῆαι τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλέον τῆς ἄλλης Θράκης ἐποίησεν· πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρακῶν. [...] διὰ πολλῶν ἡμερῶν ἐς Ὀδρυσῆας ὁδοῦ. Τήρης δὲ οὐδὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔχων βασιλεύς [τε] πρῶτος ἐν κράτει Ὀδρυσῶν ἐγένετο. οὗ δὴ ὄντα τὸν Σιτάλκην οἱ Ἀθηναῖοι ξύμμαχον ἐπιούουντο, βουλόμενοι σφίσι τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία καὶ Περδίκκαν ξυνεξελεῖν αὐτόν. ἐλθὼν τε ἐς τὰς Αἰθήνας ὁ Νυμφόδωρος τὴν τε τοῦ Σιτάλκου ξυμμαχίαν ἐποίησε καὶ Σάδοκον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀθηναῖον τὸν τε ἐπὶ Θράκης πόλεμον ὑπέδεχτο καταλύσειν· πείσειν γὰρ Σιτάλκην πέμπειν στρατιὰν Θρακίαν Ἀθηναίοις ἰπέων τε καὶ πελταστῶν. ξυνεβίβασε δὲ καὶ τὸν Περδίκκαν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ Θέρμην αὐτῷ ἔπεισεν ἀποδοῦναι ξυνεστράτευσέ τε εὐθύς Περδίκκας ἐπὶ Χαλκιδέας μετὰ Ἀθηναίων καὶ Φορμίωνος. οὕτω μὲν Σιτάλκης τε ὁ Τήρειω Θρακῶν βασιλεύς ξύμμαχος ἐγένετο Ἀθηναίοις καὶ Περδίκκας ὁ Ἀλεξάνδρου Μακεδόνων βασιλεύς» (Θουκυδίδης, Β', 29).

«Κατὰ τὸ ἴδιον θέρους, οἱ Ἀθηναῖοι, θέλοντες ἐπίσης νὰ ἐπιτύχουν τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Θρακῶν Σιτάλκου, υἱοῦ τοῦ Τήρειω, δῶρισαν πρόξενόν των τὸν Ἀβδηρίτην Νυμφόδωρον, υἱὸν τοῦ Πύθειω, τὸν ὁποῖον εθεώρουν προηγουμένως ἐχθρόν, καὶ τὸν προσεκάλεσαν εἰς τὰς Αἰθήνας, διότι ἦτο γυναικάδελφος τοῦ Σιτάλκου, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἤσκει μεγάλην ἐπιρροήν. Ὁ Τήρης αὐτός, ὁ πατὴρ τοῦ Σιτάλκου, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλείου τῶν Ὀδρυσῶν, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἑκτασὶν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὴν ἐπίλοιπον Θράκην, καθόσον ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ανεξάρτητοι Θράκες. [...] (Ὁ Πανδίων δὲν θὰ ἔδινε τὴν θυγατέρα του στὸν Τήρη) τῶν Ὀδρυσῶν, που ἀπέχουν εἰς ἀπόστασιν τόσων ἡμερῶν δρόμου. Ἐνῶ ὁ Τήρης, περὶ τοῦ ὁποῖου ἐνταῦθα ὁ λόγος, καὶ ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος κραταῖός βασιλεύς τῶν Ὀδρυσῶν, οὔτε καν τὸ ἴδιον ὄνομα εἶχε. Τούτου ἀκριβῶς τὸν υἱὸν Σιτάλκην ἐπεδίωκαν νὰ καταστήσουν σύμμαχον οἱ Ἀθηναῖοι, διότι ἠθέλαν νὰ τοὺς συνδράμῃ νὰ καθυποτάξουν τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ νικήσουν τὸν Περδίκκαν. Ὁ Νυμφόδωρος, ἐλθὼν εἰς τὰς Αἰθήνας, συνεπεία τῆς προσκλήσεως αὐτῆς, ἐπέτυχεν ὄχι μόνον τὴν συμμαχίαν πρὸς τὸν Σιτάλκην νὰ πραγματοποιήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Σιτάλκου, Σάδοκον, νὰ πολιτογραφῆσῃ Ἀθηναῖον. Ὑπεσχέθη πρὸς τούτους νὰ τερματίσῃ τὸν πόλεμον τῆς Χαλκιδικῆς, πείθων τὸν Σιτάλκην νὰ στείλῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατόν ἀπὸ Θράκας ἰππεῖς καὶ πελταστὰς. Συγχρόνως ἐσυμβίβασε τοὺς Ἀθηναίους καὶ μετὰ τὸν Περδίκκαν, πείσας αὐτοὺς νὰ τοὺς ἀποδώσουν τὴν Θέρμην. Συνεπεία τούτου ὁ Περδίκκας ἐξεστράτευσεν εὐθύς ἐναντίον τῶν Χαλκιδέων, ἐνωθεὶς μετὰ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἰδίως μετὰ τὸν Φορμίωνα. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων ἐγένετο ὄχι μόνον ὁ Σιτάλκης, ὁ υἱὸς τοῦ Τήρειω καὶ βασιλεύς τῶν Θρακῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ Περδίκκας, υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ βασιλεύς τῶν Μακεδόνων» (Βενιζέλος 1969).

Τὰ ὅσα περιγράφει ὁ Θουκυδίδης συμβαίνουν στὸ πρῶτο ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου (431-430 π.Χ.) καὶ φαίνεται καθαρά πως οἱ Ἀθηναῖοι ἤδη εἶχαν σχέσεις με τοὺς Θράκες καὶ προσπάθησαν νὰ ἐνδυναμώσουν αὐτὴ τὴ σχέση με μὴ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ συνεργασία με τὸν ἰσχυρότερο βασιλέα

των Θρακών, ο οποίος ήταν ο Σιτάλκης Α΄ (Λωρέντης 1837, 501). Πληροφορούμαστε επίσης ότι ο γιος του και διάδοχός του, ο Σάδοκος, πολιτογραφήθηκε Αθηναίος.

Ο Σιτάλκης Α΄ ονομάζεται Μέγας (the Great), επειδή επί της ηγεσίας του το βασίλειο των Οδρυσών είχε τη μεγαλύτερη έκταση. Αυτό εκτεινόταν από τον Στρυμόνα μέχρι τον Εύξεινο Πόντο και βόρεια μέχρι τον Ίστρο (Δούναβη). Ως οικονομική δύναμη το βασίλειό του ήταν κατά τι κατώτερο από την Αθηναϊκή ηγεμονία (Webber 2001, 5· Αβραμίδου & Τσιαφάκη 2015, 54).

Η έδρα του βασιλείου των Οδρυσών βρισκόταν στην ενδοχώρα της Θράκης σε απόσταση αρκετών ημερών από τη Φωκίδα (το τμήμα που παραλείφθηκε αναφερόταν στον Τηρέα από τη Φωκίδα, στον οποίο έδωσε τη θυγατέρα του ο Πανδίων). Η πιθανολογούμενη πρωτεύουσα του κράτους των Οδρυσών την περίοδο αυτή έπρεπε να κείτονταν στην κοιλάδα του Έβρου ποταμού. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν η Ευμολπιάς (Φιλιππούπολη), Ουσκουδάμα (Αδριανούπολη), Καβύλη, Βιζύη. Οποιαδήποτε από αυτές έπρεπε να κείτονταν σε μεσόγειο περιοχή, μακριά από τη θάλασσα για προστασία από ναυτικές επιθέσεις. Ο Στράβων, ο οποίος έκανε τον ανάπλου από την Αίνο προς τα μεσόγεια δεν αναφέρει καμία πόλη εκτός από τα Κύπελα και τη Βιζύη. Αναφέρει όμως ότι «άστου» του βασιλείου των Οδρυσών ήταν η Βιζύη. «*Ἀστῶν δὲ βασιλείον ἦν Βιζύη. Ὀδρύσας δὲ καλοῦσιν ἔνιοι πάντας τοὺς ἀπὸ Ἑβρου καὶ Κυψέλων μέχρι Ὀδησοῦ τῆς παραλίας ὑπερικοῦντας, ὧν ἐβασίλευσεν Ἀμάδοκος καὶ Κερσοβλέπτης καὶ Βηρισάδης καὶ Σεύθης καὶ Κότυς*» (Στράβων 1877, Βιβλίο 7, κεφ. 7, απόσπασμα 48).

Οι παλαιότεροι συγγραφείς, όπως ο Ηρόδοτος και ο Ξενοφών (στο *Κύρου Ανάβασις*) δεν αναφέρουν καμία μεσόγειο πόλη των Θρακών. Και οι δύο μιλούν για παράλιες πόλεις της Θράκης. Ο Στράβων αναφέρει ότι οι Θράκες ήταν διαιρεμένοι σε 22 ἔθνη (ἔστι δ' ἡ Θράκη σύμπασα ἐκ δυοῖν καὶ εἴκοσιν ἐθνῶν συνεστῶσα) και παράλιες πόλεις ήταν η Αμφίπολη, η Μαρώνεια, η Αίνος και μεσόγειος σε απόσταση 15 χιλιομέτρων από τη θάλασσα τα Κύπελα. «*Παροικοῦσι δὲ τὸν Ἑβρον Κορπίλοι καὶ Βρέναι ἔτι ἀνωτέρω, εἴτ' ἔσχατοι Βέσσοι· μέχρι γὰρ δεῦρο ὁ ἀνάπλους, ἅπαντα δὲ τὰ ἔθνη ληστρικά ταῦτα, μάλιστα δ' οἱ Βέσσοι, οὓς λέγει γειτονεῦν Ὀδρύσαις καὶ Σαπαίοις. ἀστῶν δὲ βασιλείον ἦν Βιζύη. Ὀδρύσας δὲ καλοῦσιν ἔνιοι πάντας τοὺς ἀπὸ Ἑβρου καὶ Κυψέλων μέχρι Ὀδησοῦ τῆς παραλίας ὑπερικοῦντας, ὧν ἐβασίλευσεν Ἀμάδοκος καὶ Κερσοβλέπτης καὶ Βηρισάδης καὶ Σεύθης καὶ Κότυς*» (Στράβων 1877, Βιβλίο 7, απόσπασμα 48). Ο Στράβων (63 π.Χ. - 23) έγραψε το έργο του την εποχή του Αυγούστου και δεν μπορούσε να γνωρίζει αν υπήρχαν και άλλες θρακικές πόλεις, όταν δημιουργήθηκε το βασίλειο των Οδρυσών. Ο Ηρόδοτος και ο Ξενοφών, οι οποίοι ήταν σύγχρονοι ή πολύ κοντά στην ίδρυση του βασιλείου τους δεν έκαναν ανάπλου του Έβρου ποταμού και γνώριζαν μόνον τις παράλιες πόλεις της Θράκης.

Κατά μήκος του Έβρου ποταμού κατοικούσαν οι Κορπίλοι, οι Βρένοι και οι Βέσσοι. Οι θέσεις αυτών με βάση τα στοιχεία από τον Στράβωνα πρέπει να ήταν: Οι Βέσσοι κατοικούσαν σε μια έκταση από τον Αίμο μέχρι την οροσειρά της Ροδόπης, από όπου πηγάζει και ο Έβρος ποταμός. «*Βέσσοι δέ, οἵπερ τὸ πλέον τοῦ ὄρους νέμονται τοῦ Αἴμου, καὶ ὑπὸ τῶν ληστῶν ληστὰι προσαγορεύονται, καλυβίται τινες καὶ λυπρόβιοι, συνάπτοντες τῇ τε Ῥοδόπῃ καὶ τοῖς Παιόσι καὶ τῶν Ἰλλυριῶν τοῖς τε Αὐταριάταις καὶ τοῖς Δαρδανίοις*» (Στράβων 1877, Βιβλίο 7, κεφ. 5, 12· Κουρτίδης 2006, 96-98).

Από την οροσειρά της Ροδόπης μέχρι τα όρια της Αδριανούπολης ζούσαν οι Βρένοι σε μικρότερη έκταση από τα δύο άλλα φύλα και από την περιοχή περίπου της Αδριανούπολης μέχρι τον Κορπιλικό κόλπο, δηλαδή την Αίνο, ζούσαν οι Κορπίλοι, αφού ο Στράβων ξεκάθαρα λέει: «*ἢ μὲν γὰρ Αἴνος κεῖται κατὰ τὴν πρότερον Ἀψυνθίδα νῦν δὲ Κορπιλικὴν λεγομένην, ἢ δὲ τῶν Κικόνων ἐφεξῆς πρὸς δύσιν*» (Στράβων 1877, Βιβλίο 7, κεφ. 7, απόσπασμα 58). Τα τρία αυτά θρακικά φύλα λογίζονται ως ανήκοντα στο έθνος των Οδρυσών, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι ήταν ίδια φύλα, επειδή οι Οδρύσες ήταν φύλο, που δημιούργησε κράτος με κατακτητικούς πολέμους (Δρακοντίδης 1937, 6-7· Κουρτίδης 2006, 43-44).

Ο Στράβων επίσης μας πληροφορεί ότι Οδρύσες ονομάζονταν από κάποιους όλοι οι Θράκες, οι οποίοι κατοικούσαν από τις εκβολές του Έβρου και τα Κύπελα μέχρι τα παράλια της Οδησού. Και για τη Βιζύη δεν αναφέρει ότι είναι πόλη πρωτεύουσα, αλλά «*ἀστῶν βασιλείον ἦν Βιζύη*». Η πιθανότερη εκδοχή που μπορεί να υποστηριχθεί με αυτή την αναφορά είναι ότι κυριάρχησε ένα θρακικό φύλο, το οποίο ίσως να χρησιμοποιούσε τη Βιζύη ως πόλη για τις εμπορικές του ανταλλαγές, ως ευρισκόμενη αυτή εγγύτερα στη θάλασσα.

Τα ευρήματα που ήλθαν στο φως από την αρχαιολογική υπηρεσία της Βουλγαρίας στο χωριό Sarosel στις υπώρειες του βουνού Kozi Gramadi, σε υψόμετρο 1.200 μέτρων ενισχύουν την προηγούμενη υπόθεση. Τα ευρήματα είναι τμήματα τείχους και άλλων κτισμάτων, ως επίσης και μία σιδερένια λάβρυς (διπλός πέλεκυς). Οι ανασκαφές ξεκίνησαν το 2010 και συνεχίζονται. Οι αρχαιολόγοι της Βουλγαρίας ισχυρίζονται πως είναι η κατοικία (όχι η πρωτεύουσα) των ηγεμόνων των βασιλέων Θρακών και προσδιορίζουν ότι

αυτοί ήταν οι Οδρύσες. Πιστεύουν ότι αυτή η κατασκευή άρχισε επί της ηγεμονίας του «Θράκα βασιλέα» Κότους Α΄ (384 - 359 π.Χ.) και ισχυρίζονται πως εκεί διέμεναν ο Αμάδοκος Β΄ (359 - 351 π.Χ.) και ο Τήρης Β΄ (351 - 342/341 π.Χ.). Μετά το 323 π.Χ., όταν η Θράκη δόθηκε στον Λυσίμαχο, αυτός δημιούργησε μία νέα πόλη στη θρακική χερσόνησο ως πρωτεύουσα του κράτους του, τη Λυσιμάχεια (309 π.Χ.) (Ζαγκλής 1969, 111). Αν υπήρχε πόλη των Οδρυσών κοντά στη θάλασσα, για ποιο λόγο να ιδρυθεί μια νέα πόλη; (Δρακοντίδης 1937, 8). Γνωρίζουμε από τις πρόσφατες ανακοινώσεις των Βουλγάρων αρχαιολόγων πως ο Σεύθης Γ΄ (323-311 π.Χ.) ίδρυσε τη Σευθόπολη το 320 π.Χ., αλλά αυτή έκειτο στο εσωτερικό της Θράκης στη κοιλάδα του σημερινού Καζανλάκ (Kazanluk). Η πόλη βρίσκεται στον βυθό της λίμνης του φράγματος Κοπρίνκα (Koprinka) (Κίτον 2003, 5). Στην πόλη Σίπκα βρέθηκε τάφος, ο οποίος ανήκει στον βασιλιά Σεύθη Γ΄ και περιείχε μεταξύ των άλλων το κράνος του με επιγραφή Σεύθης και το σπαθί του με τη θήκη, η οποία είναι διακοσμημένη με χρυσά μοτίβα.

Το βασίλειο των Οδρυσών ήταν μεν κραταιό, αλλά δεν ήταν πανίσχυρο και αδιαμφισβήτητο, γιατί υπήρχαν και άλλα θρακικά φύλα, τα οποία ήταν ανεξάρτητα και μη υποκείμενα στην υποτέλεια του βασιλείου, το οποίο ίδρυσε ο Τήρης. Ένα τέτοιο βασίλειο δεν έχει προοπτική για να επικρατήσει επί αιώνες, γιατί η αυτονομία των φυλών δεν δημιουργεί συνθήκες ισχυρής κεντρικής διοίκησης με εξουσιαστικούς μηχανισμούς. Αντιλαμβανόμαστε επίσης καθαρά γιατί δεν υπάρχει μια ισχυρή πρωτεύουσα κείμενη μόνιμως σε έναν χώρο και έτσι εξηγείται και η ανυπαρξία οδικών αξόνων, που να ενώνουν τους οικισμούς των άλλων αυτονόμων θρακικών φυλών. Η ανυπαρξία όλων αυτών (ισχυρά οχυρωμένη πρωτεύουσα, ισχυρή κρατική διοίκηση με γραφειοκρατία, οδικό δίκτυο προς διευκόλυνση του εμπορίου και της επικοινωνίας) εξηγεί και το γιατί το κράτος των Οδρυσών ήταν ευάλωτο σε επιθέσεις άλλων ισχυρών κρατών ή και άλλων ισχυρών φυλών.

Το βασίλειο των Οδρυσών ασκούσε τον έλεγχο στο μεγαλύτερο μέρος της Θράκης. Επί της βασιλείας του Κότους ο έλεγχος αυτός έφτανε μέχρι τις παράλιες πόλεις της Καρδίας και της Σηστού. Ο Κότους όμως δολοφονήθηκε το 360 π.Χ. από δύο πολίτες της Αίνου, τον Πύθωνα και τον Ηρακλείδη. Για τη πράξη τους αυτή οι Αθηναίοι τίμησαν τους δύο δολοφόνους (Αναγνώστου 2012· Sobotkova 2012, 57).

Διάδοχος του Κότους ήταν ο Κερσοβλέπτης (Bekker χ.χ., 594), αλλά δεν μπόρεσε να διατηρήσει τη συνοχή του βασιλείου του, γιατί δύο άλλοι ηγεμόνες, ο Αμάδοκος και ο Βηρισάδης, δημιούργησαν ανεξάρτητες δικές τους επικράτειες (Αναγνώστου 2012). Κατά τον Σαμοθράκη, όταν πέθανε ο Κότους Α΄, «κατέλιπε τρεις υιούς: Τον Κερσοβλέπτην, τον Αμάδοκον και τον Βαρισάδην ή Βηρισάδην, οι οποίοι διενεμήθησαν το πατρικόν βασίλειον. Ο Κερσοβλέπτης έλαβε το κυρίως λεγόμενον βασίλειον των Οδρυσών εν τη κοιλάδι του Έβρου, ο Αμάδοκος την προς δυσμάς εκτεινόμενην χώραν μέχρι Μαρωνείας, και τέλος ο Βηρισάδης την από της Μαρωνείας χώραν μέχρι των ορίων της Μακεδονίας περιλαμβάνουσας τα περί το Παγγαίον χρυσωρυχεία. Τούτου αποθανόντος μετ' ολίγον (τω 357 π.Χ.) ο Κερσοβλέπτης απεξένωσε τους υιούς του πατρικού βασιλείου, καθώς και αυτόν τον Αμάδοκον, και ούτως εγένετο κύριος ολοκλήρου της Θράκης» (Σαμοθράκης 1928, 91).

Οι Αθηναίοι προσπάθησαν να αξιοποιήσουν τους δύο ηγεμόνες, για να περιορίσουν την ισχύ του Κερσοβλέπτη. Το 357 π.Χ. υπογράφηκε η συνθήκη του Χάρητος ανάμεσα στην Αθήνα και τον βασιλέα των Οδρυσών, αλλά το ίδιο έτος διαλύθηκε η Β΄ Αθηναϊκή Συμμαχία και η Αθήνα αποδυναμώθηκε. Δύο άλλες πόλεις, οι οποίες αντιμετώπιζαν κίνδυνο από τον επεκτατισμό του Κερσοβλέπτη ήταν η Πέρινθος και το Βυζάντιο.

Το 357 π.Χ. ο Φίλιππος Β΄ κατέλαβε την Αμφίπολη, μία κίνηση που έβλαπτε τα συμφέροντα τόσο της Αθήνας όσο και του βασιλείου των Οδρυσών. Τον επόμενο χρόνο, μετά από πρόσκληση των κατοίκων των Κρηνίδων, κατέλαβε την πόλη, την ανοικοδόμησε και την μετονόμασε σε Φιλίππους εγκαθιστώντας νέους αποίκους (356 π.Χ.). Με την κατάληψη των Κρηνίδων είχε τον έλεγχο των κοιτασμάτων χρυσού του Παγγαίου, από τα οποία είχε έσοδα 1.000 ταλάντων ετησίως (Αναγνώστου 2012).

Έναντι των επεκτατικών βλέψεων του Φιλίππου Β΄ συμπύχθηκε ένας συνασπισμός δυνάμεων από την Αθήνα, τον ανεξάρτητο ηγεμόνα Κετρίπορι (διάδοχο του Βηρισάδη), τον ηγεμόνα των Παιόνων Λύππειο και τον αρχηγό των Ιλλυριών Γράβο. Ο Φίλιππος όμως νίκησε αυτές τις δυνάμεις και κατέστησε τα εδάφη, που κατείχε ο Κετρίπορις, υποτελή σ' αυτόν επεκτείνοντας έτσι τη μακεδονική επικράτεια μέχρι τον Νέστο ποταμό. Το βασίλειο του Κετρίπορι και των αδελφών του μετατράπηκε σε υποτελές βασίλειο.

Ο έτερος ανεξάρτητος από το βασίλειο των Οδρυσών ηγεμόνας, ο Αμάδοκος, ήλεγχε την περιοχή μετά τον Νέστο και φαίνεται πως η Μαρωνεία και τα Αβδηρα ή ανήκαν στη δικαιοδοσία του ή ήταν φιλικά διατεθειμένες προς αυτόν, γιατί ο Φίλιππος το 353 π.Χ. λεηλάτησε τις περιοχές τους ως μέρη ελεγχόμενα από τον Αμάδοκο, ως εχθρικά δηλαδή εδάφη.

Το 352 π.Χ. οι Αθηναίοι κατέλαβαν (με τον στρατηγό Χάρη) τη Σηστό, η οποία ανήκε στο βασίλειο του Κερσοβλέπτη και τον ανάγκασαν να συμμαχήσει μαζί τους. Τότε ο Φίλιππος θεώρησε τον Κερσοβλέπτη εχθρό και συμμαχώντας με τον Αμάδοκο επιτέθηκε κατά του βασιλείου των Οδρυσών. Αφορμή στάθηκε μία διαμάχη του Κερσοβλέπτη με την Πέρινθο και το Βυζάντιο για κάποια διαφιλονικούμενα εδάφη. Το 352 π.Χ. νίκησε τον Κερσοβλέπτη και τον ανάγκασε σε υποταγή με την επιβολή των δικών του όρων. Λίγο αργότερα εξεδίωξε από την εξουσία και τον πρώην σύμμαχό του Αμάδοκο, αντικαθιστώντας τον με τον Τήρη Γ'. Έτσι ο Φίλιππος κατέστη κυρίαρχος των εδαφών των τριών θρακικών βασιλείων εκτός από τη Χερσόνησο.

Μεταξύ των ετών 347-345 π.Χ. με αφορμή μία διένεξη των υιών του Βηρισάδη επενέβη στρατιωτικά, τους αφαίρεσε την εξουσία και κατέστησε το βασίλειο του Βηρισάδη μακεδονική επαρχία.

Με τον βασιλέα των Οδρυσών ήρθε δύο φορές σε σύγκρουση. Το 346 π.Χ. κατέλαβε πολλές οχυρωμένες θέσεις της Θράκης (Σέρρειον, Δορίσκος, Εργίσκη και Ιερών Όρος) και τον Ιούνιο του ίδιου έτους το βασίλειο των Οδρυσών κατέστη υποτελές στον Φίλιππο. Παράλληλα οι Αθηναίοι του παραχώρησαν την Καρδία στη θρακική Χερσόνησο. Το 342 π.Χ. ο Κερσοβλέπτης προσπάθησε να ανακαταλάβει τα χαμένα εδάφη, αλλά για μία ακόμη φορά ηττήθηκε από τον Φίλιππο και εκδιώχθηκε οριστικά από τη εξουσία το επόμενο έτος. Η Θράκη αναδιοργανώθηκε από τον Φίλιππο και μετατράπηκε σε μακεδονική επαρχία κατά τα πρότυπα των περσικών σατραπειών. Διοικητής ορίστηκε Μακεδόνας με τον τίτλο Στρατηγός επί Θράκης (Αναγνώστου 2012). Στα πλαίσια της αναδιοργάνωσης της Θράκης κτίστηκαν πόλεις, ανάμεσα στις οποίες ήταν η Καβύλη και η Φιλιπούπολη (Μπολιάκη 2015, 140· Ζαγκλής 1969, 13-14).

Οι δύο σπουδαιότερες πόλεις, που ίδρυσε ο Φίλιππος στη Θράκη, ήταν οι Φίλιπποι στη χώρα των Ηδωνών για τον έλεγχο των χρυσωρυχείων του Παγγαίου, όπως ειπώθηκε, και η Φιλιπούπολη για την συγκράτηση των πολεμικών Οδρυσών και Βέσσων (Γιαννακάκης 1959, 271-272).

Το 334 π.Χ., όταν ο Αλέξανδρος ξεκινούσε την εκστρατεία του στην Ασία, «στον πυρήνα του στρατού του υπήρχαν και Θράκες και τμήματα που προέρχονταν από άλλους λαούς» (Wilcken 1962, 314). «Οι περισσότερες παραλιακές πόλεις ήταν σύμμαχοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου κατά την εκστρατεία του στην Ασία» (Μπολιάκη 2015, 140). Μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου η Θράκη πέρασε στη δικαιοδοσία του Λυσιμάχου μέχρι το 281 π.Χ. Ο Λυσιμάχος ίδρυσε την τρίτη μακεδονική πόλη στη Θράκη, τη Λυσιμάχεια, και την κατέστησε πρωτεύουσα του βασιλείου του (Ζαγκλής 1969, 111). Βασίλειο των Οδρυσών δεν υφίσταται μέχρι τον θάνατο του Λυσιμάχου. Στα παράλια του Ευξεινού Πόντου πέντε πόλεις, η Οδησσός (Βάρνα), η Μεσημβρία, η Κάλλατις (Μαγγάλια), οι Τόμοι (Κωνσταντζα) και η Απολλωνία, είχαν περιέλθει στη δικαιοδοσία του Λυσιμάχου (Γιαννακάκης 1959, 272). Μετά τον θάνατο του Λυσιμάχου αυτές οι πόλεις ίδρυσαν την ομοσπονδία της «Θρακικής Πενταπόλεως» με σκοπό να διατηρήσουν την πολιτική ελευθερία τους, αλλά αυτή δεν κράτησε για μεγάλο χρονικό διάστημα λόγω των μεταξύ τους αντιθέσεων. Μετά τη διάλυση της ομοσπονδίας οι πόλεις αυτές υποτάχθηκαν στους Ρωμαίους (Γιαννακάκης 1959, 272).

Ο θάνατος του Λυσιμάχου δημιούργησε κοινό εξουσία, το οποίο εκμεταλλεύτηκαν το 280-279 π.Χ. οι Γαλάτες. «Γαλάτας ωνόμαζον οι αρχαίοι κατά τους χρόνους αυτούς πάντας τους λαούς, τους κατοικούντας προς βορράν της Χερσονήσου, την σημερινήν Ουγγαρίαν, Αυστριαν κ.λπ., οίτινες ήσαν ίσως όμοιοι προς τους υπό Ιουλίου Καίσαρος αργότερον κατακτηθέντας κατοίκους της Γαλατίας, σημερινής Γαλλίας» (Γιαννακάκης 1959, 6). Ένα μεγάλο τμήμα της Θράκης δέχθηκε την επιδρομή (280-279 π.Χ.) και υπέστη τις λεηλασίες των Γαλατών, οι οποίοι δημιούργησαν το 273 π.Χ. το κράτος της Τύλης στη Θράκη με ηγεμόνα τον Κομοντόριο.

Οί (Γαλάται) καὶ κρατήσαντες τῶν Θρακῶν καὶ κατασκευασάμενοι βασιλείον τὴν Τύλιν, εἰς ὄλοσχερῆ κίνδυνον ἤγον τοὺς Βυζαντίους. Κατὰ μὲν οὖν τὰς ἀρχὰς ἐν ταῖς ἐφόδοις αὐτῶν ταῖς κατὰ Κομοντόριον τὸν πρῶτον βασιλεύσαντα δῶρα διετέλουν οἱ Βυζάντιοι διδόντες ἀνὰ τρισχιλίους καὶ πεντακισχιλίους, ποτὲ δὲ καὶ μυρίους χρυσοῦς, ἐφ' ᾧ μὴ καταφείρειν τὴν χώραν αὐτῶν (Πολύβιος χ.χ., Δ' 46).

Η πρωτεύουσα του βασιλείου του Λυσιμάχου, Λυσιμάχεια, καταλήφθηκε κατά την επιδρομή των Γαλατών, «αλλά κατά το έτος 279-278 π.Χ. περιήλθεν εις τον βασιλέα της Μακεδονίας Αντίγονον τον Γονατάν, μετά την περιφανή νίκην του κατά των Γαλατών του Κομονταρίου» (Ζαγκλής 1969, 111).

Το Γαλατικό κράτος καταλύθηκε υπό των Θρακών το 200 π.Χ. (Κουρτίδης 2006, 76). Οι Γαλάτες πέρασαν στη Μ. Ασία και εγκαταστάθηκαν στο βόρειο τμήμα της Μεγάλης Φρυγίας, στην περιοχή η οποία αργότερα ονομάστηκε Γαλατία.

Επί της εποχής του Περσέα (179-168 π.Χ.) ο βασιλιάς της Θράκης Κότυς Β΄ ήταν σύμμαχος της Μακεδονίας κατά τον Γ΄ Μακεδονικό πόλεμο (171-168 π.Χ.). Η ήττα του Περσέα την άνοιξη του 168 π.Χ. στην Πύδνα από τον L. Aemilius Paulus ανάγκασε τον βασιλιά της Θράκης να συμβιβαστεί με την ιδέα της υποταγής στους Ρωμαίους, οι οποίοι ασκούσαν πλέον βία όχι μόνον σε όσους τολμούσαν να τους αντισταθούν αλλά και απέναντι στους πιθανούς αντιπάλους. Οι Ρωμαίοι ανέχθηκαν τη βασιλεία του Κότυος χωρίς επιβολή σκληρών μέτρων, γιατί δεν ήταν επικίνδυνος προς την πολιτική της Ρώμης στην Ανατολή. Δέχθηκαν να είναι ανεξάρτητες οι πόλεις Αβδηρα, Μαρώνεια και Αίνοσ.

Όταν εμφανίστηκε ο Ανδρίσκος και το 149 π.Χ. ανακηρύχθηκε βασιλιάς της Μακεδονίας με το δυναστικό όνομα Φίλιππος, οι Θράκες πάλι συμάχησαν με τη Μακεδονία. Οι δυνάμεις του Ανδρίσκου όμως ηττήθηκαν στα Τέμπη από τους Ρωμαίους και η Μακεδονία το 146 π.Χ. μετατράπηκε σε ρωμαϊκή επαρχία (Νίγδελης χ.χ., 669-674).

Στο πρώτο μισό του 1^{ου} αι. π. Χ. ο Μάρκος Λικίνιος Κράσσοσ, διοικητής της Μακεδονίας, μετά από νικηφόρες εκστρατείες είχε επεκτείνει τα σύνορα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ως τον Κάτω Δούναβη και είχε εξαναγκάσει τα θρακικά και τα ιλλυρικά φύλα της περιοχής να υποταχθούν στη Ρώμη. Το έργο του συνέχισαν ο Μάρκος Λόλλιος, ο Λούκιος Πείσων, ο Μάρκος Μινύκιος Ρούφος και ο Μάρκος Μινύκιος Κόνιτος, οι οποίοι με τις νίκες επί των άλλων θρακικών φύλων ενίσχυσαν το εξαρτημένο και υποτελές θρακικό βασίλειο των Οδρυσών. Παράλληλα η Ρώμη έγινε προστάτιδα δύναμη για τις ελληνικές πόλεις στη δυτική ακτή του Ευξείνου Πόντου δημιουργώντας σχέσεις με τις ελληνικές αποικίες των βορείων ακτών. Επίσης εγκατέστησε στρατιωτικές δυνάμεις στον Κάτω Δούναβη και τη Μοισία (Rostovtzeff 1984, 208· Sobotkova 2012, 61).

Κατά τη διάρκεια της μονοκρατορίας του Αυγούστου το βασίλειο των Οδρυσών συνταρασσόταν από δυναστικές έριδες. Μετά τον θάνατο του Ροιμητάλκη Α΄, ο αδελφός του Κότυς Δ΄ ανέλαβε τη βασιλεία (ήταν οι δύο γιοι του Σαδάλα Γ΄), αλλά οι Ρωμαίοι ήθελαν ένα διαιρημένο βασίλειο και το χώρισαν σε επικράτεια του Κότυος Ε΄ και του Ραισκουπόριδος Γ΄, του γιου του Ροιμητάλκη Α΄. Γρήγορα οι δύο βασιλείς ήλθαν σε ρήξη και ο Ραισκούπορις δολοφόνησε τον Κότυ Ε΄ (το 19). Ο Τιβέριος τιμώρησε τον δολοφόνο και τον αντικατέστησε με τον Ροιμητάλκη Β΄ και τους γιους του Κότυος Ε΄ σε ένα διαιρημένο βασίλειο.

Οι Θράκες, επειδή διαπίστωσαν ότι οι ηγεμόνες τους ήταν φερέφωνα των Ρωμαίων για τα προσωπικά τους συμφέροντα, στράφηκαν στις ηγεσίες της θρησκείας τους για να τους αντιπροσωπεύσουν. Επαναστάτησαν δύο φορές κατά των Ρωμαίων και των ηγεμόνων τους. Η πρώτη επανάσταση έγινε από τους Βέσσους μεταξύ των ετών 13-7 π.Χ. υπό την αρχηγία του πρωθιερέα Βογολέζου, όταν κυβερνούσαν οι Ροιμητάλκης Α΄ και ο Ραισκούπορις Β΄. Η δεύτερη επανάσταση έγινε το 30 επί της βασιλείας του Ροιμητάλκη Β΄ (Γιαννακάκης 1959, 197-198).

Μετά τον θάνατο του Ροιμητάλκη Β΄ το 37, ο αυτοκράτορας Γάιος Καλλιγούλας έδωσε τον θρόνο της Θράκης στον Ροιμητάλκη Γ΄, εγγονό του Ροιμητάλκη Α΄, ο οποίος ζούσε στη Ρώμη και ήταν φίλος με τον αυτοκράτορα της Ρώμης. Βασίλευσε από το 38-46 και υπήρξε ο τελευταίος βασιλιάς του κράτους των Οδρυσών. Δολοφονήθηκε το 46 από τη σύζυγό του και οι Ρωμαίοι επί αυτοκράτορα Κλαυδίου διαπιστώνοντας ότι δεν υπήρχε καμία δυνατότητα στους Θράκες να αντισταθούν αποφάσισαν να μετατρέψουν τη Θράκη σε ρωμαϊκή επαρχία (Γιαννακάκης 1959, 200, Σαμσάρης 1980, 36).

Μέχρι τη ρωμαϊκή κατάκτηση τα διασκορπισμένα θρακικά φύλα κατοικούσαν σε χωριά και οι Ρωμαίοι ήταν αυτοί οι οποίοι έθεσαν ως στόχο στην περιοχή του Δούναβη και στο βόρειο τμήμα της Βαλκανικής να διαδώσουν τον αστικό τρόπο ζωής. Γι' αυτούς η πόλη αποτελούσε τη βάση της κοινωνικής και οικονομικής ζωής και αυτό επεδίωξαν να κάνουν σε όλα τα τμήματα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (Rostovtzeff 1984, 246). Όπου υπήρχαν πόλεις παράλιες ελληνικού ή φοινικικού τύπου ή τις διατηρούσαν ή τις εξωραΐζαν. Στην περιοχή της κοιλάδας του Έβρου ποταμού τέτοιες μεσόγειες πόλεις, οι οποίες ενισχύθηκαν ή εξωραΐστηκαν ήταν η Φιλιπούπολη (Trimontium), η Αδριανούπολη (Adrianopolis) και η Πλωτινόπολη (Plotinopolis).

Ηγεμόνες του βασιλείου των Οδρυσών (479 π.Χ. - 46)

A/A	Ηγεμόνες Οδρυσών	Ηγεμονία	Θράκες ηγεμόνες υποτελείς στο βασίλειο των Οδρυσών	Υποτελείς ηγεμόνες Οδρυσών στη Μακεδονία	Υποτελείς ηγεμόνες Οδρυσών στη Ρώμη
1	Τήρης Α΄	479-455 π.Χ.			
2	Σιτάλκης Α΄	455 - 424 π.Χ.	Σπαράδοκος 430 π.Χ. Σάδοκος 431-424 π.Χ. Σπόκης 430 π.Χ. (Αβδηρα)		
3	Σεύθης Α΄	424 - 410 π.Χ.			
4	Μαισιάδης	410 - 405 π.Χ.			
5	Μήδοκος ή Μήτοκος Α΄	405 - 390 π.Χ.	Βεργαίος 400 π.Χ. Εμίνακος 400 π.Χ. Αμάδοκος Α΄ 400 π.Χ. (Μαρώ- νεια) Σαράτοκος μετά το 400 π.Χ. Ευρύζελμις περί το 387 ή 385 (Μαρώνεια)	Τήρης Β΄ μετά το 400 π.Χ.	
6	Σεύθης Β΄	390 - 380 π.Χ.			
7	Κότους Α΄	384/83 -358 π.Χ.			
8	Κερσοβλέπτης	357 - 341 π.Χ.	Αμάδοκος Β΄ Βηρισάδης Τήρης Γ΄ Κετρίπορις μετά το 357 π.Χ. Κοθήλας Σκοστόκης περί το 350 π.Χ. ²³		
9	Σιτάλκης Β΄	342-323; π.Χ.		Σιτάλκης Β΄	
10	Σεύθης Γ΄	322 - 300 π.Χ.	Ορσοάλτιος περί το 300 π.Χ. Σκοστόκης Β΄ περί το 300 π.Χ. Κερσίβαυλος περί το 300 π.Χ.	Σεύθης Γ΄	
11	Λυσίμαχος	306-281 π.Χ.			
12	Σέλευκος Πτολεμαίος Αντίοχος Β΄ Ευμένης Β΄	Για λίγο χρονικό διάστημα έκαστος	Σε παράλια μέρη της Θρακικής χερσονήσου		
13	Γαλατικό κράτος της Τύλης	279/77-200 π.Χ.	Βασιλείς κράτους Τύλης: Κομοντόριος και Καύαρος (Καυαρος)		
14	Σεύθης Δ΄	Περί το 200 π.Χ.			

15	Κότυς Β΄	168 - 142 π.Χ.	Με τους Μακεδόνες αρχικά και μετά το 168 π. Χ. με τους Ρωμαίους		Βύζης Διήγγυλις
16		Μέσα ή τέλη 2ου αιώνα π.Χ.			Ζιβέλμιος Μόστις
17		Κατά τον 1ο αιώνα π.Χ.			Δημήτριος Διξατελμεύς Σώθιμος Σαδάλας Α΄
18		58 - 48 π.Χ.			Κότυς Γ΄
19		48 - 42 π.Χ.			Σαδάλας Β΄ Ραισκούπορις Α΄ Ράσκος (συμβασι- λεία)
20		Περί το 42 π.Χ.			Κόσων
21		Μετά το 42 π.Χ.			Σαδάλας Γ΄
22		Περίπου από το 40 -12 π.Χ.			Κότυς Δ΄
23		11 π.Χ. - 12 μ. Χ.			Ροιμητάλκης Α΄
24		Περί το 13			Ραισκούπορις Β΄
25		12 - 27			Κότυς Ε΄
26		Περί το 26/27 - 37			Ροιμητάλκης Β΄
27		37/38 - 46			Ροιμητάλκης Γ΄

(Κουρτίδης 2006, 49-95· Γιαννακάκης 1959· Fol, Popov and Yordanov 2017· Λωρέντης 1837· Σαμοθράκης 1928)

Σημειώσεις

- [1] «Οι Τρώες ήσαν μίγμα Θρακών, Λυδών, Καρών και άλλων λαών, οι οποίοι, διά μέσου του Ιλίου (Τροίας), επικοινωνούν εμπορικώς με την απέναντι ευρείαν Θρακικήν χώραν» (Γιαννακάκης 1959, 272).
- [2] «Οι Σκορδίσκοι, οι κατοικούντες εις το ΒΔ. άκρον της Θράκης, ήσαν μίγμα Θρακών, Ιλλυριών και Γαλατών, καθότι εις την περιοχήν ταύτην συνηντώντο τα τρία έθνη της εποχής εκείνης» (Γιαννακάκης 1959, 271).
- [3] Η έννοια του όρου «βάρβαρος» δεν είχε πάντα την ίδια σημασιολογική σημασία. Πιστεύουμε πως στην αρχαϊκή εποχή δεν χρησιμοποιούνταν υποτιμητικά. Δήλωνε απλά τη διαφορά της γλώσσας και όχι τη διαφορά στο πολιτιστικό επίπεδο.
- [4] Στην ευρύτερη γεωγραφικά Θράκη οι περιοχές των θρακικών γενών, που εντάχθηκαν στη μετέπειτα ονομασθείσα Μακεδονία (μεταξύ του Αλιάκμονα και του Νέστου ποταμού), ήταν:
 1. Ελυμία
 2. Ορεστίς
 3. Πελαγονία
 4. Λυγκιστίς
 5. Εορδαία
 6. Αλμωπία
 7. Περία
 8. Ημαθία

9. Βοττιαία
 10. Παιονία
 11. Μυγδονία
 12. Κρηστωνία
 13. Βισαλτία
 14. Σιντική
 15. Οδομαντία
 16. Ηδωνίς (Γιαννακάκης 1959, 12).
- [5] Οι Βέσσοι κατοικούσαν την «Βεσσικήν χώραν, εκτεινομένην μεταξύ της Ροδόπης και του άνω ρου του ποταμού Έβρου. Πόλεις δε αυτών αναφέρονται η Ουσκουδάμα, η μετά ταύτα Αδριανούπολις... Ανήκον δε εις την φυλήν των Σατρών πολεμικωτάτου Θρακικού λαού, κατοικούντος την παρά τα μεθόρια της Θράκης και Μακεδονίας χώραν, μεταξύ των κάτω κοιλάδων των ποταμών Νέστου και Στρυμόνος. Οι Βέσσοι μετά των Σατρών παρέμειναν ελεύθεροι, μη υποταχθέντες εις τον Ξέρξην» (Σαμοθράκης 1944, 97).
- [6] Ο Ηρόδοτος αναφέρει μερικά θρακικά φύλα, τα οποία αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν τον Ξέρξη, όταν πραγματοποίησε αυτός την εκστρατεία στην Ελλάδα. «ἔθνεα δὲ Θρηίκων δι' ὧν τῆς χώρας ὁδὸν ἐποιέετο τοσάδε, Παῖτοι, Κίκονες, Βίστονες, Σαπαῖοι, Δερσαῖοι, Ἴδωνοὶ, Σάτραι. τούτων οἱ μὲν παρὰ θάλασσαν κατοικημένοι ἐν τῆσι νηυσὶ εἶποντο· οἱ δὲ αὐτῶν τὴν μεσόγειαν οἰκέοντες καταλεχθέντες τε ὑπ' ἐμεῦ, πλὴν Σατρέων, οἱ ἄλλοι πάντες περὶ ἀναγκαζόμενοι εἶποντο» (Ηρόδοτος Βιβλίο 7, κεφ. 110).
- [7] Η περιοχή των Τριβαλλών βρισκόταν στα βορειοδυτικά της σημερινής Βουλγαρίας. Εκεί υπάρχει το χωριό Rogozen, στο οποίο βρέθηκε ο «Θησαυρός του Rogozen» (Marazon 1989, 13). Τα περισσότερα ευρήματα του Rogozen είναι του 4ου αι. π.Χ. και έχουν σχέση με την ελληνική τέχνη, την ελληνική μυθολογία και οι επιγραφές τους είναι στην ελληνική γλώσσα.
- [8] Ο Wilcken κατατάσσει τους Θράκες στους Ινδοευρωπαίους (σχόλιο συγγραφέα: είναι η διαδεδομένη επιστημονική άποψη, η οποία θέλει και τους Έλληνες να προέρχονται από μία ανύπαρκτη φυλή, την Ινδοευρωπαϊκή) και ισχυρίζεται πως «δεν είναι καθόλου απίθανο ότι οι Θράκες είναι εκείνοι που προξένησαν την καταστροφή της Τροίας κατά τη διάβασή τους στην Ασία. Γύρω από την καταστροφή αυτή αργότερα οι Έλληνες εξύφαναν τον θρύλο για την άλωση της Τροίας» (Wilcken 1962, 27 και 71).
- [9] Η ποικιλομορφία των θεοτήτων στη θρησκεία των Θρακών οφειλόταν στη φυλετική κοινωνική δομή. Η κάθε φυλή είχε διαφορετικό Θεό, τον οποίο λάτρευε πιο πολύ από τους άλλους. Κάποιες φυλές που είχαν περισσότερες κοινωνικές και πολιτιστικές επαφές με διαφορετικούς πολιτισμούς πίστευαν στις ξένες θεότητες, τις οποίες αποδέχθηκαν από αυτές τις σχέσεις τους.
- [10] Το 593 π. Χ. ο Μιλτιάδης κατέφυγε στην Αθήνα εξ αιτίας του περσικού κινδύνου μαζί με τους θησαυρούς του, που είχε δημιουργήσει στη Θράκη. Πριν από το 561 π.Χ. ο Πεισίστρατος είχε εκδιωχθεί από την Αθήνα και κατέφυγε στη Θράκη, όπου είχε ορυχεία χρυσού, τα οποία εκμεταλλεύτηκε και με την απόκτηση οικονομικής δυνατότητας δημιούργησε μισθοφορικό στρατό, με τον οποίο νίκησε τους πολιτικούς του αντιπάλους και εγκαθίδρυσε διαρκή τυραννίδα (Wilcken 1962, 152). Οι Ινδοευρωπαίοι ονομάζονται και Άριοι (arya στα σανσκριτικά σημαίνει ευγενής, αγαθός). «Οι κατοικήσαντες την Θράκην Άριοι ή απεσπάσθησαν κατά την διάβασιν των άλλων εις την Ασίαν και παρέμειναν εν τη λεγομένη Θράκη ή επανήλθον βραδύτερον εκ της πλησίον κείμενης Φρυγίας και κατέλαβον την καταληφθείσαν πρότερον χώραν, δι' ης διήλθον» (Αποστολίδης 1928, 71).
- [11] «Ο ιδρυτής του μεγάλου Βασιλείου των Οδρυσών, ο Τήρης, επολέμησε τον Δαρείον και επέφερε εις αυτόν πολλά πλήγματα. Η μη υποταγή των Οδρυσών εις τον Δαρείον επέφερε την αποτυχία της εκστρατείας του. Μη έχων τα νότα του ασφαλή, καθώς και τους ανεφοδιασμούς του, ουδέν κατώρθωσε κατά των Σκυθών, και παρ' ότι διέβη τον Δούναβιν ποταμόν, ηναγκάσθη να εγκαταλείψη τον αγώνα και να επιστρέψη εις την χώραν του» (Κιακίδης 1960, 72).
- [12] Ο Α. Σαμοθράκης επικαλείται τον Ηρόδοτο, ο οποίος αναφέρει: «Δαρείος δε εντεύθεν (δηλαδή από του Τέάρου ποταμού), απέκετο ες άλλον ποταμόν, του όνομα Αρτισκός έστι, ος διά Οδρυσέων ρέει». «Ο Οδρύσαι ήσαν ισχυρότατος και πολεμικότατος των λαών της Θράκης, κατοικών κατά τον Ηρόδοτον (IV, 92), εκατέρωθεν του Αρτισκού ποταμού» (Σαμοθράκης 1940, 42-43). Κατά την εποχή της εκστρατείας του Δαρείου, το 513 π. Χ., οι Οδρύσες ήταν φυλή ή βασίλειο;

- [13] «Κατά τον Σαμοθράκη η πόλις εκαλείτο και Οδρυσός, χρησιμοποιηθείσα εις αρχαιοτάτην εποχήν ως πρωτεύουσα των Οδρυσών Θρακών» (Ζαγκλής 1969, 62).
- [14] «Πρωτεύουσα αυτών ήτο άλλοτε η Ουσκουδάμα (Αδριανούπολις), άλλοτε τα Κύψελα (Υψαλα) και άλλοτε η Βιζύη μέχρι τω 341 π.Χ.» (Σαμοθράκης 1940, 43).
- [15] Ο αξιόπιστος Θουκυδίδης στο παραπάνω παράθεμα δεν αναφέρει τον Σιτάλη ως βασιλέα των Οδρυσών, αλλά ως βασιλέα των Θρακών.
- [16] Ο Δ. Δ. Ζαγκλής δέχεται ως πρώτη έδρα του βασιλείου των Οδρυσών τη Βιζύη και ως δεύτερη, κατά την περίοδο της ρωμαϊκής επιτροπείας τους (από το 168 π. Χ. και μετά), τη Φιλιπούπολη (Ζαγκλής 1969, 58).
- [17] Η Σευθόπολη καταλάμβανε μία έκταση 13 στρεμμάτων περίπου, είχε τείχος ύψους 2 μέτρων και η πολεοδομία της βασίστηκε στο σχεδιαστικό πρότυπο του πολεοδόμου Ιππόδαμου του Μιλήσιου με κάθετους δρόμους και ορθογώνια τετράγωνα (Kiton 1996, 6).
- [18] Από τον Δορίσκο έως τον Στρυμόνα αναφέρονται, επί της εποχής του Ξέρξη, τα εξής έθνη: «Έθνη δε Θρακών, δια της χώρας των οποίων επορεύετο (ο Ξέρξης), είναι τα εξής: Παίτιοι, Κίκονες, Βίστορες, Σαπαίοι, Δερσαίοι, Ηδωνοί, Σάτραι» (Κουρτίδης 2006, 28).
- [19] Οι Γέται και οι Τριβαλλοί είχαν και αυτοί ως θρακικά φύλα τις δικές τους βασιλικές δυναστείες, οι βασιλιάδες των οποίων εμφανίζονται στις πηγές μόνον ως βοηθοί των Οδρυσών στον πόλεμο κατά των Μακεδόνων (Sobotkova 2012, 49).
- [20] «Κερσοβλέπτης παῖς ἦν Κόττος, καὶ νεώτατος ὢν κατεστάθη Θράκης ὑπὸ τοῦ πατρός» (Bekker χ.χ., 594).
- [21] Αμάδοκος: «Δύο γέγονασι, πατήρ καὶ υἱός, ὃς καὶ Φίλιππῳ συμμαχήσων ἦλθεν εἰς τὸν κατὰ Κερσοβλέπτου πόλεμον» (Bekker χ.χ., 73).
- [22] Ο Κομοντόριος ήταν ο ιδρυτής του Γαλατικού βασιλείου της Θράκης, ο οποίος ανέλαβε την ηγεμονία μετά τον φόνο του Βρέννου.
- [23] Ο Σαράτοκος αναφέρεται σε επιγραφή νομισμάτων και φαίνεται ότι δεν ανήκε στη βασιλική δυναστεία των Οδρυσών. Κυβερνούσε μία περιοχή στη νοτιοδυτική Θράκη, απέναντι από τη Θάσο. Ασημένια νομίσματα με το όνομά του έχουν βρεθεί πρώτα στην περιοχή που κυβερνούσε και αργότερα στην κοιλάδα του Kazanluk. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί με δύο τρόπους: Ή υπήρχαν σχέσεις μεταξύ του δικού του βασιλείου και του βασιλείου των Οδρυσών ή ο Σαράτοκος σε μία εποχή ήλεγχε την περιοχή μέχρι την κοιλάδα του Kazanluk (Kiton 1989, 28).
- [24] Κατά τον Σαμοθράκη ο Κόττος Α΄ εβασίλευσε από το 382-351 π.Χ.. Με τις χρονολογίες υπάρχουν διαφοροποιήσεις στους ερευνητές. Ο Κόττος Α΄ δολοφονήθηκε το 359 π.Χ., οπότε η χρονολογία που δίνει ο Σαμοθράκης είναι λανθασμένη. Κατά τον Droysen ο Κόττος εβασίλευσε από το 380-357 π. Χ. (Σαμοθράκης 1928, 90). Και εδώ η χρονολογία του θανάτου τους Κόττος είναι λανθασμένη.
- [25] Ο Σιτάλης Β΄ ήταν πρίγκιπας των Οδρυσών, ο οποίος ακολούθησε τον Μ. Αλέξανδρο στην εκστρατεία κατά των Περσών. Ως υποταγμένος των Μακεδόνων ήταν επικεφαλής των Οδρυσών (Σαμσάρης 1980, 33).
- [26] Για το Γαλατικό κράτος της Τύλης υπάρχουν διαφορετικές χρονολογίες δημιουργίας και κατάλυσής του. Ως χρονολογία ίδρυσης δίνεται και το 273 π.Χ. και ως έτος κατάλυσής του το 218 π.Χ.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Αβραμίδου, Α. και Τσιαφάκη, Δ. (2015). Αττική κεραμική - Συμβολή στις επαφές Αθήνας και Θράκης. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Αναγνώστου, Χρ. (2012). Η κατάκτηση της Θράκης από τον Φίλιππο Β΄. Διαθέσιμο: <https://www.historical-quest.com/arxerio/108-arxaia-istoria/311-h-kataktsi-tis-thrakis-apo-ton-philipo.html>
- Αποστολίδης, Μ.Κ. (1928). Περί των αρχαίων Θρακών. Θρακικά. Τόμος Α΄, σελ. 70-86. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο.
- Αποστολίδης, Μ.Κ. (1932). Περί της γλώσσης των Θρακών. Θρακικά. Τόμος Γ΄, σελ. 181-235. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο.
- Αποστολίδης, Μ.Κ. (1934). Περί της θρησκείας των Θρακών. Θρακικά. Τόμος Ε΄, σελ. 41-59. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο.

- Αποστολίδης, Μ.Κ. (1944). Συλλογή αρχαίων επιγραφών ανευρεθεισών εν Σερδική, νυν Σοφία και περί αυτήν. Θρακικά. Τόμος Κ', σελ. 102-123. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο.
- Bekker, Imm. (χ.χ.). Λεξικόν Σούδα (Σουΐδα). Αθήνα: Ελληνικός Εκδοτικός Οργανισμός.
- Βενιζέλος, Ελ. (1969). Θουκυδίδου Ιστορία (μετάφραση). Αθήνα: Ελληνικός Εκδοτικός Οργανισμός.
- Γιαννακάκης, Ι.Γ. (1958). Επίτομος επισκόπησις των προ της αλώσεως περιόδων της ιστορίας της Θράκης (1600 π. Χ.-1453 μ. Χ.). Θρακικά. Τόμος 29, σελ. 270-288. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο.
- Γιαννακάκης, Ι.Γ. (1959). Ιστορία της Θράκης-Αρχαίοι χρόνοι. Θρακικά. Τόμος 30, σελ. 7-272. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο.
- Δρακοντίδης, Χριστ. (1937). Άνευ πόλεων μέχρι Τραϊανού η περί τον Έβρον μεσόγειος Θράκη. Χρόνοι Διδυμοτείχου. Αλεξανδρούπολη: χ.ο.
- Ζαγκλής, Δ.Δ. (1969). Όρια και πόλεις της αρχαίας Θράκης. Αρχείον του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, σελ. 9-116. Αθήνα: Εταιρεία Θρακικών Μελετών.
- Θουκυδίδης (1974). Θουκυδίδου Ιστορία. London: Oxford University Press.
- Κιακίδης, Π.Θ. (1960). Ιστορία Σαμμακοβίου και περιχώρων. Ιστορικοί χρόνοι. Θρακικά, τόμος 32, σελ. 69-82. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο.
- Κουρτίδης, Γ.Κ. (2006). Ιστορία της Θράκης. Από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του 46 μ. Χ. Θεσσαλονίκη: Δίον.
- Λωρέντης, Ν. (1837). Λεξικόν των αρχαίων μυθολογικών, ιστορικών και γεωγραφικών κυρίων ονομάτων. Βιέννη: Εκ της τυπογραφίας Αντωνίου Μπένκου.
- Μουστάκας, Κ. (2015). Ιστορία των μεσαιωνικών Βαλκανίων. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Μπολιάκη, Ε. (2015). Σύντομη ιστορία της Βόρειας Θράκης. Σε: Όψεις της ιστορίας και του πολιτισμού της Θράκης, σελ. 139-170. Κομοτηνή: ΔΠΘ-ΠΑΠΔΕΑΜΘ.
- Νίγδελης, Π. (χ.χ.). Ελλάδα και Ρώμη. Στο: Ιστορία των Ελλήνων, Ελληνιστικοί χρόνοι. Τόμος 4, σελ. 658-691. Αθήνα: Δομή.
- Παπούλια, Β. (1983). Η αρχαία Θράκη ως ιστορική ενότητα. Βαλκανικά Σύμμεικτα, τόμος 2, σελ. 7-45.
- Πολύβιος (χ.χ.). Ιστορία. Αθήνα: Ι. Ζαχαρόπουλος.
- Rostovtzeff, M. (1984). Ρωμαϊκή Ιστορία. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Σαμοθράκης, Θ.Α. (1928). Κότυς ο Ε', βασιλεύς της Θράκης. Θρακικά. Τόμος Α', σελ. 89-105. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο.
- Σαμοθράκης, Θ.Α. (1940). Έβρος ποταμός. Θρακικά, τόμος ΙΓ', σελ. 33-55. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο.
- Σαμοθράκης, Θ.Α. (1944). Περί Βεσσών ή Βησσών, Αρχαίοι Θρακικού λαού. Θρακικά, τόμος Κ', σελ. 97-101. Αθήνα: Θρακικόν Κέντρο.
- Σαμσάρης, Κ.Δ. (1980). Ο εξελληνισμός της Θράκης κατά την Ελληνική και Ρωμαϊκή αρχαιότητα. Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
- Στεφάνου, Μ. (χ.χ.). Η εκστρατεία του Δαρείου στη Θράκη και τη Σκυθία. Μηδικά. Στο: Ιστορία των Ελλήνων, Κλασικοί χρόνοι. Τόμος 3, σελ. 12-59. Αθήνα: Δομή.
- Στράβων (1877). Geographica. Leipzig: Teubner.
- Wilcken, U. (1962). Αρχαία Ελληνική Ιστορία. Αθήνα: Παπαζήσης.

II. Ξενόγλωσση

- Archibald, H. Z. (1998). The Odrysian Kingdom of Thrace: Orpheus Unmasked. New York: Oxford University Press.
- Fol, V., Popov, D., Yordanov, K. (2017). The Thracian Kings. Sofia: Tangra TanNakRa.
- Kitov, G. (1996). The Thracian Valley of the Kings in the Region of Kazanluk. Balkan Studies. Vol. 37, pp. 5- 34. Thessaloniki: IMXA.
- Kitov, G. (2003). The valley of Thracian Rulers. Varna: Slavena Publishing House.
- Marazov, I. (1989). Rogozen Treasure. Sofia: Svyat Publishers.

- Sobotkova, A. (2012). *The Valley of the Kings? Social Complexity of Inland Thrace during the First Millennium BC*. Dissertation of the University of Michigan.
- Webber, Ch. (2001). *The Thracians 700 BC-AD 46 (Men-at-Arms)*. Oxford: Osprey.
- Zahrnt, M. (2020). Early History of Thrace to the Murder of Cotys I., pp. 35-47. In: Valeva, J, Nankov, E., Graninger, D. (2020). *A companion to Ancient Thrace*. Hoboken: Wiley.

ΤΟ ΟΡΜΕΝΙΟΝ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΗΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ (ΔΙΩΚΤΗ ΤΟΥ) ΑΡΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΡΕΣΤΕΙΑ ΘΡΑΚΙΚΗ

**Κωνσταντίνος Β. Δημουλάς, Ευριπίδης Κ. Δημουλάς, Έλλη Κ. Βέλιου,
Θεοδώρα Ευ. Παπαδημητρίου, Νικόλαος Γ. Βερβέρας, Χρήστος Σ. Αυγερινίδης,
Ανθή Ευ. Βαχτσεβάνου, Δημήτριος Γ. Λιόβας, Χρήστος Ν. Πολύζος και Ιωάννης Μ. Κάτσης**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο βασιλιάς τής Αίας (που ήταν στην Δύση) Αιήτης, σαν έμαθε, ότι τον κυνηγούν οι Αργοναύτες, έφυγε, άρον άρον, με τον στρατό του, διά ξηράς (Ηπείρου και Μακεδονίας), και πήγε, για ασφάλεια, στην κληρονομημένη, από τον πατέρα του, Κολχική. Οι Αργοναύτες, από πληροφορίες, που πήραν, από την πρώτη πατρίδα του Κόρινθο, που, επίσης, για λόγους ασφάλειας, εγκατέλειψε, είχαν, ήδη, κινήσει, αντί Αίας, που δεν το ε γνώριζαν, κατευθείαν, για εκεί. Ο Άρμενος, ο βασιλιάς του Ορμένιου (με τροπή του αρχικού φθόγγου, από τους αργότερους, στο όνομά του), στην θεσσαλική Βοιβηίδα, ο μόνος των συνηρώων του Ιάσονος, που αποφάσισε την χερσαία διαδρομή, ακολούθησε την απλωσιά του Θερμαϊκού και, διά της βόρειας Χαλκιδικής, μπήκε, από νότια του Παγγαίου, στην μεσοβισαλτοδομαντική χώρα, και από εκεί, νότια της Λεκάνης, προχώρησε, ανατολικά, και έφτασε, διά της Ορεστειάδος, όπου ίδρυσε το Ορμένιον (που, ως έτσι, το θυμήθηκαν, μέσα από παρεφθαρμένες αναμνήσεις του αρχικού αυτού ονόματός του, οι αργότεροι), στην έδρα (Σαλμυδησός) του βασιλιά της Θρακικής Φινέως, μετά τους Αργοναύτες, που έμαθαν τα πάντα, από τον Φινέα, για τον, εκείθεν, διελθόντα Αιήτη, με αντάλλαγμα τον φόνο των Αρπυίων, που τον βασάνιζαν. Λιγότερο χρήσιμός του, έφυγε, άπραγος, ακολουθώντας την πιθανή πορεία του Αιήτη, στην Μικρασία, και χάθηκε, εκεί.

Λέξεις κλειδιά: Άρμενος, Αιήτης, Αργοναύτες, Ορμένιον, Θρακική, Κολχική

Επιχειρηματολογία

Ψάχνοντας για τον Άρμενο, ψάχνουμε, στην κυριολεξία, στα τυφλά. Ποιος ήταν ο Άρμενος (Δημουλάς κ.ά. 2000, 2013, 2016, 2018α, 2018β); Κανένας δεν μιλάει γι' αυτόν, παρά, χρόνια, αιώνες, ίσως χιλιετηρίδες μετά, ιστορικοί, που συνόδευσαν, στην Ανατολή, τον Μεγαλέξανδρο (Κύρσιλος Φαρσάλιος και Μήδιος Λαρισαίος) και άκουσαν, γι' αυτόν, στην αρμενική γη (Εγκυκλοπαίδεια «Ηλίου», 624, «Άρμενος»). Άλλωστε, πολλά τον θύμιζαν (Εγκυκλοπαίδεια «Ελευθερουδάκη», 547, «Αινιάνα»): Ο Άραξος, ποταμός που 'χε το ίδιο όνομα με τον Άραξο Πηνειό, το όνομα του λαού που 'μοιαζε, εκπληκτικά, με την ονομασία Ορμένιο, απ' όπου και ο Άρμενος, η αρμενική φορεσιά που 'ταν ολόδιδα με την θεσσαλική... Αργότερα, ιστορικός, που συνόδευσε τον Πομπήιο, στην εκστρατεία του, κατά του Μιθριδάτη, επιβεβαίωσε τα συμπεράσματά τους, για την εθνολογία της Αρμενίας και των γύρω περιοχών, ως παλαιών ελληνικών αποικιών, που ο ίδιος σύνδεσε με τις αργοναυτικές εξερευνησεις (Θεοφάνης Μυτιληναίος, ΙΑ, 530, 1-4). Αλλά τι χρεια άλλων μαρτύρων έχουμε, αφού και ο αρχαίος μας γεωγράφος, που είναι απ' αυτή την περιοχή, στους θρύλους της οποίας και βασιζόμαστε, για να βρούμε τα ίχνη του Άρμενου (πρβλ., Εγκυκλοπαίδεια Pauly-Wissowa, I, 1025, με «Ελευθερουδάκη», 547, «Αινιάνα»), γεννημένος στην Αμάσεια του Πόντου, έχει ακούσει, πως την χώρα, ανατολικά της Κολχίδος, την οίκησε ο Άρμενος, βασιλιάς, στην Θεσσαλία, που πήρε μέρος, στην Αργοναυτική εκστρατεία, μα, φτάνοντας στην Κολχίδα, δεν γύρισε, πίσω, αλλά κατοίκησε, βασίλευσε και πέθανε, εκεί (Στράβων, Γεωγραφικά, I, IV, 8).

Γιατί ο Άρμενος δεν γύρισε πίσω (Δημουλάς 2018γ, 2020α, 2020β, 2021β); Θα πρέπει να ήταν ένας πλούσιος [(καθώς η γη που διαφέντευε (βλ., Thomson 1954, 142)] βασιλιάς, ανάμεσα Βοιβηϊδος λίμνης και Κυνός Κεφαλών (Αγγελόπουλος 1999, 485-, χάρτης). Ίσως και να μην είχε το όνομά του η περιοχή, στην οποία βασίλευε (βλ., Δημουλάς 27.6.2000, ΗΚ, 4.7.2000, 20). Κάθε βασιλιάς ή αρχηγός φυλής συνήθιζε να δίνει το όνομά του, στην πόλη, που 'χε, για πρωτεύουσα της χώρας του (Μεταξάς 1980).

Ἐμειναν πόλεις και πολισίματα, με τ' ὄνομα του κυβερνήτη τους, ἀτόφιο, χωρίς ἀλλαγές (Δημουλάς 2002β). Ἄρμενος πόλη φαίνεται να μην υπήρχε, ἀλλά ἡ πόλη του βασιλιά, που ψάχνουμε, παρέμεινε, ἴσως, με ἄλλο ὄνομα, ἕως και που χάθηκε ο βασιλιάς και ἕως πολύ ἀργότερα, ὅταν, στα χρόνια του Μεγαλέξανδρου, «μετωνόμασαν Ἀρμένιον», «ἀπό Ὀρμενίου» (Κύρσιλος και Μήδιος, στην Εγκυκλοπαίδεια «Ἡλίου», 624, «Ἀρμενος»). Πρόκειται, προφανώς, για τὴν ἴδια πόλη (Αγγελόπουλος 1999, 307, 327-8, 485-, χάρτης), ἐκ τῆς ὁποίας (βλ., Δημουλάς, ΗΚ, 4.7.2000, 20, 27.6.2000) ο [επώνυμός τῆς (Πάπυρος Λαρούς (ἐκδ.) 1964, Π, 10, 832γ), «ιδρυτής» τῆς (Γιοβάνης χ.χ., ΜΕΓ, 16, 240β)] Ἀρμενος (Στράβων, ΙΑ 530) ἢ (Πάπυρος Λαρούς (ἐκδ.) 1964, Π, 10, 832γ) Ὀρμενος (Στράβων, Θ 438). «Πατρίς του ἀργοναύτου Ἀρμενίου.» (Παπαλεξάνδρου (ἐκδ.) 1953, ΝΠΕ, ΣΤ, 277, «Ἀρμένιον») «Κεῖται ἐν τῇ εὐφώρῳ πεδιάδι ἀποδιδούση σίτον και κριθήν, τῇ μεταξύ του ὄρους Κυνός Κεφαλαί και τῆς λίμνης Βοιβηΐδος (Κάρλας)» (Μουστάκας 1927, ΜΕΕ, Ε', 607, «Ἀρμένιον»): «Πιθανή θέσις, πλησίον του χ. Πέτρα του δήμου Ἀρμενίου, ὅπου ἀνευρέθησαν ἰχνη ἀρχαίων τειχῶν» (Παπαλεξάνδρου (ἐκδ.) 1953, ΝΠΕ, ΣΤ, 277, «Ἀρμένιον») [«Λέγεται ὅτι βρισκόταν κοντά στο σημερινό χωριό Πέτρα, ὅπου βρέθηκαν ἀρχαία ερείπια» (Πάτση (ἐκδ. ΝΣ) 1957, ΜΕΝ, Δ, 322, «Ἀρμένιον»)]. Εἶναι (Δημουλάς 2021γ) «Ἀρχαία πόλις τῆς Θεσσαλίας, μεταξύ Φερῶν και Λαρίσης.» (Παπαλεξάνδρου (ἐκδ.) 1953, ΝΠΕ, ΣΤ, 277, «Ἀρμένιον»). Το «Ἀρμένιον», λοιπόν, «π. ἐν Θεσσαλία» (Κωνσταντινίδης 1997, 81β, «Ἀρμένιον»), «ἀνάμεσα ἀπό τῆς Φερές και τῆς Λάρισα» (Πάτση (ἐκδ. ΝΣ) 1957, ΜΕΝ, Δ, 322, «Ἀρμένιον») λεγόταν, ὡς τότε, Ὀρμένιο (Εγκυκλοπαίδεια «Ἡλίου», 624, «Ἀρμενος»).

Με τὸ ἴδιο ὄνομα, υπήρχε, τὴν ἴδια ἐποχή (Ὀμηρος, Β 738, Εὐστάθιος, σχ.), πόλη [Ὀρμίνιον (Ψιμόπουλος 2002, 139), Ὀρμήνιον (βλ., Stählin 1989, ΘΗ, 16, 35, χάρτης) και στον Παγασητικό κόλπο (Αναστασίου 1986, ΕΜ, 4, 100)]: «π. τῆς ἐν Θεσσαλία Μαγνησίας ἐπὶ του Παγασητικού κόλπου, καθέδρα ποτέ μικροῦ βασιλείου των Αἰολέων» [«κτισθεῖσα ὡς λέγεται ὑφ' ἐνός των ἐκγόνων Αἰόλου του δευτέρου» (Λωρέντης 1837, 410)], «μετοικισθέντων ὕστερον εἰς τὴν Δημητριάδα» (Κωνσταντινίδης 1997, 378α, «Ὀρμένιον»), «μετ' ἄλλων Θεσσαλῶν» (Λωρέντης 1837, 410α), γενομένη «υποτελής» τῆς (Μπαρτ χ.χ.⁴, ΣΕ, 10, 150β). Τὴν ἰδρύσε (Στράβων) ο [«κτίσας τὴν πόλιν» (Λωρέντης 1837, 410β)] Ὀρμενος, γιος του Κερκάφου (Δημήτριος Σκεπτικός, στον Στράβωνα, 9.5.18, Παπαλεξάνδρου 1953, ΝΠΕ, 24, 60, «Ὀρμενος», 1, και Κωνσταντινίδης 1997, 378, «Ὀρμενος», 1), ἐγγονος του Αἰόλου (Παπαλεξάνδρου 1953, ΝΠΕ, 6, 277, «Ἀρμένιον», 24, 60, «Ὀρμενος», 1, και Κωνσταντινίδης 1997, 378, «Ὀρμενος», 1) του δευτέρου (Κωνσταντινίδης 1997, 378, «Ὀρμένιον», «Ὀρμενος», 1, Παπαλεξάνδρου (ἐκδ.) 1953, ΝΠΕ, 24, 60, «Ὀρμενος», 1), ἔλκοντα τὴν καταγωγὴ του, προφανώς, ἀπὸ τον Αἰόλο, τον βασιλιά τῆς Θεσσαλίας (Newman & Newman 2003, 166a), γιο του Ἑλληνος (Κατηγορία Γυναικῶν, Ησίοδος, Αποσπάσματα, 9, Merk & West) και τῆς νύμφης (ὅπως ἔλεγαν) Ὀρσηίδος (Απολλόδωρος, Βιβλιοθήκη, 1.7.3), ἐγγονο του Δευκαλίωνος (Κωνσταντινίδης 1997, 21, «Αἰόλος» 1), του γιου του Προμηθέως (Κατηγορία Γυναικῶν, Ησίοδος, Αποσπάσματα, 2, Merk & West) και τῆς Κλυμένης (Σχόλια στον Ὀμηρο, κ 2) ἢ τῆς Πανδώρας (Κατηγορία Γυναικῶν, Ησίοδος, Αποσπάσματα, 2, Merk & West) ἢ τῆς Προνοίας (Κατηγορία Γυναικῶν, Ησίοδος, Αποσπάσματα, 1, Merk & West, Ὀμηρικός Ὑμνος, Evelyn - White) ἢ τῆς Ησιόνης (Newman και Newman 2003, 193a) ἢ τῆς Πρυνείας (Κατηγορία Γυναικῶν, Ησίοδος, Αποσπάσματα, Merk & West, 4, 2, Evelyn - White, 1) ἢ ἄλλης (Κατηγορία Γυναικῶν, Ησίοδος, Αποσπάσματα, West, 50-1), βασιλιά τῆς Θεσσαλίας (Κωνσταντινίδης 1997, 148, «Δευκαλίων»), συγκεκριμένα, των Φερῶν (Newman & Newman 2003, 193a), γνωστοῦ (Δημουλάς κ.ά. 2018α, 2018β, 2018γ, 2020α, 2020β, 2021α, 2021β, 2021γ), ἀπὸ τον κατακλυσμὸ τῆς ἐποχῆς του (Κωνσταντινίδης 1997, 148, «Δευκαλίων»).

Ὁ κατακλυσμὸς αὐτός (Κωνσταντινίδης 1997, 378, «Ὀρμένιον», «Ὀρμενος» 1, Παπαλεξάνδρου (ἐκδ.) 1953, ΝΠΕ, 24, 60, «Ὀρμενος», 1) «πιθανόν συνέβη γύρω στα 9.500 π.Χ.» (Γεωργαλάς χ.χ., 23). «Τότε ἀνοίξε ἡ δίοδος των Τεμπῶν και ἡ Θεσσαλία ἔπαυσε να εἶναι λίμνη» (Γεωργαλάς χ.χ., 23, Αθήναιος, Δειπνοσοφιστές, 14.639). Οἱ ἄνθρωποι ξανάρθαν, στην Θεσσαλία (πρβλ., Ἰσοκράτης, Πανηγυρικός, 4.24-5), και ἡ διαδοχὴ του κλώνου του Αἰόλου φαίνεται να πέρασε στις κοντὰ στον Παγασητικό περιοχές (Κωνσταντινίδης 1997, 81, «Ἀρμένιον», 378, «Ὀρμένιον», «Ὀρμενος», 1, Παπαλεξάνδρου (ἐκδ.) 1953, ΝΠΕ, 24, 60, «Ὀρμενος» 1). Το Ὀρμένιο του Παγασητικού φαίνεται (Δημουλάς κ.ά. 2013, 2016) να εἶναι ο φυσικός κληρονόμος τῆς διαδοχῆς αὐτῆς (Αναστασίου 1986, ΕΜ, 1986, 4, 100, Κωνσταντινίδης 1997, 21, «Αἰόλος», 1, 81, «Ἀρμένιον», 148, «Δευκαλίων», 378, «Ὀρμένιον», «Ὀρμενος» 1, Παπαλεξάνδρου (ἐκδ.) 1953, ΝΠΕ, 6, 277, «Ἀρμένιον», 24, 60, «Ὀρμενος», 1, Γεωργαλάς χ.χ., 23, Αθήναιος, Δειπνοσοφιστές, 14.639).

Γιατί, ὁμως, οἱ κάτοικοι του Ἀρμενίου εἶχαν μετοικήσει, ἀπὸ τον Παγασητικό [Ὀρμήνιον (βλ., Stählin 1989, ΘΗ, 16, 35, χάρτης)], ἀλλάζοντας, μάλιστα, τὸ ὄνομα τῆς πόλης τους, ἐπειδὴ, ἴσως, και ὁ Ἀρμενος

άλλαξε το δικό του (βλ., Δημουλάς 27.6.2000, ΗΚ, 4.7.2000, 20). Ο Όρμενος (Κωνσταντινίδης 1997, 378α), ιδρυτής του Ορμενίου (Γιαλουράκης (δ/ντής συντ.) χ.χ., Δ, 20, 354α), ήταν αδερφός του Ορχομενού (Κωνσταντινίδης 1997, 267, «Κέρκαφος» 2). Ο Ορχομενός, που έντυσε με θεϊκή καταγωγή το κύρος του (Κωνσταντινίδης 1997, 342, «Μινύας», Πίνδαρος, Πυθιονίκος 4, 120, Σχόλιο, Ολυμπιονίκος, 14, 5, Σχόλιο, Ισθμιόνικος, I, 79, Σχόλιο), ήταν, στην πραγματικότητα, γιος του Μινύου (Κατηγορία Γυναικών, Ησίοδος, Αποσπάσματα, 70.35, Merk & West), γιου του Χρύσου (Παυσανίας, 9.36.3) και της Χρυσογένειας (Κωνσταντινίδης 1997, 342, «Μινύας»), έγγονου του Ποσειδώνος (Παυσανίας, 9.36.3, Κωνσταντινίδης 1997, 342, «Μινύας»), ή γιου του Ποσειδώνος (Πίνδαρος, Πυθιονίκος 4, 120, Σχόλιο, Σχόλια στον Όμηρο, λ 326) ή του Άρεως (Πίνδαρος, Ισθμιόνικος, I, 79, Σχόλιο) ή του Ωκεανού (Πίνδαρος, Ολυμπιονίκος, 14, 5, Σχόλιο) ή του Βοιωτού (Απολλώνιος Ρόδιος, I, 230, Σχόλιο) ή του Υπέρφα (Όμηρος, β, 326, Σχόλιο) ή ενός προηγούμενου Ορχομενού (Πίνδαρος, Ισθμιόνικος, I, 79, Σχόλιο, Αντώνιος Λιβεράλης, Μεταμορφώσεις, 10.1) ή του Όλμου (Σχόλια στον Όμηρο, Β 11) ή του Ετεοκλέους (Πίνδαρος, Ισθμιόνικος, I, 79, Σχόλιο) ή του Αλεού (Πίνδαρος, Ισθμιόνικος, I, 79, Σχόλιο, βλ., Δημουλάς 2002α), ιδρυτή νέας δυναστείας στο βοιωτικό Ορχομενό (βλ., Thomson 1954, 127), που, ίσως (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2000, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2018γ, 2020α, 2020β, 2021γ), είχε άλλο όνομα, με την προηγούμενη δυναστεία. Ο Μινύας, «που ξαναΐδρυσε την πόλη», «φαίνεται πως ήρθε από το Θεσσαλικό Ορχομενό, τον πρωτίτερα Μινύειον» (βλ., Thomson 1954, 130), «(τη νεότερη Κραννώνα), που κάποτε, όπως ιστορείται, ονομαζόταν Μινύειος» (βλ., Thomson 1954, 127, Πλίνιος, ΦΙ, 4.29.7).

Φεύγοντας, ο Μινύας άφησε, στην Θεσσαλία, όχι, μόνον, το όνομά του και τ' όνομα, προφανώς (Ορχομενός Μινύειος), του πατέρα του, ίσως, Ορχομενού (του αδελφού του Ορμενίου), που αντικαταστάθηκε, στην μνήμη των κατοπινών [για λόγους κύρους (Μεταξάς 1980, Δημουλάς 2002β)], με τον Ποσειδώνα (Κωνσταντινίδης 1997, 531, «Χρύσης» 4), της κυρίαρχης δύναμης, στα χρόνια αυτά, στην Θεσσαλία (Thomson 1954, 124-35), όπως, και στην γυναίκα του [αν δεν ήταν τυχαίο το όνομα (Δημουλάς 2002β)], έδωσε το [πολιτικής, επίσης, δύναμης, για τα πράγματα του τόπου και της εποχής (Thomson 1954, 126-134)] όνομα της μητέρας του (πρβλ., Κωνσταντινίδης 1997, 342, «Μινύας» 1, με 531, «Χρύσης» 4), αλλά και την πολιτική του επιρροή (Δημουλάς 2002α, 2002β). Φρόντισε να συνδέσει την οικογένειά του μ' αυτήν της Τυρούς, που ήταν δύναμη, στην Θεσσαλία (Thomson 1954, 126-35, βλ., Όμηρος, β 235-7, ΣΤ, 152-4, Πίνδαρος, Ολυμπιονίκος, 14, 5, Σχόλιο, Κακριδής 1986, ΕΜ, 3, 129-30, Ρούσσος 1986, ΕΜ, 3, 226, Δημουλάς κ.ά. 2001). Κόρη του

Σαλμωνέως (Όμηρος, λ 235), από την Σαλμώνη (Στράβων, Η, 3.32) της Ήλιδος (Αγγελόπουλος 1999, 195), αλλά, από καταγωγή, από την Θεσσαλία (Απολλόδωρος, Α, 89, Δημουλάς 2001, Αγγελόπουλος 1999, 184) [γιος του Αίολου, ο πατέρας της (Όμηρος, β, 235-7, ΣΤ, 152-4)], που δεν λέει να την ξεχάσει [η πόλη του θυμίζει τον θεσσαλικό Άλμο (Πλίνιος, ΦΙ, 4.29, Στέφανος Βυζάντιος, λ. «Μινύα», Ελλάνικος, 27), ο εδώ Πηνεϊός τον θεσσαλικό (Στράβων, 337-8), το μάλλον επιχωριάζον όνομα Φύλακος είναι από την μεταξύ του Παγασητικού και του Ενιπέως Φυλάκη (Όμηρος, β, 287-97, Απολλόδωρος, I, 9.12, Στράβων, 433, 435)], με την καταστροφή του σπιτικού τους, κάτω, στην Ήλιδα (Κακριδής 1986, ΕΜ, 3, 129), ανεβαίνει στην Θεσσαλία (Δημουλάς 2001), ερωτεύεται τον Ενιπέα (Κακριδής 1986, ΕΜ, 3, 129-30), εξουσιαστή εκτάσεων, στην Θεσσαλία (Δημουλάς κ.ά., 2001), κοντά στα Φάρσαλα (Κακριδής 1986, ΕΜ, 3, 129-30), και, μ' αυτόν (Όμηρος, β, 235-59, 281-2, Απολλόδωρος, I, 9.10) ή τον Ποσειδώνα, στην μορφή [είπαν (Δημουλάς κ.ά., Μεταξάς 1980)] του Ενιπέως (Όμηρος, β, 235-59), γεννάει, δίδυμους, τους Πελία και Νηλέα (βλ., Αναστασίου 1986, ΕΜ, τ. 4, 100, Κακριδής 1986, ΕΜ, 3, 130γ-1α).

Μόνον (Δημουλάς 2001); «Στο μεταξύ η Τυρώ είχε γίνει γυναίκα του θείου της του Κρηθέα» (Κακριδής 1986, ΕΜ, 3, 129), αδελφού του πατέρα της (Όμηρος, στον Η.Δ. Hansen 1933, 26-8, 33-7, 43-4, 50-5, 78-113, 182-4, με Όμηρο, β 235-7, Ζ 152-4). Ο Κρηθεύς είναι ιδρυτής της Ιωλκού (Απολλόδωρος, 1.9.2, Thomson 1954, 129, Κωνσταντινίδης 1997, 288-9, «Κρηθεύς»). Αλλά και το σόι του δεν είναι όποιο κι όποιο: «το γεγονός πως» του πατέρα του, του Αίολου, «του αναγράφουν θεσσαλική καταγωγή, είναι σημαντικό, και δυο, το λιγότερο, από τους γιους του, ο Σίσυφος κι ο Κρηθεύς, έχουν ανεξάρτητους δεσμούς με την ίδια περιοχή» (Thomson 1954, 128). Ο Σίσυφος φαίνεται να αναγκάστηκε να φύγει, από την Θεσσαλία (Δημουλάς 2001, 2002α, 2002β), και, με το όνομα Εφύρα [του Μινύειου Ορχομενού, της κατοπινής Κραννώνας (Στράβων, 338, 442), που άπλωσε αποικίες, με το ίδιο όνομα, κοντά στην Δωδώνη (Πίνδαρος, Νεμεόνικος, 7, 37, Στράβων, 324), στην Αιτωλία (Στράβων, 338, Όμηρος, Β, 638) και στην Ήλιδα (Όμηρος, Ζ 152-3, Απολλόδωρος, 1.9.3, Στράβων, 328, 333, 338), που, όμως (Δημουλάς κ.ά. 2001), δεν του στάθηκε (τα παιδιά, που απόκτησε, μαζί του, η Τυρώ, τα 'πνιγε στην γέννα (Υγίνος, Fab., 60, 239)], έφτιαξε πόλη (κι έμεινε) όπου η Κόρινθος (Thomson 1954, 129).

Ο Μινύας «είχε ένα σμάρι θυγατέρες» (Thomson 1954, 131) την Κλυμένη, την Περικλυμένη, την Ετεοκλυμένη, την Περσεφόνη (Απολλώνιος Ρόδιος, I, 230, Σχόλιο, Φερεκύδης, 56). Την τελευταία την πάντρεψε με τον αδελφό του Ηρακλή (EM, 1986, 297) Ιάσιο (βλ., Πλίνιος, ΦΙ, 4, 29, Στέφανος Βυζάντιος, λ. «Μινύα», Ελληνικός, 27, Κωνσταντινίδης 1997, 47, «Αμφίων» 1), κάνοντάς τον βασιλιά στον βοιωτικό Ορχομενό [Κωνσταντινίδης 1997, 232, «Ιάσιος», 1 (Στράβων, 337-8)], και του γιου τους Αμφίωνος [Φερεκύδης, 56, Κωνσταντινίδης 1997, 81, «Αρμένιον» (Στράβων, 337-8)] τις κόρες Χλωρίδα (Κωνσταντινίδης 1997, 529, «Χλώρις» 2, Αναστασίου 1986, EM, 4, 97α, Thomson 1954, 131) και Φιλομάχη (Thomson 1954, 131) τις παντρεύουν με τον Νηλέα και τον Πελία (Κακριδής 1986, EM, 3, 130β-1α, Δημουλάς, Φιλοκτήτης). Η συνέχεια ήταν κακή (Δημουλάς 2002β) «Του Δία το θέλημα ήταν να βάλει τον Πελία και τον Νηλέα να εγκατασταθούν και να δράσουν μακριά ο ένας από τον άλλον, ο πρώτος στη Θεσσαλική Ιωλκό, ο δεύτερος στη νοτιοδυτική Πελοπόννησο. Οι κακές γλώσσες όμως έλεγαν πως τα δυο αδέλφια είχαν μαλώσει μεταξύ τους για το ποιος θα κυβερνήσει την Ιωλκό στο τέλος ο Νηλέας είχε νικηθεί και είχε υποχρεωθεί να παρατήσει την πατρίδα του και να καταφύγει στη Μεσσηνία, στον ετεροθαλή αδελφό του τον Αμυθάνα (...), όπου έχτισαν την Πύλο» (Κακριδής 1986, EM, 3, 130β). Ο Νηλεύς θάφτηκε, κρυφά, προφανώς, από τους Πελιάδες, στην Κόρινθο (Παυσανίας, 2.2.2). Η Περικλυμένη παντρεύτηκε τον Φέρητα, γιο της Τυρούς και του Κρηθέως, ιδρυτή των Φερών, στην ίδια εκείνη περιοχή (Φερεκύδης, 58, Απολλόδωρος, 1.9.14), κι έκανε τον Άδμητο και τον Ειδομένη (Απολλώνιος Ρόδιος, 1, 230-3 και Σχόλια, Απολλόδωρος, 1.9.14), που παντρεύτηκαν, ο Άδμητος την κόρη του Πελίου και της Φιλομάχης Άλκηστη και η Ειδομένη τον δεύτερο γιο της Τυρούς και του Κρηθέως Αμυθάνα (Απολλόδωρος, 1.9.10-1). Η Κλυμένη παντρεύτηκε τον Φύλακο (Κωνσταντινίδης 1997, 518, «Φύλακος»), γιο του Δηϊώνος [του Αίολου και της Εναρέτης, βασιλιά «της Φθιώτιδος χώρας εν Θεσσαλία» (Κωνσταντινίδης 1997, 149, «Δηϊών»), από τους πλούσιους και δυνατούς, αφού, όταν ο γιος του Αμυθάνος Βίας βάλθηκε να του κλέψει τα βόδια, διώχθηκε όλη η οικογένεια του Αμυθάνος, που κατέφυγε στην Μεσσηνία (Thomson 1954, 136)] και της Διομήδης, θυγατέρας του Ξούθου (Κωνσταντινίδης 1997, 156, «Διομήδη»), γιου του Έλληνας (Κωνσταντινίδης 1997, 156, «Διομήδη», 76, 367, «Ξούθος»), αδελφού του Αίολου (Κωνσταντινίδης 1997, 173, «Ελλην»). Η κόρη τους Αλκιμήδη παντρεύτηκε τον τρίτο γιο της Τυρούς και του Κρηθέως Αίσονα, ιδρυτή της Αισωνίδος, στον Κόλπο (Φερεκύδης, 58, Απολλόδωρος, 1.9.14), κι έκαναν τον Ιάσονα (Απολλώνιος Ρόδιος, 1, 45-7, 230-3, βλ. και Roscher, 1884-1937, 1, 197). Η Ετεοκλυμένη έμεινε, μάλλον, ανύμφευτη (Κωνσταντινίδης 1997, 191, «Ετεοκλυμένη»).

Τα πολιτικά, όμως, παιχνίδια του τόπου και της εποχής δεν έχουν ακόμα τελειώσει (Δημουλάς 2000β)! Στην Ιωλκό, «ύστερα από τον Κρηθέα ανέβηκε στο θρόνο όχι ο Αίσων που, σαν γιος του Κρηθέα και της Τυρώς, ήταν ο νόμιμος κληρονόμος του, αλλά ο Πελιάς, που ήταν γιος της Τυρώς από τη σχέση της με τον Ποσειδώνα», αφού «πήρε την εξουσία με τη βία, παραμερίζοντας τον Αίσονα», που, «ανήσυχος για την ασφάλεια της ζωής του και της ζωής των δικών του, φεύγοντας από τη χώρα του, εμπιστεύτηκε το γιο του τον Ιάσονα στον σοφό Κένταυρο Χείρωνα, που ζούσε στο Πήλιο» (Κακριδής 1986, EM, 3, 131-2). Ο κλώνος του Μινύου, με την Ήλιδα το νοτιότερο αποκούμπι του [στο Μινύειο ρέμα ήταν, που ο αδελφός του Βιάντος Μελάμπους εξάγνισε τις θυγατέρες του βασιλιά του Άργους Προίτου, τις οποίες είχε τρελάνει ο Διονύσιος (Ομηρος, Β 722, Παυσανίας, 5.5.7, 5.6.3)], κερδισμένος, απ' οποιαδήποτε έκβαση των πολιτικών πραγμάτων, φαίνεται να βγαίνει, σίγουρα, πιο ωφελημένος, από τις εξελίξεις, καθώς στον θρόνο της Ιωλκού ανεβαίνει η δική του γραμμή, που φτάνει, πίσω, στον Ποσειδώνα (Thomson 1954, σχ.). Ο θρόνος της Ιωλκού φαίνεται να είναι η διάδοχη κατάσταση της πρωτοθρονίας του Ορμένιου, κάτι που είδε, πολύ αργότερα, ο Δημήτριος ο Πολιορκητής και, φτιάχνοντας την Δημητριάδα (όπου, περίπου, η Ιωλκός, ο σημερινός Βόλος), μετοίκησε τους κατοίκους του Ορμένιου» [«και άλλων γειτονικών πόλεων» (Γιαλουράκης (δ/ντής συντ.) χ.χ., Δ, 20, 354α)], «σ' αυτήν (Κωνσταντινίδης 1997, 150, «Δημητριάς», 16). Μινύαι της εποχής, από τον Ορχομενό, είχαν, ήδη, εγκατασταθεί στην Ιωλκό (Στράβων, 414)! Δεν ήσαν, όμως, ευχαριστημένοι, από τις εξελίξεις αυτές (βλ., Δημουλάς, ΗΚ, 4.7.2000, 20, 27.6.2000), προφανώς! Ίσως, ο πολύς κόσμος, στο Ορμένιον του Κόλπου, πήγε με το πολιτικό ρεύμα της εποχής, κατά τις επιταγές, από το καινούργιο πολιτικό κέντρο της περιοχής, αλλά, ίσως, η τοπική εξουσία δεν συμφώνησε και, ίσως, θέλησε ή αναγκάστηκε να μετακομίσει το κέντρο βάρους, από την περιοχή του Κόλπου, στην ενδοχώρα (Δημουλάς κ.ά. 2018α, 2021α). Το καινούργιο Ορμένιον, ίσως, αντικατέστησε το παλιό Ορμένιον [αυτό, το «εν Θεσσαλία» (Παπαλεξάνδρου 1953, ΝΠΕ, 24, 60α) του Κόλπου (Ομηρος, Β 734), «κοντά στον Παγασητικό κόλπο» (Γιοβάνης χ.χ., ΜΕΓ, 16, 241α), ίσως, σ«την θέσιν της σημερινής Πορταριάς» (Μπαρτ χ.χ.4, ΣΕ, 10, 156β)], «στον λόφο Γορίτσα, Ν του Βόλου ή» [«επί του λόφου Νεβεστική» (ΠΛ (έκδ.) 1964,

Π, 10, 833γ)] «στο χ. Λεχώνια κ.λπ.» (Αγγελόπουλος 1999, 328)], σε μια εποχή, μάλιστα, που ο Ιάσων, μακριά από την πατρίδα του, μετράει τους φίλους του και τους υποστηρικτές του (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2000, 2013, 2016, 2018α, 1818β, 2020α, 2021α).

Σαν ήρθε η ώρα, ο γείτονας, μελλοντικός βασιλιάς της Ιωλκού, Ιάσων, σε συμφωνία με τον βασιλιά Πελία, για να κερδίσει, έτσι, τον θρόνο, που του είχε υφαρπάξει, να κινήσει για την Κολχίδα, να φέρει, πίσω, το χρυσόμαλλο δέρας του Φρίξου, που είχε ο βασιλιάς των Κόλχων, κρατημένο, εκεί, όλοι οι σπουδαίοι της εποχής είχαν μαζευτεί, στον Παγασητικό, για να γεμίσουν την «Αργώ» (EM 1986: Ρούσσο, τ. 3, 131-4, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη, 4, 127-88). Οι Αργοναύτες ήταν ένα, πραγματικά, επίλεκτο, σώμα, από βασιλιάδες, πολέμαρχους, έμπειρους ναυτικούς, έμπειρους εξερευνητές (EM 1986: Ρούσσο, τ. 3, 131-4, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη, 4, 127-88, Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Αν υπήρξε επιλογή, θα την έκανε ο ίδιος ο Ιάσων, που ήταν και ο αρχηγός της εκστρατείας, με την συναίνεση, βέβαια, εκείνων (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Δεν θα μπορούσε να 'μπεί, στην Αργώ, ο οποιοσδήποτε, ακόμα και αν το ήθελε (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α, EM 1986: Ρούσσο, τ. 3, 131-4, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη, 4, 127-88). Στην επιχείρηση αυτή, καμιά αρχαία, σύγχρονη ή αργότερη, πηγή δεν αναφέρει τον Αρμενο (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α, βλ., Ψιμόπουλος 2002). Μέχρι και τα τελευταία χρόνια της αρχαιότητας, όλοι τον αγνοούν (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α)! Ούτε ο Ορφεύς, ούτε ο Πίνδαρος, ούτε ο Υγίνος, ούτε ο Απολλώνιος ο Ρόδιος, ούτε ο Απολλόδωρος, τον αναφέρουν, καν (βλ., Ψιμόπουλος 2002)! Βέβαια, ίσως, ασχολήθηκαν και άλλοι, με τα Αργοναυτικά, και τα έργα τους χάθηκαν: έπος 6500 στίχων, για την εκστρατεία, γραμμένο από τον Επιμενίδη (Επιμενίδης, σχ., Διογένης Λαέρτιος, σχ., EM 1986: Ρούσσο, τ. 3, 131-4, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη, 4, 127-88), χάθηκε. Πώς, όμως, κανείς, από τους κυρίαρχους συγγραφείς της ιστορίας αυτής, δεν αναφέρεται, σ' αυτόν (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α); Χωρίς ο κατάλογος των Αργοναυτών, που μας έχουν διασώσει οι πηγές, να είναι εξαντλητικός (Ψιμόπουλος 2002), σίγουρα (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α), είναι προβληματική η μη αναφορά, σ' αυτόν, και του ονόματός του...

Ο πρώτος, που προσπάθησε να ανασυγκροτήσει όλες τις παραδόσεις (Όμηρος, Ησίοδος, Εύμηλος, Μίμνερος, Σιμωνίδης, Εκαταίος, Ηρόδοτος, Ακουσίλαος, Ηρόδοτος, Θεόκριτος, Αισχύλος, Σοφοκλής, Ευριπίδης), για την εκστρατεία αυτή, ήταν ο Φερεκύδης, από την Αθήνα, αλλά, μόνον, λίγα, αποσπάσματα έχουμε, από το έργο του (Φερεκύδης, σχ.). Περίληψή τους έδωσε ο Πίνδαρος (Πίνδαρος, Δ' Πυθιονικός). Άλλες πληροφορίες έχουμε, γι' αυτήν, από τον Απολλόδωρο, τον Υγίνο, τον Οβίδιο, τον Διόδωρο, τον Στράβωνα, τον Διόνυσο, τον Πausανία, τον Βέρριο Φλάκκο, τον Ιωάννη Τζέτζη, τον Σουίδα (EM 1986: Ρούσσο, τ. 3, 131-4, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη, 4, 127-88, Ψιμόπουλος 2002). Η συνολική καταγραφή των Αργοναυτικών, που έφτασε, σε μας (Απολλώνιος Ρόδιος, Αργοναυτικά), είναι του Απολλώνιου, από την Ναύκρατιν, που ονομάστηκε, αργότερα, Ρόδιος. Όλες οι αφηγήσεις στηρίζονται, λίγο - πολύ, στην αρχική αφήγηση του Ορφέως, που πήρε και μέρος, στην εκστρατεία (Ορφικά). Πρόκειται, τουλάχιστον, για απόγονο του γνωστού Ορφέως, μαθητή του Λίνου, που «έγραφε ποιήματα άτινα ως θεολογίας έχουσιν Έλληνες», «για τον Κικοναίον ή Αρκάδα εκ Βισαλτίας της Θρακικής, εποποιόν», που «έγραψε μυθοποιαν, επιγράμματα, ύμνους» (Ευδοκία Μακρεμβολίτισσα 1781 (Villoison), Ιωνιάς, τ. Α'), τα γραπτά του οποίου, σίγουρα, θα ήσαν πιο κοντά, στην αντικειμενικότητα (Ψιμόπουλος 2002), αν όχι τον ίδιον (Κουτρουβέλης 1999). Ο Ορφεύς ονοματίζει, ως συνεκστρατευτές του Ιάσονος, τον Ακαστο, από την Ιωλκό, τον Άδμητο, από τις Φερές, τον Πηλέα, από την Φθία, τους Αιθαλίδη, Εύρυτο και Εχίονα, από την Αλόπη, τον Ευρυδάμαντα, από την Κτιμένη, τον Αστερίωνα, από τις Πειρασιές, τον Πολύφημο, από την Λάρισα, τον Κόρωνο, από την Γυρτώνα, τον Ίφικλο, από την Φυλάκη, τον Μόγο, από τον Τίταρο, όλους Θεσσαλούς (EM 1986: Ρούσσο, 3, 131-4, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη, 4, 127-88). Το πλήρωμα (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2000, 2013, 2016, 2018α, 2018β) συμπλήρωναν ήρωες, απ' όλη την Ελλάδα (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 140-1, Ψιμόπουλος 2002): οι συμπατριώτες του, Θρακιώτες, Ζήτης και Κάλαις, οι Αιτωλοί Μαλέαγρος, από την Καλυδώνα, και Ίφικλος, από την Πλευρώνα, οι Λοκροί Ευρυτίων και Μενοίτιος, από τον Οπούντα, και ο Οϊλεύς, από την Ναρούκη, ο Ίπιτος, από την Φωκίδα, οι Βοιωτοί Ηρακλής και Ύλας, από την Θήβα, Εργίνος, από τον Ορχομενό, και Τίφυς, από την Τίφα ή Σίφα, ο Ευβώτης Κάνθος, από την Κήρινθο, οι Αθηναίοι Βούτης και Φάληρος και ο Τελαμόνας, από την Σαλαμίνα, ο Φλείας, από τον Φλειούντα της Κορίνθου, οι Αργείοι Ταλαός, Λεώδοκος, Αρήιος, Τδμων και Άργος, ο Ναύπλιος και ο Παλαιμόνιος, από την Λέρνα, οι Τεγεάτες (Αρκαδία) Αγκαίος, Αμφιδάμας και Κηφεύς, οι Αμφίων και Αστέριος, από την Πελλήνη της Αχαΐας, ο Ηλείος Αυγείας, οι Μεσσήνιοι Ίδας και Λυγκεύς, από την Αρήνη, και Περικλύμενος, από την Πύλο, οι Σπαρτιάτες Κάστωρ και Πολυδεύκης, ο Εύφημος, από το Ταίναρο.

Το κείμενο (Ορφεύς, Αργοναυτικά), όμως, που, σήμερα, έχουμε, ως «Ορφικά Αργοναυτικά», είναι ένα κείμενο πολύ πιο «πλατύ», από τον πυρήνα, που είχε αφήσει ο Ορφεύς, στην μετέπειτα, απ' αυτόν, παράδοση. «Η αφήγησις είναι γεμάτη αναχρονισμούς, προσθήκες και γεωγραφικά σφάλματα» (Γεωργαλάς 1997-², 92, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, τ. 4, 140-1). Με τα χρόνια και με τις μεσολαβήσασες, κοινωνιοπολιτικές, ανακατατάξεις, αυτό ήταν φυσικό να συμβεί (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). «Π.χ. η αναφορά στον Αλκίνοο, είναι παρμένη από την «Οδύσσεια», διότι φυσικά δεν μπορεί να ήταν ο ίδιος βασιλεύς στους Φαίακες, αφού από τους Αργοναύτες ως τον Οδυσσέα μεσολαβούν αρκετοί αιώνες. Επίσης, αν οι Σειρήνες είχαν αυτοκτονήσει, δεν θα τις ξανασυναντούσε ο Οδυσσεύς. Ακόμη, ο Αχέρων διαρρέει ψυχρή χώρα, αλλά με δένδρα αειθαλή, που δίδουν συνεχώς καρπούς. Γίνεται λόγος περί Ασσυρίων που είναι μεταγενέστεροι. Ο Αιήτης καταδιώκων τους Αργοναύτες τους συναντά στην Κέρκυρα. Η νήσος Ερύθεια τοποθετείται στην Κολχίδα, ενώ είναι βέβαιον ότι βρισκόταν στον Ατλαντικό. Γίνεται λόγος για «Αψυρτίδας» νήσους, που δεν υπάρχουν στις ακτές του Καυκάσου. Υπάρχει πλήρης γεωγραφική σύγχυσις. Ακόμη, ο Φινέας, είχε απολιθωθεί από τον Περσέα και άρα ήταν αδύνατον να τον συναντήσουν οι μεταγενέστεροί του, Αργοναύτες» (Γεωργαλάς 1997-², 92, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, τ. 4, 140-1, υποσημείωση). Το συγκεκριμένο κείμενο είναι γραμμένο πολύ μετά την σύνταξη της Οδύσσειας, «της οποίας η επίδρασις είναι σαφής» (Γεωργαλάς 1997-², 92, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 140-1). «Γενικώς η χρονολόγησις των Αργοναυτικών», συνεπώς της συγγραφής της ιστορίας από τον ίδιο τον Ορφέα, «γίνεται δυσχερής από τέτοιους αναχρονισμούς» (Γεωργαλάς 1997-², 92, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 140-1, Διογένης Λαέρτιος, σχ.). Γεγονός είναι, ότι τα «Ορφικά Αργοναυτικά» δεν είναι το κείμενο του ίδιου του Ορφέως, που πήρε μέρος, στην εκστρατεία, αλλά άλλου ή άλλων, πολύ μεταγενέστερα, φυσικά μη απηγούν τα ίδια τα γεγονότα, όπως αυτά έλαβαν, ακριβώς, χώρα (Γεωργαλάς 1997-², 92, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 140-1, Ψιμόπουλος 2002, Δημουλάς κ.ά. 1998, 2000, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2020α).

Οι κατάλογοι, που παραδίδουν οι άλλοι καταγραφείς της ιστορίας, είναι ακόμα νεώτεροι (Ψιμόπουλος 2002). Ο Υγίνος αναφέρει όσους και ο Ορφεύς, αφαιρώντας τον Οϊλέα, τον Κάνθο, τον Ταλαό, τον Λεώδοκο και τον Αρήιο, και προσθέτοντας τον Λαοκόοντα, από την Καλυδώνα, τους Ίφυτο και Κλυτίο, από την Εύβοια, τον Αγκαίο, από την Σάμο, τον Άργο, από το Άργος (Υγίνος, σχ.). Ο Απολλόδωρος αναφέρει όσους ο Ορφεύς, πλην Αιθαλίδου, Εχίονος, Ευρυδάμαντος, Αστερίωνος, Κορώνου, Ιφίκλου, Μόψου, Ευρυτίωνος, Οϊλέως, Ύλα, Κάνθου, Φαλήρου, Φλ(ε)ίαντος, Ταλαού, Λεωδόκου, Αρηΐου, Ίδμωνος, Ναυπλίου, Αμφιδάμαντος, Αμφίωνος, προσθέτοντας τον Άργο και όσους αναφέρει ο Υγίνος, πλην όσων κατά Ορφέα και Ιφίτου, Κλυτίου, Αγκαίου (Απολλόδωρος, σχ.). Ο Πίνδαρος αναφέρει, μόνον, τον Ιάσωνα, τον Εύρυτο, τον Ορφέα, τον Κάλαιν, τον Ζήτη, τον Ηρακλή, τον Περικλύμενο, τον Κάστορα, τον Πολυδεύκη και τον Εύφημο (Πίνδαρος, σχ.), όπως και οι άλλοι συγγραφείς (Πίνδαρος, Όμηρος, Ησίοδος, Εύμηλος, Μίμνερος, Σιμωνίδης, Εκαταίος, Ηρόδωρος, Ακουσίλαος, Ηρόδοτος, Θεόκριτος, Αισχύλος, Σοφοκλής, Ευριπίδης, Απολλόδωρος, Υγίνος, Οβίδιος, Διόδωρος, Στράβων, Διονύσιος, Πausanias, Βέρριος Φλάκκος, Ιωάννης Τζέτζης, Σουΐδας, σχ.), και, επιπλέον, τον Εχίονα και τον Μόψο, που δεν αναφέρει ο Απολλόδωρος (Πίνδαρος, σχ., Απολλόδωρος, σχ.). Κοινά ονόματα, για όλους τους καταγραφείς της ιστορίας (Ψιμόπουλος 2002), είναι, δηλαδή, μόνον, ο Ιάσων, ο Εύρυτος, ο Ορφεύς, τα αδέρφια Κάλαις και Ζήτης, ο Ηρακλής, ο Περικλύμενος, οι Διόσκουροι και ο Εύφημος, για τους (κυρίως) ιστορικούς, επιπλέον, οι Άκαστος, Άδμητος, Πηλεύς, Πολύφημος, Μελέαγρος, Ίφικλος, Ίφιτος, Εργίνος, Τίφυς, Βούτης, Τελαμών, Παλαιμόνιος, Αγκαίος, Κηφεύς, Αστέριος, Αυγείας, Ίδας, Λυγκεύς, για (μόνον) τους μεταγενέστερους, εξ αυτών, επιπλέον, ο Άργος, για (μόνον) δύο, εξ αυτών, ο Λαοκόων, ο Ίφιτος, ο Κλυτίος, ο Αγκαίος, που δεν τους αναφέρει ούτε ο Ορφεύς, ενώ υπάρχει και η περίπτωση συμφωνίας, με τον Ορφέα, μόνον του Απολλώνιου, για τον Οϊλέα, τον Κάνθο, τον Ταλαό, τον Λεώδοκο, τον Αρήιο, ή, έστω, δύο, εξ αυτών, του Απολλώνιου και του Υγίνου, για τον Ευρυδάμαντα, τον Αστερίωνα, τον Κόρωνο, τον Ίφικλο, τον Ύλα, τον Φάληρο, τον Φλ(ε)ίαντα, τον Ίδμωνα, τον Ναύπλιο, τον Αμφιδάμαντα, τον Αμφίωνα, και του Απολλόδωρου και του Υγίνου, για τον Μενοίτιο. Ο λόγος, πάντα (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2000, 2018α, 2020α), για τους κυριότερους συγγραφείς των Αργοναυτικών και τους κυριότερους Αργοναύτες.

Κατ' αυτά, ο κατάλογος των εκστρατευτών δεν είναι, εντελώς, ασφαλής: «δεν πρέπει να μας παρασύρουν οι τεχνητές γενεαλογίες ή οι προσθήκες ονομάτων στους καταλόγους των Αργοναυτών με σκοπό να δοξασθούν κάποιες σημαντικές οικογένειες ή πόλεις» (Γεωργαλάς 1997-², 89, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 140-1. Διογένης Λαέρτιος, σχ., βλ., Μεταξάς 1980, Δημουλάς κ.ά. 1998,

2018α, 2020α). «Ο Αυτόλυκος λ.χ. ίσως προσετέθη στους Αργοναύτες ως πρόγονος του Οδυσσέως για να εξασφαλίσει στον εγγονό του ανάλογη προίσορία. Η ένταξίς του Ηρακλέως στο πλήρωμα της «Αργούς» φαίνεται επίσης τεχνητή και γι' αυτό τελικώς ξεμένει σε κάποια παραλία και δεν μετέχει στις περιπέτειες των άλλων Αργοναυτών όπου κατά την αρχική παράδοση προφανώς δεν είχε κανένα ρόλο. Το ίδιο ισχύει και για τον Θησέα» (Γεωργαλάς 1997-², 89 (*⁶), Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, 4, 140-1, υποσημείωση, Διογένης Λαέρτιος, σχ.). Ο ίδιος ο Ορφεύς φαίνεται να αγνοεί τον ναυπηγό της Αργούς (Ορφεύς, Αργοναυτικά) και, όσον για τον κυβερνήτη της, ο Απολλώνιος και ο Υγίνος, που συμφωνούν με τον Ορφέα (Ορφεύς, Απολλώνιος, Υγίνος, Αργοναυτικά), αλλά και με τον Απολλόδωρο (Ορφεύς, Απολλώνιος, Υγίνος, Απολλόδωρος, Αργοναυτικά), πως αυτός ήταν ο Τίφυς, αλλού τον αντικαθιστούν με τον Αγκαίο (Απολλώνιος, Υγίνος, Αργοναυτικά)... Ο κατάλογος, που δίνει ο Πίνδαρος, ποιητής, φαίνεται, πάντως, μικρός (Πίνδαρος, σχ.), και αυτός, που δίνει ο Ορφεύς, δεν φαίνεται να είναι, εντελώς, δικός του (Ορφεύς Αργοναυτικά), ενώ πόσον ακριβείς μπορούν να θεωρηθούν οι κατάλογοι των πολύ μεταγενέστερων Απολλόδωρου (που ο κατάλογος, που αυτός δίνει, δεν είναι, επίσης, μεγάλος) (Απολλόδωρος, Αργοναυτικά) και Υγίνου (που ο κατάλογος, που αυτός δίνει, πλησιάζει, σε μέγεθος, αυτόν του Ορφέως) (Υγίνος, Ορφεύς, Αργοναυτικά); Πιο αληθινός φαίνεται (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2018γ, 2020α, 2020β) ο κατάλογος, όπως και όλη η αφήγηση, του Απολλώνιου του Ρόδιου, φιλόλογου, του οποίου τα «Αργοναυτικά» θεωρούνταν, ήδη, από τους αρχαίους φιλόλογους, «άπτωτα», δηλαδή αδιάβλητα (Λάρης, Ειρηναίος, Λούκουλος, Θέων, Λογγίνος).

Η πανελλήνια αυτή μάζωξη θα δικαιολογούνταν, επί πολύ σοβαρού, μόνον, θέματος, που θα αφορούσε, όχι, απλά, το βασίλειο της Ιωλκού, αλλά και όλον τον ελληνικό χώρο, που τον επηρέαζε (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Φαίνεται, ότι οι δημόσιες σχέσεις του Ιάσονος ήσαν τόσο εξακτινωμένες, που μπορούμε να πούμε, ότι υπήρξε προεπιλογή τους, των συνεκστρατευτών του (Μεταξάς 1980, Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Βεβαίως, δεν επρόκειτο για στρατιωτική επιχείρηση, αλλά για μια επιχείρηση, που απαιτούσε σώμα επίλεκτων, για να καταφέρουν την αρπαγή του χρυσόμαλλου δέρατος, από την Κολχίδα (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Ο ίδιος ο αρχηγός Ιάσων, αλλά και ο Πηλεύς, διακρίνονταν στο πάλεμα, ο Αδμητος και ο Μόψος στην πυγμαχία, ο Μόψος, καθώς και ο Ίδμων, επίσης, για την μαντική, ο Λυγκεύς έβλεπε μέσα απ' όλα, ο Περικλύμενος μπορούσε και μεταμορφωνόταν, ο Εύφημος, σχεδόν, περπατούσε στα κύματα, ο Μελέαγρος ήταν πρώτος, στο ακόντιο, ο Ε(ύ)ρυτος και ο Εχίων ήταν γνωστοί, για την πονηριά και την γρηγοράδα τους, οι Ζήτης και Κάλαϊς ήσαν, που καταδίωξαν τις Αρπυιες, ο Ηρακλής ήταν, ήδη, γνωστός, από τους άθλους του, ο Τελαμών συμμετείχε, μαζί του, στην εκστρατεία του, κατά της Τροίας, και ο Φάληρος, στην Κενταυρομαχία και στην Αμαζονομαχία, ο Εργίνος ήταν, που υπέταξε την Θήβα, και, όσο για τον Ναύπλιο, ήταν πρώτος, στην πλοήγηση, και, μαζί τους, ήταν ο ίδιος ο ναυπηγός της Αργούς, ο Άργος, με κυβερνήτες τον Τίφυ και τον Αγκαίο (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 140-1). «Στον αργοναυτικό μύθο ορισμένοι ήρωες έχουν θαυμαστές ιδιότητες, τις οποίες όμως δε φαίνεται να τις χρησιμοποιούν πουθενά.» (Meuli 1921, 2 κ.ε.). «Αν εξαιρέσουμε τους Βορεάδες, που κυνηγούν τις Αρπυιες και ελευθερώνουν τον Φινέα» [ήδη, όμως, αυτό, και μόνον, κάνει τους Αργοναύτες «Σώμα επίλεκτων» (Γεωργαλάς 1997-², 80)], «για όλους τους άλλους οι συγγραφείς δεν διηγούνται καμιά επιτυχία τους που να έχει σχέση με την ιδιαίτερη ικανότητά τους.» (Meuli 1921, 2 κ.ε.). «Ακόμα και όταν ο Λυγκεύς βλέπει στη Λιβύη από πολύ μακριά τον Ηρακλή να περιπλανάται, το στοιχείο αυτό δεν προσθέτει τίποτα στην εξέλιξη της ιστορίας», χωρίς να αποκλείεται [έστω και αν αυτά κατέληξαν, με τον καιρό (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2018γ, 2020α, 2020β, 2021α), μυθεύματα (πρβλ., Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, 4, 137)], να «υπήρχαν περιστατικά που θα δικαιολογούσαν τις θαυμαστές ικανότητες των ηρώων (...), οι οποίοι με τις υπερφυσικές δεξιότητες που διαθέτουν βοηθούν ώστε να αντιμετωπίζονται οι κίνδυνοι και να εκτελούνται οι απαραίτητοι άθλοι για την επιτυχία της επιχείρησης.» (Meuli 1921, 2 κ.ε.).

Σίγουρα, όμως, δεν θα υπήρξαν αποκλεισμοί αρχηγών, που θα ήθελαν να συμμετάσχουν, καθώς τύχαινε αυτοί, που το 'θελαν, να είναι δικοί του άνθρωποι (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Στην σύναξη, συμμετείχαν 49, τουλάχιστον, αρχηγοί, από 34, συνολικά, επαρχίες: Φεραί (1), Φθία (1), Αλόπη (3), Κτιμένη (1), Πειρασιαί (1), Λάρισα (1), Γυρτώνα (1), Φυλάκη (1), Τίταρος (1), Θράκη (3), Καλυδών (2), Πλευρών (1), Οπούς (2), Ναρούκη (1), Φωκίς (1), Θήβα (2), Ορχομενός (1), Τίφα ή Σίφα (1), Οιχαλία (2), Κήρινθος (1), Αθήναι (2), Σαλαμίς (1), Σάμος (1), Φλειούς (1), Άργος (5), Ναύπλιον (1), Λέρνα (;) (1), Τεγέα (3), Πελλήνη (2), Ηλις (1), Αρήνη (2), Πύλος (1), Σπάρτη (2), Ταίναρον (1) (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, τ. 4, 130-41, Ψιμόπουλος 2002, Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α). Δεν είναι αυτοί μόνοι! «Ο κατάλογος των Αργοναυτών σε όλα τα αυθύπαρκτα αργοναυτικά έπη έχει

γίνει κατά το πρότυπο του ομηρικού Καταλόγου των Νεών στο Β της Ιλιάδας. Πλουτίστηκε από στοιχεία άλλων μυθολογικών κύκλων, όπως του κυνηγιού του Καλυδωνίου Κάπρου, του Ηρακλή, και του Τρωικού Πολέμου. Προσθήκες στον αρχικό μύθο έγιναν με την ανάμειξη τοπικών παραδόσεων στις διάφορες αποικίες» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, τ. 4, 139β): Ύλας και Κίος από την Κίο και Βαρβύσης από το Βυζάντιο (Διονύσιος Βυζάντιος, σ.12, 2 κ.ε.), Δάσκυλος από την Ηράκλεια (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, τ. 4, 139β), Δηλιέων ή Δημολέων (βλ., Πλούταρχος, Λεύκολλος, 23.5, και Υγίνος, 14.30) και Φλόγιος και Αυτόλυκος (συμπολεμιστές του Ηρακλή στην Αμαζονομαχία) (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, τ. 4, 139β), Δηίμαχος από την Τρίκκα (βλ., Πλούταρχος, Λεύκολλος, 23.5, Υγίνος, 14.30, Απολλώνιος Ρόδιος, 2.955 κ.ε. και Σχόλια 2, 955-961a-b, Στράβων, 12.3.11, Βαλέριος Φλάκκος, 5, 113 κ.ε., Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, τ. 4, 139β) Οι περισσότερες περιοχές, που 'στειλαν τους αρχηγούς των, ήσαν, βέβαια (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2013, 2016), από την Θεσσαλία (13) (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, τ. 4, 130-41).

Δεν ήσαν, όμως, όλοι οι βασιλιάδες της Θεσσαλίας εκεί (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α)! Δίπλα του, ο γιος του Πελία, ο Άκαστος: «ο Πελίας τον είχε πραγματικά παρακαλέσει να κάνει θεληματικά αυτόν τον άθλο, που θα τον είχε επιχειρήσει ο ίδιος αν δεν ένιωθε αρκετά γερασμένος για μια τόσο μεγάλη και τόσο παράτολμη επιχείρηση· καλό θα ήταν λοιπόν να την αναλάβει ο Ιάσων, ακριβώς προτού διαδεχτεί τον Πελία στο θρόνο της Ιωλκού» (Ρούσσο 1986, ΕΜ, 3, 132). Το εγχείρημα ήταν του Πελία, υλοποιούμενο από τον Ιάσωνα (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Έτσι, αποκλεισμοί, τουλάχιστον για λόγους «πολιτικούς», αρχηγών δεν ήταν δυνατόν να υπάρχουν, από πλευράς ηγεσίας της εκστρατείας, που, οπωσδήποτε, θα είχε τον πρώτο και τελευταίο λόγο, σ' αυτήν (Μεταξάς 1980, Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013, 2018α, 2020α). Άλλωστε, κανένας, από τους συμμετέχοντες, δεν θα πρέπει να προέβαλε αντιρρήσεις, στην συμμετοχή και εκπροσώπων του Ορμενίου της ενδοχώρας, αφού, ήδη, συμμετείχαν, στην εκστρατεία άνθρωποι του Πελία (ο ίδιος ο γιος του, ο Άκαστος!), αλλά και άνθρωποι, που δεν ήσαν της επιρροής του, αλλά, περισσότερο, με το μέρος του νόμιμου διεκδικητή της εξουσίας Ιάσονος (π.χ., ο Ίφικλος, ο γιος του Φύλακου και της Κλυμένης) (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2018γ, 2020α, 2020β, 2021α, 2021β, 2021γ).

Η Αργώ έγινε για πενήντα (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, τ. 4, 137) ή εξήντα (Θεόκριτος, 13.74) κωπηλάτες. «Αφού η Αργώ ήταν «πεντήκορος», «οι Αργοναύτες» [10 (Πίνδαρος), 48 (Απολλόδωρος), 50 (Ορφεύς, Αργοναυτικά), 55 (Απολλώνιος Ρόδιος), ...] «ήσαν τουλάχιστον πενήντα, πιθανώς περισσότεροι» (Γεωργαλάς, 1997-², 80), «ένα πλήθος από βασιλιάδες και ήρωες» (Ψιμόπουλος 2002, 383), αλλ' όχι πολύ περισσότεροι (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α), καθώς δεν υπήρχε περίπτωση, λόγω των όσων θα χρειάζονταν οι ερέτες της, να χωρούσαν περισσότεροι (Ψιμόπουλος 2002, 379-402). Ο παλαιότερος κατάλογος των Διόσκουρων και των Ναυπλίου Ευφήμου, Αγκαίου, Εργίνου 3 κι αυτός των 10 γιων θεών και των συνεκστρατευτών Ιάσονος και Μόψου (Πίνδαρος, Πυθιονίκος, 4.303 κ.ε.) και οι παρόμοιοί του (Αισχύλος, Κάβειροι, απόσπ. 47, Σοφοκλής, Λήμνιαι, αποσπ. 385 και 386, πρβλ. Σχόλια στον Πίνδαρο, Πυθιονίκος, 4.303β, Ηρόδωρος, FGrH (Jacoby 1923), 31F39-46, Φερεκύδης, FGrHist, 3F 109 και 110, Κλέων, Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 1.77-8), πλουτίζονται, στον αριθμό των 45 (με τον Ιάσωνα) (Απολλόδωρος, 1.111 κ.ε., πρβλ. Jessen, 1889, P in CA, 13, I, 13 Επιγραφή Χίου (5ος ή 4ος αι. π.Χ.: Haussoullier 1890, REG, 3, 207 κ.ε.) ή των 50 (Ορφικά, 118 κ.ε.) ή των 52 (Βαλέριος Φλάκκος, 1.353 κ.ε.) ή των 54 (πάλι με τον Ιάσωνα) (Διόδωρος, 4.41.2) ή των [που «είναι η βάση για τους μεταγενέστερους» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, 4, 137, Σενέκας, Μήδεια, Στάτιος, Θηβαΐς, 5.343 κ.ε., Φιλόστρατος, Εικόνες, 2.15) 55 (Απολλώνιος, 1.23 κ.ε.), με κοινά τα ονόματα 28 Αργοναυτών (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, 4, 137, βλ., Ψιμόπουλος 2002). «Εκτός από τους σπουδαίους Αργοναύτες, όλοι οι άλλοι» [ίσως (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2013) «δεν ήταν παρά απλά ονόματα για να συμπληρωθεί ο αριθμός των πενήντα» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, 4, 137).

Η σύναξη έγινε στο λιμάνι της Ιωλκού (Ρούσσο 1986, ΕΜ, 3, 132). Οι εκστρατευτές θα πήγαιναν να φέρουν, στην Ιωλκό, το «χρυσόμαλλο δέρας», που βρίσκεται στην Κολχίδα, από τον Φρίξο, φυγάδα, από την πατρίδα του, τον Ορχομενό, όπου ο πατέρας του Αθάμας [«γιος του Αιόλου και της Εναρέτης, αδελφός του Κρηθέα, του Σίσυφου, του Σαλμωνέα και του Περιήρη» (Κακριδής 1986, ΕΜ, 3, 119)], εκτοπισμένος, ήδη, στην Βοιωτία, όπου, πια, βασιλεύει (Κακριδής 1986, ΕΜ, 3, 119, Δημουλάς 2002α, Thomson 1954, 142), παρακινημένος, από την δεύτερη γυναίκα του, την Ινώ (Κακριδής 1986, ΕΜ, 3, 119-22), θέλησε να τον σκοτώσει (Decharme 1884, 688). Ήταν φυσικό, ο Φρίξος να καταφύγει, όσο πιο μακριά γινόταν, στον Αιήτη, εχθρό όλου του σογιού του πατέρα του, καθώς ένας χρησμός του 'λεγε, πως θα 'χανε την ζωή του, από έναν Αιολίδα (Ρούσσο 1986, ΕΜ, 4, 157-165), από τους οποίους και

ήταν, γεωγραφικά, τουλάχιστον, κυκλωμένος (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α). Ο Αιήτης, αδελφός του Αλωέως, ήταν γιος του Ηλίου (καθώς έλεγε) και της Αντιόπης (Εύμηλος, Κορινθιακά, τ. I, 188, απόσπ. 2, πρβλ. Σχόλια στον Πίνδαρο, Ολυμπιονίκος, 13. 74d, f, Σχόλια στον Ευριπίδη, Μήδεια, 9) ή της Εφύρας (Επιμενίδης, απόσπ. (Diels - Kranz, τ. III) B, 13) ή της Ωκεανίδας Πέρσης (Όμηρος, κ 135 κ.ε., Απολλώνιος, A, 9.1, πρβλ., Ησίοδος, Θεογονία, 956 κ.ε.). Ο πατέρας τους, όταν μεγάλωσαν, τους μοίρασε το βασίλειό του και έδωσε στον Αλωέα την Αρκαδία και στον Αιήτη την Κόρινθο, που, τότε, ακόμα, την έλεγαν Έφυρα, προς τιμήν της μητέρας του (Εύμηλος, Κορινθιακά, τ. I, 188, απόσπ. 2, πρβλ., Σχόλια στον Πίνδαρο, Ολυμπιονίκος, 13.74d, f, Σχόλια στον Ευριπίδη, Μήδεια, 9, Επιμενίδης, απόσπ. (Diels - Kranz, τ. III) B 13). «Ο Αιήτης» [όμως (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013, 2016)] «ξενιτεύτηκε γρήγορα», «καθώς κινδύνευε από τους Αιολίδες μένοντας στην Κόρινθο, κι έφυγε σαν πήρε χρησμό να πάει να εποικίσει την Κολχίδα, στη μακρινή Ανατολή, εκεί που ο πατέρας του, ο Ήλιος, κάθε πρωί κάνει το ξεκίνημά του για την καθημερινή πορεία του πάνω στον ουρανό.» (Ρούσσοι 1986, EM, 3, 254) «Φεύγοντας από την Κόρινθο, ο Αιήτης άφησε στο θρόνο του», όχι τον αδερφό του και την συνέχειά του, αλλά «τον Βούνο, γιο του Ερμή και της νύμφης Αλκιδάμειας, με τη συμφωνία ο Βούνος να παραδώσει την εξουσία είτε στον ίδιο τον Αιήτη είτε σ' ένα παιδί του ή απόγονό του αν εκείνος δεν ξαναγύριζε ποτέ» (Ρούσσοι 1986, EM, 3, 254), «ξέροντας όμως τα παιχνίδια που παίζει η τύχη, σκέφτηκε πως έπρεπε για καλό και για κακό να κρατήσει και την κληρονομιά που του είχε δώσει ο πατέρας του» και «στο πρόσωπο του Βούνου (....) βρήκε τον άνθρωπο που θα μπορούσε να αφήσει αντικαταστάτη του του έκαμε όμως τη συμφωνία ότι αν κάποτε ερχόταν πίσω ο ίδιος ή κάποιος από τους απογόνους του, ο Βούνος θα αποσύρονταν από την εξουσία» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, 4, 157).

Ο Αιήτης, αντί ανατολικά, όπως άφησε, κατά τον χρησμό, να εννοηθεί τράβηξε δυτικά (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). «Στην παλαιότερη μορφή του μύθου η Αία βρισκόταν στη Δύση» (Απολλώνιος, 3,502 κ.ε.) και ήταν (αυτή, η δυτική Αία, αρχικά, η) πρωτεύουσα της Κολχίδας (Απολλώνιος Ρόδιος, 3, 351 κ.ε. και 392 κ.ε.). Εξ αυτού, ο κόσμος, όταν έλεγε Αία, εννοούσε, έτσι κι αλλιώς, την Κολχίδα (βλ., Απολλώνιος Ρόδιος, 1.324 κ.ε.). Η Κολχίς ήταν, αρχικά, στην Δύση (βλ., Γεωργαλάς 1997-², 95)! Εκεί (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α), «στην πιο μακρινή Δύση», στον Ατλαντικό (όπου, «στον Εύξεινο δεν υπάρχει νησί που να μπορεί να ταυτισθεί με την Αιαία, ενώ», σ' αυτόν, «υπάρχουν πάμπολλα»), «στο νησί Αιαία», που, λογικά είναι η ευρύτερη επικράτεια, με κέντρο της το νησί «Αία» (Γεωργαλάς 1997-², 95), χώρα του Χρύση (Βαλέριος Φλάκκος, 1, 93 και 124, και 477 κ.ε., Ορφικά, 238 κ.ε. και 267 κ.ε.), γιου (έλεγε) του Ποσειδώνος και της Χρυσογένειας (Απολλόδωρος Ρόδιος, 1.19.110 και 111 κ.ε., και 226, 551, και 2, 1187 κ.ε.), πατέρα του Ίωνος (Φερεκίδης, FGrHist 3F, 106) και του Μινύα (Ερατοσθένης, Καταστερισμοί, 35, Κάτουλλος, 64, 11 κ.ε.), είχε εξοριστεί, ισόβια, από το Μαντείο του Ασωπού, η αδερφή του Κίρκη (Ησίοδος απόσπ. 390, πρβλ., και Σχόλια στον Απολλώνιο τον Ρόδιο, 3.309-3b), που, τώρα, βασιλεύει στο νησί (Απολλόδωρος Ρόδιος, 1.113 κ.ε., Κλειδήμος, στον Πλούταρχο, Θησεύς, 19.8, Πλίνιος, Φυσική ιστορία, 7.207, Διόδωρος, 4.41.1), επικράτεια, προφανώς, της ευρύτερης Αίας (Γεωργαλάς, Δ, 181, 11073-5, 11074). Η Αιαίη, που, ήδη, φαντάζονταν, ότι είναι, τουλάχιστον, στον Σικελικό πορθμό (Καρακατσάνης, Δ, 173, 10461-8), ήταν, στην πραγματικότητα, πολύ πιο πέρα, στον Ατλαντικό (Σχόλια στον Ευριπίδη, Μήδεια, 1, Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 1.1-4e, MV, 1, 134, και 2, 103, MEΛ, 176, 34, «Αφέσιος Ζευς»), όπου «πάμπολλα» νησιά μπορούν να ταυτιστούν μ' αυτήν (Γεωργαλάς 1997-², 95), ενώ, «στον Εύξεινο» [τον Αξεινο (Οβίδιος)], δεν «υπάρχουν», παρά «μόνον ελάχιστα μικρά ερημονήσια» (Γεωργαλάς 1997-², 83)]. Η Κρήτη, όπου βασίλευε η αδερφή του Πασιπάη (γυναίκα του Μίνωος), είχε επαφές, στηρίζοντας, έτσι, το κράτος του, με την Αία (Σχόλια στον Ευριπίδη, Μήδεια, 1, Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 1.1-4e, MV, 1.134, και 2.103, MEΛ, 176, 34, «Αφέσιος Ζευς», σχετ.). Μα, πλέον, Αία είναι η Κολχίς, εδώ, στον Εύξεινο Πόντο (Γεωργαλάς 1997-², 95). Ο Αιήτης, έχοντας, κατά νουν, τις εναντίον του κινήσεις των Αιολιδών, μια και δυο, ξεσηκώνεται, με όλο το κράτος του, ως είχε, και το ξαναστήνει, στην άλλη άκρη της γης, στην Ανατολή (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Ο Αιήτης «προφανώς είχε ηγηθεί Ελλήνων εποίκων», από την Αία [αυτή (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2018γ, 2020^α, 2020β, 2021α, 2021β)], «στην» καινούργια του, αυτή που έμεινε, πια, στην μνήμη των κατοπινών, ως «Κολχίδα» (Υγίνος, 14.10).

Ο Φριξός ήξερε, από τον παιδαγωγό του, γιο, ίσως, κάποιου Θεοκλή (Παυσανίας, 13.1.3), που, πιθανόν, έμαθε το τι (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α), πως ο Αιήτης, ήδη, βρίσκεται στην μακρινή Ανατολή, στην άκρη του Ωκεανού, εκεί, όπου ο Ήλιος φυλάει τις ακτίνες του, μέσα σε χρυσό «θάλαμο» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, 4, 140-1). Κατόπιν συμβουλής, από τον παιδαγωγό του,

Κριό (Διονύσιος Σκυτοβραχίων, FGrHist, 32F2, πρβλ., Τζέτζης, Σχόλια στον Λυκόφρονα, 22), πήρε, το γρηγορότερο, που μπορούσε, το «ταχύτατο πλοίο» τους, «με ακρόπλωρο σε σχήμα κεφαλής κριαριού» (Γεωργαλάς 1997-², 83, *²), «είδος αρχαίου λιβυκού πολεμικού πλοίου διά το εν τη πρώρα έμβλημα κριού» (Νικητόσαρος 1928, MEE, IE, 227β), δώρο, ίσως, της βασίλισσας της Λιβύης (Ακέσανδρος, Καλλίμαχος) Κυρήνης, κόρης (Πίνδαρος, Πυθιονικός, 9.3-17) της Χλιδανόπης (Σχόλια στον Πίνδαρο, 13) και του βασιλιά των Λαπιθών Υψέως (Newman and Newman 2003, 212a), προς τον πατέρα του (Απολλόδωρος, Βιβλιοθήκη, 1.9.1) Αθάμαντα, που ήταν από τα πατρογονικά μέρη της (Thomson 1954, 124-35), και, γνωρίζοντας την κίνηση του βασιλιά της Αίας, που, ήδη, είχε φύγει, στην Ανατολή (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α), έσπευσε, προς τα εκεί (Decharme 1884, 688-9), φυσικά, όχι με άδεια χέρια, για το άσυλο, που θα ζητούσε, εκεί (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α), αλλά με το χρυσόμαλλο [από το άγγιγμα, ως έλεγαν, του Ερμή (Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 2, 1144-5b), «δώρο του Ερμή» (Τσοτάκου – Καρβέλη 2012, 93α), έλεγαν, «ιδιαίτερα», έτσι «πολύτιμο», καθώς και μόνον «το δέρμα ενός ζώου ασκεί μαγική επίδραση στα καιρικά φαινόμενα», πόσο «μάλιστα» που «είναι χρυσό», που σημαίνει «θησαυρό» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 130β), από εμπορικές, λόγω του Ερμού, του οποίου οι εμπορευόμενοι «ζητούν πάντοτε την προστασία» (Τσοτάκου – Καρβέλη 2012, 100β), δραστηριότητες] δέρας Decharme 1884, 688). Στον δρόμο (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2018γ, 2020α, 2020β, 2021α, 2021β), «μεταξύ Σιγείου και Χερσονήσου, ζαλίστηκε και έπεσε μέσα» στη θάλασσα [που, από τότε, ονομάστηκε Ελλήσποντος (Απολλόδωρος, A, 80 κ.ε.)] η αδελφή του Έλλη (Τσοτάκου – Καρβέλη 2012, 100β).

Έχοντας αποβιβασθεί, προφανώς, για απόδοση νεκρικών τιμών, στην αδελφή του (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α), εξήγησε και συναντήθηκε με τον βασιλιά του τόπου (Newman & Newman 2003, 237b) Φινέα (Απολλώνιος Ρόδιος, B, 178), «όστις» [γιος Φοίνικος του Αγήνορος (ΗΣίοδος, απ. 138, Φερεκύδης, FGrHist, 3F86, Αντίμαχος, Λύδη, απ. 59, Ασκληπιάδης, FGrHist, 12F22) ή του ίδιου, που, ίσως, λόγω διαφοράς ηλικίας, φαινόταν παππούς του (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α), του Αγήνορος (Ελλάνικος, FGrHist, 4F95, Απολλώνιος ο Ρόδιος, 2.237, Φινεύς Αγηνοριδής, 2.178 κ.α. Ορφικά, 680, Σχόλια στον Ευριπίδη, Φοίνισσες, 217, Βαλέριος Φλάκκος, 4.444, 522, 582, Υγίνος, 19.1)], «πεμφθείς υπό του πατρός αυτού» «Αγήνορος, βασιλέως της Φοινίκης», «προς ζήτησιν της αδελφής του Ευρώπης, έμεινεν» [αφού, πρώτα, βασιλεύσε στην Αρκαδία (Σχόλια στον Λουκιανό, ΝΔ, 9, 254, Σέρβιος, Σχόλια στον Βιργίλιο, Αι., 3.209, Σχόλια στον Στάτιο, Θηβαΐς, 8.255, MV, 1.27 και 2.142, βλ., Απολλόδωρος, 3.97), με τον αδελφό του Κηφέα να έχει στενότερη «σχέση με την Αρκαδία», επίσης (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 150β)] «εις την Θράκην πλησίον της πόλεως Σαλμυδησσού», «προμηνύων τα μέλλοντα εις τους ανθρώπους διά της μαντικής αυτού δυνάμεως» (Λωρέντης 1837, 570α2). Βεβαίως, κανείς δεν προφητεύει χωρίς δεδομένα: Ο Φινεύς ήξερε λεπτομερώς την ιστορία του Αιήτη, από τότε, που γειτόνευαν, ακόμα, ως βασιλείς, Αρκαδίας και Κορίνθου, αντίστοιχα (πρβλ., Ψιμόπουλος 2002, 155-78). Ο Αιήτης, σαν έμαθε, ότι τον κυνηγούν οι Αιολίδες, έφυγε, άρον - άρον, με τον στρατό του, διά ξηράς (Ηπείρου και Μακεδονίας), και πήγε, στην Κολχική (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). «Ο χερσαίος δρόμος, που χρησιμοποιήσε, θα πρέπει να ήταν, προχωρώντας σε κάποια απόσταση ασφάλειας, από την θάλασσα, έτσι, που να μην φαίνεται η πορεία του από τους κινούμενους, διά του Αιγαίου, προς τον Ελλήσποντο, αλλά όχι πολύ μακριά, από αυτή, για να έχει εποπτεία των» όποιων «κινήσεων» των εχθρών του (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2018γ, 2020α, 2020β, 2021α, 2021β, 2021γ). Καθώς θα έπρεπε να περάσει από τον Βόσπορο (Ρούσσοις 1986, E, 4, 186-7), πέρασε και από εδώ (Μίμνεμος, απόσπ. 112 (West, 1972), τ.Π), για την (δική του) χώρα, που διάλεξε να μείνει (Newman & Newman 2003, 164c), εντελλόμενος να μην φανερώσει, πουθενά, την πορεία του (βλ., Ηρόδοτος, 1.2.2 και 7.197.3, Κακριδής 1986, EM, 3, 119, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, 4, 157-8).

Αυτό, όμως, δεν έγινε, ίσως, λόγω του ονόματος, που θα του άφηνε, εδώ, της Έλλης και της ιστορίας της, με τα όποια, μελλοντικά, οφέλη, γι' αυτόν και τα παιδιά του (Newman and Newman 2003, 53d), και ο Αιήτης τον τιμώρησε, παρακαλώντας τον Ήλιο, πατέρα του (Ηρόδοτος, 1.2.2 και 7.197.3), ή τον Ποσειδώνα (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, 4, 158), να το κάνει. Όπως και έγινε: στην επιλογή του να ζήσει, έστω, τυφλός (Κακριδής 1986, EM, 3, 119-22, Τσοτάκου – Καρβέλη 2012, 254 -5), τυφλώνεται (Κακριδής 1986, EM, 3, 119), ενώ χάνει και την μαντική του ικανότητα (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 158) ή την διατηρεί, αλλά, τυφλωμένος από τον Απόλλωνα (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 157) 122B Απολλόδωρος 1.83, πρβλ., και Τζέτζης, Σχόλια στον Λυκόφρονα, 798), για τον ίδιο λόγο (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 158), ή απ' τον γιο του, τον Φαέθοντα, που 'δε να νικιέται ο πατέρας του, στην μαντική του (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 160), ενώ, αργότερα θα 'πούν,

ότι τυφλώθηκε, μάλλον, επειδή επιβουλεύονταν τον Περσέα (βλ., Φερεκύδης, FGrHist 3F31, Πίνδαρος, Πυθιόνικος, 4.443 κ.ε., πρβλ., Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 4, 156-166α, Ευριπίδης, Μήδεια, 482, Διόδωρος, 4.48.3, και Αντίμαχος, Λύδη, απόσπ. 63, Απολλώνιος, Αργοναυτικά, Ορφικά, Αργοναυτικά, 1001 κ.ε., Βαλέριος Φλάκκος, 8.68 κ.ε., Ευριπίδης, Υψιπύλη, κ.ά.). Η αλήθεια πρέπει να είναι στα «φάρμακα και γιατροσόφια», που, ήδη, «ήξερε» ο Αιήτης, μεταφέροντας, αργότερα, την γνώση του, αυτή, και στην Μήδεια (πρβλ., Ρούσσος 1986, EM, 3, 254), την κόρη, που έκανε, στην Κολχίδα (βλ., Λωρέντης 1837, 362β-3α), με την Ειδυία (ΗΣίοδος, Θεογονία, 961) ή Ιδυία (Απολλώνιος Ρόδιος, Γ, 242, ΗΣίοδος, Θεογονία, 957), ίσως, συστήνοντάς του να κοιτάζει, επίμονα, να διακρίνει τα «πτερωτά τέρατα που τρέχουν με ταχύτητα ανέμων, ωχρές στο πρόσωπο, με σώμα πουλιού και μακριά νύχια, που αρπάζουν τη λεία τους για να χορτάσουν τη λαιμαργία τους, η οποία όμως παραμένει αιώνια», ταλαιπωρώντας τον, με το να «συμπαράσφουρον και καταστρέφουν τα πάντα στο πέρασμά τους», αρπάζοντάς του την τροφή, που, αν δεν την καταβροχθίσουν, την «μολύνουν με δυσώδη ουσία» (Τσοτάκου – Καρβέλη 2012, 48β), τις Άρπυιες (Decharme 1884, 692) «της ταραχής, συγχύσεως και ανεμοζάλης» (Λωρέντης 1837, 71α), πίσω από «το θελλώδες νέφος», που σήκωναν (Βρεττάκος, στον Decharme 1884, 692***), την ώρα, που υποτίθεται (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2018γ, 2018β) ότι περνούσαν, μπροστά από τον ήλιο, για να τυφλωθεί (πρβλ., Κανελλόπουλος 2015, Σκουτέρης 2021).

Σαν πήγε, στην Κολχίδα, ο Φρίξος, ο Αιήτης, έχοντας, στο μυαλό του, τον χρησμό, τρώμαξε (Ιστρος, FGrHist, 334F67), μα, στην συνέχεια, ως κυνηγημένο (Αιολίδη, έστω), από το σόι του, και, επομένως, εχθρό του, τον καλοδέχεται και τον παντρεύει με την κόρη του Χαλκιόπη (ΗΣίοδος, απόσπ. 157), κομιστή, καθώς, και του πολύτιμου κριαριού, το δέρας του οποίου αφιερώνει, στο άλσος του, στον θεό Άρη (ΗΣίοδος, Ηοίες, απόσπ. 254), πράγμα, όμως, που, μόνον, σε κακό τού βγήκε, καθώς χρησμός ή ο ίδιος ο (νεκρός, πια) Φρίξος, σε όνειρο, τον προειδοποίησε, πως «η εξουσία του, ακόμα και η ίδια του η ζωή, θα κρατούσε όσο έμενε κρεμασμένο το χρυσόμαλλο δέρας στη βελανιδιά στο δάσος του Άρη· αν κάποτε ερχόταν κάποιος ξένος και έπαιρνε το χρυσόμαλλο δέρας, τότε όλα θα τελείωναν για τον Αιήτη», γι' αυτό και «φρόντισε να διαδοθεί η φήμη ότι όποιος ξένος αποβιβαζόταν στην Κολχίδα, ήταν καταδικασμένος σε θάνατο» (ME, 795, 23 κ.ε., ΗΣίοδος, απόσπ. 157, Ιστρος FGrHist, 334 F67 και Απολλόδωρος 1.120), κι αυτό ήταν, που τον έκανε να αποκτήσει «στους ξένους τη φήμη φοβερού βασιλιά» (Ασκληπιάδης, FGrHist, 12F3, EG, οπίζεσθαι). Ήδη, ο κίνδυνος, για τον Αιήτη, έχει αυξηθεί, πολύ περισσότερο, από ποτέ (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Η ονειροφαντασιά με τον Φρίξο δείχνει την καχυποψία του και απέναντι των εγγονών του (Φρόνυτ χ.χ.), οι οποίοι [Φρόντης, Μελανίων, Κυτίσωρ και Αργεύς (Newman & Newman 2003, 26a)], όντως, πέρασαν, στο αντίπαλο στρατόπεδο (Απολλόδωρος 1, 83, πρβλ. και Τζέτζη, Σχόλια στον Λυκόφωνα, 798), συνεκστρατεύοντας [τουλάχιστον, από ένα σημείο της διαδρομής (νησί του Άρεως) και μετά (Κωνσταντινίδης 1997, 14, «Αία»)], με τους Αργοναύτες, ως οδηγοί τους (Ηρόδοτος, 1.2.2, και 7.197.3). Φαίνεται, ότι η συμπεριφορά του Αιήτη έφερε όλους τους απόγονούς του στο εχθρικό στρατόπεδο (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Η Χαλκιόπη, με τους γιους της Άργο, Μέλανα [ή Μελανίωνα (ΗΣίοδος, Ηοίες, απόσπ. 254)], Κυτίσωρο [ή Κυτίσωρα (Οππιανός, Κυνηγητικά 2,617 κ.ε.)], Φρόντη [και Αργέα (Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο 2.178-182b)], που είχαν, ήδη, φύγει, πίσω, στην Ελλάδα (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 161α, βλ., Αναστασίου 1986, EM, 4, 72β), δεν φαίνεται να συμμαχίζονται τις τακτικές του και να είναι με το μέρος του, πια (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α), καταγινόμενη, όταν θα είναι η ώρα, στο να βρει τρόπο να πείσει τον πατέρα της να δεχτεί, στην χώρα του, τους Αργοναύτες και ν' ακούσει τον αρχηγό τους Ιάσονα (Δημουλάς κ.ά. 2021α, 2021β, 2021γ) και, μάλιστα, αργότερα, θα πάρει το μέρος του, όταν, ήδη, εκείνος θα είναι, ανοιχτά, «απέναντί» του, πετυχαίνοντας, με την βοήθεια του γιου της Άργου, μάλιστα, την σύνδεση Ιάσονος και Μήδειας (ΗΣίοδος, Ηοίες, απόσπ. 254), η οποία, επίσης, τον πούλησε, με την πρώτη, για χάρη του Ιάσονος (Οππιανός, Κυνηγητικά 2.617 κ.ε.)!

Ο ίδιος ο Άργος είναι, που, μετά τον μάντη Ίδομα, επέμεινε να είναι ο Ιάσων και όχι οποιοσδήποτε, άλλος, ξέροντας την αμέριστη βοήθεια, που θα παρείχε, για το εγχείρημα, που, μόνον, μ' αυτή, θα πετύχαινε, η Μήδεια (βλ., Φερεκύδης, FGrHist, 3F31, Πίνδαρος, Πυθιόνικος, 4.443 κ.ε., Αντίμαχος, Λύδη, απόσπ. 63, Απολλώνιος, Αργοναυτικά, Ορφικά, Αργοναυτικά, 1001 κ.ε., Βαλέριος Φλάκκος, 8.68, κ.ε., Ευριπίδης, Υψιπύλη, κ.ά., πρβλ., Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 4.156-166α, Ευριπίδης, Μήδεια, 482, Διόδωρος, 4.48.3), για την αρπαγή του χρυσόμαλλου δέρατος (Απολλώνιος, 3.502 κ.ε.). Με την μεσολάβηση του Άργου, είναι, που ο Ιάσων υποσχέθηκε να τον βοηθήσει, αν του έδινε το χρυσόμαλλο δέρας, στον πόλεμο κατά των Σαυροματών (Απολλώνιος Ρόδιος, 3.351 κ.ε. και 392 κ.ε.). Την Αία, όπου, ως τώρα, φυλασσόταν, «για να μην του» το «πάρει κανείς» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 162β),

το χρυσόμαλλο δέρας, που, βεβαία, το φύλασσε στο ανάκτορό του (Ναυπάκτια Έπη, EGF, σ. 201, απ. 9), στον ναό του Διός (Ελλάνικος, FGrHist, 4F129), την θεωρούσαν μητρόπολη της Κολχίδος (Φερεκύδης, FGrHist, 3F100, πρβλ., και Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 3.1074 και 1093). Οι Αργοναύτες, μη γνωρίζοντας την κίνηση του Αιήτη, από την Δύση, όπου ευρίσκονταν, παλιά (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 157), για την Ανατολή (Μίμνεμος, απ. 11a West, Ηρόδοτος, 1.2.2 και 7.197.3), κίνησαν να τον βρουν, δυτικά (πρβλ., Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 157). Πηγαίνοντας, δυτικά, πέρασαν από το νησί του Άρεως (πρβλ., Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 2.531-2, Βαλέριο Φλάκκο, 5.460 κ.ε. Ορφικά, Αργοναυτικά, 861 κ.ε.), που «έπρεπε να βρίσκεται σε κάποιο μέρος στις δυτικές ακτές» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 157), πέραν των ελληνικών υδάτων (πρβλ., Όμηρος, κ 135, μ 3). «Κοινή είναι η αντίληψη ότι οι Αργοναύτες συναντούν», τυχαία, «τα παιδιά του Φρίξου στο νησί του Άρη» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 157β), που, «εκπληρώνοντας την επιθυμία του πατέρα τους, είχαν ξεκινήσει από την Κολχίδα για την Ελλάδα για να παραλάβουν από τον παππού τους, τον Αθάμαντα, την κληρονομιά που τους ανήκε» τους βρήκε όμως άγρια θαλασσοταραχή, ναυάγησαν και πιασμένοι από μια σανίδα έφτασαν στο νησί του Άρη» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 156β), ίσως, όχι όλα, ίσως, αυτούς που 'μειναν, εκεί, ίσως, τον πέμπτο γιο του, τον Πρέσβωνα (Επιμενίδης, απ. (Diels – W. Kranz), 3B12), γιατί οι άλλοι γύρισαν, στην Ελλάδα [ο Φινεύς «έδειξε στα παιδιά του Φρίξου το δρόμο για την επιστροφή τους στην Ελλάδα» (Λαγός χ.χ., 137)], ενωρίτερα (πρβλ., στα Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 2.531-532, Βαλέριο Φλάκκο, 5.460 κ.ε., και Ορφικά, Αργοναυτικά, 861 κ.ε.). Καθώς «στα πρόσωπά τους οι Αργοναύτες αναγνώρισαν τους πολύτιμους βοηθούς που θα τους οδηγούσαν στο υπόλοιπο ταξίδι τους» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 156β), τουλάχιστον, οι τρεις (Μέλας, Κυτίσσωρος, Φρόντης) συνεκστρατεύουν, μαζί τους (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 158, 160, βλ., Φερεκύδης, FGrHist 3F31, Πίνδαρος, Πυθιονίκος, 4.443 κ.ε., πρβλ., Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 4.156-166α, Ευριπίδης, Μήδεια, 482, Διόδωρος, 4.48. 3, βλ., και Αντίμαχος, Λύδη, απόσπ. 63, Απολλώνιος, Αργοναυτικά, Ορφικά, Αργοναυτικά, 1001 κ.ε., Βαλέριος Φλάκκος, 8.68, κ.ε., Ευριπίδης, Υψιπύλη, κ.ά.), ο δε Άργος έχει το γενικό πρόσταγμα όλης της επιχείρησης (Απολλώνιος Ρόδιος, 1.324 κ.ε., 3, 351 κ.ε. και 392 κ.ε.). Ο Πρέσβων τους ενημέρωσε να πάνε ανατολικά, διότι ο Αιήτης είχε φύγει για την Ανατολή, ήδη (Απολλώνιος Ρόδιος, 1.324 κ.ε., 3.351 κ.ε. και 392 κ.ε.). Όλοι μαζί, τώρα (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013, 2016, 2018α, 2018β), οι γιοι του Φρίξου, με τους Αργοναύτες, αλλάζουν δρόμο, για τα ανατολικά, στην νέα Κολχίδα (Γεωργαλάς 1997-², 95-6, Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 140-1), περνώντας, ξανά, από τον Κόλπο, για την ανάγκη (όπως θα την παρουσίασαν, από την εμπειρία τους, από τον «Εύξεινο» (Αξενο) (Ορφεύς, Αργοναυτικά, -1084-5) Πόντο, απ' όπου και θα είχαν έρθει, οι γιοι του Φρίξου) ναυπήγησης, πια, της Αργούς (Ψιμόπουλος 2002, 141-4).

Ίσως, μάλιστα, να ήταν αυτός ο Άργος [και όχι ο γιος του Αρέστορος (βλ. Απολλώνιο Ρόδιο, 1.324 κ.ε.) ή του Πόλυβου και της Αργείας ή του Δαναού (Υγίνος, 14, 10) ή αυτός από τις Θεσπιές (Γεωργαλάς 1977-², 78, Ψιμόπουλος 2002, 356, 370 Διόδωρος Σικελιώτης)], που κατασκεύασε και [μάλλον, ως συνεχιστής και, πάντα, υπό τις οδηγίες της Αθηνάς (Γεωργαλάς 1977-², 82)] το καράβι (Κωνσταντινίδης 1997, 531β), που, ίσως, προς τιμή του, το ονόμασε ο Ιάσων «Αργώ» (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2018, 2020α, 2020β, 2121α, 2121β, 2121γ), ή ο Ηρακλής [«αλλ' επειδή ούτος ηγάπα ερωτικώς τον Άργον αφήκεν εις εκείνον την δόξαν» (Κωνσταντινίδης 1997, 531β)] και, καθώς ήταν το πρώτο καράβι, που κατασκευάστηκε, ποτέ (Γεωργαλάς 1977-², 82), ή το πρώτο μεγάλο καράβι (Ψιμόπουλος 2002, 379-402) ή πλοίο νέου τύπου «άκρως επαναστατικόν για την εποχή» του (Γεωργαλάς 1977-², 82), το οποίο κινούνταν και χωρίς κωπηλάτες, εκμεταλλευόμενο την ενέργεια των ωκεανείων κυμάτων (Καρακατσάνης χ.χ., Δ, 173, 10461-8), το όνομά του χαρίστηκε και στα άλλα, όμοια, πλοία (Σχόλια στον Ευριπίδη, Μήδεια, 1, Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 1.1-4e, MV, 1.134, και 2.103, ME, 176, 34, «Αφέσιος Ζευς»). Ο Ιάσων, τιμώντας τον γιο του Φρίξου, τον Άργο (Σχόλια στον Ευριπίδη, Μήδεια, 1, Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 1.1-4e, MV, 1. 134, και 2.103, MEΛ, 176, 34, «Αφέσιος Ζευς»), ονόμασε το καράβι Αργώ (Φερεκύδης, FGrHist 3F106), αν και οι διαλεχτοί Αργείοι, που συνταξίδεψαν, ήθελαν να βουκαλίζονται, ότι, γι' αυτούς, ήταν, που ονομάστηκε το καράβι Αργώ (Σχόλια στον Όμηρο, μ 70, Έννιος, Μήδεια Εξόριστη, απόσπ. 1) ή από το Άργος, όπου, (ίσως, λέγανε, ότι) ναυπηγήθηκε (Ηγήσανδρος, στα Σχόλια στον Λυκόφρονα, 883, MEΛ, 136, 31 κ.ε., «Αργώ», Σχόλια στον Θεόκριτο, 13.21). Αν και η ναυπήγηση έγινε, μάλλον, στις Παγασές [που, εξ αυτού (πήγνυμι = σκαρώνω καράβι) πήραν την ονομασία τους) (Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 1.238), όπου και ναός του Εμβασίου Απόλλωνος (Καλλιμάχος, απόσπ. 18.12 κ.ε.) ή άλσος και βωμός του Παγασαίου Απόλλωνος (Ησίοδος, Ασπίς, 70) ή βωμοί του Ακτίου και Εμβασίου Απόλλωνος (Απολλώνιος Ρόδιος, 1.403 κ.ε., και Σχόλια, 1.407), αντίποδα του

Ποσειδάωνος [πατέρα του (όπως ο ίδιος έλεγε) Πελία], τουλάχιστον, μέσα στο δέντρο των Θεσσαλών (βλ., Thomson 1954, 124-35), ή, γενικά, στην Μαγνησία (Ηγήσανδρος, σχ.), όπου είχε καθιερωθεί, από τους Αργοναύτες, η λατρεία του Εταιρείου Διός και η γιορτή Εταιρίδεια (Αθήναιος, 13.572d), σε ένδειξη, ίσως, ότι, μαζί τους, είναι ο ίδιος, ο Δίας, και έχουν, έτσι, το δίκιο, όλο, με το μέρος τους. Αν και η φήμη έκλωσε, έτσι, τα πράγματα, που, όχι, μόνον, το πού, τελικά, ναυπηγήθηκε η Αργώ ο πολύς, έξω, κόσμος δεν ξέρανε, αλλά ούτε και ποιος, τελικά, την ναυπήγησε: λέγανε, για παράδειγμα, ότι κατασκευάστηκε στο λιμάνι Τίφα ή Σίφα, από τον Θεσσαλό Άργο (Βαλέριος Φλάκκος, 1.93 και 124 και 477 κ.ε., Ορφικά, 238 κ.ε. και 267 κ.ε.) ή ότι ο Άργος ήταν ο κατασκευαστής, ο γιος του Πόλυβου και της Αργείας ή γιος του Δαναού (Υγίνος, 14.10) ή γιος του Αρέστορος, όπως και ο Πανόπτης Άργος (Απολλώνιος Ρόδιος, 1.324 κ.ε.), ή ο Γλαύκος, από την Ανθηδόνα (Πόσις ο Μαγνήσιος, στον Αθήναιο, 7.296 d) ή ο Ηρακλής, με ξύλο, όχι από το Πήλιο, αλλά από την Όσσα (Πτολεμαίος ο Χέννος, Καινή Ιστορία, 2.13), με τ' όνομα «αργώ» (ΗΣύχιος, «Αργώ») ή ακόμα και λέοντας (Αλέξανδρος Πολυΐστωρ, FGrHist 273 F206), και ότι η Ήρα είναι, που βάζει το ιερό κομμάτι της βελανιδιάς, στην καρίνα, στην πλώρη ή στην πρόρμη (Βαλέριος Φλάκκος, 1.305) του γρήγορου («αργού») караβιού (Διόδωρος 4.41.3, Σχόλια στον Ευριπίδη, Μήδεια 1, Σχόλια στον Στάτιο, Θηβαΐς, 5.475). Στην καθέλκυση της Αργούς και το βγάλισμό της, με επιτυχία, έξω, από το λιμάνι των Παγασών (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013), επιστατεί ο Τίφυς (Απολλώνιος Ρόδιος, 1.381 κ.ε. και 522 κ.ε., Ορφικά, 274 κ.ε.), από τις Σίφες ή Σίφα (Τίφυς Σιφαεύς, στον Απολλώνιο Ρόδιο, 1.105, και Σχόλια, 1.105-108a, Ορφικά, 124) ή Τίφες ή Τίφα (Παυσανίας, 9.32.4) ή Θεσπιές (Τίφυς ο Θεσπιεύς, στον Βαλέριο Φλάκκο, 2.368), στην βόρεια ακτή του Κορινθιακού Κόλπου (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 138β).

Ναι, ο Ηρακλής ήταν όνομα, τα μάλιστα, χρήσιμο, για την Αργώ (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α)! Καλεσμένος, κατόπιν εισήγησης του ίδιου του Άργου (πρβλ., Κωνσταντινίδης 1997, 531β), από τον, Ιάσονα (πρβλ., Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, EM, 4, 127-87), έφερε τον Άρμενο, που είχε συνταχθεί με τον Ιάσονα (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α), για τον οποίον και, έχοντας οι κάτοικοι του Ορμενίου του συμπλεύσει με τους σφετεριστές του θρόνου του Ιάσονος, αποχώρησε [στην επικράτεια του Ευρύπυλου (Αγγελόπουλος 1999, 327), όπου (Όμηρος, Β 734), «κοντά στην Υπέρεια κρήνη, το Αστέριο και το όρος Τιτάσιο» (Αγγελόπουλος 1999, 327) ίδρυσε το «Ορμένιον» (Όμηρος, Β 734, Απολλόδωρος, Β 155) ή Ορμίνιον (Αγγελόπουλος 1999, 327), που, προφανώς (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α), είναι η «σημ. π. Αρμένιον, Δ της Βοιβηίδας λίμνης, όπου υπάρχουν ερείπια και ευρήματα από την νεολιθική εποχή» (Αγγελόπουλος 1999, 328), αναγκασμένος, μάλιστα, από τους εναπομείναντες, να αποποιηθεί του ονόματός του, αυτοαποκληθείς [διά τροπής, μόνον, του αρχικού του (βλ., Τζάρτζανος 1962, 17-8, Φλώρος χ.χ., 40-1)] του λοιπού, Άρμενος, έτσι, ώστε να μην χάσει τα (επί του παλαιού Ορμενίου του Κόλπου) δικαιώματά του, το καινούργιο Ορμένιον, το Αρμένιον, συμπηγνύοντας το Αρμένιον της Βοιβηίδος (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α), ξαφνικά, αυτόν, τον γιο Κερκάφου (Δημ. Σκεπτικός, στον Στράβωνα, 9.5.18), γιου [παιδός Έλληνας (ΗΣίοδος, Κατηγορία Γυναικών, απ. 9, Merk & West)] Αιόλου (Δημ. Σκεπτικός, στον Στράβωνα, 9.5.18), βασιλιά της Θεσσαλίας (Newman and Newman 2003, 166a) υπεράριθμο, για την Αργώ των πενήντα κουπιών (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, 4, 137, Ψιμόπουλος 2002, 383, Γεωργαλάς, 1997-², 80). Τότε, ήταν, που ο Ηρακλής, ήρθε σε μονομαχία του, με τον [γιο του Αρεως (Ευριπίδης, Άλκηστις, 502-3) και της Πελοπίας (Απολλόδωρος, Βιβιοθήκη, 2.7.7) / Πελοπίας (Newman and Newman 2003, 234a), κόρης του Πελία και της Αναξιβίας ή της Φιλομάχης (Απολλόδωρος, Βιβλιοθήκη, 1.9.10)] Κύκνο, τον οποίο και, ίσως, για κοππάδια με πρόβατα (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α), σκότωσε (Απολλόδωρος, Β 155), κοντά στην «μητέρα μήλων» (Όμηρος, Β 696) Ίωνα [Ίωνο (Αγγελόπουλος 1999, 319), πόλη του κράτους του Πρωτεσιλάου (Όμηρος, Β 696), «Δ του Παγασητικού κόλπου» (Αγγελόπουλος 1999, 319), πάνω από την πεδιάδα, που διαρρέει ο Άμφρυσος ποταμός στα μεσόγεια των Θηβών (Στράβων, Θ, 5.14), την «σημ. πεδιάδα του Αλμυρού στις Δ ακτές του Παγασητικού» (Αγγελόπουλος 1999, 321), όπου η «της Φθιώτιδος χώρας εν Θεσσαλία κειμένη επί του Παγασαίου κόλπου» (Λωρέντης 1837, 474a) «ευλίμενος» «πόλις» (Στράβων Θ, 5.14) Πύρασσος (Λωρέντης 1837, 474a) ή «Πύρασος» (Κωνσταντινίδης 1997, 428a), «σημαντική πόλη της Φθιώτιδας» (Αγγελόπουλος 1999, 331), του κράτους του Πρωτεσιλάου (Όμηρος, Β 695), «επίγειο των Θηβών» (Αγγελόπουλος 1999, 331), πατρίδας του Ηρακλή (Χατζηφώτης χ.χ., 278-85), «διέχουσα Θηβών σταδίους είκοσι», «υπέρκεινται δε Πυράσου μεν αι Θήβαι», «των Θηβών δε εν τη μεσογαία το Κρόκιον πεδίον προς το καταλήγοντι της Όθρυος, δι' ου ο Άμφρυσος ρει», «τούτου δ' υπέρκειται ο Ίωνος, όπου το της Ίωνίας ιερών» (Στράβων, Θ, 5.14). Εδώ, λοιπόν, παρά το (άλλως) «Δημήτριον» (Σκύλαξ, 63), λόγω του ότι «με τα πολλά λουλούδια ήταν το τέμενος της Δήμητρας»

(Αγγελόπουλος 1999, 331), «εν δυσί σταδίοις έχουσα Δήμητρος άλσος και ιερόν άγιον» (Στράβων Θ, 5.14), το Κρόκιον πεδίον (Αγγελόπουλος 1999, 319), «όπου το της Ιτωνίας ιερόν, αφ' ου και το εν τη Βοιωτία, και ο Κουάριος ποταμός» (Στράβων Θ, 5.14). «Είναι η Νέα Αγχίαλος (...).» (Αγγελόπουλος 1999, 331). Από εδώ, περνώντας (Κύκνος), από τις Παγασές (Ρούσσοι 1986, ΕΜ, 3, 79β-82α), «εις Ορμένιον ήκεν» (Απολλόδωρος Β 155), και εφόνευσε τον» [έως τώρα, βασιλεύοντα, στους Δόλοτες (Newman and Newman 2003, 171b), τοποτηρητή (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α) βασιλιά του (Αγγελόπουλος 1999, 328), γιου του (Όμηρος, Ι 448), Αμύντορα, «επειδή, οπλισμένος, τον εμπόδιζε να διέλθει» (Αγγελόπουλος 1999, 328).

Το πλοίο, με τον Ηρακλή, που έπρεπε, εξάπαντος, να 'μπεί στην θέση του, ξεκίνησε δίχως τον Άρμενο (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α)! Στην όλη, αυτή, επιχείρηση, όπου τον πυρήνα των εκστρατευτών απετέλεσαν άνδρες Μινυακής καταγωγής (πρβλ., Πίνδαρος, Πυθιονικός, 4.122, Λυκόφρων, 874, Απολλόδωρος Ρόδιος, 1.229, Διονύσιος Βυζάντιος, 24.3, σ. 12, Müller 1844 [1953], 253 κ.ε.) (οι αρχηγοί της [μινυακής (Στράβων, 414, Hansen 1933, 107)] Ιωλκού ήσαν παιδιά των θυγατέρων του Μινύα (Απολλόδωρος Ρόδιος, 1.9.14), ο κόσμος του νέου Ορμένιου αισθάνεται, ότι θα πρέπει αυτοί, που είναι η γνήσια διαδοχή του Αίολου (Thomson 1954, 124-35) στην περιοχή του Κόλπου (Αγγελόπουλος 1999, 483-), απ' όπου και [μετά την κίνηση των πολλών, εκεί, να πάνε με τον Πελία (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α)] τραβήχτηκαν, στην Θεσσαλική ενδοχώρα (Αγγελόπουλος 1999, 327-8), να προλάβουν τις εξελίξεις (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α). Οι οιωνοί ήσαν καλοί: το δέρας, μαζί και η ψυχή του Φρίξου, που, μαζί του, έπρεπε, κατά τα ειωθότα (Όμηρος, ι 64 κ.ε., Σχόλια στον Πίνδαρο, Πυθιονικός, 4. 281 και 284, Τζέτζης, Σχόλια στον Λυκόφρονα, 175), να επαναπατρισθεί, έπρεπε να επιστρέψει, στην πατρίδα του (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 127α), και, μόνον, ένας Αιολίδης (Newman and Newman 2003, σχ.), καταπώς το έλεγε ο χρησμός, θα το κατάφερνε (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 127α). Ο Άρμενος, κατόπιν, όλων, αυτών, με τον παραγκωνισμό του, λόγω υπεραριθμίας, με την εμφάνιση και του Ηρακλή, από την Αργώ (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α), είχε, πια, την ευκαιρία και, βέβαια, για όσον καιρό, οι Αργοναύτες θα ακολουθούσαν τον δρόμο της θάλασσας (Ρούσσοι 1986, 186-7), τώρα, μάλιστα, που είχε διαρρεύσει, ότι ο Φρίξος είχε αφιερώσει το χρυσόμαλλο δέρας στον ναό του Άρεως (Υγίνος, 3.2 και 12.3) και όλοι ενόμιζαν, ότι επρόκειτο για το νησί του Άρεως, που έπρεπε, οι Αργοναύτες, φυσικά, αυτό να βρουν (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη, ΕΜ, 4, 157β), και ήταν εκεί, μάλλον, που συναντήθηκαν, πριν την εκστρατεία τους, με τα παιδιά του Φρίξου, με συνέπεια να συνεχίσουν το ταξίδι τους, για την Κολχική (πρβλ., Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 2.532-3, Βαλέριος Φλάκκος, 5. 460 κ.ε., Ορφικά, Αργοναυτικά, 861 κ.ε.), όλον τον καιρό να μάθει [και το κατάφερε (π.χ., Ψιμόπουλος 2002, 155-78)] την ακριβή πορεία του Αιήτη και να προλάβει τους υπόλοιπους, στον σκοπό τους (Δημουλάς κ.ά., 1998).

Οι πληροφορίες, που έχει ο Άρμενος, είναι πιο κοντά, στην αλήθεια, απ' αυτή, που έχουν οι εκστρατευτές του Ιάσονος (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α): ο Αιήτης, σίγουρα, ακολούθησε την χερσαία πορεία (πρβλ., Ρούσσοι 1986, ΕΜ, 4, 186-7). Την ίδια εποχή, οι μεταναστεύσεις, μακεδονικών, φρυγικών, ομάδων, στην Ανατολή είναι ένα συνηθισμένο γεγονός (Απολλόδωρος Ρόδιος, 1.9.14, Ηρόδοτος, βασισμένος σε Μακεδονικές παραδόσεις, VII, 73). Πριν τον διαχωρισμό των δύο ηπειρών, όταν τα Στενά και ο Ελλήσποντος ήσαν ποταμοί και, από τον Βόσπορο, συχνές ήταν οι μεταναστεύσεις λαών της Ελληνικής Χερσονήσου και της Πρόσθιας Ασίας, από την μια μεριά προς την άλλη και αντίστροφα (Μοσχόπουλος 1928, ΜΕΕ, (Π), 5, 575β). Τον χερσαίο δρόμο, ίσως, προτίμησε ο Αιήτης, αποφεύγοντας την θάλασσα (τον δρόμο, που ακολούθησαν οι Αργοναύτες, για την χώρα του), για το πέρασμα της ελληνικής χερσονήσου, τραβώντας, στην άλλη μεριά του πατέρα του Ήλιου (Μίμνερμος, (West) 1972, τ. II, απόσπ. 11α). Έτσι, μπόρεσε και τον είδε ο Φινεύς, που, από την Αρκαδία, επίσης, ήρθε βοριοανατολικά, και έγινε βασιλιάς των Θρακών (Διόδωρος, 4.43.3, Πausanias, 5.17.11, Υγίνος, 19.1, Σέρβιος, Σχόλια στον Βιργίλιο, Αινειάς, 3.209, Οππιανός, Κυνηγετικά, 2.616), με έδρα κάποιο σημείο της Ευρωπαϊκής ακτής του Βοσπόρου (ΗΣίοδος, απόσπ.. 151) στην Σαλμυδησό, στην ευρωπαϊκή, θρακική, ακτή του Πόντου (Σοφοκλής, Αντιγόνη, 966 κ.ε., Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 2.177 και 347-349α, Απολλώνιος Ρόδιος, 2.168 κ.ε., Βαλέριος Φλάκκος, 4, 344 κ.ε. και 424 κ.ε., πρβλ., και «Ορφικά», 668 κ.ε., Απολλόδωρος, 1.120) ή στον Θερμώδοντα ποταμό της χώρας των Αμαζόνων (Αισχύλος, Προμηθεύς Δεσμώτης, 721 κ.ε.) ή κάπου, ανάμεσα, στην Φινόπολη, που 'χε ο ίδιος ιδρύσει (Στράβων, 7.6.1, Πτολεμαίος, Γεωγραφική Υφήγηση, 3.11.4, Πλίνιος, Φυσική Ιστορία, 4.45, Στέφανος Βυζάντιος, «Φίνειον» και «Φινόπολις», Σούδα, «Φίνειον») και, πάντως, στην νότια ακτή του Πόντου, βασιλιάς όλων των Θρακών της Ασίας, μέχρι το Βόσπορο (Φερεκύδης, FGrHist 3F27, πρβλ., και Ελλάνικος, FGrHist,

4F95), κυρίαρχος όλων των (βιθυνικών ή παφλαγονικών) τόπων, που οίκησαν οι γιοι του (Παρθένιος, Κάραμβις, Θυνός, Βιθυνός, Μαρηνδυνός, Παφλαγών) (Απολλώνιος, πρβλ. και Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 2.178-182 b-c), αν και, μάλλον, ήδη, τυφλός. «Ο Φινέας δεν είναι πια ο πλούσιος βασιλιάς της Θράκης· φτωχός και εξαθλιωμένος ζει στη μοναξιά· κάτοικοι από τα γύρω μέρη έρχονται να πάρουν τις προφητείες του και τον πληρώνουν με πλούσια τροφή, τροφή που δεν τον αφήνουν οι Άρπυιες να απολαύσει» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 150α) Ώσπου, ήρθαν, εδώ, οι Αργοναύτες και τον ελύτρωσαν, σκοτώνοντάς τις (Ίβυκος, απ. 11P = Τελέστης, απ. 8 P = Αισχύλος, Φινεύς, απ. 436, Οππιανός, Κυνηγετικά, 2.624) ή, απλώς [με την παρέμβαση των θεών (Απολλώνιος Ρόδιος, Ησίοδος, απ. 166)] διώχνοντάς τις (Ναυπάκτια Έπη, EGF, σ. 199, απ. 3, Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, 2.299, πρβλ., και Φερεκύδης, FGrHist, 3F29), με αντάλλαγμα, σίγουρα (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2018γ), πληροφορίες για το πώς, ασφαλέστερα, θα βρουν τον Αιήτη (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 150).

Ακολουθώντας, για την μεγαλύτερη, δυνατή, πληροφόρηση, την ίδια, με τον Αιήτη, χερσαία διαδρομή, είχε φθάσει, εδώ, ενωρίτερα, με τους συνεκστρατευτές του, ο Άρμενος (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Ο Φινεύς, έτσι, θα «ξέρει», από τον Άρμενο, «ότι θα έρθουν οι Αργοναύτες» [ανάμεσά τους, τ' αδελφια της γυναίκας του (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 150), οι [(Βορεάδες (Λωρέντης 1837, 97β), γιοι της Ωρειθυίας (Ακουσίλαος, FgrHist, 2F30) Ζήτης και Κάλαις (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 140), το ίδιο, γρήγοροι, με τις Άρπυιες (Θέογνις, 715 κ.ε.)] και θα τον απαλλάξουν από το μαρτύριό του» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, ΕΜ, 4, 150α), η μόνη ελπίδα του, που θα την αντάλλαζε, δείχνοντας, στους Αργοναύτες, με κάθε λεπτομέρεια, όχι, απλά, τον δρόμο, για την Κολχίδα, την θαλάσσια εκδοχή του οποίου ε γνώριζαν, ήδη, από τα παιδιά του Φρίξου, αλλά τον δρόμο, που ο ίδιος, ο Αιήτης, είχε ακολουθήσει, για την Κολχίδα (Δημουλάς κ.ά., 1998, 2018α, 2020α), «προβλέποντας - όσο του επιτρέπουν οι θεοί - μερικές από τις περιπέτειές τους», μη μπορώντας, βέβαια, «να τους δώσει οποιαδήποτε πληροφορία», για το ταξίδι του γυρισμού, διότι, ακριβώς, δεν θα το μπορούσε, πλην, «ότι στην επιστροφή για την πατρίδα θα έχουν πολύτιμο βοηθό τη θεά Αφροδίτη» (Δρακωνάκη – Καζαντζάκη 1986, 4, 150), έχοντας, κατά νουν, την σχετική, με τον Ιάσονα, δραστηριότητα της κόρης του Αιήτη Μήδειας (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2013, 2016, 2018α, 2018β, 2018γ, 2020α, 2020β), από τα χρόνια, που ήταν, ακόμα, εκείνη στην Κόρινθο και 'κείνος στην Αρκαδία (Ρούσσοις 1986, ΕΜ, 3, 254-7).

Όμως, δεν αποκάλυψε τα μυστικά του δρόμου, για τον Αιήτη, στον Άρμενο, για να 'χουν όλα τα σχετικά οφέλη οι Αργοναύτες, στους οποίους έπρεπε να φανεί, τα μάλιστα, χρήσιμος, για να τον βοηθήσουν και 'κείνοι (Δημουλάς κ.ά. 1998, 2018α, 2020α). Έτσι, ο Άρμενος, αφού έχτισε, εδώ, στην πεδιάδα (Γιαλουράκης (δ/ντής συντ.) χ.χ., Δ, 20, 354α), «στην κοιλάδα του Έβρου» (Μαλλιάρης (έκδ.) 2006, 19, 56α), με το αρχικό του όνομα, το Ορμένιον [βλ., «Ορμένιο» (Γιοβάνης χ.χ., ΜΕΓ, 16, 240β), «Ορμένοιον» (Πάτση (έκδ.) χ.χ., ΜΕΝ, 17, 348α), «Ορμένον» (Παπαλεξάνδρου 1953, ΝΠΕ, 24, 60α)], κατέληξε, επίσης, δίνοντας το πρώτο του όνομα, σε «Βουνό» [«και ακρ.» (Κωνσταντινίδης 1997, 378β) «της Μικράς Ασίας στα σύνορα Βιθυνίας, Παφλαγονίας και Γαλατείας, το σημερινό Ισίκ-νταγ» (Γιοβάνης χ.χ., ΜΕΓ, 16, 241α) «των Τούρκων» (Παπαλεξάνδρου 1953, ΝΠΕ, 24, 61α), ίσως, για να φράξει τον δρόμο του Αιήτη, σε πιο νότιες - νοτιοανατολικές περιοχές (Ακιλησηνή, Συσπρίτιδα, Καλαχανή, Αδιαβηνή, παρά τον ποταμό, που, κατ' αναλογία, προς τον Θεσσαλικό Άραξο Πηγειό, ονόμασε, επίσης, Άραξο, όπως και πολλά άλλα θεσσαλικά ονόματα, εδώ, έδωσε), που τις οίκησε και παρέμεινε, εκεί, ως ο γενάρχης του λαού, που θα τις γέμιζε, ονομάζοντάς τις με το όνομά του: Αρμενία (Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη, 547, «Αινιάνα», βλ., Κωνσταντινίδης 1997, 81β).

Βιβλιογραφία

Αγγελόπουλος, Α. (1999). Η προϊστορική Ελλάδα / Λεξικόν τοπωνυμίων. Αθήνα: «Aldebaran» Εκδοτική & Εμπορική Ε.Π.Ε..

Αγηνορίδης, Φινεύς.

Αθήναιος, Δειπνοσοφιστές.

Αισχύλος, Κάβειροι.

Αισχύλος, Προμηθεύς Δεσμώτης.

Αισχύλος, Φινεύς.

Ακέσανδρος.

- Ακουσίλαος, FGr Hist.
- Αλέξανδρος Πολυΐστωρ, FGr Hist.
- Αναστασίου, Γ. (1986). Ηρακλής. Ελλ. Μυθολογία, 4. Αθήνα: Εκδ. Αθηνών, 15-125.
- Αντίμαχος, Λύδη.
- Απολλόδωρος, Επιτομή.
- Απολλώνιος, Ρόδιος, Αργοναυτικά.
- Απολλώνιος, Ρόδιος. Σχόλια.
- Ασπληπιάδης, FGrHist.
- Βαλέριος Φλάκκος.
- Γεωργαλάς, Γ.Κ. (χ.χ.) Οι ρίζες, 1: Ινδοευρωπαίοι ή Αιγαίοι; Μη-συμβατική ιστορία Α, εκδόσεις «Τότε...».
- Γεωργαλάς, Γ.Κ. (1997-2). Προϊστορική εξάπλωση των Αιγαιών - Συγκλονιστικά στοιχεία για μία ΠΑ-ΓΚΟΣΜΙΑ προϊστορική εξάπλωση των πρωτοελλήνων του Αιγαίου, Μη-συμβατική Ιστορία Β': Οι ρίζες II. Εκδόσεις «Τότε».
- Γεωργαλάς, Γ.Κ. (χ.χ.). Πότε έγινε η Αργοναυτική εκστρατεία; Δαυλός, 181, 11073-5.
- Γιοβάνης, Χ. (έκδ.) (1982). Ορφείας. Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια Γιοβάνη. Τόμος 16, Αθήνα: εκδοτικός οίκος: Χ. Γιοβάνη. 16
- Decharme, P. (1884). Ελληνική Μυθολογία. Εκδόσεις «Ιστορικών Βιβλίων».
- Δημουλάς, Κ.Β, Δημουλάς, Ευ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ. (1998). Το αίνιγμα «Άρμενος» (Προσπάθεια εθνοψυχολογικής αναζήτησης ενός χαμένου ταξιδευτή). Αρχείο Ημερίδας Τοπικής Ιστορίας και Λαογραφίας Δήμου Αρμενίου. Αρμένιο.
- Δημουλάς, Κ.Β, Δημουλάς, Ευ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ. (2000). Ψυχοκοινωνικοπολιτικά διλήμματα των πρωτοϊστορικών κατοίκων της ευρύτερης περιοχής Μελισσοχωρίου: Μεταξύ Λαπιθών, και Τυροϊδών, Ημερήσιος Κήρυκας, 4.7.2000, 20, από την εισήγησή του «Μεταξύ Λαπιθών και Τυροϊδών: Ψυχοκοινωνικοπολιτικά διλήμματα των πρωτοϊστορικών κατοίκων της ευρύτερης περιοχής Μελισσοχωρίου» (Ημερίδα Τοπικής Ιστορίας Μελισσοχωρίου, Μελισσοχώρι Λάρισας, όπως πρόγραμμα και τοπικός τύπος).
- Δημουλάς, Κ.Β, Δημουλάς, Ευ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ. (2001). Έργα και Ημέραι της Τυρούς. Εφημερίδα «Ημερήσιος Κήρυκας» / Πολιτισμός και Αρχείο Πρακτικών Α΄ Συνεδρίου Ιστορίας Θεσσαλίας. Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Θεσσαλίας. Λάρισα 3-4.11.2001.
- Δημουλάς, Κ.Β, Δημουλάς, Ευ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ. (2013). «Εργασία» με «θέμα τους Αρμένιους». (υπό δημοσίευση, στο Αρχείο του περιοδικού) Αρμενικά.
- Δημουλάς, Κ.Β., Δημουλάς, Ευ.Κ., Βέλλιου, Έ.Κ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ., Εξάρχου, Β.Ε. (2016). Εθνοψυχολογία: Αναζητώντας τον Άρμενο. Αρχείο Πρακτικών (2018α) 4ου Πανελλήνιου Εθνολογικού Συνεδρίου Αμφικτυονίας Αυτόχθονων και Γηγενών Θεσσαλών Καραγκούνηδων «Γη και αγώνες των κατοίκων της Πεδινής Θεσσαλίας» (Δήμος Κιλελέρ, Αμφικτυονία των Θεσσαλών Καραγκούνηδων, Παν. Θεσσαλίας / Τμ. Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοιν. Ανθρωπολογίας, Κιλελέρ 9-11.9.2016), (υπό έκδ.) Πρακτικά 6ου ό.π. Συνεδρίου.
- Δημουλάς, Κ.Β, Δημουλάς, Ευ., Βέλλιου, Έ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ. (2020α). Λαογραφικά κ.ά. / Αναζητώντας τον Άρμενο. Δευκαλίων ο Θεσσαλός, 62, 54-8, κ.ε.. Λάρισα.
- Δημουλάς, Κ.Β., Δημουλάς, Ευ.Κ., Βέλλιου, Έ.Κ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ. (2021α). Το αίνιγμα με το θέμα του Άρμενου [Προσπάθεια εθνοψυχολογικής αναζήτησης ενός χαμένου ταξιδευτή]. (Υπό έκδ.) Πρακτικά 6ου Συνεδρίου Καραγκούνικου Ανταμώματος.
- Δημουλάς, Κ.Β., Δημουλάς, Ευ.Κ., Βέλλιου, Έ.Κ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ., Λιόβας, Δ.Γ., Ποντίκας, Α.Κ. (2018β). Το πέρασμα του Αιήτη και του διώκτη του (Αργοναύτη) Άρμενου, από την χώρα των Σιταγρών (εθνοψυχολογική αναζήτηση πανάρχαιων συσχετισμών) Αρχείο «2ου Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας Παγγαίου» (Κοινωφ. Επ/ση Δ. Παγγαίου, Ι. Μ. Ελ/εως, Περιφ. Ενότητα Καβάλας, Περιφ. Α. Μακεδονίας και Θράκης και Περ. Ένωση Δήμων Α. Μακεδονίας και Θράκης, Ελευθερούπολη 19-21.10.2018).

- Δημουλάς, Κ.Β., Δημουλάς, Ευ.Κ., Βέλλιου, Έ.Κ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ., Λιόβας, Δ.Γ., Ποντίκας, Α.Κ. (2018γ). Το πέρασμα του Αιήτη και του διώκτη του (Αργοναύτη) Άρμενου, από την χώρα της Παγγαιομεσοβισαλτοδομαντικής (εθνοψυχολογική αναζήτηση πανάρχαιων συσχετισμών). Αρχείο ό.π. 2ου Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας.
- Δημουλάς, Κ., Δημουλάς, Ευ., Βέλλιου, Παπαδημητρίου, Θ., Έ., Βερβέρας, Ν., Αυγερινίδης, Χ., Λιόβας, Δ. (2020β). Το πέρασμα του Αιήτη και του διώκτη του (Αργοναύτη) Άρμενου, από την μέση Ροδόπη (εθνοψυχολογική αναζήτηση πανάρχαιων συσχετισμών). Αρχείο Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Η Κομοτηνή και η περιοχή της: Από την αρχαιότητα έως την εγκατάσταση των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής» (Δ. Κομοτηνής, ΔΠΘ / Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του, Εφορεία Αρχαιοτήτων Ροδόπης και Ι.Μ. Μαρωνείας και Κομοτηνής, Κομοτηνή, 13-5.11.'20).
- Δημουλάς, Κ.Β., Δημουλάς, Ευ.Κ., Βέλλιου, Έ.Κ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ., Βαμβούρη, Χ., Βερβέρας, Ν., Καραμπέρας, Β., Λιόβας, Δ. (2021β). Το πέρασμα του Αιήτη και του διώκτη του (Αργοναύτη) Άρμενου, από την χώρα της Παγγαιομεσοβισαλτοδομαντικής γης (εθνοψυχολογική αναζήτηση πανάρχαιων συσχετισμών). 3^ο ό.π. Συν. Τ. Ιστορίας 16-18.10).
- Δημουλάς, Κ.Β., (Δημουλάς, Ευ.Κ., Βέλλιου, Έ.Κ., Παπαδημητρίου, Θ.Ευ., Λιόβας, Δ.Γ.) (2021γ). Το πέρασμα του Αιήτη και του διώκτη του, Άρμενου, από την χώρα της αρχαίας Όχρας. Πρόγραμμα και (υπό έκδ.) Πρακτικά Α΄ Επιστημονικού Συμποσίου για την Ιστορία και τον Πολιτισμό της Χωριστής «Χωριστή, Ιστορία και Πολιτισμός» (Μουσικοδραματικός Σύλλογος Χωριστής «Η Αναγεννηθείσα Μακεδονία», Χωριστή Σερρών 13-5.11.2021)
- Διογένης, Λαέρτιος.
- Διόδωρος.
- Διονύσιος, Βυζάντιος.
- Διονύσιος, Σκυτοβραχίων.
- Δρακωνάκη – Καζαντζάκη, Εύ (1986). Αργοναυτική Εκστρατεία. ΕΜ, 4, 127-87.
- Εγκυκλοπαίδεια «Ελευθερουδάκη».
- Εγκυκλοπαίδεια «Ηλίου».
- Εγκυκλοπαίδεια Pauly-Wissowa.
- Ειρηναίος.
- Εκαταίος.
- Ελλάνικος, FGr Hist.
- Έννιος, Μήδεια Εξόριστη.
- Επιμενίδης, Die Fragmente der Vorsokratiker, έκδ. (196110 / 196411), H. Diels - W. Kranz, vol. I-II, Zürich vol III, Berlin, B 13.
- Ερατοσθένης, Καταστερισμοί.
- Etymologicum Genuinum.
- Ευδοκία η Μακρεμβολίτισσα (1781). Ιωνιάς, Ανέκδοτα, Α΄ τ., Venetiis: Villoison.
- Εύμηλος, Κορινθιακά. Epicorum Graecorum Fragnenta, Leipzig (1877), G. Kinkel, τ. I.
- Ευριπίδης, Μήδεια, Σχόλια.
- Ευριπίδης, Υψιπύλη.
- Ευριπίδης, Φοίνισσες, Σχόλια.
- Ευστάθιος Θεσσαλονίκης, Σχόλια εις Ιλιάδα και Οδύσσειαν.
- Ηγήσανδρος.
- Ηρόδοτος.
- Ηρόδωρος, FGrH, έκδ. (1923), F. Jacoby, Berlin.
- Ησίοδος, Αποσπάσματα.
- Ησίοδος, Ασπίς.
- Ησίοδος, Ηοίαι / Κατηγορίαι Γυναικών.

- Ησίοδος, Θεογονία.
- Ησύχιος.
- Hansen, H.D. (1933). *Early Civilisation in Thessaly*. Baltimore.
- Haussoullier, B. (1890-). *Chronique - Bulletin Epigraphique. Revue des Etudes Grecques*.
- Θέογνις.
- Θεόκριτος, Σχόλια.
- Θεοφάνης Μυτιληναίος, Μιθριδατικά.
- Θέων.
- Ιβυκος, Τελέστης.
- Ισοκράτης, Πανηγυρικός.
- Ίστρος, FGr Hist.
- Jessen, O. (1889). *Prolegomena in Catalogum Argonautarum*. Diss, I. Berlin.
- Κακριδής, Ι.Θ. (1986). Αθάμας και Ινώ. *EM*, 3, 119-22.
- Κακριδής, Ι.Θ. (1986). Κρηθέας και Τυρώ. *EM*, 3, 129-31.
- Κακριδής, Ι.Θ. (1986). Πελίας και Νηλέας. *EM*, 3, 130-1.
- Καλλίμαχος, αποσπάσματα.
- Κανελλόπουλος, Α. (2015). *Ποιες παθήσεις μπορούν να προκαλέσουν τύφλωση*; Νέα Υόρκη.
- Καρακατσάνης, Π. (χ.χ.). Με την χρησιμοποίηση της δυνάμεως των κυμάτων ποντοπορούσαν οι πανάρχαιοι Έλληνες εκπολιτιστές. *Δαυλός*, 173, 10461-8.
- Κάτουλλος.
- Κλέων, Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο.
- Κουτρουβέλης, Κ.Β. (1999). *Η χρονολόγηση της Προϊστορίας*. Αθήνα: Δαυλός.
- Κύρσιλος, Φαρσάλιος.
- Κωνσταντινίδης, Α. (1997). *Λεξικό κύριων ονομάτων*, ΑΕΓ. Αθήνα: Εκδόσεις Εκάτη.
- Λαγός, Χ. (χ.χ.). *Αργοναυτική Εκστρατεία*. Λάρισα: Δίον.
- Λάρης.
- Λεύκολλος.
- Λογγίνος.
- Λουκιανός, Νεκρικοί Διάλογοι. Σχόλια.
- Λούκουλος.
- Λυκόφρων.
- Μαλλιάρης Α. (έκδ.) (2006). *Ορμένιον*. Νέα Εγκυκλοπαίδεια, τ. 19. Αθήνα.
- Μέγα Ετυμολογικόν Λεξικόν.
- Meuli, K. (1921). *Odyssee und Argonautica Untersuchungen zur griechischen Sagengeschichte und zum Epos*. Berlin: Weidmann.
- Μήδιος, Λαρισαίος.
- Μίμνερμος, αποσπάσματα.
- Μοσχόπουλος, Ν. (1928). Αρμενία. *Μεγ. Ελλ. Εγκυκλοπαίδεια*, 5. Αθήνα: Πυρσός / Φοίνιξ.
- Μουστάκας, Δ.Ε. (1924). Αρμένιον. *MEE*, E, 607γ.
- Μπαρτ, Γ. (1928). Ορμίνιον, *ΣΕ*, 10, 156β.
- Müller, K.O. (1844, [1953]). *Orchomenos und die Minyer*. 253 κ.ε..
- Mythographi Vaticani.
- Ναυπάκτια Έπη, EGF.
- Newman, H., & Newman, J.O. (2003). *A Genealogical Ghart of Greek Mythology*. The University of North Carolina Press. Chapel Hill and London.

Νικοτσάρας, Γ. Ν. (1928). Κριός. ΜΕΕ, ΙΕ, 227β-8α.
 Οβίδιος.
 Όμηρος, Ιλιάς.
 Όμηρος, Οδύσσεια.
 Όμηρος, Σχόλια.
 Ομηρικός Ύμνος, Evelyn – White.
 Οππιανός, Κυνηγετικά.
 Ορφεύς, Αργοναυτικά.
 Παπαλεξάνδρου, Κ.Θ. (Δ/ντής συντ.) (1953). Νέα Παγκόσμιος Εγκυκλοπαίδεια, Αθήναι: Μορφωτική Εταιρεία.
 Πάπυρος – Λαρούς (1964). Γενική Παγκόσμιος Εγκυκλοπαίδεια. Αθήναι: Πάπυρος.
 Πάτσης, Χ. (1957). Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια των Νέων. Εκδ. «Νέου Σχολείου».
 Πausanias, Γεωγραφική Υφήγησις.
 Πίνδαρος, Ισθμιόνικος.
 Πίνδαρος, Νεμεόνικος.
 Πίνδαρος, Ολυμπιόνικος.
 Πίνδαρος, Πυθιόνικος.
 Πίνδαρος, Σχόλια.
 Πλίνιος, Φυσική ιστορία.
 Πλούταρχος.
 Πλούταρχος, Θησεύς.
 Πολυΐστορ, FGrHist.
 Πόσσις ο Μαγνήσιος, στον Αθήναιο.
 Πτολεμαίος, Γεωγραφική Υφήγησις.
 Πτολεμαίος ο Χέννος, Καινή Ιστορία
 Roscher, W.H. (1884-1937). Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie. Leipzig.
 Ρούσσοι, Ε.Ν. (1986). Οι μυθικές Γενεαλογίες της Λακωνίας και της Μεσσηνίας. ΕΜ, 3, 226-7.
 Ρούσσοι, Ε.Ν. (1986). Μήδεια. ΕΜ, 3, 254-7.
 Ρούσσοι, Ε.Ν. (1986). Η Αργοναυτική Εκστρατεία. ΕΜ, 4, 186-7.
 Σενέκας, Μήδεια.
 Σέρβιος, Σχόλια στον Βιργίλιο, Αινειάδα.
 Σιμωνίδης.
 Σκουτέρης, Β. (2021). Μπορεί κανείς να αποφύγει την τύφλωση στην εκφύλιση ωχράς κηλίδας; FZHN.
 Σκύλαξ.
 Σούδα.
 Σοφοκλής, Αντιγόνη.
 Σοφοκλής, Λήμνιαι.
 Stählin, F. (1989). Η Μαγνησία. Μτ. Τ. Αλεξόπουλος, Θ. Ημερολόγιο, 16, Λάρισα 35.
 Στάτιος, Θηβαΐς, Σχόλια.
 Στέφανος, Βυζάντιος.
 Στράβων, Γεωγραφικά.
 Τζέτζης, Σχόλια στον Λυκόφωνα.
 Thomson, G. (1954). Η Αρχαία Ελληνική Κοινωνία - Το Προϊστορικό Αιγαίο. Μτφρ. Γιάννη Βιστάκη, Αθήνα: Εκδοτικόν Ινστιτούτον Αθηνών.

Τσοτάκου – Καρβέλη, Α. (2012). Λεξικό Ελληνικής Μυθολογίας. Αθήνα: Τα Νέα.

Υγίνος, Fabulae.

Φερεκύδης, FGr Hist.

Φιλόστρατος, Εικόνες.

Χατζηφώτης, Ι.Μ. (γενική επιστασία συντάξεως) (χ.χ.). Η αχαϊκή θαλασσοκρατορία και η ναυτική ηγεμονία των Μυκηνών. ΑιΚΜ, 241 κ.ε.

Ψιμόπουλος, Α. (20022). Μυστική Αποστολή «Χρυσόμαλλον Δέρας» [στα όρια του μύθου και της Ιστορίας]. Αθήνα – Γιάννινα: Εκδόσεις Δωδώνη.

Μορφωτικός Οργανισμός Ψυχοβιοανάλυσης «έκ τῶν ὑστέρων», Χριστ. Βαμβούρη κ.ά.

1821 ΣΤΗΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗ: Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ... ΑΛΛΑ ΕΙΧΕ ΘΥΜΑΤΑ!

Γεώργιος Ρυζιώτης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το 1820, ήταν χρονιά μεγάλης δραστηριότητας της Φιλικής Εταιρείας, η οποία ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησό. Μέλη της διέτρεχαν το οθωμανικό κράτος προσπαθώντας να μυήσουν όσο το δυνατόν περισσότερους σε αυτήν, με στόχο τον αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας.

Τον Οκτώβριο του 1820 στο Ισμαήλι της Βεσσαραβίας καταστρώθηκε από τους Φιλικούς το «Γενικόν Σχέδιον» της εξέγερσης, κέντρο της οποίας θα ήταν η Πελοπόννησος. Όμως κάποια από τα σχέδια της Εταιρείας είχαν ήδη προδοθεί ή διαρρεύσει και έτσι η επανάσταση κηρύχθηκε το Φεβρουάριο του 1821 στο Ιάσιο, πρωτεύουσα της Μολδαβίας (Ι. Φιλήμων, 1868, τ. 1^{ος}, σ. 47-58). Το Μάρτιο ξεσπά η επανάσταση και στο Μωριά (25 Μαρτίου 1821).

Ακολούθησαν βαριά αντίποινα των Τούρκων κατά των Ελλήνων σε όλη τη οθωμανική αυτοκρατορία, μα κυρίως σε Κωνσταντινούπολη και Αδριανούπολη.

Μετά την Μεγάλη εβδομάδα του Πάσχα του 1821, Κυριακή του Θωμά και τη Δευτέρα, συνολικά 30 άτομα σφαγιάστηκαν από τους Γενίτσαρους, τα περισσότερα μπροστά στα σπίτια τους (Θρακικά, 1931, Παράρτημα τ. 3^ο, σ. 249-252).

Τόσα θύματα... γιατί; Γιατί 30 προεστοί, ιερείς και ο πρώην Πατριάρχης σφαγιάζονται με τρόπο τόσο επιδεικτικό.;

Τιμωρία για κάτι που έκαναν ή για να μην κάνουν κάτι, που έγινε σε άλλες υπό κατοχή ελληνικές περιοχές...;

Πολλές διαδόσεις, σοβαρές φήμες... για μια επανάσταση που δεν έγινε... αλλά είχε τόσα θύματα!

Όμως, και αυτή η θυσία συνεισέφερε στον κοινό αγώνα της απελευθέρωσης η οποία για την Δ. Θράκη καθυστέρησε άλλα 100 χρόνια και για την Α. Θράκη, πέρα από την τριετία 1920-1921, δεν ήρθε ποτέ (όπως και στη Β. Θράκη).

Λέξεις κλειδιά: 1820, 1821, ελληνική επανάσταση, Αδριανούπολη, Κύριλλος, Γρηγόριος

Εισαγωγή: Φιλικό και «Γενικόν Σχέδιον»

Το 1820, ήταν χρονιά μεγάλης δραστηριότητας της Φιλικής Εταιρείας¹. Μέλη της διέτρεχαν το οθωμανικό κράτος προσπαθώντας να μυήσουν όσο το δυνατόν περισσότερους σε αυτήν, με σκοπό τον αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας.

Με αυτόν τον σκοπό, επισκέφθηκαν και την Αδριανούπολη, και σύμφωνα με τον Αδριανουπολίτη εκπαιδευτικό Μαργαρίτη Βερόνη, σε κανένα από τους πρόκριτους δεν τόλμησαν να εκμυστηρευθούν τα της Φιλικής Εταιρείας, εκτός από τον Μητροπολίτη Δωρόθεο και τον ίδιο (Χρ. Παπασταματίου-Μπαμπαλίτη, 1981, Θρακική Επετηρίδα, σ. 63,64).

Τον Οκτώβριο του 1820 στο Ισμαήλι της Βεσσαραβίας, από τους Φιλικούς, παρουσία του αρχηγού² Υψηλάντη, καταστρώθηκε το σχέδιο της εξέγερσης, κέντρο της οποίας θα ήταν η Πελοπόννησος. Το «Γενικόν Σχέδιον» των Φιλικών πρόβλεπε λαϊκή εξέγερση στην Κωνσταντινούπολη (αλλά και σε άλλες πόλεις) και πυρπόληση του οθωμανικού στόλου, μετάβαση του Υψηλάντη στη Μάνη και εξέγερση στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, για λόγους αντιπερισπασμού (Ι. Φιλήμων, 1860, τ. 1^{ος}, σ. 47-58).

Στις 11 Φεβρουαρίου 1821 ο φιλικός Δ. Ύπατρος σκοτώθηκε από Τούρκους στη Νάουσα και τα έγγραφα, που κουβαλούσε μαζί του, στάλθηκαν στην Πόλη. Επίσης τρεις-τέσσερις μέρες μετά ο φιλικός Ασημάκης Θεοδώρου είχε προδώσει τα μυστικά στους Τούρκους. Έτσι, στις 16 Φεβρουαρίου, στο Κισνόβιο, πρωτεύουσα της Βεσσαραβίας, σε σύσκεψη της φιλικών με τον Υψηλάντη αποφασίζεται να τροποποιηθεί το «Γενικόν σχέδιο». Η πυρπόληση του στόλου αναβάλλεται και η μετάβαση του

Υψηλάντη στην Πελοπόννησο, μάλλον προσωρινά, εγκαταλείφθηκε. Η επανάσταση θα ξεκινούσε στην Μολδαβία στις 27 Φεβρουαρίου, Κυριακή της Ορθοδοξίας. Τελικά ξεκίνησε έξι μέρες νωρίτερα, καθώς κηρύχθηκε την 21η στο Γαλάτσι της Μολδαβίας από το Δημήτριο Αργυρόπουλο, τότε πρόξενο της Ρωσίας (Ι. Φιλήμων, 1834, σ. 318) ¹.

1821: Η Επανάσταση ξεκινά

Αρχές του 1821, σύμφωνα με τον Ιωάννη Παρασχίδη (Δ. Μελανείδου & Ν. Παρασχίδου, 1931, Θρακικά, Παράρτημα τ. 3^{ου}), ο Νεόφυτος Βάμβας³ επισκέπτεται την Αδριανούπολη για να μνησει μερικούς από τους προκρίτους⁴ στην Φιλική Εταιρεία. Η ομιλία του συγκίνησε πολύ και κάποιος παριστάμενος στη συγκέντρωση, προβατέμπορας Ηπειρώτης που ονομαζόταν Αλέξιος, υποσχέθηκε να εισβάλει στην Αδριανούπολη, επί κεφαλής 3000 Ηπειρωτών και Αλβανών Χριστιανών και να σφάξει τούς Τούρκους. Ο Πρόεδρος των δημογερόντων, Ν. Χατζηστάνογλου⁵, γνωρίζοντας ότι οι Τούρκοι θα μάθαιναν, με τον τρόπο τους ό,τι ελέχθη, τον απείλησε ότι θα τον κατήγγελλε στην Κυβέρνηση, εάν επέμενε στην εκτέλεση αυτού του σχεδίου του.

Τότε Διοικητής (Βαλής) στην Αδριανούπολη ήταν ο Μουσταφά πασάς, και τοποτηρητής του (Μουτεσελίμης) ήταν ο μπουσταντζή-μπασιής, δηλαδή ο αρχηγός του τάγματος των Κηπουρών, όπως αποκαλούνταν αυτή η ομάδα των Γενίτσαρων. Το τάγμα αυτό ήταν μεγάλο και ο αρχηγός του, που ονομαζόταν Δερβίς-Βεής Σεχ-Σουβάρ Ζαδές, ήταν δε φίλος του πρώην Πατριάρχη Κυρίλλου του Αδριανουπολίτη.

Το Φεβρουάριο εξαιτίας του ξεσηκωμού για ελευθερία των Ελλήνων στην Μολδοβλαχία, με αρχηγό τον Δημήτριο Υψηλάντη, οι φανατικοί και ο αφηνιασμένοι γενίτσαροι αναζητούσαν τρόπο να εκδικηθούν και να ξεσπάσουν στους ελληνικής καταγωγής κατοίκους της Αδριανούπολης. Ο μουτεσελίμης Ζαδές, χάρη στη φιλία με τον Κύριλλο, που τότε αντικαθιστούσε τον Μητροπολίτη Δωρόθεο, αφού ως συνοδικός ήταν στην Κωνσταντινούπολη, έβρισκε τρόπο να εκτονώνει την κατάσταση (Χρ. Παπασταματίου-Μπαμπαλίτη, 1981, Θρακική Επετηρίδα, σ. 63, 64).

Αρχές Μαρτίου, έγινε μυστικό συμβούλιο στο σπίτι του Πρωτοσύγκελου Θεόκλητου⁶, στο Καραγάτς. Βάλανε και σκοπό-προφύλαξης, έναν νεαρό με το όνομα Θεόδωρος Πιλιτζογλου. Αλλά και πάλι το γεγονός αυτό μαθεύτηκε, καθώς πληροφορήθηκε ο Θεόδωρος από φίλο του Τούρκο... Εν τω μεταξύ ο Μαργαρίτης Βερώνης και ο Θεόκλητος πολλές φορές συζήτησαν περί του τι δέον γενέσθαι, αν η επανάσταση ξεκινούσε και στην Αδριανούπολη και αποφάσισαν να προφυλάξουν τα παιδιά και τις γυναίκες στις περιτειχισμένες εκκλησίες και οι άνδρες να ενθαρρυνθούν να συμμετέχουν (Γ. Λαμπουσιάδης, 1944, Θρακικά, τ. 19^{ος}, σ. 96-97).

Εν τω μεταξύ, στην Κωνσταντινούπολη η καχυποψία κατά των χριστιανών είχε αρχίσει πριν από την έκρηξη της επανάστασης στη Μολδοβλαχία, καθώς από διάφορες πηγές έφταναν στην Πύλη ειδήσεις ότι κάποιες μυστικές εταιρείες ετοιμάζουν εξέγερση. Οι υποψίες των Τούρκων εντάθηκαν, το Φεβρουάριο, καθώς, έφθασαν στα χέρια των Τούρκων μυστικές επιστολές της Φιλικής Εταιρείας, αλλά και από προδοσίες φιλικών (Βλ. σελ.1 και https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνική_Επανάσταση_του_1821). Οι φόβοι ότι θα ακολουθούσαν βαριά αντίποινα των Τούρκων κατά των Ελλήνων έγιναν η σκληρή πραγματικότητα, μετά τον ξεσηκωμό των δευτέρων με τον Υψηλάντη, στη Μολδοβλαχία στις 21 Φεβρουαρίου του 1821 (<https://el.wikipedia.org/wiki/1821> & Ι.Φιλήμων, 1834, σ. 318).

Ο Σουλτάνος καταρχάς διέταξε τον Πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε΄ να αποκηρύξει την επανάσταση και να αφορίσει τον Υψηλάντη και όλους όσους συμμετείχαν στο κίνημα, να στείλει δε το αφοριστικό του μήνυμα με εκπροσώπους του παντού.

Ο Πατριάρχης αναγκάστηκε να ανακοινώσει τον αφορισμό, για να προστατεύσει τους χριστιανούς της πόλης. Ο αφορισμός απέτρεψε, κατά ένα μέρος, την απειλή της γενικής εξολόθρευσης, αλλά δεν εμπόδισε την καταδίκη των κεφαλών των ελληνικών κοινοτήτων...

Το μήνυμα με τον αφορισμό έφθασε στην Αδριανούπολη και με εντολή του Κυρίλλου ο Πρωτοσύγκελος Θεόκλητος περιήλθε όλα τα χωριά και τον διάβαζε στις εκκλησίες.

Εν τω μεταξύ με το που ξεκίνησε η επανάσταση και στο Μωριά (25 Μαρτίου 1821⁷), ο Σουλτάνος διέταξε να συλληφθούν οι κεφαλές των Ελλήνων και να τιμωρηθούν παραδειγματικά. Έτσι ξεκινά μεγάλος διωγμός σε όλη την Τουρκία, μα κυρίως στην Πόλη και την Αδριανούπολη...

α i) https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνική_Επανάσταση_του_1821, ii) www.histo-ryreport.gr,
iii) https://el.wikipedia.org/wiki/Δημήτριος_Ίπατρος

Στην Κωνσταντινούπολη, αρχές Απριλίου, συλλαμβάνονται από τους Τούρκους όλοι οι συνοδικοί Αρχιερείς (φυσικά και ο Μητροπολίτης Δωρόθεος) μαζί με άλλους επιφανείς λαϊκούς, ως αναμειγμένοι στην επανάσταση των Ελλήνων, και φυλακίζονται (Καθηγουμένου Ι. Μ. Πάτμου Αντίπα, 2006).

Κυριακή του Πάσχα, 10 Απριλίου, προφανώς με εντολή της Πύλης, απαγχονίζεται ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄ στην πύλη του Πατριαρχείου, αλλά και τρεις Επίσκοποι (Εφέσου, Νικομηδείας και Αγκιάλου). Οι υπόλοιποι πέντε συνοδικοί θα θανατωθούν στις 3 Ιουνίου 1821, στο Μέγα Ρεύμα (Δέρκων, Μυριοφύτου, Γάνου & Χώρας και Μεσημβρίας), μεταξύ αυτών και ο Μητροπολίτης Αδριανουπόλεως Δωρόθεος.

Η θανάτωση του Πατριάρχη και των ιεραρχών έδωσε το έναυσμα και μουσουλμανικός όχλος μπαίνει στις εκκλησίες και τις λεηλατεί. Περίπου 14 ναοί υπέστησαν βαριές καταστροφές, ενώ εισβολή και καταστροφές έγιναν και στο Πατριαρχείο. Έλληνες καταδιώκονταν και εκτελούνταν στους δρόμους, γεγονότα που περιγράφονται και από ξένους που βρίσκονταν στην Πόλη (Αλ. Δεσποτόπουλος, 1975, Ι.Ε.Ε., τ. 12^{ος}).

Σε όλο αυτό το διάστημα γίνεται μεγάλος διωγμός σε όλη την Τουρκία, μα κυρίως στην Πόλη και την Αδριανούπολη...

Σφαγές στην Αδριανούπολη

Κυριακή των Βαΐων, στις 3 Απριλίου του 1821, σύμφωνα με τον Παρασχίδη (Θρακικά, Παράρτημα 3^ο, σ.249), οι Γενίτσαροι εισέβαλλαν στα γραφεία της Μητρόπολης Αδριανούπολης και συνέλαβαν όλους τους παρόντες δημογέροντες (Γ. Κωνσταντινίδη, 1931, Θρακικά, Παράρτημα 3^ο, σ. 26). Οι συλλήψεις συνεχίστηκαν και τις επόμενες ημέρες.

Στις 7 Απριλίου, 19 συλληφθέντες αποφάσισαν να γράψουν επιστολή⁸ και να τη στείλουν κρυφά στους συγγενείς τους. Με αυτήν ζητούσαν, από όσους την πάρουν, να κάνουν ότι μπορούν και να δώσουν ότι χρειάζεται για τη σωτηρία τους.

Έτσι, πολλοί συγγενείς των φυλακισμένων κατέφυγαν στο *θαυματουργό μέτρο της δωροδοκίας των γενιτσάρων* (Χρ., Παπασταματίου-Μπαμπαλίτης, ό.π.).

Εν τω μεταξύ ένας ιερομόναχος, που βρέθηκε στη φυλακή (προφανώς ο Ιάκωβος Αρτζουμάνογλου) σταλμένος από τον Κύριλλο, ήλθε σε επαφή με τους φυλακισμένους και τους κοινώνησε φέρνοντας Θεία κοινωνία από την Εκκλησία του Αγίου Στεφάνου (ό.π.).

Την επόμενη ημέρα ο Μουτεσελίμης συγκάλεσε σύσκεψη για την τύχη των φυλακισμένων, καθώς ήλθε διαταγή από Κωνσταντινούπολη, από το μεγάλο βεζίρη Αλί Μπουντουρλού, να φονευθούν παραδειγματικά οι φυλακισμένοι και να δεσμευτούν οι περιουσίες τους (ό.π.).

Την Κυριακή 17 Απριλίου του Θωμά, συνολικά 29 άτομα σφαγιάστηκαν από τους Γενίτσαρους, τα περισσότερα μπροστά στα σπίτια τους. Αυτοί, ήταν οι⁹:

1. Πρωτοσύγγελος Θεόκλητος
2. Ιερομόναχος Αρχ. Ιάκωβος Αρτζουμάνογλου (ή -ίδης)
3. Αναστάσιος Κερεστεντζής του Αθανασίου
4. Αντώνιος Αμιράς
5. Βασίλειος Κωνσταντινίδης του Δημητρίου
6. Βασίλειος (βαριλάκις) Πολυχρονιάδης
7. Βλάσακος Αλεξάνδρου
8. Γιαννάκης του Χατζη-Μιχαλάκι
9. Δημήτριος Ζώτου, ο Γραμματέας της Δημογεροντίας
10. Εμμανουήλ (Μανολάκης) Ραΐκοβιτς του Νέσιου
11. Ιωάννης Καραμπαγλής του Κωνσταντίνου
12. Ιωάννης Κώτσου (του Κωνσταντίνου), Γιαρής Εδιρνές,
13. Ιωαννάκης Μουτάφογλου²
14. Μιχαλάκης Δημητρίου

β Ο Ιωαννάκης Μουτάφογλου, ο Χατζή Μιχαήλ κι ο Δημ. Ζώτου ήταν συγγενείς των Καραθεοδωρή, συγκεκριμένα του Κωνσταντίνου που εκείνη την εποχή δίδασκε στο Ελληνική Σχολή Αδριανουπόλεως- από το 1821 έως το 1823 (Σπυρίδων Μαυρογένης, Βίος Κωνσταντίνου του Καραθεοδωρή, Παρίσι:1885, εκδ.2^α, σ.19).

15. Πανούσης (-ιος) Ιωάννης του Πέτρου
16. Χατζή-Ανδρέου
17. Χατζη- Βλάσιος Δημητριάδης (Γούναρης) του Δήμου
18. Χατζη- Γεώργιος Μιρασεγδής του Δημητρίου
19. Χατζη- Δημήτριος (ή Δημητράκης)
20. Χατζή- Θεοχάρης
21. Χατζη- Κωνσταντίνος του Χρήστου
22. Χατζή- Λυμπέρης (ή Λυμπεράκης)
23. Χατζη- Μιχαήλ του Αντωνίου
24. Χατζη- Πέγιος Αθανασιάδης
25. Χατζή- Σωτήριος Δημητριάδης του Στώγιου
26. Χατζή- Στάικος
27. Χατζηστάνογλου Νικόλαος, Πρόεδρος της Δημογεροντίας

και οι κλητήρες: 28) Αντώνιος Βακάλης του Φυλάκτου και 29) Θεοχάρης.

Δεν έφτανε όμως μόνο αυτή η θυσία, καθώς ο Σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ έχει στείλει φερμάνι προς τον τοποτηρητή της Αδριανούπολης (Μουτεσελίμη), τον Δερβίς Βέη, ειδικά για την θανάτωση δια απαγχονισμού, του πρώην Πατριάρχη Κυρίλλου, με την αιτιολογία ότι συμμετείχε στο κίνημα, που προετοίμασε τον ξεσηκωμό των Ελλήνων.

Ο Σεχ Σουβάρ Ζαδέ Δερβίς Βέης, παρέλαβε το φερμάνι την Κυριακή (του Θωμά) και στεναχωρήθηκε πολύ καθώς ήταν φίλος του Κυρίλλου και τώρα αδυνατούσε να τον σώσει.

Δευτέρα το πρωί ο Κύριλλος οδηγείται από τους Γενίτσαρους, διαμέσου της αγοράς, στην Μητρόπολη. Πλησιάζοντας στο χώρο της Μητρόπολης, ο Κύριλλος είδε, μπροστά απ' τη βρύση, τα ακέφαλα σώματα του Πρωτοσύγκελου Θεόκλητου και του Ιερομονάχου Ιακώβου.

Έφθασαν στην πόρτα του μητροπολιτικού μεγάρου και οι δήμιοι πλησίασαν και αφού πέρασαν ένα σχοινί στο λαιμό τον έπνιξαν κρεμώντας τον απ' το κιγκλίδωμα του παραθύρου.

Μετά από τρεις μέρες οι Τούρκοι αποφάσισαν να ρίξουν στα νερά του πλημμυρισμένου τότε Τούτζα, παραποτάμου του Έβρου τα σώματα των θυμάτων τους.

Το βράδυ τα πτώματα παρασύρθηκαν από το ορμητικό ρεύμα και φθάσαν στο Κούλελι-μπουργακάζ, Πύθιο σήμερα, όπου κάποια πιάστηκαν από τα δεσίματα των εκεί υδρόμυλων...

Μετά από μερικές μέρες ένας Τούρκος που ήλθε να αλέσει, ανέφερε στον μυλωνά Χρήστο, κάτι παράξενο που πρόσεξε: *πάνω στα πτώματα των Γκιαούρηδων, που πιάστηκαν στις δέστρες του υδρόμυλου, υπήρχαν κοράκια, εκτός από το πτώμα ενός που είχε γένια.*

Ο μυλωνάς Χρήστος Αργυρίου, αφού υποπετεύθηκε ποιος μπορεί να είναι, ζήτησε από τον Τούρκο να του το δείξει και την ίδια νύκτα μετέφερε το σώμα του Πατριάρχη στο σπίτι του, όπου το ενταφίασε (Χρ. Παπασταματίου-Μπαμπαλίτης, ό.π.).

Από εκείνη την ημέρα και μετά πολλά καλά ήλθαν στην οικογένεια, ευλογία του Κυρίλλου!

Το 1833 ο Μητροπολίτης Αδριανουπόλεως Γρηγόριος (1830-1840)¹⁰, έκανε ανακομιδή των οστών του Πατριάρχη στην Μητρόπολη Αδριανουπόλεως σε ειδικό οστεοφυλάκιο.

Η ζωή και η θυσία του Ιερομάρτυρα καταρχάς, αλλά και οι διηγήσεις πιθανόν της οικογένειας του Χρήστου Αργυρίου για θαύματα, οδήγησαν τον Γρηγόριο να ζητήσει από τον ιατροδιδάσκαλο Κωνσταντίνο Τζολάκογλου, τον Λήμνιο να γράψει την Ακολουθία του Κυρίλλου¹¹ και ένα υπόμνημα, τα οποία ολοκληρώθηκαν το 1836 (μόλις δέκα πέντε χρόνια μετά το μαρτύριο του Ιεράρχη).

Φυσικά μετά το 1821, και κάθε χρονιά, την ημέρα της επετείου του μαρτυρίου, στην αρχή, γινόταν μνημόσυνο μυστικά, αλλά με τον καιρό μεγαλοπρεπώς και πανηγυρικά (Θρακικά, 1931, Παράρτημα 3^ο, σ. 28, 29).

Με τον ξεριζωμό της ελληνικής κοινότητας της Αδριανούπολης ο Μητροπολίτης και οι δημογέροντες ανέλαβαν να συσκευάσουν ό,τι πολύτιμη κληρονομιά- κειμήλια διέθετε η Ελληνική Κοινότητα μέσα σε, *υπέρ των 70*, κιβώτια που έστειλαν προς φύλαξη, προσωρινά στο Διδυμότειχο και για ασφάλεια, στην Αθήνα (Απ. Ευθυμιάδης, 2005).

Ανάμεσα σε αυτά ήταν, προφανώς και το κιβώτιο με τα οστά του Κυρίλλου, όπως και άλλα λείψανα.

Δυστυχώς η πολύτιμη κασέλα (με τα οστά) έχει εξαφανισθεί και σήμερα μόνο το επιστήθιο του σεβ. Γρηγορίου με το τεμάχιο διασώζεται στην Ι.Μ.Μ Βατοπεδίου.

Πέρασαν εβδομήντα χρόνια, από τη δημιουργία της Νέας Ορεστιάδας, όπου φιλοξενήθηκαν οι ξεριζωμένοι Καραγατσιανοί¹² Αδριανουπολίτες, ώστε το 1993 και μετά από ενέργειες του Μητροπολίτου Δ.Ο.Σ¹³ κ. Νικηφόρου, αναγνωρίστηκε ο Κύριλλος από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος, ως Άγιος της Εκκλησίας μας (Πράξις 403/8-7-1993).

Πλέον η μνήμη του τιμάται την 18ην Απριλίου, ημέρα του μαρτυρίου του, που μεταφέρεται την Κυριακή του Θωμά.

Τελικά έγινε επανάσταση στην Αδριανούπολη;

Τόσα θύματα...γιατί; 30 Προεστοί, Ιερείς και ο πρώην Πατριάρχης σφαγιάζονται με τρόπο τόσο επιδεικτικό....

Τιμωρία για κάτι που έκαναν ή για να μην κάνουν κάτι... που έγινε σε άλλες υπό κατοχή ελληνικές περιοχές:

Για να δούμε τι πληροφορίες υπάρχουν:

Στις 4 Μαΐου 1821 ο Γενικός Πρόξενος του πάπα στα Επτάνησα μαρκήσιος Carlo de Ribas Pieri μεταδίδει στην Αγία Έδρα από την Κέρκυρα την «επίσημη» πληροφορία ότι οι Έλληνες κατέλαβαν την Αδριανούπολη: «*Προχθές έφθασεν εκ Σάμου πλοίον υπό ρωσικήν σημαίαν, το οποίον έφερε την είδησιν περί καταλήψεως της Αδριανουπόλεως υπό των Ελλήνων, (πιθανόν αρχές Απρίλη, μιας που το ταξίδι από Σάμο στην Κέρκυρα διαρκούσε, προφανώς, αρκετές ημέρες). Χθες η είδησις αύτη επεβεβαιώθη ως επίσημος υπό των υπαλλήλων του Μεγάλου του λόρδου Υπάτου Αρμοστού. Συνεπεία της ειδήσεως ταύτης ο ενθουσιασμός των Ελλήνων τούτων νησιωτών έφθασεν εις το κατακόρυφον. Πολλοί Κεφαλλήνες και Ζακύνθιοι ανεχώρησαν ήδη ίνα ενωθούν με τας φάλαγγας των συμπατριωτών των*» (Γ. Θ. Ζώρα. 1971, Παρνασσός, τ. 13^{ος}, σ. 130).

Οι ευχάριστες ειδήσεις αυτές προκαλούσαν παντού παραλήρημα. Αναφορά του ίδιου προξένου από την Κέρκυρα (22 Απριλίου 1821) εξαιτίας ειδήσεων που δημοσιεύθηκαν στην εφημερίδα *Observatore Triestino* (Παρατηρητής της Τεργέστης): «*Το άρθρον το ανατυπωθέν εκ του Observatore Triestino ... καταχωρηθέν δε χθες εν τη ενταύθα εκδιδομένη Gazettea ... προεκάλεσεν εις την νήσον ταύτην πνεύμαν φανατισμού, τόλμης και απρονοησίας, αίτινες προσβάλλουν βαθύτατα τον οφειλόμενον σεβασμόν προς τον Σεπτόν άνακτα, προστάτην των νήσων τούτων (δηλ. τον άγγλο βασιλιά)*» (Γ.Θ. Ζώρα, ό.π., σ. 126, 129).

Στις 24 Μαΐου έγραφαν οι καπεταναίοι της Ύδρας και των Σπετσών στον Γεωργάκη Βαρνακιώτη και λοιπούς καπεταναίους Ξηρομέρου, Βάλτου και Απόκουρου: «*Ιδού, με την βοήθειαν του τιμίου Σταυρού, ο γενικός μας επίτροπος Αλέξανδρος Υψηλάντης εμβήκεν εις την Αδριανούπολιν... τα νησιά του Αρχιεπισκόπου έβγαλαν ως πεντακόσια καράβια*» (Ν. Φυσεντζίδου, 1863, σ. 60-61).

Από στόμα σε στόμα οι πληροφορίες για τους πολεμικούς θριάμβους του Υψηλάντη διογκώνονταν, οι αριθμοί πολλαπλασιάζονταν. Πανηγυρισμοί παντού για την Αδριανούπολη Έγραφε ο κυβερνήτης του πολεμικού των Σπετσών «Αλέξανδρος» Γεωργάκης Χ. Ανδρέου, στο ημερολόγιο του σκάφους την 1^η Ιουνίου 1821: «*2 της νυκτός βλέπομεν τον Γιακουμάκη Τομπάζη (το καράβι του δηλαδή) και ισάφει τρία φανάρια και αρχίζει και σαλουδάρει (χαιρετίζει) με κανόνια και λιανά άρματα· κατόπιν ακούομεν και φωνάς ...και ευθύς ορτσάρομεν ...και ερωτήσαμεν ...μας είπεν ότι ο Υψηλάντης υπέταξε την Εντρενέ (Αδριανούπολιν). Ακούοντες λοιπόν αρχίσαμεν και εσαλουδάραμεν και ημείς ρίπτοντες τέσσαρα κανόνια και αδειάζοντες και δύο φορές την λιανομπαταρίαν*» (Αναργ. Χατζηαναργύρου, 1861, Τα Σπετσωτικά, τ. 3^{ος} σ. 105).

Το κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη στις Ηγεμονίες είχε καταλήξει σε καταστροφή και ο πρωταγωνιστής του βρισκόταν αιχμάλωτος των Αυστριακών στο φρούριο του Μούγκατς (1822). Αλλά οι πρόκριτοι της Ύδρας πληροφορούσαν με γράμμα τους τον Κολοκοτρώνη πως ο Υψηλάντης κατέλαβε την Αδριανούπολη (Ι. Θεοφανίδη, 1836, Ιστορικών Αρχείον, τ. 1^{ος}).

Η είδηση φτάνει στην Ρούμελη. Την κοινοποιεί ο Γ. Βαρνακιώτης στον πληθυσμό: «*Ο αρχηγός του Γένους μας πρίγκιψ Υψηλάντης κυρίευσεν την Αδριανέ με το πυρ και την μάχαιραν, και εντός ολίγου εμβαίνει και εις αυτήν την Κωνσταντινούπολιν*» (Ι. Φιλήμονος, 1852-1861, τ.3^{ος}, σ. 334).

Στην Αλωνίσταινα, ο Κολοκοτρώνης, για να εμπυνώσει τους φοβισμένους στρατιώτες, δίνει νέες διαστάσεις στον μύθο για την Αδριανούπολη: «*Οι Ρούσσοι επήρανε την Ενδρενέ και έως τώρα θα επήρανε και την Πόλιν και μας στέλνουν αρχηγόν εδώ με χρήματα, με μπαγιονέτες δέκα χιλιάδων και με πολεμοφόδια και όπλα*» (Στ. Στεφανοπούλου, 1864, σ. 44).

Την υπόθεση διασαφηνίζει ο Π. Πατρών Γερμανός: «*Ελέγοντο τέρατα, πότε ότι εκυρίευσεν (ο Υψηλάντης) την Φιλιπούπολιν, πότε την Αδριανούπολιν, πότε ότι έφθασε μέχρι Κωνσταντινουπόλεως και την εκυρίευσεν με 200 και επέκεινα χιλιάδας στρατού· αι δε τοιαύται ειδήσεις, αγκαλά και απίθανοι, εκοινολο-*

γούντο εις τους πολλούς δια να εμψυχώνωνται οι Έλληνες» (Απομνημονεύματα των αγωνιστών του 21, 1955-57, σ. 105).

Επίσης, για τον ρόλο των ψευδών διαδόσεων στην επαναστατική κινητοποίηση του ελληνικού λαού γράφει ο λόγιος, αγωνιστής, από την Αδριανούπολη, Κάρπος Παπαδόπουλος, το 1858: «...η ρήξις της επαναστάσεως εσυνοδεύετο και με πολλά ψεύδη. Ειδάλλως ήτο δύσκολον να κινήση τις τον πεφοβισμένον ν' αδράξη τα όπλα κατά των δεσποτών αυτού... Δια να τον πείσουν όθεν οι νοήμονες, μύρια ψεύδη έπρεπε να του επιπορεύσουν: πότε μεν του λέγουν, ιδού οσονούπω πλάκωσαν στρατοί από όλη την Ευρώπην, πότε δε από την Ρωσίαν ή από άλλον μέρος. Και όταν εφαιίνοντο παραπλέοντα πλοία εμπορικά εις την θάλασσαν του έλεγον: Ιδού, τα βλέπεις; Εδώ έρχονται, μας φέρουν στρατόν, πολεμοφόδια, τροφάς κ.λπ! Όταν δε αιματώθησαν και ήρχισαν οποσούν να ενθαρρύνονται του έλεγον: Ιδού ο Υψηλάντης, διαβάς τον Δούναβιν, πλησιάζει την Κωνσταντινούπολιν και ημείς εισέτι εις την Λάρισαν δεν εφθάσαμεν! ...» (Απάνθισμα του ιστορικού αγώνος των Ελλήνων, σ. 65, 66).

Ουδέποτε λοιπόν έγινε επανάσταση στην Αδριανούπολη, καθώς αργότερα και εκ των πραγμάτων δι-αψεύσθηκε, αλλά τέτοιου είδους πληροφορίες και σκέψεις, πιστεύω, συνετέλεσαν ώστε να επισυμβούν τα προηγούμενα τραγικότερα γεγονότα. Αλλά και να κινητοποιηθεί ανάλογα ο ελληνικός πληθυσμός κι ο εξωτερικός παράγων, που τόσο μεγάλο ρόλο έπαιξε, και παίζει.

Σημειώσεις

- [1] Το 1818 η έδρα της Φιλικής μεταφέρθηκε απ' την Οδησό στην Κωνσταντινούπολη, δηλαδή στην καρδιά της Οθωμανικής εξουσίας, κάτι που έδειχνε «την αυτοπεποίθηση των Φιλικών στις συνομωτικές οργανωτικές τους ικανότητες» (Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Ο αγώνας για την ελληνική ανεξαρτησία. Πολιτική και στρατηγική των Ελλήνων και της οθωμανικής αυτοκρατορίας 1821-1832*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα: 1996, σελ. 59).
- [2] Τον Απρίλιο του 1820 ανέλαβε την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας ο Αλέξανδρος Υψηλάντης.
- [3] Ο Νεόφυτος Βάμβας (Χίος 1776 - Αθήνα, 9 Ιανουαρίου 1855) υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες λόγιους και είναι ένας από τους λεγόμενους *Δασκάλους του Γένους*, εκπρόσωπος του νεοελληνικού Διαφωτισμού. Μαθητής του Δωροθέου Πρωίου και συνεργάτης του (στην Κωνσταντινούπολη, στο Βουκουρέστι, στη Βλαχία), από το 1791 μέχρι το 1808, που πήγε για σπουδές στο Παρίσι. (https://el.wikipedia.org/wiki/Νεόφυτος_Βάμβας).
- [4] Στα Θρακικά (Παράρτημα τ. 3ου, σ. 16) καταγράφονται ως φιλικοί στην Αδριανούπολη οι Δημήτριος Χατζηστάνου και Α. Παυλίδης.
- [5] Ο πλούσιος Νικόλαος Χατζηστάνογλου, κατάγονταν από την Φιλιππούπολη, ήταν δε μέλος της Φιλικής Εταιρείας, σύμφωνα με τον Ν. Παρασχίδη (Θρακικά, Παράρτημα τ. 3ου, σ. 249).
- [6] «Είχε δε ο αοίδιμος μέγα και επιβλητικόν σώμα και γενναιότητα λέοντος. Ήτο δε ιππεύς άριστος και λίαν εξησκημένος εις την χρήσιν των όπλων...» (Γ., Λαμπουσιάδης, *Περί Κυρίλλου Στ'*, Αθήνα: 1944 Θρακικά, τ. 19ος, σ. 96).
- [7] Επιθέσεις βέβαια εναντίον των Τούρκων άρχισαν το δεκαήμερο 14-25 Μαρτίου σε διαφορετικά σημεία στο Μωριά (https://el.wikipedia.org/Ελληνική_Επανάσταση_του_1821)
- [8] Το πολύτιμο τούτο έγγραφο βρισκόταν στην κατοχή του Αλέξανδρου Γιαρίμη, υιού του Ιω. Γιαρήμ Εδιρνέ. Από αυτόν το πήρε ο κ. Ιω. Παρασχίδης και μετά ο Κ. Καραθεοδωρής. Προφανώς το πρωτότυπο δεν διασώζεται πια, παρά μόνο δύο αντίγραφα: το παρόν, που διέσωσε ο Γ. Λαμπουσιάδης - Θρακικά, τ. 19, σ. 99, και ένα, μόνο το κείμενο, από ομιλία του Κ. Κουρτίδη, το οποίο διέσωσε ο παπά-Σταμάτης, και δι' αυτού ο Χρ. Παπασταματίου-Μπαμπαλίτης.
- [9] Πληροφορίες που μας παρείχαν: ο Γ. Λαμπουσιάδης (*Περί Κυρίλλου του Στ*, στα Θρακικά: τ.19ος), ο Ν. Παρασχίδης (*Αι σφαγαί της Αδριανούπολης*, στα Θρακικά: Παράρτημα τ. 3ου), ο Χρ. Μπαμπαλίτης (*Απαγχονισμός του Πατριάρχη Κυρίλλου Στ'*, στη Θρακική επετηρίδα: τ. 2ος), οι Ν. Στάγκος και Γ. Σαλονικίδης (*Ο θρακικός αγών*, καταγραφή από Αριστ. Χριστίδη, στο Αρχείο ΘΛΓΘ.: τ. 27ος), ο Χρ. Τσονίδης (*Κύριλλος Στ' Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 1813- 1818*, Ορεστιάς: 1986) και ο Απ. Ευθυμιάδης (*Η συμβολή της Θράκης εις τους απελευθερωτικούς αγώνες του έθνους από του 1361 μέχρι του 1920*, Αλεξανδρούπολη: 2005).
- [10] Ο Γρηγόριος (1785 - 1860) ήταν αδελφός του Αγίου Θεοδώρου του Βυζαντίου και προστάτου της Μυτηλήνης. Έγινε Μητροπολίτης Αδριανουπόλεως για δέκα χρόνια (1830-1840). Το 1840 πήγε στη Ι.Μ. Μονή Βατοπεδίου, για να ησυχάσει, μετά την αναγκαστική παραίτησή του, λόγω πιέσεων των Τούρκων.

- [11] Σήμερα διασώζεται στην Ι.Μ.Μ Βατοπεδίου (υπ. αριθ. 743 Κώδικα, της βιβλιοθήκης της Ιεράς Μονής, επιγραφόμενο *Λόγοι διαφόρων*), ένα επαυξημένο ακριβές αντίγραφο της Ακολουθίας και του Υπομνήματος, που έκανε το 1844, προφανώς κατ' εντολή του Γρηγορίου που τότε μόναζε εκεί, ο μοναχός Ιάκωβος.
- [12] Προάστιο της Αδριανούπολης, όπου υπήρχε ο περίφημος σταθμός (του Οριάν εξπρές) της Αδριανούς.
- [13] Διδυμοτείχου- Ορεστιάδος- Σουφλίου.

Βιβλιογραφία

- χ.σ. (1955-57). Απομνημονεύματα των Αγωνιστών του 21. Εκδόσεις Τσουκαλά.
- Δεσποτόπουλος, Αλ. (1975). Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Τόμος 12^{ος}.
- Ευθυμιάδης, Απ. (2005), Η συμβολή της Θράκης εις τους απελευθερωτικούς αγώνες του έθνους από του 1361 μέχρι του 1920.
- Ζώρα, Γ. (1971). Άγνωστα έγγραφα του απορρήτου Αρχείου του Βατικανού περί της Ελληνικής Επανάστασης. Περιοδικό «Παρνασσός». Τόμος 13^{ος}.
- Θεοφανίδη, Ι. (1836). *Ιστορικόν Αρχείον*. Τόμος 1^{ος}.
- Καθηγουμένου Ι. Μ. Πάτμου Αντίπα (2006). Βίος και Ακολουθία των εν Πάτμω Διαλαμψάντων Αγίων.
- Κωνσταντινίδης, Γ. (1931). Ολίγα περί Θράκης. Θρακικά, Έκτακτο τεύχος επί τη εκατονταετηρίδι της εθνικής ανεξαρτησίας. Παράρτημα Τόμου 3^{ου}.
- Λαμπουσιάδης, Γ. (1944). Περί Κυρίλλου του Στ'. Θρακικά. Τόμος 19^{ος}.
- Μελανειδου, Δ., Παρασχίδου, Ν. (1931). Αι σφαγαί της Αδριανουπόλεως. Θρακικά. Έκτακτο τεύχος επί τη εκατονταετηρίδι της εθνικής ανεξαρτησίας. Παράρτημα Τόμου 3^{ου}.
- Παπαδόπουλος, Κάρπος (1976). Απάνθισμα του Ιστορικού Αγώνος των Ελλήνων. Εκδόσεις Παπαζήση.
- Παπασταματίου- Μπαμπαλίτη, Χρ. (1991). Μαρτυρικός θάνατος των Προεστών της Αδριανουπόλεως και απαγχονισμός του τ. Πατριάρχου Κυρίλλου Στ' εν έτει 1821. Θρακική Επετηρίδα. Τόμος 2^{ος}.
- Παπασωτηρίου, Χαρ. (1996). Ο αγώνας για την ελληνική ανεξαρτησία. Πολιτική και στρατηγική των Ελλήνων και της οθωμανικής αυτοκρατορίας 1821-1832.
- Παρασχίδης, Ν. (1931). Αι σφαγαί της Αδριανουπόλεως. Θρακικά. Έκτακτο τεύχος επί τη εκατονταετηρίδι της εθνικής ανεξαρτησίας. Παράρτημα Τόμου 3^{ου}.
- Στάγκος, Ν., Σαλονικίδης, Γ. (1962). Ο θρακικός αγών. Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού. Τόμος 27^{ος}.
- Στεφανόπουλος, Στ. (1864). Απομνημονεύματα τινά της Επανάστασεως του 1821.
- Τσονίδης, Χρ. (1986). Κύριλλος Στ' Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 1813- 1818.
- Φιλήμων, Ι. (1860). Δοκίμιο Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως. Τόμος 1^{ος}.
- Φιλήμων, Ι. (1834). Δοκίμιο Ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρείας.
- Φυσεντζίδου, Ν. (1863). Ανέκδοτοι αυτόγραφοι επιστολαί των επιστημοτέρων Ελλήνων οπλαρχηγών και διάφορα προς αυτούς έγγραφα της Διοικήσεως, μεθ' ιστορικών σημειώσεων.
- Χατζηαναργύρου, Αναργ. (1861). Τα Σπετσωτικά. Τόμος 3^{ος}.

Ιστοσελίδες

- https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνική_Επανάσταση_του_1821
www.historyreport.gr
https://el.wikipedia.org/wiki/Δημήτριος_Ίπατρος,
https://el.wikipedia.org/wiki/Νεόφυτος_Βάμβας

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Δημήτριος Κιηγμάς

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πριν από 200 χρόνια, το 1821, το ελληνικό γένος ευρισκόμενο επί 400 χρόνια υπό τον οθωμανικό ζυγό ξεκίνησε τον αγώνα της ανεξαρτησίας του. Στην ελληνική Επανάσταση συμμετείχαν Έλληνες όλων των κοινωνικών τάξεων και από κάθε μέρος Ελλήνων. Οι Έλληνες της Αδριανούπολης δεν μπορούσαν να απέχουν από τον ξεσηκωμό και τον αγώνα για ελευθερία. Ωστόσο, η κοντινή αφενός απόσταση από την Κωνσταντινούπολη και η σημασία που είχε για τους Οθωμανούς, με ό,τι αυτό συνεπάγεται σε παρουσία στρατιωτικών αρχών και στρατευμάτων αποδείχθηκαν καθοριστικοί παράγοντες, ώστε οποιαδήποτε θέληση και προσπάθεια για τοπικό ξεσηκωμό να ματαιωθεί. Αυτό όμως δεν απέτρεψε πολλούς Αδριανουπολίτες να συμμετάσχουν στην επανάσταση της νότιας Ελλάδας και -λίγο πριν το 1821- στις παραδουνάβιες ηγεμονίες για τον ίδιο σκοπό, είτε ενταγμένοι ατομικά σε στρατιωτικά σώματα άλλων οπλαρχηγών, όπως ο Δημήτριος Βούλγαρης και ο Παναγιώτης Μπάχαρης είτε δημιουργώντας δικά τους, όπως τα αδέρφια Δημητρίου, ο Νικόλαος Μισυρλής και άλλοι. Από τις σημαντικότερες παρουσίες ήταν εκείνη του Κάρπου Παπαδόπουλου, ο οποίος διέθεσε τον εαυτό του και την περιουσία του στον αγώνα ως αγωνιστής αλλά και ως μέλος της Φιλικής Εταιρίας. Φιλικοί υπήρξαν και άλλοι Αδριανουπολίτες μνημένοι είτε στο παράρτημα της Αδριανούπολης είτε αλλού, πολλοί από τους οποίους το πλήρωσαν με τη ζωή τους.

Λέξεις κλειδιά: 1821, Ελληνική Επανάσταση, Αδριανούπολη, Αδριανουπολίτες αγωνιστές, Κάρπος Παπαδόπουλος

Εισαγωγή

Πριν ξεκινήσω, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συντελεστές του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης της πόλης μας για την ευκαιρία που μας δίνει να αναδείξουμε την ιστορία και τις προοπτικές αυτού του τόπου, αλλά και τις δικές μας ικανότητες και ανησυχίες. Ελπίζω ότι θα συνεχίζει για πολλά ακόμη χρόνια την πλούσια δράση του και την προσφορά του στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας παρά τις δυσοίωνες προβλέψεις.

Η ιστορία της Νέας Ορεστιάδας, μπορεί να αρχίζει πριν από 98 χρόνια, το 1923, ωστόσο η ιστορία των ιδρυτών κατοίκων της, προερχομένων από την Αδριανούπολη βυθίζεται στους αιώνες και ακολουθεί κατά κανόνα την μοίρα του ελληνισμού. Στην κρίσιμη καμπή του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα του 1821 οι Αδριανουπολίτες ήταν παρόντες. Με τον λόγο, τα σχέδια, τα χρήματα, τα σώματά τους έπαιξαν καθοριστικό ρόλο τόσο στην έναρξη του αγώνα στη Μολδοβλαχία όσο και στην εξέλιξη και τελική δικαίωση στη νότια Ελλάδα.

Αν λοιπόν σήμερα, 200 χρόνια από την έναρξη της ελληνικής επανάστασης κατά των Οθωμανών Τούρκων, στις εργασίες αυτού του Συνεδρίου συζητάμε για κοινωνική και οικονομική βιώσιμη ανάπτυξη της ελληνικής Νέας Ορεστιάδας, το οφείλουμε εν πολλοίς και στους δικούς μας προγόνους, στους οποίους είναι αφιερωμένη η παρούσα εργασία.

Η συμμετοχή των Αδριανουπολιτών στον Αγώνα

Θεόκλητος Πολυείδης

Πρωτεργάτης του ξεσηκωμού υπήρξε ο Αδριανουπολίτης ιερομόναχος Θεόκλητος Πολυείδης, γνωστός κυρίως για το προφητικό ποιητικό έργο του «Οπτασίες του Αγαθάγγελου», με το οποίο ήγειρε τη θέληση των Ελλήνων για ξεσηκωμό και έπεισε τους ηγεμόνες της Δύσης να δουν με συμπάθεια τον δίκαιο αγώνα τους (Λουκάτος 1962).

Η συμμετοχή του ωστόσο στον αγώνα δεν εξαντλείται στο εν λόγω έργο. Ενώ ήταν ακόμη διάκονος ο Θεόκλητος, «Ἡ φλογερά αὐτοῦ φιλοπατρία παρέσυρεν αὐτὸν εἰς ἐθνικοὺς ἀγῶνας καὶ συμμετέσχεν

ένεργῶς εἰς τὴν κατὰ τῶν Τούρκων δρᾶσιν τῶν Ἑνετικῶν στρατευμάτων ἐν Εὐβοίᾳ πρὸς ἐκπόρθησιν τοῦ φρουρίου τοῦ Εὐρίπου» (Λαυριώτης 1934).

Φιλική Εταιρεία

Στην προετοιμασία του αγώνα, βέβαια, καθοριστικό ρόλο έπαιξε η Φιλική Εταιρεία, ιδρυθεῖσα στην Οδησό το 1814 και εδρεύουσα μετά το 1817 στην Κωνσταντινούπολη. Στην Αδριανούπολη ήταν συνεχές οι επισκέψεις του Ρήγα Φεραίου (Ευαγγελίδης 1931) και αργότερα του Εμμανουήλ Ξάνθου και του Νεόφυτου Βάμβα (Κούκος 1998), οι οποίοι οργάνωναν από εκεί τον αγώνα στη Θράκη μώνοντας πλήθος Αδριανουπολιτών αλλά και τον Δωρόθεο Πρώιο, Χιώτη μεν στην καταγωγή, αλλά Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως από το 1813 ως το 1821. Κατά δε τον Αμβρόσιο Φραντζή ήταν «ο κορυφαίος πάντων κατὰ την μάθησιν και την συστηματικὴν παιδείαν μεταξύ των Αρχιερέων» (Φραντζής 1839).

Αν είναι αληθινή η πληροφορία των Θρακικών (Ευαγγελίδης 1931), ότι Φιλικοί υπήρξαν πριν την έκρηξη της Επανάστασης όλοι οι Δημογέροντες και όλοι οι Πρόεδροι των Συντεχνιών της Αδριανούπολης, τότε οι μνημένοι Αδριανουπολίτες στη Φιλική Εταιρεία ίσως να ξεπερνούν και τα 100 άτομα, αφού οι Συντεχνίες στην Αδριανούπολη την περίοδο εκείνη δεν πρέπει να ήταν πολύ λιγότερες από τις 84 που απαριθμεί ο Λαμπουσιάδης 70 χρόνια αργότερα (Μ.Α.Σ. 1938).

Από το αρχείο του ιστορικού της Επανάστασης Ιωάννη Φιλήμωνα, ο οποίος ως Γραμματέας του Δημητρίου Υψηλάντη είχε πρόσβαση σε σχετικά αρχεία, πληροφορούμαστε τα ονόματα τριών ακόμη –μόνο– απόδειξη της μυστικότητας της Φιλικής Εταιρείας, Φιλικών Αδριανουπολιτών εμπόρων, οι οποίοι μνήθηκαν στα μυστικά της Εταιρείας στο Γαλάτσι της Ρουμανίας: Του Δημήτρη Χατζηστάνου που κατηγήθηκε το 1819, του Σωτήρη Κώκια, το 1821 και του Δημήτρη Λέτζογλου, το 1820. Τον τελευταίο τον συναντάμε να συνυπογράφει με άλλους 13 Έλληνες πατριώτες ευχετήρια περί υγείας επιστολή προς τον Αλέξανδρο Υψηλάντη τον Φεβρουάριο του 1821. Εκεί μεταξύ άλλων και μετά των άλλων δηλώνει ότι προσφέρει τον εαυτό του στις διαταγές του Υψηλάντη «μ' ὄλον τὸν διακαῆ καὶ πεπυρακτωμένον ζῆλον ἐν ὅποιαδήποτε περιστάσει, θέσει καὶ καιρῷ» (Φιλήμων 1860).

Από αίτηση του Κάρπου Παπαδόπουλου προς το Υπουργείο Στρατιωτικῶν το 1865, μαθαίνουμε ότι και αυτός υπήρξε μέλος της Φιλικής Εταιρείας, μνηθείς το 1818 στην Οδησό από τον Πρόεδρο της εκεί Φιλικής Εταιρείας. Ο Κάρπος Παπαδόπουλος γεννήθηκε το 1785 στην Αδριανούπολη (Παπαδόπουλος 1976). Δεκαέξι ετών μετανάστευσε με τους γονείς του στη Ρωσία, όπου ασχολήθηκε επιτυχώς με το εμπόριο. Όταν ξέσπασε η Επανάσταση, πούλησε την περιουσία του και συγκρότησε δικό του στρατιωτικό σώμα στη Στερεά Ελλάδα (Καμαριανάκης 1974). Εκεί, τα πρώτα τέσσερα χρόνια της επανάστασης, τέθηκε υπό τις διαταγές του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Έλαβε μέρος σε αρκετές μάχες φτάνοντας μέχρι τον βαθμό του αντισυνταγματάρχη. Στην αίτησή του ζητά να αναγνωριστούν οι θυσίες του στον Αγώνα και να λάβει μεγαλύτερη σύνταξη, ώστε να ζήσει και ο ίδιος αξιοπρεπώς, αλλά να βοηθήσει και τα παιδιά του. Για την ιστορία, να πούμε ότι η αρμόδια επιτροπή του Υπουργείου Στρατιωτικῶν άφησε την αίτησή του υπό σκέψη ως τις 17 Απριλίου 1871, οπότε και πέθανε ο Κάρπος, σημειώνοντας στον φάκελό του «άπεβίωσε συνταξιούχος» (Ευαγγελίδης 1931). Ήταν, επίσης, λόγιος και συγγραφέας κυρίως της ζωής και της δράσης του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Ο τάφος του βρίσκεται στο Μεσολόγγι (Διαμάντης 1963).

Ένας ακόμη Αδριανουπολίτης Φιλικός ήταν ο Χατζηγεώργιος Δημητρίου. Γεννήθηκε στην Αδριανούπολη στο τέλος του 18ου αιώνα και φοίτησε στην Ελληνική Σχολή Αδριανουπόλεως. Με στρατιωτικό σώμα που συγκρότησε από την προσωπική του περιουσία και έχοντας στο πλευρό του και τον αδερφό του Χατζη – Στεφανή έλαβε μέρος σε σημαντικές μάχες υπό τις διαταγές άλλοτε του Δημητρίου Υψηλάντη και άλλοτε του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη ή του Χατζηχρήστου (Ευαγγελίδης 1934).

Το 1820 μνήθηκε στη Φιλική Εταιρεία ο Γεώργιος Παπάς ή Κούρτογλου ή Καραγιώργος μαζί με τους πέντε αδερφούς του (Εκ της Συντάξεως 1943). Γεννήθηκε στο Μποσνοχώρι Αδριανουπόλεως, τη Βύσσα. Όταν ανδρώθηκε, μετανάστευσε στη Μολδαβία. Εκεί, με την έναρξη του ένοπλου αγώνα τάχθηκε στο πλευρό του Υψηλάντη ως εκατόνταρχος. Υπήρξε από τις πιο ηρωικές μορφές στις μάχες στο Γαλάτσι και στο Σκουλένι στην αποτυχημένη επανάσταση της Μολδοβλαχίας. Μετά την απελευθέρωση έζησε φτωχός στην Αθήνα και πέθανε εκεί το 1824 από χολέρα (Ρωσίδης 1976).

Φιλικός ήταν και κάποιος Παυλίδης αγνώστων, δυστυχώς, λοιπών στοιχείων, για τον οποίον γνωρίζουμε μόνο ότι μνήσε στη Φιλική Εταιρεία τον Ιωάννη Κεφάλα (Σαμοθράκης 1942).

Στον αγώνα της Μολδοβλαχίας έλαβαν μέρος ενταγμένοι μάλιστα στον Ιερό Λόχο δύο από τους τέσσερις αδερφούς Ξενοκράτη, καταγόμενοι από το Σαμμάκοβο της Βιζύης αλλά κατοικούντες από την

παραγωγική ηλικία στο Βουκουρέστι. Και οι τέσσερις ήταν μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Ο Πασχάλης σκοτώθηκε στη μάχη στο Σκουλένι, ενώ ο Κωνσταντίνος συνέχισε στη Ρουμανία μαζί με τα άλλα αδέρφια του τις ευεργεσίες προς τον ελληνισμό προσφέροντας πολλά χρήματα για ανεγέρσεις σχολείων, νοσοκομείου και εκκλησιών, υποτροφίες αλλά και για τη συντήρηση του ελληνικού στόλου (Κιακίδης 1960 και Αποστολίδης 1932).

Αγωνιστές στο πλευρό του Υψηλάντη

Στους συμμετέχοντες Αδριανουπολίτες στον αγώνα του Αλέξανδρου Υψηλάντη συγκαταλέγεται και ο Κωνσταντίνος Τριτζόπουλος, ο οποίος σκοτώθηκε ως αξιωματικός στο Δραγατσάνι τον Ιούνιο του 1821. Σύζυγός του ήταν η Άννα Λαούπη-Τριτζοπούλου από την Κέα. Μετά τον θάνατο του συζύγου της συγκρότησε με την παρουσία της στρατιωτικό σώμα 23 ανδρών και το παρέδωσε στην υπηρεσία της Διοίκησης του Ελληνικού Αγώνα (Παπαδόπουλος 1959).

Από κατάλογο αγωνιστών του Κρατικού Αρχείου της Οδησού πληροφορούμαστε τα ονόματα άλλων 11 Αδριανουπολιτών: Αβραάμ Χρήστου, Αλέξανδρος Πούλιας, Αναστάσης Ζήλος, Αναστάσιος Κίρζαλης, Απόστολος Γκεωργκίεφ, Γεώργιος Παπάς, Δημήτριος Ιωάννου, Θεοδόσιος Βαρτίκ του Κωνσταντίνου (λοχαγός από τις Σαράντα Εκκλησιές), Κωνσταντίνος Πανχιώτης (Σαράντα Εκκλησιές), Σταύρος Πέτρου, Χρήστος Οικονόμου (Τοντόροφ 1982).

Αντίποινα των Οθωμανών

Μετά την έναρξη της επανάστασης στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και στη νότια Ελλάδα οι Τούρκοι ξέσπασαν βίαια σε όποιον Έλληνα Χριστιανό έβρισκαν μπροστά τους. Θύματα των ημερών υπήρξαν ο μητροπολίτης Αδριανουπόλεως Δωρόθεος Πρώιος, που βρισκόταν για τις ανάγκες της Ιεράς Συνόδου στην Κωνσταντινούπολη, 29 Έλληνες πρόκριτοι, οι 2 κλητήρες της Μητρόπολης και ο Πρωτοσύγκελος ιερέας της και ο πρώην Πατριάρχης Κύριλλος ΣΤ΄ (Χρηστίδης 1956). Αφού τους συνέλαβαν, οδηγούσαν τους εναπομείναντες στο σπίτι κάθε μελλοθάνατου και τους αποκεφάλιζαν μπροστά στα μάτια των συγγενών τους. Στη συνέχεια μάζεψαν όλα τα πτώματα και τα έριξαν στον Έβρο, διατάζοντας να μην τα περισυλλέξει κανείς (Παρασχίδης 1931).

Πολεμιστές

Εκτός εκείνων που συμμετείχαν στον αγώνα και ως Φιλικοί, έλαβαν μέρος και πολλοί άλλοι Αδριανουπολίτες ως απλοί αγωνιστές:

Ο Δημήτριος Βούλγαρης ή Καβαλάρης κατέβηκε στη νότια Ελλάδα το 1821 και τάχθηκε με δέκα πολεμιστές του στο πλευρό του Γκούρα. Έλαβε μέρος στην πολιορκία της Ακρόπολης, πιθανόν υπό την ηγεσία του Φαβιέρου, καθώς το όνομά του αναφέρεται στους Λοχίες, τους υπογράφοντες επιστολή προς την Ελληνική Διοίκηση του Αγώνα υπέρ της αποκατάστασης του κύρους του Φαβιέρου (Αρχαία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1971). Όταν έφτασε ο Καραϊσκάκης για βοήθεια των πολιορκούμενων το 1827 λίγο πριν το τέλος της πολιορκίας, εντάχθηκε στον στρατό του. Συμμετείχε σε διάφορες μάχες μέχρι το 1829, οπότε και πληγώθηκε σοβαρά (Εκ της συντάξεως 1943).

Ο Παναγιώτης Μπαχάρης. Ξεκίνησε τους αγώνες του υπέρ της ελευθερίας της Ελλάδος το 1820, όπως ο ίδιος ενημερώνει σε επιστολή του προς τον Κυβερνήτη Καποδίστρια το 1829: «δεν ζητώ πλουτισμόν ει ἄλλο τι, ει μὴ μόνον ἀνάλογον τι, τῶν ἐννεατῶν ἐκδουλεύσεών μου, ἀξίωμα» και αυτό για λόγους αληθούς φιλοτιμίας. Πολέμησε ως λοχίας με διοικητή τον Δημήτριο Υψηλάντη και συμμετείχε σε πολλές μάχες (Διαμάντης 1964).

Ο Νικόλαος Μισυρλής δημιούργησε δικό του στρατιωτικό σώμα από Θράκες και πολέμησε στην Πελοπόννησο και αλλού (Μαμέλης 1971).

Ο Αθανάσιος Κυνηγός, κατέβηκε στη Νότια Ελλάδα με 25 άνδρες και πολέμησε για 8 χρόνια δίπλα στο Χατζηχρήστο, όπως ο ίδιος γράφει σε αίτησή του προς τον Βασιλιά Όθωνα, «ἀνδρείως καὶ καρτερικῶς... εἰς ὅλας τὰς κατὰ τῶν ἐχθρῶν σημαντικότερας μάχας καὶ ἐκστρατείας... ἐγκαταλείπων κτήματα, συμφέροντα οἰκιακά, συγγενεῖς καὶ πᾶν εὐάρεστον». Ως μάρτυρές του παραθέτει τις τρεις πληγές του σώματός του (Παπαθανάση 1976).

Ο Σταύρος Σταμούλης συμμετείχε σε μάχες εννιά πόλεων υπό την ηγεσία σπουδαίων οπλαρχηγών, όπως ο ίδιος αναφέρει στο αίτημά του το 1846 προς την Επιτροπή επί των Αμοιβών, με το οποίο ζητά αναγνώριση των υπηρεσιών του. Το αίτημά του μάλλον δεν έγινε δεκτό, αφού η σύζυγός του Καλομοίρα, υπογράφουσα ως χήρα Σταύρου Σταμούλη το 1865 ζητά κάποιο επίδομα, καθώς μετά τον θάνατο

του συζύγου της έμεινε «άπορη και δυστυχής» (Σπανός 1974).

Ο Κώστας Δεληολάνης εγκαταστάθηκε μετά τη λήξη του Αγώνα στον Αυλώνα του δήμου Ωρωπού Αττικής. Από ένα πιστοποιητικό της εθνικής-αγωνιστικής του δράσης που υπογράφουν το 1844 οι Νικηταράς Σταματελόπουλος, Κριεζιώτης και Χατζηχρήστος πληροφορούμαστε ότι πολέμησε υπό τις οδηγίες διαφόρων οπλαρχηγών ως μπουλουκτσής, δηλαδή λοχίας, σε μάχες δεκαέξι πόλεων. Σε όλες τις περιπτώσεις επέδειξε «αληθή ζήλον υπέρ της Πατρίδος και γενναιότητα κατά των εχθρών αυτής». Μέχρι και το 1876 η Στρατιωτική Επιτροπή δεν είχε ικανοποιήσει το αίτημά του για αναγνώριση των θυσιών του (Σπανός 1974).

Ο Χριστόφορος Σταυράκης υπηρέτησε ως εικοσιπένταρχος στο ελαφρό ιππικό υπό την ηγεσία του Χατζηχρήστου σε όλες τις μάχες του εν λόγω οπλαρχηγού «με ζήλον διακαή και τόλμην εξάαιρετον εις τας κατά των τυράννων μάχας». Μετά τη λήξη του υπηρέτησε στο τότε συσταθέν έφιππο επικουρικό σώμα της Βασιλικής Χωροφυλακής στις καταδιώξεις των ληστών. Από αίτησή του το 1846 για αναγνώριση των υπηρεσιών του στο έθνος μαθαίνουμε ότι ζούσε πλέον στην Τρίπολη (Σπανός 1974).

Μεταξύ των Αδριανουπολιτών αγωνιστών ο Κωνσταντίνος Διαμάντης κατατάσσει και τον μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Γαβριήλ, τον ανεψιό του Αντώνιο και τον Γρηγόριο Μιχαήλ (Διαμάντης 1964 και Κυρκούδης 1998).

Επίλογος

Κυρίες και κύριοι, η θυσία και ο αγώνας όλων αυτών των Αδριανουπολιτών και όσων άλλων η ιστορία δεν κατέγραψε τα ονόματα ή η έρευνα δεν αποκάλυψε, συνέβαλε, ώστε να στερεωθεί η ελληνική επανάσταση το 1821. Παράλληλα δημιουργήθηκαν και οι βάσεις ώστε εκατό χρόνια αργότερα να έρθει η ώρα και της δικής της -προσωρινής έστω- απελευθέρωσης. Μέσα σ' αυτά τα διακόσια χρόνια για τη νότια Ελλάδα και τα περίπου 100 για τη βόρεια ο ελληνισμός είχε την ευκαιρία να ανασυνταχτεί και να ετοιμαστεί για τις νέες προκλήσεις και τις εξ αυτών προοπτικές που ανοίγονται μπροστά του. *Οί καιροί ού μενετοί.*

Βιβλιογραφία

Αποστολίδης, Μυρτ. (1932). Αδελφοί Ξενοκράται. Θρακικά, τ. 3, σελ. 393-396.

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας (1971). Τ. 3, σελ. 232.

Διαμάντης Κ. (1963). Θράκες Άγωνισταί κατά την Έπανάστασιν τοῦ 1821, Αρχεῖον του θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, περίοδος Β', τ. 29.

Διαμάντης, Κ. (1964). Μπαχάρης Παναγιώτης Αδριανουπολίτης, Αρχεῖον του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, τ. 30, σελ. 58 – 60

Εκ της συντάξεως (1943). Σημειώσεις – Προσθήκαι - Διορθώσεις: Συμβολή Θρακών εις την επανάστασιν. Θρακικά, τ. 18.

Ευαγγελίδης, Τρύφ. (1934). Απομνημονεύματα αγωνιστού Χατζηγεωργίου Δημητρίου Αδριανουπολίτου. Θρακικά, τ. 5.

Ευαγγελίδης, Τρύφων (1931). Ολίγα περί Θράκης. Θρακικά, τ. 3, Παράρτημα.

Καμαριανάκης, Ευ. (1974). Ηρωικά και πνευματικά μορφαί της Θράκης. Αλεξανδρούπολη: ΝΕΛΕ.

Κιακίδης, Θεόδ. (1960). Ιστορία Σαμμακοβίου και περιχώρων, Θρακικά, τ. 32, σ. 227-238.

Κούκος, Μόσχ. (1998). Ο Ελληνισμός της Θράκης στον Αγώνα του 1821. Θεσσαλονίκη: Ερωδιός, σ. 80.

Κυρκούδης, Θ. (1998). Η προσφορά των Θρακών στους αγώνες του Έθνους (1453-1923). Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας, σ. 38.

Λαυριώτης, Ευλόγιος Κουρίλας (1934). Θεόκλητος Πολυειδης και το Λεύκωμα αυτού εν Γερμανία εξ ανεκδότου κώδικος – Ο φιλελληνισμός των Ελλήνων. Θρακικά, τ. 5, σελ. 91.

Λουκάτος, Δ. (1962). Αγαθάγγελος. ΘΗΕ, τ. Α', σελ. 87.

Μ.Α.Σ. (1938). Θρακικά, τ. Θ', σελ. 124-126.

Μαμέλης, Γ. (1971). Η Αδριανούπολις εθνική έπαλις και πνευματική εστία επί τουρκοκρατίας. Θεσσαλονίκη: χ.ε.

Παπαδόπουλος, Κάρπος (1976). Απάνθισμα του ιστορικού αγώνος των Ελλήνων. Αθήνα: Παπαζήσης.

- Παπαδόπουλος, Ν. (1959). Άννα Τριτζοπούλου – Λαούπη καπετάνισσα. Ανάτυπο από περ. Ελλησποντος, φ. Αυγούστου – Σεπτεμβρίου.
- Παπαθανάση – Μουσιοπούλου, Καλλιόπη (1976). Ελληνικά Προξενεία στη Θράκη. Τ. Α΄, Αθήνα: χ.ε., σελ. 222.
- Παρασχίδης, Ιω. (1931). Στο: Αι σφαγαί της Αδριανουπόλεως. Θρακικά, τ. Γ΄, Παράρτ., σελ. 250.
- Ρωσσίδης, Αντ. (1976). Γεώργιος Παπά ή Καραγιώργης Αδριανουπολίτης, Αρχείον του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, τ. 39.
- Σαμοθράκης, Αχιλλ. (1942). Σημειώσεις – Προσθήκαι - Διορθώσεις. Θρακικά, τ. 17, σ. 438.
- Σπανός, Κ. (1974). Τρεις άγνωστοι Αδριανουπολίτες Αγωνιστές του 1821. Θρακικά Χρονικά, τ. 31.
- Τοντόροφ, Νικολάι (1982). Η Βαλκανική διάσταση της Επανάστασης του 1821 – Η περίπτωση των Βουλγάρων. Αθήνα: Gutenberg.
- Φιλήμων, Ιω. (1860). Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως, τ. 3. Αθήνα: Π. Σούτσας και Α. Κτένας,
- Φραντζής, Αμβρ. (1839). Επιτομή της Ιστορίας της αναγεννηθείσης Ελλάδος, τ. 1ος. Εν Αθήναις: Η Βιτωρία του Κωνστ. Καστόρχη και Συντροφίας, σελ. 257.
- Χρηστίδης, Αριστόβ. (1956). Αδριανούπολις. Θρακικά, τ. 25, σελ. 232.

ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1950, ΟΠΩΣ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΥΠΟ

Χριστίνα-Χρυσάνθη Φ. Βαμβούρη-Δημάκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Νέα Ορεστιάδα, η νεότερη πόλη της Ελλάδας ιδρύθηκε το 1923, μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης από Έλληνες πρόσφυγες από το προάστιο της Αδριανούπολης, Καραγάτς (iefimerida.gr-https, χ.χ.). Η γειτνίασή της με την Τουρκία την έκανε επίκεντρο του ενδιαφέροντος του Τύπου, από τις συχνές συμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, ενώ η εγγύτητά της με τη Βουλγαρία την καθιστούσε πέρασμα για τους αντάρτες από και προς τη γείτονα. Μελετώντας ελληνικές εφημερίδες της περιόδου 1923-1950 (όταν τελείωσαν οι εμφύλιες συγκρούσεις) εντοπίσαμε πολλά άρθρα και ειδήσεις που αποκαλύπτουν την μικροϊστορία της Ορεστιάδας, όπως: Εισβολές Τούρκων ληστών (Μακεδονία 17/6/1925), καταστροφές από πλημμύρες του Έβρου (Σκριπ 19/2/1929), μέτρα ανακούφισης των πληγέντων (Εμπρός 23/2/1929), διαμαρτυρίες (Εμπρός 1/12/1928) και αγώνες των κατοίκων για βελτίωση των εργασιακών συνθηκών (Ριζοσπάστης 16/3/1934), συγκρούσεις στρατού και ανταρτών (Εμπρός 24/11/1946), έργα για τη βελτίωση της καθημερινότητας των κατοίκων (Μακεδονία 2/9/1931, Εμπρός 14/6/1950). Η έρευνα αποσκοπεί στο να προβάλλει πτυχές της ιστορίας της Ορεστιάδας στο Μεσοπόλεμο και τη δύσκολη δεκαετία 1940-1950, μέσα από δημοσιεύματα του ελληνικού Τύπου και πώς αυτές παρουσιάζονται και πόσα αποκαλύπτουν για τη ζωή των κατοίκων της περιοχής.

Λέξεις κλειδιά: Συνέπειες γεωγραφικής θέσης, προβλήματα και κοινωνικοί αγώνες

Μετά την τραγική κατάληξη της Μικρασιατικής εκστρατείας με όλες τις γνωστές συνέπειες και μετά την υπογραφή της ανακωχής των Μουδανιών 20 – 29/9/1922), η Ανατολική Θράκη εκκενώθηκε το φθινόπωρο του 1922. Σημειωτέον ότι η συνθήκη της Λωζάννης αφορούσε περίπου 2 εκατομμύρια άτομα (περίπου 1,5 εκατομμύριο Έλληνες της Ανατολίας, και 500.000 Μουσουλμάνους στην Ελλάδα), το μεγαλύτερο μέρος των οποίων έγιναν πρόσφυγες, χάνοντας de jure την υπηκοότητα της χώρας που άφηναν πίσω.

Ως σύνορο μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας είχε οριστεί ο ποταμός Έβρος. Έτσι, η Αδριανούπολη ανήκε πλέον στους Τούρκους, το Καραγάτς όμως στη δυτική όχθη του Έβρου όπου βρισκόταν και ο σιδηροδρομικός σταθμός της Αδριανούπολης, παρέμενε στην Ελλάδα. Σε εκείνο το χρονικό σημείο και, για σχεδόν ένα εξάμηνο, πολλοί από τους Έλληνες της Αδριανούπολης κατέφυγαν στο Καραγάτς με την ελπίδα πως κάτι θα άλλαζε και θα επέστρεφαν στον τόπο τους. Κατά το εξάμηνο εκείνο το Καραγάτς ονομάστηκε Ορεστιάδα (σήμερα γνωστή και ως παλιά Ορεστιάδα) και οι οδοί του έλαβαν ελληνικές ονομασίες, οι ορθόδοξοι ναοί του λειτουργούσαν κανονικά, όπως και τα ελληνικά σχολεία στα οποία φοιτούσαν πολλά ελληνόπουλα.

Στο ίδιο διάστημα, οι διαβουλεύσεις στη Λωζάννη μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, με τη συμμετοχή των χωρών που είχαν λάβει μέρος στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και στη Μικρασιατική εκστρατεία, καθώς και της Ε.Σ.Σ.Δ. προχωρούσαν προς την τελική υπογραφή της ομώνυμης συνθήκης. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, πληρεξούσιος εκπρόσωπος της ελληνικής πλευράς, παραχώρησε στην Τουρκία την Ανατολική Θράκη, το τρίγωνο που ορίζεται από το προάστιο της Αδριανούπολης, Καραγάτς, και τα χωριά Ντεμερντές και Μπόσνα, θυσιάζοντας την περιοχή, προκειμένου να αποφύγει την καταβολή πολεμικών αποζημιώσεων από την Ελλάδα προς την Τουρκία, να απαλλαγεί η Ελλάδα από το καταστροφικό αυτό οικονομικό βάρος και να επιτευχθεί η ειρήνη.

Μετά την υπογραφή του τελικού κειμένου της συνθήκης, στις 24/7/1923, ξεκίνησε αμέσως η εκκένωση της παλιάς Ορεστιάδας και ολοκληρώθηκε στις 15/9/1923, οπότε παραδόθηκε στους Τούρκους.

Τότε, ιδρύθηκε η Νέα Ορεστιάδα, η νεότερη πόλη της Ελλάδας, μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης από τους Έλληνες πρόσφυγες που είχαν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τις εστίες τους στο Καραγάτς (iefimerida.gr, χ.χ. και newsroom.iefimerida.gr., 2017).

Ως προς το ιστορικό πλαίσιο της ίδρυσης της νέας πόλης: στις 4/6/1923, επιτροπή που είχε σχηματιστεί μόλις την προηγούμενη μέρα στη διάρκεια σύσκεψης των κατοίκων της παλιάς Ορεστιάδας - Καραγάτς, μετέβη στην ακατοίκητη αγροτική τοποθεσία Κουμ-Τσιφλίκ (Αμμόδες Τσιφλίκι), 17 χιλιόμετρα νοτιότερα, για να εξετάσει τη δυνατότητα δημιουργίας στο σημείο εκείνο μιας καινούριας πόλης (geofarmak.blogspot.com, 2012). Ο τόπος κρίθηκε κατάλληλος και μεταφέρθηκαν εκεί αρχικά 900 οικογένειες (geofarmak.blogspot.com, 2012 και newsroom.iefimerida.gr.).

Τον Αύγουστο του 1923, η εκκένωση του Καραγάτς από τους κατοίκους του προχωρούσε κανονικά με στόχο να έχει ολοκληρωθεί, μέχρι τη 15η Σεπτεμβρίου, ημέρα που είχε οριστεί από συνθήκη για την παράδοση της πόλης στους Τούρκους, πράγμα που συνέβη, όπως προαναφέρθηκε (*Ριζοσπάστης* 1923).

Σε λιγότερο από δύο μήνες, στις 12 Αυγούστου 1923, έγιναν τα εγκαίνια της νέας πόλης που ονομάστηκε Νέα Ορεστιάς και αργότερα Νέα Ορεστιάδα για να θυμίζει την παλιά Ορεστιάδα, το Καραγάτς (*Ριζοσπάστης* 1923). Ο αγιασμός των εγκαίνιων της νέας πόλης πραγματοποιήθηκε από τον Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως (και για λίγο Ορεστιάδας) Πολύκαρπο, παρουσία του Γενικού Διοικητή της Θράκης, Σπύρου Δάσιου (Βισκαδούρου 2015).

Ο Σπύρος Δάσιος ανέλαβε και οργάνωσε το σχέδιο δράσης για την ίδρυση της πόλης, εξασφαλίζοντας χρήματα και υλικά οικοδομών για την ανέγερση σπιτιών για όλους και, κατά προτεραιότητα, για τους άπορους. Η παρουσία του στο κτίσιμο της Νέας Ορεστιάδας ήταν σταθερή και ουσιαστική, εφόσον έλυνε προβλήματα και συχνά βοηθούσε τους κατοίκους με τα ίδια του τα χέρια.

Όσον αφορά τους απαιτούμενους πόρους για το κτίσιμο της πόλης και να αντιμετωπιστούν τα πρώτα οικονομικά προβλήματα των προσφύγων, η κυβέρνηση Στυλιανού Γονατά, ίδρυσε, το φθινόπωρο του 1923, το Ταμείο Εποικισμού της Νέας Ορεστιάδας, το οποίο ανέλαβε όλες τις υπηρεσίες στέγασης και αποκατάστασης των προσφύγων και το Γραφείο του Νομογεωπόνου, στο οποίο ανατέθηκε η προσωρινή διανομή των χωραφιών και των γεωργικών εργαλείων, ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών κάθε οικογένειας.

Η έκταση της πόλης έμεινε η ίδια για εννιά χρόνια. Το 1932, όμως, μετακινήθηκαν κάτοικοι από χωριά της περιοχής, εξαιτίας των μεγάλων πλημμυρών του ποταμού Έβρου, οπότε η Νέα Ορεστιάδα επεκτάθηκε για πρώτη φορά.

Η γειτνίαση της πόλης με την Τουρκία την έκανε επίκεντρο του ενδιαφέροντος του Τύπου, από τις συχνές και, πολλές φορές, αιματηρές συμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, ενώ η εγγύτητά της με τη Βουλγαρία την καθιστούσε πέρασμα για τους αντάρτες από και προς τη γείτονα, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου (1946-1949), αλλά και πεδίο μαχών μεταξύ του Εθνικού και του Δημοκρατικού Στρατού. Στις ελληνικές εφημερίδες της περιόδου 1923-1950 (όταν τελείωσε οι εμφύλιες συγκρούσεις) υπάρχουν πολλά άρθρα και ειδήσεις που αναφέρονται στα κυριότερα ζητήματα που απασχολούσαν τους κατοίκους της Νέας Ορεστιάδας και της περιοχής της, όπως οι συνέπειες από τις πλημμύρες του Έβρου, τα μέτρα ανακούφισης των πληγέντων, οι εισβολές Τούρκων ληστών, οι διαμαρτυρίες των κατοίκων και οι αγώνες τους για τη βελτίωση των εργασιακών τους συνθηκών, οι συγκρούσεις μεταξύ του Εθνικού στρατού και των ανταρτών στη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου του 1946-1949, τα έργα για τη βελτίωση της καθημερινότητας.

Αυτήν την καθημερινότητα της νεοϊδρυμένης πόλης είχε ταράξει ένα τραγικό περιστατικό, χαρακτηριστικό των τεταμένων σχέσεων με την εξ Ανατολών γείτονα. Επρόκειτο για την εισβολή ένοπλων Τούρκων που συνέβη τον Ιούνιο του 1925, σε δασώδη περιοχή της Ορεστιάδας, που κατέληξε στη δολοφονία πολίτη, καθώς και την ανεπιτυχή απόπειρα σύλληψης των εισβολέων (*Μακεδονία* 1925), γεγονός που προκάλεσε στους πολίτες έντονο φόβο και αβεβαιότητα για την ασφάλειά τους. Ειδικότερα, σύμφωνα με τηλεγραφήματα ανταποκριτών των εφημερίδων, άγνωστοι ένοπλοι Τούρκοι συνέλαβαν μέσα στο δάσος της Κλεισούς, έξι χιλιόμετρα ανατολικά της Νέας Ορεστιάδας, τον Δημήτριο Ραλλούση που περνούσε από εκεί. Στρατιωτικά φυλάκια της περιοχής που ειδοποιήθηκαν, καταδίωξαν μαζί με την αστυνομία τη συμμορία και συνεπλάκησαν μαζί της κοντά στο έλος Χαλικλί. Εν τούτοις, οι ληστές, επωφελούμενοι από το σκοτάδι, διέφυγαν στο τουρκικό έδαφος, ενώ το πτώμα εντοπίστηκε την επομένη μέσα στο έλος, με τραύμα στο στήθος.

Εκτός από την ένταση που, κατά καιρούς, προκαλείται στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, με συνακόλουθα επεισόδια, μεγάλο πρόβλημα για την περιοχή αποτελούν ανέκαθεν το έντονο ψύχος και οι πλημμύρες του Έβρου. Μάλιστα, το κρύο του Δεκεμβρίου του 1927 ήταν τόσο δριμύ, το οποίο είχε πλήξει όλη την Ευρώπη, ώστε έμεινε στις μνήμες των ντόπιων και αναφέρθηκε και σε πολλές εφημερίδες (*Σκριπ* 1927). Οι επιπτώσεις εκείνου του κύματος ψύχους ήταν πιο έντονες στις βόρειες περιοχές

της χώρας, όπως ο Έβρος. Στη Νέα Ορεστιάδα, ιδίως, η θερμοκρασία είχε κατέβει στους έξι βαθμούς κάτω από το μηδέν και μαζί με την χιονόπτωση, προκαλούσαν μεγάλα προβλήματα στους κατοίκους, οι οποίοι δεν είχαν τρόπο για να αντιμετωπίσουν τα έντονα καιρικά φαινόμενα.

Εκτός από τις δύσκολες καιρικές συνθήκες, οι κάτοικοι της Ορεστιάδας είχαν να αντιμετωπίσουν τις συχνές πλημμύρες που προκαλούσαν πολλές ζημιές στις καλλιέργειες και στην κτηνοτροφία. Μεγάλες καταστροφές είχαν συμβεί το Φεβρουάριο του 1929, όταν πολλά χωριά είχαν πλημμυρίσει και αποκλειστεί. Όπως είχαν γράψει τότε οι εφημερίδες, η κατάσταση των κατοίκων, κατέστη *θλιβερή*, αφού οι περισσότεροι είχαν διανυκτερεύσει στην ύπαιθρο ή στις στέγες των σπιτιών τους. Για την ανακούφιση των περίπου 1500 πληγεισών οικογενειών, είχαν αποσταλεί από την Αλεξανδρούπολη στην Ορεστιάδα με ειδικό συρμό, λέμβοι, σχεδίες, τρόφιμα και χορτονομή (*Εμπρός* 1929). Ταυτόχρονα, για τη συστηματικότερη μέριμνα η κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου είχε συστήσει επιτροπή αποτελούμενη από *επίλεκτα μέλη της κοινωνίας ανεξαρτήτως κομματικών αποχρώσεων*, όπως η σύζυγος του Προέδρου της Δημοκρατίας, Παύλου Κουντουριώτη ή και του ίδιου του προέδρου και η Έλενα Βενιζέλου (*Εμπρός* 1929) για τη διενέργεια πανελληνίων εράνων. Ακόμη, ο υπουργός Οικονομικών, Γεώργιος Μαρής, ενέκρινε πιστώσεις που είχαν ζητήσει οι τοπικές αρχές και αποφάσισε την προσωρινή αναστολή της καταβολής φόρων. Ακόμη, ο πρωθυπουργός δήλωσε ότι επρόκειτο να ληφθούν και άλλα, ριζικότερα μέτρα (*Σκριπ* 1929). Τα *τραγικότερα* αποτελέσματα της πλημμύρας των περίπου 300.000 - 400.000 στρεμμάτων καλλιεργήσιμων εκτάσεων που είχαν, επιπλέον παγώσει, αναφέρονται στην έκθεση προς τον πρωθυπουργό που είχε συντάξει ο υφυπουργός Υγείας, Αντώνιος Χρηστομάνος, που είχε σταλεί στην περιοχή (*Εμπρός* 1929).

Στα χωριά που είχαν πληγεί περισσότερο, το Χειμώνιο, τη Σαγήνη, το Αχυροχώρι και την Οινόη, είχαν αποσταλεί γιατροί με φάρμακα και μεγάλη ποσότητα τροφίμων. Είχαν, επίσης, αποσταλεί από την Αλεξανδρούπολη στην Ορεστιάδα με ειδικό συρμό, λέμβοι, σχεδίες, τρόφιμα και χορτονομή για να διανεμηθούν στις πληγείσες οικογένειες και να αντιμετωπιστούν οι πρώτες τους ανάγκες. Η πραγματική κατάσταση των πλημμυροπαθών, όμως, ήταν άγνωστη γιατί η αποστολή που είχε αναχωρήσει από τη Νέα Ορεστιάδα για τα χωριά εκείνα δεν είχε επιστρέψει, ώστε να υπάρχει πλήρης ενημέρωση (*Εμπρός* 1929).

Στην ανταπόκριση του *Εμπρός* για την κατάσταση στην περιοχή εκείνες τις δύσκολες για τους ανθρώπους ημέρες υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες: Στην περιοχή Ορεστιάδας, εκτός από τις πλημμύρες, είχαν αποκλειστεί και άλλα χωριά για τα οποία ήταν αδύνατος ο επισιτισμός. Στα χωριά αυτά, αλλά και σε άλλα, οι κάτοικοι είχαν ανεβεί στις στέγες των σπιτιών τους και καλούσαν σε βοήθεια με πυροβολισμούς. Σημαντικές ήταν και οι απώλειες των ζώων, αλόγων και προβάτων.

Από τα πρώτα μέτρα που είχε λάβει η κυβέρνηση για την ανακούφιση των πλημμυροπαθών ήταν να ζητήσει από τους επάρχους τις απαιτούμενες ποσότητες σπόρων, ώστε να είναι δυνατή η άμεση επανακαλλιέργεια της κατακλυσθείσας περιοχής. Σύμφωνα με επόμενα τηλεγραφήματα, *ο ισχυρός παγωμένος άνεμος που είχε φυσήσει τη νύχτα είχε καταστρέψει τις πρόχειρες διόδους που είχαν κατασκευαστεί για να απεγκλωβιστούν οι πλημμυροπαθείς κάτοικοι των χωριών της περιοχής της Ορεστιάδος*. Επιπλέον, ο βορράς που εξακολουθούσε με *μανία* καθιστούσε αδύνατο τον απόπλου των λέμβων, οι οποίες θα μετέφεραν είδη πρώτης ανάγκης. Έτσι, οι κάτοικοι των τριών χωριών παρέμεναν *ασθενείς και πειναλέοι*. Την επόμενη ημέρα, η όψη της κοιλάδας του Έβρου παρέμενε *πολική* (*Σκριπ* 1929). Η κατάσταση άρχισε να βελτιώνεται τρεις μέρες μετά με τη μικρή άνοδο της θερμοκρασίας, γεγονός που έδωσε μεν ελπίδες στους κατοίκους, αλλά αποκάλυψε και το μέγεθος των καταστροφών και τη μεγάλη ανάγκη προμήθειας χορτονομής και αχύρου για τα ζώα και για τα οποία η *Πολιτεία έπρεπε να μεριμνήσει άμεσα* (*Σκριπ* 1929).

Όταν ο πρωθυπουργός απέκτησε πλήρη εικόνα των καταστροφών, εξουσιοδότησε τον υπουργό Προνοίας να εγκρίνει τις πιστώσεις που ζητούσαν οι νομάρχες, τον υπουργό Οικονομικών να διατάξει τις εφορίες την προσωρινή αναστολή πληρωμής των φόρων για τους κατοίκους των περιοχών που είχαν πληγεί. Ριζικότερα μέτρα επρόκειτο να ληφθούν μόλις ο Χρηστομάνος επέστρεφε από την περιοδεία του σ' εκείνα τα μέρη, με όλες τις λεπτομέρειες για τις καταστροφές που είχαν προκληθεί (*Μακεδονία* 1929).

Τρεις μέρες μετά, το καταστροφικό έργο των πλημμυρών υπήρξε το θέμα της συνεργασίας του πρωθυπουργού, Ελευθερίου Βενιζέλου, με παράγοντες των υπουργείων Εσωτερικών, Υγιεινής και Πρόνοιας και Εσωτερικών και αποφασίστηκε να καταρτισθεί άμεσα μεγάλη επιτροπή για να διενεργηθούν πανελλήνιοι έρανοι. Επίλεκτα μέλη της κοινωνίας επρόκειτο να συμμετέχουν στην επιτροπή *ανεξαρτήτως κομματικών αποχρώσεων*, όπως η σύζυγος του Προέδρου της Δημοκρατίας, Παύλου Κουντουριώτη, Έλενα Κούππα, και η σύζυγος του πρωθυπουργού, Έλενα Βενιζέλου. Σκοπός της διενέργειας των εράνων ήταν να συγκεντρωθεί όσο το δυνατόν μεγαλύτερο χρηματικό ποσό για την ανακούφιση των

πληγέντων (Σκριπ 1929). Σε έρανο που, ήδη, πραγματοποιείτο για τη στήριξη των πλημυροπαθών και των *ευφοροτάτων γαιών των Νέων Χωρών* συγκεντρώνονταν, σύμφωνα με το *Έμπρός*, συνεχώς μεγάλα χρηματικά ποσά, τα οποία *πρόθυμα πρόσφεραν πολίτες και φορείς* (*Έμπρός* 1929).

Από όλες τις παραπάνω ενέργειες της κυβέρνησης Ελευθερίου Βενιζέλου, όπως αυτές δημοσιοποιούνταν από τις εφημερίδες, φαίνεται ότι οι πλημμύρες και οι καταστροφές στον Έβρο και, ιδιαίτερα, στην περιοχή της Ορεστιάδας είχαν καταστεί μείζον ζήτημα και, ταυτόχρονα, διακύβευμα για την αποτελεσματική αντιμετώπισή τους, γεγονός που θα καταγραφόταν στα θετικά της κυβέρνησης.

Οι κακές καιρικές συνθήκες, όπως οι αυτές που περιγράφηκαν παραπάνω, κατέστρεφαν τις βασικές καλλιέργειες με τις οποίες ασχολούνταν οι κάτοικοι της περιοχής, όπως το σησάμι και το βαμβάκι, από τα οποία παράγονταν τα αντίστοιχα έλαια. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι καλλιεργητές αυτών των δύο προϊόντων να μην είναι σε θέση να καταβάλουν πάντοτε τη φορολογία τους. Για το λόγο αυτό, το ζήτημα της φορολογίας της παραγωγής σησαμελαίου και βαμβακελαίου να αποτελέσει θέμα συζήτησης στη Βουλή το Δεκέμβριο του 1928, επειδή οι καλλιεργητές του Γεωργικού Συνεταιρισμού της Λαϊκής Τράπεζας Ορεστιάδας διαμαρτύρονταν έντονα επειδή δεν μπορούσαν να είναι συνεπείς στην καταβολή της φορολογίας (*Έμπρός* 1928). Την κακή οικονομική κατάσταση των καλλιεργητών επιβάρυνε και η, κατά καιρούς, αφορία, η οποία έφερνε και έλλειψη βασικών αγαθών. Τα παράπονα και τις διαμαρτυρίες των καλλιεργητών σησαμιού και βαμβακιού είχε μεταφέρει ο βουλευτής Έβρου του Κόμματος των Φιλελευθέρων, Χριστόφορος Πανταζίδης, ο οποίος, το Φεβρουάριο του 1929, είχε καταθέσει στη Βουλή το αίτημα των κατοίκων της περιοχής να ανασταλεί η καταβολή φόρων γεωργικής παραγωγής, επειδή οι κάτοικοι *μαστιζόνταν από την πείνα* (*Έμπρός* 1929).

Ένα χρόνο μετά, την άνοιξη του 1930, στο πλαίσιο της τόνωσης του φρονήματος των κατοίκων των παραμεθωρίων περιοχών, ο πρωθυπουργός, Ελευθέριος Βενιζέλος, είχε επισκεφθεί τον Έβρο. Η υποδοχή του υπήρξε θριαμβευτική, σύμφωνα με ανταπόκριση της βενιζελικής *Μακεδονίας*. Μάλιστα, στη Νέα Ορεστιάδα η υποδοχή υπήρξε *μεγαλοπρεπέστατη και ενθουσιώδης*, με λευκά περιστέρια δεμένα με γαλάζιες ταινίες, με το χαιρετισμό του προέδρου της κοινότητας που του μετέφερε *τα αγνά και ειλικρινή αισθήματα του λαού, τον ενθουσιασμό, τη βαθιά αφοσίωση και την παντοτινή του ευγνωμοσύνη προς το μεγαλουργό Κυβερνήτη*. Όλο το σκηνικό της υποδοχής προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση στον πρωθυπουργό, σύμφωνα, πάντοτε με τον ανταποκριτή της *Μακεδονίας* που ακολουθούσε τη συνοδεία του πρωθυπουργού. Ο κόσμος που περίμενε για να δει *τον λατρευτό του κυβερνήτη ήταν άπειρος. Μάλιστα, η φρενίτιδα του ενθουσιασμού του πλήθους ήταν τόση, ώστε σε κάποια στιγμή οδηγήθηκε στα χέρια μέχρι το Επαρχείο* (*Μακεδονία* 1930).

Στις συναντήσεις που είχε με επιτροπές των Κοινοτήτων και Συλλόγων, ο πρωθυπουργός άκουσε τα αιτήματά τους, τα οποία αποτελούσαν και τα κυριότερα προβλήματα της περιοχής. Αυτά αφορούσαν την κατασκευή γέφυρας στον ποταμό Άρδα, την περιστολή της τοκογλυφίας που λυμαινόταν τους χωρικούς, την ίδρυση υποκαταστήματος της Αγροτικής Τράπεζας και την παραχώρηση δημοσίων κτημάτων για τις κτηνοτροφικές ανάγκες στους συνεταιρισμούς της περιοχής, τη μη παρεμπόδιση εισαγωγής χόρτου από την Τουρκία για τα σάρωθρα και για την προστασία των εγχώριων προϊόντων (*Μακεδονία* 1930). Η αναχώρησή του έγινε *πάλι σε κλίμα ενθουσιασμού*, παρόλο που δεν δεσμεύτηκε να δώσει λύση σε όλα τα αιτήματα που του είχαν υποβληθεί. Ο πρωθυπουργός, ως απάντηση στα αιτήματα των επιτροπών δήλωσε μόνον ότι θα μεριμνούσε να επιλύσει μόνον όσα από αυτά ήταν δίκαια. Ακολούθως, μίλησε από τον εξώστη του Επαρχείου στο συγκεντρωμένο πλήθος ζητώντας *από τον ελληνικό λαό πολλή εργασία και οικονομία για να ανακάμψει η οικονομία της πατρίδας*. Ο Βενιζέλος αναχώρησε με το τρένο το απόγευμα της ίδιας ημέρας. Στο σταθμό μαθητές τον αποχαιρέτισαν ψάλλοντας διάφορα τραγούδια. Πριν αναχωρήσει, είδε με τηλεσκόπιο την Αδριανούπολη και *έμεινε για λίγο σιωπηλός, αναλογιζόμενος, ίσως, τα προηγούμενα λάθη της πολιτικής του* (*Μακεδονία* 1930).

Πάντως, όπως φάνηκε ενάμιση, περίπου, χρόνο μετά, η επίσκεψη του πρωθυπουργού, Ελευθερίου Βενιζέλου, στον Έβρο, απέφερε καρπούς: το Σεπτέμβριο του 1931, είχε, ήδη, καταρτισθεί μελέτη για έργα που επρόκειτο να πραγματοποιηθούν στην περιοχή. Όσον αφορά την πεδιάδα της Ορεστιάδας, επρόκειτο να κατασκευασθούν προστατευτικά (αναχώματα), τα οποία θα κόστιζαν σαράντα εκατομμύρια δραχμές και αποστραγγιστικά τριάντα με τα τελευταία να κρίνονται ως απολύτως απαραίτητα. Η περιοχή που θα ωφελείτο από τα έργα αυτά ήταν περίπου 120.000 στρέμματα (*Μακεδονία* 1931).

Αρκετές ειδήσεις για την Νέα Ορεστιάδα για τα έτη 1932-1936 αλιεύθηκαν από το *Ριζοσπάστη* και αφορούν, συνήθως, διαμαρτυρίες για *τρομοκρατία* και συλλήψεις και υποψηφίων στις εκλογές του 1932 (*Ριζοσπάστης* 1932), για τις κακές εργασιακές συνθήκες που επικρατούσαν στα σαρωθροποιεία της πό-

λης (*Ριζοσπάστης* 1933), για τις προσπάθειες ίδρυσης πυρήνων στα γύρω χωριά (*Ριζοσπάστης* 1933) και αύξησης των πωλήσεων των φύλλων της εφημερίδας.

Το Σεπτέμβριο του 1932, ο ανταποκριτής του *Ριζοσπάστη*, κατήγγειλε ότι είχαν συλληφθεί πέντε σύντροφοι και ο υποψήφιος του Κόμματος για τις επερχόμενες εκλογές, ο οποίος, μάλιστα, είχε παραπεμφθεί σε δίκη. Κατά τη διάρκεια της, 700 άτομα φώναζαν *αθώς, αθώς*, μέχρις ότου να πληροφορηθούν ότι το δικαστήριο τους αθώωσε (*Ριζοσπάστης* 1932).

Από τις σποραδικές ειδήσεις που δημοσίευε εκείνο το διάστημα ο *Ριζοσπάστης*, φαίνεται ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα είχε αρκετά μεγάλο ρεύμα στην περιοχή και οι οπαδοί του ήταν πολύ δραστήριοι:

Τον Ιούλιο του 1933, το κομματικό ακτίβ της Κομμουνιστικής Οργάνωσης Νέας Ορεστιάδας Έβρου είχε εκφράσει την αγανάκτησή του για τις *συκοφαντίες εκ μέρους της Κυβέρνησης Παναγή Τσαλδάρη κατά του Κομμουνιστικού Κόμματος και την καθοδήγησή του, με σκοπό να το θέσουν εκτός νόμου*. Ακόμη, είχε δηλώσει την *απεριόριστη πίστη του στο Πολιτικό Γραφείο και είχε αποφασίσει την πλατιά διαφώτιση των φτωχών αγροτών και εργατών*. Οι συκοφαντίες, υποστήριζαν τα μέλη της οργάνωσης όχι μόνον δεν είχαν κλονίσει την εμπιστοσύνη τους στο Πολιτικό Γραφείο του Κόμματος, αλλά, αντίθετα είχαν όλοι τους αποφασίσει να *δουλέψουν με φανατισμό για την ίδρυση πυρήνων και στα γύρω χωριά* (*Ριζοσπάστης* 1933).

Την επόμενη χρονιά, η Κομμουνιστική Οργάνωση της πόλης της Νέας Ορεστιάδας προσχωρώντας στην *άμιλλα του Ριζοσπάστη*, είχε αποφασίσει να αυξήσει τη διάθεση των φύλλων της εφημερίδας σε 35 στην πόλη και 25 στα χωριά, ώστε να *διαφωτιστούν όσο περισσότεροι αγρότες και εργάτες ήταν δυνατόν, να ορίσει ειδικό συνεργείο, προκειμένου να στρατολογήσει και άλλους ανταποκριτές για την ομάδα, για να γίνονται γνωστές οι αυθαιρεσίες των εργοδοτών, να δημιουργήσει ταμείο Τύπου και να πραγματοποιήσει έρευνες για τη ζωή των εργατών, των αγροτών και των επαγγελματιών* (*Ριζοσπάστης* 1934).

Παρόλες, όμως, τις προσπάθειες των μελών του Κόμματος, οι πωλήσεις της εφημερίδας είχαν μειωθεί από τα 900 στα 750, μείωση την οποία οι υπεύθυνοι απέδιδαν στη *χαλάρωση της δουλειάς, λόγω της κακοκαιρίας και λόγω του τρόπου παραλαβής που γινόταν παράνομα, αφού το ταχυδρομείο δεν μετέφερε τα φύλλα του Ριζοσπάστη* (*Ριζοσπάστης* 1934).

Στη Νέα Ορεστιάδα λειτουργούσαν για πολλά χρόνια επτά βιοτεχνίες παραγωγής σαρώθρων. Τον Απρίλιο του 1933, ένας *εργάτης σαρωθροποιίας* κατήγγειλε στο *Ριζοσπάστη* ότι οι εργασιακές συνθήκες στις βιοτεχνίες εκείνες, στις οποίες απασχολούνταν πάνω από εκατό εργάτες και εργάτριες ήταν *άθλιες* (*Ριζοσπάστης* 1933): Ακόμη, κανένα από τα κτίρια των βιοτεχνιών δεν ήταν κατάλληλο και το κρύο έκανε την κάθε στιγμή αφόρητη. Επιπλέον, πολλά κοριτσάκια ηλικίας 8 – 15 ετών που εργάζονταν εκεί για 10 – 18 δραχμές από το πρωί ως το βράδυ απολύονταν αν δεν ήταν ικανοποιητικός ο ρυθμός παραγωγής τους. Οι ενήλικες άνδρες εργάζονταν για 12 ή και 13 ώρες ημερησίως για να εξασφαλίσουν ένα ημερομίσθιο 40 δραχμών, πάντοτε υπό την απειλή της απόλυσης. Εξαιτίας όλων αυτών, οι εργαζόμενοι είχαν αρχίσει να κάνουν ενέργειες για την ίδρυση σωματίου, με πρώτη, τη σύσκεψη 60 εργατών και εργατριών, οι οποίοι εξέλεξαν προσωρινή διοικούσα επιτροπή. Η επιστολή – καταγγελία του εργάτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι *μόνον αν ενταχθούν όλοι οι εργαζόμενοι στα σαρωθροποιεία θα μπορούσαν να παλέψουν για να διεκδικήσουν αύξηση ημερομισθίου και μείωση ωραρίου στις οκτώ ώρες*.

Στη γειτονική Βουλγαρία, πριν από τις εκλογές του 1931 οι κομμουνιστές είχαν μείνει εκτός νόμου, παρότι είχε κηρυχθεί γενική αμνηστία. Στη συνέχεια, μετά τις εκλογές και την αποκατάσταση της πολιτικής σταθερότητας, η χώρα υπέστη όλες τις επιπτώσεις της μεγάλης διεθνούς ύφεσης και οι κοινωνικές εντάσεις αυξήθηκαν και πάλι. Το Μάιο του 1934 έγινε νέο πραξικόπημα και σχηματίστηκε ένα αυταρχικό καθεστώς με επικεφαλής τον Κίμωνα Γκεοργκίεφ και την υποστήριξη του τσάρου Μπόρις Γ΄. Τον Απρίλιο του 1935 ο Μπόρις ανέλαβε ο ίδιος την εξουσία, κυβερνώντας μέσω των εικονικών Πρωθυπουργών Γκεόργκι Κιοσεγιάνοφ (1935-1940) και Μπογκντάν Φίλοφ (1940-1943). Το τσαρικό καθεστώς απαγόρευσε όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης και έσυρε τη Βουλγαρία σε συμμαχία με τη Ναζιστική Γερμανία και Φασιστική Ιταλία. Παράλληλα, καταδίωξε απηνώς τους κομμουνιστές, οι οποίοι κατέφευγαν, ή προσπαθούσαν να καταφύγουν στην Ελλάδα, όπου, όμως, ήταν ανεπιθύμητοι. Μάλιστα, σύμφωνα με δημοσίευμα του ανταποκριτή του *Ριζοσπάστη*, από τη Νέα Ορεστιάδα τον Ιούνιο του 1934, η κυβέρνηση Παναγή Τσαλδάρη είχε διατάξει τις αστυνομικές αρχές των μεθοριακών σταθμών στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα να συστήνουν στους αγροφύλακες να συλλαμβάνουν τους Βούλγαρους επαναστάτες φυγάδες. Αυτό έπραξε άμεσα ο υποδιοικητής Χωροφυλακής της Νέας Ορεστιάδας, ο οποίος διέταξε τους αγροφύλακες να συλλαμβάνουν όποιον ύποπτο έβρισκαν και να τον οδηγούν αμέσως στη Χωροφυλακή. Από την παραπάνω διαταγή της κυβέρνησης Τσαλδάρη ήταν φανερό, έγρα-

φε ο Ριζοσπάστης, ότι αυτή βοηθούσε τους δήμιους της Σόφιας στο εξοντωτικό τους έργο (Ριζοσπάστης 1934). Σύμφωνα, πάντοτε, με το ίδιο δημοσίευμα, τόσο οι αγροφύλακες, όσο και όλοι οι κάτοικοι είχαν καθήκον να προστατεύουν και να δώσουν άσυλο στα θύματα του βουλγαρικού φασισμού και ταυτόχρονα, μαζί με όλους τους εργαζόμενους της χώρας να απαιτήσουν να δοθεί άσυλο στους επαναστάτες φυγάδες της γειτονικής χώρας (Ριζοσπάστης 1934).

Ιδιαίτερος οδυνηρή υπήρξε η περίοδος του εμφυλίου πολέμου για την περιοχή, λόγω της γειννίας με τη Βουλγαρία. Η φτώχεια και η στέρηση βασικών ειδών έγινε εντονότερη, με μόνη, ίσως, ανακούφιση την προσφορά από την ΟΥΝΡΡΑ ιματισμού τον Ιούνιο του 1946 (Εμπρός 1946). Διευκρινίσεις για τη διαδικασία δημοσίευσε το *Εμπρός*, δυο ημέρες μετά: η απογραφή για την έκδοση των δελτίων για τη διανομή ειδών ιματισμού της ΟΥΝΡΡΑ, σύμφωνα με απόφαση του υπουργού του Εφοδιασμού, θα διαρκούσε όλο τον Αύγουστο. Την απογραφή και έκδοση των δελτίων θα διενεργούσαν οι υπηρεσίες εφοδιασμού διαμερισμάτων και κέντρων διανομών. Κάθε δικαιούχος έπρεπε να παρουσιαστεί αυτοπροσώπως στα απογραφικά γραφεία ή σε περίπτωση οικογένειας, αρκούσε να προσέρχεται μόνον ο σύζυγος και πατέρας που θα εκπροσωπούσε τα μέλη της οικογένειάς του μαζί με τις ταυτότητες των ενηλίκων μελών ή τις ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεως των ανηλίκων παιδιών.

Η ανέχεια των πολιτών εξαιτίας του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, της Κατοχής και του Εμφυλίου είναι φανερή σε μια μικρή είδηση του Ιουλίου του 1948, σύμφωνα με την οποία είχαν αποσταλεί σε πολλές πόλεις και στην Αλεξανδρούπολη, στο Διδυμότειχο και στην Ορεστιάδα 28 τόνοι ζυμαρικών για να διανεμηθούν στους κατοίκους (Εμπρός 1948).

Οι εμφύλιες συγκρούσεις μεταξύ ανταρτών και Εθνικού στρατού είχαν άμεσο αντίκτυπο στους ντόπιους, όπως το Νοέμβριο του 1946, όταν αναρχικοί είχαν δολοφονήσει τον αγροφύλακα και 4 κατοίκους από τη Χάνδρα (Εμπρός 1946).

Ακόμη, το Μάιο του 1947, εκατονταμελής συμμορία που είχε εισβάλει στο Θεραπειό από τη Βουλγαρία, στρατολόγησε 12 κατοίκους, απήγαγε το δημοδιδάσκαλο, Π. Μακροφίδη, ο οποίος είχε διατελέσει μέλος της Πολιτοφυλακής Ορεστιάδας, αλλά μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας είχε δείξει άριστη διαγωγή και είχε αρνηθεί να ενταχθεί σε συμμορίες και άρπαξε τρόφιμα, τα οποία μεταφέρθηκαν με 4 άμαξες σε βουλγαρικό έδαφος. Η τύχη του Μακροφίδη αγνοείτο (Εμπρός 1947).

Και τον επόμενο μήνα, άλλη συμμορία πάλι από τη Βουλγαρία εισέβαλε στα χωριά Μαραθιές και Καστανιές αφαίρεσε από τους κατοίκους τρόφιμα, εισέπραξε βίαια φόρο 8 εκατομμυρίων και στρατολόγησε από το πρώτο χωριό 42 κατοίκους και από το δεύτερο 28 (Εμπρός 1947). Τον Ιούλιο, έκασαν δύο οικίες *εθνοκοφρόνων* (Εμπρός 1947), ενώ τον Αύγουστο, *συμμορίτες* είχαν απαγάγει γυναικόπαιδα από την Ελιά και τα μετέφεραν στη Βουλγαρία (Εμπρός 1947).

Ο Ριζοσπάστης, από την πλευρά του, ανέφερε, επίσης, τον Αύγουστο ότι τμήμα του Δημοκρατικού Στρατού εισέβαλε στο χωριό Μοράκα Ορεστιάδας και απήγαγε 30 άνδρες και 6 γυναίκες, ενώ *συνεχιζόταν η ομαδική προσχώρηση των κατοίκων της Θράκης στις γραμμές του Δημοκρατικού Στρατού* (Εμπρός 1947).

Δύο μήνες αργότερα, η ίδια εφημερίδα ανακοίνωνε την ανατίναξη δύο σιδηροδρομικών γεφυρών μήκους 32 μέτρων, από σαμποτέρ του Δημοκρατικού Στρατού με αποτέλεσμα να διακοπεί η συγκοινωνία Αλεξανδρούπολης – Ορεστιάδας για τρεις μέρες (Ριζοσπάστης 1947). Η καταστροφή των γεφυρών δεν σήμαινε μόνον τον αποκλεισμό της περιοχής από τη δυνατότητα προμήθειας αγαθών, αλλά και την αδυναμία ταχείας άφιξης τμημάτων του Εθνικού Στρατού, τα οποία θα καταδίωκαν τους άνδρες τους Δ.Σ.

Για τις αλληπάλληλες συγκρούσεις μεταξύ ανταρτών και Εθνικού Στρατού στην περιοχή, οι ανακοινώσεις του Γενικού Επιτελείου Στρατού ήταν, συνήθως, λακωνικές και αόριστες (Ελευθερία 1948).

Η περιοχή δεν ησύχασε, ούτε το 1950, μια που, όπως έγραφε η *Ελευθερία*, οι *συμμορίτες* παρέμεναν κυρίαρχοι της κατάστασης στα χωριά της περιοχής και εκτελούσαν άνδρες και γυναίκες ή τους στρατολογούσαν βίαια, μεταφέροντάς τους στη Βουλγαρία, μαζί με τρόφιμα (Ελευθερία 1950).

Παρήγορο ήταν το γεγονός ότι λίγους μήνες μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου το υπουργείο Δημοσίων Έργων είχε εγκρίνει πιστώσεις για την προμήθεια υλικών για την αποκατάσταση του δικτύου ύδρευσης πολλών πόλεων, μεταξύ αυτών και η Νέα Ορεστιάδα, στην οποία είχε χορηγηθεί το ποσό των 127.845.000 δρχ. (Εμπρός 1950).

Αυτά τα επαναλαμβανόμενα επεισόδια έδιναν αφορμή σε τουρκικές εφημερίδες να κατηγορήσουν την Ελλάδα για τα δεινά των Μουσουλμάνων της Θράκης. Μάλιστα, η ανατίναξη της αμαξοστοιχίας Κωνσταντινούπολης – Αδριανούπολης, κοντά στη Νέα Ορεστιάδα αποδόθηκε στην πρόθεση των κομμουνιστών να διαταραχθούν οι *άριστες ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Αυτή ήταν και η αφορμή που βρήκε η τουρκική *Βακίτ* να αναφερθεί σε άρθρο της για *δεινοπαθήματα* των Τούρκων της Δυτικής Θράκης που

βρίσκονταν στην περιοχή, όπου η δράση των ανταρτών ήταν εντατική. Και το άρθρο έκλεινε με την άποψη ότι «η ανταλλαγή αυτών των Τούρκων με Έλληνες που διαβιούσαν στην Κύπρο θα αποτελούσε πρόσφορη λύση για την ασφάλειά τους» (*Ελευθερία* 1949).

Παρά ταύτα, τον Ιούλιο του 1950, εξήντα Τούρκοι εκπαιδευτικοί από την Αδριανούπολη με επικεφαλής τον γενικό επιθεωρητή των σχολείων της Ανατολικής Θράκης είχαν επισκεφθεί την Νέα Ορεστιάδα μετά την επίσκεψή τους στην Αλεξανδρούπολη. Στο σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης τους υποδέχθηκαν οι τοπικές αρχές, ο δήμαρχος Ορεστιάδας, ο Έπαρχος Διδυμοτείχου, οι επιθεωρητές των Δημοτικών σχολείων του Διδυμοτείχου και της Νέας Ορεστιάδας, εκπαιδευτικοί και πλήθος κόσμου. Σε μια εγκάρδια ατμόσφαιρα γεμάτη συγκίνηση από τη θερμή υποδοχή τους, ο Τούρκος πρόεδρος του Συλλόγου των Εκπαιδευτικών και ο Γενικός επιθεωρητής της Ανατολικής Θράκης τόνισαν ότι τίποτε δεν χώριζε τους δύο λαούς, καθώς και την ανάγκη της στενής συνεργασίας των δύο αδελφών και γειτονικών λαών και της μετάδοσης στους μαθητές πνεύματος αγάπης και αδελφικής αλληλεγγύης. Με το ίδιο πνεύμα απάντησαν ο δήμαρχος, οι Έλληνες εκπαιδευτικοί και ο έπαρχος. Οι παριστάμενοι είχαν επικροτήσει τους ενωτικούς λόγους με ζητωκραυγές και χειροκροτήματα. Στη συνέχεια, ο Τούρκος επιθεωρητής έλαβε πάλι το λόγο και δήλωσε ότι ήταν ευτυχής επειδή Τούρκοι και Έλληνες εκπαιδευτικοί πίστευαν στη συναδέλφωση των δύο λαών και ήταν αποφασισμένοι να εργαστούν για την πραγματοποίησή της. Μετά το πέρας της τελετής της υποδοχής, οι εκδρομείς είχαν επισκεφθεί δημοτικά σχολεία, όπου οι διευθυντές τους δώρισαν χειροποίητα μαθητικά έργα. Όταν συγκεντρώθηκαν στο σιδηροδρομικό σταθμό για να επιστρέψουν στην Αδριανούπολη, οι Τούρκοι εκπαιδευτικοί έψαλαν στην ελληνική τον εθνικό ύμνο, τους στίχους του οποίου είχε στείλει προ ημερών, κατόπιν αιτήσεώς τους ο Έπαρχος. Πριν να φύγουν απέσπασαν την υπόσχεση ότι ο Έπαρχος και οι εκπαιδευτικοί της Νέας Ορεστιάδας θα επισκέπτονταν σύντομα την Αδριανούπολη. Η επίσκεψη των γειτόνων έκλεισε με τις ζητωκραυγές τους υπέρ της Ελλάδας από τα παράθυρα του τρένου (*Εμπρός* 1950).

Αυτή η απόπειρα φιλικής προσέγγισης μεταξύ εκπαιδευτικών των δύο χωρών, δεν σταμάτησε τα βίαια επεισόδια, τα οποία σημειώνονταν συχνά. Ενδεικτικά, το Δεκέμβριο του 1950, τρεις οπλίτες Τ.Ε.Α. είχαν βγει για ξύλευση στην περιοχή Μαρασίων Ορεστιάδας Θράκης και αφού περιπλανήθηκαν εισήλθαν στο τουρκικό έδαφος και συνελήφθησαν από τις τουρκικές μεθοριακές αρχές. Ενδεικτικό της έντασης που επικρατούσε την περίοδο εκείνη στις ελληνοτουρκικές σχέσεις είναι και το γεγονός ότι παρά τις ενέργειες των ελληνικών αρχών δεν είχαν αποδοθεί εδώ και 6 ημέρες. Η πράξη αυτή θεωρήθηκε αντίθετη προς την ελληνοτουρκική φιλία, επειδή θεωρείτο απαράδεκτο να κρατούνται οπλίτες Τ.Ε.Α. (Τάγματα Εθνοφυλακής Αμύνης) σαν αιχμάλωτοι (*Ελευθερία* 1950).

Στο πρωτοσέλιδο των αρχών Μαΐου του 1929, η Μακεδονία δημοσίευσε κείμενο στο οποίο καταγράφονται οι σκέψεις και τα συμπεράσματα του πρωθυπουργού, Ελευθερίου Βενιζέλου, από την περιοδεία του στο Μεσολόγγι. Ο πρωθυπουργός θεωρούσε ότι έπρεπε να περιοριστούν τα παρασιτικά επαγγέλματα και να επιδοθούν οι Έλληνες σε «θετική» παραγωγική εργασία. Δήλωσε, επίσης, ότι ήταν ανάγκη να στραφεί η προσοχή της Πολιτείας στη γεωργία και στα κατ' εξοχήν παραγωγικά επαγγέλματα, ώστε να μπορέσει το κράτος «να αναπνεύσει, διαφορετικά, η οικονομία θα γίνει ένας βρόγχος που θα σφίγγει συνεχώς μέχρι το σημείο του πνιγμού. Εκείνο, όμως που ήταν επείγον, κατά τον πρωθυπουργό, ήταν να αναζητηθούν τα αίτια της παθογένειας και αυτά ήταν ότι ποτέ δεν υπήρξε διοίκηση με ανθρώπινο πρόσωπο στην ύπαιθρο. Οι χωροφύλακες, οι διοικητικοί, οικονομικοί και στρατιωτικοί άρχοντες περνούσαν σαν κατάρα χωρίς καλοσύνη και ευγένεια. Με περιφρόνηση όλοι αυτοί έδιναν διαταγές προς όλους και συχνά ταπεινώναν όσους δεν προσέτρεχαν να τους καλωσορίσουν. Αυτή ήταν και η μόνη επαφή της κρατικής μηχανής με τα παραγωγικά στοιχεία του τόπου. Άλλο αίτιο της παθογένειας ήταν το γεγονός ότι οι άνθρωποι της υπαίθρου δεν είχαν δει ποτέ γεωπόνους, μηχανικούς, γεφυροποιούς, πολλές φορές ακόμη και δασκάλους. Δεν κατασκευάζονταν έργα κοινής ωφέλειας και ακόμη και όσα υπήρχαν, ήταν δωρεές ιδιωτών. Για το λόγο αυτό δεν επέστρεφαν στα χωριά τους όσοι είχαν γνωρίσει τις πολυτέλειες της πόλης. Εξάλλου, ήταν πιο εύκολο να γίνει κανείς δικηγόρος ή γιατρός, παρά να γίνει αγρότης, ή πεταλωτής. Οι επαγγελματικές σχολές, άγνωστες στην Ελλάδα μέχρι το πρόσφατο παρελθόν ήταν άγνωστες και μόνον τα τελευταία χρόνια είχαν αρχίσει να αναφύονται. Κράτος και ιδιώτες ίδρυναν μόνον Γυμνάσια. Και τότε, όμως, αγροτικές περιοχές, όπως της Ορεστιάδας, όταν ζητούσαν να αποκτήσουν κάποιο εκπαιδευτήριο ανώτερο του Δημοτικού το κράτος δεν είχε τα μέσα να ικανοποιήσει το αίτημά τους. Δεν υπήρχε ούτε τεχνικό διδακτικό προσωπικό. Με δυο λόγια έλειπε η οργάνωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης, η ανυπαρξία σχολών. Συμπερασματικά, όπως τόνισε κλείνοντας ο πρωθυπουργός, η μόνη λύση ήταν να υποστηριχθεί η επαγγελματική εκπαίδευση (*Μακεδονία* 1929).

Δυστυχώς, τα συμπεράσματα του Βενιζέλου μετά από μια περιοδεία του, ισχύουν και σήμερα, τόσο για την κατάσταση στην ελληνική ύπαιθρο, όσο και στην επαγγελματική εκπαίδευση.

Βιβλιογραφία

Σοφία Βισκαδούρου Νέα Ορεστιάδα – Αδριανούπολη: Η ιστορική σύνδεση των δύο πόλεων, 1ο Πα-
νελλήνιο συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού Ορεστιάδας, *Ορεστιάδα: Διαδρομές στο χρόνο*, Νέα
Ορεστιάδα 2016, σ. 31.

Ηλεκτρονικές σελίδες

Νέα Ορεστιάδα Η βορειότερη πόλη της Ελλάδας, 18/5/2012, geofarmak.blogspot.com.

Ορεστιάδα, η πόλη που δημιουργήθηκε αποκλειστικά από πρόσφυγες το 1923, 9/10/2017, newsroom.iefimerida.gr.

Άρθρα εφημερίδων

Ελευθερία, Ανακοινωθέν του Γενικού Επιτελείου, 29/7/1948, σ. 3.

Ελευθερία, Εντείνεται η συμμοριακή δράσις εις Μακεδονίαν και Θράκην, 22/12/1950, σ. 4.

Ελευθερία, Το τουρκικόν όνειρον διά την Κύπρον, 6/9/1949, σ. 6.

Ελευθερία, Οι Τούρκοι συνέλαβον τρεις Έλληνας εισελθόντας εις το έδαφός των, 28/12/1950, σ. 4.

Εμπρός, Διάφοροι συζητήσεις εις την Βουλήν, 1/12/1928, σ. 6.

Εμπρός, Η συζήτησις εις την Βουλήν, 7/2/1929, σ. 6.

Εμπρός, 19/2/1929, σ.6: Αι ενέργειαι του κ. Χρηστομάνου προς αντιμετώπισιν των πλημμυρών.

Εμπρός, Νέα τηλεγραφική έκθεσις του κ. Χρηστομάνου περί της εκτάσεως των ζημιών εις τας πλημμυ-
ροπαθείς περιφερείας, 21/2/1929, σ. 6.

Εμπρός, Έρανοι υπέρ των πλημμυροπαθών, 24/2/1929, σ. 6.

Εμπρός, Η βελτίωσις του καιρού εις Θράκην, 26/2/1929, σ. 3.

Εμπρός, Επεκτείνεται η διανομή δελτίων ειδών ιματισμού, 25/6/1946, σ. 4.

Εμπρός, Συμμορίαί εκ Βουλγαρίας επέδραμον εις χωρία της Φλωρίνης και της Ορεστιάδος, 5/6/1947, σ. 4.

Εμπρός, Σύντομοι ειδήσεις, 25/7/1948, σ. 5.

Εμπρός, Πιστώσεις διά την ύδρευσιν, 14/6/1950, σ. 4. Το αγροτικό ημερομίσθιο μέχρι το 1965, ήταν,
μέχρι το 1960, για τους άνδρες 20-30 δρχ. και για τις γυναίκες το μισό. Ως προς τις τιμές βασικών
ειδών: αλεύρι, το κιλό: 3-5 δρχ., μακαρόνια: 6-12 δρχ., τυρί φέτα: 15-25.

Εμπρός, Τούρκοι εκπαιδευτικοί εις Θράκην. Η φιλία των δύο γειτονικών λαών, 8/7/1950, σ. 6.

Μακεδονία, Λησταί Τούρκοι εις Ορεστιάδα. Αιχμαλωσία και φόνος, 17/6/1925, σ. 4.

Μακεδονία, Τα αίτια του κακού, 2/5/1929, σ. 1.

Μακεδονία, Η θριαμβευτική υποδοχή του Ελευθερίου Βενιζέλου εις Δυτικήν Θράκην, 8/5/1930, σ. 6.

Μακεδονία, 8/5/1930, σ. 6.

Μακεδονία, Κατηρτίσθη μελέτη διά τα εκτελεσθησόμενα έργα εις τον Έβρον, 1/9/1931, σ. 4.

Μακεδονία, Τα αίτια του κακού, 2/5/1929, σ. 1.

Μακεδονία, Η θριαμβευτική υποδοχή του Ελευθερίου Βενιζέλου εις Δυτικήν Θράκην, 8/5/1930, σ. 6.

Μακεδονία, 8/5/1930, σ. 6.

Μακεδονία, Κατηρτίσθη μελέτη διά τα εκτελεσθησόμενα έργα εις τον Έβρον, 1/9/1931, σ. 4.

Σκριπ, Το κύμα ψύχους κατέκλυσε και την Ελλάδα, 21/12/1927, σ. 4.

Σκριπ, Συνεχίζεται το καταστρεπτικόν έργον των πλημμυρών εις Μακεδονίαν και Θράκην, 19/2/1929, σ. 4.

Σκριπ, Πολική η όψις της κοιλάδος του Έβρου, 23/2/1929, σ. 4.

Σκριπ, Η βελτίωσις του καιρού εις Θράκην, 26/2/1929, σ. 3.

Ριζοσπάστης, 27/8/1923, σ. 4.

Ριζοσπάστης, 18/9/1932, σ. 6.

Ριζοσπάστης, 26/9/1932, σ. 3.

Ριζοσπάστης, Οι σαρωθροποιοί της Νέας Ορεστιάδος οργανώνονται, 24/4/1933, σ. 3.

Ριζοσπάστης, Απ' όλη τη χώρα οι εργάτες απαντούν στην αντικομμουνιστική εκστρατεία, 27/7/1933, σ. 4.

Ριζοσπάστης, «Ο Ριζοσπάστης σε έφοδο», 16/3/1934, σ. 1.

Ριζοσπάστης, 18/3/1934, σ. 2.

Ριζοσπάστης, Να δοθεί άσυλο στους Βούλγαρους πολιτικούς φυγάδες, 5/6/1934, σ. 1.

Ριζοσπάστης, 16/10/1947, σ. 3.

ΔΗΜΑΡΧΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΑΡΧΕΣ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗ ΤΟΥ ΧΘΕΣ ΣΤΗΝ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

Αθανάσιος Αν. Γεωργίσης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με την παρούσα μελέτη επιχειρείται η καταγραφή του έργου των Δημάρχων και Κοινοταρχών της Αδριανούπολης και του Καραγάτς επί Ελληνικής Διοίκησης από το 1920 έως το 1923 και ιδιαίτερα της Νέας Ορεστιάδας από το 1923 μέχρι σήμερα.

Λέξεις κλειδιά: Δημάρχοι, Κοινοτάρχες, Νέα Ορεστιάδα, Καραγάτς, Αδριανούπολη

«Η Νέα Ορεστιάδα είναι η συνέχεια της Αδριανούπολης, η επί ελληνικού (μετά το 1923) εδάφους απόγονος πόλη της Αδριανούπολης και δικαιοματική κληρονόμος του πολιτισμού και της ιστορίας της».

*Πρακτικά Ζ' Παγκόσμιου Συνέδριου Θρακών
(Διδυμότειχο 11.6.2006)*

Εισαγωγή

Με αφορμή τη συμπλήρωση 100 ετών από την απελευθέρωση της Αδριανούπολης και του Καραγάτς από τον Ελληνικό Στρατό το 1920 και την επικείμενη συμπλήρωση 100 χρόνων (1923-2023) από την ίδρυση της Νέας Ορεστιάδας, επιχειρείται η καταγραφή του έργου των Δημάρχων και Κοινοταρχών της Αδριανούπολης και του Καραγάτς επί Ελληνικής Διοίκησης από το 1920 έως το 1923 και της Νέας Ορεστιάδας από το 1923 μέχρι σήμερα. Παρουσιάζονται συνοπτικά τα βιογραφικά στοιχεία τους και τα κυριότερα έργα που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της θητείας τους.

Ιστορική ανασκόπηση

Με την υπογραφή της Συνθήκη του Σαν Ρέμο στις 18 Απριλίου 1920 αποφασίστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις η απόσυρση των γαλλικών στρατευμάτων από τη Δυτική Θράκη και η αντικατάστασή τους από τις ελληνικές δυνάμεις. Η ΙΧ Μεραρχία Ιωαννίνων υπό τις διαταγές του Υποστράτηγου Γεώργιου Λεοναρδόπουλου κινήθηκε δραστήρια και στις 15 Μαΐου έφθασε σιδηροδρομικώς στο Καραγάτς απελευθερώνοντας το όμορφο προάστιο της Αδριανούπολης την 15η προς 16η Μαΐου 1920, μία ώρα μετά τα μεσάνυχτα. Ακολούθησε στις 12 Ιουλίου 1920 η απελευθέρωση της Αδριανούπολης από τη Στρατιά Θράκης (ΙΧ Μεραρχία Ιωαννίνων και Μεραρχία Ξάνθης) και το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων. Δυστυχώς, με την κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου και την υπογραφή στις 28 Σεπτεμβρίου/11 Οκτωβρίου 1922 της Συνθήκης των Μουδανιών, οι Μεγάλες Δυνάμεις παραχώρησαν την Ανατολική Θράκη και την Αδριανούπολη στην Τουρκία. Ως φυσικό σύνορο μεταξύ των δύο χωρών ορίστηκε ο ποταμός Έβρος, με το Καραγάτς να παραμένει ελληνικό.

Τον Μάιο του 1923 στη συνδιάσκεψη της Λωζάνης οι Δυτικές Δυνάμεις πρότειναν την παραχώρηση του Καραγάτς στην Τουρκία ως αποζημίωση στις αξιώσεις των Τούρκων, με την ελληνική πλευρά και τον πληρεξούσιο εκπρόσωπό της Ελευθέριο Βενιζέλο να αποδέχεται την πρόταση. Με τη Συνθήκη της Λωζάνης και την υπογραφή ειδικού πρωτοκόλλου, του «Πρωτοκόλλου περί του Καραγάτς ως και των Νήσων Ίμβρου και Τενέδου», η παλαιά Ορεστιάδα και τα χωριά Μπόσνα και Ντεμερντές δόθηκαν για οικονομικούς και στρατιωτικούς λόγους στην Τουρκία.

Η συμφωνία της παραχώρησης έγινε γνωστή στους κατοίκους του Καραγάτς το βράδυ της 27ης Μαΐου 1923 προκαλώντας μεγάλη λύπη και αγωνία. Στις 3 Ιουνίου επιτροπή των κατοίκων υπό την

προεδρία του Μητροπολίτη Πολύκαρπου αποφάσισε: α) να μην γίνει χρήση του δικαιώματος της εξαμηνιαίας παραμονής που προέβλεπε το Πρωτόκολλο του Καραγάτς, β) την εκκένωση της περιοχής και τη μετακίνησή τους σε νέα τοποθεσία, ακολουθώντας το δρόμο της προσφυγιάς για δεύτερη φορά. Αρχικά 900 ελληνικές οικογένειες, στην πλειοψηφία τους γεωργοί που είχαν δηλώσει εγγράφως ότι θα έρθουν στη νέα πατρίδα, εγκαταστάθηκαν στην τοποθεσία Κουμ Τσιφλίκ (Αμμώδες Τσιφλίκι), 18 χιλιόμετρα νότια της Αδριανούπολης, τη σημερινή Νέα Ορεστιάδα (Τσονίδης 1980, Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010).

Δήμαρχοι Αδριανούπολης

Κατά την είσοδο του ελληνικού στρατού στην Αδριανούπολη τον Ιούλιο του 1920 Δήμαρχος και αναπληρωτής του Γενικού Διοικητή της πόλης ήταν ο Şevket Bey. Αυτός παρέδωσε την Αδριανούπολη στους Έλληνες δηλώνοντας στον Ύπατο Αρμοστή Θράκης Αντώνιο Σαχτούρη την υποταγή των μουσουλμάνων κατοίκων. Η Ελληνική Διοίκηση εμπνεόμενη από φιλελεύθερη αντίληψη και μετά από απαίτηση της Συνδιάσκεψης των Συμμάχων αναγνώρισε τη συμμετοχή αντιπροσώπων από όλες τις εθνότητες στο Δημοτικό Συμβούλιο και στην Εκτελεστική Αρχή του Δήμου Αδριανούπολης. Ωστόσο, οι προϋπάρχοντες δημοτικοί πόροι για την εκτέλεση έργων πολιτισμού και η παροχή κοινωφελών υπηρεσιών ήταν ανεπαρκείς κατά την ανάληψη της διοίκησης. Μέχρι το τέλος του 1920 διατηρήθηκε η υπάρχουσα δημοτική φορολογία και δόθηκε βαρύτητα στη συστηματική συλλογή και αύξηση της απόδοσης των υπαρχόντων φόρων. Επιπλέον, οι πρώτες ανάγκες καλύφθηκαν με τη χορήγηση προσωρινών κρατικών δανείων αποκλειστικά για την εκτέλεση έργων καθαριότητας, ύδρευσης, φωτισμού και οδοποιίας. Από την 1η Ιανουαρίου 1921 εφαρμόστηκε η νομοθεσία περί διοίκησης των Δήμων που ίσχυε στην παλαιά Ελλάδα και από την 1η Μαΐου 1921 επιβλήθηκαν δημοτικοί φόροι στα εισαγόμενα εμπορεύματα και εισπραττόμενοι από τα τελωνεία της Θράκης ενώ ξεκίνησε και η επιβολή εγχώριων δημοτικών φόρων. Με βάση αυτούς τους πόρους και τη βοήθεια της Γενικής Διοίκησης Θράκης άρχισε η εκτέλεση δημοτικών έργων, όπως η μελέτη σχεδίου πόλεως και ρυμοτομίας, η εγκατάσταση ηλεκτροφωτισμού, η κατασκευή υδραγωγείου κ.ά.. Δυστυχώς, η απώλεια της Ανατολικής Θράκης ανέκοψε απότομα τη δημιουργική προσπάθεια (Γεραγάς 1925).

Şevket Bey

Γεννήθηκε το 1863 στην Αδριανούπολη και απεβίωσε στις 9 Φεβρουαρίου 1931 στην Κωνσταντινούπολη. Αρχικά εργάστηκε ως δημόσιος υπάλληλος, έπειτα ως Διευθυντής του νομαρχιακού τυπογραφείου Αδριανούπολης και στη συνέχεια ως εκδότης εφημερίδας. Κατά τη διάρκεια της ζωής του έλαβε αρκετά κυβερνητικά αξιώματα και από το 1918 έως το 1920 διατέλεσε Δήμαρχος Αδριανούπολης. Υπήρξε Πρόεδρος του Νεοτουρκικού Κομιτάτου, ένθερμος οπαδός του αυτονομιστή Τζαφέρ Ταγιάρ, οργανωτής και υποκινητής κατά την Ταγιαρική περίοδο αντιστασιακών ενεργειών εναντίον των αποφάσεων των Μεγάλων Δυνάμεων για την προσάρτηση της Θράκης στην Ελλάδα. Η Ελληνική Διοίκηση εμπνεόμενη από φιλελεύθερο πνεύμα άκρας επιείκειας, ισοπολιτείας και ανεξιθρησκίας, με απόφαση του Ύπατου Αρμοστή Θράκης Αντωνίου Σαχτούρη, όχι μόνο δεν τον φυλάκισε αλλά επέλεξε τον Ιούλιο του 1920 να τον διατηρήσει στη θέση του Δημάρχου Αδριανούπολης. Ως βοηθό του όρισε τον Κωνσταντίνο Αλτιναλμάζι, μετέπειτα Δήμαρχο Αλεξανδρούπολης. Ωστόσο, η σύλληψη του Δημάρχου Şevket Bey και του Μουφτή Αδριανουπόλεως Hilmi Efendi στις 21 Σεπτεμβρίου 1920 ως ενεχομένων σε μελετώμενες στασιαστικές ενέργειες έναντι της Θράκης, η προτροπή προς τους ομοεθνείς τους να καταψηφίσουν τη βενιζελική παράταξη στις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 και να επιδιώξουν την αυτονομία της Θράκης ανάγκασαν τον Ύπατο Αρμοστή Θράκης να ορίσει ως Δήμαρχο το μέλος του Δημοτικού Συμβουλίου Mustafa Bey (Γεραγάς 1925, Τερζής 2004, Wikipedia 2020).

Mustafa Bey

Υπήρξε Δήμαρχος Αδριανούπολης από τον Δεκέμβριο του 1920 έως την απώλεια της Αδριανούπολης το 1922 με Δημαρχιακό Επίτροπο τον Κωνσταντίνο Αλτιναλμάζι. Ήταν τύπος ακραιφνούς Τούρκου αλλά αναγνώρισε στην Ελληνική Διοίκηση το πνεύμα ισοπολιτείας και ανεξιθρησκίας που τη διέκρινε. Με την ιδιότητα του Δημάρχου συμμετείχε στην επιτροπή που διοργάνωσε πάνδημο συλλαλητήριο στην Αδριανούπολη την 24η Ιανουαρίου 1922 και εξέδωσε σχετικό ψήφισμα έναντι της πρόθεσης των Συμμαχικών Δυνάμεων να τροποποιήσουν τα σύνορα της Θράκης (Γεραγάς 1925, Τσονίδης 1980).

Δήμαρχοι Καραγάτς

Το Καραγάτς αποτελούσε το ομορφότερο χωριό-προάστιο της Αδριανούπολης. Είχε έκταση 900 στρέμματα και απείχε περίπου 4 χλμ από το κέντρο της Αδριανούπολης. Μέχρι το 1872 ήταν ένα μικρό, όμορφο και καταπράσινο χωριό, πλην άσημο, που κατοικούνταν από Έλληνες. Η έλευση του σιδηροδρόμου το 1872 αποτέλεσε την αιτία, ώστε το Καραγάτς να γνωρίσει σημαντική αστική και οικονομική ανάπτυξη. Αρκετοί εύποροι κάτοικοι της Αδριανούπολης, διαπιστευμένοι αντιπρόσωποι και πρόξενοι ευρωπαϊκών κρατών, έμποροι και υπάλληλοι τραπεζών και εμπορικών οίκων προτιμούσαν να διατηρούν τις κατοικίες τους σε αυτό λόγω του υγιεινού κλίματος, του όμορφου τοπίου, του ευρωπαϊκού και κοσμοπολίτικου χαρακτήρα του. Σύντομα το μικρό χωριό απέκτησε διοικητική αυτοτέλεια και αποτέλεσε Δήμο και έδρα Διοικητή.

Νικόλαος Μαυρίδης

Υπήρξε διορισμένος Δήμαρχος στην Υποδιοίκηση (καζά) Καραγάτς κατά το χρονικό διάστημα της Γαλλικής Κατοχής επί Διασυμμαχικής Διοίκησης της Δυτικής Θράκης.

Ιωάννης Δημητριάδης

Δήμαρχος Καραγάτς επί Ελληνικής Διοίκησης **από το 1920 μέχρι το 1922** με αντιδήμαρχο αρχικά τον Ιωάννη Ψαρόπουλο (μετέπειτα πρώτο ληξιαρχο και επιστάτη του Δήμου Ορεστιάδας) και αργότερα τον Μιλτιάδη Αλτιναλμάζης. Υπήρξε μέλος και δωρητής του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως. Ως Δήμαρχος υποδέχθηκε τον Ελληνικό Στρατό την ημέρα απελευθέρωσης του Καραγάτς την 15η προς 16η Μαΐου 1920. Τα έσοδα του Δήμου βασίζονταν στην επιβολή δημοτικών φόρων (λ.χ. κατά την πώληση ζώων) και στη χρηματοδότηση της Γενικής Διοίκησης Θράκης. Με την ιδιότητα του Δημάρχου Καραγάτς συμμετείχε στην επιτροπή διοργάνωσης μεγαλειώδους συλλαλητηρίου στην Αδριανούπολη στις 24 Ιανουαρίου 1922 με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Πολύκαρπο Βαρβάκη έναντι της πρόθεσης των Συμμαχικών Δυνάμεων να τροποποιήσουν τα σύνορα της Θράκης υπογράφοντας σχετικό ψήφισμα (Γεραγός 1925).

Μιλτιάδης Αλτιναλμάζης

Γόνος της εξ Αίνου και Αδριανούπολης φημισμένης πατριαρχικής οικογένειας των Αλτιναλμάζηδων, γεννήθηκε το 1889 στην Αδριανούπολη. Γονείς του ήταν ο Μιλτιάδης Αλτιναλμάζης του Εμμανουήλ και της Ελένης και η Ζηνοβία Αλτιναλμάζης (το γένος Χατζηβασιλείου).

Ο Μιλτιάδης Εμ. Αλτιναλμάζης γεννήθηκε το 1840 στην Αδριανούπολη και σπούδασε νομικά το 1860 στο Εθνικό Πανεπιστήμιο της Αθήνας. Ήταν γλωσσομαθής με μεγάλη εγκυκλοπαιδική μόρφωση. Επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διατέλεσε εκλεγμένο μέλος της Δημογεροντίας, του Εμποροδικείου και Σύμβουλος της Γενικής Διοίκησης Αδριανούπολης (Μετζλίσ Ιδαρέ Αζασή) εξυπηρετώντας τα συμφέροντα της Ελληνικής Κοινότητας Αδριανουπόλεως και της ευρύτερης περιοχής. Υπήρξε μεγαλοκτηματίας, έμπορος και σπουδαίος οικονομικός παράγοντας της πόλης. Δημιούργησε Τράπεζα, Βιομηχανία και πρότυπα αγροτικά κτήματα. Την περίοδο 1903-1905 του απονεμήθηκε το μετάλλιο Μετζιδιέ γ' τάξεως που αποτελούσε τιμητική διάκριση προς σημαντικά πρόσωπα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Τερζής 2004) ενώ την περίοδο 1905-1908 διορίστηκε από τον Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Κύριλλο Δ' μέλος της επιτροπής για την χορήγηση βοήθειας στους Έλληνες που υπέστησαν ζημιές από την πυρκαγιά της 21ης Αυγούστου 1905. Επίσης, ήταν μέλος του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως, Πρόεδρος τα έτη 1906, 1914 και δωρητής τα έτη 1906 έως 1914 (Αρχείο ΦΣΑ).

Ο Μιλτιάδης Αλτιναλμάζης του Μιλτιάδη κατοικούσε στο Καραγάτς και ασχολήθηκε με τις οικογενειακές επιχειρήσεις. Παντρεύτηκε την Αδριανή Βαφειάδου και απέκτησαν μία κόρη. **Μετά την ανακωχή των Μουδανιών και την απώλεια της Αδριανούπολης διατέλεσε αρχικά αναπληρωτής και στη συνέχεια Δήμαρχος Καραγάτς μέχρι τον ξεριζωμό, τον Αύγουστο του 1923.** Κατά την απελευθέρωση της Αδριανούπολης την 12η Ιουλίου 1920 από τον Ελληνικό Στρατό είχε την τιμή να φιλοξενήσει στην οικία του τον Βασιλέα Αλέξανδρο.

Οι πολλές επαγγελματικές υποχρεώσεις του, η εγκατάσταση περίπου 6.000 πρόσφυγων στο Καραγάτς μετά την απώλεια της Αδριανούπολης και η σύντομη δημαρχιακή θητεία του δεν επέτρεψαν, παρά την καλή θέλησή του, να αφοσιωθεί αποκλειστικά στα δημαρχιακά καθήκοντα και να προσφέρει τις ανάλογες υπηρεσίες. Μετά την απώλεια του Καραγάτς εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη, όπου με

συνέταιρο τον επίσης πρόσφυγα εξ Ανατολικής Θράκης Γεώργιο Χατζηγιαννάκη ίδρυσαν την εταιρία «Αλτιναλμάζης – Χατζηγιαννάκης» και τον ομώνυμο αλευρόμυλο. Απεβίωσε το 1924 στη Θεσσαλονίκη σε ηλικία μόλις 35 ετών (Αρχείο ΦΣΑ).

Δήμαρχοι Νέας Ορεστιάδας

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης και του Πρωτοκόλλου Καραγάτς, ο Γενικός Διοικητής Θράκης Σπύρος Δάσιος έδωσε εγγράφως την υπόσχεση στους Καραγατσιανούς ότι ο Δήμος Καραγάτς, με τις διοικητικές, αστυνομικές, θρησκευτικές και δημοτικές αρχές θα μετατεθεί ως έχει στην τοποθεσία Κουμ Τσιφλίκ, τη μετέπειτα Νέα Ορεστιάδα. Αρχικά η υπόσχεση τηρήθηκε και συστάθηκε ο Δήμος Ορεστιάδας αλλά τον Ιούλιο του 1924 με Κυβερνητική απόφαση ο Δήμος έγινε Κοινότητα, λόγω του μικρού αριθμού των κατοίκων που την περίοδο εκείνη δεν ξεπερνούσαν το όριο των 10.000 που όριζε ο νόμος (Τσονίδης 1980). Με τη δημοσίευση του ΦΕΚ 194Α/14.7.1924 συστάθηκε η Κοινότητα Ορεστιάδας που περιλάμβανε την ομώνυμη πόλη και τους οικισμούς Αμπελάκια, Κλησώ, Λεπτή, Νεοχώρι, Οινόη, Παταγή, Πύργος, Σαγήνη, Σάκκος και Χειμώνιο. Χρειάστηκε να περάσουν 22 χρόνια, ώστε η Κοινότητα Ορεστιάδας να αναγνωριστεί ξανά ως Δήμος Ορεστιάδας (ΦΕΚ 16Α /20.01.1946). Το 1997 δημιουργήθηκε ο «Καποδιστριακός» Δήμος Ορεστιάδας (ν.2539/1997) που περιλάμβανε τη Νέα Ορεστιάδα με τους συνοικισμούς Κλεισούς, Οινόης, Σαγήνης και τους οικισμούς Αμπελακίων, Βάλτου, Θουρίου, Λεπτής, Μεγάλης Δοξιάρας, Νεοχωρίου, Παταγής, Παλαιάς Σαγήνης, Πύργου, Σάκκου, Χανδρά, Χειμωνίου. Το 2010 με το «Πρόγραμμα Καλλικράτης» (ν.3852/2010) συστάθηκε ο διευρυμένος Δήμος Ορεστιάδας που προέκυψε από τη συνένωση των προϋπαρχόντων Δήμων Ορεστιάδας, Βύσσας, Τριγώνου και Κυπρίνου. Η ακρόπολη αυτή του ελληνισμού αποτελεί σήμερα τον βορειότερο Δήμο της Ελλάδας. Εδρεύει στην ομώνυμη πόλη, περίπου 907 οδικά χιλιόμετρα βορειοανατολικά της Αθήνας, έχει έκταση 955,6 τ.χλμ και πληθυσμό 37.654 κατοίκους (απογραφή 2011 - ΦΕΚ Β' 697/20.03.2014).

Στέφανος Δημητρίου

Υπήρξε ο πρώτος Δήμαρχος της Νέας Ορεστιάδας **από το 1923 έως τα μέσα του 1925**. Διορίστηκε από την Κυβέρνηση ύστερα από ομόφωνη απαίτηση των κατοίκων της πόλης (εκλογή δια βοής), καθ' υπόδειξη του Μιλτιάδη Αλτιναλμάζη, του οποίου ήταν ανιψιός. Ο κόσμος τον ήξερε ως ο «Στέφανος ο Κουτσός», γιατί κούτσαينه. Γεννήθηκε στο Καραγάτς Αδριανούπολης και ήταν άγαμος. Ακολούθησε το επάγγελμα του καραγωγέα και του τοπογράφου-μηχανικού. Μετά την πρόταση των Γάλλων τον Μάιο του 1923 στη Λωζάνη για την παραχώρηση του Καραγάτς στους Τούρκους και την αποδοχή της από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, υπήρξε επικεφαλής της 12-μελούς Επιτροπής που συστάθηκε στις 3 Ιουνίου 1923 σε κοινή συνεδρίαση των Καραγατσιανών με Πρόεδρο τον Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Πολύκαρπο Βαρβάκη και είχε ως σκοπό να φροντίσει την εκκένωση της πολυαγαπημένης πατρίδας και την εύρεση τοποθεσίας για την εγκατάσταση των προσφύγων στη νέα πατρίδα. Με τις γνώσεις και την εμπειρία του, βοήθησε τον μηχανικό της Γενικής Διοίκησης Θράκης Γεώργιο Μαγκλή στην εκπόνηση και εφαρμογή του ρυμοτομικού σχεδίου της Νέας Ορεστιάδας και καθόρισε την ακριβή θέση στην οποία κτίστηκε η πόλη. Τον πρώτο καιρό διέμενε και ο ίδιος σε σκηνή, όπως όλοι οι πρόσφυγες. Προσπάθησε να αντιμετωπίσει τις άμεσες και επείγουσες ανάγκες των κατοίκων κατασκευάζοντας τα πρώτα λιθόστρωτα πεζοδρόμια (επρόκειτο για μικρές πέτρινες προσβάσεις στους δρόμους), δύο χειροκίνητες τουλούμπες, την πρώτη δεξαμενή και ένα υποτυπώδες δίκτυο ύδρευσης (Τσονίδης 1980, Τσονίδης 1989). Σύμφωνα με τους Μαυριώτη & Μαυρίδη (1998) μεταδημότευσε στην Αλεξανδρούπολη, όπου και απεβίωσε.

Εικόνα 1.
Στέφανος Δημητρίου.
Ο πρώτος Δήμαρχος
Ορεστιάδας.

Δημήτριος Ζουπίδης

Μετά τον υποβιβασμό του Δήμου σε Κοινότητα το 1924 καθήκοντα προσωρινού Προέδρου στα **μέσα του 1925 και για λίγους μήνες** ανέλαβε ο Δημήτριος Ζουπίδης. Γεννήθηκε στο Μεγάλο Ζαλούφι της Ανατολικής Θράκης το 1881. Παντρεύτηκε την Αναστασία Μαγουλίδου και απέκτησαν δύο τέκνα. Το 1922 εγκαταστάθηκε στον Σάκκο της Νέας Ορεστιάδας ως πρόσφυγας. Διετέλεσε προεστός του χωριού και ήταν απλός άνθρωπος. Υπηρέτησε ως στρατοχωροφύλακας και ασχολήθηκε με την κτηνοτροφία

και τη γεωργία. Απεβίωσε στις 9 Δεκεμβρίου 1968 στο κρατικό νοσοκομείο Διδυμοτείχου (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Ιωάννης Θαλασσιός

Υπήρξε ο πρώτος εκλεγμένος Πρόεδρος της Κοινότητας Νέας Ορεστιάδας **από τον Οκτώβριο του 1925 έως το 1927**. Γεννήθηκε στην Αδριανούπολη το 1866 και αποφοίτησε από το Γυμνάσιο της πόλης. Γονείς του ήταν οι Αθανάσιος και Ζηνοβία Θαλασσινού με καταγωγή από τη Χίο. Τον Ιούνιο του 1923, μετά την απώλεια του Καραγάτς, έγινε πρόσφυγας και ακολουθώντας τους Καραγατσιανούς εγκαταστάθηκε στη Νέα Ορεστιάδα, όπου άσκησε το επάγγελμα του μηχανικού-εργοδηγού. Ήταν ευκατάστατος και είχε ένα από τα ομορφότερα σπίτια της πόλης, σωστό αρχοντικό που θύμιζε την Αδριανούπολη. Σε αυτό το οίκημα από το σχολικό έτος 1939-1940 και για αρκετά χρόνια στεγάστηκε το Γυμνάσιο Ορεστιάδας.

Έζησε από κοντά τα προβλήματα των πρώτων χρόνων της προσφυγιάς και εργάστηκε άοκνα για την επίλυσή τους. Κύριο μέλημά του ήταν η πιστή εφαρμογή του σχεδίου πόλης κατά την κατασκευή των κατοικιών και των καταστημάτων. Επίσης, επί θητείας του δημιουργήθηκε η πρώτη δεξαμενή νερού επί της οδού Πατριάρχου Γρηγορίου (στο ύψος του Α΄ Δημοτικού Σχολείου) και οι πρώτες δημόσιες βρύσες στο κέντρο της πόλης από τις οποίες προμηθεύονταν οι κάτοικοι πόσιμο νερό. Φιλοδοξούσε να απαλλάξει τους δημότες από τους λασπώδεις δρόμους με την κατασκευή δρόμων και πεζοδρομίων. Με πρωτοβουλία του ιδίου το Κοινοτικό Συμβούλιο ψήφισε την υποχρεωτική εργασία των κατοίκων για την κατασκευή των δρόμων και έπεισε τους καταστηματαρχες να κατασκευάσουν με ίδιους πόρους τα πρώτα πεζοδρόμια μπροστά από τα καταστήματά τους επί των οδών Πανελληνίου και Κωνσταντινουπόλεως, χωρίς, όμως, να επιλυθεί οριστικά το πρόβλημα των λασπώδων δρόμων.

Έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση των κατοίκων της πόλης. Επί θητείας του προκηρύχτηκε και ξεκίνησε η ανέγερση του διώροφου εξατάξιου Α΄ Δημοτικού Σχολείου. Ταυτόχρονα, επιδίωξε τη δημιουργία Γυμνασίου στη Νέα Ορεστιάδα ως συνέχεια του φημισμένου Γυμνασίου Αδριανούπολης, δίχως να καρποφορήσουν οι προσπάθειές του. Επιπλέον, φρόντισε για την απρόσκοπτη ίδρυση και λειτουργία των πρώτων Δημοσίων Υπηρεσιών της πόλης. Γενικότερα, η κοινοτική θητεία του χαρακτηρίζεται από ανιδιοτελή προσφορά και καλή διαχείριση της κοινοτικής περιουσίας. Λόγω της προχωρημένης ηλικίας, παραιτήθηκε από τα καθήκοντά του στις αρχές του 1927 και τη θέση του ανέλαβε ο Παναγιώτης Φιλίμπελης. Απεβίωσε αιφνιδίως στις 2 Ιουνίου 1929 στη Νέα Ορεστιάδα (Τσονίδης 1980 & 1989, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998, Κιγγιάς & Ρυζιώτης 2010).

Παναγιώτης Φιλίμπελης

Ο Παναγιώτης Φιλίμπελης του Αθανασίου και της Χρυσής (Χάρνου) υπήρξε εκλεγμένος (από το Κοινοτικό Συμβούλιο) Πρόεδρος της Νέας Ορεστιάδας **από τον Απρίλιο του 1927 μέχρι τον Ιούλιο του 1928**. Γεννήθηκε στο Καραγάτς Αδριανούπολης το 1880, ασχολήθηκε με το εμπόριο και ήταν άγαμος. Υπήρξε μέλος της 12-μελούς Επιτροπής των Καραγατσιανών που φρόντισε για την εκκένωση της πολυαγαπημένης πατρίδας. Τον Ιούνιο του 1923 ακολούθησε μαζί με τους υπόλοιπους Καραγατσιανούς τον δρόμο της προσφυγιάς και εγκαταστάθηκε στη Νέα Ορεστιάδα. Ήταν από τους πιο εύπορους Ορεστιαδίτες. Διατηρούσε μαζί με τον αδελφό του Αχιλλέα χάνι και ποτοποιείο. Για πολλά χρόνια είχε αναλάβει την είσπραξη του φόρου της δεκάτης των γεωργικών προϊόντων της περιοχής για λογαριασμό του Δήμου Ορεστιάδας μετά από πλειοδοτική δημοπρασία. Συμμετείχε στις κοινοτικές εκλογές του 1928 ως υποψήφιος Πρόεδρος με αντίπαλο τον Αθανάσιο Πανταζίδη.

Ως Πρόεδρος ενδιαφέρθηκε για τη συνέχιση και ολοκλήρωση της ανέγερσης του Α΄ Δημοτικού Σχολείου της πόλης και τη δημιουργία του άλσους (πευκώνας) Αδριανουπόλεως. Επί των ημερών του εγκαινιάστηκε ο σιδηροδρομικός Σταθμός της πόλης που κατασκευάστηκε με τη σύμπραξη της Ελληνικής Κυβέρνησης και της Γαλλικής Εταιρείας των Ανατολικών Σιδηροδρόμων. Απεβίωσε στις 2 Απριλίου 1956 στη Νέα Ορεστιάδα (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Αθανάσιος Πανταζίδης

Εκλεγμένος Πρόεδρος της Κοινότητας Νέας Ορεστιάδας **από 1/7/1928 έως 6/8/1931 και από 24/9/1933 έως 8/3/1935**. Διορισμένος Πρόεδρος για μικρό χρονικό διάστημα το **1945** και **εκλεγμένος Δήμαρχος από 22 Μαΐου 1951 έως 26 Ιουλίου 1957**. Πολιτικά ανήκε στο κόμμα των Φιλελευθέρων του Ελευθερίου Βενιζέλου. Γεννήθηκε στο Καραγάτς Αδριανούπολης το 1898 από εύπορη οικογένεια. Οι γονείς του, Χρυσόστομος και Ελένη, είχαν κτήματα στο Καραγάτς, λανάρα στο Ζαλούφι της Ανατολικής

Θράκης και βιοτεχνία αεριούχων ποτών. Το 1923 εγκαταστάθηκε ως πρόσφυγας στη Νέα Ορεστιάδα. Ακολουθώντας την οικογενειακή παράδοση δημιούργησε λανάρα και βιοτεχνία αναψυκτικών ποτών. Παντρεύτηκε τη Μαρίκα Πεντίδου και απέκτησαν τέσσερα τέκνα. Δραστήριο και δημιουργικό πνεύμα ασχολήθηκε από νωρίς με τα κοινά του τόπου.

Ως Δήμαρχος εργάστηκε με απaráμιλλο πάθος για την πρόοδο της πόλης και των οικισμών της. Αρχικά ως Κοινοτάρχης προσπάθησε με μικρά έργα να ανακουφίσει το πόνο των κατοίκων από τις κακουχίες και δυσκολίες της προσφυγιάς. Επί των ημερών του ξεκίνησε και ολοκληρώθηκε η κατασκευή του Εθνικού Γυμναστηρίου και οργανώθηκε για πρώτη φορά φιλαρμονική ορχήστρα από τα μουσικά όργανα της Φιλαρμονικής Ορχήστρας Αδριανούπολης που είχαν μεταφερθεί στη Νέα Ορεστιάδα κατά τον ξεριζωμό του 1923. Μεταπολεμικά: **α)** κατασκευάστηκε επιβλητικό Δημαρχιακό Μέγαρο που ομοιό του δεν υπήρχε την περίοδο εκείνη στον νομό Έβρου και σε αυτό στεγάζονταν τα γραφεία του Δήμου, η Δημοτική Λέσχη μετά κυλικείου και η Δημοτική Βιβλιοθήκη, **β)** το 1952 ανεγέρθηκε Γυμνάσιο, **γ)** δημιουργήθηκε δημοτικό πάρκο στη θέση της σημερινής κεντρικής πλατείας, **δ)** πραγματοποιήθηκαν χαλικοστρώσεις και πλακοστρώσεις στους δρόμους της πόλης, **ε)** κατασκευάστηκαν πεζοδρόμια στη λεωφόρο Βασιλέως Κωνσταντίνου, **στ)** ολοκληρώθηκε το δίκτυο ύδρευσης στον αστικό ιστό της πόλης, δημιουργήθηκε νέος υδατόπυργος επί των οδών Βασιλέως Κωνσταντίνου και Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ και νέο αντλιοστάσιο στον πευκώνα της πόλης με τα οποία επιλύθηκε οριστικά το πρόβλημα της υδροδότησης, **ζ)** γκρεμίστηκε ο παλαιός ξύλινος μητροπολιτικός ναός των Αγίων Θεοδώρων και στη θέση του ξεκίνησε η ανέγερση περικαλλέστατου ιερού ναού των πολιούχων της πόλης που ολοκληρώθηκε το 1958 με χρηματικές ή υλικές προσφορές και προσωπική εργασία των δημοτών.

Την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής συμμετείχε στην Εθνική Αντίσταση κατά των Γερμανών κατακτητών. Τον Οκτώβριο του 1944 μαζί με τον ιατρό Εμμανουήλ Ρήγα και άλλους Ορεστιάδιτες, καταζητούμενοι ως συνεργάτες του προξενείου Αδριανούπολεως, κατάφεραν να διαφύγουν στην Τουρκία και από εκεί στη Μέση Ανατολή. Καταδικάστηκε ερήμην δις εις θάνατον από τους Γερμανούς κατακτητές. Η σύζυγός του στάλθηκε αιχμάλωτη σε στρατόπεδο συγκέντρωσης στη Γερμανία, ενώ η δωδεκάχρονη κόρη τους Ελένη πέθανε από ανεμοβλογιά στις φυλακές Διδυμοτείχου πριν σταλεί στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Απεβίωσε αιφνίδια ως εν ενεργεία Δήμαρχος στη Νέα Ορεστιάδα στις 26 Ιουλίου 1957. Η προσφορά του στον τόπο και την πατρίδα αναγνωρίστηκε από όλους τους δημότες και στη μνήμη του δόθηκε το όνομά του σε κεντρική οδό της πόλης (πρώην οδός Μητροπόλεως), (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998, Κιηγάς & Ρυζιώτης 2010).

Αθανάσιος Σαμουρίδης

Υπήρξε Πρόεδρος της Κοινότητας Νέας Ορεστιάδας **από τον Σεπτέμβριο έως τον Δεκέμβριο του 1933 και από τον Μάρτιο του 1935 έως το 1936**. Επίσης, ήταν διορισμένος Πρόεδρος, κατ' απαίτηση όλων των κατοίκων, **από τους πρώτους μήνες του 1941 μέχρι την άφιξη των Γερμανών** κατακτητών και διορισμένος Δήμαρχος **από 1 Μαρτίου 1948 έως 2 Μαΐου 1950**, οπότε και απολύθηκε με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών. Γεννήθηκε στο Λεοντάρι της Ανατολικής Θράκης το 1895 και οι γονείς του ονομάζονταν Κωνσταντίνος και Ελένη. Το 1922 εγκαταστάθηκε ως πρόσφυγας στην Παλαιά Σαγήνη Νέας Ορεστιάδας. Ασχολήθηκε με το εμπόριο υφασμάτων, παντρεύτηκε την Μαρία Γκόρδη από τη Λάιστα Ζαγοροχωρίων και απέκτησαν τέσσερα τέκνα. Ήταν απλός άνθρωπος και δραστηριοποιήθηκε από νωρίς με τα κοινά της πόλης. Ως Κοινοτάρχης ενδιαφέρθηκε για τα προβλήματα των κατοίκων, ιδιαίτερα αυτών που ζούσαν στους συνοικισμούς, ωστόσο η έλλειψη οικονομικών πόρων δεν του επέτρεψε να υλοποιήσει μεγάλα έργα. Προπολεμικά έδωσε λύση στο χρόνιο πρόβλημα της ύδρευσης της πόλης αγοράζοντας ηλεκτρομωτέρ μεγαλύτερης ισχύος, νέα υδραντλία και ευρωπαϊκούς σωλήνες από χυτοσίδηρο, που αύξησαν την πίεση στην παροχή του ύδατος. Επίσης, επικεντρώθηκε στη χαλικοστρώση των κεντρικών δρόμων και στην κατασκευή γεφυρών στους συνοικισμούς (Οινόης, Λεπτής, κ.α). Μεταπολεμικά προχώρησε στην περιφράξη του Δημοτικού Κήπου (πλατεία Δασίου), στη δειροφύτευση της πόλης και σε άλλα μικρότερα έργα που είχαν σχέση με την καθαριότητα και τον φωτισμό. Για πολλά έτη υπήρξε ο κύριος πολιτικός αντίπαλος του Αθανασίου Παναζίδη. Την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής συνελήφθη μαζί με τον αδελφό του Παναγιώτη και φυλακίστηκε στο Διδυμοτείχο. Ο Παναγιώτης στάλθηκε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς στη Γερμανία, ενώ το τρένο που μετέφερε τον Αθανάσιο ανατινάχθηκε από τους Παρτιζάνους στη Σερβία και οι απελευθερωθέντες όμηροι ενώθηκαν με τις δυνάμεις του Τίτο. Απεβίωσε στις 17 Φεβρουαρίου 1965 στο κρατικό νοσοκομείο Διδυμοτείχου (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998, Γκεντσιδής 2021).

Ιωάννης Σταματόπουλος

Ο Ιωάννης Σταματόπουλος του Θεόδωρου και της Μαρίας (το γένος Κεσκινίδη) γεννήθηκε στο Ζαλούφι της Ανατολικής Θράκης το 1880 και εγκαταστάθηκε ως πρόσφυγας το 1922 στο Παλαιό Χειμώνα. Υπήρξε Πρόεδρος της Κοινότητας Νέας Ορεστιάδας, ως πλειοψηφών κοινοτικός σύμβουλος και αντιπρόεδρος του Κοινοτικού Συμβουλίου, **από τον Οκτώβριο του 1936 έως τις αρχές του 1937**. Για αρκετά χρόνια ασχολήθηκε με τα κοινά της πόλης και των οικισμών της. Διετέλεσε Δημοτικός Σύμβουλος επί δημαρχίας Θαλασσινού, Φιλίμπελη, Πανταζίδη και για κάποια έτη υπηρέτησε ως γραμματέας στην Κοινότητα Νεοχωρίου. Παντρεύτηκε την Πασχαλιά Δημητρίου και απέκτησαν εννέα τέκνα. Ήταν γεωργός και ασχολήθηκε ερασιτεχνικά με την αγιογραφία. Απεβίωσε στο Νέο Χειμώνα στις 26 Δεκεμβρίου 1941 (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Κωνσταντίνος Περεντίδης

Υπήρξε εκλεγμένος Πρόεδρος της Κοινότητας Νέας Ορεστιάδας **το 1937** και διορισμένος **από το 1944 έως το 1945**. Γεννήθηκε στο Καραγάτς Αδριανούπολης το 1879 και οι γονείς του ονομάζονταν Θεόδωρος και Ευθυμία. Παντρεύτηκε τη Ζωή Μπαμπουρίδου και απέκτησαν 3 τέκνα. Ήταν γεωργός και το 1919 εργαζόταν στα χωράφια του Ιμπραήμ Μπέη στην τοποθεσία Κουμ Τσιφλίκ, όπου έμελλε αργότερα να δημιουργηθεί η Νέα Ορεστιάδα. Όταν στις 27 Μαΐου του 1923 έγινε γνωστή η είδηση της απώλειας του Καραγάτς στους κατοίκους και η υποχρέωσή τους να εγκαταλείψουν για πάντα την όμορφη πολίχνη της Αδριανούπολης, πρώτος ο Κωνσταντίνος Περεντίδης πρότεινε και υπέδειξε στη συνέλευση των Καραγατσιανών το Κουμ Τσιφλίκ ως ιδανική τοποθεσία για τη νέα πατρίδα. Ήταν απλοϊκός άνθρωπος και αγαπούσε υπερβολικά τη Νέα Ορεστιάδα. Με τις λίγες δυνάμεις και γραμματικές του γνώσεις προσπάθησε στη σύντομη θητεία του να βοηθήσει την πόλη και τους κατοίκους της όσο μπορούσε. Έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα προβλήματα των γεωργών και των επαγγελματιών. Τον Αύγουστο του 1937 με διαταγή του Γενικού Διοικητή Θράκης αντικαταστάθηκε από τον Γεώργιο Χατζηκωνσταντή. Απεβίωσε στις 29 Οκτωβρίου 1970 στη Νέα Ορεστιάδα (Τσονίδης 1980, Τσονίδης 1989, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Γεώργιος Χατζηκωνσταντής

Γεννήθηκε το 1891 στο Ορτακτσή της Αδριανούπολης. Καταγόταν από εύπορη οικογένεια και οι γονείς του ονομάζονταν Στέφανος και Μαρίνα. Ο πατέρας του κατείχε πολλά κτήματα και εμπορικές επιχειρήσεις στην περιοχή της Αδριανούπολης. Παντρεύτηκε την Ελένη Ηλιάσκου από το Καραγάτς και απέκτησαν ένα τέκνο. Μετά την απώλεια του Καραγάτς, επέλεξε να εγκατασταθεί στη Νέα Ορεστιάδα και ασχολήθηκε με το εμπόριο. Την περίοδο του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου, **από τον Σεπτέμβριο του 1937 έως τους πρώτους μήνες του 1941**, διορίστηκε Πρόεδρος της Κοινότητας Νέας Ορεστιάδας συνεπικουρούμενος από τους Απόστολο Νικολούδη και Απόστολο Χατζηχρήστο σε αντικατάσταση του αιρετού κοινοτικού συμβουλίου. Ήταν έντιμος, αγαθός, αγαπητός και λαοπρόβλητος. Ενδιαφέρθηκε για την πρόοδο της πόλης και είχε ως όραμα να τη δει να γίνεται μια δεύτερη Αδριανούπολη. Ενδιαφέρθηκε για τη κατασκευή δρόμων και πεζοδρομίων που πραγματοποιήθηκαν με προσωπική εργασία των κατοίκων, την αντικατάσταση του υδραυλικού δικτύου, τον ηλεκτροφωτισμό, τη δημιουργία πρασίνου, κ.ά. Επί των ημερών του θεμελιώθηκε ο ιερός ναός των Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ (Ταξιαρχών) στον συνοικισμό Άνω Σαγήνης. Σχεδίαζε τη δημιουργία μεγαλοπρεπούς καθεδρικού ναού στην πόλη, αλλά δεν πρόλαβε να υλοποιήσει την πρόθεσή του λόγω της έναρξης του ελληνοϊταλικού πολέμου το 1940. Απεβίωσε στις 19 Δεκεμβρίου 1945 στη Νέα Ορεστιάδα (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Νικόλαος Τσομπανίδης

Διορίστηκε Πρόεδρος της Κοινότητας Ορεστιάδας **τις πρώτες ημέρες της Γερμανικής Κατοχής** μετά από πρόταση του Γιόχαν Μίλερ (Έλληνας υπήκοος, κάτοικος Ορεστιάδας εκ Καραγάτς καταγόμενος, γεννημένος από Γερμανό πατέρα και Ελληνίδα μητέρα). Γεννήθηκε το 1889 στην Αδριανούπολη και το 1923 εγκαταστάθηκε πρόσφυγας στη Νέα Ορεστιάδα. Παντρεύτηκε την Ελένη Σούλη και απέκτησαν οκτώ τέκνα. Ασχολούνταν με την επεξεργασία δερμάτων (βυρσοδέψης) και στην πόλη ήταν γνωστός με το παρωνύμιο «Τσομπάν Κόληας». Παρέμεινε στη θέση του Προέδρου για 15 μόνο ημέρες. Στη θέση του οι Γερμανοί διόρισαν τον Σπύρου από το Διδυμότειχο, ο οποίος παρέμεινε στο αξίωμα για 20 μέρες. Απεβίωσε στις 24 Νοεμβρίου 1963 στη Νέα Ορεστιάδα (Τσονίδης 1980).

Εμμανουήλ Δουκίδης

Ο Εμμανουήλ Δουκίδης του Αριστοτέλη και της Καλλιρρόης (το γένος Εμμ. Αλτιναλμάζη) γεννήθηκε στην Αδριανούπολη το 1879. Ο πατέρας του υπήρξε σημαντικός οικονομικός παράγοντας της Αδριανούπολης, μέλος της δημογεροντίας, μέλος της Φιλοπτώχου Αδελφότητας και το 1885 Πρόεδρος του Φιλεκαπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως. Σπούδασε εμπορικές επιστήμες στη Κωνσταντινούπολη, έγραφε και ομιλούσε τη γαλλική και τουρκική γλώσσα. Παντρεύτηκε την Ελένη Γερασίδου από το Καραγάτς και απέκτησαν δύο τέκνα. Τον Απρίλιο του 1920 διορίστηκε έκτακτος Γραμματέας της Πολιτικής Διοίκησης Διδυμοτείχου επί Διασυμμαχικού Καθεστώτος. Τον Ιούνιο του 1923, μετά την απώλεια του Καραγάτς, εγκαταστάθηκε στο Διδυμότειχο, όπου ασχολήθηκε με τραπεζικές εργασίες. Το 1925 εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Νέα Ορεστιάδα και ασχολήθηκε με το εμπόριο γεωργικών ειδών και χρηματοπιστηριακές εργασίες. Το **1941**, επί Γερμανικής Κατοχής, διορίστηκε Πρόεδρος της Κοινότητας Νέας Ορεστιάδας και παρέμεινε στο αξίωμα αυτό **μέχρι το 1942**. Λόγω της σύντομης θητείας του και των δύσκολων συνθηκών της εποχής δεν μπόρεσε να παρουσιάσει αξιόλογο δημοτικό έργο. Απεβίωσε στις 18 Δεκεμβρίου 1954 στη Νέα Ορεστιάδα (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Χρήστος Παπαϊωάννου

Διορίστηκε Πρόεδρος της Κοινότητας Νέας Ορεστιάδας επί Γερμανικής Κατοχής **από το 1942 έως το 1944**. Γεννήθηκε στο Σουφλί το 1897 και η καταγωγή του ήταν από τις 40 Εκκλησιές της Ανατολικής Θράκης. Γονείς του ήταν ο Ιωάννης και η Ελισσάβη (Καλαϊτζοπούλου). Αρχικά εγκαταστάθηκε στα Ρίζια όπου είχε αλευρόμυλο. Παντρεύτηκε την Παρασκευή Δήμου και μετά τον θάνατό της την Αμαλία Σταυροπούλου. Στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής μεταδημότευσε στη Νέα Ορεστιάδα και ασκούσε το επάγγελμα του γεωπόνου. Ήταν σοβαρός και καλός νοικοκύρης με αρκετές γραμματικές γνώσεις και οι δημότες τον εκτιμούσαν πολύ. Ωστόσο, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών της εποχής δεν είχε τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει αξιόλογο δημοτικό έργο. Απεβίωσε στο κρατικό νοσοκομείο Διδυμοτείχου την 23η Μαρτίου 1977 (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Απόστολος Χατζηχρήστου

Γεννήθηκε στα Δαρδανέλια Κωνσταντινούπολης το 1890 και εγκαταστάθηκε ως πρόσφυγας στη Νέα Ορεστιάδα το 1923. Ήταν έμπορος, μεγαλοκτηματίας και είχε παντοπωλείο στην πόλη επί της οδού Κωνσταντινουπόλεως. Ηγήθηκε της Κοινότητας Ορεστιάδας από τα **τέλη Δεκεμβρίου 1935 μέχρι τις αρχές Φεβρουαρίου 1936** ως προεδρεύων Κοινοτικός Σύμβουλος μετά την παραίτηση του Αθανασίου Σαμουριδή από το προεδρικό αξίωμα, προκειμένου να συμμετάσχει ως υποψήφιος βουλευτής στις εθνικές βουλευτικές εκλογές της 26ης Ιανουαρίου 1936. Υπήρξε διορισμένος Δήμαρχος **από τις αρχές Αυγούστου του 1946 έως τον Φεβρουάριο του 1948**. Ήταν ολιγόλογος και απλός χαρακτήρας. Λόγω των συνθηκών του εμφυλίου και της φτώχειας τα περισσότερα δημοτικά έργα έγιναν με προσωπική εργασία των δημοτών. Αξίζει να σημειωθεί ότι προσέφερε για πολλά χρόνια τις υπηρεσίες του ως εκκλησιαστικός σύμβουλος στον μητροπολιτικό ναό των Αγίων Θεοδώρων και συμμετείχε ενεργά σε εράνους για την αποπεράτωσή του. Απεβίωσε στη Θεσσαλονίκη στις 31 Αυγούστου 1978 (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Πέτρος Καρτάλης

Υπήρξε προσωρινά Δήμαρχος Ορεστιάδας **από 2 Μαΐου έως τον Αύγουστο του 1950**. Γεννήθηκε το 1906 στο Καραγάτς και γονείς του ήταν ο Διαμαντής και η Αναστασία Καρτάλη. Ήταν παντρεμένος με την Κυριακή Καραγρηγορίου από το Καραγάτς και απέκτησαν 3 τέκνα. Επαγγελματικά ασχολήθηκε με το ξυλεμπόριο. Συμμετείχε ως υποψήφιος Δήμαρχος στις αυτοδιοικητικές εκλογές του 1951, του 1957 και του 1964. Διετέλεσε μέλος και Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου επί Δημαρχίας Αθανασίου Πανταζίδη (1951-1957) και Δημοτικός Σύμβουλος επί δημαρχίας Βασιλείου Χατζηνικολάου. Αργότερα μεταδημότευσε στην Αλεξανδρούπολη, όπου και απεβίωσε στις 4 Μαΐου 1988.

Ευάγγελος Ροζακέας

Διορίστηκε Δήμαρχος Νέας Ορεστιάδας **τον Αύγουστο του 1950** και παρέμεινε στη θέση αυτή **έως τον Μάιο του 1951**. Γεννήθηκε στον Αριστομένη Μεσσηνίας το 1902. Σπούδασε νομικά και εγκαταστάθηκε στη Νέα Ορεστιάδα. Αρχικά άσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου και αργότερα διορίστηκε συμβολαιογράφος και Ειρηνοδίκης Ορεστιάδας. Επί των ημερών του δημιουργήθηκε δημοτική πυρο-

σβεστική υπηρεσία με μόνιμο προσωπικό και ένα πυροσβεστικό όχημα. Επίσης, αγοράστηκε το πρώτο όχημα κατάβρεξης των δρόμων αμβλύνοντας το πρόβλημα της σκόνης που ταλαιπωρούσε τους δημότες κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Μετά τη συνταξιοδότησή του μεταδημότευσε στην Αθήνα, όπου και απεβίωσε στις 2 Αυγούστου 1973 (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Βασίλειος Χατζηνικολάου

Υπήρξε ο μακροβιότερος Δήμαρχος της Νέας Ορεστιάδας **από το 1957 έως το 1974**. Γεννήθηκε στην Αδριανούπολη το 1909 και εγκαταστάθηκε ως πρόσφυγας στη Νέα Ορεστιάδα το 1923. Μαζί με τα αδέρφια του Χριστόδουλο και Νικόλαο είχαν αλευρόμυλο, λανάρα, παγοποιείο και κινηματογράφο. Ακόμη, ασχολήθηκε με το εμπόριο γεωργικών προϊόντων και ζώων. Στη θητεία του πραγματοποιήθηκαν πολλά δημοτικά έργα δίδοντας στη Νέα Ορεστιάδα την εικόνα μιας σύγχρονης πόλης, όπως οι πρώτες ασφαλτοστρώσεις των κεντρικών οδών Κωνσταντινουπόλεως και Βασιλέως Κωνσταντίνου, χαλικοστρώσεις αρκετών δρόμων της πόλης, η αναμόρφωση της κεντρικής πλατείας Δασίου, η επέκταση του δημοτικού φωτισμού και του δικτύου ύδρευσης, η κατασκευή δημοτικών λουτρών, κ.ά. Επίσης, αγοράστηκαν τα πρώτα μηχανήματα (φορτωτές-εκσκαφείς) του Δήμου και τα πρώτα φορτηγά μεταφοράς αμμοχάλικου και αποκομιδής απορριμμάτων, που μέχρι τότε πραγματοποιούνταν με κάρα. Ακόμη, ανεγέρθηκε το Β΄ Δημοτικό Σχολείο και ολοκληρώθηκε η διαμόρφωση του Δημοτικού Γηπέδου με την κατασκευή εξέδρων, αποδυτηρίων, υπαίθριων γηπέδων καλαθοσφαίρισης και πετοσφαίρισης. Με την ιδιότητα του Δημάρχου στάθηκε αρωγός στην ανέγερση των ιερών ναών Αγίου Αθανασίου Κάτω Οινόης, Αγίου Δημητρίου Άνω Οινόης, Προφήτη Ηλία Σαγίνης, Κοιμήσεως Θεοτόκου Κλεισσούς. Απεβίωσε στις 16 Δεκεμβρίου 1975 στη Νέα Ορεστιάδα (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Δημήτριος Τσελίκας

Εκλεγμένος Δήμαρχος Νέας Ορεστιάδας **από το 1975 έως το 1978**. Γεννήθηκε στις 6 Ιουλίου 1937 στο συνοικισμό Σαγίνης της Νέας Ορεστιάδας. Τελειόφοιτος της Πολυτεχνικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, διακρινόταν για τη μαθηματική του σκέψη και εργάστηκε ως καθηγητής μαθηματικών παραδίδοντας ιδιαίτερα μαθήματα. Ο απλός χαρακτήρας και η ταπεινή καταγωγή του του επέτρεπαν να συναναστρέφεται εύκολα με όλους τους Ορεστιάδτες. Ως Δήμαρχος συνέχισε τα έργα οδοποιίας, θεμελίωσε τη σκεπαστή δημοτική αγορά και την ανέγερση του νέου 1ου Δημοτικού Σχολείου. Ανάλαβε την υλοποίηση του αποχετευτικού δικτύου, το οποίο θεωρούσε έργο πνοής για την πόλη. Επί θητείας του διαμορφώθηκε η οδός Βασιλέως Κωνσταντίνου ως οδός διπλής μονοδρόμησης και ξεκίνησε η λειτουργία της Κρατικής Πυροσβεστικής Υπηρεσίας Ορεστιάδας. Το 1977 ο Δήμος Ορεστιάδας, με συμπαράστατες τους Τάκη Τσονίδη και Βασίλειο Κυριακίδη, οργάνωσε για πρώτη φορά φωτογραφική έκθεση με παλαιές φωτογραφίες από τη δημιουργία και εξέλιξη της πόλης. Προγραμμάτισε την εκτέλεση αρκετών έργων που δεν πρόλαβε να υλοποιήσει λόγω λήξης της δημοκρατικής θητείας του, όπως η ίδρυση Δημοτικού Νοσοκομείου, η δημιουργία αστικής συγκοινωνίας, η μεταφορά του σιδηροδρομικού σταθμού και η ανέγερση κτιρίου σε νέα τοποθεσία, η ίδρυση Πολεοδομικού Γραφείου και Γραφείου Συγκοινωνιών στη Νέα Ορεστιάδα και η επέκταση του σχεδίου πόλης προς το συνοικισμό της Οινόης. Απεβίωσε στις 17 Ιανουαρίου 1983 σε ηλικία μόλις 46 ετών (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Νικόλαος Ευαγγέλου

Υπήρξε εκλεγμένος Δήμαρχος Ορεστιάδας **από το 1979 έως το 1986**. Γεννήθηκε στη Νέα Ορεστιάδα το 1926, τελείωσε το Δημοτικό Σχολείο στη γενέτειρά του και ελλείψει Γυμνασίου στην πόλη συνέχισε τις σπουδές του στο Διδυμότειχο. Αποφοίτησε από τη Ζαρίφειο Παιδαγωγική Ακαδημία Αλεξανδρούπολης και υπηρέτησε ως δάσκαλος σε χωριά και στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας. Κατά τη θητεία του πέτυχε να ιδρυθούν στην πόλη Υπηρεσίες Νομαρχιακού επιπέδου όπως, το Πρωτοδικείο, η Αστυνομική Διεύθυνση και το Πολεοδομικό Γραφείο. Επίσης, ανεγέρθηκε το πνευματικό κέντρο της Νέας Ορεστιάδας, δημιουργήθηκε το εργοτάξιο του Δήμου και διαμορφώθηκε η νότια είσοδος της πόλης.

Ίδρυσε τη Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης και Αποχέτευσης Ορεστιάδας, φρόντισε για την κατασκευή αποχετευτικού δικτύου ακαθάρτων λυμάτων και όμβριων υδάτων στον κεντρικό αστικό ιστό της πόλης και συνέταξε σχετικές μελέτες για την επέκταση του δικτύου στους συνοικισμούς. Ενδιαφέρθηκε για την επέκταση του δημόσιου φωτισμού σε ολόκληρη την πόλη και τους συνοικισμούς της. Επίσης, ίδρυσε το 1ο Κέντρο Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων. Το 1981, μετά από αναμονή είκοσι ετών, ανεγέρθηκε ο ανδριάντας του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου του ΣΤ΄ στην κεντρική πλα-

τεία της Νέας Ορεστιάδας. Το 1983 ανεγέρθηκε το 4ο Δημοτικό Σχολείο Ορεστιάδας. Τον Ιούνιο του 1984 με αφορμή τη συμπλήρωση 61 ετών από την ίδρυση της πόλης, με εμπνευστή και πρωτεργάτη τον Αντιδήμαρχο Κωνσταντίνο Παπαδαμάκη, διεξήχθησαν για πρώτη φορά πολιτιστικές εκδηλώσεις με την επωνυμία «Ορέστεια» που συνεχίζονται με επιτυχία μέχρι σήμερα. Την ίδια χρονιά κατασκευάστηκε το κλειστό γυμναστήριο της πόλης. Τον Ιούνιο του 1986 συστάθηκε για πρώτη φορά ίδιο νομικό πρόσωπο με την επωνυμία «Δημοτικό Ωδείο Ορεστιάδας» και σκοπό τη διάδοση της μουσικής στο Δήμο, την πολιτιστική ανάπτυξη και ψυχαγωγία των πολιτών. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του εγκαταστάθηκε στο Διδυμότειχο όπου και απεβίωσε στις 4 Μαρτίου 1997 (Τσονίδης 1980, Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998).

Βαρσαμάκης Βαρσαμακίδης

Υπήρξε εκλεγμένος Δήμαρχος Νέας Ορεστιάδας από το 1987 έως το 1996. Γεννήθηκε στις 26 Ιανουαρίου 1935 στο Νεοχώρι Έβρου. Παντρεύτηκε την Ελένη Παπαδοπούλου και απέκτησαν 4 τέκνα. Επαγγελματικά ασχολήθηκε με τη γεωργία και την τυροκομία. Ήταν εκλεγμένος Πρόεδρος της Κοινότητας Νεοχωρίου από το 1975 έως το 1986. Υπήρξε μέλος της Διοικούσας Επιτροπής της ΤΕΔΚ νομού Έβρου από το 1975 έως το 1994, Πρόεδρος της ΤΕΔΚ Έβρου και εκπρόσωπός της στην ΚΕΔΚΕ από το 1989 έως το 1994. Το 1996 παραιτήθηκε από τη θέση του Δημάρχου προκειμένου να θέσει υποψηφιότητα ως βουλευτής στις εθνικές εκλογές. Με πρωτοποριακές ιδέες και καινοτόμες ενέργειες, υπήρξε από τους πλέον δραστήριους και παραγωγικούς δημάρχους στην ιστορία της πόλης. Διοίκησε τον Δήμο με όραμα, πυγμή και θέληση λαμβάνοντας αποφάσεις σταθμούς για το μέλλον της πόλης. Επί των ημερών του πραγματοποιήθηκε πλήθος μικρών και μεγάλων δημοτικών έργων δίνοντας στη Νέα Ορεστιάδα την εικόνα μιας σύγχρονης ευρωπαϊκής πόλης. Αναλυτικότερα πραγματοποιήθηκαν τα κατωτέρω έργα (Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998, Βαρσαμακίδης 2019):

Εικόνα 2.
Βαρσαμάκης Βαρσαμακίδης.

Διοίκηση-Οικονομία-Υποδομές: **α)** κατά την πρώτη θητεία του τιμεντώθηκαν οι χαλικόστρωτοι δρόμοι και ασφαλτοστρώθηκαν οι τιμεντένιοι οδοί στην πόλη και τους συνοικισμούς (Κλεισά, Λεπτή, Οινόη, Σαγήνη, Σάκκος, Πύργος, Χειμώνιο) και κατασκευάστηκαν πεζοδρόμια στον περιφερειακό αστικό ιστό της πόλης (λ.χ. οδός Ιπποκράτους). Στη δεύτερη θητεία του ασφαλτοστρώθηκαν οι δρόμοι, κατασκευάστηκαν κράσπεδα και πλακοστρώθηκαν πεζοδρόμια στους συνοικισμούς, **β)** κατασκευάστηκαν οχετοί για τα όμβρια ύδατα, **γ)** με προσωπικές παρεμβάσεις και πιέσεις προς τη Νομαρχία Έβρου συνέβαλε στην ολοκλήρωση της επαρχιακής οδού Λεπτής-Αμπελακίων και στην κατασκευή γεφυρών, **δ)** με έξοδα του Δήμου ασφαλτοστρώθηκε ο επαρχιακός δρόμος Πύργου-Λαγού επιλύοντας ένα χρόνιο πρόβλημα των στρατιωτικών που υπηρετούσαν στο στρατόπεδο του Λαγού και διέμεναν στη Νέα Ορεστιάδα, **ε)** κατασκευάστηκε το μεγαλύτερο μέρος του αποχετευτικού δικτύου της πόλης και των συνοικισμών, **στ)** κατεδαφίστηκαν ως ακατάλληλα τα παλαιά δημοτικά αποχωρητήρια και κτίστηκαν νέα, **ζ)** το 1995 δημοπρατήθηκε και ξεκίνησε η κατασκευή εγκατάστασης επεξεργασίας λυμάτων (Βιολογικός Καθαρισμός) με χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Συνοχής και το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, ενός έργου πνοής για την πόλη, **η)** επεκτάθηκε και ανακαινίστηκε το Δημομαρχιακό Μέγαρο, **θ)** αναμορφώθηκαν η κεντρική πλατεία Δασίου με επιβλητικό σιντριβάνι και μοντέρνο σχεδιασμό και η πλατεία 12ης Αυγούστου, **ι)** διαμορφώθηκε νέα πλατεία στη θέση του πρώην γκαράζ του Δήμου, στο εσωτερικό του οικοδομικού τετραγώνου που περικλείεται από τις οδούς Βασιλέως Κωνσταντίνου, Αδριανουπόλεως, Σκρα και Αγίων Θεοδώρων, **ια)** εξοπλίστηκε η Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου με σύγχρονο αναγκαίο μηχανολογικό εξοπλισμό, όπως εκσκαφείς, φορτωτές, διαμορφωτήρες γαιών, ανατρεπόμενα φορτηγά, σύγχρονα απορριμματοφόρα, καινούργιοι μεταλλικοί κάδοι απορριμμάτων, το πρώτο αποφρακτικό όχημα, κ.ά., **ιβ)** ξεκίνησε η διαδικασία δημοπράτησης της οριοθέτησης βιομηχανικής ζώνης, **ιγ)** ενδιαφέρθηκε για την προσέλκυση εγχώριων και ξένων επενδύσεων και οραματίστηκε την ίδρυση βιομηχανιών αγροτικών προϊόντων στην περιοχή της Νέας Ορεστιάδας. Στο πλαίσιο αυτό εκδόθηκε συνοπτικός επενδυτικός οδηγός της πόλης στην ελληνική και γερμανική γλώσσα με σκοπό την ενημέρωση των ντόπιων και ξένων επενδυτών, **ιδ)** κατασκευάστηκαν περιφράξεις και παρεκκλήσια στα κοιμητήρια της πόλης και των συνοικισμών, **ιε)** κατασκευάστηκαν ποτίστρες στο κάμπο της Νέας Ορεστιάδας μετά από χρόνιο αίτημα των κτηνοτρόφων της περιοχής, **ιστ)** το 1988 με ανακοινώσεις

και ανοικτές επιστολές πέτυχε την ίδρυση και στη συνέχεια διατήρηση τοπογραφικής υπηρεσίας στη Νέα Ορεστιάδα δίνοντας λύση στη χρόνια ταλαιπωρία που υφίσταντο οι πολίτες του Βορείου Έβρου που έπρεπε να μεταβαίνουν στην Αλεξανδρούπολη για τη διεκπεραίωση των υποθέσεων τους, **ιζ)** παραχωρήθηκε οικόπεδο για την ανέγερση δικαστικού μεγάρου, **ιη)** επί θητείας του ο Δήμος Ορεστιάδας υπήρξε ο πρώτος Δήμος στον νομό Έβρου που εισήγαγε μέσω Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων την πληροφορική και την μηχανοργάνωση στις Δημοτικές Υπηρεσίες (Βαρσαμακίδης 2019), **ιθ)** ως Πρόεδρος της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Έβρου επεδίωξε την ίδρυση 2ης Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης στον νομό Έβρου από τη Μάνδρα μέχρι το Ορμένιο με έδρα τη Νέα Ορεστιάδα, η οποία δυστυχώς δεν υλοποιήθηκε λόγω σφοδρής αντίθεσης του Δήμου Διδυμοτείχου (Βαρσαμακίδης 2019).

Εκπαίδευση: **α)** ανεγέρθηκαν το 3ο και 8ο Δημοτικά Σχολεία και πραγματοποιήθηκε η επέκταση των 1ου και 2ου Δημοτικών Σχολείων, **β)** ασφαλτοστρώθηκαν οι αύλειοι χώροι των 1ου, 2ου και 6ου Δημοτικών Σχολείων, **γ)** ως Δήμαρχος, με προσωπικές επιστολές προς τα αρμόδια Υπουργεία και εφημερίδες, αγωνίστηκε με σθένος, διεκδίκησε και έθεσε τις πρώτες βάσεις για τη δημιουργία πανεπιστημιακής σχολής στην πόλη.

Πολιτισμός: **α)** ιδρύθηκε η Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Ορεστιάδας (στεγάστηκε στο ισόγειο και στον 1ο όροφο του Πνευματικού Κέντρου) στην οποία εντάχθηκαν σταδιακά η φιλαρμονική του Δήμου, το νεοϊδρυθέν Δημοτικό Ωδείο και το θεατρικό εργαστήρι του Πασχάλη (Άκη) Τσονίδη, **β)** ανεγέρθηκε το πνευματικό κέντρο Λεπτής, **γ)** το 1990 ανασυστάθηκε η εγκαταλειμμένη Δημοτική Βιβλιοθήκη σε ανακαινισμένο χώρο στο ισόγειο του Δημαρχιακού Μεγάρου, **δ)** συνεχίστηκαν και ουσιαστικά επί ημερών του καθιερώθηκαν ως ετήσιος πολιτιστικός θεσμός της πόλης οι εκδηλώσεις με την επωνυμία «Ορέστεια» στη μνήμη ίδρυσης της Νέας Ορεστιάδας. Επεκτάθηκε η χρονική διάρκεια των εκδηλώσεων και εμπλουτίστηκαν με ποικίλες δραστηριότητες (π.χ. λαογραφικές δράσεις, εκθέσεις φωτογραφιών, βιβλίων, κ.ά.). Αξίζει να σημειωθεί ότι, χάριν των «Ορεστειών» πλήθος σπουδαιών συνθετών και ερμηνευτών, όπως ο Μάνος Χατζιδάκις, ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Γιάννης Μαρκόπουλος, η Αλκηστις Πρωτοψάλτη, η Αθηναϊκή Κομπανία, τα Παιδιά από την Πάτρα, κ.ά. παρουσίασαν το έργο τους στην ακριτική περιοχή μας, **ε)** τον Οκτώβριο του 1988 η Νέα Ορεστιάδα υπήρξε η δεύτερη πόλη της Ελλάδας που υιοθέτησε τη δορυφορική τηλεόραση δίνοντας τη δυνατότητα στους κατοίκους της περιοχής να παρακολουθήσουν ελεύθερα επτά τηλεοπτικά προγράμματα τεσσάρων ευρωπαϊκών χωρών (Βαρσαμακίδης 2019), **στ)** τον Μάρτιο του 1989 δημιουργήθηκε ο Δημοτικός Ραδιοφωνικός Σταθμός FM Stereo με την επωνυμία «Δημοτικό Ραδιόφωνο Ορεστιάδας» και σκοπό την πληρέστερη ενημέρωση των κατοίκων της περιοχής σε τοπικά και εθνικά θέματα. Επίσης, ο Δήμος Ορεστιάδας υπήρξε από τους πρώτους επαρχιακούς Δήμους της Ελλάδας και ο μοναδικός στον νομό Έβρου που προχώρησε στη δημιουργία τοπικού τηλεοπτικού σταθμού. Στις 16 Ιανουαρίου 1990 πραγματοποιήθηκε η πρώτη τηλεοπτική δοκιμαστική εκπομπή, ωστόσο χρειάστηκε να περάσουν περίπου 2,5 χρόνια μέχρι να εξασφαλιστεί η νόμιμη άδεια λειτουργίας. Τελικά, τον Μάιο του 1992 η «Δημοτική Τηλεόραση Ορεστιάδας» με το δι-ακριτικό τηλεοπτικό τίτλο «OR TV» ξεκίνησε επίσημα τη λειτουργία της. Οι συγκεκριμένες αποφάσεις αποτέλεσαν ιστορικές στιγμές για τον Δήμο Ορεστιάδας καθώς άλλαξαν τον τρόπο επικοινωνίας μεταξύ αιρετών αρχόντων και δημοτών και έδωσαν τη δυνατότητα άμεσης ενημέρωσης των πολιτών για τα δημοτικά τεκταινόμενα, **ζ)** με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου ζητήθηκε για πρώτη φορά η μεταφορά στη Νέα Ορεστιάδα της μεγάλης βιβλιοθήκης του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως που φιλοξενούνταν στη Θεσσαλονίκη, **η)** το 1994 υιοθετήθηκε η πρόταση του θεατρόφιλου ιατρού Αθανασίου Απότα για τη δημιουργία ενός υπαίθριου θεάτρου στην πόλη. Άμεσα ξεκίνησαν οι εργασίες κατασκευής στον πευκώνα της πόλης, στο χώρο που προορίζονταν παλαιότερα για την ανέγερση κολυμβητηρίου, χωρίς να υλοποιηθούν δένδρα. Ωστόσο, οι εργασίες σύντομα διακόπηκαν λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων, **θ)** φυτεύτηκαν περίπου 2.000 καλλωπιστικά δενδρύλλια στην πόλη, **ι)** τον Φεβρουάριο του 1994 ενστερνιζόμενος την ιδέα της αδελφοποίησης μεταξύ των ευρωπαϊκών πόλεων και τις αξίες της φιλίας και συνεργασίας που εκπροσωπεί αυτή, πραγματοποίησε την αδελφοποίηση της Νέας Ορεστιάδας με την πόλη Siegburg του Ομόσπονδου Κρατιδίου Βόρειας Ρηνανίας-Βεσφαλίας της Δυτικής Γερμανίας, **ια)** ενίσχυσε οικονομικά τους ιερούς ναούς, τα πολιτιστικά και αθλητικά σωματεία και συλλόγους της πόλης, **ιβ)** το 1993 τοποθετήθηκε η προτομή του Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως και Νέας Ορεστιάδας Πολύκαρπου Βαρβάκη στην πλατεία των Αγίων Θεοδώρων, **ιγ)** το 1992, με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, υιοθετήθηκε η πρόταση του Δημάρχου για τον καθορισμό εμβλήματος που θα είναι μόνιμα

τοποθετημένο στις εισόδους της πόλης, θα αποτυπώνεται σε όλα τα δημόσια έγγραφα του Δήμου και θα αποτελεί το σήμα κατατεθέν της Νέας Ορεστιάδας. Ως έμβλημα επιλέχθηκε η μορφή της μυθικής Ιφιγένειας συμβολίζοντας τη θυσία της παλαιάς Ορεστιάδας (Καραγάτς) το 1923 για το συμφέρον της πατρίδας, **ιδ**) χορηγήθηκε οικονομική ενίσχυση για την εσωτερική και εξωτερική αναμόρφωση του Λαογραφικού Μουσείου Ορεστιάδας σύμφωνα με τους κανόνες της λαογραφικής επιστήμης και της σύγχρονης λαογραφικής μουσειολογίας, **ιε**) με προσωπικές ενέργειες εξασφάλισε την πραγματοποίηση του Δ΄ Παγκόσμιου Συνεδρίου Θρακών το 1998 στη Νέα Ορεστιάδα.

Αθλητισμός: **α**) δημοπράτηση και έναρξη εργασιών του δημοτικού κλειστού κολυμβητηρίου, **β**) κατασκευή περιφράξης στο κλειστό δημοτικό γυμναστήριο, **γ**) παραχώρηση οικοπέδου για την ανέγερση νέου κλειστού γυμναστηρίου χωρητικότητας 2.500 θέσεων, δημοπράτηση και έναρξη των εργασιών κατασκευής, **δ**) δημιουργία γηπέδων αντισφαίρισης στον πευκώνα, **ε**) το 1989 τοποθετήθηκε για πρώτη φορά χλοοτάπητας στο ποδοσφαιρικό γήπεδο του Εθνικού Σταδίου Ορεστιάδας και το 1994 σκέπαστρο και τα πρώτα πλαστικά καθίσματα δίδοντας σε αυτό την εικόνα ενός σύγχρονου γηπέδου, **στ**) οικονομική ενίσχυση αθλητικών σωματείων της πόλης, ιδιαίτερα το ποδοσφαιρικό τμήμα του Μουσικο-Γυμναστικού Συλλόγου «Ορέστης» και το τμήμα πετοσφαίρισης του Αθλητικού Ομίλου Ορεστιάδας με αποτέλεσμα: i) το 1988 η ανδρική ομάδα πετοσφαίρισης να ανέλθει για πρώτη φορά στην Α΄ Εθνική κατηγορία και να πρωταγωνιστήσει τα επόμενα χρόνια σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και ii) το 1994 η ποδοσφαιρική ομάδα του «Ορέστη» να ανέλθει στην Γ΄ Εθνική Κατηγορία (Βαρσαμακίδης 2019).

Αναστάσιος Αναγνώστου

Εκλεγμένος Δήμαρχος Νέας Ορεστιάδας από την πλειοψηφούσα δημοτική παράταξη από τον Σεπτέμβριο του 1996 έως το 1998, μετά την παραίτηση του Δημάρχου Βαρσαμάκη Βαρσαμακίδη. Γεννήθηκε στις 29 Ιουλίου 1956 στη Νέα Ορεστιάδα και είναι παντρεμένος με την Αναστασία Αστρόγλου. Το 1979 αποφοίτησε από το τμήμα Τοπογράφων-Μηχανικών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και από το 1982 εργάζεται ως Πολιτικός Μηχανικός διατηρώντας ιδιωτικό γραφείο στη Νέα Ορεστιάδα. Ομιλεί ικανοποιητικά την Αγγλική, Γερμανική και Βουλγάρικη γλώσσα. Διετέλεσε Πρόεδρος Παραρτήματος Θράκης του Τεχνολογικού Επιμελητηρίου Ελλάδας κατά τα έτη 2001 έως 2002 και 2004 έως 2011. Η αγάπη του για τη Νέα Ορεστιάδα τον οδήγησε από νωρίς να ασχοληθεί με τα κοινά της πόλης. Εκλέχθηκε δημοτικός σύμβουλος από το 1982 μέχρι το 2006. Διετέλεσε Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου τις χρονικές περιόδους 1987-1992, 1995-1996 και 2003-2006. Στο μικρό χρονικό διάστημα της δημοκρατικής θητείας του επιτέλεσε αξιόλογο έργο και όραμά του ήταν η ανάπτυξη της πόλης, η ανάδειξη και αναγνωσιμότητά της ως συνέχεια της Αδριανούπολης μέσω της εξωστρέφειας (συνεργασία με Δήμο Αθηναίων, ιστορική και αναπτυξιακή προβολή της πόλης σε αθηναϊκά ΜΜΕ, επαφές με πνευματικούς ανθρώπους και ισχυρούς οικονομικούς παράγοντες της χώρας, οργάνωση και συμμετοχή σε συνέδρια και ημερίδες). Αναλυτικά (Μαυριώτης & Μαυρίδης 1998, Αναγνώστου 2021):

Εικόνα 3.

Αναστάσιος Αναγνώστου.

Διοίκηση-Οικονομία-Υποδομές: **α**) δημοπρατήθηκε και κατασκευάστηκε νέος υψηλός υδατόπυργος επιλύοντας το πρόβλημα της χαμηλής πίεσης του πόσιμου νερού στις οικίες των δημοτών, **β**) επεκτάθηκε το αποχετευτικό δίκτυο και συνεχίστηκαν τα έργα κατασκευής του βιολογικού καθαρισμού, **γ**) συνεχίστηκε η ασφαλτόστρωση και τοποθετήθηκαν φωτεινοί σηματοδότες και επιγραφές στους δρόμους της πόλης, **δ**) κατασκευάστηκε πλατεία με σιντριβάνι στη νότια είσοδο της πόλης, **ε**) δημιουργήθηκε ο πρώτος πεζόδρομος στην άροδο της οδού Σκρα, **στ**) ολοκληρώθηκαν οι διαδικασίες δημοπράτησης για την οριοθέτηση και ίδρυση της Βιομηχανικής Περιοχής Ορεστιάδας (δυτικά του εργοστασίου της Ελληνικής Βιομηχανίας Ζάχαρης), **ζ**) ολοκληρώθηκε η ανέγερση του νέου σιδηροδρομικού σταθμού από τον Οργανισμό Σιδηροδρόμων Ελλάδος και τον Σεπτέμβριο του 1996 πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνιά του, **η**) ξεκίνησε η ανέγερση του νέου κλειστού γυμναστηρίου ευρωπαϊκών προδιαγραφών στον συνοικισμό της Κάτω Οινόης (Αμπέλια), **θ**) ανακαινίστηκε η αίθουσα του δημοτικού συμβουλίου με σύγχρονο εξοπλισμό και αναρτήθηκαν για πρώτη φορά οι φωτογραφίες όλων των Δημάρχων Ορεστιάδας από ίδρύσεως της πόλης, ενώ ταυτόχρονα εκδόθηκε σχετικό ιστορικό λεύκωμα, **ι**) ολοκληρώθηκε η επέκτα-

ση-αναθεώρηση του σχεδίου πόλης και καθορίστηκαν τα όρια του οικισμού Πύργος, **ια)** ανέλαβε πρωτοβουλία για την επίλυση των οικοπέδων της Πρόνοιας στη νοτιανατολική πλευρά της πόλης που είχαν καταπατηθεί από τους πρόσφυγες το 1923 και παρέμειναν σε εκκρεμότητα, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να αποκτήσουν τους νόμιμους τίτλους κυριότητας, **ιβ)** ιδρύθηκε η «Αναπτυξιακή Δημοτική Επιχείρηση Νέας Ορεστιάδας» για την εκμετάλλευση εθνικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων.

Εκπαίδευση: **α)** επί θητείας του, μετά από ενέργειες του ίδιου ως Δημάρχου Ορεστιάδας, του Βουλευτή Έβρου Γεώργιου Ντόλιου, του Νομάρχη Έβρου Νικόλαου Ζαμπουνίδη, του Έπαρχου Βορείου Έβρου Αγγελου Παπαϊωάννου και του Πρύτανη Ιωάννη Πανούση, ανακοινώθηκε επίσημα η ίδρυση δύο πανεπιστημιακών σχολών (Αγροτικής Ανάπτυξης και Δασολογίας) στη Νέα Ορεστιάδα καθιστώντας την πόλη ως την 4η έδρα του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, **β)** ανεγέρθηκε κέντρο απασχόλησης και κατάρτισης Α.Μ.Ε.Α. (έναντι ΟΑΕΔ), **γ)** ιδρύθηκε Τεχνική Επαγγελματική Σχολή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης διетуός φοίτησης στη Νέα Ορεστιάδα στο χώρο του ΚΕΓΕ με ειδικότητα τεχνιτών παραγωγής ζωοτροφών και προτεραιότητα την εισαγωγή παιδιών από αγροτικές και κτηνοτροφικές οικογένειες ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.

Πολιτισμός: **α)** ανακαινίστηκε το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου, **β)** ιδρύθηκε το 2ο Κ.Α.Π.Η. της πόλης, **γ)** πραγματοποιήθηκε ανάπλαση του Άλσους Αδριανουπόλεως (πευκώνας) με τη δημιουργία αναψυκτηρίου και οργανωμένου παιδότοπου, **δ)** ανεγέρθηκε αναψυκτήριο στην τοποθεσία «Αη Γιώργης» στον οικισμό Λεπτής, **ε)** ενισχύθηκε η Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Ορεστιάδας με την προσθήκη νέων πολιτιστικών τμημάτων (λ.χ. εικαστικών τεχνών-ζωγραφικής) και την ίδρυση βυζαντινής μουσικής σχολής, **στ)** το 1997, μετά από πρωτοβουλία του ίδιου και απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, στάλθηκε ανθρωπιστική βοήθεια από τον Δήμο Ορεστιάδας στον γειτονικό Δήμο Σβίλεγκραντ της Βουλγαρίας για την αντιμετώπιση της κοινωνικοοικονομικής κρίσης που υπήρχε στη γειτονική χώρα την εποχή εκείνη. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους υπογράφηκε πρωτόκολλο συνεργασίας στους τομείς οικονομίας, πολιτισμού και αθλητισμού με τους Δήμους Σβίλεγκραντ και Φιλιππούπολης, **ζ)** τον Νοέμβριο του 1997 ο Δήμος Ορεστιάδας εκπροσωπώντας την Ελλάδα συμμετείχε στο Φεστιβάλ Ελληνικού Πολιτισμού και Γαστρονομίας που πραγματοποιήθηκε στη Γενεύη προβάλλοντας την πολιτιστική κληρονομιά και παράδοση του τόπου, **η)** από 15 έως 18 Αυγούστου 1998 πραγματοποιήθηκε για πρώτη και μοναδική φορά στη Νέα Ορεστιάδα το Δ΄ Παγκόσμιο Συνέδριο Θρακών.

Αθλητισμός: **α)** κατασκευάστηκαν γήπεδα αντισφαίρισης (έναντι του πανεπιστημίου) και αναβαθμίστηκαν τα υπάρχοντα στον πευκώνα της πόλης, **β)** κατασκευάστηκε ποδοσφαιρικό γήπεδο στον οικισμό του Πύργου.

Άγγελος Παπαϊωάννου

Εκλεγμένος Δήμαρχος του διευρυμένου «Καποδιστριακού» Δήμου Ορεστιάδας από το 1999 έως το 2002. Γεννήθηκε στις 10 Οκτωβρίου 1950 στη Σαγήνη Νέας Ορεστιάδας. Το 1973 αποφοίτησε από τη Γυμναστική Ακαδημία του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ομιλεί τη Γερμανική και Τουρκική γλώσσα. Υπηρέτησε στον Ελληνικό Στρατό για 28 μήνες ως καταδρομέας. Εργάστηκε ως καθηγητής της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε σχολεία της Νέας Ορεστιάδας και του νομού Έβρου. Τη χρονική περίοδο 1993-1995 διατέλεσε Διευθυντής του 2ου Γυμνασίου Ορεστιάδας. Είναι παντρεμένος με τη Μάρθα Λαυκίδου και έχουν αποκτήσει δύο τέκνα. Υπήρξε εκλεγμένος Έπαρχος Βορείου Έβρου από το 1995 έως το 1998. Εκλέχθηκε επικεφαλής της μείζονος δημοτικής αντιπολίτευσης τη χρονική περίοδο 2002-2006 και της ελάσσονος τη χρονική περίοδο 2006-2010. Χαρακτηριστικά της δημαρχιακής θητείας του ήταν η πραγματοποίηση πολλών δημοτικών έργων σε μία μόνο δημαρχιακή περίοδο και η προτεραιότητα που δόθηκε σε έργα ποιότητας της ζωής των κατοίκων. Αναλυτικότερα (Παπαϊωάννου 2020):

Εικόνα 4.
Άγγελος Παπαϊωάννου.

Διοίκηση-Οικονομία-Υποδομές: **α)** το καλοκαίρι του 2000 ολοκληρώθηκε ο βιολογικός σταθμός επεξεργασίας λυμάτων με την εξασφάλιση 400 εκ δρχ από το Υπουργείο Εσωτερικών και 100 εκ δρχ από τους

καταναλωτές της ΔΕΥΑΟ για την κάλυψη του απαιτούμενου ποσοστού ίδιας συμμετοχής του Δήμου και το 2001 ξεκίνησε η πλήρης λειτουργία του, **β)** κατασκευή του εσωτερικού και εξωτερικού δικτύου ύδρευσης στα δημοτικά διαμερίσματα Χειμωνίου και Θουρίου επιλύοντας ένα ζωτικό και χρόνιο πρόβλημα των κατοίκων των συγκεκριμένων οικισμών, **γ)** αλλαγή του δικτύου ύδρευσης στον αστικό ιστό της πόλης, **δ)** συνέχιση των ασφαλτοστρώσεων στην πόλη και τα δημοτικά διαμερίσματα, **ε)** εγκιβωτισμός ρεμάτων στον Πύργο και το Νεοχώρι, **στ)** κατασκευή και λειτουργία σύγχρονων δημοτικών σφαγείων δυναμικότητας 800 τόνων για την εξυπηρέτηση των αναγκών τόσο των κτηνοτρόφων όσο και των κρεοπωλών του νομού Έβρου, **ζ)** περίφραξη των κοιμητηρίων στους συνοικισμούς Οινόης, Σαγίνης, Πύργου, Βάλτου, **η)** ολοκλήρωση και εφαρμογή του Σχεδίου Πόλεως στον συνοικισμό Οινόης και τη Νέα Ορεστιάδα μετά από καθυστέρηση πολλών ετών, **θ)** δημιουργία Κέντρου Εξυπηρέτησης Πολιτών (από τους πρώτους Δήμους στην Ελλάδα που υιοθέτησαν τον θεσμό), **ι)** ίδρυση της «Αναπτυξιακής Εταιρείας Νέας Ορεστιάδας ΑΕ» για την εκμετάλλευση ευρωπαϊκών προγραμμάτων, **ια)** παραχώρηση κατά χρήση οικοπέδου για την ανέγερση από το Υπουργείο Οικονομικών επιβλητικού κτιρίου με σκοπό τη στέγαση της Δημόσιας Οικονομικής Υπηρεσίας Ορεστιάδας, **ιβ)** επισκευή και δωρεά στην Ελληνική Αστυνομία του κτιρίου του Δημοτικού Σχολείου Χειμωνίου για τη στέγαση του Τμήματος Συνοριοφυλακής Ορεστιάδας, **ιγ)** αγορά οικοπέδου για τη δημιουργία νέων δημοτικών κοιμητηρίων.

Εκπαίδευση: Από τη θέση του Επάρχου Βορείου Έβρου με παρεμβάσεις και επιστολές στο Υπουργείο Παιδείας και τις εφημερίδες, με συνεχείς συσκέψεις με τοπικούς παράγοντες και παραγωγικούς φορείς, αιτήθηκε και αγωνίστηκε για την επέκταση του ΔΠΘ στη Νέα Ορεστιάδα και το Διδυμότειχο προτάσσοντας ευνόητους λόγους υψίστης εθνικής σημασίας. Στις 6 Σεπτεμβρίου 1999 δημοσιεύθηκε το Προεδρικό Διάταγμα που όριζε τη Νέα Ορεστιάδα ως την 4η έδρα του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης με την ίδρυση της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας. Ως Δήμαρχος παραχώρησε το νεοανεγερθέν 3ο Γυμνάσιο Ορεστιάδας για τη στέγαση του Πανεπιστημίου και γενικότερα στάθηκε αρωγός στη δημιουργία και λειτουργία των δύο Σχολών. Ως εκπαιδευτικός έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα σχολεία της περιοχής: Επί δημαρχιακής θητείας κατασκευάστηκαν: **α)** το διδακτήριο του 3ου Γυμνασίου Ορεστιάδας (μετά την παραχώρηση του υπάρχοντος κτιρίου στο ΔΠΘ) εντός 3 μηνών με τη μέθοδο της προκατασκευής και με οκτώ αίθουσες διδασκαλίας, **β)** τα κτίρια του 7ου Νηπιαγωγείου επί της οδού Πατριάρχου Γρηγορίου και του 8ου Νηπιαγωγείου στον αύλειο χώρο του 8ου Δημοτικού Σχολείου στον συνοικισμό Σαγίνης, **γ)** ο 3ος δημοτικός βρεφονηπιακός σταθμός επί της οδού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε'. Επίσης, πραγματοποιήθηκε επέκταση του 1ου Γυμνασίου Ορεστιάδας με την προσθήκη τεσσάρων αιθουσών, ανακατασκευή (ενίσχυση στατικής επάρκειας) του διδακτηρίου του 2ου Γυμνασίου και κατασκευή του κτιριακού συγκροτήματος του 2ου Λυκείου που ως τότε φιλοξενούνταν στο κτίριο του 2ου Γυμνασίου. Ακόμη, προστέθηκαν αίθουσες διδασκαλίας στο 7ο Δημοτικό Σχολείο, κατασκευάστηκαν στέγες στα διδακτήρια των 2ου Νηπιαγωγείου Ορεστιάδας, 4ου, 6ου και 7ου Δημοτικών Σχολείων Ορεστιάδας και στο Δημοτικό Σχολείο του Πύργου. Επίσης, δημιουργήθηκε πάρκο κυκλοφοριακής αγωγής στο Νέο Χειμώνα. Ακόμη, ιδρύθηκε Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης Δήμου Ορεστιάδας με σκοπό την υλοποίηση Εθνικών και Κοινοτικών προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης.

Πολιτισμός: **α)** ανέγερση μνημείου υπέρ των αλησμόνητων πατρίδων στην αυλή του 3ου Δημοτικού Σχολείου Ορεστιάδας φιλοτεχνούμενο από τον χαράκτη και φωτογράφο Βασίλειο Κυριακίδη, **β)** αδελφοποίηση του Δήμου Ορεστιάδας με τον κατεχόμενο Δήμο Μόρφου της Κύπρου, **γ)** διοργάνωση πανελλήνιου διαγωνισμού ερασιτεχνικού Θεάτρου από την ΔΕΠΔΟ, **δ)** χρηματοδότηση 80 εκ. δρχ στο Λαογραφικό Μουσείο Ορεστιάδας για την ανέγερση της νέας τριώροφης πτέρυγας επιφάνειας 360 τ.μ., **ε)** κατασκευή κτιρίων για τις ανάγκες στέγασης του εκπολιτιστικού-μορφωτικού-λαογραφικού συλλόγου Άνω Σαγίνης «το Λεοντάριον», του λαογραφικού και πολιτιστικού συλλόγου Άνω Οινόης «Το Κρασοχώρι», του εκπολιτιστικού συλλόγου γυναικών Νέου Χειμωνίου «Τα Ζαλουφιώτικα» και αναμόρφωση του πολιτιστικού κέντρου συνοικισμού Κάτω Οινόης «Τ' Αμπέλια», **στ)** κατασκευή στέγης στο κτίριο του συλλόγου γυναικών Λεπτής, **ζ)** ολοκλήρωση της ανέγερσης υπαίθριου θεάτρου 1.000 θέσεων στον πευκώνα της πόλης με την ένταξη του έργου στα ευρωπαϊκά προγράμματα και τη γενναιόδωρη χρηματική δωρεά της φαρμακοβιομηχανίας ELPEN ΑΕ του Ορεστιάδιτη στην καταγωγή Δημητρίου Πενταφράγκα κάνοντας πραγματικότητα το όνειρο πολλών ετών του θεατρόφιλου κοινού της πόλης, **η)** εξασφάλιση κρατικής χρηματοδότησης ποσού 800 εκ δρχ για την ανακατασκευή του δημοτικού αμφιθεάτρου, η οποία δυστυχώς δεν πραγματοποιήθηκε και τα χρήματα επεστράφησαν στο Υπουργείο Οικονομικών

λόγω άστοχων ενεργειών από τις επόμενες δημομαρχιακές αρχές, ζ) εξασφάλισε τη δωρεά των αποθηκών ποροποαραγωγής στη νότια είσοδο της πόλης από το Υπουργείο Γεωργίας στον Δήμο Ορεστιάδας με σκοπό τη διαμόρφωση τους σε ένα επιβλητικό Πολιτιστικό Πολύκεντρο που ολοκληρώθηκε στην επόμενη δημομαρχιακή περίοδο, θ) ανάπλαση του πάρκου στο συνοικισμό Σαγήνης που μέχρι τότε ήταν χώρος εναπόθεσης σκουπιδιών και γεωργικών μηχανημάτων και του πάρκου στις εργατικές κατοικίες Σαγήνης, ι) ανάπλαση του πάρκου στο συνοικισμό Οινόης, από χώρο εναπόθεσης μπαζών σε χώρο αναψυχής και δημιουργία καλαίσθητου αναψυκτηρίου, ια) δημιουργία πάρκου στην προέκταση της οδού Ελευθερίου Βενιζέλου στον συνοικισμό Οινόης, ιβ) προκήρυξη δημόσιου διεθνή αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για την ανάπλαση του εμπορικού κέντρου και της κεντρικής πλατείας με ταυτόχρονη ένταξη χρηματοδότησης στο πρόγραμμα αστικής ανάπτυξης (η υλοποίηση του έργου περιορίστηκε μόνο στην ανάπλαση της κεντρικής πλατείας από τις επόμενες δημοτικές αρχές), ιγ) ενίσχυσε οικονομικά και υλικά τις ανταλλάξιμες επισκέψεις μεταξύ των Γκαγκαβούζηδων της Νέας Ορεστιάδας και των Κομράτ και Τσαντίρ Λούγκα της αυτόνομης επαρχία της Γκαγκαουζίας στη Μολδαβία και στάλθηκαν οικοδομικά υλικά για τις ανάγκες του ορθόδοξου μοναστηριού στο Τσιαντίρ Λούγκα, ιδ) τον Σεπτέμβριο του 2000 ο Δήμος Ορεστιάδας στάθηκε αρωγός και ενίσχυσε οικονομικά το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης και τον Πολιτιστικό Σύλλογο Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» στη διοργάνωση παγκόσμιου συνέδριου Μαθηματικών που πραγματοποιήθηκε στη Νέα Βύσσα προς τιμήν του μεγάλου Έλληνα Μαθηματικού Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή με αφορμή τη συμπλήρωση 50 χρόνων από τον θάνατο του, ιε) δημιουργία Κέντρων Δημιουργικής Απασχόλησης i) για παιδιά ηλικίας από 6 έως 12 ετών με έδρα το κτίριο του πρώην 5ου Δημοτικού Σχολείου στην Κάτω Οινόη, ii) για παιδιά και εφήβους με αναπηρία προσφέροντας δημιουργική διέξοδο στον ελεύθερο χρόνο των παιδιών αλλά και τη στήριξη στον εργαζόμενο γονέα, ιστ) υλοποίηση προγράμματος «Βοήθεια στο Σπίτι» με κέντρα σίτισης στη Νέα Ορεστιάδα και το χωριό Βάλτος για άτομα της τρίτης ηλικίας που δεν αυτοεξυπηρετούνται πλήρως και άτομα με κινητικές δυσλειτουργίες και ειδικά προβλήματα, με προτεραιότητα σε αυτούς που ζουν μόνοι τους ή έχουν χαμηλό εισόδημα, ιζ) κατασκευή δημοτικού κυνοκομείου.

Αθλητισμός: α) ολοκλήρωση της κατασκευής του νέου κλειστού γυμναστηρίου της πόλης στον συνοικισμό Οινόης, β) κατασκευή αποδυτηρίων και κερκίδων στα γήπεδα αντισφαίρισης, γ) κατασκευή γηπέδων μπάσκετ στις εργατικές κατοικίες Πύργου και στο πάρκο Σαγήνης, δ) ολοκλήρωση της κατασκευής του Δημοτικού Κολυμβητηρίου με βοηθητική πισίνα από το πρόγραμμα «Ελλάδα 2004».

Γρηγόριος Τζότζολας

Εκλεγμένος Δήμαρχος Νέας Ορεστιάδας από το 2003 έως το 2006. Γεννήθηκε στις 11 Οκτωβρίου 1950 στη Νέα Ορεστιάδα. Ο πατέρας του καταγόταν από τον Δίλοφο Κοζάνης και εγκαταστάθηκε στη Νέα Ορεστιάδα το 1932 εργαζόμενος πλησίον του θείου του μεγαλεμπόρου Δημητρίου Βράμπα. Το 1975 αποφοίτησε από το Μαθηματικό Τμήμα της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Υπηρέτησε τη στρατιωτική θητεία του στην Αεροπορία ως Έφεδρος Ανθυπολοχαγός και από το 1981 μέχρι το 2019 δραστηριοποιήθηκε στον ιδιωτικό τομέα διατηρώντας εμπορική επιχείρηση στη Νέα Ορεστιάδα. Είναι παντρεμένος με την παιδίατρο Ευσταθία Σταυροπούλου και έχουν αποκτήσει δύο τέκνα. Υπήρξε υποψήφιος Δήμαρχος Ορεστιάδας το 1986, Πρόεδρος της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων του νομού Έβρου και της Δημοτικής Επιχείρησης Ύδρευσης Αποχέτευσης και της Δημοτικής Ραδιοτηλεόρασης Ορεστιάδας από το 2003 έως το 2006. Ομιλεί ικανοποιητικά την Αγγλική γλώσσα. Χαρακτηριστικά της δημομαρχιακής θητείας του ήταν η συνετή διαχείριση του Δήμου και η υιοθέτηση νέων τεχνολογιών. Επί των ημερών του διατέθηκαν 27,2 εκ. ευρώ για δημοτικά έργα και ο Δήμος Ορεστιάδας ήταν μεταξύ των 10 πρώτων Δήμων της Ελλάδας με τις περισσότερες εντάξεις έργων σε εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα. Πιο αναλυτικά:

Εικόνα 5.

Γρηγόριος Τζότζολας.

Διοίκηση-Οικονομία-Υποδομές: α) πραγματοποίηση ασφαλτοστρώσεων στη δυτική πλευρά της πόλης και στα δημοτικά διαμερίσματα Κλεισσούς, Σαγήνης, Σάκκου, Πύργου, Λεπτής, Νεοχωρίου, Παταγής, Βάλτου, Χανδρά, Αμπελακίων, Μεγάλης Δοξιάρας, Χειμωνίου και Θουρίου, β) δημοπράτηση

κατασκευής καλαίσθητων πεζοδρόμων επί των οδών Σοφίας Νικολάου, Πρόκου, Σεύθη, Αποστολάκη και Ηφαιστού, **γ)** αντικατάσταση δικτύου ύδρευσης στο μεγαλύτερο μέρος της πόλης, **δ)** κατασκευή δικτύου αποχέτευσης ομβρίων υδάτων και κρασπέδων καθώς και δικτύου ηλεκτροφωτισμού στον συνοικισμό «Νέας Ελβετίας», **ε)** κατασκευή αποχετευτικού δικτύου στον συνοικισμό Πύργου, **στ)** δημοπράτηση αποκατάστασης των Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων, **ζ)** αγορά φορτωτή-εκσκαφέα, ενός γκρέιντερ και δύο σύγχρονων απορριματοφόρων, **η)** ένταξη της πόλης στο πρόγραμμα ανάπτυξης μητροπολιτικού δικτύου οπτικών ινών με στόχο την παροχή υπηρεσιών υψηλής τεχνολογίας στους δημότες (προσπάθεια που δεν αξιοποιήθηκε επαρκώς από τις επόμενες δημοτικές αρχές), **θ)** καθιέρωση ηλεκτρονικού πρωτοκόλλου και διπλογραφικού συστήματος καταχώρησης στα λογιστικά βιβλία του Δήμου, **ι)** κατάθεση του συνόλου των ρευστών διαθέσιμων του Δήμου στις Τράπεζες και επαναδιαπραγμάτευση των υφιστάμενων τραπεζικών δανείων προς το συμφέρον του Δήμου, **ια)** κατασκευή νέου δημοτικού κοιμητηρίου εκτάσεως 70 στρ. δυτικά της πόλης και βόρεια του οικισμού Πύργος, **ιβ)** κατασκευή παρεκκλησίων στα κοιμητήρια Χειμωνίου και Θουρίου.

Εκπαίδευση: **α)** χωροθέτηση Πανεπιστημιούπολης, **β)** ανέγερση Παιδικού Σταθμού στον συνοικισμό Κλεισσούς, **γ)** διαμόρφωση αύλειων χώρων σε 12 σχολεία, όπως του 1ου Γυμνασίου και Λυκείου, 2ου Γυμνασίου, 1ου Δημοτικού Σχολείου και 9ου Νηπιαγωγείου, **δ)** λειτουργία Κέντρου Εκπαίδευσης Ενηλίκων στο πρώην στρατόπεδο «Σταθάτου» συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στη δια βίου μάθηση.

Πολιτισμός: **α)** διαμόρφωση του «σπορόκεντρου» σε ένα επιβλητικό Πολιτιστικό Πολύκεντρο με αμφιθέατρο 120 θέσεων, στο οποίο στεγάζονται το Δημοτικό Ωδείο, η Φιλαρμονική, η Σχολή Εικαστικών και η Σχολή Χορού, ενώ πραγματοποιούνται κάθε χρόνο πλήθος πολιτιστικών δράσεων και εκδηλώσεων, **β)** δημοπράτηση αναστήλωσης του μεταβυζαντινού ιερού ναού Αγίου Νικολάου Παταγής, **γ)** τοποθέτηση ανελκυστήρα στο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ορεστιάδας, **δ)** αναμόρφωση του δημοτικού κυνοκομείου για την περιθάλψη αδέσποτων σκύλων, **ε)** διοργάνωση και καθιέρωση ως ετήσιου θεσμού της Ανθοκομικής Έκθεσης, **ζ)** ανακήρυξη ως επίτιμοι δημότες Νέας Ορεστιάδας του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Jean-Claude Juncker.

Αθλητισμός: **α)** αποπεράτωση κλειστού κολυμβητηρίου Ορεστιάδας, **β)** κατασκευή βοηθητικού γηπέδου δίπλα στο Εθνικό Στάδιο Ορεστιάδας, **γ)** διαμόρφωση αύλειου χώρου του νέου κλειστού γυμναστηρίου, **δ)** κατασκευή κερκίδων και εγκατάσταση ηλεκτροφωτισμού στα γήπεδα των Δ.Δ. και συνοικισμών (λ.χ. Θούριο, Νέο Χειμώνιο, Παταγή, Σαγήνη, Οινόη, Λεπτή).

Δημήτριος Μουζάς

Υπήρξε εκλεγμένος Δήμαρχος Νέας Ορεστιάδας **από το 2007 έως το 2014**. Γεννήθηκε στις 14 Σεπτεμβρίου 1964 στη Νέα Ορεστιάδα. Είναι πτυχιούχος της Ζαριφείου Παιδαγωγικής Ακαδημίας Αλεξανδρούπολης και του Τμήματος Πολιτικών Επιστημών και Δημόσιας Διοίκησης της Νομικής Σχολής του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Γνωρίζει την αγγλική και γαλλική γλώσσα. Υπηρέτησε τη στρατιωτική θητεία του ως έφεδρος λοχίας Πεζικού στη Δράμα και τον Έβρο. Εργάστηκε ως αναπληρωτής εκπαιδευτικός σε Δημοτικά Σχολεία του Πειραιά και ως μόνιμος εκπαιδευτικός σε Δημοτικά Σχολεία του Έβρου και της Ροδόπης (Διαπολιτισμικό Σχολείο Σαπών) και σήμερα είναι Διευθυντής του 3ου Δημοτικού Σχολείου Ορεστιάδας. Εκλέχθηκε επί σειρά ετών αιρετός αντιπρόσωπος στη Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας. Είναι παντρεμένος με τη δικηγόρο Δήμητρα Τσακιρίδου και έχουν αποκτήσει ένα τέκνο. Τη χρονική περίοδο 1994-1998 εξελέγη πρώτος σε σταυρούς προτίμησης Δημοτικός Σύμβουλος στον Δήμο Ορεστιάδας, με το συνδυασμό «Νέα Δημοτική Κίνηση». Από το 1998 έως το 2002 εξελέγη πρώτος σε σταυρούς προτίμησης Νομαρχιακός Σύμβουλος στη διευρυμένη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ροδόπης – Έβρου με το συνδυασμό «Καλημέρα Θράκη». Τη χρονική περίοδο 2002-2006 ήταν υποψήφιος Υπερνομάρχης στη Διευρυμένη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ροδόπης-Έβρου υποστηριζόμενος από το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας και εκλέχθηκε Νομαρχιακός Σύμβουλος (Μουζάς 2020).

Εικόνα 7.
Δημήτριος Μουζάς.

Χαρακτηριστικό της δημοκρατικής θητείας του υπήρξε η συνετή διοίκηση του Δήμου, γεγονός που αποδείχθηκε πολύτιμο κατά τη διάρκεια της μεγάλης οικονομικής κρίσης που ενέσκηψε στην Ελλάδα το 2009 και οδήγησε σε δεινή θέση πολλούς Δήμους της χώρας. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης δημοκρατικής θητείας του υπήρξε ο πρώτος Δήμαρχος του διευρυμένου Δήμου Ορεστιάδας που προέκυψε από την συνένωση των προϋπαρχόντων Δήμων Ορεστιάδας, Βύσσας, Τριγώνου και Κυπρίνου. Έδωσε βάρος σε έργα υποδομής για τον πρωτογενή τομέα, στην ποιότητα ζωής, στις σχολικές υποδομές και την εξυπηρέτηση των ευπαθών πληθυσμιακών ομάδων, με το συνολικό κόστος των δημοπρατημένων ή/και υλοποιούμενων δημοτικών έργων να ανέρχεται σε 37,5 εκ. ευρώ. Πιο αναλυτικά (Μουζιάς 2020):

Διοίκηση-Οικονομία-Υποδομές: **α)** ανάπλαση της κεντρικής πλατείας Ορεστιάδας σε ευρωπαϊκά πρότυπα, **β)** επέκταση πεζοδρόμων επί της οδού Βασιλέως Κωνσταντίνου, από την οδό Ευριπίδου μέχρι την οδό Ορέστου, **γ)** κατασκευή πεζοδρόμων επί των οδών Σοφίας Νικολάου, Πρόκου, Σεύθη, Αποστολάκη και Ηφαιστού, **δ)** ασφαλτόστρωση του δρόμου από την Εθνική Οδό μέχρι τον σταθμό επεξεργασίας λυμάτων Ορεστιάδας και τον οικισμό Παλαιάς Σαγής, **ε)** κατασκευή του δρόμου σύνδεσης της Νέας Ορεστιάδας με τον οικισμό ΟΕΚ ΙΙΙ στον συνοικισμό του Πύργου, **στ)** κατασκευή ανισόπεδης διάβασης (πεζογέφυρας) στον συνοικισμό Σαγής, **ζ)** κατασκευή τριών μεγάλων γεφυρών στον κάμπο Οινόης, Κλεισσούς και Σαγής Ορεστιάδας, **η)** βελτίωση αγροτικής οδοποιίας, **θ)** κατασκευή ή αντικατάσταση υπογείου δικτύου άρδευσης Νέας Βύσσας, Καστανεών, Θουρίου, Στέρνας, Ορμενίου, **ι)** κατασκευή ή αντικατάσταση υπογείου δικτύου ύδρευσης Δικαίων, Μικρής Δοξιάρας, Κυπρίνου, Πετρωτών Ριζιών, Φυλακίου, **ια)** κατασκευή νέας υδατοδεξαμενής στη Νέα Ορεστιάδα και εγκαταστάσεων απομάκρυνσης βλαβερών ουσιών από το νερό της Νέας Ορεστιάδας και της Νέας Βύσσας, **ιβ)** έναρξη κατασκευής δικτύων αποχέτευσης ακαθάρτων και εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων για τη Δημοτική Κοινότητα Νέας Βύσσας, **ιγ)** ολοκλήρωση της αποκατάστασης των Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων στη Νέα Ορεστιάδα και στους πρώην Δήμους Βύσσας, Κυπρίνου και Τριγώνου.

Εκπαίδευση: **α)** προσθήκη νέας πτέρυγας με αίθουσες και εργαστήρια στο λιθόκτιστο κτίριο του 1ου Γυμνασίου Ορεστιάδας, **β)** προσθήκη ορόφου στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Ορεστιάδας και εγκατάσταση στο ισόγειο του 1ου Νηπιαγωγείου, **γ)** κατασκευή του 6ου, 7ου, 8ου και 11ου Νηπιαγωγείου Ορεστιάδας, **δ)** προμήθεια εξοπλισμού ειδικών σχολείων Δήμου Ορεστιάδας.

Πολιτισμός: αποκατάσταση του μεταβυζαντινού ιερού ναού Αγίου Νικολάου Παταγής.

Αθλητισμός: ανασκευή του χλοοτάπητα, εγκατάσταση προβολέων και ταρτάν στο γήπεδο του Εθνικού Σταδίου Ορεστιάδας.

Βασίλειος Μαυρίδης

Εκλεγμένος Δήμαρχος Ορεστιάδας **από το 2015 μέχρι σήμερα** και Δημοτικός Σύμβουλος-Επικεφαλής της ελάσσονος μειοψηφίας από το 2011 έως το 2014. Γεννήθηκε στις 12 Μαΐου 1971 στη Νέα Ορεστιάδα. Σπούδασε φυσικοθεραπευτής με εξειδίκευση στα ΑΜΕΑ στο ΤΕΙ Θεσσαλονίκης. Από το 1997 μέχρι το 2013 διατηρούσε ιδιόκτητο φυσικοθεραπευτήριο στη Νέα Ορεστιάδα και παρείχε τις υπηρεσίες του στο τμήμα πετοσφαίρισης του Αθλητικού Ομίλου Ορεστιάδας και σε πολλά ακόμη αθλητικά σωματεία της περιοχής. Από το 2005 έως το 2015 υπήρξε Πρόεδρος και επιστημονικά υπεύθυνος της Αστικής Δομής ΑΜΕΑ «Ψυχασπίς». Γνωρίζει πολύ καλά τη Γαλλική και την Αγγλική γλώσσα. Είναι παντρεμένος με τη Χαρίκλεια Γαρουφαλίδου και έχουν δύο τέκνα.

Διατέλεσε: **α)** Πρόεδρος του Μ.Γ.Σ. «ΟΡΕΣΤΗΣ» Ορεστιάδας τη χρονική περίοδο 2005-2009, **β)** Αντιπρόεδρος Δ.Σ. Περιφερειακού Τμήματος Θράκης του Πανελληνίου Συλλόγου Φυσικοθεραπευτών (2010-2014), **γ)** Διευθύνων Σύμβουλος της ΔΙΑΑΜΑΘ από το 2014 έως το 2016 και μέλος της από το 2017 έως το 2019, **δ)** Πρόεδρος Δημοτικής Ραδιοτηλεόρασης Ορεστιάδας από το 2014 έως το 2017. Από τον Νοέμβριο του 2019 μέχρι σήμερα είναι ΠΡΟΕΔΡΟΣ της ΠΕΔ ΑΜ-Θ και της Δημοτικής Επιχείρησης Ύδρευσης – Αποχέτευσης Ορεστιάδας. Χαρακτηριστικό της δημοκρατικής θητείας του μέχρι σήμερα

Εικόνα 8.
Βασίλειος Μαυρίδης.

είναι η ενεργειακή αναβάθμιση του Δήμου Ορεστιάδας με ήπιες μορφές ενέργειας. Το συνολικό κόστος των εκτελεσθέντων, δημοπρατηθέντων ή ενταχθέντων και υπό δημοπράτηση δημοτικών έργων και της αγοράς εξοπλισμού ξεπερνά τα 60 εκ. ευρώ. Ενδεικτικά, τα κυριότερα από αυτά είναι:

Διοίκηση-Οικονομία-Υποδομές: **α)** επέκταση του Σχεδίου Πόλης και εκπόνηση Τοπικού Χωρικού Σχεδίου, **β)** αντικατάσταση εσωτερικού και εξωτερικού δικτύου ύδρευσης Δ.Δ Πύργου και Τοπικών Κοινοτήτων Χανδρά, Πτελέας, Ορμενίου και τμήματος του καταθλιπτικού αγωγού ύδρευσης Κομάρων, **γ)** εκπόνηση Γενικού Σχεδίου Ύδρευσης και Ασφάλειας Νερού (υπό δημοπράτηση), **δ)** τοποθέτηση φίλτρων σε όλα τα δίκτυα ύδρευσης για την παρακράτηση βλαβερών ουσιών (σίδηρο, μαγγάνιο, αρσενικό), **ε)** εγκατάσταση 14 μονάδων επεξεργασίας νερού, οι οποίες καλύπτουν τις ανάγκες 19 χωριών και οικισμών, **στ)** κατασκευή δικτύου αποχέτευσης και εγκαταστάσεων επεξεργασίας ακαθάρτων λυμάτων (βιολογικός σταθμός) Δημοτικού Διαμερίσματος Νέας Βύσσας (υπό κατασκευή), **ζ)** κατασκευή σταθμού επεξεργασίας λυμάτων των δημοτικών ενοτήτων Τριγώνου και Κυπρίνου (υπό δημοπράτηση), **η)** προμήθεια και εγκατάσταση τηλεμετρικού συστήματος διαχείρισης και ελέγχου διαρροών στο δίκτυο ύδρευσης του Δήμου Ορεστιάδας (υπό εξέλιξη), **θ)** αντικατάσταση τμήματος κεντρικού συλλεκτηρίου αγωγού ακαθάρτων πλησίον του συγκροτήματος βιολογικού καθαρισμού Ορεστιάδας, **ι)** κατασκευή υποδομών ομβρίων υδάτων (υπό δημοπράτηση), **ια)** βελτίωση βατότητας αγροτικών δρόμων «Πεντάλοφου-Μπάρας» και «Νέας Βύσσας-Εθνικής οδού», **ιβ)** ασφαλτόστρωση αγροτικής οδοποιίας στην Βιομηχανική Περιοχή Ορεστιάδας, **ιγ)** υπογειοποίηση 95 γεωτρήσεων ΤΟΕΒ ωοειδούς (υπό εκτέλεση), **ιδ)** βελτίωση υποδομών χώρων διαβίωσης Αθιγγάνων, **ιε)** ανοικτό κέντρο εμπορίου «Open Mall» (υπό δημοπράτηση), **ιστ)** κατασκευή πεζοδρομίων στις οδούς Κωνσταντινουπόλεως (συνοικισμό Οινόης), Σκρα, 11ης Διλοχίας Μηχανικού και Πατρ. Γρηγορίου Ε', **ιζ)** κατασκευή κυκλικού κόμβου και νησίδας στην δυτική πλευρά της πόλης, **ιη)** ενεργειακή αναβάθμιση δημοτικών κτιρίων (υπό δημοπράτηση), **ιθ)** προμήθεια δύο ηλεκτροκίνητων-μη ρυπογόνων οχημάτων για τις ανάγκες της Δημοτικής Αστυνομίας και ενός πολυμηχανήματος (γκρέιντερ) για τις ανάγκες του Δήμου Ορεστιάδας, **κ)** προμήθεια σύγχρονων ηλεκτρονικών υπολογιστών, **κα)** εγκατάσταση μετεωρολογικού σταθμού και σταθμού εφοδιασμού ηλεκτρικών οχημάτων.

Εκπαίδευση: **α)** κατασκευή 4ου βιοκλιματικού Νηπιαγωγείου Ορεστιάδας, **β)** προσθήκη δύο αιθουσών στο Δημοτικό Σχολείο Πύργου, **γ)** αναμόρφωση αύλειου χώρου 1ου Γυμνασίου και 1ου Λυκείου Ορεστιάδας, **δ)** τοποθέτηση αλεξικέρανων σε όλα τα σχολεία του Δήμου.

Πολιτισμός: **α)** ανέγερση μνημείου Γενοκτονίας των Ποντίων στη νότια είσοδο της πόλης, **β)** αναμόρφωση Πάρκου «Βασίλης Κυριακίδης» στο κέντρο της πόλης, **γ)** αποπεράτωση αίθουσας πολλαπλών χρήσεων Νέας Βύσσας, **δ)** εγκατάσταση ασύρματου δικτύου ίντερνετ (Wi-Fi), **ε)** αναμόρφωση πλατειών Βάλτου και Πτελέας, **στ)** κατασκευή 26 νέων παιδικών χαρών στον αστικό ιστό και τις τοπικές κοινότητες του Δήμου, **ζ)** σήμανση δασικών διαδρομών περιοχής Τριγώνου.

Αθλητισμός: **α)** ενεργειακή βιοκλιματική αναβάθμιση Κλειστού Γυμναστηρίου «Νίκος Σαμαράς» (υπό δημοπράτηση), **β)** ενεργειακή βιοκλιματική αναβάθμιση και διασύνδεση Κλειστού Κολυμβητηρίου, Παλαιού Κλειστού Γυμναστηρίου, 11ου Νηπιαγωγείου, 8ου Δημοτικού και 2ου Γυμνασίου Ορεστιάδας, **γ)** τοποθέτηση αντλιών θερμότητας και ηλεκτρονικού συστήματος χρονομέτρησης και αποτελεσμάτων κολύμβησης στο κλειστό κολυμβητήριο Ορεστιάδας, **δ)** τοποθέτηση συνθετικού χλοοτάπητα στο βοηθητικό γήπεδο του Εθνικού Σταδίου Ορεστιάδας, **ε)** φωτισμός του γηπέδου Κυπρίνου.

Επίλογος

Με την παρούσα μελέτη επιχειρήθηκε η παρουσίαση των Δημάρχων και Κοινοταρχών της Αδριανούπολης και του Καραγάτς επί Ελληνικής Διοίκησης από το 1920 μέχρι το 1923 και ιδιαίτερα της Νέας Ορεστιάδας από το 1923 έως σήμερα. Παρουσιάστηκαν συνοπτικά τα βιογραφικά στοιχεία τους και τα κυριότερα έργα που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της θητείας τους. Αναμφισβήτητα κάθε Δήμαρχος, ανάλογα με τις επικρατούσες πολιτικές και κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της εποχής που θήτευσε, συνέβαλε στην ανάπτυξη και πρόοδο της πόλης που διοίκησε.

Βιβλιογραφία

- Γεραγός Κώστας (1925). Αναμνήσεις εκ Θράκης, 1920-1922. Τυπογραφείο της Εστίας Αθήναι.
- Κιηγιάς Ν. Δημήτριος & Ρυζιώτης Β. Γεώργιος (2010). Αδριανούπολη - Καραγάτς - Νέα Ορεστιάδα, μια πόλη. Ιδιωτική έκδοση Νέα Ορεστιάδα.
- Μαυριώτης Αυγερινός & Μαυρίδης Πασχάλης (1998). Λεύκωμα Δημάρχων-Κοινοταρχών Ν. Ορεστιάδας 1923-1998. Έκδοση Δήμου Ορεστιάδας.
- Τερζής Δ. Αντώνης (2004). Αλεξανδρούπολη: Ιστορικά Ανάλεκτα. Γόνι της πατριαρχικής οικογένειας Αλτιναλμάζι. Οι πρώτοι Δημοτικοί Άρχοντες της Αλεξανδρούπολης. Έκδοση Ε.Π.Α.Δ.Α. Αλεξανδρούπολη.
- Τσονίδης Χρ. Τάκης (1980). Η Ορεστιάδα μας. Ορεστιάδα: Έκδοση Εκπολιτιστικού Συλλόγου Ορεστιάδας.
- Τσονίδης Χρ. Τάκης (1989). ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ: Ένα οδοιπορικό στη νεότερη πόλη της Ελλάδας. Δήμος Ορεστιάδας.

Πηγές

Αρχείο Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως.

Γραπτές ή/και προφορικές μαρτυρίες των πρώην Δημάρχων Ορεστιάδας: Αναστασίου Αναγνώστου τον Μάιο του 2021, Βαρσαμάκη Βαρσαμακίδη τον Νοέμβριο του 2019, Δημητρίου Μουζά τον Νοέμβριο του 2020, Αγγελου Παπαϊωάννου τον Οκτώβριο του 2020, Γρηγορίου Τζότζολα τον Μάιο του 2021, του ιστορικού ερευνητή Δημήτριου Γκεντσίδη (συγγενή του Αθανασίου Σαμουρίδη) τον Απρίλιο του 2021 και γραπτή μαρτυρία του νυν Δημάρχου Ορεστιάδας Βασιλείου Μαυρίδη τον Μάρτιο του 2021.

Διαδικτυακές Πηγές

Şevket Dağdeviren. Wikipedia, the free encyclopedia. Διαθέσιμο στον ιστότοπο https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eevket_Da%C4%9Fdeviren. Ανακτήθηκε την 20η Οκτωβρίου 2020.

Η ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

Κωνσταντινιά Πετρίδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί την καταγραφή και την παρουσίαση πτυχών της καθημερινότητας στην κατοχική Νέα Ορεστιάδα. Αρχικά γίνεται αναφορά στην είσοδο των κατακτητών στην πόλη. Κατόπιν παρουσιάζονται οι επιρροές της κατοχής σε διάφορους τομείς της καθημερινότητας, όπως ήταν η διατροφή, η υγεία, οι συναλλαγές, η θέρμανση και οι μεταφορές. Εν συνεχεία καταγράφονται ορισμένα από τα επαγγέλματα εκείνης της περιόδου, καθώς και καθημερινές δραστηριότητες του ντόπιου πληθυσμού. Γίνεται αναφορά στην κατοχική επιδημία που έπληξε τον πληθυσμό και, τέλος, προβάλλεται η αντίσταση των κατοίκων ενάντια στον κατακτητή, τα αντίποινα του εχθρού και η λήξη της κατοχικής περιόδου για τη Νέα Ορεστιάδα.

Λέξεις κλειδιά: Νέα Ορεστιάδα, γερμανική κατοχή, καθημερινές δραστηριότητες, επαγγέλματα, ευλογία, αντίσταση

Εισαγωγή

Τα δύσκολα χρόνια της Γερμανικής Κατοχής στη Νέα Ορεστιάδα επηρέασαν πολλούς τομείς της καθημερινότητάς της. Με την παρούσα εργασία επιχειρείται ένα ταξίδι στον χρόνο που η μία και μοναδική του στάση είναι η χρονική αυτή περίοδος στη νεότερη πόλη της Ελλάδας. Τόσο η Νέα Ορεστιάδα όσο και πολλές από τις γύρω επαρχιακές της περιοχές βίωσαν τον ζυγό του κατακτητή, αντιστάθηκαν, επέμειναν, έδωσαν μάχες, πάλεψαν για το δίκαιο, μάτωσαν και λυτρώθηκαν. Η καταγραφή και παρουσίαση διαφόρων πτυχών της καθημερινότητας στη Νέα Ορεστιάδα υπό το πρίσμα της κατοχής, θα μπορούσε να συμβάλλει στην εκτίμηση του δεδομένου, για εμάς τους νεότερους, αγαθού της ελευθερίας.

Η άφιξη των Γερμανών στη Νέα Ορεστιάδα

Η δεύτερη δεκαετία της ζωής στη Νέα Ορεστιάδα σηματοδεύτηκε από τα γεγονότα του ελληνοϊταλικού πολέμου και της κατοχής. Όπως όλοι οι Έλληνες, έτσι και οι πρόσφυγες της νέας πόλης πλήρωσαν το δικό τους μερίδιο θυσίας, βασάνων και ηρωισμού (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010). Το «ΟΧΙ» στους Ιταλούς αντήχησε και στη Νέα Ορεστιάδα. Οι καμπάνες των εκκλησιών ηχούν, γίνεται επιστράτευση. Οι στρατευμένοι πρόσφυγες ξέρουν καλά τι σημαίνει λευτεριά και αυτοθυσία, το παρελθόν τους τα θυμίζει. Ξεκινούν για το μέτωπο και πολλοί δεν πρόκειται να ξαναγυρίσουν. Όλοι οι Έλληνες αμύνονται, επιτίθενται και διώχνουν τον εχθρό ακόμα και πέρα από τα ελληνοαλβανικά σύνορα. Οι Γερμανοί θέλοντας να σώσουν το γόητρο των Ιταλών εισβάλλουν στη χώρα μας, ύστερα από σθεναρή αντίσταση των Ελλήνων, και τότε γεννάται η τριπλή κατοχή (Μαυρίδης 2016).

Στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Θράκη υπήρξε η πρώτη ελληνική περιοχή που δέχτηκε επίθεση από τους Γερμανούς (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010), οι οποίοι διατήρησαν τον Έβρο ως «ουδέτερη ζώνη», ώστε να αποφευχθούν τυχόν προστριβές μεταξύ Βουλγάρων και Τούρκων (Κωνσταντάρας χ.χ.). Επιπλέον, ο εκεί έλεγχος τους αποτελούσε δέλεαρ για μια ενδεχόμενη μελλοντική σύμπραξη με την Τουρκία (Παπαδάκης 1957). Έτσι, όταν οι κατακτητές Γερμανοί εγκαταστάθηκαν στη Νέα Ορεστιάδα, είχαν ελάχιστη στρατιωτική παρουσία, καθώς η συμφωνία τους με τους Τούρκους επέβλεπε να μην υπάρχει στρατός κατοχής, Βουλγάρικος ή Γερμανικός, σε απόσταση 30 χλμ. από τα σύνορα (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010).

Σύμφωνα με την προφορική μαρτυρία του Ορεστιάδιτη Πασχάλη Μαυρίδη, οι Γερμανοί κατακτητές ήρθαν στη Νέα Ορεστιάδα στις 2 Μαΐου του 1941. Ωστόσο, η τότε Χωροφυλακή υποστήριξε πως δεν εξακριβώθηκε η ημερομηνία έλευσης των κατακτητών στην πόλη, αναφέροντας την 15-5-1941 ως ημέρα εισόδου τους και την 28-8-1944 ως ημέρα αποχώρησής τους. Σε σχετικό έγγραφο που υπάρχει στη ΔΙΣ/ΓΕΣ, υπογραμμίζεται ότι: «Την περιφέρεια Ορεστιάδος εκτός ωρισμένων χωρίων είχαν καταλάβει

οι Γερμανοί πλην όμως συχνά αφικνούντο Βούλγαροι στρατιωτικοί ως επί το πλείστον δια προπαγανδιστικούς λόγους και τοιούτους κατασκοπείας εις βάρος των εθνικών ημών συμφερόντων». Την αναφορά προς το ΓΕΣ υπογράφει στις 16 Ιανουαρίου 1946 ο Διονύσιος Παπαθανασίου, ανθυπαπιστής χωροφυλακής, επικεφαλής του Αστυνομικού Σταθμού της Ορεστιάδας. Παρόμοια αναφορά στις 27 Φεβρουαρίου 1946 υπογράφει και ο Διοικητής της υποδιοίκησης χωροφυλακής Ορεστιάδας, ανθυπομοίραρχος Β. Μιχαήλ (Αθανασιάδης 2014).

Ήταν γενικά αποδεκτό πως η Νέα Ορεστιάδα απολάμβανε σχετικής «ελευθερίας» σε βαθμό που να χαρακτηρίζεται «ελεύθερη ζώνη», σε σύγκριση με τις τραγικές συνθήκες που βίωναν οι Έλληνες της βουλγαροκρατούμενης Θράκης (Μπράβος 2001/2003). Σύμφωνα με την προφορική μαρτυρία του Ορεστιάδιτη Δημήτρη Γκεντσίδη, η Νέα Ορεστιάδα δεν είχε βουλγαρική κατοχή, όπως τα χωριά του Τριγώνου. Έτσι, θα τη χαρακτηρίζαμε ως ουδέτερη ζώνη υπό γερμανική εποπτεία. Οι Γερμανοί που εγκαταστάθηκαν στη Νέα Ορεστιάδα, είχαν ως επί το πλείστο διοικητικές αρμοδιότητες. Ωστόσο, οι Βούλγαροι συμπεριφέρθηκαν με πολύ άσχημο τρόπο στις ελληνικές υπό την κατοχή τους περιοχές, εποφθαλιμώντας την προσάρτηση της υπόλοιπης Θράκης στο κράτος τους, ώστε να έχουν πρόσβαση στο Αιγαίο.

Η Κομαντατούρ στη Νέα Ορεστιάδα επί κατοχής επίταξε την κλινική του ιατρού Ποταμιάνου και τη μετέτρεψε σε φρουραρχείο (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010). Το ίδιο ακριβώς αναφέρει και ο Πασχάλης Μαυρίδης στις προφορικές του μαρτυρίες, συμπληρώνοντας πως το κτίριο αυτό βρισκόταν επί της οδού Αθανασίου Πανταζίδου. Επιπλέον, μας πληροφορεί πως η εν λόγω κλινική πριν την κατοχή δεν ήταν νοσοκομείο. Αποτελούνταν από μία έως δύο αίθουσες τις οποίες διέθετε ο γιατρός προκειμένου να φιλοξενεί βαριά αρρώστους, κυρίως προερχόμενους από τα γύρω χωριά. Τέτοιου είδους κλινικές διατηρούσαν ορισμένοι γιατροί της εποχής για να εξυπηρετούν τον κόσμο. Οι ασθενείς φιλοξενούνταν στους εκεί χώρους δέκα έως δεκαπέντε ημέρες. Σχετικά με την κλινική που επίταξαν οι Γερμανοί, ο Πασχάλης Μαυρίδης θυμάται πως στον χώρο αυτό οι κατακτητές είχαν ραδιόφωνο με μεγάφωνο. Κάθε βράδυ, γύρω στις 20:00 «έπιαναν» τον σταθμό του Βερολίνου, από τον οποίο ακούγονταν νέα στα ελληνικά. Αυτή ήταν και η μοναδική επαφή των Ορεστιάδιτών με τον «έξω κόσμο», καθώς οι κατακτητές, εκτός από τα όπλα και ό,τι άλλο έκριναν σκόπιμο, επίταξαν από τους ντόπιους και τα ραδιόφωνα τους.

Ο Πασχάλης Μαυρίδης μάς περιγράφει πως η έδρα Διοίκησης των Γερμανών επί κατοχής βρισκόταν επί της οδού Ευρυπίδου, συγκεκριμένα δύο τετράγωνα πιο μακριά από το σημερινό κτίριο της αστυνομίας. Ήταν ο χώρος που είχε επιτάξει για τις ανάγκες της η Γκεστάπο.

Τέλος, οι κατακτητές, για τη διαμονή τους, επίταξαν και ορισμένες οικείες. Κάποιες από αυτές ήταν του Αθανασίου Πανταζίδη, του Αθανασίου Χατζηπλατσή, του Θεοδοσίου Χατζηπλατσή και του Πεντίδη. Συγκεκριμένα, δύο Γερμανοί έμεναν στα σπίτια των Χατζηπλατσήδων, μερικοί στο Δασαρχείο και άλλοι στη Γκεστάπο και στην Κομαντατούρ (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010).

Καθημερινότητα στην κατοχική Νέα Ορεστιάδα

Διατροφή

Σύμφωνα με τις προφορικές μαρτυρίες του Πασχάλη Μαυρίδη, στη Νέα Ορεστιάδα της κατοχής, ο κόσμος δεν αντιμετώπιζε μεγάλη πείνα, λόγω της γεωργικής παραγωγής. Ωστόσο, η φτώχεια και η έλλειψη αγαθών, αποτελούσαν καθημερινή πραγματικότητα. Η κάθε νοικοκυρά ζύμωνε δέκα έως δώδεκα ψωμιά, τα οποία αποθήκευε για οικονομία στο ψηλό ντουλάπι, ώστε να μην καταναλωθούν άμεσα από τα παιδιά της.

Το ψωμί που έτρωγαν τότε στη Νέα Ορεστιάδα δεν ήταν σταρένιο. Ήταν αναμεμιγμένο με αλεύρι από κριθάρι, καλαμπόκι και σίκαλη. Οι φλούδες του κριθαριού δεν αφαιρούνταν, οπότε γίνονταν αισθητές με την κατανάλωση του ψωμιού. Οι περισσότεροι άνθρωποι στα χωριά έτρωγαν τη γνωστή μπιμπότα (ψωμί από αλεύρι καλαμποκιού). Λόγω των συστατικών του, το ψωμί διαλύονταν εύκολα σε ψίχουλα.

Τα χρόνια της κατοχής για τη Νέα Ορεστιάδα ήταν δύσκολα. Έλειπαν από τη ζωή τα απλά πράγματα, όπως το αλάτι, η ζάχαρη, το πετρέλαιο και πολλά άλλα αγαθά. Παντού φτώχεια και δυστυχία. Όλα όσα οι πρόσφυγες δημιούργησαν με κόπο και παλικαριά, τώρα σφωιάζονται (Μαυρίδης 2016).

Με την έλλειψη του πετρελαίου δεν μπορούσαν να τεθούν οι αλευρόμυλοι σε ισχύ. Με το λαθρεμπόριο εξασφαλιζόνταν ελάχιστες ποσότητες φωτιστικού πετρελαίου από την Τουρκία και τη Βουλγαρία. Ωστόσο οι ανάγκες σε άλευρα και κτηνάλευρα ήταν μεγάλες. Στον Κυπρίνο υπήρχε ο μοναδικός αλευρόμυλος, των αδελφών Τζεμίντιμπε, που δούλευε με ξυλοκάρβουνα, χωρίς την ανάγκη πετρελαίου. Δυστυχώς, όμως, δεν μπορούσε ούτε την περιοχή να εξυπηρετήσει. Οι μυλωνάδες τότε τις αναγκάστηκαν να μετατρέψουν τις μηχανές των μύλων τους, ώστε, αντί να δουλεύουν με πετρέλαιο, να λειτουργούν

με πτωχό αέριο, όπως ο μύλος στον Κυπρίνο. Δεν ήταν εύκολο εγχείρημα. Ευτυχώς υπήρχαν οι κατάλληλοι τεχνίτες: ο Βασίλειος Μυλωνάς-Μπόμπας, ο Δημήτριος Ραφαήλ και ο Αναστάσης Ξανθόπουλος, οι οποίοι έσωσαν την περιοχή από την πείνα, έδωσαν ζωή στην κτηνοτροφία και πρόσφεραν και λίγο ηλεκτρικό ρεύμα στη Νέα Ορεστιάδα. Οι ίδιοι, όμως, για τον σκοπό αυτό, πέρασαν δύσκολες καταστάσεις, αφού συχνά λιποθυμούσαν από το αέριο (Τσονίδης 1983).

Στο Ιστορικό-Λαογραφικό Μουσείο της Νέας Ορεστιάδας ένας άλλος μύλος, ως έκθεμα πλέον, κρύβει τη δική του κατοχική ιστορία, η οποία είναι γνωστή σε πολλούς σύγχρονους Ορεστιάδιτες. Ο Μανόλης Μαυρίδης μάς τη διηγείται, ξεναγώντας μας στους χώρους του Μουσείου: Στη Νέα Βύσσα, επί κατοχής, ο παπα-Παναγιώτης Κάσδαγλης έφτιαξε έναν ξύλινο οδοντωτό τροχό-μηχανισμό, τμήμα ιππλάτου μύλου, ο οποίος δε λειτουργούσε όρθιος, αλλά ξαπλωτά κινούμενος. Ο μηχανισμός αυτός έδινε κίνηση στην πέτρα που περιστρέφονταν για να αλέσει τα δημητριακά. Η επινόηση του συγκεκριμένου τροχού ήταν σωτήρια για την τότε επικρατούσα συγκυρία, καθώς δεν υπήρχε άλλος τρόπος να αλέσει ο κόσμος το στάρι του για το ψωμί.

Ο παπα-Παναγιώτης που τελικά έγινε γνωστός ως Παπαφτυάρας («φτυάριζε» το αλεύρι), επέτρεπε στους συμπατριώτες του να πηγαίνουν στην αποθήκη του, όπου βρίσκονταν ο μύλος, για να αλέθουν το στάρι τους. Η δραστηριότητα αυτή γίνονταν τις βραδινές ώρες για να μην τους αντιληφθεί ο εχθρός. Με τον μύλο αυτό άλεθαν και ζωοτροφές, όπως καλαμπόκι, κριθάρι και σκουπόσπορο. Στη συνέχεια τα ανακάτευαν με άχυρο. Ο μηχανισμός αυτός χρησιμοποιήθηκε και μετά την κατοχή, έως τη δεκαετία του 1960.

Τέλος, κάθε σπίτι είχε τη γωνιά του, όπου βρίσκονταν οι πυροστιές, πάνω στις οποίες τοποθετούνταν η κατσαρόλα. Η φωτιά άναβε με ξύλα. Μέχρι και το 1950 δεν υπήρχε σπίτι χωρίς τέτοια γωνιά (Τσονίδης 1983).

Σχολεία

Την περίοδο της κατοχής τα σχολεία στη Νέα Ορεστιάδα δε λειτουργούσαν κανονικά. Συγκεκριμένα, το 1ο Δημοτικό Σχολείο το 1943 μετετράπη σε Νοσοκομείο και Απομονωτήριο, λόγω της ευλογιάς. Το ίδιο ακριβώς συνέβη και με το Σχολείο της Κλεισσούς, δηλαδή το 3ο Δημοτικό Σχολείο (Κιηγγιάς & Ρυζιώτης 2010).

Οι προφορικές μαρτυρίες του Πασχάλη Μαυρίδη για τα σχολεία και τα μαθητικά του χρόνια, πιστοποιούν τις παραπάνω πληροφορίες και μας προσφέρουν επιπλέον στοιχεία. Συγκεκριμένα, όπως ο ίδιος μας αναφέρει, το σχολείο του χωριού του, στην Καβύλη, έκλεισε, καθώς σε αυτό δεν υπήρχαν κανονικοί δάσκαλοι. Παρίσταναν τους εκπαιδευτικούς όσοι ήξεραν λίγα γράμματα. Έτσι, μαθητής τότε, οκτώ μόλις ετών, αναγκάζεται να μετακομίσει στην κατοχική Νέα Ορεστιάδα, όπου φιλοξενείται στο σπίτι του νονού του. Μας επισημαίνει σχετικά, πως τότε η συγγένεια «κρατούσε», γι' αυτό και, παρότι φιλοξενούμενος, αισθανόταν οικειότητα και ζεστασιά. Ο νονός του ήταν δάσκαλος, αλλά δεν είχε μαθητή τον βαφτισιμίο του. Ο Πασχάλης Μαυρίδης, μαθητής πλέον στη Νέα Ορεστιάδα, φοίτησε στη Δ' τάξη του 2ου Δημοτικού Σχολείου της πόλης, το οποίο παρείχε διδασκαλία μόνο μέχρι την τάξη αυτή. Για να συνεχίσει το Δημοτικό γράφτηκε στο 1ο Δημοτικό Σχολείο της πόλης, όπου φοίτησε στην Ε' και στη μισή ΣΤ' τάξη.

Σε συνέχεια των διηγήσεών του μαθαίνουμε πως οι κατακτητές στη Νέα Ορεστιάδα ουδεμία δέσμευση επέβαλαν στο τι θα διδάσκονται ή όχι τα παιδιά στο σχολείο. Ως μαθητής δεν θυμάται ποτέ να έχουν μπει οι Γερμανοί μέσα στις τάξεις των μαθημάτων.

Επιπλέον, μας πληροφορεί, έχοντας και σχετική γνώση ως συνταξιούχος δάσκαλος, πως μέχρι τη δεκαετία του 1960 δεν υπήρχε χρηματοδότηση από την κυβέρνηση για τα σχολεία. Οπότε, οι δάσκαλοι, με τους νεοεισερχόμενους μαθητές, έπαιρναν κάποιο «δικαίωμα εγγραφής», είτε για να αγοράζουν ξύλα θέρμανσης, είτε για να ζητούν από το κάθε παιδί να φέρνει καθημερινά στο σχολείο από ένα ξύλο. Η κατάσταση αυτή συνηθίζονταν ως επί το πλείστον στα χωριά, όπου οι μαθητές, φτάνοντας στο σχολείο τους, πρώτα παρέδιδαν το ξύλο που έφεραν μαζί τους από το σπίτι, και έπειτα έμπαιναν στην τάξη για μάθημα.

Παραμένοντας στο πλαίσιο αναφοράς των σχολείων της Νέας Ορεστιάδας στην κατοχική εποχή, αξίζει πραγματικά να γνωρίσουμε την καινοτόμα και νεωτεριστική, για τα τότε εκπαιδευτικά δεδομένα, δράση του Γυμνασιάρχη Νίκου Βάσσου.

Ο εν λόγω καθηγητής στη Νέα Ορεστιάδα του 1942 υπήρξε πρωτοπόρος σε όλες τις εκδηλώσεις των νέων. Δημιούργησε τη «μαντολινάτα», ενώνοντας έτσι τα παιδιά της γενιάς εκείνης. Το πιο αξιοσημείωτο είναι πως το φθινόπωρο του 1942 μοίρασε στους μαθητές που φοιτούσαν στη 2α έως και στην 8η τάξη του Γυμνασίου ένα ερωτηματολόγιο-ψυχογράφημα. Οι απαντήσεις των ευστόχως τεθέντων ερωτημάτων οδηγούν σε συμπεράσματα για την ψυχολογία των παιδιών που έζησαν την κατοχή και

τον πόλεμο, για τις απόψεις τους περί φιλίας, για τα πρότυπά τους, τους φόβους τους, τα μελλοντικά τους όνειρα κ.ά. Το ενδιαφέρον αυτού του σπουδαίου εκπαιδευτικού να συγκεντρώσει τις απόψεις των μαθητών του με τη χρήση ερωτηματολογίου, υποκινούνταν από την αγάπη και το πραγματικό του ενδιαφέρον για τα παιδιά, καθώς και από την επιθυμία του να καταγραφούν και να διατηρηθούν στον χρόνο οι μαρτυρίες της νέας τότε γενιάς.

Σε μας τους μεταγενέστερους έχει χαρίσει έναν θησαυρό πληροφοριών για τις πεποιθήσεις και τα πρότυπα της εποχής υπό τη σκιά του πολέμου. Τέλος, μας πείθει πως σε μία δύσκολη περίοδο, που εφαρμόζονταν εκπαιδευτικές διαδικασίες παντελώς διαφορετικές από τις σημερινές, ζούσαν άνθρωποι καινοτόμοι, «φωτεινοί», με ανοιχτούς νοητικούς ορίζοντες και οράματα.

Υγεία

Στην κατοχική Νέα Ορεστιάδα η κλινική του Ιατρού Ποταμιάνου δε λειτουργούσε, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, επιτάχθηκε από τους Γερμανούς. Με τις προφορικές διηγήσεις του Πασχάλη Μαυρίδη, μαθαίνουμε πως υπήρχαν γιατροί στην πόλη, οι οποίοι, όποτε χρειαζόταν, επισκέπτονταν τα σπίτια των ασθενών για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Ένας εξ αυτών ήταν και ο Παντελής Σεϊτανίδης.

Ο Πασχάλης Μαυρίδης θυμάται πως οι Γερμανοί κατακτητές εμβολίαζαν μέσα στα σχολεία τα παιδιά της Νέας Ορεστιάδας, ενάντια στις αρρώστιες. Ως μαθητής τότε, δεν ξεχνά πως το εμβόλιο αυτό δημιουργούσε ολόκληρη πληγή στο δέρμα, η οποία πονούσε. Μας εξομολογείται, επίσης, ότι έως σήμερα δεν έχουν σβήσει τα σημάδια στο σώμα του από τα τότε εμβόλια. Παραδέχεται, ωστόσο, ότι ήταν αποτελεσματικά.

Εκκλησία

Το 1941 με τη γερμανική κατοχή, όταν οι Διοικητικές Τοπικές Αρχές της Νέας Ορεστιάδας κατέφυγαν στη Μέση Ανατολή, ο Μητροπολίτης Ιωακείμ φέρθηκε ως εθνάρχης, προστατεύοντας το ποίμνιό του με το θρησκευτικό του κύρος. Φρόντισε, επίσης, για την ανέγερση Ιερών Ναών στα χωριά καθώς και για τη συντήρηση των παλαιών (Μαυρίδης 2016).

Ο κατά κόσμον Σιγάλας, Μητροπολίτης Ιωακείμ, ως Δεσπότης Διδυμοτείχου και Ορεστιάδος, υπήρξε αξιόλογος Ιεράρχης και πατριώτης που έμεινε στη θέση του κατά τη διάρκεια όλων των πολεμικών γεγονότων του 1941. Ήταν σοβαρός, ηθικός και δραστήριος, αφήνοντας τις καλύτερες εντυπώσεις από τη θέση που πέρασε, τόσο στους κατοίκους του Διδυμοτείχου, όσο και στους κατοίκους της Νέας Ορεστιάδας (Ψυλλίδης 1999).

Ο Πασχάλης Μαυρίδης θυμάται και μας αναφέρει πως την περίοδο της κατοχής στη Νέα Ορεστιάδα οι Γερμανοί δεν εκκλησιάζονταν αλλά και ούτε προκάλεσαν την παραμικρή ζημιά στις εκκλησίες. Επέτρεπαν στους πιστούς να πηγαίνουν στους Ναούς και να προσεύχονται, χωρίς να τους δημιουργούν προβλήματα.

Συναλλαγές

Τα χαρτονομίσματα που εκτίθενται στο Ιστορικό-Λαογραφικό Μουσείο της Νέας Ορεστιάδας, μας εξηγεί ο Μανόλης Μαυρίδης, χρησιμοποιούνταν την περίοδο της κατοχής. Έμειναν γνωστά ως «Ραλλικά χαρτονομίσματα» («κόπηκαν» επί πολιτικού Ράλλη) ή ως «Κατοχικά χαρτονομίσματα». Στην κατοχή με μισό δισεκατομμύριο θα μπορούσαμε να αγοράσουμε ένα ψωμί ή λίγα αυγά. Αυτό συνέβαινε λόγω του πληθωρισμού (αύξηση τιμών) που επικρατούσε, οπότε και τυπώνονταν χρηματικό χαρτί χωρίς κανένα αντίκρισμα, αφού η αγορά δεν κινούνταν σε φυσιολογικά πλαίσια.

Η ραγδαία αύξηση των τιμών και ο υπερπληθωρισμός, οφείλονταν τόσο στις ελλείψεις των βασικών ειδών όσο και στην αύξηση κυκλοφορίας του χρήματος που οδήγησε σε απανωτές υποτιμήσεις του. Στις αρχές του 1944 κυκλοφόρησαν τα χαρτονομίσματα των 50 και των 100.000 δραχμών, τον Οκτώβριο του 1944 των 500 εκατομμυρίων και των 2 δισεκατομμυρίων. Η τιμή του ψωμιού αυξήθηκε κατά ογδόντα εννέα φορές μεταξύ 1941-1942, ενώ με τρεις τενεκέδες λάδι μπορούσε κάποιος να αγοράσει μια μονοκατοικία. Ο πληθωρισμός υπήρξε ακατάσχετος, ώστε μια νέα τότε δραχμή ισοδυναμούσε με 50 δισεκατομμύρια προπολεμικών δραχμών (Αντωνόπουλος 2008).

Ο Μανόλης Μαυρίδης μάς διευκρινίζει πως το χαρτονομίσμα των 100 δισεκατομμυρίων υπήρξε το μεγαλύτερο σε ονομαστική αξία νόμισμα στην ιστορία. Αντίστοιχα, η μισή δραχμή αποτέλεσε ιστορικά το πιο μικρό σε ονομαστική αξία νόμισμα. Μετά την κατοχή, το μισό δισεκατομμύριο έγινε μισή δραχμή. Σε κάποια σπίτια της πόλης, την εποχή εκείνη, οι οικογένειες είχαν μαζέψει ολόκληρα τσουβάλια με δισεκατομμύρια, τα οποία μετά την απελευθέρωση δεν είχαν καμία αξία. Οπότε οι άνθρωποι τα έκαψαν.

Θέρμανση

Την περίοδο της κατοχής στη Νέα Ορεστιάδα ο Πασχάλης Μαυρίδης θυμάται πως είχε πάρα πολύ κρύο. Δυστυχώς, ο κόσμος δεν είχε ούτε πολλά αλλά και ούτε κατάλληλα για τις θερμοκρασίες ρούχα και παπούτσια. Επομένως, οι άνθρωποι κρύωναν. Προσπαθούσαν να ζεσταθούν με τις ξυλόσομπες τις οποίες χρησιμοποιούσαν ως το 1966-1967. Χωριανοί από τα Πετρωτά έφεραν στην πόλη ξύλα με τα κάρρα τους για να τα πουλήσουν στους αστούς. Οι κάτοικοι των γύρω περιοχών πήγαιναν με δικά τους κάρρα στον Πεντάλοφο ή στα Πετρωτά για να προμηθευτούν ξύλα.

Οι Γερμανοί μετέφεραν την καύσιμη ύλη και τις προμήθειές τους με τα αμάξια που διέθεταν. Δεν προσπαθούσαν να αποσπάσουν ξύλα από τους Έλληνες, καθώς οι περισσότεροι ντόπιοι ζεσταινόταν με τα λεγόμενα «καλάμια»: Ο Μανόλης Μαυρίδης στον χώρο του Ιστορικού-Λαογραφικού Μουσείου της πόλης μάς εξηγεί πως για τους γηγενείς Θρακιώτες στις Καστανιές αλλά και για τους πρόσφυγες στη Νέα Βύσσα, η επεξεργασία του σκουπόχορτου συνιστούσε κύρια δραστηριότητα. Ίσως ήταν οι μόνες περιοχές πανελληνίως που την εποχή εκείνη καλλιεργούσαν αυτό το είδος και το εξήγαγαν. Συγκεκριμένα, στα χωράφια τους καθάριζαν τα καλάμια από τα φύλλα. Το σκουπόχορτο που περίσσευε το ξεσπóριζαν, χρησιμοποιώντας τους σπόρους ως ζωοτροφή. Έκοβαν με το κοπτήρι το περιττό καλάμι, το έβαζαν στον φράχτη για να ξεραθεί και το χρησιμοποιούσαν ως καύσιμη ύλη (στον φούρνο για ψωμί, στη σόμπα για ζέστη). Με το υπόλοιπο μέρος του καλάμιού, και ύστερα από επεξεργασία, έφτιαχναν τη σκούπα. Αυτή η διαδικασία δε συντελούσε μόνο στη δημιουργία καύσιμης ύλης, αλλά αποτελούσε και την «τέχνη της σκούπας».

Ένδυση

Στα χρόνια της δημιουργίας της Νέας Ορεστιάδας έως και μετά την κατοχή (1950), όταν ο κόσμος αναφέρονταν σε έτοιμα ρούχα, εννοούσε την απλή και πρόχειρη ένδυση, τόσο ως προς την ποιότητα, όσο και ως προς το ράψιμο. Το είδος αυτό του ρουχισμού δεν ακολουθούσε τις επιταγές της τότε μόδας (Τσονίδης 1983).

Οι κάτοικοι έραβαν τα ρούχα τους μόνοι τους. Ωστόσο, υπήρχαν και οι επαγγελματίες του είδους, οι ραφτάδες (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010).

Μεταφορές- συγκοινωνίες

Στη Νέα Ορεστιάδα της κατοχής τα τρένα δεν κυκλοφορούσαν. Στις 9 Απριλίου του 1941 Έλληνες και Τούρκοι ανατίναξαν τις σιδηροδρομικές γέφυρες στα Μαράσια και το Πύθιο. Τότε ο Δημήτριος Χατζηχαράλαμπος και ο Αναστάσιος Ξανθίδης πήραν δύο αυτοκίνητα, τα μετέτρεψαν σε γκαζοζέν (αντί για βενζίνη έκαιγαν το πτωχό αέριο που προέρχονταν από τα ξυλοκάρβουνα), τα εξόπλισαν με ρόδες από τερεζίνες και τα τοποθέτησαν στις γραμμές. Με αυτά έκαναν το δρομολόγιο Νέα Ορεστιάδα-Αλεξανδρούπολη, για λίγο χρονικό διάστημα. Οι Γερμανοί ξανάφτιαξαν γρήγορα τις γέφυρες, γιατί χρειάζονταν τρόφιμα, που τους προμήθευαν σε αφθονία οι Τούρκοι, και σιδηροδρομικό υλικό. Οι Τούρκοι την εποχή εκείνη συντηρούσαν τις σιδηροδρομικές γραμμές από το Πύθιο έως και τα Δίκαια.

Μεταφορές μέσα στην πόλη γίνονταν μόνο με κάρρα. Αυτά που είχαν σούστες μονές ή διπλές μετέφεραν τους ανθρώπους από την πόλη στα χωριά και αντίστροφα. Το πιο γρήγορο και ασφαλές μεταφορικό μέσο θεωρούνταν το κάρρο με διπλές σούστες και διπλά άλογα (Τσονίδης 1983).

Πολιτοφυλακή

Από τις προφορικές μαρτυρίες του Πασχάλη Μαυρίδη πληροφορούμαστε πως από τις 8/4/1941 έως και τις 2/5/1941, οι κάτοικοι της Νέας Ορεστιάδας όριζαν τα μέλη της Πολιτοφυλακής που μεριμνούσε για την ασφάλεια των πολιτών. Όμως μετά τις 2/5/1941 τα μέλη της ορίζονταν από τους Γερμανούς.

Επαγγέλματα, ενασχολήσεις και δραστηριότητες στη γερμανοκρατούμενη Νέα Ορεστιάδα

Επαγγέλματα

Από τις προφορικές μαρτυρίες του Πασχάλη Μαυρίδη, πληροφορούμαστε πως οι άνθρωποι στα γύρω χωριά της Νέας Ορεστιάδας, την περίοδο της κατοχής, ήταν πρωτίστως γεωργοί και κτηνοτρόφοι. Οι κάτοικοι της πόλης, αντίστοιχα, ήταν γεωργοί. Ωστόσο καταπιάνονταν και με άλλα επαγγέλματα, μερικά από τα οποία, ενδεικτικά, αναφέρονται παρακάτω (Τσονίδης 1983):

- Φούρναρης. Τους 2-3 πρώτους μήνες της κατοχής έβγαζαν ψωμί από καλαμποκάλευρο και αργότερα από μεικτό αλεύρι (σίκαλη- στάρι- καλαμπόκι). Λίγος κόσμος ψώνιζε, καθώς σχεδόν όλοι ζύμωναν στα σπίτια τους.
- Πωλητής. Οι αδελφοί Μοσχοφίδη ήταν οι πρώτοι που έφεραν και πούλησαν στη Νέα Ορεστιάδα ραδιόφωνα «Τελεφούνκεν» και «Εντισον». Ένα καλό ραδιόφωνο «Τελεφούνκεν» το 1940 κόστιζε 16.000 δραχμές.
- Ζαχαροπλάστης. Πρώτοι ζαχαροπλάστες της πόλης ήταν αυτοί που ήδη είχαν ζαχαροπλαστεία στο Κάραγατς ή στην Αδριανούπολη και έπειτα εγκαταστάθηκαν στη Νέα Ορεστιάδα, όπως ο Δημήτριος Γκεντσίδης και ο Κωνσταντίνος Γκεντσίδης (Γκέντσος). Το διάστημα της Κατοχής ήρθαν στη Νέα Ορεστιάδα οι αδελφοί Νένδου από την Αλεξανδρούπολη, γιατί την πόλη τους την κατέκτησαν οι Βούλγαροι. Μαζί με τον Γιώργο Ιωαννίδη και τους αδελφούς Κουγιουμτζόγλου, πρόσφυγες επίσης των Βουλγάρων, άνοιξαν ζαχαροπλαστείο στην πόλη. Με λίγη ζάχαρη που έφερνε το λαθρεμπόριο, με επίσης λίγη ζαχαρίνη και με πετιμέζι (από το ζαχαροκάλαμο των γεωργών), έφτιαχναν γλυκά και χαλβάδες (Τσονίδης 1983). Ο Δημήτριος Γκεντσίδης, εγγονός του τότε ζαχαροπλάστη Δημήτριου Γκεντσίδα, μας διηγείται, μέσα στο ιστορικό οικογενειακό του ζαχαροπλαστείο, πως ο παππούς του είχε την επιχείρηση αυτή επί κατοχής, η οποία και λειτουργούσε κανονικά, χωρίς προβλήματα από τους Γερμανούς. Ο Δημήτριος Γκεντσίδης είχε μάθει την τέχνη του χαλβά και της караμέλας στην Πόλη και μετέπειτα τη δίδαξε και στον γιο του, τον Κωνσταντίνο. Το ζαχαροπλαστείο βάζοντας το δικό του λιθαράκι στον αγώνα, βοηθούσε τους αντάρτες με προμήθειες από άλευρα. Παραμένει έως σήμερα ανοιχτό.
- Χρυσοχόος. Μέχρι και μετά τον πόλεμο του 1940 υπήρχαν δύο χρυσοχοεία στη Νέα Ορεστιάδα, της Αραξή Ναζαριάν και του Κωνσταντίνου Ρουσόπουλου.
- Μαία. Το διάστημα της Κατοχής η μόνη μαία που υπήρχε στη Νέα Ορεστιάδα ήταν η Χρυσή Χατζηβασιλείου.
- Οδοντίατρος-οδοντοτεχνίτης. Οι οδοντίατροι έκαναν και τη δουλειά του οδοντοτεχνίτη. Ωστόσο, ο Ορεστιάδιτης Αθανάσιος Σπαθάρης έμαθε και τις δύο αυτές τέχνες. Στη Νέα Ορεστιάδα της κατοχής ήρθε ο οδοντίατρος Αθανάσιος Πάρλος, ο οποίος ύστερα από λίγο καιρό πέθανε ξαφνικά (Τσονίδης 1983). Στα χωριά για αυτή τη δουλειά υπήρχαν οι εμπειροτέχνες που με μία πένσα αφαιρούσαν το δόντι που πονούσε (Μαυρίδης 2016).
- Αμαξάς. Οι αμαξάδες ήταν άνθρωποι τίμιοι, εργατικοί και φιλότιμοι. Σε κάθε δύσκολη αποστολή ήταν πρώτοι. Μετέφεραν γιατρούς, με λάσπες και χιόνια, που πήγαιναν επίσκεψη σε αρρώστους. Τον χειμώνα του 1940-1941 ο αμαξάς Γιάννης Μαραγκοτιδής πήγαινε στο Διδυμότειχο μεταφέροντας έναν λοχία και στρατιώτες, οι οποίοι θα εφοδιάζονταν με τρόφιμα για τη μονάδα τους. Ο Μαραγκοτιδής πνίγηκε καθώς η γέφυρα της Θυρέας πλημμύρησε από τον χείμαρρο.
- Φωτογράφος. Φωτογράφος εκείνη την εποχή ήταν ο Αστικός Παρσεχιάν.
- Προϊστάμενος Ταχυδρομείου. Το 1939 ανέλαβε το πόστο αυτό ο Στέφανος Παπαδόπουλος. Το 1941 οι Γερμανοί τον συνέλαβαν και τον τουφέκισαν για την πατριωτική του δράση, οπότε και τον αντικατέστησε ο Νικόλαος Κανδούρας.
- Υπάλληλοι Τελωνείου. Τη θέση αυτή κατείχαν ο Βασίλειος Σπανόπουλος και ο Πέτρος Τσεφταρίδης.
- Ράφτης. Ο επαγγελματίας που έραβε ρούχα. Η κατεξοχήν γειτονιά των ραφτάδων στην πόλη ήταν η οδός Ηφαιστού. Κάποια περίοδο βρίσκονταν εκεί τα έντεκα από τα τριάντα τρία ραφτάδικα της πόλης (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010).

Ενασχολήσεις

- Η πρώτη Πρόεδρος Συλλόγου στη Νέα Ορεστιάδα, η Ελένη Τάσιου, εργάστηκε πολλά χρόνια για την ανακούφιση των απόρων και των αρρώστων. Το 1940-41 ο Σύλλογος έγινε ένα μεγάλο εργαστήριο που ετοίμαζε μάλλινα για τους στρατιώτες, οι οποίοι πολεμούσαν στα ελληνοαλβανικά βουνά (Μαυρίδης 2016).
- Με τη δημιουργία της Νέας Ορεστιάδας, οι γεωργοί από το Κάραγατς, που εγκαταστάθηκαν στην πόλη, δημιούργησαν με τους συναδέλφους τους από το Διδυμότειχο την «Ένωση Διδυμοτείχου και Ορεστιάδας» το 1924. Το διάστημα της κατοχής δεν έπραξαν καμία ενέργεια άξια λόγου. Όταν έφυγαν οι Γερμανοί από την περιοχή δραστηριοποιήθηκε η Ένωση για τον εφοδιασμό του τόπου (Τσονίδης 1983).

Όπως μας ενημέρωσε ο Πασχάλης Μαυρίδης, σχεδόν κανένας Σύλλογος δεν δραστηριοποιούνταν επί κατοχής, καθώς οι Γερμανοί θεωρούσαν κάθε μάζωξη ύποπτη για αντίσταση.

Δραστηριότητες

Μία από τις σημαντικότερες και πιο επικερδείς δραστηριότητες της εποχής, που αναφέρθηκε σε προηγούμενες σελίδες, ήταν «η τέχνη της σκούπας».

Ενώ ξεναγούμαστε στο Μουσείο της Νέας Ορεστιάδας από τον Μανόλη Μαυρίδη, εντοπίζουμε ανάμεσα στα εκθέματα μία ακόμα δραστηριότητα της εποχής, με παλιές καταβολές, που όχι μόνο δεν εξαλείφθηκε στον πόλεμο, αλλά συνέχισε να κατέχει σημαντική θέση σχεδόν σε κάθε νοικοκυριό, ιδιαίτερα στην επαρχία. Πρόκειται για τον αργαλειό, απαραίτητο σχεδόν σε κάθε οικογένεια ως τη δεκαετία του 1960, με τον οποίο οι γυναίκες υφάντρες κάλυπταν τις οικογενειακές ανάγκες σε κουβέρτες, στρωσίδια και κάθε είδους ρουχισμό. Ειδικά στα χωριά, όλα σχεδόν υφαίνονταν στον αργαλειό.

Οι υφάντρες συνέβαλαν σημαντικά στο οικογενειακό εισόδημα. Έγνεθαν ολόκληρα μερόνυχτα και ετοίμαζαν μεγάλες παραγγελίες για προικιά. «Ψωμάκι μας έβγαζε, από αυτό ζούσαμε...» (Αρχείο Ιστορικού-Λαογραφικού Μουσείου Νέας Ορεστιάδας).

Η κατοχική επιδημία

Ο Πασχάλης Μαυρίδης στις προφορικές μαρτυρίες του αναφέρθηκε, μεταξύ των άλλων, σε ένα καίριο και ζωτικής σημασίας θέμα της κατοχικής περιόδου στη Νέα Ορεστιάδα: Παρουσιάστηκαν κρούσματα μίας μεταδοτικής ασθένειας, της ευλογιάς. Οι Γερμανοί συγκέντρωναν τους ασθενείς στο 1ο και στο 3ο Δημοτικό Σχολείο της πόλης. Για τον λόγο αυτό, τα σχολεία δε λειτουργούσαν κανονικά. Το 1ο Δημοτικό, το έτος 1943 μετετράπη σε Νοσοκομείο και Απομονωτήριο. Το ίδιο έγινε και με το Σχολείο της Κλεισσούς, το 3ο δηλαδή Δημοτικό Σχολείο (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010).

Η ευλογία παρουσίασε έξαρση τον Ιούλιο του 1943. Οι Γερμανοί έλαβαν αμέσως αυστηρά μέτρα. Στα δύο σχολεία που επίταξαν, απομόνωναν τους νοσούντες και τους συγγενείς τους. Μόλις προέκυπτε νέο κρούσμα, άδειαζαν το σπίτι του ασθενούς, το απολύμαιναν και το κλείδωναν.

Τους νεκρούς από την επιδημία, δεν τους έθαβαν στα μνήματα, αλλά στις αυλές των δύο δημοτικών σχολείων, μέσα σε λάκκους με σβησμένο ασβέστη. Τελικά απεβίωσαν 60-70 ντόπιοι από την ασθένεια (Μαυρίδης 2016).

Ο Πασχάλης Μαυρίδης θυμάται πως οι γιατροί (ένας Γερμανός και δύο Έλληνες, εκ των οποίων ο ένας ήταν του Ερυθρού Σταυρού), με κίνδυνο της ζωής τους πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους για την αντιμετώπιση της επιδημίας.

Ένας Γερμανός γιατρός και οι Έλληνες Σεϊτανίδης και Γαλιγάλης, ανέλαβαν την αντιμετώπιση της επιδημίας. Με συμπαραστάτη τους τον Ερυθρό Σταυρό, που τους χορήγησε τα εμβόλια για να μην επεκταθεί η ευλογία, κατόρθωσαν να την αντιμετωπίσουν (Μαυρίδης 2016). Μέχρι τον Οκτώβριο του 1943 η αρρώστια εξαφανίστηκε (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010).

Δράσεις-σαμποτάζ στον εχθρό

Ήταν πολλές οι ενέργειες που έγιναν από τους Έλληνες στη γερμανική κατοχή, προκειμένου να δυσκολέψουν, να ανατρέψουν και να εμποδίσουν τη δράση των κατακτητών. Τέτοια γεγονότα συνέβησαν και στην κατοχική Νέα Ορεστιάδα.

Σύμφωνα με τις προφορικές μαρτυρίες του Πασχάλη Μαυρίδη, στις 9/4/1941 το πρωί, Έλληνες και Τούρκοι ανατίναξαν τη σιδηροδρομική γέφυρα στο Πύθιο. Το απόγευμα ανατίναξαν και τη γέφυρα των Μαρασίων. Οι συγκεκριμένες δίοδοι διευκόλυναν τις μεταφορές προμηθειών του εχθρού.

Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί ένα περιστατικό που είναι σπουδαίο και ανάλογο με την ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου το 1942. Συγκεκριμένα, στις 30/5/1944 στις 12 τα μεσάνυχτα, έγινε η ανατίναξη της σιδηροδρομικής γέφυρας Δικαίων επί του ποταμού Έβρου. Με το γεγονός αυτό σταμάτησαν επί μήνες τα τρένα να μεταφέρουν από την Τουρκία, μέσω Δικαίων και Βουλγαρίας, μεταλλεύματα, χρώμιο, κυρίως για τα γερμανικά εργοστάσια, αλλά και τρόφιμα. Η καταστροφή ήταν ολοκληρωτική. Για την ανατίναξη χρειάστηκαν πάνω από 500 κιλά δυναμίτη και εργάστηκαν σαμποτέρ του 81ου Συντάγματος Ε.Λ.Α.Σ. του Νομού Έβρου, με αλεξιπτωτιστές αξιωματούχους Ε.Λ.Α.Σ., με τον εξ Ορεστιάδος Έφεδρο Αξιωματικό Γεώργιο Γκεντσίδα (παρατσούκλι «Ερμής»), με το στρατηγείο Μέσης Ανατολής κ.ά. Το εγχείρημα ήταν καλά οργανωμένο και περιλάμβανε ανάλογη κάλυψη από τον Ε.Λ.Α.Σ. των γύρω χωριών με βοήθω τον εφεδρικό Ε.Λ.Α.Σ. της γύρω περιφέρειας.

Το ίδιο βράδυ έγινε και η ανατίναξη της σιδηροδρομικής γέφυρας Λουτρού Αλεξανδρούπολης. Έτσι άνοιξε ο δρόμος για τη μεγάλη επίθεση κατά των γερμανικών φρουρών στις 28 και 29 Αυγούστου με αποτέλεσμα να απελευθερωθεί πρώτος, σε όλη την Ελλάδα, ο Νομός Έβρου από τον φασιστικό ζυγό. Το Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής έστειλε συγχαρητήρια στον Ε.Λ.Α.Σ. του Ν. Έβρου, και τα συμμαχικά ραδιόφωνα μετέδωσαν την πληροφορία με ευμενή σχόλια για τα δύο αυτά σαμποτάζ. Οι Γερμανοί, αντίθετα, προσπαθώντας να υποβαθμίσουν τα γεγονότα, τα απέδιδαν σε ανταρτικές δράσεις.

Τέλος, ένα ακόμη σχετικό περιστατικό συνέβη στις 23 Αυγούστου (Εννιάμερα της Παναγίας) του 1944 στο πανηγύρι του χωριού Σπήλαιο Ορεστιάδας. Έξι-επτά Γερμανοί παρευρέθησαν στην εκδήλωση αυτή, όταν Έλληνες τους απόπλισαν και τους άρπαξαν τα άλογά τους. Οι κατακτητές αποχωρώντας πεζοί, δεν μπορούσαν να συνειδητοποιήσουν τη ντροπή τους. Το γεγονός αυτό είναι αληθές και διασταυρωμένο ιστορικά από αντιστασιακούς που το έζησαν και το εξιστόρησαν με την αίτησή τους στην Επιτροπή Κρίσης. Επίσης, το περιστατικό καταγράφηκε και στο βιβλίο των Λ. Τερζούδη-Φ. Βλάχου «Η Εθνική Αντίσταση στο Έβρο» ως «Συμπλοκή με Γερμανούς στο Σπήλαιο» (Ψυλλίδης 1999).

Η συμβολή των Ελλήνων Διερμηνέων και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Οι Έλληνες διερμηνείς που δούλευαν κοντά στις διάφορες γερμανικές μονάδες, σε πόλεις και σε κεφαλοχώρια (Καστανιές-Δίκαια κ.ά.), όπου έδρευαν σημαντικές γερμανικές υπηρεσίες, όπως τροφοδοσία, εποπτεία τρένων, τελωνειακοί έλεγχοι κ.ά., αποτελούσαν ένα κομμάτι της όλης διοίκησης του Νομού. Εμπλεκόνταν ως μεσάζοντες μεταξύ του λαού και των κατοχικών Αρχών.

Ο ρόλος τους ήταν σημαντικός. Από αυτούς εξαρτιόταν, ως ένα βαθμό, η ησυχία και η «καλοπέραση» του λαού, χωρίς προστριβές, αγριότητες ή συλλήψεις με το παραμικρό.

Οι πατριώτες Έλληνες, από το λεπτό πόστο του διερμηνέα, πρόσφεραν εθνικές υπηρεσίες, βοηθώντας τον λαό και το κίνημα. Ο Γεώργιος Πανταφράγκας στη Νέα Ορεστιάδα, ο Άγγελος Βραδέλης από τις Σάπες που δούλευε στη γερμανική υπηρεσία των Καστανιών και περιφέρειας, ο υπάλληλος στα Δίκαια, ονόματι Παπαπέτρου, ήταν μόνο μερικοί από τους διερμηνείς που επέδειξαν δράση για το εθνικό συμφέρον.

Θα άξιζε να καταγραφεί ένα γεγονός, με τον προαναφερθέντα διερμηνέα Παπαπέτρου: Τέλη Αυγούστου του 1944, η Διοίκηση Ε.Λ.Α.Σ. Ν. Έβρου αποφάσισε να χτυπήσει «απ' ευθείας στην καρδιά», στην Κεντρική Φρουρά Διδυμοτείχου, με ταυτόχρονα χτυπήματα στα ακραία φυλάκια των γερμανικών φρουρών, από τις Φέρες έως και τα Δίκαια. Η οργάνωση είχε ειδοποιήσει τους έγκλειστους των γερμανικών φυλακών για το «χτύπημα», που είχε σκοπό την απελευθέρωσή τους. Οπότε οι φυλακισμένοι θα έπρεπε να προετοιμάσουν, κατά το δυνατόν, το έδαφος, ώστε να διευκολύνουν την επίθεση. Θα φρόντιζαν να ενημερώσουν και να διαβεβαιώσουν τους Γερμανούς φρουρούς πως αν βοηθήσουν στο εγχείρημα, δε θα κινδυνέψουν. Στη «μύηση» αυτή των γερμανών, λοιπόν, πρωτεύοντα ρόλο έπαιξε ο διερμηνέας Παπαπέτρου από τα Δίκαια, βάζοντας και το δικό του λιθαράκι στην επιτυχημένη, τελικά, αυτή επιχείρηση (Ψυλλίδης 1999).

Όσον αφορά τη συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αξίζει να αναφερθούμε στον Χρήστο Παπαϊωάννου ο οποίος διετέλεσε Πρόεδρος της Κοινότητας της Νέας Ορεστιάδας κατά τα έτη 1942-1944. Διορίστηκε δήμαρχος της πόλης από τους Γερμανούς, ωστόσο βοήθησε αρκετούς κατοίκους που κινδύνευαν από τους κατακτητές (Μαυρίδης 2016).

Η κατασκοπεία της Χωροφυλακής

Την περίοδο της κατοχής, οι Γερμανοί δε διέκοψαν τις ελληνικές κρατικές υπηρεσίες και επέτρεπαν τη λειτουργία τους. Συγκεκριμένα, στον Έβρο η Χωροφυλακή επαναλειτούργησε από το 1941 και πολλά μέλη της ανέπτυξαν πατριωτική δράση.

Στην περιοχή της Νέας Ορεστιάδας συγκροτήθηκε η «Εθνική Οργάνωση Νέας Ορεστιάδας» με πρωτοστάτες τον Υπομοίραρχο Χριστόπουλο και τον Ανθυπομοίραρχο Πασσά, μέλη της τοπικής Υποδιοίκησης Χωροφυλακής. Η οργάνωση συνδέονταν με το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, μέσω του Ελληνικού Προξενείου Αδριανούπολης, και μεταβίβαζε πληροφορίες που αντλούσε από κατασκοπεία. Επίσης, φυγάδευε αξιωματικούς στη Μέση Ανατολή. Η δράση των Χριστόπουλου και Πασσά έγινε αντιληπτή από τους Γερμανούς. Έτσι, τους συνέλαβαν και τους φυλάκισαν στο Διδυμοτείχο, από όπου κατάφεραν να δραπετεύσουν και να διαφύγουν στη Μέση Ανατολή το καλοκαίρι του 1942.

Στις αρχές του 1942 συγκροτήθηκε η οργάνωση «Βόρειοι Υπερασπιστές Ελλάδας» (BYE), με πρωτοβουλία των αξιωματικών Χωροφυλακής της Διοίκησης Έβρου. Η οργάνωση αυτή συνεργάζονταν με την αντίστοιχη προαναφερθείσα της Νέας Ορεστιάδας. Οι Γερμανοί κατάφεραν να εξαρθρώσουν και

αυτήν, στις αρχές του 1943, συλλαμβάνοντας και εκτελώντας πολλά της μέλη. Η γρήγορη διάλυση της οργάνωσης από τον εχθρό πιθανόν να οφείλονταν στην έλλειψη συνωμοτικής πείρας από τα στελέχη της Χωροφυλακής που πρωτοστάτησαν στην ίδρυσή της. Έτσι, έληξε η πρώτη αντιστασιακή προσπάθεια στον Έβρο (Δασκαλάκης 1973).

Η ζωή και η δράση των Αντιστασιακών

Παρουσιάζει ενδιαφέρον ότι το αντάρτικο σε μία από τις ακριτικές γωνιές της Ελλάδας, στον Έβρο, εμφανίστηκε, ανδρώθηκε και επικράτησε. Οι πολιτικά σόφρονες και ώριμοι κομμουνιστές του Έβρου θεωρούσαν παράλογη και εγκληματική τη σκέψη για ανταρτοπόλεμο, καθώς η γερμανική δύναμη ήταν μεγάλη. Επιπλέον, είχαν κατά νου και τα ανηλεή αντίποινα που θα υφίσταντο οι απλοί άνθρωποι από τους κατακτητές.

Ωστόσο, οι ίδιες οι συνθήκες της κατοχής επέδρασαν ως καταλύτης στην εμφάνιση του αντιστασιακού κινήματος. Ο φόβος που προκαλεί η καταπίεση δεν άργησε να μετατραπεί σε διάθεση εκδίκησης και περιφρόνησης και του ίδιου ακόμα του θανάτου. Το μεγαλειώδες κίνημα της αντίστασης στον Έβρο, ενάντια στον κατακτητή, είχε ήδη γεννηθεί (Μπράβος 2001/2003). Αρκετοί Ορεστιάδιτες εντάσσονται σε ομάδες αντίστασης, όπως το Ε.Α.Μ. (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) και τον Ε.Δ.Ε.Σ. (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος), μαχόμενοι ενάντια στον κατακτητή (Μαυρίδης 2016).

Το κύριο έργο των ανταρτών συνίστατο σε χτυπήματα ενάντια στους συνεργάτες των Γερμανών, στους χαφιέδες, στους Γερμανούς που δημιουργούσαν προβλήματα στους κατοίκους, στους γερμανο-ντυμένους ντόπιους (ντύνονταν όπως οι Γερμανοί, σε ένδειξη υποστήριξης του εχθρού) και στους μαυραγορίτες. Επιπλέον, βοηθούσαν τους ανθρώπους της υπαίθρου, απαλλάσσοντάς τους από τη μάστιγα της ζωοκλοπής (Μπράβος 2001/2003).

Ο Β. Φωτίδης, αντάρτης στον πόλεμο με καταγωγή από το Νέο Χειμώνιο Ορεστιάδας, διηγείται πως εκ των προτέρων γνώριζε πόσο δύσκολη θα ήταν η αντάρτικη ζωή που επέλεξε, με τις στερήσεις και τις καιρικές συνθήκες. Περιγράφει πως οι μετακινήσεις τους ήταν συχνές. Σπάνια έμεναν μέσα σε σπίτια. Περισσότερο βρίσκονταν σε πρόχειρους καταυλισμούς, σε χαράδρες, περικοκλάδες και κάτω από μεγάλα δέντρα για να κρύβονται. Πάντα, όμως, σε στενή επικοινωνία με τις οργανώσεις των κοντινών χωριών. Αναφέρει πως κανένας τους ποτέ δε φόρεσε πιτζάμες για να ξαπλώσει. Κοιμόνταν ντυμένοι, με το όπλο αγκαλιά. Στην ομάδα είχαν πάντα δύο αντάρτες σκοπούς με βάρδια. Όταν ήθελαν να βγάλουν τα ποδοπάγια τους για να αεριστούν λίγο τα πόδια τους, ουδέποτε γύμνωναν και τα δύο πόδια μαζί. Το καθένα ξεχωριστά για ένα λεπτό. Τη διαδικασία αυτή δεν την έκαναν δύο αντάρτες ταυτόχρονα. Όταν τελείωνε ο ένας, τότε θα άρχιζε ο άλλος. Ήταν σε ετοιμότητα συνεχώς. Οποιαδήποτε στιγμή θα μπορούσε ο σύνδεσμος να τους αναζητήσει και να τους αναθέσει αποστολή. Δε μεθούσαν για να μην προδώσουν άθελά τους τα μυστικά της οργάνωσης. Επίσης, και τα γλέντια τους ήταν συγκρατημένα (Ρουσσόπουλος 1996).

Τέλος, από τις προφορικές μαρτυρίες του Δημήτριου Γκεντσίδα, μαθαίνουμε για τον αδελφό του παππού του, από την οικογένεια της μητέρας του, τον Σταύρο Σαμουρίδη, ότι έδωσε τον αγώνα του στις αντίξοες συνθήκες των βουνών και τελικά εκτελέστηκε από τους Γερμανούς. «Σε λίγο έρχεται ένας σύνδεσμος και μας λέει πως κοντά στο χωριό Λάδη οι Γερμανοί σκότωσαν τον στρατιωτικό του 1ου Λόχου, τον Σταύρο Σαμουρίδη («Μπάμπης» το παρατσούκλι του). Προτού να τους χτυπήσουμε εμείς, αυτοί άρχισαν να μας σκοτώνουν» (Ρουσσόπουλος 1999).

Η συμπεριφορά των κατακτητών και τα αντίποινα

Την περίοδο της κατοχής, οι κατακτητές έκαψαν δεκαεπτά σπίτια στον Πύργο Ορεστιάδας, προς εκφοβισμό. Το γεγονός προξένησε τρομερή εντύπωση στον φιλήσυχο κόσμο του Νομού Έβρου (Ψυλλίδης 1999).

Ο Πασχάλης Μαυρίδης μάς πληροφορεί πως κάποια ημέρα οι αντιστασιακοί σκότωσαν έναν Γερμανό ονόματι Μπίλυ ή Βίλυ, μεταξύ Σάκου και Καβύλης Νέας Ορεστιάδας. Μετά από τέτοια γεγονότα, καθώς συνέβησαν και άλλα παρόμοια, οι Γερμανοί προέβαιναν σε σκληρά αντίποινα. Γενικότερα, αν κάποιος ενοχλούσε τους κατακτητές, τότε εκείνοι τον σκότωναν. Αυτό ακριβώς συνέβη με τον Νικόλαο Ντίντα, από τη Νέα Ορεστιάδα, και τον Χριστόδουλο Καλαϊτζίδα, από τις Καστανιές, οι οποίοι εκτελέστηκαν από τον εχθρό για αντίποινα (Μαυρίδης 2016).

Ο Πασχάλης Μαυρίδης φέρνει στη μνήμη του εικόνες εκείνης της εποχής: Έβλεπε τους Γερμανούς να περπατούν στους δρόμους της Νέας Ορεστιάδας, πάντα ντυμένοι με τη στρατιωτική στολή τους, ποτέ με πολιτικά ρούχα, και συνεχώς εξοπλισμένοι με το πιστόλι σε εμφανές σημείο επάνω τους. Τα παιδιά φοβούνταν

πολύ την όψη των κατακτητών. Οι Γερμανοί δεν κάθονταν ποτέ στα καφενεία της πόλης. Ο κόσμος της Νέας Ορεστιάδας, για να μην τους προκαλεί, συνήθιζε τα βράδια να κρεμά κουβέρτες στα παράθυρα των σπιτιών του, ώστε να μη διακρίνεται το εσωτερικό φως. Εξάλλου ο φόβος υπήρχε πάντα.

Από τις πρώτες διηγήσεις του Πασχάλη Μαυρίδη για τη Νέα Ορεστιάδα εκείνης της εποχής, πληροφορηθήκαμε πως οι Γερμανοί πήγαιναν στα γύρω χωριά με ωραία άλογα (τα άλογα των κατακτητών ήταν καλοταϊσμένα, περιποιημένα και όμορφα στην όψη, σε αντίθεση με τα άλογα των ντόπιων που ήταν αδύνατα) και απευθύνονταν στην εκάστοτε κοινότητα, η οποία έστελνε αμέσως τον κλητήρα για να μαζέψει τα αυγά των ντόπιων για τους Γερμανούς.

Ο Β. Φωτίδης από το Νέο Χειμώνιο της Νέας Ορεστιάδας, αφού συνελήφθη από τους Γερμανούς, με προδοσία, για την πατριωτική του δράση, θυμάται και καταγράφει τα εξής: «Μόλις φτάσαμε στην Γκεστάπο (στη Νέα Ορεστιάδα), άρχισαν οι έρευνες, οι ανακρίσεις, οι κλωτσιές, τα υποκόπανα. Αιμόφυρτο και σακατεμένο από το ξύλο, με έκλεισαν στο μπουντρούμι. Την άλλη μέρα με έδειραν ξανά, με ανακρίσεις και φοβέρα για να ομολογήσω. Τρεις μέρες ξύλο. Έπειτα με πήγαν στις φυλακές Διδυμοτείχου. Και εκεί τα ίδια. Μια μέρα μου έβαλαν το περίστροφο στον κρόταφο, αλλά και πάλι βάσταξα και δε μαρτύρησα. Δε σταμάτησαν ούτε μια μέρα να με βασανίζουν. Τα υπέμεινα όλα, απορώντας με τον εαυτό μου πώς είχα γίνει τόσο σκληρός» (Ρουσσόπουλος 1996).

Μαθαίνοντας οι κατακτητές για οποιαδήποτε πατριωτική δράση κατοίκων, οπωσδήποτε συλλάμβαναν, φυλάκιζαν, βασάνιζαν, χτυπούσαν και εκτελούσαν. Για τον ίδιο λόγο, έγκλειστος των φυλακών από τους Γερμανούς υπήρξε και ο δάσκαλος από τα Δίκαια Ορεστιάδας, ο Νικόλαος Καραβοκυρούς (Ψυλλίδης 1999).

Τα περιστατικά που αναφέρθηκαν αναδεικνύουν τον σκληρό και συχνά απάνθρωπο τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονταν οι κατακτητές στους ντόπιους και κυρίως σε όσους επιδείκνυαν αντιστασιακή δράση.

Το 101 Τάγμα Πεζικού και η Λήξη της κατοχής

Οι Γερμανοί αποχωρούν από τη Νέα Ορεστιάδα στις 31/08/1944, όπως θυμάται και μας αναφέρει στις προφορικές του μαρτυρίες ο Πασχάλης Μαυρίδης. Ωστόσο, καταγράφεται και μία ακόμη ημερομηνία για την αποχώρηση των κατακτητών από την πόλη και είναι η 28η Αυγούστου του 1944 (Τσονίδης 1983).

Λίγο πριν την αποχώρηση των Γερμανών από τη Νέα Ορεστιάδα, η σβάστικα (γερμανική σημαία), κυμάτιζε ακόμη στη μικρή ταράτσα της κεραμοσκεπής του 1ου Δημοτικού Σχολείου (παλιό κτίριο). Ο Γεώργιος Εμμανουηλίδης, φτωχός εργάτης, αποφάσισε να την κατεβάσει, ανηφώντας τον κίνδυνο. Στην προσπάθειά του να προσγειωθεί γρήγορα από το αλεξικέραυνο του κτιρίου, ώστε να αποφύγει τους Γερμανούς που πλησίαζαν, γλίστρησε, με σοβαρό τραυματισμό στα πόδια.

Ο Πασχάλης Μαυρίδης διηγείται πως στη Νέα Ορεστιάδα, από τις 31/08/1944 έως και τις 18/04/1945 διοικούσε την πόλη το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Την περίοδο αυτή, μια-δυο φορές την εβδομάδα, ειδικοί ομιλητές (ινστρουχτορες) ντόπιοι έκαναν προπαγάνδα υπέρ του κομμουνισμού. Ανέβαιναν πάνω σε ένα μπαλκόνι, που βρισκόταν στη γωνία του Πεταλά, και μιλούσαν στον κόσμο. Μαζεύονταν πλήθος ανθρώπων και τους άκουγε. Το μπαλκόνι αυτό δε σώζεται σήμερα.

Επίσης, τα μέλη του ΕΑΜ έκαναν και διαδηλώσεις: Καλούσαν γεωργούς από τα χωριά, οι οποίοι κρατούσαν στον ώμο γεωργικά εργαλεία. Εκτός από αυτούς, έρχονταν, επίσης, και κτηνοτρόφοι αλλά και κάτοικοι των γύρω περιοχών. Έκαναν διαδηλώσεις επί της οδού Βασιλέως Κωνσταντίνου, στους σημερινούς «διπλούς» δρόμους της πόλης.

Ουσιαστικά το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ κάλυψε πλήρως το κενό της κρατικής εξουσίας σχηματίζοντας λαϊκά δικαστήρια, διορίζοντας αγροφύλακες και Προέδρους Κοινοτήτων έως και τη 15η Απριλίου του 1945 (Μπράβος 2001/2003).

Από τις διηγήσεις του Πασχάλη Μαυρίδη, μαθαίνουμε πως η επικράτηση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ δεν κατέστη μόνιμη, καθώς στην πόλη κατέφτασε το 101 Τάγμα Πεζικού, το οποίο στρατοπέδευσε στην αυλή του 1ου Δημοτικού Σχολείου για να επιβεβαιώσει την ειρήνη (Μαυρίδης 2016). Το 101 Τάγμα αποκατέστησε την τάξη μαζί με τη Χωροφυλακή, επιβάλλοντας έτσι τον έλεγχο του αστικού κράτους (Μπράβος 2001/2003).

Ωστόσο, εξετάζοντας μία άλλη σκοπιά, προερχόμενη από τις διηγήσεις του Β. Φωτίδη, μαθαίνουμε πως το 101 Τάγμα με την είσοδό του στην πόλη, άρχισε να δέρνει κάθε αριστερό και ελασίτη. Το επίσημο κράτος, όπως ο ίδιος υποστηρίζει, οργάνωνε ομάδες φανατικών δεξιών, δίνοντάς τους την άδεια να δέρνουν τους αριστερούς, κυρίως τους ελασίτες, με σκοπό να τους αναγκάσουν να αλλάξουν

την ιδεολογία τους. Ως πρόσχημα, ζητούσαν από τους αριστερούς να παραδώσουν το όπλο ή τα όπλα τους. Εάν δεν υπάκουγαν, τους έδερναν πολύ. Αυτό συνέβη και στον ίδιο τον Β. Φωτίδη, ο οποίος, ωστόσο, δηλώνει ευνοούμενος που οι βασανιστές του δεν ήταν συγχωριανοί του, αλλά άγνωστοι κοτοχωριανοί (Ρουσσόπουλος 1996).

Επίλογος

Η γερμανική κατοχή υπήρξε αναμφισβήτητα μία από τις δυσκολότερες περιόδους στην Ιστορία της Ελλάδας. Όπως και οι υπόλοιπες περιοχές της χώρας μας, έτσι και η Νέα Ορεστιάδα δοκιμάστηκε από τις σκληρές ημέρες συμβίωσης με τον κατακτητή.

Μολονότι είναι η νεότερη πόλη της χώρας μας, έζησε πολλά και σημαντικά γεγονότα της ελληνικής ιστορίας. Καταφέροντας μόλις οι κάτοικοί της να ορθοποδήσουν από τον πικρό ξεριζωμό, άρχισαν πάλι σύντομα να βιώνουν δύσκολες εθνικές καταστάσεις, βλέποντας να καταρρέουν όσα με τόσο κόπο έχτισαν.

Η δράση των κατοίκων της Νέας Ορεστιάδας στη γερμανική κατοχή δεν υστερεί σε τίποτα από τις αντιστασιακές και ηρωικές πράξεις των υπολοίπων Ελλήνων στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Πολλά τέκνα της πόλης φυλακίστηκαν, βασανίστηκαν, σκοτώθηκαν και εκτελέστηκαν.

Η καθημερινή ζωή στη Νέα Ορεστιάδα, παρουσία των κατακτητών, δεν ήταν εύκολη και οι κάτοικοι υπέμειναν πολλές στερήσεις. Ωστόσο η επιθυμία τους να απαλλαγούν από τον ζυγό αυτό και η ελπίδα τους να παραδώσουν μία ελεύθερη χώρα στα παιδιά τους, σηματοδοτούσε τους καθημερινούς τους αγώνες, οι οποίοι και τους δικαίωσαν.

Οι νεότερες γενιές που δε ζήσαμε την κατοχή, διδασκόμαστε για τα χρόνια εκείνα από ιστορικά βιβλία, επιστήμονες, από σχετικές πηγές και από το σχολείο. Τίποτα από τα παραπάνω δε θα μπορούσε, ίσως, να αντικαταστήσει τις πολύτιμες μαρτυρίες των ανθρώπων που έζησαν τις ημέρες εκείνες, είδαν, άκουσαν, βίωσαν τα γεγονότα. Αυτά τα πρόσωπα αποτελούν κομμάτι της ιστορίας και οι περιγραφές τους χτίζουν το οικοδόμημά της. Η κατάθεση των αναμνήσεών τους δίνει τροφή σε εμάς τους νεότερους για να αναλογιστούμε πόσα τους χρωστάμε. Το τίμημα για να ζήσουμε εμείς σε ελεύθερη πατρίδα, με σεβασμό προς όλα μας τα δικαιώματα, ήταν ο δικός τους δύσκολος και συνεχής αγώνας για το αυτονόητο.

Βιβλιογραφία

- Αθανασιάδης, Π. (2014). Το δραματικό ημερολόγιο της κατοχής '41-'44 στη Θράκη. Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Σκόρπια Θέματα ελληνικής Ιστορίας. Διαθέσιμο: www.sitalkisking.blogspot.com
- Αντωνόπουλος, Θ. (2008). Η Αθήνα στα χρόνια της κατοχής: Μια τετραετία πρωτοφανών Κακουχιών αλλά και αγωνιστικής έξαρσης. Διαθέσιμο: [www.lifo.gr>Culture> Αρχαιολογία και Ιστορία](http://www.lifo.gr/Culture/Αρχαιολογία_και_Ιστορία).
- Γκεντσιδής, Δ. (2009). Σκέψεις παιδιών του 1942 στη Νέα Ορεστιάδα. Περιοδικό Βορέας, Τεύχ. 49, Ιούλιος.
- Δασκαλάκης, Α. (1973). Ιστορία της Ελληνικής Χωροφυλακής χρονικής περιόδου 1936-1950: Εισαγωγή 1833-1936, Ελληνοϊταλικός πόλεμος, Κατοχή, Δεκεμβριανά, Συμμοριτοπόλεμος.
- Κιηγμάς, Δ., Ρυζιώτης, Γ. (2010). Αδριανούπολη-Κάραγατς-Νέα Ορεστιάδα: Μία πόλη. Νέα Ορεστιάδα: Έκδοση Συγγραφέων.
- Κωνσταντάρας, Κ. (χ.χ.). Το Αντάρτικο στον Έβρο, Τεύχ. 7, σελ. 62.
- Μαυρίδης, Π. (2016). Η Νέα Ορεστιάδα στη Ροή του Χρόνου. Νέα Ορεστιάδα: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας.
- Μπράβος, Θ. (2001/2003). Κατοχή και εμφύλιος στον γερμανοκρατούμενο Έβρο, Η περίπτωση τεσσάρων χωριών του. Αντίτυπο από τα ΘΡΑΚΙΚΑ. Σειρά 2η, τόμος 13ος.
- Παπαδάκης, Β. (1957). Διπλωματική Ιστορία του Ελληνικού Πολέμου 1940-45.
- Ρουσσόπουλος, Χ. (1996). Βασίλης Φωτίδης Άπιαστος. Ένας Αντάρτης κατοχής Έβρου. Ν. Χειμώνιο.
- Τσονίδης, Τ.Χ. (1983). Η Ορεστιάδα μας και οι κάτοικοί της: Επαγγελματικός Οδηγός. Αθήνα: Εκδόσεις Α. Ζουμαδάκη.
- Ψυλλίδης, Κ. (1999). Απ' την Κατοχή στην Αντίσταση Ν. Έβρου 1941-44. Αναμνήσεις-Αφηγήσεις-Ντοκουμέντα. Αλεξανδρούπολη: Εκδόσεις «ΓΡΑΦΙΣ».

Πηγές

Προφορικές μαρτυρίες του Δημητρίου Γκεντσίδα τον Απρίλιο του 2020

Προφορικές μαρτυρίες του Μανόλη Μαυρίδη τον Απρίλιο του 2020

Προφορικές μαρτυρίες του Πασχάλη Μαυρίδη τον Απρίλιο του 2020

ΟΡΕΣΤΙΑΔΙΤΕΣ ΗΡΩΕΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Σταυρούλα Χαραλαμποπούλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ένα γεγονός που συγκλόνισε την ανθρωπότητα, που άλλαξε στους ανθρώπους στάσεις και κοσμοθεωρίες. Ήταν μια τραγική περίοδος στην ανθρώπινη ιστορία που άφησε χιλιάδες θύματα και ανυπολόγιστες καταστροφές. Μέσα, όμως, σε αυτές τις τραγικές περιόδους ξεχωρίζουν οι ήρωες και η Πατρίδα μας έχει να καυχιέται για τους ήρωές της που συνέβαλαν τα μέγιστα τόσο στην άμυνα και κατόπιν στην απελευθέρωσή της, όσο και στην βοήθεια που προσέφεραν στο πλευρό των Συμμάχων. Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να παρουσιαστούν κάποιοι από αυτούς τους ήρωες και, συγκεκριμένα, αυτοί που κατάγονται από τη Νέα Ορεστιάδα ή την ευρύτερη περιοχή ή που έχουν συνδέσει το όνομά τους με τον συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Τα άτομα αυτά είναι πολλά και μακάρι να ήταν εφικτό να παρουσιαστούν όλοι, αλλά για ευνόητους λόγους πρέπει να περιοριστούμε ενδεικτικά σε κάποιους από αυτούς.

Λέξεις κλειδιά: Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Ορεστιάδα, Ρούπελ, Μάχη της Κρήτης, Ρίμινι

Εισαγωγή

Ξημερώματα 28ης Οκτωβρίου 1940, στις 3 π.μ., ο Πρέσβης της Ιταλίας Εμ. Γκράτσι επισκέπτεται τον Ιωάννη Μεταξά στο σπίτι του στην Κηφισιά και του παραδίδει το τελεσίγραφο της Ιταλίας, για να λάβει ως απάντηση το ηρωικό «ΟΧΙ». Και έτσι η Ελλάδα μπαίνει επίσημα στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο ίδιος ο Γκράτσι αναφερόμενος αργότερα στο περιστατικό αυτό ομολογεί «...προτιμούσε να διαλέξει για την πατρίδα του τον δρόμο της θυσίας και όχι τον δρόμο της ταπείνωσης. Υποκλίθηκα μπροστά του με τον μεγαλύτερο σεβασμό και βγήκα από το σπίτι του» (Χατζηδάκης 2017).

Από εκεί και έπειτα τα γνωστά γεγονότα: η επίθεση της Ιταλίας, ο θρίαμβος των ελληνικών δυνάμεων στο μέτωπο, το Έπος της Αλβανίας. Στις 29 Ιανουαρίου 1941 πεθαίνει ο Ιωάννης Μεταξάς και ο νέος πρωθυπουργός Αλέξανδρος Κορυζής ακολουθεί την ίδια γραμμή. Στις 21 Μαρτίου 1941 ο Μουσσολίνι αποχωρεί ηττημένος από την Αλβανία, αφού έχει αποτύχει και η Εαρινή Επίθεση των Ιταλών, και έτσι στις 6 Απριλίου 1941 οι Γερμανοί ενημερώνουν με τελεσίγραφο τους ότι τα στρατεύματά τους εισβάλλουν στην Ελλάδα.

Παρά την σθεναρή αντίσταση, η Ελλάδα με τα πενιχρά μέσα και με το αριθμητικά μικρότερο στράτευμα δεν τα καταφέρνει και βρίσκεται υπό τριπλή κατοχή: γερμανική, ιταλική και βουλγάρικη. Η Νέα Ορεστιάδα βρέθηκε στην δικαιοδοσία των Γερμανών, με πολύ μικρή όμως στρατιωτική παρουσία, καθώς είχαν συνάψει συμφωνία με την Τουρκία, με βάση την οποία δεν έπρεπε να υπάρχει ούτε βουλγάρικος ούτε γερμανικός στρατός κατοχής σε απόσταση 30 χιλιομέτρων από τα σύνορα. Υπήρχε γραφείο της Γκεστάπο και της Κομαντατούρ και ο στρατός που έμενε σε σπίτια που είχαν επιτάξει, όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Τα σχολεία δεν λειτουργούσαν κανονικά, καθώς τα περισσότερα τα είχαν μετατρέψει σε νοσοκομεία, στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν την επιδημία ευλογιάς που είχε ξεσπάσει εκείνα τα χρόνια. Τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής αποχώρησαν τελικά από τη Νέα Ορεστιάδα το φθινόπωρο του 1945 (Τσονίδης 1980).

Ρούπελ

«Γραμμή Μεταξά» ονομάζεται η οχυρωματική γραμμή Μακεδονίας-Θράκης, η οποία ξεπερνούσε τα 300 χιλιόμετρα και αποτελούσε ένα θαύμα στην αμυντική θωράκιση της Πατρίδας μας. Το Οχυρό Ρούπελ, στο όρος Αγκιστρο, είναι το μεγαλύτερο από τα 21 οχυρά της «Γραμμής Μεταξά», στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Έχει δαιδαλώδεις υπόγειες στοές που φτάνουν σε μήκος τα 4.251 χιλιόμετρα. Αποτελεί στρατηγικό πέρασμα των ομώνυμων στενών του Στρυμόνα και γι' αυτό τον λόγο σφυροκοπήθηκε με σφοδρότητα από τους Γερμανούς εισβολείς, τόσο από στεριά όσο και από αέρος (Οχυρά Ρούπελ και Ιστίμπεη).

Η επίθεση άρχισε στις 6 Απριλίου 1941. Τα οχυρά Ρούπελ, Παλιουριώνες και Καρατάς βάλονται από 82 Γερμανικές Πυροβολαρχίες και 120 αεροπλάνα Στούκας. Έπειτα, από άρματα μάχης, πεζικό, ακόμη και μοτοσυκλετιστές. Προσπαθούν, ακόμη, να περικυκλώσουν το Ρούπελ με φουσκωτά από τον Στρυμόνα. Εντούτοις, τα οχυρά είναι απόρθητα. Οι Γερμανοί κατεβαίνουν από την Γιουγκοσλαβία, παίρνουν την Θεσσαλονίκη, αλλά τα οχυρά εξακολουθούν να μάχονται και όταν τους λένε ότι η συνέχιση του αγώνα είναι μάταιη, ο Διοικητής του Ρούπελ απαντά «Τα οχυρά δεν παραδίδονται, κατακτώνται. Ελάτε να τα πάρετε» (Χατζηδάκης 2017).

Οι υπερασπιστές πολέμησαν γενναία και αντιστάθηκαν 3 ημέρες. Παραδόθηκαν στις 10 Απριλίου, στις 6 μ.μ., αφού ο Διοικητής έλαβε διαταγή κατάπαυσης του πυρός από το Γενικό Στρατηγείο και αφού είχε προηγηθεί η υπογραφή του Πρωτοκόλλου Συνθηκολόγησης την προηγούμενη μέρα στην Θεσσαλονίκη.

Όταν οι Γερμανοί μπήκαν στο οχυρό, βρήκαν γραμμένο με κιμωλία στον τοίχο: «Στις Θερμοπύλες σκοτώθηκαν οι 300, εδώ θα πέσουν οι 80», καθώς τόσοι ήταν οι Έλληνες που το επάνδρωναν. Ο Γερμανός Συναγματάρχης που παρέλαβε το Οχυρό έδωσε συγχαρητήρια στον Διοικητή, εξέφρασε την εκτίμηση και τον θαυμασμό του για την αντίσταση και τον ηρωισμό των Ελλήνων στρατιωτών και διέταξε το γερμανικό τμήμα να απονεμίσει τιμές στην αποχωρούσα ελληνική φρουρά. Οι απώλειες της φρουράς του Οχυρού Ρούπελ ανήλθαν σε 44 νεκρούς (Οχυρά Ρούπελ και Ιστίμπεη).

Γεώργιος Μαρκίδης

Ο Λοχίας Γεώργιος Μαρκίδης ήταν 25 χρονών το 1940 και περιγράφει τον απίστευτο ενθουσιασμό που επικρατούσε την ημέρα της επιστράτευσης. Όλοι έτρεχαν με ανυπομονησία περιμένοντας το τρένο από τα Δίκαια που θα τους πήγαινε στην Αλεξανδρούπολη. Λαχταρούσαν να υπερασπιστούν την Πατρίδα και κανείς δεν σκεφτόταν ότι πρόκειται για πόλεμο, ότι θα είχαν πολύ δύσκολες καταστάσεις να αντιμετωπίσουν. Παρουσιάστηκε, τοποθετήθηκε στο 2ο Τάγμα του 81 Συντάγματος και μετά την εκπαίδευσή τους βρέθηκε στα Αλβανικά σύνορα, για να καταλήξει τελικά στο οχυρό Ρούπελ.

Αποστολή του ήταν να χειρίζεται δύο πολυβόλα για να καλύπτει την πίσω είσοδο του οχυρού, στο οποίο βρισκόταν σχεδόν όλος ο λόχος του. Όπως αναφέρει στην αφήγησή του, η επίθεση των Γερμανών άρχισε στις 6 Απριλίου, πρώτα με τους αλεξιπτωτιστές και έπειτα με το πυροβολικό, τους όλμους και την αεροπορία, που τους σφυροκοπούσαν ασταμάτητα. Συνεχίζει περιγράφοντας την επίθεση του πεζικού, τις προσπάθειες των Γερμανών στρατιωτών να σπάσουν τις γραμμές των Ελλήνων, ευτυχώς χωρίς αποτέλεσμα, τα κορμιά που έπεφταν από τις ριπές των πολυβόλων και κείτονταν άψυχα. Κάνει λόγο για «μακελειό» αναφερόμενος στην σφοδρότητα των μαχών. Μιλάει, όμως, και για τα κοντινά υψώματα της Καπίνας, όπου έπεσε ένα βλήμα σε ένα πρόχειρο πολυβολείο διαλύοντάς το ολοσχερώς. Όλοι οι Έλληνες στρατιώτες σκοτώθηκαν. Πάραυτα, οι φαντάροι μας δεν το «βάζουν κάτω», αλλά συνεχίζουν τον αγώνα τους με αμείωτο θάρρος και ενθουσιασμό. Είχαν εξοικειωθεί τόσο πολύ, που αναγνώριζαν εάν τα βλήματα ήταν ελληνικά ή γερμανικά από τον ήχο και μόνο που έκαναν, από τον τρόπο που «σφύριζαν». Οι ελληνικές δυνάμεις αν και υστερούσαν αριθμητικά, εντούτοις κατόρθωναν να προκαλούν μεγάλες ζημιές στον εχθρό, τόσο από άποψη έμψυχου υλικού, όσο και στο πολεμικό υλικό τους, αχρηστεύοντας τα όπλα και τα άρματά τους.

Όταν «έπεσε» η Θεσσαλονίκη, έβγαιναν ανά διαστήματα Γερμανοί με λευκές σημαίες, αλλά οι Έλληνες στρατιώτες συνέχιζαν να πολεμούν. Μέχρι που έμαθαν τελικά τα νέα της συνθηκολόγησης και κατάλαβαν ότι δεν είχε πλέον νόημα να μάχονται. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γεώργιος Μαρκίδης στην αφήγησή του: «Μπορεί να πήραν την Θεσσαλονίκη (...) όμως το Ρούπελ δεν μπόρεσαν να το κουνήσουν. Το προσκύνησαν» (Κοτρίδης 2008).

Θεόδωρος Γιαννακίδης

Ο Λοχίας Θεόδωρος Γιαννακίδης ήταν κληρωτός στρατιώτης της κλάσεως του 1940. Παρουσιάστηκε την 1η Μαρτίου 1940, πολέμησε στο Ύψωμα Καπίνα δίπλα στο οχυρό Ρούπελ και απολύθηκε σαν αιχμάλωτος των Γερμανών. Περιγράφει την καθημερινότητα εκείνων των ημερών στο Ρούπελ, με την κατασκευή πρόχειρων πολυβολείων και ορυγμάτων (γιατί απλά δεν υπήρχε χρόνος για κανονικά), τις καλύβες όπου διέμεναν οι τυχεροί, ενώ, οι υπόλοιποι έμεναν στα χαρακώματα, τα αεροπλάνα Stukas και το πυροβολικό των Γερμανών, στα οποία ήταν εκτεθειμένοι.

Αναφέρει τους σκοτωμούς που έβλεπαν μπροστά στα μάτια τους, τις φωνές από τους τραυματίες, την έλλειψη υλικών για να τους περιθάλψουν. Μπροστά του έπεσε το γερμανικό βλήμα που διέλυσε το ελληνικό πολυβολείο σκοτώνοντας τους στρατιώτες. Ανάμεσά τους ήταν οι: Βασίλειος Τόφας, Ιωάννης Γιατανάς και Διαμαντής Πετρίδης, όλοι από την Νέα Ορεστιάδα ή την ευρύτερη περιοχή της Νέας Ορε-

στιάδας. Ο μόνος που γλύτωσε ήταν ο Βασίλειος Μαλούσης από τη Νέα Βύσσα. Στις 10 Απριλίου μαζί με άλλους υπερασπιστές του Ρούπελ και των γύρω υψωμάτων φεύγει για το Σιδηρόκαστρο. Περνάει ένα χρονικό διάστημα ως αιχμάλωτος των Γερμανών σε στρατόπεδα στις Σέρρες και στην Καβάλα. Μετά την Μάχη της Κρήτης και αφού οι Γερμανοί έχουν καταφέρει να καταλάβουν το νησί, αφήνουν τους αιχμαλώτους ελεύθερους να φύγουν, άλλοι προς Θεσσαλονίκη και άλλοι προς Αλεξανδρούπολη. Περίπου 200 αιχμάλωτοι μαζεύονται με προορισμό την Θράκη. Φτάνουν μέχρι την Ξάνθη με συνοδεία Γερμανών στρατιωτών, οι οποίοι τους προστατεύουν από τις περιπόλους των Βούλγαρων που δείχνουν τις ιδιαίτερα άγριες διαθέσεις τους σε βάρος των Ελλήνων σε κάθε ευκαιρία που τους δίνεται. Μετά από λίγες μέρες και με την βοήθεια του απλού κόσμου κατάφερε να επιστρέψει στην ιδιαίτερη πατρίδα του. Σκεπτόμενος τα παλικάρια που θυσιάστηκαν εύχεται «Να είναι ελαφρύ το άγιο χόμα του Ρούπελ που τους σκεπάζει, σε άγνωστους τάφους και η μνήμη τους αιώνια» (Κοτρίδης 2008).

Η Μάχη της Κρήτης

Μάχη της Κρήτης ονομάστηκε η επιχείρηση κατάληψης του νησιού από τους Γερμανούς κατά την διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και συγκεκριμένα από τις 20 Μαΐου 1941 που ξεκίνησε η από αέρος απόβαση των Γερμανών, έως την 1η Ιουνίου. Στην επιχείρηση είχε δοθεί το συνθηματικό όνομα «Επιχείρηση Ερμής». Οι Γερμανοί κατάφεραν να καταλάβουν το νησί, αλλά το κόστος για αυτούς ήταν τόσο μεγάλο, ώστε να μην επιχειρήσουν ξανά άλλη αεροπορική έφοδο της ίδιας κλίμακας, κατά την διάρκεια του πολέμου. Οι Γερμανοί αλεξιπτωτιστές κουβαλούσαν πολύ βαρύ φορτίο με τον οπλισμό τους, πράγμα που δυσκόλευε ιδιαίτερα τις κινήσεις τους και τους καθιστούσε εύκολους στόχους, όπως και το γεγονός ότι τους έριχναν και μέσα στις πόλεις από όπου δεν υπήρχε περίπτωση να γλυτώσουν. Ακόμη και οι καιρικές συνθήκες δεν τους ευνοούσαν, καθώς ο δυνατός αέρας που πνέει συνήθως στην περιοχή είχε σαν αποτέλεσμα να πέφτουν πολλοί στη θάλασσα και να πνίγονται ή να εξοντώνονται εύκολα βγαίνοντας στη στεριά.

Εντύπωση προκαλούσε το γεγονός ότι οι Γερμανοί αλεξιπτωτιστές, ενώ οι σφαίρες έπεφταν γύρω τους όταν γίνονταν αντιληπτοί, αυτοί δεν κατέβαλαν καμία προσπάθεια να προφυλαχθούν. Όπως οι ίδιοι παραδέχονταν μετά, αυτό δεν γινόταν από το θάρρος τους, αλλά από το σοκ τους και ότι εάν η άμυνα ήταν οργανωμένη λίγο καλύτερα, κυρίως από την μεριά των Άγγλων, η Κρήτη δεν θα είχε πέσει ποτέ (Ρουσσόπουλος 2014).

Οι συνολικές απώλειες του επίλεκτου σώματος των Γερμανών αλεξιπτωτιστών ξεπέρασαν τις 8.000 άνδρες. Περίπου 220 αεροσκάφη καταστράφηκαν και 150 είχαν σοβαρές ζημιές. Η μάχη θεωρείται πολύ σημαντική για τους Κρητικούς λόγω της σθεναρής αντίστασης που προέβαλαν εναντίον των αριθμητικά ανώτερων Γερμανών, αλλά και για το μεγάλο τίμημα που είχε η επίθεση και κατόπιν η κατοχή στον πληθυσμό του νησιού. Στην Μάχη της Κρήτης έλαβε μέρος και η κλάση του 1941 που ήταν σχεδόν ανεκπαίδευτη. Πολλά παιδιά ήταν από την Νέα Ορεστιάδα ή την ευρύτερη περιοχή της Νέας Ορεστιάδας (Τσονίδης 1980).

Χρήστος Ρουσσόπουλος

Γεννήθηκε το 1920 στο Μεγάλο Ζαλούφι της Ανατολικής Θράκης και το 1922 η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στο Νέο Χειμώνιο. Επιστρατεύτηκε στις 3 Απριλίου του 1941 και αναγκάστηκε σε ηλικία 20 ετών να αφήσει πίσω μια πολυπληθή οικογένεια της οποίας ήταν προστάτης. Από την Θράκη, παρέα με φίλους από άλλα χωριά της ευρύτερης περιοχής της Νέας Ορεστιάδας φτάνουν με το τρένο στην Αθήνα και στον Πειραιά, όπου ζει τον βομβαρδισμό του, και από εκεί στο Ναύπλιο. Με καράβι ανήμερα το Πάσχα φθάνουν στην Κρήτη, στο λιμάνι της Σούδας, και αφού γλυτώνουν και από τον βομβαρδισμό εκεί, πηγαίνουν στο χωριό Μουρνιές –γενέτειρα του Ελευθέριου Βενιζέλου– όπου τους επιφυλάσσεται γιορτινή υποδοχή από τους κατοίκους.

Στις 22 Απριλίου ξεκινούν να πάνε πεζοί στο Ηράκλειο και καθ' οδόν, στις 27 του μήνα, μαθαίνουν ότι όλη η Ελλάδα και φυσικά οι ιδιαίτερες πατρίδες τους, τα σπίτια τους, έχουν πέσει στα χέρια των Γερμανών, εκτός από την Κρήτη. Για αρκετές ημέρες μένουν σε καταυλισμούς, κοιμούνται κάτω από τις ελιές, μαζί με Άγγλους στρατιώτες ακούν τις σειρήνες και βλέπουν τα γερμανικά αεροπλάνα να βομβαρδίζουν διάφορους στόχους, κυρίως λιμάνια και αεροδρόμια.

Στις 20 Μαΐου αρχίζει η μεγάλη Μάχη της Κρήτης. Ο ουρανός γεμίζει αεροπλάνα, πρώτα τα βομβαρδιστικά και έπειτα τα μεγάλα μεταγωγικά, τα Γιούνγκερς, και γεμίζει ο τόπος χρωματιστά γερμανικά αλεξιπτωτα. Οι αλεξιπτωτιστές είναι εύκολη «λεία» για τους Έλληνες φαντάρους και τους απλούς

Κρητικούς που έχουν πάει μαζί τους να πολεμήσουν. Για μέρες βλέπουν πτώματα Γερμανών να κείτονται παντού, κάποιες φορές και κάποιος δικός μας νεκρός δίπλα τους («οι νεκροί δεν έχουν τίποτα να χωρίσουν»), βλέπουν διάσπαρτα συντρίμια αεροπλάνων στα βουνά και στη θάλασσα. Κουρασμένοι και νηστικοί για μέρες, αλλά με άκαμπτο ηθικό, οι φαντάροι μας αγνοούν τις προκηρύξεις που ρίχνουν οι Γερμανοί, πρώτα καλώντας τους να σταματήσουν να μάχονται, γιατί ήταν ανώφελο, και έπειτα απειλώντας ότι θα τα κάψουν όλα.

Και όντως έτσι πράττουν. Την 8η ημέρα των μαχών αρχίζει ο βομβαρδισμός που ισοπεδώνει το Ηράκλειο, τα Χανιά, το Ρέθυμνο. Το βράδυ φτάνουν τα αγγλικά τανκς, αλλά αργότερα μαθαίνουν πως οι Άγγλοι πήραν ό,τι ήθελαν να απομακρύνουν από το νησί και τους εγκατέλειψαν. Την 1η Ιουνίου μαθαίνουν για την συνθηκολόγηση και την επόμενη μέρα βρισκόμενος στα Πεζιά, μαζί με άλλους φαντάρους παραδίδουν τα όπλα τους. Αιχμάλωτος πλέον περνά από τα χωριά της Μεσαράς, κατόπιν στο Αντισκάρι, όπου μένει για 30 ημέρες και από εκεί στο Ηράκλειο.

Ακολουθούν πέντε μήνες αιχμαλωσίας υπό άθλιες συνθήκες: καταναγκαστικά έργα, ξύλο, ψείρες, βρώμα, υποκόπανα. Έτσι τον βρήκαν τα Χριστούγεννα του 1941, μέχρι που επιτέλους τον Ιανουάριο του 1942 βγαίνει η διαταγή να επιστρέψει στον τόπο καταγωγής του. Από την Σούδα πίσω στον Πειραιά, στην Θεσσαλονίκη και από εκεί με καράβι για Αλεξανδρούπολη. Τέλος, τρένο για Διδυμότειχο και από εκεί με τα πόδια πίσω στο Νέο Χειμώνιο, τελειώνοντας την απίστευτη αυτή πορεία. Άνθρωπος με καλλιτεχνικά ταλέντα και ενδιαφέροντα, έγραψε έξι βιβλία και έζησε εκεί μέχρι το τέλος της ζωής του στις 5 Απριλίου 2000 (Ρουσσόπουλος 2014).

Άγγελος Θεοφανίδης

Παρόμοια είναι και η μαρτυρία του Άγγελου Θεοφανίδη από τα Ρίζια. Επιστρατεύτηκε τον Απρίλιο του 1941 μαζί με άλλα 18-20 άτομα περίπου από το ίδιο χωριό. Έφτασε στον Πειραιά όταν γινόταν ο βομβαρδισμός. Από το Ναύπλιο στη Σούδα, στο Ηράκλειο και από εκεί στο Κακόν Όρος, όπου παρέμειναν για 20 περίπου μέρες σε μια σπηλιά. Είχαν κάποια όπλα, αλλά μόνο από 15 σφαίρες ο καθένας και έτσι άρχισαν μετά να παίρνουν όπλα και σφαίρες από τους νεκρούς Γερμανούς. Αναφέρει ακόμη και τρεις κοπέλες Κρητικοπούλες που πολεμούσαν με τα τουφέκια μαζί τους στου Χανιού την Πόρτα και όταν τους έπιασαν όλους αιχμάλωτους, ο Γερμανός Διοικητής έστειλε μήνυμα για αυτές στα αρχηγεία και ο ίδιος ο Χίτλερ έβαλε αεροπλάνο, τις πήγαν στην Γερμανία για να τις γνωρίσει, τις παρασημοφόρησε που πολέμησαν τόσο γενναία και έπειτα τις γύρισαν πάλι πίσω. Τέλος, μιλάει για τους μήνες της αιχμαλωσίας και για την επιστροφή στον Πειραιά με καράβι, που στην ουσία τους χρησιμοποιούσαν σαν ανθρώπινη ασπίδα για να περάσουν Γερμανούς στρατιώτες στην ηπειρωτική χώρα, αφού δεν θα βομβαρδιζόταν καράβι με αιχμαλώτους (Ρουσσόπουλος 2014).

Η Μάχη του Ρίμινι

Το Ρίμινι, ιταλική πόλη στα Αδριατικά παράλια της περιοχής της Αιμιλίας, ήταν ο τόπος διεξαγωγής της περίφημης μάχης του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η Μάχη του Ρίμινι έχει χαρακτηριστεί ως η μεγαλύτερη μάχη από υλικής πλευράς, που έγινε ποτέ σε ιταλικό έδαφος. Στη μάχη αυτή έλαβαν μέρος δυνάμεις της Ελλάδας, του Καναδά, της Μεγάλης Βρετανίας και της Νέας Ζηλανδίας, από την μεριά των συμμάχων, και γερμανικές δυνάμεις, από την πλευρά του Άξονα. Συγκεκριμένα συμμετείχαν πάνω από 1.200.000 άνδρες. Ο Όλιβερ Ληζ, διοικητής της βρετανικής 8ης Στρατιάς, είχε δηλώσει: «Η Μάχη του Ρίμινι ήταν μία από τις σκληρότερες της 8ης Στρατιάς, συγκρίσιμη με την μάχη του Ελ Αλαμείν...».

Η 3η Ελληνική Ορεινή Ταξιαρχία, που έλαβε μέρος στην μάχη, συγκροτήθηκε αρχικά στον Λίβανο, από επιλεγμένους αξιωματικούς και οπλίτες των μονάδων που είχαν διαλυθεί. Η δύναμή της ήταν 3.377 εθελοντές, εκ των οποίων 213 αξιωματικοί και 70 ανθυπασπιστές, με διοικητή τον Συνταγματάρχη Πεζικού Θρασύβουλο Τσακαλώτο. Μετά την εκπαίδευσή της είχε ενταχθεί στην 2η Νεοζηλανδική Μεραρχία, μεταφέρθηκε με ολλανδικό υπερωκεάνιο στον Τάραντα της Ιταλίας και τελικά εντάχθηκε στην Α΄ Καναδική Μεραρχία.

Η μάχη κράτησε από τις 14 έως τις 21 Σεπτεμβρίου 1944, στην προσπάθεια των Συμμάχων να διασπάσουν την Γοτθική Γραμμή, δηλαδή την γραμμή άμυνας των Γερμανών που εκτεινόταν από την Πίζα στα δυτικά, μέχρι το Ρίμινι στα ανατολικά. Αυτή η αμυντική γραμμή ήταν πολύ γερά οχυρωμένη και εκεί βρίσκονταν κάποια από τα ικανότερα τμήματα του γερμανικού στρατού. Επιπλέον, το έργο των Συμμάχων δυσχέρανε το δύσβατο έδαφος, η λάσπη που είχε δημιουργηθεί από τις πολλές βροχές και το ότι η περιοχή ήταν γεμάτη αγροικίες που είχαν μετατραπεί σε οχυρά των Γερμανών.

Κι όμως, ακόμη και σε αυτές τις συνθήκες, η Ελληνική 3η Ορεινή Ταξιαρχία τα κατάφερε. Στις 15 Σεπτεμβρίου κατέλαβε το αεροδρόμιο του Ρίμινι και μετά από συνεχείς επιθέσεις τις επόμενες μέρες, ανάγκασαν τους Γερμανούς να παραδώσουν την πόλη «άνευ όρων». Το πρωί της 21ης Σεπτεμβρίου το 2ο Τάγμα της Ταξιαρχίας μπήκε πρώτο στην πόλη και υπεγράφη το Πρωτόκολλο Παράδοσης. Την ίδια μέρα, αργά το απόγευμα, οι συμμαχικές μονάδες απέδωσαν τιμές στην σημαία του Τάγματος, για την επιτυχία του. Οι ελληνικές απώλειες ανήλθαν σε 116 νεκρούς και 321 τραυματίες. Η 3η Μηχανοκίνητη Ταξιαρχία Ρίμινι, όπως αποκαλείται πλέον, έπαιξε σημαντικό ρόλο και αργότερα, στην Αθήνα, κατά την περίοδο των Δεκεμβριανών (Κούκλατζης χ.χ.).

Μιχαήλ Αποστολάκης

Ο Μιχαήλ Ν. Αποστολάκης γεννήθηκε το 1902. Αν και καταγόταν από την Κρήτη και συγκεκριμένα τα Νοχιά Κισσάμου, συνέδεσε το όνομά του με την πόλη της Νέας Ορεστιάδας (υπάρχει, μάλιστα, και οδός στην πόλη που φέρει το όνομά του), αλλά και την ευρύτερη περιοχή. Το 1921 πολέμησε στην Μικρά Ασία ως μόνιμος Υπαξιωματικός. Ως Λοχαγός είχε πάρει μέρος στις μάχες των οχυρών Ρούπελ, τον Απρίλιο του 1941, και έπειτα έφυγε για την Μέση Ανατολή. Συμμετείχε στην μάχη του Ρίμινι και ήταν αυτός που υπέγραψε το Πρωτόκολλο Παράδοσης της πόλης του Ρίμινι στους Συμμάχους. Μετά την επιστροφή του από την Ιταλία, συμμετείχε στα Δεκεμβριανά στην Αθήνα το 1944. Τον Μάιο του 1949 ως Ταγματάρχης και Διοικητής του 40ου Τάγματος Εθνοφυλακής του Κυπρίνου, διακρίθηκε στην μάχη των Μεταξάδων (18-22 Μαΐου). Στη Νέα Ορεστιάδα έγινε ιδιαίτερα γνωστός για τους γεμάτους πατριωτισμό λόγους που εκφωνούσε, προκειμένου να διατηρείται υψηλό το φρόνημα των κατοίκων, στην διάρκεια των ταραγμένων εκείνων χρόνων. Οι κακουχίες που είχε ζήσει στα πεδία των μαχών από το 1921 μέχρι και το 1949 είχαν ως αποτέλεσμα να κλονιστεί σοβαρά η υγεία του και τελικά απεβίωσε στα τέλη του 1949 με τον βαθμό του Αντισυνταγματάρχη (Κούκλατζης χ.χ.).

Το Πρωτόκολλο παράδοσης ανέφερε:

Εν Σάντα Μαρία ντι Λακονέλι, σήμερα την 21η του μηνός Σεπτεμβρίου, ημέρα της εβδομάδος Πέμπτη του 1944 και ώραν 07.30, η κάτωθι υπογεγραμμένη επιτροπή αποτελούμενη εκ των Μπορτόνι Κασπέρο ως Πρόεδρον και 1) Μπορτόνι Ρόμολο και 2) Ντελ Πράτο Μπιάτζιο ως μελών, απάντων μελών του αντιφασιστικού κοιτάτου της απελευθερώσεως της πόλεως, των λοιπών εγκαταλειψάντων αυτήν, παρουσιασθέντες εις τας προπορευομένας Ελληνικάς δυνάμεις, ήτοι εις τον Διοικητην 2ου Λόχου/ 3ου Τάγματος της 3ης Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας, Λοχαγόν Πεζικού Αποστολάκη Μιχαήλ

ΠΑΡΑΔΙΔΟΜΕΝ

την πόλιν του Ρίμινι άνευ όρων.

Εις τας Ελληνικάς Δυνάμεις επαφίεται εν λευκώ η τήρησις της τάξεως και η προστασία του πληθυσμού.

Εφ' ώ συνετάγη το παρόν εις την Ελληνικήν, Ιταλικήν και Αγγλικήν και υπογράφεται ως έπεται. Εξ ών το έν παρεδόθη εις τον Πρόεδρον της Επιτροπής.

*Ο παραλαβών Οι παραδίδοντες
Αποστολάκης Μιχαήλ (Υπογραφαί)
Λοχαγός*

Αθανάσιος Τσόκογλου

Ο Αθανάσιος Τσόκογλου γεννήθηκε στο Κάραγατς το 1913 και σε ηλικία 10 ετών, πρόσφυγες πλέον μαζί με την οικογένειά του, εγκαταστάθηκαν στη Νέα Ορεστιάδα. Υπηρέτησε την στρατιωτική του θητεία από το 1934 έως το 1936. Επιστρατεύτηκε στις 28 Οκτωβρίου 1940, πολέμησε στα βουνά της Αλβανίας και απολύθηκε τον Ιούνιο του 1941. Τον Φεβρουάριο του 1942 έφυγε για την Μέση Ανατολή και κατάφερε να φτάσει στην Αίγυπτο όπου και κατατάσσεται στο 2ο Σύνταγμα Πεδινού Πυροβολικού της 3ης Ορεινής Ταξιαρχίας.

Έλαβε μέρος σε πολλές μάχες, όπως στο Ελ Αλαμείν, καθώς και σε πολλές επικίνδυνες αποστολές. Ξεχωρίζει για την ανδρεία του και προάγεται σε δεκανέα. Βρέθηκε στην Ιταλία και πήρε μέρος στην

μάχη του Ρίμινι ως μέλος της 3ης Ορεινής Ταξιαρχίας. Για μια ακόμη φορά επιδεικνύει απaráμιλλη ανδρεία και παρασημοφορείται. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα, τον Δεκέμβριο του 1944 συμμετέχει στην «μάχη των Αθηνών» (Δεκεμβριανά). Απολύθηκε οριστικά από τον στρατό τον Αύγουστο του 1945. Για την συνολική συμμετοχή του στους Εθνικούς Αγώνες και την ανδρεία του παρασημοφορήθηκε με: 1. Πολεμικό Σταυρό, 2. Αργυρούν Αριστείο Ανδρείας, 3. Μετάλλιο Εξαίρετων Πράξεων, 4. Μετάλλιο της Μέσης Ανατολής «Ελ Αλαμείν» (1941-1945), 5. Μετάλλιο της Νίκης (1940-1941) και του απενεμήθη και ο Χρυσός Σταυρός από τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Νικόλαο. Απεβίωσε το 1987 σε ηλικία 74 ετών (Κούκλατζης χ.χ.).

Γεώργιος Καζαλτζής

Ο Γεώργιος Καζαλτζής γεννήθηκε τον Δεκέμβριο του 1922 στην Παλαιά Σαγήνη και μεγάλωσε σε ένα αγροτικό περιβάλλον. Μεγάλη του επιθυμία ήταν να καταταγεί στους αλεξιπτωτιστές, όταν όμως το 1943 ήρθε η ώρα να υπηρετήσει την στρατιωτική του θητεία, η Ελλάδα βρισκόταν υπό γερμανική κατοχή. Έτσι, αποφάσισε να φύγει εθελοντικά. Μαζί με τους Θεολόγο Δαρίδη και Αναστάση Λελιόπουλο φεύγουν για Μέση Ανατολή μέσω Τουρκίας. Περνούν από Κωνσταντινούπολη, Συρία, όπου και εκπαιδεύονται, Παλαιστίνη, Αίγυπτο και μετά από περιπέτειες καταλήγει στην 3η Ορεινή Ταξιαρχία. Συμμετείχε ως πολυβολητής στην μάχη του Ρίμινι και διακρίθηκε στην επιχείρηση κατάληψης του αεροδρομίου, όντας ένας από τους πέντε στρατιώτες που ύψωσαν εκεί την ελληνική σημαία. Πήρε τιμητικά τον βαθμό του Λοχία. Έλαβε μέρος στα Δεκεμβριανά στην Αθήνα το 1944. Στις αρχές του 1945 μετετέθη στην Θεσσαλονίκη και απολύθηκε τελικά στις 20 Αυγούστου 1946. Επέστρεψε στη Νέα Ορεστιάδα όπου συνέχισε τη ζωή του με την σύζυγό του, τα παιδιά και τα εγγόνια του. Για την ηρωική συμμετοχή του στους Εθνικούς Αγώνες τιμήθηκε με: 1. Πολεμικό Σταυρό Γ' Τάξεως 2. Μετάλλιο Εξαίρετων Πράξεων στη Μέση Ανατολή 3. Αργυρούν Αριστείον Ανδρείας στην Μάχη του Ρίμινι 4. Χρυσό Σταυρό του Αγίου Μάρκου του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας και 5. Τιμητικό Μετάλλιο του Δήμου Ορεστιάδας (2007) για την προσφορά του στην Πατρίδα (Κούκλατζης χ.χ.).

Αθανάσιος Κοϊτσίδης

Ο Αθανάσιος Κοϊτσίδης γεννήθηκε το 1912 στο Κάραγατς. Στην ηλικία των 11 ετών, πρόσφυγας και αυτός, όπως όλοι οι Καραγατσιανοί και Αδριανουπολίτες, βρέθηκε με την οικογένειά του στη Νέα Ορεστιάδα. Κατατάχθηκε στον Ελληνικό Στρατό το 1933 και εκπαιδεύτηκε στο Πυροβολικό. Δύο χρόνια αργότερα απολύθηκε, το Νοέμβριο του 1934. Το 1940 η Ελλάδα βρίσκεται εν μέσω προετοιμασιών για ενδεχόμενο πόλεμο με τους Ιταλούς και τους Γερμανούς και έτσι τον Ιούλιο επιστρατεύεται για μετεκπαίδευση στα νέα πυροβόλα.

Στις 29 Οκτωβρίου μετατίθεται στην Αλβανία και παίρνει μέρος στις Ελληνοϊταλικές μάχες στο μέτωπο Κορυτσά-Πόγραδετς. Απολύθηκε την 1η Μαΐου 1941, μετά την γερμανική εισβολή και την κατάρρευση του μετώπου. Ένα μήνα αργότερα επιστρέφει στη Νέα Ορεστιάδα ακολουθώντας τις σιδηροδρομικές γραμμές. Εκεί συνεργαζόταν με τον τότε δήμαρχο Αθανάσιο Πανταζίδη, τον γιατρό Εμμανουήλ Ρήγα και το Ελληνικό Προξενείο Αδριανούπολης. Όταν γίνονται αντιληπτοί από τους Γερμανούς, φεύγει για την Μέση Ανατολή, μαζί με τον Αθανάσιο Τσόκογλου, τον Παναγιώτη Κατσόγιαννο και το Νικόλαο Καζακίδη. Βρέθηκε στη Συρία, μέλος της δύναμης του 1ου Συντάγματος Πεδινού Πυροβολικού και πήρε μέρος στην μάχη του Ελ Αλαμείν τον Οκτώβριο του 1942.

Η μάχη αυτή αποτέλεσε κομβικό σημείο για τις πολεμικές δραστηριότητες στο βορειοαφρικανικό μέτωπο, όντας η απαρχή της υποχώρησης των ιταλογερμανικών δυνάμεων. Οι Έλληνες επέδειξαν μεγάλο θάρρος και μαχητική ικανότητα, σε μια μάχη κατά την διάρκεια της οποίας, όπως ο ίδιος περιέγραφε, η νύχτα έγινε μέρα από τα πυρά του πυροβολικού, που κράτησαν μέχρι το πρωί, έτσι ώστε να επιτεθούν μετά τα πεζοπόρα τμήματα εναντίον του Άξονα.

Παρέμεινε ένα χρόνο στην Αίγυπτο και τον Δεκέμβριο του 1943 τοποθετήθηκε στην 3η Ορεινή Ταξιαρχία. Έλαβε μέρος στην μάχη του Ρίμινι και επέστρεψε στην Αθήνα το Νοέμβριο του 1944, όπου και παρέμεινε μέχρι τον Αύγουστο του 1945, όταν απολύθηκε από τον Στρατό. Έχοντας υπερασπιστεί επάξια την Πατρίδα για επτά σχεδόν χρόνια, επέστρεψε στη Νέα Ορεστιάδα και στην οικογένειά του μέχρι το τέλος της ζωής του το 1987. Ο Ελληνικός Στρατός τον έχει παρασημοφορήσει με: 1. Πολεμικό Σταυρό Γ' Τάξεως 2. Μετάλλιο Εξαίρετων Πράξεων στη Μέση Ανατολή και 3. Αργυρούν Αριστείον Ανδρείας στην Μάχη του Ρίμινι. Όπως όλοι οι μαχητές της ερήμου, έλαβε τον Χρυσό Σταυρό του Αγίου Μάρκου του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας. Του απενεμήθησαν, επίσης, τα Αναμνηστικά Μετάλλια Συμμετοχής στις επιχειρήσεις: 1.

Αλβανίας, περιόδου 1940-41 2. Βόρειας Αφρικής, περιόδου 1941-44, τα οποία παρέλαβε η κόρη του Αικατερίνη το 2006 από τον Υπουργό Εθνικής Άμυνας, σε τελετή που έγινε στην Αθήνα και τέλος το Μετάλλιο της Εθνικής Αντίστασης που έλαβε το 1985 από τον Δήμο Ορεστιάδας (Κούκλατζης χ.χ.).

Γεώργιος Α. Σταθάτος

Γεννήθηκε το 1893 σε ένα χωριό, το οποίο σήμερα βρίσκεται σε βουλγαρικό έδαφος, ονομάζεται Ντραμπίνα και είναι κοντά στο χωριό Ζώνη, αλλά κατάγεται από τα Κόμαρα Ορεστιάδας. Φοίτησε στο Γυμνάσιο Αδριανούπολης, σπούδασε στην Θεσσαλονίκη, πήρε το πτυχίο του δασκάλου και έπειτα φοίτησε στην Αθήνα στην Σχολή Ευελπίδων. Πήρε μέρος σε αρκετές μάχες και πολλές φορές παρασημοφορήθηκε. Έφτασε στο βαθμό του Αντισυνταγματάρχη. Ήταν ήρωας του Αλβανικού Έπους και αργότερα βρέθηκε ανάμεσα στους Έλληνες που έφυγαν το 1941 για την Μέση Ανατολή, γράφοντας στην γυναίκα του «...εγώ ανήκω στην Πατρίδα και θα ζήσω τη ζωή μου γι' αυτήν».

Επέστρεψε στην κατεχόμενη Ελλάδα και δημιούργησε στον Έβρο ομάδες πληροφοριών και αντίστασης κατά των Γερμανών. Τον συνέλαβαν αντάρτες τον Δεκέμβριο του 1943 και τον δολοφόνησαν δια λιθοβολισμού, μετά από φρικτά βασανιστήρια, έξω από το χωριό Λευκίμη, μαζί με τους συντρόφους του. Έκοψαν τα κεφάλια των εκτελεσθέντων και τα εξέθεσαν σε δημόσια θέα. Με πρωτοβουλία του Διδασκαλικού Συλλόγου Νέας Ορεστιάδας, προτομή του βρίσκεται στη νησίδα της οδού Βασιλέως Κωνσταντίνου, στην διασταύρωση με την οδό Αγίων Θεοδώρων (Τσονίδης 1980).

Εμμανουήλ Ρήγας

Ο γιατρός Εμμανουήλ Ρήγας γεννήθηκε το 1913 στην Κάλυμνο, αλλά έχει συνδέσει και αυτός το όνομά του με την πόλη της Νέας Ορεστιάδας. Είχε πολύ δύσκολα, φτωχικά παιδικά χρόνια, καθώς έχασε πολύ νωρίς τον πατέρα του, αλλά κατάφερε να σπουδάσει Ιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και μάλιστα άριστευσε. Εξάσκησε την ιατρική αρχικά στη Νέα Βύσσα, έπειτα στα Ρίζια και από το 1939 στη Νέα Ορεστιάδα, μέχρι και το τέλος της ζωής του το 1984. Όλοι μιλούν για έναν ελεήμονα και φιλάνθρωπο Χριστιανό που βοηθούσε όλους όσους είχαν ανάγκη, παρέχοντας δωρεάν ιατρικές υπηρεσίες στο ιατρείο του και στην κλινική του.

Στην κατεχόμενη από τους Γερμανούς Νέα Ορεστιάδα, ο Εμμανουήλ Ρήγας και ο δήμαρχος Αθανάσιος Πανταζίδης συνεργάζονταν στενά με το Ελληνικό Προξενείο Αδριανουπόλεως, στέλνοντας πολιτικές και στρατιωτικές πληροφορίες, κάποιες από τις οποίες ήταν ιδιαίτερα σημαντικές για το στρατηγείο της Μέσης Ανατολής. Επίσης, φρόντιζαν να φυγαδεύονται με ασφάλεια στην Τουρκία άτομα που καταζητούνταν ή που ήθελαν να φύγουν για την Μέση Ανατολή. Αναγκάστηκαν και οι ίδιοι, περνώντας από την Τουρκία, να καταφύγουν στην Μέση Ανατολή για να γλυτώσουν, όταν οι ενέργειές τους έγιναν γνωστές στους Γερμανούς. Στην Αίγυπτο, όπου βρέθηκε, κατατάχθηκε εθελοντικά στο Πολεμικό Ναυτικό και υπηρέτησε ως ανθυπίατρος. Κατόπιν, βρέθηκε στη Ρόδο και ειδικεύθηκε στην χειρουργική. Το 1945 επέστρεψε στην πόλη (Κούκλατζης χ.χ., Τσονίδης 1980).

Γεώργιος Πενταφράγκας

Ο Γεώργιος Πενταφράγκας δούλεψε ως διερμηνέας των Γερμανών και πολλοί τον θεωρούσαν συνεργάτη τους, κάτι που, όπως ήταν φυσικό, προκαλούσε την αντιπάθεια και την έχθρα του κόσμου. Στην πραγματικότητα όμως, συνεργαζόταν με τον Εμμανουήλ Ρήγα και έστελνε πληροφορίες στο Προξενείο στην Αδριανούπολη. Μάλιστα, είχε γλυτώσει αρκετά άτομα που καταζητούνταν, ειδοποιώντας τους για να μην συλληφθούν. Ο ίδιος κατέφυγε στο βουνό, όταν άρχισαν να υποψιάζονται την δράση του οι Γερμανοί. Έτσι, αποκαταστάθηκε και η εικόνα του στα μάτια των συμπολιτών του (Τσονίδης 1980).

Επίλογος

Πόλεμος σημαίνει ήρωες, παράσημα και ένδοξες στιγμές στην ιστορία. Σημαίνει, όμως, και καταστροφή, συντρίμια, άνθρωποι πενθούντες και ορφανά παιδιά, να αφαιρείς ζωές και να σκοτώνεις ανθρώπους για να μην προλάβουν να σε σκοτώσουν αυτοί. Σημαίνει να ξεχνούν οι άνθρωποι την ανώτερη φύση τους και να μετατρέπονται σε κτήνη. Κλείνοντας αυτή την εργασία θα δανειστώ τα λόγια με τα οποία κλείνει ο Χρήστος Ρουσσόπουλος την αφήγησή του στο βιβλίο του, γιατί ειλικρινά δεν θα μπορούσα να βρω κάτι άλλο να με εκφράζει περισσότερο: «Θα ήθελα να ευχηθώ να μην ξαναγίνουν πόλεμοι. Να μην υπάρχουν κατακτητές και σκλάβοι. Να μην υπάρχουν νικητές και νικημένοι. Να μην υπάρχουν πρόσφυγες και αγνοούμενοι. Να μη γίνουν και άλλοι ήρωες. Παράσημα ανδρείας να δοθούν για ειρηνικά έργα και αυτοθυσίες».

Βιβλιογραφία

Κοτρίδης, Η. (2008). Ρούπελ. Αναμνήσεις των Πρωταγωνιστών: Σέρρες.

Κούκλατζης, Ν. (χ.χ) Άρθρα σε συνέχειες, στην εφημερίδα «Η Ορεστιάδα» του Συλλόγου Απογόνων Καραγατσιανών-Αδριανουπολιτών.

Ρουσσόπουλος, Χ. (2014). Η Μάχη της Κρήτης. Ηράκλειο: Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Μαρτυρίες 5.

Τσονίδης, Τ. (1980). Η Ορεστιάδα μας. Ορεστιάδα: Εκπολιτιστικός Σύλλογος Ορεστιάδος.

Χατζηδάκης, Μ. (2017). Ιωάννης Μεταξάς. Πορεία προς την δόξα, 1936-1941. Αθήνα: Πελασγός.

Οχυρά Ρούπελ και Ιστίμπεη. Δήμος Σιντικής. Διαθέσιμο: <https://www.sintiki.gov.gr/tourismos/grammimetaxa>

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΩΝ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΒΥΣΣΑ

Διαμαντής Μυρτσίδης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην οικογένεια των Καραθεοδωρή δεσπόζουν εξέχουσες προσωπικότητες της Ελλάδας αλλά και του κόσμου (πρωθυπουργοί, διπλωμάτες και επιστήμονες), όπως ο ηγέμονας της Σάμου Αλέξανδρος Καραθεοδωρή και ο κορυφαίος μαθηματικός Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή. Γενάρχη της οικογένειας θεωρείται ο Στέφανος Καραθεοδωρή, ο οποίος γεννήθηκε το 1789 στο προάστιο Bosnaköy (Βίσα) της Αδριανούπολης και διετέλεσε ιατρός του Σουλτάνου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σήμερα στη Νέα Βύσσα λειτουργεί το Μουσείο των Καραθεοδωρή. Τα επίσημα εγκαίνια του νέου Μουσείου έγιναν το 2017 από τον οικουμενικό πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο. Στο μουσείο εκτός από προσωπικά εκθέματα της οικογένειας των Καραθεοδωρή, φιλοξενεί και θεματικές εκθέσεις, ενώ στο άμεσο μέλλον θα λειτουργούν και πέντε διαδραστικές εφαρμογές. Η παρούσα εργασία, μέσα από συνεντεύξεις με τους βασικούς συντελεστές του μουσείου και την ερμηνευτική προσέγγιση των εκθεμάτων που προβάλλονται κάθε φορά, θα επιχειρήσει να κάνει μια ποιοτική έρευνα για να καταφανεί η εξελικτική πορεία και η προσφορά του συγκεκριμένου μουσείου στην ευρύτερη κοινωνία του δήμου Ορεστιάδας, να αναδειχθούν τα τυχόν προβλήματα και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει και τέλος να διατυπωθούν κρίσεις, εκτιμήσεις και προβλέψεις για τη μελλοντική του πορεία.

Λέξεις κλειδιά: Νέα Βύσσα, Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, Μουσείο Καραθεοδωρή, Στέφανος Καραθεοδωρή, Βίσα

Αφιέρωση

Η εργασία είναι αφιερωμένη στη μνήμη του πολυαγαπημένου μου παππού μου, Διαμαντή, ο οποίος ήταν αυτός που μου έδωσε το έναυσμα για να μελετήσω την ιστορία της Νέας Βύσσας.

Εισαγωγή

Η Νέα Βύσσα δημιουργήθηκε το 1923, όταν με την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάννης, οι Έλληνες κάτοικοι του προαστίου Βοσνοχώρι (Bosnaköy στα τουρκικά και Βίσα στα ελληνικά μετά την απελευθέρωση το 1920) της Αδριανούπολης αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις πατρογονικές εστίες τους και να μετακινηθούν 4 χιλιόμετρα νοτιότερα στο Αχυροχώρι (Ahirköy) (Μαρασλής 1996, Μυρτσίδης & Μυρτσίδης 2019). Σημειώνεται ότι στο Βοσνοχώρι υπήρχαν περισσότερες από 200 οικείες. Σύμφωνα με τον Τανταλίδη (1868), όλοι οι κάτοικοι του χωριού ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι και είχαν ελληνική καταγωγή.

Σήμερα η Νέα Βύσσα αποτελεί τη βορειότερη κωμόπολη της Ελλάδας. Είναι μια πεδινή, εύφορη κωμόπολη και ο πληθυσμός της Νέας Βύσσας ανέρχεται στους 2.805 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Διοικητικά αποτελεί έδρα της Δημοτικής Ενότητας Βύσσας του Δήμου Ορεστιάδας και χωρίζεται σε δύο συνοικισμούς την Άνω και την Κάτω Βύσσα. Όπως ανέφερε σε συνέντευξή της στον γράφοντα η απόγονος της οικογένειας Καραθεοδωρή, Μαρία Παπαδάκη: «Η Νέα Βύσσα εκπροσωπεί μια μοναδική κληρονομιά, που είναι πλούτος για τον Δήμο Ορεστιάδας», καθώς η παλιά Βίσα (Βοσνοχώρι) είχε την τύχη να γεννήσει και να αναθρέψει τον Θεόδωρο Καραθεοδωρή (Γεωργούλης 1997).

Ο Θεόδωρος γεννήθηκε το 1740 στο Βοσνοχώρι. Ήταν μικροέμπορος και «οι Τούρκοι του έδωσαν το τουρκικό επίθετο Καρά, πιθανότατα επειδή ήταν πολύ μελαχρινός» (Τσονίδης 1989). Ο Θεόδωρος αποτελεί το γενάρχη της οικογένειας των Καραθεοδωρή. Παντρεύτηκε την Ελένη και είχαν τρία παιδιά, τον Αντώνη, τη Σουλτάνα και τη Σοφία. Πέθανε το 1789, ενώ η σύζυγός του ήταν έγκυος. Στις 17/3/1789, δύο μήνες μετά τον θάνατο του πατέρα του, γεννήθηκε ο Στέφανος ο οποίος σπούδασε στην Ιταλία και έγινε γιατρός, μαθηματικός και φυσικός. Διετέλεσε προσωπικός ιατρός του Σουλτάνου, ήταν ιδρυτικό

μέλος του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινούπολης και πρωτεργάτης για την ίδρυση της Ιατρικής Σχολής της Κωνσταντινούπολης και μιλούσε 17 γλώσσες. Ο Στέφανος παντρεύτηκε την Λουκία Μαυροκορδάτου και είχαν επτά παιδιά. Πέθανε στις 11/4/1867 αφήνοντας «μέτρια περιουσία» (Τανταλίδης 1868, Τσονίδης 1989). Οι γόνοι της οικογένειας των Καραθεοδωρή ανήλθαν στα ύπατα αξιώματα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας των Οθωμανών, χωρίς όμως να αλλαξοπιστήσουν (Γεωργούλης 1997). Οι απόγονοι της οικογένειας ανέλαβαν σημαντικές θέσεις στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Άλλωστε μέλη της οικογένειας Καραθεοδωρή διετέλεσαν μέχρι και πρωθυπουργοί της Ελλάδας, όπως ο Θεμιστοκλής Σοφούλης και πιο πρόσφατα ο Αντώνης Σαμαράς. Επίσης, αρκετά μέλη της οικογένειας διακρίθηκαν στο εξωτερικό όπως ο μαθηματικός Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, ο οποίος συνεργάστηκε και με τον Albert Einstein και ο επιστήμονας Ιωάννης Χατζηαργύρης (Τσονίδης 1989).

Σήμερα στη Νέα Βύσσα βρίσκεται το Μουσείο των «Καραθεοδωρή». Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι μέσα από συνεντεύξεις με τους βασικούς συντελεστές του μουσείου και την ερμηνευτική προσέγγιση των εκθεμάτων να καταφανεί η εξελικτική πορεία και η προσφορά του συγκεκριμένου Μουσείου στην ευρύτερη κοινωνία του Δήμου Ορεστιάδας, να αναδειχθούν τα τυχόν προβλήματα και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει και τέλος να διατυπωθούν κρίσεις, εκτιμήσεις και προβλέψεις για τη μελλοντική του πορεία.

Οι πρώτες προσπάθειες

Όπως αναφέρει η Μαρία Παπαδάκη, ο πρώτος σταθμός στη δημιουργία του Μουσείου ήταν η ίδρυση του Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» (εικόνα 1) το 1977. Για την ιστορία, ιδρυτικά μέλη του Συλλόγου ήταν οι: Παναγιώτης Καρδαμανίδης, Νικόλαος Πετριτζίκης, Χρυσόστομος Πασσιαλής, Νικόλαος Πετριτζίκης, Διαμαντής Χατζηγεωργακίδης, Γεώργιος Πασσιαλής, Ευάγγελος Γιαννακίδης, Νικόλαος Κανίδης, Νικόλαος Καζακίδης, Διαμαντής Παντσίδης, Ξάνθος Ξανθόπουλος, Σοφία Μαρασλή, Χρυσή Χατζηξανθουλίου, Νικόλαος Παντσίδης, Νικόλαος Λασκίδης, Ζαφείριος Παπαζογλίδης, Απόστολος Ναστούλης, Νικόλαος Βαλασίδης, Ευάγγελος Πετρίδης, Δημήτριος Παντσίδης, Χρήστος Γοδόσης, Αντώνιος Τσικρικουδής, Νικόλαος Γκροζίδης, Ελένη Γκροζίδου, Βασίλειος Χαντηρίδης, Βασίλειος Χαντηρίδης και Βασίλειος Πλιατσικίδης. Πρώτος πρόεδρος του Συλλόγου ήταν ο αείμνηστος εκπαιδευτικός Ξάνθος Ξανθόπουλος (Τσονίδης 1989). Με προσωπική δουλειά, μεράκι και έρευνα ο Πολιτιστικός Σύλλογος «Στέφανος Καραθεοδωρής» κατάφερε μέσα από τις δράσεις του να αναδείξει στους νεότερους τη σημασία και την προσφορά των Καραθεοδωρή. Μια από τις πρώτες ενέργειες του Συλλόγου ήταν η δημιουργία του αγάλματος του Στεφάνου Καραθεοδωρή στην κεντρική πλατεία της Νέας Βύσσας.

Εικόνα 1. Το λογότυπο του Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» (Αρχείο Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής»).

Δεύτερη ημερομηνία–ορόσημο σύμφωνα με την κυρία Παπαδάκη είναι η έκδοση του βιβλίου του αείμνηστου ιστορικού–ερευνητή Τάκη Τσονίδη «Το γένος Καραθεοδωρή» το 1989. Για την άντληση στοιχείων, ο συγγραφέας συνεργάστηκε στενά με τη Δέσποινα Ροδοπούλου-Σκούταρη, κόρη του μαθηματικού Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή. Ο τότε πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου «Στέφανος Καραθεοδωρής», Ευάγγελος Γιαννακίδης, ανέφερε ότι ο Τάκης Τσονίδης ήρθε σε επαφή με τον Σύλλογο. Η έκδοση του βιβλίου έγινε από τον Πολιτιστικό Σύλλογο «Στέφανος Καραθεοδωρής». Το βιβλίο έγινε ανάρπαστο, εξαντλήθηκε πολύ γρήγορα, επανατυπώθηκε και αποτελεί και σήμερα σημαντική πηγή γνώσης για την οικογένεια των Καραθεοδωρή. Ο Τάκης Τσονίδης τιμήθηκε από τον Σύλλογο για τη σημαντική προσφορά του.

Στη συνέχεια η κόρη του μαθηματικού Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή μαζί με την οικογένεια των Καραθεοδωρή μετά από πρόσκληση του Συλλόγου «Στέφανος Καραθεοδωρής» και του ερευνητή Τάκη Τσινίδη επισκέφθηκαν τη Νέα Βύσσα το 1991. Η Μαρία Παπαδάκη αναφέρει στον γράφοντα: «Ήταν η πρώτη επαφή με τον γενέθλιο τόπο. Η επίσκεψη μας αντάμειψε πέρα από κάθε προσδοκία. Θαυμάσαμε την προσήλωση των κατοίκων στην ιστορία του τόπου καθώς και την επιμονή τους να διατηρήσουν ζωντανά τα ήθη και έθιμα τους. Τον πλούτο των παραδόσεων σε συνδυασμό με μία σύγχρονη δυναμική κοινωνία. Διακρίναμε μία φλόγα για μάθηση και πρόοδο. Με μεγάλη συγκίνηση διαπιστώσαμε το σεβασμό και την αγάπη που τρέφουν οι κάτοικοι της Νέας Βύσσας για τους προγόνους μας και την τιμητική θέση που αυτοί κατέχουν στην πόλη τους». Σύμφωνα με τον Ευάγγελο Γιαννακίδη ως απόρροια της συνάντησης ήταν η εντατικοποίηση των προσπαθειών για τη διοργάνωση ενός διεθνούς μαθηματικού συνεδρίου στη Νέα Βύσσα. Στην προσπάθεια αυτή ήταν καταλυτικός ο ρόλος των καθηγητών μαθηματικών του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης Θωμά Βουγιουκλή και +Μιχάλη Κεσογλίδη.

Τελικά, το παγκόσμιο μαθηματικό συνέδριο «Constantin Caratheodory in his... origins» διοργανώθηκε από την 1η έως την 4η Σεπτεμβρίου 2000 στη Νέα Βύσσα και τη Νέα Ορεστιάδα. Στο συνέδριο συμμετείχε πλήθος καθηγητών και ερευνητών από τα πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού.

Εικόνα 2. Στιγμιότυπο από το συνέδριο του Καραθεοδωρή στο πνευματικό κέντρο της Νέας Βύσσας το 2000 (Αρχείο Ευάγγελου Γιαννακίδη). Στο βήμα βρίσκεται η κόρη του μαθηματικού Δέσποινα Ροδοπούλου. Εικονίζονται οι Καθηγητές Θωμάς Βουγιουκλής και Ευάγγελος Γιαννακίδης, πρόεδρος Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής».

Το πρώτο Μουσείο

Σύμφωνα με τους Ευάγγελο Γιαννακίδη και Μαρία Παπαδάκη στο συνέδριο προτάθηκε η δημιουργία πτέρυγας «Καραθεοδωρή» στο υφιστάμενο Λαογραφικό Μουσείο της Νέας Βύσσας. Το Λαογραφικό Μουσείο στεγαζόταν στο πνευματικό κέντρο Νέας Βύσσας. Η συλλογή των Καραθεοδωρή περιείχε προσωπικά αντικείμενα που παραχωρήθηκαν από την οικογένεια των Καραθεοδωρή στον Πολιτιστικό Σύλλογο Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» για τον σκοπό αυτό. Ωστόσο, το Μουσείο ήταν πολύ μικρό και ήταν επιτακτική η ανάγκη για τη δημιουργία ενός νέου μεγαλύτερου Μουσείου. Ο Ευ-

άγγελος Γιαννακίδης ανέφερε ότι μετά από ενέργειες του Συλλόγου, «προσωπική δουλειά και επαφές με την Α/βάθμια, πήραμε το 3ο δημοτικό σχολείο», για τη στέγαση του Λαογραφικού Μουσείου. Έτσι, προσωρινά εξοπλίζεται το σχολείο με την ήδη υπάρχουσα συλλογή του Καραθεοδωρή (βιβλία, έγγραφα, φωτογραφίες κ.ά.) και τις νέες παραλαβές. Παράλληλα, την ίδια περίοδο ο Δήμος Βύσσας αγόρασε οικόπεδο στην τοποθεσία «Παρατηρητήριο», με σκοπό την ανέγερση του Μουσείου των Καραθεοδωρή. Οι μελέτες προχώρησαν, ωστόσο η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με διάφορους άλλους λόγους δεν κατέστησαν εφικτή τη δημιουργία του νέου Μουσείου στο «Παρατηρητήριο».

Στις 17 Ιουλίου 2012 ο Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» ζήτησε την παραχώρηση της αίθουσας του πρώην Δημοτικού Συμβουλίου Βύσσας για τη στέγαση του Μουσείου του «Γένους Καραθεοδωρή» (Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» 2012). Αλλωστε το Δημοτικό Συμβούλιο δεν χρησιμοποιούσε πλέον την αίθουσα, καθώς με την εφαρμογή του «Σχεδίου Καλλικράτης» το 2011 ο Δήμος Βύσσας έπαψε να υφίσταται και συγχωνεύτηκε με τον Δήμο Ορεστιάδας.

Το έτος «Καραθεοδωρή»

Το 2016 ο Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» πρότεινε την ανακήρυξη της επόμενης χρονιάς (2017) ως «Έτους Καραθεοδωρή» στο Δήμο Ορεστιάδας, λόγω της συμπλήρωσης 150 ετών από τον θάνατο του μεγάλου ιατροφιλόσοφου Στεφάνου Καραθεοδωρή. Η πρόταση του Συλλόγου έγινε αποδεκτή από το Δημοτικό Συμβούλιο Ορεστιάδας. Την επόμενη χρονιά (2017), στα πλαίσια του Έτους Καραθεοδωρή υλοποιήθηκαν ποικίλες δράσεις, με αποκόρυφωμα την επίσκεψη του Οικουμενικού Πατριάρχη στη Νέα Βύσσα και τη διοργάνωση επιστημονικού συμποσίου.

Αρχικά, στις 11-1-2017 ο Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» αποφάσισε την απόσυρση της λαογραφικής συλλογής του Συλλόγου και τη μεταφορά της σε νέο οίκημα, που παραχωρήθηκε στον Σύλλογο, στην Κάτω Βύσσα (Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» 2017). Παράλληλα, αποφασίστηκε η μεταφορά του Μουσείου του Γένους Καραθεοδωρή στον χώρο του παλιού 3ου Δημοτικού Σχολείου Νέας Βύσσας, το οποίο σταμάτησε να λειτουργεί τη δεκαετία του 2000. Το κτίριο είναι λιθόκτιστο, κεραμοσκεπές και βρίσκεται πλάι στον Ιερό Ναό των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης της Ανω Βύσσας. Το συνολικό εμβαδόν του κτιρίου ξεπερνάει τα 365 τ.μ. (Ζάννος & Νάσανας 2020). Η Μαρία Παπαδάκη αναφέρει για το κτίριο αυτό: «το όμορφο σχολείο που είχε μείνει από την αρχή στην καρδιά μας».

Τα εγκαίνια του νέου Μουσείου των Καραθεοδωρή έγιναν στις 23/9/2017 από τον οικουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο, στα πλαίσια των τριήμερων εκδηλώσεων που πραγματοποιήθηκαν στη Νέα Βύσσα. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης ανέφερε στην ομιλία του: «Η συμπλήρωσις εκατόν πενήντα ετών από της εκδημίας του Στεφάνου Καραθεοδωρή, διακεκριμένου ιατρού και αι οργανωθείσαι τιμητικά εκδηλώσεις κατά το αφιερωθέν εις αυτόν έτος 2017... εις τον γενέθλιον αυτού τόπον κατά τας ημέρας αυτάς, οδήγησαν τα βήματά μας εκ της βασιλίδος των πόλεων και πάλιν εις την ευλογημένην αυτήν περιοχίην της Θράκης και δια πρώτην φοράν εις την Νέαν Βύσσαν. Το γεγονός της εκατοστής πεντηκοστής επετείου της κοιμήσεως του μεγάλου επιστήμονος ο οποίος ετίμησε και ευεργέτησε πολλαπλώς το ευσεβές ημών γένος και το οργανούμενον προς τιμήν του επιστημονικόν συνέδριον, αποτελούν εξαιρετικήν ευκαιρίαν δια να εγκαινιάσωμεν σήμερον όλοι μαζί το μουσείον Καραθεοδωρή εδώ εις την Νέαν Βύσσαν, τον τόπον ο οποίος ολίγον μόνο απέχει από την αρχικήν κοιτίδα της μεγάλης και λαμπράς αυτής οικογενείας η οποία προσέφερε πλείστους αγλαούς καρπούς για τους οποίους δικαίως καυχάσθε σεις οι συμπολίται αυτού. Η δημιουργία του μουσείου τούτου του φέροντος το όνομα της οικογενείας Καραθεοδωρή αποτελεί οφειλομένην τιμήν προς αυτήν δια την ανεκτίμητον προσφοράν της, συγχρόνως όμως και ανταπόδοσιν της τιμής την οποία απολαμβάνει η Νέα Βύσσα ως γενέτειρα τόσων διασήμων επιστημόνων και ευεργετών ως τα μέλη της οικογενείας αυτής, τα οποία ανέδειξαν και ετίμησαν τον μικρόν τούτον τόπον, όπως συνέβη και με άλλας μικράς πόλεις αι οποίαι εγένοντο γνωσταί και εδοξάσθησαν εκ των επιφανών αυτών βλαστών» (Μαρασλής 2018). Κατά την τελετή των εγκαινίων παρουσιάστηκε το πορτραίτο του Στεφάνου Καραθεοδωρή που φιλοτέχνησε ο διεθνής ζωγράφος Δημήτρης Ναλμπάντης (Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» 2017).

Εικόνα 3. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος μαζί με τα μέλη του Δ.Σ. του Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» στην είσοδο του Μουσείου των Καραθεοδωρή το 2017 (Φωτογραφία: Διαμαντής Μυρτσίδης).

Εικόνα 4. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος στην προτομή του Στεφάνου Καραθεοδωρή στο Μουσείο των Καραθεοδωρή το 2017. Διακρίνονται οι απόγονοι των Καραθεοδωρή Στέφανος Γερούλανος, Μαρία Παπαδάκη και Αντώνης Σαμαράς (Αρχείο Αναστάση Μαρασλή).

Το Μουσείο σήμερα

Σήμερα το Μουσείο των Καραθεοδωρή είναι ένα βιογραφικό - ιστορικό μουσείο και αναπτύσσονται οι προσωπικότητες των μελών της οικογένειας Καραθεοδωρή. Τα μόνιμα εκθέματα του Μουσείου περιλαμβάνουν υλικό που έχει παραχωρηθεί από τους απογόνους της οικογένειας Καραθεοδωρή, τον Πολιτιστικό Σύλλογο Νέας Βύσσης - Στέφανος Καραθεοδωρής και το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα. Οι μόνιμες εκθέσεις βρίσκονται στις δύο ανατολικές αίθουσες του κτιρίου και σε ένα μέρος των διαδρόμων του. Στην πρώτη αίθουσα δεσπόζει το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας Καραθεοδωρή και η προτομή του Στεφάνου Καραθεοδωρή. Στη δεύτερη αίθουσα υπάρχουν προσωπικά αντικείμενα των Καραθεοδωρή. Επιπλέον, το Μουσείο διαθέτει μία αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, η οποία φιλοξενεί εκδηλώσεις και περιοδικές εκθέσεις, καθώς και βοηθητικούς χώρους γραφείων (Ζάννος & Νάσανας 2020). Το Μουσείο λειτουργεί υπό την αιγίδα του Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσης «Στέφανος Καραθεοδωρής» και είναι επισκέψιμο κατόπιν ραντεβού.

Εικόνα 5. Το λογότυπο του Μουσείου των Καραθεοδωρή (Αρχείο Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσης «Στέφανος Καραθεοδωρής»).

Πέρα από τις μόνιμες εκθέσεις στο Μουσείο υπάρχουν και περιοδικές εκθέσεις. Από το 2018 έως το 2020 το Μουσείο φιλοξένησε την έκθεση του Στέφανου Γερούλάνου «Κ.Π. Καβάφη απόκρυφη ιστορία», η οποία είναι υπό την αιγίδα του ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος. Ακόμη, στο Μουσείο γίνονται παρουσιάσεις βιβλίων. Το Μουσείο των Καραθεοδωρή διαθέτει τη δική του σελίδα στο facebook.

Εικόνα 6. Ο εκπαιδευτικός Σαράντης Σαραντίδης ξεναγεί τους επισκέπτες του Μουσείου στο γενεολογικό δέντρο της οικογένειας Καραθεοδωρή το 2020 (Αρχείο Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσης «Στέφανος Καραθεοδωρής»).

Εικόνα 7. Ο καθηγητής Στέφανος Γερουλάνος ξαναγεί τους επισκέπτες στην περιοδική έκθεση του Μουσείου «Κ.Π. Καβάφη απόκρυφη ιστορία» το 2018 (Φωτογραφία: Διαμαντής Μυρτσιδής).

Το μέλλον

Όπως ανέφερε η Μαρία Παπαδάκη το μέλλον του Μουσείου προμηνύεται ευοίωνο και «ο Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσης «Στέφανος Καραθεοδωρής» έχει μπροστά ακόμη καλύτερα χρόνια. Και αυτό οφείλουν να το αντιληφθούν και να το κατανοήσουν όλοι». Με την άποψη της κυρίας Παπαδάκη συμφωνούν τόσο ο Χρήστος Ορμανλίδης όσο και ο Ευάγγελος Γιαννακίδης. Αλλωστε το Μουσείο έχει ενταχθεί στο έργο GreeTHiS του Προγράμματος Διασυνοριακής Συνεργασίας για την Λεκάνη της Μαύρης Θάλασσας 2014 - 2020 (ENI CBC “Black Sea Basin” 2014-2020) μετά την αίτηση του Δήμου Ορεστιάδας στις 31.05.2017. Η δράση I3.2 (Virtual Museum) του Προγράμματος αφορά τη δημιουργία ενός εικονικού μουσείου. Μέσω του έργου GreeTHiS το Μουσείο προμηθεύτηκε σημαντικό εξοπλισμό και νέα τεχνολογικά εργαλεία (προθήκες εκθεμάτων, ειδικές εκθεσιακές κατασκευές που ενσωματώνουν ψηφιακό εξοπλισμό, πάνελ, συστήματα φωτισμού LED, πάνελ και ψηφιακές εκτυπώσεις εποπτικού υλικού) (Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Ορεστιάδας 2020). Τη στιγμή που γράφονταν αυτές οι γραμμές αυτές, τα έργα αναβάθμισης του Μουσείου βρίσκονταν σε πλήρη εξέλιξη.

Με την ολοκλήρωση των έργων η όψη του Μουσείου θα είναι διαφορετική. Ειδικότερα, μέσω των προηγμένων εφαρμογών πολυμέσων θα «ζωντανέψουν» τα μέλη της οικογένειας Καραθεοδωρή και θα γίνει απεικόνιση της προσφοράς και του έργου των Καραθεοδωρή, στην τοπική και ευρωπαϊκή ιστορία. Μία από τις αίθουσες του Μουσείου θα μετατραπεί σε αίθουσα προβολής εμβληματικής πραγματικότητας. Θα εγκατασταθεί ένα πλέγμα προβολέων τοποθετημένων σε κυψέλες για τη δημιουργία της επαυξημένης εμπειρίας και ένας αριθμός αισθητήρων θα εγκατασταθεί στους τοίχους για την καταγραφή της εισόδου των χρηστών επιτρέποντας διάφορες μορφές εξελιγμένων αλληλεπιδράσεων.

Συνολικά θα υπάρχουν πέντε οπτικοακουστικές εφαρμογές. Η πρώτη οπτικοακουστική εφαρμογή, αφορά τα πορτραίτα της οικογένειας Καραθεοδωρή. Μέσω της εφαρμογής οι επισκέπτες θα ταξιδεύουν εικονικά από τον 18ο έως τον 20ό αιώνα σε διάφορα μέρη της Ευρώπης όπου ζούσαν τα μέλη των Καραθεοδωρή. Οι χρήστες θα μπορούν να αλληλεπιδρούν με το πορτρέτο - μέλος της οικογένειας Καραθεοδωρή. Η δεύτερη εφαρμογή θα επικεντρωθεί στον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή, ο οποίος θεωρείται ο μεγαλύτερος Έλληνας μαθηματικός, μετά τα αρχαία χρόνια. Θα προσφέρει μια σε βάθος παρουσίαση βιογραφία του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή και έναν διασκεδαστικό τρόπο προσέγγισης των θεμελιωδών γνώσεων των μαθηματικών και της φυσικής, σε πεδία που ανήκαν στο ερευνητικό ενδιαφέρον του Καραθεοδωρή, όπως η θερμοδυναμική, η θεωρία των μετρήσεων κ.ά. Θα υπάρχουν τρεις διαφορετικές εκδόσεις των πολυμέσων, για τους μαθητές, για τους ενήλικες και τους επισκέπτες με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στα μαθηματικά και τη φυσική αντίστοιχα. Η τρίτη εφαρμογή θα αφορά «τον κόσμο των μαθηματικών» αναδεικνύοντας τη μαγεία των μαθηματικών αποδεικνύοντας ότι τα μαθημα-

τικά μπορεί να είναι, παράλληλα, και διασκεδαστικά. Η τέταρτη εφαρμογή αφορά τα αρχεία των Καραθεοδωρή, δίνοντας τη δυνατότητα στους επισκέπτες να εξετάσουν με λεπτομέρεια ορισμένα από τα έγγραφα, τα γράμματα και τα βιβλία, που έχουν γραφτεί από τα μέλη της οικογένειας Καραθεοδωρή. Η εφαρμογή θα φιλοξενεί συνολικά 20 επιστολές και έγγραφα και 4 βιβλία. Στη συλλογή θα υπάρχουν και μερικά από τα φημισμένα παιδικά βιβλία της Πηνελόπης Δέλτα, η οποία ήταν παντρεμένη με απόγονο των Καραθεοδωρή. Η τελευταία εφαρμογή θα επιτρέπει στους επισκέπτες να βγάλουν φωτογραφίες με μέλη της οικογένειας Καραθεοδωρή, κρατώντας στο χέρι μια από τις πέντε διαφορετικές κάρτες με QR Code. Καθώς οι χρήστες θα κρατούν την κάρτα, η εφαρμογή θα ενσωματώνει το πρόσωπό τους σε ένα πορτρέτο με μέλος της οικογένειας Καραθεοδωρή, δημιουργώντας μια φωτογραφία από το παρελθόν, τις οποίες θα μπορούν να κοινοποιήσουν στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Η εφαρμογή θα λειτουργήσει μαζί με τη διαδικτυακή σελίδα του Μουσείου στο facebook (Αυτοτελές τμήμα Προγραμματισμού, Ανάπτυξης και Πληροφορικής Δήμου Ορεστιάδας 2020). Σημειώνεται ότι όπως ανέφερε η Θεοδώρα Αυγουλίδου, διαχειρίστρια του έργου GreeTHiS, τόσο ο νέος εξοπλισμός όσο και οι εφαρμογές που θα χρησιμοποιηθούν έχουν θετικό περιβαλλοντικό πρόσημο.

Εικόνα 8. Προσομοίωση της εφαρμογής «Γίνετε μέλος της οικογένειας»

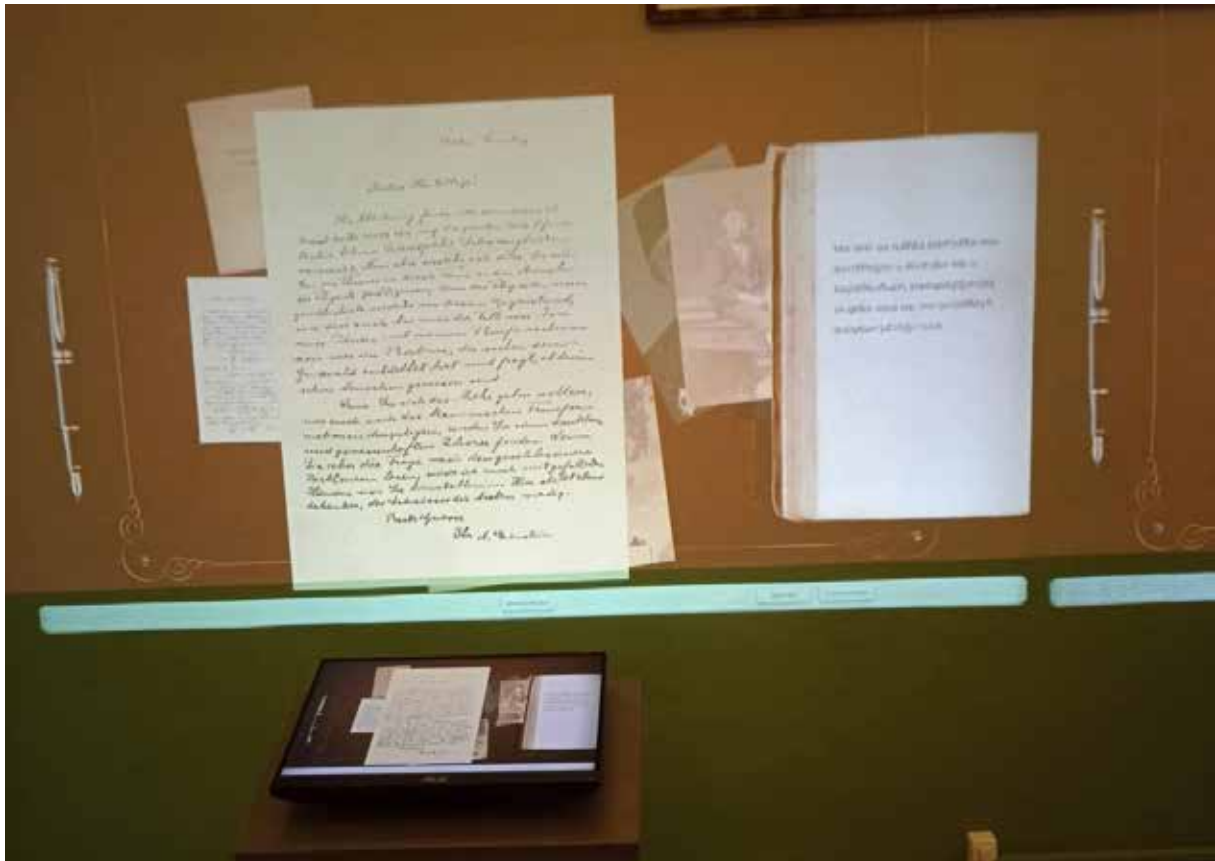
(Πηγή: Αυτοτελές τμήμα Προγραμματισμού, Ανάπτυξης και Πληροφορικής Δήμου Ορεστιάδας 2020).

Με την ολοκλήρωση των έργων το Μουσείο των Καραθεοδωρή θα αποτελείται από τις παρακάτω ενότητες:

- E1 Καλώς ορίσατε στο Μουσείο των Καραθεοδωρή
- E2 Χάρτης του κόσμου
 - 1 Στέφανος Καραθεοδωρή
 - 2 Κωνσταντίνος Α. Καραθεοδωρή
 - 3 Αλέξανδρος Καραθεοδωρή
 - 4 Κωνσταντίνος Σ. Καραθεοδωρή
 - 5 Ιωάννης Χατζηαργύρης
 - 6 Γυναίκες των Καραθεοδωρή
- E3 Επίλογος

Ειδικότερα, στην αίθουσα υποδοχής θα παρουσιάζεται συνοπτικά η νεότερη ιστορία της Θράκης, της Νέας Βύσσας και της οικογένειας των Καραθεοδωρή. Στην κυρίως έκθεση θα αναπτύσσονται οι προσωπικότητες πέντε μελών των Καραθεοδωρή και των γυναικών της οικογένειας στην περίμετρο των τοίχων μέσα από υλικά τεκμήρια (έγγραφα, χάρτες, χαρακτηριστικά, βιβλία, χειρόγραφα, φωτογραφίες, προσωπικά αντικείμενα, αναμνηστικά, χρηστικά και διακοσμητικά οικιακά σκεύη, έπιπλα, όπλα, όργανα εργαστηρίου, τμήματα ενδυμασίας, αλλά και πίνακες ζωγραφικής) και εποπτικό υλικό, ενώ στο κέντρο των αιθουσών θα φιλοξενούνται οι ψηφιακές - διαδραστικές εφαρμογές που παρουσιάστηκαν προηγουμένως. Τέλος, η έκθεση θα κλείνει με τη διαδραστική παρουσίαση της οικογένειας και την προβολή βίντεο με μαρτυρίες των απογόνων της (Ζάννος & Νάσανας 2020).

Επιπλέον, όπως ανέφερε ο Πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» Χρήστος Ορμανλίδης, δημιουργείται ένα Δίκτυο Δήμων Καραθεοδωρή για τη νομική υπόσταση του Μουσείου των Καραθεοδωρή. Στο Δίκτυο πέρα από τον Πολιτιστικό Σύλλογο Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» θα συμμετέχουν οι Δήμοι Ορεστιάδας και Σάμου –όπου μεγαλούργησε ο Αλέξανδρος Καραθεοδωρής- και εκπρόσωποι της οικογένειας των Καραθεοδωρή.

Εικόνα 9. Εφαρμογή με τα προσωπικά αρχεία των Καραθεοδωρή σε ψηφιακή μορφή (Φωτογραφία Διαμαντή Μυρτσίδα 2022).

Εικόνα 10. Επισκέπτες του Μουσείου παρακολουθούν τη διαδραστική παρουσίαση της οικογένειας των Καραθεοδωρή το 2022 (Αρχειο Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσης «Στέφανος Καραθεοδωρής»).

Επίλογος

Η οικογένεια Καραθεοδωρή με καταγωγή από το Βοσνοχώρι (Βίσα) αποτελεί μια από τις σημαντικότερες ελληνικές οικογένειες, με σημαντική επιρροή στην Ελλάδα τους τελευταίους δύο αιώνες. Δυστυχώς, η πορεία του πληθυσμού των χωριών και των κωμοπόλεων του Δήμου Ορεστιάδας δεν είναι ανάλογη της οικογένειας των Καραθεοδωρή, όπως φαίνεται και από τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής, με τον πληθυσμό τους να έχει ελαττωθεί σημαντικά. Ωστόσο, ακόμα περισσότερο έχει μειωθεί ο πληθυσμός των νεότερων –ηλικιακά– ανθρώπων, το οποίο ισχύει και για την κωμόπολη της Νέας Βύσσας. Παρά τα προβλήματα που υπάρχουν ο Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής» εξακολουθεί να διατηρεί τη δυναμική του και το μέλλον του Συλλόγου και του Μουσείου των Καραθεοδωρή φαίνεται ευοίωνο. Άλλωστε, το Μουσείο των Καραθεοδωρή και κατ' επέκταση την κωμόπολη της Νέας Βύσσας επισκέπτεται πλήθος κόσμου καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Στόχος αποτελεί το Μουσείο να εξελιχθεί σε ορόσημο της περιοχής – αντάξιο του ονόματος των Καραθεοδωρή. Σε αυτό θα βοηθήσει και το έργο GreeThis συμβάλλοντας στην αξιοποίηση της πολιτιστικής και της ιστορικής κληρονομιάς των Καραθεοδωρή και της Νέας Βύσσας. Με την ολοκλήρωση των έργων από το Πρόγραμμα GreeThis, αναμένεται ότι θα υπάρξει αύξηση του τουρισμού, κυρίως του θεματικού – επιστημονικού τουρισμού τόσο στη Νέα Βύσσα όσο και στην ευρύτερη περιοχή, ιδιαίτερα στους χώρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος, όπως το Λαογραφικό Μουσείο Νέας Βύσσας, το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας, την ιστορική βιβλιοθήκη του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως και τον αρχαιολογικό χώρο της Μ. Δοξιάρας – Ζώνης. Για τον λόγο αυτό, απαιτείται σύνεση και συνεργασία όλων των φορέων της ευρύτερης περιοχής με στόχο την τουριστική ανάπτυξή της, ώστε να παρουσιάσει ένα δελεαστικό ταξιδιωτικό προορισμό και προσελκύοντας εσωτερικό και διεθνή τουρισμό στην περιοχή.

Βιβλιογραφία

- Αυτοτελές τμήμα Προγραμματισμού, Ανάπτυξης και Πληροφορικής Δήμου Ορεστιάδας (2020). Υπηρεσίες δημιουργίας εφαρμογών πολυμέσων και προμήθεια εξοπλισμού για τη λειτουργία εφαρμογών πολυμέσων για τον εκθεσιακό χώρο «Καραθεοδωρή» στη Ν. Βύσσα στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου GreeThis. Ορεστιάδα: Δήμος Ορεστιάδας.
- Γεωργούλης, Σ. (1997). Νέα Βύσσα: Νέες Θερμοπύλες. Αθήνα: Εκδ. οργανισμός Λιβάνη.
- Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Ορεστιάδας, (2020). Προμήθεια εξοπλισμού για την προβολή εκθεμάτων στον εκθεσιακό χώρο «Καραθεοδωρή» στη Ν. Βύσσα, στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου: GreeThis. Ορεστιάδα: Δήμος Ορεστιάδας.
- Ζάννος, Σ., Νάσανας, Σ. (2020). Μουσειογραφική Μελέτη / Μουσείο των Καραθεοδωρή, Νέα Βύσσα.
- Μαρασλής, Α. (2018). Σαν σήμερα πέρυσι 25/9/2017. Διαθέσιμο: https://www.facebook.com/photo?fb_id=259001128090515&set=a.259001098090518
- Μαρασλής, Α. (1996). Το Μποσνοχώρι Γη και Χρόνος. Β' έκδοση. Θεσσαλονίκη: Σύλλογος Ακριτών Νέας Βύσσας Έβρου.
- Μυρτσίδης, Δ., Μυρτσίδης, Χ. (2019). Τα παραδοσιακά καφενεία της Νέας Βύσσας. Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας, 13 - 15 Οκτωβρίου 2017, Νέα Ορεστιάδα: Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμος Ορεστιάδας, σελ. 74-84.
- Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας (2017). Εγκαίνια του Μουσείου των Καραθεοδωρή στη Νέα Βύσσα και συμπόσιο αφιερωμένο στη μνήμη του Στεφάνου Καραθεοδωρή. Σε: Πρακτικό συνεδριάσεων, νούμερο 16 / 11-1-2017.
- Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας (2017). Προσωρινή απόσυρση της λαογραφικής συλλογής του Συλλόγου. Σε: Πρακτικό συνεδριάσεων, νούμερο 1 / 11-1-2017.
- Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας (2012). Παραχώρηση αίθουσας πρώην Δημοτικού Δήμου Βύσσας για τη στέγαση του Μουσείου Γένους Καραθεοδωρή. Σε: Πρακτικό συνεδριάσεων, νούμερο 12 / 17-7-2012.
- Συνεντεύξεις με Θεοδώρα Αυγουλίδου, Θωμά Βουγιουκλή, Ευάγγελο Γιαννακίδη, Σταμάτη Γεωργούλη, Βλασάκη Καλεντζίδη, Μαρία Παπαδάκη και Χρήστο Ορμανλίδη.
- Τανταλίδης, Η. (1868). Βίος Στεφάνου Καραθεοδωρή Ιατρού. Κωνσταντινούπολη: Ελληνικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος
- Τσονίδης, Τ. (1989). Το Γένος Καραθεοδωρή. Νέα Ορεστιάς: Έκδοση Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής».

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ

Δημήτριος Γκεντσίδης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία καταγράφει και αναδεικνύει επαγγέλματα και επαγγελματίες από την Αδριανούπολη στη Νέα Ορεστιάδα. Επαγγέλματα που χάθηκαν μέσα στο διάβα του χρόνου, περιγραφές από ακούσματα παλαιών επαγγελματιών, που έζησαν τις ίδιες δυσκολίες της ζωής μέχρι και τα πρώτα βήματά τους σαν πρόσφυγες στη νέα πόλη, τη Νέα Ορεστιάδα.

Λέξεις κλειδιά: *Επαγγέλματα, επαγγελματίες, Αδριανούπολη, Νέα Ορεστιάδα*

Εισαγωγή

Με την εργασία αυτή θα αναδειχθούν επαγγέλματα, συντεχνίες- εσνάφια, που τα περισσότερα χάθηκαν μέσα στο διάβα του χρόνου. Θα παρουσιαστούν περιγραφές από επαγγελματίες που θα αναδείξουν τις δυσκολίες αλλά και τις ευκαιρίες για μια καλύτερη ζωή στο ταξίδι από την Αδριανούπολη στη Νέα Ορεστιάδα.

Η Αδριανούπολη ήταν ένα από τα σημαντικότερα εμπορικά κέντρα. Το μεγαλύτερο μέρος των εμπορικών δραστηριοτήτων ανήκε στα χέρια των Ελλήνων.

Σε ανέκδοτο χειρόγραφο του Ι. Μαγκριώτη του 1908, αρχείο Κ. Παραπαγγίδη, υπάρχει καταγραφή 68 επαγγελμάτων της Αδριανούπολης. Ο Μαγκριώτης μας πληροφορεί ότι πολλές από αυτές τις συντεχνίες, όπως λ.χ. οι παντοπώλες, οι γουναράδες, οι κρεοπώλες, ράπτες και άλλοι, ήταν ενταγμένες σε σωματεία ή συλλόγους αναγνωρισμένους και οι οποίοι πολλές φορές είχαν αξιόλογη κοινωφελή δράση. Οι συντεχνίες αυτές ορισμένες ημέρες του έτους εόρταζαν κάνοντας αρχιερατική λειτουργία με μνημόσυνο υπέρ των συντεχνιτών τους που απεβίωσαν και έδιναν κόλλυβα και άρτους στο εκκλησίασμα. Τα εσνάφια είχαν τις σημαίες τους όπου απεικονίζονταν ο προστάτης του Σωματείου τους (οι κρεοπώλες γιόρταζαν των Ταξιαρχών, οι γεωργοί του Αγίου Μοδέστου, οι σιδεράδες του Προφήτη Ηλία, οι ράπτες των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης). Μάλιστα, είχαν τα δικά τους στέκια-καφενεία «εσνάφκαϊβελερί». Εκείνες τις ημέρες δινόταν σ' αυτούς η ευκαιρία να κάνουν φιλανθρωπικές πράξεις και να γίνουν αρωγοί σε εκπαιδευτικά ιδρύματα προσφέροντας σ' αυτά ποσά ανάλογα με την οικονομική τους δύναμη.

Σύμφωνα με αυθεντικές στατιστικές στο έργο του Μ.Α. Αντωνιάδη, άλλοτε βουλευτή Αδριανούπολης στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, αν και ο Ελληνικός πληθυσμός της Αδριανούπολης σε σύγκριση με το άθροισμα του πληθυσμού του Τουρκικού στοιχείου που υπερείχε αριθμητικά μαζί με τις λοιπές σύνοικες εθνότητες αποτελούσε μειονότητα, οι βιομηχανικές και οι εμπορικές επιχειρήσεις που βρίσκονταν στα χέρια των Ελλήνων ισοδυναμούσαν με το 70% του συνόλου. Από αυτό μπορεί κάποιος να συμπεράνει και να εκτιμήσει την ανωτερότητα του Ελληνικού πνεύματος.

Για όλα αυτά έγραψαν και δικοί μας αλλά και ξένοι, όπως ο Bianconi (F. Bianconi, *Ethnographie de la Turquie d' Europe*, Gotha 1861, p. 40). «Στις επαρχίες που περιλαμβάνονται ανάμεσα στη θάλασσα του Αρχιπελάγους προς Νότο και στις μεγάλες αρτηρίες του κέντρου της Ευρωπαϊκής Τουρκίας οι μόνοι ασχολούμενοι με το εμπόριο των δημητριακών, που γίνεται στην πλούσια επαρχία του Έβρου, είναι οι Έλληνες. Αυτοί είναι οι αποκλειστικοί κύριοι του εξαγωγικού εμπορίου της Τουρκίας από τα λιμάνια του Εύξεινου Πόντου και του Αρχιπελάγους».

Άλλος Ιταλός γράφει: «η υπεροχή του ελληνισμού από κοινωνική και οικονομική άποψη είναι απόλυτη» (Amadori Virgily, *La questione Rumeliota et la politica Halisana*, Bitondo 1908, p. 34). Ο Charles Vellay λέει: «Οι Έλληνες της Θράκης και του βιλαετίου Αδριανουπόλεως υπερέχουν στο εμπόριο, η δραστηριότητα και ο πολιτισμός τους εξασφαλίζουν σε αυτούς μια προνομακή θέση. Είναι στα αλήθεια οι κύριοι κάθε οικονομικής κίνησης».

Στην παρούσα εργασία θα παρουσιαστεί συνοπτικός κατάλογος επαγγελμάτων που άνθισαν στην Αδριανούπολη από το 1900-1920 και πολλά από αυτά μεταφέρθηκαν στη Νέα Ορεστιάδα. Ο συνολικός αριθμός τους είναι εκατόν σαράντα τέσσερα. Τα πρώτα εξήντα οκτώ επαγγέλματα ήταν συντεχνίες ορθοδόξων Ελλήνων όπως μας πληροφορεί ο Ι. Μαγκριώτης, σύμφωνα με τους κώδικες της Αδριανούπολης που διασώθηκαν στα γραφεία του Ταμείου Ανταλλαξίμων Κοινοτικών και κοινωφελών περιουσιών. (Ι. Μαγκριώτης 1908). Κατόπιν προσωπικής έρευνας του γράφοντος τα υπόλοιπα επαγγέλματα που δεν ανήκαν σε συντεχνίες (ΕΣΝΑΦΙΑ), αλλά αποτελούσαν σημαντικό κομμάτι της επαγγελματικής ζωής της πόλης.

1. Γουναράδες
2. Παντοπώλες (εδώδιμα-αποικιακά)
3. Καπαματζήδες (υπαίθριοι ψήστες)
4. Καλπακτσήδες (πιλοποιοί ή καπελάδες)
5. Αμπατζήδες – χοντροραφτάδες (κατασκευαστές ετοιμών ενδυμάτων από αμπά, ντόπιο μάλλινο ύφασμα)
6. Ντερμεντζήδες (μυλωνάδες). Η δουλειά στους μύλους άρχισε τον Οκτώβρη και βαστούσε μέχρι το τέλος της άνοιξης. Οι γεωργοί έδιναν τη σοδειά τους και εκτός από χρήματα έπαιρναν και αλεύρι, όσο χρειαζόταν να περάσουν τη χρονιά τους. Η διαδικασία παραγωγής ήταν η εισαγωγή σιταριού, καθαρισμός, πλύσιμο από τα ζιζάνια, άλεσμα. Κοσκίνισμα και στην συνέχεια συσκευασία σε σάκους. Οι μύλοι έβγαζαν και προϊόντα όπως το σιμιγδάλι και το πίτουρο. Στα παλαιότερα χρόνια έπεφτε το νερό του ποταμού πάνω στη φτερωτή (βαγένι) και λειτουργούσε έτσι ο αλεστικός μηχανισμός. Έτσι ήταν ο αρχικός αλευρόμυλος του Πέτρου Αλτιναλμάζι στο Κάραγατς. Λίγο πιο κάτω ο μύλος των Φουντουκλιάν Αζαρία Βενσουσάμ στη θέση «τ'ανάμεσα», ανάμεσα των δύο γεφυρών του Έβρου και Τόντζου· υπάρχει μέχρι και σήμερα το κτίριο που από το 1902 συνεχίζει να είναι αλευρόμυλος στην Αδριανούπολη. Εκεί κοντά βρισκόταν ακόμη ένας, ο μύλος του Γιακούπ - Μπέη, και του Παναγιώτη Νικολαΐδη που ήταν ιπποκίνητος. Αργότερα η κίνηση των μύλων ήταν μηχανοκίνητη με νηξελομηχανές και αργότερα με ηλεκτρικό ρεύμα. Στη Νέα Ορεστιάδα ο πρώτος αλευρόμυλος ήταν ο ανεμόμυλος του Αντώνη Λελιάτσου που αργότερα περιορίστηκε στην παραγωγή προϊόντων ζωοτροφών. Ο μύλος του Ιωάννη Ιωαννίδη που διατηρούσε αλευρόμυλο και στην Αδριανούπολη. Ακολούθησαν οι μύλοι των αδελφών Τσονίδη, αργότερα και του Νεστορίδη, των Πεντίδη Χατζηκωνσταντή, του Παναγιώτη Μαρούδη, του Χατζηνικολάου και των Αραμπατζή Ρηγούδη-Δεμερδεσλή. Μετά το 1954 όλοι οι αλευρόμυλοι βάλανε κυλίνδρους και ονομάστηκαν κυλινδρόμυλοι
7. Ράφτες. Συναφές επάγγελμα ήταν και αυτό των αμπατζήδων. Οι άνδρες συνήθως για να ράψουν παντελόνια και κουστούμια πήγαιναν στους ράφτες. Όλη η δουλειά γινόταν με βελόνι στο χέρι. Αργότερα ήρθαν οι μηχανές για να καλυτερεύσουν τις συνθήκες εργασίας της ραπτικής. Οι πρώτοι ράφτες στη Νέα Ορεστιάδα ήταν: Γεώργιος Καραδημήτρης, Γεώργιος Σταντσιδής, Γεώργιος Μαρούδης, Γιάννης Μαυρίδης, Μωύς Κάλβος, Δημήτρης Καλπάκης, Άγγελος Μαυρίδης, Δημήτρης Πόντικας, Γιάννης Σεϊτανίδης, Δημήτριος Εμπολίδης, Δημήτριος Τσολακίδης, Θεμιστοκλής Παπαμαρουδής, Κωνσταντίνος Σαμακοβλής, Στέφανος Τσιώρτας, Βασίλης Τσιρλούδης, Αργύρης Δρατσιδής, Νίκος Παρταλίδης, Νίκος Τσολάκογλου, Ανδρέας Κατσανίδης, Σωτήρης Γκαράς και Δήμος Κουλιούδης.
8. Ποσματζήδες (επιδιορθωτές και μεταπράτες παλιών ενδυμάτων και άλλων σκευών)
9. Κερεσετετζήδες (ξυλέμποροι). Έμποροι που προμήθευαν ξύλα σε ξυλουργούς. Τα μαγαζιά τους στη Αδριανούπολη βρίσκονταν στην İskele Caddesi
10. Παπουτσήδες (υποδηματοποιοί)
11. Μπεντετετζήδες (υφασματοπώλες), ενώ τους πλανόδιους πωλητές υφασμάτων τους έλεγαν Μπασματζήδες
12. Σουβατζήδες (αυτοί που βάζουν σοβά στους τοίχους των σπιτιών)
13. Τζελέπηδες (προβατέμποροι)
14. Ναλμπάντηδες (πεταλωτές)
15. Μπογιατζήδες (βαφείς)
16. Καΐμακτσήδες (γαλακτοπώλες, που κατασκεύαζαν αριάνι και τα περίφημα γιαούρτια της Αδριανούπολης). Φημισμένο ήταν και το καΐμάκι από την κρέμα του πρόβιου γάλακτος. Πρόσφυγες οι περισσότεροι γιαουρτσήδες έφεραν την τέχνη από την Αδριανούπολη στη Νέα Ορεστιάδα, όπως οι: Βασίλης Κυριακίδης, Ιωάννης Πασχαλίδης, Αθανάσιος Σκαρλατίδης, Ιωάννης Νεραντζίδης, Αθανάσιος Ράζγκελης, Λάζαρος Χαρνίδης, Ζήσης Αϊβαζούδης, Φώτης Χαρίσης, Νικόλαος Νένδος και ο Στέφανος Καΐμακξής, πλανόδιος γιαουρτσή. Ο τελευταίος

- κάθε απόγευμα περνούσε στους ώμους του το κοντάρι (την γκουμπελίτσα) ελαφρά κυρτό στις άκρες, όπου κρέμονταν σχοινιά με δύο μεγάλες πήλινες πιατέλες (μπαντιές) γεμάτες γιαούρτι και το πουλούσε από σπίτι σε σπίτι
17. Γιαχανατζήδες (ταχιντζήδες, αυτοί που κατασκευάζουν ταχίνι. Ταχίνι είναι ο χυμός του σουσαμιού που βγαίνει με μηχανή και χρησιμοποιείται για κατασκευή χαλβάδων)
 18. Αλευροπώλες (συντζήδες). Ο χώρος συνάντησης ήταν ο κάθε μύλος όπου ο μυλωνάς ήταν υποχρεωμένος να τους φιλοξενεί
 19. Μποζατζήδες (κατασκευαστές μποζά, είδος μπίρας που βγαίνει από κεχρί)
 20. Γεμενετζήδες (αυτοί που κατασκευάζουν φτηνά υποδήματα, τσόκαρα και τσαρούχια)
 21. Καπνάδες (μεσολαβητές που συγκέντρωναν τα καπνά σε καπναποθήκες. Υπήρχε η εταιρεία διαχείρισης καπνού Regie Françoise de Tabac στο δρόμο της Κωνσταντινούπολης)
 22. Κιγιτζήδες (καπνοκόπτες)
 23. Βουτσάδες (βαρελοποιοί)
 24. Σιμιτζήδες (κουλουροποιοί). Οι κουλουρτζήδες συνεργαζόταν με τους φούρνους. Τις καθημερινές ημέρες εκτός από τα κουλούρια, μοίραζαν και ψωμιά στα σπίτια. Τις Κυριακές και τις γιορτές πήγαιναν έξω από τις εκκλησιές και πωλούσαν κουλούρια με σουσάμι και μικρά, δίχως σουσάμι, που τα βάζανε σε βέργα ή κλωστή, τα λέγανε κουλίκια. Στην Αδριανούπολη, στην οδό Maarif Caddesi, οι κουλουρτζήδες και οι φουρνάρηδες συνεισέφεραν για να κτιστεί η εκκλησία της Παναγίας της Κουλικαρέας
 25. Κουντουράδες (υποδηματοποιοί)
 26. Κουγιουμτζήδες (χρυσοχόοι)
 27. Αραμπατζήδες (αμαξοποιοί ή καροποιοί, εξειδικευμένοι τεχνίτες για παϊτόνια, λαιτόνια, νταλίκες και τροχούς κάρων). Μεγάλη ήταν η άνθηση του επαγγέλματος σε Αδριανούπολη και Νέα Ορεστιάδα, γιατί πολλές δουλειές γίνονταν με τις άμαξες και γύρω από αυτά ασχολούνταν πολύς πληθυσμός, όπως πεταλωτές, νερουλάδες, γεωργοί κ.ά. Καροποιεία στη Νέα Ορεστιάδα ήταν του Κώστα Ζιμπλιακίδη, Δημήτρη Ζιμπλιακίδη, Γεωργίου Αθανασίου, Δημήτρη Κεμαλή, Στέφανου Μαργίδη, Δημήτρη Κούκλατζη, Διαμαντή Μπαντή και αδελφών Φυλακτακίδη
 28. Κάπηλοι-σεραπιτζήδες (κρασοπώλες)
 29. Δογραματζήδες (λεπτοουργοί ή ξυλουργοί). Η Αδριανού είχε τέλειους τεχνίτες στην κατασκευή ξύλινων τμημάτων των κτιρίων. Οι ξυλουργοί προμηθεύονταν την ξυλεία από συναφή επαγγέλματα, τους ξυλεμπόρους (κερεστετζήδες). Στη Νέα Ορεστιάδα βοήθησαν στη δημιουργία των πρώτων σπιτιών, κάνοντας τα νεύρα του τοίχου, την επένδυση, παράθυρα, πόρτες, έπιπλα, μέχρι και την οροφή. Ξυλουργοί γνωστοί ήταν ο Αλέξανδρος Πριγγόπουλος και οι υιοί του Γεώργιος και Θεόδωρος, ο Ιωάννης Αρβανιτίδης (καστρινός), ο Ζαφείρης Ναλμπάντης, ο Γεώργιος Ασκητίδης, ο Γεώργιος Καρατζάς, ο Δημήτρης Μπασιούρας, ο Γεώργιος Κουλίκης, ο Γεώργιος Τζώρτας, ο Θανάσης Ράικος, ο Γιώργος Γκαγκαβουζίδης και τα αδέρφια Χριστοδούλου που ήλθαν από το Σουφλί
 30. Χασάπηδες (κρεοπώλες). Από τα πιο ισχυρά εσνάφια ήταν οι Κρεοπώλες της Αδριανού, με Πρόεδρο τον Ιωάννη Χριστίδη. Τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν ήταν το σατήρι (πέλεκυς χασάπη) με το οποίο λιάνιζαν το κρέας πάνω σε ένα μεγάλο κούτσο-πάγκο (το κιουτούκ). Η πρώτη κρεατομηχανή εμφανίστηκε στα τέλη του 1920. Οι Αδριανουπολίτες αγόραζαν κιμά (για κεφτέδες, γιουβαρλάκια) και μοσχάρι (για κεμπάπ με πλιγούρι). Έκοβαν δύο ζώα κάθε Σάββατο και τα κρεμούσαν σε γάντζους (τσιγκέλια) έξω από το μαγαζί τους. Παραμονές των γιορτών τα κρέατα τα στόλιζαν με φύλλο χρυσόχαρτου (βαράκι) για να προσελκύσουν τους πελάτες. Οι μικροί βοηθοί (τσιράκια) με μια βέργα (που στην άκρη είχε δεμένη ουρά από βόδι) έδιωχναν μύγες και μέλισσες
 31. Μπαλικτσήδες (ψαράδες κυρίως στα ποτάμια)
 32. Αχτσήδες (μαγειρεύαν φαγητά κατσαρόλας). Στην Αδριανούπολη τα φαγητά ήταν πλούσια σε ποικιλία και γεύσεις. Στον κεντρικό δρόμο τα πιο γνωστά εστιατόρια ήταν το Αβέρωφ, η Κωνσταντινούπολις και το Αμερική. Στη Νέα Ορεστιάδα ήταν ο Παΐσιος Μονασίδης (ο Ρώσος) Αναστάσης Ιωαννίδης, ο Κωνσταντίνος Πατλακίδης, ο Ιάκωβος Κιοσσές, ο Δημήτρης Ρουσάκης και ο Δημήτρης Παραπαγγίδης – Στάθης Σταθακίδης. Τα φαγητά που μαγειρεύαν συνήθως ήταν ο καπαμάς (κρέας τεμαχισμένο κοκκινιστό με πιλάφι ή πλιγούρι), σαρμάδες (συκώτι τυλιγμένο σε σκέπη εντοσθίων), παπουτσάκια (μελιτζάνες με κιμά), ιμάμ μπαϊλντί (μελιτζάνες νηστήσιμες), κολοκυθάκια γιαχνί ή με κιμά, μπάμιες με αρνί, κεφτέδες με σάλτσα, πατάτες γιαχνί και τας κεμπάμπ (κουσκούς ή μακαρόνια, με κοκκινιστό κρέας κομματιαστό)

Εικόνα 1. 1931: Οι καθήμενοι στα άκρα αριστερά και δεξιά ήταν οι μάγειρες Παΐσιος Μονασίδης και Αναστάσης Ιωαννίδης. Οι λοιποί παριστάμενοι βοηθούσαν ψυχαγωγούμενοι με το άκουσμα του γραμμοφώνου. (Φωτογραφικό αρχείο Δημητρίου Γκεντσίδη).

33. Μουτάφηδες (κατασκευαστές τρίχινων επίπλων)
34. Μπαχτσεβάνηδες (κηπουροί). Με την πλούσια παραγωγή τους σε λαχανικά, ντομάτες, τροφοδοτούσαν την αγορά της Αδριανούπολης. Από το Καραγάτς έως την Αδριανού και από τη Μπόσνα έως το Ντεμερντές υπήρχαν αξιόλογοι λαχανόκηποι, λόγω των πλούσιων νερών. Μπαχτσέδες φημισμένοι ήταν του Τοπούρογλου, του Θαλασσινού, του Σίσκογλου, του Καραγκιόζογλου και του Δημητριάδη στο Καραγάτς
35. Αχτάρηδες. Ψιλικατζήδες που πωλούσαν βότανα, μαντζούνια, μπαχάρια, μαστίχα, αλλά και χάντρες, μπρουντζοκέφαλα καρφιά για το στολισμό των αλόγων, εργαλεία αλλά και φωτιστικό πετρέλαιο. Ένα άλλο αντικείμενο, πολύ χρήσιμο τα χρόνια εκείνα, ήταν τα φανάρια αποθήκευσης τροφίμων (με συρμάτινες σίτες που εμποδίζουν την είσοδο εντόμων κλπ). Χαρακτηριστικά προϊόντα τους ήταν το Κίνακίνα (κινίνο για παυσίπονο), πικρόζυλο (για πονόκοιλο), αλλά έκαναν κι άλλα γιατροσόφια
36. Καζαντζήδες (χαλκιάδες)
37. Μπερμπέρηδες (κουρείς). Τα μπαρμπέρικα της Αδριανούς δεν ήταν μόνο κουρεία για άνδρες, αλλά παρείχαν και πρακτικές ιατρικές συνταγές για τριχοφάγο και για άλλες δερματικές αρρώστιες (γιαράδες και φότα...). Ακόμη έκαναν αφαίμαξη με βδέλλες, μέχρι και εξαγωγές δοντιών. Οι Τούρκοι κουρείς μάλιστα έκαναν και περιτομές (σουνέτ)
38. Δουλγκέρηδες (χτίστες)
39. Μουμτζήδες (κηροποιοί)
40. Τσιλιγκίρηδες (κλειδαράδες)
41. Τασσήδες (λιθοξόοι). Περιζήτητοι μάστορες επεξεργάζονταν τις πέτρες για κατασκευή δρόμων, γεφυριών, άλλοι είχαν συνεργασία με τους μυλωνάδες. Πάντα έπρεπε να έχουν καλά ακονισμένες (χαραγμένες) τις μυλόπετρες ώστε να αλέθεται σωστά το αλεύρι στους μύλους
42. Τοαφτσήδες (ψιλικατζήδες, πωλητές διάφορων ευρωπαϊκών προϊόντων, όπως μαχαίριδια, χτένες)
43. Κεραμιδάδες - κεραμιτσήδες (κατασκευαστές κεραμιδιών, τούβλων). Ήταν το επάγγελμα που χρησιμοποιούσε περισσότερο νερό από τα ποτάμια. Παίρνοντας λάσπη από τις όχθες και προσθέτοντας άχυρο ζυμώνανε το μείγμα σε λάκους. Μετά το τοποθετούσαν σε καλούπια και μετά σε τελάρα για να ξεραθούν στον ήλιο. Τα πρώτα σπίτια της Νέας Ορεστιάδας χτιστήκανε με πλίνθους (τούβλα χωμάτινα). Στο χτίσιμο βοηθούσε όλη η οικογένεια και η γειτονιά. Το 1955 άρχισε να γίνεται παραγωγή σταθερών τούβλων, από νερό και άμμο του ποταμού, δίχως άχυρο.

Χρησιμοποιούσαν καμίνια για καλύτερο ψήσιμο, ώστε να γίνουν πιο συμπαγή. Με τα ίδια υλικά κατασκεύαζαν και τα κεραμίδια. Τα κεραμοποιεία λέγονταν και «οπτοπλινθοκεραμοποιεία», από τη λέξη όπτηση = ψήσιμο. Κεραμιτσήδες στη Νέα Ορεστιάδα ήταν ο Γιάννης Λυμπερίδης, ο γιος του Λυμπερή, ο Γιώργος Λυμπερίδης, ο Πασχάλης Μητολίδης, ο Γιώργος Μακαρώνης, ο Απόστολος Αποστολίδης, ο Λεωνίδα Σκερλετόπουλος και ο Απόστολος Μαυρίδης

44. Παζαρτζήδες (οπωροπώλες). Πωλητές σε λαϊκές αγορές
45. Καφταντζήδες (ράφτες που κατασκευάζουν καφτάνια-είδος ράσου)
46. Μπουναρτζήδες (αυτοί που σκάβουν πηγάδια). Στη Νέα Ορεστιάδα πηγάδια άνοιγε και ο Βασίλης Γερασιδής (φωτογραφία στο Λαογραφικό Μουσείο)
47. Τσομπάνηδες (ποιμένες)
48. Τσιφτσήδες (γεωργοί)
49. Διλτζήδες. Κατασκεύαζαν καπνιστές γλώσσες, παστές παλαμίδες, λακέρδες, τσίρους αποξηραμένους
50. Ωρολογάδες
51. Πατσατζήδες
52. Σκεμπετζήδες (αυτοί που πουλάνε κοιλιές και πόδια ζώων)
53. Μαντρατζήδες (τυροκόμοι). Από τα μέσα Σεπτεμβρίου έως αρχές Απριλίου κατασκεύαζαν τα λευκά τυριά και τα τοποθετούσαν μέσα σε τενεκέδες, ενώ στη συνέχεια τα πήγαιναν στα ψυγεία του Χατζηνικολάου. Έφτιαχναν και το κίτρινο τυρί (κασκα-βάλι), που το συσκεύαζαν σε τεμάχια στρόγγυλα των δύο οκάδων
54. Ιπτσήδες (Σχοινοποιοί)
55. Τζαμπάσηδες (αυτοί που αγοράζουν και μεταπωλούν άλογα)
56. Τσουκαλάδες (αυτοί που κατασκευάζουν πήλινα αγγεία)
57. Κιρατζήδες (αμαξάδες). Μετέφεραν ανθρώπους με τα άλογα και τα αμάξια τους από το ένα μέρος στο άλλο. Με την εξέλιξη της τεχνολογίας εμφανίστηκαν τα μηχανοκίνητα ταξί και λεωφορεία

Εικόνα 2. 1951: Λεωφορείο Σουπιανά (Φωτογραφικό Αρχείο Δημητρίου Γκεντσίδη).

58. Σαπουντζήδες. Από τα πιο παραδοσιακά επαγγέλματα στην Αδριανούπολη, ακόμη και σήμερα. Έφτιαχναν τα γνωστά μοσχοσάπωνα με φρούτα, που οι ρίζες τους ξεκινούν από το 17ο αιώνα. Το διαλυμένο σαπούνι αναμειγνυόταν με ροδέλαιο ή άλλα αρωματικά, έμπαινε σε καλούπια που είχαν το ανάλογο σχήμα φρούτου. Αυτό το επάγγελμα στη Νέα Ορεστιάδα δε συνεχίστηκε

59. Τουρσουτζήδες (αυτοί που κατασκεύαζαν και πουλούσαν τουρσί)
60. Ξυδάδες (παρασκευαστές ξυδιών. Αποθήκευαν σε ειδικούς χώρους)
61. Σουπουρκετζήδες (σαρωθροποιοί-σκουπάδες). Η σαρωθροποιία ήταν η βαριά βιομηχανία της περιοχής. Πολλοί κάτοικοι εργάστηκαν σε αυτήν. Αφού μάζευαν και στέγνωναν το σκουπόχορτο (βλαστό), ξύνανε το σπόρο και κάναν δεμάτια. Το μέρος εργασίας το λέγανε «μπιτσικλίκ». Γίνονταν διαχωρισμός της εργασίας, άλλοι έφτιαχναν τη χειρολαβή και άλλοι το κύριο μέρος. Της χειρολαβής προηγούνταν το σφίξιμο της άκρης με σύρμα και ακολουθούσε η τοποθέτηση διακοσμητικών (χάντρες, φούντες, πούλιες). Στην Αδριανούπολη η παραδοσιακή κατασκευή σκούπας, με καθρέπτες και στολίδια, συνεχίζεται και σήμερα. Η σκούπα αποτελούσε εθνογραφικό στοιχείο στα γαμήλια έθιμα, ήταν σύμβολο εργατικότητας, της αγνότητας της κοπέλας και ο καθρέπτης σύμβολο της ομορφιάς, αποτελούσε πάντα μέρος της προίκας της. Στη Νέα Ορεστιάδα σκουπάδικα ήταν του Μούρδου με τον Χάικ Κάλβο, του Γιάννη Κυριαλάνη με τον Μήνογλου, του Μωύς με το Σούλη, των Αδελφών Ξανθίδη (τουλούπα), των αδελφών Μισκατέλ, του Αντώνη Τζηρίτη. Σήμερα υπάρχουν μικρές βιοτεχνίες σκούπας στη Νέα Βύσσα και στις Καστανιές
62. Τουλουμπατζήδες (πυροσβέστες)
63. Γιατζήδες (αυτοί που πουλάνε έλαια και λίπη)
64. Γιουμουρτατζήδες (αυτοί που πουλούσαν αυγά σε εστιατόρια, ζαχαροπλαστεία, και σπίτια)
65. Μπαγτζήδες (αμπελουργοί). Αυτοί καλλιεργούσαν τα ξακουστά αμπέλια του Χαντήμ-Αγά στο δρόμο προς την Κωνσταντινούπολη και τα αμπέλια στις πλαγιές του χωριού Μαράσια. Το 1937 η Ελληνική Κυβέρνηση στη Νέα Ορεστιάδα εκπαίδευσε κατοίκους στην αμπελουργία και τους έδωσε χωράφια αμπέλια να τα καλλιεργήσουν
66. Σαράφηδες (χρηματιστές, εντολοδόχοι για την αγορά προϊόντων). Αξιόλογοι χρηματιστές στην Αδριανούπολη ήταν ο Σαραφόπουλος, ο Καραπαναγιώτη, ο Αλτιναλμάζης, ο Γιώργος Καραμανλής (σαραφ Γιώργης), ο Λεμπερίδης Νικόλαος (σαραφ Νικολάκης)

Εικόνα 3. Συναλλαγματική του σαράφη Νικολάου Γ. Λεμπερίδου του 1903 (Αρχαιακό υλικό Δημητρίου Γκεντσιόδη).

67. Ντοκμετζήδες (αυτοί που χύνουν διάφορα μέταλλα)
68. Ξενοδόχοι. Τα ξενοδοχεία στην Αδριανούπολη ήταν πολυτελείας, σε αντιδιαστολή με τα πανδοχεία και τα χάνια. Διέθεταν εστιατόριο με πιάνο, όπως και μπυραρίες, σύμφωνα με τη μόδα της εποχής. Γνωστά ξενοδοχεία ήταν το «Αμερική» του Ασλανίδη, «Θεσσαλονίκη» του Αβραμίδη, «Κωνσταντινούπολη» του Παναγιώτου και τα «Τζανίκ» και «Αθήναι» των Ιωαννίδη-Κιοσσέ,

«Ευρώπη» του Κούτσα, «Λονδίνο» του Λεμονίδη στο Καραγάτς. Τέλος, μετά το 1923 στην Αδριανούπολη, οι Τούρκοι μετέτρεψαν πολλά αρχοντικά σε ξενοδοχεία. Στη Νέα Ορεστιάδα τα πρώτα ξενοδοχεία ήταν «ο Δάσιος» και «η Μεγάλη Ελλάς» του Γρ. Καπετανίδη, «Βιέννη» του Ιωαννίδη, «Δημοκρατία» του Μαργαριτίδη κ.ά.

69. Ιατροί. Παρότι στην Αδριανούπολη υπήρχαν πολλοί ιατροί και μάλιστα με ειδικότητες, δεν ακολούθησαν στη Νέα Ορεστιάδα. Μόνο μετά το 1927, ήλθαν ο Περικλής Κουρτίδης, ο Παντελής Σεϊτανίδης και ο Παύλος Παταμάνος
70. Φαρμακοποιοί. Παρότι στην Αδριανούπολη υπήρχαν πολλοί φαρμακοποιοί, δεν ακολούθησαν στη Νέα Ορεστιάδα και ο κόσμος προμηθεύονταν φάρμακα από πρακτικούς ή από το Διδυμότειχο. Ο πρώτος που άνοιξε φαρμακείο στην πόλη, το 1927, ήταν ο Σιμών Μινασιάν
71. Πράκτορες ασφαλειών (όπως η ΒΑΛΚΑΝ ασφαλιστική)
72. Αντιπροσωπείες: Αποικιακών και ποτών (όπως είδη κονιάκ), αλλά και αντιπροσωπείες με τιγαρόχαρτα, που είχε ο Ιωάννης Γρηγοριάδης και με πυρεία (σπίρτα), που είχαν οι Κώστας και Γιάννης Αλτιναμάζης. Μετέπειτα δημιουργήθηκαν τα Ελληνικά μονοπώλια. Στη Νέα Ορεστιάδα το μονοπώλιο το είχε ο Μαδιανός

Εικόνα 4. Αριστερά: Ταχυδρομικός φάκελος του 1934 από την επιχείρηση εισαγωγών-εξαγωγών του Μ. Μαδιανού, Δεξιά: Κάρτα της εμπορικής εταιρίας Η ΕΝΩΣΙΣ του 1954. (Αρχειακό υλικό Δημητρίου Γκεντσίδη).

73. Δικηγόροι. Οι πρώτοι δικηγόροι στη Νέα Ορεστιάδα ήταν δικολάβιοι, όπως και στην Αδριανούπολη, αργότερα ήλθαν οι δικηγόροι με σπουδές στη νομική σχολή
74. Συμβολαιογράφοι. Μέχρι το 1928 δεν υπήρχε συμβολαιογράφος στη Νέα Ορεστιάδα και τα χρέη τα εκτελούσε ο Ειρηνοδίκης Λογοθέτης Λάμπρος και σε απουσία του ο Γραμματέας του Παπαϊωάννου Στέργιος. Από το 1929 έως τα χρόνια της κατοχής μοναδικός συμβολαιογράφος ήταν ο Ευάγγελος Τσάκας
75. Γιοργκαντζήδες ή παμουκατζήδες (παπλωματάδες). Επάγγελμα που ήταν σε συνεργασία με τους ιδιοκτήτες των λαναρών (ντανταρτζήδες). Με πολύ μεράκι έφτιαχναν παπλώματα για τα σπίνια και τα προικιά των κοριτσιών. Ακόμη αναλάμβαναν το τίνιγμα των στρωμάτων και την επισκευή τους. Τα καταστήματά τους λέγονταν και «Εφαπλωματοποιεία». Στη Νέα Ορεστιάδα παπλωματάδες ήταν ο Κώστας Κωνσταντίνου και ο Νίκος Μαραγκοτίδης
76. Εσκιτζήδες (παλαιοπώλες)
77. Ζαρζαβατσήδες (λαχανοπώλες)
78. Καλαϊτζήδες (γανωτές, ειδικοί τεχνίτες). Όλα τα σκεύη μαγειρικής ήταν μπακιρένια (χάλκινα). Όταν χρησιμοποιούνταν πολύ οξειδώνονταν και γίνονταν επικίνδυνα. Έτσι έπρεπε να γανωθούν με το λεγόμενο καλάι (κασσίτερος)
79. Λεμπλεμπιτζήδες (στραγαλοποιοί)
80. Λοκαντατζήδες (εστιατορες, κυρίως ψήστες κρεάτων). Συνήθως σέρβιραν κρέατα ψητά, λουκάνικα, κεφτέδες, συκώτια, μπριζόλες, κοκορέτσι κ.λπ.

81. Χάνια (ξενώνες με στάβλους για τα ζώα). Την εποχή εκείνη οι μεταφορές από τη Δαμασκό έως την Οδησό γίνονταν αποκλειστικά με καμήλες. Ξακουστοί καμηλιέρηδες με τα καραβάνια τους έκαναν στάση στα χάνια της Αδριανούπολης. Τα χάνια ήταν ξενώνες για τους οδηγούς των καραβανιών και τα ζώα τους. Το πιο φημισμένο χάνι της Αδριανούπολης ήταν του Ρουστέν πασά, Κερβάν σαράι, έργο του αρχιτέκτονα Σινάν, του 1569. Καθώς και το χάνι του Εκμεκτσίογλου Αχμέτ πασά, το οποίο σήμερα χρησιμοποιείται για διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Σε αυτά τα κτίρια ο τοίχος της πρόσοψης είναι πολύ χοντρός, έχει ενάμισι μέτρο πάχος, με επιβλητικές σιδερένιες πόρτες. Στη μεγάλη αυλή τους υπήρχαν ομαδικοί κοιτώνες και στάβλοι για τα ζώα. Στον πάνω όροφο υπήρχαν ατομικά δωμάτια με χωριστή θέρμανση το καθένα. Άλλα γνωστά χάνια ήταν του Καραπαναγιώτη, του Αποστόλου, του Τασμαλή, του Χριστοδούλου, τα οποία κατασκευάστηκαν στις αρχές του 20ου αιώνα. Στη Νέα Ορεστιάδα υπήρχαν το χάνι των αδελφών Φιλίπελη, εκεί όπου σήμερα είναι το Λαογραφικό μουσείο, των αδελφών Αρβανιτίδη (χαχάμη) στην οδό Αδριανούπόλεως. Στην κεντρική οδό Βασιλέως Κωνσταντίνου υπήρχαν τα χάνια του Πεντίδη, των αδελφών Νικολαΐδη, του Αθανασίου Σταυρίδη μετέπειτα Εμμανουήλ Ζεγκίνη. Τα χάνια ήταν πανδοχεία με στάβλο, παντοπωλείο και καφενείο. Εξυπηρετούσαν αγρότες που κατέβαιναν με τους αραμπάδες τους, για να πουλήσουν τα γεωργικά τους προϊόντα

Εικόνα 5. 1929 Χάνι Εμμανουήλ Ζεγκίνη (Φωτογραφικό Αρχείο Γεωργίου Ρυζιώτη).

82. Σιμσάρηδες (εμπορομεσίτες σιτηρών). Αυτοί επισκέπτονταν τους αγρότες και έκλειναν τιμές για τα σιτηρά τους, που τα πωλούσαν σε χονδρεμπόρους στην Borsa (χρηματιστήριο σιτηρών). Η δουλειά των εμπορομεσιτών ήταν να πάρουν την καλύτερη τιμή από τους χονδρεμπόρους και η αμοιβή τους ήταν τα ποσοστά από κάθε συναλλαγή. Στην Αδριανούπολη αυτό γινόταν στο δρόμο Saraçlar Caddesi, κοντά στο ξενοδοχείο Αμερική

Εικόνα 6. 1900. Αριστερά: Παλαιά φωτογραφική μηχανή της Αδριανούπολης.
Δεξιά: Λογότυπα γνωστών φωτογράφων της πόλης
(Φωτογραφικό & Αρχαιακό υλικό Δημητρίου Γκεντσιόδη).

83. Φωτογράφοι. Οι φωτογράφοι, όπως ο Μιχαηλίδης, ο Νικολάου, ο Τούρκος Φετά, κατάφεραν να απαθανατίσουν σκηνές της εποχής τους σε ασπρόμαυρες εικόνες, τονίζοντας την καθημερινότητα των κατοίκων και τα όμορφα τοπία της Αδριανούπολης. Στη Νέα Ορεστιάδα ο πρώτος φωτογράφος ήταν ο Μηνάς Τάτσης και ακολούθησαν οι: Βασίλειος Παπαδόπουλος, Χρήστος Τσακίρης, Ανδρέας Ασκητίδης, ο Παύλος Κυριακίδης και ο Γρηγόρης Καραγρηγόρης
84. Γκατζιζήδες (πετρελαιοπώλες). Άλλο ένα επάγγελμα που είχε μεγάλη πέραση στην Αδριανούπολη, γιατί όλα τα σπίτια και μαγαζιά φωτίζονταν με λάμπες πετρελαίου. Ο γκατζιζής είχε στο σβέρκο του ένα κοντάρι, που στις άκρες του κρέμονταν δύο τενεκέδες πετρέλαιο. Στη ζώνη του κρέμονταν δοχεία εκατό δραμιών, μισής και μιας οκάς
85. Φαναρτζήδες. Στα τέλη του 19ου αιώνα ηλεκτρικό φως δεν υπήρχε. Ο Δήμος Αδριανούπολης είχε φαναρτζήδες για κάθε συνοικία. Μόλις σκοτεινίαζε, αυτοί αναλάμβαναν στα σοκάκια και στις διασταυρώσεις των δρόμων να ανάβουν τα φανάρια. Είχαν μια σκάλα στον ώμο και ένα μπρίκι με πετρέλαιο. Ανέβαιναν στη σκάλα, αφού καθάριζαν το λαμπόγυαλο και έκοβαν το καμμένο φυτίλι, γέμιζαν πετρέλαιο τη λάμπα και την άναβαν. Το πρωί ο φαναρτζής περνούσε από όλα τα φανάρια και έσβηνε τη λάμπα. Το 1916 έγινε το εργοστάσιο ηλεκτροφωτισμού στο δρόμο «Kiyik caddesi», με το οποίο άρχισε να ηλεκτροδοτείται η Αδριανούπολη. Στη Νέα Ορεστιάδα από το 1929 το ηλεκτρικό φως το αναλαμβάνει η εταιρεία ηλεκτροφωτισμού «Τσονίδη, Πεντίδη, Χατζηκωσταντή»
86. Παστανετζήδες. Ζαχαροπλάστες. Μάστορες σε γλυκά του κουταλιού, σιροπιαστά ταψιού όπως και Ευρωπαϊκά
87. Χαλβατζήδες. Κατασκευαστές ταχινένιου χαλβά, όπως ο τυροχαλβάς, προϊόν Αδριανουπολίτικο ή Παλατιανό (υπήρχε ειδικό τμήμα του παλατιού που έφτιαχναν χαλβάδες και σερμπέτια)
88. Λουκουματζήδες (παραγωγοί λουκουμιών σε διάφορες γεύσεις και το γνωστό σουτζούκι λουκούμι)
89. Γιουφκατζήδες (κατασκευαστές και πωλητές φύλλων ζαχαροπλαστικής και κανταΐφι. Ξακουστός τεχνίτης στην Ορεστιάδα ο Βασίλης Νεστορίδης)
90. Σεκερτζήδες (καραμελοποιοί)
91. Λοκματζήδες, Σαμαλιτζήδες, Μαλεμπιτζήδες (αυτοί πωλούσαν λουκουμάδες, το περίφημο σάμαλι, μαλεμπί το παραδοσιακό έδεσμα της Αδριανούπολης)
92. Μπερεκτσήδες (πωλητές τυρόπιπτας)
93. Πασβάντηδες (νυκτοφύλακες). Στην Αδριανούπολη η αστυνομική δύναμη δεν έφτανε για να τηρούν την τάξη, γι' αυτό ο δήμος διόριζε τους νυκτοφύλακες, που αποστολή τους ήταν το βράδυ να φυλάνε την πόλη. Έλεγχαν αν οι πόρτες των καταστημάτων ήταν κλειδωμένες, έκλειναν τις πύλες του κάστρου και σε περιπτώσεις πυρκαγιάς βοηθούσαν στην πυρόσβεση. Νυκτοφύλακες υπήρχαν και στη Νέα Ορεστιάδα έως το 1947
94. Μπεχτσήδες (Αγροφύλακες). Ήταν μισθωτοί για τη φύλαξη των μπαχτσέδων και τους διόριζε το εσνάφι των μπαχτσεβάνηδων
95. Μεταξουργοί (αυτοί ασχολούνταν με τη σηροτροφία)
96. Κεντήστρες – Μοδίστρες. Η αγαπημένη απασχόληση των γυναικών στην Αδριανούπολη ήταν το κέντημα. Φημισμένοι οι χρυσοκέντητοι σε βελούδο μοχτσάδες, για την μεταφορά καθαρών εσωρούχων στα λουτρά. Από δεκατεσσάρων χρονών οι κοπέλες άρχιζαν να ετοιμάζουν τα προικιά τους, κεντούσαν κίλιμα, πουκάμισα, μαντήλια, γάντια, ποδιές, νυχτικά, σεντόνια, προσόψια, τσαντάκια και παντόφλες βελουδοχρυσό-κέντητες. Η Αδελφότητα Κυριών και Δεσποινίδων ίδρυσε σχολές κεντήματος και ραπτικής. Στη Νέα Ορεστιάδα το επάγγελμα συνεχίστηκε από μοδίστρες που έραβαν γυναικεία και παιδικά ρούχα στα σπίτια τους. Γνωστές ήταν η Χρυσή Αγγελίδου, η Ευπραξία Γιαννακίδου, η Χρυσούλα Ναλμπάντη, οι αδελφές Καλαϊτζοπούλου, η Χρυσούλα Μπεκιαρίδου, η Βασιλική Ψαροπούλου, η Σοφία Τσακίριδου, η Τασούλα Μπαμπούρα, η Μαρία Γκιόψαλη, η Ιφιγένεια Γκαρίλη, η Κυριακούλα Πασχαλίδου, η Αναστασία Μπουκαλίδου, η Στέλλα Καριώτη, η Ευμορφία Πατοπούλου, η Ευθαλία Πεταλά και η Ελένη Νεστορίδου
97. Αξίζει να αναφέρουμε ότι υπήρχε επιδιορθωτής ραπτομηχανών, ο οποίος λεγόταν Λεπτίδης και ήταν και αντιπρόσωπος της Σίγγερ. Τα κατάστημά του βρισκόταν στην πλατεία Δασίου και είχε δημιουργήσει και σχολή, όπου παραδίδονταν μαθήματα χρήσης των ραπτομηχανών, αλλά και κεντήματος από την σύζυγό του και ραψίματος από την Μικροπούλου – Κοψίδου

Εικόνα 7. Κεντήστρες – Μοδίστρες και διαφήμιση ραπτομηχανών στην εφημερίδα ΕΒΡΟΣ της 13 Ιουλίου 1907 (Φωτογραφικό & Αρχαιακό υλικό Δημητρίου Γκεντσιδῆ).

98. Παρακτοσήδες-χτενάδες (κατασκευαστές χτενών από κόκκαλα χελώνας, από κέρατα βοδιών και τα ακριβότερα από ελεφαντόδοντο). Υπήρχαν φιλά χτένια για ψείρες και χοντρά για χτένισμα. Σύμφωνα με τις ανάγκες της εποχής οι τεχνίτες έφτιαχναν χτένια για αργαλειούς
99. Υφάντρες σε αργαλειούς. Μια ενασχόληση των γυναικών, κυρίως στα χωριά, ήταν η υφαντική. Όλα τα μάλλινα και βαμβακερά ρούχα, κουρελούδες, κουβέρτες, πετσέτες, μαξιλάρια και σε-ντόνια φτιάχονταν στον αργαλειό
100. Μπουσχανατζήδες (παγοπώλες). Ο μπουσχανάς του Φιλιππίδη, στο κέντρο της Αδριανούπολης, ήταν ο πιο φημισμένος και του Αλτιναλμάξη Π. στο Καραγάτς. Το χειμώνα αποθήκευαν πάγο μέσα σε χώρους υπόγειους, για τον διατηρήσουν. Στη Νέα Ορεστιάδα κατασκεύαζαν πάγο με ψυκτικά μηχανήματα και τον πωλούσαν για τα ψυγεία οικογενειών και καταστημάτων, μιας και ήταν απαραίτητος για τη διατήρηση τροφίμων. Πάγο έφτιαχνε και διατηρούσε ο Χατζηνικολάου
101. Οδοντίατροι (όπως ο Στέφανος Ν. Δερμεντζόπουλος στην οδό Ταούκ Καπού της Αδριανούπολης),
102. Φουρνάρηδες. Αν και πολλές νοικοκυρές ζύμωναν και έψηναν μόνες τους το ψωμί της οικογένειάς τους, όσοι δεν είχαν φούρνο στο σπίτι, έστελναν τα ζυμωτά τους να τα ψήσει ο φούρναρης της γειτονιάς, καθώς και τα φαγητά που ήθελαν ψησιμο. Το σύνθηες ψωμί ήταν το χάσκοεκμεγί. Το ίδιο συνέχισε να συμβαίνει και στη Νέα Ορεστιάδα, εκτός από τις περιόδους πολέμου και οικονομικής δυσχέρειας, όταν η διανομή του ψωμιού γινόταν με δελτία, ανάλογα με τα μέλη της οικογένειας, για να εξαλείψουν την κερδοσκοπία

Εικόνα 8. Αριστερά: Φούρνος κυρίας Άννας. Ο κυρ Κώστας σε ώρα εργασίας (Φωτογραφικό αρχείο Αλεξάνδρου Παπαδόπουλου).
Δεξιά: Δελτίο άρτου του 1934 από το φούρνο του Καζαντζόγλου και ατομικό επισιτιστικό δελτίο του 1953 (Φωτογραφικό & Αρχαιακό υλικό Δημητρίου Γκεντσιδῆ).

103. Καρβουνάδες – Ασβεστάδες. Το κάρβουνο και ο ασβέστης ήταν είδος πρώτης ανάγκης σε ένα σπίτι. Το κάρβουνο χρησιμοποιούνταν στις φουφούδες, στα μαγκάλια και στις σόμπες. Τον ασβέστη τον χρησιμοποιούσαν και σαν απολυμαντικό και για να ασβεστώνουν τους τοίχους των σπιτιών τους

104. Νταλικατζήδες. Μεταφορείς εμπορευμάτων με άμαξες. Η περιποίηση των αλόγων ήταν βασικό μέλημά τους. Το επάγγελμα αυτό συνεχίστηκε και στη Νέα Ορεστιάδα έως τα τέλη του '60. Παράλληλα τα πρώτα χρόνια έκαναν δειλά την εμφάνισή τους τα πετρελαιοκίνητα οχήματα και μετέπειτα τα φορτοταξί, τα φορτηγά. Όλοι είχαν τις δικές τους πιάτσες
105. Σιδεράδες (Ντεμπτζήδες)
106. Ντρανταρτζήδες-λανάρες (οι ασχολούμενοι με την κατεργασία βαμβακιού). Αφού έβγαζαν τα σπόρια από το βαμβάκι, τα χτυπούσαν για να αφρατέψουν. Στις λανάρες εκτός των μηχανών υπήρχαν και ντουλάπια, όπου αποθήκευαν τα μάλλινα υφάσματα. Η πρώτη λανάρα στη Νέα Ορεστιάδα ήταν του Αθανασίου Πανταζίδη. Αργότερα έγιναν οι λανάρες των Ναλμπαντίδη-Δημούλη, Πανταζίδη- Θεοφανίδη, αφών Ιωαννίδη, αφών Χατζηνικολάου και των Μαρασλή- Μαρούδη
107. Οντουτζήδες (Ξυλοκόποι)
108. Σαλχανάδες (σφαγείς ζώων)
109. Σαρατζήδες (σαγματοποιοί-έφτιαχναν σαμάρια ζώων)
110. Σαλάτσια (εξοχικά κέντρα δίπλα στο ποτάμι). Τα εξοχικά καφενεία, λεγόμενα σαλάτσια, οι κάτοικοι τα χρησιμοποιούσαν για εκδηλώσεις χαράς, γάμους και βαφτίσεις. Διέθεταν γραμμόφωνο ή ζωντανή μουσική και βρίσκονταν συνήθως στις νησίδες του Τόντζου, στον Κιρισχανέ και στο Καραγάτς

Εικόνα 9. 1880: Σαλάτσια δίπλα στον ποταμό Τόντζα. Διακρίνονται γραμμόφωνο και ναργιλέδες (Φωτογραφικό αρχείο Δημητρίου Γκεντσίδη).

111. Ταμπάκηδες- Βυρσοδέψες (επεξεργασία δερμάτων). Η κατεργασία δερμάτων ήταν από τα παλιά χρόνια γνωστή. Έφτιαχναν τσάντες, ζώνες, παπούτσια, επανωφόρια, σαμάρια και τσαρούχια. Τα εργαστήριά τους τα έλεγαν ταμπακχανάδες και βρίσκονταν στη νότια περιοχή της Αδριανούς. Τα συνήθη δέρματα που χρησιμοποιούσαν ήταν τα αγελαδινά, χοιρινά και πρόβια. Η διαδικασία της επεξεργασίας διαρκούσε είκοσι ημέρες, όπου τα αλατίζανε, μετά τα βάζανε σε γούρνες με ασβέστη για αποτρίχωση και για να μαλακώσουν. Στη συνέχεια τα αποξέριναν στον ήλιο και αφού στέγνωσαν τα τέντωναν με ξυλάκια (καλάμια) για να ισιώσουν. Μετά τα αγόραζαν οι έμποροι δερμάτων. Στη Νέα Ορεστιάδα ο Νικόλαος Τσομπανίδης (Κόλιας) με το γιο του Γεώργιο και ο Νικόλαος Γεροντίδης ασχολήθηκαν με τα ακατέργαστα δέρματα. Έμποροι δερμάτων ήταν ο Π. Χριστίδης, ο Σερκίς Ταχσιάν, ο Χρήστος Τσερκέζης, ο Γιώργος Σεϊτανίδης και οι Αθανάσιος και Ευάγγελος Βαγγελούδης
112. Κιρισχανετζήδες (κατασκευαστές χορδών και λουριών από έντερα ζώων). Παραπλήσια εργαστήρια με τα βυρσοδεψεία ήταν οι κιρισχανάδες. Εκεί κατασκεύαζαν χορδές μουσικών οργάνων όπως ούτι, μπουζούκι κ.ά., από έντερα ζώων. Επίσης κατασκεύαζαν λουριά για τα ζώα, αλλά και ιμάντες μηχανών. Τα εργαστήρια αυτά βρίσκονταν στις όχθες ποταμών, μιας και τα έντερα τα προμηθεύονταν από τα διπλανά σφαγεία. Γύρω από την περιοχή τους αναπτύχθηκε ένα ολόκληρο προάστιο με την ονομασία Κιρισχανάς

113. Φεσιτζήδες-σιδερωτές φεσιών. Υπήρχε ως επάγγελμα μέχρι το 1910, οπότε στην εποχή των Νεότουρκων έσβησε οριστικά, αφού με διαταγή τους καταργήθηκε το φέσι, ακόμη και στην Αδριανούπολη
114. Καφενεία με ναργιλέδες για τους καπνίζοντες. Αυτά τα καφενεία ήταν στο κάστρο της Αδριανούπολης και οι καφετζήδες έκαναν όλη την τελετή για το άλεσμα και το ψήσιμο του καφέ, μετά τον έβραζαν μέσα σε μπρίκια πάνω σε πυρακτωμένη άμμο (οτζάκια). Ακόμη διέθεταν ναργιλέδες για τους μερακλήδες, με τους οποίους ρουφούσαν τον καπνό από ένα σωλήνα που κατέληγε σε κεχριμπαρένιο επιστόμιο. Ο καπνός του ναργιλέ ήταν ειδικά καταργασμένος, βρασμένος και λεγόταν «τουμπεκίς». Οι καφενέδες διέθεταν και χύμα τσιγάρα, τα «ταμπάκο». Πρόσφεραν επίσης κρασί και ρακί ντόπιο, με τον ανάλογο μεζέ. Για τη διασκέδαση είχαν τράπουλες, τάβλι και γραμμόφωνο για μουσική. Το 1960 στη Νέα Ορεστιάδα το γραμμόφωνο αντικαταστάθηκε με το τζουκ μποξ
115. Τυπογράφοι (όπου στις επιχειρήσεις τους τυπώνονταν οι εφημερίδες της Αδριανούπολης)
116. Αργυροχόοι
117. Βαρκάρηδες (καϊκτσήδες). Μια και η Αδριανούπολη είχε τρία ποτάμια, οι βαρκάρηδες έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην καθημερινότητα. Με τις βάρκες γίνονταν μεταφορές εμπορευμάτων και ατόμων
118. Κοσκινάδες (έφτιαχναν κόσκινα σε ξύλινο σκελετό και έβαζαν λαμαρίνα με διαφορετικές τρύπες στο άνοιγμα. Τα χρησιμοποιούσαν κυρίως γεωργοί)
119. Πλεκτήρια για κάλτσες
120. Μηχανικοί που δούλευαν στα κινηματοθέατρα. Υπήρχαν μεγάλοι κινηματογράφοι στην Αδριανούπολη, όπου έπαιζαν ευρωπαϊκές βουβές ταινίες, με ελληνικούς υπότιτλους. Γνωστοί κινηματογράφοι ήταν το «Ρεσαντιέ», «το Σαράι» του Τζεδάκη και το «Φεβαΐτ». Στο Καραγάτς υπήρχε το κινηματοθέατρο του Ιωαννίδη. Στη Νέα Ορεστιάδα γνωστά κινηματοθέατρα ήταν το «Ελληνίς», τα «Ηλύσια», ο «Ηρακλής» και ο «Αλέξανδρος»
121. Αρχιτέκτονες
122. Εκτελωνιστές-εντολοδόχοι
123. Κατασκευαστές μουσικών οργάνων
124. Βιβλιοχαρτοπώλες
125. Υαλοπώλες- μυροπώλες. Υπήρχαν και πλανόδιοι μικροπωλητές καιπραματευτάδες
126. Καπνοπώλες – Πραματευτάδες (πωλούσαν καπνό, τσιγαρόχαρτα, τσακμακόπετρες, και άλλα μικροαντικείμενα. Έπειτα από τη Μικρασιατική καταστροφή στη Νέα Ορεστιάδα δόθηκαν άδειες περιπτέρων στους αναπήρους ή στους συγγενείς των θυμάτων πολέμου)
127. Χαμάληδες (βαστάζοι). Στέκι τους η αγορά Ταχτάκαλε στη Αδριανούπολη)
128. Λούστροι (βάψιμο παπουτσιών με το χαρακτηριστικό κασελάκι)
129. Καστανάδες (το χειμώνα έψηναν κάστανα και το καλοκαίρι καλαμπόκια)
130. Σαλεπιτζήδες (πωλούσαν το ζεστό ρόφημα σαλέπι). Ο σαλεπιτζής ήταν χαρακτηριστική φιγούρα πλανόδιου πωλητή στους δρόμους της Αδριανούπολης. Στο χέρι του κρατούσε μπρούτζινο δοχείο που διέθετε ενσωματωμένη στη βάση του φουφού με αναμμένα κάρβουνα, για να κρατά ζεστό το ρόφημα. Γύρω από τη ζώνη είχε θήκες για ποτήρια
131. Λεμονατζήδες (έφτιαχναν φυσικό χυμό από λεμόνι ή βύσσινο)
132. Ντοντουρματζήδες. Παγωτατζήδες (πωλητές παγωτού –το φημισμένο καϊμάκι όπως με άρωμα μαστίχα)
133. Κανταρτζήδες (ζυγιστές που χρησιμοποιούσαν τη σφραγίδα ελέγχου της αστυνομίας)
134. Τελάληδες (κήρυκες αγγελιών, διαλαλητές προϊόντων)
135. Πωλητές ξηρών καρπών (σε καρότσι που είχε κάρβουνο από την κάτω μεριά ώστε να κρατούν ζεστά τα σπόρια, φουντούκια, αμύγδαλα)
136. Χασιρτζήδες (ψαθοπλέκτες-καρεκλάδες). Έπλεκαν ακόμη καλάθια και έφτιαχναν ψάθινα καρότσια για μικρά παιδιά
137. Επιγραφοποιοί (κατασκεύαζαν ταμπέλες καταστημάτων)
138. Εφημεριδοπώλες (πωλούσαν εφημερίδες στο δρόμο, που τις προμηθεύονταν από το Πρακτορείο Εφημερίδων)
139. Μαχαιράδες-Ακονιστές (κατασκεύαζαν και ακόνιζαν μαχαίρια). Στην Αδριανούπολη αυτά τα επαγγέλματα ήταν χωριστά, ενώ στη Νέα Ορεστιάδα ενώθηκαν. Ο ακονιστής μαχαιριών ακόνιζε και γεωργικά εργαλεία, ήταν συνήθως πλανόδιος, με άμαξα ειδικής κατασκευής όπου υπήρχε πέτρα για το ακόνισμα, η οποία περνούσε από δεξαμενή νερού. Οι μαχαιράδες κατασκεύαζαν

μαχαίρια χειροποίητα, έτσι κατάφεραν καλύτερη σκλήρυνση στη λάμα, χάρη στην τεχνική που χρησιμοποιούσαν. Έφτιαχναν διάφορα μαχαίρια και ψαλίδια, σύμφωνα με την επιθυμία του πελάτη. Τεχνίτης που άφησε μεγάλη ιστορία στη Νέα Ορεστιάδα ήταν ο Χατζημιχαήλ Νικόλας ή Λιούτης. Το εργαστήριό του ήταν στην οδό Αγ. Θεοδώρων. Όμως αυτός ο καταπληκτικός τεχνίτης δεν έδειξε την τεχνική του πουθενά, γιατί είχε δύο κόρες

Εικόνα 10. Λεπίδα από σφυρηλατημένο, χειροποίητο μαχαίρι, όπου αναγράφεται: «Νέα Ορεστιάς- Ενθύμιον 1934» (Αρχαιακό υλικό Δημητρίου Γκεντσίδα).

140. Λατερνατζήδες. Από την Αδριανούπολη οι πρόσφυγες έφεραν στη Νέα Ορεστιάδα έξι λατέρνες. Οι λατερνατζήδες ήταν οι: Κωνσταντίνος Χατζηαθανασίου, του οποίου η λατέρνα σήμερα εκτίθεται στο Λαογραφικό Μουσείο της πόλης, Γεώργιος Πατλάκας, Αθανάσιος Ντουμανάκης. Τις λατέρνες τις κουβαλούσαν στους ώμους και αργότερα σε καροτσάκι. Οι λατερνατζήδες συναγωνίζονταν μεταξύ τους ποιος θα στολίζει πιο όμορφα τη λατέρνα. Η χρήση της λατέρνας τη δεκαετία του '70 είχε ατονήσει και μόνο στις εθνικές εορτές και στις Απόκριες έβγαιναν στους δρόμους
141. Ομπρελάδες (πωλητές αλλά κυρίως επισκευαστές)
142. Μελισσοκόμοι (η γλωρίδα της περιοχής βοηθούσε την ανάπτυξη της μελισσοκομίας)
143. Επιστολογράφοι (στήνανε ένα πρόχειρο τραπέζι και έγραφαν επιστολές και αιτήσεις. Στη Νέα Ορεστιάδα τη δουλειά αυτή την έκανε το περίπτερο έμπροσθεν του Δημαρχείου)
144. Νερουλάδες (κουβαλητές πόσιμου νερού). Παρότι η Αδριανούπολη είχε 300 βρύσες κοινόχρηστες και 1000 ιδιωτικές, το κουβάλημα του νερού γινόταν με τους νερουλάδες. Το φόρτωναν σε δεξαμενές και σε γαϊδουράκια ή άμαξες. Οι κάτοικοι της Νέας Ορεστιάδας, τα πρώτα χρόνια, έπαιρναν νερό από το πηγάδι της σιδηροδρομικής γραμμής, που το μετέφεραν και το πουλούσαν οι νερουλάδες. Γνωστοί νερουλάδες ήταν ο Νταή Απόστολος Γκουδενίδης και ο Δημήτρης Σούλης (Τσονίδης 1983, Νικολαΐδης τ1 1993, Νικολαΐδης Ν. τ2 Λεύκωμα 1993, Σαρησάββας 1999)

Αυτοί όλοι αποτελούσαν την καθημερινότητα στους δρόμους της Αδριανούπολης και της Νέας Ορεστιάδας έχοντας τους δικούς τους κανόνες στη λειτουργία της αγοράς, το λεγόμενο αλισβερίσι (δούναι και λαβείν).

Με τη δημιουργία της Νέας Ορεστιάδας παρουσιάστηκε ένα πρόβλημα που το αντιλήφθηκε ο Μητροπολίτης Πολύκαρπος, τη θέληση των αστών να εγκατασταθούν σε άλλες πόλεις, και για την προσέλευσή τους εισηγήθηκε στο Γενικό Διοικητή Θράκης Σπύρο Δάσιο να πάρει κάποια μέτρα ώστε να προσελκύσει αστούς που θα συνέχιζαν την επαγγελματική τους δραστηριότητα στη νέα πόλη. Έτσι και έγινε, αφού και ο ίδιος επιθυμούσε να δει τη Νέα Ορεστιάδα μεγάλο αστικό κέντρο όπως ήταν απέναντι η πολυπαθη Αδριανούπολη. Τοποθετήθηκε πινακίδα στον παλαιό Σιδηροδρομικό Σταθμό που έγραφε «Δίδονται δωρεάν οικόπεδα στο κέντρο της πόλης για τη δημιουργία επιχειρήσεων». Αυτή η πινακίδα ήταν για δέκα χρόνια εκεί, όπως μου το έλεγαν με προφορικές αφηγήσεις δικοί μου άνθρωποι, το αναφέρει και ο Τάκης Τσονίδης στο βιβλίο του, «Η Ορεστιάδα μας» (Τσονίδης 1980).

Το 1924, ένα χρόνο μετά, ιδρύθηκε Σωματείο Επαγγελματιών με την επωνυμία «ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑ» και το 1927 μετονομάστηκε σε «ΕΝΩΣΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΤΕΧΝΩΝ Ν. ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ». Η ανάπτυξη της πόλης συνεχίζεται ανοδικά και το 1980 ιδρύεται από 23 μέλη ο «ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΤΕΧΝΩΝ ΟΡΕΣΤΙΑΔΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ». Σημαντικό είναι ότι στις 23 Ιουνίου 1960 με ενέργειες της Επαγγελματικής Ένωσης πάρθηκε από την Κυβέρνηση απόφαση «περί καθιερώσεως ολοκληρωτικής Κυριακής αργίας εις άπαντα τα εμπορικά επαγγέλματα και επαγγελματικά και βιοτεχνικά καταστήματα της πόλεως της Ν. Ορεστιάδας» (ιστότοπος: adrianou125.blogspot.com) (Τσονίδης 1983).

Χαρακτηριστικό είναι ότι γύρω στο 1920 πολλοί κάτοικοι σαν επίθετο είχαν το όνομα του πατέρα τους (Κωνσταντίνου, Λάμπρου). Έτσι ο εκάστοτε υπάλληλος του Δήμου που τους καταχωρούσε στα νέα δημοτολόγια, για να μην γίνεται σύγχυση, τους έδινε επώνυμα που δήλωναν το επάγγελμά τους όπως (Τσιφτσής, Μανδρατζίδης, Αραμπατζής, Μπαχτσεβανίδης, Αχτσής, Πατσατζίδης, Βουτσάς, Κουτουράς, Καλαϊτζής, Ταμπάκης, κ.ά.) Οι επαγγελματίες ήταν πολύ δεμένοι μεταξύ τους στις γειτονιές τους, ώστε να διασφαλίζουν τα συμφέροντά τους.

Εικόνα 11. 1937, στην οδό Κωνσταντινουπόλεως (Φωτογραφικό αρχείο Δημητρίου Γκεντσίδη).

Στη φωτογραφία του 1937 στην οδό Κωνσταντινουπόλεως μπροστά στο παντοπωλείο του Απόστολου Χατζηηρήστου (Κωνσταντινουπολίτης στην καταγωγή, διορίστηκε δήμαρχος στα δύσκολα χρόνια του εμφυλίου 1946-1948. Από τα αριστερά ο Κωστάκης Γκεντσίδης (ζαχαροπλάστης), Επαμ. Καζαντζόγλου (φούρναρης), Νίκος Ψαλτόπουλος (ψαράδικο), Απόστολος Χατζηηρήστου (παντοπωλείο), Αθανάσιος Αθανασιάδης (αχτάρης), Αντώνιος Χατζηαντωνίου (παντοπωλείο), Γεώργιος Παπάζογλου (μυλωνάς), Στ. Βαλαβάνης (περιοδικό «Βορέας» 2007, 2009).

Ας μεταφερθούμε στα πρώτα χρόνια της Νέας Ορεστιάδας από ένα εξαιρετικό άρθρο της εφημερίδας «Το Βήμα της Θράκης», Σάββατο 8 Σεπτεμβρίου 1928...

«Δροσερή όπως πάντα, νοικοκυρεμένη, ανοιχτόκαρδη, γελαστή, η ωραία νεογέννητη πόλη συγκινεί όχι μόνο τον κόσμο των περιχώρων, αλλά και πολλούς ξένους, οι οποίοι μένουν εκστατικοί μπροστά στην αλματώδη πρόοδό της.

Το παζάρι που γίνεται το Σάββατο της δίνει μια όψη πολυπληθούς πόλης, στην οποία βρίσκεται κανείς και του πουλιού το γάλα ακόμη. Φιλόξενος, ευπροσήγορος, αισθηματικός κόσμος με το ευχάριστο μειδίαμα στα χείλη υποδέχεται κάθε ξένο, έτοιμος να του δώσει κάθε ευκολία.

Μια ωραία ειρηνική ζωή, χωρίς κουτσομπολιό, χωρίς διαμάχες, χωρίς παρεξηγήσεις υπάρχει σε όλη την πόλη κάνοντας τη διαμονή περισσότερο ευχάριστη. Όλα τα καταστήματα καθαρά, πλούσια σε είδη και νοικοκυρεμένα.

Το Ζαχαροπλαστείο του Δημητρίου Γκεντσίδη – εργοστάσιο κάθε είδους ζαχαροπλαστικής και ιδίως χαλβάδων που εξάγονται παντού σε μεγάλες ποσότητες, είναι ανώτερο και από τα ζαχαροπλαστεία που λειτουργούν στις μεγαλουπόλεις.

Το Εμποροραφείο του πραγματικού τζέντλεμαν Γ. Καραδημήτρη διακρίνεται για την αριστοτεχνική εργασία του και την ευρωπαϊκή κομψότητά του.

Τέλειος και ως τεχνίτης και ως άνθρωπος ο Ισραηλίτης ράπτης Μώις Κάλβο, που διακρίνεται για τα φιλελληνικά του αισθήματα.

Οι Χατζήπλατσης και Κωνσταντινίδης, νέοι με πολλά εμπορικά προσόντα, διευθύνουν το πλουσιότατο κατάστημα αποικιακών που τροφοδοτεί ολόκληρη την περιφέρεια.

Το ψωμί της Ορεστιάδας είναι πραγματικό παντεσπάνι. Τόσο διότι παρασκευάζεται από τα εκλεκτά αλεύρα του ατμόμυλου του Χ. Τσονίδη και Σία, όσο και διότι ψήνεται στον επιστημονικότατο φούρνο του αρτοποιού Μιχάλη Ζαφειρίου, η μαστοριά του οποίου είναι από όλους αναγνωρισμένη.

Το εστιατόριο του Δ. Ρουσάκη, άμεμπτο σε καθαριότητα και πλουσιότατο σε παντοειδή φαγητά συγκεντρώνει τον καλύτερο ντόπιο και ξένο κόσμο, που παίρνει κατόπιν το γλύκισμά του στο Κεντρικό Καφέ Ζαχαροπλαστείο του Ιω. Αποστόλου, άριστου τεχνίτη και τελειότατου ανθρώπου.

Ο ευγενέστατος καλλιτέχνης κουρέας Θ. Κοψίδης, το τεχνικό ψαλίδι του οποίου αναγνωρίζει ολόκληρος ο θηλυκός κόσμος, που αποτελεί την εκλεκτή πελατεία του, κατόρθωσε να παρουσιάσει ένα κουρείο πραγματικό κομψοτέχνημα, εφάμιλλο των κουρειών των ευρωπαϊκών μεγαλουπόλεων.

Ο Παν. Ζαχαριάδης, αριστοτέχνης επιπλοποιός, καίτοι απασχολημένος από την πολλή εργασία του, με δέχεται ευγενέστατα και μου επιδεικνύει με μετριοφροσύνη τα λεπτοκαμωμένα έπιπλά του, τα στερεότατα κουφώματα, τα οποία κάθε μέρα παραγγέλλονται από τους οικοδομούντες.

Μικρά και χωρίς καμιά πολυτέλεια τα υποδηματοποιεία των Σταύρου Ατσίκη και Γ. Ζησούδη, αξιοθαύμαστα όμως για τη στέρεη κομψή εργασία, που γίνεται εκεί μέσα από τους ίδιους τους καταστηματάρχες, δοκιμασμένους τεχνίτες και αισθηματικούς πατριώτες.

Ο Μιχ. Μαργαριτίδης, γνωστός από την Αδριανούπολη για τα παλιά κρασιά του και τους ορεκτικούς μεζέδες, διατηρεί και το ξενοδοχείο Δημοκρατία, με το οποίο εξυπηρετεί πληρέστατα το γεωργικό κυρίως κόσμο.

Χάρη στο προοδευτικό πνεύμα του Αλεξ. Πριγκόπουλου, η Νέα Ορεστιάδα απέκτησε τέλειο ατμοκίνητο μηχανουργείο που διακρίνεται για την επιμελημένη και στέρεη εργασία, που εκτελείται με πρωτοφανή ταχύτητα.

Ρίχνω ένα βλέμμα στο κολοσσιαίο κατάστημα των αδελφών Νικολαΐδη, στη Γεωργική Τράπεζα της Νέας Ορεστιάδας και στο πλουσιότατο παντοπωλείο των Χρησιτίδη και Πολυλογίδη και παίρνω το δρόμο για το Σιδηροδρομικό Σταθμό, όπου κάθε βράδυ συγκεντρώνεται ο ρομαντικός κόσμος, για να ακούσει το τελειότατο γραμμόφωνο του καταστηματάρχη Αντωνίου Θεοφάνους, του ευνοούμενου της τύχης, η οποία του χάρισε εκατό χιλιάδες από το ελληνικό λαχείο.

Μια ψιλή βροχούλα κατέπνιξε την ανυπόφορη σκόνη και καθάρισε την ατμόσφαιρα. Μας επιτρέπει να δούμε καθαρά τους μιναρέδες του Σουλτάν Σελίμ της Αδριανουπόλεως.

Με ένα μυστικό όνειρο μέσα στην καρδιά μας εγκαταλείπουμε την ωραία πόλη, με την επιφύλαξη να μιλήσουμε και για τους άλλους καταστηματάρχες σε προσεχή στήλη μας»... (εφημερίδα: Βήμα της Θράκης 1928).

Εικόνα 12. 1970. Η βορεινή πλευρά της οδού Κωνσταντινουπόλεως (αριστερά) και η νότια πλευρά (δεξιά) στη Νέα Ορεστιάδα (Φωτογραφικό αρχείο Δημητρίου Γκεντσίδη).

Στο τέλος αυτής της διαδρομής του επαγγελματικού οδοιπορικού από την Αδριανούπολη στη Νέα Ορεστιάδα θα θέλαμε να κάνουμε δύο επισημάνσεις:

- α) όλες αυτές οι περιγραφές, οι μαρτυρίες και γενικά οι πληροφορίες αποτελούν πολύτιμο κομμάτι της ιστορίας αυτού του τόπου,

- β) συγκρίνοντας με το τώρα διαπιστώνουμε ότι υπάρχει από τη μία οικονομική στασιμότητα στη Νέα Ορεστιάδα και από την άλλη αδιαφορία της πολιτείας για την κατάσταση που ζούμε όλοι μας καθημερινά, γεμάτη προβλήματα και αδιέξοδα. Είναι αναγκαίο να σκύψουν οι πολιτικές ηγεσίες πάνω στην οικονομία της περιοχής μας, μιας αναμφισβήτητα πλούσιας περιοχής και να μην την αφήνουν να καταστρέφεται υποβαθμίζοντας καθημερινά την ποιότητα ζωής των κατοίκων της.

Βιβλιογραφία

- Ανέκδοτο χειρόγραφο Μαγκριώτη 1908 - Αρχειακό υλικό Παραπαγκίδη Κυριάκου.
Εφημερίδα «Το βήμα της Θράκης» 8 Σεπτεμβρίου 1928 – Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής, εφημερίδες.
Δελτίο του επί των Εξωτερικών Βορείου Υπουργείου (1912). Έκθεσις περί εμπορίας, γεωργίας και βιομηχανίας εν τω νομώ Αδριανουπόλεως κατά το έτος 1911. Αθήνα: Έκδοση Εθνικού Τυπογραφείου.
Ιστότοπος: adrianou125.blogspot.com. Δημοσιεύσεις στις ετικέτες : Αδριανούπολη- Επαγγέλματα και Ν. Ορεστιάδα- Επαγγέλματα.
Νικολαΐδης, Ν. (1993). Η Αδριανού μας. Τεύχος 1ο. Αθήνα: Εκδόσεις Λύχνος ΕΠΕ.
Νικολαΐδης, Ν. (1993). Η Αδριανού μας. Τεύχος 2ο. Αθήνα: Εκδόσεις Λύχνος ΕΠΕ.
Περιοδικό «Βορέας» (Επιλογές από άρθρα Δ. Γκεντσίδη Τεύχη 21-24-28 2007 & 44-45 2009)
Σαρησάββας, Β. (1999). Παραδοσιακά επαγγέλματα, ταξίδι στο χθες. Αθήνα: Έκδοση Μαλλιάρης- Παιδεία.
Τσονίδης, Τ. (1983). Η Ορεστιάδα μας και οι κάτοικοί της. Επαγγελματικός οδηγός. Αθήνα: Εκδόσεις Ζουμαδάκη.
Τσονίδης, Τ. (1980). Η Ορεστιάδα μας. Αθήνα: Έκδοση Εκπολιτιστικού Συλλόγου Ορεστιάδας.
Φωτογραφικό Αρχείο Αλέξανδρου Παπαδόπουλου.
Φωτογραφικό Αρχείο Γεωργίου Ρυζιώτη.
Φωτογραφικό και αρχειακό υλικό Δημητρίου Γκεντσίδη.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

Ελένη Αλτικολάτση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η λειτουργία των τοπικών και περιφερειακών σταθμών στην Ελλάδα ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Την εποχή εκείνη έκανε την έναρξή του και ένας ραδιοτηλεοπτικός σταθμός που βρισκόταν στην περιοχή της Νέας Ορεστιάδας. Ο σταθμός αυτός ήταν η Δημοτική Ραδιοτηλεόραση Ορεστιάδας, η οποία λειτούργησε τόσο ως ραδιοφωνικός όσο και ως τηλεοπτικός σταθμός. Το ραδιόφωνο του σταθμού ξεκίνησε να εκπέμπει το 1989 ενώ η τηλεόραση το 1992. Παρά τις πολλές δυσκολίες που υπήρχαν την εποχή εκείνη τόσο στον τεχνολογικό εξοπλισμό όσο και στο ανθρώπινο δυναμικό, η θέληση και το μεράκι των εργαζομένων κατέστησαν δυνατή τη λειτουργία του με αποτέλεσμα το κανάλι να συνεχίζει να υπάρχει μέχρι και σήμερα. Το κανάλι έδινε τη δυνατότητα στους πολίτες της περιοχής να προβάλλουν τα προβλήματά τους και τις απόψεις τους για όσα συνέβαιναν στην κοινωνία αλλά και να διαφημίζουν τις επιχειρήσεις τους. Εκτός όμως από μέσο έκφρασης και προβολής λειτούργησε και ως μέσο καθημερινής ενημέρωσης και ψυχαγωγίας. Σε όλα τα χρόνια της λειτουργίας του το πρόγραμμά του καλυπτόταν από δελτία ειδήσεων, «ζωντανές» και βιντεοσκοπημένες εκπομπές, διαφημίσεις, ντοκιμαντέρ και ταινίες με ποικίλη θεματολογία. Η δημιουργία της Δημοτικής Ραδιοτηλεόρασης Ορεστιάδας υπήρξε σταθμός για την ιστορία του τόπου και παράλληλα συνέβαλε στην ανάπτυξή του.

Λέξεις κλειδιά: *Δημοτική Ραδιοτηλεόραση Ορεστιάδας, τοπικοί τηλεοπτικοί σταθμοί, Ορεστιάδα*

Εισαγωγή

Στην Ελλάδα ο πρώτος τηλεοπτικός σταθμός που λειτούργησε ήταν ο πειραματικός σταθμός που ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1961 στη Θεσσαλονίκη (από τη ΔΕΗ) κατά τη διάρκεια της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης. Επίσημα, όμως, η ελληνική τηλεόραση ξεκίνησε να εκπέμπει στις 23 Φεβρουαρίου του 1966 (tvxs.gr 2011). Η πρώτη τηλεοπτική εκπομπή του πειραματικού σταθμού τηλεόρασης του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας (ΕΙΡ) πραγματοποιήθηκε από το κανάλι 5 με παρουσιάστρια την Ελένη Κυπραίου, συντονιστή προγράμματος τον Γεώργιο Κάρτερ και διευθυντή τον Μιχάλη Γιαννακάκο (ΕΡΤ Α.Ε. 2016). Τέσσερα χρόνια αργότερα πραγματοποιείται η μετεξέλιξη του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας σε Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης (ΕΙΡΤ), το οποίο το 1975 μετονομάστηκε σε Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (ΕΡΤ) (tvxs.gr 2011). Το 1989 αρχίζουν να λειτουργούν τα πρώτα ιδιωτικά κανάλια. Οι πρώτοι τηλεοπτικοί σταθμοί που ξεκίνησαν τη λειτουργία τους είναι το Mega Chanel και ο Antenna TV. Από τις αρχές του 1990 άρχισαν να εμφανίζονται τα πρώτα περιφερειακά και τοπικά κανάλια. Σε διάστημα τριών χρόνων εμφανίστηκαν 145 περιφερειακοί και τοπικοί τηλεοπτικοί σταθμοί από τους οποίους άλλοι λειτουργούσαν συνεχώς και άλλοι περιστασιακά (Αραμπατζή 2012, Ελαφρός 2004). Δόθηκε, λοιπόν, το βήμα ώστε οι πολίτες της περιφέρειας να αποκτήσουν ένα μέσο που θα τους ενημέρωνε για τα γεγονότα που συνέβαιναν στην τοπική τους κοινωνία. Παράλληλα, δινόταν στους κατοίκους των περιοχών αυτών η δυνατότητα να εκφράσουν και να προβάλουν τις δικές τους απόψεις και θέσεις για όσα συνέβαιναν στον τόπο τους και στην κοινωνία γενικότερα. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει την ιστορία ενός τοπικού ραδιοτηλεοπτικού σταθμού, αυτού της Δημοτικής Ραδιοτηλεόρασης Ορεστιάδας. Μέσα από την εργασία θα φανεί τόσο η ιστορία του σταθμού όσο και ο ρόλος που έπαιξε καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του για την κοινωνία της περιοχής.

Νέα Ορεστιάδα

Η Νέα Ορεστιάδα είναι μία πόλη που ιδρύθηκε το 1923 και βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του Νομού Έβρου. Οι κάτοικοί της ήρθαν από το Καραγάτς, μια περιοχή που σήμερα βρίσκεται στα γεωγραφικά

όρια της Τουρκίας. Η μετονομασία του Καραγάτς σε Ορεστιάδα πραγματοποιήθηκε αφού υπογράφηκε η συνθήκη των Σεβρών και αφού ενσωματώθηκε η κυρίως και η Ανατολική Θράκη στην ελληνική επικράτεια. Με την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας, που πραγματοποιήθηκε το 1923, οι κάτοικοι της Ορεστιάδας (πρώην Καραγάτς) μετακινήθηκαν και εγκαταστάθηκαν στην τοποθεσία της σημερινής Νέας Ορεστιάδας. Ο Σπύρος Δάσιος έδωσε την εντολή να φτιαχτεί το σχέδιο της νέας πόλης από τον Γεώργιο Μαγκλή (Κιηγάς & Ρυζιώτης, 2010). Κατά την ίδρυση της πόλης οι κάτοικοι ήταν 1.700 ενώ σήμερα (σύμφωνα με την απογραφή του 2011) ανέρχονται στους 18.426 (Κιηγάς & Ρυζιώτης, 2010, orestiada.gr). Σήμερα η Νέα Ορεστιάδα είναι μία σύγχρονη πόλη η οποία αποτελεί το κέντρο του Καλλικρατικού Δήμου Ορεστιάδας. Είναι μια πόλη με πολιτισμό που δε σταματά να προοδεύει. Μια πόλη που συνεχώς εκσυγχρονίζεται χωρίς όμως να ξεχνά την παράδοσή της.

Η δημιουργία της Δημοτικής Ραδιοτηλεόρασης Ορεστιάδας

Η Δημοτική Ραδιοτηλεόραση Ορεστιάδας είναι μία δημοτική επιχείρηση ειδικού σκοπού η οποία άρχισε να λειτουργεί και να εκπέμπει από το 1989 ως ραδιοφωνικός σταθμός και από το 1992 και ως τηλεοπτικός. Η δημοτική αρχή εκείνης της χρονιάς, με δήμαρχο τον Βαρσάμη Βαρσαμακίδη, πίστεψε στην ιδέα και η πρόταση εγκρίθηκε από το δημοτικό συμβούλιο (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Αν και οι δυσκολίες ήταν πολλές, η αποφασιστικότητα της δημοτικής αρχής και κυρίως το μεράκι, ο ενθουσιασμός και η θέληση των πρώτων εργαζομένων αποτέλεσαν την κινητήριου δύναμη σε αυτή την προσπάθεια. Οι άνθρωποι αυτοί δώσανε στους κατοίκους της περιοχής το πρώτο στίγμα της έγκυρης και έγκαιρης ενημέρωσης, η οποία συνεχίζεται ακατάπαυστα μέχρι και σήμερα, παρά τις αντιξοότητες που παρουσιάστηκαν κατά καιρούς (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι το 1999 η Δημοτική Ραδιοτηλεόραση Ορεστιάδας αποτελούσε τμήμα του δήμου Ορεστιάδας και από τη χρονιά εκείνη έγινε επιχείρηση του δήμου (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Ανθρώπινο δυναμικό και τεχνολογικός εξοπλισμός

Στην αρχή δεν υπήρχε το κατάλληλο ανθρώπινο δυναμικό που απαιτούνταν για τη λειτουργία του σταθμού. Δεν υπήρχαν δηλαδή, δημοσιογράφοι και τεχνικοί. Όσοι δούλευαν στην τηλεόραση ήταν ερασιτέχνες, οι οποίοι πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους αρχικά εθελοντικά και στη συνέχεια πληρώνονταν με μηνιαίο μισθό. Ο αριθμός των εργαζομένων ήταν πολύ μικρός, με αποτέλεσμα το ίδιο άτομο να χρειάζεται να προσφέρει πολλές και διαφορετικές υπηρεσίες. Πολλοί άνθρωποι δούλεψαν ως εθελοντές στα πρώτα χρόνια του σταθμού. Ακόμη και σήμερα όμως, ο αριθμός των εργαζομένων συνεχίζει να είναι μικρός και οι εργαζόμενοι συνεχίζουν να ασχολούνται με πολλούς τομείς. Οι ειδικότητες που υπάρχουν σήμερα στον σταθμό είναι δημοσιογράφοι, εικονολήπτες και μοντέρ (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Ο κατάλληλος τεχνολογικός εξοπλισμός, που συνήθως απαιτείται, ήταν σχεδόν ανύπαρκτος όπως επίσης και η ανάλογη τεχνογνωσία και εμπειρία, με αποτέλεσμα να καθίσταται δύσκολη η λειτουργία της τηλεόρασης. Στην αρχή έγινε μια αγορά λίγων μηχανημάτων και στη συνέχεια αγοράστηκαν κάποια μεταχειρισμένα μηχανήματα και κάποια δωρίστηκαν από ένα κανάλι της Θεσσαλονίκης που έκλεισε. Με το πέρασμα των χρόνων, όμως, βελτιώθηκε ο τεχνολογικός εξοπλισμός του καναλιού φτάνοντας να βρίσκεται στις μέρες μας σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο, για ένα τοπικό κανάλι (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Η εμβέλεια και το πρόγραμμα του σταθμού

Η εμβέλεια του τηλεοπτικού σταθμού αρχικά κάλυπτε τον Νομό Έβρο αλλά και τις γειτονικές περιοχές των όμορων κρατών, της Τουρκίας και της Βουλγαρίας. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την περιοχή της Τουρκίας η εμβέλεια έφτανε μέχρι την Κωνσταντινούπολη, ενώ όσον αφορά τη Βουλγαρία έφτανε μέχρι την Ανατολική Ρωμυλία. Από το 2014, που εκπέμπει μέσω της Digea, η εμβέλειά του καλύπτει τις περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και του Νομού Σερρών (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Κατά την έναρξη της λειτουργίας του, ο σταθμός είχε τηλεοπτικό πρόγραμμα μόνο το απόγευμα. Το πρόγραμμά του περιελάμβανε δύο δελτία ειδήσεων και ζωντανές εκπομπές. Το 2002-2003 η χρονική διάρκεια του προγράμματος μεγάλωσε και από το 2005 έως και σήμερα τόσο το ραδιοφωνικό όσο και το τηλεοπτικό πρόγραμμα είναι εικοσιτετράωρης μετάδοσης. Το ραδιοφωνικό περιλαμβάνει ελληνική και ξένη μουσική και δύο δελτία ειδήσεων. Το τηλεοπτικό είναι κυρίως ενημερωτικό με

βαρύτητα στην τοπική ειδησεογραφία. Πιο συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια του εικοσιτετραώρου προβάλλονται τέσσερα δελτία ειδήσεων (δύο απογευματινά, ένα κεντρικό και ένα βραδινό), παιδικό πρόγραμμα και λαογραφικές, αθλητικές, θεολογικές ή ιατρικές εκπομπές. Οι σημερινές εκπομπές είναι με χρονομίσθωση, δηλαδή δίνει ο σταθμός τηλεοπτικό χρόνο σε μια εταιρεία και αυτή του στέλνει έτοιμες εκπομπές. Επιπλέον, γίνεται προβολή ντοκιμαντέρ με ιστορικό, αρχαιολογικό, πολιτιστικό, οικολογικό και ιατρικό ενδιαφέρον και θεματολογία. Από το πρόγραμμα δε λείπουν οι απευθείας μεταδόσεις των συνεδριάσεων του δημοτικού συμβουλίου, των εκκλησιαστικών ακολουθιών (όπως οι Χαιρετισμοί και οι ακολουθίες της Μεγάλης Εβδομάδας), των μεγάλων γιορτών (όπως οι παρελάσεις της 28ης Οκτωβρίου και της 25ης Μαρτίου) και των τοπικών εκδηλώσεων (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Κατά το πέρασμα των χρόνων, όπως προαναφέρθηκε, προβλήθηκαν πολλές εκπομπές από τη δημοτική τηλεόραση Ορεστιάδας. Στις εκπομπές αυτές υπήρξαν ως προσκεκλημένοι βουλευτές, έμποροι, ζωγράφοι, καλλιτέχνες και αρχιεπίσκοποι. Ενδεικτικά αναφέρονται παρακάτω κάποιες εκπομπές της τηλεόρασης.

- Θράκια Μέρα με παρουσιάστρια τη Βέρα Μαυρίδου
- Επώνυμοι και Ανώνυμοι με παρουσιάστρια την Βικτωρία Τσονίδου
- Εκπομπή λόγου-σάτιρας με παρουσιάστρη τον Μίμη Νικολαΐδη
- Φοιτητικά νέα με παρουσιάστρη τον Ρήγα Γιοβανόπουλο
- Η ώρα του αγρότη με παρουσιάστρη τον Γιάννη Κανταρίδη
- Η ώρα της τοπικής αυτοδιοίκησης με παρουσιαστές τη Μαρία Καραφωτίου κ.ά.
- Πολιτική ανασκόπηση με πολλούς παρουσιαστές
- Βιβλίο με παρουσιάστρια τη Βέρα Μαυρίδου
- Εκπομπή υγείας με παρουσιάστρια τη Σπυριδούλα Μπουζμπούαζη
- Η αιχμή του δόρατος με παρουσιάστρια τη Βέρα Μαυρίδου
- Θράκης γεύσεις με παρουσιάστρια τη Ελένη Μαλασίδου
- Αθλητικά νέα με παρουσιάστρη τον Χρήστο Χρηστούδη
- Γνωρίζουμε τη γλώσσα μας με παρουσιάστρια τη Βέρα Μαυρίδου
- 7 ημέρες με παρουσιάστρη τον Γιάννη Τομαδάκη (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020)

Τόσο οι εκπομπές όσο και τα δελτία ειδήσεων του σταθμού αναρτώνται πλέον στο youtube. Αξίζει να σημειωθεί και το γεγονός ότι κύριο μέλημα του σταθμού είναι η προβολή ενός αξιοπρεπούς προγράμματος που θα το διακατέχει η δεοντολογία και η εγκυρότητα. Αυτή η διαπίστωση διακρίνεται και στα λόγια της κυρία Βέρας Μαυρίδου, της σημερινής διευθύντριας του σταθμού: «Κατά καιρούς μας έγιναν πολλές προτάσεις για προβολή προγραμμάτων με μεγάλο οικονομικό κέρδος. Κρίναμε όμως, ότι το περιεχόμενο τους δεν ήταν ποιοτικό και αξιοπρεπές και γι' αυτό τις απορρίψαμε. Θεωρούμε ότι ως ανταπόδοση στους δημότες που παρέχουν το ποσό των 3 ή 4 ευρώ για τη Δημοτική Ραδιοτηλεόραση Ορεστιάδας οφείλουμε να παρέχουμε ένα αξιοπρεπές και ποιοτικό πρόγραμμα» (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Το λογότυπο και το κτίριο του σταθμού

Ο σταθμός μέχρι και το 2005 δεν είχε ένα σταθερό λογότυπο. Το 2005 αγοράστηκαν τα πνευματικά δικαιώματα του λογότυπου που εμφανίζεται μέχρι και σήμερα στις οθόνες των τηλεθεατών. Το λογότυπο απεικονίζει ένα μάτι, η κόρη του οποίου είναι ταυτόχρονα η οθόνη μιας τηλεόρασης και το γράμμα όμικρον (Ο) με το οποίο αρχίζει η λέξη Ορεστιάδα (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Τον πρώτο καιρό ο ραδιοφωνικός σταθμός στεγάστηκε στο κτίριο που βρίσκεται σήμερα το υδραγωγείο της Δ.Ε.Υ.Α.Ο., έξω από την πόλη της Νέας Ορεστιάδας. Αργότερα, μεταφέρθηκε μέσα στην πόλη, στο κτίριο που στεγάζεται μαζί με την τηλεόραση μέχρι και σήμερα (Νικολάου Σοφίας 12). Η τηλεόραση δημιουργήθηκε σε ελάχιστο χρονικό διάστημα μετά από τη μεταφορά του ραδιοφωνικού σταθμού στο νέο κτίριο. Το σημερινό κτίριο ήταν το σπίτι του Κωνσταντίνου και της Σοφίας Νικολάου, ενός άκληρου ζευγαριού που αποφάσισε να αφήσει το κτίριο ως κληρονομιά στον Δήμο Ορεστιάδας. Το οικοδόμημα αποτελείται από το ισόγειο και τους δύο ορόφους. Μετά από μικρές κτιριακές παρεμβάσεις που έγιναν, δημιουργήθηκαν γραφεία, χώροι μοντάζ, ρεπορτάζ, στούντιο και ένας χώρος για το ραδιόφωνο. Στην αρχή λειτουργούσε μόνο στον πρώτο όροφο ενώ το ισόγειο ήταν χώρος αποθήκης. Στη συνέχεια έγιναν οι απαραίτητες ενέργειες ώστε από το 2005 και το ισόγειο να μπορεί να εξυπηρετεί τις ανάγκες του καναλιού (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Η διοίκηση του σταθμού

Η Δημοτική Ραδιοτηλεόραση Ορεστιάδας διοικείται από ένα πενταμελές διοικητικό συμβούλιο το οποίο ορίζεται από το δημοτικό συμβούλιο της Ορεστιάδας και η θητεία του είναι ίδια με αυτή του δημοτικού συμβουλίου. Τα τρία μέλη του είναι δημοτικοί σύμβουλοι και τα δύο είναι πολίτες που έχουν σχέση με την τηλεόραση. Το σημερινό διοικητικό συμβούλιο αποτελείται από τους:

- α) Κωνσταντίνος Σιαφκαλόζης – Πρόεδρος
 - β) Ηλίας Αγγελακούδης – Αντιπρόεδρος
 - γ) Κωνσταντίνος Ζαλουφλής – Δημοτικός σύμβουλος
 - δ) Βικτωρία Τσονίδου – Τακτικό μέλος
 - ε) Δημήτρης Τριανταφυλλίδης – Τακτικό μέλος
- Διευθύντρια του σταθμού είναι η Βέρα Μαυρίδου.

Το διοικητικό συμβούλιο του σταθμού ελέγχεται από το δημοτικό συμβούλιο και από το Εθνικό Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο (ΕΣΡ). Ο οικονομικός έλεγχος του σταθμού γίνεται από λογιστές που ορίζονται από τον Δήμο Ορεστιάδας και η έκθεση που φτιάχνουν ελέγχεται από τον δήμο και τον επίτροπο (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Τα οφέλη από τη δημιουργία του σταθμού

Η δημιουργία ενός ραδιοτηλεοπτικού σταθμού στο ακριτικό βόρειο τμήμα του Έβρου αποτελούσε επιτακτική ανάγκη την εποχή εκείνη, καθώς τότε οι Εβρίτες μπορούσαν να παρακολουθήσουν στους δέκτες τους τηλεοπτικές εικόνες που προέρχονταν μόνο από τα δύο κρατικά κανάλια της χώρας και από τα κανάλια της γειτονικής Τουρκίας. Με τη δημιουργία της Δημοτικής Ραδιοτηλεόρασης Ορεστιάδας, οι κάτοικοι της περιοχής μπορούσαν να μαθαίνουν καθημερινά όλα όσα συνέβαιναν στην κοινωνία τους. Κύριος σκοπός του σταθμού ήταν να εκφράσει, όσο ήταν δυνατόν, την κοινωνία της περιοχής. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού, καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του παρουσιάζει την οικονομική, αγροτική, επαγγελματική, εκπαιδευτική, πολιτιστική, αθλητική και αυτοδιοικητική δραστηριότητα του Δήμου, του Νομού και της Περιφέρειας, δίνοντας έμφαση στον Βόρειο Έβρο. Επιπλέον, αναδεικνύει την ιστορική και εθνική μνήμη, καθώς και την πολιτιστική και περιβαλλοντική φυσιογνωμία της περιοχής και όλης της Θράκης. Παράλληλα, προσπαθεί να προβάλλει τις πρωτοβουλίες, τις απόψεις και τις θέσεις των πολιτών. Δίνει, δηλαδή, βήμα στους αγρότες, στους εκπαιδευτικούς, στους επαγγελματίες και στους φοιτητές συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στην καλή συνεργασία μαζί τους. Είναι ένα μέσο που έδωσε την ευκαιρία στους τοπικούς επαγγελματίες να προβληθούν μέσω των διαφημίσεων στηρίζοντας ταυτόχρονα το κανάλι και ενημερώνοντας τους πολίτες για την τοπική αγορά. Τα πρώτα χρόνια οι διαφημίσεις που προβάλλονταν στο κανάλι ήταν πολλές. Σήμερα λόγω των οικονομικών συνθηκών που επικρατούν, υπάρχουν ελάχιστοι επαγγελματίες που διαφημίζουν τις επιχειρήσεις τους στο κανάλι. Άξιο να σημειωθεί είναι το γεγονός ότι η καλή του σχέση και συνεργασία με τα δύο τμήματα του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης που βρίσκονται στη Νέα Ορεστιάδα, συνέβαλε στη σύνδεση της τοπικής κοινωνίας με το Πανεπιστήμιο. Τέλος, ένα ακόμη σημαντικό όφελος που προσφέρει η Δημοτική Ραδιοτηλεόραση Ορεστιάδας είναι η καθημερινή προβολή και γνωστοποίηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι της περιοχής έχοντας ως στόχο την επίλυσή τους (Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020).

Συνεντεύξεις

• Συνέντευξη με τον Βαρσάμη Βαρσαμακίδη

Στο σημείο αυτό παρατίθεται μία συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε με τον κύριο Βαρσάμη Βαρσαμακίδη. Ο Βαρσάμης Βαρσαμακίδης ήταν δήμαρχος της Ορεστιάδας την εποχή που δημιουργήθηκε η Δημοτική Ραδιοτηλεόραση Ορεστιάδας και όπως θα φανεί από τη συνέντευξη ήταν ο ιδρυτής της.

Ποιες σκέψεις σας παρότρυναν να δημιουργήσετε τη Δημοτική Ραδιοτηλεόραση Ορεστιάδας;

Η ενασχόλησή μου με τον χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης και η συμμετοχή μου σε συνέδρια κοινοτήτων και δήμων με παρότρυναν να κάνω πράγματα τα οποία θα βοηθούσαν στην πρόοδο και την ανάπτυξη του τόπου μου. Ήθελα να αναδειχθούν τα ήθη, τα έθιμα και γενικά ο πολιτισμός μας. Δυνατότητα προβολής

όμως, στα μεγάλα κεντρικά κανάλια δεν υπήρχε. Γι' αυτό σκέφτηκα ότι μόνο με ένα τοπικό κανάλι θα τα πετύχαινα όλα αυτά. Με το κανάλι αυτό θα μπορούσαμε να δείξουμε ότι εδώ, στην Ορεστιάδα, στο βόρειο τμήμα του Έβρου, υπάρχουν κάποιοι που είναι καθαροί Έλληνες. Επίσης, το 80% των κατοίκων της επαρχίας της Ορεστιάδας ασχολούνταν με τη γεωργία. Οι άνθρωποι αυτοί τότε, δεν είχαν απόλυτη ενημέρωση από τις αρμόδιες υπηρεσίες για τα αγροτικά θέματα και ιδιώτες γεωπόνοι, όπως υπάρχουν σήμερα, δεν υπήρχαν. Ένα τοπικό κανάλι όμως, θα μπορούσε να τους προσφέρει την ενημέρωση που ζητούσαν. Μέσα από το αξίωμα του δημάρχου, μου δόθηκε η δυνατότητα να κάνω κάτι καινούριο για τον τόπο μας. Και αυτό ήταν η δημιουργία Δημοτικής Ραδιοτηλεόρασης Ορεστιάδας. Με τις σκέψεις αυτές λοιπόν, δημιούργησα τη Δημοτική Ραδιοτηλεόραση Ορεστιάδας η οποία τόσο ως ραδιοφωνικός σταθμός όσο και ως τηλεοπτικός αποτέλεσε μέσο προβολής των πολιτιστικών θεμάτων και μέσο ενημέρωσης των αγροτών και γενικά όλων των κατοίκων της περιοχής για τα θέματα που τους ενδιέφεραν.

Ποιοι στήριζαν την ιδέα της δημιουργίας της Δημοτικής Ραδιοτηλεόρασης Ορεστιάδας;

Η ιδέα στηρίχτηκε από το τότε διοικητικό συμβούλιο του δήμου Ορεστιάδας. Ό,τι κι αν πρότεινα για την τηλεόραση και το ραδιόφωνο του δήμου μας, οι δημοτικοί σύμβουλοι το στήριζαν. Τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου όμως, έρχονταν σε επαφή και με τους υπόλοιπους πολίτες της περιοχής και τους μιλούσαν για το κανάλι. Έτσι, δημιουργήθηκε και ένας κύκλος ανθρώπων (όπως δάσκαλοι και τεχνίτες), εκτός του δημάρχου και του διοικητικού συμβουλίου, που στήριζαν με το δικό τους τρόπο το κανάλι.

Θεωρείτε ότι τελικά ο κόσμος «αγκάλιασε» αυτή την προσπάθεια;

Σαφώς και την «αγκάλιασε». Οι κάτοικοι της περιοχής καθημερινά μου έκαναν τα θετικά σχόλιά τους λέγοντας ότι η περιοχή χρειαζόταν αυτό το κανάλι. Μου έλεγαν ότι μέσω αυτού του καναλιού μπορούσαν πλέον να ενημερωθούν για τα αγροτικά και τα πολιτιστικά θέματα και να μαθαίνουν τι γίνεται καθημερινά στον τόπο τους. Επίσης, εκείνη την εποχή είχαν επιστρέψει από τη Γερμανία πολλοί Έλληνες που είχαν πάει εκεί ως μετανάστες. Οι άνθρωποι αυτοί είχαν μάθει πολύ καλά τη γλώσσα και την κουλτούρα της Γερμανίας. Η τηλεόραση τότε πέρα από το ελληνικό πρόγραμμα πρόβαλλε και πρόγραμμα στη γερμανική γλώσσα. Κάτι τέτοιο άρεσε πολύ στους ανθρώπους, που είχαν μόλις επιστρέψει από τη Γερμανία, με αποτέλεσμα να με ευχαριστούν κάθε φορά που με συναντούσαν. Την προσπάθεια αυτή λοιπόν, όχι μόνο την «αγκάλιασε» ο κόσμος της περιοχής αλλά και τη στήριξε.

Πώς κατασκευάστηκε το κτίριο του ραδιοφωνικού-τηλεοπτικού σταθμού και πόσο εύκολες ήταν οι οικονομικές συνθήκες, που επικρατούσαν εκείνη την εποχή, για τη δημιουργία και τη λειτουργία του;

Πρώτη μου δουλειά ήταν να κατασκευάσω ένα κτίριο. Το κτίριο κατασκευάστηκε έξω από την πόλη της Νέας Ορεστιάδας, εκεί που βρίσκονται σήμερα οι αποθήκες της Δ.Ε.Υ.Α.Ο. Η ανέγερση του κτιρίου έγινε μέσα σε ένα μήνα. Το προσωπικό, που εργάστηκε εκεί, ήταν τεχνικοί και εργάτες του δήμου. Αργότερα ο σταθμός μεταφέρθηκε μέσα στην πόλη, στο κτίριο που βρίσκεται μέχρι και σήμερα. Θα ήθελα να πω, ότι οι οικονομικές συνθήκες δεν ήταν εύκολες εκείνη την εποχή, καθώς χρηματοδοτήσεις δεν υπήρχαν τότε. Όλο το οικονομικό βάρος της λειτουργίας του σταθμού το αναλάμβανε ο δήμος και οι διαφημίσεις που προβάλλονταν στο κανάλι. Ξεκινήσαμε σιγά-σιγά, με ελάχιστες δυνάμεις και με μικρή εμβέλεια τον πρώτο καιρό. Με το πέρασμα του χρόνου όμως, ο σταθμός προόδευσε και έφτασε να βρίσκεται σε ένα πολύ καλό επίπεδο σήμερα. Ας είναι καλά βέβαια και οι επόμενοι δήμαρχοι της Ορεστιάδας που συνέχισαν και συνέβαλαν στην ανάπτυξη και την πρόοδο της Δημοτικής Ραδιοτηλεόρασης Ορεστιάδας.

• Συνέντευξη με τη Βικτωρία Τσονίδου

Η Βικτωρία Τσονίδου την περίοδο της ίδρυσης της Δημοτικής Ραδιοτηλεόρασης Ορεστιάδας ήταν δημοτική υπάλληλος και ήταν από τα πρώτα άτομα που δούλεψαν τόσο στο δημοτικό ραδιόφωνο όσο και στη δημοτική τηλεόραση.

Γυρνώντας τον χρόνο στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του σταθμού ποιες σκέψεις σας έρχονται στο μυαλό;

Θα έλεγα ότι ήταν δύσκολα, αλλά πάρα πολύ ενδιαφέροντα χρόνια. Πολύ παραγωγικά και εκπληκτικά χρόνια γιατί ήταν ένα καινούριο αντικείμενο το οποίο δεν το ξέραμε πολύ καλά. Παρότι είχα μια εμπειρία στο ραδιόφωνο, καθώς τα προηγούμενα χρόνια είχα εργαστεί κάποιο διάστημα στην ΕΡΑ Ορεστιάδας, θεωρώ ότι ήταν δύσκολες οι καταστάσεις. Και στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση όταν

ξεκινάς από την αρχή, να βάλεις το μηχάνημα στην πρίζα, να μπεις στο στούντιο, να πάρεις το μικρόφωνο και να ζητάς από τον κόσμο να σου απαντήσει για να κάνεις ρεπορτάζ –γιατί πέρασα από όλα τα στάδια της δουλειάς- είναι κάτι που έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον, αλλά χρειάζεται να έχεις πολλή αγάπη γι' αυτό και πολλή όρεξη για δουλειά, γιατί «βγαίνει» δύσκολα. Δεν είναι δουλειά της μιας ώρας ή του ενός οχταώρου. Είναι δουλειά που χρειάζεται περισσότερο από εικοσιτέσσερις ώρες. Παρ' όλα αυτά δε θα το άλλαζα με τίποτα γιατί είναι μια εξαιρετική δουλειά. Μέσα από αυτήν μαθαίνεις πολλά πράγματα και προπάντων σμιλεύεις τον εαυτό σου ώστε να είσαι ακέραιος, αληθινός και να μη λες ψέματα για να μη δημιουργείς προβλήματα, καθώς το μικρόφωνο έχει μεγάλη δύναμη. Επίσης, απέκτησα μεγάλη εμπειρία και στα τεχνικά θέματα και στα μοντάζ. Νιώθω πολύ ευχαριστημένη που μου δόθηκε η ευκαιρία να δουλέψω στο ραδιόφωνο και έπειτα στην τηλεόραση, και μάλιστα στην πόλη μου, διότι δεν είναι εύκολο να μπορέσεις να βρεις την ευκαιρία να ασχοληθείς με αυτούς τους τομείς οπουδήποτε.

Ως παρουσιάστρια μιας «ζωντανής» εκπομπής του σταθμού μπορείτε να μας πείτε ποια ήταν η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίσατε εκείνη την εποχή κατά τη μετάδοσή της;

Μια δυσκολία που μπορούσε να αντιμετωπίσει ένας παρουσιαστής τότε, ήταν οι «ζωντανές» εκπομπές. Στις εκπομπές αυτές ο παρουσιαστής πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός σε ό,τι λέει. Πρέπει να διαχειρίζεται με τέτοιο τρόπο το θέμα, ώστε να μη δημιουργηθεί κάποιο πρόβλημα, καθώς δεν μπορούν να μονταριστούν τα λόγια του. Και την εποχή εκείνη όλες οι εκπομπές, που μεταδίδονταν στην τηλεόραση, ήταν «ζωντανές». Δεν υπήρχαν μαγνητοσκοπημένες εκπομπές. Άρα, η μεγαλύτερη δυσκολία μπορώ να πω ότι ήταν οι «ζωντανές» εκπομπές, και λόγω του ειδικού χειρισμού του λόγου που απαιτούνταν από τον παρουσιαστή αλλά και λόγω της έλλειψης τεχνικού εξοπλισμού.

Πώς νιώσατε όταν σταματήσατε να δουλεύετε για το ραδιόφωνο και την τηλεόραση;

Με την αποχώρησή μου από τον σταθμό άλλαξε η ζωή μου αρκετά. Από τη μια πλευρά λυπήθηκα πολύ που δε θα είχα την καθημερινή επαφή με τον κόσμο, αλλά από την άλλη είχα κουραστεί πάρα πολύ. Όσο ήμουν στον σταθμό έπρεπε να τα κάνω όλα. Να κάνω ρεπορτάζ, μοντάζ, να μεταφέρω με το προσωπικό μου αυτοκίνητο (ο σταθμός δεν είχε δικό του αυτοκίνητο τότε) τον εξοπλισμό που χρειαζόταν για να γίνει ένα ρεπορτάζ σε εξωτερικό χώρο και πολλά άλλα. Αυτό το εικοσιτετράωρο που ήμουν εκεί –γιατί δουλεύαμε πραγματικά εικοσιτέσσερις ώρες- δεν μπορούσα να πω ότι θα πάω για λίγο στο σπίτι μου. Παρ' όλα αυτά όμως, μπορώ να πω ότι μου έλειψαν πολύ και τα δύο και ειδικά το ραδιόφωνο.

Μετά από περίπου 30 χρόνια λειτουργίας του καναλιού θεωρείτε ότι ο κόσμος «αγκάλιασε» το κανάλι;

Ο κόσμος «αγκάλιασε» πάρα πολύ το κανάλι. Ήταν ένας τρόπος ενημέρωσης γι' αυτούς. Ακόμη και σήμερα όμως, παρά την ποικιλία των τηλεοπτικών καναλιών που έχουν δημιουργηθεί, υπάρχουν άνθρωποι που παρακολουθούν καθημερινά τη δημοτική τηλεόραση της Ορεστιάδας. Θέλουν να ακούσουν τα όσα συμβαίνουν στον τόπο τους και μάλιστα με έγκυρο τρόπο και όχι από τους γείτονές τους. Συνεχώς, και τότε αλλά και τώρα, μας έλεγαν το πόσο σημαντική είναι γι' αυτούς η ενημέρωση που προσφέρουμε και ταυτόχρονα μας εξέφραζαν την άποψή τους για όσα μεταδίδαμε. Άλλωστε σε μια μικρή κοινωνία, όπως η δική μας, σου δίνεται η δυνατότητα να έρθεις σε επαφή με τον κόσμο, να ακούσεις την άποψή του, να μάθεις τι του άρεσε και τι όχι και να διορθωθείς, να γίνεις καλύτερος. Θα ήθελα να πω ακόμη, ότι η επαφή αυτή με τον κόσμο με βοήθησε και μένα πάρα πολύ. Με έκανε να συνειδητοποιήσω πως ό,τι θέμα κι αν έκανα, έπρεπε να το βλέπω πρώτα από την πλευρά του θεατή ή του ακροατή. Να σκέφτομαι δηλαδή, με ποιον τρόπο πρέπει να το πω, ώστε ο θεατής να μην παρεξηγήσει, αλλά και να κατανοήσει όλα όσα θα έλεγα.

Συμπεράσματα

Αδιαμφισβήτητη η δημιουργία της Δημοτικής Ραδιοτηλεόρασης Ορεστιάδας ήταν μια επικερδής πράξη για την τοπική κοινωνία. Συντέλεσε στην ανάπτυξη και πρόοδο των κατοίκων και κατ' επέκταση του τόπου. Καθημερινά ενημέρωνε και συνεχίζει να ενημερώνει με έγκαιρο και έγκυρο τρόπο τους πολίτες για όσα συμβαίνουν στην περιοχή τους. Δεν περιορίστηκε, όμως, μόνο στο κομμάτι της ενημέρωσης. Ασχολήθηκε και με την προβολή των ηθών, των εθίμων και γενικότερα των πολιτιστικών θεμάτων και της ιστορίας της τοπικής κοινωνίας. Είναι ένα μέσο που κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του, μέσα από τις εκπομπές και τα δελτία ειδήσεων, κάλυψε πολλές θεματικές ενότητες που ενδιέφεραν και βοήθησαν τους κατοίκους. Τέλος, είναι ένα μέσο που δημιουργήθηκε σε δύσκολες συνθήκες, αναπτύχθηκε και συνεχίζει να αναπτύσσεται ακόμη και σήμερα προσφέροντας πολλά στην κοινωνία.

Βιβλιογραφία

Αραμπατζή, Φ. (2012). Ανάλυση-Αξιολόγηση Κλάδου Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Δήμος Ορεστιάδας. Διαθέσιμο: <https://www.orestiada.gr/dimos/>

Ελαφρός, Γ. (2004). Ένα τηλεοπτικό κανάλι ανά 70.000 κατοίκους. Διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/195588/article/epikairothta/politikh/ena-thleoptiko-kanali-ana-70000-katoikoys>

EPT A.E. (2016). Χρονολόγιο της Ελληνικής Τηλεόρασης (Ιστορική Αναδρομή & Τεχνολογική Εξέλιξη). Διαθέσιμο: <https://www.youtube.com/watch?v=hwn2bD16ijI>

Κιηγμάς, Δ., Ρυζιώτης, Γ. (2010). Αδριανούπολη - Καραγάτς – Νέα Ορεστιάδα: Μια Πόλη. Ν. Ορεστιάδα: Έκδοση συγγραφέων.

tvxs.gr. (2011). Η ιστορία της τηλεόρασης. Διαθέσιμο: <https://tvxs.gr/news/ίντερνετ-μμε/η-ιστορία-της-τηλεόρασης>

Συνεντεύξεις

Συνέντευξη με Βέρα Μαυρίδου, Μάρτιος 2020.

Συνέντευξη με Βαρσάμη Βαρσαμακίδη, Μάρτιος 2020.

Συνέντευξη με Βικτωρία Τσονίδου, Απρίλιος 2020.

ΚΕΡΑΜΟΣ

Αικατερίνη Γώγγλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καταγράψει ιστορικά στοιχεία και να αναδείξει τον τρόπο ζωής, τις καθημερινές συνήθειες και τα ήθη και έθιμα του χωριού Κέραμος, στο Βόρειο Έβρο. Μέσα από μαρτυρίες και συνεντεύξεις κατοίκων του χωριού, καθώς και από δημοσιεύματα αποτυπώνεται η εικόνα της ζωής στον Κέραμο από τη χρονική περίοδο της ανταλλαγής των πληθυσμών (1922-23) και μετέπειτα για τις πρώτες γενιές προσφύγων που κατοίκησαν εκεί. Αναφέρονται μεταξύ άλλων, η προέλευση του ονόματος του χωριού, η καταγωγή των κατοίκων, οι επαγγελματικές τους δραστηριότητες καθώς επίσης και πληροφορίες σχετικά με τις υποδομές και τα δημόσια κτίρια του χωριού.

Λέξεις κλειδιά: *Ιστορία, Κέραμος, ανταλλαγή πληθυσμών, ήθη και έθιμα, προέλευση κατοίκων Κεράμου, Βόρειος Έβρος*

Εισαγωγή

Με το πέρασμα των χρόνων, αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη αξία η καταγραφή των ιστορικών γεγονότων που σημάδεψαν μια περιοχή, μια γενιά, ένα σύνολο ανθρώπων, που αποτέλεσαν τους προπάτορες για κάποιους άλλους και οδήγησαν την πραγματικότητα στο σημείο που βρίσκεται σήμερα. Η ιστορία ενός τόπου ξεκινά από την απόφαση μιας ομάδας ανθρώπων να τον κατοικήσουν και εκτυλίσσεται μέσα από συγκυρίες, ιστορικές συνθήκες και τυχαία ή όχι περιστατικά που έχουν πάντα τον ίδιο προορισμό: το παρόν. Η αξία της καταγραφής αυτών των γεγονότων αυξάνεται καθώς απομακρυνόμαστε από το «σημείο μηδέν» της έναρξης της ιστορίας, λόγω της αυξανόμενης δυσκολίας εύρεσης αυθεντικών πηγών πληροφόρησης, του κινδύνου διαστρέβλωσης των γεγονότων, αν δεν καταγραφούν έγκαιρα και της ανυπαρξίας συνέχειας της αλυσίδας των μετέπειτα συμπεριφορών των ανθρώπων που σχετίζονται με τα γεγονότα.

Η ιστορία του χωριού Κέραμος στο νομό Έβρου, στη βορειοανατολική Ελλάδα, δεν έχει καταγραφεί λεπτομερώς. Με πρωτοβουλία ενός δασκάλου, που εργάστηκε ως δάσκαλος στο Δημοτικό Σχολείο Κεράμου τα πρώτα χρόνια που λειτούργησε, πραγματοποιήθηκε μια πρώτη καταγραφή των οικογενειών που κατοίκησαν πρώτη φορά στον τόπο του χωριού. Αργότερα αυτή η καταγραφή εμπλουτίστηκε από τον Ιωάννη Αντωνιάδη, επίσης δάσκαλο στο Δημοτικό Σχολείο Κεράμου και βρίσκεται χειρόγραφο στο αρχείο του Δημοτικού Σχολείου στον Κέραμο (Αντωνιάδης 2020).

Η εργασία αυτή έχει ως στόχο την αποτύπωση της ιστορίας του χωριού Κέραμος, του Δήμου Ορεστιάδας στο Βόρειο Έβρο μέσα από μαρτυρίες κατοίκων, συνεντεύξεις, δημοσιεύματα και ιστορικά βιβλία με αναφορές σε ήθη και έθιμα που διατηρούνται και αναβιώνουν έως και σήμερα.

Ιστορική αναδρομή

Η ευρύτερη περιοχή όπου βρίσκεται ο Κέραμος κατοικείται εδώ και χιλιάδες χρόνια. Σύμφωνα με τον Κυρκούδη, «Μερικά λίθινα (πέτρινα) εργαλεία από πυριτόλιθο (τσακμακόπετρα) που βρέθηκαν τυχαία στις εύφορες εκτάσεις του Άρδα, μεταξύ Ριζίων και Κεράμου χρονολογούνται στην παλαιολιθική εποχή (10.000-7.000 π.Χ.) και μαρτυρούν την παρουσία του παλαιολιθικού ανθρώπου» (Κυρκούδης 2002). Σύμφωνα με την ίδια πηγή, τα πυρολιθικά εργαλεία που βρέθηκαν στον Κέραμο χαρακτηρίστηκαν με επιφύλαξη Μεσολιθικά, δηλαδή χρονολογικά τοποθετούνται γύρω στο 7.000-4.500 π.Χ.

Το όνομα του χωριού Κέραμος προήλθε από μια όχι και τόσο ευχάριστη ιστορική συγκυρία. «Η παράδοση αναφέρει, την πόλη με το όνομα Ουμούτ (Ελπίδα) ενώ, μετά την επιδημία (μάλλον την πανούκλα του 15ου αιώνα), κατά την οποία εξαφανίστηκαν ολόκληρες περιοχές, ο τόπος μετονομάστηκε σε Κιορ Μουτ (τυφλή ελπίδα)» (Κυρκούδης 2002). Απόδειξη των μεγάλων απωλειών σε ανθρώπινες ζωές είναι τα τρία παλιά τούρκικα νεκροταφεία, απομεινάρια των οποίων βρίσκονται μέσα στα όρια του χωριού.

Κατά τα χρόνια 1922-1923 της ανταλλαγής πληθυσμών μεταξύ της τωρινής Τουρκίας και Ελλάδας, οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης εκδιώχθηκαν από τις εστίες τους και μετακινήθηκαν δυτικά από τον ποταμό Έβρο ώστε να κατοικήσουν στο ελληνικό κομμάτι της Θράκης. Ταυτόχρονα, από την άλλη πλευρά του Έβρου, πολλοί Τούρκοι κάτοικοι μετακινούνταν στην Ανατολική πλευρά της Θράκης για να κατοικήσουν στη σημερινή Τουρκία. Από αυτές τις μετακινήσεις ιδρύθηκαν πολλά ελληνικά χωριά στη θέση παλιών τουρκικών χωριών. Το χωριό Κέραμος ιδρύθηκε στην τοποθεσία «Κιορ-Ομούτ» και μεταφράστηκε στα ελληνικά ως Κέραμος (Γώγολου 2020).

Σύμφωνα με το Ονομαστικόν Ευρετήριον αγροτών προσφύγων της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων καταμετρήθηκαν 100 οικογένειες αγροτών προσφύγων (καταχωρήθηκαν 100 κωδικοί υπευθύνων δηλώσεων), που εγκαταστάθηκαν στον Κέραμο. Οι πρώτοι κάτοικοι του Κεράμου προήλθαν από διάφορα χωριά της Ανατολικής Θράκης καθώς και από χωριά της Βουλγαρίας (Υπ. Γεωργίας - Επιτροπή Αποκατάστασης προσφύγων 1928, Δημοτικάλης 2020). Μερικά από αυτά που βρίσκονταν στην ευρύτερη περιοχή της Αδριανούπολης είναι τα παρακάτω:

- 40 Εκκλησιές
- Εντίρνε (Αδριανούπολη)
- Καρά Γιουσούφ
- Καράκασιμ (Νιόβη)
- Μπογιαλίκι (Βαφειοχώρι)
- Χιντίρ Αγά (Χαραυγή)
- Ολπασά (Δίδυμο)
- Ορτάκιοϊ (Μεσοχώρι)

Τα πρώτα χρόνια συνυπήρχαν στον Κέραμο και τούρκικες οικογένειες που δεν είχαν φύγει ακόμη με την ανταλλαγή των πληθυσμών. Η συνύπαρξη ήταν ειρηνική και φιλική και μάλιστα πολλές φορές κατά τον εμφύλιο, τούρκικες οικογένειες βοηθούσαν νεαρές Ελληνίδες κρύβοντάς τις στα σπίτια τους για να μη στρατολογηθούν παρά τη θέλησή τους από τους αντάρτες. Οι τελευταίες τούρκικες οικογένειες έφυγαν από το χωριό στη δεκαετία του 1950 (Γώγολου 2020).

Οι πρώτοι κάτοικοι του χωριού Κέραμος, καθώς έφτασαν ως πρόσφυγες κατοίκησαν στην αρχή στα ήδη υπάρχοντα σπίτια των Τούρκων, που έφυγαν με την ανταλλαγή των πληθυσμών. Τα σπίτια αυτά βρίσκονταν κοντά στην κοίτη του ποταμού Άρδα, καθώς οι οικισμοί εκείνης της χρονολογικής περιόδου είχαν σαν βασική προϋπόθεση την ύπαρξη πηγής νερού σε πολύ κοντινή απόσταση από τα σπίτια τους, για να καλύπτονται οι βασικές τους ανάγκες. Οι κατασκευές που προϋπήρχαν ήταν στην πλειοψηφία τους πλινθόκτιστες με αυτόχθονα υλικά από λάσπη, χόμα, άχυρο και νερό.

Οι συνεχιζόμενες όμως πλημμύρες του χωριού από τον ποταμό Άρδα (Μακεδονία 1931), καθώς δεν υπήρχε τότε το φράγμα του Ιβαΐλοβγκραντ, ανάγκασαν τους κατοίκους να μεταφερθούν νοτιότερα σε μεγαλύτερη απόσταση από το ποτάμι και να κτίσουν καινούριες κατοικίες εκεί (Γκουντούλα 2020).

Οι πρώτοι κάτοικοι του χωριού ασχολήθηκαν ως συνήθως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Αρχικά η καλλιέργεια της γης γινόταν με άροτρα, βόδια και άλογα. Κάθε οικογένεια έπρεπε να έχει μέσα στην αυλή της το στάβλο με το ζευγάρι των βοδιών, που βοηθούσε στις αγροτικές εργασίες, καθώς και όλα τα οικόσιτα ζώα που ήταν απαραίτητα για την παραγωγή των ειδών πρώτης ανάγκης: γάλα, τυρί, αυγά, μαλλί. Οποτε υπήρχε δυνατότητα, αυτά τα προϊόντα χρησιμοποιούνταν και ως «χρήματα» σε μια ανταλλακτική οικονομία, εφόσον τα αντάλλασσαν με άλλα είδη πρώτης ανάγκης όπως ζάχαρη, αλάτι κτλ., παρόλο που μπορεί να έλειπαν από το οικογενειακό τραπέζι. Η έλλειψη χρημάτων ανάγκαζε πολλές φορές τους πιστούς να αφήνουν ένα αυγό στην εκκλησία για να πάρουν το κεριό που θα ανάψουν (Παπαγεωργίου 1960). Κάποιοι κάτοικοι ασχολήθηκαν με το εμπόριο, ανοίγοντας μικρά παντοπωλεία ή με την εστίαση, ανοίγοντας καφενεία. Η διαβίωση όμως ήταν εξαιρετικά δύσκολη καθώς όπως μαρτυρούν δημοσιεύματα εφημερίδων της δεκαετίας 1950-1960 η περιοχή είχε εγκαταλειφθεί από την κυβέρνηση και τα έργα υποδομής ήταν ανύπαρκτα. Τόσο η έλλειψη ηλεκτρισμού όσο και δικτύων ύδρευσης αλλά και συγκοινωνίας μέσω ενός αξιοπρεπούς οδικού δικτύου δυσχέραιναν τη ζωή των κατοίκων όπως επίσης και τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες. Οι καταστροφές δε από τις πλημμύρες, καθώς δεν υπήρχαν αντιπλημμυρικές υποδομές, ήταν πολύ συχνές (Καστρινός 1962). Ως αποτέλεσμα, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 πολλοί ήταν εκείνοι που μετανάστευσαν στη Γερμανία, την Αυστρία, το Βέλγιο ή την Ολλανδία προς αναζήτηση καλύτερης τύχης (Τσομπανοπούλου 2020).

Οι πρώτοι κάτοικοι, καθότι πρόσφυγες, προσπαθούσαν κατά κύριο λόγο να καλύψουν τις βασικές ανάγκες διαβίωσής τους χειρωνακτικά και με όποιο τρόπο μπορούσαν. Σύμφωνα με αρχεία του Αγροτικού Συνεταιρισμού Κεράμου, η πρώτη διανομή χωραφιών έγινε το 1932 από συνολικά 5277 στρέμματα καλλιεργήσιμης έκτασης σε 62 οικογένειες προσφύγων και το σχολείο του χωριού (Αγροτικός Συνεταιρισμός Κεράμου 1932), (Γώγογλου 2021). Οι καλλιέργειες στα χωράφια που διέθεταν, μοιράζονταν ανάμεσα σε σιτάρι (για την παραγωγή αλευριού), κριθάρι (για ζωοτροφές), βαμβάκι (για ρουχισμό), σουσάμι και καλαμπόκι. Οι αγροτικές εργασίες ήταν σκληρές και τα χωράφια δεν είχαν πρόσβαση σε νερό παρά μόνο μετά το 1968 που ξεκίνησαν τα αρδευτικά έργα (Μακεδονία 1968). Η ολοκλήρωση των αρδευτικών έργων έδωσε ώθηση στις αγροτικές καλλιέργειες, οι οποίες έγιναν πιο αποδοτικές και προσοδοφόρες (Μακεδονία 1969). Μάλιστα, τον Ιανουάριο του 1970 δια του διατάγματος 35 στο τεύχος Γ' του Φύλλου της Κυβερνήσεως απονεμήθηκε το μετάλλιο γεωργικής αξίας στον Ευάγγελο Ουζουνίδη από τον Κέραμο, καθώς και σε άλλους 62 προοδευτικούς αγρότες από τη Θεσσαλία και τη Βόρεια Ελλάδα για την επεξεργασία, την τυποποίηση και τη διάδοση των ελληνικών γεωργικών προϊόντων (Μακεδονία 1970). Το 1967 ολοκληρώθηκε ο πρώτος αναδασμός γης στον Κέραμο, ο οποίος μάλιστα ήταν ο πρώτος αναδασμός στον Έβρο με πρωτοβουλία των κατοίκων (Ηλιού 2020).

Η μόνη πρόσβαση των κατοίκων σε νερό ήταν μέσω του ποταμού Άρδα ή πηγαδιών που βρίσκονταν μέσα στο χωριό. Καθημερινά, οι γυναίκες έπρεπε να μεταφέρουν νερό για να μαγειρεύουν, να πλένουν ρούχα και να πλένεται η οικογένειά τους. Επίσης, καθημερινή ασχολία ήταν το ζύμωμα ψωμιού, το φούρνισμα, η περιποίηση των ζώων (βουβάλια, αγελάδες, πρόβατα, κότες) και η απόκτηση των προϊόντων από αυτά. Ο ρουχισμός ήταν αποκλειστικά χειροποίητος μέσω του αργαλειού, ο οποίος ήταν μόλις στημένος για την παραγωγή βαμβακερών ρούχων για το καλοκαίρι και μάλλινων για το χειμώνα. Το ηλεκτρολογικό δίκτυο και το δίκτυο ύδρευσης ολοκληρώθηκε στο χωριό το 1970.

Τα βράδια που η έλλειψη φωτισμού δεν επέτρεπε εργασίες εκτός σπιτιού, οι γυναίκες ασχολούνταν με τα εργόχειρα (κεντήματα, πλεκτά) για να προικίσουν τα παιδιά τους, υπό το φως της γκαζόλαμπας ή πιο παλιά της λάμπας με το χοιρινό λίπος. Πολλές φορές έγενεθαι το νήμα, το οποίο χρησιμοποιούσαν αργότερα στον αργαλειό για να υφάνουν τα ρούχα τους.

Η ψυχαγωγία του χωριού γινόταν σχεδόν κάθε Σαββατοκύριακο. Άλλοτε τα ανύπαντρα κορίτσια τραγουδούσαν και χόρευαν στην αυλή της εκκλησίας της Αγ. Τριάδας που ήταν μεγάλη σαν πλατεία, προσελκύοντας τα ανύπαντρα παλικάρια που συγκεντρώνονταν για να τις δουν. Άλλοτε πάλι οι οργανοπαίκτες του χωριού ξεκινούσαν ένα άτυπο γλέντι με βιολί, γκάιντα και σιγά σιγά ακολουθούσαν και άλλοι με φλογέρες, καβάλια και τραγούδι. Σε αυτά τα γλέντια έβρισκαν ευκαιρία οι νέοι για να γνωριστούν και να βρουν το ταίρι τους (Γώγογλου 2020).

Ήθη και έθιμα του χωριού

Ένας από τους βασικούς πυλώνες που κρατάει ζωντανή τη σχέση του παρόντος με το παρελθόν είναι η διατήρηση και η αναβίωση των εθίμων από παλαιότερες εποχές. Η τήρηση της παράδοσης δίνει τις νεότερες γενιές με τις παλαιότερες και συμβάλλει στη διατήρηση μιας συνέχειας όσον αφορά τον πολιτισμό και την κουλτούρα. Τα έθιμα και οι παραδόσεις κάθε περιοχής σχετίζονται με διάφορες εποχές του χρόνου (χριστιανικές γιορτές, εθνικές επετείους), με διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις (γάμοι, βαπτίσεις) καθώς επίσης και με κοινωνικά γεγονότα (γεννήσεις).

Τα έθιμα του Κεράμου όσον αφορά το γάμο, ξεκινούν από τη διαδικασία της πρόσκλησης. Όλοι οι στενοί συγγενείς καθώς και οι γείτονες του μελλοντικού ζευγαριού, δεχόταν «πρόσκληση με ούζο». Δηλαδή, η μητέρα της νύφης ή του γαμπρού επισκέπτονταν τα σπίτια των στενών συγγενών και γειτόνων με ένα μπουκάλι ούζο, ένα ποτήρι και γλυκά κεράσματα και διέδιδε το χαρμόσυνο νέο του γάμου, κερτώντας ένα ποτηράκι ούζο μαζί με την προφορική πρόσκληση στο γάμο. Όσοι προσκαλούνταν με αυτό τον τρόπο θεωρούνταν επίτιμοι καλεσμένοι και επιβεβαιωνόταν η στενή σχέση τους με την οικογένεια των νεονύμφων. Οι υπόλοιποι καλεσμένοι δεχόταν πρόσκληση με ένα στολισμένο μπουκάλι κρασί από έναν συγγενή (νεαρό άντρα) της οικογένειας που είχε επιφορτιστεί με αυτό το καθήκον και τον αποκαλούσαν «αϊλιακτής». Ο «αϊλιακτής», έδενε στο μπράτσο του και ένα λευκό μαντήλι μεταφέροντας τη χαρμόσυνη είδηση του γάμου (Γκουντούλα 2020).

Το γεγονός του γάμου ήταν μια πανηγυρική διαδικασία που λάμβανε χώρα από την Τετάρτη έως τη Δευτέρα. Οι εργασίες που έπρεπε να ολοκληρωθούν ήταν πολλές και ποικίλες. Μια από αυτές ήταν το «άπλωμα της προίκας» της νύφης, δηλαδή των λευκών ειδών που συνόδευαν τη νύφη στη νέα της ζωή και περιλάμβαναν εργόχειρα, υφαντά, πετσέτες, τα οποία επιδεικνύονταν επιμελώς σε ένα δωμάτιο του

σπιτιού, για να τα θαυμάσουν οι καλεσμένοι. Άλλες εργασίες ήταν η προετοιμασία των φαγητών που θα προσφέρονταν στους καλεσμένους, το ζύμωμα των ψωμιών, η διαδικασία αγοράς δώρων (όσα δεν προέρχονταν από την πρωτογενή παραγωγή) για το ζευγάρι και η καθαριότητα του σπιτιού.

Την παραμονή του γάμου λάμβαναν χώρα μια σειρά από έθιμα, που διαδραματιζόταν ανάμεσα στις οικογένειες του γαμπρού και της νύφης. Οι συγγενείς και φίλοι του γαμπρού, σε συνεννόηση με τους γονείς και συγγενείς της νύφης, το βράδυ της παραμονής του γάμου πήγαιναν συνοδεία μουσικής και χορού στο σπίτι της νύφης για να παραδώσουν το νυφικό και τα δώρα της νύφης και να παραλάβουν τα ρούχα του γαμπρού. Το νυφικό και τα υπόλοιπα δώρα (παπούτσια, παντόφλες, εσώρουχα, τσάντα, πιτζάμες) ήταν μοιρασμένα σε πανέρια, τα οποία κουβαλούσαν οι στενότεροι συγγενείς του γαμπρού. Κατά την άφιξή τους στο σπίτι της νύφης, δεχόταν το καλωσόρισμα και τα κέρασματα από τους οικοδεσπότες και γινόταν η ανταλλαγή. Δεν έλειπαν βέβαια και τα ευτράπελα όπως το κρύψιμο κάποιων αντικειμένων από τα δώρα με σκοπό την απόσπαση κάποιου φιλοδωρήματος από την πλευρά των συγγενών της νύφης. Στη συνέχεια, ακολουθούσε γλέντι με μουσική και χορό ξεχωριστά στα πατρικά σπίτια του γαμπρού και της νύφης, όπου οι συγγενείς γιόρταζαν το χαρμόσυνο γεγονός με τους δικούς τους.

Την ημέρα του γάμου, τα έθιμα ήταν πολλά και διαφορετικής φύσης. Όταν η νύφη προερχόταν από άλλο χωριό, οι οργανοπαίκτες και πολλοί συγγενείς πήγαιναν με τα κάρα να την παραλάβουν και να τη φέρουν στην εκκλησία. Ήταν μια διαδικασία χαρούμενη και πανηγυρική. Στις περιπτώσεις που ο γαμπρός καταγόταν από άλλο χωριό, τα παλικάρια του Κεράμου, έδεναν σχοινιά για να εμποδίσουν τη διέλευση των συγγενών του γαμπρού, που όδευαν να πάρουν τη νύφη, για να αποσπάσουν φιλοδωρήματα και να ανοίξουν το δρόμο (Γώγογλου 2020).

Πριν τη διαδρομή προς την εκκλησία, ο γαμπρός επισκέπτονταν το σπίτι της νύφης μαζί με τον κουμπάρο και όσους συγγενείς το επιθυμούσαν. Η νύφη, καθώς δεν επιτρεπόταν να τη δει ο γαμπρός έβγαινε από το σπίτι γυρισμένη πλάτη και κρατώντας έναν καθρέφτη για να εντοπίσει το γαμπρό μέσα στο πλήθος. Μόλις τον εντόπιζε πετούσε προς τα πίσω το περιεχόμενο ενός πιάτου, που κρατούσε, με ένα κόκκινο μήλο και πολλές καραμέλες. Το κόκκινο μήλο, αν το έπιανε άντρας, τότε η νύφη θα έκανε αγόρι και αν το έπιανε γυναίκα, θα έκανε κορίτσι. Αμέσως μετά, η νύφη κλεινόταν μέσα στο σπίτι από τις ανύπαντρες φίλες και ξαδέρφες της, οι οποίες κρατούσαν κλειδωμένη την πόρτα στον κουμπάρο, που ερχόταν να την παραλάβει για να την οδηγήσει στην εκκλησία. Ο κουμπάρος έκανε προσφορές σε χρήματα για να ανοίξει η πόρτα και όταν τα «ελευθερά» κορίτσια έκριναν ότι τα χρήματα είναι αρκετά, άνοιγαν την πόρτα. Στη συνέχεια, μοιραζόταν μεταξύ τους τα χρήματα.

Τα δώρα που έφερναν στους γάμους, οι προσκεκλημένοι περιστρέφονταν γύρω από την κάλυψη βασικών αναγκών διαβίωσης και ήταν είδη πρώτης ανάγκης για να επιβιώσει το νέο ζευγάρι. Τα πιο συνηθισμένα από αυτά ήταν: τενεκέδες με σιτάρι, κριθάρι, καλαμπόκι, φασόλια, φακές καθώς επίσης και μαλλί για να φτιάξουν τα ρούχα τους. Οι πιο κοντινοί συγγενείς έφερναν ζωντανά όπως μια κλώσα με τα κλωσόπουλά της, ένα αρνί ή ότι άλλο είχε ευχαρίστηση ο καθένας.

Τη Δευτέρα μετά το γάμο, η νύφη σηκωνόταν νωρίς, έφερνε νερό από το πηγάδι, όπου τη συνόδευαν οι συγγενείς του γαμπρού και βοηθούσε τον πεθερό της να πλυθεί, δωρίζοντάς του μια πετσέτα ως ένδειξη σεβασμού στη νέα της οικογένεια (Γώγογλου 2020).

Τα έθιμα της περιόδου των Χριστουγέννων ήταν πολλά και ποικίλα. Την παραμονή των Χριστουγέννων, μετά τον εκκλησιασμό και τη θεία κοινωνία, όσοι είχαν χοίρους τους έσφαζαν και άρχιζαν τη διαδικασία αποθήκευσης των κρεάτων που θα τους συντηρούσε όλο το χειμώνα. Λόγω της έλλειψης ηλεκτρικού ρεύματος και οικιακών συσκευών όπως το ψυγείο, η συντήρηση των κρεάτων γινόταν με αλάτι ή αποθηκευόντάς τα σε εξωτερικούς χώρους με χαμηλή θερμοκρασία. Τα κομμάτια κρέατος που ήταν εύκολο να αλλοιωθούν, μαγειρεύονταν για το Χριστουγεννιάτικο ή το Πρωτοχρονιάτικο τραπέζι και τα υπόλοιπα μετατρέπονταν σε λουκάνικα, παστό κρέας και το λίπος σε σαπούνι (Τσομπανοπούλου 2020).

Το βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων τα ανύπαντρα παλικάρια του χωριού γύριζαν από σπίτι σε σπίτι τραγουδώντας τα τοπικά κάλαντα, τα οποία στην πλειοψηφία τους προέρχονται από το μικρό και μεγάλο Μπογιαλίκι της Ανατολικής Ρωμυλίας (Κυριαζής-Κηπουρός 1999, Λουλούδη 2011, Δημοτικάλης 2020). Στη διαδρομή ως το επόμενο σπίτι που θα επισκέπτονταν τραγουδούσαν:

Σήκω – σήκω συναφέντη κι αν κοιμάσαι σήκω πάνω,
κι αν κοιμάσαι σήκω πάνω, γιατί έρχονται τα παλικάρια,
γιατί έρχονται τα παλικάρια, να σου πούνε το τραγούδι,
να σου πούνε το τραγούδι, πως γεννήθηκε ο Χριστός μας...

Ο επικεφαλής της ομάδας έκρινε ποια κάλαντα θα τραγουδήσουν σε κάθε σπίτι αφού υπήρχαν τραγούδια για κάθε περίπτωση: για τον αφέντη, τον μικρό του σπιτιού ή τη μικρή του σπιτιού. Επίσης, στο τέλος της επίσκεψης ο επικεφαλής έλεγε την καθιερωμένη ευχή, τον «ντουβά», όπως τον αποκαλούσαν, για να έχει υγεία και καλοτυχία ο ιδιοκτήτης του σπιτιού.

Δω που χαρήκαμε, δώστε φλουρίστε, τη νιότη να στολίστε,
στεριώνουμε την κορφή, στηρίζουμε το κλίμα,
να 'χει ο αφέντης πάντα να δίνει και καρδιά να μην τον πονεί,
πέστε παλικάρια ΑΜΗΝ

Τα υπόλοιπα παλικάρια ανταποκρίνονταν δυνατά, απαντώντας «ΑΜΗΝ». Με τη σειρά του ο ιδιοκτήτης του σπιτιού, έδινε χρήματα και κερνούσε διάφορα εδέσματα στα παλικάρια. Φεύγοντας τα παλικάρια τραγουδούσαν: «Χριστός δω μέσα κι η Παναγιά» (δics). (Κυρκούδης 2002)

Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς τα μικρά παιδιά γυρνούσαν στα σπίτια με κλαδιά κρανιάς, στολισμένα με πολύχρωμες κλωστές και τραγουδούσαν «Σούρβα, σούρβα, γειά χαρά, για σταφίδα, για παρά». Οι νοικοκυρές τα καλωσόριζαν και τους κερνούσαν τρόφιμα ή γλυκίσματα.

Το βράδυ της παραμονής της Πρωτοχρονιάς λάμβανε χώρα το έθιμο της «καμήλας». Κάποιοι νέοι άνδρες του χωριού δημιουργούσαν μια αυτοσχέδια καμήλα από υφάσματα και ξύλα και μπαίνανε από κάτω, γυρίζοντας το χωριό κάτω από το πρόσταγμα του «καμηλιέρη» και με συνοδεία παραδοσιακών μουσικών οργάνων. Η καμήλα συμβόλιζε την αφθονία και την καλοτυχία για τη νέα χρονιά που ερχόταν (Γκουντούλα 2020)

Το έθιμο της «μπάμπως» τηρούνταν κάθε χρόνο στις 8 Ιανουαρίου και ήταν η μέρα που μόνο γυναίκες κυκλοφορούσαν στο χωριό και γλεντούσαν, ενώ οι άντρες έμεναν στο σπίτι. Η «μπάμπω» ήταν η μαία του χωριού που είχε το καθήκον να βοηθάει τις γυναίκες με τον τοκετό. Κάθε χρόνο λοιπόν, οι εγκυμονούσες και οι γυναίκες που τις είχε βοηθήσει η «μπάμπω» να γεννήσουν, την επισκέπτονταν, δωρίζοντας η καθεμιά από μια πετσέτα, ένα σαπούνι και ένα ταψάκι φαγητό. Η επίσκεψη γινόταν τις πρωινές ώρες και οι γυναίκες βοηθούσαν τη «μπάμπω» να πλυθεί, ρίχνοντάς της νερό και δίνοντάς της σαπούνι, έτσι ώστε σε όλους τους τοκετούς που θα ακολουθούσαν, το παιδί να «γλιστράει» εύκολα όπως το σαπούνι στα χέρια. Η «μπάμπω» με τη σειρά της κερνούσε όλες τις γυναίκες και με τη συνοδεία μουσικών οργάνων (γκάιντες και τουμπερλέκια) γινόταν γλέντι μόνο με γυναίκες μέχρι αργά το απόγευμα (Τσομπανοπούλου 2020).

Ναοί του χωριού

Ο πρώτος ναός που ιδρύθηκε στον Κέραμο ήταν αφιερωμένος στην Αγ. Τριάδα (Κοζαρίδης 2009). Το πανηγύρι του χωριού ήταν κινητή εορτή και εορταζόταν κάθε χρόνο την ημέρα του Αγ. Πνεύματος. Κατά τη διάρκεια όμως της θητείας του αρχιμανδρίτη Ιερόθεου, που αργότερα έγινε μητροπολίτης στη Λήμνο, χτίστηκε καινούριος ναός, στο κέντρο του χωριού που αφιερώθηκε στον Αγ. Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη. Την ημέρα που είχαν προγραμματιστεί τα θυρανοίξια του ναού, τον Απρίλιο του 1968, έτυχε ένας θάνατος στο χωριό και έπρεπε να τελεστεί η κηδεία. Με απόφαση όμως του αρχιμανδρίτη Ιερόθεου, τελέστηκαν δύο βαπτίσεις στο όνομα του Αγίου Διονυσίου και τα παιδιά ονομάστηκαν Διονύσιος και Διονυσία. Στη συνέχεια τελέστηκε και η κηδεία (Γκουντουλάκης 2020). Η πανήγυρι του χωριού μεταφέρθηκε στις 3 Οκτωβρίου, οπότε και τιμάται η μνήμη του συγκεκριμένου Αγίου.

Μετά από μια σειρά λυπηρών δυστυχημάτων που είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια αρκετών νέων ανθρώπων που καταγόταν από τον Κέραμο, αποφασίστηκε η ίδρυση ενός μικρού ναού στη θέση του παλαιότερου ναού της Αγ. Τριάδας, αφιερωμένου και εκείνου στην Αγ. Τριάδα, το 2000. Τα τελευταία χρόνια ο Κέραμος γιορτάζει δύο φορές το χρόνο, μια τιμώντας τον Αγ. Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη και μια τιμώντας την Αγ. Τριάδα (Γκουντούλα 2020).

Σχολεία του χωριού

Το πρώτο σχολείο που λειτουργήσε στον Κέραμο βρισκόταν σε κοντινή απόσταση από την πρώτη εκκλησία της Αγ. Τριάδος. Το 1935 δάσκαλος ήταν ο Λάζαρος Γαβαλάς, που δίδασκε σε 32 μαθητές (Κοζαρίδης 2009). Το σχολείο αυτό λειτουργήσε έως το 1953 και οι μαθητές εκείνη την εποχή ξεπερνούσαν τους 100.

Το καινούριο σχολείο ιδρύθηκε το 1952 και λειτουργήσε το 1953, καλύπτοντας τις εκπαιδευτικές ανάγκες του χωριού. Για τον εορτασμό των εθνικών επετείων πραγματοποιούνταν παρελάσεις και οι

μαθητές ανέβαζαν θεατρικές παραστάσεις, με θεατές τους γονείς και τους συγγενείς. Για τις ανάγκες της θεατρικής παράστασης, μια πλατφόρμα μετατρέπονταν σε εξέδρα και δημιουργούνταν μια υποτυπώδης σκηνή (Γώγογλου 2020).

Έργα υποδομής

«Το πρώτο έργο υποδομής που έγινε προσπάθεια να κατασκευαστεί ήταν η γέφυρα Κεράμου – Πλάτης την περίοδο 1953-1955» αναφέρει ο κ. Ηλιού, που υπήρξε εργάτης σε αυτό το έργο υποδομής. Τα εγκαίνια της θεμελίωσης της μεγάλης γέφυρας του Άρδα που θα είχε μήκος 390 μέτρα πραγματοποιήθηκαν στις 14/9/1953 στο χωριό Κέραμος με την παρουσία του υπουργού Εθνικής Αμύνης κ. Κανελλόπουλου και Βορείου Ελλάδος κ. Στράτου (Προβιαδάκης 1953). Όταν είχαν όμως ολοκληρωθεί τα 80 από τα συνολικά 226 μέτρα της, τα Θεοφάνια του 1955 την παρέσυραν τα ορμητικά νερά του Άρδα και την κατέστρεψαν. Λόγω της έλλειψης φράγματος (που αργότερα κατασκευάστηκε στο Ιβαΐλοβγκραντ της Βουλγαρίας) και του γεγονότος ότι τα θεμέλια της γέφυρας στηρίχθηκαν σε αμμώδες έδαφος, η γέφυρα δεν κατάφερε να ολοκληρωθεί. Η ύπαρξη της γέφυρας θα αποτελούσε μοχλό ανάπτυξης για τον Κέραμο αλλά και για την περιοχή του Τριγώνου η οποία παρέμεινε απομονωμένη για πολλά χρόνια (Κυρκούδης 2002). Σύμφωνα με δημοσιεύματα του 1960, τα χωριά του Τριγώνου στερούνταν ηλεκτροδότησης ενώ χωριά λίγα χιλιόμετρα μακριά που ανήκαν στη Βουλγαρία είχαν πλήρη ηλεκτροφωτισμό και καινούρια κτίρια. Οι υποδομές συγκοινωνίας ήταν ουσιαστικά ανύπαρκτες στην περιοχή του Κεράμου, με αποτέλεσμα οι σοδειές να γίνονται εύκολη λεία για επιτήδειους αλλά και η μεταφορά ασθενών προς το νοσοκομείο να είναι δυσχερής (Κοινοβουλευτική Ομάς της Κ.Ε.Α. 1960). Η επικοινωνία των κατοίκων με τα χωριά Πλάτη, Ελιά και όσα βρισκόταν στην απέναντι όχθη του ποταμού Άρδα γινόταν με μικρές βάρκες (τσιρνίκια) ή με μεγαλύτερα πλεύσιμα, τα οποία μετέφεραν ακόμη και ολόκληρα κάρα (Ηλιού 2020). Το ταξίδι από τη μια άκρη του ποταμού στην άλλη γινόταν στηρίζοντας κλαδιά δέντρων στον αμμώδη πυθμένα του ποταμού και σε περίπτωση ακινητοποίησης του πλεύσιμου, ο «πλοηγός» κατέβαινε και χρησιμοποιούσε τη μυϊκή του δύναμη για να το μετακινήσει (Παπαγεωργίου 1960).

Η ελληνοβουλγαρική συμφωνία τον Ιούλιο του 1964 ρύθμιζε μεταξύ άλλων τον τρόπο συνεργασίας Ελλάδας και Βουλγαρίας σχετικά με τα υδρονομικά έργα από πλευράς Βουλγαρίας στον ποταμό Άρδα και την κατασκευή δεξαμενής επί του ελληνικού εδάφους για αποθήκευση των υδάτων του ποταμού, ώστε να χρησιμοποιηθούν για την άρδευση 300.000 στρεμμάτων (Ελευθερία 1964).

Προκειμένου να αναπτυχθεί περαιτέρω η γεωργία και τα χωράφια της περιοχής του Κεράμου να αποκτήσουν άρδευση, η κυβέρνηση προχώρησε στα αρδευτικά έργα της περιοχής του Άρδα. Η χρηματοδότηση του έργου (1970) συνολικής δαπάνης αρχικά 1.200.000.000 δρχ προήλθε εν μέρει από το εξωτερικό (60.000.000 μάρκα εκ Δυτικής Γερμανίας) με ενέργειες της εταιρίας «Ελληνική Τεχνική», που ανέλαβε την κατασκευή του. Οι φάσεις κατασκευής περιλάμβαναν την κατασκευή προσαγωγού διώρυγας νοτίως της περιοχής Άρδα, τα αρδευτικά δίκτυα βορείως της περιοχής Άρδα και την κατασκευή αρδευτικών δικτύων δια καταιονισμού της νότιας περιοχής Άρδα (Μακεδονία 1970). Η διώρυγα, που έφερνε νερό για τα χωράφια εκτεινόταν από το χωριό Θεραπειό έως την περιοχή Καστανεών. Ο εργολάβος που ήταν υπεύθυνος για τα έργα ονομαζόταν Κωνσταντίνου. Μέχρι το 1976 είχε ολοκληρωθεί το έργο, όπως επίσης και τα αντλιοστάσια του χωριού.

Ο Κέραμος ήταν ένα από τα πρώτα χωριά στο βόρειο Έβρο νοτίως της περιοχής Άρδα, στο οποίο η άρδευση γινόταν με υπόγειες γραμμές, ενώ τα υπόλοιπα χωριά βορείως της περιοχής Άρδα αρδεύονταν με καναλέτα. Η έναρξη των δοκιμαστικών ποτισμάτων έγινε το 1978 και κατά το 1979 άρχισε η συστηματική χρήση της άρδευσης σε κάποια χωράφια του Κεράμου (Ηλιού 2020) (Γώγογλου 2020). Η παραγωγή, λόγω της άρδευσης, αυξήθηκε από 3-5 φορές. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ζήλος και η προσπάθεια των αγροτών του Κεράμου είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία γεωτρήσεων στα απαραίτητα σημεία, ώστε να αποκτήσει άρδευση το σύνολο των χωραφιών του Κεράμου έως το 1990 (Γώγογλου 2021).

Τα ξηραντήρια του χωριού κατασκευάστηκαν μεταξύ 1980 και 1981 και συνετέλεσαν σημαντικά στην ανάπτυξη των καλλιεργειών αραβοσίτων στην περιοχή καθώς οι εγκαταστάσεις διέθεταν πολύ μεγάλο σε χωρητικότητα αποθηκευτικό χώρο για τα προϊόντα. Η χρήση υβριδίων είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγής κατά περίπου 30%. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το 1991 ο Κέραμος παρήγαγε περίπου 15000 τόνους αραβοσίτων, ποσότητα η οποία αποτέλεσε περίπου το 1% της παραγωγής σε αραβόσιτους ολόκληρης της Ελλάδας (Γώγογλου 2021).

Η πλατεία και το ηρώο του Κεράμου εγκαινιάστηκαν στις 12/10/1970 από τον υπουργό Βορείου Ελλάδος κ. Ματθαίου, ο οποίος επισκεπτόταν την περιοχή. Την ίδια ημερομηνία, από τον ίδιο υπουργό εγκαινιάστηκε και η επαρχιακή οδός Φυλακίου-Ριζίων-Ν. Βύσσης, δαπάνης 5.000.000 δρχ καθώς επίσης και η οδός Ορεστιάδας-Νεοχωρίου (Μακεδονία 1970).

Διοικητικό καθεστώς

Ο Κέραμος δεν αποτελούσε ποτέ αυτοδιοικούμενη οντότητα. Πάντα ανήκε σε κάποια μεγαλύτερη κοινότητα και το κέντρο διοίκησης βρισκόταν σε άλλο χωριό. Αρχικά ο Κέραμος ανήκε στην κοινότητα Ρυζίων (Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας 1936). Αργότερα μετακινήθηκε στην κοινότητα Φυλακίου (Υπουργείο Συντονισμού και Υπουργείο Εσωτερικών 1956) και με το Σχέδιο «Καποδίστριας» το 1997, η κοινότητα Φυλακίου προσχώρησε στο Δήμο Κυπρίνου. Στη συνέχεια, το 2011 με το Πρόγραμμα «Καλλικράτης», ο Δήμος Κυπρίνου προσχώρησε στο Δήμο Ορεστιάδας, όπου και παραμένει. Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2011, ο Κέραμος είχε 263 κατοίκους (Ελληνική Στατιστική Αρχή 2011).

Βιβλιογραφία

- Αγροτικός Συνεταιρισμός Κεράμου (1392). Ανακεφαλαιωτική Κατάσταση Οριστικής Διανομής Αγροκτήματος Κέραμος (Ορεστιάδας) 1932.
- Αντωνιάδης, Ι. (2020). Ιστορία Κεράμου [Συνέντευξη] (08 03 2020).
- Γκουντούλα, Α. (2020). Ιστορία του Κεράμου [Συνέντευξη] (22 03 2020).
- Γκουντουλάκης, Δ. (2020). Εκκλησίες του χωριού [Συνέντευξη] (25 3 2020).
- Γώγογλου, Δ.Ν. (2020). Ιστορία Κεράμου [Συνέντευξη] (10 03 2020).
- Γώγογλου, Δ.Σ. (2021). Διανομή χωραφιών [Συνέντευξη] (27 06 2021).
- Γώγογλου, Σ. (2020). Ιστορία Κεράμου [Συνέντευξη] (10 03 2020).
- Δημοτικάλης, Ι. (2020). Καταγωγή κατοίκων Κεράμου [Συνέντευξη] (10 03 2020).
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (2011). Απογραφή πληθυσμού-κατοικιών 2011-ELSTAT. Διαθέσιμο: <https://www.statistics.gr/el/2011-census-pop-hous>
- Ηλιού, Ι. (2020). Ιστορία του Κεράμου [Συνέντευξη] (24 03 2020).
- Ηλιού, Σ. (2020). Ιστορία του Κεράμου [Συνέντευξη] (24 03 2020).
- Καστρινός, Α. (1962). Χωρίς νερό και χωρίς φως πολλοί οικισμοί του Έβρου. Μακεδονία, 18 Ιουλίου. Διαθέσιμο: <http://rg-dev.nlg.gr/archive/item/51620>
- Κοζαρίδης, Χ. (2009). Εμείς οι Γκαγκαβοοούζηδες. Κομοτηνή: ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ της Θράκης.
- Κοινοβουλευτική Ομάς της Κ.Ε.Α. (1960). Ο κ. Γρίβας τονίζει ότι έχει εγκαταλειφθεί πλήρως η ύπαιθρος υπό της κυβερνήσεως Εξαθλιωμένοι οικονομικώς οι αγρόται. Ελευθερία, 13 Δεκεμβρίου, σελ. 10. Διαθέσιμο: <http://rg-dev.nlg.gr/archive/item/32836>
- Κυριαζής-Κηπουρός, Κ., (1999). Μπογιαλικιώτικα Κάλαντα Χριστουγέννων. Βοϊράνη, Διαθέσιμο: http://www.voirani.gr/images/voirani/editions/ voirani_47.pdf
- Κυρκούδης, Θ. (2002). Η περιοχή ΚΥΠΡΙΝΟΥ στο σταυροδρόμι της ιστορίας. Κυπρίνος: Δήμος Κυπρίνου.
- Κυρκούδης, Θ. (2004.) ΤΡΙΓΩΝΟ η Μεσοποταμία του Έβρου. Δίκαια: Δήμος Τριγώνου.
- Λουλούδη, Α. Ι. (2011). Η μουσικοχορευτική παράδοση των προσφύγων απο το μικρό και μεγάλο Μπογιαλίκι της Ανατολικής Ρωμυλίας: εθνογραφικά στοιχεία-ρυθμοκινητική ανάλυση & ρυθμική αρίθμηση, ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ1-GRI-2013-10955.pdf. Διαθέσιμο: <http://ikee.lib.auth.gr/record/132472/files/GRI-2013-10955.pdf>
- Μακεδονία (1931). Ο κ. Παπαδάτος εις τον τόπον των πλημμυρών του Έβρου Ποια μέτρα ελήφθησαν προς ανακούφισιν των πλημμυροπαθών πληθυσμών. Μακεδονία, 20 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο: <http://rg-dev.nlg.gr/archive/item/31479>
- Ελευθερία (1964). Η Ελληνοβουλγαρική συμφωνία υπεγράφη. Ελευθερία, 10 Ιουλίου. Διαθέσιμο: <http://rg-dev.nlg.gr/archive/item/37639>

- Μακεδονία (1968). Διατίθενται 100.000.000 δρχ δια την αξιοποίησιν του Άρδα Δημιουργούνται προ-
 ὑποθέσεις αποδοτικώτερων καλλιεργειών. Μακεδονία, 3 Απριλίου. Διαθέσιμο: [http://rg-dev.nlg.gr/
 archive/item/61569](http://rg-dev.nlg.gr/archive/item/61569)
- Μακεδονία (1969). Διετέθη πίστωσις εξ 100.000.000 δραχμών δια την εκτέλεσιν σημαντικών έργων
 προς αξιοποίησιν της περιοχής Άρδα. Μακεδονία, 16 Απριλίου. Διαθέσιμο: [http://rg-dev.nlg.gr/
 archive/item/61909](http://rg-dev.nlg.gr/archive/item/61909)
- Μακεδονία (1970.) Απενεμήθη το μετάλλιον γεωργικής αξίας εις 63 προοδευτικούς αγρότας της Βορεί-
 ου Ελλάδος και της Θεσσαλίας. Μακεδονία, 30 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο: [http://rg-dev.nlg.gr/archive/
 item/62061](http://rg-dev.nlg.gr/archive/item/62061)
- Μακεδονία (1970). Ξένοι παράγοντες εκδήλουν ενδιαφέρον δια χρηματοδότησιν μεγάλων έργων συνο-
 λικής δαπάνης 4.650.000.000. Μακεδονία, 30 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο: [http://rg-dev.nlg.gr/archive/
 item/62061](http://rg-dev.nlg.gr/archive/item/62061)
- Μακεδονία (1970). Ο κ. Ματθαίου ενεκαίνιασεν εις Ορεστιάδα κοινωφελή και έργα οδοποιΐας και
 ωμίλησεν εις συγκεντρώσεις κατοίκων. Μακεδονία, 13 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο: [http://rg-dev.nlg.gr/
 archive/item/69432](http://rg-dev.nlg.gr/archive/item/69432)
- Παπαγεωργίου, Ε. (1960). Εντυπώσεις από μιαν δεκαπενθήμερον περιοδείαν Εμφανίζει σήμερα τραγι-
 κήν όνιν η ελληνική ύπαιθρος. Ελευθερία, 11 Δεκεμβρίου. Διαθέσιμο: [http://rg-dev.nlg.gr/archive/
 item/32835](http://rg-dev.nlg.gr/archive/item/32835)
- Προβιαδάκης, Ν. (1953). Η Ελλάδα δέχεται φιλικάς σχέσεις με κάθε χώραν. Εμπρός, 15 Σεπτεμβρίου.
 Διαθέσιμο: <http://rg-dev.nlg.gr/archive/item/69167>
- Τσομπανοπούλου, Ζ. (2020). Ιστορία του Κεράμου [Συνέντευξη] (22 03 2020).
- Υπ. Γεωργίας -Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (1928). Βρες τους πρόσφυγες συγγενείς σου
 από τον Πόντο, τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη | Pontos News. Διαθέσιμο: [http://www.
 pontos-news.gr/pontic-article/185530/vres-toys-prosfyges-syggeneis-soy-apo-ton-ponto-ti-mikra-
 asia-kai-tin](http://www.pontos-news.gr/pontic-article/185530/vres-toys-prosfyges-syggeneis-soy-apo-ton-ponto-ti-mikra-asia-kai-tin)
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (1936.) Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Εργαστήριο Δημογραφικών και
 Κοινωνικών Αναλύσεων. Διαθέσιμο: [http://www.e-demography.gr/ElstatPublications/
 codes_dictionaries/docs/eDemography_Metadata_CodesAndDics_Doc_000016_gr.pdf](http://www.e-demography.gr/ElstatPublications/codes_dictionaries/docs/eDemography_Metadata_CodesAndDics_Doc_000016_gr.pdf)
- Υπουργείο Συντονισμού και Υπουργείο Εσωτερικών (1956). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Εργαστήριο Δημο-
 γραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων. Διαθέσιμο: [http://www.e-demography.gr/ElstatPublications/
 codes_dictionaries/docs/eDemography_Metadata_CodesAndDics_Doc_000014_gr.pdf](http://www.e-demography.gr/ElstatPublications/codes_dictionaries/docs/eDemography_Metadata_CodesAndDics_Doc_000014_gr.pdf)

ΝΕΟΧΩΡΙ

Μαρία Μπαρμπούδη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία περιέχει πληροφορίες αναφορικά με την ιστορία του Νεοχωρίου. Συγκεκριμένα, μέσα από τις βιβλιογραφικές πηγές και τις προσωπικές μαρτυρίες τριών κατοίκων του χωριού γίνεται λόγος για την ίδρυση του οικισμού, την προέλευση των πρώτων κατοίκων, την πιθανή σύνδεση της «ράτσας» των Μάρηδων (13 χωριά με κοινά χαρακτηριστικά) με τους αρχαίους Θράκες και, γενικότερα, τις περιπέτειες των προγόνων τους κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας αλλά και αργότερα. Αναφέρονται επίσης αρκετά στοιχεία για τα ήθη και έθιμα του παρελθόντος τα περισσότερα από τα οποία επιβιώνουν ως τις μέρες μας. Τέλος, παρουσιάζονται συνοπτικά οι ασχολίες και τα επαγγέλματα των κατοίκων τότε και τώρα, η παρούσα κατάσταση από πλευράς πληθυσμού και οι προοπτικές επιβίωσης του χωριού στο άμεσο μέλλον.

Λέξεις κλειδιά: Γενίκιοϊ, Μάρηδες, Γαλαζοβράκηδες, γύκνα, πρωτόψωμο, 9 φαγιά

Εισαγωγή

Το Νεοχώρι είναι ένα χωριό του Βόρειου Έβρου που ανήκει στο Δήμο Ορεστιάδας, στο γεωγραφικό διαμέρισμα Θράκης (Τοπική Κοινότητα Νεοχωρίου - Δημοτική Ενότητα Ορεστιάδος). Εκτείνεται βόρεια του ποταμού Άρδα, ανατολικά από τον Έβρο ποταμό, νότια από τον Ερυθροπόταμο και δυτικά από τα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Πρόκειται για μια πεδινή περιοχή με σχετικά χαμηλό υψόμετρο (περί τα 60 μέτρα), ενώ η έκταση του οικισμού ανέρχεται κατά προσέγγιση στα 650 στρέμματα (Ασπρογέρακας 2001).

Μάλιστα, στην περιοχή Αλμύρες, σύμφωνα με τον Παναγιώτη Μουρδικούδη (2018) κάτοικο Νεοχωρίου: «Όλο το καλοκαίρι η περιοχή ήταν ξερή, από το Σεπτέμβρη και μετά άρχιζε η γη να υγραίνεται. Και είχε αλάτι εκεί, σκόνη. Και τα ζώα, -που χρειάζονταν να φάνε αλάτι- έτρεχαν από χιλιόμετρα μακριά. Λέγανε ότι παλιά, αιώνες, χιλιάδες χρόνια πιο πριν, υπήρχε εδώ πέρα θάλασσα. Η θάλασσα ξεκινούσε από Αλεξανδρούπολη περνούσε τις Φέρρες και έφτανε μέχρι το Τυχερό. Και όταν είχε εκραγεί το ηφαίστειο της Σαμοθράκης έφυγαν τα νερά και έμεινε το αλάτι».

Πριν την απελευθέρωση (1920) το χωριό τελούσε υπό τουρκική διοίκηση και υπάγονταν διοικητικά στο βιλαέτι της Αδριανούπολης και θρησκευτικά στη Μητρόπολη Διδυμοτείχου. Η περιοχή ήταν τσιφλίκι και τη διοικούσε Τούρκος Μπέης. Με την απελευθέρωσή του από τον ελληνικό στρατό απέκτησε την τωρινή του ονομασία, η οποία είναι η ακριβής μετάφραση της τουρκικής (Γενίκιοϊ = νέο χωριό). Κατά το 1920-23 δήμαρχος στο Δήμο Νεοχωρίου ήταν ο Στέφανος Θωμαΐδης (Ασπρογέρακας 2010).

Πληροφορίες για το παρελθόν του χωριού υπάρχουν λιγοστές στην επίσημη βιβλιογραφία, επομένως, τις περισσότερες από αυτές, τις αντλούμε από την προφορική παράδοση, δηλαδή από τις μαρτυρίες -ηλικιωμένων κυρίως- κατοίκων του χωριού, οι οποίοι τα μεταφέρουν όπως τα άκουσαν από τους γονείς και τους παππούδες τους. Βεβαίως, εξαιτίας των χρόνων που μεσολάβησαν, σε συνδυασμό με τον παράγοντα μνήμη επόμενο είναι να υπάρξουν πιθανές διαφοροποιήσεις ή αλλοιώσεις, παρ' όλα αυτά είναι δυνατό να διαπιστωθεί ως ένα βαθμό η εγκυρότητά τους, ιδιαίτερα όταν οι μαρτυρίες ταυτίζονται ή ομοιάζουν, ή τα πρόσωπα που τις εξιστορούν έχουν κοντινή ηλικία, κοινά βιώματα κ.λπ.

Προέλευση κατοίκων – Φυλή Μάρηδων

Αναφορικά με τις καταβολές των κατοίκων, είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη η άποψη ότι ανήκουν σε μια θρακική φυλή, τη «ράτσα» των Μάρηδων. Οι κάτοικοι αυτοί συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς που σχετίζονται με «τις καταβολές τους, τη νοοτροπία τους, τη συμπεριφορά τους, την έκφραση και προφορά τους, τα ήθη-έθιμα και την ενδυμασία τους» (Ασπρογέρακας 2010). Στα χωριά αυτά αναφέρονται -μεταξύ άλλων- και ο ακαδημαϊκός Γ. Μέγας στο έργο του «Θρακικά Οικήσεις, καθώς και ο Μ. Αποστολίδης («Η δια των αιώνων εθνική φυσιογνωμία της Θράκης»):

Εις τα δεκατρία χωρία των λεγομένων Μάρηδων ή Μάρων το ένδυμα είναι κατάφορτον από ωραία κεντήματα. Τα χωρία ταύτα είναι: Αμπελάκια (Κουλακλή), Ασβεστάδες (Κιρέτσκιοϊ), Ασπρονέρι (Ακ Μπουνάρ), Βρυσικά (Καρά Μπουνάρ), Καρωτή (Κουρουτζή), Κουφόβουνο (Ιτζέκιοϊ), Κυανή (Τσαουσλή), Μάνη (Καδήκιοϊ), Νεοχώρι (Γενίκιοϊ), Παταγή (Παζαρλή), Ποιμενικό (Τσοπανλή), Σιτοχώρι (Σκουρτοχώρι - Κιζγκίλτσκιοϊ) και Στέρνα (Τατάρ) (Μέγας 1939).

Θρακοέλληνες είναι και οι ελληνόφωνοι Πομάκοι οι καλούμενοι Γραβανίτηδες και Μάρηδες, οικόντες κυρίως επί των ταπεινών (ενν. χαμηλών) υπωρειών της μέσης ανατολικής Ροδόπης παρά τω παραποτάμω του Έβρου Ερυθροποτάμω, μεταξύ Διδυμοτείχου και Ορτάκιοι (Αποστολίδης 1941-2).

Άλλες ονομασίες που χρησιμοποιούνται για αυτούς είναι «Γαλαζοβράκηδες» και «Παραπάγηδες». Η πρώτη οφείλεται στο χρώμα του παντελονιού των αντρών ενώ μία εκδοχή που υπάρχει για τη δεύτερη -χωρίς να γνωρίζουμε αν ευσταθεί- είναι ότι προκύπτει από τη φράση «παραπάνω γη». Γενικά έχει επικρατήσει μία σύγχυση ως προς το κατά πόσο αυτές οι τρεις ονομασίες είναι συνώνυμες ή ταυτόσημες. Συγκεκριμένα, κατά μία εκδοχή οι όροι αυτοί περιλαμβάνουν μια πιο ευρεία κατηγορία και όχι αποκλειστικά τους Μάρηδες κατοίκους του Έβρου. Την επιφύλαξη αυτή δείχνουν να συμμερίζονται στη μαρτυρία τους τόσο ο Π. Μουρδικούδης (2018) όσο και ο Γ. Μπαρμπούδης (2018), καθώς αμφότεροι υποστηρίζουν πως η αναφορά του όρου Μάρηδες από κατοίκους γειτονικών χωριών περιείχε αρνητική/υποτιμητική χροιά.

Αναφορικά με την εντοπιότητα –η μη- των Μάρηδων οι απόψεις δίστανται: Μια ομάδα ιστορικών υποστηρίζει πως κατά πάσα πιθανότητα έχουμε να κάνουμε με έποικους από άλλα μέρη της Ελλάδας που μετακινήθηκαν στο Θρακικό χώρο μετά την κατάληψη της περιοχής από τους Τούρκους (1362):

- Στην επαρχία Διδυμοτείχου δεν είχαν εμφανισθεί Βούλγαροι μέχρι το 1878. Οι Έλληνες χωρικοί προέρχονταν απ' την Πελοπόννησο και τη Θεσσαλία (Βακαλόπουλος 1993).
- «Δύναται να θεωρηθεί βέβαιο ότι οι Μάροι ή Μάρηδες είναι έποικοι στη Θράκη, άγνωστο από πού ήλθαν και τότε εποίκησαν εκεί» (Μέγας 1939)
- 3 ομάδες χωριών περίξ του Διδυμοτείχου.
- Α' ομάδα: 12 χωριά απ' την Πελοπόννησο (αναφέρονται όλα πλην Νεοχωρίου και Στέρνας)
- Β' ομάδα: 11 χωριά απ' την Ήπειρο
- Γ' ομάδα: 7 χωριά απ' τη Μακεδονία
- αναφορά των 48 χωριών ανήκοντα στη Μητρόπολη Διδυμοτείχου (αναφέρονται και τα 13 των Μάρηδων) (Λαμπουσιάδης 1929).

Αντίθετα, άλλοι υποστηρίζουν τη διαχρονική εντοπιότητά τους και τη μετέπειτα πύκνωση των τάξεών τους. Ο Κ. Κουρτίδης μάλιστα είναι «απόλυτος» όσον αφορά την σύνδεσή τους με τους αρχαίους Θράκες:

Εις τι αγγείον, ευρεθέν εις την Γέλαν της Σικελίας, γνήσιον Αττικόν έργον, κατασκευασθέν εις τας Αθήνας το 450 π.Χ. και σήμερον ευρισκόμενον εις το μουσείον του Βερολίνου, παριστάνεται ο Ορφεύς καθήμενος επί υψηλού βράχου και ψάλλον με την λύραν του, τον περιστοιχίζουσιν δε τέσσαρες Θράκες. Το μακρόν περίβλημα με τα υφαντά ή κεντητά ποικίλματα, το οποίον φέρουν οι ακροαταί του μυθικού αοιδού εις το σώμα και το περίεργον κάλυμμα της κεφαλής είναι πολύ χαρακτηριστικά της ενδυμασίας των ιστορικών Θρακών. [...] Καταπληκτική είναι η ομοιότης, την οποίαν παρουσιάζουσιν οι Μάρηδες με τους Θράκες του αγγείου τούτου τόσον εις το κάλυμμα (σερβέτα) της κεφαλής όσον και εις τα υφαντά ή κεντητά φορέματά των.

Εκ των Ελλήνων δε κατοίκων της σημερινής Θράκης θεωρούμεν ως κατ' εξοχήν θρακικών φύλον τους καλουμένους Μάρηδες, οι οποίοι κατοικούν κυρίως επί των χαμηλών υπωρειών της μέσης ανατολικής Ροδόπης παρά τον παραπόταμον του Έβρου Ερυθροπόταμον (Κιζιλ Δερέ) εις το εύφορον οροπέδιον και τας μεταξύ Διδυμοτείχου και Ορτάκιοϊ κλιτύας. Αποτελούν δε σύτοι ολωσδιόλου ξεχωριστήν Θρακικήν φυλήν ήτις κυρίως διακρίνεται δια το υψηλόν και ρωμαλέον ανάστημα (υπάρχουσιν και βραχύσωμοι, πλην ρωμαλέοι και εύτονοι) δια τα μαύρα μαλλιά και την εξαιρετικήν αντοχήν. Άνδρες και γυναίκες φορούν ιδιαίτεραν κεντημένην ενδυμασίαν και καλύματα κεφαλής επίσης κεντημένα (Κουρτίδης 1932).

Πηγές για Νεοχώρι

Την τωρινή ονομασία του το χωριό την απέκτησε το 1920, με την απελευθέρωση της περιοχής από τον Ελληνικό στρατό. Η προηγούμενη τούρκικη ονομασία του ήταν «Ντουντουκτσού Γενήκιοϊ», δηλαδή «Νέο χωριό των Μουσικών Οργανοπαικτών», καθώς, σύμφωνα με την παράδοση, μεταξύ των κατοίκων του νέου οικισμού υπήρχαν πολλοί γκαϊντιέρηδες. Παρακάτω παρατίθενται δύο από τις ελάχιστες επίσημες αναφορές στο χωριό:

Ευρέθη εν ανάγλυφον τού ήρωος τής Θράκης επί βωμού, ρίπτοντος άκόντιον, άνευρέθη είς θέσιν λεγομένην Μοναστήρι. Έχει δέ μανδύαν μήκος 0,22x0,26. 15 λεπτά τής ώρας πρός Δ, κείται έν κατερειπωμένον τζαμί, του οποίου τόν μιναρé κατέστρεψαν οί Βούλγαροι. Πλησίον δέ λοφοσειρά εκτεινόμενη έκ Δυσμών πρός Α.. Τό Νεοχώρι ήτο τσιφλίκι δπερ αγοράσαντες οί Χριστιανοί μετέβαλον είς χωρίον. Έχει έκκλησίαν λιθοκτιστον και νέαν τού *Αγίου Άθανασίου, και σχολεϊον όπερ όμως μετεβλήθη είς αποθήκην τών δεκατιστών. Ο διδάσκαλος τελειόφοιτος τού Γυμνασίου Αδ)-λεως Άθανάσιος Αποστολίδης και αυτός Αδ)λίτης, έ'καμεν έναρξιν τών μαθημάτων —ενεγράφησον 91 μαθηταί και μαθητριαι — προ τής έκκλησίας κείται τό κεντρικόν φρέαρ, έχον λαμπρόν ύδωρ, έξ ού υδρευεται τό χωρίον— υπάρχει δμως και κρήνη αέναος έ'χουσα επίσης ώραϊον ύδωρ. Έχουσι δέ άτμόμυλον μικρόν, επαρκούντα διά τάς άνάγκας τών κατοίκων τού χωριού και πλησιοχώρων. Ολοι οί κάτοικοι είναι Χριστιανοί. Τή 1 Σεπτεμ. 1921. Μετά του κ. Χ. Τσουντα (Λαμπουσιάδης 1941).

Ο Λαμπουσιάδης αναφέρει την ύπαρξη ενός κεντρικού πηγαδιού και μιας κεντρικής βρύσης (κρήνη). Πρόκειται για το οικοδόμημα «Τσεσμέ», το οποίο ήταν κατασκευασμένο από πελεκητή πέτρα και η βρύση είχε καλλιτεχνική πέτρινη διακόσμηση. Κάποια στιγμή κατεδαφίστηκε και σχετικά πρόσφατα ανακατασκευάστηκε με τη συμβολή του Συλλόγου Γυναικών Νεοχωρίου (Ασπρογέρακας 2010).

Αναφορικά με το πότε χτίστηκε η πρώτη εκκλησία δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία. Η ίδρυση του ναού σχετίζεται άμεσα με την ίδρυση του χωριού που τοποθετείται κατά προσέγγιση στη διάρκεια του 17ου αιώνα. Αυτό τεκμηριώνεται αφενός από έναν ταφικό σταυρό που βρέθηκε εντός του ναού με ημερομηνία 1748 και ανήκει στο θανάοντα «Ιερέα Ιωάννη», αφετέρου από μερικούς ταφικούς σταυρούς εντός του παλαιού νεκροταφείου με ημερομηνίες μετά το 1800. Επιπλέον, μέσα στο Ναό υπάρχει μια μαρμάρινη πλάκα που μας «πληροφορεί» μεταξύ άλλων ότι ο Ναός ανακαινίστηκε το 1838. Το 1924 ξεκινά η ανέγερση καινούριου ναού καθώς ο προηγούμενος δεν επαρκούσε ως προς τη χωρητικότητα για τους 800 τότε κατοίκους. Για το κτίσιμο χρησιμοποιήθηκαν οικοδομικά υλικά από το τζαμί. Τα εγκαίνια πραγματοποιήθηκαν το 1935 (Ασπρογέρακας 2010).

Μια άλλη γραπτή μαρτυρία εντοπίζεται στο βιβλίο του Στ. Ψάλτη, «Η Θράκη και η δύναμις του εν αυτή ελληνικού στοιχείου» (1919), σύμφωνα με τον οποίο το 1877 το χωριό είχε την εκκλησία του Αγίου Αθανασίου, ενώ ο αριθμός των κατοίκων έφτανε τους 270. Το 1884 κατοικούσαν 65 οικογένειες, και λειτουργούσε Σχολείο Συλλαβισμού με 10 μαθητές και δάσκαλο (Ψάλτης 1919).

Επιπλέον, σύμφωνα με την απογραφή που πραγματοποιήθηκε στις 15-16 Μαΐου του 1928, ο αριθμός των κατοίκων του χωριού ανέρχεται στους 840 (429 άνδρες και 411 γυναίκες) (Γενική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος 1928). Ο αριθμός αυτός επιβεβαιώνεται και από έγγραφο της Κοινότητας που παρατίθεται στο βιβλίο «Νεοχώρι. Το κεφαλοχώρι των Μάρηδων», σύμφωνα με το οποίο οι κάτοικοι το 1940 και το 1951 αυξάνονται σημαντικά ξεπερνώντας τους 1000 (1045 και 1061 αντίστοιχα) (Ασπρογέρακας 2010). Τη δεκαετία 1960-1970 ωστόσο, εξαιτίας της αθρόας μετανάστευσης στο εξωτερικό (Γερμανία, Βέλγιο, Καναδάς κ.λπ. ο πληθυσμός μειώνεται σημαντικά, φτάνοντας από τους 1156 κατοίκους το 1961 μόλις τους 847 μια δεκαετία αργότερα (Γεωργούλης 1996).

Προφορικές μαρτυρίες

Στη συνέχεια παραθέτονται μαρτυρίες τριών κατοίκων του χωριού αναφορικά με την ιστορία του χωριού κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας και αργότερα:

Τουρκικός Οικισμός- Ευρήματα

Παναγιώτης Μουρδικούδης (2018): «Το πρώτο χωριό βρισκόταν στην τοποθεσία που βρίσκεται σήμερα ο υποσταθμός της ΔΕΗ. Μετά από κάποια ασθένεια -πιθανόν πανώλη- εγκαταλείφθηκε». [...] Απέναντι από

το (σημερινό) στρατόπεδο βρισκόταν το τζαμί. Και απέναντι από αυτό ήταν τα λουτρά τους (χαμάμ). [...] Υπολείμματα τζαμιού υπήρχαν μέχρι περίπου το '60. Τώρα δεν υπάρχουν απομεινάρια, έγινε αναδασμός, τα ξήλωσαν όλα, πήραν τις πέτρες έχτισαν το σχολείο, την εκκλησία...». [...] «Εκεί που ήταν το πρώτο χωριό, στο Κρυονέρι, βρέθηκαν οστά 200-300 μέτρα από τη γέφυρα (την οποία περνούσαν για να πάνε στο τζαμί.)». Ο ίδιος ήταν παρόν όταν βρέθηκαν και κατέφθασαν διάφοροι αρμόδιοι «αρχαιολόγοι, ιατροδικαστές, ο γραμματέας της κοινότητας». Εικάζει ότι χρονολογούνται πριν το 1700. Τα οστά κατά κύριο λόγο ανήκαν σε παιδιά («μικρά παιδιά, κεφαλάκια») αλλά υπήρχαν και ενηλίκων.

Σοφία Λυμπερίδου (2018): «(υπήρχε) τουρκικό χωριό. Πάνω στα χωράφια βρισκόταν το τζαμί και τα μνήματά τους». [...] Όταν η ίδια είχε πάει κάποτε σε νεαρή ηλικία να θερίσει στο χωράφι «με το λαήνι, τον τορβά, με το ψωμί και τον καβραμά (δρεπάνι)», «Εκεί που πήγαινα χτυπάει το πόδι μου σε μια πέτρα, κατεβάζω το λαήνι από τον ώμο, κοιτάζω, προσπαθώ να διαβάσω (αλλά) τα γράμματα δεν ήταν ελληνικά. [...] Μετά το θερισμό γύρισε σπίτι και ενημέρωσε την πεθερά της, η οποία την πληροφόρησε ότι «οι Τούρκοι είχαν κτήματα». «Όταν βγήκαν τα τρακτέρ το χάλασαν».

Γεώργιος Μπαρμπούδης (2018): «Το χωριό είχε κολλήσει χολέρα κατά το 1450. Οι Τούρκοι ήρθαν περίπου 100 χρόνια πριν από την Άλωση της Πόλης. Το χωριό ήταν προς το Μοναστήρι (περιοχή) έφυγαν, διαλύθηκαν. Και μετά από 250 περίπου χρόνια (οι χριστιανοί) ξαναγόρασαν το χωριό. Μετά την πανούκλα ένα διάστημα μάλλον ήταν νεκρή περιοχή και μετά την πήρε ένας αγάς».

Οι πρώτοι κάτοικοι

Π. Μουρδικούδης (2018) (αναφερόμενος στους προγόνους του): «Έφυγαν από την Κύπρο, πήγαν στη Δαμασκό. Και μετά, επειδή η Θράκη ήταν σιτοβολώνας, είχε δουλειές έφυγαν από κει και εγκαταστάθηκαν έξω από τις Φέρρες. Εκεί δεν κάθισαν πολύ καιρό. Από αυτούς -ήταν δύο αδέρφια- ο ένας εγκαταστάθηκε εδώ και ο άλλος πήγε μέσα στην Ανατολική Θράκη, Βιζύη. Και όταν τους έδωξαν ήρθαν στη Ν. Βύσσα. Μέχρι το 1960 οι δικοί μας είχαν επαφές μ' αυτούς, έρχονταν εκείνοι, πηγαίναμε εμείς. Τέλος πάντων, τώρα τους ξεχάσαμε».

Αναφέρει, επίσης, ότι το αρχικό τους επίθετο ήταν άλλο: «Από τους Καραγκιαούρηδες βγήκαν αυτά τα σπίτια (τα επίθετα): Μπαρμπούδης, Μουρδικούδης, Γκαρλιατσικούδης, Σταθακίδης και Αυγερίδης». Γενικά η αλλαγή επωνύμου ήταν αρκετά συχνό φαινόμενο. Κατά κύριο λόγο το νέο επίθετο προερχόταν από το όνομα κάποιου μέλους της οικογένειας, π.χ. ορισμένες οικογένειες με το όνομα Μπαρμπούδη το άλλαξαν εκ νέου σε Θωμαΐδη από το όνομα κάποιου παππού τους (Θωμάς). Ή άλλοι με αρχικό επίθετο «Τριανταφυλλίδης» μετονομάστηκαν σε «Μαλτούδης» (Μάλτα το όνομα της μητέρας).

Μπορεί επίσης να υποδηλώνει – σύμφωνα πάντα με την προφορική παράδοση- τον τόπο καταγωγής. Π.χ. Δημισκίδης από τη Δαμασκό της Συρίας. Κατά τον Π. Μουρδικούδη η οικογένειά τους «ήταν το πρώτο σόι που εγκαταστάθηκε εδώ, το παλαιότερο. Λίγο αργότερα εγκαταστάθηκε η οικογένεια Τσολακίδη και Μποϊδανίδη. Μαζί με τις οικογένειες των Κατσικούδη, Καραγκιαούρη, Κιτσικούδη, Δροσίδη, Δρακίδη και Λυμπερίδη ήταν τα πρώτα 9 σπίτια του χωριού». Ως προς την προέλευση ορισμένων απ' αυτών υποστηρίζει ότι η οικογένειες Δρακίδη, Δροσίδη και Κυρούδη κατάγονται από τη Βόρεια Θράκη, σημερινή Βουλγαρία, ενώ η οικογένεια Κιτσικούδη από την Κεφαλλονιά. Αργότερα εγκαταστάθηκαν και άλλες οικογένειες από διάφορα κοντινά χωριά: Ποιμενικό, Καρωτή, Βρυσικά κ.ά.

«Εδώ στο χωριό δεν υπήρχαν άλλοι Τούρκοι. Όσο ήταν το τζαμί όρθιο έμαθαν ότι έρχονταν Τούρκοι. Αυτοί έβαζαν μπροστά τις γυναίκες τους στα ζώα, να σέρνουν τα κάρα γιατί δήθεν θα τους άφηναν να εγκατασταθούν στο Νεοχώρι. Οι δικοί μας οι άντρες έβαζαν γυναικεία ρούχα έπαιρναν και μερικά ξύλα... Δυο φορές τους κυνήγησαν, ξανά δεν πάτησαν». Αυτό το συμβάν το τοποθετεί κοντά στα τέλη του 19ου αιώνα.

«Το σιφλίκι το πήραν από τον Εβραίο, 900 λίρες τους το πούλησε. Κάθε σόι ανάλογα με το πόσο χρυσό διέθεταν έπαιρναν ανάλογη έκταση. Το χωριό είχε και Μπέη πριν τον Εβραίο. Γύρω στο 1700 άρχισαν να έρχονται ελληνικοί πληθυσμοί από την Ήπειρο και άλλα μέρη της Ελλάδας, μέρη τουρκοκρατούμενα, εκτός από τα Επτάνησα που ήταν Γάλλοι, Άγγλοι, Ρώσοι». Όσο για το πότε ξεκίνησε να κατοικείται από ελληνικό πληθυσμό η περιοχή «Αν ήρθαν από το 1700 και μετά, πιο πριν μόνο Τούρκοι. Τα 13 χωριά τα είχε ένας και δούλευε ο κόσμος στα κτήματα, υπήρχε και επιστάτης. Από τον Ερυθροπόταμο μέχρι εδώ. Έπαιρναν μια μερίδα απ' τη σοδειά και τα υπόλοιπα τα έπαιρνε ο σιφλικάς».

Γεώργιος Μπαρμπούδης (2018): Εικάζεται ότι το χωριό μας από το 1670-1700 ξαναγεννήθηκε. Από 4 σόγια στην ουσία: Δημισκίδης, Κωνσταντινίδης, Μπαρμπούδης, Κυρούδης. Είναι από τα λίγα ιδιόκτητα χωριά που παραμένει μέχρι σήμερα. Το αγόρασαν κατευθείαν από το Σουλτάνο -απ' ότι άκουγα

απ' τη γιαγιά μου - επτά σινίκια χρυσό (πάνω από 100 κιλά βάρος). Το μισό κρι (δάσος) στο βουνό ανήκε στην οικογένεια Μπαρμπούδη. Μετά άρχισαν να χωρίζουν τα σόγια: Γκαρλιατσικούδης, Θωμαΐδης, Κιτσικούδης, άρχισαν μετά να αλλάζουν επίθετα». Η μαρτυρία εδώ είναι παρόμοια με την προηγούμενη, αν και κάπως διαφοροποιημένη.

Επίσης, έχουμε μια παρόμοια ιστορία με μεταμφιέσεις: «όταν πήγαιναν οι δικοί μας να αλωνίσουν έκαναν επιδρομές οι Τούρκοι και έβλεπαν πόσα παλικάρια είναι. Και έβαζαν όλοι μαμούκες (γυναικείο κάλυμμα κεφαλιού). Παρακολουθούσαν αυτοί με το άλογο, έβλεπαν μαμούκες, πλησίαζαν, μόνο γυναίκες. Για αυτό έβαζαν (οι άντρες) και την μπροστινή ποδιά, για αυτούς ήταν θέμα επιβίωσης».

Παρακάτω έχουμε δύο μαρτυρίες ως προς την απόπειρα βίαιης στρατολόγησης από πλευράς των Τούρκων. Εικάζεται ότι η καταδίωξη από πλευράς των Τούρκων είχε σκοπό τη βίαιη στρατολόγηση και συγκεκριμένα στο Ρωσοτουρκικό πόλεμο, το 1877:

Π. Μουρδικούδης (2018): «Δύο φορές οι Τούρκοι έκαναν κατάσχεση στον παππού μου, ζώα κ.λπ. Και μια φορά τον κυνήγησαν. Παλικάρι τότε αυτός, ήταν στα χωράφια με τις γυναίκες. Τον κυνήγησαν και μόλις τους είδε πήγε μέσα σε ένα βούρκο να κρυφτεί [...] «Έπαθε πνευμονία, ήταν όλη μέρα στο ποτάμι, με ένα καλάμι ανέπνεε, χειμώνα καιρό [...] Οι Τούρκοι τον είδαν που μπήκε αλλά δε φαινόταν καθόλου. Και ο υπεύθυνος της ομάδας λέει: δεν είναι αυτός για να πεθάνει, πάμε να φύγουμε. Και φύγανε οι Τούρκοι, (εκείνος βγήκε) αλλά μετά τον έπιασε μια φοβία».

Γ. Μπαρμπούδης (2018): «Σε κάθε σπίτι οι Τούρκοι έπαιρναν και ένα στρατιώτη και τον έστελναν προς τη Ρωσία. Δεν μπορούσαν να τον στείλουν στην κάτω Ελλάδα, Έλληνας ήταν. Πολλοί προπάπποι μας πολέμησαν εναντίον των Ρώσων».

Και οι ιστορίες από την τουρκοκρατία που σχετίζονται με τους προγόνους και τη δράση τους εναντίον των Τούρκων κατακτητών συνεχίζονται, ενίοτε διανθισμένες με στοιχεία υπερβολής:

Π. Μουρδικούδης (2018): «Ο παππούς μου είχε οργανωθεί. Ήρθαν κάτι αξιωματικοί εδώ πέρα, στο προξενείο της Αδριανούπολης και τους στρατολόγησαν. Έκαναν δολιοφθορές εναντίον των Τούρκων. Κάποιος άλλος πήγαινε και λήστευε το τελωνείο στη Θηρέα και δεν μπορούσαν να τον πιάσουν, ήταν όλο δάση και κρυβόταν. Τελευταία είχε 40 σκυλιά και ο Διοικητής της Αδριανούπολης του έδωσε χάρη. Ντόικος το όνομά του, πρόγονος από την οικογένεια Ντοϊκίδη. Τα σκυλιά ήταν σε δυο σειρές, αυτός καθόλα στο άλογό του. Ο Διοικητής του υποσχέθηκε πως αν καθίσει «ήσυχα» δε θα τον πειράξει κανείς. Επειδή όμως ήταν ένας και οι άλλοι μεγάλα σόγια δεν του έδωσαν αξία στο χωριό».

Γ. Μπαρμπούδης (2018): «Το 1910-12 περίπου κινδύνευαν να τα χάσουν όλα (τα υπάρχοντα) γιατί άρχισε να μπαίνει μέσα στα κτήματα ο Αγάς. Πηγαίνει τότε ο παππούς (προπάππος του) ο Σταύρος με τον παππού του Βασίλη του Τσερκέζι και ο πρώτος έσφαξε τον Αγά και 12 άτομα από τη φρουρά του. Ο άλλος φυλούσε τσιλιαδόρος, ήταν 15-16 χρονών. Εκείνο το βράδυ ο αγάς κοιμόταν με ένα «χανουμάκι». Ο παππούς δεν το πείραξε και στην ουσία αυτή ήταν που τους γλύτωσε από την εκτέλεση: Αφού μάζεψαν τα πτώματά τους έκαναν λαϊκό δικαστήριο στην τοποθεσία του Αι- Γιώργη, στο εκκλησάκι. Ο προπάππος στη δίκη τα ανέλαβε όλα αυτός (πήρε την ευθύνη) για να μην εκτελεστεί το παιδί». Η κοπέλα στην κατάθεσή της ισχυρίστηκε ότι δεν μπόρεσε να διακρίνει πρόσωπα εξαιτίας της τρομάρας της. «Και έβαλαν το Βασίλη 10-20 χρόνια, στη φυλακή ανάμεσα στα δύο ποτάμια στην Αδριανούπολη. Από τη φυλακή βγήκε μετά από 16-17 χρόνια και παντρεύτηκε 32 χρονών (ενώ τότε παντρεύονταν 18-20 χρονών). Τον παππού (Σταύρο) οι Τούρκοι τον βάλανε ισόβια, το '54 πέθανε στις φυλακές. Ο γιος του ο Δημήτρης δε γνώρισε πατέρα, όταν συνέβη αυτό ήταν μόλις 2-3 χρονών». Όσο για το κορίτσι αργότερα παντρεύτηκε και τον επισκεπτόταν συχνά με τον άντρα της στη φυλακή ως ένδειξη ευγνωμοσύνης γιατί «ενώ μπορούσε να σκοτώσει και εκείνη και να γλύτωνε εφόσον δε θα υπήρχε κανένας μάρτυρας εκείνος προτίμησε να διακινδυνεύσει τη ζωή του αφήνοντάς τη ζωντανή».

Τέλος, εξιστορούνται από τη Σοφία Λυμπερίδου (2018) δύο περιστατικά που τοποθετούνται πολύ αργότερα, το πρώτο κατά την παραμονή των Βαλκανικών πολέμων ενώ το δεύτερο (στο οποίο ήταν παρούσα σε πολύ μικρή ηλικία) κατά τη γερμανική κατοχή:

Όταν η μάνα του πεθερού μου ήταν έγκυος σε αυτόν (περίπου στο 1912-13) άρχισαν να λένε ότι θα γίνει πόλεμος. Αυτή ήταν στις μέρες της για να γεννήσει. Βγήκαν έξω από το χωριό, τους είπαν να βγουν. Ενώ πήγαιναν προς τα Αμπελάκια αυτήν την έπιασαν οι πόνοι. Είχε μάλλινη ποδιά, έκατσε τον έκανε, και τον έβαλε μες στην ποδιά της.

[...]

Όταν ήμουν 2-3 ετών – είμαι γεννηθείσα το '38- και ήταν οι Γερμανοί εδώ είχαμε αλώνια στη Γελαδαρκή (τοποθεσία, σήμερα βρίσκεται το ΤΟΕΒ). Τότε έφτιαχναν τσαρδιά με σάτσες (καλάμια). Η μάνα μου με πήρε στην αγκαλιά, κοιμήθηκα. Έστρωνε το αλώνι, έλυνε τα δεμάτια. (Έπειτα) ήρθε στο σπίτι, ήταν κοντά. Κάποια στιγμή άκουσα φωνές: Πχιαλάτε μωρή, πχιαλάτε (=τρέξτε, φύγετε). Ξύπνησα, βλέπω γυναίκες, άντρες, -να πάμε να κρυφτούμε μες στα αμπέλια-, μπαμ, μπουμ έριχναν, ακούγονταν. Άρχισα να κλαίω. Ήρθε η μαμά μου με πήρε και ο πεθερός μου (εννοείται μελλοντικός πεθερός, ήταν γειτονικά τα σπίτια τους) είχε αλώνι. Και πού μας έκρυψε.. Είχε μια θημωνιά σλάμα (άχυρο), το ανοίγει και μας έκρυψε εκεί και έβαλε λίγο σλάμα (για κάλυψη). Είπαν ότι ήταν οι Γερμανοί, και έκαναν τότε και εμβόλια (δείχνει το σημάδι στο χέρι της) για την ευλογία.

Ήθη-Έθιμα

Η τήρηση των εθίμων -κατά βάση θρησκευτικών- αποτελεί σημαντικό κεφάλαιο του βίου των Νεοχωριτών. Πολλά από αυτά διατηρούνται αναλλοίωτα ως τις μέρες μας. Ειδικά οι μεγαλύτεροι σε ηλικία τηρούν ευλαβικά τις θρησκευτικές παραδόσεις. Γενικά το θρησκευτικό αίσθημα των κατοίκων ήταν και παραμένει έντονο. Αυτό αποδεικνύεται και από τα δέκα περίπου εκκλησιάκια και εικονοστάσια που βρίσκονται διάσπαρτα μέσα και έξω από το χωριό.

Ως προς την αναβίωση διαφόρων εθίμων, ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η συμβολή του «Εκπολιτιστικού Συλλόγου Γυναικών Νεοχωρίου. Ο Σύλλογος με τη σημερινή του μορφή ιδρύθηκε το 1989. Οι εγκαταστάσεις του βρίσκονται στο Πολιτιστικό Κέντρο, στο χώρο του υπογείου της Εκκλησίας, όπου πραγματοποιούνται και διάφορες άλλες πολιτιστικές και θρησκευτικές εκδηλώσεις (π.χ. μνημόσυνα κ.λπ.). Στον ίδιο χώρο βρίσκεται και το Λαογραφικό Μουσείο του χωριού, ενώ αμφότερα ιδρύθηκαν και διαμορφώθηκαν με πρωτοβουλία του Συλλόγου. Πρόεδρος του Συλλόγου επί 25 και πλέον συναπτά έτη και μέλος του Τοπικού Συμβουλίου είναι η Αθανασία Λυμπερίδου – Ασπρογέρακα, στην οποία εκφράζονται θερμές ευχαριστίες για την ξενάγηση στο χώρο του Μουσείου και την άδεια για τη λήψη φωτογραφιών.

Όπως προαναφέρθηκε, ο Σύλλογος όλα αυτά τα χρόνια πρωτοστάτησε στην αναβίωση διαφόρων εθίμων (Γυναικοκρατία, Μαμή κ.λπ.), τον εορτασμό εκδηλώσεων όπως τη μέρα της Γυναίκας ή τη γιορτή της Μητέρας, τη συμμετοχή στο πανηγύρι του χωριού αλλά και τη Συνάντηση των Μάρηδων, με τα τοπικά χορευτικά συγκροτήματα, την οικονομική ενίσχυση διαφόρων φορέων, όπως η τοπική ποδοσφαιρική ομάδα αλλά και η Εκκλησία (ο Σύλλογος είναι υπεύθυνος για τον εξοπλισμό και την αγιογράφηση) (Ασπρογέρακας 2010). Επιπλέον, συχνά οργάνωνει διάφορες εκδρομές στην Ελλάδα ή το εξωτερικό όπου συνδυάζεται η ψυχαγωγία με την επίσκεψη διαφόρων θρησκευτικών και πολιτισμικών μνημείων. Όπως είναι φυσικό, τα τελευταία χρόνια με το ξέσπασμα της πανδημίας οι δραστηριότητες αυτές στο μεγαλύτερο μέρος τους είχαν ανασταλλεί.

Παρακάτω θα αναφερθούν συνοπτικά ορισμένα από τα σημαντικότερα έθιμα που τελούνταν στο παρελθόν, και αρκετά επιβιώνουν μέχρι σήμερα με αφορμή διάφορες θρησκευτικές και κοινωνικές εκδηλώσεις. Στο μεγαλύτερο μέρος οι πληροφορίες αντλούνται από τη μαρτυρία της Σοφίας Λυμπερίδου (2018) (παραθέτονται σε εισαγωγικά), μόνιμης κατοίκου του χωριού, ενώ όπου κρίνεται αναγκαίο εμπλουτίζονται με παρατηρήσεις από την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Αρραβόνες

«Οι αρραβόνες γίνονταν πάντα χειμώνα. 2-3 τη βδομάδα. Κάθε Κυριακή βράδυ από δύο αρραβόνες γίνονταν. [...] Οι συμπέθεροι μαζεύονταν, έτρωγαν έπιναν. Τα «σημάδια» γίνονταν στο σπίτι του γαμπρού: μέσα σε ένα πανέρι τοποθετούσαν ένα κλαδί βασιλικού το οποίο τύλιγαν με κόκκινη κλωστή. [...] Το φλουρί το έβαζε ο γαμπρός μέσα στο «σημάδι» για να το πάει στη νύφη». Το σημάδι δηλαδή ήταν κάτι σαν επισφράγιση της συμφωνίας του αρραβώνα.

Γάμος

Οι γάμοι γίνονταν πάντα Κυριακή και απαραιτήτως καλοκαίρι, μετά το θερισμό. Η προετοιμασία ξεκινούσε από Πέμπτη βράδυ «που φτιάχναν τα προζύμια», ενώ την Παρασκευή οι νεαρές κοπέλες που ήταν αρραβωνιασμένες – «τότε ήταν πολλές»- «καλούσαν όλο το χωριό και έφτιαχναν κουλούρες για τις πεθερές τους, ενώ η μάνα του γαμπρού έψηνε ψωμί». Το «κάλεσμα» το αναλάμβαναν 5-6 από αυτές. Συγκεκριμένα κρατώντας ένα μπουκάλι ούζο πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι και ενημέρωναν προφορικά

τους κατοίκους για την ημέρα τέλεσης του γάμου προσφέροντάς τους λίγο ούζο για να ευχηθούν στους μελλόνυμφους. Ως ένα βαθμό τηρείται μέχρι σήμερα.

Όσο για την κουλούρα, έφτιαχναν ζυμάρι στο οποίο πρόσθεταν λάδι, κανέλα, καραμέλα και ζάχαρη και το έψηναν στο φούρνο. Τις κουλούρες τις πήγαιναν στις μελλοντικές πεθερές τους αλλά όχι οι ίδιες αυτοπροσώπως, μια διαφορετική κοπέλα («Ντρεπόμασταν». Ένιωθαν ότι αν πηγαίνανε οι ίδιες θα φαινόταν σαν «ζητιανιά»). Η πεθερά ωστόσο «είχε ετοιμάσει κάποια κουφέτα, ή χρήματα ή ζευγάρι παπούτσια για τη νύφη της». Μαζί με την κουλούρα φτιάχνανε και 3 πρωτόψωμα. Αργότερα, την ίδια μέρα το βράδυ «χόρευαν τα πρωτόψωμα» (τραγούδια που αναφέρονταν στην ετοιμασία τους και χορεύονταν με συγκεκριμένο τρόπο).

«Το Σάββατο από νωρίς μαζεύονταν οι συγγενείς -και από το σοι του γαμπρού- να βάλουν φρύδια στη νύφη. Δηλαδή έβαφαν τα φρύδια της νύφης με μπογιά. Όλη την ημέρα ετοιμάζαν φαγητά. Έβαζαν μέσα σε μπακούρι (μαγειρικό σκεύος) το φαΐ και όταν πήγαιναν για φρύδια πήγαιναν οι συγγενείς με τα όργανα και τα κορίτσια συγκάθιζαν (συγκαθιστός, παραδοσιακός χορός). Τραγουδούσαν στη νύφη. Στις 12 το βράδυ πήγαιναν να της βάλουν γύκνα, της άλειψαν δηλαδή τα χέρια με μπογιά, σαν πορτοκαλί ή κόκκινη. Επίσης, της δώριζαν χρήματα, από 1 ως 5 δραχμές». Από τη γύκνα καθιερώθηκε και ο ομώνυμος χορός ο οποίος ακολουθούσε. Αυτή που έσερνε το χορό κρατούσε στο χέρι ένα δίσκο με το πρωτόψωμα στο οποίο είχαν στερεώσει ένα κερί, ο οποίος άλλαζε χέρια ανάλογα με το ποια χόρευε πρώτη. Σήμερα, το έθιμο αυτό συχνά παρατηρείται να πραγματοποιείται λίγο πριν τελεστεί ο γάμος στο σπίτι της νύφης. Την ίδια μέρα επίσης «είχαν τη νύφη κρυμμένη πίσω από την πόρτα και, γελώντας γύρευαν ψάρια από το γαμπρό (ενν. για να την «ελευθερώσουν»)». Στο γλέντι καλούσαν ντόπιους οργανοπαίκτες.

Την Κυριακή το πρωί επίσης μαζεύονταν να χορέψουν το πρωτόψωμα και στη συνέχεια το έσπαγαν (το κομματιαζαν και το μοίραζαν). Αργότερα χόρευαν στο σπίτι του γαμπρού και έτρωγαν μεζέδες στα τραπέζια που είχαν βγάλει έξω και στη συνέχεια πήγαιναν να πάρουν τη νύφη στην Εκκλησία. Οι γάμοι τότε γίνονταν το μεσημέρι (12-1) μετά τη λειτουργία. Μετά το γάμο μαζεύονταν και πάλι στο σπίτι του γαμπρού και χόρευαν όλη μέρα και νύχτα ως τη Δευτέρα. Φώτα δεν υπήρχαν, μόνο το φως του φεγγαριού. Μετά το γάμο συχνά πραγματοποιούνταν αγώνες παλαίστρας και ιπποδρομίες.

Βαφτίσια

«[...] Η μάνα δεν πήγαινε στην Εκκλησία, μόνο η νονά ή η μαμή. Ύστερα έφερναν το παιδί και όποιος το κρατούσε πατούσε πάνω στη μασιά που είχαν τοποθετήσει στο κατώφλι για να είναι σιδερένιο το παιδί. Η μαμά (για να «παραλάβει το παιδί») έκανε τρεις μετάνοιες. Την επόμενη Κυριακή πήγαιναν να μεταλάβουν το παιδί στην Εκκλησία».

Γέννηση

«Όταν γεννιόταν το παιδί κάναν τα «μπουγανίκια»: Έστρωναν κάτω και έφτιαχναν στο ταψί μια μεγάλη μπουγάτσα (ψωμί) και με το πιρούνι και το μασούρι (κούφιο κομμάτι από καλάμι) έκαναν «γραψίδια» (δηλαδή χάραζαν γράμματα και σχήματα). Ήταν μόνο κουνιάδες, συνιφάδες και κάνα δυο γειτόνισσες, και έτρωγαν φασόλια με ρύζι. Ύστερα έσπαζαν τη μπουγάτσα με τα χέρια σε κομμάτια για να κάνουν πολλά παιδιά. Αυτό το έθιμο το τηρούσαν για να είναι το παιδί καλότυχο, γιατί πίστευαν ότι «στα τρία (πρώτα) βράδια γράφεται η μοίρα του παιδιού». Γενικά έδιναν μεγάλη βαρύτητα στο γεγονός της γέννησης ενώ στην ονομαστική γιορτή και στα γενέθλια περιορίζονταν στα τυπικά «χρόνια πολλά».

Αγία Βαρβάρα

Στις 4 Δεκεμβρίου φτιάχνεται από παλιά η ομώνυμη σιταρόσουπα, στην οποία τοποθετούνται φρούτα, σταφίδες, κανέλα, σουσάμι, σύκα κ.ά. σε διάφορες παραλλαγές.

Χριστούγεννα

«Η καμπάνα χτυπούσε στις 2 το πρωί και 2 παπάδες μεταλάμβαναν [...] ο ένας απ' τη μια πόρτα, ο άλλος απ' την άλλη. Ήταν τότε πολλής κόσμος [...]». Τα κάλαντα από τότε είχε επικρατήσει να τα λένε τα παιδιά μια μέρα νωρίτερα, την προπαραμονή. Σύμφωνα με διηγήσεις μεγαλύτερων αυτό πιθανόν το καθιέρωσε κάποιος δάσκαλος του χωριού πριν πολλές δεκαετίες επειδή την παραμονή θα έφευγε πιθανόν για τον τόπο καταγωγής του. Την παραμονή τηρούσαν το έθιμο με τα «9 φαγιά»: «Φασόλια με τουρσί, πράσο, κρεμμύδι, λίγο ζάχαρη, να γίνουν 9. Ό,τι νηστήσιμο υπήρχε στο ντουλάπι, πορτοκάλια

ή μήλα αν είχαν.. ή και καρπούζι, μέχρι τα Χριστούγεννα κρατούσαν και καρπούζια». Σύμφωνα με τον Ασπρογέρακα πιθανόν ο αριθμός εννέα να αντιπροσώπευε τους 9 μήνες εγκυμοσύνης της Παναγίας (Ασπρογέρακας 2018).

Πρωτοχρονιά

Την παραμονή τα παιδιά τραγουδούσαν τα κάλαντα (σουρφαλα). Επίσης, το ίδιο βράδυ αλλά και ανήμερα νεαροί μεταμφιέζονταν και «τρόμαζαν» τους περαστικούς, οι λεγόμενοι «γκαταντζίκες». Στη βασιλόπιτα (τυρόπιτα) τοποθετούσαν εκτός απ' το φλουρί και ένα κομμάτι άχυρο ή ξύλο (Ασπρογέρακας 2010).

Φώτα

Τότε έφτιαχναν τη γνωστή «Μπάμπω», δηλαδή τοποθετούσαν κιμά στο έντερο από το στομάχι του γουρουνιού. Επίσης, καβούρντιζαν τα κομμάτια του κρέατος, έκαναν δηλαδή καβουρμά, στον οποίο πρόσθεταν και πράσο. Την παραμονή, εντός του ναού γινόταν η δημοπρασία της εικόνας και όποιος την αποκτούσε την κρατούσε για ένα χρόνο μέχρι να την παραδώσει στον επόμενο. Μετά τη ρίψη του σταυρού εκείνος που κατάφερε να τον πιάσει μαζί με το άτομο που αποκτούσε την εικόνα περιφερόταν στο χωριό και οι κάτοικοι τον συνέχαιραν και του έδιναν χρήματα, κάτι που γίνεται και σήμερα (Ασπρογέρακας 2010).

Το τριήμερο εορτών (Χριστούγεννα- Πρωτοχρονιά- Θεοφάνια) ο κόσμος συγκεντρωνόταν για χορό στην πλατεία ή πίσω από το κτίριο του σχολείου αν φυσούσε πολύ. «Αν ήξερε κανείς φλογέρα την έπαιρνε και τραγουδούσαν με το στόμα. Οι γυναίκες έστρωναν κάτω, στο χιόνι. Ως που τελείωνε ο χορός εμείς εκεί. Μικροί μεγάλοι χορό. Με το στόμα (εν. χωρίς τη συνοδεία μουσικών οργάνων). Μέχρι να νυχτώσει. Μ' αυτά ξεχνιόταν ο κόσμος. Ευτυχώς ήταν χειμώνας και ξεκουράζονταν. Αλλά και το χειμώνα είχαν γνέσιμο, ύφαιναν. Όλα χειροποίητα. Και αργαλειό».

Αγίου Αθανασίου

Κάθε 18 Ιανουαρίου έχουμε το «κουρμπάνι (= θυσία)», δηλαδή σφάζεται ένας ταύρος και το κρέας μοιράζεται σε όλο το χωριό έναντι μικρού αντιτίμου. Ωστόσο, καθώς πρόκειται και για τον πολιούχο άγιο του χωριού, γίνεται πανηγύρι στις 2 Μαΐου, ημέρα μετακομιδής των λειψάνων του Αγίου. Την παραμονή ή ανήμερα (αναλόγως τις καιρικές συνθήκες) πραγματοποιείται στο χωριό περιφορά της εικόνας. Το βραδάκι οι κάτοικοι αρχίζουν και μαζεύονται στην κεντρική πλατεία να γιορτάσουν με παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια. Συμμετέχει το τοπικό χορευτικό συγκρότημα καθώς και άλλα των γύρω περιοχών. Το κοινό δοκιμάζει διάφορα εδέσματα και αργότερα χορεύει και αυτό. Απέναντι από την πλατεία συγκεντρώνονται πλανόδιοι που στήνουν πάγκους με παιχνίδια κατά κύριο λόγο.

Δευτέρα του Πάσχα

Το συγκεκριμένο έθιμο τηρείται ευλαβικά και σήμερα. Συγκεκριμένα, τη δεύτερη ημέρα του Πάσχα όλοι οι κάτοικοι συγκεντρώνονται από πολύ πρωί στα νεκροταφεία και ο ιερέας τελεί τρισάγιο σε όλους τους τάφους. Φέρνουν μαζί τους βαμμένα αυγά, τσουρέκια, αυγόπιτες, τα οποία μοιράζονται με συγγενείς και φίλους. Όλοι ανάβουν κεριά στους τάφους των συγγενών τους και αφήνουν αυγά. Στη συνέχεια το ίδιο κάνουν και σε αυτούς γειτόνων και φίλων. Μετά το έθιμο στα μνήματα πήγαιναν στη Λεπτή στο εκκλησάκι του Αι-Γιώργη. «Ήταν άτομα από τη Στέρνα, Αμπελάκια, Παταγή Σιτοχώρι. Κάθε χωριό χώρια χόρευε, όχι όλες μαζί. Τραγουδούσαν με το στόμα, δεν είχαν όργανα. Χορούς είχε μέχρι και την Τρίτη μέρα του Πάσχα. Στο σχολείο ή στην πλατεία, στη Λεπτή. Αυτά ήταν τα γλέντια μας, δεν πηγαίναμε σε μαγαζιά».

Αγίου Πνεύματος

«Τα χαράματα οι κάτοικοι επισκέπτονται το νεκροταφείο και τοποθετούν στους τάφους συγγενών τους καρυδόφυλλα. Σε όλη τη διαδρομή και μέχρι να επιστρέψουν παραμένουν σιωπηλοί, για να μην ταραξουν τις ψυχές» (Ασπρογέρακας 2018).

Ασχολίες – Επαγγέλματα

Από την ίδρυση του χωριού, το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων ασχολούνταν με την γεωργία (καλαμπόκι, ζαχαρότευτλα, βαμβάκι και σιτάρι) και την κτηνοτροφία. Από μαρτυρίες μάλιστα των κατοίκων του χωριού μεγάλης ηλικίας υπήρχαν και αρκετοί που απασχολούνταν με άλλα επαγγέλματα εκτός

αυτών του γεωργού και του κτηνοτρόφου. Αυτά τα επαγγέλματα ήταν: ράφτης, μαμή, μηχανοδηγός σιδηροδρόμων, οπλουργός, παντοπώλης, χωροφύλακας, μυλωνάς, σιδεράς, τσαγκάρης, μπαξεβάνης και ιεροψάλτης (Ασπρογέρακας 2010).

Μια επιπλέον ενδιαφέρουσα πληροφορία για τον μηχανοδηγό Ε. Σταθακίδη μας δίνει και ο Π. Μουρδικούδης: «Στην Κατοχή δεν υπήρχαν πετρέλαια. Ο υδρόμυλος σταμάτησε να λειτουργεί. Εκείνος κατάφερε να τον κάνει να δουλέψει με κάρβουνα. Οι Γερμανοί τότε τον υποχρέωσαν να κάνει το ίδιο και στους υπόλοιπους μύλους. Κάρβουνο υπήρχε μπόλικο γιατί υπήρχαν ανθρακωρυχεία στο Δίλοφο και στα Αμπελάκια». Επιπλέον αναφέρει και άλλα δύο ονόματα: Χριστοδουλίδης, σιδεράς και Ιωάννης Παπαλαμπίδης, τσαγκάρης.

Οι δραστηριότητες αυτές των κατοίκων τεκμηριώνονται και από την πληθώρα εκθεμάτων (όλα δωρεές) που στεγάζονται στο Λαογραφικό Μουσείο του χωριού: γεωργικά εργαλεία, άμαξες, καθώς και σύνεργα διαφόρων επαγγελμάτων που έχουνε πια εκλείψει (τσαγκάρης, σιδεράς, οπλουργός κ.ά.). Επιπλέον υπάρχουν παραδοσιακές ενδυμασίες, εκκλησιαστικά είδη, οικιακά σκεύη κ.ά.

Επίλογος – Συμπεράσματα

Ως προς την προέλευση των κατοίκων, την ακριβή χρονολογία ίδρυσης του χριστιανικού οικισμού, την άμεση σχέση τους με τα άλλα 12 χωριά που αποτελούν τη «ράτσα» των Μάρηδων -στις μαρτυρίες διακρίνεται ένας ελαφρύς σκεπτικισμός ή επιφύλαξη για αυτή την εκδοχή και για τον συγκεκριμένο όρο γενικότερα- τη σύνδεση ή μη των τελευταίων με τους αρχαίους Θράκες, για κανένα από αυτά δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε ασφαλές συμπέρασμα. Οι πληροφορίες είναι λιγοστές, η προφορική παράδοση δεν μπορεί να είναι εντελώς έγκυρη εξαιτίας της χρονικής απόστασης και συχνά οι μαρτυρίες μπορεί να είναι αντικρουόμενες μεταξύ τους ή να έχουν εμφανή στοιχεία υπερβολής.

Η τήρηση της παράδοσης και το έντονο θρησκευτικό στοιχείο εξακολουθούν να αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία της προσωπικότητας των κατοίκων, για αυτό και ένας μεγάλος αριθμός εθίμων τηρείται ως τις μέρες μας.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα απογραφής πληθυσμού 1981-2011 που καταγράφηκαν από την ΕΛ-ΣΤΑΤ οι ενδείξεις είναι κάθε άλλο παρά ενθαρρυντικές για το μέλλον του χωριού. Για πρώτη φορά μετά από 40 περίπου χρόνια ο αριθμός κατοίκων καταγράφηκε κάτω των 1000.

1981	1612
1991	1418
2001	1432
2011	902

Πίνακας 1. Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η μείωση αυτή οφείλεται αφενός στην υπογεννητικότητα, τη μετακίνηση κυρίως των νέων στα αστικά κέντρα -κατά κύριο λόγο στη Νέα Ορεστιάδα και την Αλεξανδρούπολη- που προσφέρουν διευκολύνσεις σε πρακτικά ζητήματα. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται και πάλι σε μεγάλο βαθμό, εξαιτίας της κρίσης και της έλλειψης εργασιακής προοπτικής η φυγή στο εξωτερικό (Ασπρογέρακας 2010). Ως εκ τούτου οι περισσότεροι εναπομείναντες μόνιμοι κάτοικοι είναι μεσήλικες και ηλικιωμένοι.

Εξαιτίας του πολύ μικρού αριθμού παιδιών, λιγότερο από μία δεκαετία πριν το Δημοτικό Σχολείο και το Νηπιαγωγείο κλείσανε. Η σχετικά πρόσφατη αξιοποίηση του κτιρίου ως ΙΕΚ έφερε μία παραπάνω κίνηση και ζωντάνια στο χωριό, κάτι στο οποίο συμβάλλει και η ύπαρξη στρατοπέδου, όπου απασχολούνται κατά κύριο λόγο ως επαγγελματίες οπλίτες αρκετοί άντρες και γυναίκες, από τους οποίους ορισμένοι κάτοικοι του χωριού. Για αυτούς, δηλαδή, αποτέλεσε μία επιπλέον διαθέσιμη επαγγελματική προοπτική. Συνεπώς, αν τα επόμενα χρόνια δεν επέλθει δραστική αλλαγή τόσο σε ατομικό επίπεδο -νοοτροπία- όσο και σε διοικητικό -περισσότερο ενδιαφέρον από πλευράς τοπικών και εθνικών παραγόντων- ο αριθμός των κατοίκων μπορεί να μειωθεί ακόμα περισσότερο, με την προοπτική επιβίωσης του χωριού στο εγγύς μέλλον να φαντάζει αβέβαιη.

Βιβλιογραφία

- Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011. (15 Ιουλίου). Ανάκτηση 2021, Ελληνική Στατιστική Αρχή. Διαθέσιμο: <https://www.statistics.gr/el/2011-census-pop-hous>
- Αποστολίδης, Κ.Μ. (1941-2). Η δια των αιώνων εθνική φυσιογνωμία της Θράκης. Αρχείον του Λαογραφικού και γλωσσικού θησαυρού, Η', 83-122.
- Ασπρογέρακας, Ι. (2001). Μάρηδες. Το Γνήσιο Θρακικό Φύλο. Εκδόσεις Νεφέλη.
- Ασπρογέρακας, Ι. (2010). Νεοχώρι. Το Κεφαλοχώρι των Μάρηδων. Πολιτιστικός Σύλλογος Γυναικών Νεοχωρίου.
- Ασπρογέρακας, Ι. (2018). Τα Έθνη και τα Έθιμα της Φυλής των Μάρηδων. «Ευγενίδειο» Κέντρο Πολιτισμού, Αθλητισμού, Παιδείας, Νεολαίας και Περιβάλλοντος του Δήμου Διδυμοτείχου.
- Βακαλόπουλος, Α.Κ. (1993). Θράκη. Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
- Γεωργούλης, Χ.Σ. (1996). Η Νέα Ορεστιάδα και η Επαρχία της: Πύλη Ανατολής και Δύσης. Χορηγία Δήμου Ν. Ορεστιάδας.
- Κουρτίδης, Γ.Κ. (1932). Ιστορία της Θράκης. Από Αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του 45 μ.χ. Τόμ. Α' Αθήνα: Αλευρόπουλου.
- Λαμπουσιάδης, Γ. (1929). Οδοιπορικόν. Θρακικά, Τόμ. 2, Τεύχ. 1, σελ. 88-93.
- Λαμπουσιάδης, Γ. (1941). Οδοιπορικόν. Θρακικά, 15, 99-134.
- Μέγας, Γ. (1939). Θρακικά Οικήσεις. Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου Α', 5-49.
- Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 15-16 Μαΐου 1928. (1928). Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος.
- Ψάλτης, Β. Σ. (1919). Η Θράκη και η δύναμις του εν αυτή ελληνικού στοιχείου. Αθήνα.

Προφορικές μαρτυρίες κατοίκων Νεοχωρίου

Σοφία Λυμπερίδου, 2018

Παναγιώτης Μουρδικούδης, 2018

Γεώργιος Μπαρμπούδης, 2018

ΝΕΑ ΒΥΣΣΑ

Νίκη Καλαϊτζόγλου και Νεκταρία-Άννα Σαρδάνη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Νέα Βύσσα είναι μια από τις μεγαλύτερες κωμοπόλεις του νομού Έβρου και βρίσκεται 12 χιλιόμετρα βόρεια της Νέας Ορεστιάδας. Είναι μια αμιγώς αγροτική περιοχή (είναι πολύ γνωστή η παραγωγή σκόρδου), με πληθυσμό 2.805 κατοίκων (με την απογραφή του 2011). Υπήρξε έδρα του ομώνυμου δήμου και ως σήμερα παραμένει κεφαλοχώρι της περιοχής και ανήκει πλέον στο Δήμο Ορεστιάδας.

Παρουσιάζει αξιοσημείωτη ιστορική πορεία (ανταλλαγή πληθυσμών με τη συνθήκη Λωζάνης 1923) και διαθέτει ακόμα αρκετά παλιά σπίτια με παραδοσιακή αρχιτεκτονική.

Στη Νέα Βύσσα υπάρχει το Μουσείο των Καραθεοδωρή, ενώ προετοιμάζεται και η ίδρυση Νέου Λαογραφικού Μουσείου. Στη Νέα Βύσσα λειτουργούν Δημοτική Βιβλιοθήκη, Σιδηροδρομικός σταθμός, Παιδικός Σταθμός, Νηπιαγωγείο, Δημοτικό Σχολείο, Γυμνάσιο και Λύκειο, Αγροτικό ιατρείο, Τμήμα Συνοριακής Φύλαξης και εκεί εδρεύει το 503 Τάγμα Πεζικού. Επιπλέον, η Νέα Βύσσα αποτελεί την έδρα της Αρχιερατικής περιφέρειας, της Ιεράς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ορεστιάδος και Σουφλίου στην οποία συμπεριλαμβάνονται όλα τα χωριά της Δημοτικής ενότητας Νέας Βύσσας και πολιούχος της κωμοπόλεως είναι ο Άγιος Γεώργιος.

Υπάρχει έντονη Πολιτιστική και Αθλητική ανάπτυξη, με εντυπωσιακή δραστηριότητα Συλλόγων, Αθλητικών σωματείων και Δομών της κοινότητας της Νέας Βύσσας. Χαρακτηριστική είναι η μοναδική γυναικεία ενδυμασία με την έντονη φουσκωτή φούστα, δηλώνοντας φανερά την επιρροή της από το γαλλικό κρινολίνο των εύπορων γυναικών. Τέλος, ιδιαίτερη μνεία γίνεται στο έργο σημαντικών προσώπων που κατάγονται από τη Νέα Βύσσα, όπως η οικογένεια Καραθεοδωρή.

Λέξεις κλειδιά: Νέα Βύσσα, κωμόπολη, ιστορία, πολιτισμός, αθλητισμός, παράδοση

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια να παρουσιαστούν η πορεία του χωριού στο χρόνο μέσα από πηγές, βιβλιογραφικές στην πλειοψηφία τους βασιζόμενες σε μαρτυρίες κατοίκων, οι εκδοχές για την προέλευση του ονόματος του χωριού, η σημερινή μορφή του, ο τρόπος ζωής των κατοίκων σήμερα, με τις κοινωνικό-πολιτιστικές δράσεις τους, καθώς και οι ασχολίες τους.

Δημογραφικά στοιχεία

Η Νέα Βύσσα, με βάση τον πληθυσμό της, αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες κωμοπόλεις του νομού Έβρου. Στην απογραφή (2011) είχε πληθυσμό 2.805 κατοίκους. Ο πληθυσμός της Νέας Βύσσας ήταν 2.844 σύμφωνα με την απογραφή του 2001, με εμφανή τάση μείωσης σε σχέση με την απογραφή του 2011.

Βρίσκεται 12 χιλιόμετρα βόρεια της Νέας Ορεστιάδας και στο βορειοανατολικότερο πεδινό σημείο του νομού.

Από το 1998 αποτελούσε έδρα του Καποδιστριακού Δήμου Βύσσας, μαζί με τα χωριά των Καστανεών, των Ριζίων, της Καβύλης και της Στέρνας. Το 2011 μετά την εφαρμογή στην Τοπική Διοίκηση του προγράμματος «Καλλικράτης», διοικητικά ανήκει πλέον στον Δήμο Ορεστιάδας (Δήμος Ορεστιάδας χ.χ.).

Ο Δήμος Βύσσας είχε πληθυσμό 8.184 κατοίκους (απογραφή 2001) ενώ τώρα που η ίδια περιοχή ονομάζεται Δημοτική Ενότητα Βύσσας (στον οποίο ανήκουν η δημοτική κοινότητα Νέας Βύσσας και οι τοπικές κοινότητες Καβύλης, Καστανεών, Ριζίων και Στέρνας) έχει πληθυσμό 6.657 κατοίκους (απογραφή 2011). Παρουσιάζει δηλαδή μια μείωση 1527 κατοίκων.

Πορεία στο χρόνο και ονομασία

Η Νέα Βύσσα, όπως μαρτυρά και η ονομασία της, είναι η αναγέννηση ενός άλλου παλαιότερου χωριού του οποίου οι κάτοικοι μετοίκησαν. Η ιστορική πορεία και ονομασία του, πριν και μετά την ανταλλαγή πληθυσμών με τη συνθήκη της Λωζάνης 1923, αξίζει να παρουσιαστεί.

Η Βίσα τοποθεσία στην ανατολική Θράκη, επί Τουρκοκρατίας λεγόταν Βοσνοχώριον ή Μποσνοχώρι ή Μποσνάκιοι. Υπάρχει έλλειψη γραπτών και βιβλιογραφικών πηγών για την πρώιμη ύπαρξη του χωριού και τα όποια στοιχεία υπάρχουν βασίζονται σε γενικά δεδομένα, στην παράδοση, μαρτυρίες και εικασίες, με αποτέλεσμα να υπάρχουν διάφορες εκδοχές για την δημιουργία του, καθώς και την καταγωγή των κατοίκων του. Στην περιοχή αυτή λοιπόν, την εποχή της τουρκοκρατίας, απαντάται μια μικρή ομάδα οικογενειών σε μικρό οικισμό, 8 με 10 χλμ. περίπου νοτιοδυτικά της Αδριανούπολης, στις παρυφές υψωμάτων, ονόματι Παλάτι ή Παλάτια, νότια από τη συμβολή του ποταμού Έβρου με τον Τούντζα (Γεωργούλης 1997).

Οι κάτοικοι είχαν διαχωρίσει το χωριό σε δώδεκα συνοικίες, στην κάθε μία από τις οποίες διέμεναν συγγενικές οικογένειες (τα λεγόμενα «σόια») και τις διαπερνούσαν ίσιοι δρόμοι, από την μία έως την άλλη άκρη. Επιπλέον, είχαν διαμορφωθεί τρεις πλατείες, η μία εκ των οποίων ήταν στο βόρειο μέρος του χωριού, κοντά στο ποτάμι, η λεγόμενη «Καβάκα», λόγω της τεράστιας Λεύκας (καβάκι) που υπήρχε, όπου πραγματοποιούνταν οι χοροί και τα γλέντια του καλοκαιριού (Γεωργούλης 1997).

Νοτιότερα της Καβάκας σε ένα ύψωμα υπήρχε η «Αμπάρα», ονομαζόταν έτσι, καθώς εκεί βρισκόταν τα αμπάρια (αποθήκες), με τα οποία ξεπλήρωναν τον φόρο στους Οθωμανούς. Η τρίτη, η πλατεία των μύλων, βρισκόταν στο νοτιοανατολικό μέρος του χωριού, δίπλα στους μύλους του Σιαντίδη. Στο βόρειο μέρος του χωριού, πλησίον του ποταμού και ανατολικά από την πλατεία Καβάκα, στεγαζόταν το ελληνικό σχολείο (δύο κτίρια), καθώς και τμήμα του Ζάππειου Παρθεναγωγείου και ανάμεσα σε αυτά η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου (Γεωργούλης 1997).

Ο οικισμός, βρισκόταν σε διαρκή κίνδυνο, λόγω των συνεχών απειλών από ληστές με αποτέλεσμα να μετεγκατασταθούν σε εγγύτερη περιοχή προς την Αδριανούπολη, όπου υπήρχε μεγαλύτερη ασφάλεια. Στον τόπο, στον οποίο εγκαταστάθηκαν οι λίγες αυτές οικογένειες, διέμεναν προσωρινά Βόσνιοι. Υπάρχουν τρεις εκδοχές για την προέλευσή τους είτε ήταν αιχμάλωτοι, στους οποίους οι Τούρκοι επέβαλαν της μεταφορά των λαφύρων από τη Βαλκανική Χερσόνησο προς το εσωτερικό της αυτοκρατορίας τους, είτε ήταν Βόσνιοι έποικοι φυγάδες, οι οποίοι ήρθαν από την Σερβία για να γλιτώσουν τις διώξεις των αρχών, είτε ήταν Βόσνιοι έμποροι που διανυκτέρευαν προσωρινά, κατά την μεταφορά των προϊόντων τους προς την Αδριανούπολη και την Ανατολή. Οι Βόσνιοι, κατά τη διάρκεια της ανάπαυσης και της βοσκής των καμήλων έμεναν σε έναν πρόχειρο καταυλισμό που με τον καιρό ονομάστηκε Μπόσνα – «τόπος των Βοσνίων». Με την εισχώρηση των νέων κατοίκων, ήταν μόνο Έλληνες ορθόδοξοι χριστιανοί (οπότε μπορούσαν να επιδοθούν ανενόχλητοι στην τέλεση των θρησκευτικών τους καθηκόντων), χωρίς να υπάρχει κανείς αλλόφυλος, η τοποθεσία μετονομάστηκε σε Βοσνοχώριον, χωρίς όμως να υπάρξει αφομοίωση με τους Βόσνιους αιχμαλώτους, παρά μόνο η ονομασία του οικισμού (Γεωργούλης 1997).

Οι μέτοικοι έχοντας ελευθερωθεί από το βάρος των επιδρομών και από την τουρκική σκληρότητα, ανέπτυξαν έντονα τις παρακάτω αγροτικές εργασίες, όπως γεωργία, κτηνοτροφία, σηροτροφία, αμπελοργία και υφαντουργία, προμηθεύοντας καθημερινά την Αδριανούπολη με άφθονα προϊόντα της φύσης, έχοντας πάντα μαζί τους και από 1-2 βοηθούς, είτε παιδιά τους, είτε παραγιούς. Σε μικρό χρονικό διάστημα κατάφεραν να οργανώσουν μια ακλόνητη κοινότητα με μεγάλη διοικητική ισχύ, κατορθώνοντας να ιδρύουν σχολεία και ναούς, να διορίζουν δασκάλους, συμβάλλοντας στην διατήρηση της εθνικής ενότητας, των αρχών της ζωής τους, των ηθών και των εθίμων τους, ικανοποιώντας ταυτόχρονα και τον Τούρκο και γνωρίζοντας μεγάλη άνθηση (Μαρασλής 2007, πρφ. συνέντευξη Αλεξιάδου Μαρίας και Παπάζογλου Μαρίας).

Το 1920 με την απελευθέρωση της περιοχής από τον ελληνικό στρατό, το Μποσνοχώρι ή Μπόσνα, ονομάστηκε Βίσα, κατόπιν Διοικητικής εντολής από τον πρώην καθηγητή του Γυμνασίου Αδριανούπολης και μετέπειτα καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Γεώργιο Λαμπουσιάδη (Γεωργούλης 1997).

Στις 24 Αυγούστου του 1923, με την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης, η οποία ρύθμιζε τα σύνορα και την ανταλλαγή των πληθυσμών, η Βίσα (Μπόσνα) δόθηκε στους Τούρκους.

Σύμφωνα με τα ιστορικά γεγονότα, οι Τούρκοι, όντας οι νικητές, απαιτούν ως πολεμική αποζημίωση τέσσερα δισεκατομμύρια χρυσά φράγκα, το μισό εμπορικό και πολεμικό ελληνικό στόλο, την αποχώρηση του Πατριαρχείου από την Κωνσταντινούπολη και την διεξαγωγή δημοψηφίσματος στη δυτική Θράκη. Κάτω από την πίεση των στυγνών αυτών όρων, ο αντιπρόσωπος της Ελλάδας, Ελευθέριος Βενιζέλος, διαπραγματεύεται και υποκύπτει στην παραχώρηση του Βοσνοχωρίου, του Κάραγατς και της Σιδηρόπετρας (Νεμυράς) (Γεωργούλης 1997).

Οι κάτοικοι, ελπίζοντας στην γρήγορη και σίγουρη επιστροφή στα σπίτια τους στο Μποσνοχώρι, εγκαθίστανται στην τωρινή τοποθεσία 4 χλμ. νοτιότερα, δίπλα στα σύνορα, σε περιοχή που βρισκόταν

ο τούρκικος οικισμός Αχύρ – Κιοϊ (στα ελληνικά Σταυλοχώρι - Αχυροχώρι). Δέχτηκαν αυτή τη λύση για έναν ακόμη επιπλέον λόγο, καθώς θα βρίσκονταν κοντά στα χωράφια που τους είχαν απομείνει στο ελληνικό έδαφος, μακριά από τον ζωτικό ποταμό Έβρο, που τους πρόσφερε πολλά. Η απογοήτευση γι' αυτούς ήταν τεράστια, ωστόσο συνειδητοποίησαν πως έπρεπε να σταθούν στα πόδια τους, και έτσι ρίχτηκαν με σθένος στην οργάνωση του νέου τους τόπου (πρφ. συνέντευξη Πεντίδου Αγγελικής και Αλεξιάδου Αναστασίας).

Το 1930, ο καθηγητής του Γυμνασίου Αδριανούπολης Γεώργιος Λαμπουσιάδης, στον οποίο ανατέθηκε να δώσει στον οικισμό την καταλληλότερη ονομασία, μετονόμασε τον οικισμό σε Νέα Βύσσα (Γεωργούλης 1997).

Αναφορικά με την ονομασία Βύσσα και Νέα Βύσσα, υπήρξαν πολλές παραδοχές.

- α) Αρχικά, υπήρξε ο ισχυρισμός πως το όνομα προήλθε από τον πανάρχαιο, ισχυρό, πολεμικό λαό της Θράκης των Βησσών (ή Βέσσων) που διέμενε στην περιοχή και λεγόταν Βεσσοί, Βέσσοι ή Βησσοί. Θα έπρεπε όμως να ονομαστεί Βέσσα ή Βήσσα ή Βεσσά, και όχι Βύσσα (με υ). Ετυμολογικά, λοιπόν, αυτός ο ισχυρισμός καταρρίφθηκε.
- β) Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή το όνομα προήλθε από άγνωστης τοποθεσίας Αρχαία Πόλη της Θράκης ονόματι Βίσα.
- γ) Ενώ, μια άλλη εικασία ισχυριζόταν πως η ονομασία προέκυψε από τους γλάρους που υπήρχαν κοντά στον ποταμό, δίπλα στον οποίο ήταν χτισμένο το χωριό, και κατά τη μυθολογία Βύσσα, ήταν μια κόρη που οι θεοί τη μεταμόρφωσαν σε γλάρο (Γεωργούλης 1997).

Χωρίς να είναι σίγουρο λοιπόν πως προέκυψε η ονομασία αυτή, το Υπουργείο Εσωτερικών απέδωσε και επίσημα πλέον το όνομα «Νέα Βύσσα», με το Διάταγμα 26-1-1932/ΦΕΚ Α 25/1932.

Το νέο χωριό άρχισε να διαμορφώνεται άμεσα, σε μια πεδινή περιοχή του ποταμού Έβρου. Ωστόσο, κάποιες καταστροφικές πλημμύρες το 1928 οδήγησαν πολλούς κατοίκους να μετακινηθούν σε κάποιο ύψωμα, μια πιο ασφαλή τοποθεσία. Έτσι διαμορφώθηκε ένας νέος συνοικισμός, η άνω Βύσσα και κατ' επέκταση η κάτω Βύσσα (Μαρασλής 2007, πρφ. συνέντευξη Παπάζογλου Μαρίας).

Σήμερα χωρίζεται σε τέσσερις τοποθεσίες την Άνω Βύσσα, το Τεπελένι, την Κάτω Βύσσα και την Αρβανιτιά. Η Άνω Βύσσα και το Τεπελένι βρίσκονται σε ένα μικρό λόφο απ' τον οποίο πήραν και την ονομασία τους (πρφ. συνέντευξη Καζαντζή Λαμπρινής).

Στην κάτω Βύσσα, που καταλάμβανε μεγαλύτερο κομμάτι του χωριού σε σχέση με την άνω, δημιουργήθηκε η κεντρική πλατεία με την Κοινότητα, ο πολιτιστικός σύλλογος «Στέφανος Καραθεοδωρή» (εδρεύει στο Πνευματικό Κέντρο «Καραθεοδωρή») και η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Στην άνω Βύσσα υπάρχει άλλη ενορία, των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Στο χωριό υπάρχει επίσης Παιδικός σταθμός, Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο, το νεοσύστατο «Μουσείο των Καραθεοδωρή», το Λαογραφικό Μουσείο, το Αγροτικό Ιατρείο, ο σιδηροδρομικός σταθμός, το τμήμα Συνοριακής φύλαξης, το 503 Τάγμα Πεζικού, πολλές αθλητικές εγκαταστάσεις και βιοτεχνική ζώνη (πρφ. συνέντευξη Λαμπρινής Καζαντζή).

Η σημερινή Νέα Βύσσα, είναι μια ευημερούσα κωμόπολη, το οποίο είναι ευδιάκριτο ήδη από την είσοδο στην κωμόπολη. Εργοστάσια με ευρωπαϊκές προδιαγραφές βρίσκονται στη Νέα Βύσσα και ο κεντρικός δρόμος, είναι μια φαρδιά λεωφόρος με τα διώροφα σπίτια στις δύο πλευρές που καταλήγει στην κεντρική πλατεία, όπου δεσπόζει η προτομή του ιατροφιλόσοφου Στέφανου Καραθεοδωρή. Γύρω της βρίσκονται το κτίριο του παλιού δημαρχείου, το Πνευματικό Κέντρο με την προτομή του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή. Οι κάτοικοι της Νέας Βύσσας είναι εργατικοί, πείσμονες και καλοί πατριώτες και το έδειξαν όταν οι εθνικές περιστάσεις το απαιτούσαν.

Αρχιτεκτονική - σημαντικά κτίρια

Η αρχιτεκτονική των σπιτιών και των καταστημάτων της Νέας Βύσσας είναι χαρακτηριστική και ξεχωρίζει σχεδόν από όλα τα χωριά της περιοχής. Ο σκελετός των κτισμάτων είναι από ξύλα, κυρίως λεύκες που είναι άφθονες στην περιοχή. Ανάμεσα στα ξύλα πλέκονται τούβλα, οι σκεπές είναι με κεραμίδια και ο σουβάς είναι από λάσπη και άχυρο (Φαρμακίδης 2012).

Τα μεν ξύλα προσφέρουν μια γερή και αντισεισμική κατασκευή, η δε λάσπη είναι ένα υγιεινότατο και άριστο μονωτικό υλικό. Ο προσανατολισμός των σπιτιών είναι νότιος, με αποτέλεσμα να λούζονται με το ηλιακό φως όλοι οι χώροι της κατοικίας. Η κάτοψη του σχεδίου παρέμεινε σχεδόν η ίδια, αποτε-

λούμενη από ένα μεγάλο σαλόνι (χαγιάτι) στο κέντρο και δεξιά - αριστερά από δύο δωμάτια και στην είσοδο διαθέτουν ένα μπαλκόνι-βεράντα με δύο-τρία σκαλοπάτια. Όλα είναι χτισμένα σε ένα όροφο και με ευρύχωρες αυλές, μέσα στις οποίες υπάρχουν και κάποιοι βοηθητικοί χώροι (Φαρμακίδης 2009). Τις αυλές ομορφαίνουν ανθόκηποι και λαχανόκηποι, τους οποίους με πολλή τέχνη περιποιούνται οι εργατικοί κάτοικοι της Νέα Βύσσης.

Το σχέδιο των καταστημάτων παρουσιάζει και αυτό μια ξεχωριστή ιδιομορφία. Στην είσοδο και πάνω από τις πόρτες και τα παράθυρα, σχηματίζονται διάφορα διακοσμητικά σχέδια, τριγωνικά και κυκλικά, εμπνεύσεις ανώνυμων Βυσσιωτών μαστόρων (πρφ. Συνέντευξη Καζαντζή Ευθαλίας). Είναι μια χαρακτηριστική πανέμορφη εικόνα που δεν διαφεύγει της προσοχής του επισκέπτη.

Το Μουσείο των Καραθεοδωρή

Το νεοσύστατο Μουσείο των Καραθεοδωρή στεγάζεται στο κτίριο του πρώην 3ου Δημοτικού σχολείου και εγκαινιάστηκε την 23η Σεπτεμβρίου 2017 με πλήθος παρευρισκομένων, μεταξύ αυτών, απόγονοι του Στέφανου Καραθεοδωρή και άλλα σημαίνοντα πρόσωπα (πρφ. συνέντευξη Διαμαντή Μυρτσίδη).

Την ημέρα των εγκαινίων ο Οικουμενικός Πατριάρχης από το βήμα δήλωσε: «Η δημιουργία του μουσείου τούτου, του φέροντα το όνομα της οικογένειας Καραθεοδωρή, αποτελεί οφειλομένη τιμή προς αυτήν δια την ανεκτίμητον προσφορά της. Συγχρόνως όμως και ανταπόδοση της τιμής που απολαμβάνει η Νέα Βύσσα ως γενέτειρα τόσων διάσημων επιστημόνων και ευεργετών ως τα μέλη της οικογενείας αυτής... Είμαστε βέβαιοι ότι το μουσείο θ' αποτελέσει όχι μόνο τόπο εκθέσεως προσωπικών αντικειμένων και ενθυμημάτων της οικογένειας Καραθεοδωρή και ως οφείλει να είναι κάθε μουσείο διδασκαλείον της ιστορίας του τόπου αυτού και της λαμπρής παραδόσεως του γένους μας το οποίο ανέδειξε ανά τους αιώνες πλείστας όσας εξεχούσας προσωπικότητες...» (Ε-ενγος χ.χ.).

Στο μουσείο φιλοξενούνται αρχεία, το έργο, τα προσωπικά του αντικείμενα και οικογενειακές φωτογραφίες της οικογένειας Καραθεοδωρή. Στόχος να γίνει το μουσείο Καραθεοδωρή ένας ζωντανός και δραστηρικός φορέας πολιτισμού με εκθέσεις επιστημονικού περιεχομένου, πνευματικά συμπόσια, διαλέξεις, βιβλιοπαρουσιάσεις, προβολές προηγμένων ντοκιμαντέρ της σύγχρονης ψηφιακής τεχνολογίας, δημιουργία και παρουσίαση project από τους μαθητές και άλλους (πρφ. συνέντευξη Διαμαντή Μυρτσίδη).

Πλήθος Συλλόγων και σχολείων επισκέπτονται κάθε χρόνο το μουσείο έχοντας την ευκαιρία να μάθουν για το έργο και τα επιτεύγματα του μεγάλου Έλληνα μαθηματικού του 20ου αιώνα, Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή καθώς και των προγόνων του, και να νοιώσουν περήφανοι γι' αυτή την υπέροχη κληρονομιά.

Το Μουσείο Καραθεοδωρή αποδεικνύει μόνο και μόνο από την ύπαρξή του πόσο σημαντικό είναι για την περιοχή του Έβρου και ήδη αποτελεί ένα πόλο έλξης στην περιοχή της Θράκης, καθώς το θέμα του δεν είναι η αναπαράσταση του παρελθόντος, μα η προσφορά του παρελθόντος στο μέλλον. Και αυτό το μέλλον δεν είναι μόνο της Θράκης, είναι και των παιδιών της Θράκης που έχουν πια ένα πρότυπο διεθνούς εμβέλειας (πρφ. συνέντευξη Μυρτσίδη Διαμαντή).

Σιδηροδρομικός σταθμός

Ο σιδηροδρομικός σταθμός δημιουργήθηκε τον μεσοπόλεμο και βρίσκεται εντός της κωμόπολης. Σύμφωνα με τον Διαμαντή Μυρτσίδη, αρχικά λειτουργούσε ως στάση και είχε μόνο μια γραμμή. Αργότερα κατασκευάστηκε νέα γραμμή ώστε να γίνεται η μεταφόρτωση των εμπορευμάτων (Μυρτσίδης 2021). Αυτό ήταν ένα μεγάλο πλεονέκτημα σε σχέση με άλλα γειτονικά χωριά της περιοχής που δεν είχαν σιδηροδρομική συγκοινωνία. Το τρένο διευκόλυνε την εύκολη πρόσβαση, όχι μόνον προς την γειτονική πόλη της Νέας Ορεστιάδας, αλλά και προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Έτσι πολλοί Βυσσιώτες ταξίδευαν σχετικά εύκολα είτε για επίσκεψη και εργασία είτε για εμπόριο, στο οποίο επιδόθηκαν και εξ' αυτού του λόγου με μεγάλη επιτυχία. Επίσης, η μεταφορά των προϊόντων τους, όπως πατάτες, σκούπες επεξεργασμένες, σκόρδα, σιτηρά κ.λπ., πραγματοποιούνταν γρήγορα και σχετικά φθηνά (Μυρτσίδης 2021).

Στο παρελθόν, τα ελληνικά τρένα που κατευθύνονταν βορειότερα περνούσαν από το τουρκικό Κάραγατς, όπου αποτελούσε τον σταθμό της Αδριανούπολης και τα τουρκικά τρένα που πήγαιναν στην Αδριανούπολη περνούσαν από ελληνικό έδαφος (στο τμήμα Νέα Βύσσα – Πύθιο) (Μυρτσίδης 2021).

Τον Οκτώβριο του 1971 οι Τούρκοι δημιούργησαν νέα γραμμή Πεχλιβάνκιοι- Αδριανούπολη - Καπού Κουλέ χωρίς να διασχίζουν πλέον ελληνικά εδάφη και αντίστοιχα η Ελλάδα το 1975 κατασκεύασε τη νέα γραμμή Νέας Βύσσης Μαρασιών, οπότε τα ελληνικά τρένα δεν περνούν έκτοτε από τουρκικό έδαφος (Μυρτσίδης 2021).

Τα τελευταία χρόνια δυστυχώς το κατεξοχόν λαϊκό αυτό μεταφορικό μέσο απαξιώθηκε και στην πράξη καταργήθηκε, με αποτέλεσμα τα σημερινά χρόνια να κυκλοφορούν ελάχιστα τρένα και ελάχιστοι επιβάτες να ταξιδεύουν με τον σιδηρόδρομο. Ειδικότερα, στη Νέα Βύσσα ο σταθμός δεν λειτουργεί πλέον, ούτε ως στάση, απόρροια της οικονομικής κρίσης στην οποία μπήκε η χώρα μας. Συγκεκριμένα, ο σταθμός σταμάτησε να λειτουργεί στα μέσα της δεκαετίας του 2000. Εν συνεχεία, και έως το 2018, λειτούργησε ως πρακτορείο ιδιωτικής εταιρείας. Τα τελευταία χρόνια ο σταθμός είναι κλειστός (Μυρτσίδης 2021).

Εικόνα 1. Σιδηροδρομικός σταθμός Νέας Βύσσας σήμερα.
Πηγή: Προσωπικό φωτογραφικό αρχείο Άννας Σαρδάνη.

Εκπαίδευση - Σχολεία

Σήμερα στην κωμόπολη της Νέας Βύσσας λειτουργούν Παιδικός Σταθμός, Νηπιαγωγείο, Δημοτικό Σχολείο, Γυμνάσιο και Λύκειο.

Παιδικός Σταθμός

Το 1969 χτίστηκε ο Παιδικός Σταθμός Νέας Βύσσας και λειτούργησε το 1970 με 70 παιδάκια, σε ιδιόκτητο χώρο 500 τ.μ. Πλέον το 2021, ο παιδικός σταθμός φιλοξενεί 15 παιδιά, και από προσωπικό, μία παιδαγωγός, μία μαγείρισσα και μία καθαρίστρια. Στο κτίριο υπάρχει κατάλληλος χώρος για την κοίμηση των παιδιών, που πλέον έχει πάψει να λειτουργεί λόγω της συρρίκνωσης του ωραρίου. Το ωράριο τώρα είναι 08:00-14:00, ενώ στο παρελθόν 07:00-16:00, με περισσότερους παιδαγωγούς και δυνατότητα ύπνου. Διαθέτει μεγάλη εξωτερική αυλή καλυμμένη με γρασίδι και πολλά δέντρα, ενώ πρόσφατα έχει αποσυρθεί η παλαιά παιδική χαρά, λόγω ακαταλληλότητας και βρίσκεται εν αναμονή της νέας (πρφ. συνέντευξη Ευαγγελίας Ζουμής).

Εικόνα 2. Παιδικός Σταθμός Νέας Βύσσας. Πηγή: Προσωπικό φωτογραφικό αρχείο Άννας Σαρδάνη.

Νηπιαγωγείο

Αρχικά υπήρχαν δύο νηπιαγωγεία. Πλέον, το μοναδικό που είναι σε λειτουργία είναι το 2/θεςιο νηπιαγωγείο Νέας Βύσσας, το οποίο χτίστηκε το 1988, επί προεδρίας Ευάγγελου Μαρασλή. Το 2021 φοιτούν πολύ λιγότερα παιδιά, μόλις 14, με δύο εκπαιδευτικούς-νηπιαγωγούς και ένα άτομο βοηθητικό προσωπικό (Αρχείο Νηπιαγωγείου).

Δημοτικό

Το 1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Βύσσας ξεκίνησε να λειτουργεί το 1923, στεγαζόμενο σε κτίριο τουρκικής προέλευσης, φτάνοντας να φοιτούν σε αυτό 300 μαθητές. Είναι το μόνο σχολείο που λειτουργεί σήμερα από τα τρία δημοτικά σχολεία που λειτουργούσαν στο παρελθόν. Το 1970 λειτουργούσαν 3 ημερήσια δημοτικά σχολεία και 3 εσπερινά – νυχτερινά (αρχείο Δημοτικού σχολείου).

Στα 3 ημερήσια δημοτικά το 1970 οι μαθητές έφτασαν να είναι περίπου 600 παιδιά. Το 1954 χτίστηκε το νέο κτίριο του 1ου Δημοτικού σχολείου, που στεγάζεται σήμερα, υποχρεώνοντας τότε οι κοινοτικές αρχές και τους κατοίκους που είχαν σχετικές γνώσεις να συμβάλλουν στην αποπεράτωσή του (αρχείο Δημοτικού σχολείου). Δεν υπάρχουν ιστορικά στοιχεία πότε επαναλειτούργησε.

Το μαθητικό δυναμικό συρρικνώθηκε σε τέτοιο βαθμό, που σήμερα φοιτούν γύρω στα 76 παιδιά, από τη Νέα Βύσσα, την Καβύλη και τη Στέρνα. Εκπαιδευτικό προσωπικό είναι περίπου 20 δάσκαλοι – εκπαιδευτικοί όλων των ειδικοτήτων. Τιμώντας τον Στέφανο Καραθεοδωρή το Δημοτικό σχολείο Νέας Βύσσας μετονομάζεται και αποκτά το όνομα «Δημοτικό σχολείο Νέας Βύσσας Καραθεοδώρειο» την 28η Απριλίου 2017 (αρχείο Δημοτικού σχολείου).

Χάρη στην βοήθεια της ένωσης «Μαζί για το Παιδί», το γήπεδο μπάσκετ αλλά και άλλοι χώροι, στρώθηκαν με ταρτάν και θα μπορούν πλέον τα παιδιά να παίζουν εκεί στα διαλείμματα τους και όχι μόνο. Δεν είναι υπερβολή αυτό που γράφτηκε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ότι πλέον το Δημοτικό σχολείο θυμίζει κολέγιο (αρχείο Δημοτικού σχολείου).

Εκτός από τα βασικά, ελαιοχρωματισμοί, στεγανοποίηση, αλλαγή φωτισμού με λάμπες led, διαχωρισμός αιθουσών κ.ά. έγιναν και πιο ουσιαστικά πράγματα, όπως δημιουργία αίθουσας πληροφορικής, δημιουργία βιβλιοθήκης, αίθουσα δασκάλων, διαμόρφωση εξωτερικών χώρων (γήπεδα μπάσκετ και βόλεϊ), αλλά και κάποια που βρίσκονται στην τελική ευθεία της υλοποίησής τους, όπως παραλαβή βιβλίων για τη βιβλιοθήκη, τηλεόραση σε κάθε τάξη, αλλά και το κλειστό γυμναστήριο με την αίθουσα πολλαπλών

χρήσεων που γίνεται με τη βοήθεια του Δήμου Ορεστιάδας. Ένα εντελώς διαφορετικό, πανέμορφο και πιο λειτουργικό προαύλιο αντικρίζουν πλέον οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Νέας Βύσσας (αρχείο Δημοτικού σχολείου, Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Έβρου).

Γυμνάσιο

Το σημερινό κτίριο, που συστεγάζει το Γυμνάσιο και Λύκειο, χτίστηκε το 1974 και στις αρχές του λειτουργούσε ως δτάξιο Γυμνάσιο. Νωρίτερα από αυτό, στο κέντρο του χωριού υπήρχε το πρώτο δτάξιο Γυμνάσιο. Το νέο κτίριο βρίσκεται χτισμένο στην είσοδο του χωριού, μόλις λίγα χιλιόμετρα μακριά από τα σύνορα του Έβρου με την Τουρκία.

Το κτίριο διαθέτει 2 ορόφους, όπου στον κάτω όροφο λειτουργεί το Γυμνάσιο και στον πάνω όροφο το Λύκειο, με ένα κοινό χώρο εκδηλώσεων που χρησιμεύει και ως κλειστό γυμναστήριο (αρχείο Γυμνασίου). Ο αύλειος χώρος είναι πολύ μεγάλος και ευρύχωρος, με πολλά δέντρα, θάμνους και λουλούδια, παγκάκια και χώρους για να κάνουν ευχάριστο το διάλειμμα των μαθητών όλων των βαθμίδων. Επίσης, υπάρχουν υπαίθρια γήπεδα μπάσκετ και βόλεϊ, που εξυπηρετούν και τα δύο σχολεία.

Το 2008 το κτίριο ανακαινίστηκε αλλάζοντας τα παλιό ηλεκτρολογικό εξοπλισμό και τα κουφώματα, επί Δημαρχίας Σιανκούρη Παναγιώτη, που ταυτόχρονα διατελούσε και Διευθυντής του Γυμνασίου (αρχείο Γυμνασίου).

Το μαθητικό δυναμικό του Γυμνασίου τη φετινή χρονιά είναι μόλις 24 μαθητές και το διδακτικό προσωπικό αποτελείται από 12 καθηγητές. Στο παρελθόν το Γυμνάσιο έσφυζε από μαθητές, και έφτανε να έχει σχεδόν 10πλάσιο αριθμό. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το σχολικό έτος 1979-80 φοιτούσαν περίπου 220 μαθητές περίπου και το 1989-90 περίπου 200 μαθητές. Οι μαθητές προέρχονται από τη Νέα Βύσσα και από τα γειτονικά χωριά Καβύλη, Στέρνα. Πλούσια είναι η δράση του Γυμνασίου όλα αυτά τα χρόνια, καθώς συμμετέχει σε φεστιβάλ και διαγωνισμούς, όπως αυτό τον Μαθηματικών, υλοποιεί προγράμματα περιβαλλοντικά, αγωγής υγείας, τεχνολογίας - αερομοντελισμού, ανεβάζει θεατρικές παραστάσεις, διοργανώνει εσωτερικά πρωταθλήματα πινγκ-πονγκ, καθώς και εκπαιδευτικές επισκέψεις – εκδρομές (Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Έβρου).

Λύκειο

Το μαθητικό δυναμικό του Λυκείου είναι 31 μαθητές πλέον και το διδακτικό προσωπικό αποτελείται από 17 καθηγητές, φανερά συρρικνωμένο, εάν αναλογιστεί κανείς ότι προ 15ετίας ο αριθμός μαθητών ήταν τριπλάσιος. Οι μαθητές προέρχονται από τη Νέα Βύσσα και από τα γειτονικά χωριά Καβύλη, Στέρνα, Καστανιές και Ρίζια (Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Έβρου).

Αυτό που πρέπει να σημειωθεί, τόσο για το Γυμνάσιο, όσο και το Λύκειο, είναι πως ο αριθμός των παιδιών που φοιτούν όλο και μειώνεται, με μια θλιβερή μελλοντική πρόβλεψη να δείχνει πως τα σχολεία αυτά μπορεί να πάψουν να λειτουργούν.

Τα τελευταία χρόνια το σχολείο πραγματοποιεί ποικίλες δράσεις και προγράμματα, με κορυφαίες αυτών: η συμμετοχή στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα e-Twinning: Techno-Phycho Effects of technology και η σπουδαία διάκριση της ομάδας τριών μαθητών του σχολείου, κατακτώντας την 1η θέση στον 4ο Πανελλήνιο Διαγωνισμό Στατιστικής. Επιπρόσθετα, θα εκπροσωπήσει την Ελλάδα στον 4ο Πανευρωπαϊκό Διαγωνισμό Στατιστικής (Αρχείο Λυκείου).

Τμήμα Συνοριακής Φύλαξης

Το τμήμα συνοριακής φύλαξης στη Νέα Βύσσα λειτουργεί εδώ και περίπου δέκα έτη, με στόχο τη συνοριακή φύλαξη, τη διαχείριση και αντιμετώπιση των αυξημένων μεταναστευτικών ροών και την φύλαξη των Προαναχωρησιακών Κέντρων Κράτησης Αλλοδαπών στα ακριτικά σύνορα του Έβρου (Αστυνομικό Τμήμα Διδυμοτείχου).

Το 503 Τάγμα Πεζικού

Το στρατόπεδο επέστρεψε στο χωριό Νέα Βύσσα το 2010, όπου φτιάχτηκε από την αρχή και έχει ολοκαίνουργιες εγκαταστάσεις, που μέχρι τώρα συντηρούνται πάρα πολύ καλά.

Είναι τάγμα προκαλύψεως, που σημαίνει ότι έχει όλα τα χερσαία φυλάκια (1-5-7-10) στα σύνορα με την Τουρκία. Οι σκοπιές είναι σε απόσταση 10 μέτρων με τα αντίστοιχα του τουρκικού στρατού, και με καθημερινή συνεχή παρουσία της αστυνομίας, συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των παράνομων μεταναστών (πρφ. συνέντευξη Ηλία Ζέρβα).

Το Παρατηρητήριο

Το Παρατηρητήριο είναι ένα κτίσμα, το οποίο έγινε πριν από αρκετά χρόνια για στρατιωτικούς σκοπούς. Μοιάζει με πύργο καμπαριού και δεσπόζει στην περιοχή της Άνω Βύσσας. Θα μπορούσαμε να το παρομοιάσουμε με τον πύργο της Πίζας της Ιταλίας, καθότι και αυτός ο πασίγνωστος πύργος χτίστηκε ως πύργος καμπαριού. Λίγα μέτρα δυτικότερα λειτουργεί Δημοτικό αναψυκτήριο με το ίδιο όνομα, στο οποίο μπορείτε να απολαύσετε τον καφέ σας με μια καταπληκτική πανοραμική θέα του κάμπου της Βύσσας και της Αδριανούπολης (πρφ. συνέντευξη Αναστασίας Καζαντζή).

Εκκλησίες

Η Νέα Βύσσα αποτελεί την έδρα της Αρχιερατικής περιφέρειας, της Ιεράς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ορεστιάδος και Σουφλίου στην οποία συμπεριλαμβάνονται όλα τα χωριά της Δημοτικής ενότητας Νέας Βύσσας.

Δύο είναι οι εκκλησίες που υπάρχουν στο χωριό. Η πρώτη βρίσκεται στην κάτω πλατεία του χωριού και είναι αφιερωμένη στον Άγιο Γεώργιο (πολιούχος της κομοπόλεως) και η άλλη στην Άνω Βύσσα αφιερωμένη στους Αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη. Και οι δύο εκκλησίες κερδίζουν τον επισκέπτη με την επιβλητικότητα τους όσο και με την ευλάβεια που αποπνέουν (πρφ. συνέντευξη πάτερ Καλφόπουλου).

Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου

Στο άλλοτε παλιό Μποσνοχώρι οι χριστιανοί ορθόδοξοι κάτοικοι προσέρχονταν στον ιερό ναό του Αγίου Γεωργίου για την τέλεση των ιερών μυστηρίων. Δυστυχώς μία πυρκαγιά κατέστρεψε τον αρχικό ναό, ο οποίος στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από έναν άλλον προσωρινό, για την κάλυψη των θρησκευτικών αναγκών (πρφ. συνέντευξη πάτερ Καλφόπουλου).

Κατά την αναγκαστική μετακίνηση των κατοίκων του Μποσνοχωρίου στο νέο τόπο κατοικίας, μεταφέρθηκαν μαζί και όλα τα ιερά κειμήλια και οι εικόνες από τον Ναό του Αγίου Γεωργίου. Τα εναπόθεσαν προσωρινά σε ένα πρώην τούρκικο σχολείο, στο οποίο και λειτουργούσε μέχρι και το 1951. Το 1952 μόνο με την αποκλειστική συνδρομή των κατοίκων του χωριού ανεγέρθη ο νέος ιερός ναός του Αγίου Γεωργίου, πολιούχου του χωριού, που άλλωστε ήταν και παλιότερα (πρφ. συνέντευξη πάτερ Καλφόπουλου, Καραγκιοζίδης 2017).

Εικόνα 3. Ι. Ν. Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Προσωπικό φωτογραφικό αρχείο Άννας Σαρδάνη.

Παρεκκλήσι του Αγίου Μόδεστου

Τη δεκαετία του 1930 με τις καταστροφικές πλημμύρες του ποταμού Έβρου οι κάτοικοι του Αχυροχωρίου εξαναγκάστηκαν να μετακινηθούν στο ύψωμα πάνω από το σιδηροδρομικό σταθμό και να ιδρύσουν το νέο οικισμό που προαναφέρθηκε Άνω Νέα Βύσσα.

Αργότερα αποφάσισαν να ιδρύσουν και μία δική τους ενορία με την έγκριση του Μητροπολίτη Διδυμοτείχου τον νέο ιερό ναό του Αγίου Μόδεστου. Πλέον προς τιμήν του Αγίου υπάρχει το αντίστοιχο παρεκκλήσι, στον αύλειο χώρο του Ιερού Ναού Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης (πρφ. συνέντευξη πάτερ Καλφόπουλου).

Ιερός Ναός Αγίων Κωνσταντίνου & Ελένης

Την επόμενη δεκαετία, του '70 οι κάτοικοι της Άνω Νέας Βύσσας έχτισαν ένα νέο ναό, προς τιμήν των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, εγκαίνια του οποίου έγιναν το 1968 (πρφ. συνέντευξη πάτερ Καλφόπουλου).

Ξωκλήσι Αγίας Παρασκευής - Παρεκκλήσι του Αγίου Παϊσίου, Πορφύριου, Ιακώβου και πάντων Οσίων του 20ου αιώνα.

Επιπλέον, το 1923, οι κάτοικοι οικοδόμησαν έξω από το χωριό, στην κορυφή ενός λόφου, το ξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής. Το σημείο ανέγερσης του είναι και το σημείο εύρεσης της Ιεράς εικόνας της Αγίας, κατόπιν ενόρασης που είχε ένας ηλικιωμένος κάτοικος του χωριού. Στο σημείο που βρέθηκε ιερή εικόνα αναβλύζει αγιασμένο νερό, το αγιασμα της Ζωοδόχου Πηγής.

Στον ίδιο χώρο ιδρύθηκε πρόσφατα και ανδρικό μοναστήρι, έτσι το ξωκλήσι πλέον μετονομάστηκε σε Ιερά Μονή Αγίας Σκέπης & Αγίας Παρασκευής. Τα Εγκαίνια της Ιεράς Μονής Αγίας Σκέπης & Αγίας Παρασκευής έγιναν τον Οκτώβριο του 2011.

Τον Ιούλιο του 2020 δημιουργήθηκε νέο Παρεκκλήσι στη μνήμη των Αγίων Παϊσίου, Πορφύριου, Ιακώβου και πάντων Οσίων του 20ου αιώνα. Το σύμβολο της Ορθοδοξίας, ένας τεράστιος σταυρός κοσμεί τον προαύλιο χώρο στο μοναστήρι Αγίας Σκέπης – Αγίας Παρασκευής Νέας Βύσσας μερικές εκατοντάδες μέτρα από τα ελληνοτουρκικά σύνορα (πρφ. συνέντευξη πάτερ Καλφόπουλου).

Αγροτικό Ιατρείο

Η Δημοτική Κοινότητα Νέας Βύσσας του Δήμου Ορεστιάδας διαθέτει εδώ και χρόνια σύγχρονο και κατάλληλα εξοπλισμένο κτίριο περιφερειακού ιατρείου, για τη φροντίδα του οποίου μεριμνά τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Το Ιατρείο διαθέτει όλο τον απαραίτητο ιατρικό εξοπλισμό, αλλά δυστυχώς εδώ και τρία χρόνια δεν στελεχώνεται από σταθερό ιατρικό προσωπικό (γιατρό και νοσηλεύτρια), όπως προβλέπεται και ίσχυε πάντοτε κατά τα προηγούμενα χρόνια. Έτσι, ουσιαστικά δεν καλύπτονται ουσιαστικά οι ανάγκες του πληθυσμού της Νέας Βύσσας, που είναι ιδιαίτερα αυξημένες (πρφ. συνέντευξη Λαμπρινής Καζαντζή).

Η αναζήτηση ιατρικής κάλυψης των κατοίκων της Νέας Βύσσας σε άλλες περιοχές της Περιφερειακής Ενότητας Έβρου, όπως το Διδυμότειχο και η Νέα Ορεστιάδα, αποτελεί καθημερινά μια δαπανηρή, χρονοβόρα και επίπονη διαδικασία για μεγάλο μέρος του πληθυσμού της κοινότητας. Πολλές φορές ματαιώνονται σε βάρος της υγείας αυτού του πληθυσμού ραντεβού και επισκέψεις απαραίτητες, καθώς οι ηλικιωμένοι δεν διαθέτουν όλοι ιδιωτικά μέσα μεταφοράς και δυσκολεύονται να χρησιμοποιήσουν τα δημόσια μέσα ή τα ΚΤΕΛ, τα οποία έχουν και περιορισμένα δρομολόγια. Επιπλέον, συχνά πρέπει να δεσμεύουν και άλλα άτομα, συνήθως νεότερα συγγενικά πρόσωπα, προκειμένου να εξυπηρετηθούν (πρφ. συνέντευξη Λαμπρινής Καζαντζή, Evros-news).

Με δεδομένο ότι η Νέα Βύσσα έχει περίπου 1.000 μόνιμους κατοίκους και ότι οι περισσότεροι κάτοικοι είναι υπερήλικες, είναι επιβεβλημένη η καθημερινή λειτουργία του περιφερειακού ιατρείου και η απαιτούμενη άρτια στελέχωση του.

Εικόνα 4. Αγροτικό Ιατρείο. Πηγή: Προσωπικό φωτογραφικό αρχείο Άννας Σαρδάνη.

Πολιτιστική ανάπτυξη – Σύλλογοι

Στην περιοχή έχουν συσταθεί και δραστηριοποιούνται πλέον τρεις σύλλογοι, που συνεργάζονται άρτια μεταξύ τους, αλλά και με άλλους επαγγελματικούς και δημόσιους φορείς, με κύριο σκοπό την διατήρηση και προαγωγή της παράδοσης και της ιστορίας αυτού του τόπου, αλλά και με ποικίλες δράσεις συμβάλλοντας στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων, όπως εξωραϊσμός περιοχών, δωρεές κτλ.

Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσης «Καραθεοδωρή»

Ο Σύλλογος ιδρύθηκε το 1977 λαμβάνοντας αυτό το όνομα, προς τιμήν του γένους Καραθεοδωρή. Ανάμεσα στους σκοπούς του συλλόγου είναι η συλλογή, η διατήρηση και η προβολή του ιστορικού και λαογραφικού υλικού της Νέας Βύσσης, η καλλιέργεια πνεύματος αλληλεγγύης μεταξύ των μελών του Συλλόγου, καθώς και η ανάπτυξη σχέσεων με άλλους συλλόγους, οι οποίοι μοιράζονται τους ίδιους σκοπούς και οράματα (Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσης).

Στα σημαντικά επιτεύγματα αυτού είναι η δημιουργία χορευτικών συγκροτημάτων όλων των ηλικιών, πραγματοποιώντας πολλές εμφανίσεις πανελλαδικά, σε συνδυασμό και με την εντυπωσιακή παραδοσιακή στολή της Νέας Βύσσης.

Τα τελευταία χρόνια έχει εξελιχθεί σημαντικά η γυναικεία χορωδία του Συλλόγου, που αριθμεί περίπου 30 μέλη, διατηρώντας έτσι τα ακούσματα των παραδοσιακών δημοτικών τραγουδιών.

Στον Σύλλογο δραστηριοποιείται και Τράπεζα Εθελοντών Αιμοδοτών, με πάνω από 500 μέλη, καλλιεργώντας το πνεύμα αλληλεγγύης και ανθρωπισμού, προσφέροντας ταυτόχρονα ένα σπουδαίο δώρο στο κοινωνικό σύνολο.

Ο Σύλλογος συνεχίζει εδώ και χρόνια να οργανώνει ποικίλες εκδηλώσεις, με σημαντικότερες αυτών τα Βύσσεια, για την επέτειο ίδρυσης του χωριού και της γιορτής της Αγίας Παρασκευής συνήθως από 23 έως 25 Ιουλίου, το πανηγύρι για τον Εορτασμό του Κωνσταντίνου και Ελένης, το έθιμο του Μπέη τις Απόκριες (Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσης).

Εικόνα 5. Πολιτιστικό Κέντρο Νέας Βύσσης - Έδρα Πολιτιστικού Συλλόγου «Στέφανος Καραθεοδωρή».
Πηγή: προσωπικό φωτογραφικό αρχείο Άννας Σαρδάνη.

Σύλλογος Γυναικών Νέας Βύσσης

Μέλη του Συλλόγου αποτελούν γυναίκες της Νέας Βύσσης και δραστηριοποιούνται σε τομείς φιλανθρωπικούς, ψυχαγωγικούς, πολιτιστικούς και πνευματικούς, όπως συμβαίνει με όλους τους συλλόγους γυναικών. Υπάρχει άψογη και συνεχής συνεργασία με τον Πολιτιστικό Σύλλογο, σε κοινού ενδιαφέροντος τομείς και οι μέχρι τώρα δράσεις του Συλλόγου κρίνονται αξιόλογες και ενδιαφέρουσες. Μερικές από αυτές είναι η διοργάνωση εκδρομών για την ψυχαγωγία των μελών του και όχι μόνο, την αναβίωση του εθίμου «Μπάμπου-γιουνιού», τη μέρα της Γυναικοκρατίας, την οργάνωση Χριστουγεννιάτικων εκδηλώσεων με δώρα για τα παιδιά, το έθιμο «τεμπελέκια», το οποίο έχει ενταχθεί στο μητρώο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, καθώς και εθελοντικές δράσεις (Σύλλογος Γυναικών Νέας Βύσσης).

Αξιοσημείωτη, το 2017, η πρωτοβουλία του συλλόγου Γυναικών για την ενίσχυση του ιατρείου της Νέας Βύσσης, κατόπιν αιτήματος της γιατρού, με σημαντικό ιατρικό εξοπλισμό (Σύλλογος Γυναικών Νέας Βύσσης).

Εθελοντική Ομάδα «Προσφορά στον Τόπο μας»

Ο νεοσύστατος αυτός σύλλογος, ιδρύθηκε το 2019, έχοντας αναλάβει ποικίλες δραστηριότητες, μεταξύ των οποίων, η Δανειστική βιβλιοθήκη, σεμινάρια, μαθήματα σκάκι για παιδιά και μεγάλους, εξωτερικές εργασίες εξωραϊσμού και άλλες (πρφ. Συνέντευξη Μπαχαρίδου Ελένης και Αλεξιάδου Μαρίας).

Παραδοσιακή ενδυμασία

Χαρακτηριστική είναι η μοναδική γυναικεία ενδυμασία με την έντονη φουσκωτή φούστα, δηλώνοντας φανερά την επιρροή της από το γαλλικό κρινολίνο των εύπορων γυναικών. Αξίζει να σημειωθεί ο ιδιαίτερος στολισμός του κεφαλιού, με πλεξούδες, «ο γκούγκος»: τα μαλλιά (ή και ξινομάλλια) σε πλεξούδες (ή αλλιώς «βουρλίδες»), τυλιγμένες γύρω από το κεφάλι. Ο «γκούγκος» υποστηρίζεται με φουρκέτες και τσιμπιδάκια. Η νυφική φούστα (νυφκάτ) σε σκούρο μπλε χρώμα. Κάτω από το νυφκάτ φοριούνται ίσως και 4 - 5 περίπου εσωτερικές φούστες, ανάλογα με το σωματότυπο κάθε γυναίκας (Σαρδάνη 2017).

Οι εντυπωσιακές φορεσιές, οι χοροί και τα τραγούδια της Νέας Βύσσης βραβεύτηκαν και συγκίνησαν στο Ορλάντο της Φλόριντα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, στο διαγωνιστικό Φεστιβάλ που οργάνωσε αυτές τις ημέρες η Μητρόπολη της Ατλάντα και συμμετείχαν συνολικά 43 συγκροτήματα από τις νοτιοανατολικές πολιτείες της Αμερικής. Ο Σύλλογος ΟΡΦΕΑΣ του Σικάγο, παρουσίασε χορούς και τραγούδια από τη Νέα Βύσσα του Έβρου και όχι μόνο εντυπωσίασε και καταχειροκροτήθηκε, αλλά κατέκτησε και την πρώτη θέση παίρνοντας το χρυσό βραβείο στις φορεσιές. Και αυτές ήταν οι αυθεντικές φορεσιές της Νέας Βύσσης, που τις έστειλε από την προσωπική της συλλογή η βυσσιώτισσα στην καταγωγή και ερευνήτρια της θρακιώτικης παράδοσης Ελένη Φιλιππίδου που μένει στην Αθήνα. Έτσι ήρθε η πρώτη θέση στην ενδυμασία, αλλά και στο τραγούδι και η δεύτερη στους χορούς (Φιλιππίδου 2010, Evros-news).

Αθλητικοί σύλλογοι και δομές

Στην έντονη αθλητική ανάπτυξη που παρουσιάζει το χωριό συνέβαλε ουσιαστικά η αναβάθμιση των αντίστοιχων υποδομών, όπως την κατασκευή σύγχρονου γλσοτάπητα και προσθήκη νέων καθισμάτων στο κύριο γήπεδο ποδοσφαίρου και την ύπαρξη ενός μικρότερου βοηθητικού, καθώς και δύο κλειστά γυμναστήρια, το κλειστό γυμναστήριο «Σοφία Κανίδου» και ένα μικρότερο.

Χάρη στις παραπάνω υποδομές ιδρύθηκαν δύο ιστορικοί αθλητικοί σύλλογοι. Το 1952, δημιουργήθηκε ο ποδοσφαιρικός σύλλογος «Μ.Γ.Σ. ΑΚΡΙΤΑΣ Νέας Βύσσας» (πρφ. συνέντευξη Χρήστου Βλασίδη).

Το 1979 δημιουργήθηκε ο «θυγατρικός» σύλλογος - ομάδα πετοσφαίρισης (βόλεϊ) με επωνυμία Α.Ο. Νέας Βύσσας, ο οποίος αργότερα ανεξαρτητοποιήθηκε, διατηρώντας την ίδια επωνυμία έως και σήμερα (Α.Ο. Νέας Βύσσας fb).

Αξιοσημείωτη είναι η πορεία και των δύο αυτών ερασιτεχνικών συλλόγων στον χώρο του αθλητισμού, γεγονός που αποδεικνύεται αρχικά από την διοργάνωση μεγάλων τουρνουά βόλεϊ σε διαβαλκανικό επίπεδο, αλλά από την ανάδειξη αθλητών και στελεχών σε μεγαλύτερες ομάδες πανελλαδικά, σε επαγγελματικό επίπεδο.

Αργότερα ιδρύθηκαν επιπρόσθετα διάφοροι αθλητικοί σύλλογοι του μπάσκετ, σκακιστικός σύλλογος, πάλης και taekwondo (πρφ. συνέντευξη Βλασίδη Χρήστου).

Ιστορικές προσωπικότητες

Διατηρώντας δια μέσων των αιώνων την Ελληνική ορθόδοξη φυσιολογία του, το Μποσνοχώρι, κατάφερε να επιβιώσει μέσα από ιδιαίτερες αντίξοες συνθήκες της Οθωμανικής περιόδου και να αναδείξει κορυφαίες προσωπικότητες των επιστημών, των τεχνών και των γραμμάτων.

Γιώργης Παπάς

Ο Γιώργης Παπάς ή Καραγιώργης ή Κούρτογλου, με καταγωγή από το Μποσνοχώρι, μαζί με το γιο και τα αδέρφια του έδρασαν στη Φιλική Εταιρεία και ο ίδιος υπήρξε αρχηγός πολεμικού σώματος του Υψηλάντη κατά την Επανάσταση στη Μολδοβλαχία, διαπρέποντας σε μάχες στο Γαλάτσι και στο Σκουλένι. Μετά την ίαση από τον τραυματισμό του, έφτασε επικεφαλής στρατιωτικού τμήματος στην Ελλάδα όπου και πολέμησε ηρωικά στο πλευρό του Μαυροκορδάτου στο Μεσολόγγι, με τον Καραϊσκάκη στο Χαϊδάρι, στην Αράχωβα, με τον Κολοκοτρώνη στη Δραμπάλα κ.ά. Ο Γενναίος Κολοκοτρώνης τον αναφέρει τιμητικά: «... όπου ανδραγάθησε εις αυτήν την μάχην ο Καραγιώργης... εμονομάχησε μόνος αυτός εναντίον είκοσι Τούρκων...». Μετά το τέλος της Ελληνικής Επανάστασης ο Καραγιώργης δεν αμείφθηκε και μη μπορώντας να επανέλθει στη γενέτειρά του, στο Μποσνοχώρι της Αδριανούπολης, διότι ήταν ακόμα υπόδουλο στους Τούρκους, έζησε πάμπτωχος και άσημος στην Αθήνα, εργαζόμενος ως ρακοπώλης μέχρι το θάνατό του, που επήλθε το 1854 από επιδημία χολέρας (Φαρμακίδης 2021).

Το Μποσνοχώρι υπήρξε γενέτειρα και της εξέχουσας οικογένειας των Καραθεοδωρήδων, μέλη της οποίας ανήλθαν στα ύπατα αξιώματα της Αυτοκρατορίας και απέσπασαν παγκόσμια αναγνώριση, χωρίς να αλλάξουν την ορθόδοξη πίστη τους ή ν' απαρνηθούν την ελληνική τους συνείδηση (Τσονίδης 1989).

Στέφανος Καραθεοδωρή

Ο Στέφανος Καραθεοδωρή (1789-1867) γεννήθηκε στο Μποσνοχώρι της Αδριανούπολης και σπούδασε ιατρική, μαθηματικά, φιλοσοφία και φιλολογία στην Αδριανούπολη, στις Κυδωνίες και στην Πίζα, αποκομίζοντας πολλά επιστημονικά εφόδια και μια απέραντη γλωσσομάθεια, γνωρίζοντας συνολικά δεκαεπτά (17) γλώσσες. Το 1819 αναγορεύτηκε διδάκτορας της ιατρικής και ανέλαβε τη διεύθυνση της Ελληνικής σχολής Αδριανούπολης. Ορίστηκε πρώτος διευθυντής και ισόβιος Καθηγητής, ασχολούμενος με τα εθνικά εκπαιδευτικά πράγματα του έθνους, όταν ιδρύθηκε η Ιατρική Σχολή στην Πόλη, διατελώντας ταυτόχρονα αυτοκρατορικός γιατρός για 34 χρόνια, καταλαμβάνοντας ταυτόχρονα το 1930 τη θέση του συμβούλου στο Υπουργείο Παιδείας. Πέραν αυτών εισήλθε στη διπλωματική υπηρεσία της Υψηλής Πύλης ως γραμματέας και αργότερα ως πρεσβευτής της στις Βρυξέλλες, στην Πετρούπολη και στο Βερολίνο. Μέσω όλων αυτών των εξεχουσών θέσεων που κατέλαβε κατάφερε να φανεί χρήσιμος στους ομογενείς την Πόλη και της Θράκης και να προσφέρει στο Έθνος. Υπήρξε επιπρόσθετα, συνιδρυτής και πρώτος πρόεδρος του «Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου» Κωνσταντινουπόλεως και μέλος του Εθνικού μικτού συμβουλίου του Οικουμενικού Πατριαρχείου (Τσονίδης 1989).

Αλέξανδρος Καραθεοδωρή

Ο Αλέξανδρος Καραθεοδωρή είναι λαμπρός γόνος της δυναστείας Καραθεοδωρή (1833-1906) και γιος του Στεφάνου, διετέλεσε υφυπουργός του Σουλτάνου έχοντας την ευθύνη του χαρτοφυλακίου του οθωμανικού Υπουργείου Εσωτερικών. Το 1885 ορίζεται ηγεμόνας Σάμου και μετέπειτα γενικός Διοικητής Κρήτης. Το 1878, συμμετείχε στο συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στο Βερολίνο ως εκπρόσωπος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, συμβάλλοντας καθοριστικά στον περιορισμό των επεκτατικών βλέψεων της Βουλγαρίας, περιορίζοντας κατά 1/3 τα εδάφη που παραχωρούσε στη Βουλγαρία η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (Τσονίδης 1989).

Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή

Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή (1873-1950) είναι ένας από τους κορυφαίους μαθηματικούς παγκοσμίως και ο μεγαλύτερος Έλληνας μαθηματικός του αιώνα μας. Διετέλεσε καθηγητής στο Πολυτεχνείο του Ανόβερου, στα Πανεπιστήμια της Γοτtingης, του Βερολίνου και της Αθήνας, στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Επιπλέον, υπήρξε οργανωτής του Ιωνικού Πανεπιστημίου Σμύρνης και κατά τη Μικρασιατική καταστροφή κατόρθωσε να διασώσει την Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη και να την μεταφέρει στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών (Τσονίδης 1989). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το αμφιθέατρο του Τμήματος Μαθηματικών του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών έχει το όνομα του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή (Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών).

Η συμβολή του γένους Καραθεοδωρή είναι πολύ μεγάλη και σημαντική για τον ελληνισμό.

Ασχολίες και συνεταιρισμοί στην Νέα Βύσσα

Η Νέα Βύσσα ήταν και είναι μια αμιγώς αγροτική περιοχή, οδηγώντας από νωρίς τους γεωργούς στην σύσταση και οργάνωση αγροτικών παραγωγικών συνεταιρισμών. Είναι από τις πρώτες κοινότητες που δημιούργησαν Συνεταιρισμό Πατατοπαραγωγών (πρω. συνέντευξη Μαρίας Στρατηγού). Σήμερα στο χωριό δραστηριοποιούνται οι παρακάτω δύο συνεταιρισμοί:

Αγροτικός Συνεταιρισμός Σπαραγγοπαραγωγών Νέας Βύσσας

Αρκετοί κάτοικοι του χωριού ίδρυσαν τον συνεταιρισμό του σπαραγγιού, εδώ και 25 χρόνια περίπου και πλέον στον Αγροτικό Συνεταιρισμό Κοινής Γεωργικής Εκμετάλλευσης Νέας Βύσσας, τα μέλη φτάνουν τους 60 παραγωγούς. Αποτελεί μια κάθετη παραγωγή (δηλαδή απ' το χωράφι ως την τυποποίηση) που δίνει δουλειά σε 600 άτομα. Παράγονται ετησίως 1000 τόνοι σπαραγγιού καλλιεργημένα σε 1200 στρέμματα 60 παραγωγών (Συνεταιρισμός Σπαραγγοπαραγωγών).

Ένωσαν τις δυνάμεις τους και το 2016 με τη νέα επένδυση αγοράς νέων μηχανημάτων, επέκταση της μονάδας, νέες τεχνολογίες, επιμόρφωση προσωπικού κ.ά. κατάφεραν να αυξήσουν την παραγωγή και τον τζίρο, σε σύγκριση με την προηγούμενες χρονιές, διαγράφοντας ευόμινο μέλλον (Συνεταιρισμός Σπαραγγοπαραγωγών).

Το ρητό «η ισχύς εν τη ενώσει» έχει γίνει πράξη και εν μέσω οικονομικής κρίσης, οι παραγωγοί κατόρθωσαν εξάγοντας το σύνολο της παραγωγής τους στη Γερμανία να κάνουν τζίρο που άλλες μικρομεσαίες επιχειρήσεις έχουν καιρό να αντικρίσουν.

Ως γνωστόν το σπαραγγί είναι μια πρωτοποριακή και αρκετά προσοδοφόρα παραγωγή, αλλά ταυτόχρονα αρκετά απαιτητική (Συνεταιρισμός Σπαραγγοπαραγωγών).

Στις εγκαταστάσεις του εργοστασίου του Συνεταιρισμού «EVROSSPARGEL» εργάζονται αρκετά άτομα που επιδίδονται στην επεξεργασία και τυποποίηση των προϊόντων. Το σύνολο των σπαραγγιών εξάγονται από τον Συνεταιρισμό στις αγορές της Γερμανίας. Η Νέα Βύσσα, μέσα από τη σκληρή δουλειά και τη συνεργασία των κατοίκων κατάφερε σήμερα να αποτελεί πρότυπο όχι μόνον παραγωγής, αλλά και εξαγωγών, αποτελώντας έναν επιτυχημένο συνεταιρισμό. Οι εξαγωγές πηγαίνουν πολύ καλύτερα, αφού σχεδόν όλο το προϊόν το εξάγουν, καθώς στην ελληνική αγορά δεν υπάρχει ζήτηση και ο κόσμος δεν γνωρίζει το προϊόν (Αμυράς fb).

Αξιοσημείωτο, ότι 2014 βραβεύτηκε από το γνωστό περιοδικό «Γαστρονόμος», ως ένα λαμπρό παράδειγμα προς μίμηση (Γαστρονόμος χ.χ.).

Αγροτικός Συνεταιρισμός Παραγωγής-Επεξεργασίας-Εμπορίας Σκόρδου (Α.Σ.Π.Ε.Ε.)

Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Παραγωγής Επεξεργασίας Εμπορίας Σκόρδου Βύσσας ιδρύθηκε το 2009 από 20 παραγωγούς, στοχεύοντας σε μια πιο οργανωμένη καλλιέργεια σκόρδου, την επεξεργασία και εμπορία του, προσφέροντας στην αγορά ένα άριστο ποιοτικό παραδοσιακό προϊόν (Α.Σ.Π.Ε.Ε. χ.χ.).

Η Νέα Βύσσα επάξια λοιπόν, αποτελεί την καρδιά της καλλιέργειας του σκόρδου, έχοντας στην περιοχή της τον Α.Σ.Π.Ε.Ε. Σκόρδου που σημειώνει ανοδική πορεία.

Χρόνο με τον χρόνο αυξάνεται ο αριθμός των παραγωγών και των στρεμμάτων, φτάνοντας σήμερα 45 παραγωγοί να καλλιεργούν περίπου 1000 στρέμματα (πρφ. συνέντευξη Αγγελικής Πεντίδου και Γεωργίου Παπάζογλου).

Οι εγκαταστάσεις επεξεργασίας, διαλογής, καθαρισμού τροφίμων και συσκευασίας καταλαμβάνουν 2.000 τ.μ. συμβαδίζοντας με τις απαιτήσεις του σήμερα και με την καθετοποίηση της παραγωγής καλύπτει πλήρως τις ανάγκες της αγοράς. Σπουδαίο απόκτημα αποτελεί το ψυγείο για την αποθήκευση και διατήρηση των προϊόντων, ώστε να είναι εφικτή η διάθεση των προϊόντων στην αγορά, όλες τις περιόδους του έτους (Α.Σ.Π.Ε.Ε. χ.χ.).

Υπάρχει μεγάλη ανταπόκριση από την εγχώρια αγορά, ιδιαίτερα τον τελευταίο χρόνο με την εμφάνιση της πανδημίας του COVID_19, αλλά και από την διεθνή αγορά όπως Πολωνία, Κύπρο, Βουλγαρία και άλλες χώρες του εξωτερικού. Ο συνεταιρισμός έχει συμμετάσχει σε διεθνείς και πανελλαδικές εκθέσεις (Βερολίνο, fruit logistica), καθώς και σε ευρωπαϊκά προγράμματα για τη συνεχή ενημέρωση και βελτίωση των εργασιών του, τη βελτίωση των δραστηριοτήτων του, των μελών του, των πελατειακών του σχέσεων και του περιβάλλοντος στο οποίο δραστηριοποιείται ώστε να ικανοποιούνται τόσο οι εσωτερικές απαιτήσεις όσο και οι συνεπαγόμενες απαιτήσεις των πελατών του (Α.Σ.Π.Ε.Ε. χχ).

Τέλος, στην Διεθνή Έκθεση Alexpro 2018 στην Αλεξανδρούπολη το Επιμελητήριο Έβρου, ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Επεξεργασίας και Εμπορίου σκόρδου Νέας Βύσσας και η Δήμητρα Ατανάσοβα, χρησιμοποιώντας πάνω από 20 χιλιάδες σκόρδα, κατέρριψαν το ρεκόρ των 255 μέτρων που είχε η Ουγγαρία και πέτυχαν υπερδιπλάσιο. Το τεράστιο Ρεκόρ Γκίνες πλεξούδας σκόρδου Νέας Βύσσας είναι γεγονός με 612 μέτρα και 70 εκατοστά (Evros-news χχ).

Για τους Βυσιώτες από τα παλιά χρόνια ο ποταμός Έβρου ήταν πηγή πλούσιων αλιευμάτων, κυρίως σε Γριβάδια (ή Σαζάνια) και Γουλιανούς, που πολλές φορές έφταναν βάρος πολλών οκάδων και μήκος πάνω από τα 3 μέτρα. Ήταν τα νοστιμότερα αυτά ψάρια που τα αγόραζαν από τους επαγγελματίες ψαράδες στις πλατείες του χωριού και απολάμβαναν το νοστιμότερο κρέας τους (Α.Σ.Π.Ε.Ε. χχ).

Εμπόριο

Από νωρίς οι Βυσιώτες επιδόθηκαν και στο εμπόριο και στην βιοτεχνία, αποδεικνύοντας την εργατικότητα που τους διακατέχει.

Κάποιοι κάτοικοι δραστηριοποιήθηκαν στον τομέα της επεξεργασίας σκούπας από χόρτο, αλλά στην πορεία εξαιτίας της πληθώρας βιοτεχνιών παραγωγής πλαστικού στα μεγάλα αστικά κέντρα οδηγήθηκαν στο να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα και να στραφούν και προς αυτό τον τομέα, δηλαδή την πλαστική σκούπα και άλλα πλαστικά είδη, εκτός από την χόρτινη. Ανοίχτηκαν στην αγορά όλης της χώρας κάνοντας γνωστά τα δικά τους προϊόντα και απέδειξαν πόσο καλοί έμποροι είναι.

ΒΙΟΠΕΝ

Χαρακτηριστικό παράδειγμα η επιχείρηση των αδελφών Πεντίδη, με τον διακριτικό τίτλο ΒΙΟΠΕΝ. Δημιουργήθηκε το 1967 στη ακριτική Νέα Βύσσα με στόχο την παραγωγή σκούπας, τις πρώτες βούρτσες από ξύλο με νάιλον τρίχα και το πρώτο πλαστικό κοντάρι. Το 1970 η εταιρεία δημιουργεί το πρώτο της υποκατάστημα στη περιοχή του Χαϊδαρίου Αττικής και έχοντας οράματα και υψηλούς στόχους το 1985 δημιουργούν την «Αφοί Πεντίδη Ο.Ε.» κατασκευάζοντας νέο εργοστάσιο με καινούργια μηχανήματα παραγωγής (Αφοί Πεντίδη χ.χ., ΒΙΟΠΕΝ χ.χ.).

Έτσι, τέσσερις τέτοιες βιοτεχνίες δραστηριοποιούνται στην Βιοτεχνική περιοχή της Βύσσας καθώς και μια άλλη βιοτεχνία παραγωγής στρωμάτων, την Evrostrom.

EVROSTROM - ΣΤΡΩΜΑΤΟΠΟΙΑ ΒΑΣ. ΧΑΝΘΡΙΑΔΗΣ Α.Ε.

Το Εργοστάσιο στρωματοποιίας Evrostrom, άρχισε να λειτουργεί το 1978 σε ένα χώρο που καταλαμβάνει έκταση 10.000 τ.μ., ξεκινώντας την παραγωγή ορθοπεδικών στρωμάτων που συνεχίζεται χωρίς διακοπή μέχρι σήμερα. Τρεις φορές έως τώρα έχει γίνει επέκταση των κτιρίων του εργοστασίου και εκσυγχρονισμός του μηχανολογικού εξοπλισμού, κατακτώντας διακρίσεις για την άριστη ποιότητα των προϊόντων της, για την λειτουργικότητα, τη φινέτσα και την τέλεια γραμμή τους, αποκτώντας το 2001 και το οικολογικό σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα στρώματά της. Το 2000 αποκτά και ένα πρόσθετο σύστημα ποιοτικού management, με την πιστοποίηση του ISO 9002 (Evrostrom χχ).

ΚΥΚΛΩΨ

Η Κύκλωψ Α.Ε. ιδρύθηκε το 1974 στη Νέα Βύσσα Ορεστιάδας. Εξειδικεύεται στην παραγωγή διαφόρων προϊόντων, όπως σκούπες, κοντάρια, βούρτσες και όλα τα είδη οικιακού εξοπλισμού. Φέρει το δικό της εμπορικό σήμα και παρέχει τη δυνατότητα αποκλειστικής παραγωγής με το εμπορικό σήμα του πελάτη (πρφ. συνέντευξη Κανίδου Μαρίας).

Η εταιρεία έχει καταφέρει να δημιουργήσει μία ισχυρή και έντονη παρουσία στην εγχώρια και διεθνή αγορά, καθώς εξελίχθηκε σε μία από τις κορυφαίες εταιρείες παραγωγής πλαστικών ειδών οικιακής χρήσης.

Σήμερα, στεγάζεται σε ιδιόκτητες εγκαταστάσεις, 22.000 τ.μ., με τρεις ξεχωριστές μονάδες παραγωγής, εξοπλισμένες με μηχανήματα τελευταίας τεχνολογίας, ενώ, ταυτόχρονα, διαθέτει υποκατάστημα, 8.000 τ.μ., στη Θεσσαλονίκη, το οποίο διαχειρίζεται την εμπορική πολιτική της εταιρείας (Κύκλωψ Α.Ε. χ.χ.).

Σε όλες αυτές τις επιχειρήσεις - βιοτεχνίες εργάζονται αρκετοί κάτοικοι από το χωριό, εξασφαλίζοντας έτσι ένα σημαντικό εισόδημα.

Μεθοδολογία

Στην παρούσα εργασία η μέθοδος της βιβλιογραφικής έρευνας συναντά την εθνογραφία. Η εθνογραφία είναι μέθοδος έρευνας (εθνογραφική μέθοδος) που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη μελέτη του πολιτισμού και σε άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες. Το πεδίο μελέτης της είναι μικρές κοινωνικές ή πολιτισμικές μονάδες (πληροφορητές). Στόχος της είναι η συστηματική ερμηνευτική προσέγγιση αυτών των ομάδων που οδηγεί στην αναλυτική περιγραφή της κοινωνικής ζωής και του κόσμου τους. Ωστόσο, η κυριότερη διαφορά της από άλλες μεθόδους έγκειται στο γεγονός ότι επικεντρώνεται στο υποκειμενικό στοιχείο (υποκειμενικότητα) των ατόμων της ομάδας (των πληροφορητών) που μελετά, δίνοντας έμφαση στην αξία των ανθρώπινων συναισθημάτων - των σκέψεων και των ιδεών, καθώς και στο ρόλο τους στην δημιουργία των κοινωνικών - πολιτιστικών φαινομένων. Γι' αυτό και η εθνογραφία, κατά την Πηγιάκη, στηρίζεται στην «προσωπική παρατήρηση του ερευνητή στο χώρο της έρευνας και στις ανεπίσημες συζητήσεις που ακούει ή διεξάγει ο ίδιος με μέλη της κοινωνικής ομάδας που μελετά (των πληροφορητών)» (Πηγιάκη 2004).

Η φυσική παρουσία του ερευνητή στο πεδίο κρίνεται απαραίτητη, ώστε να εφαρμοστεί η εθνογραφική μέθοδος. Οι πρώτες παρατηρήσεις του ανατροφοδοτούν τα ερωτήματά του, που δεν είναι δεδομένα εκ των προτέρων, όπως σε άλλες μορφές έρευνας. Αναγκάζεται, λοιπόν, να ακολουθήσει μια διαλεκτική κυκλική διαδικασία (Πηγιάκη 2004) στη συγκέντρωση και επεξεργασία των δεδομένων του.

Επίλογος

Κάποιοι ονόμασαν τη Νέα Βύσσα «Νέες Θερμοπύλες» (Γεωργούλης 1997), άλλοι «Γέφυρα που ενώνει Ανατολή και Δύση» (Μαρασλής, 2007). Για εμάς όμως ο τόπος αυτός είναι ο φύλακας των συνόρων της πατρίδας μας. Ξεχωριστή λοιπόν, η Νέα Βύσσα για πολλούς λόγους, ξεχωριστή και για τους ανθρώπους και κατοίκους της, που διαπρέπουν κοινωνικά, πολιτιστικά και επαγγελματικά σε Ελλάδα και εξωτερικό.

Βιβλιογραφία

- Αρχαιακό υλικό του 1ου Δημοτικού σχολείου Νέας Βύσσας (ανάκτηση μέσω του Δασκάλου του Δημοτικού κ. Σαράντη Σαραντίδη)
- Αρχαιακό υλικό του Γενικού Λυκείου Νέας Βύσσας (ανάκτηση πληροφοριών μέσω του Διευθυντή κ. Πασχάλη Αναστασιάδη)
- Αρχαιακό υλικό του Γυμνασίου Νέας Βύσσας (ανάκτηση πληροφοριών μέσω της Διευθύντριας κ. Αγγελικής Χαραλαμπίδου)
- Αρχαιακό υλικό του Δημοτικού παιδικού σταθμού Νέας Βύσσας (ανάκτηση μέσω της παιδαγωγού του σταθμού κ. Παπαχρήστου)
- Αρχαιακό υλικό του Νηπιαγωγείου Νέας Βύσσας (ανάκτηση πληροφοριών μέσω της προϊσταμένης του νηπιαγωγείου κ. Χριστίνας Μιχαηλίδου)
- Αρχαιακό υλικό του Μ.Γ.Σ Ακρίτας Νέας Βύσσας (ανάκτηση πληροφοριών μέσω του ταμία κ. Χρήστου Βλασίδη)

Αρχείο Δήμου Ορεστιάδας
 Αστυνομικό τμήμα Διδυμοτείχου
 Αγροτικός Συνεταιρισμός Σπαραγγοπαραγωγών Νέας Βύσσας
 Αγροτικός Συνεταιρισμός Σκόρδου Νέας Βύσσας. Επίσημη Ιστοσελίδα. Διαθέσιμο: <http://skordobyssas.blogspot.com>
 Α.Ο.ΝΕΑΣ ΒΥΣΣΑΣ - Επίσημη σελίδα στο Facebook. Διαθέσιμο: <https://www.facebook.com/AOYSSAS/>
 Απογραφή πληθυσμού 2011 από ΕΛΣΤΑΤ. Διαθέσιμο: <https://www.statistics.gr>
 link για ανάκτηση αρχείου excel. Διαθέσιμο: [:https://tinyurl.com/3ahdcxzb](https://tinyurl.com/3ahdcxzb)
 Αφοί Πεντίδη. Επίσημη ιστοσελίδα. Διαθέσιμο: <https://www.pentidis-sa.gr/el/about.html>
 Γαστρονόμος. Διαθέσιμο: <https://www.gastronomos.gr/vraveia/vraveia-2014/apo-ton-evro-sti-germania/56091/>
 Γεωργούλης, Σ. (1997). Νέα Βύσσα: Νέες Θερμοπύλες. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» - Χορηγία Κοινότητας Νέας Βύσσας.
 Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Έβρου. Διαθέσιμο: <http://dide.evr.sch.gr/index.php/2012-09-14-08-07-37/a-evrou>
 Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Έβρου. Επίσημη ιστοσελίδα: <https://dipe.evr.sch.gr/school-units/details-of-school-units/school-periphereiwn.html>
 Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Επίσημη ιστοσελίδα: https://www.uoa.gr/to_panepistimio/ypiresies_panepistimiakes_monades/choroi_synedrion/
 Επίσημη σελίδα στο facebook του πολιτικού Γιώργου Αμυρά. Νέα Βύσσα (Έβρος): στο εργοστάσιο του Συνεταιρισμού των Καλλιεργητών Σπαραγγιού "EVROSSPARGEL": <https://www.facebook.com/giorgosamiras/posts/1486967354849699/>
 Εταιρία ΒΙΟΠΕΝ. Επίσημη ιστοσελίδα: <http://www.viopen.gr/indexELprofil.html>
 Ιερά Μονή Αγίας Σκέπτης και Αγίας Παρασκευής. Επίσημη σελίδα στο Facebook: <https://tinyurl.com/ydcbxuem>
 Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου Νέας Βύσσης. Επίσημη σελίδα στο Facebook: <https://tinyurl.com/2p8p2xy5>
 Καραγκιοζίδης, Γ. (2017). Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου Παταγής και εξωκλήσι Αγίας Παρασκευής Νέας Βύσσας. Σε: Μανωλάς Ε. (Επιμ), Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας, 13-15 Οκτωβρίου 2017, Νέα Ορεστιάδα: Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμος Ορεστιάδας, σελ. 115-120.
 Κύκλωψ Α.Ε. Επίσημη ιστοσελίδα: <https://www.cyclops.gr/misc/ISO-14001-2004>
 Μαρασλής, Αν. (2007). Το Μποσνοχώρι Γη και Χρόνος. Θεσσαλονίκη: Σύλλογος Ακριτών Νέας Βύσσας, Μουσείο των Καραθεοδωρή. Διαθέσιμο: <https://tinyurl.com/y95m4rps>
 Μυρτσίδης, Δ. (2021). Η ιστορία του Σιδηροδρόμου στον Έβρο. Νέα Ορεστιάδα: Ιδιωτική έκδοση.
 Πηγιάκη, Π. (2004). Η Μελέτη της Ανθρώπινης Διάστασης στην Κοινωνική και Παιδαγωγική Έρευνα. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
 Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής». Επίσημη ιστοσελίδα: <https://s-karatheodoris.gr/>
 Σαρδάνη, Ν.Α. (2017). Η παραδοσιακή γυναικεία φορεσιά της Νέας Βύσσας. Σε: Μανωλάς Ε. (Επιμ), Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας, 13-15 Οκτωβρίου 2017, Νέα Ορεστιάδα: Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμος Ορεστιάδας, σελ. 364-372.
 Τσονίδης, Τ. (1989). Το Γένος Καραθεοδωρή. Ορεστιάδα: Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας «Στέφανος Καραθεοδωρής».
 Φαρμακίδης, Γ. (2009). Ονειρεμένα χρόνια - Από ένα παιδί στο χωριό Νέα Βύσσα στα χρόνια 1955-1962. Νέα Ορεστιάδα: Ιδιωτική έκδοση.

- Φαρμακίδης, Γ. (2021). ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΉ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ-Ο αγωνιστής του 1821 από το Βοσνοχώριον (Ν.Βύσσα) Θράκης. Νέα Ορεστιάδα: Ιδιωτική έκδοση
- Φαρμακίδης, Γ. (2012). Ν.ΒΥΣΣΑ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ. Ιστολόγιο. Διαθέσιμο: <http://geofarmak.blogspot.com/2012/03/blog-post.html>
- Φιλιππίδου, Ε.Φ. (2010). Ανακυκλώνοντας την παράδοση - Ο χορός στη Νέα Βύσσα Βορείου Έβρου. Αλεξανδρούπολη: Δήμος Βύσσας
- Ε-ενρος. ο μουσείο των Καραθεοδωρή εγκαινιάσε ο Οικουμενικός Πατριάρχης στη Νέα Βύσσα. Διαθέσιμο: <https://tinyurl.com/fcygtjx3>
- Ενρος-news. «Αλάνια» όλοι στη Ν. Βύσσα για το Ιατρείο τους. Διαθέσιμο: <https://tinyurl.com/5n7z6vndw>
- Ενρος-news. Οι φορεσιές, οι χοροί και τα τραγούδια της Νέας Βύσσας βραβεύτηκαν στη Φλόριντα των ΗΠΑ. Διαθέσιμο: <https://tinyurl.com/36mdxjvj>
- Ενρος-news. Το Ρεκόρ Γκίνες 612 μέτρα και 70 εκατ. πλεξούδας σκόρδου Νέας Βύσσας. Διαθέσιμο: <https://tinyurl.com/yshdmere>
- Ενροsonline. Το εβρίτικο σπαράγγι επιμένει και κερδίζει. Διαθέσιμο: <https://evrosonline.gr/evritiko-sparangi-epimeni-ke-kerdizi/>
- Ενροstrom. Βιοτεχνία Παραγωγής Στρωμάτων. Επίσημη ιστοσελίδα. Διαθέσιμο: <https://www.evrostrom.gr/el>

Προφορικές συνεντεύξεις

- Αναστασία Αλεξιάδου, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Μαρία Αλεξιάδου, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Χρήστος Βλασίδης, ταμίας Αθλητικού συλλόγου
- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας Καραθεοδωρή
- Ηλίας Ζέρβας, αξιωματικός Στρατού
- Ευαγγελία Ζουμή, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Ευθαλία Καζαντζή, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Λαμπρινή Καζαντζή, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Μαρία Κανίδου, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Ελένη Μπαχαρίδου, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Διαμαντής Μυρτσίδης, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Αναστασία Μυρτσίδου, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Γεώργιος Παπάζογλου, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Μαρία Παπάζογλου, κάτοικος Νέας Βύσσας
- πάτερ Καλφόπουλος Απόστολος, εφημέριος ναού Αγίου Γεωργίου
- Αγγελική Πεντίδου, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Ευγενία Στρατηγού, κάτοικος Νέας Βύσσας
- Σύλλογος Γυναικών Νέας Βύσσας

ΠΛΑΤΗ

Βασιλεία Πασχαλίδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια καταγραφής της τοπικής ιστορίας του χωριού Πλάτη από την ίδρυση του μέχρι σήμερα. Η Πλάτη ανήκει στο Δήμο Ορεστιάδας. Στόχος αυτής της εργασίας, πέρα από τη μελέτη και την καταγραφή της τοπικής ιστορίας του χωριού, είναι και η προβολή των στοιχείων που αλλοιώνονται με το πέρασμα του χρόνου. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στα χωριά Μπάρα και Γυαλιά τα οποία σήμερα δεν υπάρχουν, αλλά εξαιτίας κάποιων γεγονότων, αποτέλεσαν την αφορμή για τη δημιουργία νέων χωριών στην περιοχή, όπως και της Πλάτης. Έπειτα, παρουσιάζονται τα έθιμα του χωριού, οι φορεσιές, τα παραδοσιακά φαγητά αλλά και τα παιχνίδια που παίζονταν παλαιότερα και έχουν διασωθεί, ίσως με κάποιες παραλλαγές.

Λέξεις κλειδιά: Πλάτη, Ορεστιάδα, τοπική ιστορία

Εισαγωγή

Η Πλάτη είναι χωριό το οποίο βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του νομού Έβρου. Το χωριό δημιουργήθηκε τον Μάιο του 1920 κυρίως από κατοίκους των χωριών Μπάρα και Γυαλιά, χωριά τα οποία σήμερα δεν υπάρχουν. Ο παλιός οικισμός της Πλάτης, ο οποίος ήταν χτισμένος ανατολικά του σημερινού οικισμού (το γιατί παραμένει ακόμη άγνωστο) ονομαζόταν Σανταρλί (Σαντιρλί ή Σαδερλί). Το χωριό βρίσκεται μόλις 55 μέτρα πάνω από την στάθμη της θάλασσας, πολύ κοντά στην αριστερή όχθη του ποταμού Άρδα, ενώ σε μικρή απόσταση από αυτό, βρίσκονται τα χωριά Ελαία (δυτικά), Άρζος (ανατολικά) και Κέραμος (νότια). Το 2011 ο πληθυσμός του χωριού ήταν 645 κάτοικοι (Wikipedia, 2020). Στόχος της εργασίας αυτής είναι η μελέτη και η καταγραφή της τοπικής ιστορίας του χωριού, αλλά και η προβολή των στοιχείων που αλλοιώνονται με το πέρασμα του χρόνου.

Τα χωριά Μπάρα και Γυαλιά

Η Μπάρα και η Γυαλιά ήταν τα δύο από τα πιο παλιά χωριά του Τριγώνου, που σήμερα δεν υφίστανται. Από τη διάλυσή της Μπάρας δημιουργήθηκαν η Πλάτη και το Σπήλαιο, ενώ από τη Γυαλιά δημιουργήθηκε η Ελιά και αυξήθηκε ο πληθυσμός του Σπηλαίου, της Στέρνας και της Λεπτής.

Οι περισσότεροι κάτοικοι της Μπάρας ήρθαν από το Αλεποχώρι (σημερινή Βουλγαρία) το οποίο βρίσκεται δέκα χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Μπάρας και της Γυαλιάς. Αν και αρκετοί κάτοικοι της Γυαλιάς ήρθαν και αυτοί από το Αλεποχώρι, τους Μπαριώτες τους λέγανε κοροϊδευτικά «αλεπές» (αλεπούδες) λόγω του Αλεποχωρίου, όνομα που κληρονόμησαν τελικά οι Πλατιώτες.

Σε απογραφή του 1877 η Μπάρα είχε 175 κατοίκους και το 1844, 225. Το 1913 είχε 350 κατοίκους, το 1920, 308 και το 1928 είχε μόλις 36 εναπομείναντα άτομα. Όμως λίγα χρόνια πριν τη μετανάστευση, στη Μπάρα πέθαναν σχεδόν 80 άτομα από επιδημία ευλογιάς.

Το χωριό είχε τέσσερις βρύσες και ένα πηγάδι. Οι δύο βρύσες ήταν σε κοινή τοποθεσία, η άλλη στην εκκλησία του Αγ. Γεωργίου και η τελευταία ήταν στην ιδιοκτησία των Ντιόρογλου και Χατζηγιώργη. Στο χωριό χρημάτισε ο πρόεδρος Δανιήλ Γκαϊντατζής ενώ ο πρώτος δάσκαλος ήταν λοχίας του Ελληνικού Στρατού.

Η τοποθεσία όπου βρίσκονταν η Μπάρα μοιάζει με λεκάνη και η προηγούμενη ονομασία της «Γκιολτζούκι» σήμαινε στα τούρκικα μικρή λιμνούλα.

Σε μία επιστολή με ημερομηνία 13/25 Φεβρουαρίου 1873 προς τον Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Αδριανουπόλεως και τους προέδρους Εμμανουήλ Αλτιναλμάζη και Κωνσταντίνο Δήμητσα, με την υπογραφή Ανδρέας Ψιμόπουλος αναφέρεται για τη Μπάρα: «Οικογένειες 40, ελληνικώτατοι αλλ' αμαθέστατοι και αβέλητροι, διδάσκει ο ιερέυς» (Κυρκούδης 1997).

Ο Κυρκούδης (2004) σημειώνει ότι από τις τρεις λέξεις οι δύο είναι αρκετά σκληρές. Αγράμματοι, ήταν λογικό, μιας και δεν υπήρχαν σχολεία. Αβελτήροι σημαίνει νωθροί στη σκέψη όμως εκείνη την εποχή οι άνθρωποι είχαν άλλες προτεραιότητες όπως η επιβίωσή τους.

Περιστατικό Μπάρας

Ένα γεγονός έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διάλυση των κοντινών χωριών Μπάρας και Γυαλιάς. Σύμφωνα με τον Κυρκούδη (2004) και με τις προσωπικές σημειώσεις του Παναγιώτη Μπεζιργιαννίδη, στις 16 Μαΐου 1920, μια συμμορία σαράντα περίπου Βουλγάρων και Τούρκων μπήκε στην εκκλησία Πετρωτών, ημέρα Κυριακή και σκότωσε πέντε άτομα.

Στο χωριό υπήρχαν όπλα από τον καιρό του Μακεδονικού Αγώνα τα οποία μερικοί κάτοικοι (5 ή 7) φύλαγαν σε σεντούκια και όταν ήρθε η στιγμή τα έβγαλαν για να τα χρησιμοποιήσουν.

Μάλιστα σε αυτό το σημείο προκύπτει μια συγκλονιστική πτυχή της τοπικής ιστορίας. Λέγεται ότι όταν δόθηκαν τα όπλα στους κατοίκους, τα οποία έφτασαν μέσα σε βαρέλια στην Αδριανούπολη και από εκεί με κάρο μεταφέρθηκαν στη Μπάρα, όρκισε τους κατοίκους που τα παρέλαβαν ένας οργανωτής δάσκαλος μέσα στην εκκλησία του Αη Γιώργη της Μπάρας. Λέγεται ότι ο δάσκαλος αυτός ήταν ο Γεώργιος Κονδύλης, ο μετέπειτα πρωθυπουργός.

Ήταν γνωστό ότι ο Κονδύλης, με το ψευδώνυμο Νικόλαος Ζιάγκας έδρασε στην περιοχή αρχικά ως αντιπρόσωπος του οινοποιητικού οίκου «Καμπάς» και αργότερα ως δάσκαλος. Το γεγονός της μεταφοράς όπλων μέσα σε βαρέλια κρασιού ενίσχυσε την άποψη ότι ο δάσκαλος που όρκισε τους πατριώτες της Μπάρας δεν ήταν άλλος από τον Γεώργιο Κονδύλη (Κυρκούδης 2004).

Στις 21 Μαΐου 1920 ήρθαν Γάλλοι στον Πεντάλοφο για να οριοθετήσουν τα σύνορα και φωτογραφήθηκαν στα Πετρωτά (Κυρκούδης 2004).

Εικόνα 1. Η εκκλησία της Γυαλιάς στη σημερινή της μορφή (Πηγή: Β. Πασχαλίδου 2021).

Πλάτη

Η Πλάτη δημιουργήθηκε από τους κατοίκους της Μπάρας και από λίγους κατοίκους της Γυαλιάς, έπειτα από την οριοθέτηση της μεθορίου το Μάη του 1920. Τα χωράφια των δύο αυτών χωριών βρέθηκαν από την πλευρά της Βουλγαρίας, καθώς και το μοναστήρι της Λαμπούς.

Μάλιστα, κάτοικοι του χωριού Λαμπούχ έχουν υποστηρίξει ότι ένας Βούλγαρος μεγαλοτσιφλικάς δωροδότησε την επιτροπή χάραξης των συνόρων και μια αμιγής Ελληνική περιοχή βρέθηκε στην απέναντι πλευρά.

Έτσι οι Μπαριώτες μάζεψαν τα υπάρχοντα τους πήραν και τον Αη Γιώργη και εγκαταστάθηκαν στον οικισμό Σαντιρλί ή Σαδερλί. Η κοινότητα της Πλάτης ιδρύθηκε με Βασιλικό Διάταγμα την 1η Ιουλίου 1950, με δημοσίευμα στο Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως. Πιο πριν η κοινότητα ανήκε στην κοινότητα του Σπηλαίου. Το 1954 κατασκευάστηκε μια γέφυρα που ένωσε την Πλάτη με τον Κέραμο με σκοπό και την ευκολότερη μετακίνηση των κατοίκων στην υπόλοιπη Ελλάδα. Όμως, τα Θεοφάνεια του 1955 πλημμύρισε ο ποταμός Άρδας και η γέφυρα παρασύρθηκε. Έμειναν μόνο υπολείμματα της βάσης της γέφυρας αλλά σαράντα ένα χρόνια μετά, το 1996, κατασκευάζεται η γέφυρα Ελιάς – Φυλακίου και έτσι η χιλιομετρική απόσταση για τη Νέα Ορεστιάδα μειώνεται στα μισά.

Κατά μήκος του ποταμού Άρδα και από την Ελιά μέχρι τα Μαράσια απλώνεται το δάσος της λεύκας το οποίο ονομαζόταν «φυτειά», δηλαδή φυτεία. Εκεί συναντιόταν τα σχολεία της περιοχής όπου πήγαιναν τις εκδρομές τους και τα παιδιά έπαιζαν ξέγνοιαστα μέχρι να βραδιάσει. Πλέον όμως οι λεύκες κόπηκαν, ώστε να γίνει καλλιεργήσιμη η γη και τα ψάρια που προηγουμένως ψάρευαν από τον ποταμό, σχεδόν εξαφανίστηκαν ίσως από τη χρήση φυτοφαρμάκων.

Η απόσταση Ελιάς – Πλάτης είναι δύο χιλιόμετρα και κατά μήκος είναι σπαρμένες ακακίες Κωνσταντινουπόλεως. Ένα φυσικό σύνορο είναι αυτό που χωρίζει την Πλάτη με την Ελιά ένας τύμβος, η «τουμπούδα» που έχει σκαφτεί τριγύρω, αλλά δεν έχει γίνει επίσημη ανασκαφή. Βέβαια, υπάρχουν μαρτυρίες που θέλουν θαμμένο εκεί έναν χρυσό αργαλειό, ενώ άλλες μαρτυρίες θέλουν ένα χρυσό κάρο. Δίπλα από τον τύμβο υπάρχει ένας «τσεσμέζ», μια βρύση για να ξεδιψούν τα εναπομείναντα ζώα της περιοχής. Απέναντι ακριβώς είναι το ξωκκλήσι του Αγίου Παντελεήμονα του ιαματικού.

Βόρεια της Πλάτης βρίσκεται το χωριό Σπήλαιο και ανατολικά στα τρία χιλιόμετρα βρίσκεται ο Άρζος ενώ τρία χιλιόμετρα μετά τον Άρζο βρίσκεται ο Καναδάς. Συνεπώς, η Πλάτη βρίσκεται στο κέντρο της περιοχής και ορθά επελέγη ως έδρα του σχολικού κέντρου, του Αναπτυξιακού Συνδέσμου, του Συντάγματος και του ΟΤΕ.

Από την Πλάτη με κατεύθυνση τον Άρζο υπάρχει μια περιοχή με όνομα της «Νύφης το μνήμα». Σύμφωνα με μια μαρτυρία, κάποτε περνούσε από εκείνον το δασωμένο τόπο μια πομπή γάμου και όρμησαν ληστές, που ξεγύμνωσαν τους ανθρώπους και κράτησαν τη νύφη για λύτρα. Η νύφη δεν άντεξε τη συμφορά και πέθανε. Οι ληστές την έθαψαν εκεί και έτσι ο τόπος ονομάστηκε έτσι.

Εικόνα 2. Άνδρες του χωριού στην παλιά κοινότητα της Πλάτης, πρώτη κοινότητα του χωριού, το κτίριο αργότερα γκρεμίστηκε και τοποθετήθηκε το σημερινό ηρώον. Κάτω αριστερά στη φωτογραφία, με τα γυαλιά είναι ο τότε δάσκαλος του χωριού, Γεώργιος Κουφός, ενώ πάνω από αριστερά και πίσω ο τρίτος, είναι ο Στέργιος Φραγγούδης (προπαππούς της γράφουσας). Η φωτογραφία είναι τραβηγμένη γύρω στο 1955 με 1960 (Πηγή: Β. Πασχαλίδου).

Ο παλιός οικισμός Σαντιρλί ήταν επίσης χτισμένος ανατολικά της Πλάτης και παραμένει άγνωστο γιατί ο νέος οικισμός χτίστηκε δυτικά του προϋπάρχοντος μικρού οικισμού.

Η πρώτη δασκάλα του χωριού αναγράφεται ότι ήταν η Αικατερίνη Μαργαριτίδου με 25 μαθητές. Το 1924 ο Κωνσταντίνος Μόσχου ήταν ιερέας, ενώ το 1927 ο δεύτερος ιερέας στην Πλάτη ήταν ο Νικόλαος Κανταρίδης που καταγόταν επίσης από τη Μπάρα (Κυρκούδης 1997).

Αρχαιολογικά ευρήματα

Στο χωράφι του Γ. Κανταρίδη το οποίο βρίσκεται 1.000 μ. ΒΑ της Πλάτης, βρέθηκε ένα χάλκινο ειδώλιο αλόγου σε στάση καλπασμού. Το ειδώλιο βρέθηκε ακέραιο, εκτός από το δεξί του πόδι που είναι σπασμένο στο γόνατο. Πιθανολογείται ότι ανήκε σε σύμπλεγμα θράκα ιππέα. Το μήκος του είναι 0,75 εκατοστά και το ύψος του στο σημείο της κεφαλής είναι 0,07 μ. Χρονολογείται στα ρωμαϊκά χρόνια και μοιάζει με το εικόνισμα του Αη Γιώργη. Ακόμη, εντοπίστηκαν και επιτύμβιες ενεπίγραφες και αναθηματικές πλάκες, επίσης της ρωμαϊκής εποχής.

Επίσης, υπάρχει μαρτυρία ότι στο μουσείο της Καβάλας έχει μεταφερθεί ένας ολόκληρος κρατήρας τύπου καμπάνας από την Πλάτη. Τριγύρω από το χωριό βρέθηκαν και αφαιρέθηκαν τάφοι. Τέλος, βρέθηκαν θρακικά χειροποίητα όστρακα αλλά και κομμάτια από αττικούς κρατήρες του 4ου αιώνα π.Χ. (Κυρκούδης 2004).

Έθιμα

Τα πιο πολλά έθιμα στον Έβρο είναι καθαρά από τη Θράκη και σχετίζονται με την αγροτική ζωή. Το πιο σημαντικό είναι το έθιμο που τελείται την Καθαρά Δευτέρα ή τη Δευτέρα της Τυρινής σχεδόν σε όλα τα χωριά, όπως και στην Πλάτη. Έχει διάφορες ονομασίες στα χωριά αλλά στην περιοχή αυτή ονομάζεται «Μπέης» (Κυρκούδης 1997).

Η τελετουργία έχει να κάνει ως εξής (Κυρκούδης 1997):

Όλα τα σπίτια του χωριού ευπρεπίζουν τις αυλές τους, για να υποδεχτούν τον Μπέη με τους ακόλουθους του. Η ακολουθία αποτελείται από τη γυναίκα (Καντίνα) με το μωρό, το γύφτο, τους σωματοφύλακες του Μπέη και τον Κριτή. Ακολουθούσε όλο το χωριό και γυρνούσαν από σπίτι σε σπίτι. Σε κάθε αυλή οι αράπηδες (σωματοφύλακες) ελέγχουν τα εργαλεία κι αλίμονο σε όποιον δεν τα έχει τακτοποιημένα. Οι νοικοκυρές κερνούν όλη τη συνοδεία κρασί, μεζέδες και γλυκίσματα ενώ οι άντρες προσφέρουν στον Μπέη στάρι ή καλαμπόκι. Αυτός σκορπά μια χούφτα σπόρο κι εύχεται καλή σοδειά. Όλοι είναι ντυμένοι με την παραδοσιακή θρακιώτικη φορεσιά. [...] Το μεσημέρι αφού τελειώσει η περιφορά, η πομπή καταλήγει στην πλατεία, όπου είναι συγκεντρωμένος ο κόσμος. Όλοι είναι ντυμένοι παραδοσιακά. [...] Το όργωμα αρχίζει. Ο Μπέης επιβλέπει και οι φύλακες του τον προσέχουν μη τυχόν και τον πειράξει κανείς. Κάποιος από το πλήθος προσπαθεί να τον ρίξει κάτω, καθώς αυτός σπέρνει με το «σινίκι». Αν το δοχείο αναποδογυριστεί κατά την πτώση του, τότε η χρονιά θα είναι δύσκολη, αν όμως το δοχείο έπεφτε χωρίς να σκορπίσει ο σπόρος, τότε η σοδειά θα πήγαινε καλά. [...] Έτσι κλείνει ο κύκλος των αγροτικών εργασιών και αρχίζουν τα αγωνίσματα. Κυριότερα ήταν η παλαίστρα και οι γαϊδαροδρομίες. Αμέσως μετά αρχίζει ο κυκλικός χορός για όλους τους παρευρισκόμενους. Το γλέντι κρατά ως τα μεσάνυχτα και γίνεται η εκλογή του Μπέη για τον επόμενο χρόνο.

Ένα άλλο έθιμο που αναβιώνει την παραμονή Πρωτοχρονιάς είναι το έθιμο της Καμήλας.

Οι νέοι φτιάχνουν ένα σκελετό με ξύλα και τον ντύνουν με κουρέλια και δέρματα, ώστε να πάρει τη μορφή της καμήλας. Ύστερα δυο παλληκάρια μπαίνουν από κάτω και αποτελούν τα πόδια της καμήλας. Την καμήλα την οδηγεί ο καμηλιέρης σε όλα τα σπίτια του χωριού, με συνοδεία φλογέρας και νταουλιού. [...] Οι νοικοκυραίοι δίνουν στην καμήλα λουκάνικα και χρήματα. Τότε η καμήλα γονατίζει και τους φιλάει το χέρι. Στη διάρκεια της περιφοράς έτρεχε η καμήλα και πολλές φορές ξέφευγε από τον καμηλιέρη. Τότε έτρεχαν όλοι για να την πιάσουν και τη χτυπούσαν. Ο συμβολισμός με την κακοπάθεια του ζώου δείχνει τις περιπέτειες του ανθρώπου μέσα στη ζωή και το χρόνο (Κυρκούδης 1997).

Επίσης, ένα ακόμη έθιμο του Έβρου τελείται στις 8 Ιανουαρίου στη γιορτή της οσίας Δομνίκης και είναι αφιερωμένη στις παντρεμένες γυναίκες και ειδικότερα στις μητέρες. Στην περιοχή ονομάζεται γιορτή της «Μπάμπως», που στα θρακιώτικα σημαίνει γριά, ή της «Μαμής». Η διεξαγωγή του εθίμου στις μέρες μας, αν και αναβιώνει, έχει απλουστευθεί και στην Πλάτη αλλά και σε άλλα βόρεια μέρη του νομού και ονομάζεται «Γυναικοκρατία».

Πρωί-πρωί λοιπόν, οι γυναίκες ντυμένες με παραδοσιακές φορεσιές πηγαίνουν στο σπίτι της γυναίκας που επιλέχθηκε για το ρόλο της μπάμπως και είναι το τιμώμενο πρόσωπο. Τη «βρέχουν» με βασιλικό και της προσφέρουν διάφορα δώρα: σαπούνια, πετσέτες, μαντήλια, κάλτσες κ.ά., ύστερα της πλένουν τα χέρια, επειδή κάποτε τις βοήθησε να ξεγεννήσουν. Αργότερα αρχίζει το γλέντι με θρακιώτικους σκοπούς, αποκλειστικά για γυναίκες. Αν πλησιάσει άντρας, τον κάνουν μούσκεμα. Το έθιμο μοιάζει με τα αρχαία Θεσμοφόρια και τα Αλώα, που αφού διατηρήθηκαν στα χρόνια της παρακμής, επέζησαν ως παραδοσιακό έθιμο (Κυρκούδης 1997).

Φορεσιές

Αν και οι παραδοσιακές φορεσιές διαφέρουν από χωριό σε χωριό, υπάρχουν βασικά τμήματα που είναι ίδια. Η διαφορά τους έγκειται περισσότερο στα χρώματα που τις αποτελούν. Ωστόσο, στα χωριά του Τριγώνου όπως Πεντάλοφο, Πετρωτά, Μαράσια, Ελιά, Πλάτη, Μηλιά, η γυναικεία φορεσιά είναι σχεδόν ίδια (Κυρκούδης 1997).

Εικόνα 3. Η γιαγιά της γράφουσας, Χρυσούλα Φραγγούδη ντυμένη με την παραδοσιακή φορεσιά, τέλη του '60 αρχές του '70, σε γιορτή του σχολείου (Πηγή: Β. Πασχαλίδου).

Το γιλέκο που λέγεται «γκαμτζέλα» είναι βαμβακερό ριγέ υφαντό και η ζακέτα, το «λιμπαντέ» από μαύρο βαμβακερό υφαντό στολισμένο με πούλια και κεντίδια. Το χειμώνα στα πόδια φορούσαν μαύρες μάλλινες κάλτσες με σχέδια από λευκές χάντρες και «τερλίκια» (υφασμάτινα παπούτσια). Οι γυναικείες φορεσιές αποτελούνταν από το πουκάμισο, το μεσοφόρι, το ζιπούνι (εσωτερικό γιλέκο), τη μπλούζα, το κοντογούνι, την ποδιά (υφαντή στον αργαλειό με διάφορα σχέδια), τη μαντήλα (μεταξωτή και κεντημένη), οι γριές φορούσαν μαύρο τσεμπερί, ενώ οι μεσήλικες τη «ρέντα», που ήταν στενόμακρο ύφασμα με ραμμένα ασημένια νομίσματα και κατέληγε σε χάντρες και χρυσά κωνσταντινάτα φλουριά. Το κόσμημα αυτό, στερεώνονταν πάνω στις «μπουρμπούλες», τις μαντήλες. Τα ασημοζούναρα ήταν αληθινά έργα τέχνης, αλλά δυστυχώς τα περισσότερα πουλήθηκαν για ασήμαντα ποσά. Τα ελάχιστα που απέμειναν είναι στ' αλήθεια περίτεχνα και εντυπωσιακά (Κυρκούδης 1997).

Οι ανδρικές φορεσιές μοιάζουν περισσότερο μεταξύ τους και αποτελούνται από: το ποτούρι (φαρδύ, σκουρόχρωμο παντελόνι), το ζωνάρι (βυσσινί, γύρω στα τρία μέτρα), τη φανέλα, το αντερί (βαμβακερό πουκάμισο στον αργαλειό, λευκό κεντημένο στο λαιμό και τα μανίκια), το σακάκι, το κάλυμμα της κεφαλής φέσι ή «σιαρβέτα», αντί για κάλτσες τα μπάλια και από πάνω τα τσαρούχια. Όταν δεν τα φορούσαν αυτά, φορούσαν παντόφλες που ονομάζονταν «γεμινιά» (Κυρκούδης 1997).

Παραδοσιακά φαγητά

Κάποια από τα παραδοσιακά φαγητά της περιοχής αλλά και της Πλάτης όπως καταγράφονται είναι τα εξής (Κυρκούδης 1997):

- Λαλαγγίτες, ψήνονται στο «σάτσι» σε μια λεία πλάκα, στρογγυλή πάνω στη φωτιά. Μοιάζουν με τις κρέπες και τρώγονται με ζάχαρη.
- Μικίκια, είναι λουκουμάδες με τρύπα στη μέση και τηγανίζονται στο καυτό λάδι.
- Πατλάκες, είναι τα ποπ κορν και η λέξη είναι ηχομιμητική από το θόρυβο που κάνουν όταν ψήνονται.
- Μιλίνες είναι οι πίτες (τυρόπιτα, σπανακόπιτα, κολοκυθόπιτα κ.λπ.).
- Ψιρούκι, αλεύρι με νερό σε κόκκους το έβραζαν σε νερό με λάδι.
- Ριτσέλια, κομμάτι ψημένου κολοκυθιού βουτηγμένα σε γλυκό σιρόπι.
- Τσιγαρίδες, ξεροτηγανισμένα κομμάτια χοιρινού λίπους.
- Τραχανάς.
- Υφκάδια φτιάχνονται από αλεύρι, γάλα και αυγά, γίνεται ζύμη και απλώνονται τα φύλλα για να ξεραθούν. Ύστερα τα σπάνε και τα βάζουν σε σακούλι. Τα σερβίρουν με γάλα.
- Σερμπέτι, ζάχαρη, νερό και ξύδι.
- Κατσιαμάκι, καλαμποκάλευρο, λάδι και τυρί τριμμένο.

Παιχνίδια

Τον παλιό εκείνο καιρό τα παιδιά έπαιζαν παιχνίδια διαφορετικά από αυτά της σύγχρονης εποχής. Κάποια από αυτά που συναντώνται στη βιβλιογραφία είναι το τσιλίκι, το τζαμί, τα κουρέλια και η γκατζιόλα (ή μακριά γαϊδούρα). Παρακάτω παρουσιάζονται ως εξής (Κυρκούδης 2000):

- Τσιλίκι, είναι ατομικό παιχνίδι και παίζεται με μια βέργα και ένα μικρό ξυλάκι, που οι άκρες του είναι κομμένες λοξά. Το τοποθετούσαν σε έναν κύκλο και χτυπώντας με τη βέργα το πετούσαν μακριά. Όποιος το έπιανε στον αέρα κέρδιζε σειρά, αλλιώς κέρδιζε αυτός που το πετούσε πιο μακριά. Κάθε δέκα βέργες και ένας πόντος. Ο κάθε παίκτης έχει δικαίωμα να χτυπήσει τρεις φορές, αν κέρδιζε συνέχιζε αν όχι έχανε τη σειρά του.
- Τζαμί: Συμμετέχουν δύο ομάδες παιδιών. Η μια φυλάει το τζαμί, που είναι δέκα κομμάτια από κεραμίδια, τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο. Η άλλη ομάδα βρίσκεται μακριά και προσπαθεί με μια μπάλα να ρίξει το τζαμί. Όταν καταφέρει κάποιος να το ρίξει σκορπών τα κεραμίδια και η ομάδα που το γκρέμισε, προσπαθεί και πάλι να το φτιάξει. Οι αντίπαλοι όμως το φυλάνε με τη μπάλα και όποιος χτυπηθεί αποχωρεί απ' το παιχνίδι. Αν καταφέρει η ομάδα να το φτιάξει, φωνάζει όλοι μαζί «τζαμί» και κερδίζουν πόντο.
- Κουρέλια: στήνουν κεραμίδια ή κουτί και προσπαθούν με πλάκες να τα γκρεμίσουν και έπρεπε η «μάννα» να τα ξαναστήσει και να πιάσει κυνηγώντας τον παίκτη.
- Γκατζιόλα ή μακριά γαϊδούρα: Συμμετέχουν δύο ομάδες. Ο πρώτος που στέκεται λέγεται κολώνα. Οι υπόλοιποι σκύβουν ο ένας πίσω από τον άλλο και κρατιούνται πίσω από τις μέσες τους. Η άλλη ομάδα πηδάει στις ράχες της πρώτης. Αφού πηδήξουν όλοι, μετράνε μέχρι το δέκα. Αν οι από κάτω αντέξουν γίνεται ανταλλαγή των ομάδων και το παιχνίδι ξαναξεκινά.

Σχολείο

Τα παλαιότερα χρόνια η Πλάτη είχε αρκετά παιδιά που έπαιζαν τα παραπάνω παιχνίδια και έδιναν ζωή στο χωριό. Το χωριό αποτέλεσε και σχολικό κέντρο της περιοχής, μιας και όπως προαναφέρθηκε βρίσκεται σε κεντρικό σημείο. Μάλιστα, υπήρξαν χρονιές σύμφωνα με τα λεγόμενα παππούδων, που στο σχολείο φοιτούσαν μέχρι και 90 μαθητές. Τις πρώτες χρονιές λειτουργίας υπήρχαν δύο κτίρια για την λειτουργία του σχολείου. Το ένα κτίριο βρισκόταν εκεί όπου βρίσκεται και το σημερινό σχολείο και το δεύτερο σε κάποιο κτίριο της πλατείας. Στο πρώτο φοιτούσαν μαθητές δευτέρας, πέμπτης και έκτης τάξης δημοτικού και στο δεύτερο κτίριο μαθητές πρώτης, τρίτης και τετάρτης. Βέβαια, τα κτίρια απο-

τελούνταν από μία σχολική τάξη και ένα γραφείο και συνεπώς τα μαθήματα γίνονταν συγχωνευμένα. Στα σημερινά χρόνια το χωριό έχει ελάχιστα παιδιά και το δημοτικό σχολείο του χωριού δεν λειτουργεί σχεδόν από το 2010 και έπειτα.

Εικόνα 4. Ομαδική φωτογραφία των παιδιών από το δημοτικό σχολείο της Πλάτης, το πρώτο σχολείο του χωριού τη δεκαετία του '50. Οι μαθητές της φωτογραφίας φοιτούν στην δευτέρα, πέμπτη και έκτη τάξη και βρίσκονται στο κτίριο όπου στεγάζεται και το σημερινό σχολείο (Πηγή: Β. Πασχαλίδου).

Επίλογος

Όπως συμπεραίνεται από τα παραπάνω, τα χωριά γενικότερα αλλά και του βορείου Έβρου ήταν χωριά με ζωντάνια. Πέραν των καθημερινών δυσκολιών και των βιοποριστικών προβλημάτων, οι άνθρωποι έμοιαζαν αυτόνομοι και χαρούμενοι. Οργάνωναν έθιμα και γιορτές και φαίνονταν να διασκεδάζουν τη ζωή. Βασικό χαρακτηριστικό είναι ότι τότε στα χωριά διέμεναν αρκετές οικογένειες και κάτοικοι, με το πέρασμα όμως των χρόνων, ολοένα και περισσότεροι κάτοικοι μετακόμιζαν στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα ή το εξωτερικό. Ως αποτέλεσμα τα χωριά άρχισαν να ερημώνουν και οι σημερινοί κάτοικοι είναι κυρίως άνθρωποι μεγάλης ηλικίας.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τον κύριο Ευάγγελο Μανωλά για όλες τις χρήσιμες παρατηρήσεις και οδηγίες έως την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας αλλά και γενικότερα.

Βιβλιογραφία

Κυρκούδης, Θ. (1997). Πλάτη: Αναδρομή στην Ιστορία του ΤΡΙΓΩΝΟΥ ΕΒΡΟΥ. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αιγαίο Βάρφης Ο.Ε.

Κυρκούδης, Θ. (2000). Το Τρίγωνο των Ποταμών και των Συνόρων. Δίκαια: Δήμος Τριγώνου.

Κυρκούδης, Θ. (2004). Τρίγωνο – η Μεσοποταμία του Έβρου. Δίκαια: Δήμος Τριγώνου.

Wikipedia (2020). Πλάτη Έβρου.

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%BB%CE%AC%CF%84%CE%B7_%CE%88%CE%B2%CF%81%CE%BF%CF%85

ΚΑΣΤΑΝΙΕΣ

Σταματούλα Πασχαλίδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στα βορειοανατολικά σύνορα της Ελλάδας βρίσκονται οι Καστανιές, ένα από τα γνωστότερα χωριά του Έβρου λόγω της γεωγραφικής τους θέσης αλλά και των γεγονότων που το έφεραν και το φέρνουν συνεχώς στην επικαιρότητα. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει την κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και πολιτική ιστορία των Καστανεών, όλα όσα προσδίδουν στο χωριό χαρακτήρα κοσμοπολίτικου, ανεπτυγμένου και, παράλληλα, γνήσια ελληνικού τόπου. Επιδιώκεται να παρουσιαστούν γεγονότα που μαρτυρούν την ιστορική συνέχεια των Καστανεών. Παράλληλα, περιέχονται πληροφορίες και μαρτυρίες για τις δραστηριότητες των κατοίκων των Καστανεών – επαγγελματικές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές, πνευματικές – τα ήθη και τα έθιμα, κτίσματα, πρόσωπα και γεγονότα που σε συνδυασμό με το πεδινό γεωμορφολογικό του ανάγλυφο και τη γεωπολιτική του θέση συνέβαλαν στη διαμόρφωση της κουλτούρας του και δικαιολογούν τους παραπάνω χαρακτηρισμούς. Μέσω όλων των παραπάνω αναφορών αναδεικνύεται η ιστορική πορεία του ελληνικού αυτού χωριού και αποτυπώνεται η εικόνα της ζωής στις Καστανιές κυρίως κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα μέχρι και σήμερα.

Λέξεις κλειδιά: *Καστανιές, ιστορία, ήθη και έθιμα, κτίσματα, δραστηριότητες των κατοίκων των Καστανεών*

Η Θράκη

Οι Καστανιές ανήκουν γεωγραφικά, ιστορικά και διοικητικά στη Θράκη. Κατά τη μυθολογία, η Θράκη (Σαμοθράκης 1963) ήταν η κόρη του Ωκεανού και της Παρθενώπης και αδελφή της Ευρώπης, της Ασίας και της Λιβύης. Η καταγωγή της μαρτυρά αφενός ότι οι κάτοικοι της αρχαίας Θράκης ήταν ένας μεγάλος λαός και αφετέρου τη συγγενεία του με τους Έλληνες με τους οποίους μαζί λάτρευαν τους ίδιους θεούς. Κατά τον Ηρόδοτο η Θράκη ήταν ο δεύτερος μεγαλύτερος λαός μετά τους Ινδούς. Οι Θράκες ήταν γενναίοι πολεμιστές και, παράλληλα, πνευματιστές που λάτρευαν τη φιλοσοφία, την ποίηση και τη μουσική, διδάσκοντάς τα σε όλους της Έλληνες. Η πλούσια ελληνική μυθολογία αναφέρει ημίθεους και μεγάλους άνδρες της Θράκης: τον μουσικό Ορφέα, τον ποιητή Μουσαίο, τον σοφιστή Πρωταγόρα, τον φιλόσοφο Δημόκριτο και πλήθος άλλων.

Η Θράκη ως ζωτικός χώρος χερσαίων και θαλάσσιων οδών, έζησε από τους προϊστορικούς χρόνους μετακινήσεις φυλών και εχθρικές επιδρομές. Από τη Θράκη πέρασαν οι Πέρσες, οι στρατιές του Μεγάλου Αλεξάνδρου, οι ρωμαϊκές λεγεώνες και αργότερα οι βυζαντινοί αυτοκράτορες. Στη νεότερη ιστορία στιγματίστηκε από τα εξακόσια χρόνια σκλαβιάς στους Τούρκους, τις διεκδικήσεις των Βούλγαρων και, στην ακόμη πιο πρόσφατη, από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχή, και όμως κατάφερε να επιβιώσει. Η ιστορία της Θράκης (Κυρκούδης 2004) αναφέρεται από τους μελετητές αφάνταστα σκοτεινή, καθώς τα στοιχεία που υπάρχουν είναι ελάχιστα. Είναι μια ιστορία γεμάτη αίμα, λεηλασίες, διωγμούς, αρπαγές, σφαγές, βιασμούς, μεταναστεύσεις, εκδιώξεις, εκκαθαρίσεις, που κρατούν δυσδιάκριτα τα ίχνη του παρελθόντος, για να φτάσουμε στον εικοστό αιώνα και τη συνθήκη της Λωζάννης στις 24 Ιουλίου 1923 βάσει της οποίας καθορίστηκαν τα ελληνικά σύνορα.

Ο Νομός Έβρου

Ο Νομός Έβρου στον οποίο υπάγονται οι Καστανιές φέρει το όνομά του από τον ποταμό Έβρο, που τον διαρρέει σε όλη του την έκταση. Ο σύγχρονος Νομός Έβρου με έκταση 4.242 τ.χ. – η οποία προέκυψε μετά τη συνθήκη της Λωζάννης το 1923 – είναι ο βορειοανατολικότερος νομός της Ελλάδας, μία από τις πέντε Περιφερειακές Ενότητες της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (Έβρος – Ροδόπη – Ξάνθη – Καβάλα – Δράμα) και περιλαμβάνει τους Δήμους Ορεστιάδας, Διδυμοτείχου, Σουφλίου, Αλεξανδρούπολης και Σαμοθράκης. Συνορεύει βορειοδυτικά με τη Βουλγαρία και βορειοανατολικά με την

Τουρκία. Οι Καστανιές σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας υπαγόταν στο βιλαέτι και Σατζάκι της Αδριανούπολης. Στο διάστημα που τα σύνορα της Ελλάδας περιλάμβαναν την Ανατολική Θράκη (Β.Ε. 1921) ήταν ένα από τα χωριά του νομού Αδριανούπολης.

Οι Καστανιές - Τα χαρακτηριστικά του τόπου - ανθρωπογεωγραφία

Στο βορειοανατολικό άκρο της Ελλάδας, το μοναδικό χερσαίο σύνορό της με την Τουρκία μήκους 12,5 χιλιομέτρων, βρίσκεται το χωριό Καστανιές. Οι Καστανιές διοικητικά (Νόμος 3852/2010) με τον τίτλο «Τοπική Κοινότητα Καστανεών» ανήκει στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, της Περιφερειακής Ενότητας Έβρου και στον Δήμο Ορεστιάδας, της Δημοτικής Ενότητας Βύσσας.

Το γεωμορφολογικό ανάγλυφο του χωριού είναι επίπεδο. Σημαντικό υδρογραφικό στοιχείο αποτελεί ο παραπόταμος Άρδας που πηγάζει από τα Όρη της Κούλας στη Βουλγαρία, εισέρχεται στην Ελλάδα από το χωριό Μηλέα, διαρρέει τον Νομό Έβρου σε όλο το πλάτος του και εκβάλλει στον ποταμό Έβρο, κοντά στην περιοχή του χωριού. Οι Καστανιές βρίσκονται βόρεια της πόλης της Νέας Ορεστιάδας, συνορεύουν με τα χωριά: νότια την Καβύλη, δυτικά τα Ρίζια, βόρεια τα Μαράσια, από τα οποία χωρίζονται με τον παραπόταμο Άρδα, και ανατολικά με την Αδριανούπολη.

Κύρια δραστηριότητα των κατοίκων αποτελεί η γεωργία. Σήμερα καλλιεργούνται κυρίως σιτάρι, βαμβάκι, ηλιόσπορο κ.ά., δραστηριότητες και καλλιέργειες πολύ διαφορετικές σε σχέση με το παρελθόν! Π.χ. έχει αφανιστεί παντελώς η καλλιέργεια και κατασκευή σκούπας, που αποτελούσε παραδοσιακή καλλιέργεια, του μεταξιού, του ζαχαροκάλαμου και πιο πρόσφατα η παραγωγή ζαχαρότευτλων, καθώς έκλεισε το Εργοστάσιο Ζαχάρεως, που λειτουργούσε στην Νέα Ορεστιάδα.

Μέσα στο χωριό, στον κεντρικό δρόμο, υπάρχουν πολλά μαγαζιά, κυρίως καφενεία, ταβέρνες, παντοπωλεία. Σε απόσταση 500 περίπου μέτρων από το χωριό των Καστανεών βρίσκεται ο παραπόταμος Άρδας με το παραποτάμιο δάσος του όπου υπάρχει ένα αναψυκτήριο. Ο χώρος αυτός προσελκύει πολλούς επισκέπτες και αποτελεί αξιοθέατο για Έλληνες και ξένους κατά τους καλοκαιρινούς κυρίως μήνες και ιδιαίτερα την περίοδο κατά την οποία πραγματοποιείται το «Φεστιβάλ Νέων» με παραποτάμιες εκδηλώσεις και πολλά δρώμενα: συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις, αθλητικές δράσεις, αγώνες αυτοκινήτων, αγώνες δρόμου, εκθέσεις.

Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2011 ο πληθυσμός των Καστανεών είναι 1.059 κάτοικοι, σημαντικά μειωμένος έναντι της απογραφής προηγούμενων δεκαετιών – 2001/1.516 κάτοικοι, 1981/1796 κάτοικοι, 1971/1826 κάτοικοι, 1961/2072 κάτοικοι, 1951/2015 κάτοικοι (Ντίντας 2020). Προγενέστερα στοιχεία για το μέγεθος του πληθυσμού της κοινότητας των Καστανεών δεν υπάρχουν στην Στατιστική Αρχή. Στοιχεία βρίσκονται στο «Λεξικόν Δήμων Κοινοτήτων και Συνοικισμών της Ελλάδας – Επί της Απογραφής του Πληθυσμού του Έτους 1920» Β.Ε. (1923) όπου καταγράφεται ότι οι Καστανιές (Τσιορέκ-Κιοϊ) υπαγόμενες άμεσα στην υποδιοίκηση της Αδριανούπολης είχαν πληθυσμό 1.499 κατοίκους. Επιπλέον, στρατιωτικές πηγές (Θεοτικός 1969) αλλά και οι κάτοικοι του χωριού αναφέρουν ότι, πριν από την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάννης λόγω της εύφορης πεδιάδας και της γειτνίασης με την Αδριανούπολη, ο αριθμός των κατοίκων ήταν κατά πολύ μεγαλύτερος. Δυστυχώς, συζητώντας με τον Πρόεδρο της Τοπικής Κοινότητας Καστανεών Σταύρο Τζιαμαλίδη (2021) ο αριθμός των κατοίκων των Καστανεών φθίνει συνεχώς, καθώς είναι γερασμένος και οι νέοι φεύγουν.

Η ιστορία του χωριού

Η ιστορία του χωριού (Αλεξανδρίδης 1994), χάνεται στο μακρινό παρελθόν και είναι στενά συνυφασμένη με την ιστορία της Θράκης και ιδιαίτερα της Αδριανούπολης. Απτές αποδείξεις της ακριβούς χρονολογίας ίδρυσής του δεν υπάρχουν, εντούτοις, η γειτνίασή της με την Αδριανούπολη, την άλλοτε ελληνική πόλη και νυν τουρκική με την ονομασία Edirne, το επίπεδο γεωμορφολογικό του ανάγλυφο με την εύφορη πεδιάδα και το πλούσιο υδρογραφικό δίκτυο σε συνδυασμό με τις μαρτυρίες των κατοίκων του χωριού που μεταφέρθηκαν από γενιά σε γενιά δεν μπορεί παρά να ενισχύουν τον ισχυρισμό.

Το κατά το παρελθόν κεφαλοχώρι της περιοχής φαίνεται να κατοικήθηκε σε όλες τις ιστορικές περιόδους:

- την εποχή του λίθου (10.000-7.000 π.Χ.), όπως αποδεικνύεται από τα λίθινα εργαλεία που βρέθηκαν σε κοντινή από το χωριό περιοχή (Κύρκογλου 2004),
- κατά την περίοδο των περσικών πολέμων, όπως αναφέρει ο Ηρόδοτος (Σαμοθράκης 1963), όταν τα στρατεύματα του Δαρείου έφτασαν δια μέσου του Έβρου ποταμού στον Αρτισκόν (Άρδα) ποταμό και έχτισαν στον τόπο μεγάλες κολώνες,

- τους ρωμαϊκούς και ελληνιστικούς χρόνους βάσει όσων οι κάτοικοι αναφέρουν (Αλεξανδρίδης 1994, Ντίντας 2020, Μπαχτσεβανίδης 2021) για την ύπαρξη μιας τούμπας.

Την μακραιώνη ύπαρξη του χωριού μαρτυρούν ακόμη και οι τάφοι στο νεκροταφείο του χωριού. Εκεί υπάρχουν μαρμάρινες πλάκες με χαραγμένα λόγια γραμμένα στη βυζαντινή γλώσσα που αναγράφουν ημερομηνία θανάτου 1784, μάλιστα λέγεται ότι αυτό ήταν το δεύτερο ή τρίτο νεκροταφείο του χωριού (Μπαχτσεβανίδης 2021).

Το χωριό κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ήταν πολύ μεγάλο. Εκτεινόταν δυτικά πέρα από τον Προφήτη Ηλία και μέχρι μια τούμπα, ορόσημο κατά τη Ρωμαϊκή και Βυζαντινή Αυτοκρατορία, όπου σήμερα βρίσκεται το χωράφι του Κωνσταντίνου Φαλάκη (Ντίντας 2020). Η τούμπα αυτή είχε συληθεί, όταν το 1919 στο διάστημα που ο γαλλικός στρατός μαζί με τον ελληνικό κατέλαβαν την περιοχή της Αδριανούπολης. Συγκεκριμένα, Γάλλοι αξιωματικοί αναζήτησαν πληροφορίες από τους κατοίκους του χωριού για την τούμπα, έμαθαν που βρίσκεται και ακολούθως αποκλείοντας την περιοχή ανέθεσαν σε 40 περίπου στρατιώτες να αφαιρέσουν το θησαυρό. Τη νύχτα τον φόρτωσαν σε κάρα και έφυγαν ανενόχλητοι και χωρίς να γίνουν αντιληπτοί (Αυγερινόπουλος 1977).

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας οι κάτοικοι υπέφεραν τα πάνδεινα, ιδιαίτερα, όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση. Οι Καστανιές, πολύ κοντά στα κέντρα αποφάσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, έζησαν τη σκληρότητα του κατακτητή δεχόμενοι απρόκλητα τα αντίποινα για τις επιθέσεις είτε τις νίκες των Ελλήνων επαναστατών. Οι Καστανιώτες, παρά τους διωγμούς και τις εκτεταμένες επιχειρήσεις των Τούρκων να κάψουν την επανάσταση, κατάφεραν να βοηθήσουν τον Αγώνα. Ένα γεγονός που αναφέρεται (Αλεξανδρίδης 1994) είναι ότι κάποιοι Καστανιώτες συμμετείχαν στην «Πανελλήνια Οργάνωση», που δημιουργήθηκε στην Αδριανούπολη με στόχο την παροχή βοήθειας στον αγώνα για την απελευθέρωση. Μεταξύ των μελών ήταν ο Καστανιώτης Δημήτριος Μητακίδης, μαθητής τότε Γυμνασίου. Ένα ατυχές περιστατικό από τη δράση της οργάνωσης το 1911 συνέβη όταν, κατά τη μεταφορά όπλων για τον εξοπλισμό των επαναστατών κρυμμένων μέσα σε βαρέλια λαδιού, ένα βαρέλι έπεσε και άνοιξε. Το γεγονός αυτό έγινε αντιληπτό από τους Τούρκους και είχε ως συνέπεια την αναζήτηση και την καταδίωξη των μελών της οργάνωσης, οι οποίοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την περιοχή.

Τον Σεπτέμβριο του 1912 με το ξέσπασμα των Βαλκανικών Πολέμων η στάση των Τούρκων έγινε ακόμη πιο σκληρή. Όπως ανέφερε η Αναστασία Βαλδουράνη (2021), οι Τούρκοι μπήκαν στο χωριό και διέταξαν την εκκένωσή του, οι κάτοικοι σκορπίστηκαν στα γύρω χωριά: Στέρνα, Δίλοφο, Πεντάλοφο, Ορτάκιοϊ κ.ά. Η οικογένεια της πήγε στο Ορτάκιοϊ, εκεί οι συνθήκες ήταν άθλιες, πείνα, ψείρες, κακουχίες. Όταν επέστρεψαν τον Μάρτιο του 1913, βρήκαν τα σπίτια τους καμένα.

Κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο για έξι μήνες το χωριό βρέθηκε στα χέρια των Βουλγάρων. Η στάση τους, καθώς προσπαθούσαν να προσαρτήσουν τα εδάφη της περιοχής της Αδριανούπολης, περιγράφεται ακόμη πιο σκληρή: σκότωσαν, έκλεψαν, έκαψαν, βίασαν γυναίκες. Στα τέλη του 1913 με τη Τουρκοβουλγαρική συνθήκη η περιοχή παραχωρήθηκε ξανά στους Τούρκους. Οι Βούλγαροι φεύγοντας (Ντίντας 2020) συνέλαβαν 52 Έλληνες μεταξύ αυτών 25 Καστανιώτες, ένας εκ των οποίων σώθηκε. Το γεγονός, (Αθανασιάδης 2020), κατέγραψαν: ο Έντμοντ Ζέμερ, ξένος ανταποκριτής στην εφημερίδα Pester Lloyd της Βουδαπέστης, που ανέφερε την ελεεινή εντύπωση που του προκάλεσε το θέαμα 44 θυμάτων «κατακρεουργημένων και δεμένων πισθάγκωνα ανά τέσσερις, που απεσύρθησαν από τον Άρδα» και ο Πιερ Λοτί, Γάλλος μυθιστοριογράφος με τηλεγράφημα στην εφημερίδα Daily Telegraph, που ανέφερε ότι την τελευταία νύχτα της βουλγαρικής κατοχής οι Έλληνες τέσσερις-τέσσερις δεμένοι ρίχτηκαν στον ποταμό Άρδα και πως έγιναν σφαγές και ληηλασίες. Το γεγονός επιβεβαιώνει ο Χαρίλαος Κουσινίδης (2021) του οποίου ο προπάππος του Στρατίδης Χρήστος, ήταν αυτός που διασώθηκε.

Τη σκληρότητα των Τούρκων και τα δεινά που προκάλεσαν στους κατοίκους τα περιγράφει πολύ παραστατικά το ποίημα που βρέθηκε στο αρχείο της Αρβανιτίδου Μαρίας (Παπαναστασίου 2005) «Αι Πνιγείσαι Τσιρεκιώτισσαι». Το ποίημα εξιστορεί πως τρεις κοπέλες από τις Καστανιές για να μην πέσουν στα χέρια των Τούρκων και τις ατιμάσουν, προτίμησαν να αυτοκτονήσουν πέφτοντας στον Άρδα.

Οι Καστανιές βρέθηκαν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τα έτη 1922-1923 με τον καθορισμό των συνόρων του ελληνικού κράτους. Με τη Συνθήκη της Λωζάννης οι Καστανιές ήταν το μοναδικό χωριό από τα χωριά της ευρύτερης περιφέρειας της Αδριανούπολης που αναγνωρίστηκε (Θεοτικός 1969) η ελληνικότητά του και κατόπιν επίπονων διαπραγματεύσεων αποδόθηκε στην Ελλάδα.

Με την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Ντίντας 2020) οι Καστανιώτες κλήθηκαν στον αγώνα. Οι Γερμανοί στις Καστανιές έφτασαν τον Απρίλιο του 1941, κάποιοι προσπάθησαν να οργανωθούν

για να τους ανατρέψουν. Αυτό έγινε αντιληπτό από τους Γερμανούς και τους εκτέλεσαν. Μεταξύ των εκτελεσθέντων ο πατέρας του δάσκαλου και τέως διευθυντή του Δημοτικού Σχολείου Καστανεών Κωνσταντίνου Ντίντα, ο Νικόλαος Ντίντας.

Ονοματοδοσία του χωριού

Στο «Λεξικόν των Δήμων, των Κοινοτήτων και των Συνοικισμών της Ελλάδας» Β.Ε. (1921), που σχετίζεται με την απογραφή που διενεργήθηκε κατά το 1920, με το όνομα: Καστανιές μετονομάστηκε το χωριό με το τουρκικής προέλευσης όνομα: «Τσορέκ-κιοϊ».

Οι απόψεις για την ονοματοδοσία του χωριού ως Καστανιές δίστανται. Σύμφωνα με μία άποψη (Αλεξανδρή 1994), που βασίζεται σε προφορικές μαρτυρίες, το χωριό πήρε το όνομα Καστανιές από την Καστανούσα ή Καστανατσός, μιας αρχαίας κωμόπολης που προϋπήρχε στον ίδιο χώρο, την ύπαρξη της οποίας αποδεικνύει ένας ασημένιος δίσκος, αφιέρωμα ενός Κωνσταντινοπολίτη στην εκκλησία του χωριού. Ο δίσκος αυτός δεν υπάρχει σήμερα, εντούτοις αναφέρεται σε όλα τα βιβλία που αφορούν την ιστορία του χωριού (Αλεξανδρή 1994, Χ.Ο 1994, Ντίντας 2020). Μια δεύτερη εκδοχή της ονομασίας του χωριού παρατίθεται από τον Ντίντα (2020), σύμφωνα με αυτήν κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων το 1912 οι κάτοικοι καταδιωκόμενοι από το χωριό βρέθηκαν στο Ορτάκιοϊ της Βουλγαρίας, όπου αισθανόμενοι ντροπή για την τουρκική ονομασία του χωριού Τσορέκ-κιοϊ, ανέφεραν ότι προέρχονται από ένα χωριό με πολλά μεγάλα δέντρα καστανιάς στην πλατεία. Έτσι με την απελευθέρωση από τους Τούρκους το χωριό πήρε το όνομα Καστανιές. Μια τρίτη άποψη (Κατρούδη 2021) είναι ότι το χωριό παλιά είχε πολλές καστανιές στο χώρο του σημερινού γηπέδου. Σήμερα όμως στο χωριό δεν υπάρχουν καστανιές και το γεγονός αυτό αποδυναμώνει τον ισχυρισμό.

Επί Τουρκοκρατίας και μέχρι την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης το χωριό αναφέρεται με το όνομα - Τσορέκ-κιοϊ ή Τσερέκιοϊ ή Τσι(ε)ρέκιοϊ ή Τσιρέκιοϊ (Tchörek-Keuy). Προέρχεται από τις λέξεις τσι(ε)ρέκ, που στην τουρκική γλώσσα σημαίνει ένα τέταρτο (1/4) και το κιοϊ που σημαίνει χωριό. Το τουρκικό όνομα κατά μία εκδοχή προέκυψε από το γεγονός της εμφάνισης επιδημίας χολέρας ή πανώλης, από την οποία κατάφερε να επιζήσει μόνο το ένα τέταρτο των κατοίκων. Με δεδομένο ότι οι Τούρκοι έδιναν αμέσως τουρκικά ονόματα στις περιοχές που καταλάμβαναν βάσει κάποιου ιδιαίτερου χαρακτηριστικού ή συνταρακτικού γεγονότος που εντόπιζαν, η εκδοχή αυτή θεωρείται η πιο παραδεκτή (Αλεξανδρίδης 1994). Επιδημίες χολέρας στην περιοχή της Αδριανούπολης αναφέρονται (Αλεξανδρίδης 1994, Κυρκούδης 2002) τα έτη 1347-48 και στα τέλη του 17ου αι. Σε κάθε περίπτωση οι επιδημίες ήταν σύνηθες φαινόμενο, κυρίως από την άγνοια των κανόνων υγιεινής αλλά και λόγω των συνθηκών. Μια δεύτερη εκδοχή, η οποία απορρίπτεται, είναι ότι το χωριό κάηκε από τους Τούρκους. Όμως η παρουσία ενός ενοικιαστήριου εγγράφου με ημερομηνία 27 Νοεμβρίου 1884, σύμφωνα με το οποίο φαίνεται ότι οι κάτοικοι του Τσορέκ-κιοϊ νοίκιασαν το παντοπωλείο του χωριού στον Βασίλη Χατζή του Ευσταθίου, αποτελεί απόδειξη πως δεν ευσταθεί.

Η κοινωνία των Καστανεών

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ο πληθυσμός των Καστανεών παρά το πέρασμα τόσων εχθρικών στρατευμάτων και τη γειτνίαση του με τους Οθωμανούς Τούρκους κατάφεραν να μην αλλοιωθεί η συνείδησή τους και να μην αλλαξοπιστήσουν. Η εξήγηση (Ντίντας 2020) βρίσκεται στο γεγονός ότι ο πληθυσμός των Καστανεών έχοντας ρίζες ελληνικές, θρακικές, αγωνίστηκε και πέτυχε να τις κρατήσει, να μείνει εθνικά αναλλοίωτος, ελληνικός ορθόδοξος χριστιανικός πληθυσμός χάρη στη βαθιά ελληνική συνείδηση, την ορθόδοξη πίστη του και κυρίως στο ότι κατάφεραν με κάθε τρόπο να αποτρέψουν τους Τούρκους να εγκατασταθούν στο χωριό.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, ο πληθυσμός του χωριού ήταν σε ποσοστό 90% ορθόδοξος χριστιανικός με καθόλα ελληνική συνείδηση και συνήθειες (Βογιατζής 1998). Γενναία παλικάρια (Ντίντας 2020) κατά την περίοδο αυτή ντυμένα σαν φαντάσματα (καμκάμια) περιφέρονταν στους δρόμους τα βράδια, κρύβονταν στα πηγάδια, ξεπετάγονταν και προκαλούσαν τον τρόμο στους Τούρκους.

Από το χωριό πέρασαν κατά χιλιάδες οι πρόσφυγες, λίγοι από αυτούς κάθισαν, με την ελπίδα να επιστρέψουν στα σπίτια τους από τα οποία εκδιώχθηκαν στην κυριολεξία. Σε σχέση όμως με τις άλλες περιοχές, όπου έστησαν οι πρόσφυγες τα νέα τους σπίτια, κατά ομάδες, λίγοι από αυτούς έμειναν στις Καστανιές, ίσως γιατί το χωριό ήταν πυκνοκατοικημένο, ίσως πάλι γιατί με τις υπερχειλίσεις του Άρδα ήταν αδύνατο να στήσουν εκεί τα νέα τους σπίτια. Οι κάτοικοι τους φιλοξένησαν, τους φρόντισαν και ιδιαίτερα τα ορφανά που κάποια από αυτά τα υιοθέτησαν (Ντίντας 2020).

Οι Καστανιώτες είχαν και έχουν άριστες σχέσεις με τους κατοίκους των γειτονικών χωριών αλλά και τους απλούς κατοίκους του γειτονικού κράτους, τους Τούρκους, όταν δεν υπάρχουν διεκδικήσεις εκ μέρους τους. Χαρακτηριστικό των καλών σχέσεων με τους απλούς Τούρκους πολίτες οι επισκέψεις που γίνονταν και γίνονται και οι φιλίες που διατηρούνται με πολλούς από τους κατοίκους της ευρύτερης της περιοχής της Αδριανούπολης εκατέρωθεν. Σε άρθρο της η τουρκική εφημερίδα Hudut (Orkun 2020) αναφέρεται στις επισκέψεις Τούρκων τουριστών στο χωριό των Καστανεών από το 1952, επειδή είναι πολύ κοντά και αποτελούν έναν ενδιαφέρον προορισμό, όπου πηγαίνουν οι Τούρκοι, ακόμη και από τη Κωνσταντινούπολη, για να απολαύσουν τα νόστιμα φαγητά στα εστιατόρια του χωριού και να διασκεδάσουν.

Η καθημερινότητα των κατοίκων κατά τον 20ο αιώνα

Στην πλειοψηφία οι κάτοικοι ήταν γεωργοί και κτηνοτρόφοι. Οι άνδρες πήγαιναν με το κάρο στο χωράφι, κάποιες φορές και οι γυναίκες, μαζί και τα παιδιά. Καλλιεργούσαν χωράφια εντός και εκτός του χωριού: στα Μαράσια, τη Στέρνα, τον Βάλτο, τον Δίλοφο. Βασικές καλλιέργειες ήταν η σκούπα, το σουσάμι, ζαχαροκάλαμο, το γέννημα (στάρι). Το ψωμί το ζύμωναν και το έψηναν μόνες τους οι γυναίκες. Λάδι έπαιρναν από το σουσάμι, που το επεξεργαζόταν και αυτό μόνοι τους, όπως και το ζαχαροκάλαμο που το πατούσαν και έβγαζε ένα πηχτό γλυκό χυλό, που αναμειγνύοντάς το με κομμάτια κολοκύθας έφτιαχναν το «ριτσέλι» (Μπαχτσεβανίδης 2021).

Οι περισσότερες δουλειές γίνονταν με τα χέρια, είχαν τον μπαλτά και το πριόνι για να κόβουν τα ξύλα, την τσάπα και το μπέλι (τσάπα) για να σκάβουν τη γη, τον καθαυρά (δρεπάνι) για να θερίζουν. Σε όλα τα σπίτια είχαν ζώα. Από τις αγελάδες έπαιρναν το γάλα και είχαν τουλάχιστον δύο για να σέρνουν το κάρο. Είχαν πουλερικά – κότες, χήνες, πάπιες, γαλοπούλες για το κρέας και τα αυγά τους (Παπαναστασίου 2005).

Το μαγείρεμα και η φροντίδα των παιδιών ήταν ευθύνη των γυναικών (Βαλδουράνη 2021). Επιπλέον, οι γυναίκες έγνεθαν το μαλλί, ύφαιναν στον αργαλειό ρούχα και στρωσίδια, έπλεναν τα ρούχα στη σκάφη. Το νερό για να πλύνουν το έπαιρναν από τον Άρδα. Γέμιζαν τενεκέδες, το πήγαιναν στο σπίτι, το έριχναν στο καζάνι και άναβαν φωτιά για να το ζεστάνουν. Μετά με μια καμπάκα (κολοκύθα ξερή, άδεια στο εσωτερικό της) έριχναν το νερό στην σκάφη έριχναν θυλοστάχτη (άσπρη στάχτη μένει πάνω μετά την καύση του ξύλου) για να αφρίσει και έπλεναν.

Τα παιδιά πήγαιναν στο σχολείο, αλλά από τον Μάρτη και μετά σταματούσαν, γιατί βοηθούσαν στα ζώα και τα χωράφια. Το σχολείο δεν ήταν υποχρεωτικό και οι δάσκαλοι αυστηροί οπότε εύκολα διέκοπταν τη φοίτησή τους (Μπαχτσεβανίδης 2021).

Το νερό που χρειαζόταν για να πουν και να καθαριστούν το προμηθευόταν από τον Άρδα. Υπήρχε νερούλας που πήγαινε κάτω στο ποτάμι φόρτωνε βαρέλια με νερό και στη συνέχεια το πωλούσε (Κατρούδη 2021). Στη συνέχεια φτιάξανε πηγάδια μέσα στο χωριό, σε κάθε γειτονιά υπήρχε ένα πηγάδι, σε κάποια από αυτά τοποθετούσαν μηχανισμό με μοχλό (τσικρίκι) για να ανεβάσουν το νερό είτε έβαζαν τουλούμπα και δίπλα έκαναν γούρνες για να πίνουν τα ζώα. Με τον καιρό κάθε οικογένεια είχε το πηγάδι της και μερικοί στα χωράφια τους, ώστε να έχουν φρέσκο νερό.

Τον ελεύθερό τους χρόνο οι Καστανιώτες διασκεδάζαν, οι άνδρες πήγαιναν στα καφενεία, οι νέοι μαζεύονταν στο μέρος όπου είναι τώρα η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου ή στην κοινότητα. Οι μεγαλύτερες γυναίκες έκαναν λόντζια (γυναικεία παρέα), άλλη σε κάθε γειτονιά. Οι νεότερες μαζεύονταν σε σπίτια και έλεγαν μασάλια (κουβέντιαζαν), γελούσαν, τραγουδούσαν και κεντούσαν τα προικιά τους. Αργότερα έγιναν και εξοχικά που πήγαιναν και οι κοπέλες. Καθημερινές και γιορτινές όλοι μικροί, μικροί-μεγάλοι έκαναν βόλτες στον κεντρικό δρόμο, από την πλατεία μέχρι το τελωνείο.

Το δίκτυο ύδρευσης κατασκευάστηκε στο χωριό τη δεκαετία του '60 παράλληλα με τη δεξαμενή που βρίσκεται στην είσοδο του χωριού. Από τις πρώτες βρύσες που κατασκευάστηκαν μία ήταν η κεντρική βρύση στην πλατεία του χωριού και μια μπροστά στην εκκλησία, αυτή έγινε με την πρώτη γεώτρηση του Ινστιτούτου Γεωργικών Μελετών Ελλάδας.

Στις εύφορες πεδιάδες του χωριού, οι Καστανιώτες στα κτήματά τους καλλιεργούσαν σιτάρι, κριθάρι, καλαμπόκι, σόργων, σουσάμι, φασόλια, φακές, μπιζέλια, κουκιά, ρεβίθια, κρεμμύδια, σκόρδα, ζαχαρότευτλο, ζαχαροκάλαμο. Στους λαχανόκηπους μέσα και έξω από το χωριό προς τον Άρδα ποταμό αλλά και στα περίχωρα υπήρχαν κάθε είδους λαχανικά ντομάτες, αγγούρια, πράσα, πιπέρια, καρότα, παντζάρια, μαϊντανό, σέλινο, άνηθο, κολοκύθες για να ετοιμάζουν οι Καστανιώτισσες τις θρακιώτικες νοστιμιές τους: μιλίνες, μικίκια, τουρσί, ντολμάδες, λαχανιά, πλιγούρι, τραχανά, μπου-

μπάρ κ.ά. Συνδεδεμένα με τη γεωργική και κτηνοτροφική καλλιέργεια ήταν και τα επαγγέλματα: του αγελαδάρη, του χοιροβοσκού και του πτηνοβοσκού, του αραμπατζή (καροποιού), του πεταλωτή, του έμπορα και του ζωέμπορα.

Άλλες επαγγελματικές δραστηριότητες των κατοίκων

Στις Καστανιές ήταν λίγοι οι κάτοχοι μεγάλων εκτάσεων γης, οι περισσότεροι είχαν μικρές εκτάσεις, γι' αυτό είχαν και άλλες ασχολίες (Μπαχτσεβανίδης 2021). Υπήρχαν χτίστες, καροποιοί, πεταλωτές, ναλμπάντηδες (τσαγκάρηδες) που κατασκεύαζαν τσαρούχια είτε κουντούρια (σκαρπίνια) από ντόπια δέρματα είτε εισαγόμενα, η μπάμπω (μαία) που βοηθούσε τις γυναίκες να γεννήσουν, ραφτάδες, μοδίστρες, μπαρμπέρηδες, βαρκάρηδες και ψαράδες, αμαξάδες, ξυλοκόποι, επιπλοποιοί, σιδηρουργοί, κεντήστρες. Υπήρχαν τσομπάνηδες που αναλάμβαναν τη φύλαξη των ζώων των κατοίκων του χωριού, όταν αυτά δεν τα πήγαιναν για δουλειά. Επίσης, υπήρχαν τεχνίτες και κοντά σε αυτούς μαθητευόμενοι. Όλοι οι άνθρωποι είχαν το όραμα να γίνουν κάτι, να μάθουν κάποιο επάγγελμα για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην, οι Καστανιώτες ήταν δουλευταράδες και νοικοκυραίοι (Μπαχτσεβανίδης 2021).

Σταθμός στην ιστορία των Καστανεών (Δεμισκίδης 2021) και μια από τις βασικότερες επαγγελματικές δραστηριότητες των κατοίκων ήταν η καλλιέργεια και η επεξεργασία των σόργων ή φουρκάλια ή φκάλια (σκουπόχορτο). Οι οικοτεχνίες και βιοτεχνίες που αναπτύχθηκαν σε σχέση με αυτή τη δραστηριότητα στήριξαν για πολλά χρόνια τα εισοδήματα των ανθρώπων που συνδέονταν με τη σκούπα άμεσα (αγρότες, εργάτες), ή έμμεσα (μεταφορείς, ξυλουργοί κ.ά.) αλλά και την οικονομία της περιοχής, καθώς ο παραγόμενος πλούτος ώθησε στην παραμονή των κατοίκων στην ακριτική περιοχή, στη δημιουργία έργων υποδομής και στη βελτίωση των συνθηκών ζωής τους.

Στη δεκαετία του '80 με την εισαγωγή των μηχανοκίνητων οχημάτων κάποια από τα παλιά επαγγέλματα χάθηκαν και στη θέση τους εμφανίστηκαν νέα επαγγέλματα όπως του ηλεκτρονικού, του μηχανικού αυτοκινήτου, του ταξιτζή, του βενζινοπώλη, του ελαιοχρωματιστή, των καπνοδοχοκαθαριστών, του πωλητή καυσόξυλων.

Στις Καστανιές ανέκαθεν υπήρχαν πολλά καταστήματα. Σχεδόν σε κάθε γειτονιά υπήρχε και ένα παντοπωλείο που, όπως αναφέρει ο Μπαχτσεβανίδης (2021), μπορούσε να προμηθευτεί κάποιος τα πάντα. Επίσης, υπήρχαν πολλά καφενεία και ταβέρνες που τα επισκεπτόταν οι κάτοικοι του χωριού και οι κάτοικοι των γύρω περιοχών Έλληνες και ξένοι.

Σήμερα οι γεωργικές εργασίες, των λίγων τώρα πια κατοίκων που έχουν μείνει στις Καστανιές, διαφοροποιούνται αρκετά ως προς το είδος και τον τρόπο καλλιέργειας σε σχέση με το παρελθόν. Τώρα πια η καλλιέργεια των χωραφιών γίνεται με τη χρήση γεωργικών μηχανημάτων και οι ανάγκες για εργατικά χέρια είναι μικρότερες. Αυτό οδήγησε πολλούς κατοίκους να μεταναστεύσουν σε μεγάλες πόλεις της Ελλάδας και στο εξωτερικό. Η μεγάλη πλειοψηφία των κατοίκων που διαμένουν στο χωριό είναι συνταξιούχοι, οι κατ' επάγγελμα αγρότες προκειμένου να ανταποκρίνονται στα έξοδα καλλιεργούν πολλά στρέμματα γης.

Η κοινότητα των Καστανεών

Στην περίοδο της Τουρκοκρατίας τη διοίκηση ασκούσαν Καστανιώτες ευκατάστατοι και με κύρος. Το Κοινοτικό Συμβούλιο απαρτιζόταν από 5-6 μέλη, που μεταξύ τους επέλεγαν τον Πρόεδρο (Μουχτάρη). Το Συμβούλιο όριζε ετησίως τους βοηθούς του: τον Γραμματικό για τη διαχείριση της αλληλογραφίας, τον Κλητήρα (Κεχαγιά) που μετέφερε την αλληλογραφία είτε καλούσε τους κατοίκους, γυρνώντας στις γειτονιές και φωνάζοντας είτε χτυπώντας ένα τύμπανο, τέσσερις νυχτοφύλακες (πασβαντήδες), τέσσερις αγροφύλακες (μπεχτσήδες) για την φύλαξη της παραγωγής μέχρι τη μεταφορά της στις αποθήκες των σπιτιών. Επίσης, το Συμβούλιο όριζε τους αγελαδάρηδες του χωριού, τους χοιροβοσκούς, τους πτηνοβοσκούς για τις γαλοπούλες, ήταν αρμόδιο για την λειτουργία του σχολείου και του πορθμείου (κοινοτική βάρκα που μετέφερε τους ανθρώπους με τα κάρα και τα ζώα στα Μαράσια). Εκτός των παραπάνω, καθώς δεν επιτρεπόταν από τους Τούρκους η φορολόγηση των κατοίκων, το Κοινοτικό Συμβούλιο φρόντιζε να συγκεντρώνει χρήματα διοργανώνοντας κρυφούς εράνους και έθιμα, όπως το έθιμο του Μπέη (Ντίντας 2020).

Επισήμως από την ελληνική πολιτεία η Κοινότητα Καστανεών ιδρύθηκε το 1923. Την περίοδο 1932-1934 στην Κοινότητα Καστανεών περιλήφθησαν τα χωριά Αρζος, Καναδάς, Δίλοφος και Μαράσια.

Το κτήριο της κοινότητας Καστανεών βρισκόταν στη θέση που βρίσκεται σήμερα η παιδική χαρά, απέναντι από τον αλευρόμυλο. Ήταν ένα μονώροφο κτίσμα (Μπαχτσεβανίδης 2021). Καταστράφηκε το

1912 από τους Τούρκους και μαζί του πολλά έγγραφα, που θα μπορούσαν να δώσουν περισσότερες απτές αποδείξεις για την ιστορία του χωριού. Στη θέση του χτίστηκε νέο κτήριο όπου συστεγαζόταν το ταχυδρομείο, το τελωνείο, η αστυνομία και το ειρηνοδικείο (Αυγερινόπουλος, 1977). Ακολούθως, κτίστηκε νέο κοινοτικό κατάστημα κοντά στην πλατεία του χωριού, εκεί όπου παλιότερα ήταν οχυρά του στρατού και τα οποία ισοπεδώθηκαν κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Στο κτήριο υπήρχε αποθήκη καθώς και χώρος διανυκτέρευσης φιλοξενούμενων. Δίπλα σ' αυτό υπήρχε το Ιατρείο του χωριού, με γιατρό που πληρωνόταν κατά το ήμισυ από το κράτος και το υπόλοιπο με έρανο από την Κοινότητα. Δίπλα στην Κοινότητα το 1950 κατασκευάστηκε και υπάρχει μέχρι και σήμερα ένα πάρκο με δέντρα, θάμνους και καλλωπιστικά φυτά. Στον ίδιο χώρο έγινε και μία παιδική χαρά (Ντίντας 2020).

Το παλιό κτήριο αντικαταστάθηκε από νυν κτίριο της Κοινότητας που κατασκευάστηκε το 1970. Είναι ένα όμορφο διάροφο κτήριο, με πολλούς χώρους. Στο ισόγειο φιλοξενεί τη βιβλιοθήκη του χωριού.

Η πλατεία του χωριού

Εικόνα 1. Η σύγχρονη πλατεία των Καστανεών. Αριστερά διακρίνεται το κτίριο της Κοινότητας, μπροστά η κυκλική πλατεία με αμφιθεατρική εξέδρα και πίσω το καταπράσινο άλσος (Σ. Πασχαλίδου 2021).

Η πρώτη πλατεία, που αναφέρεται από τους κατοίκους, κατασκευάστηκε τη δεκαετία του '70. Εκεί υπήρχε παλιότερα στο κέντρο ένα σιντριβάνι, παγκάκια, τουλούμπα, που αντικαταστάθηκε με βρύση, και ένα μεγάλο ρολόι. Το σχήμα της ήταν ακανόνιστο, καθώς αποτελούσε κόμβο. Η πλατεία ήταν μεγάλη και εντυπωσιακή. Εκεί συγκεντρώνονταν όλοι οι Καστανιώτες καθημερινές και γιορτινές, κυρίως όμως για να αναβιώσουν τοπικά έθιμα και να διασκεδάσουν με θρακιώτικους χορούς – μπαϊντούσκα, ζωναράδικο, συρτό, γκίκνα κ.ά. Το 2015 έγινε αναμόρφωση της πλατείας και ενώθηκε με το κοινοτικό κατάστημα. Για τη διαμόρφωσή της υψώθηκε μία αμφιθεατρική εξέδρα, που μπροστά έχει ελεύθερο κυκλικά διαμορφωμένο χώρο, που επιτρέπει στους κατοίκους και στους επισκέπτες του χωριού να ξαποστάσουν αλλά και να παρακολουθήσουν διάφορα δρώμενα.

Οι εκκλησίες του χωριού

Στις Καστανιές, σύμφωνα με τις πληροφορίες που παραθέτει ο Ντίντας (2020), παλαιότερα υπήρχαν δύο ναοί χτισμένοι επί Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: ο ένας του Αγίου Νικολάου δυτικά του χωριού και ο άλλος του Αγίου Γεωργίου νότια, στη θέση που είναι σήμερα τα κοιμητήρια. Και οι δύο ήταν κατασκευασμένοι με πλίνθους (κιρπίτσια). Ο ναός του Αγίου Νικολάου καταστράφηκε ολοσχερώς κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Μετά τη επιδημία χολέρας οι κάτοικοι μεταφέρθηκαν κοντά στον ποταμό Άρδα. Προκειμένου οι κάτοικοι να εκκλησιάζονται έκτισαν νέο ναό για τον προστάτη του χωριού, τον Άγιο Γεώργιο, στη θέση που βρίσκεται σήμερα. Ο ναός αυτός, σύμφωνα με μια επιγραφή που βρέθηκε, ξεκίνησε να χτίζεται στα 1878 και ολοκληρώθηκε το 1892. Καταστράφηκε κατά τα έτη 1912-1913 και οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να τον ξαναχτίσουν με ξύλα και σανίδες, όταν επέστρεψαν από το Ορτάκιοϊ, όπου είχαν πάει κνηγμένοι από τους Τούρκους. Ο δεύτερος αυτός ναός διατηρήθηκε μέχρι τα έτη 1928-1929.

Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου

Το κτήριο του Ιερού Ναού του Αγίου Γεωργίου, βυζαντινού ρυθμού, χτίστηκε με πρωτοβουλία του Μητροπολίτου Ορεστιάδας, Πολύκαρπου Βαρβάκη. Αυτός προέτρεψε τους κατοίκους, βάζοντας ο ίδιος χρήματα, να συνεισφέρουν για να χτιστεί νέος ναός. Η ανέγερση του ναού ξεκίνησε το 1928 και ολοκληρώθηκε το 1931.

Ο σύγχρονος ναός του Αγίου Γεωργίου είναι εντυπωσιακός, με καμπαναριό 17 μέτρων που στην κορυφή του φωταγωγείται από σταυρό από τη δεκαετία του '50 (Δεμισκίδης 2021). Στο εσωτερικό του εντύπωση προκαλεί το τέμπλο με τις φορητές βυζαντινές εικόνες, κατασκευασμένες το 1920 στη Σχολή Αγιογραφίας Αδριανούπολης. Οι τοίχοι διακοσμούνται με αγιογραφίες και στον θόλο υποβαστώνται μεγαλοπρεπείς πολυέλαιοι. Ο ναός ανακαινίστηκε το 2013 και αντικαταστάθηκαν τα στασίδια, τα πλακάκια του δαπέδου και το τέμπλο από λευκό που ήταν χρωματίστηκε βυσσινί. Εξωτερικά χτίστηκε Αρχονταρίκι για την τέλεση θρησκευτικών εκδηλώσεων. Το προαύλιο καλύφθηκε με πλακάκια πεζοδρομίου, κατασκευάστηκε κίосκι και χτίστηκε ο περίβολος με το παρεκκλήσι του Αγίου Ραφαήλ, Αγίου Νικολάου και Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού (Ντίντας 2020).

Εικόνα 2.

Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου
(Χ. Παπαλαμπίδης 2021).

Το εξωκκλήσι του Προφήτη Ηλία

Το εξωκκλήσι του Πύρινου Προφήτη Ηλία βυζαντινού ρυθμού βρίσκεται δυτικά και σε απόσταση 600 μέτρων από τον οικισμό των Καστανεών. Χτίστηκε κατά τα έτη 1972-1974 σε ένα ύψωμα με εμβαδόν περίπου 30 τ.μ. Το 1971 αποφασίστηκε η δενδροφύτευσή του που στο μεγαλύτερο έγινε από τους μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Καστανεών και του Γυμνασίου Ριζίων. Τα πεύκα αυτά κήκαν σε τρεις πυρκαγιές και η δενδροφυτευμένη περιοχή περιορίστηκε γύρω από τον ναό. Οι λόγοι ανεγέρσεως του που αναφέρονται είναι: η ευκαιρία που δόθηκε λόγω του αναδασμού την περίοδο εκείνη, το ενδιαφέρον των κατοίκων για το χτίσιμο εξωκκλησίου ναού, οι κεραυνοί που κόστισαν τη ζωή σε κατοίκους των Καστανεών (Ντίντας 2020, Μπαχτσεβανίδης 2021). Στην κατασκευή του παρεκκλησίου, τις μετέπειτα επισκευές και τη συντήρησή του συνέβαλαν και συμβάλλουν, δωρίζοντας χρηματικά ποσά και προσφέροντας εργασία, οι κάτοικοι του χωριού αλλά και άνθρωποι και από τις γύρω περιοχές.

Εικόνα 3.

Πύρινος Προφήτης Ηλίας
(Χ. Παπαλαμπίδης 2021).

Το παρεκκλήσι του Αγίου Χριστόφορου

Στις όχθες του ποταμού Άρδα, εκεί που τα καλοκαίρια συγκεντρώνεται πολύς κόσμος για το «Φεστιβάλ Νέων» αλλά και όλον τον χρόνο για να διασκεδάσει, το 2000 χτίστηκε επί προεδρίας του Απόστολου Αγγελίδη και με πρωτοβουλία του τότε εφημέριου του χωριού και νυν Αρχιμανδρίτη Βαρθολομαίου Αστεριάδη το παρεκκλήσι του Αγίου Χριστόφορου, ως προστάτη των χωραφιών, των οδοιπόρων και του Σώματος Εφοδιασμού – Μεταφορών του Στρατού. Στη μνήμη του Αγίου Χριστόφορου κάθε χρόνο στις 9 Μαΐου οι σύλλογοι του χωριού οργανώνουν εκδηλώσεις (Αγγελίδης 2021).

Εικόνα 4.

Παρεκκλήσι Αγίου Χριστόφορου
(Χ. Παπαλαμπίδης 2021).

Η ζωή στον ποταμό Άρδα

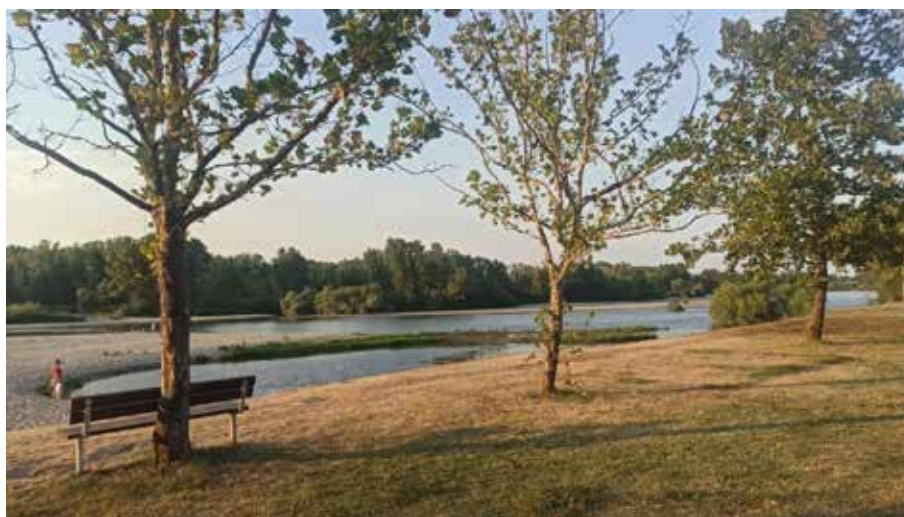
Ο παραπόταμος Άρδας διαχρονικά συνδέεται στενά με πολλές δραστηριότητες των περισσότερων κατοίκων του χωριού, καθημερινές και γιορτινές, καθώς δίνει ζωή σε ανθρώπους, ζώα και τη γη. Ευλογία ο παραπόταμος Άρδας για τους ανθρώπους του χωριού. Πριν την δημιουργία του υδραγωγείου οι κάτοικοι πίνανε το «ευγευστότατο νερό του ποταμού» με «την σπάνια ιδιότητα φυλασσόμενο σε δοχεία ή πιθάρια για πολλούς μήνες να γίνεται διαγέστερο και ευχάριστο στην πόση». Το νερό του Άρδα ήταν τόσο γευστικό που το πρόσφερε ο Σουλτάνος της Αδριανούπολης στους φιλοξενούμενούς του (Κυρκούδης 2004).

Μέσω του Άρδα αρδεύονταν τότε αλλά και τώρα οι γεωργικές καλλιέργειες. Κατά τις περιόδους που η στάθμη του ήταν υψηλή, οι κάτοικοι το διέσχιζαν με τσιρλίκια είτε με την κοινοτική βάρκα για να περάσουν στο Τρίγωνο για τις ανάγκες τους. Μια από αυτές ήταν η ξυλεία (Μπαχτσεβανίδης 2021).

Στις όχθες και στην παρόχθια βλάστηση του ποταμού καθημερινά σε παλιότερες εποχές οι βοσκοί πήγαιναν τα κοπάδια των ζώων για να ξεδιψάσουν, να βοσκήσουν και στην άμμο να αναμασήσουν την τροφή τους. Αγελάδες, γουρούνια, πρόβατα, κατσίκια, βουβάλια, άλογα, γαϊδουράκια, γαλοπούλες, κάθε οικογένεια είχε τα δικά της για να εξασφαλίζει τη τροφή της, να φέρνει σε πέρας τις γεωργικές εργασίες (Μπαχτσεβανίδης 2021).

Οι κάτοικοι του χωριού με τα ποταμίσια ψάρια του Άρδα (Παπαλαμπίδης 2021) – κεφαλόψαρο, τούρνα, γουλιανούς, σαζάνια ή γριβάδια, καραμπαλούκια, οξύρυγχο, χέλια, πέστροφες, ποταμίσια λαυράκια, ποταμίσια μύδια – τότε, αλλά και σήμερα, εξασφάλιζαν τις διατροφικές τους ανάγκες. Το ψάρεμα γινόταν με διάφορες τεχνικές και δίχτυα, πεζόβολο από σχοινί που καπάκωνε τα ψάρια, κιστέ – κοντάρι που μπροστά είχε δίχτυ, με μισοφέγγαρο άνοιγμα στη άκρη 1,5 μέτρου, γρίπος – παγίδευε τα ψάρια πιάνοντας όλο το ποτάμι κατά πλάτος, ώστε να μην περνάνε και να παγιδεύονται στο νταούλι, ένα βαθούλωμα με δίχτυ (Μπαχτσεβανίδης 2021).

Το ποτάμι ένωνε τις παραποτάμιες όχθες των Καστανεών και των Μαρασίων. Οι Κασταντιώτες περνούσαν να πάνε στα χωράφια του με τα «τσιρλίκια» (μικρές βάρκες), που τις κατασκεύαζαν μόνοι τους, και τα ζώα τους μαζί με κάρα με την κοινοτική βάρκα (πορθμείο), που είχε διαστάσεις περίπου 12,5X2,3 μέτρα, χωρούσε πάνω δύο ζεύγη αγελάδες και δύο καράμαξες φορτωμένες με σόργων, ξύλα και ό, τι άλλο χρειαζόταν να μεταφέρουν.

Εικόνα 5. Στις όχθες του παραπόταμου του Άρδα (Σ. Πασχαλίδου 2021).

Στον Άρδα πήγαιναν άνδρες και γυναίκες να πλυθούν και να δροσιστούν από τον Μάρτιο ως τον Σεπτέμβριο, κυρίως όμως το καλοκαίρι. «Ήταν η πιο εύκολη λύση, απ' το να κουβαλάς νερό από το πηγάδι, να ανάβεις φωτιά να το ζεσταίνεις στο καζάνι, να ετοιμάζεις την κουπάνα (λεκάνη)» αναφέρει ο Μπαχτσεβανίδης (2021). Στις όχθες του ποταμού είχε ζωή μέρα-νύχτα τον καλό καιρό. Εκεί συναντιόντουσαν γεωργοί, τσομπάνηδες, όταν πήγαιναν τα ζώα για νερό, μεταφορείς, γυναίκες που έπλυναν τα ρούχα τους, παλικάρια για να κουβεντιάσουν, να ψαρέψουν και να ψήσουν, παιδιά για να παίξουν, να κολυμπήσουν και να κάνουν βουτιές. Την εποχή, που η στάθμη του ποταμού ήταν χαμηλή, οι κάτοικοι

περνούσαν απέναντι με τα πόδια. Ανελλιπώς στη γιορτή του Σωτήρος Χριστού στις 6 Αυγούστου που περνούσαν για να πάνε στο πανηγύρι στα Μαράσια. Τον χειμώνα ο Άρδας φούσκωνε και τα νερά του πλημμύριζαν τις καλλιεργημένες εκτάσεις. Παλαιότερα τα νερά του ποταμού έπιαναν πάγο, κάποιες φορές τόσο χοντρό που οι καράμαξες περνούσαν από πάνω.

Σταδιακά, από τη δεκαετία του '80, οι δραστηριότητες στο ποτάμι διαφοροποιήθηκαν. Το 1974 κατασκευάστηκε γέφυρα, ώστε να εξυπηρετηθεί η ευρύτερη περιοχή του Τριγώνου στις μετακινήσεις, καθώς το παλαιότερα σιδηροδρομικό δίκτυο βρισκόταν μέσα στην Τουρκία και προέκυπταν διάφορα ζητήματα με τις εχθρικές συμπεριφορές κάποιων Τούρκων. Έπειτα, χτίστηκε υδραγωγείο στα 1968-69, εξυπηρετώντας και διευκολύνοντας τη ζωή των ανθρώπων, τις βιολογικές και επαγγελματικές τους ανάγκες. Έγιναν κανάλια, οι γεωργοί πούλησαν τα ζώα και στη θέση τους αγόρασαν τρακτέρ και άλλα γεωργικά μηχανήματα, κατασκευάστηκε το κασίς (ρείθρο – δρόμος μέσα στο ποτάμι), για να περνούν στις απέναντι όχθες με τα πόδια, το αυτοκίνητο ή το τρακτέρ (το ρείθρο καταστράφηκε με τις πλημύρες το 2006).

Παρά τις αλλαγές ο Άρδας συνεχίζει να έχει κεντρικό ρόλο στη ζωή των κατοίκων και ίσως ακόμη περισσότερο με τις παραποτάμιες εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται κάθε χρόνο στις όχθες του, συγκεντρώνοντας χιλιάδες ανθρώπους!

Το σχολείο των Καστανεών

Ένας σημαντικός χώρος για τους κατοίκους των Καστανεών είναι το Δημοτικό Σχολείο. Το παλιό Δημοτικό Σχολείο, με την επωνυμία «Ελληνική Σχολή», ήταν κτισμένο από τους ίδιους τους κατοίκους του χωριού στον προαύλιο χώρο του ιερού ναού του Αγίου Γεωργίου. Ήταν από τα παλαιότερα κτίρια, η κατασκευή του χρονολογείται περίπου από το 1830 και λειτούργησε με την άδεια των τουρκικών αρχών. Ήταν μονοθέσιο και φοιτούσαν μόνο αγόρια. Η αίθουσα ήταν υπόγεια (Γκιοσμπάς). Το διάστημα από το 1840-1928 το σχολείο λειτούργησε ως τριθέσιο. Από το 1882 άρχισε η φοίτηση των κοριτσιών. Η αύξηση του αριθμού των μαθητών δημιούργησε την ανάγκη να χτιστεί νέο κτήριο και έτσι χτίστηκε με τη συνδρομή των κατοίκων και της εκκλησίας στον ίδιο χώρο ένα νέο κτήριο με πέντε αίθουσες. Το πενταθέσιο σχολείο ήταν κοινοτικό.

Το κτίσμα αυτό βρισκόταν στον ίδιο χώρο, ήταν χτισμένο με πλίνθους, ακατέργαστα ξύλα και λάσπη. Καταστράφηκε κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους στα 1912-13. Μετά την απελευθέρωση της Θράκης, το 1920, ξαναχτίστηκε αμέσως νέο κτήριο, καθώς όμως δεν διέθεταν γνώσεις και τα κατάλληλα υλικά ώστε να γίνει μια ανθεκτική η κατασκευή, υπήρξε ανάγκη για νέο κτήριο.

Αυτό έγινε δυνατό κατά τη δεκαετία του '50 ύστερα από αίτημα των κατοίκων προς τους αρμόδιους φορείς και των σχεδίων της τεχνικής υπηρεσίας της Νομαρχίας Έβρου. Οι ανάγκες όμως για περισσότερες αίθουσες διδασκαλίας, λόγω της αύξησης των μαθητών, οδήγησαν στην επιλογή άλλου χώρου νοτιοδυτικά του χωριού. Το νέο σχολείο χτίστηκε το 1959. Το 1963-64 χτίστηκε στο προαύλιο του σχολείου κτήριο 250 τ.μ. για τα μαθητικά συσσίτια (Μπαμπαθανάσης 2013), που αργότερα χρησιμοποιήθηκε ως αίθουσα εκδηλώσεων. Στον χώρο του σχολείου κατασκευάστηκε δενδρόκηπος και ανθόκηπος, χωρισμένος σε παρτέρια που περιποιούνταν οι μαθητές του σχολείου, αργότερα αντικαταστάθηκε με γήπεδο (Μπαμπαθανάση 2013).

Πνευματικό Κέντρο

Το Πνευματικό Κέντρο βρίσκεται δίπλα στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Αποτελείται από δύο κτίσματα που χτίστηκαν το 1978. Στο ανατολικό κτίσμα υπάρχουν πολλές αίθουσες που στεγάζαν και στεγάζουν τους συλλόγους του χωριού. Παλιότερα ήταν τα γραφεία του «Συλλόγου Νέων Κοσμάς ο Αιτωλός» που πλέον δεν υφίσταται. Τώρα στεγάζει τον «Εκπολιτιστικό Σύλλογο Νέων», τον «Ακριτικό Σύλλογο Κυριών Καστανεών» και τον «Μορφωτικό Αθλητικό Σύλλογο Άρδας Καστανεών». Το κτίσμα αυτό κατά καιρούς είχε διάφορες λειτουργίες, άλλοτε χρησιμοποιήθηκε ως κέντρο επιμόρφωσης, ως

Εικόνα 6.

«Ελληνική Σχολή» - Δημοτικό Σχολείο Καστανεών 1960.
Βαλδουράνη Α. (2021)

βιβλιοθήκη, φιλοξενήθηκαν εκθέσεις. Το δυτικό κτίσμα περιλαμβάνεται μια μεγάλη αίθουσα εκδηλώσεων με σκηνή για διάφορες εορταστικές εκδηλώσεις (Κατρούδη 2021).

Ο Αλευρόμυλος

Ένα από τα παλαιότερα κτίσματα των Καστανεών είναι ο αλευρόμυλος. Χτίστηκε το 1927 από Αδριανοπλίτη μάστορα. Ο αλευρόμυλος αυτός ανήκει στην οικογένεια Παπάζογλου Κωνσταντίνου. Η πρώτη μηχανή του μύλου τύπου Nassional αγορασμένη από το Λίβερπουλ της Αγγλίας, μεταφέρθηκε σε κιβώτια με το πλοίο ως τη Θεσσαλονίκη, μετά σιδηροδρομικώς στη Νέα Ορεστιάδα και, τέλος, στο χωριό με κάρο που το έσερναν έξι βόδια. Τη μηχανή του κινούσαν μεγάλες στρογγυλές πέτρες. Από το 1969 ο μύλος δούλευε με κυλίνδρους που κινούσε γεννήτρια και από το 1973 οι κύλινδροι περιστρέφονταν με ηλεκτρικό ρεύμα. Δίπλα ακριβώς από τον μύλο ήταν και ο φούρνος με το πρατήριο άρτου, ένα χαμηλό κτίσμα όπου πουλούσε ψωμιά η κυρία Όλγα η γυναίκα του μυλωνά και φούρναρη. Η επιχείρηση λειτούργησε μέχρι το 2020 (Παπάζογλου 2021).

Αποθήκη κουκουλιών

Δυτικά της πλατείας των Καστανεών υπάρχει ένα διώροφο παλιό κτίσμα ιδιοκτησίας του Ευάγγελου Παπάζογλου το οποίο ανεγέρθηκε το 1936. Από την κατασκευή του και μέχρι τη δεκαετία του '70 στο ισόγειο υπήρχε καφενείο και παντοπωλείο. Ο επάνω όροφος μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν αποθήκη για τα κουκούλια, καθώς στο χωριό είχε πολλές μουριές όπου, μετά τη συγκομιδή των κουκουλιών και μέχρι τη μεταφορά τους σε βιοτεχνίες μεταξιού, αποθηκευόταν. Το διάστημα 1941-1943, εξαιτίας του πολέμου, σταμάτησε να λειτουργεί. Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε ως σκουπάδικο και το διάστημα 1960-65 ήταν τα γραφεία του Συλλόγου Σκουπάδων Καστανεών και το λογιστήριο τους. Όσο ανθούσε η σκούπα εκεί συγκεντρωνόταν οι σκουπάδες για φόρτωση. Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη σιτηρών μέχρι και το 2020 που λειτούργησε ο μύλος (Παπάζογλου 2021).

Ο κινηματογράφος στις Καστανιές

Ο κινηματογράφος του χωριού χτίστηκε το 1956. Εκεί μπορούσαν οι Καστανιώτες να παρακολουθήσουν κινηματογραφικές ταινίες και θεατρικές παραστάσεις. Μάλιστα ο σύλλογος σκουπάδων (Δεμισκίδης 2021) εξασφάλιζε δωρεάν εισιτήρια για την παρακολούθηση παραστάσεων από τους εργάτες. Λειτούργησε και ως αίθουσα εκδηλώσεων φιλοξενώντας τις εκδηλώσεις του Κοινοτικού Συμβουλίου και τις σχολικές γιορτές, μέχρι που ξεκίνησε να χρησιμοποιείται η αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου. Σταμάτησε να λειτουργεί περίπου στα μέσα της δεκαετίας του '80, όταν η πλειοψηφία των κατοίκων απέκτησε τηλεόραση (Λυμπερίδης 2021).

Εικόνα 7.

Κινηματογράφος Καστανεών '60 (Α. Βαλδουράνη 2021).

Κατοικίες στις Καστανιές

Στις Καστανιές υπάρχουν πολλά σπίτια κατασκευασμένα στις αρχές του 20ου αιώνα, κάποια από αυτά κατοικούνται μέχρι και σήμερα και είναι σε καλή κατάσταση.

Ένα από αυτά βρίσκεται κοντά και δυτικά της πλατείας Καστανεών, δίπλα στην αποθήκη κουκουλιών, είναι το διώροφο σπίτι της οικογένειας Θεοδόση Φυσεκίδη. Κατασκευάστηκε το 1931, όπως αναφέρεται στο πόδοστρο της κατοικίας, και είναι κατασκευασμένο με κιρπίτσια, γεγονός, που όπως λέει η Σ. Φυσεκίδου (2021) το κάνει να είναι ζεστό τον χειμώνα και δροσερό το καλοκαίρι. Το σπίτι κατοικείται και είναι σε καλή κατάσταση.

Ένα χαρακτηριστικό για την αρχιτεκτονική του σπίτι των Καστανεών, που βρίσκεται σε κεντρικό σημείο του χωριού, κατεβαίνοντας προς τον Άρδα και απέναντι από την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, είναι το σπίτι της οικογένειας Αναστάσιου Γκιβτζίδη. Κατασκευάστηκε τη δεκαετία του '30 με κιρπίτσι και άχυρο και όπως ανέφερε η κόρη του ιδιοκτήτη, Χ. Παντσίδου (2021) χτίστηκε σταδιακά, δωμάτιο-δωμάτιο. Ένα από τα τρία συνεχόμενα δωμάτια του σπιτιού χρησιμοποιούνταν ως αχυρώνας και

την περίοδο του εμφυλίου, λόγω της θέσης του, ως κρυψώνα από τους αντάρτες που έμπαιναν από το ποτάμι στο χωριό. Σήμερα είναι ακατοίκητο και ετοιμόρροπο.

Έθιμα και παραδόσεις των Καστανεών

Τα Έθιμα του Δωδεκαημέρου –Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Φώτα

Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Φώτα τρεις χαρούμενες γιορτές μαζί, που έρχονται να αποχαιρετίσουν με όμορφες αναμνήσεις τη χρονιά που φεύγει, και να καλωσορίσουν τη νέα χρονιά, με την ελπίδα να είναι όμορφη, γεμάτη αγαθά και ειρήνη (Παπαναστασίου 2005).

Το θυμιάσμα

Το βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς όλη η οικογένεια συγκεντρώνεται γύρω από το τραπέζι για να θυμιάσει, να ευχαριστήσει για αυτά που έχει και για να πάνε όλα καλά. Η οικογένεια καθισμένη γύρω από το τραπέζι προσεύχεται. Στη συνέχεια, ο νοικοκύρης του σπιτιού σηκώνεται πηγαίνει μπροστά στο εικονοστάσι και κάνει μετάνοιες. Μετά παίρνει το θυμιατήρι στο ένα χέρι και ένα κερί στο άλλο και περνάει μπροστά από κάθε μέλος της οικογένειας. Κάθε μέλος κάνει τον σταυρό του, λέει μια ευχή και με το χέρι σπρώχνει τον καπνό από το θυμιατό προς το μέρος του. Όταν θυμιαστούν όλοι, ο νοικοκύρης με το θυμιατό και το κερί στα χέρια του γυρίζει σε όλο το σπίτι και το θυμιάζει. Παλιά που είχαν ζώα ο νοικοκύρης πήγαινε και στον στάβλο.

Βασιλόπιτα

Το έθιμο της βασιλόπιτας – ακόμη και τώρα – γίνεται με φύλλα που ανοίγει η νοικοκυρά από την παραμονή της πρωτοχρονιάς, με τα οποία φτιάχνει τη μιλίνα (τυρόπιτα) όπου βάζει ένα νόμισμα. Το βράδυ της παραμονής της Πρωτοχρονιάς, αφού γίνει το θυμιάσμα, ο νοικοκύρης την κόβει και την μοιράζει. Όποιος τύχει το κομμάτι με το νόμισμα είναι ο τυχερός της χρονιάς!

Το σφάξιμο του γουρουνιού

Παραμονή είτε προπαραμονή των Χριστουγέννων μέχρι τα τέλη της δεκαετία του '80, καθώς όλοι οι κάτοικοι στο χωριό είχαν οικόσιτα γουρούνια, γινόταν η σφαγή τους. Τίποτα δεν πήγαινε χαμένο: το δέρμα χρησιμοποιούνταν για να φτιάξουν παπούτσια, είτε ως μεμβράνη σε κρουστά μουσικά όργανα: νταούλι, νταϊρέ, το κρέας για διάφορα εδέσματα: μπριζόλες στο ταψί, λουκάνικα, «πουσιουρτή» (χοιρινό κρέας με λίπος που το έτρωγαν όπως τον καβουρμά), τα χοιρινά εντόσθια – έντερα, συκώτι μαζί με κρέας, ρύζι, πράσο και άλλα μυρωδικά – γινόταν «μπουμπάρ», το λίπος του γουρουνιού το χρησιμοποιούσαν είτε στα φαγητά είτε για φωτισμό. Σήμερα, βέβαια, το χοιρινό κρέας που χρειάζονται για να φτιαχτούν τα χριστουγεννιάτικα φαγητά το προμηθεύονται από το κρεοπωλείο.

Χριστουγεννιάτικα κάλαντα

Από το πρωί της παραμονής των Χριστουγέννων, οι παρέες των μικρών παιδιών, χτυπώντας ένα σιδερένιο τρίγωνο και ψάλλοντας τα κάλαντα αναγγέλλουν το χαρμόσυνο μήνυμα της γέννησης του Χριστού. «Καλήν ημέραν άρχοντες...».

Τα παραδοσιακά κάλαντα στις Καστανιές

Πολύ καιρό πριν από τα Χριστούγεννα, από τα μέσα του Νοέμβρη, δημιουργείται «παρέα» νέων με παλικάρια πριν πάνε στον στρατό που τραγουδάει τα κάλαντα. Παλιότερα σχηματιζόνταν πολλές παρέες σε κάθε γειτονιά που ανταγωνίζονταν μεταξύ τους ποια θα ξεχωρίσει. Οι «παρέες» για να ξεχωρίζουν φορούσαν διαφορετικό καλπάκι, τραγιάσκα ή καβουράκι στο κεφάλι και μαντήλι στο λαιμό δεμένο ή ριγμένο στην πλάτη. Στα χέρια κρατούσαν μασιές, νταϊρέδες και άλλα αυτοσχέδια όργανα, που τα χτυπούσαν τραγουδώντας. Ο αρχηγός της παρέας ήταν ο «δραγουμάνος».

Αφού κανονίζονταν ποια ήταν τα μέλη κάθε «παρέας», το πρώτο μέλημα ήταν να κλείσουν το μουσικό συγκρότημα που θα τους συνόδευαν για τέσσερις μέρες, από την Παραμονή μέχρι την τρίτη μέρα Χριστουγέννων. Τα τραγούδια που μάθαιναν ήταν το «Χριστός γεννιέται χαρά στον κόσμο...» και τα παινήματα «Εδώ ήρθαμε να παινε(νε)ψουμε...».

Το βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων, αφού πρώτα έπαιρναν την ευχή του ιερέα συνέχιζαν στα μαγαζιά. Φιλοδώρημα έπαιρναν μόνο από τους μαγαζάτορες και όχι από τους πελάτες. Ακολουθού-

σε χορός στην πλατεία του χωριού, όπως και τις επόμενες τρεις βραδιές. Τον χορό ξεκινούσαν τα μέλη της «παρέας» και ακολουθούσε όλο το χωριό. Το γλέντι συνεχιζόταν σε ψησταριά ή ταβέρνα, ό,τι είχε συμφωνήσει η παρέα.

Ανήμερα των Χριστουγέννων, μετά την εκκλησία, η παρέα ξεκινούσε να πει τα κάλαντα σε όλο το χωριό. Οι νοικοκυραίοι τούς περίμεναν και, εκτός από τα χρήματα, τους κερνούσαν ή τους έπαιρναν μέσα στο σπίτι, για να τα πουν. Στα σπίτια που είχαν πρόσφατη χαρά (γάμο) ή αρραβώνα, έδιναν άσπρο μαντήλι. Η «παρέα» μάλιστα το απαιτούσε λέγοντας π.χ. «και μαντήλι και δεκάρι». Στο δρόμο και μπροστά στα σπίτια έλεγαν το «Π' αυγενικό», «Άνοιξε πόρτα μ', άνοιξε πόρτα μου καναρένια...» καθώς και δίστιχα (μανέδες) με περιπαιχτικό, εύθυμο και μερικές φορές σκωπτικό περιεχόμενο. Μέσα στο σπίτι έλεγαν το «Χριστός γεννάται, χαρά στον κόσμο...» και παινέματα, ανάλογα με την περίπτωση, στον αφέντη – νοικοκύρη, στην κυρά, στα παιδιά (παλικάρι – κόρη και μικρότερα). Είχαν όμως έτοιμο τραγούδι για κάθε έκτακτη περίπτωση, όπως ο ξένος, ο γραμματικός, κ.λπ. Στις μικρές πλατείες και τις γειτονιές του χωριού στήνονταν συχνά χορός. Έτσι γύριζαν όλο το χωριό. Ακολουθούσε γλέντι στην πλατεία και τελικά γλέντι σε κάποιο μαγαζί. Το γλέντι συνεχιζόταν τις επόμενες δύο μέρες. Τα τελευταία χρόνια το έθιμο γίνεται χάρη στο μεράκι και το φιλότιμο κάποιων νέων. Έτσι το έθιμο δεν έχει σβήσει και ας μη γίνεται τώρα πια μεγάλος χορός στην πλατεία και ας κρατάει η γιορτή δύο μέρες.

Το έθιμο του Μπέη

«Κάθε χρόνο τη Δευτέρα μετά την Κυριακή της αποκριάς στις Καστανιές γιορτάζουν το πατροπαράδοτο έθιμο του Μπέη, έθιμο βαθιά ριζωμένο στις ψυχές των κατοίκων, που η αναβίωσή του εκφράζει την παράδοση των προγόνων μας. Το όνομα του εθίμου προ της Τουρκοκρατίας είναι άγνωστο. Γνωστό είναι ότι επί Τουρκοκρατίας το ειδωλολατρικό έθιμο μετατράπηκε σε «εθνικό», μην έχοντας καμία σχέση με το καρναβάλι της Αποκριάς που ταυτίστηκε λόγω της περιόδου που πραγματοποιείται ο «Μπέης» (Καλαϊτζίδου 2021).

Ο Μπέης είχε στη διάθεσή του τους παρακάτω συνεργάτες και βοηθούς:

- Το πενταμελές συμβούλιο το οποίο αποφάσιζε μαζί με τον Μπέη για όσα προβλήματα παρουσιαζόταν.
- Τη λαϊκή ορχήστρα με νταούλια και πίπιζες (ζουρνάδες) που έδιναν τον γιορταστικό τόνο και σκόρπιζε την ευθυμία της ημέρας.
- Τους 3 ή 4 υπηρέτες, οι καντούνες, άντρες ντυμένοι με γυναικεία φορέματα, που πήγαιναν μπροστά από το αμάξι του Μπέη για να ανοίξουν τον δρόμο, συμβόλιζαν τον διπλό ρόλο που έπρεπε να παίζουν οι Έλληνες, υπηρετώντας αφενός τον Μπέη και αφετέρου το εθνικό συμφέρον.
- Δύο ή τρία άτομα, ντυμένα με αγροτικές εργατικές φορεσιές που κρατούσαν σινίκια (δοχεία 6 κιλών) για να σπέρνουν στους δρόμους και τις αυλές τον σπόρο της ευτυχίας και κυρίως της λευτεριάς. Μοίραζαν και αυτοί ευχές και μάζευαν από τις νοικοκυρές ό,τι τους έδιναν για τον κοινό σκοπό που ήταν γνωστός.
- Τον Χατζηπαμπά, το φόβητρο των μικρών παιδιών. Αυτός ήταν βαμμένος με φούμο σαν αράπης και με ένα κοντάρι τυλιγμένο στην άκρη με κουρέλια βουτηγμένα σε φούμο, προπορευόταν και προκαλούσε για διασκέδαση τον κόσμο.

Στα παλιά τα χρόνια ο Μπέης χρησιμοποιούσε για τη μεταφορά του τη βοϊδάμαξα. Αυτό σήμερα αντικαταστάθηκε με το τρακτέρ και την πλατφόρμα.

Η πομπή του εθίμου ξεκινούσε το πρωί της Δευτέρας μετά την πρώτη Κυριακή της Αποκριάς, πάντα από το σπίτι του ιερέα του χωριού. Εκεί ο Μπέης και οι συνεργάτες του, αφού έπαιρναν την ευχή του ιερέα με συνοδεία πολύ κόσμο, γυρνούσαν όλο το χωριό. Το απόγευμα πήγαιναν όλοι στην αυλή του Ιερού Ναού και εκεί γινόταν από τον Μπέη το όργωμα και η σπορά, ζεύοντας στον ζυγό δύο νεοαρραβωνιασμένους, που συμβόλιζαν αντίστοιχα τη δουλειά και την λευτεριά.

Μετά όλοι πήγαιναν στο ποτάμι του Άρδα όπου οι καντούνες έριχναν τον Μπέη μέσα στα νερά του ποταμού και ο Μπέης προσπαθούσε να τις βρέξει. Έπειτα γυρνούσαν στην πλατεία του χωριού και ακολουθούσε χορός μέχρι το βράδυ.

Για να προετοιμάσουν τον Μπέη του επόμενου χρόνου την άλλη μέρα της καθιερωμένης γιορτής οι γυναίκες έφτιαχναν ένα μεγάλο αρμυρόψωμο, στο οποίο μέσα έβαζαν ένα μεταλλικό νόμισμα και σε όποιον χωριανό τύχαινε το νόμισμα γινόταν Μπέης της επόμενης χρονιάς.

Παλαίστρα

Την ημέρα της γιορτής του Αγίου Γεωργίου μετά τη θεία λειτουργία, τη λιτανεία της εικόνας του Αγίου, ακολουθούσε το μεσημέρι στο γήπεδο παλαίστρα. Βάσει του εθίμου, υπό την υπόκρουση παραδοσιακών μουσικών οργάνων και επευφημιών όσων παρευρίσκονταν, άντρες του χωριού διαφόρων ηλικιών αλλά και από γύρω χωριά, με «κισπέτια», στενά δερμάτινα ή υφασμάτινα παντελόνια για να μην μπορεί να τους ανατρέψει ο αντίπαλος, αλειμμένοι με λάδι για να μην τραυματίζονται κατά την πάλη πάλευαν ανά δύο μεταξύ τους προσπαθώντας να ρίξουν ο ένας τον άλλον με την πλάτη στο έδαφος. Μετά από αλλεπάλληλους αγώνες έβγαине ο νικητής, ο οποίος επιβραβευόταν από τον μπάη με έπαθλο κρασιά, τσίπουρο και κάποιο χρηματικό ποσό. Μετά τη λήξη της παλαίστρας ακολουθούσε αγώνας ποδοσφαίρου της ομάδας του χωριού «Άρδας Καστανεών» συνήθως με τον «Ορέστη» ομάδα της Νέας Ορεστιάδας είτε με ομάδα γειτονικού χωριού. Τέλος, γινόταν γλέντι στην πλατεία με παραδοσιακές μουσικές και χορό (Μπαχτσεβανίδης 2021, Κουσινίδης 2021, Παπαλαμπίδης 2021).

Η Καλινίτσα στις Καστανιές

Η «Καλινίτσα» είναι ένα έθιμο που γινόταν στις Καστανιές στις 24 κάθε Ιούνη, την ημέρα της Γιορτής του Αι-Γιάννη. Βασιζόταν στην πίστη ότι ο Αι-Γιάννης φέρνει τύχη και φανερώνει το «ριζικό» στους ανθρώπους.

Για την τέλεση του εθίμου ένα κορίτσι ντυνόταν «Καλινίτσα». Την «Καλινίτσα» συνόδευαν τα κορίτσια της γειτονιάς της. Κάθε γειτονιά είχε δική της «Καλινίτσα».

Η «Καλινίτσα» είχε ένα «μπακιρτσούθ» με νερό και μέσα σ' αυτό όλες οι ανύπαντρες έριχναν από ένα «σημάδι» - δαχτυλίδι, βραχιόλι, κ.ά. δεμένο με μια κλωστή. Στη συνέχεια, η «Καλινίτσα» έπαιρνε έναν καθρέφτη, για να βλέπει πιθανόν τα μελλούμενα και τέσσερα απ' τα κορίτσια κρατούσαν πάνω από το κεφάλι της μια λευκή μαντίλα σαν ομπρέλα. Η πομπή των κοριτσιών πήγαινε από σπίτι σε σπίτι και στα μαγαζιά τραγουδώντας. Ο νοικοκύρης κάθε σπιτιού υποδεχόταν την πομπή των κοριτσιών, δρόσιζε τα πόδια της «Καλινίτσας» και έδινε κάποιο φιλοδώρημα. Κι αφού γύριζαν σ' όλη τη γειτονιά πήγαιναν σε ένα πηγάδι. Η «Καλινίτσα» κρατώντας τον καθρέφτη, με τρόπο που να καθρεπίζεται το εσωτερικό του, αναζητούσε κάποιο πρόσωπο που θα της φανέρωνε ο Αι-Γιάννης για το μέλλον.

Η πομπή των κοριτσιών επέστρεφε στο σημείο από όπου είχε ξεκινήσει. Η «Καλινίτσα» καθόταν σε μια ψάθα, τραβούσε από την κλωστή και μοίραζε ένα-ένα τα σημάδια και, καθώς έδινε σε κάθε κορίτσι το δικό του, έκοβε ένα χαρτάκι από ημερολόγιο με τετράστιχα και το έδινε και αυτό. Κάθε κοπέλα το απήγγειλε πιστεύοντας ότι τα λόγια του στίχου είχαν σχέση με την τύχη της, ενώ τα άλλα κορίτσια σχολίαζαν τα μελλούμενα με αστεία και πειράγματα. Έτσι διασκεδάζε η παρέα των κοριτσιών. Το έθιμο τελείωνε με τραγούδι και χορό όπου συμμετείχαν όλοι οι παρευρισκόμενοι.

Συμπεράσματα

Με την μελέτη αυτή, που βασίζεται σε συνεντεύξεις, βιβλιογραφικές πηγές και το διαδίκτυο, επιχειρήθηκε η σύντομη αποτύπωση της ιστορίας των Καστανεών του νομού Έβρου. Η μελέτη δίνει μια πολύ μικρή γεύση από την πλούσια και μακραίωνη ιστορία του χωριού, τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις, σημαντικά κτίσματα, τους ανθρώπους και τις δραστηριότητές των κατοίκων. Καθένα από τα παραπάνω θέματα αλλά και εκείνα που ο χώρος δεν επέτρεψε την παρουσίασή τους, όπως οι σύλλογοι του χωριού, οι χοροί και τα τραγούδια, παραμύθια, σημαντικές προσωπικότητες των Καστανεών κ.ά., θα μπορούσαν να αποτελέσουν από μόνα τους θέμα προς μελέτη. Ευχή η σύντομη αυτή περιήγηση στις Καστανιές να προκαλέσει το ενδιαφέρον των αναγνωστών και περαιτέρω έρευνα.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω πρωτίστως τον κ. Ευάγγελο Μανωλά, καθηγητή του Δ.Π.Θ., για την έμπνευση, καθοδήγηση και υποστήριξη που μου πρόσφερε κατά τη συγγραφή της εργασίας καθώς και τη δυνατότητα να την παρουσιάσω στο «4ο Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας». Επίσης, ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους όσους αφιέρωσαν από τον χρόνο τους για τις συνεντεύξεις και μου παραχώρησαν φωτογραφικό υλικό.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Αθανασιάδης, Π. (2020). Δεμένους πισθάγκωνα ανά τέσσερις τους έπνιγαν στον ποταμό Έβρο, οι Βούλγαροι, το 1913. Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Διαθέσιμο: <https://sitalkisking.blogspot.com/search?updated-max=2020-09-28T13:23:00%2B03:00&max-results=30>
- Αλεξανδρίδης, Μ. (1994). Η Ιστορία του Χωριού. Δημοτικό Σχολείο Καστανεών.
- Αυγερινόπουλος, Δ. (1977). Στην Ακριτική Περιοχή του Έβρου. Αθήνα. Αυτοέκδοση.
- Β.Ε. (1923). Βασίλειον της Ελλάδος, Υπουργείον – Εθνικής Οικονομίας – Διεύθυνσις Στατιστικής, Λεξικόν των Δήμων, Κοινοτήτων και Συνοικισμών της Ελλάδος, Επί τη βάσει της Απογραφής του Πληθυσμού του Έτους 1920. Εν Αθήναι.
- Βογιατζής, Γ. (1998) Πρώιμη Οθωμανοκρατία στη Θράκη. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ηρόδοτος.
- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Καστανεών Νομού Έβρου (2021). Διαθέσιμο: <https://www.facebook.com/kastanies.evrrou/>
- Θεοτικός, Λ. (1969). Επιχειρήσεις εις Θράκην (1919-1923). Αρχηγείον Στρατού Αθήναι: Εκδόσεις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού.
- Κυρκούδης, Θ. (2002). Η Περιοχή Κυπρίνου στο Σταυροδρόμι της Ιστορίας. Κυπρίνος: Δήμος Κυπρίνου.
- Κυρκούδης, Θ. (2004). Τρίγωνο, η Μεσοποταμία του Έβρου. Δίκαια: Δήμος Τριγώνου. Κυπρίνος: Δήμος Κυπρίνου.
- Μπαμπαθανάσης, Θ. (2013). Δημοτικό Σχολείο Καστανεών Έβρου – Αναμνηστικό-Ιστορικό Λεύκωμα. Αυτοέκδοση.
- Νόμος 3852/2010 (ΦΕΚ 87Α/7-6-2010): Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης. Διαθέσιμο: ΝΟΜΟΣ 3852/2010 (Κωδικοποιημένος) - ΦΕΚ Α 87/07.06.2010 - Καλλικράτης (kodiko.gr)
- Ντίντας, Κ. (2020). Καστανιές-Η Ζωή και η ιστορία τους δια μέσου των αιώνων. Αυτοέκδοση.
- Παπαλαμπίδης, Χ. (Παραγωγός) (2021). Οι εκκλησίες των Καστανεών (30 04 2021).
- Παπαναστασίου, Α. (2005) Λαογραφία και Παράδοση στις Καστανιές. Εργασία Πολιτιστικού Προγράμματος.
- Σαμοθράκης, Α. (1963). Λεξικόν γεωγραφικών και ιστορικών της Θράκης Από των Αρχαιοτάτων Χρόνων μέχρι της Αλώσεως της Κωνσταντινούπολης 1453. Έκδοση β΄. Πολύδ. Παπαχριστοδούλου. Εταιρεία Θρακικών Μελετών. Αθήνα.

II. Ξενόγλωσση

- Orkun, A. (2021). Kastanies Ucuyor. Hudut. Edirne. Available: <http://www.hudutgazetesi.com/haber/45039/kastanies-ucuyor.html?fbclid=IwAR2aI6ZwiY1bGLCU7PMuVApeqTotrzzNseWU7nJefcxmwIEJBQJZheaXX4I>

III. Συνεντεύξεις

- Αγγελίδης, Α. (2021). Το παρεκκλήσι του Αγίου Χριστόφορου [Συνέντευξη] (20 04 2021).
- Βαλδουράνη, Α. (2021). Η ιστορία του χωριού [Συνέντευξη] (17 03 2021)
- Δεμισκίδης, Γ. (2021) Η ιστορία των Καστανεών, οι επαγγελματικές Δραστηριότητες των Κατοίκων των Καστανεών [Συνέντευξη] (08 04 2021)
- Καλαϊτζίδου, Φ. (2021). Το έθιμο του Μπέη (όπως καταγράφεται στο προσωπικό αρχείο του Καλαϊτζίδη Ιωάννη).
- Κατρούδη, Χ (2021) Η ιστορία των Καστανεών [Συνέντευξη] (08 05 2021).
- Κουσινίδης, Χ. (2021). Η ιστορία των Καστανεών [Συνέντευξη] (08 05 2021).
- Λυμπερίδης, Α. (2021). Ο κινηματογράφος των Καστανεών. [Συνέντευξη] (13 04 2021)
- Μπαχτσεβανίδης, Ν. (2021). Καστανιές [Συνέντευξη] (28 02 2021)

- Παντσίδου, Χ. (2021). Κατοικίες στις Καστανιές [Συνέντευξη] (20 04 2021).
- Παπαλαμπίδης, Χ. (2021). Η ζωή στον ποταμό Άρδα [Συνέντευξη] (28 02 2021).
- Φυσεκίδου, Σ., (2021). Κατοικίες στις Καστανιές [Συνέντευξη] (26 04 2021).
- Παπάζογλου, Κ. (2021). Η αποθήκη κουκουλιών στις Καστανιές [Συνέντευξη] (19 04 2021).
- Παπάζογλου, Κ. (2021). Ο αλευρόμυλος στις Καστανιές [Συνέντευξη] (19 04 2021).
- Τζιαμαλίδης, Σ. (2021). Οι Καστανιές [Συνέντευξη] (26 04 2021).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΓΙΟΣ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ: Η ΖΩΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ

Ελένη Πλακοτή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αναφέρεται στην ζωή και στην προσφορά δύο εκκλησιαστικών προσωπικοτήτων, του Αγίου Κυρίλλου, εθνομάρτυρα και του Μητροπολίτη της Νέας Ορεστιάδας Πολύκαρπου Βαρβάκη. Γίνεται προσπάθεια να αναδειχθεί μέσα από την ζωή των δύο ανδρών η προσφορά τους στην ιστορία της Νέας Ορεστιάδας, στην παιδεία και στην θρησκεία. Ακόμη δε περισσότερο αναδεικνύεται ο καθοριστικός ρόλος που έπαιξε ο πρώτος στην παιδεία του ελληνικού πληθυσμού της περιοχής και ο δεύτερος στην ενίσχυση της ενότητας των προσφύγων της Ανατολικής Θράκης. Η συμβολή τους διαφαίνεται και από την ανέγερση μνημείων προς τιμή τους στην πόλη ώστε να μείνει αξέχαστο στην μνήμη όλων το παράδειγμα ζωής των δύο ανδρών.

Λέξεις κλειδιά: Άγιος Κύριλλος, Πολύκαρπος Βαρβάκης, Νέα Ορεστιάδα, Αδριανούπολη, Καραγάτς

Εισαγωγή

Ο Άγιος Κύριλλος διετέλεσε Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως από το 1813 έως το 1818 οπότε και απομακρύνθηκε καθώς κρίθηκε ανίκανος να κρατήσει τους λαούς σε υποταγή. Αργότερα απαγχονίστηκε παραδειγματικά στην πατρίδα του την Αδριανούπολη ως συμμετέχων σε επαναστατικό κίνημα εναντίον του Οθωμανικού κράτους (Ευθυμίου 1951) και απαγορεύτηκε η ταφή του σώματός του. Το σκήνωμα του Κυρίλλου βρέθηκε στο φράκτη ενός νερόμυλου στο Πύθιο και θάφτηκε μέσα στην οικία ενός πιστού, όταν το βρήκε. Πολλά θαύματα συνέβησαν από τον άγιο και το 1993 αναγνωρίστηκε από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδας ως Άγιος της Εκκλησίας μας. Το 1970 αποφασίστηκε να τιμηθεί στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κύριλλος ο Στ' για την δράση του (Τσονίδης 1986).

Ο δε Μητροπολίτης Πολύκαρπος Βαρβάκης, το διάστημα που ανέλαβε την αναφερθείσα θέση, όχι μόνο βοήθησε με προσωπική εργασία στην ίδρυση της Νέας Ορεστιάδας όταν ο ελληνισμός ξεριζώθηκε αρχικά από την Αδριανούπολη και μετέπειτα από το Καραγάτς αλλά και δούλεψε ακούραστα για να κρατηθεί ενωμένος ο ξεσπιτωμένος λαός και να εγκατασταθεί ομαλά στην περιοχή του Κουμ -Τσιφλίκ (Νέα Ορεστιάδα) που απείχε μόλις 18 χιλιόμετρα από το Καραγάτς (Αρχιμανδρίτης Αστεριάδης 2009).

Η Μικρασιατική καταστροφή του 1922 έφερε στη Θράκη τον όλεθρο. Οι Δυτικές Δυνάμεις έδωσαν την Ανατολική Θράκη στην Τουρκία και ο ελληνικός στρατός υποχρεώθηκε να την εγκαταλείψει μέσα σε 15 μέρες. Ως σύνορο μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας ορίστηκε αρχικά ο ποταμός Έβρος. Έτσι η Αδριανούπολη ανήκε πλέον στους Τούρκους, το Καραγάτς όμως στη δυτική όχθη του Έβρου, παρέμενε στην Ελλάδα. Σε εκείνο το χρονικό σημείο και για ένα εξάμηνο περίπου πολλοί από τους Έλληνες της Αδριανούπολης κατέφυγαν στο Καραγάτς με την ελπίδα πως κάτι θα άλλαζε και θα επέστρεφαν στον τόπο τους. Κατά το εξάμηνο εκείνο το Καραγάτς ονομάστηκε Ορεστιάδα εις ανάμνηση της περιπέτειας του μυθικού Ορέστη και οι οδοί του έλαβαν ελληνικές ονομασίες, οι ορθόδοξοι ναοί του λειτουργούσαν κανονικά και τα ελληνικά σχολεία του γέμισαν από ελληνόπουλα.

Οι συνομιλίες, ωστόσο, στη Λωζάνη, το 1923, συνεχίζονταν για την τελική υπογραφή της ομώνυμης συνθήκης. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος πληρεξούσιος εκπρόσωπος της ελληνικής πλευράς, προκειμένου να πετύχει μια γενικότερη - κατ' αυτόν - ειρήνη, παραχωρεί στην Τουρκία και την τριγωνική περιοχή που ορίζεται από το προάστιο της Αδριανούπολης Καραγάτς και τα χωριά της Ντεμερντές και Μπόσνα (Κιγγιάς & Ρυζιώτης 2010, Τσονίδης 1980).

Μόλις οι Έλληνες - ανάμεσά τους και οικογένειες Αρμενίων και Εβραίων, στο Καραγάτς πληροφορήθηκαν την συμφωνία τον Μάιο του 1923 κατέφυγαν στο Κουμ Τσιφλίκ όπου ίδρυσαν την Νέα Ορεστιάδα.

Συμπαραστάτης όλων ήταν ο Μητροπολίτης Αδριανουπόλεως Πολύκαρπος Βαρβάκης, ο οποίος πάσχισε να κρατήσει ενωμένους τους πρόσφυγες και τους ενίσχυε με προσωπική εργασία κάτω από τις ίδιες συνθήκες ζωής ώστε να τους εμψυχώνει στην μετεγκατάστασή τους στην νέα πατρίδα (Τσονίδης 1980). Βοήθησε στην ανασυγκρότηση των Ελλήνων στο Νέο Καραγάτς, την Νέα Ορεστιάδα και στην διατήρηση της ενότητας. Η αναγνώριση της προσφοράς του στην πόλη αναγνωρίστηκε ακόμη και με την ανέγερση της προτομής του που κοσμεί σήμερα πλατεία της πόλης.

Η ζωή και το έργο του Αγίου Κυρίλλου

Γεννήθηκε το 1769 στην Αδριανούπολη. Το κοσμικό του όνομα ήταν Κωνσταντίνος Σερμπεντζόγλου. Γρήγορα φάνηκε η κλίση του για τα γράμματα. Το πρώτο του ελληνικό βιβλίο ήταν το Ψαλτήρι. Σπούδασε στην Ελληνική Σχολή της Αδριανούπολης. Ωστόσο, αντί να φύγει στο εξωτερικό έμεινε για να υπηρετήσει την Εκκλησία.

Το 1791 μετονομάστηκε σε Κύριλλος και χειροτονήθηκε διάκονος. Το 1801 ορίστηκε Μέγας Αρχidiaκονος στην Κωνσταντινούπολη.

Πίστευε ακράδαντα ότι η ελευθερία των Ελλήνων θα επιτευχθεί μέσα από την μόρφωσή τους και επιδόθηκε στον αγώνα για την επαναλειτουργία της Μεγάλης του Γένους Σχολής και σε εκδόσεις βιβλίων.

Το 1803 διετέλεσε Μητροπολίτης Ικονίου και ίδρυσε σχολεία για τους Έλληνες και προχώρησε στην σύνταξη της Ιστορικής περιγραφής του χωροταξικού πίνακα του Ικόνιου και στην ίδρυση ελληνικών σχολείων (Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια 1986).

Το 1810 ορίστηκε μητροπολίτης της γενέτειράς του Αδριανούπολης όπου μερίμνησε για την Ελληνική Σχολή της πόλης. Το 1813 ορίστηκε Πατριάρχης Κωνσταντινούπολης και απ' τη θέση αυτή επανίδρυσε την Μεγάλη Σχολή της Τραπεζούντας και οργάνωσε πλήθος μοναστηριών καθώς τα θεωρούσε πνευματικές εστίες του Ελληνισμού.

Ίδρυσε Μουσική Σχολή της νέας Βυζαντινής Τεχνολογίας και μουσικής μεθόδου και πολλά ελληνικά σχολεία. Ανακαίνισε το Τυπογραφείο του Πατριαρχείου.

Το 1818 εκθρονίστηκε καθώς συνδέθηκε το όνομά του με τη Φιλική Εταιρεία και τον Αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Επέστρεψε στην Αδριανούπολη όπου υπηρέτησε στην γενέτειρά του έως τον μαρτυρικό του θάνατο.

Στις 18 Απριλίου 1821 απαγχονίστηκε μέσα στην πόλη του παραδειγματικά για τη συμμετοχή του σε κίνημα για την απελευθέρωση της πατρίδας. Απαγορεύτηκε η ταφή της σωρού του η οποία βρέθηκε στο χωριό Πύθιο σε έναν νερόμυλο. Ο ιδιοκτήτης του νερόμυλου, Χρήστος Αργυρίου, έθαψε το σκηνώμα μέσα στο σπίτι του. Αργότερα όταν οι Τούρκοι έδωσαν αμνηστία για τα γεγονότα της επανάστασης, το λείψανο του Κυρίλλου μεταφέρθηκε στην Αδριανούπολη και ετάφη. Στο Πύθιο κτίστηκε κενotάφιο που υπάρχει μέχρι σήμερα σε αυλή σπιτιού. Σε μνήμη του απαγχονισμού, τα παράθυρο όπου απαγχονίστηκε ο Άγιος παρέμεινε κλειστό και άνοιξε μόνο όταν ο ελληνικός στρατός εισήλθε στην Αδριανούπολη το 1921 και αναρτήθηκε αφιερωματική επιγραφή την 25 Μαρτίου του 1921 (Ευθυμίου 1951).

Το 1834 έγινε ανακομιδή των λειψάνων στην Ι.Μ. Αδριανούπολης. Με την μικρασιατική καταστροφή και την παράδοση της Ανατολικής Θράκης στους Τούρκους οι Αδριανουπολίτες και οι Καραγατσανιοί αποφάσισαν να χτίσουν την Νέα Ορεστιάδα και 70 χρόνια έπειτα ο Κύριλλος ανακηρύχθηκε Άγιος της Εκκλησίας της Ελλάδας, ύστερα από σειρά θαυμάτων του.

Από το 1970 τιμάται στην Νέα Ορεστιάδα ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κύριλλος ο Στ' για την δράση του – εθνική- εκπαιδευτική και εκκλησιαστική, ως ένας εθνομάρτυρας με ανέγερση ανδριάντα, με ονομασία οδού ως Πατριάρχου Κυρίλλου του Στ' και με την ονομασία σχολείου ως Κυρίλλιο (1ο δημοτικό σχολείο Νέας Ορεστιάδας) (Τσονίδης 1986) (ΦΕΚ 1177B/5-8-2010).

Η ζωή και το έργο του Πολύκαρπου Βαρβάκη

Γεννήθηκε το 1862 στα Αλάτσατα της Μ. Ασίας. Σπούδασε στην Θεολογική Σχολή της Χάλκης, από την οποία αποφοίτησε το 1887. Η Διατριβή του έφερε τίτλο: Ότι αδίκως η του Μέσου Αιώνας 700-1453 Ανατολική Ορθόδοξος Εκκλησία κατηγορείται επί δουλοφροσύνη, νάρκη και στασιμότητα.

Το 1893 διορίστηκε Πρωτοσύγκελος της Μητρόπολης Σμύρνης και στις 19 Δεκεμβρίου 1893 χειροτονήθηκε Μέγας Αρχιεπίσκοπος του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Τον Ιούνιο του 1894 εξελέγη από την Αγία και Ιερά Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου Επίσκοπος του Θρόνου.

Στις 21 Οκτωβρίου 1900 εξελέγη Μητροπολίτης Ελασσόνας στην οποία υπηρέτησε για μια δεκαετία. Το 1910 μετατέθηκε στη Μητρόπολη Αδριανουπόλεως και στις 12 Αυγούστου 1910 εξελέγη Μη-

τροπολίτης της πόλης. Υποδέχτηκε τον ελληνικό στρατό με επικεφαλής τον Βασιλιά Αλέξανδρο και ύψωσε έξω από τη Μητρόπολή του την Ελληνική Σημαία, τα λίγα αυτά χρόνια που η Αδριανούπολη ήταν ελληνική. Τον Οκτώβριο του 1922 η Αδριανούπολη έγινε πάλι Τουρκική και οι Έλληνες υποχρεώθηκαν να φύγουν από τις πατρογονικές τους εστίες. Έτσι, ο Μητροπολίτης Πολύκαρπος μαζί με τους συμπολίτες του εγκαταστάθηκαν στο Κάραγατς που ήταν από την άλλη πλευρά του ποταμού Έβρου και ακολούθως 17 χιλιόμετρα νοτιότερα του Κάραγατς, στην Νέα Ορεστιάδα, όταν το 1924 με την συνθήκη της Λωζάνης παραδόθηκε και το Καραγάτς στους Τούρκους (Παραπαγγίδης 2013).

Η περιοχή επιλέχθηκε από επιτροπή των κατοίκων και ήταν μια ιδιόκτητη έκταση γης (=τσιφλίκι) με αμμώδες έδαφος (=κουμ, σημαίνει άμμος στην τουρκική γλώσσα). Επέλεξαν μια ακατοίκητη περιοχή για να ιδρύσουν την πόλη τους επειδή 1) η περιοχή είχε μεγάλη έκταση και εύκολα θα διανεμόταν, 2) περνούσε κοντά στην περιοχή σιδηροδρομική γραμμή και θα βοηθούσε στο εμπόριο και στην ανάπτυξη της πόλης, 3) ήταν πολύ κοντά στην παλιά τους πόλη και 4) είχε κοντά τον ποταμό Έβρο (Κιηγγιάς & Ρυζιώτης 2010) (Τσονίδης 1980).

Ο Πολύκαρπος, μετά τις Ελληνοτουρκικές ανταλλαγές πληθυσμών το 1924, προσπάθησε να κρατήσει όλους τους πρόσφυγες μαζί, στη νέα πόλη.

Ως μητροπολίτης έθεσε τον θεμέλιο λίθο της πόλης, της Νέας Ορεστιάδας, μαζί με τον Γενικό Διοικητή του Στρατού Σπύρο Δάσιο. Από τις πρώτες του ενέργειες ήταν η κατασκευή ενός Ναού, που αφιερώθηκε στην Παναγία την Οδηγήτρια, για να στεγαστούν οι εικόνες και τα ιερά κειμήλια των προσφύγων. Ο Μητροπολίτης Πολύκαρπος παρά τις οικονομικές δυσκολίες που είχε η Μητρόπολη κατάφερε να οικοδομήσει Μητροπολιτικό Μέγαρο, ένα πέτρινο κτήριο ενός ορόφου με 8 δωμάτια και υπόγειο, το οποίο πριν τελειώσει παραχωρήθηκε στο Δημόσιο για τη στέγαση δημοσίων υπηρεσιών. Μετά την αποχώρηση του Πολυκάρπου, η Μητρόπολη Νέας Ορεστιάδος συγχωνεύθηκε με τη Μητρόπολη Διδυμοτείχου.

Στις 12 Φεβρουαρίου 1931 εκλέχθηκε Μητροπολίτης Χίου, απέναντι από τη γενέτειρα του.

Κοιμήθηκε στις 5 Φεβρουαρίου 1945.

Υπήρξε ο πρώτος Μητροπολίτης της Νέας Ορεστιάδας (1923) και πρωτοστάτησε στην ανασυγκρότηση της νέας πόλης. Δούλεψε ακούραστα για να κρατηθεί ενωμένος ο ξεσπιτωμένος λαός και να εγκατασταθεί ομαλά στην περιοχή του Κουμ -Τσιφλίκ (Νέα Ορεστιάδα) χωρίς να υπάρξει διασπορά του πληθυσμού. Για να πετύχει την προσέλευση κατοίκων στην Νέα Ορεστιάδα εισηγήθηκε στην Γενική Διοίκηση της Θράκης να τοποθετηθεί πινακίδα που θα ανέγραφε ότι διανέμονται δωρεάν οικοπέδα και υλικά για την στέγαση των προσφύγων.

Βοήθησε στην ανέγερση κτιρίων στην πόλη (Εκκλησία Αγίων Θεοδώρων). Ένα από τα πρώτα θέματα που φρόντισε να εξασφαλιστούν ήταν η ανέγερση ενός πρόχειρου ναού για να στεγαστούν οι εικόνες και τα ιερά που μεταφέρθηκαν από τις δύο εκκλησίες του Κάραγατς. Ο πρώτος αυτός ναός αφιερώθηκε στην Παναγία την Οδηγήτρια. Ήθελε την Νέα Ορεστιάδα να συνεχίσει την πορεία της Αδριανούπολης στην ιστορία και το χρόνο. Γι αυτό και δόθηκε το όνομα της Παναγίας στο μικρό αυτό ναό, ως ανάμνηση του Μητροπολιτικού ναού της Αδριανούπολης που ήταν αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Ο ναός καταδαφίστηκε και στη θέση του ο Μητροπολίτης έκτισε Μητροπολιτικό μέγαρο. Ωστόσο, το μέγαρο παραχωρήθηκε για να στεγαστούν δημόσιες υπηρεσίες.

Συμμετείχε στην ίδρυση μυστικής επαναστατικής οργάνωσης «Πανελλήνιος Οργάνωσις» ενάντια στην βουλγαρική και τουρκική βιαιότητα στην Θράκη (1903). Υπήρξε οργανωτής της ελληνικής αντίδρασης απέναντι στις βιαιότητες των Τούρκων και των Βουλγάρων στην Θράκη. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Αδριανούπολη την αρχηγία του αγώνα την είχε αναλάβει ο Πολύκαρπος (Κιηγγιάς & Ρυζιώτης 2010).

Ο Πολύκαρπος Βαρβάκης άφησε παντού τα σημάδια του έργου του στην Νέα Ορεστιάδα όσον αφορά τόσο σε κτιριακές υποδομές όσο και στην πατριωτική δράση του. Συνέβαλε αποφασιστικά στην διατήρηση της ενότητας των προσφύγων Ελλήνων, μετά την ανταλλαγή πληθυσμών, με επίκεντρο την ίδρυση της νέας πόλης της Νέας Ορεστιάδας. Σήμερα στο κέντρο της πόλης βρίσκεται η προτομή του για να μας θυμίζει την προσφορά του και την αγάπη του για την πατρίδα και για τους συμπολίτες του. Στο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο της Νέας Ορεστιάδας βρίσκεται ο πατριαρχικός θρόνος του και αντικείμενα που χρησιμοποιούσε ο μητροπολίτης.

Η τοπική μας εκκλησία καθιέρωσε να τελείται μνημόσυνο στον Μητροπολίτη Πολύκαρπο και όλους τους συντελεστές της δημιουργίας της πόλης κάθε χρόνο στην επέτειο ίδρυσης της Νέας Ορεστιάδας (τελευταία Κυριακή του Ιουνίου) στον Ιερό Ναό Αγίων Θεοδώρων.

Συμπεράσματα

Με βάση τις δύο εκκλησιαστικές προσωπικότητες που εξετάστηκαν διαπιστώνεται ότι αν και οι δύο άνδρες έζησαν σε διαφορετική εποχή και μάλιστα ο Πολύκαρπος Βαρβάκης δεν κατάγεται από την Αδριανούπολη, και οι δύο τιμώνται από τους κατοίκους της Νέας Ορεστιάδας Στη μνήμη του εθνομάρτυρα Κυρίλλου δημιουργήθηκε ανδριάντας του και μεταφέρθηκε μπροστά στο κτίριο της Δημαρχίας, δρόμοι υιοθέτησαν το όνομά τους. Στη μνήμη του Πολύκαρπου, μητροπολίτη Νέας Ορεστιάδας ανεγέρθηκε προτομή στο κέντρο της πόλης. Σκεύη και αντικείμενά του βρίσκει κανείς στο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο της πόλης. Και οι δύο άνδρες υπήρξαν παράδειγμα σεμνότητας, αλτρουισμού και προσφοράς προς τον συνάνθρωπό τους σε σημείο αυτοθυσίας. Και οι δύο συνέδραμαν στην διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και ενότητας. Ο Άγιος Κύριλλος ίδρυσε εκπαιδευτικά ιδρύματα που βοήθησαν στην διατήρηση της γλώσσας και της ελληνικής ταυτότητας τους πολύπαθους Έλληνες. Και οι δύο άνδρες άφησαν έργο ανεξίτηλα χαραγμένο στην ιστορία του Έθνους ειδικότερα της Θράκης, έργο που αποτελεί πολιτισμική κληρονομιά για τους νεότερους.

Η ανέγερση μνημείων (προτομής και ανδριάντα) έχει κυρίως αυτό το στόχο. Να ακολουθούμε το παράδειμά τους στην σημερινή σύγχρονη ιστορία και να τους μιμούμαστε στις προκλήσεις των καιρών που συναντούμε.

Η παρούσα εργασία ήρθε αντιμέτωπη με την πρόκληση της πανδημίας στην χώρα μας πράγμα που δυσχέρανε την συγκέντρωση υλικού από πρωτογενείς πηγές και αξιοποίηση φωτογραφικού και αρχειακού υλικού, γεγονός που ωστόσο, ξεπεράστηκε με την ηλεκτρονική αναζήτηση βιβλιογραφίας. Παρ' όλα αυτά η επιτόπια έρευνα θα συνέβαλε θετικά στα συμπεράσματα και στις πηγές της εργασίας τούτης.

Εκπλήσσει το γεγονός ότι παρόλο που ο Πολύκαρπος Βαρβάκης δεν κατάγεται από την Θράκη κατέβαλλε τεράστιο έργο ώστε να διατηρηθεί η ενότητα των κατοίκων της Νέας Ορεστιάδας και να μην υπάρξει διασπορά. Γενικότερα συνέβαλε στην ανέγερση κτιρίων στην πόλη και έζησε ως ίσος με τους απλούς πολίτες. Τα ερωτήματα αυτά ελπίζουμε να αποτελέσουν έναυσμα έρευνας και αναστοχασμού καθώς μέσα από την ιστορία ενός λαού μαθαίνει κανείς να οραματίζεται και να καθορίζει το μέλλον του.

Δύο ερωτήματα που αφήνει η εργασία για περαιτέρω έρευνα είναι κατά πόσο η τοπική προέλευση παίζει ρόλο στο έργο ενός εθνάρχη όπως αυτό των παραπάνω προσωπικοτήτων. Άλλο δε ερώτημα γεννάται από το κατά πόσο η θρησκευτική ιστορία είναι συνυφασμένη με την εθνική ιστορία ενός λαού και συγκεκριμένα του ελληνικού και πώς αυτό αναδεικνύεται από την δράση και το έργο των δύο παραπάνω ανδρών.

Βιβλιογραφία

- Αρχιμανδρίτης Αστεριάδης, Β. (2009). Των και Πολιούχων Ημών. Αφιερωματική Επισκόπηση για τα 50 Χρόνια από τα Εγκαίνια του Ιερού Μητροπολιτικού Ναού Αγίων Θεοδώτων Ν. Ορεστιάδος, Ν. Ορεστιάδα.
- Βλάμος, Οικ. Κ. (1946). Τα Αλάγατσα της Ιωνικής Έρυθραίας Χερσονήσου 1640-1914. Θεσσαλονίκη: Α Έκδοση: Μιχ. Τριανταφύλλου.
- Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (1986). Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, Τόμος 5.
- Ευθυμίου, Γ. (1951). Θρακικά ευρήματα και ανασκαφές, Κεφ. Δ' «Ο Εθνομάρτυς Κύριλλος ο Στ'». Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, τόμ. ΙΣΤ', σελ. 128-137.
- Κιηγάς, Δ., Ριζιώτης, Γ. (2010). Αδριανούπολη- Καραγάτς- Νέα Ορεστιάδα: Μια Πόλη. Ν.Ορεστιάδα: Έκδοση συγγραφέων.
- Παραπαγγίδης, Β. (2013). Συνθήκη της Λωζάνης. Ληξιαρχική πράξη γέννησης της Νέας Ορεστιάδας. Επί των ποταμών, Περιοδική Έκδοση Ιεράς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ορεστιάδος και Σουφλίου, Τεύχος 4ο.
- Τσονίδης, Τ. (1980). Η Ορεστιάδα μας. Ορεστιάδα: Εκπολιτιστικός Σύλλογος Ορεστιάδας.
- Τσονίδης, Χ. (1986). Κύριλλος ο Στ' Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Νέα Ορεστιάδα: Εκπολιτιστικός - Μορφωτικός Σύλλογος Πυθίου - Ρηγίου.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΟΥΛΑΣ

Ελένη Μπεντέζη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι μέσα από μια ιστορική διαδρομή να γνωρίσουμε τον Εμμανουήλ Δουλά από την Αδριανούπολη. Αν και πρόκειται για μια πολύ χαρακτηριστική και αξιοσέβαστη μορφή, που κεντρίζει το ενδιαφέρον, καθώς θα τον δούμε μεταξύ άλλων Αδριανουπολιτών στον πίνακα της εισόδου του «Κυρίλλειου» 1ου Δημοτικού Σχολείου της πόλης μας, ο Εμμανουήλ Δουλάς είναι άγνωστος στους συμπολίτες μας καθώς και στο ευρύ θρακικό κοινό. Επιδίωξή μας λοιπόν, είναι, πέρα από την παρουσίαση γενικών πληροφοριών σχετικά με τη ζωή του, να αναδειχθεί η προσωπικότητά του μέσα από τη σχέση του με την οικογένειά του, το επιχειρηματικό του πνεύμα και τη στάση του απέναντι στις ιστορικές εξελίξεις που καθόρισαν τη ζωή του. Θα δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην κοινωνική και εθνική του δράση, η οποία - όπως θα δούμε παρακάτω - δεν αφορά μόνο τρεις πόλεις, τη Νέα Ορεστιάδα, την Κομοτηνή και το Διδυμότειχο, αλλά και ολόκληρη τη Θράκη. Ακριβώς επειδή ο Εμμανουήλ Δουλάς έζησε και έδρασε στην περιοχή και μάλιστα σε μια εποχή συνταρακτικών εξελίξεων, το αποτέλεσμα της έρευνας διαμορφώθηκε με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία αλλά και τα - σχετικά με τον ίδιο - ιστορικά γεγονότα που κατά την κρίση της γράφουσας άξιζε να επισημανθούν και να αναπτυχθούν περαιτέρω.

Λέξεις κλειδιά: *Εμμανουήλ Δουλάς, Καραγάτς, τραπεζικές εργασίες, Ιουλία, Διασυμμαχική Κυβέρνηση*

Εισαγωγή

Ο Εμμανουήλ Δουλάς γεννήθηκε στις 15/28 Φεβρουαρίου του 1861 στην Αδριανούπολη. Ήταν πρωτότοκος γιος της πολύτεκνης οικογένειας του Αδριανουπολίτη εμπόρου Σταύρου Δουλά και της Αννίκας Αλτιναλμάζη¹. Νονός του υπήρξε ο Γρηγόριος Οικονομίδης. Το 1876 σε ηλικία 15 ετών ο Εμμανουήλ Δουλάς φοίτησε στην Α΄ τάξη του Βαρβάκειου Λυκείου στην Αθήνα και ακολούθησαν οι σπουδές του στη γεωπονία (Ecole Nationale d' Agriculture) στο Montpellier της Γαλλίας. Τα πρώτα επαγγελματικά βήματα σε τραπεζικές εργασίες τα έκανε δίπλα στο θείο του Μιλτιάδη Αλτιναλμάζη ενώ στη συνέχεια ίδρυσε τη δική του επιχείρηση «Εμμανουήλ Δουλάς και Σία» με συντάιρο τον Ιωάννη Βλαΐδη και έδρα την Αδριανούπολη (Κουλειμάνης 2012).

Το 1892 με διαμεσολάβηση του θείου του Μιλτιάδη παντρεύτηκε την Ιουλία Αλεξανδρίδου (1869 – 1930), κόρη του Ζαχαρία Αλεξανδρίδη, Ρώσου υπηκόου και εισαγωγέα σιτηρών από την Κωνσταντινούπολη και της Μαρίας Θεοδωρίδου. Επρόκειτο φυσικά «για ένα συνοικέσιο με άριστες προοπτικές». Με την Ιουλία Αλεξανδρίδου απέκτησαν οχτώ παιδιά, την Αλεξάνδρα (1894 - 1932), το Σταύρο (1896 - 1966), την Αννούλα (1898 - 1947), το Γεώργιο (1900 - 1987), τη Μαρίκα (1902 - 1992), τον Αλέκο (1904 - 1979), τον Ανδρέα (1907 - 1987) και την Έλλη (1912 - 2012). Ο τόπος διαμονής τους ήταν το Καραγάτς. Μαζί τους έμενε η Κατίνα (υιοθετημένη κόρη του Σταύρου και της Αννίκας Δουλά), που βοηθούσε πολύ την οικογένεια και η εκάστοτε γκουβερνάντα γαλλικής καταγωγής ως επί το πλείστον. (Κουλειμάνης 2012).

Η σχέση του με την οικογένεια Αλεξανδρίδη

Από την πυκνή αλληλογραφία του Εμμανουήλ Δουλά και της Ιουλίας με τις αδελφές της, Μαριάνθη, Ευρυδίκη και Χαρίκλεια αλλά και από το ημερολόγιο του πεθερού του διαπιστώνουμε - πέρα από την αίσθηση του χιούμορ που διαθέτει ο Εμμανουήλ Δουλάς - ότι οι σχέσεις του με την οικογένεια Αλεξανδρίδη είναι άριστες. Τα ταξίδια μεταξύ Αδριανούπολης και Κωνσταντινούπολης σιδηροδρομικώς είναι πολύ συχνά, καθώς επίσης τα δώρα και οι εκατέρωθεν φιλοξενίες. Οι αδερφές της Ιουλίας τους βοηθούν πολύ με τα παιδιά, τα αναλαμβάνουν κατά τη διάρκεια των ταξιδιών του Μανώλη με την Ιουλία στο εξωτερικό και τους συμπαρίστανται σε κάθε δυσκολία, ιδιαίτερα όταν αυτά ασθενούν. Επιπλέον, από τα παιδιά του Εμμανουήλ και της Ιουλίας, η Αλεξάνδρα, η Αννούλα, η Μαρίκα, ο Γιώργος και ο Αλέκος

φοιτούν σε σχολεία της Κωνσταντινούπολης και στο διάστημα των σπουδών τους φιλοξενούνται από τους παππούδες τους στο πατρικό σπίτι της Ιουλίας στο Πέραν.

Ο Μανώλης είναι πάντοτε αρωγός στα οικονομικά και οικογενειακά προβλήματα του πεθερού του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, το 1911 όταν δημιουργείται ρήγμα στις σχέσεις του πεθερού του με το γιο του Αλέξανδρο για ζητήματα οικονομικής φύσεως², ο Εμμανουήλ Δουλάς διαμεσολαβεί ώστε να αποκατασταθούν οι σχέσεις μεταξύ τους. Γράφει ο Ζαχαρίας Αλεξανδρίδης στο ημερολόγιό του: «Ο Μανώλης μετά πρόλογον, ον με έκανε προηγουμένως μόνος του δια να συγχωρήσω τον Αλέξανδρον και να έλθη να φιλήση το χέρι μου, υπήγε επάνω και τον έφερε. Και αφού ο ίδιος πάλιν, σιωπόντος του Αλεξάνδρου, με επανέλαβεν ότι αναγνωρίζει τα σφάλματά του και ζητεί συγγνώμην, δια να τον εγκαρδιώση, εφίλησε ο ίδιος το χέρι μου και ούτω απεφάσισε και εκείνος και το εφίλησε.

– Και είπον ότι το φίλημα αυτό με εκόστισε 30.000 λίρας!» (Κουλειϊμάνης 2012).

Επιχειρήσεις

Πέρα από τις Τραπεζικές Εργασίες του (αναφορικά με τις οποίες υπάρχει αρκετό υλικό στο βιβλίο *Αδριανού-Πολη 1908 - 1914, χρονικό δύο οικογενειών από την Αδριανούπολη και την Κωνσταντινούπολη*, του κυρίου Ν. Κουλειϊμάνη), το 1909 ο Εμμανουήλ Δουλάς επεκτείνει τις δραστηριότητές του, καθώς συμμετέχει σε δημοπρασία της Dette Publique Ottomane για αγορά αλάτων³. Ένα χρόνο αργότερα αγοράζει λαχανόκηπο στο Καραγάτς εκτάσεως 100 στρεμμάτων ενώ στις 19 Ιουλίου/1 Αυγούστου του 1910 ιδρύει στο Διδυμότειχο βιομηχανική μονάδα παραγωγής και εμπορίας μεταξής με την επωνυμία «Filature E. Doulas & Co»⁴. Το 1911 το μεταξουργείο αντιμετωπίζει δυσκολίες, καθώς οι τιμές του κουκουλιού πέφτουν λόγω της περιορισμένης ζήτησης (Τουρκοϊταλικός πόλεμος 1911-1912 και Βαλκανικοί 1912 – 1913)⁵ (Κουλειϊμάνης 2012).

Οι ιστορικές εξελίξεις επηρεάζουν την οικογένεια Δουλά

Κίνημα των Νεότουρκων

Τον Ιούλιο του 1908 με την υποστήριξη του στρατού εκδηλώνεται το κίνημα των Νεότουρκων στην τουρκοκρατούμενη τότε Θεσσαλονίκη με στόχο την επαναφορά του συντάγματος του 1876. Στις 21 Ιουλίου/3 Αυγούστου του 1908 εκδηλώνεται στην Αδριανούπολη αντινεοτουρκικό κίνημα. Στην αλληλογραφία του με την οικογένεια Αλεξανδρίδη ο Δουλάς εκφράζει τους φόβους του για την κατάσταση και στις 14 Οκτωβρίου προχωρά στην έκδοση γαλλικού οικογενειακού διαβατηρίου⁶ (Κουλειϊμάνης 2012).

Περίοδος των Βαλκανικών πολέμων και Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Τον Ιανουάριο του 1912 η Ιουλία γεννά το όγδοο παιδί της οικογένειας, την Έλλη. Ο Μανώλης, παρά τη ρευστότητα της πολιτικής κατάστασης και τον πρόσφατο καταστροφικό σεισμό, μεταβαίνει σε πολλές χώρες του εξωτερικού για επαγγελματικούς και οικογενειακούς λόγους (συναντά την κόρη του Αλεξάνδρα στη Βιέννη). Επιστρέφει στην Αδριανούπολη λίγο πριν αρχίσει η πολιορκία της πόλης από τους Βούλγαρους. Κατά τη διάρκεια της πολιορκίας ο ίδιος με τη μητέρα του και την Κατίνα μένουν στην Αδριανούπολη, στο πατρικό του σπίτι επί της Σταμπούλ Γιολού⁷, ενώ στις 10/23 Οκτωβρίου 1912 η Ιουλία και τα παιδιά φεύγουν στο Πέραν, στο σπίτι του Ζαχαρία Αλεξανδρίδη⁸. Ο Μανώλης φυσικά καλύπτει όλα τα έξοδα της οικογένειάς του.

Ο Εμμανουήλ Δουλάς προβλέπει την πτώση της Αδριανούπολης στα χέρια των Βουλγάρων και γι αυτό τον Ιανουάριο του 1913 γράφει μια επιστολή – έκκληση στον Ίωνα Δραγούμη.

Αξιότιμε φίλε κ. Ι. Δραγούμη

Με τας ευχάς μου δια το νέον έτος, το οποίον αρχίζει με τόσον καλούς οιωνούς δια την Ελλάδα μας, θα σας παρεκάλουν ως Θραξ / (Αδριανουπολίτης) και επομένως υπό τα φερδινάνδεια σκήπτρα τους συμπολίτας μου μέλλων να βλέπω, να με γράψητε αν επρονόησεν η Κυβέρνησις και υπό ποίας συνθήκας και τίνι τρόπω δια την ιδίαν των δυστυχούντων Ελλήνων υπόστασιν.

Σας κάμνω την ερώτησιν ταύτην με βαρεία καρδιά, πρώτον διότι ζήσας μεταξύ των Βουλγάρων εν Φιλιππουπόλει γνωρίζω τι σημαίνει βουλγαρική εκδίκησις και ιδία προς τους Έλληνας και δεύτερον διότι υποθέτω ότι γνωρίζετε τι.

Μετά πολλής εκτιμήσεως

Ε. Δουλάς

22 Δεκεμβρίου 1912 / 4 Ιανουαρίου 1913

Δεν γνωρίζουμε αν υπήρξε απάντηση από την πλευρά του Ίωνος Δραγούμη (Κουλειμάνης 2012).

Πράγματι, Στις 25 προς 26 Μαρτίου 1913 η Αδριανούπολη καταλαμβάνεται από τους Βούλγαρους, ενώ τον Ιούλιο του 1913 οι Τούρκοι ανακαταλαμβάνουν την Αδριανούπολη, όχι όμως το Καραγάτς (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2017).

Ο Εμμανουήλ Δουλάς συναντά ξανά την οικογένειά του στις 23 Ιουλίου/5 Αυγούστου στην Πρώτη, όπου και παραθερίζουν. Παρόλα αυτά είναι ιδιαίτερα ανήσυχος για τις εξελίξεις. Το Σεπτέμβρη οι Τούρκοι επιτάσσουν το περιεχόμενο της αποθήκης του στο Διδυμότειχο. Πρόκειται για είδη διατροφής, σιτάρι, αλεύρι, κριθάρι, φασόλια κτλ. (Κουλειμάνης 2012).

Οι Βαλκανικοί πόλεμοι τερματίζονται με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου στις 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1913 όπου παρά τις στρατιωτικές επιτυχίες της η Ελλάδα αντιμετωπίζεται σαν ηττημένη. Η Θράκη μοιράζεται κυρίως στους Τούρκους και στους Βούλγαρους, ενώ την 1η Οκτωβρίου με την υπογραφή της συνθήκης της Κωνσταντινούπολης μεταξύ Τουρκίας και Βουλγαρίας, παραμένει όριο ο ποταμός Έβρος. Βέβαια, το Καραγάτς παραχωρείται πλέον στην Τουρκία (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2017). Έτσι, τον Οκτώβριο του 1913 η οικογένεια Δουλά με τα μικρά τους τέκνα Γιώργο, Αλέκο, Ανδρέα και Έλλη αναχωρούν σιδηροδρομικώς για την Αδριανούπολη και διαμένουν στο σπίτι της Σταμπούλ Γιολού (Κουλειμάνης 2012).

Τα έτη 1913 - 1914 που ακολουθούν είναι πολύ δύσκολα για τους Έλληνες της Ανατολικής Θράκης, καθώς αρχίζουν εναντίον τους οι διωγμοί των Τούρκων. Μετά την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, οι Τούρκοι αναγκάζονται να παραχωρήσουν στους Βούλγαρους το Καραγάτς ως αντάλλαγμα για τη συμμαχία τους στον πόλεμο⁹ (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2017). Κατά τη διάρκεια του πολέμου ο Εμμανουήλ Δουλάς βρίσκεται στην Αδριανούπολη (που ανήκει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) ενώ η οικογένειά του στο Καραγάτς (υπό βουλγαρική κατοχή) (Κουλειμάνης, αρχείο).

Τον Αύγουστο του 1914 ξεσπά μεγάλη πυρκαγιά στην Αδριανούπολη, που αποτεφρώνει όλη τη χριστιανική συνοικία, τρεις εκκλησίες και πάνω από 800 σπίτια, μεταξύ αυτών το πατρικό σπίτι του Δουλά. Το σπίτι είναι ασφαλισμένο έναντι πυρκαγιάς για 6000 χρυσά φράγκα (μικρό ποσό) στη Βουλγαρική Ασφαλιστική Balkan (Κουλειμάνης 2012).

Ο ρόλος του Εμμανουήλ Δουλά στη Διασυμμαχική Κυβέρνηση του 1920

Το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου (1918) βρίσκει την Ελλάδα με τους νικητές. Τον Οκτώβριο του 1919 τα συμμαχικά στρατεύματα των Γάλλων, των Ιταλών και των Άγγλων καταλαμβάνουν τη Δυτική Θράκη μέχρι τον ποταμό Έβρο και στις 7 του μηνός την περιοχή του Καραγάτς (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010). Σε διπλωματικό επίπεδο, το Νοέμβριο του ίδιου έτους υπογράφεται στο Παρίσι η Συνθήκη Ειρήνης του Νεϊγύ, ανάμεσα στις Σύμμαχες Δυνάμεις και την ηττηθείσα Βουλγαρία. Ωστόσο, η Συνθήκη αυτή δεν διευθετεί τις ελληνοβουλγαρικές εκκρεμότητες κατά τρόπο οριστικό, διότι δεν προβλέπει την κατακύρωση της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα (Τούντα - Φεργάδη 2019).

Έτσι, αναπτύσσεται ένας έντονος διπλωματικός αγώνας μεταξύ Ελλάδας, Βουλγαρίας και Τουρκίας για την προσάρτηση της Θράκης. Η Βουλγαρία και η Τουρκία ασκούν πιέσεις στις Μεγάλες Δυνάμεις προκειμένου να παραμείνει η Θράκη δυτικά του ποταμού Έβρου υπό συμμαχική διοίκηση ή να αυτονομηθεί με στόχο τη μελλοντική κατάληψή της. Από την πλευρά της, η Ελλάδα αποσκοπεί στην παραχώρηση της περιοχής στην ίδια με βασικό επιχείρημα την αριθμητική υπεροχή του ελληνικού στοιχείου. Για το σκοπό αυτό φροντίζει για τον επαναπατρισμό των Ελλήνων που είχαν εκδιωχθεί από τους Βούλγαρους τα προηγούμενα χρόνια (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010).

Στις 18 Οκτωβρίου του 1919 οι συμμαχικές δυνάμεις καταλήγουν στην επιβολή ενός καθεστώτος διασυμμαχικής κατοχής στην περιοχή. Στην ουσία σχηματίζεται ένα ιδιότυπο κρατίδιο υπό τον τίτλο «Διασυμμαχική Θράκη» (Thrace Interalliée) (Ανδρούτσος 2019). Η δυτική Θράκη διαιρείται σε τρεις διοικητικούς «κύκλους», της Ξάνθης, της Γκιουμουλτζίνας και του Καραγάτς (Βακαλόπουλος 1996). Επίσημη γλώσσα είναι η γαλλική, το σύνταγμα της συμμαχικής διοίκησης δημοσιεύεται στα γαλλικά, στα ελληνικά και στα τουρκικά, ενώ επικεφαλής ορίζεται ο Γάλλος στρατηγός Σαρπύ (Kalantzis 2003). Τα διοικητικά όργανα με τα οποία ασκεί την εξουσία είναι δύο. Το Πολιτικό και Διοικητικό γραφείο το οποίο απαρτίζεται από αξιωματικούς διορισμένους από το Γάλλο στρατηγό Φρανσέ Ντ'Εσπερέ (που έχει τη γενικότερη διοίκηση της περιοχής) και το Ανώτερο Διοικητικό Συμβούλιο, ένα είδος Βουλής των Θρακών που έχει κυρίως γνωμοδοτικό χαρακτήρα και αποτελείται από αντιπροσώπους όλων των εθνικοτήτων της κυρίως Θράκης (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010).

Σύμφωνα με την Διάταξη του Στρατηγού Σαρπύ το Ανώτερο Διοικητικό Συμβούλιο αποτελείται από δεκαπέντε μέλη που εκλέγονται μεταξύ των τοπικών ηγετών κατ' αναλογία προς τις εθνικότητες

και τις θρησκείες της περιοχής: Πρόκειται για πέντε μουσουλμάνους Τούρκους, τέσσερις ορθόδοξους Έλληνες, δύο Βούλγαρους, δύο Θράκες, έναν Εβραίο και έναν Αρμένιο. Αυτά τα μέλη διορίζονται από τον Αρχιστράτηγο των Συμμαχικών Στρατευμάτων με πρόταση του Γενικού Διοικητή. Αργότερα, όταν ο αριθμός του πληθυσμού θα σταθεροποιηθεί, το Ανώτατο Συμβούλιο μπορεί να εκλεγεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίσει την αναλογική εκπροσώπηση των εθνικοτήτων και των θρησκειών (Kalantzis 2003).

Στην αλληλογραφία του με τον Υπουργό Εξωτερικών Ν. Πολίτη ο Χαρίσιος Βαμβακάς, στενός συνεργάτης του Ελευθερίου Βενιζέλου και διπλωματικός αντιπρόσωπος της ελληνικής κυβέρνησης κοντά στο Γάλλο στρατηγό Σαρπύ (αρχείο Χαρίσιου Βαμβακά), αναφέρει τα ονόματα του Διοικητικού Συμβουλίου, το οποίο καταρτίζεται στις 21 Δεκεμβρίου του 1919 κατόπιν υποδείξεώς του. Οι πέντε μουσουλμάνοι είναι οι Τερήκ, Νεδήμ, Σαλήχ, Κεμάλ και Οσμάν. Τα ονόματα των τεσσάρων Ελλήνων είναι Φορμόζης, Λαμνίδης, Σταλός και Παπαθανασίου. Τα ονόματα των Βούλγαρων είναι ο Γκεόργκιεφ και ο Ντούσκοφ. Το όνομα του Αρμένιου είναι Ρούπεν, ο Εβραίος Καράσο, και οι Θράκες Μπαντέτι και Δουλάς. (Παπαθανάση - Μουσιοπούλου 1975). Στην πραγματικότητα ο Μπαντέτι είναι απλά λεβαντίνος - δηλαδή Χριστιανός χωρίς εθνική συνείδηση - και ο Δουλάς είναι Έλληνας (Kalantzis 2003). Ο Βαμβακάς εγγυάται γι' αυτόν και τον συμπεριλαμβάνει στους Έλληνες αυξάνοντας τον αριθμό τους σε πέντε (Παπαθανάση - Μουσιοπούλου 1975). Για τον ίδιο λόγο οι Μουσουλμάνοι αντιτάσσονται στη συμμετοχή του στο Συμβούλιο με την αιτιολογία ότι εφόσον οι ίδιοι πλειοψηφούν στην περιοχή, πρέπει να σχηματίσουν την πλειοψηφία στο Συμβούλιο. Η απάντηση του στρατηγού Σαρπύ είναι απλή και δεν αφήνει αμφιβολίες. Ο Δουλάς διορίζεται όχι ως μέλος της ελληνικής κοινότητας αλλά λόγω της γαλλικής του υπηκοότητας. Άλλωστε, η τελική σύνθεση του Ανώτατου Συμβουλίου θα καθορίζεται από εκλογές, όταν ολοκληρωθούν οι μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών και γίνει η απογραφή (Kalantzis 2003).

Στην αλληλογραφία του με το Ν. Πολίτη ο Βαμβακάς δηλώνει βέβαιος ότι οι Έλληνες θα έχουν εξασφαλισμένη την πλειοψηφία. Φυσικά και ο ίδιος εργάζεται σκληρά μεταξύ άλλων¹⁰ για την προσέγγιση της μουσουλμανικής κοινότητας και την ανάδειξη Έλληνα προέδρου. Πάντως, αξίζει να αναφερθούν και τα σχόλιά του για τους Έλληνες αντιπροσώπους: «Πάντες ημέτεροι γιγνώσκοντες καλώς γαλλικήν, απολαύουσι μορφώσεως, πείρας και γνώσεων και είναι ανώτεροι πάντων αλλογενών». (Παπαθανάση - Μουσιοπούλου 1975).

Στις 22 Μαρτίου 1920 το Ανώτατο Διοικητικό Συμβούλιο εκλέγει τον πρόεδρο και την τετραμελή Διαρκή Επιτροπή...

*Αριθ. Πρωτ. 3283/22.3.1920
Προς τον Υπουργόν Εξ/κων
Κον Ν. Πολίτην, Αθήνας
σελ.91*

Συνεχίζων τηλεγράφημά μου αριθ. 3035, λαμβάνω την τιμήν ν' ανακοινώσω Υμίν, ότι σήμερον εγένετο έναρξις του Συμβουλίου στοπ. Κατόπιν συντόνων ενεργειών, επετεύχθη εκλογή Προέδρου Έλληνος του κ. Δουλά, εκ Κάραγατς στοπ. Κατηρτίσθη 4/μελής διαρκής επιτροπή εκ δύο Ελλήνων, κ.κ. Δουλά και Λαμνίδου, ενός Τούρκου, προσκειμένου ημίν Χάτζια Σαλήχ και ενός Βουλγάρου Γεωργήφ στοπ. Ελληνική επιτυχία οφείλεται εις επιτευχθείσαν διάσπασιν Τούρκων¹¹, εις σύμπραξιν αφωσιωμένων ημίν Μουσουλμάνων και αντιπροσώπου Αρμενίων στοπ...

*Χ.ΒΑΜΒΑΚΑΣ
Εστάλη τη 22.3.1920 (Παπαθανάση - Μουσιοπούλου 1975)*

Ο κ. Χ. Κηπουρός σε άρθρο του τονίζει ότι η ανάδειξη του Δουλά στο αξίωμα του προέδρου συμπίπτει με το πρώτο, κατά τη νεότερη ιστορία, αιρετό αξίωμα σε πανθρακικό επίπεδο (Κηπουρός 2004). Το βέβαιο είναι ότι το αποτέλεσμα αυτής της κρίσιμης ψηφοφορίας αξιολογείται ως ένα είδος δημοψηφίσματος του λαού της Δυτικής Θράκης που καταδεικνύει τη βούλησή του να μην επανέλθει η περιοχή στη βουλγαρική επικράτεια, αλλά ούτε και να αποτελέσει εκ νέου τμήμα του οθωμανικού κράτους. Μάλιστα, σε συνδυασμό με τον επαναπατρισμό των Ελλήνων στην περιοχή, ενισχύει σημαντικά το διπλωματικό αγώνα του Βενιζέλου στο Παρίσι για την απόδοση της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα (Κιγγιάς & Ρυζιώτης 2010).

Παρόλο που η θητεία του διαρκεί περίπου ένα μήνα (Ανδρούτσος 2019), ο Εμμανουήλ Δουλάς ως

πρόεδρος της Μικρής Θρακικής Βουλής παίζει καθοριστικό ρόλο και στην προετοιμασία της κατάληψης της Δ. Θράκης από τον ελληνικό στρατό. Επηρεάζει τις αποφάσεις του Γάλλου διοικητή και οργανώνει με μεθοδικότητα όλες τις υπηρεσίες τοποθετώντας σε αυτές Έλληνες ικανούς υπαλλήλους (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2017).

Η τελευταία πράξη του θρακικού ζητήματος λαμβάνει χώρα στις 18 - 24 Απριλίου 1920 στη Διάσκεψη Κορυφής στο Σαν Ρέμο, όπου η Αντάντ δίνει το πράσινο φως στην Ελλάδα για την κατάληψη της κυρίως Θράκης - δυτικά του ποταμού Έβρου (Αλεξανδρή 2020). Ακολουθεί η απελευθέρωση της περιοχής από τις Μερραρχίες του Σώματος Στρατού Εθνικής Αμύνης, που μετονομάστηκε σε στρατιά Θράκης με Διοικητή τον Εμμανουήλ Ζυμβρακάκη (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010).

Ο ρόλος του Εμμανουήλ Δουλά έχει ολοκληρωθεί. «Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί η στάση του», αναφέρει χαρακτηριστικά ο κ. Κηπουρός «αφού έφερε σε αίσιο πέρας την υπόθεση που ανέλαβε, χαμηλών τόνων, όπως λένε εκείνοι που τον γνώρισαν, επέστρεψε χωρίς τυμπανοκρουσίες, στην πολύτεκνη οικογένειά του και στη μονάδα επεξεργασίας του μεταξιού που είχε ιδρύσει ακόμη από τις αρχές του αιώνα στο Διδυμότειχο ενώ μέχρι το θάνατό του στα 1935, δεν ασχολήθηκε εκ νέου με τα κοινά» (Κηπουρός 2004).

Σε ερώτηση που τέθηκε από τη γράφουσα στον κ. Νικόλαο Κουλειϊμάνη, εγγονό του Εμμανουήλ Δουλά, σχετικά με την επιλογή του προγόνου του να μην αξιοποιήσει την ευκαιρία της ανάδειξής του στην πολιτική σκηνή και να συνεχίσει στο χώρο, ο ίδιος αναφέρει: «η Διασυμμαχική Θράκη ήταν εξαιρετικά βραχύβια. Μέσα σε ελάχιστους μήνες την διαδέχθηκε η Ελληνική Διοίκηση Θράκης. Από το 1920 μέχρι την καταστροφή του 1922 πέρασαν λιγότερο από δύο χρόνια. Μια ανάσα. Οι δύο πόλοι περιστροφής της ζωής του Εμμανουήλ Δουλά (πέραν της κοινωνικής του δράσεως) ήταν η οικογένεια και οι επιχειρήσεις. Ο Εμμανουήλ Δουλάς δεν φαίνεται να είχε ποτέ πολιτικές φιλοδοξίες. Βοηθούσε και ενεργούσε για το σωστό, όπως μπορούσε». (Κουλειϊμάνης συνέντευξη)

Την επιστροφή του στις καθημερινές του υποχρεώσεις μετά την προσφορά του στην πατρίδα επιβεβαιώνει η αλληλογραφία των μελών της οικογενείας του, οι επιχειρηματικές του δραστηριότητες και το φωτογραφικό υλικό που έχει στη διάθεσή του ο κύριος Κουλειϊμάνης (Κουλειϊμάνης, αρχείο).

Από την Αδριανούπολη στο Διδυμότειχο

Το 1920, με την απελευθέρωση της Θράκης από τον Ελληνικό Στρατό, το Καραγάτς μετονομάζεται σε Ορεστιάδα. Με τη Συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920) παραχωρείται στην Ελλάδα ολόκληρη η Δυτική Θράκη αλλά και το μεγαλύτερο μέρος της Ανατολικής. Δυστυχώς, όμως ακολουθεί η Μικρασιατική Καταστροφή και η ελληνοτουρκική Ανακωχή των Μουδανιών (Σεπτέμβριος του 1922) (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2017). Στις 8 Νοεμβρίου 1922 αρχίζει η συνδιάσκεψη της Λωζάννης, απ' όπου ο Βενιζέλος αποστέλλει τηλεγράφημα προς το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, με ημερομηνία 1/14 Δεκεμβρίου 1922 και αναφέρει για την τύχη του Καραγάτς τα εξής: «Μόνο δια πόλιν Καραγάτς ενδείκνυται να περιμένετε ολίγας ημέρας μέχρις ου τύχη αυτής αποφασισθή οριστικώς δια συνθήκης» (Κουλειϊμάνης αρχείο). Τελικά, στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφεται η Συνθήκη της Λωζάννης και προκειμένου να εξασφαλισθεί μία «έντιμος» ειρήνη, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει σε τηλεγράφημά του ο Ελ. Βενιζέλος προς τους αρχηγούς του στρατού και του στόλου, το τρίγωνο Καραγάτς - Μπόσνα - Ντεμιρντές δυτικά του ποταμού Έβρου παραχωρείται στην Τουρκία. Έτσι, οι κάτοικοί του συμπεριλαμβάνονται στους πληθυσμούς της ανταλλαγής, όπως προέβλεπε η ελληνοτουρκική Σύμβαση που υπογράφηκε στις 30 Ιανουαρίου 1923 (Κιηγμάς & Ρυζιώτης, 2010).

Το 1923 η οικογένεια του Εμμανουήλ Δουλά μετακομίζει στο Διδυμότειχο, δίπλα στο κατεστραμμένο μεταξουργείο. Ο Εμμανουήλ Δουλάς δεν μπόρεσε φυσικά να εξασφαλίσει αποζημιώσεις για τη μεγάλη περιουσία που έχασε. Πιθανότατα το 1925 αναλαμβάνει τη διεύθυνση του υποκαταστήματος της Τράπεζας Αθηνών¹² στο Διδυμότειχο (Κουλειϊμάνης 2012). Βέβαια, από την αλληλογραφία του με τη διεύθυνση της Τράπεζας Αθηνών το Δεκέμβριο του 1922, όταν δηλαδή ο Εμμανουήλ Δουλάς βρίσκεται ακόμη στην Αδριανούπολη, πληροφορούμαστε ότι συνεργάζεται ήδη με τη συγκεκριμένη τράπεζα (Κουλειϊμάνης, αρχείο).

Η οικογένεια Δουλά και κυρίως τα νεότερα μέλη της (Μαρίκα, Σταύρος) συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική ζωή του Διδυμοτείχου, παρίστανται σε εκδηλώσεις φιλανθρωπικού σκοπού και στηρίζουν τη δράση του συλλόγου «Πρόοδος», που ιδρύθηκε από επιστήμονες και άλλους διακεκριμένους πολίτες, καθώς και το Σύλλογο των Προσφύγων (Αθανασιάδης 2019). Ο Μανώλης και η Ιουλία παραμένουν φιλόξενοι και ανοίγουν το σπίτι τους σε φίλους των παιδιών τους, ενώ εντύπωση προκαλεί στους ντό-

πιους - σύμφωνα με μαρτυρίες¹³ - η πολυτέλεια της κατοικίας τους και η κοσμοπολίτικη συμπεριφορά της οικογένειας (Λαογραφικό Μουσείο Διδυμοτείχου¹⁴).

Το 1930 φεύγει από τη ζωή η Ιουλία Δουλά και δύο χρόνια αργότερα η πρωτότοκη κόρη τους Αλεξάνδρα σε ηλικία 38 ετών. Άγνωστοι οι λόγοι του θανάτου της Αλεξάνδρας. Πάντως, στο βιβλίο του ο κ. Κουλειμάνης αναφέρει ότι «το μεγάλο σαράκι του Μανώλη ήταν η αδυναμία του να βοηθήσει την ασθενούσα κόρη του Αλεξάνδρα». Βασανισμένος και στεναχωρημένος από την απώλεια της συζύγου και της κόρης, ο Εμμανουήλ Δουλάς αφήνει την τελευταία του πνοή τον Ιούνιο του 1935 στην Κωνσταντινούπολη.

Αναφορικά με τα υπόλοιπα παιδιά του, παντρεύτηκαν όλα εκτός από το Σταύρο και την Αννούλα αλλά τεκνοποίησαν μόνο ο Γεώργιος, η Μαρίκα και η Έλλη (Κουλειμάνης 2012).

Τιμητικές Διακρίσεις

Χάρη στη γαλλική του παιδεία, το αριστοκρατικό του ήθος, την επαγγελματική του δράση και την κοινωνική του θέση το 1902 ο Εμμανουήλ Δουλάς διορίζεται Drogman du Vice Consulat de France d'Andrianople, δηλαδή επίσημος διερμηνέας του Γαλλικού Προξενείου, ενώ το 1911 αποκτά τον τιμητικό τίτλο του Officier d'Academie σε αναγνώριση των εξαιρετικών υπηρεσιών που προσέφερε επί σειρά ετών στο Προξενείο (Κουλειμάνης 2012).

Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος

Ο Εμμανουήλ Δουλάς υπήρξε δωρητής του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου. Μάλιστα, στον 27ο τόμο των Θρακικών είναι καταγεγραμμένο το όνομά του στον ονομαστικό πίνακα δωρεών προς τον Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο της Αδριανούπολης την περίοδο 1907 – 1909. Να σημειωθεί ότι από αυτόν τον ονομαστικό κατάλογο αποδεικνύεται η γενναιοδωρία των τότε Αδριανουπολιτών, οι οποίοι προθύμως έδιδαν εισφορές για εθνικούς σκοπούς, κυρίως εκπαιδευτικούς, τους οποίους επεδίωκε ο Φιλεκπαιδευτικός σύλλογος Αδριανουπόλεως (Πρακτικά Εφορείας 1878 – 1906).

Βέβαια, ο Εμμανουήλ Δουλάς διετέλεσε και πρόεδρος του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου το 1912.

Το 1929 χαιρετίζει τη συνέχιση της δράσης Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως στη νέα του εστία πλέον, τη Θεσσαλονίκη, με την παρακάτω επιστολή.

Ητο κρυμμένη στη στάχτη η σπίθα δια να ανάψη, ν' ανδρωθη και να γιγαντωθη. Και ιδού σήμερα η σπίθα ξεπετιέται και πάλιν δια πολλοστήν φοράν απ' τη στάχτη δια της ιδέας των νεαρών βλαστών της Αδριανουπόλεως και θ' ανάψη και θα φωτίση μακράν.

Λίαν ευτυχείς δε ημείς, οι άλλοτε ποτέ προσενηγκόντες τάς υπηρεσίας του Προέδρου εις τον «Φιλεκπαιδευτικόν Σύλλογον Αδριανουπόλεως», ευχόμεθα όπως συνεχίση μετά της αυτής ζέσεως και του ιδίου ζήλου το λίαν ευγενές και εν ταυτω πατριωτικόν έργον του.

Εν Διδυμοτείχω τη 16 Σεπτεμβρίου 1929

Τραπεζίτης, πρώην πρόεδρος του Ανωτάτου Συμβουλίου της Θράκης Εμμανουήλ Δουλάς

(Μελανίδης 1956)

Δωρεές

Γενικότερα, η φιλανθρωπική δράση της οικογένειας Δουλά υπήρξε γνωστή. Μάλιστα, στην ιστοσελίδα «Αντριάνου» πέρα από ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα του Εμμανουήλ Δουλά και φωτογραφικό υλικό, υπάρχουν αποσπάσματα που αναφέρονται στις δωρεές του ιδίου στο Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Αδριανουπόλεως αλλά και στην ελληνική κοινότητα Αδριανουπόλεως (Αντριάνου 2013). Παράλληλα, στο βιβλίο του κυρίου Κουλειμάνη υπάρχει ευχαριστήρια επιστολή από το Ζάππειο Γυμνάσιο Αδριανουπόλεως προς την Ιουλία Δουλά για δωρεά της στο σχολείο το φθινόπωρο του 1914. (Κουλειμάνης 2012)

Επίλογος

Ο Εμμανουήλ Δουλάς ήταν ένας άνθρωπος που ξεχώρισε για την ευγένεια του χαρακτήρα του και την αριστοκρατική του μόρφωση. Παρόλο που υπήρξε λαμπρός και οξυδερκής επιχειρηματίας, κοσμοπολίτης, με κοινωνικό κύρος και πλούσια κοινωνική και πατριωτική δράση, παρέμενε σεμνός και μετρημένος. Γιατί, όπως εύλογα διερωτάται και ο κ. Κηπουρός, «ποιος σήμερα στη θέση του δεν θα εξαργύρωνε μια τέτοιου μεγέθους σύνδεση του ονόματός του με την απελευθέρωση της πατρίδας του;» Προφανώς ένας άνθρωπος σεμνός και πιστός στις αρχές του. Γι' αυτό και υπήρξε μεταξύ άλλων και πρότυπο οικογενειάρχη. Αγαπούσε και σεβόταν τη σύζυγό του, διατηρούσε άριστες σχέσεις με την οικογένειά της,

την οποία και στήριζε με όποιο τρόπο μπορούσε. Σαν πατέρας ήταν στοργικός και ασχολήθηκε σοβαρά με την ανώτερη μόρφωση και εξέλιξη όλων των παιδιών του. Πέρα από το οικογενειακό του περιβάλλον, ο Εμμανουήλ Δουλάς ήταν περιποιητικός και φιλόξενος με τους καλεσμένους του είτε αυτοί ήταν ξένοι Πρόξενοι είτε απλοί συμπολίτες του. Διέθετε αίσθηση του χιούμορ και είχε ενδιαφέροντα, αγαπούσε το κυνήγι, τα ταξίδια στο εξωτερικό αλλά και τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι ο Αδριανουπολίτης Εμμανουήλ Δουλάς υπήρξε μια πολύ αξιόλογη και ενδιαφέρουσα - από κάθε άποψη - προσωπικότητα με έντονη και πολυσχιδή δράση.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ...

Τον κύριο Ευάγγελο Μανωλά για την ευκαιρία που μου έδωσε να γνωρίσω την εξαιρετική προσωπικότητα του Εμμανουήλ Δουλά, να ταξιδέψω μαζί του στο χρόνο, να αναθερμάνω τη σχέση μου με την έρευνα και να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου για την τοπική ιστορία.

Τον κύριο Δημήτριο Κιηγιά που με κατήυθνε σε σχέση με την υπάρχουσα βιβλιογραφία και στήριξε την όλη προσπάθειά μου.

Τον κύριο Νικόλαο Κουλειμάκη, που εξαρχής μου διέθεσε το βιβλίο «Αδριανού-Πολη 1908 -1914, χρονικό δύο οικογενειών από την Αδριανούπολη και την Κωνσταντινούπολη, Νίκος Σ. Κουλειμάνης, Αθήνα 2012»

Τις κυρίες Χρυσούλα Τσιακιράκη Κυρούδη και Φιλιώ Κωστίδου, Πρόεδρο και Αντιπρόεδρο αντίστοιχα του Μορφωτικού Συλλόγου «Λαογραφικό Μουσείο Διδυμοτείχου» για τη θερμή υποδοχή και ξενάγηση στο Μουσείο.

Και φυσικά τον κύριο Νικόλαο Κουλειμάνη, για την ευγενή καλοσύνη του να μου παραχωρήσει μέρος από το πλούσιο αρχειακό του υλικό σε ηλεκτρονική μορφή, καθώς και για το χρόνο που διέθεσε προκειμένου να απαντήσει ηλεκτρονικά στις απορίες που προέκυψαν κατά την πορεία της έρευνας.

Σημειώσεις

- [1] Οι οικογένειες Δουλά και Αλτιναλμάζι αναφέρονται από το Γεώργιο Λαμπουσιάδη στον πρώτο τόμο των Θρακικών του 1928 και στις περί Αδριανουπόλεως μελέτες του ως δύο από τις πρώτες οικογένειες της Αδριανούπολης που κυριαρχούσαν από παλιά στις τραπεζικές, εμπορικές και βιομηχανικές εργασίες (Λαμπουσιάδης 1928).
- [2] Ο Αλέξανδρος διαχειριζόταν μια αγροτική επιχείρηση του Ζαχαρία στο Εμπέκιοϊ, στην Κωστάντζα της Ρουμανίας, η οποία απέβη ζημιόγonos και αναγκάστηκε να προσφύγει σε δανεισμό με υψηλό επιτόκιο και με εγγύηση τα ίδια τα κτήματα (Κουλειμάνης 2012).
- [3] Μετά τη λήξη του Κριμαϊκού πολέμου (1853 -1856) η Οθωμανική Αυτοκρατορία άρχισε να δανείζεται μεγάλα ποσά για την κάλυψη του ελλειμματικού προϋπολογισμού, την χρηματοδότηση της κατασκευής σιδηροδρόμων και την αναχρηματοδότηση παλαιότερων δανείων. Η κατάσταση επιδεινώθηκε μέχρι χρεωκοπίας (1875) και το 1881 ιδρύθηκε οργανισμός για τη διαχείριση του χρέους που έδιδε στους κατόχους οθωμανικών ομολογιών δικαιώματα σε έσοδα του κράτους από ειδικές φορολογίες, όπως, πχ. του άλατος (Κουλειμάνης 2012).
- [4] Οι συνέταιροι ήταν τέσσερις: οι Ε. Δουλάς και Σία που είχε αποκλειστικά τη διεύθυνση της εταιρείας και ανέλαβε τη χρηματοδότηση με επιτόκιο 9%, ο Ιταλός Giuseppe Garavagno, που ανέλαβε την τεχνική διεύθυνση και την εμπορία εξωτερικού και δύο έμποροι, από το Διδυμότειχο και το Σουφλί, υπεύθυνοι για εμπορικά θέματα. Σε περίπτωση διαφορών μεταξύ των εταίρων, την οριστική απόφαση λάμβανε ο Εμ. Δουλάς (Κουλειμάνης 2012).
- [5] Η Αδριανούπολη είχε παράδοση στη σηροτροφία, το πρώτο μεταξουργείο στην Αδριανούπολη ιδρύθηκε το 1864. Βέβαια, το Σουφλί υπήρξε δεσπότης σηροτροφικό κέντρο και διατηρούσε συνεργασία με τους Ιταλούς. Ωστόσο, το 1911 με την κήρυξη του Τουρκο - Ιταλικού πολέμου, η Ιταλία επέβαλε υψηλούς δασμούς στα κουκούλια και στο μετάξι παραγωγής της Τουρκίας (Κουλειμάνης 2012).
- [6] Εύλογα ανησυχεί ο Εμμανουήλ Δουλάς, διότι, με αφορμή το πρόσφατο νοθευμένο εκλογικό αποτέλεσμα των Νεότουρκων, πραγματοποιείται το Σεπτέμβρη στην Αδριανούπολη συλλαλητήριο των Ελλήνων που καταλήγει σε επεισόδια και συλλήψεις. Οι προστριβές ανάμεσα σε Τούρκους, Έλληνες και Βούλγαρους εντείνονται (Κιηγιάς & Ρυζιώτης 2010). Δυστυχώς ο Εμμανουήλ Δουλάς - σύμφωνα με ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα που συνέταξε για τον ίδιο η κόρη του, κ.

- Μαρίκα Τυρρή (http://adrianou125.blogspot.com/2013/06/blog-post_7.html) - έχει βρεθεί πολλές φορές στο στόχαστρο των Τούρκων και των Βουλγάρων.
- [7] Το πατρικό του Εμμανουήλ Δουλά βρισκόταν στη γωνία της Σταμπούλ Γιολού με Abdullah Hamam Sokak. Στις 11 Δεκεμβρίου του 1912 η μητέρα του Μανώλη μεταβίβασε το ακίνητο στην σύζυγό του Ιουλία.
- [8] Να σημειωθεί ότι στο διώροφο σπίτι της οικογένειας Ζαχαριάδη έχουν συγκεντρωθεί 17 άτομα ενώ συγχρόνως δύο από τα παιδιά του Μανώλη και της Ιουλίας είναι άρρωστα και απομονωμένα. (Ο Γιώργος με τύφο και ο Αλέκος με ιλαρά).
- [9] Υπογράφουν μεταξύ τους τη Σύμβαση της Σόφιας στις 24 Αυγούστου 1915.
- [10] Βασικός στόχος του είναι η αποτροπή της διάδοσης της ιδέας για την αυτονομία της Δυτικής Θράκης, που καλλιεργήθηκε έντονα κάτω από γαλλική προστασία κατά την περίοδο της διασυμμαχικής κατοχής (Βακαλόπουλος 1996).
- [11] Η διάσπαση της μουσουλμανικής κοινότητας μεταξύ των εθνικιστών και των παλαιομουσουλμάτων και η συνεργασία των δευτέρων με τους Έλληνες ανέτρεψαν τις ισορροπίες χάρη στην έντονη παρασκηναϊκή διπλωματική δράση του Βαμβακά (http://clioturbata.com/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%82/alexandris_western_thrace/).
- [12] Η Τράπεζα Αθηνών λειτούργησε ως τραπεζικός οργανισμός από το 1893 έως το 1953 έτος το οποίο συγχωνεύτηκε με την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος. Στόχος των ιδρυτών της Τραπεζής Αθηνών ήταν η δραστηριοποίησή της στο χώρο του εμπορίου και της βιομηχανίας τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό με έμφαση στις περιοχές εκείνες στις οποίες η οικονομική δραστηριότητα του ελληνικού στοιχείου ήταν σημαντική, όπως στην Τουρκία και την Αίγυπτο. ([https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CF%81%CE%AC%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B1_%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CF%8E%CE%BD_\(1893-1953\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CF%81%CE%AC%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B1_%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CF%8E%CE%BD_(1893-1953)))
- [13] Μαρτυρίες του κυρίου Τάκη Τσάγκου, κατοίκου του Διδυμοτείχου, που διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τα μεγαλύτερα παιδιά του Εμμανουήλ Δουλά και επισκεπτόταν συχνά την οικία τους. Ο ίδιος δε βρίσκεται πλέον στη ζωή αλλά μετέφερε τις μνήμες του στα μέλη του Μορφωτικού Συλλόγου του «Λαογραφικού Μουσείου Διδυμοτείχου».
- [14] Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι στο Λαογραφικό Μουσείο Διδυμοτείχου υπάρχει η μπανιέρα του σπιτιού του Εμμανουήλ Δουλά, μερικά από τα σχολικά βιβλία των παιδιών του και δύο αποδείξεις καταβολής διδάκτρων από εκπαιδευτήριο της Αδριανούπολης. Όλα αυτά περιεβλήθησαν από τα σκουπίδια από τα μέλη του Μορφωτικού Συλλόγου του Μουσείου.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Αθανασιάδης, Π. (2019). Ας «ζήσουμε» στο Διδυμότειχο, του 1925. Διαθέσιμο: <https://sitalkisking.blogspot.com/2019/10/1925.html>
- Αλεξανδρής, Α. (2020). Η αυτονομία της Δυτικής Θράκης (1919 -1920). Διαθέσιμο: http://clioturbata.com/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%82/alexandris_western_thrace/
- Ανδρούτσος, Π. (2019). Το κρατίδιο της "Διασυμμαχικής Θράκης" και το ολίγων ημερών μόρφωμα της Οργάνης. Διαθέσιμο: <https://www.xronos.gr/arthra/kratidio-tis-diasymmahikis-thrakis-kai-oligonimeron-morfoma-tis-organis>
- Αντριανού (2013). Εμμανουήλ Δουλάς. Διαθέσιμο: http://adrianou125.blogspot.com/2013/06/blog-post_7.html
- Αρχείο Χαρίσιου Βαμβακά. Διαθέσιμο: http://www.elia.org.gr/userfiles/archives/%CE%92%CE%91%CE%9C%CE%92%CE%91%CE%9A%CE%91%CE%A3_%CE%A7%CE%91%CE%A1%CE%99%CE%A3%CE%99%CE%9F%CE%A3.pdf
- Βακαλόπουλος, Κ. (1996). Ιστορία του Βόρειου ελληνισμού, Θράκη. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Κιηγάς Δ, Ρυζιώτης Γ. (2010) Αδριανούπολη -Καραγάτς -Νέα Ορεστιάδα Μια πόλη, Νέα Ορεστιάδα

- Κηπουρός, Χ. (2004). «Ούτε βαρονίες ούτε βασιλείες». Διαθέσιμο: http://www.metanastis.com/EMMANOUIL_DOULAS.htm
- Κουλεϊμάνης, Ν. (2012). Αδριανού-Πολη 1908 -1914, χρονικό δύο οικογενειών από την Αδριανούπολη και την Κωνσταντινούπολη, Αθήνα.
- Κουλεϊμάνης Ν. Αρχαικό υλικό.
- Λαμπουσιάδης, Γ. (1928). Περί Αδριανουπόλεως Μελέτες. Θρακικά. Τόμος πρώτος, σελ. 20.
- Μελανίδης, Δ. (1956). Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Αδριανουπόλεως 1872 -1929. Θρακικά. Τόμος εικοστός πέμπτος, σελ. 265 - 277.
- Παπαθανάση Μουσιοπούλου, Κ. (1975). Η απελευθέρωση της Δυτικής Θράκης από το αρχείο του Χαρίσιου Βαμβακά. Αθήνα. σελ. 71 – 104.
- Πρακτικά Εφορείας 1878 - 1906. Θρακικά. Τόμος εικοστός έβδομος, σελ. 170- 174.
- Ρυζιώτης, Γ., Κιηγμάς, Δ. (2017). Καραγάτς Αδριανουπόλεως (Ορεστιάδα), Νέα Ορεστιάδα.
- Τράπεζα Αθηνών 1893 - 1953. Διαθέσιμο: [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CF%81%CE%AC%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B1_%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CF%8E%CE%BD_\(1893-1953\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CF%81%CE%AC%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B1_%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CF%8E%CE%BD_(1893-1953))
- Τούντα Φεργάδη, Α. Η Συνθήκη Ειρήνης του Νεϊγύ: η απαρχή για την περιπέτεια της Δυτικής Θράκης, 27/11/2019. Διαθέσιμο: https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-sentheke-eirenes-toe-neiye-e-aparche-gia-ten-peripeteia-tes-detikes-thrakes_gr_5dde3973e4b0d50f3299877c

II. Ξενόγλωσση

- Kalantzis, G. (2003). Outcomes of the first world war in Southeastern Europe: Population movements in Western Thrace during the interallied administration, University of Crete, School of Arts, Department of Philosophy and Social Studies.

III. Συνεντεύξεις

- Κουλεϊμάνης, Ν. (ηλεκτρονική συνέντευξη).
- Τσιακίρακη Κυρούδη, Χ, Κωστίδου, Φ. Πρόεδρος και Αντιπρόεδρος του Μορφωτικού Συλλόγου «Λαογραφικό Μουσείο Διδυμοτείχου».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΡΤΙΔΗΣ

Δημήτριος Μόκαλης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μια ξεχωριστή προσωπικότητα, που φώτισε την ιστορία του θρακικού ελληνισμού κάνοντας την γνωστή και έξω από τα όρια του, στην ταραγμένη εποχή της «αυγής» του 20ου αιώνα, ήταν ο Κωνσταντίνος Γ. Κουρτίδης, δάσκαλος, γιατρός, εθνικός αγωνιστής και κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του λαού του Έβρου. Ως ιστορικός μελετητής συνέγραψε σημαντικό έργο για τον πολιτισμό της Θράκης από την αρχαιότητα μέχρι τα νεότερα χρόνια, ενώ με την πολιτική του δράση οραματίστηκε, μόχθησε και συνέβαλε στην απελευθέρωση της Θράκης και την αποκατάσταση των προσφύγων στη μητέρα πατρίδα.

Λέξεις κλειδιά: Θράκη, ιστορία, πρόσφυγες, αγώνες

Εισαγωγή

Η Θράκη ως σταυροδρόμι πολλών γεωπολιτικών ανακατατάξεων του 20ου αιώνα, κατάφερε μετά από αγώνες, συνεισφέροντας βαρύ φόρο αίματος, να πετύχει την απελευθέρωση και να ενσωματωθεί στον εθνικό κορμό. Σε αυτό συνέβαλαν άξιοι εκπρόσωποι του θρακικού πολιτισμού που αξίζει να μνημονεύουμε. Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει τη δράση ενός αξιόλογου ανθρώπου, του Κωνσταντίνου Κουρτίδη, στη συλλογή και καταγραφή στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς της Θράκης και τη συμβολή του στο αγώνα για την απελευθέρωση έπειτα από έξι σχεδόν αιώνες υποδούλωσης.

Η ζωή και το επιστημονικό έργο του Κ. Κουρτίδη

Ο Κωνσταντίνος Κουρτίδης που γεννήθηκε στην Αδριανούπολη στα 1870, καταγόταν από εύπορη οικογένεια, τελείωσε τις γυμνασιακές του σπουδές στην πατρίδα του και αμέσως διορίστηκε ως δημοδιδάσκαλος σε σχολείο της περιοχής από όπου παραιτήθηκε για να φοιτήσει στην φιλοσοφική σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου ως το 1891. Κατόπιν διορίστηκε σχολάρχης Σουφλίου επί πέντε έτη, για να προσφέρει στην εκπαίδευση του υπόδουλου θρακικού ελληνισμού που στέναζε, ζώντας με το όνειρο της απελευθέρωσης.

Εκεί στο Σουφλί γνώρισε ο Κουρτίδης τη Δέσποινα Παπαδοπούλου, την οποία και παντρεύτηκε. Στο αρχοντικό Κουρτίδη, ένα διάωρο σπίτι αντιπροσωπευτικό δείγμα αστικής κατοικίας της εποχής, έζησε με την οικογένειά του ευτυχισμένες στιγμές και απέκτησε δύο παιδιά, τη Μαρίκα και τον Γιώργο.

Πέρα από τα εκπαιδευτικά του καθήκοντα, ασχολείται συστηματικά με την συλλογή λαογραφικού υλικού καταγράφοντας πηγές προφορικού και γραπτού λόγου της Θράκης από τα πανάρχαια χρόνια. Οι συλλογές του, που κατέθεσε στην Ακαδημία Αθηνών, έτυχαν μεγάλης απήχησης, αφού συγκέντρωσε και κατέγραψε με λεπτομέρεια πλούτο στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς.

Βαθιά επηρεασμένος από τη δυστυχία και τις αρρώστιες (λοιμώδεις) που μάστιζαν το λαό (Οικονόμου 1988), και με την οικονομική στήριξη της οικογένειάς του, γράφτηκε στην Ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Παρακολούθησε με συνέπεια τα μαθήματα και ήταν τόσο υποδειγματικός στη φοίτησή του πλάι στον καθηγητή Καραμήτσα στα 1899, ώστε αναγορεύτηκε αριστούχος διδάκτωρ της Ιατρικής.

Στη συνέχεια εργάστηκε στην Αίγυπτο (1901-1904), ως υγειονομικός στο «Λοιμοκαθαρτήριο Τορ» του Σινά. Εκεί επισκέφτηκε πολλές φορές την ιστορική μονή Σινά, επηρεασμένος από την λατρευτική μεγαλοπρέπεια του μνημείου, κατέγραψε τις σκέψεις του, που δημοσιεύτηκαν μαζί με άλλα κείμενα για τη Θράκη σε δύο τόμους με τίτλο «Απαντα του εν Σουφλίω ιατρού Κ. Κουρτίδου», όπως και ένα κείμενο με τίτλο «μονή Δαδιάς» όπου περνούσε το χρόνο του απολαμβάνοντας τη γαλήνη και την ομορφιά του φυσικού τοπίου της ομώνυμης κοντά στο Σουφλί ιεράς μονής.

Η επιστημονική του πληρότητα ως ιατρού παθολόγου και παιδίατρου γίνεται γνωστή αλλά για τον Κουρτίδη η ιατρική είναι προσφορά στον συνάνθρωπο. Το 1904 επανέρχεται στη Θράκη και εργάζεται

ανάμεσα στο Σουφλί και την Αδριανούπολη¹. Όμως οι πνευματικοί του ορίζοντες δεν περιορίστηκαν στα στενά πλαίσια του ιατρικού λειτουργήματος αφού από το 1900 δημοσιεύει στον ημερήσιο τύπο της Αθήνας, Αλεξάνδρειας, Κωνσταντινουπόλεως, Αδριανούπολης, Θεσσαλονίκης όπως και σε περιοδικά και ημερολόγια, ενώ τα περισσότερα από τα χρονογραφήματα², ευθυμογραφήματα και διηγήματά του εκδίδονται σε δύο τόμους το 1910 και 1912 (Παπαχριστοδούλου 1947).

Τα ιστορικά γεγονότα και η συμβολή του στους αγώνες για την απελευθέρωση της Θράκης

Με την κήρυξη του Α΄ Βαλκανικού πολέμου ο Κουρτίδης επιστρατεύτηκε από τον τουρκικό στρατό κατά την πολιορκία της Αδριανούπολης ως στρατιωτικός γιατρός, διετέλεσε δε μέλος της τετραμελούς ανώτατης Στρατιωτικής υγειονομικής Επιτροπής και διευθυντής του χολερικού τμήματος (Παπαχριστοδούλου 1947). Ελεύθερος πλέον μετά την κατάληψη της Αδριανούπολης από τους Βούλγαρους, αποφάσισε με υπομνήματα και άρθρα σε εφημερίδες να αγωνιστεί για το δίκαιο αίτημα της απελευθέρωσης της Θράκης και της ενσωμάτωσης με τη μητέρα πατρίδα.

Μετά τις νικηφόρες μάχες των συμμάχων Βαλκανικών χωρών εναντίον της Τουρκίας, υπεγράφη με τη συνθήκη ειρήνης του Λονδίνου την 17/30 Μαΐου 1913, το τέλος των εχθροπραξιών και η διαμόρφωση των δυτικών ορίων της Τουρκίας στη γραμμή Αίνου (Αιγαίο Πέλαγος) και Μηδείας (Εύξεινος Πόντος). Επειδή όμως δεν συμφωνήθηκε η διανομή των εδαφών των ομόδοξων εθνών, ανάλογα με το φόρο αίματος, ξέσπασε ο δεύτερος Βαλκανικός πόλεμος μεταξύ της Ελλάδας και Σερβίας αφενός, και της Βουλγαρίας αφετέρου, την 18η Ιουνίου 1913. Οι Τούρκοι αν και ηττημένοι, είχαν καταφέρει να συγκεντρώσουν στην περιοχή κοντά στη χερσόνησο της Καλλιπόλεως πολυάριθμο και αξιόμαχο στρατό και κατέλαβαν εύκολα την Ανατολική Θράκη και την Αδριανούπολη λόγω συγκέντρωσης του συνόλου σχεδόν του στρατού των Βουλγάρων στο μακεδονικό μέτωπο εναντίον των Ελλήνων, όπου μετά από νικηφόρες μάχες του ελληνικού στρατού τον Ιούνιο και Ιούλιο του 1913 αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν πέρα από τα παλιά τους σύνορα επί βουλγαρικού εδάφους.

Οι Τούρκοι στο μεταξύ επωφελούμενοι από τη ρήξη των συμμάχων κατέλαβαν το Διδυμότειχο. Ο Βουλγαρικός στρατός του Σουφλίου αναγκάστηκε τότε να εκκενώσει την πόλη και να αποσυρθεί στην περιοχή του Άρδα ποταμού. Η ελληνική διοίκηση του Σουφλίου τότε ομόφωνα ανατέθηκε στον γιατρό Κωνσταντίνο Κουρτίδη, ο οποίος επιστράτευσε καλά γυμνασμένα στελέχη και άλλους κατοίκους του Σουφλίου και ίδρυσε ένοπλο σώμα για την τήρηση της τάξης και ασφάλειας της πόλης μετά την αποχώρηση των Βουλγάρων. Ωστόσο γνωρίζοντας την καλή οργάνωση και την αγωνιστικότητα των Σουφλιωτών, οι οποίοι με την ένοπλη δράση τους τον Οκτώβριο του 1912, εμπόδισαν την επέλαση του τουρκικού στρατού καταφέροντας καίρια πλήγματα (Σεϊτανίδης 1959), οι Τούρκοι ζήτησαν να καταλάβουν την πόλη του Σουφλίου ειρηνικά παραμένοντας μέχρι τα μέσα Σεπτεμβρίου 1913, όταν αποχώρησαν μαζί με το ελληνικό σύνταγμα πεζικού που είχε καταλάβει την Κορνοφωλιά, κατ' εφαρμογή της συνθήκης του Βουκουρεστίου (βάσει της οποίας η Δυτική Θράκη παραχωρήθηκε στην Βουλγαρία).

Επειδή είχε υιοθετηθεί από τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας η αυτονομία της Δυτικής Θράκης για την αποφυγή της οριστικής παραχωρήσεως στην Βουλγαρία, αντιπροσωπεία των δύο πλευρών συναντήθηκε στην Κωνσταντινούπολη για εξεύρεση λύσης. Εκεί ο λόγιος, ιατρός Κ. Κουρτίδης συνέταξε προκηρύξεις, ανακοινώσεις εθνικού περιεχομένου και άρθρα που δημοσίευσε σε ελληνικές εφημερίδες της Κωνσταντινουπόλεως για την ανάγκη δημιουργίας αυτόνομης περιοχής και προστασίας των κατοίκων. Ακολούθησε μια βραχύχρονη περίοδος διοικητικής και πολιτικής αυτονομίας, που προετοίμασε το έδαφος για την απελευθέρωση και την ενσωμάτωση στον εθνικό κορμό.

Μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων, με την Ελλάδα να έχει απελευθερώσει το μεγαλύτερο μέρος της Δυτικής Θράκης, επιχειρείται στο Βουκουρέστι με πρωτοβουλία κυρίως της Ρωσίας, αλλά και της Γαλλίας, η ειρήνευση και ο καθορισμός των νέων συνόρων στη Βαλκανική. Τα γεωγραφικά όρια της Ελλάδας αυξήθηκαν με την προσθήκη νέων εδαφών. Η Δυτική Θράκη όμως παραχωρήθηκε ολόκληρη στη Βουλγαρία (Βακαλόπουλος 1990) η οποία μολονότι ήταν η ηττημένη κατόρθωσε όχι μόνο

1 Αδριανούπολη (Αδριανού), δεύτερη πόλη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν η πρωτεύουσα της Θράκης και έδρα του Γενικού Διοικητού της (Κ. Γ. Κουρτίδης, Θρακικά τ.25^{ος}, σελ.163, 1956).

2 Θεωρείται πατέρας του χρονογραφήματος στη Β. Ελλάδα και την Τουρκία, σύμφωνα με τον Αρίστο Χασηρτζιόγλου

να μην καταβάλλει αποζημίωση για τα όσα προκάλεσε, αλλά σκανδαλωδώς να ωφεληθεί εις βάρος των αντιπάλων της και νικητριών των Βαλκανικών πολέμων.

Κατά τη βουλγαρική κατοχή (1913-1918) της Δυτικής Θράκης οι Βούλγαροι εκδίωξαν και με κάθε τρόπο εξόντωσαν σχεδόν όλους τους Έλληνες κατοίκους της Δυτικής Θράκης στην οποία μετέφεραν και εγκατέστησαν εποίκους από τη βόρεια Βουλγαρία, για να μεταβάλλουν τον εθνολογικό χαρακτήρα της περιοχής και να τον καταστήσουν αδιαπέραστο τείχος ανάμεσα στο συμπαγή υπόδουλο πληθυσμό της Ανατολικής Θράκης και τον ελεύθερο ελληνισμό στην πέρα από τον ποταμό Νέστο ελεύθερη Ελλάδα (Ευθυμιάδης 2005). Οι κάτοικοι του Δεδέαγατς έφευγαν ενόψει της κατάληψης της περιοχής από τους Βούλγαρους. Οι Έλληνες με ατιμόπλοια πήγαιναν στη Σαμοθράκη και τη Θάσο κυρίως, ενώ οι Τούρκοι πέρασαν στη γειτονική Αίνο, για να καταφύγουν στην Κωνσταντινούπολη (Αθανασιάδης 2019).

Στην περιοχή του Σουφλίου παρέμειναν μόνο γύρω στις 300 ελληνικές οικογένειες με τη βία για να διδάξουν την τέχνη της σπυροτροφίας σε Βούλγαρους. Λεηλατήσεις περιουσιών, εξαναγκασμοί πολιτών, στερήσεις, προσπάθεια αφελληνισμού, απάνθρωπες και βίαιες συμπεριφορές, ακόμη και εξόντωση του ντόπιου πληθυσμού (Κυριακίδης 1919), σε μια προσπάθεια των βουλγαρικών αρχών να προλάβουν ένοπλη εξέγερση και δράση των Σουφλιωτών, έκαναν τη συμβίωση αφόρητη. Πολλοί αναγκάστηκαν να γίνουν πρόσφυγες και μαζί τους και ο Κουρτίδης. Εγκαθίσταται στη Μακεδονία όπου για δυο χρόνια υπηρετεί ως υγειονομικός γιατρός στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης στην αρχή, και μετά στην Καβάλα, που έχει καταληφθεί πλέον από τους Γερμανούς και τους Βούλγαρους το 1916. Εκεί συλλαμβάνεται και όμηρος οδηγείται στη Δοβρουσά. Υφίσταται μαρτύρια και εξευτελισμούς για να απαρνηθεί την εθνική του συνείδηση. Απελευθερώνεται καθώς συνάδελφοί του Βούλγαροι, τον αναγνωρίζουν ως ικανότατο ιατρό που θα ήταν χρήσιμος. Έτσι τοποθετήθηκε διευθυντής του στρατιωτικού νοσοκομείου της βασίλισσας Κλημεντίνης στο Τουτρακάν της Βουλγαρίας (Παπαχριστοδούλου 1947) όπου και παρέμεινε ως τη λήξη του πολέμου. Χάνοντας τη σύζυγο του Δέσποινα και μετά από τα δεινά της ομηρείας του και τον πόθο να ξαναδεί την πατρίδα του, δίνει την υπόσχεση να γίνει μοναχός μόλις επιστρέψει στο Σουφλί. Η απόφασή του τελικά δεν θα πραγματοποιηθεί.

Επιστρέφοντας στο Σουφλί μετά το τέλος του πολέμου, δημοσιεύει άρθρα για την ελληνικότητα της Θράκης και την ανάγκη επανένωσης με τον εθνικό κορμό αφού ο υπόδουλος ελληνισμός της Ανατολικής Θράκης που ανερχόταν σε ένα εκατομμύριο κατοίκους περίπου, εγκλωβίσθηκε δυτικά και βόρεια του ποταμού Έβρου μέχρι τον Εύξεινο Πόντο και απομονώθηκε στον θρακικό χώρο, χωρίς να έχει δυνατότητα επικοινωνίας με τον ελληνισμό της μητέρας Ελλάδας (Ευθυμιάδης 2005).

Στις 14 Μαΐου 1920 τα Ελληνικά στρατεύματα, μετά από έξι σχεδόν αιώνες δουλείας κάνουν το όνειρο των Θρακών για ενσωμάτωση με τη μητέρα Ελλάδα πραγματικότητα. Μαζί με τους άλλους Έλληνες της Θράκης ζει και ο Κουρτίδης το όνειρο της απελευθέρωσης που τόσο πολύ ποθούσε και μόχθησε. Ο λαός ανταπέδωσε τη φιλοπατρία του και τον εξέλεξε βουλευτή στην Γ΄ και Δ΄ Εθνοσυνέλευση. Ο Κ. Κουρτίδης από το βήμα της Εθνικής Αντιπροσωπείας, από τις στήλες των εφημερίδων και με παραστάσεις στα Υπουργικά γραφεία ζητούσε να αποκατασταθεί όλος ο πληθυσμός των προσφύγων. Κατά την ομιλία του στην Ελληνική Βουλή, στις 18 Μαΐου 1921, έθεσε το θέμα της στέγασης και περίθαλψής τους:

«...από τας αρχάς του 1914 και εντεύθεν έχομεν το πλείστον των κατοίκων της Ανατολικής και Δυτικής Θράκης εξοριστούς ως πρόσφυγες πλανυμένους ανά τη φιλόξενον και ελώδη Μακεδονίαν περιφερόμενους και αφήνοντας τα κόκκαλά των εις τας πατρίδας αυτής». Και συνεχίζοντας: «Μετά την ανακωχή επέστρεψαν εις την Θράκη εν μέρος των άτυχων εκείνων εξοριστών το 1/5 περίπου εξ εκείνου του πληθυσμού, εκ δε του τμήματος το οποίον είχε καταλάβει η Βουλγαρία μόλις τι 1/10 επαλινόστησε οι δε άλλοι ανερχόμενοι εις 18.000 ετάφησαν εις το Καρναβάτ και εις το Κίτσεβο και άλλα μέρη τα οποία κατείχαν οι Βούλγαροι. Όσοι όμως επαλινόστησαν δεν εύρον ούτε τας πόλεις, ούτε τα χωριά των, διότι οι Βούλγαροι και οι Τούρκοι είχαν καταστρέψει το παν, εις επίμετρον δε, άμα δε εκηρύχθη η ανακωχή οι Τούρκοι της Μακεδονίας οι οποίοι ήσαν εγκατεστημένοι στην Ανατολικήν Θράκην απεκόμισαν παν ότι είχαν διαρπάσει κατά το διάστημα από το 1914 και εντεύθεν και φορτωμένοι, επαλινόστησαν εις τας εστίας των εις την Μακεδονίαν και εγκαταστάθησαν εν ανέσει εις τας παλαιάς ιδιοκτησίας αυτών. Οι δε άλλοι ημείς οι Θράκες υπο ποίαν συνθήκην επαλινοστήσαμε;

Γυμνοί πάντες, εις επίμετρον δε επιστρέφοντες δεν εύρομεν ούτε τα σπίτια μας. Προέχει λοιπόν σήμερον προ παντός άλλον, το ζήτημα της στεγάσεως....Φαντάζεστε τώρα

τι σημαίνει να διέρχεται υπό τας σκηνάς εις τας τρώγλας με τοιούτο ψύχος άνθρωποι οι οποίοι ούτε ενδήματα έχουν, ούτε τροφήν λιπαράν, αλλά ούτε ξύλα δια θέρμασιν, διότι και αυτά δεν επιτρέπεται υπό της Διοικήσεως να κοπούν, αλλά και αν επιτρέπεται δεν είχαν τα απαιτούμενα χρήματα δια να τα προμηθευτούν.

Ερωτάται, ποία αι δαπάναι αι οποία διετέθησαν δια τη στέγασιν αυτών και επομένως αν αι δαπάναι αι οποία εγένετο, εύρον τον προορισμό των» (εφημ. Μακεδονία, 20 Μαΐου 1921)

Τα γεγονότα όμως που ακολουθούν είναι αδυσώπητα. Η Μικρασιατική καταστροφή, ως συνέπεια της διχόνοιας και των ολέθριων πολιτικών επιλογών αλλά κυρίως η αναθεώρηση για την εξυπηρέτηση των ανομολόγητων σκοπιμοτήτων, των διαθέσεων, των συμφερόντων κατά της Ελλάδας των μέχρι τότε Συμμάχων μας (Ευθυμιάδης 2005), επέφερε την απώλεια της Ανατολικής Θράκης με την ταυτόχρονη εκρίζωση από τις πατρογονικές εστίες του πολυπληθούς Ελληνισμού, ο οποίος κατέφυγε στην ελεύθερη Ελλάδα με την ελπίδα της επανόδου.

Οι συνέπειες ήταν τραγικές με τις ατέλειωτες φάλαγγες προσφύγων να βιώνουν για άλλη μια φορά τον πόνο του ξεριζωμού, με την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης (1923) δέκα μήνες αργότερα να ρίχνει την αυλαία του εθνικού δράματος πληρώνοντας βαρύ τίμημα με την απώλεια σπουδαιών κοιτίδων του ελληνισμού. Ο Κ. Κουρτίδης τοποθετείται Υπουργός- Γενικός Διοικητής Θράκης από την Κυβέρνηση του Ανδρέα Μιχαλακόπουλου, με επιδίωξη την αποκατάσταση των προσφύγων. Η εργατικότητα και η αφοσίωσή του, βοήθησαν στην επίλυση του στεγαστικού. Πολλοί απόγονοι των κατοίκων της Ροδόπης διηγούνται την οξυδέρκειά του στην επιλογή τοποθεσίας για τους νέους οικισμούς, που ο ίδιος είχε υποδείξει.

Καθώς ακολουθεί ο πόλεμος του 1940 και η κατοχή, εγκαθίσταται στην Αθήνα καταπονημένος από την ασθένεια που τον ταλαιπωρούσε αλλά και την πείνα. Δυσκολεύεται να επιβιώσει χωρίς όμως να στερήσει από τον εαυτό του την αξιοπρέπεια και το ήθος που τον διέκρινε (Γιαννώτα - Καρτσακλή 2015).

Στις 23 Νοεμβρίου 1944, η καρδιά του, γεμάτη από την προσφορά του και την αγάπη για τη πατρίδα, σταμάτησε να χτυπά.

Το συγγραφικό του έργο

Επί είκοσι συναπτά έτη συγκέντρωνε στοιχεία του πολιτισμικού θησαυρού της Θράκης γιατί είχε αντιληφθεί έγκαιρα την αξία της διάσωσης του θρακιώτικου λαϊκού πολιτισμού (Οικονόμου 1988). Δημοσίευσε την Ιστορία της Θράκης των μυθικών χρόνων και των ιστορικών μέχρι του 46 μ.Χ., με σημαντικά στοιχεία για τα όρια της Θράκης, τα έθνη, την καταγωγή, τη γλώσσα και τα χαρακτηριστικά ήθη και έθιμα και τον πολιτισμό της, την παρουσία σημαντικών Θρακών ηγεμόνων-βασιλέων και ραψωδών-αιιδών-μουσικών (Κουρτίδης 1932) με προεξέχουσα τη μυθική μορφή του Ορφέα, «είναι δέ και τὸν Θρᾶκα Ὀρφέα μαγεῦσαι δεινόν, καὶ αὐτοῖς ἐπάδουσι θηρία» (Παυσανίας 2ος αι. μ.Χ.). Η Ιστορία του που καταγίνεται με τη μυθολογούμενη Θράκη, την ελληνιστική, τη ρωμαϊκή και εξελληνισμένη, ήταν μια απάντηση σε κάθε σκόπιμη προσπάθεια αλλοίωσης της πολιτισμικής ταυτότητας της Θράκης.

Το έργο του αυτό βραβεύτηκε στο Παρίσι από την «Εταιρεία προς ενίσχυσιν των ελληνικών σπουδών» λαμβάνοντας τιμητικότερη μνεία (Παπαχριστοδούλου 1944). Από το βιβλίο αυτό δυστυχώς κανένα στοιχείο δεν καταχωρείται στα σχολικά βιβλία, για τη γνώση της ιστορίας της Θράκης και του πανάρχαιου πολιτισμού της (Ποιμενίδης 1963). Καταπιάνστηκε με δύσκολα ιστορικά θέματα και δε δίστασε να εκφέρει γνώμη και σε δισεπίλυτα προβλήματα έρευνας όπως «ο δακτύλιος του Εζέροβο» για το οποίο εκφέρουν άποψη Έλληνες και ξένοι μελετητές (Παπαχριστοδούλου 1944).

Η ανταπόκριση ωστόσο δεν ήταν η αναμενόμενη. Αν και είχε ήδη τελειώσει τον δεύτερο ογκώδη τόμο για την Ιστορία της αρχαίας Θράκης δεν δημοσιεύτηκε και, δυστυχώς, η συλλογή των χειρόγραφων σημειώσεων δεν διασώζεται. Το έργο του Κ. Κουρτίδη, απλώθηκε και σε άλλα θέματα: Τα αρχαία Ελληνικά μυστήρια, όπου αγωνίστηκε να μας δώσει μέσα από πλούσιο υλικό με τρόπο ευχάριστο, μια εικόνα της αρχαίας θρησκείας και των μυστηρίων της.

Συνεργάστηκε με τα θρακικά περιοδικά «Θρακικά» και «Αρχαίο Θρακικό Λαογραφικό Γλωσσικό θησαυρού» όπου δημοσιεύονται πολλές μελέτες και μικρές πραγματείες για ιστορικά ζητήματα της Θράκης, αρχαίας και νέας (Παπαχριστοδούλου 1947). Τα «Ιστορικά σημειώματα» που απέστειλε λίγο πριν το θάνατό του, αποτελούν το κύκνειο άσμα του ακαταπόνητου αυτού ιστοριοδίφη (Κουρτίδης 1955) και μας δίνουν πληροφορίες για την καταγωγή των Θρακών, τις παραδόσεις και τα έθιμα των κατοίκων της ενώ η δημοσίευση «Μελέται περί Αδριανουπόλεως» αναφέρεται στην γενέτειρά του (Κουρτίδης 1956).

Επίλογος

Ο Κ. Κουρτίδης ήταν σεμνός, λόγιος αλλά και δραστήριος. Ως πολιτικός δεν υπέκυψε σε ιδιοτελείς σκοπιμότητες. Μολονότι κατέλαβε σπουδαίες δημόσιες θέσεις έζησε φτωχός και πέθανε φτωχότερος. Στη ζωή του ήταν υπόδειγμα ανθρωπιάς και ταπεινότητας. Αξιομνημόνευτη ήταν η μεγάλη του μόρφωση που ποτέ δε χρησιμοποίησε για την προσωπική του προβολή.

Είδε να πραγματοποιείται η πολυπόθητη επί αιώνες απελευθέρωση της Θράκης, όχι όμως σύμφωνα με τις προσδοκίες και τους αγώνες των κατοίκων της, αφού τελικά έμεινε ελεύθερη μόνο η Δυτική Θράκη γιατί η μεν Βόρεια Θράκη (Ανατολική Ρωμυλία) προσαρτήθηκε από τη Βουλγαρία και εξοντώθηκε ο εκεί εγκατεστημένος πληθυσμός των Ελλήνων από την αρχαιότητα, η δε Ανατολική Θράκη παραχωρήθηκε στην Τουρκία με βάση την συμφωνία της Λωζάνης αναγκάζοντας τους πολυπληθείς ελληνικούς πληθυσμούς να εκριζωθούν από τις πατρογονικές εστίες τους.

Ο Κ. Κουρτίδης που έζησε σε μια ταραγμένη εποχή, παρέμεινε ως το θάνατό του μια φυσιογνωμία της Θράκης τόσο φωτισμένη «λες και ήταν ξεχασμένη από την κλασσική αρχαιότητα», όπως αναφέρει σε άρθρο της η εφημερίδα Μακεδονία. Η μελέτη και καταγραφή πηγών της ιστορικής παράδοσης της Θράκης αποτελεί σημαντική πνευματική κληρονομιά του θρακικού ελληνισμού, συνδεδεμένη στενά με την προσφορά θυσιών και αίματος των Θρακών στους απελευθερωτικούς αγώνες.

Εν κατακλείδι, ο Κ. Κουρτίδης ήταν μια πνευματική προσωπικότητα που στη ζωή του δεν έπαυσε να εργάζεται και να ερευνά για να μας δώσει χρήσιμες πληροφορίες στο πρόβλημα της Ιστορίας της Θράκης. Το κύριο έργο του, η ιστοριογραφία, ήταν η μεγαλύτερη προσφορά του όπως και άλλων στον πνευματικό και ιστορικό αγώνα των Θρακών ενάντια σε κάθε προσπάθεια παραποίησης της ιστορικής αλήθειας από ξένα κέντρα.

Βιβλιογραφία

- Αθανασιάδης Παντελής, Συνωστισμοί και... «Συνωστισμοί» στα λιμάνια της Δυτικής Θράκης, το 1913!!! Διαθέσιμο: https://sitalkisking.blogspot.com/2019/08/blog-post_19.html
- Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος, «Θράκη», Θεσσαλονίκη 1990 σελ. 278.
- Γιαννώτα-Καρτσακλή Ελένη (2015). «Κωνσταντίνος Γ. Κουρτίδης», Ο Φάρος της Αλεξανδρούπολης, τ. 53, σελ. 8, Αθήνα.
- Ευθυμιάδης Απόστολος (2005). Η Συμβολή της Θράκης εις τους Απελευθερωτικούς Αγώνες του Έθνους (από το 1361-1920). Αλεξανδρούπολη.
- Εφημερίδα « Μακεδονία», 30 Μαΐου 1921, σελ. 2.
- Κυριακίδης Στίλπων (1919). Η Δυτική Θράκη και οι Βούλγαροι. Αθήνα.
- Κουρτίδης Γ. Κωνσταντίνος (1932). Ιστορία της Θράκης. Από των Αρχαιοτάτων Χρόνων μέχρι του 46 μ.Χ..» Τυπογραφείο Αλευρόπουλου, Εν Αθήναις.
- Κουρτίδης Γ. Κωνσταντίνος (1955). Ιστορικά σημειώματα. Η Θράκη και οι κάτοικοι αυτής. Θρακικά. Τόμος 23ος, σελ. 79-96.
- Κουρτίδης Γ. Κωνσταντίνος (1956). Θρακικά. Τόμος 25ος, σελ. 163.
- Οικονόμου Ανδρομάχη (1988). Κωνσταντίνος Κουρτίδης (1870-1940), Τεχνολογία. Τεύχος 2, σελ. 10-11.
- Παπαχριστοδούλου Πολύδωρος (1947). Τέσσερις σύγχρονοι Ιστοριογράφοι της Θράκης. Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού Γλωσσικού θησαυρού. Τόμος 14ος, σελ. 173.
- Παπαχριστοδούλου Πολύδωρος (1944-45). Μνημόσυνα. Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού Γλωσσικού θησαυρού. Τόμος 11ος, σελ. 289.
- Ποιμενίδης Άγγελος (1963). Ιστορικά και Αρχαιολογικά Θέματα γύρω από την Αλεξανδρούπολη. Αλεξανδρούπολη.
- Παυσανίας. Ελλάδος περιήγησις» τ. 6.20.7, 2ος αι. μ.Χ.
- Σεϊτανίδης Δημήτριος (1959). Το Σουφλί και η ιστορία του. Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού Γλωσσικού θησαυρού. Τόμος 24ος, σελ. 240.

ΧΡΟΝΗΣ ΑΗΔΟΝΙΔΗΣ

Μαρία Δημητριάδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αναδείξει το σπουδαίο έργο του Χρόνη Αηδονίδη πάνω στη θρακιώτικη μουσική και στο Θρακιώτικο τραγούδι. Ο Χρόνης Αηδονίδης γεννήθηκε στις 23 Δεκεμβρίου 1928, στην Καρωτή, ένα χωριό κοντά στο Διδυμότειχο, όπου πέρασε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια και εκεί έμαθε τα πρώτα του τραγούδια και μυήθηκε στον κόσμο της παραδοσιακής μουσικής. Διδάχθηκε βυζαντινή μουσική στην Αθήνα, στο Ελληνικό Ωδείο, κοντά στον Θεόδωρο Χατζηθεοδώρου. Το Σεπτέμβριο του 1948 διορίζεται δάσκαλος στα Πετρωτά αναλαμβάνοντας την διεύθυνση του σχολείου. Στις 2 Φεβρουαρίου 1950 προσελήφθη στο θυρωρείο του Σισμανόγλειου νοσοκομείου και αργότερα στο οικονομικό τμήμα ως λογιστής. Το 1953 γνώρισε τον λαογράφο Πολύδωρο Παπαχριστοδούλου, ο οποίος του πρότεινε να συμμετέχει στην εκπομπή του «Θρακιικοί Αντίλαλοι», στο κρατικό ραδιόφωνο. Διστακτικός στην αρχή ο Χρόνης Αηδονίδης εντέλει αποφάσισε να λάβει μέρος στην προσπάθεια διάσωσης της ελληνικής μουσικής παράδοσης. Ακολούθησε μια λαμπρή μουσική πορεία κάνοντας γνωστό το παραδοσιακό τραγούδι, την παραδοσιακή μουσική αλλά, κυρίως, τη μουσική της Θράκης, τόσο στην Ελληνική επικράτεια όσο και σε πολλά μέρη του κόσμου.

Λέξεις κλειδιά: *Θράκη, παραδοσιακό τραγούδι, ελληνική μουσική παράδοση*

Ο Χρόνης Αηδονίδης είναι παιδί του Έβρου της Θράκης, γεννημένος στην Καρωτή Διδυμοτείχου, κατά πάσα πιθανότητα στις 23 Δεκεμβρίου 1928 καθώς εκείνη την εποχή δεν λειτουργούσαν τα δημοτολόγια. Η ζωή στο χωριό κυριολεκτικά πρωτόγονη κυλούσε με πολλές δυσκολίες και κακουχίες. Ο πατέρας του Χρόνη ο παπά-Χρήστος, σεβάσμια μορφή με αγάπη και στοργικότητα, ήταν ο άνθρωπος που μεγάλωσε τον Χρόνη καθώς και τα τέσσερα αδέρφια του, Σωτήρη, Αθανασία, Άννα και Μαρία. Η μητέρα τους κυρία Χρυσάνθη δούλευε σαν ήρωας, βασανισμένη κοπέλα, από κοντινό χωριό, τα Βρυσικά. Ο Πολυχρόνης Αηδονίδης μεγάλωσε στο χωριό με όλα τα ήθη και τα έθιμα του χωριού και του Έβρου. Το 1941 γράφεται στο οκτατάξιο γυμνάσιο του Διδυμοτείχου, μαζί του θα σπουδάσουν άλλα τριακόσια παιδιά από τα γύρω χωριά. Καθημερινά διανύουν με τα πόδια οκτώ χιλιόμετρα παρέα με τον αδερφό του προκειμένου να φτάσουν στο γυμνάσιο. Ο παπά-Χρήστος υπήρξε το παράδειγμα για το ξεκίνημα του Χρόνη στη Βυζαντινή μουσική, λίγο αργότερα θα γνωρίσει τον πρωτοψάλτη της Παναγίας Μιχάλη Κεφαλοκόπη από τον οποίο θα πάρει τις βασικές γνώσεις στη Βυζαντινή μουσική με τα μαθήματα, τα οποία θα κάνει δύο φορές την εβδομάδα. Στην εκκλησία της Παναγίας θα γνωρίσει ακόμη έναν πολύ σημαντικό δάσκαλο, τον λαμπαδάριο Δημήτρη Μανάκα. Καλλίφωνος και αυτός θα του διδάξει θεωρία και πρακτική. Ο Χρόνης από μια ευτυχή συγκυρία και από δυο εξαιρετους δασκάλους απέκτησε τα καλύτερα εφόδια.

Το Σεπτέμβριο του 1948 ο Χρόνης Αηδονίδης διορίζεται δάσκαλος στο χωριό Πετρωτά, ένα χωριό το οποίο βρίσκεται πολύ κοντά στα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα και που τότε κατοικούνταν από περίπου 2000 κατοίκους. Μια εγκύκλιος καλούσε τους αποφοιτήσαντες με καλό βαθμό από το γυμνάσιο και, μετά από διαδικασία επιλογής, να διοριστούν και να διδάξουν ως κοινοτικοί δάσκαλοι. Στο τριτάξιο σχολείο οι μαθητές ήταν κάθε ηλικίας και εκ των πραγμάτων έπρεπε να χωριστούν, έτσι λοιπόν οι μικροί σε ηλικία πήγαιναν το πρωί ενώ οι μεγαλύτεροι το βράδυ. Οι συνθήκες δύσκολες με πολλές ελλείψεις, όμως ο δάσκαλος Χρόνης Αηδονίδης δεν έχανε την ευκαιρία να διασκεδάσει τους μαθητές με τραγούδια της περιοχής. Το 1945 ο πατέρας του πήρε μετάθεση στην Αθήνα αφήνοντας στην Καρωτή τη μητέρα του και τα αδέρφια του. Λίγο καιρό αργότερα αποφάσισαν να ζήσουν στην Αλεξανδρούπολη στην πρωτεύουσα του νομού Έβρου όπου τότε αριθμούσε περί τους 16000 κατοίκους (Παπασπύλιος 2017).

Απευθυνόμενος στη Νομαρχία Έβρου πληροφορήθηκε το δικαίωμα του να εισαχθεί στην Παιδαγωγική Ακαδημία Αλεξανδρούπολης και μετά την ολοκλήρωση ενός έτους σπουδών τυπικά και επίσημα πλέον ήταν δάσκαλος. Τον Δεκέμβριο του 1949 καταθέτει χαρτιά διορισμού, αλλά ο διορισμός δεν ήρθε και αναγκάστηκε να δουλέψει στο Σισμανόγλειο μαζί με τον πατέρα του προκειμένου από κοινού να συντηρούν την οικογένεια. Έπειτα από δέκα μήνες εργασίας στο Σισμανόγλειο κλήθηκε να υπηρετήσει τον Ελληνικό στρατό. Δέχθηκε μια ενδιαφέρουσα επαγγελματική πρόταση στον Καναδά της Αμερικής, όμως, πριν προλάβει να απαντήσει, η μητέρα του έπεσε θύμα τροχαίου και ο Χρόνης έμεινε να την φροντίζει. Το όνειρο της Αμερικής έσβησε.

Έπειτα από τριάντα μήνες θητείας έλαβε δύο γράμματα από τον Πολύδωρο Παπαχρηστόπουλο για μια συνεργασία σε ραδιοφωνική εκπομπή με τίτλο «Θρακικοί αντίλαλοι». Ο Πολύδωρος Παπαχρηστόπουλος μαζί με τον Παντελή Καβακόπουλο, έναν εξαιρετικό μουσικό και χορωδό, βρέθηκαν στο σπίτι του Χρόνη προκειμένου να κάνουν καταγραφή των Θρακιώτικων τραγουδιών (Σπανός 2013). Έτσι, λοιπόν, η κ. Χρυσάνθη θυμόταν και τραγουδούσε το ένα τραγούδι μετά το άλλο, ενώ ο Παντελής Καβακόπουλος με μεγάλη ευκολία έγραφε τις νότες των τραγουδιών. Οι καταγραφές συνεχίστηκαν για πολλές μέρες, τελικά οι μέρες περνούσαν και η καταγραφή των τραγουδιών ξεπέρασε τα εκατό τραγούδια. Μέχρι τότε ελάχιστες καταγραφές είχαν γίνει δισκογραφικά και ραδιοφωνικά που να αφορούν μουσικά το χώρο της Θράκης και ουσιαστικά η αρχή γινόταν τότε (Λιάβας χ.χ.). Ο Χρόνης ενσωματώθηκε στη χορωδία του Παντελή Καβακόπουλου, μικτή εικοσιπενταμελής χορωδία με συνοδεία ορχήστρας. Η συμμετοχή στη χορωδία τον βοήθησε πολύ να συγχρονίζεται με την ορχήστρα και το τραγούδι που έγινε μια πολύ σοβαρή υπόθεση για τον Χρόνη Αηδονίδη. Η χορωδία βρέθηκε στο στούντιο της ραδιοφωνίας στο Ζάππειο και εκεί μια μεγάλη έκπληξη περίμενε τους μουσικούς αλλά και τον ίδιο τον Χρόνη. Κλήθηκε να ηχογραφήσει ένα παραδοσιακό τραγούδι όπου στο τέλος οι μουσικοί έμειναν έκπληκτοι από το αποτέλεσμα της ηχογράφησης, ενώ ο ίδιος ο Χρόνης δεν πίστευε στο αποτέλεσμα της ηχογράφησης.

Ο Χρόνης εκπλήρωνε το μεγάλο του όνειρο να ολοκληρώσει τις σπουδές του στη Βυζαντινή μουσική, έτσι βρέθηκε στο Ελληνικό ωδείο με δάσκαλο τον διευθυντή του ωδείου, τον Θεόδωρο Χατζηθεοδώρου. (Σπανός 2013). Σημαντικές πληροφορίες για το έργο, τη μουσική δράση αλλά και τους σημαντικούς σταθμούς στην καριέρα του μας δίνει το ένθετο του cd «Τα τραγούδια και σκοποί της Θράκης» (Διονυσόπουλος 1994). όπως το και το ένθετο του cd «Όταν οι δρόμοι συναντιούνται» (Καραντζή 2004).

Ο Χρόνης συνέχισε τις ηχογραφήσεις για την εκπομπή «Θρακικοί αντίλαλοι» και το 1954 η φωνή του ακούγεται στη μια πλευρά του δίσκου με ένα θρακιώτικο τραγούδι ενώ στην άλλη ένα τραγούδι της Μακεδονίας θα ηχογραφηθεί από την χορωδία του Καβακόπουλου. Λίγο αργότερα κυκλοφορεί ο δίσκος των 78 στροφών μέσω του οποίου αναδείχθηκε η φωνή του Χρόνη. Οι εμφανίσεις της χορωδίας συνεχίστηκαν και σε λίγο καιρό έφτασε η μεγάλη στιγμή της πρώτης μεγάλης συναυλίας στο κεντρικό θέατρο της οδού Σταδίου δίπλα στο άγαλμα του Κολοκοτρώνη. Ο Χρόνης γνωρίζει τον Διευθυντή της Ελληνικής ραδιοφωνίας του παραδοσιακού τμήματος Σίμωνα Καρά το 1953 και το 1957, όταν αποχώρησε από την ραδιοφωνία ο Παπαχρηστόπουλος, ο Καράς του αναθέτει την παρουσίαση της εκπομπής «Θρακικά τραγούδια», μονόωρη παρουσίαση παραδοσιακών τραγουδιών με συνοδεία πενταμελούς ορχήστρας. Ο Χρόνης ξεκινάει μαθήματα παραδοσιακής μουσικής με τον Καρά και πάντα του έλεγε: «Τέτοια φωνή σαν την δική σου έψαχνα για τα τραγούδια της Θράκης. Να είναι κράμα Βυζαντινού και Βαλκανικού χρώματος». Ο Χρόνης έμεινε μέχρι το 1960 στην χορωδία του Καρά όπου πρωτοστάτησε ως σολίστ.

Το 1960 θα γνωρίσει την Φωτεινή, την εκλεκτή της καρδιάς, η οποία σε λίγο καιρό γίνεται η γυναίκα της ζωής του. Με την έναρξη της πειραματικής τηλεόρασης το 1961 ο Χρόνης Αηδονίδης θα αφήσει το ραδιόφωνο και θα δοκιμάσει μπροστά στην κάμερα νέες εμπειρίες. Η Δόμνα Σαμίου, φίλη του και σπουδαία ερμηνεύτρια του παραδοσιακού τραγουδιού, τον φέρνει σε επαφή με τον Αλέκο Πατσιφά όπου έμελε να ξεκινήσει μία νέα συνεργασία και λίγο καιρό αργότερα ο Χρόνης ξεκίνησε την ηχογράφηση στο στούντιο της Κολούμπια. Με την πρωτότυπη ιδέα του Πατσιφά οι δίσκοι των 45 στροφών παρουσιάζουν δύο τραγούδια ανά πλευρά και έτσι το δισκάκι με τον Χρόνη και την Δόμνα Σαμίου κάνει μεγάλη επιτυχία.

Το 1966 μια σπουδαία ευκαιρία παρουσιάζεται για τον Χρόνη και κάνει την πρώτη του εμφάνιση στο Ηρώδειο. Στην ορχήστρα θα έπαιζαν ο Τάσος Χαλκιάς και ο Γιώργος Κόρος καθώς θα εμφανιστεί και η Ξανθίπη Καραθανάση με την τεράστια έκταση φωνής και το σπάνιο ηχόχρωμα. Η πρώτη συναυλία στο Ηρώδειο στέφθηκε με μεγάλη επιτυχία.

Δύο χρόνια αργότερα θα δεχθεί μία σπουδαία πρόταση από την Αμερική την οποία θα δεχθεί με χαρά μεγάλη. Εκεί θα παρουσιάσει μια χειμωνιάτικη συναυλία στην Νέα Υόρκη καθώς και στο Σαν Φραντσίσκο, στην Καλιφόρνια, στο Λος Άντζελες και στην Αριζόνα.

Επιστρέφοντας μετά από αρκετούς μήνες από την Αμερική θα συναντήσει ένα κοινό προσηλωμένο στο λαϊκό τραγούδι. Μόνος του με το ούτι του ξεκινάει να γράφει παραδοσιακά τραγούδια και το 1970 θα ξεκινήσει την συνεργασία με την δισκογραφική εταιρεία ΜΙΝΟΣ με το δικό του παραδοσιακό τραγούδι:

*‘...βασίλεψε αυγερινός
γλυκοχαράζει μέρα
παν τα πουλάκια στην βοσκή...’
(Παπασπήλιος 2017)*

Το χωριό Καρωτή θα γεννήσει άλλον ένα σπουδαίο εκπρόσωπο της Θρακιώτικης μουσικής, τον Καρυοφίλλη Δοϊτσίδα. Ο Χρόνης Αηδονίδης θα ξεκινήσει συνεργασία μαζί του ανοίγοντας ένα μαγαζί όπου θα γίνονται Θρακιώτικα γλέντια, το μαγαζί δούλευε όλη την εβδομάδα και το κέφι και το γλέντι ήταν αμείωτο. Στο πρόγραμμα πρωτοστατούσαν οι κόρες του Δοϊτσίδα, η Θεοπούλα και η Λαμπριάνα, που τραγουδούσαν, χόρευαν και ξεσήκωναν τον κόσμο. Όλοι τους, τραγουδιστές και μουσικοί με τις παραδοσιακές στολές της Θράκης, έκαναν εκπληκτική δουλειά. Οι δύο σπουδαίοι θρακιώτες τραγουδιστές θα επεκτείνουν την συνεργασία τους και στο εξωτερικό όπου θα κάνουν περιοδεία στο Βέλγιο, στην Ολλανδία, στην Ελβετία και στη Γερμανία.

Το 1979 διοργανώθηκε η «συναυλία της Ειρήνης» στο γήπεδο Καραϊσκάκη. Στην εξέδρα τη μεγάλη ορχήστρα διηύθυνε ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Μάνος Χατζιδάκις, ο Γιάννης Μαρκόπουλος και ο Χρήστος Λεοντής. Το ένθερμο κοινό στην κυριολεξία αποθέωνε τους σπουδαίους καλλιτέχνες. Σε λίγη ώρα όταν ανέβηκε στην εξέδρα η πενταμελής δημοτική ορχήστρα μπροστά στο έκπληκτο κοινό παρουσιάστηκε ο Χρόνης Αηδονίδης. Το απέραντο πλήθος μαγεύτηκε από την εκπληκτική φωνή και άψογη ερμηνεία του Χρόνη Αηδονίδη στο δημοτικό τραγούδι. Έκπληκτος ο Κατράκης τον πλησίασε και χαρακτήρισε την φωνή του αγγελική, με τη σειρά του ο Χατζιδάκις τόνισε την Θρακιώτικη καταγωγή και των δύο.

Ο Χρόνης, μαζί με τον Νταλάρα, τον Πάριο, την Γαλάνη και την Αλεξίου, συμμετέχει στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο του νεοϊδρυθέντος συλλόγου τραγουδιστών Ελλάδας, το δε δημοτικό τραγούδι εκπροσωπείται από τον Χρόνη. Ενώ η εμβέλεια του Χρόνη μεγάλωνε, οι δισκογραφικές εταιρείες υποτιμούσαν το δημοτικό τραγούδι και μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν πλήρωναν για περισσότερες από τέσσερις ημέρες για εγγραφή και επεξεργασία, χρόνος ελάχιστος για να γίνει σωστή δουλειά. Ο Χρόνης εξέφρασε το παράπονό του στον φίλο του Γιώργο Νταλάρα και εκείνος με την σειρά του απευθύνθηκε στο στούντιο Σιέρα. Ανενόχλητος για πρώτη φορά ο Χρόνης ξεκίνησε την ηχογράφιση το 1983 στο στούντιο Σιέρα. Ο δίσκος κυκλοφόρησε με τον τίτλο «Θρακιώτικο τραγούδι - βυζαντινό τροπάρυ». Το 1985 ο Χρόνης γνωρίζει την Ελένη Καραϊνδρου που είχε δική της εκπομπή στο ραδιόφωνο και συχνά καλούσε τον Χρόνη στην εκπομπή της. Επιπλέον, τον παρότρυνε να μπαίνει στο στούντιο και να κάνει ηχογραφήσεις.

Η Καραϊνδρου πρότεινε στον τότε διευθυντή του φεστιβάλ των Ανωγείων Μάνο Χατζιδάκι να συμπεριλάβουν στο πρόγραμμα και ένα τραγούδι από τον Χρόνη και έτσι και έγινε. Λίγο αργότερα ξεκίνησε η ηχογράφιση παλιών τραγουδιών, όμως η αρρώστια του Μάνου άφησε στη μέση την ηχογράφιση και έτσι οι ηχογραφήσεις παραμένουν ακόμα στο στούντιο της ΕΡΤ.

Ό,τι δεν έγινε με τον Χατζιδάκι έγινε με τον Γιώργο Νταλάρα. Το 1989 ωρίμασε η ιδέα της ηχογράφησης ενός παραδοσιακού δίσκου, έγινε η επιλογή των τραγουδιών και ορίστηκε και ο τίτλος «Τ’ αηδόνια της Ανατολής», με παραδοσιακά τραγούδια από την Ανατολική και Δυτική Θράκη, τη Μακεδονία και τη Μικρά Ασία. Ο δίσκος κυκλοφόρησε το Μάρτη του 1990 σε διπλό βινύλιο από τη Μίνος και συμμετείχαν ο Γιώργος Νταλάρας, ο Ross Daly και δεκάδες σπουδαίοι μουσικοί.

«Τ’ αηδόνια της Ανατολής». Αυτός ήταν και ο πρώτος σημαντικός δισκογραφικός σταθμός στην καριέρα του. Ο Γιώργος έκανε πραγματικό αγώνα για να πείσει τη «Μίνως» για την κυκλοφορία του δίσκου και τελικά ανέλαβε ο ίδιος την παραγωγή, γιατί η εταιρεία δεν έπαιρνε το ρίσκο για μια παραγωγή με δημοτικά τραγούδια. Ο αγώνας του όμως δικαιώθηκε και αποδείχτηκε ότι έβλεπε μακριά, γιατί αυτός ο δίσκος πουλάει ακόμα. Είναι διαχρονικός. Η επιμέλεια παραγωγής ήταν του Γιώργου Νταλάρα. Η ηχογράφιση έγινε στο Studio Master Sound από τον Μάιο του 1988 ως τον Δεκέμβριο του 1989.

Στη μουσική πορεία του Χρόνη Αηδονίδη πολλές ήταν οι σημαντικές συναυλίες, μεταξύ αυτών το 1991 η συναυλία στον Λυκαβηττό. Το 1996 περίπου σαράντα καλλιτέχνες μεταξύ των οποίων και ο Χρόνης ξεκίνησαν μία μεγάλη περιοδεία προς την Ανατολή. Η πρώτη συναυλία δόθηκε στην Αρμενία και ακολούθησαν άλλες στη Γεωργία και Ουκρανία. Το κοινό αποτελούσαν Πόντιοι, Μικρασιάτες και

Ανατολικοθρακιώτες. Οι επόμενες συναυλίες δόθηκαν στην Μολδαβία, Βουλγαρία, Ρουμανία με την ίδια επιτυχία. Επόμενη διεθνής εξόρμηση το 1997 στην Αυστραλία όπου έδωσε συναυλίες με μεγάλη επιτυχία. Αργότερα θα γνωρίσει τον Παντελή Βούλγαρη, πολυβραβευμένο Έλληνα σκηνοθέτη. Θα του προτείνει να εκπροσωπήσει την Ελλάδα στην αλλαγή της χιλιετίας με το τραγούδι «Βασίλεψεν αυγερινός» καθώς και ένα τραγούδι της ξενιτιάς. Το ντοκιμαντέρ που καλωσόριζε τη νέα χιλιετία γυρίστηκε στο Ναό του Ποσειδάωνος. Το 2001 συνεργάστηκε με τον Νίκο Κηπουργό στο δίσκο «Τα μυστικά του Κήπου», ερμηνεύοντας ένα νανούρισμα (το «Βλέφαρό μου»), σε στίχους της Λίνας Νικολακοπούλου, με ήχο παραδοσιακό αλλά και τη φρεσκάδα της πνοής της εποχής μας (Παπασπήλιος 2017).

Το 2002 με πρωτοβουλία του Απόστολου Ευφραιμίδα ιδρύθηκε το αρχείο συμβολαιογραφικής παράδοσης «Χρόνης Αηδονίδης». Σκοπός του η καταγραφή, η διάσωση και η διάδοση όλων των μορφών του λαϊκού πολιτισμού της Θράκης, με ιδιαίτερη έμφαση στο δημοτικό τραγούδι, που υπηρετήσε με μεγάλο ζήλο και ταλέντο ο Χρόνης Αηδονίδης (Παπασπήλιος 2017).

Το 2003, άλλη μια ιδιαίτερη συνεργασία θα προστεθεί στο ενεργητικό του, με το δίσκο «Στης καρδιάς μου τ' ανοιχτά», στην οποία θα συναντήσει τις μελωδίες του Παντελή Θαλασσινού σε δύο τραγούδια. Το 2004, με το διπλό CD «Όταν οι δρόμοι συναντιούνται», ηχογραφεί για πρώτη φορά, μαζί με τη μαθήτριά του Νεκταρία Καραντζή, βυζαντινούς ύμνους. Παρότι ξεκίνησε το δρόμο της μουσικής από ψάλτης, ήταν η πρώτη φορά, με το CD αυτό, που παρέδωσε στη δισκογραφία δείγμα των εξαιρετικών ικανοτήτων και στο χώρο της Βυζαντινής Μουσικής.

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, ο Χρόνης Αηδονίδης καλωσόρισε τους ξένους φίλους μας στην τελετή λήξης, τραγουδώντας, κατά κοινή ομολογία, συγκινητικά το καθιστικό: «Φίλοι μ' καλωσορίσατε».

Στις 29 Νοεμβρίου του 2010, αξιώθηκε από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως την ύψιστη τιμή απονομής του οφίκιου άρχοντος υμνωδού. Η τελετή πραγματοποιήθηκε στο Φανάρι, παραμονή της εορτής του Αποστόλου Ανδρέα, ιδρυτή της Πατριαρχικής Εκκλησίας.

Τον Σεπτέμβριο του 2012 θα γίνει στο Ηρώδειο συναυλία προς τιμήν του με σπουδαίους καλλιτέχνες, μια βραδιά ξεχωριστή και ιδιαίτερη, που θα αποτελέσει το κύκνειο άσμα του, όπως ταιριάζει στο σπουδαίο ερμηνευτή του δημοτικού τραγουδιού.

Ύστερα από γενναία προσφορά του μεγάλου συντοπίτη μας μουσικού Χρόνη Αηδονίδη, εγκαινιάζεται την Κυριακή 8 του μηνός Ιουλίου 2018 και ώρα 8.00 μ.μ. έκθεση προσωπικών του αντικειμένων, που θα φιλοξενηθεί μόνιμα στην κεντρική αίθουσα του Πνευματικού Κέντρου του Ιερού Καθεδρικού Ναού Παναγίας Ελευθερώτριας Διδυμοτείχου και η οποία θα ονομασθεί «Αίθουσα Χρόνη Αηδονίδη».

Ο Χρόνης Αηδονίδης δεν έδωσε μόνο τις συναυλίες που αναφέρονται σε αυτή την εργασία, αυτές ήταν ένα δείγμα της σπουδαίας προσφοράς στο δημοτικό τραγούδι. Λιτός, χαμογελαστός, με φωνή αγγελική, όπως χαρακτηρίστηκε από πολλούς, με ερμηνείες μοναδικές και με μελίσματα της φωνής στο παραδοσιακό τραγούδι που κανείς δεν μπόρεσε να μιμηθεί. Ο Χρόνης είναι η ανοιχτή αγκαλιά της πατρίδας μας. Αποτραβηγμένος στο σπίτι στα Βριλήσσια αναπολεί όσα έζησε.

Ο ερμηνευτής, ο ψάλτης και ο μουσικός έχουν ημερομηνία λήξης, ο δάσκαλος όμως θα συνεχίσει να προσφέρει με τη γνώση και την πείρα του. Θα διδάσκει και με το έργο του εις τους αιώνες των αιώνων. Σας ευχαριστώ όλους που ασχολείστε με την παράδοση. Η παραδοσιακή μουσική της Θράκης είναι η πιο σπουδαία. Πρέπει όλοι να είμαστε υπερήφανοι για τη Θράκη μας και για την παραδοσιακή της μουσική (Συνέντευξη με Χρόνη Αηδονίδη 2022).

Βιβλιογραφία

- Παπασπήλιος, Κ. (2017). Χρόνης Αηδονίδης - Το Αηδόνι της Θράκης. Αθήνα.
- Σπανός, Δ. (2013). Μουσικά δίκτυα στο Βόρειο Έβρο. Ν. Ορεστιάδα.
- Λιάβας, Λ. (1999). «Η μουσική έρευνα της Θράκης: Συνοπτική ιστορική διαδρομή» στο: + «Μουσικές της Θράκης».
- Διονυσόπουλος, Ν. (1994). Ο Χρόνης Αηδονίδης και το τραγούδι της Θράκης.
- Καραντζή, Ν. (2004). «Βιογραφικό Χρόνη Αηδονίδη» στο: «Όταν οι δρόμοι συναντιούνται».

Συνεντεύξεις

Συνέντευξη με τον Χρόνη Αηδονίδη (20/08/2022).

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΡΑΧΙΟΛΟΓΛΟΥ

Ευθυμία Δ. Καλεντζίδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Είναι εκπαιδευτικός, συγγραφέας, ερευνητής - μελετητής του λαϊκού πολιτισμού της Θράκης, δημοσιογράφος, παραγωγός πολιτιστικών εκπομπών στην τηλεόραση και στο ραδιόφωνο, χοροδιδάσκαλος και διαιτητής, εθνικών κατηγοριών, στην πετοσφαίριση. Παράλληλα με το διορισμό του ως δάσκαλος στη δημόσια εκπαίδευση, ασχολήθηκε με την θρακική λαϊκή παράδοση. Με σεβασμό και αναγνωρίζοντας την αξία της παράδοσης, πρωτοστατεί σε διάφορους πολιτιστικούς συλλόγους και πραγματοποιεί καταγραφές δημιουργώντας το δικό του πολιτιστικό – λαογραφικό αρχείο. Την έρευνα και καταγραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς προβάλλει ο ίδιος, ως παραγωγός και παρουσιαστής εκπομπών στα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Η μακροχρόνια έρευνα και η καταγραφή του πολιτιστικού θησαυρού της Θράκης, τον ωθούν στην συγγραφή βιβλίων, στην επιμέλεια των ένθετων των δίσκων εγγραφής, ήχου και εικόνας. Εν κατακλείδι, για τη διάσωση της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς βραβεύεται από διάφορους φορείς και συλλόγους της περιοχής, καθώς αποτελεί και πρότυπο για πλειάδα νέων λαογράφων, μουσικών και χοροδιδασκάλων.

Λέξεις κλειδιά: Δημήτρης Βραχιόλογλου, λαογράφος, παράδοση Θράκης, μονοπάτια της παράδοσης

Εισαγωγή

Η Θράκη, με την πλούσια πολιτιστική και πολιτισμική κληρονομιά, αποτελεί πηγή μελέτης και έρευνας πολλών λαογράφων. Η σημαντικότερη καταγραφή, όλων των πολιτιστικών και πολιτισμικών αξόνων, πραγματοποιείται από το Δημήτρη Βραχιόλογλου, ο οποίος μετά από εκτενή και πολυετή έρευνα, αποτυπώνει τα αποτελέσματα στο χαρτί και δημιουργεί το πολιτιστικό-λαογραφικό αρχείο του. Τμήμα του αρχείου, με παραγωγό και παρουσιαστή τον ίδιο, παρουσιάζεται στην εκπομπή «Τα Μονοπάτια της Παράδοσης», στο τηλεοπτικό κανάλι της Αλεξανδρούπολης, ΔΕΛΤΑ. Ένα αρχείο, παρακαταθήκη για τη νεότερη γενιά λαογράφων, μουσικών, χοροδιδασκάλων αλλά και κάθε πολιτιστικά ευαισθητοποιημένου πολίτη.

Προσωπικά στοιχεία

Ο Δημήτρης Βραχιόλογλου γεννήθηκε στις 29 Μαΐου 1949 και μεγάλωσε στο Διδυμότειχο του Νομού Έβρου. Ο πατέρας του Βραχιώλης Βραχιόλογλου εργαζόταν ως ράφτης, ενώ η μητέρα του Ευθαλία Στεφανοπούλου – Βραχιόλογλου κατείχε τον τίτλο της καλύτερης μοδίστρας, αλλά και εκπαιδύτριας, στην ευρύτερη περιοχή του Διδυμοτείχου, κατέχοντας τίτλο σπουδών από σχολή μαθητείας. Αδέρφια του ο Απόστολος, συνταξιούχος εισπράκτορας ΚΤΕΛ και ο Ιωάννης συνταξιούχος στρατιωτικός της Ε.Α. Νυμφευμένος με την Ματούλα Στεργίδου, ερευνήτρια του λαϊκού μας πολιτισμού, έχουν αποκτήσει μια κόρη τη Θάλεια, η οποία γαλουχημένη με την θρακική παράδοση ασχολείται ενεργά με την παρακαταθήκη των γονιών της (Βραχιόλογλου 2020).

Μορφωτικό επίπεδο

Ο Δημήτρης Βραχιόλογλου, εκτός από εκπαιδευτικός, συγγραφέας, ερευνητής-μελετητής του λαϊκού πολιτισμού της Θράκης, δημοσιογράφος, παραγωγός πολιτιστικών εκπομπών στην τηλεόραση και στο ραδιόφωνο και χοροδιδάσκαλος είναι και διαιτητής, εθνικών κατηγοριών, στην πετοσφαίριση (volley) (Ε.ΠΟ.Φ.Ε. 2019).

Φοιτά στο Δημοτικό Σχολείο και τις τέσσερις πρώτες τάξεις του τότε εξαταξίου Γυμνασίου του Διδυμοτείχου, ενώ τις δύο τελευταίες τάξεις τις παρακολουθεί στο Γυμνάσιο του Ναυπλίου. Έπειτα εγγράφεται σε ιδιωτική σχολή Γραμματέων-Λογιστών στη Θεσσαλονίκη, όπου και παίρνει το πτυχίο λο-

γιστή και το 1969 εισάγεται στην Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης. Αποφασίζει να εκπληρώσει αρχικά τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις και στη συνέχεια φοιτά στη Ζαρίφειο Παιδαγωγική Ακαδημία Αλεξανδρουπόλεως (Βραχιόλογλου 2020).

Επαγγελματική αποκατάσταση

Η αγάπη του για τη μάθηση και η ανάγκη του για τη μεταλαμπάδευση της τον ωθεί στην ιδιωτική εκπαίδευση, αφού προσλαμβάνεται και εργάζεται για δέκα σχολικά έτη ως διευθυντής και δάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου των Ιδιωτικών Εκπαιδευτηρίων «Τανταλάκη» στην Αλεξανδρούπολη (Ε.Π.Ο.Φ.Ε. 2019).

Η επιρροή των βιωμάτων και το ανήσυχο πνεύμα του, σε αντίθεση με την καθημερινότητα της εποχής, τον ωθεί στην αναζήτηση των ριζών, την έρευνα για την καταγωγή και την ιστορία μας αναζητώντας τις απαντήσεις στην επικοινωνία με τους υπέργηρους του νομού. Εισάγει ως παράλληλη δραστηριότητα στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του σχολείου του, την ενασχόληση των μαθητών με τις διάφορες μορφές της λαϊκής θρακικής παράδοσης (έθιμα της καθημερινής ζωής των κατοίκων), ενώ, παράλληλα, δημιουργεί και χορευτικές ομάδες με μαθητές από όλες τις τάξεις του δημοτικού σχολείου αλλά και του γυμνασίου, οι οποίες συμμετείχαν σε πολιτιστικές εκδηλώσεις της Αλεξανδρούπολης, του Έβρου, αλλά και του εξωτερικού (Γερμανία).

Το 1984 διορίζεται ως δάσκαλος στη δημόσια εκπαίδευση, σε σχολεία της Αλεξανδρούπολης, καθώς συνεχίζει με ζήλο την ευαισθητοποίηση των μαθητών του στο κεφάλαιο «παράδοση» (Βραχιόλογλου 2020).

Η πλούσια εκπαιδευτική του εμπειρία (παρακολούθηση σχολών επιμόρφωσης- ΣΕΛΔΕ Αλεξανδρούπολης - και άλλων εκπαιδευτικών σεμιναρίων), η συνεχής και πλούσια πολιτιστική του ενασχόληση (ως ερευνητής του λαϊκού πολιτισμού της Θράκης), καθώς και η ανάγκη του για τη διάδοση της παράδοσης, τον οδηγούν το 1989 σε απόσπαση από τη δημόσια εκπαίδευση στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο της Θράκης και συγκεκριμένα στο Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης στον τομέα της διδασκαλίας χορού και των πρακτικών ασκήσεων των φοιτητών. Στη συνέχεια παραμένει στο ίδιο τμήμα ως διδάσκων στο μάθημα επιλογής «Αισθητική Αγωγή, Χορός». Η συνολική πολιτιστική παρουσία του είναι σημαντική, διότι διδάσκει χορούς στους φοιτητές των τεσσάρων τμημάτων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, που εδρεύουν στην Αλεξανδρούπολη, δημιουργώντας χορευτικές ομάδες, οι οποίες συμμετείχαν σε πολιτιστικές εκδηλώσεις του Πανεπιστημίου, της πόλης, της Θράκης αλλά και ολόκληρης της χώρας. Επιπρόσθετα, δημιουργεί ερευνητική ομάδα που επισκέπτεται τα χωριά του Έβρου και της Ροδόπης (ανεξαρτήτου Θρησκευματος), για την καταγραφή εθίμων και όχι μόνο. Η συνολική του παρουσία στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου της Θράκης υπερβαίνει τα δέκα ακαδημαϊκά έτη (Βραχιόλογλου 2020).

Πολιτιστικό επαγγελματικό υπόβαθρο

Το 1977 ο Δημήτρης Βραχιόλογλου ιδρύει τον Θρακιώτικο Χορευτικό Όμιλο Αλεξανδρούπολης μαζί με μια ομάδα νέων ανθρώπων που τους διακρίνει το κοινό πάθος και όραμα για την διάσωση και διατήρηση της παράδοσής μας. Χορευτικές ομάδες του ομίλου, στις οποίες συμμετέχει και ο ίδιος ως χορευτής, εμφανίζονται για περισσότερα από δέκα έτη στις τότε εκδηλώσεις της «Γιορτής Κρασιού», παρουσιάζοντας παραδοσιακούς χορούς από όλη την Ελλάδα. Η προσφορά του μακρόχρονη στην καταγραφή και διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς, υπηρετώντας την θρακική παράδοση από τη θέση του γραμματέα του πολιτιστικού συλλόγου «Όμιλος Φίλων Χορού Διδυμοτείχου» και του αντιπροέδρου του «Αρχείου Μουσικολογραφικής Παράδοσης «Χρόνης Αηδονίδης», ενώ παράλληλα από το 1987 μέχρι και το 2009 διδάσκει ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς στη σχολή χορού της Επιχείρησης Πολιτιστικής Ανάπτυξης του Δήμου Αλεξανδρούπολης (Ε.Π.Α.Δ.Α.). Σήμερα εξακολουθεί να διδάσκει χορούς στο «Εργαστήριο Παραδοσιακών Χορών και Λαογραφικών Μελετών Αλεξανδρούπολης», οπού ασκεί και τα καθήκοντα του προέδρου (Βραχιόλογλου 2020).

Πολιτιστικό έργο

Ο Δημήτρης Βραχιόλογλου, γαλουχημένος στην παράδοση, αναγνωρίζοντας την αξία της, με όραμα να διατηρηθεί και να διαδοθεί στις επόμενες γενιές ατόφια, πραγματοποιεί καταγραφές, «οργώνοντας» σπιθαμή προς σπιθαμή κάθε χωριό του Έβρου και της Θράκης γενικότερα, μελετώντας τις πληθυσμιακές ομάδες των κατοίκων, την καθημερινότητά τους, τις ιστορίες, τα ήθη και τα έθιμά, τους χορούς και τα τραγούδια τους. Το αποτέλεσμα όλης αυτής της προσπάθειας, ήταν η δημιουργία του πολιτιστικού-λαογραφικού του αρχείου. Η αξία του είναι ανεκτίμητη, διότι έχουν καταγραφεί και φυλάσσονται οπτικοακουστικά,

όλες οι μορφές του Λαϊκού μας πολιτισμού, οι οποίες χαρακτηρίζουν ολάκερη τη θρακιώτικη παράδοση. Η καταγραφή γυναικείων κυρίως φωνών, συνεντεύξεις, βιντεοσκοπήσεις και φωτογραφίες μεγάλου αριθμού παραδοσιακών οργανοπαιχτών (συμπεριλαμβανομένων και μουσουλμάνων), αποτελούν ένα μικρό, αντιπροσωπευτικό δείγμα των περιεχομένων του (Ε.ΠΟ.Φ.Ε. 2019).

Με γνώμονα και οδηγό το πλούσιο αρχείο του, μετείχε και μετέχει σε εισηγήσεις με θέματα λαϊκού πολιτισμού της Θράκης σε συνέδρια, καθώς και ως δάσκαλος παραδοσιακών χορών της Θράκης σε σεμινάρια χορού, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Η αγάπη του για τα παιδιά εξίσου με την αγάπη του για την παράδοση τον ώθησε στη διενέργεια εισηγήσεων –παρουσιάσεων εθίμων στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση του Έβρου, καθώς και σε πολιτιστικούς φορείς, μουσεία κ.ά.

Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

Την έρευνα και καταγραφή, ακολουθεί η επεξεργασία και η προβολή του αρχείου του από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, με τον ίδιο να αναλαμβάνει την επιμέλεια και παρουσίαση του. Το 1992 έως το 1997 αναλαμβάνει την παραγωγή και παρουσίαση της πολιτιστικής λαογραφικής εκπομπής «Λαογραφία και Παράδοση» στον ιδιωτικό τηλεοπτικό σταθμό ΕΡΤ Αλεξανδρούπολης, από το 1997 μέχρι το 2012, την εκπομπή «Στα Μονοπάτια της Παράδοσης» στον ιδιωτικό τηλεοπτικό σταθμό ΔΕΛΤΑ, με εμβέλεια στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Η αναγνώριση της σπουδαιότητας για τη ανάδειξη και τη μεταλαμπάδευση της παράδοσης τόσο από το κοινό όσο και από τους κριτές επέρχεται με το πρώτο βραβείο καλύτερης πανελλήνιας πολιτιστικής εκπομπής, στον τηλεοπτικό διαγωνισμό περιφερειακών καναλιών «Κηρύκεια 2002». Παράλληλα ασχολείται με την παραγωγή πολιτιστικών Ραδιοφωνικών εκπομπών και τις δημοσιεύσεις σε εφημερίδες και περιοδικά με θέματα λαϊκού πολιτισμού αλλά και εκπαίδευσης. Κατά το παρελθόν, συνεργάστηκε με τα κρατικά κανάλια ΕΤ1, ΝΕΤ, ΕΤ3 και τα ιδιωτικά ΑΝΤ1 και ΣΚΑΙ σε θέματα παράδοσης. Η πολυσήμαντη πολιτιστική δραστηριότητα του αποτελεί πόλο αναφοράς από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, στο πολυδιάστατο έργο του (Ε.ΠΟ.Φ.Ε. 2019).

Το Υπουργείο Παιδείας, αναγνωρίζοντας την αξία των ερευνών του και τη γνώση του τον ορίζει μέλος της κριτικής επιτροπής (παραδοσιακοί χοροί) στους Πανελλήνιους Μαθητικούς Καλλιτεχνικούς Αγώνες Γυμνασίων – Λυκείων, κατά τα έτη 1999, 2000, 2002 και 2006 (Ε.ΠΟ.Φ.Ε. 2019).

Συγγραφικό έργο

Η μακροχρόνια έρευνα και καταγραφή του πολιτισμού της Θράκης, των ωθεί στη συγγραφή των βιβλίων του.

1. «Μορφές Λαϊκού Πολιτισμού στη Θράκη» (Έκδοση 1999: Κ.Ε.Κ. Αλεξανδρουπόλεως Ορφέας). Στο βιβλίο αυτό παρουσιάζεται, η παράδοση όλης της Θράκης. Καταγράφει τα ήθη και έθιμα, ανά περιοχή και ανά εποχή του χρόνου, λεπτομερώς, ώστε ο νεότερος λαογράφος ή φίλος της παράδοσης να μπορεί να ταξιδέψει εικονικά στην αναβίωσή τους. Η ενσωμάτωση των τραγουδιών αλλά και των μουσικών που πλαισιώνουν ένα έθιμο, ανά περιοχή, κατανέμει το βιβλίο αυτό στα απαραίτητα εγχειρίδια ενός λαογράφου και όχι μόνο (Βραχιόλογλου 2000).
2. «Οι Μπεκτασήδες Μουσουλμάνοι της Δυτ. Θράκης» (Έκδοση 2000: Εκδοτικός Οίκος Aglohellenik, Αλεξανδρούπολη). Οι ιδιαιτερότητες των Μουσουλμάνων της Θράκης, αποτελούν πηγή έλξης για μελέτη, προκειμένου να αποτυπωθούν, οι θρησκευτικές γιορτές, τα ήθη και τα έθιμα, η μουσική και ο χορός τους. Στο συγκεκριμένο βιβλίο, παρατηρείται η προσέγγιση της προσευχής αλλά και κάθε γιορτής, σε θρησκευτικούς και λαογραφικούς πυλώνες. Τονίζεται ο ρόλος της γυναίκας, ως προς την παρουσία και συμμετοχή στη λαϊκή θρησκευτική παράδοση και επιπρόσθετα μελετάται η μουσική και ο χορός με παρουσίαση όλων των αξιόλογων εκφραστών τους (Βραχιόλογλου 2000).
3. «Θρακιώτικη Αποκρία» (Έκδοση 2006: Δήμος Ξάνθης) το οποίο γράφει μαζί με την Καθηγήτρια του Τμήματος Φιλολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης Πηνελόπη Καμπάκη – Βουγιουκλή. Η Αποκρία στην Θράκη, αποτελεί μια περίοδο, κατά την οποία η κάθε περιοχή παρουσιάζει πλειάδα ήθη και έθιμα. Η καταγραφή και η αποτύπωση τους, στο παραπάνω βιβλίο αποτελεί παρακαταθήκη για τους νεότερους λαογράφους, διότι με το πέρασμα του χρόνου, ολοένα και ελαττώνονται οι παρουσιάσεις αυτών (Βραχιόλογλου & Καμπάκη – Βουγιουκλή 2006).

4. «Παιδεία και Πολιτισμός» (Περιοδική Έκδοση 1993: του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης), το οποίο είναι αποτέλεσμα της πολιτιστικής του ενασχόλησης με το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Στην περιοδική έκδοση του Δ.Π.Θ., γίνεται αναφορά στο ιστορικό ίδρυσης του Δ.Π.Θ από τους καθηγητές Π. Καρακατσάνη και Αθ. Τζούλη, ενώ παράλληλα από τον Δ. Βραχιόλογλου, προβάλλονται οι πολιτιστικές εκδηλώσεις του Π.Τ.Δ.Ε. που πραγματοποιήθηκαν το έτος 1993 (Βραχιόλογλου 2020).

Δίσκοι εγγραφής ήχου & εικόνας (CD & DVD)

Αξίζει να σημειωθεί πως τμήμα του οπτικοακουστικού του αρχείου παρουσιάζεται σε πέντε δίσκους εγγραφής (DVD) με θέματα τον παραδοσιακό χορό, τα έθιμα της Θράκης, τη μουσική και μουσικούς της Θράκης, την αποκρία της Θράκης και τους τραγουδιστές της Θράκης. Συνεισφέρει απλόχερα λαογραφικά στοιχεία, στο ένθετο (φωτογραφίες και κείμενο από το αρχείο του), από δέκα (συμπαγείς δίσκους) CD με μουσική και τραγούδια της Θράκης και της Καππαδοκίας καθώς στα περισσότερα έχει αναλάβει την επιμέλεια της έκδοσης, όπως το «Η Γη του Ορφέα» (τραγούδια της Θράκης με το Χρόνη Αηδονίδη (Ε.Π.Ο.Φ.Ε.). Τετραπλό (CD), «Μουσικοί και Μουσική της Θράκης», «Τραγούδια του Μάη και της Άνοιξης» και

«Τραγούδια της Ξενιτειάς και του Αποχωρισμού» (Με τον Χρόνη Αηδονίδη, Εκδόσεις του Αρχείου Μουσικολογραφικής Παράδοσης «Χρόνης Αηδονίδης»), «Καππαδοκία» (Τραγούδια - Χοροί - Μουσική CD με τραγούδια (και τουρκόφωνα) της Καππαδοκίας), «Τα Μπουσνοχωρίτικα» (Τραγούδια της Νέας Βύσσα), «Μνημοσύνης Αποστάγμα» (Προσέγγιση στα ακούσματα των αυτόχθονων Θρακών). Τραγούδια της Θράκης με τον Ν. Ζαπάρτα, Ευαγ. Κατσουλίδη. Έκδοση του Σύλλογου Εβριτών Ξάνθης), «Στου χουρό ν' αραδιαστείτι» (Τραγούδια της Θράκης με την Λίτσα Ουλιανούδη Έκδοση: Σύλλογου Εβριτών Ροδόπης). Ακόμη μετείχε με σχολιασμούς και λαογραφικά στοιχεία στα: «Θράκη, Μουσική και Τραγούδια της Θράκης» και «Σήμερα... Σήμερα η Θράκη του σήμερα» με τον Β. Παπαναστασίου, καθώς και στο «Όξο στο φεγγαράκι» (τραγούδια του Σουφλίου με το μουσικό συγκρότημα «Κικόνων ήχος». Έκδοση: Ιερά Μητρόπολη Αλεξανδρούπολης) (Βραχιόλογλου 2020).

Βραβεύσεις

Η αναγνώριση για το έργο του και την προφορά του στην έρευνα, καταγραφή, τη διαφύλαξη και τη μεταλαμπάδευση της θρακικής πολιτιστικής κληρονομιάς γίνεται αισθητή από τις βραβεύσεις και τις απονομές τιμής, τόσο από τους πολιτιστικούς συλλόγους όσο από τοπικούς κυβερνητικούς φορείς και εκπαιδευτικά ιδρύματα της Θράκης, της Ελλάδας αλλά και του Εξωτερικού. Το 1995 βραβεύεται από τον «Παραδοσιακό Χορευτικό Όμιλο Γυναικών Φυλακτού», το 1999 από την «Ομοσπονδία Θρακικών Συλλόγων Γερμανίας Κεντρικής Ευρώπης» και το «Δήμο της Στάρα Ζαγόρα Βουλγαρίας» ενώ το 2001 και το 2011 από το «Δήμο Αλεξανδρούπολης». Στη συνέχεια το 2003 από το «Δήμο Τριγώνου νομού Έβρου», το 2005 από τη «Μεγάλη του Γένους Σχολή» στη Κωνσταντινούπολη και το «Σύλλογο Διδυμοτειχτών και Περιχώρων Αλεξανδρούπολης», το 2006 από το «Σύλλογο Κυπρίων Ξάνθης», καθώς και το 2007 από το «Δήμο Κομοτηνής», «Δήμο Κασίων», την Ένωση Πολιτιστικών Φορέων (Ε.Π.Ο.Φ.Ε.) Έβρου, το «Μορφωτικό Πολιτιστικό Σύλλογο Μουσουλμάνων Έβρου» και την «Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή» στη Κωνσταντινούπολη. Επιπρόσθετα, το 2008 από την «Πολιτιστική Ένωση Εργαζομένων Ο.Τ.Ε.» και τη «Θρακική Εστία Καβάλας», το 2009 από το «Σύλλογο Εκπαιδευτικών Α/θμιας Εκπαίδευσης Αλεξανδρούπολης, το 2012 από το «Δήμο Διδυμοτείχου», το 2015 από το «Περιοδικό ΒΟΡΕΑΣ» στη Νέα Ορεστιάδα και τους «Πολιτιστικούς Συλλόγους Ασβεστάδων, Ελληνοχωρίου και Μεταξάδων». Τέλος, το 2019 βραβεύεται για μια ακόμη φορά από την «Ένωση Πολιτιστικών Φορέων Έβρου» (Ε.Π.Ο.Φ.Ε.) για την ανεκτίμητη συνολική προσφορά του στη διάσωση και διάδοση της Παράδοσης της Θράκης (Ε.Π.Ο.Φ.Ε. 2019).

Συμπεράσματα

Σε καιρούς που ολοένα και περισσότεροι νέοι ασχολούνται με την παράδοση, το έργο του Δ. Βραχιόλογλου, αποτελεί εργαλείο μελέτης και περαιτέρω έρευνας, ανάλογα με τον τομέα ενδιαφέροντος τους. Αποτελεί πηγή έμπνευσης για πληθώρα νέων λαογράφων, μουσικών και χοροδιδασκάλων, που βασιζόμενοι στο έργο του αλλά και τις προσωπικές του εμπειρίες, τις οποίες μοιράζεται εφόσον του ζητηθεί, μεταλαμπαδεύονται στη νέα γενιά μέσω πολιτιστικών συλλόγων και φορέων της ευρύτερης περιοχής. Επιπρόσθετα, μέσω των σεμιναρίων αλλά και των μαθημάτων χορού που παραδίδει στο σύλλογο του,

επισημαίνει την ορθή χορευτική αλλά και μουσική προσέγγιση κάθε χορού, αναλύοντας την πληθυσμιακή ομάδα, τον ρυθμό, την εποχή ή την τελετή την οποία πραγματοποιούνταν (Μάρηδων, του γάμου, του Άη Γιάννη του Κλήδωνα κ.ά).

Βιβλιογραφία

Βραχιόλογλου, Δ.Β. (1999). Μορφές Λαϊκού Πολιτισμού στη Θράκη, Κ.Ε.Κ. Αλεξανδρουπόλεως ΟΡ-ΦΕΑΣ.

Βραχιόλογλου, Δ.Β. (2000). Οι Μπεκτασίδες Μουσουλμάνοι της Δυτ. Θράκης, AGLOHELLENIK, Αλεξανδρούπολης.

Βραχιόλογλου, Δ.Β., Καμπάκη–Βουγιουκλή, Π. (2006). Θρακιώτικη Απουκρία, Δήμος Ξάνθης.

Βραχιόλογλου, Δ.Β., Καρακατσάνης, Π., Τζούλης, Α. (1993). Παιδεία & Πολιτισμός, Περιοδική έκδοση Π.Τ.Δ.Ε. Δ.Π.Θ.

Συνέντευξη του Δημητρίου Β. Βραχιόλογλου, 2020, Αλεξανδρούπολη.

Βιογραφική προσέγγιση από την τιμητική εκδήλωση της Ε.Π.Ο.Φ.Ε, 2019.

ΑΚΗΣ ΤΣΟΝΙΔΗΣ

Νίκη Καράλη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Άκης Τσονίδης γεννήθηκε στην Κλεισσό Νέας Ορεστιάδας το 1965. Κατά την εφηβική του ηλικία συνειδητοποιεί την αγάπη του για το θέατρο, η οποία τον οδηγεί μακριά από την οικογένεια του, στην Αθήνα, πριν καν ενηλικιωθεί. Εκεί, στα χρόνια που ακολουθούν, εργάζεται ως ηθοποιός. Το 1989 αποδέχεται την πρόταση να αναλάβει τη θεατρική ομάδα της Νέας Ορεστιάδας. Έτσι ξεκινά το ταξίδι της γενέτειράς του στον κόσμο του θεάτρου και του πολιτισμού. Τα εμπόδια που συνάντησε στη διάρκεια της καριέρας του σφυρηλάτησαν τον χαρακτήρα του και τον παρακίνησαν να αγωνιστεί περισσότερο για τον τόπο του. Καρπός των προσπαθειών του αυτών υπήρξε η ανέγερση ενός Πολυχώρου Τέχνης και Πολιτισμού, του Διόνυσου. Έχοντας κερδίσει την αγάπη του κοινού και την καταξίωση στον χώρο του σήμερα συνεχίζει ως ηθοποιός και σκηνοθέτης, να μεταλαμπαδεύει το πάθος του σε νέα παιδιά και να χαρίζει στην πόλη του νέες θεατρικές επιτυχίες.

Λέξεις κλειδιά: Άκης Τσονίδης, θέατρο, Διόνυσος, Νέα Ορεστιάδα

Εισαγωγή

Οι άνθρωποι που έχουν αποτελέσει μέλη της ομάδας του Άκη Τσονίδη νιώθουν βαθιά αγάπη για το θέατρο, όχι μόνο ως παράσταση δύο ωρών αλλά ως μία διαδικασία που κυριαρχεί το αίσθημα της αναζήτησης για το άγνωστο, ο φόβος του καινούργιου, ο ενθουσιασμός, η αγωνία για το αποτέλεσμα και τελικά η κάθαρση και η χαρά της επιτυχίας. Έχοντας βιώσει προσωπικά ως μαθήτρια και μέλος της θεατρικής ομάδας του σχολείου (με δάσκαλο τον Άκη Τσονίδη) τα συναισθήματα αυτά, έχω έντονα χαραγμένες μέσα μου τις μνήμες αυτών των χρόνων. Ο Άκης Τσονίδης μας ξεδίπλωσε το μαγικό κόσμο του θεάτρου και μας βοήθησε να ανακαλύψουμε μέσα μας οποιοδήποτε ταλέντο υπήρχε. Το πάθος του για το θέατρο και η αγάπη για τον τόπο του αποτέλεσαν το εφελτήριο της πολιτιστικής αφύπνισης της πόλης του. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει τη θεατρική πορεία του Άκη Τσονίδη που σηματοδότησε και την έναρξη της πολιτιστικής πορείας του τόπου του.

Τα παιδικά χρόνια

Ο Πασχάλης Τσονίδης, ο Άκης όπως είναι ευρέως γνωστός, γεννήθηκε στην Κλεισσό Νέας Ορεστιάδας στις 3 Σεπτεμβρίου του 1965. Οι γονείς του ήταν αγρότες. Ήταν ο δεύτερος γιός της οικογένειας, η οποία περιέβαλε τα παιδιά της με πολλή αγάπη. Ο Άκης Τσονίδης ήταν ένα ντροπαλό και συνεσταλμένο παιδί που απέφευγε τη συμμετοχή του σε γιορταστικές εκδηλώσεις του σχολείου. Η μόνη επαφή του με τον κόσμο της τέχνης γίνεται μέσω της παρακολούθησης ελληνικών ταινιών στη μοναδική τηλεόραση που υπάρχει στη γειτονιά κάθε Σαββατοκύριακο (Συνέντευξη με Άκη Τσονίδη 2021). Το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον δεν του πρόσφερε κάποιο άλλο καλλιτεχνικό ερέθισμα ούτε παρακολούθησε κάποια άλλη θεατρική παράσταση. Παρόλα αυτά σιγόκαιγε μέσα του η επιθυμία του να γίνει ηθοποιός. Την επιθυμία αυτή εξέφρασε για πρώτη φορά σε μία συγκέντρωση συγγενών στο σπίτι του με αφορμή την άφιξη μίας θείας από την Αθήνα. Όταν ρωτήθηκε τι θέλει να γίνει όταν μεγαλώσει και απάντησε ότι επιθυμεί να γίνει ηθοποιός, προκάλεσε το γέλιο των παρευρισκομένων (Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης 2015). Ο ίδιος όμως ήταν σίγουρος για την επιλογή του.

Εικόνα 1.

Ο Άκης μικρός (Πηγή: αρχείο Άκη Τσονίδη).

Η επιθυμία του αυτή τον ώθησε να γράψει ένα θεατρικό κείμενο στην Α΄ Γυμνασίου. Στη συγγραφή ακολουθεί τη δομή των θεατρικών έργων χωρίς να την έχει διδαχθεί. Αριστερά στη σελίδα, με κόκκινο χρώμα, σημειώνει το όνομα των ηρώων, δεξιά με μπλε χρώμα τα λόγια, ενώ σε παρένθεση παρέθετε και τη σκηνοθεσία. Συνεπικουρούμενος από τα παιδιά της γειτονιάς του, το θεατρικό αυτό κείμενο ανέβηκε στο κινηματοθέατρο «Αλέξανδρος» (Συνέντευξη με Άκη Τσονίδη 2021).

Η παράσταση αυτή αποτέλεσε την πρώτη του θεατρική εμπειρία που καθόρισε και την μετέπειτα πορεία του. Αποφασιστικός και σίγουρος για την επιλογή του, φτάνοντας στη Γ΄ Γυμνασίου, έχει αποφασίσει να την ανακοινώσει στην οικογένειά του.

Το ταξίδι προς το όνειρο

Ο Άκης Τσονίδης δρομολογεί την πορεία του συλλέγοντας αρχικά πληροφορίες για το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος στη Θεσσαλονίκη. Επιθυμεί να δώσει εξετάσεις για τη σχολή μόλις τελειώσει τη Γ΄ Γυμνασίου. Βέβαια οι οικογενειακές και κοινωνικές συνθήκες δεν είναι ευνοϊκές. Η αρνητική στάση των γονιών του από τη μία μεριά και η απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα από την άλλη καθιστούν τον στόχο του δύσκολα υλοποιήσιμο. Όμως η επιμονή και το πείσμα του πείθουν τους γονείς του να συναινέσουν. Στο ταξίδι στη Θεσσαλονίκη, που θα τον οδηγήσει στον κόσμο του θεάτρου, έχει αρωγό και συνοδοιπόρο τον μεγαλύτερο αδελφό του Θανάση (Συνέντευξη με Άκη Τσονίδη 2021).

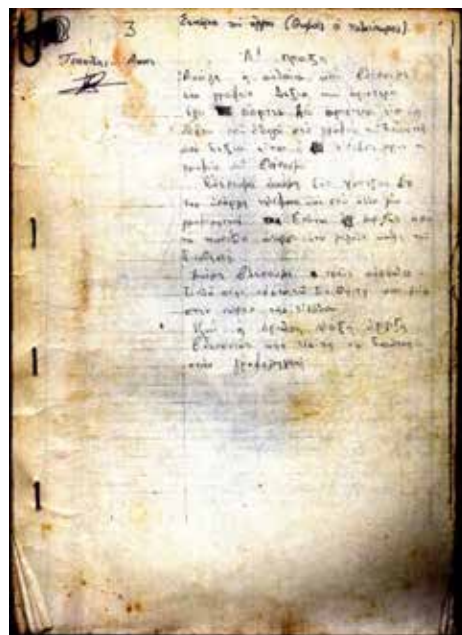
Οι εξετάσεις στο Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος προϋποθέτουν απολυτήριο λυκείου, κάτι που δε διαθέτει ο Άκης Τσονίδης (Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης 2015). Η πίκρα και η απογοήτευση που νιώθει τον οδηγούν στην κατάρρευση. Η γραμματέας της σχολής, αντιλαμβανόμενη την απόγνωση του, τον πληροφορεί ότι μπορεί να λάβει μέρος στις εξετάσεις των «εξαιρετικών ταλέντων» του Εθνικού Θεάτρου που διεξάγονται στην Αθήνα, για όσα παιδιά δεν έχουν απολυτήριο λυκείου (Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης 2015). Οι ελπίδες του Άκη αναπτρώνονται. Επιστρέφει στη Νέα Ορεστιάδα και σε δύο μήνες πηγαίνει μόνος του πια στην Αθήνα.

Η συμμετοχή του στις εξετάσεις θα γινόταν με ένα μονόλογο. Η επιλογή του κειμένου έγινε από ένα φιλόλογο του σχολείου όπου φοιτούσε. Ήταν ο μονόλογος ενός πατέρα από το έργο «Μεγάλη Στιγμή» του Αλέκου Λιδωρίκη. Την κριτική επιτροπή του εθνικού θεάτρου αποτελούσαν σημαντικά ονόματα όπως η Ελένη Χατζηαργύρη, ο Λυκούργος Καλλέργης, ο Κώστας Καζάκος κ.ά. Η απαγγελία του μονολόγου άφησε τον Άκη Τσονίδη ανικανοποίητο. Αντιλαμβάνεται ότι δεν προκάλεσε την εντύπωση που ήθελε. Αντλώντας θάρρος επιστρέφει στη σκηνή και συνεχίζει με μιμήσεις γνωστών ηθοποιών από ελληνικές ταινίες, προκαλώντας άφθονο γέλιο και κεντρίζοντας με το ταλέντο του το ενδιαφέρον της κριτικής επιτροπής (Συνέντευξη με Άκη Τσονίδη 2021).

Τα αποτελέσματα αναρτώνται και ο Άκης Τσονίδης είναι μεταξύ των επιτυχόντων (Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης 2015). Έχει περάσει με υποτροφία στο Εθνικό Θέατρο αλλά διστάζει. Αγνοώντας τη σημαντική συμβολή του Εθνικού Θεάτρου στο θεατρικό γίνεσθαι της χώρας, κυριευμένος από το φόβο του αγνώστου και επηρεαζόμενος από την επιβλητικότητα και αυστηρότητα του θεατρικού χώρου, αποφασίζει να επιστρέψει στη Νέα Ορεστιάδα, χωρίς να έχει γραφτεί στη Σχολή. Εκεί παραμένει ένα χρόνο πριν αποφασίσει να έλθει ξανά στην Αθήνα.

Η ζωή στην Αθήνα

Ο Άκης Τσονίδης δίνει εισαγωγικές εξετάσεις στην Ανωτέρα Σχολή Δραματικής Τέχνης «Περίανδρος» του Βασίλη Ρίτσου. Η προσπάθειά του στέφεται με επιτυχία. Στη συνέχεια δίνει εξετάσεις στην Επιτροπή του Υπουργείου Πολιτισμού. Συνεχίζει τη φοίτησή του σε Λύκειο της Κυψέλης (Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης 2015), ενώ, παράλληλα, αναζητά εργασία. Αρχικά, εργάζεται σε ουζερί αλλά πολύ σύντομα βρίσκει δουλειά ως ηθοποιός. Ο μαγικός κόσμος του θεάτρου ανοίγεται μπροστά του.

Εικόνα 2.

Η πρώτη σελίδα του θεατρικού έργου γραμμένη από τον Άκη Τσονίδη (Πηγή: αρχείο Άκη Τσονίδη).

Το πρώτο θεατρικό έργο που συμμετέχει είναι το «Γαϊτανάκι» σε μια παιδική σκηνή. Ακολουθούν και άλλα γνωστά έργα: «Βυσσινόκηκος», με τον Κώστα Καζάκο και τη Τζένη Καρέζη, «Λαός και Κολωνάκι» με τον Αθηνόδωρο Προύσαλη και τη Σοφία Αλμπέρτη στο Θέατρο Καλουτά, καθώς και σε άλλες παραστάσεις. Συμμετέχει επίσης σε περιοδείες με την Νέα Λαϊκή Σκηνή. Επιπλέον, λαμβάνει μέρος στο σήριαλ «Καπνισμένος Ουρανός» του Κώστα Κουτσομούτη, που προβαλλόταν στην ΕΡΤ1. Παράλληλα, με τις σπουδές του στο θέατρο, παρακολούθησε και μαθήματα κινηματογράφου στη Σχολή Σταυράκου για δύο χρόνια προκειμένου να διευρύνει την οπτική του ματιά μέσα από τον κινηματογραφικό φακό.

Τα πρώτα χρόνια της ζωής του στην Αθήνα ασχολήθηκε με το ποδόσφαιρο. Φανατικός Ολυμπιακός, που μένει όμως στους Αμπελόκηπους, εντάσσεται στους ερασιτέχνες του Παναθηναϊκού που βρίσκονται στη γειτονιά του. Παίζει στη Λεωφόρο ως τερματοφύλακας με προπονητή τον Τότη Φυλακούρη για δύο χρόνια. Όμως οι αυξημένες του υποχρεώσεις στο θέατρο, όπως και ο ανελέητος ανταγωνισμός στο θεατρικό χώρο τον αναγκάζουν να σταματήσει το ποδόσφαιρο (Συνέντευξη με Άκη Τσονίδη 2021).

Η πρόταση από την κινηματογραφική λέσχη και η επιστροφή στον τόπο του

Έχουν, ήδη, παρέλθει εννέα χρόνια από τη μετάβαση του Άκη Τσονίδη στην Αθήνα. Οι αυξημένες του υποχρεώσεις στην πρωτεύουσα καθιστούν δύσκολη τη μετακίνησή του στον τόπο του και στην οικογένειά του. Η αφοσίωσή του στο θέατρο και η συμμετοχή του στην τηλεόραση έχουν αλλάξει το κλίμα στην οικογένειά του για αυτή την επιλογή του. Οι γονείς του είναι, πλέον, συμπαραστάτες και συνοδοιπόροι στη ζωή του. Το 1989 δέχεται, ξαφνικά, πρόταση από την Κινηματογραφική Λέσχη Νέας Ορεστιάδας να αναλάβει τη νεοσύστατη θεατρική της ομάδα (Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης 2015). Η πρόταση αυτή τον ωθεί να αναλογισθεί τη θεατρική του πορεία στην Αθήνα σκεπτόμενος την αναξιοκρατία, τις διακρίσεις και την επικράτηση των πελατειακών σχέσεων αντί του ταλέντου. Διαπιστώνει με πικρία ότι έχει χαθεί ανάμεσα σε όλα αυτά η μαγεία του θεάτρου. Έτσι, λοιπόν, αποδέχεται την πρόσκληση αντιμετωπίζοντάς την ως ευκαιρία να ασχοληθεί, απαλλαγμένος από τα παραπάνω αρνητικά, με το θέατρο.

Εικόνα 3.

Κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής του θητείας. (Πηγή: αρχείο Άκη Τσονίδη).

Η επιστροφή στη Νέα Ορεστιάδα, ως συνειδητή επιλογή, δεν παραβλέπει τις ενυπάρχουσες στο εγχείρημα, σχετικές δυσκολίες. Υπάρχει ήδη συγκροτημένη ερασιτεχνική θεατρική ομάδα, ενώ η παρουσία του, αρχικά, αμφισβητείται, όταν εκείνος διαπιστώνει την άγνοια τους για τους θεατρικούς κανόνες. Χρησιμοποιεί την πειθώ του και, για να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους, προβάλλει τις ιδέες του ως αναπαραγωγή Αθηναϊκών θεατρικών σκηνών. Μια επιπλέον δυσκολία που αντιμετωπίζει είναι η απουσία κοινού στις θεατρικές παραστάσεις (Συνέντευξη με Νίκο Πατούνα 2021). Οι πρώτες παραστάσεις δίνονται με μόνους θεατές κάποιους συγγενείς. Η έλλειψη θεατρικής παιδείας και η ύπαρξη στερεοτύπων ωθεί τους κατοίκους να αντιμετωπίζουν τη Θεατρική Ομάδα ως περιθωριακό στοιχείο.

Την άνοιξη του 1989 ανεβαίνουν οι πρώτες παραστάσεις, «Το ασημόπαπο» και 4 ελληνικά κωμικά μονόπρακτα του Δημήτρη Γιαννουκάκη και του Κώστα Μουρσελά (Μιτσιτσάκα 2015). Η στρατιωτική του θητεία δεν αποτελεί τροχόπεδη στην εκπλήρωση του ονείρου του και συνεχίζει κανονικά στη θέση του. Μετά από τέσσερα χρόνια αναλαμβάνει τη διδασκαλία θεατρικής παιδείας σε παιδιά και ανεβάζει παιδικές παραστάσεις στο κινηματοθέατρο «Αλέξανδρος». Επιπλέον με τη θεατρική ομάδα των ενηλίκων συμμετέχει για πρώτη φορά σε φεστιβάλ θεάτρου στην Καρδίτσα, το 1991. Η απρόσμενη επιτυχία, που αποτυπώνεται στα βραβεία που έχουν κερδίσει, γίνεται αντικείμενο προβολής από τα τοπικά μέσα μαζικής επικοινωνίας. Δειλά-δειλά αρχίζει να διαφαίνεται μία μεταστροφή στην τοπική κοινωνία και μία μερίδα κόσμου αρχίζει να τους ακολουθεί.

Την ίδια χρονιά, ο Άκης Τσονίδης αρχίζει να ασχολείται και με το ραδιόφωνο, παρουσιάζοντας καθημερινά μια σατιρική εκπομπή στην ΕΡΑ Νέας Ορεστιάδας, ενώ εμφανίζεται και σε άλλους ραδιοφωνικούς σταθμούς έως το 2010. Παράλληλα αναλαμβάνει ως δάσκαλος Θεατρικής Παιδείας στα Δημοτικά και Γυμνάσια του Διδυμοτείχου και έτσι ξεκινά η θεατρική αγωγή στα σχολεία. Το 1994 αναλαμβάνει τη διδασκαλία θεατρικής αγωγής στα δημοτικά, γυμνάσια και λύκεια της Νέας Ορεστιά-

δας, ενώ η συνεργασία του με τον Απόστολο Προκόβα, γυμνασιάρχη του πρώτου γυμνασίου, ξεχωρίζει (Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης 2015).

Οι θεατρικές ομάδες του πρωτεύουν συνεχώς στους περιφερειακούς αγώνες, ενώ καταλαμβάνουν την πρώτη ή δεύτερη θέση στους πανελλήνιους αγώνες, που διεξάγονται στην Αθήνα (Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης 2015). Οι κριτές, μεγάλα ονόματα του θεάτρου, όπως ο Νικήτας Τσακίρογλου και η Άννα Συνοδινού ενθουσιάζονται και η διάκριση τους στις πρώτες θέσεις τους οδηγούν στην κεντρική σκηνή του Εθνικού Θεάτρου και στο Ζωγράφειο Λύκειο στην Κωνσταντινούπολη.

Η θεατρική ομάδα ως μέρος της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτιστικής Ανάπτυξης (Δ.Ε.Π.Α.Ο.) Ορεστιάδας

Το 1994 η Κινηματογραφική Λέσχη τελεί υπό διάλυση και ο Άκης με τη θεατρική του ομάδα δημιουργεί το «Θεατρικό Εργαστήριο» Νέας Ορεστιάδας. Δύο χρόνια μετά, το 1996, η νεοσύστατη Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης του Δήμου Ορεστιάδας προτείνει την ένταξη του Θεατρικού Εργαστηρίου στο τμήμα της. Ο δήμος αναγνωρίζει την αξία της θεατρικής παιδείας και την καλλιτεχνική υπόσταση του Άκη Τσονίδη. Τότε δημιουργείται το «θεατράκι», χωρητικότητας πενήντα θέσεων, με την προσωπική εργασία των εθελοντών του θεατρικού εργαστηρίου (Μιτσιτσκα 2015). Ο χώρος αυτός λειτουργεί ως «καλλιτεχνική Μέκκα» για τον Άκη Τσονίδη, καθώς εξασφαλίζει την συνεχή επαφή του κοινού με το θέατρο, ενώ μέχρι τότε υπήρχε μόνο το ιδιωτικό κινηματοθέατρο «Αλέξανδρος».

Οι ομάδες του είναι πολυπληθείς. Συμμετέχουν ενήλικες και παιδιά από 4 έως 17 ετών. Ξεκινούν εβδομαδιαίες παραστάσεις, κάθε Τετάρτη και Κυριακή, ενώ ακολουθούν μεταμεσονύκτιες παραστάσεις, μουσικές βραδιές, γιορτές βιβλίου, αφιερώματα σε ποιητές που ζωογονούν και αναβαθμίζουν τις βραδιές των κατοίκων.

Το 1998 ο Άκης σκηνοθετεί και πρωταγωνιστεί στην παράσταση «Μπαμπάδες με ρούμι» των Θανάση Παπαθανασίου και Μιχάλη Ρέππα, μια παράσταση σταθμό για το Θεατρικό Εργαστήριο. Την επόμενη χρονιά, με το έργο «Σκουπίδια» του Γιάννη Ξανθούλη καταξιώνονται στη συνείδηση των πολιτών, κερδίζοντας την εκτίμηση και το σεβασμό τους, γεγονός που τους ενθαρρύνει να συνεχίσουν (Συνέντευξη με Νίκο Πατούνα 2021).

Το 1999, ο Άκης Τσονίδης, ως καλλιτεχνικός διευθυντής της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτισμού πλέον, προτείνει στο Δήμαρχο Ορεστιάδας να συγκεντρωθούν όλα τα τμήματα του Πολιτισμού σε ένα χώρο (Συνέντευξη με Νίκο Πατούνα 2021). Εντοπίζει έναν χώρο στην είσοδο της πόλης, το κτίριο «Σπορόκεντρο» (Μιτσιτσκα 2015). Θεωρεί ότι είναι ο πλέον κατάλληλος για τη στέγαση των τμημάτων ωδείου και ζωγραφικής που λειτουργούσαν μέχρι τότε διάσπαρτα σε ενοικιαζόμενα καταστήματα. Η δημοτική αρχή συμφωνεί, αναθέτοντάς του την ευθύνη της υλοποίησης των πρώτων ενεργειών. Οι χώροι οριοθετούνται και ο ίδιος προτείνει και δημιουργεί νέα τμήματα τη σχολή κλασικού και μοντέρνου χορού, τμήματα κεραμικής και ξυλογλυπτικής, μη παραλείποντας στα σχέδια του και τη δημιουργία ενός θεάτρου για την πραγματοποίηση ποικίλων πολιτιστικών εκδηλώσεων. Έτσι γεννήθηκε το Πολιτιστικό Πολύκεντρο Ορεστιάδας.

Η αγαστή συνεργασία με τη δημοτική αρχή το διάστημα αυτό τελεσφορεί με την υλοποίηση μίας ακόμη επιθυμίας του Άκη Τσονίδη. Για πολλά χρόνια το Θεατρικό Εργαστήριο συμμετείχε σε διάφορα φεστιβάλ στην Ελλάδα και ο Άκης ονειρεύεται να καταστήσει την πόλη του σημείο αναφοράς για τα θεατρικά δρώμενα της χώρας. Με εφόδιο την εμπειρία συμμετοχής σε πολλά φεστιβάλ σκέφτεται τη δημιουργία ενός ποιοτικού και διαχρονικού θεσμού, με ευρεία απήχηση στον εγχώριο καλλιτεχνικό κόσμο, ικανό να προσελκύσει σημαίνοντα πρόσωπα (Συνέντευξη με Νίκο Πατούνα 2021). Το θεατρικό εργαστήριο, έχοντας αποκτήσει κύρος μέσω των διακρίσεων στα φεστιβάλ, όπου συμμετείχε, καλεί σπουδαίες προσωπικότητες του θεάτρου ως τιμώμενα πρόσωπα και διοργανώνει Διαγωνισμό Ερασιτεχνικού Θεάτρου στο νέο υπαίθριο δημοτικό θέατρο, το οποίο επίσης, με ενέργειες δικές του, περατώνεται αφού μέχρι τότε ήταν πολλά χρόνια «υπό κατασκευή» (Συνέντευξη με Άκη Τσονίδη 2021).

Εικόνα 4.

Στιγμιότυπο της παράστασης «Μπαμπάδες με ρούμι». (Πηγή: αρχείο Αστικής Μη Κερδοσκοπικής εταιρείας Διόνυσος).

Οι δυσκολίες και τα εμπόδια

Με την αλλαγή της δημοτικής αρχής αλλάζουν και οι συνθήκες. Η εμπλοκή των διοικούντων στην εκλογή των έργων, καθώς και η ανάμειξη τους στη λήψη αποφάσεων δημιουργούν προβλήματα. Ο Άκης Τσονίδης επιλέγοντας τα έργα με γνώμονα τα κοινωνικά μηνύματα που επιθυμούσε να μεταδώσει στο κοινό παραμένει σταθερός στις απόψεις του και απορρίπτει οποιαδήποτε πολιτική κατεύθυνση.

Η νέα δημοτική αρχή, έχοντας διαφορετική φιλοσοφία και στόχους, αλλάζει τη στάση της απέναντι στη διοργάνωση του φεστιβάλ ερασιτεχνικού θεάτρου. Επιθυμεί είτε την ακύρωση είτε την περικοπή δαπανών. Οι προτάσεις της που αλλάζουν τους όρους φιλοξενίας των καλεσμένων απορρίπτονται από τον Άκη Τσονίδα. Διορατικός καθώς είναι, στοχεύει μακροπρόθεσμα στην πολιτιστική ανάδειξη της ακριτικής πόλης του μέσω της προσέλευσης καταξιωμένων καλλιτεχνών. Η εναντίωση του σε οποιαδήποτε παρέμβαση (Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης 2015), τον εξαναγκάζει σε παραίτηση, το 2004, από τη θέση του Διευθυντή της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτιστικής Ανάπτυξης Ορεστιάδας.

Το θεατρικό εργαστήρι συνεχίζει τη δράση του, έχοντας τη στήριξη του κόσμου. Η χορωδία «Απόλλων» του παραχωρεί την αίθουσα τους και στήνεται μία υποτυπώδης σκηνή. Παράλληλα συστήνεται ο «Σύλλογος Φίλων» του για να τους ενισχύσει. Η ακριβή μίσθωση του κινηματοθέατρου «Αλέξανδρος» καθιστά την ενοικίαση του αδύνατη. Απόρροια αυτού είναι ότι το θεατρικό εργαστήρι δίνει παραστάσεις σε όλες τις πόλεις του νομού, εκτός της Ορεστιάδας. Το φεστιβάλ συνεχίζεται με τη συνδρομή -κυρίως- τοπικών ιδιωτών χορηγών, της νομαρχίας και των άλλων δήμων του νομού, ενώ αντίθετα η δημοτική αρχή Ορεστιάδας διοργανώνει ξεχωριστό φεστιβάλ. Η στήριξη του κόσμου δυναμώνει τον Άκη Τσονίδα να συνεχίσει το έργο του. (Συνέντευξη με Άκη Τσονίδα 2021)

Ο Πολυχώρος Τέχνης και Πολιτισμού «Διώνυσος»

Ο Άκης Τσονίδης ονειρεύεται τη δημιουργία ενός χώρου που θα προάγει τον πολιτισμό και ενός θεάτρου που θα στεγάσει τη θεατρική του ομάδα.

Με τη βοήθεια του συνεργάτη του Νίκου Πατούνα αναζητούν τον κατάλληλο χώρο. Έχοντας πίστη στο όνειρό του, υποθηκεύει προσωπική περιουσία για να ξεκινήσει η ανέγερση του κτιρίου. Τα εμπόδια που προκύπτουν είναι πολλά, είτε γραφειοκρατικά, είτε οικονομικά. Βρίσκεται σε αδιέξοδο αλλά απρόσμενα δέχεται μία βοήθεια.

Μία από τις δράσεις του θεατρικού εργαστηρίου είναι η παρουσίαση ενός εκδοτικού οίκου, στα πλαίσια της γιορτής βιβλίου, στις «Βιβλιοδρομές στον Έβρο». Τη χρονιά αυτή τιμώμενος είναι ο εκδοτικός οίκος «Ιανός» μαζί με εξέχουσες προσωπικότητες του πολιτισμού. Πληροφορούμενοι τη δυσχερή θέση στην οποία έχει περιέλθει το θεατρικό εργαστήρι, αναλαμβάνουν με πρωτοβουλία της Σοφίας Ιορδανίδου τη διοργάνωση ημερίδας στον «Ιανό» στην Αθήνα. Στόχος αυτής είναι η σωτηρία του «Διόνυσου», όπως έχουν αποφασίσει να ονομάσουν το κτίριο τέχνης.

Ομιλητές της ημερίδας είναι ο Γιάννης Ξανθούλης, η Ντίνα Κώνστα, ο Διαμαντής Πεπελάσης και ο Σερραφείμ Φυντανίδης. Παρευρίσκεται ο γενικός γραμματέας πολιτισμού, ενώ παίζει μουσική ο Λουδοβίκος των Ανωγείων. Καθώς συζητείται η πρόταση διάσωσης του «Διόνυσου» παρεμβαίνει ένα άτομο από το κοινό, ο

Δημήτρης Πενταφράγκας, εβρίτης επιχειρηματίας, ανακοινώνοντάς τους ότι προτίθεται να τους συνδράμει οικονομικά. Μολονότι κατοικεί στην Αθήνα, γνωρίζει τον Άκη Τσονίδα και τη θεατρική του ομάδα, παρακολουθεί τις παραστάσεις τους στην Αθήνα και γνωρίζει τη δουλειά τους, καθώς επί σειρά ετών ήδη είχε σταθεί πολύτιμος αρωγός σε διάφορες στιγμές της πολιτιστικής τους διαδρομής.

Αποπληρώνει τα δάνειά τους και βοηθά στην ανέγερση του «Διόνυσου», στοχεύοντας στη δημιουργία ενός πιο σύνθετου χώρου που θα αποτελεί «κόσμημα» για τον τόπο του. Η παρέμβαση του προκαλεί την επανεμφάνιση όσων είχαν έρθει σε ρήξη παλιότερα με τον Άκη Τσονίδα. Μάλιστα προσεταιρίζονται και μία μερίδα πολιτών. Όλοι μαζί επιχειρούν τον επηρεασμό του Δημήτρη Πενταφράγκα, είτε πείθοντας τον να χρηματοδοτήσει άλλο πολιτιστικό σύλλογο είτε ιδρύοντας ίδρυμα προς τιμήν του και

Εικόνα 5. Κατά τη διάρκεια της ημερίδας για τη διάσωσή του Διόνυσου στον εκδοτικό οίκο «Ιανός» (Πηγή: αρχείο Αστικής Μη Κερδοσκοπικής εταιρείας Διόνυσος).

αναλαμβάνοντας οι ίδιοι τη διαχείρισή του. Τα σχέδια τους δεν ευοδώνονται καθώς ο Δημήτρης Πενταφράγκας δεν μεταπειθείται (Συνέντευξη με Ακη Τσονίδη 2021).

Στις 27 Μαρτίου 2011, παγκόσμια ημέρα θεάτρου, στο «Διώνυσο» ανεβαίνει η πρώτη παράσταση. Το όνειρο του Ακη Τσονίδη γίνεται πραγματικότητα. Η στήριξη του κόσμου τον εμπνυχώνει ώστε να ασχολείται ακατάπαυστα με τη μεγάλη του αγάπη, το θέατρο, ως ηθοποιός και ως σκηνοθέτης (Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης 2015).

Εικόνα 6. Αφίσες θεατρικών παραστάσεων του Θεατρικού Εργαστηρίου Διώνυσος (Πηγή: αρχείο Αστικής Μη Κερδοσκοπικής εταιρείας Διώνυσος).

Σκηνοθετεί την ομάδα της Κεντρικής Σκηνής, της Εναλλακτικής, της Παιδικής, του Εργαστηρίου Αρχαίου Δράματος (Μιτσιτίσκα 2015) και εποπτεύει οκτώ τμήματα θεατρικής παιδείας. Συνάμα σκηνοθετεί τη θεατρική ομάδα Περάμου, τον Θεατρικό Σύλλογο Διδυμοτείχου (ΘΕΑΣΥ) και την Πειραματική Σκηνή Αλεξανδρούπολης. Έχει λάβει μέρος σε φεστιβάλ όπου βραβεύεται και έχει περιοδεύσει σε όλα τα χωριά του νομού, μυνώντας τα στη μαγεία του θεάτρου. Περιοδεύει στην περιφέρεια ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Δημιουργός ενός φεστιβάλ, με πανελλήνια ακτινοβολία, έχει κερδίσει το σεβασμό και την εκτίμηση ανθρώπων της τέχνης. Πολυσχιδής και πολυπράγμων αναζητά πάντα νέα δημιουργικά μονοπάτια στην τέχνη του, αγνοώντας σθεναρά τις «σειρήνες» που τον καλούν ανά τακτά διαστήματα να εγκαταλείψει τα πάντα και να συνεχίσει την πορεία του στην Αθήνα (Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης 2015).

Υπέρμαχος του εθελοντισμού και της προσφοράς ενέπνευσε και στους συνεργάτες του παρόμοιες αρχές και αξίες. Όλοι οι ηθοποιοί της θεατρικής ομάδας συμμετέχουν αμισθί και η επιτυχία τους οφείλεται κυρίως στην προσφορά τους.

Από την πρώτη θεατρική ομάδα συνοδοιπόρος και συμπαραστάτης του σε αυτό το δύσβατο μονοπάτι της τέχνης είναι ο Νίκος Πατούνας, που μοιράζεται μαζί του τα όνειρα και τα σχέδια του. Όλα τα μέλη της θεατρικής ομάδας λαμβάνουν από κοινού τις αποφάσεις και λειτουργούν πλέον ως οικογένεια, καθώς συζητούν οποιοδήποτε πρόβλημα προκύψει.

Αυστηρός κριτής του εαυτού του απαιτεί από τους συνεργάτες του να δίνονται ολόψυχα στη σκηνή, αφήνοντας έξω από αυτή καθετί προσωπικό. Διορατικός και με ενσυναίσθηση καταφέρνει να αποκαλύψει τα κρυμμένα χαρίσματα των συνεργατών του και να τα προβάλλει στη σκηνή. Το χιούμορ του είναι παροιμιώδες και καθιστά τη συνεργασία μαζί του πιο ελκυστική. Το πάθος που τον διακρίνει, καθιστά τις πρόβες πιο απαιτητικές, αλλά γόνιμες (Συνέντευξη με Νίκο Πατούνα 2021).

Εικόνα 7. Ο Άκης Τσονίδης με σημαντικούς ανθρώπους της τέχνης στα Πανελλήνια Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου στην Νέα Ορεστιάδα. (Πάνω αριστερά: με τον Λυκούργο Καλλέργη. Κάτω αριστερά: με τον Σπύρο Παπαδόπουλο. Πάνω δεξιά: με τον Γιάννη Βογιατζή, τη Ζωή Λάσκαρη, την Άννα Φόνσου. Κάτω δεξιά: με τους Ντίνα Κώνστα, Ανδρέα Βουτσινά, Αλέξη Κωστάλα) (Πηγή: αρχείο Αστικής Μη Κερδοσκοπικής εταιρείας Διόνυσος).

Είναι παντρεμένος με τη Δήμητρα Κελεσίδου και έχουν μία κόρη, τη Ραφαέλα. Μιλά με σεβασμό για τη σύζυγό του και τη συμπαράσταση που επέδειξε όλα αυτά τα χρόνια. Αρωγός και συνοδοιπόρος στη ζωή δεν αρνήθηκε την υποθήκευση οικογενειακής περιουσίας προκειμένου ο Άκης Τσονίδης να πραγματοποιήσει τα όνειρα του. Η Ραφαέλα είναι ένα παιδί με ευαισθησίες που τον κάνει περήφανο. Μολονότι, λόγω του πάθους του για το θέατρο, στερήθηκε πολλές στιγμές μαζί της, νιώθει χαρούμενος για τη σχέση που έχει αναπτύξει μαζί της. Απόφοιτη του Τμήματος Ψυχολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, παρακολουθεί μεταπτυχιακές σπουδές στην Κλινική Ψυχολογία στο Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθήνας. Η σύζυγος και η κόρη του είναι, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, οι «αδέκαστοι κριτές» του έργου του (Συνέντευξη με Άκη Τσονίδη 2021).

Εικόνα 8.

Με τη σύζυγό του, Δήμητρα Κελεσίδου και την κόρη τους, Ραφαέλα (Πηγή: αρχείο Άκη Τσονίδη).

Εικόνα 9. Ο Ακης Τσονίδης ως ηθοποιός στις θεατρικές παραστάσεις «Σκουπίδια» και «Υπάρχει και φιλότιμο» (Πηγή: αρχείο Αστικής Μη Κερδοσκοπικής εταιρείας Διόνυσος).

Επίλογος

Η επιστροφή του καλλιτέχνη, εγκατάσταση και διαμονή στη γενέθλια πόλη του, ήταν μία πλήρης ανατροπή στη ζωή του ίδιου αλλά και της ίδιας της πόλης του, η οποία προστέθηκε, στην πορεία του χρόνου, στο θεατρικό χάρτη της χώρας. Ξεκινώντας με ένα επιφυλακτικό κοινό, χρειάστηκε τεράστια υπομονή και επιμονή για να το κατακτήσει. Μέσα από τους ρόλους ποικίλων κωμικών χαρακτήρων που υποδύθηκε σε αμέτρητες παραστάσεις και αυτών τις οποίες σκηνοθέτησε, επεδίωξε με πείσμα τα προσωπικά του όνειρα, τα οποία ποτέ δεν τον διέψευσαν. Η επίτευξη αυτού του προσωπικού στόχου δεν θα γινόταν δίχως την αγάπη και την αναγνώριση-καθόλου δεδομένη στο αρχικό στάδιο-του κοινού των θεατρικών παραστάσεων, όλων των θεατρόφιλων χορηγών και των σπουδαίων, καταξιωμένων προσωπικοτήτων του θεάτρου που αναγνώρισαν το ταλέντο και την επιμονή του. Η αλήθεια είναι ότι μία ολόκληρη περιοχή, και όχι μόνο η πόλη, αγάπησε την τέχνη του θεάτρου, όπως αποδεικνύεται από την επιτυχία του ετήσιου φεστιβάλ θεάτρου, τις συμμετοχές της θεατρικής ομάδας σε παραστάσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Οι ίδιες αυτές προσωπικότητες του θεάτρου, θεατρικοί συγγραφείς και άνθρωποι της τέχνης έχουν λόγια μόνο για να τονίσουν το ταλέντο του, να εξάρουν την προσωπικότητά του και να επισημάνουν τη συμβολή του στη θεατρική παιδεία της περιοχής.

Εικόνα 10. Σημαντικοί άνθρωποι του θεάτρου μιλούν για τον Άκη Τσονίδη.
 Επάνω: Αλέξης Κωστάλας, Αντώνης Θεοδωρακόπουλος, Νεφέλη Ορφανού. Κάτω: Ντίνα Κώνστα, Γιάννης Ξανθούλης
 (Πηγή: αρχείο Αστικής Μη Κερδοσκοπικής εταιρείας Διόνυσος).

Πηγές

Αφιέρωμα της Δέλτα Τηλεόρασης και της Τάνιας Γιαννακούδη στην εκπομπή «Δικοί μας άνθρωποι», Δέλτα Τηλεόραση, 16 Απριλίου 2015. Διαθέσιμο: <https://www.youtube.com/watch?v=uVBYwDZonNE>

Αρχείο Άκη Τσονίδη.

Αρχείο Αστικής Μη Κερδοσκοπικής εταιρείας «Διόνυσος».

Μιτσίσκα Β. (2015). Το θέατρο δεν έχει σύνορα, τα σύνορα όμως έχουν θέατρο. Σε: Μανωλάς Ε. (Επιμ), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας, «Ορεστιάδα: Διαδρομές στο Χρόνο», Νέα Ορεστιάδα 16 έως 18 Οκτωβρίου. Έκδοση Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμου Ορεστιάδας, σελ. 320-327.

Συνέντευξη με Άκη Τσονίδη τον Μάρτιο του 2021.

Συνέντευξη με Νίκο Πατούνα τον Μάρτιο του 2021.

ΠΛΑΤΗ ΚΑΙ ΚΟΜΑΡΑ: ΒΙΩΜΑΤΑ, ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Παναγιώτης Π. Γεωργίου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο ταξίδι της ζωής οι ρίζες μας οδηγούν στην Θράκη, στη γη των προγόνων. Είναι αυτές που καθώς τις ανακαλύπτουμε και τις τιμούμε, μπορούμε να βαδίζουμε με ολοένα και πιο στερεά βήματα στο μέλλον. Το θρακικό τοπίο περιλαμβάνει ένα φυσικό πλούτο, το οποίο γέννησε μύθους και λατρείες που αναβιώνουν μέχρι σήμερα, με δρώμενα και λαϊκή θρησκευτικότητα την ανάσταση της φύσης μετά τον χειμώνα. Στο πλαίσιο αυτό αποτυπώνεται η προφορική παράδοση και ιστορία της Πλάτης και των Κομάρων, μέσα από τη μετάβαση του ταυτιζόμενου με τις αναγεννητικές δυνάμεις της φύσης, θεό της Θράκης, «Κύριο Ήρωα – Θράκα Ιπέα», στον προστάτη καβαλάρη Αη- Γιώργη και το εθιμοτυπικό του εορτασμού του για την έλευση της αναγέννησης της φύσης. Το παρόν κεφάλαιο επιχειρεί να αναδείξει την προφορική παράδοση και ιστορία των χωριών Πλάτης και Κομάρων του Δήμου Ορεστιάδας, όπως την βίωσαν και την περιγράφουν φίλοι και συγγενείς της οικογένειας Γεωργίου. Μέσα από τις προσωπικές αφηγήσεις, το φωτογραφικό υλικό, τη βιβλιογραφία και τις διαδικτυακές πηγές, επιχειρείται η αποτύπωση του γενεαλογικού δέντρου της οικογένειας Γεωργίου και μέρος των βιωμάτων από την καθημερινότητα, προκειμένου να αναδειχθούν κάποιες προσωπικές οπτικές για τον τόπο.

Λέξεις κλειδιά: Γενεαλογία, βιώματα, παραδόσεις, Θεοί και Άγιοι Ιππείς

Από τον Θράκα Ιπέα στον Αη Γιώργη

Η ιστορία της Θράκης ξεκινάει από τα βάθη της αρχαιότητας και αναφέρεται στην ελληνική μυθολογία, τον Ευριπίδη, τον Ηρόδοτο και τον Όμηρο. Ο γεωγραφικός καθορισμός της, κατά την διάρκεια των ετών μεταβάλλεται και φέρεται να κατοικείται από διάφορες θρακικές φυλές στην αρχαιότητα (ΓΓΠΑΜΘ 2020). Η πορεία από την αρχαιότητα στο σήμερα περνάει από τα Θρακικά Βασίλεια και την αρχαία Ελλάδα, τη Ρωμαϊκή κυριαρχία, τις σλαβικές επιρροές, την Βυζαντινή και την Οθωμανική αυτοκρατορία, καταλήγοντας στην επανάσταση του 1821 και τελικά την ανεξαρτησία του 1920 και την συνένωση με την Ελλάδα (Γιαννακίδου 2020). Οι διάφοροι συσχετισμοί των Θρακών με τους γειτονικούς λαούς, προσέδωσαν διάφορες επιρροές και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Εξάλλου, τα αρχαιολογικά και ιστορικά ευρήματα μας αποδεικνύουν την πλούσια θρησκευτικότητα και τον πολιτισμό της περιοχής, τα οποία έχουν επιβιώσει στις μέρες μας, μέσα από τις παραδόσεις και τα έθιμα. Μεταξύ των Θρακών θεών, ο Θράκας Ιπέας καταλαμβάνει ιδιαίτερη θέση, ενώ τα δρώμενα και η θρησκευτικότητα επικεντρώνεται γύρω από την ζωή, το θάνατο και τη γονιμότητα (Συνέντευξη με Καργούδη 2021).

Ο «Θράκας Ιπέας» αποτελεί ένα «θεό ιπέα, θεραπευτή και σωτήρα», είχε διττή φύση και θεωρούνταν τόσο θεραπευτής ανθρώπων και ζώων, προστάτης της γεωργίας και των ταξιδευτών, όσο και καταχθόνιος, ψυχοπομπός και προστάτης των ψυχών, γεγονός που τον συνέδεσε με το στοιχείο του αφηρωισμού των νεκρών και της λατρείας των προγόνων (Λυμπεράκης 2014). Η λατρεία του ήταν αρκετά διαδεδομένη στη Θράκη κατά την Ελληνιστική και Ρωμαϊκή περίοδο, ενώ ευρήματα ανάγλυφων αφιερωμάτων είναι διάσπαρτα στην περιοχή και ειδικότερα στα χωριά Κόμαρα και Γαλήνη. Επίσης ευρήματα εκτίθενται στο αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής, Καβάλας και το Λαογραφικό Μουσείο Διδυμοτείχου. Μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού, ο τροπαιοφόρος και καβαλάρης Αη Γιώργης προσομοιάζε και εν μέρει ταυτίστηκε με τον Θράκα Ιπέα (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού 2007).

Ο εορτασμός του Αγίου Γεωργίου, στις 23 Απριλίου ή μετά το Πάσχα (κινητή εορτή), σηματοδοτεί την αρχή της αναγέννησης της φύσης και την έναρξη των γεωργικών εργασιών και ποιμενικών μετακινήσεων. Ο Άγιος προστάτης νερών, κοπαδιών, σπαρτών και ταξιδευτών σκοτώνει το κακό και προστατεύει τα σύνορα, ταυτιζόμενος με τον Θράκα Ιπέα και τη διττή του υπόσταση. Στα εξωκλήσια μάλιστα

του Αγίου στο πρόσφατο παρελθόν ακολουθούνταν από ζωοθυσίες και οι κάτοικοι τοποθετούσαν στις πόρτες των σπιτιών λίθινα ανάγλυφα του Θράκα Ιππέα και στα δωμάτια εικόνες του Αγίου Γεωργίου για προστασία (Συνέντευξη με Γιαννακίδου 2021).

Οι διάσπαρτοι λατρευτικοί τόποι του Θράκα Ιππέα στη Θράκη αποτελούν μέρος της αρχέγονης λατρείας με τα φυσικά ιερά μνημεία, τα οποία ταυτίζονται με την ευγονική και έχουν στο επίκεντρο τα «ενεργειακά σημεία», τους ιερούς βράχους, τη φύση και τη γεωμετρική γεωγραφία. Εξάλλου, η σπουδαιότητα της καλλιεργήσιμης γης, της καρποφορίας και της γέννησης νέων μελών της κοινότητας, αποτελούσαν τη βάση της επιβιώσής της. Τέλος, μέσα από τα διάφορα παραδοσιακά και θρησκευτικά εθιμοτυπικά, οι κάτοικοι της περιοχής διατήρησαν την αρχέγονη μνήμη και εξέλιξαν τα διάφορα δρώμενα, προκειμένου να τιμήσουν τους προγόνους και να προκαλέσουν ευγονία (Συνέντευξη με Παπαδόπουλο 2021).

Ιστορικό πλαίσιο

Η Θράκη σε όλη την διάρκεια της ιστορίας θεωρούνταν ένα ενιαίο σύνολο μέχρι το διαχωρισμό της σε Βόρεια, Ανατολική και Δυτική στις αρχές του 20ου αιώνα. Στους κάμπους και τα εύφορα εδάφη, αναπτύχθηκαν γεωργικοί και ποιμενικοί πληθυσμοί, ενώ τα ποτάμια αποτέλεσαν πηγή ζωής και κοινωνικό-οικονομικής δραστηριότητας. Οι μετακινήσεις εντός του χώρου της Θράκης γινόταν τόσο για εξεύρεση εργασίας όσο και λόγω συγκρούσεων που εξελισσόταν σε συγκεκριμένες περιοχές. Σε περιόδους πολέμων, διωγμών, συγκρούσεων και φυσικών φαινομένων, όπως οι πλημμύρες, οι πληθυσμοί μετακινούνταν στους ορεινούς όγκους εγκαταλείποντας τις πεδιάδες. Ιδιαίτερα μετά την περίοδο των Ρωσοτουρκικών πολέμων, πληθυσμοί μετακινούνται από την Βόρεια Θράκη προς το Νότο και κατά την περίοδο 1780 και έπειτα, παρατηρείται εσωτερική μετανάστευση των Ελλήνων από την Ήπειρο προς τη Θράκη. Επίσης, τα ιστορικά αστικά κέντρα της εποχής, Αδριανούπολη και Ορτάκιο, σημερινό Ιβαίλοφκρατ, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή και επιρροή προς τα διάφορα χωριά της περιφέρειας (Σουλεντάκης 2014: 217-235, 363-378).

Εικόνα 1: Εικόνα Αγίου Γεωργίου Η εικόνα προέρχεται από την Εκκλησία της Μπάρας και πλέον βρίσκεται στην Εκκλησία της Πλάτης (Πηγή: Οικογενειακό αρχείο οικογένειας Γεωργίου 1999).

Η ιστορική πορεία μετά την επανάσταση του 1821 εξελίχθηκε με την αναγνώριση της Ελληνικής ανεξαρτησίας από την Οθωμανική αυτοκρατορία (1829), ακολούθησε η μεγάλη πληθυσμιακή αναταραχή (1876-1878) και, στη συνέχεια, ακολούθησαν οι Βαλκανικοί πόλεμοι, ο Α΄ και Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και ο εμφύλιος. Οι μετακινήσεις αφορούν πληθυσμούς Βουλγάρων, Τούρκων και Ελλήνων αλλά και διωγμούς πληθυσμών ανάλογα με το θρήσκευμα, με στόχο την αλλοίωση του πληθυσμού, με αποκορύφωμα την Συνθήκη της Λοζάνης το 1923 (Συρίγος 2021). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, δεχόμενοι πολυδιάστατες επιρροές από το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον και την ιστορική εξέλιξη, διαμορφώθηκαν τα ιδιαίτερα κοινωνικο-πολιτισμικά χαρακτηριστικά των χωριών των Κομάρων και της Πλάτης.

Από την Μπάρα στην Πλάτη και ο Αη Γιώργης

Η κοινότητα της Πλάτης ανήκει στον Δήμο Ορεστιάδας και βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του Νομού Έβρου, δίπλα στον ποταμό Άρδα. Η Πλάτη κατοικήθηκε μετά το 1920, κυρίως από Έλληνες χριστιανούς των χωριών Μπάρα και Γυαλιά, ενώ πριν κατοικούσαν από μουσουλμάνους. Τα χωριά Μπάρα και Γυαλιά βρίσκονται κοντά στο χωριό του Πενταλόφου και πλέον είναι εγκαταλειμμένα. Η Συνθήκη της Λοζάνης, οριοθετώντας τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, «άφησε» τα κτήματα των κατοίκων της Μπάρας και της Γυαλιάς στην Βουλγαρική πλευρά και έτσι οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να μετακινηθούν σταδιακά. Η εκκλησία της Μπάρας ήταν αφιερωμένη στον Άγιο Γεώργιο και οι κάτοικοι μετά την μετακίνηση στην νέα τοποθεσία της Πλάτης, έχτισαν την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο κέντρο του χωριού, μεταφέροντας τις εικόνες της παλιάς εκκλησίας. Ο πρώτος ιερέας της Πλάτης, προερχόμενος από την Μπάρα ήταν, ο Κωνσταντίνος Μόσχου και η πρώτη δασκάλα, η Αικατερίνη Μαργαριτίδου. Οι κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής, προερχόταν κυρίως από την Βόρεια και Ανατολική Θράκη αλλά και από την Ήπειρο (Κυρκούδης 1997, Κυρκούδης 2000). Ωστόσο, σύμφωνα με τον Τσομπανίδη Κωνσταντίνο, κάτοικο της Πλάτης, οι Πλατιώτες προσφωνούνται περιπαικτικά ως «αλεπές», γεγονός που συνδέεται με την προέλευση μέρους των κατοίκων της Μπάρας από το Αλεποχώρι της σημερινής Βουλγαρίας (Συνέντευξη με Τσομπανίδη 2021).

Κατά τη εορτή του Αγίου Γεωργίου στις 23 Απριλίου ή μετά το Πάσχα, οργανώνεται πανηγύρι και πραγματοποιείται περιφορά της εικόνας. Η εορτή σηματοδοτεί την έναρξη της καλοκαιρίας και των γεωργικών και ποιμενικών εργασιών και ως εκ τούτου ζητείται ευλογία του Αγίου. Στη Θράκη, οι ντόπιοι τιμούν τον Αη Γιώργη με ιδιαίτερη θρησκευτικότητα, γεγονός που αντικατοπτρίζεται σε όλες τις θρησκευτικές κοινότητες. Χαρακτηριστικά στις 6 Μαΐου με το παλιό ημερολόγιο, η γιορτή του Hidirellez των ντόπιων μουσουλμάνων σχετίζεται με τις πηγές και την ιερή φύση, σηματοδοτώντας την απαρχή του δικού τους εορτολογικού κύκλου (Συνέντευξη με Γιαννακίδου 2021). Σύμφωνα με προφορική αφήγηση της Αναστασίας Γεωργίου, κατά την εορτή του Αη-Γιώργη, το ξημέρωμα παίρναν νερό από τη βρύση του χωριού (τσεσμέ) και το πηγαίνανε στην εικόνα του Αγίου μαζί με κάποια πετσέτα, προκειμένου να αγιαστεί, να πάρει την ευλογία. Στη συνέχεια, εγχύνανε το νερό σε άλλα σκεύη για να πιούνε και να δώσουν στα ζώα, προκειμένου να έχουν υγεία και ευλογία (Προφορική αφήγηση Γεωργίου Αναστασίας 2007). Σύμφωνα με την κυρία Γιαννακίδου Αγγέλα, στην Αίμο και τη Βουλγαρία «τα κορίτσια πήγαιναν πρωί στις βρύσες για να πάρουν νερό, ύστερα στόλιζαν με πρασινάδες τα μπακίρια (τις κανάτες) και τα έφερναν στα σπίτια τους», ενώ «στην περιοχή της Αδριανούπολης, την παραμονή της γιορτής του Αγίου Γεωργίου, πήγαιναν στον Τόντζο ποταμό, από όπου τα μεσάνυχτα λέγονταν ότι περνούσε ο Άγιος καβάλα στ' άλογό του, έπιναν νερό και γύριζαν αμίλητα στο σπίτι τους, γι' αυτό το έλεγαν «αμίλητο νερό» (Συνέντευξη με Γιαννακίδου 2021).

Σύμφωνα με την προφορική αφήγηση του Γεωργίου Πέτρου, κατά τη δεκαετία 1960-1970 την παραμονή της εορτής του Αγίου Γεωργίου μαζεύονταν κόσμος από τα γύρω χωριά για να κάνουν τη «βόλτα» στο «δημόσιο» δρόμο, δηλαδή να περπατήσουν και να συναναστραφούν με τον υπόλοιπο κόσμο, στον χωμάτινο κύριο δρόμο του χωριού. Οι κάτοικοι από τα άλλα χωριά ερχόταν την παραμονή και κοιμόταν σε σπίτια συγγενών «στρωματσάδα». Στους εορτασμούς συμμετείχαν μικροπωλητές, οι οποίοι πουλούσαν παγωτά, παιχνίδια και αναψυκτικά. Τα καφενεία και οι ταβέρνες, διαμορφώνανε τον εξωτερικό χώρο τους με τραπέζια και σκιάστρα από κλαδιά και φυλλωσιές, τα «σαλάτσια», προκειμένου να καθίσει ο κόσμος. Για την διασκέδαση του κόσμου υπήρχε στα μαγαζιά κάποια τραγουδίστρια, επονομαζόμενη και ως «Ντιζέ», η οποία τραγουδούσε μαζί με ορχήστρα. Οι πελάτες κάνανε παραγγελίες για τραγούδια της επιθυμίας τους και χορεύανε, ενώ όσοι δεν είχαν χρήματα παρακολουθούσαν από απόσταση. Εξάλλου, αφορμή για γλέντι και χορό μπορούσε να είναι οτιδήποτε, όχι μόνο οι γάμοι και οι εορτές, αλλά και μία συνάντηση με φίλους ή ένα διάλλειμα στο χωράφι, μιας και η καθημερινότητα ήταν δύσκολη και η ανάγκη για αλληλεπίδραση και χαρά ήταν μεγάλη (Συνέντευξη με Γεωργίου Πέτρο 2021).

Σύμφωνα με τον λαογράφο πατέρα Χρυσόστομο Παπαδόπουλο, στην ευρύτερη περιοχή του Βορείου Έβρου, κατά την εορτή του Αγίου, σύμφωνα με το παλαιό ημερολόγιο, γίνεται το «Μαγίσιο» Τυρί, το οποίο έχει ως βάση το γάλα από γαιδουράγκαθο. Αξιοσημείωτο της ιερότητας της ημέρας της εορτής του Αγίου, είναι το φίδι τυφλίτης, το οποίο εκείνη την ημέρα «ανοίγει» τα μάτια του. Τα αρχέγονα τυπικά πέρασαν μέσα από την παράδοση και σήμερα, στα σπίτια που εορτάζουν φτιάχνουν γεμιστό κρέας και βάζουν ένα κλαδί πασχαλιάς στην πόρτα του σπιτιού για να τιμήσουν τον Άγιο (Συνέντευξη με Παπαδόπουλο 2021).

Γενεαλογία και προφορική παράδοση I

Ο Πέτρος Γεωργίου γεννήθηκε στην Πλάτη Έβρου το 1954, ήταν το τρίτο παιδί από τα συνολικά τέσσερα παιδιά της οικογένειας και οι γονείς του ήταν αγρότες. Ο πατέρας του, Παναγιώτης Γεωργίου (Μάρμπας) γεννήθηκε το 1931 στην Μηλιά και η μητέρα του Αναστασία, το γένος Στεφανίδη γεννήθηκε το 1931 στην Πλάτη. Η Μηλιά, αποτελεί γηγενή χωριό της περιοχής, το οποίο συναντάται το 1389 ως Βακούφι-τσιφλίκι με χριστιανικό πληθυσμό (Κυρκούδης 2002). Οι γονείς του Παναγιώτη ήταν ο Γιώργος Μάρμπας και η το γένος Μπελάλη, και τα δύο του αδέρφια του, ο Ιωάννης και η Γαρυφαλιά. Η οικογένεια μετακινήθηκε από τη Μηλιά στην Πλάτη επειδή η Γαρυφαλιά παντρεύτηκε στην Πλάτη, σε νεαρή ηλικία και προκειμένου οι γονείς να βρίσκονται δίπλα και να φροντίζουν την κόρη τους. Ο πατέρας του Γεωργίου Μάρμπα και παππούς του Παναγιώτη, ήταν ο Νικόλαος. Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία του Ιωάννη Μάρμπα, αδελφού του Παναγιώτη, ο προπάππος τους και πατέρας του Νικόλαου Μάρμπα ήρθε από τα Ιωάννινα στην Μηλιά πάνω σε άλογο, ήταν γενειοφόρος και παντρεύτηκε στο χωριό Μηλιά. Επίσης το επώνυμό του ήταν Γεωργίου, αλλά για άγνωστους λόγους το προσωνύμιο ή παρατσούκλι Μάρμπας πήρε τη θέση του επιθέτου του. Οι γονείς της μητέρας του Πέτρου, Αναστασίας ήταν ο Σιδέρης Στεφανίδης και η Σιδερή, το γένος Μπελάλη και ήταν από την Πλάτη και το Σπήλαιο αντίστοιχα. Ο Σιδέρης διέθετε «μήλο» και αρκετά ζώα, ενώ καταγόταν από την Μπάρα (Συνέντευξη με Γεωργίου 2021).

Εικόνα 2: Οικογενειακή φωτογραφία οικογένειας Γεωργίου
Επάνω: (αρ.) Ιωάννα, (δεξ.) Αναστασία, Κάτω: (αρ.) Παναγιώτης, (δεξ.) Πέτρος
(Πηγή: Οικογενειακό αρχείο οικογένειας Γεωργίου 1971).

Εικόνα 3. Πλάτη 1969: Πέτρος Γεωργίου (Πηγή: Οικογενειακό αρχείο οικογένειας Γεωργίου 1973).

- **Το «δέσιμο» του κυοφορούμενου και η μετέπειτα πορεία**

Επειδή τα πρώτα δύο παιδιά της Αναστασίας και του Παναγιώτη (γονείς του Πέτρου) πέθαναν μετά τη γέννησή τους, υπήρχε προβληματισμός σχετικά με την αιτία. Μετά από συζητήσεις με τους παλαιότερους του χωριού, η Αναστασία πήγε κατά τη διάρκεια της τρίτης εγκυμοσύνης της στο χωριό Γυαλιά, προκειμένου να περάσει μέσα από την «πέτρα», όπως λεγόταν ο «βράχος γονιμότητας» που του προσέδιδαν ιερές ιδιότητες, προκειμένου «να δέσει το παιδί» και να ζήσει. Το χωριό Γυαλιά, αν και εγκαταλειμμένο, ήταν γνωστό για την «θαυματουργική ιδιότητα του βράχου» καθώς οι κάτοικοι της Πλάτης, προερχόταν από εκεί, όπως και ο πατέρας της Αναστασίας, Σιδέρης. Μετά την γέννησή του παιδιού, αυτό πήρε το όνομα Πέτρος, μιας και «πέτρωσε» - έζησε (Προφορική αφήγηση εν ζωή Γεωργίου Αναστασίας 2006). Το τέταρτο παιδί της οικογένειας ήταν η Ιωάννα, η οποία παντρεύτηκε και έζησε στη Νέα Ορεστιάδα. Ο Πέτρος φοίτησε στο Δημοτικό σχολείο της Πλάτης και μεγάλωσε στο χωριό, ενώ συμμετείχε στην ποδοσφαιρική ομάδα του χωριού. Από την ηλικία των 16 ετών ξεκίνησε να δουλεύει ως χειριστής σκαπτικών μηχανημάτων. Σε ηλικία περίπου 25 ετών, το 1979 παντρεύτηκε τη Σοφία Μπετζέκη, και το 1980 απέκτησαν το πρώτο τους παιδί, την Αναστασία, ενώ το 1984 το δεύτερο, τον Παναγιώτη.

- **Νερό: πηγή ζωής και διασκέδασης**

Στην παιδική του ηλικία, ο Πέτρος Γεωργίου θυμάται ως παιδί και αφηγείται τις εκδρομές δίπλα στον ποταμό Αρδα και μέσα στις λεύκες. Το ποτάμι αποτέλεσε πηγή ζωής για την επιβίωση του χωριού, των ζωντανών και των σπαρτών. Η σημασία του επισημαίνεται και από την σύνδεση και προστασία του από τον Αη Γιώργη. Επίσης, ο παραποτάμιος χώρος ήταν χώρος συνάθροισης, ψυχαγωγίας, ψαρέματος και ξεγνοιασιάς (Συνέντευξη με Κανταρίδη 2021, Συνέντευξη με Γεωργίου Πέτρο 2021).

Η ιστορία-μύθος που υπήρχε μεταξύ των παιδιών της δεκαετίας του 1950, αφορούσε το πηγάδι που υπήρχε σε δημόσιο χώρο, δίπλα στην πλατεία και μπροστά από την εκκλησία. Σύμφωνα με το μύθο, από το πηγάδι έβγαινε ένα «στοιχείο που έπαιρνε τα παιδιά». Ο εκφοβιστικός μύθος λεγόταν προκειμένου τα παιδιά να αποτρέπονται από το να παίζουν δίπλα στο πηγάδι και να κινδυνεύουν να πέσουν μέσα σε αυτό (Συνέντευξη με Γεωργίου Πέτρο 2021).

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό σημείο του χωριού της Πλάτης, αποτελεί η βρύση «τσεσμέζ» ή «γυαλάκ», η οποία ήταν μία ρέουσα πηγή που εξυπηρετούσε τους ανθρώπους και τα ζώα, αποτελούσε τόπο όπου

συναντιόταν οι κάτοικοι καθώς γέμιζαν τα κανάτια με νερό ή πότιζαν τα ζώα αλλά και τόπο συνάντησης και επικοινωνίας. Επιπρόσθετα, μία ακόμη βρύση, με ένα μικρό καταρράκτη και μία μικρή λίμνη, την αποκαλούμενη ως «γκιόλα», βρισκόταν στο απέναντι από το ξωκλήσι του Αγίου Παντελεήμονα του Ιαματικού, στο δρόμο προς Ελιά και δίπλα σε ένα λοφίσκο, την «τουμπούδα». Εκεί πηγαίναν τα παιδιά μετά το σχολείο και έκαναν μπάνιο (Συνέντευξη με Γεωργίου Πέτρο 2021). Η «τουμπούδα» αποτελεί ένα λόφο, που ο θρύλος αναφέρει ένα θαμμένο χρυσό αργαλειό ή κάρο (Κυρκούδης 1997).

• Δρώμενα και έθιμα

Όπως θυμάται ο Δημήτρης Σκαρλατούδης στην τέλεση του εθίμου του Μπέη, το έθιμο γινόταν με μεγάλη χαρά και συμμετοχή. Κάποιος άντρας ντυνόταν νύφη ή «κατσιβέλα» ή «καντίνα» και κάποιος άλλος ο Μπέης. Τον Μπέη συνόδευαν οι ακόλουθοι, «αράπηδες» και επισκεπτόταν όλα τα σπίτια για να επιθεωρήσουν τα εργαλεία. Οι νοικοκύρηδες κέρναγαν αυγά, σιτάρι, τρόφιμα και δραχμές. Φεύγοντας ο Μπέης ευχόταν «καλά σπαρτά» και σκορπούσε σπόρο στο έδαφος. Πολλές φορές την καντίνα υποδυόταν ο Παναγιώτης Γεωργίου, πατέρας του Πέτρου. Ο Μπέης κατέληγε στην πλατεία και έκανε αναπαράσταση της σποράς. Οι παρευρισκόμενοι θεατές προσπαθούσαν να ρίξουν τον μπέη προκειμένου να πέσει ο τενεκές με το σιτάρι και να «βγουν πολλά σπαρτά» ή να κλέψουν το μωρό ή την «καντίνα». Οι αράπηδες τιμωρούσαν με «πετάλωμα και μαύρισμα» όποιον πείραζε το Μπέη ή την καντίνα. Απαλλασσόταν μόνο εάν πλήρωναν. Στο τέλος κοβόταν βασιλόπιτα και αυτός που έβρισκε το φλουρί γινόταν μπέης το επόμενο έτος (Συνέντευξη με Σκαρλατούδη 2021). Το γεγονός έχει ισχυρό τον συμβολισμό της ευγονικής με απώτερο στόχο την επιβίωση της κοινότητας.

Επίσης, κατά την περίοδο της πρωτοχρονιάς, τα παλικάρια του χωριού λέγανε τα κάλαντα. Κρατούσαν ξύλινη βέργα από κρυνιά και ακουμπούσαν την πλάτη όσων βρίσκανε στο δρόμο ευχόμενοι υγεία και «γεροσύνη». Τα κάλαντα τα «μεταφέρονε» σε κάθε σπίτι και πριν μούνε στην αυλή του σπιτιού φωνάζαν «Κόλιντρα-Κόλιντρα», δηλαδή κάλαντα-ήρθαμε για τα κάλαντα. Οι νοικοκύρηδες προσέφεραν τρόφιμα και φρούτα και σπάνια, χρήματα. Επειδή τα περισσότερα σπίτια είχανε σκυλιά και κάποια από αυτά ήταν άγρια, πολλές φορές τα παιδιά που έλεγαν τα κάλαντα δεν τολμούσαν να πλησιάσουν στην πόρτα του νοικοκύρη (Συνέντευξη με Κανταρίδη 2021).

Κόμαρα: Άγιος Δημήτριος και Αγία Κυριακή

Η κοινότητα των Κομάρων ανήκε στον πρώην Δήμο Τριγώνου και σήμερα στο Δήμο Ορεστιάδας. Η δημιουργία των Κομάρων εκτιμάται μεταξύ 1780-1790, περίοδο κατά την οποία η περιοχή ανήκε σε κάποιον τούρκο γαιοκτήμονα, αν και γίνεται λόγος ύπαρξης της ακόμη παλαιότερα. Η περιοχή τοποθετείται εκατέρωθεν του ποταμού Άρδα και το όνομα προέρχεται από την τούρκικη φράση “kum arasi”, δηλαδή «μεταξύ άμμων». Η ελληνοποίηση της φράσης κατέληξε σε Κουμαρλί και τελικά σε Κόμαρα. Οι κάτοικοι των Κομάρων προέρχονται από διάφορες περιοχές Ανατολικής και Βόρειας Θράκης, τις Σαράντα Εκκλησιές, την Ήπειρο και διάφορα γειτονικά χωριά (Χαμαλίδης 2021). Το 1885 αναφέρεται ότι στο χωριό κατοικούν περίπου 50 οικογένειες και χτίζεται το πρώτο σχολείο. Κατά τα έτη 1915-1919, στα Κόμαρα δημιουργήθηκε από Βούλγαρους, η αγροτική Επαρχία Αδριανουπόλεως, με 7 Δήμους και μία έδρα στα Κόμαρα. Με την καταστροφική πλημμύρα του Άρδα τον χειμώνα του 1931, οι κάτοικοι του χωριού αναγκάστηκαν να μετακινηθούν από το «Κάτω Χωριό», δίπλα στην όχθη του ποταμού Άρδα και να εγκατασταθούν περίπου ένα χιλιόμετρο βορειοδυτικά (Κυρκούδης 2002). Το 1937, σε αγροτική περιοχή του χωριού ανακαλύφθηκε ανάγλυφη πλάκα του «Θράκα Ιπέα», αφιέρωμα στον θεό, γεγονός που αποτυπώνει την κοινή πολιτισμική πορεία της περιοχής (Patridamou.gr 2021). Η εκκλησία του χωριού είναι αφιερωμένη σε έναν άλλο έφιππο Άγιο, τον Άγιο Δημήτριο. Το 1875, χτίστηκε η πρώτη εκκλησία στο παλαιό χωριό με τη συμμετοχή όλων των κατοίκων (Συνέντευξη με Μπετζέκη Γαρυφαλιά 2021). Το πρώτο παιδί που βαφτίστηκε ήταν ο Ηλίας Στεφανόγλου και ο πρώτος ιερέας ήταν ο Νικόλαος Καρδήμου. Το 1954 ξεκίνησε η κατασκευή του νέου ναού στο νέο χωριό, το 1958-1959 μεταφέρθηκαν οι εικόνες από το κάτω χωριό στο πάνω και το 1959 έγιναν τα εγκαίνια (Χαμαλίδης 2021).

Μία ακόμη εκκλησία που σχετίζεται με την κοινωνική και πολιτιστική ζωή της κοινότητας των Κομάρων είναι αυτή της Αγίας Κυριακής, η οποία χτίστηκε το 1953-1955. Ο εορτασμός της Αγίας Κυριακής στις 6 και 7 Ιουλίου, πραγματοποιείται στο ξωκλήσι της, με διάφορες θρησκευτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, εσπερινό, αρτοκλασία, Θεία Λειτουργία και χορό, μουσική και ποδοσφαιρικό αγώνα «παντρεμένων-ελεύθερων» (Χαμαλίδης 2021). Οι προετοιμασίες ξεκινούν από τα σπίτια, όπου φίλοι και συγγενείς επισκέπτονται ο ένας τον άλλο, μερικοί σφάζουν αρνιά, γουρούνια και πετεινούς.

Η δημιουργία της εκκλησίας πραγματοποιήθηκε μετά από όραμα μίας κατοίκου με την Παναγία, ενώ πραγματοποιείται και αγρυπνία την παραμονή της εορτής με διανυκτέρευση στο ναό, προκειμένου να τιμήσουν την Αγία Κυριακή (Συνέντευξη με Μπετζέκη Γαρυφαλιά 2021). Ιδιαίτερης σημασίας αποτελούσαν οι αγώνες ιπποδρομίας που πραγματοποιούνταν κατά τους εορτασμούς της Αγίας Κυριακής, ιδιαίτερα τη δεκαετία 1955-1965. Καθώς οι κάτοικοι είχαν άλογα για τις γεωργικές τους εργασίες ή για μεταφορά ανθρώπων με μικρά κάρρα, τις «νταλικές» και τα άλογα αφθονούσαν, στο πανηγυρικό πλαίσιο των εορτασμών διοργανωνόταν αγώνες ιπποδρομίας. Ο νικητής έπαιρνε έπαθλο ένα αρνί και μία πετσέτα, τα οποία αποτελούσαν ευλογία (Συνέντευξη με Σκερλέτη 2020).

Γενεαλογία και Προφορική Παράδοση II

Η Σοφία Γεωργίου, το γένος Μπετζέκη, γεννήθηκε στα Κόμαρα Έβρου το 1961. Ο Ιωάννης Μπετζέκας ήταν ο πατέρας της και η Γαρυφαλιά Μπετζέκη, το γένος Σκερλέτη, η μητέρα της. Η Σοφία είναι το πρώτο παιδί της οικογένειας, ενώ το δεύτερο παιδί ήταν ο Δημήτρης, ο οποίος γεννήθηκε το 1965. Η Σοφία ξεκίνησε να φοιτά στο Δημοτικό Σχολείο Κομάρων μέχρι το 1973, όταν και μετακινήθηκε στην Στουτγάρδη της Γερμανίας μαζί με τους γονείς της και επέστρεψε το 1977. Επίσης παρακολούθησε μαθήματα ραπτικής. Ο Ιωάννης Μπετζέκας γεννήθηκε το 1935, στην Μεγάλη Δοξιάρα και παντρεύτηκε στα Κόμαρα. Εργάστηκε ως αγρότης, κτηνοτρόφος, εργάτης, χτίστης και κρεοπώλης. Οι γονείς του ήταν ο Δημήτρης Μπετζέκας και η Σοφία το γένος Μπάρμπα. Η μητέρα του καταγόταν από τη Μηλιά και ο πατέρας του από τη Μεγ. Δοξιάρα. Ο Δημήτρης Μπετζέκας (παππούς της Σοφίας Γεωργίου), από την παιδική του ηλικία δούλευε ως βοσκός στον Κυπρίνο και τα Κόμαρα. Ο Δημήτρης είχε άλλα δύο αδέρφια, τον Ζήση, ο οποίος έμεινε στη Μεγάλη Δοξιάρα και τον Βασίλη που μετακινήθηκε στις Καστανιές. Οι γονείς της Σοφίας (γιαγιά της Σοφίας Γεωργίου), ήταν ο Γεώργιος Μπάρμπας και η Μαλάμω. Η Γαρυφαλιά Μπετζέκα (μητέρα της Σοφίας Γεωργίου), το γένος Σκερλέτη, γεννήθηκε 1936 στα Κόμαρα (κάτω χωριό) και είχε άλλα 4 αδέρφια, την Αγοραστή και το Δήμο, και δύο αδερφές με το όνομα, Αναστασία, που γεννήθηκαν και απεβίωσαν διαδοχικά σε βρεφική ηλικία, γι' αυτό και τους δόθηκε το ίδιο όνομα. Οι γονείς της Γαρυφαλιάς ήταν ο Γιώργος Σκερλέτης και η Ευαγγελία, το γένος Πάλλα και καταγόταν από τα Κόμαρα και την Πτελαία. Οι γονείς του πατέρα της, Γιώργου Σκερλέτη ήταν ο Ευάγγελος και η Αγοραστή. Και οι γονείς της Ευαγγελίας Πάλλα ήταν ο Δημήτρης Πάλλας και η Γαρυφαλιά με καταγωγή από την Πτελαία (Συνέντευξη με Μπετζέκη Γαρυφαλιά 2021).

Εικόνα 4. Οικογένεια Μπετζέκα Ιωάννη ((αρ.) Γαρυφαλιά, (κέντρο) Σοφία και Δημήτρης, (δεξ.) Ιωάννης)
(Πηγή: οικογενειακό αρχείο οικογένειας Μπετζέκη 1973).

Εικόνα 5. Κόμαρα 1939-1940: Σκερλέτη Γαρυφαλιά (αρ.) και Αγοραστή (δεξ.)
(Πηγή: Οικογενειακό αρχείο οικογένειας Μπετζέκη 1940).

- **Δρώμενα και δεσμοί της κοινότητας**

Όπως θυμάται και εξιστορεί η Μπετζέκη Γαρυφαλιά, το έθιμο της «γυναικοκρατίας» ή έθιμο της Μαμής-Μπάμπως, γινόταν στις 8 Ιανουαρίου κάθε έτους. Οι γυναίκες με παραδοσιακές στολές, επισκέπτονταν το σπίτι της γυναίκας που το συγκεκριμένο έτος υποδύεται τη Μπάμπω. Της δίνουν διάφορα δώρα, όπως πετσέτες, μαντίλια και σαπούνια και τις έπλεναν τα χέρια, προκειμένου να την τιμήσουν για τη βοήθεια στη γέννα. Το έθιμο κατέληγε σε γλέντι, με χορό και τραγούδι, στο οποίο συμμετέχουν μόνο οι γυναίκες και στην περίπτωση που πλησιάσει κάποιος άντρας τον έβρεχαν (Συνέντευξη με Μπετζέκη Γαρυφαλιά 2021). Το έθιμο είναι αφιερωμένο στη γυναίκα, τις μητέρες και την προσφορά της μαμής στην επιβίωση της κοινότητας. Μέσα από την ιδιαίτερη σχέση των γυναικών στην κοινότητα, υπήρχε αλληλοβοήθεια και έμπρακτη στήριξη σε διαφορετικές προκλήσεις, όπως η γέννα, η ανατροφή, οι συζυγικές και ερωτικές σχέσεις, οι χειρωνακτικές εργασίες στο σπίτι και στους αγρούς και οι συμβουλές και νουθεσίες των πιο ηλικιωμένων γυναικών προς τις νεότερες (Συνέντευξη με Γιαννακίδου 2021).

Η Γαρυφαλιά Μπετζέκη θυμάται την παιδική της ηλικία στο κάτω χωριό, το παιχνίδι μέσα στο πράσινο και την συμβίωση με μουσουλμάνους του χωριού. Μάλιστα υπήρχε μία ιερή τοποθεσία για τους μουσουλμάνους, ο τάφος του «Μπαμπάσακα», στον οποίο οι μουσουλμάνοι απέδιδαν τιμές. Τα παιδιά ανεξαρτήτου θρησκευματος γινόταν δεκτά στους θρησκευτικούς χώρους, γεγονός που αναδεικνύει τους δεσμούς της κοινότητας (Συνέντευξη με Μπετζέκη Γαρυφαλιά 2021). Στο ίδιο πλαίσιο της αλληλοβοήθειας αναπτύχθηκε ο θεσμός του «Μετζίν» ή «μιτζίν», ο οποίος περιλάμβανε τη συλλογική δράση στα προβλήματα και τις ατομικές και κοινοτικές προκλήσεις του χωριού. Ειδικότερα, όπως αναφέρει η Αγοραστή Ντομουτσή, οι κάτοικοι του χωριού βοηθούσαν ο ένας τον άλλο, προκειμένου να ολοκληρώσουν μία εργασία ή βοηθούσαν κάποιον που δεν είχε την οικονομική και πρακτική δυνατότητα. Οι εργασίες περιλάμβαναν εργασίες στο χωράφι, το σπίτι ή την κοινότητα, όπως η κατασκευή μίας οικίας ή του ναού και απαιτούσαν συνήθως πλήθος χεριών (Συνέντευξη με Ντομουτσή 2020). Από τη συγκεκριμένη διαδικασία αναδεικνύονταν ο αλτρουισμός, η συμπαράσταση και η ενσυναίσθηση.

- **Πολιτισμός και Άρδας ποταμός**

Όπως εξιστορεί ο Ιωάννης Δελημήτρος, στο χωριό επήλθε μία πολιτισμική αλλαγή στην δεκαετία 1970-1980. Ειδικότερα, μετά τα γεγονότα της Κύπρου το 1974, στην περιοχή των Κομάρων μετακινήθηκε στρατιωτικό Τάγμα μαζί με στρατιωτική μπάντα και εγκαταστάθηκε γύρω από το Δημοτικό Σχολείο. Επίσης ιδρύθηκε Λέσχη Αξιωματικών Φρουράς και στρατιωτικό ιατρείο. Στην καθημερινότητα των κατοίκων, ξαφνικά εισήλθε μία νέα πραγματικότητα, οι στρατιωτικοί και οι οικογένειές τους, η δωρεάν παροχή ιατρικών υπηρεσιών και η συμμετοχή της στρατιωτικής μπάντας σε εορτές και πανηγύρια με

την συνοδεία σύγχρονων μουσικών, έφεραν μια πολιτισμική ανανέωση (Συνέντευξη με Δελημήτρο 2021). Η αλληλεπίδραση και η κοινωνική συναναστροφή διαμόρφωσαν νέα δεδομένα καθώς και μια πολιτισμική και οικονομική αναβάθμιση στην κοινωνία του χωριού.

Ένα αναγνωριστικό σημείο του χωριού αποτελεί η γέφυρα, η οποία ενώνει τα Κόμαρα με τον Κυπρίνο. Η κατασκευή της γέφυρας αποτέλεσε ένα τέραστιο έργο, για τα δεδομένα της εποχής. Προηγούμενες προσπάθειες κατασκευής γέφυρας έγιναν σε άλλες περιοχές, όμως ο ποταμός τις γκρέμιζε. Η σημασία του ποταμού για την επιβίωση της κοινότητας ήταν ζωτικής σημασίας, τόσο για τους ανθρώπους, όσο και για τα σπαρτά και τα ζώα. Ο ποταμός αποτέλεσε επίσης σημείο ψυχαγωγίας και πολιτισμού, στο πρόσφατο και απώτερο παρελθόν (Κυρκούδης 2002). Όπως θυμάται και αφηγείται ο Ιωάννης Μπετζέκας, η μεταφορά από τα Κόμαρα προς τον Κυπρίνο γινόταν με βάρκες και μάλιστα η διαδρομή μετ' επιστροφής κόστιζε μια δραχμή. Η κατασκευή της γέφυρας, στην οποία συμμετείχε ως εργάτης και τιμήθηκε για την προσφορά του στην κοινότητα, ολοκληρώθηκε τη δεκαετία του 1960-1970. Οι κάτοικοι, τα εμπορεύματα, τα ζώα και τα κάρα, μετακινούνταν με τη βάρκα. Κατά τη διάρκεια του χειμώνα όταν ο ποταμός πάγωνε η μετακίνηση με τη βάρκα διακοπτόταν, αν και μερικοί μετακινούνταν πεζοί στον παγωμένο ποταμό. Εξάλλου, στο γειτονικό αστικό κέντρο της εποχής το Μεσοχώρι ή Ορτάκιο, σημερινό Ιβαίλβγκρατ, πολλοί κάτοικοι πήγαιναν για να πουλήσουν αγροτικά προϊόντα, ενώ τα παιδιά από τα Κόμαρα πήγαιναν με τα πόδια. Για τα παιδιά, οι αποστάσεις, η συμμετοχή σε χειρωνακτικές εργασίες και η σκληραγωγία, ήταν κάτι το συνηθισμένο. Στην πορεία των χρόνων τα χέρια ήταν το κύριο εργαλείο για την βοσκή, την κατασκευή του σπιτιού και της εκκλησίας αλλά και της γέφυρας, για το λόγο αυτό έπρεπε «να τα κρατάν καθαρά και να τιμούν το βίος τους», γεγονός που γινόταν με την ευλογία του Αη-Δημήτρη (Συνέντευξη με Μπετζέκα Ιωάννη 2020).

Εικόνα 6. Κόμαρα 1956, Παγωμένος ποταμός Άρδας
(Κιομουρτζής Κωνσταντίνος (αρ.), Δεληκώστας Στέφανος (μέση), Μπετζέκης Ιωάννης (δεξ.))
(Πηγή: Οικογενειακό αρχείο οικογένειας Μπετζέκη 1956).

Επίλογος

Το παρόν πόνημα αποτέλεσε ένα είδος φόρου τιμής για τους προγόνους που έζησαν, επιβίωσαν και εξελίχθηκαν στην περιοχή και ειδικά στους γονείς του συγγραφέα, Γεωργίου Πέτρο και Γεωργίου Σοφία. Επίσης, επιχειρείται η δημιουργία ενός ιστορικού ίχνους για τις επόμενες γενεές της οικογένειας και της κοινότητας. Η προσφορά του πολύτιμου δώρου της ζωής και της αγάπης για τον τόπο, αποτελεί την αφητηρία για το ιστορικό αυτό ταξίδι, μέσα από τις αφηγήσεις, την βιβλιογραφία και το φωτογραφικό υλικό. Ο Θράκας Ιππέας πλαισιώνει την ιστορική πορεία του άρθρου, αποτυπώνοντας την συνέχεια της τοπικής ιστορίας και παράδοσης μέσα από εξιστορήσεις για την καθημερινότητα, τον πολιτισμό και τα δρώμενα, δίπλα στον ποταμό Άρδα. Η Πλάτη, τα Κόμαρα και η ευρύτερη περιοχή του Τριγώνου Ορεστιάδας, απο-

τελούν μέρος των βιωμάτων του συγγραφέα αλλά και ακούσματα από τις αφηγήσεις των παλαιότερων. Στο σύνολό τους δημιουργούν μία πολυδιάστατη ιστορική και συναισθηματική πραγματικότητα που πλαισιώνεται από την βιβλιογραφία και το φωτογραφικό υλικό. Τέλος, υπογραμμίζοντας τη σημασία των προγόνων, της καταγωγής και την απόδοση τιμών προς αυτές, παρατίθενται τα λόγια του Έλληνα συγγραφέα Νίκου Καζαντζάκη «Το πρώτο σου χρέος, εχτελώντας τη θητεία σου στη ράτσα, είναι να νιώσεις μέσα σου όλους τους προγόνους. Το δεύτερο, να φωτίσεις την ορμή τους και να συνεχίσεις το έργο τους. Το τρίτο σου χρέος, να παραδώσεις στο γιο τη μεγάλη εντολή να σε ξεπεράσει».

Βιβλιογραφία

- Βακαλόπουλος, Κ. (1996). Από τη Μαρτυρική Θρακική Γη στα Χώματα της Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη: Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Αδριανουπόλεως.
- Βακαλόπουλος, Κ. (1998). Διωγοί και Γενοκτονία του Θρακικού Ελληνισμού. Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος.
- Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης (2020). Θράκη, ΓΓΠΑΜΘ.
- Γιαννακίδου, Α. (2020). Θράκη, Μικρός Οδηγός για Μία Μεγάλη Διαδρομή, Αλεξανδρούπολη: Εθνολογικό Μουσείο Θράκης, Π2 – Πρόοδος-Πράξη.
- Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Φερών, χχ. Έβρος – Ν.Α. Βουλγαρία: Οδηγός Εναλλακτικού Τουρισμού, Θρησκευτικά Μνημεία και Μνημεία της φύσης, Φέρες: ΔΕΠΑΦ.
- Ινστιτούτο Μελετών του Χερσονήσου του Αίμου (1999). Οι Έλληνες της Βουλγαρίας, ένα Ιστορικό Τμήμα του Περιφερειακού Ελληνισμού. Θεσσαλονίκη, ΙΜΧΑ.
- Καζάνας, Γ. (2011). Το Ορτάκιοϊ της Θράκης – μια ελληνική κοινότητα, mikrasiatwn.wordpress Homepage. Διαθέσιμο: <https://mikrasiatwn.wordpress.com/2011/08/01/1024/>
- Κυρκούδης, Θ. (2002). Η Περιοχή του Κυπρίνου στο Σταυροδρόμι της Ιστορίας. Δήμος Κυπρίνου.
- Κυρκούδης, Θ. (2000). Το Τρίγωνο, των Ποταμών και των Συνόρων. Δίκαια: Δήμος Τριγώνου.
- Κυρκούδης, Θ. (1997). Πλάτη, Αναδρομή στην Ιστορία του Τριγώνου Έβρου. Θεσσαλονίκη: Κοινότητα Πλάτης.
- Κυρκούδης, Θ. (1992). Η Προσφορά των Θρακών στους Απελευθερωτικούς Αγώνες. Αλεξανδρούπολη: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Λυμπεράκης, Θ.Δ. (2014). Οι Αγαπητοί Θεοί και Ημίθεοι των Θρακών του Παγγαίου: Βένδης-Ταυρόπολος, Άερτεμης και Θράκας Ιππέας. Χρονometro Homepage. Διαθέσιμο: <https://www.xronometro.com/theoi-paggaiou/>
- Σουλεντάκης, Ν. (2004). Η ιστορία του θρακικού ελληνισμού, Β, Παπαζήσης
- Συρίγος, Άγγ. 2021 Το χρονικό της ενσωμάτωσης της Δυτικής Θράκης στον ελληνικό κορμό, Εθνολογικό Μουσείο Θράκης, Ινστιτούτο π²-Πρόοδος, Διαθέσιμο: <https://www.youtube.com/watch?v=ATmATz5SJQY>
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 2007, Μόνιμη Έκθεση Αρχαιολογικού Μουσείου Κομοτηνής, Αναθηματικό ανάγλυφο Θράκα Ιππέα, Διαθέσιμο: http://odysseus.culture.gr/h/4/gh430.jsp?obj_id=4670
- Χαμαλίδης, Ε. (2021). Κόμαρα, στη Ροή του Χρόνου. Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Κομάρων.
- Greek Travel Pages (2019). Πλάτη, χωριό, Ορεστιάδα: Παρουσίαση, gtp.gr. Διαθέσιμο: <https://www.gtp.gr/LocPage.asp?id=10790>
- Patridamou.gr (2021). Διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα στον Ν. Έβρου. Διαθέσιμο: <http://www.patridamou.gr/?p=261>,

Συνεντεύξεις

- Προσωπική συνέντευξη με Πέτρο Γεωργίου, 2021.
- Προσωπική συνέντευξη με Σοφία Γεωργίου, 2021.
- Προσωπική συνέντευξη με Αναστασία Γεωργίου, 2006.
- Προσωπική συνέντευξη και αλληλογραφία με την Διευθύντρια και πρόεδρο του Εθνολογικού Μουσείου Θράκης κα. Αγγέλα Γιαννακίδου 2021.

Προσωπική συνέντευξη με τον Ιωάννη Γκαιντατζή, 2019.
Προσωπική συνέντευξη με τον Ιωάννη Δελημήτρο, 2021.
Προσωπική συνέντευξη με τη Μουσειολόγο Βικτωρία Δ. Καργούδη, 2020.
Προσωπική συνέντευξη με τη Βικτωρία Ι. Καργούδη, 2020.
Προσωπική συνέντευξη με τον Φώτη Κιομουρτζή, 2020.
Προσωπική συνέντευξη με τον Στέργιο Μαντζουρίδη, 2016.
Προσωπική συνέντευξη με τον Γεώργιο Μαντζουρίδη, 2016.
Προσωπική συνέντευξη με τον Ιωάννη Μπάρμπα, 2005 (εν ζωή).
Προσωπική συνέντευξη με την Γαρυφαλλιά Μπετζέκη, 2021.
Προσωπική συνέντευξη με τον Γεώργιο Μπετζέκη, 2021.
Προσωπική συνέντευξη με τον Δημήτριο Μπετζέκη, 2021.
Προσωπική συνέντευξη με τον Ιωάννη Μπετζέκα, 2020 (εν ζωή).
Προσωπική συνέντευξη με την Αγοραστή Ντομουτσή, 2020.
Προσωπική συνέντευξη με την Χρυσούλα Πάλλα, 2020.
Προσωπική συνέντευξη με τον Αρχιμανδρίτη και Λαογράφο π. Χρυσόστομο Παπαδόπουλο, 2021.
Προσωπική συνέντευξη με τον Δημήτρη Σκαρλατούδη, 2021.
Προσωπική συνέντευξη με τον Ιωάννη Σταυρίδη, 2019.
Προσωπική συνέντευξη με τον Ιωάννη Τσομπανίδη, 2021.
Προσωπική συνέντευξη με τον Κωνσταντίνο Τσομπανίδη, 2020.

Ιστοσελίδες από τις οποίες αντλήθηκε επιπρόσθετα υλικό

Διαχειριστής: Ιωάννης Δελημήτρος, «Μαθητές Δημοτικού Σχολείου ενθουμούνται...», Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/groups/198416408549737>

Διαχειριστής: Απόστολος Γκαιντατζής «Πλάτη – Τρίγωνου Έβρου», Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/PlateTrigonouEbros>

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΑΡΑΧΩΔΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ιωάννα Βασιλειάδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να παρουσιάσει την ιστορία της οικογένειας Βασιλειάδη μέσα από τα δύσκολα και ταραχώδη χρόνια του Α΄ και Β΄ Βαλκανικού πολέμου, των γεγονότων που οδήγησαν στον ξεριζωμό των Ελλήνων της Ανατολικής Θράκης το 1923 αλλά και των δύσκολων χρόνων της εγκατάστασής της στο τότε τουρκικό χωριό Κιόρμουτ, που στις μέρες μας είναι πλέον γνωστό ως Κέραμος. Μέσα από την μελέτη αυτή θα πραγματοποιηθεί όχι μόνο μια ιστορική αναδρομή στα γεγονότα εκείνης της περιόδου και μία ανασκόπηση των δύσκολων συνθηκών και τραγωδιών που οι απλοί άνθρωποι εκείνης της εποχής αντιμετώπιζαν, αλλά και του σθένους που είχαν να επιβιώσουν, παραταύτα, και να ευημερήσουν.

Λέξεις κλειδιά: Ανατολική Θράκη, Κέραμος, Όλπασια, Καρακάσιμ, ανταλλαγή πληθυσμών, ξεριζωμός, οικογένεια

Εισαγωγή

Τα μέλη της οικογένειας Βασιλειάδη έφτασαν στην Ελλάδα ως πρόσφυγες το 1923 από το χωριό Όλπασια (Oğulpaşa) που βρίσκεται μερικά χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της Αδριανούπολης. Μαζί με τους υπόλοιπους κάτοικους του Όλπασια αλλά και του κατοίκους του γειτονικού Καρακάσιμ (Karakasım) μετακινήθηκαν αρχικά βόρεια της Αδριανούπολης στη Βουλγαρία όπου διέμεναν για ένα σύντομο χρονικό διάστημα για να εγκατασταθούν εν τέλει στο χωριό Κιόρμουτ (Κέραμος), το οποίο με βάση την ίδια συνθήκη, εγκατέλειπαν οι τότε μουσουλμάνοι κάτοικοί του. Τόσο η οικογένεια αυτή όσο και οι υπόλοιποι κάτοικοι της περιοχής, έζησαν σε ταραχώδη χρόνια και βίωσαν συνολικά πέντε πολέμους από το 1912 έως το 1949. Έχοντας χάσει τις περιουσίες τους και τα νοικοκυριά τους, όχι μία αλλά δύο φορές, εγκατέλειψαν τις πατρογονικές εστίες τους και μέσα από τις κακουχίες, το θάνατο και την ακραία φτώχεια ξεκίνησαν μια καινούρια ζωή στην Ελλάδα.

Βασικός στόχος της μελέτης αυτής είναι να σκιαγραφήσει την πορεία τόσο της οικογένειας Βασιλειάδη όσο και δύο άλλων οικογενειών που συνέβαλαν στη σημερινή σύστασή της μέσα από τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν από την έναρξη του Α΄ Βαλκανικού πολέμου έως και την Μικρασιατική καταστροφή, να περιγράψει μέσα από αφηγήσεις της οικογενειακής παράδοσης πώς βίωσαν τα σημαντικά αυτά γεγονότα που χάραξαν πολλαπλές φορές το χάρτη των Βαλκανίων μέσα σε μόνο μία δεκαετία οι απλοί πολίτες των χωριών γύρω από της Αδριανούπολη και να επιδείξει πώς οι άνθρωποι της εποχής έβρισκαν στήριγμα ο ένας στον άλλο και ένωσαν τις μοίρες τους για να επιβιώσουν.

Ιστορική αναδρομή

Τα χωριά Όλπασια και Καρακάσιμ είναι γειτονικά χωριά μερικά χιλιόμετρα έξω από την Αδριανούπολη και έτσι ουσιαστικά μοιράζονται την ιστορία της αναφορικά με τους πολέμους και τους κατακτητές οι οποίοι πέρασαν από αυτήν. Συνεπώς, η κάθε αναδρομή στην ιστορία της Αδριανούπολης αποτελεί εμμέσως πλην σαφώς και αναδρομή στην ιστορία των χωριών αυτών.

Όντας σε σημαντική γεωπολιτική θέση, η περιοχή της Αδριανούπολης αποτελούσε από την αρχαιότητα κομβικό σημείο ως το κέντρο των θρακικών φυλών. Στην αρχαιότητα ήταν γνωστή ως Ουσκουδάμα μέχρι που ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Αδριανός της έδωσε το όνομά του. Στους αιώνες που ακολούθησαν αποτέλεσε το μήλο της έριδος για πολλούς κατακτητές και διεκδικήθηκε από Ρωμαίους, Μακεδόνες, Σταυροφόρους, Βουλγάρους, Βυζαντινούς. Το 1362 κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς και παρέμεινε έως μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έως το 1912, την έναρξη των Βαλκανικών πολέμων, οι οποίοι όχι μόνο σημάδεψαν την πρόσφατη ιστορία της αλλά και άλλαξαν τις ζωές εκατομμυρίων ανθρώπων της περιοχής της Ανατολικής Θράκης.

Α΄ Βαλκανικός πόλεμος

Οι αρχές του 20ου αιώνα βρήκαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία αποδυναμωμένη και μαχόμενη σε πολλά μέτωπα. Το 1908 η Αυστροουγγαρία προχώρησε σε πλήρη προσάρτηση της τότε Οθωμανικής επαρχίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Τον Σεπτέμβριο του 1911 η Ιταλία κατέλαβε τα οθωμανικά εδάφη στη Λιβύη και λίγους μήνες αργότερα τα Δωδεκάνησα. Παρόλα αυτά, η Οθωμανική Αυτοκρατορία αντί να προβεί σε ενίσχυση των συνόρων της, ως δείγμα καλής θέλησης προς την Αυστροουγγαρία, αποστράτευσε 120.000 εκπαιδευμένους και μάχιμους στρατιώτες δίνοντας την ευκαιρία στις υπόλοιπες δυνάμεις να διεκδικήσουν τους εθνικούς πληθυσμούς τους στα Βαλκάνια καθώς και τα εδάφη στα οποία διέμεναν. Με το πρόσχημα στρατιωτικών γυμνασίων τον Σεπτέμβριο του 1912 οι χώρες της Βαλκανικής Συμμαχίας, αποτελούμενες από την Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο και Ελλάδα, παροτρυμένες και στηριζόμενες από την Ρωσία που επιθυμούσε διέξοδο στην Μεσόγειο θάλασσα, κήρυξαν επιστράτευση και στις 25 Σεπτεμβρίου 1912 πραγματοποιήθηκε η πρώτη επίθεση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από το Μαυροβούνιο ενώ λίγες μέρες αργότερα ακολούθησαν η Σερβία, η Βουλγαρία και η Ελλάδα.

Η Βουλγαρία έφτασε πρώτη και κατέλαβε όλη την Θράκη και την Ανατολική Μακεδονία. Στα μέσα Νοεμβρίου 1912 ο Βουλγαρικός στρατός έφτασε στην περιοχή της Αδριανούπολης και αφού κατέλαβε τα περίχωρά της άρχισε την κατάληψη της πόλης που διήρκεσε έως τον Μάρτιο του 1913 οπότε και την κατέλαβε.

Ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος έληξε με την υπογραφή της συνθήκης του Λονδίνου στις 12 Μαΐου 1913 με την οποία τα εδάφη δυτικά της γραμμής Αίνου - Μήδειας παραχωρήθηκαν από την Οθωμανική αυτοκρατορία στις χώρες του Βαλκανικού Συνασπισμού, με τη Θράκη συγκεκριμένα να προσαρτάται στην Βουλγαρία.

Β΄ Βαλκανικός πόλεμος

Η συνθήκη όμως αντί να φέρει ειρήνη μεταξύ των Βαλκανικών λαών δημιούργουσε νέους λόγους προστριβών και έτσι ένα μήνα αργότερα, τον Ιούνιο του 1913 ξέσπασε ο Β΄ Βαλκανικός πόλεμος ο οποίος διήρκεσε μόλις ένα μήνα και έληξε με την συνθήκη του Βουκουρεστίου στις 28 Ιουλίου 1913. Στη διάρκεια του Β΄ Βαλκανικού πολέμου οι Οθωμανοί ανακατέλαβαν την περιοχή της Αδριανούπολης.

Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και Μικρασιατική Καταστροφή

Μόλις ένα χρόνο έπειτα από τη λήξη του Β΄ Βαλκανικού πολέμου, το 1914, ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος. Στη λήξη του, με τη συνθήκη του Νεϋγύ, στις 27 Νοεμβρίου 1919, η Βουλγαρία αποσύρθηκε από την Θράκη και τα εδάφη της προσαρτήθηκαν στην Ελλάδα. Ενώ με την Συνθήκη των Σεβρών το 1920 η υπό οθωμανική κατοχή Ανατολική Θράκη, ορισμένα νησιά αλλά και η ευρύτερη περιοχή της Σμύρνης παραχωρούνται στην Ελλάδα. Ο Ελληνικός στρατός έφτασε στη Μικρά Ασία αλλά αντί να εδραιώσει την παρουσία του στην περιοχή της Σμύρνης για πέντε χρόνια όπως είχε συμφωνηθεί συνέχισε ανατολικά.

Εξαντλημένος και αποδυναμωμένος καθώς ήταν από τις συνεχείς μάχες όλα τα προηγούμενα χρόνια αλλά και από την δημιουργία ενός μεγάλου μετώπου μακριά από το ελληνικό στοιχείο ηττήθηκε από τον στρατό του Κεμάλ που πλέον βρίσκονταν στην ηγεσία του Οθωμανικού κράτους. Με την άφιξη του οθωμανικού στρατού στην Σμύρνη και την καταστροφή που ακολούθησε, η Ελλάδα αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει και στις 25 Αυγούστου 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη της Λωζάνης που καθόρισε και τα σύνορα της Ελλάδας έως και σήμερα.

Η δημιουργία της οικογένειας Βασιλειάδη

Η οικογένεια Βασιλειάδη

Ο Παναγιώτης και ο Κωνσταντίνος Βασιλειάδης του Αθανασίου και της Βασιλικής καταγόταν από το χωριό Όλπασια της Ανατολικής Θράκης. Το επίθετο Βασιλειάδης δεν ήταν το αρχικό επίθετο της οικογένειας αλλά αυτό που τους αποδόθηκε μερικά χρόνια αφότου εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα από την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων η οποία ιδρύθηκε βάση του πρωτοκόλλου της Βιέννης το 1923 που ήταν υπεύθυνη όχι μόνο για την αντιμετώπιση των πρώτων αναγκών των προσφύγων αλλά και για την καταγραφή τους, στην διάρκεια της οποίας συχνά τα ονόματα και τα επίθετα των οικογενειών με τουρκικές ρίζες προσαρμόζονταν στην Ελληνική γλώσσα. Το αρχικό επίθετο της οικογένειας, Βάσσογλου, δεν ξεκίνησε άλλωστε ως επίθετο αυτό καθαυτό όσο ως προσφώνηση. Ο Κωνσταντίνος και ο Παναγιώτης Βασιλειάδης, όσο ζούσαν στο Όλπασια και πολύ πριν τους Βαλκανικούς πολέμους, ήταν γνωστοί με το όνομα της χήρας μητέρας τους ως οι γιοί της Βάσως. Από το όνομά της, και το

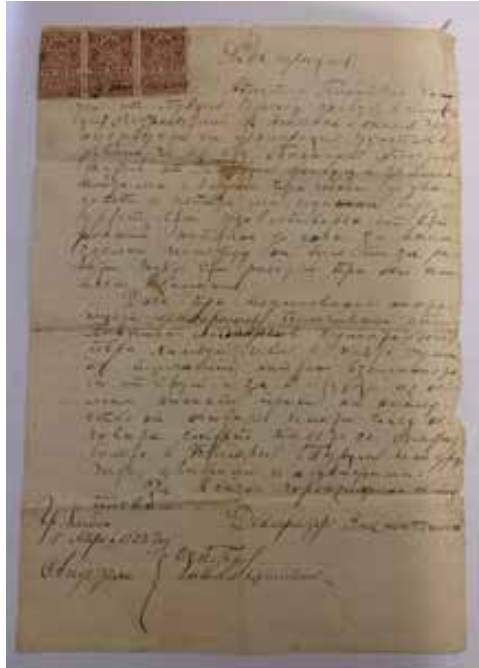
επίθεμα «-ογλου» της τουρκικής γλώσσας που μεταφράζεται ως «γιος/γιοι του/της», απέκτησαν την προσφώνηση Βάσσογλου, δηλαδή «οι γιοι της Βάσως», διαδικασία συνήθης για την εποχή εκείνη. Από ένα συμβόλαιο που η οικογένεια έχει στην κατοχή της από το 1905 και αφορά στην αγοροπωλησία ενός χωραφιού (Εικόνα 1), φαίνεται ότι η αναγνώριση της προσφώνησης αυτής ως επίθετο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε ήδη συντελεστεί από τις αρχές του 19ου αιώνα, παρόλο που ο Οθωμανικός νόμος για την απόκτηση επιθέτου στο Τουρκικό κράτος δεν έγινε υποχρεωτικός για όλους πολίτες του τουρκικού κράτους μέχρι το 1934 (Anadolu Agency 2015).

Εικόνα 1. Συμβόλαιο αγοροπωλησίας αγρού του 1905 όπου φαίνεται το αρχικό επίθετο (Βάσσογλου) της οικογένειας Βασιλειάδη (Πηγή: αρχείο Ι. Βασιλειάδου).

Με το ξέσπασμα των Βαλκανικών πολέμων το 1912 οι ορθόδοξοι χριστιανοί κάτοικοι του Όλασια αλλά και του γειτονικού χωριού Καράκασιμ, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την εστία τους για να αποφύγουν τους διωγμούς από τους μουσουλμάνους της περιοχής καθώς η κήρυξη πολέμου ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από Ορθόδοξα κράτη αντιμετωπίστηκε ως πόλεμος εναντίον του Ισλάμ. Επιπλέον, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ο διαχωρισμός των πολιτών δεν πραγματοποιούνταν βάση γλώσσας ή εθνικής ταυτότητας αλλά βάση θρησκευάτος. Έτσι, με την κήρυξη του Α΄ Βαλκανικού πολέμου, οι περιουσίες των ορθόδοξων χριστιανών κατασχέθηκαν από το τότε Οθωμανικό κράτος για την ενίσχυση του αγώνα κατά της Βαλκανικής Συμμαχίας. Οι δε ορθόδοξοι κάτοικοι αναζήτησαν ασφάλεια σε περιοχή που το ορθόδοξο στοιχείο ήταν εντονότερο. Έτσι μετακινήθηκαν βόρεια της Αδριανούπολης στο χωριό Δίδυμο της Βουλγαρίας, το σημερινό (близнак, Bliznak). Εκεί παρέμειναν μέχρι το τέλος του Α΄ παγκοσμίου πολέμου και επέστρεψαν στο Όλασια όταν πλέον η περιοχή δόθηκε στην Ελλάδα με την Συνθήκη του Νεϋγύ το 1919. Με την επιστροφή τους, το ελληνικό κράτος που πλέον διοικούσε την περιοχή στην προσπάθειά του να ανακατανεμίσει την κατασχεθείσα γη και να αποζημιώσει τους κατοίκους για το χαμένο εισόδημά τους, προχώρησε στην καταγραφή απώλειας εισοδήματος στην οποία οι κάτοικοι δήλωσαν κατ' εκτίμηση το εισόδημα που είχαν απωλέσει έως το 1914.

Δυστυχώς όμως, η προσπάθειά τους να ξαναστήσουν το νοικοκυριό και τις περιουσίες τους δεν κράτησε πολύ. Τέσσερα μόλις χρόνια αργότερα επήλθε η Μικρασιατική καταστροφή και μαζί της η Συνθήκη της Λωζάνης το 1923 με την οποία οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης αναγκάζονταν οριστικά να εγκαταλείψουν τις εστίες τους. Αρχικά, ο Παναγιώτης Βασιλειάδης με την σύζυγό του Στάνκη (Σταματία) και τον υιό τους κατέφυγαν στην Βουλγαρία όπου είχαν περάσει τα προηγούμενα χρόνια για να προστατευτούν από τους διωγμούς των Οθωμανών. Εκεί, ο πρωτότοκος μοναχογιός τους εγκατέλειψε την οικογένεια και δεν επέστρεψε ποτέ ενώ αργότερα έγινε γνωστό ότι δολοφονήθηκε. Ο Παναγιώτης και η Στάνκη τότε αποφάσισαν να αναλάβουν ως ψυχοπαίδη ένα εννιάχρονο αγόρι που μόλις είχε μείνει ορφανό και από μητέρα και ζούσε με τα τρία του αδέρφια στο δρόμο πλέον, τον Πέτρο Πετρίδη.

Εικόνα 2. Δήλωση παραίτησης από κάθε αξίωση σε περιουσία που εγκαταλείφθηκε στην Αν. Θράκη (1923)
(Πηγή: αρχείο Ι. Βασιλειάδου).

Η οικογένεια Πετρίδη

Η οικογένεια Πετρίδη καταγόταν από το Καράκασιμ της Ανατολικής Θράκης, όχι μακριά από το Όλπασια. Οι παλιότεροι αναφέρουν πως το χωριό ήταν χτισμένο στην σκιά ενός λόφου και με λιγοστή ηλιοφάνεια έτσι οι κάτοικοι ήταν χλωμοί και διέφεραν από τους κατοίκους του Όλπασια που βρίσκονταν στην εύφορη πεδιάδα της Αδριανούπολης, πιο κοντά στο ποταμό Έβρο. Οι περισσότεροι από τους κατοίκους του Καράκασιμ κατά την ανταλλαγή πληθυσμών το 1923 εγκαταστάθηκαν στο Πανόραμα Θεσσαλονίκης σε έναν οικισμό απέναντι από το σημερινό νοσοκομείο Παπανικολάου όπου ο ήλιος είναι άφθονος τις περισσότερες μέρες του χρόνου.

Ο Ευθύμιος (Θύμιος) Πετρίδης, αρχικά Πέτρογλου, ήταν αμαξάς στο Καράκασιμ. Μετέφερε εμπορεύματα από την Αδριανούπολη σε διάφορα μέρη της Τουρκίας και της Βουλγαρίας με την άμαξα και τα βόδια του. Με την έναρξη των Βαλκανικών πολέμων και την έναρξη των διωγμών κατά του ορθόδοξου πληθυσμού οι Τούρκοι εισέβαλαν στην οικία τους κατέσχεσαν ό,τι πολύτιμο βρήκαν καθώς και την άμαξα με τα βόδια του που τους παρείχε το εισόδημά τους. Με τα εναπομείναντα υπάρχοντά τους και με τους υπόλοιπους ορθόδοξους της περιοχής μετέβησαν και αυτοί στη Βουλγαρία όπου παρέμειναν ως το 1919 όταν και επέστρεψαν στο χωριό τους με την ελπίδα ότι θα ξανάρχιζαν την ζωή τους από την αρχή.

Το 1923 όμως με την έναρξη της ανταλλαγής πληθυσμών, οι βιαιοπραγίες των Τούρκων κορυφώθηκαν. Ο Θύμιος αυτή τη φορά αντιστάθηκε με κόστος τη ζωή του καθώς οι Τούρκοι τον σκότωσαν μπροστά στα μάτια της γυναίκας του και των τεσσάρων παιδιών του, Ιορδάνη, 14 ετών, Νικόλα, 10 ετών, Πέτρο, 9 ετών και Στάνκης, 4 ετών. Χήρα πλέον, η Αναστασία με τα ανήλικα παιδιά της κατέφυγε με το караβάνι του χωριού στη Βουλγαρία. Σύμφωνα με της αφηγήσεις των παιδιών της, στη διαδρομή ήρθε σε επαφή με μια νεαρή γυναίκα που της ζήτησε νερό ενώ αργοπέθαινε από χολέρα με αποτέλεσμα σύντομα να αρρωστήσει και η ίδια. Φτάνοντας στη Βουλγαρία κατέληξε αφήνοντας ορφανά στο δρόμο τα τέσσερα της παιδιά.

Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι η χολέρα που μάστιζε την περιοχή εκείνη την εποχή ήταν η έκτη παγκόσμια πανδημία χολέρας που γνώρισε η ανθρωπότητα τα τελευταία 200 χρόνια, με την πρώτη πανδημία να έχει ξεκινήσει από την Ινδία το 1817 (McGrew 1960). Η έκτη πανδημία χολέρας, εξαιτίας της οποίας έχασε τη ζωή της η Αναστασία Πέτρογλου (Πετρίδου), ξεκίνησε από την Ινδία το 1899 και παρόλο που δεν επηρέασε την Ευρώπη σε τόσο μεγάλο βαθμό όπως οι προηγούμενες, καθώς οι συνθήκες δημόσιας υγιεινής και περίθαλψης είχαν ήδη βελτιωθεί, επηρέασε την Ανατολική Ευρώπη, τη Ρωσία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία με περισσότερο από μισό εκατομμύριο νεκρούς (Onion

et al. 2020). Τα περισσότερα θύματα μάλιστα εντοπίζονταν στις εμπόλεμες ζώνες, καθώς οι πρόσφυγες αλλά και οι στρατοί που προήλαυναν συχνά δεν είχαν πρόσβαση σε καθαρό νερό και αδυνατούσαν να τηρήσουν τα απαραίτητα μέτρα υγιεινής για την αποφυγή τους.

Έπειτα από το χαμό και της μητέρας τους, τα τέκνα της οικογένειας Πετρίδη χωρίστηκαν και το καθένα πήρε άλλο δρόμο για να επιβιώσει.

Ο Ιορδάνης όντας μεγαλύτερος βρήκε εργασία και εγκαταστάθηκε μόνιμα στο Μπουργκάζ της Βουλγαρίας όπου και παντρεύτηκε. Ο γιος του Νικόλας με την οικογένεια του μετέβη στην πόλη Μπουχάρα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, στο σημερινό Ουζμπεκιστάν, όπου έζησαν μερικά χρόνια πριν επιστρέψει μόνιμα πλέον στη Βουλγαρία μερικά χρόνια αργότερα.

Εικόνα 3. Στα αριστερά, ο Ιορδάνης Πετρίδης (Πηγή: αρχείο Ι. Βασιλειάδου).

Ο Νικόλας Πετρίδης, γεννηθείς το 1913, υιοθετήθηκε από τον θείο του Πετρίδη Πέτρο. Μαζί επέστρεψαν στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκαν στο χωριό Πύργος Ορεστιάδας όπου ακόμη ζουν οι απόγονοί του. Ο Νικόλαος επιστρατεύτηκε το 1940 στον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και μαζί με τον αδελφό του Πέτρο υπηρέτησε στο Β΄ Σώμα Στρατού, IV Μεραρχία Πεζικού, Δ΄ Συντάγματος Πύρκου, στο Δ΄ Σύνταγμα Ορειβατικού Πυροβολικού. Σύμφωνα με τα επίσημα αρχεία του στρατού, κατέληξε στο αναρρωτήριο του συντάγματος στις 13/12/1940. Με βάση την προφορική αφήγηση του αδελφού του Πέτρου όμως, ο Νικόλαος Πετρίδης νικημένος από το κρύο και τις κακουχίες κατέληξε σε ένα χωριό στην Γκρέζοβα όπου με τους συμπατριώτες του είχαν σταθεί για ανάπαυση. Όταν έφτασαν στο χωριό, έχοντας περπατήσει στο χιόνι και το κρύο για ώρες, μια γυναίκα του χωριού τους πρόσφερε ψωμί που μόλις είχε ψήσει. Ο Νικόλαος όμως σε αντίθεση με τους συμπολεμιστές του δεν δέχτηκε το φαγητό, αλλά εξουθενωμένος κάθισε στο χιόνι κάτω από ένα δέντρο να ξαποστάσει. Εκεί άφησε την τελευταία του πνοή. Οι σύντροφοι του και ο αδελφός του Πέτρος, αδυνατώντας να πραγματοποιήσουν κανονική ταφή, τον έθαψαν στο σημείο εκείνο, κάτω από το δέντρο, με το χιόνι.

Ο Νικόλαος Πετρίδης τιμήθηκε ως ήρωας πολέμου από το Ελληνικό κράτος. Το όνομα του βρίσκεται χαραγμένο το μνημείο των πεσόντων ηρώων στο κέντρο της πόλης της Νέας Ορεστιάδας. Μετά το θάνατο του, ο αδελφός του Πέτρος απαλλάχθηκε από το χρέος του να υπηρετήσει και στάλθηκε πίσω στην οικογένειά του.

Η μικρότερη αδελφή τους, η Στάνκη, 4 μόλις ετών υιοθετήθηκε από μια οικογένεια Βούλγαρων τσιγγάνων και αργότερα παντρεύτηκε στην ίδια φυλή στη Βουλγαρία. Η Στάνκη, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των απογόνων της, είχε τα χαρακτηριστικά της μητέρας της, ήταν χαμηλού αναστήματος με ξανθά μαλλιά, και ήταν αγαπημένη στα αδέλφια της τα οποία την επισκέπτονταν μέχρι και το θάνατό της. Οι απόγονοι της ζουν στη Βουλγαρία, στη Γερμανία και στις Ηνωμένες Πολιτείες και στον Καναδά.

Εικόνα 4. Στα αριστερά ο Νικόλαος Πετρίδης με τον αδελφό του Πέτρο Βασιλειάδη (δεξιά)
(Πηγή: αρχείο Ι. Βασιλειάδου).

Τέλος, τον Πέτρο (Πέτκο) ανέλαβε ως ψυχοπαίδι ο Παναγιώτης και η Στάνκη Βασιλειάδη και μαζί τους επέστρεψε στη Ελλάδα καθώς η παραμονή τους στην Βουλγαρία ήταν αδύνατη. Εγκαταστάθηκαν στο χωριό Κέραμος το οποίο σταδιακά εγκαταλείπονταν από τους μουσουλμάνους κατοίκους του και εκεί ξανάρχισαν τη ζωή τους αγοράζοντας χωράφια και ξαναστήνοντας το νοικοκυριό τους. Λίγα χρόνια όμως μετά την εγκατάστασή τους η Στάνκη πέθανε και ο Παναγιώτης Βασιλειάδης ξαναπαντρεύτηκε την Βασιλική Ζηλιάσκου που καταγόταν και αυτή από το Όλπασια και είχε φτάσει με τους υπόλοιπους πρόσφυγες στον Κέραμο.

Εικόνα 5. Ο Πέτρος Βασιλειάδης (Πηγή: αρχείο Ι. Βασιλειάδου).

Εικόνα 6. Ο Πέτρος Βασιλειάδης πριν την αναχώρησή του για το μέτωπο το 1940
(Πηγή: αρχείο Ι. Βασιλειάδου).

Εικόνα 7. Στη μέση, όρθιος με την οβίδα, ο Πέτρος Βασιλειάδης. Μαζί με τους συμπολεμιστές του φωτογραφίζονται με το θρυλικό πολυβόλο Σνάιντερ-Δαγκλής (Πηγή: αρχείο Ι. Βασιλειάδου).

Η οικογένεια Ζηλιάσκου

Το δρόμο της προσφυγιάς μαζί με τους υπόλοιπους κατοίκους τους Όλπασια και του Καράκασιμ το 1912 πήρε και η οικογένεια του Αναστάση και της Βασιλικής Ζηλιάσκου (αρχικά Ζηλιάσκογλου) με τις δύο κόρες τους, την Θεοδώρα και την Ευαγγελία. Κατέφυγαν στο χωριό Δίδυμο (близнак, Bliznak)

της Βουλγαρίας όπου και έμειναν έως την λήξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Εκεί, στις 18 Αυγούστου 1913 απέκτησαν την τρίτη τους κόρη. Το νεογέννητο είχε λίγες ελπίδες να επιβιώσει υπό τις τότε συνθήκες διαβίωσης για αυτό, σύμφωνα με το έθιμο της εποχής, αφέθηκε στο δρόμο για να το βαφτίσει ο πρώτος που θα περνούσε «κληροδοτώντας» με αυτό τον τρόπο την τύχη του σε αυτό και δίνοντάς του ελπίδες για ζωή. Ο πρώτος που πέρασε ήταν ένας Βούλγαρος στρατιωτικός μέρος του βουλγαρικού στρατού που οπισθοχωρούσε από τα εδάφη που θα προσχωρούνταν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μετά την Συνθήκη του Βουκουρεστίου. Ο στρατιωτικός έδωσε στο μωρό το όνομα της αδελφής του Yonanka, το οποίο μεταφράστηκε ως Ιωάννα αργότερα στην ελληνική, παρόλο που κατά την επίσημη καταγραφή του παιδιού στην Ελλάδα πολύ αργότερα της δόθηκε από τον τότε υπάλληλο το όνομα Ευανθία, το οποίο όμως ποτέ δεν χρησιμοποιήθηκε από τους οικείους της καθώς όλοι ως τον θάνατο της την αποκαλούσαν είτε Ιωάννα είτε Γιοβάνκη.

Η οικογένεια Ζηλιάσκου επέστρεψε και αυτή στο Όλπασια το 1919 όπου διέμεινε ως το 1923 όταν και ξεριζώθηκε οριστικά από τα πατρικά της εδάφη και κατέληξε μετά από ένα μήνα παραμονής στην Βουλγαρία στο χωριό Κέραμος. Σε σύντομο χρονικό διάστημα έπειτα από την εγκατάστασή της στην Ελλάδα, η μεσαία κόρη της οικογένειας, Θεοδώρα, αρρώστησε και, ελλείψει στοιχειώδους περίθαλψης, απεβίωσε ενώ λίγους μήνες αργότερα απεβίωσε και ο Αναστάσης Ζηλιάσκος. Η χήρα πλέον Βασιλική παντρεύτηκε τον Παναγιώτη Βασιλειάδη που είχε και αυτός χάσει τη σύζυγό του και μαζί έθεσαν τα θεμέλια για τη νέα οικογένεια Βασιλειάδη.

Εικόνα 8. Το δελτίο απογραφής πληθυσμού γραμμένο στην παλιά τουρκική, όπως αποδόθηκε από το Οθωμανικό κράτος στον Παναγιώτη Βασιλειάδη το 1905 (Πηγή: αρχείο Ι. Βασιλειάδου).

Μια καινούρια αρχή

Ο Παναγιώτης Βασιλειάδης και η Βασιλική (Ζηλιάσκου) Βασιλειάδη παρέμειναν στο χωριό Κέραμος όπου και έστησαν το νοικοκυριό τους. Τα παιδιά τους, ο θετός γιος του Παναγιώτη, Πέτρος, και οι κόρες της Βασιλικής, Ιωάννα και Ευαγγελία μεγάλωσαν μαζί. Στα χρόνια που ακολούθησαν, ο Παναγιώτης Βασιλειάδης αγόρασε αγροτεμάχια γύρω από το χωριό για να ξαναστήσει την περιουσία του ενώ το 1937 η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων του παραχώρησε και επίσημα γη στην Ελλάδα.

Ο Παναγιώτης Βασιλειάδης ήταν γνωστός στο χωριό και ως κίρπαππούς, από το πρόθεμα «κίρ» που προέρχεται από το τουρκικό ρήμα “kirmek” που σημαίνει «σπάω» στην ελληνική, καθώς λόγω του ένθερμου χαρακτήρα του ορισμένες φορές εκδήλωνε την συναισθηματική του κατάσταση σπάζοντας αντικείμενα. Περιγράφεται ως γεροδεμένος άνδρας, αποφασιστικός, με νεύρο και πυγμή. Επίσης, σύμφωνα με το αποδεικτικό καταγραφής πληθυσμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας του 1905 (Εικόνα 8), είχε γαλάζια μάτια και σημάδια από ευλογία στο πρόσωπο. Η ευλογία ήταν μια εξαιρετικά μεταδοτική

ασθένεια η οποία μέχρι και τα μέσα του 19ου αιώνα μάστιζε την ανθρωπότητα. Κατά τον 18ο αιώνα, προκαλούσε κάθε χρόνο το θάνατο σε περίπου 400.000 άτομα ετησίως καθώς το ποσοστό θνησιμότητάς της ήταν 30%-60% σε όσους προσβαλλόνταν ενώ έφτανε μέχρι και το 80% στα παιδιά (Riedel 2005). Όσοι κατάφεραν να αναρρώσουν, όπως ο Παναγιώτης Βασιλειάδης, είχαν ορατά σημάδια της ασθένειας στο σώμα τους. Χάρη στο εμβόλιο κατά της ευλογιάς, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας ανακοίνωσε την εξάλειψη της νόσου το 1980.

Ο Παναγιώτης Βασιλειάδης, όντας όλη του τη ζωή αγρότης στο επάγγελμα, μετά την εγκατάστασή του στον Κέραμο απέκτησε και άμαξα με την οποία εκτελούσε και μεταφορές. Για το λόγο αυτό, οπλοφορούσε μέχρι και το 1949 όταν πλέον μετά το πέρας και του Εμφυλίου Πολέμου έκρυψε το πιστόλι του και το άφησε να σκουριάσει. Γεννημένος το 1876 και έχοντας αποβιώσει το 1958, βίωσε έξι πολέμους, τον Ρωσοτουρκικό (1877-1878), τον Α΄ Βαλκανικό (1912-1913), τον Β΄ Βαλκανικό (1913), τον Α΄ Παγκόσμιο (1914-1918), τον Β΄ Παγκόσμιο (1939-1945) και τον ελληνικό Εμφύλιο πόλεμο (1946-1949), και υπέστη δυο ξεριζωμούς. Ο πρώτος ξεριζωμός συντελέστηκε στην έναρξη του Α΄ Βαλκανικού πολέμου όταν κατέφυγε για λίγα χρόνια σε βουλγαρικό έδαφος ενώ ο δεύτερος επήλθε το 1923 όταν με την ανταλλαγή των πληθυσμών εκδιώχθηκε από τον τόπο του, εξαναγκάστηκε να αποποιηθεί όλη την περιουσία του και να αρχίσει και πάλι από το μηδέν τη ζωή του στην Ελλάδα.

Αρκετά χρόνια μετά το γάμο του με την Βασιλική Ζηλιάσκου, η μεγάλη κόρη της οικογένειάς τους, η Ευαγγελία, παντρεύτηκε τον Χρήστο Αγγελή από το ίδιο χωριό και απέκτησαν τέσσερα παιδιά, την Μαλάμω, την Βασιλκώ, την Ζωή και τον Δημήτρη, ενώ ο Πέτρος και η Ιωάννα, μην έχοντας καμία συγγένεια εξ αίματος, παντρεύτηκαν και απέκτησαν πέντε παιδιά, την Σταματία, την Αναστασία, την Βασιλική, τον Παναγιώτη και τον Νικόλαο.

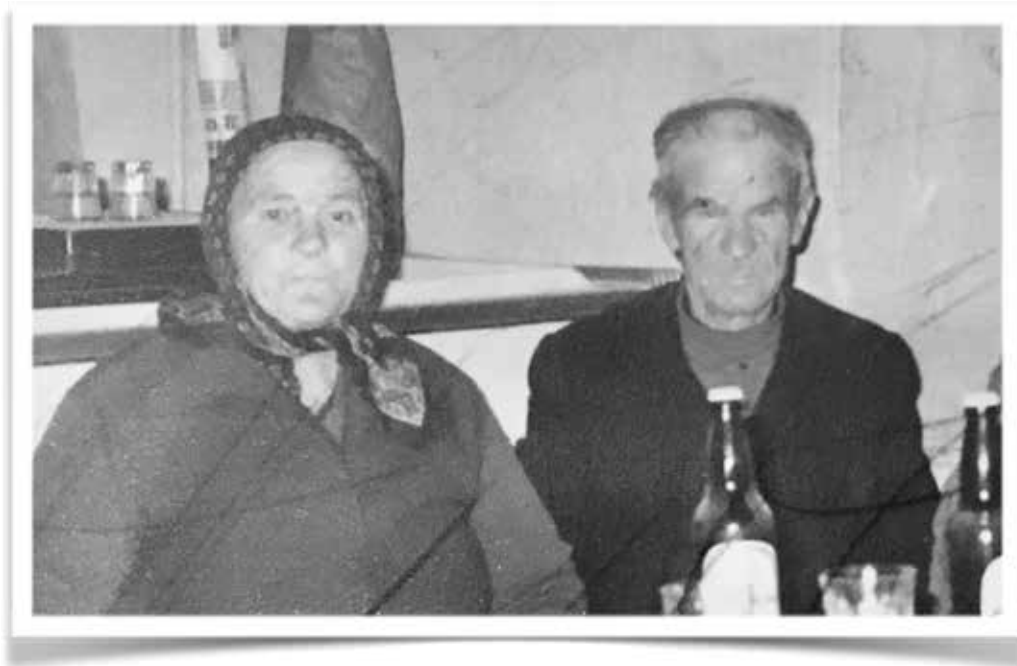
Εικόνα 9. Ο Νικόλαος Βασιλειάδης σε νεαρή ηλικία πάνω σε ένα από τα λίγα ποδήλατα της εποχής (Πηγή: αρχείο Ι. Βασιλειάδου).

Οι ρίζες της Οικογένειας Βασιλειάδη μέσα από την ανάλυση DNA

Για την εξακρίβωση της καταγωγής των προγόνων της οικογένειας Βασιλειάδη, πραγματοποιήθηκε ανάλυση DNA από την 23andMe σε έναν από τους απογόνους της, συγκεκριμένα στον μικρότερο υιό της Ιωάννας και του Πέτρου, τον Νικόλαο Βασιλειάδη. Η 23andMe είναι μία ιδιωτική εταιρεία βιοτεχνολογίας και προσωπικής γονιδιοματικής η οποία έχει την έδρα της στην Καλιφόρνια των Η.Π.Α. Παρέχει πληροφορίες τόσο για την προδιάθεση του ατόμου σε ορισμένες ασθένειες όσο και πληροφορίες για την γενετική συσχέτισή του με συγκεκριμένους πληθυσμούς.

Βάσει των αποτελεσμάτων φαίνεται ότι πρόγονοι του Νικόλαου Βασιλειάδη κατά τα τελευταία 200 χρόνια εντοπίζονται με 92,7% πιθανότητα και βαθμό εμπιστοσύνης 80% στη Βουλγαρία και στην Ελ-

λάδα. Με ποσοστό κάτω του 1% και περισσότερο από 5 γενιές στο παρελθόν, πρόγονοί του βρέθηκαν τόσο στην Ανατολική Μεσόγειο όσο και ανάμεσα στους Ασκεναζί, ενώ παρατηρήθηκε και γενετική συγγένεια με πληθυσμούς που βρίσκονται στην κεντρική και νότιο Ασία με ποσοστό 0,2%.

Εικόνα 10. Η Ιωάννα και ο Πέτρος Βασιλειάδης στη βάπτιση της εγγονής τους Ιωάννας του Νικολάου, το 1979 (Πηγή: αρχείο Ι. Βασιλειάδου).

Επίλογος

Η ιστορία της οικογένεια Βασιλειάδη και ο τρόπος με τον οποίο αναδύθηκε από την συνένωση των επιζησάντων μελών τριών διαφορετικών οικογενειών, είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα των όσων βίωσαν οι άνθρωποι κατά τα ταραχώδη χρόνια από το 1912 έως το 1923, αλλά και του σθένους που είχαν να επιβιώσουν στηρίζοντας ο ένας τον άλλον. Πάρα τον πόλεμο, τη φτώχεια, τις αρρώστιες, τον ξεριζωμό και την απώλεια, κατάφεραν ως πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη, μόνο με όση περιουσία μπόρεσαν να κουβαλήσουν, να κάνουν μια καινούρια αρχή σε ένα νέο τόπο και να τον αποκαλέσουν σπίτι τους.

Βιβλιογραφία

- Anadolu Agency, (2015). The surname law: A profound change in Turkish history. Daily Sabah. Available: <https://www.dailysabah.com/feature/2015/06/22/the-surname-law-a-profound-change-in-turkish-history>
- McGrew, R. (1960). The first cholera epidemic and social history. Bulletin of the History of Medicine, Vol. 34, No. 1, pp. 61-73.
- Onion, A., Sullivan, M., Mullen, M. (2020). Cholera. History. Available: <https://www.history.com/topics/inventions/history-of-cholera>
- Riedel, S. (2005). Edward Jenner and the History of Smallpox and Vaccination. Baylor University Medical Center Proceedings, Vol. 18, No.1, pp. 21-25.

Αφηγηματικές μαρτυρίες

Βασιλειάδης Νικόλαος

Βασιλειάδου Θεοπούλα

Μπεχτσούδη Βασιλική

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΟΙ ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

Βασιλική Μουχταρίδου και Δήμητρα Παρασχίδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι παιδικοί σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας αποτελούν ζωτικό κομμάτι της κοινωνίας μας, έχουν χαρακτήρα πολυδιάστατο και συνιστούν τη δύναμη, την αισιοδοξία και την ελπίδα για το μέλλον. Από την ίδρυση του πρώτου παιδικού σταθμού στη Νέα Ορεστιάδα έως και σήμερα οι παιδικοί σταθμοί δήμου μας έχουν γνωρίσει αρκετές αλλαγές ως προς τη διοικητική, υπηρεσιακή και κτιριακή τους κατάσταση, τον αριθμό των νηπίων και του προσωπικού. Οι παιδικοί σταθμοί του δήμου μας, σήμερα, ως δομές, ανέρχονται στους εννέα, ενώ ως κτιριακές εγκαταστάσεις στους εφτά. Εντός των παιδικών σταθμών εφαρμόζεται ημερήσιο πρόγραμμα εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που εξασφαλίζει την αρμονική νοητική και ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών. Το παιδαγωγικό πρόγραμμα των σταθμών σχεδιάζεται λαμβάνοντας υπόψη τη μοναδικότητα, τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα κάθε παιδιού αλλά και τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε ηλικίας. Βασίζεται στην παιδοκεντρική προσέγγιση που έχουν θέσει μεγάλοι παιδαγωγοί όπως η Μοντεσσόρι, ο Πιαζέ, κ.ά. Στο καθημερινό πρόγραμμα των παιδικών σταθμών παρέχεται ημερήσια διατροφή. Το διαιτολόγιο καθορίζεται από αποφάσεις του Υπουργείου Υγείας.

Λέξεις κλειδιά: Παιδικοί σταθμοί, Δήμος Ορεστιάδας, πρόγραμμα εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, παιδοκεντρική προσέγγιση

Εισαγωγή

Οι παιδικοί σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας αποτελούν κομμάτι της ιστορίας του θεσμού των παιδικών σταθμών στην Ελλάδα. Οργανωμένοι χώροι προσχολικής αγωγής βοηθούν στη σωματική, νοητική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών ηλικίας 2,5 ετών έως τη φοίτησή τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Σύμφωνα με την UNESCO, είναι ανάγκη να εξασφαλιστεί στο παιδί από την πιο μικρή του ηλικία, εκπαίδευση κατάλληλη για την πνευματική, ηθική και σωματική εξέλιξη (Προσχολική Αγωγή 2021). Οι παιδικοί σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας ακολουθώντας μία πορεία πολλών ετών στο κοινωνικό γίγνεσθαι του Δήμου Ορεστιάδας στηρίζουν την οικογένεια και προσφέρουν ένα περιβάλλον δομημένο και οργανωμένο κατάλληλα γι' αυτή την ηλικία.

Ιστορική εξέλιξη του θεσμού

Ο θεσμός των παιδικών σταθμών συνιστά τη συνέχεια των ιδρυμάτων κοινωνικής πρόνοιας του παρελθόντος. Οι παιδικοί σταθμοί αποτελούν κυρίως δομές αγωγής και φροντίδας για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους (1829) με τα πρώτα ιδρύματα πρόνοιας έως και σήμερα με τη λειτουργία των σύγχρονων παιδικών σταθμών ο θεσμός αυτός έχει αποτελέσει το κύτταρο της κοινωνίας παράλληλα με την οικογένεια ικανοποιώντας ανάγκες παιδαγωγικές, ιστορικές και κοινωνικές (ορφανά παιδιά, φτωχά παιδιά, παιδιά εργαζόμενων ή άνεργων μητέρων, παιδιά άγαμων μητέρων, παιδιά πολύτεκνων οικογενειών κ.ά.).

Ο Ιωάννης Καποδίστριας έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στο θεσμό της παιδικής προστασίας στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Παράδειγμα της ευαισθησίας του Κυβερνήτη αποτελεί το ορφανοτροφείο που ιδρύθηκε στην Αίγινα το 1829 (Καποδίστριας χ.χ.).

Τον Σεπτέμβριο του 1859 ιδρύθηκε το Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών με σκοπό τη φιλοξενία και περίθαλψη των εγκαταλελειμμένων βρεφών και νηπίων, την αποκατάστασή τους καθώς και την προστασία της μητέρας (έγγαμης και άγαμης) (Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών 2015).

Με πρωτοβουλία της Αικ. Λασκαρίδου ιδρύθηκε ο πρώτος παιδικός σταθμός από την «Ένωσιν των Ελληνίδων» στην Αθήνα, το 1901 (Χαριτάτος 1998). Το 1914 ιδρύθηκε το ΠΚΠΑ (Πατριωτικό Ίδρυμα

Κοινωνικής Πρόνοιας & Αντιλήψεως), το οποίο ανέλαβε αρχικά τη φροντίδα θυμάτων πολέμου, όμως αργότερα εξελίχθηκε σε προνοιακό φορέα για τη φροντίδα και την προστασία του παιδιού.

Η επίσημη αναγνώριση των παιδικών σταθμών από το κράτος έγινε το 1926 (με Ν.Δ. 27-12-1926 Περί Εθνικών Παιδικών Σταθμών) ιδρύοντας πειραματικά ένα μικρό αριθμό παιδικών σταθμών. Στη συνέχεια, κατά την περίοδο του εμφυλίου και μετά ιδρύθηκαν τα Εθνικά Αγροτικά Νηπιοτροφεία (ΕΑΝ) με το Ν.Δ 1316/1942 κυρίως σε παραμεθόριες περιοχές. Από το 1965 έως το 1987 παρατηρείται αύξηση δημιουργίας ιδρυμάτων προσχολικής αγωγής και οι παιδικοί σταθμοί υπήχθησαν στη Διεύθυνση Παιδικής Προστασίας του Υπουργείου Υγείας & Πρόνοιας. Το 1973 τα ΕΑΝ μετατράπηκαν σε Εθνικούς Αγροτικούς Παιδικούς Σταθμούς (ΕΑΠΣ). Το 1984 οι ΕΑΠΣ μετονομάστηκαν σε Κρατικούς Παιδικούς Σταθμούς (ΚΠΣ). Τέλος, το 1994 η τότε ελληνική κυβέρνηση ακολουθώντας ευρωπαϊκές εντολές αλλά και θέλοντας να διευθετήσει διάφορα θέματα που είχαν προκύψει μεταβίβασε τους δημόσιους παιδικούς σταθμούς από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α), στο Υπουργείο Εσωτερικών. Μετά την ψήφιση του σχετικού νόμου (ΦΕΚ 90/Α/1994, άρθρο 42 του Ν. 2218/1994 & Π.Δ. 231/Α/19957 άρθρο 9 του Ν. 2503/1997) οι δήμοι και οι κοινότητες ανέλαβαν την οργάνωση και διαχείριση αυτών των δομών ή τα ενσωμάτωσαν στις δικές τους δομές υπό την εποπτεία Νομικών Προσώπων με εσωτερικούς κανονισμούς λειτουργίας που θα λαμβάνουν υπόψη τον Πρότυπο Κανονισμό Λειτουργίας Δημοτικών και Κοινοτικών Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών. Οι εσωτερικοί κανονισμοί λειτουργίας θα ψηφίζονται από το Διοικητικό Συμβούλιο κάθε Νομικού Προσώπου.

Οι παιδικοί σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας

Ίδρυση

Με τη δημιουργία του «καλλικρατικού» Δήμου Ορεστιάδας (Ν. 3852/2010) οι «Παιδικοί Σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας» αποτελούν τμήμα του Νομικού Προσώπου του Δήμου Ορεστιάδας με την επωνυμία «Κέντρο Κοινωνικής Προστασίας Αλληλεγγύης και Αθλητισμού Δήμου Ορεστιάδας», το οποίο συστάθηκε το 2011 (ΦΕΚ 815/10-5-2011) με τη συγχώνευση όλων των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ) του Δήμου Ορεστιάδας και με δικό του οργανισμό εσωτερικής υπηρεσίας (ΦΕΚ 1827/8-6-2012/ΤΒ).

Οι παιδικοί σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας είναι οι εξής:

- Ο **Α΄ Παιδικός Σταθμός**, ο οποίος ιδρύθηκε ως Εθνικός Παιδικός Σταθμός Ορεστιάδας και στεγάστηκε σε ενοικιαζόμενο κτήριο στην οδό Σοφοκλέους 2 (ΦΕΚ ίδρυσης 98/Α/23-08-1982). Η έναρξη λειτουργίας του έγινε το 1984. Από τον Ιανουάριο του 2021 ο σταθμός μεταφέρθηκε και συστεγάστηκε με το Β΄ Παιδικό Σταθμό.

Εικόνα 1. Β΄ Παιδικός Σταθμός Δήμου Ορεστιάδας. Αρχείο Βασιλικής Μουχαρίδου, 2021.

- Ο **Β΄ Παιδικός Σταθμός**, ο οποίος ιδρύθηκε ως Εθνικό Αγροτικό Νηπιοτροφείο Ορεστιάδας (ΦΕΚ ίδρυσης 146/Α/17-09-1962) και στεγάστηκε σε ενοικιαζόμενο κτήριο στη οδό 11ης Διλ. Μηχανικού 47 μέχρι την ανέγερση ιδιόκτητου κτηρίου. Με απόφαση νομάρχη (Υπ. Αρ. Πράξεως 520923/22-5-1973) παραχωρήθηκε οικόπεδο κι έγινε η ανέγερση ιδιόκτητου κτηρίου στην οδό Περικλέους 20. Ο Β΄ Παιδικός Σταθμός στεγάζεται εκεί ως και σήμερα.
- Ο **Γ΄ Παιδικός Σταθμός** ιδρύθηκε ως Γ΄ Κρατικός Παιδικός Ορεστιάδας (ΦΕΚ ίδρυσης 154/Α/10-10-1984) και στεγάστηκε σε ενοικιαζόμενο κτήριο στην οδό Πατρ. Γρηγορίου με Μουρούζη. Ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1986 και μεταφέρθηκε σε καινούριο ιδιόκτητο κτήριο στην οδό Πατρ. Γρηγορίου με Μάρκου Μπότσαρη το Σεπτέμβριο του 2003. Η ανέγερση του καινούριου κτηρίου έγινε με χρηματοδότηση από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (Απ. Ένταξης 2435/54/22-5-2002) κατά την προγραμματική περίοδο ΕΣΠΑ 2000-2006.

Εικόνα 2. Γ΄ Παιδικός Σταθμός Δήμου Ορεστιάδας. Αρχείο Βασιλικής Μουχαρίδου, 2021.

- Ο **Δ΄ Παιδικός Σταθμός** ιδρύθηκε ως Κρατικός Βρεφονηπιακός Σταθμός Ορεστιάδας (ΦΕΚ ίδρυσης 610/Α/08-05-1986) και στεγάστηκε σε ενοικιαζόμενο κτήριο στην οδό Ορφέως 6. Ξεκίνησε να λειτουργεί το 1991. Από τον Σεπτέμβριο του 2020 ο παιδικός σταθμός μεταφέρθηκε και συστεγάστηκε με τον Γ΄ Παιδικό Σταθμό.
- Ο **Παιδικός Σταθμός Κλεισσοús** ξεκίνησε τη λειτουργία του τον Μάιο του 2007 (Άδεια ίδρυσης και λειτουργίας με την υπ.αριθμ.1338/20-4-2007 απόφαση του Νομάρχη Έβρου), στεγάστηκε σε ιδιόκτητο κτήριο στην οδό Βιζβύζη 1 και υλοποιήθηκε από την Αναπτυξιακή Εταιρεία Ν. Ορεστιάδας Α.Ε. Το συγκεκριμένο έργο εντάχθηκε στο ευρύτερο πλαίσιο σχεδιασμού για την υλοποίηση ολοκληρωμένων δράσεων αστικής ανάπτυξης στο Δήμο Ορεστιάδας. Ο τίτλος του υποέργου ήταν: «Λειτουργία παιδικού σταθμού στην περιοχή Κλεισσώ στα πλαίσια του ολοκληρωμένου προγράμματος αστικής ανάπτυξης. Ο παιδικός σταθμός ήταν υπό την αιγίδα της Αναπτυξιακής Εταιρείας Ν. Ορεστιάδας από 1-5-2007 έως 31-8-2009. Από 1-9-2009 ο παιδικός σταθμός μεταφέρεται στη ΔΗΚΕΠΑΟ. Με τη μεταφορά του στη ΔΗΚΕΠΑΟ ο παιδικός σταθμός εντάσσεται στο πρόγραμμα Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής της Εργατικής Εστίας η οποία είναι φορέας διαχείρισης του προγράμματος. Το πρόγραμμα αυτό ήταν συγχρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλους πόρους. Από 1-9-2010 ο φορέας διαχείρισης του προγράμματος Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής είναι πλέον η Ε.Ε.Τ.Α.Α η οποία το υλοποιεί ως και σήμερα. Από τον Ιανουάριο του 2021 ο Παιδικός Σταθμός Κλεισσοús εντάχθηκε στο τμήμα «Παιδικοί Σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας» του Κέντρου Κοινωνικής Προστασίας Αλληλεγγύης & Αθλητισμού Δήμου Ορεστιάδας (Κ.Κ.Π.Α.Α.Δ.Ο) και από ιδιωτικού δικαίου που ήταν μέχρι τότε έγινε δημοσίου δικαίου.

Εικόνα 3. Παιδικός Σταθμός Κλεισσοús. Αρχείο Βασιλικής Μουχαρίδου, 2021.

- Ο **Παιδικός Σταθμός Βύσσας** ιδρύθηκε το 1969 (ΦΕΚ ίδρυσης 75/Α/30-04-1969) με την επωνυμία «Εθνικός Παιδικός Σταθμός Νέας Βύσσας» και στεγάζεται από τότε έως σήμερα σε ιδιόκτητο κτήριο.

Εικόνα 4. Παιδικός Σταθμός Βύσσας. Αρχείο Βασιλικής Μουχαρίδου, 2021.

- Ο **Παιδικός Σταθμός Ριζίων** (πρώην Σπίτι Παιδιού Ριζίων) ιδρύθηκε το 2003 (ΦΕΚ ίδρυσης 671/Β/29-05-2003) με τη σύσταση Ν.Π.Δ.Δ στο Δήμο Βύσσας με την επωνυμία «ΚΕ.Φ.Ο. Ριζίων» και στεγάζεται από τότε έως σήμερα σε ιδιόκτητο κτήριο.

Εικόνα 5. Παιδικός Σταθμός Ριζίων. Αρχείο Βασιλικής Μουχαρίδου, 2021.

- Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε στην περιοχή και ο **Παιδικός Σταθμός Καστανεών** του οποίου έγινε αναστολή λειτουργίας κατά το σχολ. έτος 2013-14. Ιδρύθηκε το 1976 ως Αγροτικός Παιδικός Σταθμός και η λειτουργία του ξεκίνησε το 1977 σε κτήριο που παραχώρησε η εκκλησία στην κοινότητα με σκοπό τη στέγαση του παιδικού σταθμού.
- Ο **Παιδικός Σταθμός Κυπρίνου** ιδρύθηκε ως «Εθνικών Αγροτικών Νηπιοτροφείων Μηλέας Κυπρίνου» με έδρα τον οικισμό Μηλέας Κυπρίνου Έβρου (ΦΕΚ ίδρυσης 76/Α/30-04-1969) και στεγάστηκε σε ιδιόκτητο κτήριο. Το 1974 (ΦΕΚ 139/Α/21-5-1974) ο παιδικός σταθμός μεταφέρθηκε στην έδρα της κοινότητας Κυπρίνου του Ν. Έβρου με την ονομασία «Εθνικός Αγροτικός Παιδικός Σταθμός Κυπρίνου». Ο Παιδικός Σταθμός μετά τη μεταφορά του στεγάστηκε σε ενοικιαζόμενο κτήριο μέχρι το 2012. Το ίδιο έτος μεταφέρθηκε σε ιδιόκτητο κτήριο του Δήμου Κυπρίνου (Συμβολαιογραφική πράξη αγοράς 28-8-2008). Τα εγκαίνιά του έγιναν στις 4-5-2012.

Εικόνα 6. Παιδικός Σταθμός Κυπρίνου. Αρχείο Βασιλικής Μουχαρίδου, 2021.

- Ο Παιδικός Σταθμός Δικαίων (πρώην « Παιδικός Σταθμός Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας Δικαίων»), ο οποίος συστάθηκε σε Νομικό Πρόσωπο στο Δήμο Τριγώνου Ν. Έβρου με την επωνυμία «Δημοτικός Παιδικός Σταθμός Δήμου Τριγώνου» με έδρα τα Δίκαια (ΦΕΚ ίδρυσης 1373/Β/25-09-2003). Ο παιδικός σταθμός στεγάζεται σε ενοικιαζόμενο κτήριο.

Εικόνα 7. Παιδικός Σταθμός Δικαίων. Αρχείο Βασιλικής Μουχαρίδου, 2021.

Οι κρατικοί παιδικοί σταθμοί Ορεστιάδας (Α΄, Β΄, Γ΄, και Δ΄) μεταβιβάστηκαν στον Δήμο Ορεστιάδας το 1997 (ΦΕΚ 1122/18-12-1997 τεύχος β΄) και συγχωνεύτηκαν και συστάθηκαν σε ενιαίο Δημοτικό Νομικό Πρόσωπο με την επωνυμία «Παιδικοί-Βρεφονηπιακοί Σταθμοί Ν. Ορεστιάδας» (ΦΕΚ 2309/31-12-1999, τεύχος β΄). Ο Κρατικός Παιδικός Σταθμός Ν. Βύσσας μεταβιβάστηκε στο Δήμο Ν. Βύσσας το 1999 (ΦΕΚ 487/29-4-1999) και συστάθηκε σε Νομικό Πρόσωπο με την επωνυμία «Δημοτικός Παιδικός Σταθμός Ν. Βύσσας» (ΦΕΚ 1553/3-8-1999 τεύχος β΄) και ο Κρατικός Παιδικός Σταθμός Κυπρίνου συστάθηκε σε Νομικό Πρόσωπο με την επωνυμία «Δημοτικός Παιδικός Σταθμός Κυπρίνου» (ΦΕΚ 487/27-4-2001 τεύχος β΄). Επίσης, με τον ίδιο τρόπο έγινε η συγχώνευση των Νομικών Προσώπων του Δήμου Τριγώνου (ΚΑΠΗ, Δημοτικός Παιδικός Σταθμός και Κέντρο Κοινωνικής Φροντίδας) σε ένα Δημοτικό Νομικό Πρόσωπο με την επωνυμία «Κέντρο κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Τριγώνου» (ΦΕΚ 1947/Β΄/30-12-2003).

Παρακάτω θα δούμε έναν ενδεικτικό πίνακα με τον αριθμό των νηπίων στους παιδικούς σταθμούς κατά την τελευταία δεκαετία:

	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	Σύνολο
Α΄	34	34	34	29	29	32	27	26	10	255
Β΄	42	44	39	41	41	46	35	31	45	364
Γ΄	38	42	39	35	35	41	37	35	38	340
Δ΄	34	35	33	34	34	33	32	26	12	273
ΚΛΕΙΣΣΟΥΣ	66	66	65	63	65	52	45	41	47	510
ΒΥΣΣΑΣ	14	10	18	12	12	17	3	10	15	111
ΚΑΣΤΑΝΕΩΝ	7	0	-	-	-	-	-	-	-	7
ΡΙΖΙΩΝ	14	12	5	12	12	12	12	5	14	98
ΚΥΠΡΙΝΟΥ	5	7	11	10	10	9	4	4	5	65
ΔΙΚΑΙΩΝ	13	4	6	12	12	21	8	6	4	86
	267	254	250	248	250	263	203	184	190	2109

Στοιχεία από το Αρχείο του Κ.Κ.Π.Α.Α.Ο. Επεξεργασία από τη Βασιλική Μουχαρίδου.

Η λειτουργία των παιδικών σταθμών Δήμου Ορεστιάδας

Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας

• Σκοπός και ρόλος των παιδικών σταθμών

Σύμφωνα με τον Πρότυπο Κανονισμό Λειτουργίας Δημοτικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών (ΦΕΚ 4249/2017) στόχος των παιδικών σταθμών είναι να παρέχουν προσχολική αγωγή και διαπαιδαγώγηση σύμφωνα με τα πλέον σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα και να βοηθούν τα παιδιά να αναπτυχθούν σωματικά, νοητικά, συναισθηματικά και κοινωνικά.

Επίσης, οι παιδικοί σταθμοί διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ομαλή μετάβαση των παιδιών προσχολικής ηλικίας από το οικογενειακό στο σχολικό αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό και εκπαιδευτικό περιβάλλον, αλλά και στη διευκόλυνση των εργαζόμενων και άνεργων γονέων.

• Εγγραφές νηπίων

Δικαίωμα εγγραφής στους δημοτικούς παιδικούς σταθμούς έχουν όλα τα παιδιά εκτός από εκείνα που πάσχουν από μεταδοτικά νοσήματα. Η μικρότερη ηλικία εγγραφής των παιδιών στους παιδικούς σταθμούς είναι τα 2,5 έτη, ενώ μπορούν να εγγράφονται και να παραμένουν σ' αυτούς μέχρι την εγγραφή τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση.

Για την εγγραφή επιλέγονται κατά προτεραιότητα τα παιδιά εργαζόμενων γονέων, τα παιδιά ανέργων και τα παιδιά οικονομικά αδύνατων οικογενειών. Οι παιδικοί σταθμοί λειτουργούν πέντε μέρες την εβδομάδα (από Δευτέρα ως και Παρασκευή). Το δε σχολικό έτος αρχίζει την 1η Σεπτεμβρίου και λήγει τη 31η Ιουλίου του επόμενου έτους. Το ωράριο λειτουργίας που εφαρμόζεται σήμερα είναι 7:00-15:00.

Κάθε παιδικός σταθμός ανάλογα με τη δυναμικότητα του συγκροτείται:

α) από τμήμα νηπίων 2,5 ετών-3,5 ετών,

β) από τμήμα νηπίων 3,5 ετών μέχρι την εγγραφή τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση.

Κάθε τμήμα δύναται να φιλοξενεί έως και 25 νήπια.

• Διαιτολόγιο νηπίων

Καθημερινά στα νήπια κάθε σταθμού παρέχεται η απαραίτητη ποιοτικά και ποσοτικά τροφή (πρωινό και μεσημεριανό).

Ως βάση για το ποσοτολόγιο τροφίμων και για το διαιτολόγιο λαμβάνονται τα προτεινόμενα στο άρθρο 4 της υπ' αριθμ. Υ1α/76785/12.10.2017 απόφασης του Υπουργείου Υγείας (Β' 3758).

Τα διαιτολόγια που προσφέρονται στους παιδικούς σταθμούς του Δήμου Ορεστιάδας έχουν σχεδιαστεί από την Εθνική Επιτροπή Διατροφικής Πολιτικής, έχουν ως βάση το μεσογειακό πρότυπο διατροφής και έχουν συνταχθεί σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που δόθηκαν από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (Π.Ο.Υ) και τις εθνικές διατροφικές συστάσεις, όπως αυτές ορίζονται στον Εθνικό Διατροφικό Οδηγό για βρέφη, παιδιά κι εφήβους.

Η επιλογή τροφίμων αφορά φρέσκα, μη επεξεργασμένα, με χαμηλή περιεκτικότητα σε νάτριο, σάκχαρα και λιπαρά. Στόχος μιας ισορροπημένης και υγιεινής διατροφής των νηπίων είναι η υιοθέτηση ενός τρόπου σωστής διατροφής, η προάσπιση της σωματικής τους υγείας και η βελτίωση των μαθησιακών δυνατοτήτων τους.

Ενδεικτικό εβδομαδιαίο διαιτολόγιο για νήπια:

- Καθημερινά φρέσκα φρούτα και γαλακτοκομικά.
- Καθημερινά 1 μερίδα λαχανικού (ωμή ή βραστή σαλάτα, μαγειρεμένα λαχανικά).
- 1 φορά/εβδομάδα ψάρι, όσπρια, λαδερά λαχανικά, κοτόπουλο, κόκκινο κρέας.
- Προτίμηση προϊόντων ολικής άλεσης.
- Αποφυγή τροφών που περιέχουν πρόσθετα σάκχαρα.

• Παρακολούθηση της υγείας των νηπίων

Η παρακολούθηση της υγείας των παιδιών, κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στο σταθμό, αποτελεί υποχρέωση του φορέα στον οποίο ανήκει ο σταθμός και ενεργείται από παιδίατρο ανά 15 ημέρες. Στα αρχεία των παιδικών σταθμών τηρείται φάκελος υγείας του κάθε παιδιού. Επίσης προβλέπεται προληπτικός ιατρικός έλεγχος του προσωπικού του σταθμού, ο οποίος καθορίζεται από τις διατάξεις του άρθρου 3 της υπ' αριθμ. Υ1α/76785/12.10.2017 απόφασης του Υπουργείου Υγείας (Β' 3758).

Παιδαγωγικά προγράμματα

• **Βασικές αρχές**

Στους παιδικούς σταθμούς του Δήμου Ορεστιάδας τα παιδαγωγικά προγράμματα που εφαρμόζονται εξασφαλίζουν την αρμονική νοητική και ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών. Τα προγράμματα αυτά είναι συνεργατικά και παιδοκεντρικά και βασίζονται πάνω σε βασικές θεωρίες μεγάλων παιδαγωγών όπως της Μοντεσσόρι, του Ντιούι, του Ντεκρολί, του Πιαζέ, του Βιγκότσκι, του Μαλαγκούτσι κ.ά. Τα βοηθούν να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους, να εξελιχθούν και να εκφραστούν πολύπλευρα μέσα σε ένα ζωτικό χώρο δράσης. Τα παιδιά παίζουν ενεργά στον κόσμο της μάθησης και της δημιουργίας ξεδιπλώνοντας τα ταλέντα και τις ικανότητες τους. Τα προγράμματα αυτά σχεδιάζονται με διαθεματικές προσεγγίσεις αλλά κατά κύριο λόγο με τη μέθοδο «project», τη μέθοδο της παιδαγωγικής του σχεδίου εργασίας. Η μέθοδος εργασίας με τη λογική του σχεδίου αφορά άμεσα το μαθητή που γίνεται ο κυρίαρχος ενός παιχνιδιού συγκεκριμένων παρεμβάσεων στο άμεσο και έμμεσο περιβάλλον του με στόχο τη διαδικασία της μάθησης.

Αυτή είναι η αφετηρία και ο μαθητής καλείται να ανακαλύψει, να αναζητήσει, να προβλέψει, να σχεδιάσει και να αποφασίσει ελεύθερα, να ελέγξει και να αξιολογήσει ο ίδιος την εκπαιδευτική δράση που επιθυμεί. Η εκπαιδευτική αυτή δράση είναι μία πορεία του μαθητή προς την αυτόνομη κατάκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων (Μουμουλίδου 2006).

Οι παιδικοί σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας δραστηριοποιούνται μέσα στους χώρους τους που είναι κατάλληλα διαμορφωμένοι και εξοπλισμένοι πλήρως με το ανάλογο παιδαγωγικό υλικό. Μέσα από το εκπαιδευτικό τους γίνεσθαι εμπλουτίζουν τις εμπειρίες των νηπίων από το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, ενισχύοντας τη νοητική τους εξέλιξη, αναπτύσσοντας τη κοινωνικότητά τους και βελτιώνοντας τη σωματική τους ανάπτυξη.

• **Βασικοί άξονες παιδαγωγικού προγράμματος**

1. Γλώσσα
2. Προμαθηματικές έννοιες
3. Περιβαλλοντική αγωγή
4. Ανάπτυξη δημιουργικότητας
5. Παιδική Λογοτεχνία – Ποίηση – Παραμύθι
6. Διαπολιτισμική αγωγή
7. Συναισθηματική αγωγή
8. Εικαστικά
9. Ψυχοκινητική αγωγή
10. Μουσική – Μουσικοκινητική Αγωγή
11. Θεατρική Αγωγή
12. Κουκλοθέατρο
13. Δραματοποίηση
14. Ελεύθερο παιχνίδι
15. Οργανωμένο παιχνίδι
16. Εκπαιδευτικές εκδρομές
17. Επισκέψεις σε Μουσεία, αθλητικούς κι εκπαιδευτικούς χώρους.
18. Διάφορες γιορτές, εκδηλώσεις και ημερίδες.

• **Δράσεις – Εκδηλώσεις**

Κάθε χρόνο το σχολικό έτος ξεκινά με αγιασμό, ενώ σταθερές είναι και οι γιορτές για τα Χριστούγεννα, τις Απόκριες, την 28η Οκτωβρίου και την 25η Μαρτίου, οι οποίες πραγματοποιούνται στους χώρους των παιδικών σταθμών.

Κατά τα παρελθόντα έτη πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις στο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ν. Ορεστιάδας, στο Δημοτικό Κολυμβητήριο, στο Παλιό Κλειστό Στάδιο, στη Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, στο Πολιτιστικό Πολύκεντρο, στο Άλσος Αδριανουπόλεως, στον φούρνο της γειτονιάς κ.α. Επίσης οι παιδικοί σταθμοί στα πλαίσια των διαθεματικών προγραμμάτων τους και των σχεδίων εργασίας δέχτηκαν επισκέψεις από διάφορες υπηρεσίες όπως την αστυνομία, την πυροσβεστική αλλά και από διάφορους επαγγελματίες και καλλιτέχνες όπως γεωπόνους, μελισσοκόμους, κομμωτές, γυμναστές, μουσικούς, ζωγράφους, αφηγητές παραμυθιών κ.ά.

Οι παιδικοί σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας συμμετείχαν στο κάλεσμα του Κέντρου Κοινωνικής Προστασίας Αλληλεγγύης και Αθλητισμού Δήμου Ορεστιάδας για τη δράση «Συγκέντρωση τροφίμων για το Χαμόγελο του παιδιού» το Πάσχα του 2014. Η δράση αφορούσε την πανελλαδική συγκέντρωση και ειδών πρώτης ανάγκης για τα παιδιά και τις οικογένειες τους με σοβαρά προβλήματα διαβίωσης. Η ανταπόκριση τους στο κάλεσμα ήταν άμεση και συγκινητική.

Επίσης, έχουν γίνει εκδηλώσεις, όπως αποκριάτικα πάρτυ (2018 & 2019) και καλοκαιρινές γιορτές (2017 & 2018) σε χώρους εκτός παιδικών σταθμών με τη συμμετοχή του προσωπικού, των παιδιών και των γονέων.

Οι παιδικοί σταθμοί συμμετείχαν στις χριστουγεννιάτικες εκδηλώσεις «Φως Αγγέλων» του Δήμου Ορεστιάδας τα έτη 2016, 2018 και 2019. Επίσης πήραν μέρος στις αποκριάτικες εκδηλώσεις «Τσικνομπουμπούλης» τα έτη 2018, 2019 και 2020.

• **Ημερίδες - Συνέδρια**

Στο πλαίσιο του σχεδιασμού παιδαγωγικών προγραμμάτων και δράσεων οι παιδικοί σταθμοί διοργάνωσαν στο Πολιτιστικό Πολύκεντρο Ν. Ορεστιάδας στις 15-9-2012 ημερίδα με θέμα: «Το παιδί στο επίκεντρο του κόσμου». Συντονίστρια της Ημερίδας ήταν η Δέσποινα Λουλούδη, βρεφονηπιοκόμος και προϊσταμένη του Τμήματος Παιδικών Σταθμών Δήμου Ορεστιάδας και εισηγήτριες η παιδίατρος Θεοδώρα Ναστούλη με θέμα «Λοιμώξεις & Σχολείο», η ψυχολόγος Αθηνά Μόρφη με θέμα «Προβλήματα συμπεριφοράς στην προσχολική ηλικία - Τι μπορούν να κάνουν οι γονείς», η λογοθεραπεύτρια Κυριακή Κουλιούδη με θέμα «Ανάπτυξη λόγου στην προσχολική ηλικία», η διαιτολόγος-διατροφολόγος Ελένη Χαρισίου με θέμα «Διατροφή του παιδιού», η παιδαγωγός Βασιλική Μουχατίδου με θέμα «Η ομαλή ένταξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας από την οικογένεια στον παιδικό σταθμό» και η παιδαγωγός Ελένη Κουλιούδη με θέμα «Βασικές αρχές οργάνωσης προγραμματισμού & δράσης στον Παιδικό Σταθμό».

Επίσης, το τμήμα των Παιδικών Σταθμών πήρε μέρος στην ενημερωτική ημερίδα του Κ.Κ.Π.Α.Α.Δ.Ο «Οι κοινωνικές υπηρεσίες του Κ.Κ.Π.Α.Α.Δ.Ο» με θέμα: «Οι Παιδικοί Σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας» με εισηγήτρια τη Βασιλική Μουχατίδου, προϊσταμένη του τμήματος των παιδικών σταθμών. Η ημερίδα πραγματοποιήθηκε στις 28-11-2018 στο Πολιτιστικό Πολύκεντρο Ν. Ορεστιάδας.

Επίσης, το παιδαγωγικό προσωπικό των παιδικών σταθμών συμμετέχει κάθε χρόνο στο ετήσιο επιμορφωτικό πανελλήνιο ή διεθνές συνέδριο του Πανελληνίου Συνδέσμου Βρεφονηπιαγωγών.

Διοίκηση

Το τμήμα «Παιδικοί Σταθμοί Δήμου Ορεστιάδας» διοικείται από το Διοικητικό Συμβούλιο του Κέντρου Κοινωνικής Προστασίας Αλληλεγγύης και Αθλητισμού Δήμου Ορεστιάδας (Κ.Κ.Π.Α.Α.Δ.Ο) και απαρτίζεται από τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο, τρία μέλη και τα αναπληρωματικά τους.

Κτηριακή υποδομή – διαμόρφωση χώρων

Οι παιδικοί σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας στεγάζονται σε ιδιόκτητα κτήρια εκτός από τον Παιδικό Σταθμό Δικαίων, ο οποίος στεγάζεται σε ενοικιαζόμενο. Όλοι οι παιδικοί σταθμοί είναι προσαρμοσμένοι σύμφωνα με το ΠΔ 99/2017 και διαθέτουν κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους με αίθουσες (αίθουσα απασχόλησης, τραπεζαρία κ.ά.) εξοπλισμένες με έπιπλα ειδικά προσαρμοσμένα στην ηλικία των νηπίων με πλούσιο εποπτικό υλικό, γωνιές δραστηριοτήτων και δημιουργικού παιχνιδιού. Οι βοηθητικοί χώροι (κουζίνα, χώροι υγιεινής κ.ά.) είναι επίσης διαμορφωμένοι και εξοπλισμένοι ανάλογα. Υπάρχει επίσης άυλιος χώρος στον κάθε παιδικό σταθμό για το εξωτερικό παιχνίδι των παιδιών.

Οι χώροι που διαθέτουν οι παιδικοί σταθμοί είναι οι εξής:

- Είσοδος Αναμονή
- Γραφείο διεύθυνσης
- Γραφείο πολλαπλών
- Χώρος προσωπικού
- Μόνωση
- WC/DS προσωπικού-κοινού
- Αίθουσα απασχόλησης νηπίων
- Αίθουσα ύπνου νηπίων
- Τραπεζαρία
- Χώρος wc/λουτρού νηπίων
- Κουζίνα

- Αποθήκη τροφίμων
- Πλυντήριο-σιδερωτήριο
- Ακάθαρτα και είδη καθαριότητας
- Γενική αποθήκη
- Αύλειος χώρος

Προσωπικό

Το προσωπικό που απασχολείται εκάστοτε στους παιδικούς σταθμούς είναι ανάλογο με τον αριθμό των νηπίων και σύμφωνα πάντα με τις ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις. Κάθε τμήμα παιδικού σταθμού στο οποίο απασχολούνται μία/ένας παιδαγωγός και μία/ένας βοηθός εξυπηρετεί έως 25 παιδιά.

Το προσωπικό που τους στελεχώνει είναι: παιδαγωγικό προσωπικό (παιδαγωγός, βοηθός παιδαγωγού), βοηθητικό προσωπικό (μάγειρας/μαγείρισσα, βοηθός μάγειρα/μαγείρισσας ή τραπεζοκόμος, προσωπικό καθαριότητας - βοηθητικών εργασιών), κοινωνικός/-ή λειτουργός, παιδίατρος, διατροφολόγος, ψυχολόγος, οδηγός, νοσηλεύτης/νοσηλεύτρια.

Στους παιδικούς σταθμούς του Κ.Κ.Π.Α.Α.Δ.Ο το παιδαγωγικό προσωπικό ανέρχεται στους δεκαέξι (16) υπαλλήλους και το βοηθητικό στους δεκατέσσερις (15) είτε ως μόνιμοι είτε ως υπάλληλοι ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου (Ι.Δ.Ο.Χ). Επίσης, οι συγκεκριμένοι παιδικοί σταθμοί στελεχώνονται και από προσωπικό άλλων ειδικοτήτων, όπως παιδίατρο, τεχνικό ασφαλείας, ιατρό εργασίας, κοινωνική λειτουργό και ψυχολόγο. Ταυτόχρονα, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, απασχολούνται και άλλοι υπάλληλοι διαφόρων ειδικοτήτων με διαφορετικές σχέσεις εργασίας και με συμβάσεις, των οποίων η χρονική διάρκεια ποικίλει. Επίσης, πολλοί/-ές μαθητές/-τριες του τομέα Υγείας και πρόνοιας – Ευεξίας των ΕΠΑΑ και σπουδαστές –στρίες των ΙΕΚ με ειδικότητα «Βοηθός Βρεφονηπιοκόμων» καθώς και του τμήματος Προσχολικής Αγωγής των Α.Τ.Ε.Ι πραγματοποιούν εργαστηριακή ή πρακτική άσκηση στους χώρους των παιδικών σταθμών.

Οικονομικά

Χρηματοδότηση

Η χρηματοδότηση των παιδικών σταθμών πραγματοποιείται με επιχορήγηση από τον Δήμο καθώς και από το πρόγραμμα που υλοποιείται από την Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Ε.Τ.Α.Α) με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και των 13 Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων. Πρόκειται για τη Δράση «Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής ζωής». Τα νήπια, τα οποία εντάσσονται στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, απολαμβάνουν δωρεάν φιλοξενία στους παιδικούς σταθμούς μέσω voucher.

Τα κριτήρια ένταξης στο πρόγραμμα μετά από μοριοδότηση είναι κοινωνικά, οικονομικά και το συγκεκριμένο πρόγραμμα απευθύνεται σε όλες τις μητέρες, εργαζόμενες και άνεργες. Η πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος και η ανακοίνωση υποβολής των αιτήσεων γίνεται κάθε χρόνο περίπου τους μήνες Μάιο και Ιούνιο.

Οι παιδικοί σταθμοί του Κ.Κ.Π.Α.Α.Δ.Ο εντάχθηκαν στο πρόγραμμα από το σχολικό έτος 2012-13. Ο Παιδικός Σταθμός Κλεισσούς εντάχθηκε στο συγκεκριμένο πρόγραμμα το σχολικό έτος 2010-11, όπως και ο Παιδικός Σταθμός Κυπρίνου.

Κατά τα σχολικά έτη 2010-11 και 2011-12 ο Παιδικός Σταθμός Κλεισσούς είχε συνολικό αριθμό ωφελούμενων νηπίων 128. Από το σχολικό έτος 2007-8 έως και το 2009-10 η φιλοξενία των νηπίων στον εν λόγω Παιδικό Σταθμό χρηματοδοτούνταν από πρόγραμμα της Εργατικής Εστίας. Ο Παιδικός Σταθμός Κυπρίνου κατά το σχολικό έτος 2010-11 είχε συνολικό αριθμό ωφελούμενων νηπίων 6, ενώ τη σχολική χρονιά 2011-12 το συγκεκριμένο πρόγραμμα δεν πραγματοποιήθηκε.

Από το σχολικό έτος 2012-13 έως και το τρέχον σχολικό έτος ο συνολικός αριθμός των ωφελούμενων νηπίων στους παιδικούς σταθμούς του Δήμου Ορεστιάδας με voucher μέσω Ε.Ε.Τ.Α.Α ανέρχεται σε 1243 νήπια, ενώ μόνο για το σχολικό έτος 2020-21 τα ωφελούμενα νήπια είναι 153.

Τροφεία

Από τις οικογένειες των φιλοξενούμενων παιδιών, εφόσον η μητέρα τους δεν εντάσσεται στη Δράση «Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής ζωής», προβλέπεται η καταβολή μηνιαίας οικονομι-

κής εισφοράς (τροφείων), σύμφωνα με την οικονομική τους δυνατότητα. Σε κάθε περίπτωση το ποσό που καταβάλλεται είναι συμβολικό. Η καταβολή τροφείων ξεκίνησε από τη στιγμή που οι κρατικοί παιδικοί σταθμοί μεταβιβάστηκαν από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας στο Υπουργείο Εσωτερικών. Μέχρι τότε η φιλοξενία των νηπίων στους παιδικούς σταθμούς ήταν δωρεάν.

Εκσυγχρονισμός

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικά βήματα για τον εκσυγχρονισμό των παιδικών σταθμών του Δήμου Ορεστιάδας ως προς τις κτιριακές εγκαταστάσεις αλλά και τον παιδαγωγικό και γενικότερο εξοπλισμό. Οι παρεμβάσεις της διοίκησης είναι καθημερινές και στοχεύουν στην ασφαλή και ευχάριστη φιλοξενία των νηπίων. Η ένταξή τους στο έργο με τίτλο «Επιχορήγηση των Δήμων και των Νομικών Προσώπων αυτών για προσαρμογή λειτουργούντων δημοτικών βρεφικών, παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών στις προδιαγραφές του νέου θεσμικού πλαισίου αδειοδότησης σύμφωνα με τις διατάξεις του Π.Δ. 99/2017» με το ποσό των 50.000 € περίπου για κάθε σταθμό δίνει νέες προοπτικές για τη λειτουργία των παιδικών σταθμών. Επίσης, η ένταξη των παιδικών σταθμών Βύσσας και Ριζίων στο Τοπικό Πρόγραμμα CLLD /LEADER ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΒΡΟΥ, που αφορά τη Στήριξη για τη δημιουργία, βελτίωση ή επέκταση τοπικών βασικών υπηρεσιών για τον αγροτικό πληθυσμό καθώς και των σχετικών υποδομών (π.χ. παιδικοί σταθμοί, αγροτικά ιατρεία κ.λπ.) έχει ως στόχο την προμήθεια και τοποθέτηση εξοπλισμού παιδικών χαρών στους αύλειους χώρους των παραπάνω παιδικών σταθμών. Τέλος, στην ασφαλή και αποδοτική λειτουργία όλων των παιδικών σταθμών συντελεί και η μελέτη και τοποθέτηση συστήματος πυρασφάλειας.

Επίλογος

Στον παιδικό σταθμό το παιδί κάνει τα πρώτα του εκατό βήματα αυτονομίας γιατί απομακρύνεται από τους δεσμούς της οικογένειας και αποκτά νέες εμπειρίες και γνώσεις στο πρώτο του σχολείο. Μέσα από τη λειτουργία τους οι παιδικοί σταθμοί του Δήμου Ορεστιάδας, εδώ και 60 χρόνια, στηρίζουν καθημερινά την οικογένεια και συμβάλλουν στην ισορροπημένη ανάπτυξη των παιδιών σε ψυχοκοινωνικό, νοητικό και σωματικό επίπεδο. Η προσφορά των παιδικών σταθμών του Δήμου Ορεστιάδας αποδεικνύεται σήμερα περισσότερο πολύτιμη από ποτέ. Με τη συνεισφορά του προσωπικού και της διοίκησης του Κ.Κ.Π.Α.Α.Δ.Ο οι παιδικοί σταθμοί παρέχουν ένα σύγχρονο περιβάλλον προσχολικής αγωγής άρτια δομημένο και πλούσιο σε ερεθίσματα έτσι ώστε τα παιδιά να μπορούν να διοχετεύουν τη δημιουργικότητά τους και να εκφράζονται ελεύθερα, να εμπλουτίζουν τις εμπειρίες τους, να καλλιεργούν τις αισθήσεις τους, να οργανώνουν τις πράξεις του (νοητικές και κινητικές), να συνειδητοποιούν τη σχέση αλληλεπίδρασης ατόμου και ομάδας, να αναπτύσσουν πρωτοβουλίες και δεξιότητες αυτοελέγχου, να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους, να καλλιεργούν διαπροσωπικές σχέσεις, να κατανοούν και να σέβονται τη διαφορετικότητα, να αποκτούν υπευθυνότητα σε ό,τι αναλαμβάνουν, να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν, να μην κάνουν τίποτα χωρίς παιχνίδι, να είναι πολίτες του σήμερα και όχι μόνο του αύριο.

Και ας κλείσουμε με μερικούς στίχους από το ποίημα του παιδαγωγού Loris Malaguzzi «Αποκλείεται. Οι Εκατό υπάρχουν!» (Edwards κ.ά. 2003):

.....
*Το παιδί έχει εκατό γλώσσες,
εκατό χέρια, εκατό σκέψεις,
εκατό τρόπους σκέψης, παιχνιδιού, ομιλίας.
Εκατό, πάντα εκατό τρόπους
να ακούει, να θαυμάζει, να αγαπά.
Εκατό χαρές για
να τραγουδά και να καταλαβαίνει.
Εκατό κόσμους να ανακαλύπτει.
Εκατό κόσμους να εφευρίσκει.
Εκατό κόσμους να ονειρεύεται.
Το παιδί έχει εκατό γλώσσες
(και εκατό, εκατό, εκατό ακόμη...)*
.....

Βιβλιογραφία

- Edwards, C. Candini, L. Forman, G. Reggio Emilia (2003). Οι χίλιες γλώσσες των παιδιών προσχολικής ηλικίας. 3η Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Μουμουλίδου, Μ. (2006). Η Παιδαγωγική του Σχεδίου Εργασίας στην Προσχολική Εκπαίδευση: Θεωρητικό Πλαίσιο και Πράξη. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Χαριτάτος, Χ. (1998). Το Ελληνικό Νηπιαγωγείο και οι Ρίζες του: Συμβολή στην Ιστορία της Προσχολικής Αγωγής. Αθήνα: Gutenberg.

Διαδίκτυο

- Προσχολική Αγωγή (χ.χ.). Διαθέσιμο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%AE.
- Καποδίστριας (χ.χ.). Διαθέσιμο: <https://kapodistrias.digitalarchive.gr/monuments.php?type=%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B9%CF%84%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE&id=12&pgnum=0>. Ανακτήθηκε 16-7-2021.
- Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών (2015). Δήμος Αθηναίων. 30 Ιουνίου. Διαθέσιμο: <https://www.dbda.gr/index.php/dba/istoria>

Αρχεία-Νόμοι

ΑΡΧΕΙΟ ΔΗ.ΚΕ.ΠΑ.Ο

ΑΡΧΕΙΟ Κ.Κ.Π.Α.Α.Δ.Ο

Απ. Ένταξης 2435/54/22-5-2002

Απόφαση του Νομάρχη Έβρου υπ.αριθμ.1338/20-4-2007

Απόφαση του Υπουργείου Υγείας άρθρο 3 της υπ' αριθμ. Υ1α/76785/12.10.2017. Β'3758

Απόφαση του Υπουργείου Υγείας άρθρο 4 της υπ' αριθμ. Υ1α/76785/12.10.2017. Β'3758

N. 3852/2010

N.Δ 1316/1942

N.Δ. 27-12-1926 Περί Εθνικών Παιδικών Σταθμών

Π.Δ.231/Α/19957 άρθρο 9 του Ν. 2503/1997

ΠΔ 99/2017

Συμβολαιογραφική πράξη αγοράς 28-8-2008

Υπ. Αρ. Πράξεως 520923/22-5-1973

ΦΕΚ 1122/18-12-1997 τεύχος β'

ΦΕΚ 139/Α/21-5-1974

ΦΕΚ 146/Α/17-09-1962

ΦΕΚ 154/Α/10-10-1984

ΦΕΚ 1553/3-8-1999 τεύχος β'

ΦΕΚ 1827/8-6-2012/TB

ΦΕΚ 1947/Β'/30-12-2003

ΦΕΚ 2309/31-12-1999, τεύχος β'

ΦΕΚ 4249/2017

ΦΕΚ 487/27-4-2001 τεύχος β'

ΦΕΚ 487/29-4-1999

ΦΕΚ 610/Α/08-05-1986

ΦΕΚ 671/Β/29-05-2003

ΦΕΚ 75/Α/30-04-1969

ΦΕΚ 76/Α/30-04-1969

ΦΕΚ 815/10-5-2011

ΦΕΚ 90/Α/1994, άρθρο 42 του Ν 2218/1994

ΦΕΚ 98/Α/23-08-1982

ΦΕΚ ίδρυσης 1373/Β/25-09-2003

1^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ – ΚΥΡΙΛΛΕΙΟ: ΑΠΟ ΤΟ ΧΘΕΣ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

Πασχαλίνα Σίσκου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το 1ο Δημοτικό σχολείο Νέας Ορεστιάδας - Κυρίλλειο αποτελεί το αρχαιότερο Δημοτικό Σχολείο της πόλης και η λειτουργία του είναι άμεσα συνυφασμένη και συνδεδεμένη με την εξέλιξη της πόλης. Από τα πρώτα κιόλας χρόνια της ίδρυσής του έως και σήμερα, έχει διαμορφώσει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της πόλης της Νέας Ορεστιάδας συμβάλλοντας στην ανάδειξή της όχι μόνο διαμέσου της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά και μέσω της συνεισφοράς του στην πολιτισμική εξέλιξη της πόλης με την πραγματοποίηση αξιόλογων δράσεων. Η δημιουργία του συνέπεσε με μία δύσκολη χρονική στιγμή για τους κατοίκους της πόλης, καθώς είχαν αναγκαστεί να έρθουν ως πρόσφυγες στο μέρος που σήμερα βρίσκεται η Νέα Ορεστιάδα αφήνοντας πίσω τους τις περιουσίες τους και κάνοντας μία καινούργια αρχή ξεκινώντας ουσιαστικά από το μηδέν. Αλλά, και στις υπόλοιπες δύσκολες ιστορικές περιόδους που ακολούθησαν για την περιοχή (Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, κατοχή, εμφύλιος πόλεμος, δικτατορία) το 1ο Δημοτικό σχολείο αποτέλεσε ένα καταφύγιο για τους κατοίκους και μία πηγή άντλησης αισιόδοξων μηνυμάτων για τους μικρούς του μαθητές. Σήμερα, αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα Δημοτικά σχολεία της πόλης και συνεχίζει να επιτελεί με αξιόπαινο τρόπο το σημαντικότερο έργο του στην τοπική κοινότητα.

Λέξεις κλειδιά: 1ο Δημοτικό σχολείο Νέας Ορεστιάδας - Κυρίλλειο, ιστορική εξέλιξη του σχολείου, κτίρια, αίθουσες, μετονομασία

Εισαγωγή

Η Νέα Ορεστιάδα είναι μία πόλη καινούργια, αλλά με σημαντική και πλούσια ιστορία. Το 1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ορεστιάδας - Κυρίλλειο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της τοπικής ιστορίας της πόλης. Συνδέεται με τους αγώνες των Ορεστιάδιτών όταν χρειάστηκε να δημιουργήσουν μία νέα πόλη για τους ίδιους ύστερα από την αναγκαστική μετακίνησή τους από το Καραγάτς. Μέσα στις δύσκολες συνθήκες της προσφυγιάς και του αναγκαστικού ξεριζωμού προέκυψε άμεσα η ανάγκη δημιουργίας ενός Δημοτικού σχολείου για τη μόρφωση των παιδιών. Από την πρώτη κιόλας στιγμή ξεκίνησε η λειτουργία του σχολείου και, μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, αντιμετωπίστηκε το πρόβλημα της στέγασής του.

Έκτοτε, η πόλη αναπτύχθηκε πληθυσμιακά, οι κάτοικοι ήρθαν αντιμέτωποι με κρίσιμες περιόδους, καθώς ακολούθησαν πόλεμοι, φτώχεια, πολιτικές αναταραχές στη χώρα, αλλά και περίοδοι ευημερίας, πολιτισμικής άνθησης και οικονομικής ανάπτυξης. Μέσα σε όλη αυτή την πορεία της Νέας Ορεστιάδας στο πέρασμα του χρόνου, το 1ο Δημοτικό σχολείο Νέας Ορεστιάδας, και μετέπειτα Κυρίλλειο, διατήρησε μία καίρια θέση στη διαμόρφωση προτύπων και αξιών, όπως άλλωστε απαιτεί και ο ρόλος κάθε εκπαιδευτηρίου και γενικότερα της εκπαίδευσης.

Όμως, η συμβολή του σχολείου στην ανάπτυξη της πόλης δεν αφορά μόνο τα στενά πλαίσια του ρόλου του, αλλά περιλαμβάνει και μία σειρά άλλων δράσεων που συνέβαλαν στην ενίσχυση των κατοίκων (π.χ. με την παροχή συσσιτίων στην περίοδο του εμφυλίου) ή τη διευκόλυνση πραγματοποίησης διαφόρων άλλων δράσεων στους χώρους του (πρόβες φιλαρμονικής του Δήμου, μαθήματα Ερυθρού Σταυρού, προσκόπων και Λυκείου Ελληνίδων κ.ά.). Παράλληλα, με την πλούσια δράση του εκπαιδευτικού και μαθητικού δυναμικού του, το 1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειο έχει καταφέρει να αποσπάσει σημαντικές διακρίσεις καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας του προβάλλοντας το πολυδιάστατο έργο του που συντελείται έξω από τα όρια της πόλης ή/και του νομού.

Στη μακρόχρονη διάρκεια λειτουργίας του, πέρασαν απ' αυτό σπουδαίοι δάσκαλοι και δημιουργικοί μαθητές. Είναι ένα από τα μεγαλύτερα δημοτικά σχολεία της Νέας Ορεστιάδας, βρίσκεται στο κέντρο της πόλης και πλέον είναι καλά εξοπλισμένο και διαθέτει στο ενεργητικό του ποικίλες δραστηριότητες.

Σημαντικό σημείο αναφοράς για τη θέση που καταλαμβάνει το συγκεκριμένο σχολείο στην ιστορική εξέλιξη της πόλης αποτελεί το γεγονός της μετονομασίας του το 2010 σε «Κυρίλλειο», φόρος τιμής στον Ιερομάρτυρα και Εθνομάρτυρα Άγιο Κύριλλο, ο οποίος γεννήθηκε και μαρτύρησε στην Αδριανούπολη, τόπο καταγωγής των πρώτων κατοίκων της Νέας Ορεστιάδας. Παράλληλα, η απόδοση ονομάτων που σχετίζονται με σημαντικές προσωπικότητες και θεσμούς της περιοχής σε δεκαεπτά αίθουσες του σχολείου αποδεικνύει επίσης τον ιδιαίτερο ρόλο του σχολείου αυτού στην ιστορική διαδρομή της πόλης.

Άλλωστε, οι προφορικές μαρτυρίες ανθρώπων που φοίτησαν στο 1ο Δημοτικό σχολείο Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειο καταδεικνύουν τη σημασία που οι ίδιοι αποδίδουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους αποφοιτώντας από αυτό το σχολείο. Ταυτόχρονα, ο τρόπος με τον οποίον αφηγήθηκαν τα βιώματά τους και τις αναμνήσεις τους από τα χρόνια που φοιτούσαν εκεί αναδεικνύει τον βαθύτατο σεβασμό που τρέφουν για τους πρώτους δασκάλους τους, αλλά και φέρνει στην επιφάνεια μία δόση νοσταλγίας για τις ευχάριστες εκείνες στιγμές.

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι η καταγραφή της ιστορικής εξέλιξης του 1ου Δημοτικού σχολείου Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειου και, συγκεκριμένα, η συγκέντρωση στοιχείων γύρω από την ίδρυσή του, τη δράση του και την προσφορά του στο πέρασμα του χρόνου έως και τη σημερινή εποχή. Η εργασία επιδιώκει την ενοποίηση όλων αυτών των στοιχείων που προέρχονται από δημόσια και ιδιωτικά αρχεία. Ταυτόχρονα, αποσκοπεί στην ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο το ιστορικό - κοινωνικό πλαίσιο της εκάστοτε περιόδου λειτουργίας του επηρέασε αυτή τη δράση του συμβάλλοντας έτσι στην εφαρμογή αντίστοιχων μεθόδων διδασκαλίας. Παράλληλα, η εργασία επιδιώκει να αποτελέσει ένα σημείο αναφοράς για μελλοντικές έρευνες.

Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που εφαρμόστηκε για τις ανάγκες διεξαγωγής της συγκεκριμένης εργασίας αφορά την ποιοτική μέθοδο συλλογής και επεξεργασίας δεδομένων. Συγκεκριμένα, η έρευνα στηρίχτηκε σε βιβλιογραφική ανασκόπηση της ιστορικής εξέλιξης του σχολείου μέσα από βιβλία, κείμενα, διαδικτυακές πηγές και έντυπο φωτογραφικό υλικό. Παράλληλα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, εφαρμόστηκε η έρευνα πεδίου και η συλλογή υλικού από Μαθητολογία του σχολείου και φακέλους αρχείου. Επιπλέον, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις από τον διευθυντή του σχολείου και ελήφθησαν προφορικές μαρτυρίες από παλιούς μαθητές.

Η ιστορική διαδρομή του σχολείου

Η εγκατάσταση των προσφύγων και η ανάγκη ίδρυσης δημοτικού σχολείου

Η ιστορική εξέλιξη του 1ου Δημοτικού Σχολείου – Κυρίλλειου είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ιστορία της πόλης. Οι πρώτοι κάτοικοι της Νέας Ορεστιάδας ήταν πρόσφυγες από το Καραγάτς, προάστιο της Αδριανουπόλεως, οι οποίοι, ύστερα από την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάννης, αναγκάστηκαν να αφήσουν τα πατρογονικά εδάφη τους και να αναζητήσουν νέα πατρίδα. Έτσι, η εκκένωση του Καραγάτς πραγματοποιήθηκε μέσα σε λίγους μήνες με τελική ημερομηνία παράδοσης στους Τούρκους το πρωί της 15ης Σεπτεμβρίου 1923 (Τσονίδης 1980) με την υπογραφή Ειδικού Πρωτοκόλλου Παράδοσης και Παραλαβής (Μαυρίδης & Μπεζιργιαννίδης 1996). Η εγκατάσταση στη νέα πατρίδα δεν ήταν εύκολη υπόθεση για τους πρόσφυγες. Οι πρώτες μέρες ήταν πολύ δύσκολες, καθώς ο κόσμος έμενε σε σκηνές, δίχως τροφή και ιατρική περίθαλψη. Εκτός από τις καιρικές συνθήκες, οι κάτοικοι είχαν να αντιμετωπίσουν στερήσεις, αλλά και κινδύνους από σκορπιούς και φίδια (Αρχιμανδρίτης Αστεριάδης 2009). Ο αγιασμός των εγκαινίων της Νέας Ορεστιάδας έγινε στις 12 Αυγούστου 1923 από τον Μητροπολίτη Πολύκαρπο με την παρουσία του Σπύρου Δάσιου, γενικού διοικητή Θράκης (Μαυρίδης & Μπεζιργιαννίδης 1996) και των προσφύγων (Κιηγμάς 2013).

Από τον πρώτο κιόλας καιρό της εγκατάστασης στη νέα πατρίδα, οι Καραγατσιανοί ενδιαφέρθηκαν για τη δημιουργία του κτιρίου του Δημοτικού σχολείου. Έτσι, κατά το χρονικό διάστημα 1923-1924 ιδρύθηκε το Δημοτικό Σχολείο (Ν. 3179ΦΕΚ.186/5-8-1924) (Κιηγμάς & Ρυζιώτης 2010). Επίσημα ιδρύθηκε το 1924 και ξεκίνησε τη λειτουργία του ως εξαθέσιο σχολείο (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2010), σηματοδοτώντας ένα μήνυμα αισιοδοξίας και ελπίδας για ένα νέο και δημιουργικό μέλλον. Τα πρώτα μαθήματα διεξάγονταν στο ύπαιθρο (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Στη συνέχεια, στεγάσθηκε προσωρινά σε οίκημα των «απόρων», που βρίσκονταν στη βορειοδυτική πλευρά του σημερινού προαυλίου. «Άπορα» ονομάζονταν τα σπίτια που έχτισε το Δημόσιο για να στεγά-

σει άπορους πρόσφυγες και βρίσκονταν επί της οδού Πατριάρχου Γρηγορίου και της οδού Αναγεννήσεως, μεταξύ των οδών Σκρα και 11ης Διλοχίας. Πρώτος Διευθυντής του σχολείου ήταν ο Κωνσταντίνος Βουγιουκλίδης (1924-1930) (Κιηγιάς & Ρυζιώτης 2010). Παρά το γεγονός πως είχε βρεθεί μία προσωρινή λύση στέγασης του σχολείου, προτεραιότητα των αρχών και των κατοίκων, γενικότερα, παρέμενε η δημιουργία ενός σχολείου για την ομαλότερη φοίτηση των παιδιών τους, ενός σχολείου αντάξιου των περίφημων διδακτηρίων της Αδριανούπολης και του Καραγάτς (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Χωροταξική δομή του πρώτου κτίσματος και πρώτα χρόνια λειτουργίας

Έτσι, πολύ γρήγορα ξεκίνησε η κατασκευή του νέου σχολείου, που ολοκληρώθηκε το 1927. Το εντυπωσιακό αυτό κτίριο ήταν πέτρινο νεοκλασικό και διέθετε δύο ορόφους και ημιυπόγειο. Στο εσωτερικό του κτιρίου υπήρχε σκάλα που συνένδεε τους δύο ορόφους, ενώ το πάτωμα του επάνω ορόφου ήταν ξύλινο. Στο κέντρο του ισογείου υπήρχε ένας πολύ μεγάλος ανοιχτός χώρος, που χρησίμευε ως αίθουσα εκδηλώσεων και γυμναστικής. Η αίθουσα αυτή ήταν η μοναδική που υπήρχε αυτό το διάστημα στην πόλη σε αυτό το μέγεθος, γι' αυτό τη χρησιμοποιούσαν και άλλα σχολεία και φορείς του τόπου για διάφορες εκδηλώσεις (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Στη νότια πλευρά του σχολείου υπήρχαν τρεις αίθουσες και ανατολικά άλλη μία που διέθετε εξωτερική είσοδο. Στην αίθουσα αυτή για μεγάλο διάστημα στεγαζόταν το 1ο Νηπιαγωγείο της πόλης, ενώ, αργότερα, ενσωματώθηκε στην κεντρική αίθουσα και μετατράπηκε σε θεατρική σκηνή του σχολείου καταλαμβάνοντας ένα μέρος από την τάξη. Στη βορειοδυτική γωνία του σχολείου βρισκόταν το γραφείο του Διευθυντή και των δασκάλων. Ο πρώτος όροφος ήταν όμοιος με το ισόγειο και στέγαζε συνήθως τις μεγάλες τάξεις (Ρυζιώτης & Κιηγιάς 2010).

Γενικά, υπήρχαν τρεις εισοδοί, δύο πλάγιες ανατολικά και δυτικά και η κεντρική στη νότια πλευρά. Σ' αυτήν προσαρμόστηκε αργότερα μία χτιστή σκάλα, που όμως ποτέ δε χρησιμοποιήθηκε ως καθημερινή είσοδος του σχολείου για πρακτικούς λόγους, απέδωσε όμως μία αίσθηση μεγαλοπρέπειας στο κτίριο. Για καθημερινή χρήση προτιμήθηκε η δυτική είσοδος, η οποία οδηγούσε στην εσωτερική σκάλα για τον πρώτο όροφο, ενώ από κάτω υπήρχε δεύτερη σκάλα που οδηγούσε στο ημιυπόγειο (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Συνολικά το κτίριο διέθετε 8 αίθουσες διδασκαλίας, 1 γραφείο, 2 χώρους πολλαπλών χρήσεων (ισογείου – πρώτου ορόφου) και ένα μεγάλο ημιυπόγειο. Οι τουαλέτες βρίσκονταν στην αυλή του σχολείου, στη βόρεια πλευρά, ενώ βορειανατολικά χτίστηκε αργότερα ένα πρωτότυπο κυκλικό περίπτερο – δεξαμενή με βρύσες γύρω. Στη σκεπή του σχολείου, στη νότια πλευρά, υπήρχε αλεξικέραυνο και μικρή «εξέδρα» με κοντάρι σημαίας. Στην αυλή υπήρχαν ψηλά δέντρα (λεύκες), μονόζυγα, δίζυγα, κούνιες, τραμπάλες, σκάμια, μαθητικοί κήποι (Ρυζιώτης & Κιηγιάς 2010) και μία κρυόβρυση των απόρων, η οποία και μετά την κατεδάφιση των κτιρίων των απόρων παρέμεινε σκεπασμένη με μία μεγάλη πέτρα (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Για αρκετά χρόνια, το 1ο Δημοτικό σχολείο - Κυρίλλιο αποτέλεσε το μοναδικό εξαθέσιο Δημοτικό σχολείο όλης της περιοχής και γι' αυτό εγγράφονταν στις τελευταίες τάξεις του απόφοιτοι μαθητές από τα υπόλοιπα σχολεία της περιοχής, τα οποία εκείνη την περίοδο λειτουργούσαν ως τετραθέσια (Ρυζιώτης & Κιηγιάς 2010). Από την πρώτη στιγμή της ίδρυσής του το σχολείο λειτούργησε ως μικτό. Την άνοιξη πολλά αγόρια διέκοπταν τη φοίτησή τους, επειδή οι γονείς τους ήταν γεωργοί και τους χρειαζόνταν μαζί τους στις αγροτικές εργασίες. Οι μαθητές που ολοκλήρωναν τη φοίτησή τους στο σχολείο ήταν ελάχιστοι λόγω οικονομικών δυσκολιών. Εκείνα τα πρώτα χρόνια, οι μαθητές δε φορούσαν κάποια συγκεκριμένη στολή, παρά τα καθημερινά τους ρούχα (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Η περίοδος της κατοχής και του εμφυλίου πολέμου

Κατά την περίοδο που η χώρα βρισκόταν υπό την τριπλή κατοχή των Γερμανών, των Ιταλών και των Βουλγάρων, η Νέα Ορεστιάδα ήταν υπό την κατοχή των Γερμανών. Το 1ο Δημοτικό σχολείο - Κυρίλλιο, ωστόσο, δε σταμάτησε ποτέ να λειτουργεί, ακόμη και στα δύσκολα αυτά χρόνια. Ήταν, άλλωστε, το μοναδικό σχολείο της περιοχής, στο οποίο λειτουργούσαν και οι μεγαλύτερες τάξεις και για τον λόγο αυτό συνέχιζαν τη φοίτησή τους σ' αυτό και μαθητές από άλλα σχολεία. Όμως, το φαινόμενο της ελλιπούς φοίτησης των μαθητών παρατηρήθηκε εντόνως κατά την περίοδο αυτή, γεγονός που επικράτησε δικαιολογημένα σε σχολεία όλης της χώρας (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Παράλληλα, κατά την περίοδο 1942-1943, το 1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλιο χρησιμοποιήθηκε από τους κατακτητές ως χώρος συγκέντρωσης αντικειμένων αξίας των Εβραίων της

πόλης. Τους ίδιους τους οδήγησαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης σε άλλες χώρες (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2010). Έτσι, η παροικία των Εβραίων στη Νέα Ορεστιάδα έσβησε (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Την ίδια περίοδο ξέσπασε στην πόλη επιδημία ευλογιάς. Οι Γερμανοί βρίσκοντας ευκαιρία, απομονώνουν και εξοντώνουν τους αρρώστους με την παραμικρή υποψία. Έτσι, στο βόρειο μέρος της αυλής του σχολείου δημιουργήθηκε λάκκος με ασβέστη, στον οποίο ρίχνονταν από τους Γερμανούς τα σώματα των Ορεστιάδιτών που ήταν μολυσμένοι από την ευλογιά, για να καταπολεμηθεί η επιδημία που μάστιζε την πόλη (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2010).

Στο διάστημα που ακολούθησε αμέσως μετά (1945-1946), με την αποχώρηση των Γερμανών, συμμαχικά στρατεύματα, που απαρτίζονταν από Άγγλους και Ινδούς, ήρθαν στη Νέα Ορεστιάδα και εγκαταστάθηκαν, για κάποιο διάστημα, σε αίθουσες του 1ου Δημοτικού σχολείου – Κυρίλλειου (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Κατά την περίοδο του εμφυλίου, που ακολούθησε, επικράτησε και στη Νέα Ορεστιάδα η διχόνοια στις οικογένειες και στους μαθητές. Το σχολείο πάλι δεν έπαψε ποτέ να λειτουργεί και να προσφέρει το πολύτιμο έργο του. Μάλιστα, σε αίθουσες του σχολείου φιλοξενούνταν τα απογεύματα «ανταρτόπληκτα» παιδιά. Ταυτόχρονα, εμφανίστηκαν τα συσσίτια στον χώρο του σχολείου, ως αμερικάνικη βοήθεια (UNDR) σε μία προσπάθεια καταπολέμησης της πείνας. Έτσι, μοιράζονταν στους μαθητές πρωινό και μεσημεριανό συσσίτιο στα μαγειρεία, που βρίσκονταν πίσω από το σχολείο, στην αυλή (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2010). Επίσης, ο ταμίας των συσσιτίων της UNDR μοίραζε τρόφιμα και σε μαθητές άλλων σχολείων της περιφέρειας, που έρχονταν στο 1ο Δημοτικό Σχολείο – Κυρίλλειο για να παραλάβουν τη βοήθεια καταβάλλοντας μία ενδεικτική χρηματική συμμετοχή (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Κατά τη διάρκεια όλης αυτής της δύσκολης περιόδου, οι μαθητές δεν είχαν ειδικές στολές, ενώ υπήρχε έλλειψη του απαραίτητου εξοπλισμού. Ενδεικτικό είναι το γεγονός πως τα θρανία που υπήρχαν δεν επαρκούσαν, με αποτέλεσμα πολλοί μαθητές να κάθονται στο πάτωμα κατά τη διάρκεια της παράδοσης. Μέσα σε αυτές τις δύσκολες συνθήκες, οι μέθοδοι που εφαρμόζονταν πολύ συχνά για την επικράτηση της πειθαρχίας ήταν αυστηροί μέσω της χρήσης τιμωριών (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Τα μαθήματα που διδάσκονταν ήταν: Αλφαβητάριο, Καλλιγραφία, Γεωγραφία, Αριθμητική, Ιστορία, Θρησκευτικά, Μουσική και ξεχωριστές χειροτεχνίες για τα αγόρια και τα κορίτσια (π.χ. για τα αγόρια: κατασκευές και κήπος, για τα κορίτσια: οικοκυρικά και κήπος, κ.λπ.) (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Την περίοδο αυτή, η συμβολή του σχολείου στην ενδυνάμωση του ηθικού των πολιτών ήταν σημαντική. Εκτός από το εκπαιδευτικό έργο του, το σχολείο προσέφερε πολιτιστικό έργο σε μία εποχή που η χώρα ήταν εξουθενωμένη και οι ευκαιρίες για πολιτιστικές εκδηλώσεις λίγες. Συγκινητικές είναι οι μνήμες ενός ανθρώπου που θυμάται ακόμη μία θεατρική παράσταση που είχε παρακολουθήσει από τους μαθητές του 1ου Δημοτικού Σχολείου Νέας Ορεστιάδας όταν ο ίδιος ήταν μικρός την περίοδο 1945-1946 και είχε έρθει μαζί με τους γονείς του από το χωριό Ζώνη μόνο και μόνο για να δουν την παράσταση διανυκτερεύοντας κάπου στη Νέα Ορεστιάδα, όπως ο ίδιος αφηγήθηκε μετά από πολλά χρόνια στη Νόρα Μοσχοφίδου, πρώην περιφερειακή σύμβουλο Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης.

Η μεταπολεμική περίοδος και τα χρόνια της δικτατορίας

Μετά τον εμφύλιο πόλεμο το σχολείο απέκτησε έναν σταθερό ρυθμό λειτουργίας (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2010). Βέβαια, τα προβλήματα υπήρχαν ακόμη λόγω της οικονομικής εξαθλίωσης των προηγούμενων ετών. Έτσι, βιβλία υπήρχαν ελάχιστα, ενώ τα παλιά επιστρέφονταν στο σχολείο ή πωλούνταν για την εξυπηρέτηση των υπόλοιπων μαθητών. Όπως χαρακτηριστικά θυμάται η Ειρήνη Βαμβακοπούλου, παλιά μαθήτριά του 1ου Δημοτικού Σχολείου Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειου κατά τις αρχές της δεκαετίας του '60, μέχρι την τετάρτη τάξη δεν είχε λάβει σχολικά βιβλία από το σχολείο, καθώς οι μαθητές αναγκάζονταν να τα αγοράσουν. Ένας άλλος παλιός μαθητής του σχολείου αυτήν την περίοδο, ο Νικόλαος Κούκλατζης, θυμάται πως αγόραζαν τα αναγνωστικά από τα βιβλιοπωλεία. Επίσης, σύμφωνα με τις Ηλιάδου και Καλπάκη (2000), συχνά για την επίλυση του προβλήματος της θέρμανσης, οι μαθητές αναλάμβαναν να φέρνουν ξύλα από τα σπίτια τους.

Επιπλέον, ο αριθμός των μαθητών ανά τάξη ήταν μεγάλος σε σχέση με τα σημερινά δεδομένα, όπως θυμάται η παλιά μαθήτριά του σχολείου Σουλτάνα Καπετανίδου – Καρακούση. Χαρακτηριστικά, ανασύροντας στοιχεία από το αρχείο του, ο Νικόλαος Κούκλατζης ανέφερε τους εξής αριθμούς μαθητών σε κάθε τάξη που φοιτούσε: Α' τάξη 68, Β' τάξη 65, Γ' τάξη 65, Δ' τάξη 64, Ε' τάξη 54, Στ' τάξη 48. Η μείωση του αριθμού στις μεγαλύτερες τάξεις αποδόθηκε από τον ίδιο στο γεγονός πως πολλοί μαθητές έμεναν στην ίδια τάξη ή έφευγαν από τη Νέα Ορεστιάδα λόγω μεταθέσεων των γονιών τους.

Οι κανόνες του σχολείου συνέχιζαν να είναι αυστηροί ως προς την τήρηση της πειθαρχίας, αλλά και της καθαριότητας. Συγκεκριμένα, δύο φορές την εβδομάδα γινόταν έλεγχος της ατομικής καθαριότητας των μαθητών (π.χ. χέρια, νύχια, μαλλιά, αυτιά). Οι σωματικές τιμωρίες ήταν συχνές (βέργα, κ.λπ.). Στην αρχή αυτής της περιόδου υπήρχε ο θεσμός του Παιδονόμου με καθήκοντα τον έλεγχο της συμπεριφοράς εκτός του σχολείου. Αργότερα, το έργο αυτό ανατέθηκε στους εκπαιδευτικούς. Οι μέθοδοι διδασκαλίας που εφαρμόζονταν ήταν κυρίως η αποστήθιση, η από έδρας εξέταση και ο μονόλογος (Ηλιάδου & Καλπάρη 2000). Ωστόσο, παρά τον αυστηρό τρόπο διαπαιδαγώγησης των μαθητών την περίοδο αυτή, επισημαίνεται από όλους τους συνεντευξιαζόμενους αυτής της περιόδου η αγάπη των δασκάλων προς τους ίδιους και τους συμμαθητές τους και ο σεβασμός που οι ίδιοι ένιωθαν γι' αυτούς.

Τα μαθήματα διδάσκονταν στην καθαρεύουσα και οι ημέρες λειτουργίας του σχολείου ήταν έξι (και τα Σάββατα). Κάθε Κυριακή ο εκκλησιασμός των μαθητών ήταν υποχρεωτικός και διεξαγόταν με επισημότητα (Ηλιάδου & Καλπάρη 2000). Όπως θυμούνται οι Αθανάσιος Ντουμανάκης και Ειρήνη Βαμβακοπούλου, κάθε Κυριακή φορούσαν τα επίσημα ρούχα τους και παραταγμένοι σε σχήμα παρελάσεως πήγαιναν υποχρεωτικά στην εκκλησία όλοι μαζί.

Την περίοδο αυτή το σχολείο ξεκίνησε να λειτουργεί και τις απογευματινές ώρες για την παράδοση μαθημάτων ιχνογραφίας, φυσικής ιστορίας και για άλλες δραστηριότητες, όπως περιποίηση του σχολικού κήπου (Ρυζιώτης & Κιγγιάς 2010). Τα απογευματινά μαθήματα γίνονταν κάθε μέρα, εκτός Τετάρτης και Σαββάτου και διαρκούσαν για περίπου δύο ώρες, βάσει της προφορικής μαρτυρίας του Νικόλαου Κούκλατζη. Παράλληλα, χώροι του σχολείου διατίθεντο για πρόβες της φιλαρμονικής του Δήμου και για συγκεντρώσεις – μαθήματα των μελών του Ερυθρού Σταυρού, των Προσκόπων κ.ά. (Ρυζιώτης & Κιγγιάς 2010).

Στα συσσίτια μοιράζονταν γάλα και κασέρι για τους μαθητές και αργότερα γάλα σε μορφή σκόνης για να το πάρουν μαζί τους στο σπίτι, όπως ανέφεραν όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι που φοιτούσαν στο σχολείο αυτήν την περίοδο. Προς τα μέσα της περιόδου καταργήθηκαν τα συσσίτια. Επίσης, ξεκίνησαν να δίνονται βιβλία σε όλους τους μαθητές με την υποχρέωση να τα διατηρούν καθαρά και να τα επιστρέφουν στο τέλος του σχολικού έτους. Σε αυτό το διάστημα εμφανίστηκε η υποχρεωτική χρήση της μαθητικής στολής για όλους τους μαθητές του δημοτικού, η γνωστή μπλε ποδιά με τα άσπρα γιακαδάκια (Ηλιάδου & Καλπάρη 2000). Ο Νικόλαος Κούκλατζης θυμάται πως την περίοδο που φοιτούσε εμφανίστηκαν στις τελευταίες τάξεις τα πηλίκια στα αγόρια και η ποδιά στα κορίτσια.

Οι εκδηλώσεις που λάμβαναν χώρα εντός και εκτός του σχολείου ήταν συχνές. Στο τέλος κάθε σχολικού έτους πραγματοποιούνταν στον αύλειο χώρο με κάθε επισημότητα και συμμετοχή όλου του σχολείου «γυμναστικές επιδείξεις» (Ρυζιώτης & Κιγγιάς 2010). Όπως θυμάται ο Νικόλαος Κούκλατζης από τα μαθητικά του χρόνια, οι γυμναστικές επιδείξεις πραγματοποιούνταν άλλοτε στο γήπεδο, άλλοτε στην αυλή του σχολείου και άλλοτε στην περιοχή του πευκώνα μαζί τους μαθητές του 2ου Δημοτικού σχολείου. Επίσης, οι εορτές και οι πανηγύρεις οργανώνονταν σχολαστικά και γιορτάζονταν με κάθε λαμπρότητα, δίνοντας τη δυνατότητα σε όλους τους πολίτες να τις παρακολουθήσουν (Ηλιάδου & Καλπάρη 2000). Παράλληλα, όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν την πραγματοποίηση παρελάσεων από τις μεγάλες τάξεις του Δημοτικού.

Συχνές ήταν και οι εκδρομές που πήγαιναν οι μαθητές με τη συνοδεία των δασκάλων τους. Όπως θυμάται η παλιά μαθήτριά του σχολείου, Σουλτάνα Καπετανίδου-Καρακούση, οι εκδρομές γίνονταν μέσα στην πόλη στην περιοχή του πευκώνα, αλλά και σε μακρινότερους προορισμούς, όπως στην περιοχή του Αη-Γιώργη. Η Ειρήνη Βαμβακοπούλου θυμάται εκδρομές που γίνονταν σε γειτονικά χωριά, όπως τον Σάκο και τον Πύργο.

Τα μαθήματα που διδάσκονταν αυτήν την περίοδο ήταν Ανάγνωση, Γραμματική, Έκθεση, Καλλιγραφία, Αριθμητική, Γεωγραφία, Πατριδογνωσία, Φυσική Ιστορία, Ιστορία, Ιχνογραφία, Ωδική, Ευαγγελικές Περικοπές, Γυμναστική, κ.ά. Δινόταν ιδιαίτερη έμφαση στην καλλιγραφία, στη διατήρηση φυτολογίου και στη δημιουργία χαρτών. Επιπλέον, κάθε χρόνο οι μαθητές της Στ' τάξης έγραφαν έκθεση για την αποταμίευση στις 30 Οκτωβρίου και οι καλύτερες εκθέσεις βραβεύονταν με έναν σιδερένιο κουμπαρά και ένα βιβλιάριο με πρώτη κατάθεση 1.000 δραχμές από το Ταχυδρομικό Ταμειυτήριο. Παράλληλα, διεξάγονταν προαγωγικές εξετάσεις στο τέλος της Ε' δημοτικού και απολυτήριες στο τέλος της Στ' δημοτικού (Ηλιάδου & Καλπάρη 2000).

Μάλιστα, ο Αθανάσιος Ντουμανάκης θυμάται πως στα καθήκοντα των μαθητών εμπεριέχονταν η διατήρηση λαχανόκηπου, ενώ συχνά γίνονταν μαθήματα γεωπονίας στους μαθητές (εμβολιασμός δέντρων, κ.λπ.). Η Ειρήνη Βαμβακοπούλου ανέφερε την ύπαρξη ενός κήπου με λουλούδια στη δυτική

πλευρά του σχολείου, του οποίου την υποχρέωση φροντίδας είχαν αναλάβει οι μαθητές. Παρομοίως, ο Νικόλαος Κούκλατζης θυμάται τη διατήρηση κήπου από τους μαθητές των μεγάλων τάξεων στα παρτέρια που υπήρχαν γύρω από την αυλή, όπου οι μαθητές χωρισμένοι σε δυάδες αναλάμβαναν την περιποίηση ενός συγκεκριμένου τμήματος του παρτεριού.

Τα θρανία ήταν ξύλινα και κάθονταν συνήθως τρεις μαθητές μαζί ή και δύο, όπως ανέφεραν όλοι οι ερωτηθέντες. Τα εποπτικά μέσα που χρησιμοποιούνταν ήταν χάρτες, τους τοίχους διακοσμούσαν εικόνες με ήρωες του 1821 στις μεγάλες τάξεις και εικόνες από διδακτικά παραμύθια του Αισώπου στις μικρότερες τάξεις βάσει της μαρτυρίας του Νικόλαου Κούκλατζη.

Το σχολείο στη νεώτερη εποχή

Μετά τη μεταπολίτευση έγιναν σημαντικές αλλαγές στον χώρο της παιδείας, γεγονός που καθόρισε και την εκπαιδευτική διαδικασία που εφαρμόστηκε στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ορεστιάδας. Συγκεκριμένα, το 1976 ορίστηκε ως επίσημη γλώσσα η δημοτική και το 1981 θεσπίστηκε το μονοτονικό σύστημα, με αποτέλεσμα την αλλαγή όλων των σχολικών βιβλίων. Καταργήθηκαν οι εισαγωγικές εξετάσεις στο Γυμνάσιο, καταργήθηκε η σχολική ποδιά και άλλαξαν οι μέθοδοι διδασκαλίας που μέχρι τότε εφαρμόζονταν. Η αυστηρή τήρηση των κανόνων και η διαδικασία της αποστήθισης πλέον αντικαθίστανται από πιο σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000).

Το 1976 κατεδαφίστηκε το πέτρινο κτίριο (Τσονίδης 1989), μετά από 52 χρόνια λειτουργίας, καθώς έφτασε στα όρια της επικινδυνότητας ύστερα από την εισήγηση της επιτροπής ελέγχου καταλληλότητας των σχολείων. Ωστόσο, η κατεδάφισή του προκάλεσε μία έντονη διαφωνία μεταξύ διαφόρων ομάδων πολιτών, καθώς ορισμένοι επιθυμούσαν την κατασκευή καταστημάτων στον χώρο, άλλοι τη δημιουργία εκκλησίας και άλλοι την κατασκευή ενός νέου πρότυπου σχολείου λόγω της θέσεως του στο κέντρο της πόλης. Τελικά, επικράτησε η γνώμη των τελευταίων και έτσι αποφασίστηκε η οικοδόμηση του κτιρίου που υπάρχει ως σήμερα. Η κατασκευή του ολοκληρώθηκε σε τρία χρόνια (Ρυζιώτης & Κηγγιάς 2010).

Το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από την κατεδάφισή του μέχρι και την οικοδόμηση του νέου κτιρίου τα μαθήματα πραγματοποιούνταν είτε σε άλλο σχολείο της πόλης είτε σε γειτονικά καταστήματα. Συγκεκριμένα, ο παλιός μαθητής του σχολείου αυτήν την περίοδο, Πέτρος Πατρακελούδης, θυμάται πως όταν φοιτούσε στη Γ' Δημοτικού έκανε μάθημα τα απογεύματα στο 2ο Δημοτικό σχολείο Ορεστιάδας, ενώ στη Δ' Δημοτικού τα μαθήματα διεξάγονταν σε γειτονικά καταστήματα πέριξ του σχολείου, που είχαν νοικιαστεί για την εξυπηρέτηση των αναγκών του σχολείου. Τις ίδιες αναμνήσεις αυτής της χρονικής περιόδου έχει και η Νόρα Μοσχοφίδου, πρώην περιφερειακή σύμβουλος Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, η οποία κατά τα πρώτα τρία χρόνια της μαθητικής της ζωής στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειο έκανε μάθημα σε γειτονικά καταστήματα, προτού συνεχίσει στο νέο διδακτήριο.

Το νέο διδακτήριο παραδόθηκε το 1980 και είναι αυτό που στεγάζει το 1ο Δημοτικό Σχολείο – Κυρίλλειο σήμερα με μερικές αλλαγές. Είναι διώροφο σε συνολική επιφάνεια 2000 τ.μ. Στο κέντρο διαθέτει αίθριο χώρο και γύρω απ' αυτόν υπάρχουν οι αίθουσες. Συγκεκριμένα, στους δύο ορόφους, την πρώτη περίοδο κατασκευής του, υπήρχαν οχτώ αίθουσες διδασκαλίας, καθώς και αίθουσα χημείας, πειραμάτων, μουσικής, γραφείο διευθυντή και εκπαιδευτικών, αίθουσα τελετών, αποθήκη και αποδυτήρια με λουτρό, που όμως δε λειτούργησαν ποτέ. Το κτίριο διέθετε πέντε διαδρόμους και η αυλή χωρίστηκε σε δύο επίπεδα (Ηλιάδου & Καλπάκη 2000). Όπως θυμάται η Νόρα Μοσχοφίδου, η μετάβαση στο νέο κτίριο συνοδεύτηκε από πολλή χαρά και μεγάλο ενθουσιασμό από τους μαθητές, καθώς επρόκειτο για ένα ολοκαίνουργιο κτίριο και πλέον η ποιότητα των μαθημάτων μπορούσε να είναι καλύτερη. Επιπλέον, οι γιορτές πραγματοποιούνταν με κάθε επισημότητα και παρουσία των γονέων των μαθητών, καθώς το σχολείο διέθετε μία μεγάλη αίθουσα εκδηλώσεων, σε αντίθεση με την προσωρινή λύση της διεξαγωγής μαθημάτων στα γειτονικά καταστήματα, όπου δεν υπήρχε ο απαραίτητος χώρος για μεγάλες εκδηλώσεις.

Όπως αναφέρουν οι συνεντευξιζόμενοι, οι μαθητές ανά τάξη ήταν περίπου 10-15 στις ενοικιαζόμενες αίθουσες και γύρω στους 25 στις μεγαλύτερες αίθουσες των καταστημάτων, αλλά και αργότερα στις νέες αίθουσες του σχολείου. Τα μαθήματα γίνονταν και Σάββατα μέχρι κάποιο χρονικό διάστημα, όχι όμως τα απογεύματα. Λίγο αργότερα η φοίτηση ξεκίνησε να διαρκεί πλέον πέντε μέρες και άρχισαν να ανατίθενται ορισμένα μαθήματα σε ειδικότητες καθηγητών (π.χ. γυμναστές, μουσικούς, καθηγητές αγγλικών, κ.λπ.) Ο εκκλησιασμός ήταν συχνός, αλλά εντός του μαθητικού ωραρίου και όχι τις Κυριακές, σύμφωνα με τις αναμνήσεις της Νόρας Μοσχοφίδου.

Αν και χρονικά υπήρξε μία σημαντική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, εντούτοις οι ερωτηθέντες θυμούνται την ύπαρξη σωματικών τιμωριών, όχι όμως σε βίαιο επίπεδο. Κυλικείο δεν υπήρχε, αλλά όπως

ανέφερε ο Πέτρος Πατρακελούδης, υπήρχε ένα μαγαζάκι κοντά στο σχολείο από το οποίο εξυπηρετούνταν οι περισσότεροι μαθητές.

Εκδρομές γίνονταν καθ' όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους. Συγκεκριμένα, η Μοσχοφίδου Νόρα θυμάται την πραγματοποίηση περιπάτων σε άλλα σχολεία της πόλης και στην περιοχή του ΚΕΓΕ. Ο Πέτρος Πατρακελούδης ανέφερε και εκείνος τον προορισμό της περιοχής του ΚΕΓΕ, αλλά και την εκκλησία του Αγίου Νεκταρίου στον Πύργο και την εκκλησία του Προφήτη Ηλία. Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει μία εκδρομή που πραγματοποιήθηκε στο Ορμένιο με το τρένο και έπρεπε να περάσουν μέσω Τουρκίας, γιατί οι γραμμές ήταν ακόμη εκεί. Ο ίδιος θυμάται χαρακτηριστικά αυτήν την εκδρομή, όπου ο δάσκαλος τους είχε πει να είναι προσεκτικοί όση ώρα βρίσκονταν σε τουρκικό έδαφος.

Μεταβαίνοντας στη δεκαετία του 1990, μία άλλη παλιά μαθήτρια του σχολείου, η Αγγελική Παρασχίδου, έχει πολύ ευχάριστες αναμνήσεις από τα ξένοιαστα χρόνια της φοίτησής της στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειο. Πλέον, οι σωματικές τιμωρίες είχαν καταργηθεί και ο έλεγχος της συμπεριφοράς γινόταν με τη μορφή των επιπλήξεων. Τα μαθήματα δε γίνονταν από έναν μόνο δάσκαλο, αλλά υπήρχαν και ειδικότητες, όπως γυμναστές, εκπαιδευτικοί αγγλικών και μουσικοί, όχι όμως τόσο πολλοί όπως σήμερα. Ο αριθμός των μαθητών ανά τμήμα ήταν γύρω στους 20 με δύο ή και τρία τμήματα σε κάθε τάξη. Επίσης, υπήρχε η δυνατότητα δανεισμού βιβλίων από τους μαθητές, καθώς σε κάθε αίθουσα υπήρχε μία μικρή δανειστική βιβλιοθήκη για τους μαθητές. Οι περίπατοι πραγματοποιούνταν συνήθως στον πευκώνα, στο γήπεδο ή και σε άλλα δημοτικά σχολεία, ενώ οι ημερήσιες εκδρομές πραγματοποιούνταν στο δάσος της Τσίχλας κοντά στο Διδυμότειχο ή στο Δάσος της Δαδιάς κοντά στο Σουφλί. Συχνά, κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους πραγματοποιούνταν επισκέψεις στον κινηματογράφο που λειτουργούσε εκείνη την περίοδο στη Νέα Ορεστιάδα για να παρακολουθήσουν θεατρικές παραστάσεις, ενώ οι σχολικές γιορτές πραγματοποιούνταν με κάθε επισημότητα με τη συμμετοχή των γονέων.

Προχωρώντας σταδιακά στον χρόνο, η διαρρύθμιση του κτιρίου έχει αλλάξει, καθώς έχουν γκρεμιστεί τείχη, έχουν μετατραπεί διάδρομοι σε αίθουσες διδασκαλίας, ενώ οι αίθουσες χημείας, πειραμάτων και μουσικής, οι οποίες δε λειτούργησαν ποτέ, έχουν πλέον μετατραπεί σε αίθουσες διδασκαλίας για να καλυφθούν οι ανάγκες εξοικονόμησης αιθουσών (Ηλιάδου & Καλπάρη 2000). Το 2008 και στον δυτικό αύλειο χώρο χτίστηκε η νέα πτέρυγα με τρεις αίθουσες, για να καλύψει τις αυξημένες στεγαστικές ανάγκες του σχολείου. Το 2010 εγκρίθηκε η κατασκευή του δευτέρου ορόφου της νέας πτέρυγας, προκειμένου το ισόγειο να στεγάσει το 1ο Νηπιαγωγείο της Νέας Ορεστιάδας (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2010).

Τα τελευταία χρόνια, σε δεκαεπτά αίθουσες του σχολείου έχουν δοθεί αντίστοιχες ονομασίες που σχετίζονται με την ιστορία του τόπου και τιμούν σημαντικές προσωπικότητες της περιοχής. Συγκεκριμένα, οι ονομασίες των αιθουσών είναι οι εξής: Αίθουσα «Οδρύσες», Αίθουσα «Ορέστης», Αίθουσα «Γένος Βρυννίων», Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων «Θεοκλητός Πολυείδης», Αίθουσα υπολογιστών «Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή», Αίθουσα «Γένος Βατάτζη», Αίθουσα «Δωρόθεος Πρώιος», Αίθουσα «Κάρπος Παπαδόπουλος», Αίθουσα «Καλλιρόη Σιγανού – Παρρέν», Αίθουσα «Αύρα Θεοδωροπούλου», Αίθουσα «Εμμανουήλ Δουλιάς», Γραφείο διεύθυνσης «Αστική Σχολή & Ζάππειο», Γραφείο εκπαιδευτικών «Φιλεκαπαιδευτικός Σύλλογος», Βιβλιοθήκη «Γεώργιος Λαμπουσιάδης», Αίθουσα «Στέφανος Κουμανούδης», Αίθουσα «Κωνσταντίνος Κουρτίδης» (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2010).

Το 2010 ύστερα από συντονισμένες ενέργειες του Συλλόγου Διδασκόντων και του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων του 1ου Δημοτικού Σχολείου Νέας Ορεστιάδας, που ξεκίνησαν από το 2008, αποφασίστηκε από το κράτος η μετονομασία του σχολείου σε «1ο Δημοτικό σχολείο Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειο» προς τιμήν του Αγίου Κύριλλου. Ο Άγιος Κύριλλος καταγόταν από την Αδριανούπολη και βρήκε εκεί μαρτυρικό θάνατο από τους Τούρκους το 1821 (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2010). Η τελετή μετονομασίας πραγματοποιήθηκε στις 25 Οκτωβρίου 2010 με την παρουσία του Δημάρχου Ορεστιάδας κ. Δημητρίου Μουζά και του Μητροπολίτη Διδυμοτείχου, Ορεστιάδας και Σουφλίου κ. Δαμασκηνού, ο οποίος στην ομιλία του επεσήμανε ότι είναι χρέος της Νέας Ορεστιάδας να τιμήσει τον ιερομάρτυρα και εθνομάρτυρα Άγιο Κύριλλο, μιας και είναι η συνέχεια της Αδριανουπόλεως, στην οποία ο Άγιος γεννήθηκε και μαρτύρησε.

Τις τελευταίες δεκαετίες το 1ο Δημοτικό Σχολείο – Κυρίλλειο ακολουθώντας τη μετάβαση στη νέα εκπαιδευτική πραγματικότητα, έχει αναβαθμιστεί πλήρως. Βάσει στοιχείων που παραχώρησε ο διευθυντής του σχολείου, Κωνσταντίνος Ουρουμίδης, οι οργανικές θέσεις εκπαιδευτικών που καλύπτονται αυτή τη στιγμή στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειο είναι 13, ενώ το εκπαιδευτικό δυναμικό του σχολείου το τρέχον έτος αποτελείται από 29 εκπαιδευτικούς όλων των ειδικοτήτων. Ο

αριθμός των μαθητών έχει σταθεροποιηθεί περίπου στους 250 μαθητές κάθε έτος με τη συντριπτική πλειονότητα αυτών να προέρχεται από ελληνικής καταγωγής οικογένειες. Συγκεκριμένα, οι αλλοδαποί μαθητές που φοιτούν αυτή τη στιγμή στο σχολείο είναι 5 αρμενικής καταγωγής και 2 κινεζικής καταγωγής, ενώ φοιτούν 2 μαθητές διαφορετικού θρησκευματος, 1 πομάκος μουσουλμάνος και 1 ρομά.

Πλούσια είναι η δράση του σχολείου στην πραγματοποίηση προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων, καθώς κάθε χρόνο υλοποιούνται περίπου 10 προγράμματα από όλες τις τάξεις του σχολείου με μία ευρεία ποικιλία θεμάτων (αγωγής υγείας, περιβαλλοντικά, πολιτιστικά). Παράλληλα, το σχολείο εκπονεί σχολικά προγράμματα σε συνεργασία με εθελοντικές οργανώσεις, όπως το Χαμόγελο του Παιδιού, αλλά και λαμβάνει μέρος σε εκστρατείες του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων (π.χ. εορτασμός 200 χρόνων από την ελληνική επανάσταση).

Αρκετά σημαντικοί είναι οι έπαινοι και οι διακρίσεις που έχουν λάβει οι μαθητές του σχολείου ομαδικά ή μεμονωμένα για τη συμμετοχή τους σε διάφορους διαγωνισμούς. Όσον αφορά αθλητικούς αγώνες, πολύ συχνές είναι οι διακρίσεις που αποκτούν οι μαθητές του σχολείου τα τελευταία χρόνια στο τάεκβοντο. Επίσης, σε διαγωνισμούς της φυσικής σχεδόν κάθε χρόνο οι μαθητές περνούν με επιτυχία το πρώτο επίπεδο και συνεχίζουν στο δεύτερο καταλαμβάνοντας υψηλές θέσεις. Επιπλέον, πριν λίγα χρόνια, το σχολείο απέσπασε την πρώτη θέση στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης σε έναν διαγωνισμό ρομποτικής στον τομέα της θεατρικής αναπαράστασης, όπως ανέφερε ο διευθυντής του σχολείου, Κωνσταντίνος Ουρουμίδης.

Όσον αφορά την πραγματοποίηση εκδρομών και επισκέψεων, αυτές γίνονται καθ' όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους συμβάλλοντας στην καλύτερη διεξαγωγή της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Έτσι, οι περίπατοι συχνά πραγματοποιούνται στον πευκόνα, στο πάρκο της Οινόης και στο γήπεδο. Οι ημερήσιες εκδρομές συνήθως πραγματοποιούνται στις Καστανιές δίπλα στις όχθες του ποταμού Άρδα. Παράλληλα, συχνές είναι οι επισκέψεις των μαθητών στο Λαογραφικό Μουσείο της πόλης για την παρακολούθηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων ή σε άλλους προορισμούς εντός της πόλης (αστυνομικό τμήμα, εργαστήρι ζωγραφικής, καταστήματα κ.λπ.) προκειμένου να γίνει συσχέτιση με αντίστοιχα μαθήματα και να επιτευχθεί καλύτερα η εμπέδωση του μαθήματος μέσω της βιωματικής μάθησης. Ακόμη, αρκετά συχνά πραγματοποιούνται επισκέψεις στο Δέλτα του Έβρου, στο Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Σουφλίου και στο Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Ιάσμου στα πλαίσια της πραγματοποίησης εκπαιδευτικών περιβαλλοντικών προγραμμάτων.

Σχετικά με τις υλικοτεχνικές βελτιώσεις που έχουν πραγματοποιηθεί κατά τα τελευταία χρόνια, μία πολύ σημαντική αλλαγή που επετεύχθη το 2019 είναι η αλλαγή του δαπέδου αμιάντου λόγω επικινδυνότητας. Η αλλαγή αυτή συνοδεύτηκε από αλλαγές εξωτερικών και εσωτερικών κουφωμάτων. Επίσης, τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει αλλαγές των σωμάτων καλοριφέρ και έχει πραγματοποιηθεί εξωτερικό και εσωτερικό βάψιμο του σχολείου. Σύμφωνα με τα δεδομένα που παρουσίασε ο διευθυντής του σχολείου, Κωνσταντίνος Ουρουμίδης, μαζί με τις αλλαγές του δαπέδου και των κουφωμάτων το 2019, περιλήφθηκε στον προγραμματισμό του σχολείου η κατασκευή ραμπών για άτομα με αναπηρία, η οποία αναμένεται να ολοκληρωθεί τα επόμενα έτη. Παράλληλα, έχουν ήδη γίνει συνομιλίες με ειδικό συνεργείο για τη διακόσμηση των εξωτερικών τοίχων του σχολείου με εικόνες γκράφιτι παιδικής θεματολογίας.

Όσον αφορά την εφαρμογή νέων τεχνολογιών μέσα στις αίθουσες, κάθε τάξη διαθέτει φορητό υπολογιστή και τηλεόραση για την προβολή οπτικοακουστικού υλικού, ενώ έχουν ήδη εξασφαλιστεί τα απαραίτητα κονδύλια για την αγορά επιπλέον εξοπλισμού, όπως είναι οι βιντεοπροβολείς που θα τοποθετηθούν σε κάθε τάξη και η αγορά και άλλων φορητών υπολογιστών έτσι ώστε κάθε εκπαιδευτικός να διαθέτει τον δικό του υπολογιστή για τη διευκόλυνση της πραγματοποίησης των μαθημάτων με την υποστήριξη των νέων τεχνολογιών. Επιπλέον, το σχολείο διαθέτει εργαστήριο πληροφορικής, στο οποίο υπάρχουν 12-13 υπολογιστές και κατά τη διάρκεια των μαθημάτων οι μαθητές χρησιμοποιούν συνήθως ανά δύο έναν υπολογιστή. Ακόμη, υπάρχει ιστοσελίδα του σχολείου, η οποία ενημερώνεται τακτικά και μέσω της οποίας ενημερώνονται οι γονείς των μαθητών και άλλοι ενδιαφερόμενοι για διάφορα γεγονότα και ανακοινώσεις του σχολείου.

Στους χώρους του 1ου Δημοτικού Σχολείου Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειου φιλοξενούνται κατά τις απογευματινές ώρες σύλλογοι για την πραγματοποίηση μαθημάτων. Συγκεκριμένα, εδώ και αρκετά χρόνια ο Γυμναστικός Σύλλογος Φιλία Ορεστιάδας διεξάγει τις προπονήσεις του στο γυμναστήριο του σχολείου, ενώ τα τελευταία 2-3 χρόνια η Χορευτική Ομάδα Φοιτητών Ορεστιάδας (Χ.Ο.Φ.Ο.) κάνει τις πρόβες της στον χώρο του σχολείου.

Συμπεράσματα

Από την επεξεργασία των στοιχείων που συλλέχθηκαν, από τη βιβλιογραφική έρευνα, τις προφορικές μαρτυρίες και την έρευνα πεδίου που πραγματοποιήθηκε, προέκυψαν χρήσιμα συμπεράσματα για την ίδρυση, τη λειτουργία και τον ρόλο του 1ου Δημοτικού σχολείου Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειου στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας.

Η εργασία σίγουρα δεν ήταν δυνατό να καλύψει ενδελεχώς όλες τις πτυχές της διαδρομής του σχολείου, δημιούργησε όμως ένα γενικό πλαίσιο, το οποίο μπορεί να συμπληρωθεί από άλλους ερευνητές σε μελλοντικές μελέτες. Επιπλέον, φιλοδοξεί να αποτελέσει έναν οδηγό για τη διεξαγωγή παρόμοιων ερευνών και σε άλλα σχολεία της πόλης ή και της ευρύτερης περιοχής για να γίνει καλύτερη σύνδεση με την ιστορία της περιοχής και να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη ή εφαρμογή του εκπαιδευτικού υλικού για την καταγραφή και διδασκαλία της τοπικής ιστορίας.

Άλλωστε, η σύνδεση ενός σχολείου με την τοπική ιστορία του τόπου στον οποίο βρίσκεται είναι πολύ στενή. Η μελέτη της ιστορίας ενός σχολείου αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κατανόηση της δομής και της λειτουργίας όλου του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς η ιστορική διάσταση μας επιτρέπει να προσεγγίσουμε σφαιρικά και να κατανοήσουμε σε βάθος τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Όπως αναφέρει και η Ρεπούση (2004), συχνά η μικροϊστορία ενός σχολείου αποτυπώνει με ευκρινή τρόπο, το ευρύτερο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο, αναδεικνύοντας δομές και άτομα. Πράγματι, μέσα από την ανασκόπηση των φάσεων από τις οποίες πέρασε το 1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειο, μπορεί κανείς να διαπιστώσει την αλληλεπιδραστική σχέση σχολείου – ευρύτερης κοινότητας.

Μία σημαντική διαπίστωση που προέκυψε από την ενασχόληση με την ιστορία του 1ου Δημοτικού Σχολείου Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλειο είναι ο πολυδιάστατος ρόλος του σχολείου σε σχέση με την τοπική κοινότητα, ρόλος εκπαιδευτικός, πολιτιστικός και κοινωνικός. Ωστόσο, είναι απαραίτητο ο ρόλος αυτός να ενισχυθεί γιατί έτσι θα ενδυναμωθούν οι σχέσεις μαθητών, εκπαιδευτικών και γονέων και θα βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα του σχολείου.

Ανατρέχοντας στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του σχολείου διαπιστώνεται όλο το κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο του. Σημαντική διαπίστωση που προκύπτει από την έρευνα είναι πως, παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι πρώτοι κάτοικοι της πόλης, το σχολείο αποτέλεσε ένα εφελτήριο δύναμης και αισιοδοξίας για τις επόμενες γενιές, καθώς από την αρχή δόθηκε μεγάλη έμφαση στη διαπαιδαγώγηση των μαθητών και αυτό καταδεικνύεται και από την αμεσότητα κατασκευής του λαμπρού πρώτου κτίσματος.

Οι εκπαιδευτικές αλλαγές είναι συνυφασμένες με αντίστοιχες αλλαγές στην οικονομία, την κοινωνία και την πολιτική στα πλαίσια ενός οργανωμένου κράτους και αυτό αντικατοπτρίζεται μέσα από την ιστορική προσέγγιση του συγκεκριμένου σχολείου. Αντανακλώντας τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν κάθε περίοδο στην περιοχή, αλλά και σε όλη τη χώρα, το 1ο Δημοτικό σχολείο – Κυρίλλειο αντιμετώπισε δυσκολίες και προκλήσεις τις οποίες κλήθηκε να ξεπεράσει. Ωστόσο, δεν έπαψε ποτέ τη λειτουργία του, ακόμη και στα δύσκολα χρόνια της κατοχής και του εμφυλίου πολέμου.

Βέβαια, οι συνεχείς πόλεμοι είχαν την επίδρασή τους στη λειτουργία του, καθώς παρατηρήθηκε εντόνως το φαινόμενο της ελλιπούς φοίτησης, γεγονός που παρατηρήθηκε και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Με βάση τα στατιστικά στοιχεία ο εμφύλιος πόλεμος, με τα τεράστια οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα που έφερε, είχε ισχυρό αντίκτυπο στον χώρο της εκπαίδευσης (Μπουζάκης 1996). Το ποσοστό των αναλφάβητων στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο έφτασε το 1/3 του πληθυσμού, ενώ το 60% περίπου των μαθητών διέκοπτε τη φοίτησή του κατά τη διάρκεια της μετάβασης τους από τη Γ' στη Δ' τάξη (Κοσπεντάρης 1960). Διατρέχοντας τα στοιχεία του Πίνακα 1 που αφορούν τον αριθμό των καταγεγραμμένων μαθητών του σχολείου ανά έτος, δε διαπιστώνεται σημαντική μείωση του αριθμού των μαθητών τη δύσκολη αυτήν περίοδο στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ορεστιάδας, ωστόσο παρατηρήθηκαν σημαντικές δυσκολίες και ελλείψεις που παρεμπόδιζαν την ομαλή λειτουργία του σχολείου.

Στη μεταπολεμική περίοδο επικρατούσε σε όλη την Ελλάδα το πρότυπο του δασκάλου παντογνώστη, θέτοντας τον μαθητή παθητικό δέκτη οποιασδήποτε γνώσης και συντηρώντας κοινωνικές ανισότητες (Φραγκουδάκη 1979). Σε αντιστοιχία με τη βιβλιογραφία, μέσα από τις προφορικές μαρτυρίες των παλιών μαθητών που φοιτούσαν στο 1ο Δημοτικό Σχολείο – Κυρίλλειο διαπιστώνεται, όντως, αυτός ο δασκαλο-κεντρικός τρόπος διδασκαλίας και η επικέντρωση στην αυστηρή τήρηση της πειθαρχίας και στην αποστήθιση κανόνων.

Στα χρόνια της δικτατορίας, μετά από μία σύντομη περίοδο εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, επανήλθε ο συντηρητικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης, η καθαρεύουσα καθιερώθηκε και πάλι ως επίσημη γλώσσα του σχολείου και προωθήθηκαν τα ιδεώδη του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού (Δεδόπουλος

1969). Πράγματι, η συντηρητική διάσταση του εκπαιδευτικού συστήματος αυτής της περιόδου αντικατοπτρίστηκε και στο 1ο Δημοτικό σχολείο Νέας Ορεστιάδας, όπως άλλωστε είναι φυσικό. Αυτό που είναι σημαντικό να αναφερθεί είναι πως, παρά τον αυστηρό τρόπο λειτουργίας του σχολείου εκείνη την περίοδο με τις τιμωρίες και την εμμονή στη διαδικασία της αποστήθισης σε μία γλώσσα δύσκολη για τους μαθητές, οι συμμετέχοντες στην έρευνα ως συνεντευξιαζόμενοι μόνο ευχάριστες αναμνήσεις είχαν να θυμούνται από τη μαθητική τους ζωή στο συγκεκριμένο σχολείο.

Σήμερα το 1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ορεστιάδας – Κυρίλλιο, συμβαδίζοντας με τη σύγχρονη εποχή, αξιοποιεί εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας προσανατολισμένες στον μαθητή και επιχειρεί να δώσει έμφαση στο άνοιγμά του στην κοινωνία αναδεικνύοντας τον πολιτιστικό και κοινωνικό του ρόλο. Παράλληλα, με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών συμμετέχει σε εθνικά εκπαιδευτικά προγράμματα και προωθεί τις εκπαιδευτικές διαδικασίες που βοηθούν τα παιδιά να αναδειξουν τις δημιουργικές τους ικανότητες.

Βιβλιογραφία

- Αρχιμανδρίτης Αστεριάδης, Β. (2009). *Των Και Πολιούχων Ημών. Αφιερωματική Επισκόπηση Για Τα 50 Χρόνια Από Τα Εγκαίνια Του Ιερού Μητροπολιτικού Ναού Αγίων Θεοδώρων Ν. Ορεστιάδος.*, Ν. Ορεστιάδα.
- Δεδόπουλος, Ι. (1969) *Ο πνευματικός άνθρωπος και ο κομμουνισμός, θέσεις και ιδέαι, τόμος Γ΄, τ.5.*
- Ηλιάδου, Α., Καλπάκη, Ε. (2000). *Το πρώτο σχολείο της Νέας Ορεστιάδας, συμπαραστάση Γκατζιδή, Στ., επιμέλεια έκδοσης: Ρυζιώτης, Γ.*
- Κιηγμάς, Δ. (2013). *Η Ληξιαρχική πράξη γέννησης της Νέας Ορεστιάδας μέσα από τα πρακτικά της Δημογεροντίας. Επί των ποταμών, Περιοδική έκδοση Ιεράς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ορεστιάδος και Σουφλίου. Τεύχος 4ο.*
- Κιηγμάς, Δ., Ρυζιώτης, Γ. (2010). *Αδριανούπολη – Κάραγατς – Νέα Ορεστιάδα μια πόλη. Εκτύπωση: Χρυσή Εμμανουηλίδου Γραφικές Τέχνες Α.Ε., Νέα Ορεστιάδα.*
- Μαυρίδης, Π., Μπεζιργιαννίδης, Β. (1996). *Μνήμες Από Τις Αξέχαστες Πατρίδες – Δραστηριότητες Του Συλλόγου. Ασπροβάλτα: Μορφωτικός Σύλλογος «Μουσείο Λαογραφίας Και Ιστορίας Τέχνης Ορεστιάδας Και Περιφέρειας», Νέα Ορεστιάδα. Τυπογραφείο «Μέλισσα», Χορηγοί δαπανών εκτύπωσης: Α. Α. Εταιρία Αστήρ – Μορφωτικός Σύλλογος Λαογραφικού Μουσείου Ορεστιάδας.*
- Κοσπεντάρης, Γ. (1960) *Η αγροτική οικονομία και η γεωργική εκπαίδευση, Νέα Οικονομία, τ.7.*
- Μπουζάκης, Σ. (1996). *Νεοελληνική εκπαίδευση (1821-1985). Αθήνα: Gutenberg.*
- Ρεπούση, Μ. (2004). *Μαθήματα Ιστορίας. Από την Ιστορία στην Ιστορική Εκπαίδευση. Αθήνα: Καστανιώτης.*
- Ρυζιώτης, Γ., Κιηγμάς, Δ. (2010). *1ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ορεστιάδας Κυρίλλιο «Ιστορία μέσα από ένα κτίριο». Ευγενική χορηγία από το Δήμο Ορεστιάδας. Νέα Ορεστιάδα.*
- Τσονίδης, Τ. (1980). *Η Ορεστιάδα Μας. Αθήνα: Εκπολιτιστικός Σύλλογος Ορεστιάδας. Τυπογραφείο: Αργυρόπουλος Γ. – Ζουμαδάκης Α.*
- Τσονίδης, Τ. (1989). *Νέα Ορεστιάς - Μια Ματιά για να τη Γνωρίσουμε. Τυπογραφείο: Μέλισσα, Ασπροβάλτα.*
- Φραγουδάκη, Α. (1979). *Τα Αναγνωστικά Βιβλία του Δημοτικού Σχολείου. Ιδεολογικός Πειθαναγκασμός και Παιδαγωγική Βία. Αθήνα: Θεμέλιο.*

Προφορικές μαρτυρίες – συνεντεύξεις

1. Ειρήνη Βαμβακοπούλου
2. Σουλτάνα Καπετανίδου – Καρακούση
3. Νικόλαος Κούκλατζης
4. Νόρα Μοσχοφίδου
5. Αθανάσιος Ντουμανάκης
6. Κωνσταντίνος Ουρουμίδης
7. Αγγελική Παρασχίδου
8. Πέτρος Πατρακελούδης

Θερμές ευχαριστίες στην κυρία Νόρα Μοσχοφίδου και στους κυρίους Σταμάτιο Γκατζιδή, Κωνσταντίνο Ουρουμίδη και Γεώργιο Ρυζιώτη για την πολύτιμη βοήθειά τους στη συγκέντρωση του απαραίτητου υλικού.

Παράρτημα

Πίνακας 1 - Αριθμός φοιτούντων μαθητών ανά έτος (1934-2021)

Αριθμός φοιτούντων μαθητών ανά έτος (1934-2020)					
Σχολ. έτος	Αριθμός μαθητών	Σχολ. έτος	Αριθμός μαθητών	Σχολ. έτος	Αριθμός μαθητών
1934	523	1964	333	1994	255
1935	356	1965	329	1995	237
1936	362	1966	348	1996	260
1937	365	1967	351	1997	249
1938	351	1968	391	1998	250
1939	323	1969	373	1999	270
1940	341	1970	334	2000	259
1941	340	1971	381	2001	243
1942	338	1972	361	2002	227
1943	272	1973	357	2003	213
1944	307	1974	352	2004	264
1945	408	1975	360	2005	251
1946	300	1976	396	2006	286
1947	377	1977	386	2007	274
1948	518	1978	400	2008	294
1949	494	1979	411	2009	267
1950	457	1980	427	2010	257
1951	382	1981	476	2011	267
1952	335	1982	366	2012	275
1953	326	1983	339	2013	254
1954	320	1984	350	2014	232
1955	286	1985	356	2015	237
1956	308	1986	352	2016	253
1957	310	1987	346	2017	260
1958	326	1988	337	2018	272
1959	321	1989	331	2019	281
1960	349	1990	329	2020	280
1961	358	1991	316	2021	265
1962	358	1992	324		
1963	359	1993	288		

(Πηγή: Ηλιάδου & Καλπάκη 2000, μαθητολογία σχολείου)

Γράφημα 1 - Αριθμός φοιτούντων μαθητών ανά έτος (1934-2021)
(Πηγή: Ηλιάδου & Καλπάρη 2000, μαθητολογία σχολείου)

Παρατήρηση 1: 1924-1933: Για την περίοδο αυτή δεν υπάρχει αρχείο για τον αριθμό των μαθητών, αλλά από ανεπίσημες πηγές ο μέσος όρος των μαθητών υπολογίζεται περίπου στους 350 μαθητές ετησίως (Ηλιάδου & Καλπάρη 2000).

Παρατήρηση 2: Η απότομη πτώση του αριθμού των μαθητών κατά το έτος 1935 και εξής οφείλεται στην ταυτόχρονη δημιουργία περιφερειακών σχολείων.

Παρατήρηση 3: Η σταδιακή πτώση του αριθμού των μαθητών από τη δεκαετία του 1980 οφείλεται εν μέρει στη δημιουργία νέων δημοτικών σχολείων στην πόλη, αλλά και στο φαινόμενο υπογεννητικότητας και στο φαινόμενο εσωτερικής μετανάστευσης σε άλλες περιοχές της Ελλάδας ή και της εξωτερικής μετανάστευσης λόγω της οικονομικής κρίσης.

Πίνακας 2 - Διευθυντές 1924-2021

Διευθυντές 1924-2021			
1924 - 1930	Κ. ΒΟΥΓΙΟΥΚΛΙΔΗΣ	1979 - 1980	Μ. ΣΧΟΙΝΑ
1930 - 1935	Β. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ	1984 - 1986	Κ. ΔΡΑΓΑΝΙΔΗΣ
1935 - 1941	Δ. ΚΑΡΑΜΟΥΖΑΣ	1986 - 1992	Ν. ΚΙΗΓΜΑΣ
1941 - 1944	Λ. ΚΟΥΚΟΥΛΟΜΑΤΗΣ	1992 - 1994	Π. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ
1944 - 1945	Δ. ΚΑΡΑΜΟΥΖΑΣ	1994 - 1995	Ι. ΚΟΝΤΟΓΕΩΡΓΙΟΣ
1945 - 1948	Λ. ΚΟΥΚΟΥΛΟΜΑΤΗΣ	1995 - 1997	Γ. ΧΑΤΝΑΚΗΣ
1948 - 1949	Δ. ΚΑΡΑΜΟΥΖΑΣ	1997 - 2007	Σ. ΓΚΑΤΖΙΔΗΣ
1949 - 1965	Λ. ΚΟΥΚΟΥΛΟΜΑΤΗΣ	2007 - 2014	Γ. ΡΥΖΙΩΤΗΣ
1965 - 1966	Μ. ΚΑΡΑΒΕΛΑΣ	2014 - 2021	Κ. ΟΥΡΟΥΜΙΔΗΣ
1966 - 1968	Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ		
1968 - 1969	Ι. ΓΙΑΛΛΑΜΑΣ		
1969 - 1971	Μ. ΓΑΛΕΤΣΑΣ		
1971 - 1974	Β. ΚΟΥΡΝΙΩΤΗΣ		
1974 - 1975	Γ. ΤΖΕΡΜΠΙΟΣ		
1975 - 1977	Π. ΑΪΔΙΝΗΣ		
1977 - 1978	Ε. ΤΕΡΖΟΥΔΗ		
1978 - 1979	Β. ΓΚΟΥΝΤΙΑΚΑ		

(Πηγή: Αρχείο σχολείου)

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΜΥΛΟ ΤΩΝ ΠΕΤΡΩΤΩΝ: ΜΙΑ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΟ 6^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ – ΕΥΓΕΝΙΔΕΙΟ

Δημήτριος Βουρνέλης και Άννα Εσκή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πλαίσιο της αναβάθμισης των προγραμμάτων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, προτεραιότητα δίνεται στη δημιουργία πολιτιστικών προγραμμάτων με μαθητοκεντρικό προσανατολισμό που σκοπό έχουν την προώθηση του κοινωνικού εγγραμματισμού του μαθητικού κοινού. Μέσω αυτών, υπηρετούνται βιωματικές δραστηριότητες με την ενσωμάτωση των τεχνολογιών και καλλιεργούνται δεξιότητες όπως η αυτονομία, η ατομική ευθύνη, η ενεργή συμμετοχή, η συνεργασία και αλληλεπίδραση, η κριτική και δημιουργική σκέψη. Η δε ανακάλυψη της νέας γνώσης επιτελείται μέσα από τη διαδικασία της αυτομάθησης εφόσον οι μαθητές μαθαίνουν πως να μαθαίνουν, σημείο που αποτελεί την κυριότερη επιδίωξη αυτών των προγραμμάτων. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων υποστηρίζουν σύγχρονες θεωρίες μάθησης και υιοθετούν σύγχρονες διδακτικές τεχνικές μέσω της διαθεματικής προσέγγισης πλείστων γνωστικών αντικειμένων, με ανάλογες κοινωνικές προεκτάσεις εφόσον συνδέουν τη σχολική μονάδα με την ευρύτερη κοινωνία. Επιπροσθέτως, υλοποιούνται στο φυσικό περιβάλλον της σχολικής αίθουσας και του μουσείου αλλά και σε ψηφιακό περιβάλλον (ΑεξΑΕ) ή και με συνδυασμό αυτών όταν οι περιστάσεις το επιβάλλουν.

Λέξεις κλειδιά: Μουσειοπαιδαγωγική εκπαίδευση, μουσειακή αγωγή, κονστρουκτιβισμός, βιωματική μάθηση, ΤΠΕ, αντεστραμμένη τάξη

Η πολιτισμική ποικιλία και ταυτότητα και οι διαφορετικές αξίες συντελούν στην κοινωνική βιωσιμότητα. Είναι υψίστης σημασίας να μνηθούν οι μαθητές τόσο στην πολιτισμική κληρονομιά των προγόνων τους, όσο και σε αυτή στην οποία ζουν (MacLeod 2001).

Εισαγωγή

Τα Πολιτιστικά Προγράμματα (ΠΠ) των Μουσείων εντάσσονται στη γενικότερη προσπάθεια ολιστικής προσέγγισης ενός διδακτικού αντικειμένου και της ύλης του που δε δύναται να εκτεθεί με ορθό τρόπο στα σχολικά εγχειρίδια (Δάλκος 2000). Οι σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις κινούνται στους τρεις (3) ακόλουθους άξονες: (α) ο άνθρωπος καθορίζεται από τις σχέσεις του με το περιβάλλον, φυσικό, κοινωνικοπολιτισμικό, ιστορικό, (β) η γνώση δομείται και (γ) η γνώση κατακτιέται βιωματικά. Υπό το πρίσμα αυτό, η μουσειοπαιδαγωγική εκπαίδευση και η μουσειακή αγωγή συμβάλλουν στη σχολική εκπαίδευση μεταφέροντας την εκπαιδευτική διαδικασία εκτός σχολικού χώρου σε ένα ευρύτερο φυσικό, κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον με απώτερο στόχο την ανάπτυξη δεξιοτήτων που αποσκοπούν στην ενδυνάμωση του γνωστικού, συναισθηματικού, αισθητικού και κοινωνικού τομέα (Νάκου 2001).

Το μουσείο, ως περιβάλλον άτυπης διαδικασίας μάθησης, αποτελεί αρωγό στην υλοποίηση του σύγχρονου Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (ΑΠΣ) εφόσον προσφέρει τη δυνατότητα στον μαθητικό πληθυσμό να γνωρίσει εκ του σύνεγγυς και να οπτικοποιήσει τα μουσειακά εκθέματα, να κατανοήσει το χώρο, τον χρόνο και την ιστορικότητά τους προκειμένου να σεβαστεί τις παραδόσεις, την ιστορία και την κληρονομιά του τόπου του με απώτερο στόχο την καλλιέργεια και ανάπτυξη της πολιτισμικής του ταυτότητας (Ζαφειράκου κ.ά. 2000, Τσιτούρη 2002).

Η παρούσα εργασία διακρίνεται σε δύο μέρη, το θεωρητικό όπου συζητούνται ευσύνοπτα η μουσειοπαιδαγωγική εκπαίδευση και μουσειακή αγωγή, οι συσχετιζόμενες με αυτές σύγχρονες θεωρίες μάθησης ενώ παράλληλα γίνεται αναφορά στο «Νέο Σχολείο», όπως προωθείται βάσει των εκσυγχρονισμένων ΑΠΣ και του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, με την αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ)

και την ενσωμάτωση σύγχρονων όρων, αυτών της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης και του μοντέλου της αντεστραμμένης τάξης. Το δε πρακτικό μέρος της εργασίας αφορά ένα ΠΠ όπως αυτό σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε στα πλαίσια ενός Σεναρίου Διδασκαλίας (ΣΔ) με θέμα «Λιθοξόοι - Μουσείο Πέτρας: Μελετώντας τον Μύλο των Πετρωτών» και απευθύνεται σε μαθητές της Β΄ τάξης δημοτικού. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα στηρίζεται στη διαθεματική προσέγγιση συνδέοντας την μαθησιακή διαδικασία με τον πολιτισμό.

Μουσειοπαιδαγωγική Εκπαίδευση, Μουσειακή Αγωγή, Πολιτιστικά Προγράμματα και Θεωρίες Μάθησης

Αναφορικά με τη μουσειοπαιδαγωγική εκπαίδευση, θα υποστηρίξαμε πως αποτελεί ένα σύγχρονο κλάδο της Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής με χώρο δράσης το μουσείο. Εξετάζει «τις παιδαγωγικές και μουσειολογικές αρχές και τους όρους που διέπουν την πολιτιστική και εκπαιδευτική πολιτική των μουσείων και καθορίζουν το πλαίσιο για τον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αποσκοπούν στο να καλλιεργούνται τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες (...)» όσον αφορά τις δεξιότητές τους για πολύπλευρη δημιουργική αξιοποίηση του υλικού πολιτισμού (Νάκου 2001).

Η μουσειακή αγωγή κινείται έχοντας ως κεντρικό άξονα τα ίδια τα μουσειακά εκθέματα και εστιάζει στην ενασχόληση των νέων με αυτά, στην ευαισθητοποίησή τους, στην αντιληπτική τους ικανότητα και τη συναισθηματική τους εμπλοκή (Νάκου 2009). Μέσω της μουσειακής αγωγής οι μαθητές καλούνται να αναγνώσουν, να επεξεργαστούν, να ερμηνεύσουν και να αξιοποιήσουν δημιουργικά τα μουσειακά αντικείμενα και το φυσικό περιβάλλον εντός του οποίου εκθέτονται αξιοποιώντας τις πρότερες γνώσεις και τα βιώματα τους, συνδυάζοντάς τες με το καινούριο πληροφοριακό υλικό.

Η Μουσειοπαιδαγωγική εκπαίδευση και η μουσειακή αγωγή επιδιώκουν να γεφυρώσουν το παρελθόν με το παρόν. Ο στόχος αυτός πραγματοποιείται στο πλαίσιο των ΠΠ και δη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων με μουσεία όπως αυτά εναρμονίζονται με τα νέα ΑΠΣ και ΔΕΠΠΣ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Ως Πολιτιστικό Πρόγραμμα ορίζεται η εκπαιδευτική, δημιουργική διαδικασία, σκοπός της οποίας είναι η ανάδειξη, η διατήρηση και ο εμπλουτισμός των στοιχείων του πολιτισμού. Ένα ΠΠ διακρίνεται για την έμπνευσή του, την επιστημονικότητά του, το συστηματικό και ευέλικτο σχεδιασμό του, την αλληλεπίδραση με τον μαθητικό πληθυσμό, τις συνεργασίες με την τοπική κοινωνία και ανάλογους φορείς. Το μουσείο αποτελεί δυναμικό περιβάλλον όπου η μάθηση δύναται να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο της άτυπης εκπαίδευσης προτάσσοντας πληθώρα δυνατοτήτων προσέγγισης της πραγματικότητας λόγω της παρουσίας εκθεμάτων αλλά και της οργάνωσής τους σε ενιαίο σύστημα που αποσκοπεί στην επικοινωνία και μόρφωση (Νικονάνου 2015).

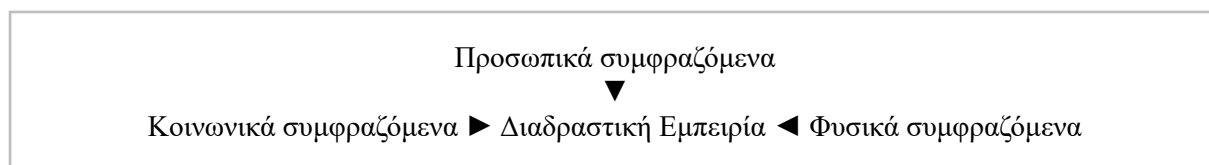
Η Hooper-Greenhill (1999) θεωρεί τη μάθηση σε ένα μουσειακό χώρο μια ευχάριστη διαδικασία με πολυδιάστατο χαρακτήρα ενώ ορίζει τον μαθητευόμενο ως ενεργό δημιουργό νοημάτων που επιλέγει το προς επεξεργασία πληροφοριακό υλικό προκειμένου να ωφεληθεί τόσο στο γνωστικό και συναισθηματικό τομέα μέσω της επαφής του με τα εκθέματα όσο και στον ψυχαγωγικό τομέα με τη δημιουργική του εμπλοκή σε παιγνιώδεις δραστηριότητες. Ως ενεργός δημιουργός, το άτομο αναδιοργανώνει και εμπλουτίζει την αποκτηθείσα γνώση και εμπειρία με τις νέες προσλαμβάνουσες (Φιλίππουπολίτη 2015).

Απόρροια των προλεγομένων είναι η διαπίστωση ότι οι θεωρίες της εμπειρίας και του κονστρουκτιβισμού έχουν επηρεάσει στο μέγιστο βαθμό τη μουσειοπαιδαγωγική εκπαίδευση και τη μουσειακή αγωγή. Ξεκινώντας από τη θεωρία της εμπειρίας του Dewey συνοπτικά θα παραθέταμε ότι έμφαση δίνεται στην εμπειρία και το βίωμα του παιδιού. Στον σχολικό χώρο, σύμφωνα με τον ίδιο, ο εκπαιδευτικός καλείται να δημιουργήσει τη «συνέχεια» ανάμεσα στην καθημερινότητα του μαθητή και τη νέα γνώση που οφείλει να του μεταδώσει. Αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στο καινούριο και τις προσωπικές εμπειρίες του προκειμένου αυτός να οδηγηθεί στην ενεργητική και ποιοτική μάθηση (Trimis & Savva 2009). Αυτό μεταφράζεται κατά τους Bertrand & Valois (2000), ως προσαρμογή της διδακτικής ύλης στο πρότερο εμπειρικό υπόβαθρο των μαθητών.

Εισάγεται η έννοια της δια βίου μάθησης και αυτομάθησης όπου το άτομο προβαίνει σε προσωπικές επιλογές μέσω της εξερεύνησης, ανακάλυψης και επίλυσης των αναφόμενων προβλημάτων (Black 2009). Κατ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η ενεργή συμμετοχή των ατόμων που οδηγεί στην ποιοτική πραγματοποιούμενη νέα γνώση (Φιλίππουπολίτη 2015). Τα μουσειακά εκθέματα οδηγούν σε κριτική και δημιουργική σκέψη (Νικονάνου 2010), ειδικότερα όταν αξιοποιούνται μέσω αξιών όπως: η υλική διάσταση, η αυθεντικότητα, η ευρύτητα και η αισθητική τους (Νικονάνου 2015). Ο Ansbacher (1998) προσδιορίζει τη σύνθετη σχέση μαθητών, μουσειακής εμπειρίας και μάθησης ως εξής:

- (Μαθητής - επισκέπτης) + (αλληλεπίδραση με μουσειακά αντικείμενα) → Εμπειρία
- (Μαθητής - επισκέπτης) + (εμπειρία) → Μάθηση

Οι Falk & Dierwing (1992) κάνουν λόγο για μια πολυσύνθετη εμπειρία, αυτή της επαφής του κοινού με το μουσείο, εφόσον συνδυάζει την προσωπική διάσταση που αφορά τις πρότερες γνώσεις του κοινού με την κοινωνική που συσχετίζεται με την κοινωνικοποίησή του καθώς και τη φυσική διάσταση που αναφέρεται στο φυσικό χώρο του μουσείου, όπως αυτό φαίνεται στο ακόλουθο σχεδιάγραμμα:

Το κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον είναι απόλυτα συνυφασμένο με τη γενικότερη νοητική εξέλιξη των ατόμων όπως υποστηρίζεται από την κοινωνική κονστρουκτιβιστική θεωρία με κυριότερους υποστηρικτές της τους Vygotsky, Bandura και Hein. Σύμφωνα με τον τελευταίο η θεωρία αυτή βασίζεται σε δύο ουσιαστικές αρχές: (α) ο μουσειακός χώρος και το εκάστοτε μουσειακό υλικό επιδέχονται πληθώρα υποκειμενικών αναγνώσεων από τους μαθητές και ως εκ τούτου (β) ενθαρρύνεται η ατομική οικειοποίηση των μηνυμάτων των μουσειακών αντικειμένων και η υποκειμενική τους ερμηνεία (Νικονάνου 2010).

Νέο Σχολείο, ΤΠΕ και Σενάρια Διδασκαλίας: Τα ΑΠΣ θέτουν ως προτεραιότητα και προϋπόθεση την εξοικείωση του μαθητικού πληθυσμού με την τεχνολογία και το διαδίκτυο. Η ένταξη των ΤΠΕ στην εκπαίδευση στοχεύει στην αναμόρφωση του παιδαγωγικού πλαισίου και της μαθησιακής διαδικασίας λόγω δεξιοτήτων που καλούνται οι μαθητές να καλλιεργήσουν, όπως αναζήτηση, συλλογή, επεξεργασία και αξιολόγηση του πληροφοριακού υλικού, για την επίλυση προβλημάτων, δημιουργική και κριτική σκέψη καθώς και αλληλεπίδραση (Τζιμογιάννης 2007). Σύμφωνα μάλιστα με τον Αλαχιώτη (2002) οι μαθητές μέσω της χρήσης και αξιοποίησης των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία, θα μαθαίνουν βιωματικά και «δια βίου» ώστε να συμμετάσχουν στην κοινωνία της πληροφόρησης και της γνώσης με αποτέλεσμα να είναι ενημερωμένοι και ενεργοί πολίτες.

Οι ΤΠΕ διακρίνονται στις τρεις διαστάσεις τους στην εκπαιδευτική διαδικασία: (α) την τεχνολογική διάσταση που αφορά τις δεξιότητες χειρισμού αλλά και τεχνολογικές γνώσεις των Η/Υ, (β) την παιδαγωγική διάσταση που άπτεται των δραστηριοτήτων ενεργητικής, διερευνητικής, συνεργατικής μάθησης, δημιουργικότητας και (γ) την κοινωνική διάσταση εφόσον αποτελούν μέσο διδασκαλίας, γνωστικό εργαλείο, διάυλο επικοινωνίας, στοιχείο έκφρασης και κουλτούρας (Jimoyiannis 2010).

Συνακολούθως τα οφέλη από την ένταξη των ΤΠΕ κατά την υλοποίηση ΠΠ είναι πολλά, κυρίως, όμως, προτάσσεται η ποιοτική εκπαίδευση μέσω της διερεύνησης (Ζόμπολας κ.ά. 2011). Η προγραμματισμένη και ορθή ενσωμάτωση των ΤΠΕ ενισχύει το νέο ρόλο του εκπαιδευτικού, αυτού του καθοδηγητή που μέλημά του πλέον αποτελεί να ενθαρρύνει τους μαθητές του στο «πώς να μαθαίνουν» (Tzani & Kechagias 2009). Σημαινούσας σημασίας αποτελεί το γεγονός ότι οι ΤΠΕ δημιουργούν συνθήκες προσβασιμότητας χωρίς φυσική παρουσία και σε ατομικό χρόνο (Ζόμπολας κ.ά. 2011).

Η παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ υλοποιείται στο πλαίσιο ενός οργανωμένου και δομημένου τρόπου διδασκαλίας που ολοκληρώνεται μέσα από τα Σενάρια Διδασκαλίας (ΣΔ). Τα εν λόγω σενάρια σχεδιάζονται σύμφωνα με τις οδηγίες όπως αυτές αποτυπώνονται στα EAITY 2007/2011 και 2013 και βασίζονται στις αρχές των κονστρουκτιβιστικών και κοινωνιογνωστικών προσεγγίσεων για τη μάθηση, αρχές που προάγουν και τη Μουσειοπαιδαγωγική εκπαίδευση.

Συμπερίληψη: Σημείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη λόγω εκσυγχρονισμού των ΑΠΣ και ΔΕΠΠΣ του Νέου Σχολείου αποτελεί η συμπεριληπτική εκπαίδευση. Σύμφωνα με την Περίληψη της Παγκόσμιας Έκθεσης Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης με την υποστήριξη της UNESCO, η συμπερίληψη στην εκπαίδευση προτάσσει την ανάγκη σεβασμού στη διαφορετικότητα εντός του σχολικού περιβάλλοντος, της ομαλής ενσωμάτωσης όλου του μαθητικού κοινού υπό το πρίσμα της δέσμευσης του Στόχου Βιώσιμης Ανάπτυξης 4 (SDG4) για τη διασφάλιση εκπαίδευσης ίσων ευκαιριών, χωρίς αποκλεισμούς. Επίσης στην προώθηση της «δια βίου μάθησης για όλους», η οποία υπόκειται στη γενικότερη δέσμευση

της Ατζέντας 2030 (UNESCO 2020). Προϋπόθεση αποτελεί η ποικιλομορφία των μαθητών να αντιμετωπίζεται ως ευκαιρία εμπλουτισμού της διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας για όλους και όχι ως πρόβλημα (Corbett & Slee 2002, Lindsay 2003), η συμπερίληψη ως πρόκληση και όχι ως αναστάτωση και πάνω απ' όλα ως ένα παιδαγωγικό εργαλείο βελτιωτικού και ανθρωπιστικού χαρακτήρα. Η ιδέα της συμπερίληψης (inclusion), νεοεισαχθείς όρος που αντικαθιστά τους όρους ένταξη, ενσωμάτωση, συνεκπαίδευση, συνδέεται άμεσα με διδακτικές μεθόδους και παιδαγωγικές δραστηριότητες που καλείται να επιλέξει και να εφαρμόσει ο εκπαιδευτικός τείνοντας στην εξατομίκευση προς όφελος του ατόμου και του συνόλου (Ζώνιου - Σιδέρη 2000).

Αντεστραμμένη Τάξη: Το μοντέλο της αντεστραμμένης τάξης (flipped classroom model), δύναται να εφαρμοστεί τόσο στη δια ζώσης διδασκαλία όσο και στο πλαίσιο της σχολικής ΑεξΑΕ με την αξιοποίηση των ΤΠΕ. Πρόκειται για μια σύγχρονη εκπαιδευτική προσέγγιση που υιοθετεί τις μαθητοκεντρικές, βιωματικές εκπαιδευτικές τεχνικές και μεθόδους μεικτής μάθησης (blended learning), της συμβατικής διδασκαλίας και της εκπαίδευσης από απόσταση (distance learning), με τη χρήση κατάλληλα σχεδιασμένου πολυμεσικού υλικού με απώτερο στόχο την ενεργό εμπλοκή του μαθητικού κοινού σε αλληλεπιδραστικού τύπου δραστηριότητες και την επίτευξη καλύτερων μαθησιακών αποτελεσμάτων. Στην υπάρχουσα βιβλιογραφία αποτυπώνονται τέσσερα (4) καίρια χαρακτηριστικά - πυλώνες της, όπως αυτά προκύπτουν από το ακρωνύμιο FLIP:

Flexible Environment: ευέλικτο περιβάλλον όπου ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να προσαρμόσει το διδακτικό αντικείμενο και τον χώρο σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες του κάθε μαθητή με ανάλογες δραστηριότητες ατομικού ή ομαδικού χαρακτήρα.

Learning Culture: η μαθησιακή κουλτούρα που διαμορφώνεται με την ενεργή συμμετοχή του μαθητή ο οποίος καθίσταται ερευνητής, συλλέγει, επεξεργάζεται, συνδέει τις γνώσεις μεταξύ τους και τις αξιοποιεί συλλογικά ενώ παράλληλα, θέτει τους εκπαιδευτικούς του στόχους, αναζητά λύσεις στους προβληματισμούς του (Jimoyiannis & Komis 2007).

Intentional Content: το στοχευόμενο προς ατομική μελέτη δοθέν διδακτικό υλικό πριν την προγραμματισμένη εκπαιδευτική παρέμβαση με σκοπό τη μεγέθυνση του χρόνου εμπλοκής και ενεργητικής, ανακαλυπτικής μάθησης από τον εκπαιδευόμενο.

Professional Educator: Ο «επαγγελματίας» εκπαιδευτικός αφοσιωμένος στις παιδαγωγικές διαδικασίες με τη χρήση των ΤΠΕ και ο αξιολογητής εκπαιδευτικός (Demirel 2016, Flipped Learning Network 2014).

Το μοντέλο της αντεστραμμένης τάξης διακρίνεται σε τρία (3) στάδια εφαρμογής της:

(α) pre-class: όπου παραδίδεται μέσω πλατφόρμας στους εμπλεκόμενους το επιλεγμένο προς μελέτη υλικό, (β) in-class: που περιλαμβάνει ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες εντός σχολικού χώρου φυσικού ή ψηφιακού, κατά τη διάρκεια των οποίων οι μαθητές εμπλέκονται σε διεργασίες πληροφοριών που άντλησαν από το υλικό που ήδη μελέτησαν στο χώρο τους και τις κοινωνούν αλληλεπιδρώντας με την ολομέλεια, (γ) post-class: περιλαμβάνει την αξιολόγηση των νέων νοημάτων και ερμηνειών καθώς και την ανατροφοδότηση (Estes et al. 2014).

Η αντεστραμμένη τάξη δίνει έμφαση στη μάθηση και στον έλεγχο αυτής από τους μαθητές (Bransford et al. 2000). Έχει δε ως επίκεντρο τον μαθητή, την κατά τον κονστρουκτιβισμό και κοινωνικό κονστρουκτιβισμό συνεργατική μάθηση και τη βιωματική μάθηση. Αντικατοπτρίζει τον «κύκλο μάθησης» του Kolb, σύμφωνα με τον οποίο το προς μελέτη υλικό και τα πολυμεσικά υλικά, τίθενται προς επεξεργασία με βάση το εμπειρικό υπόβαθρο των εμπλεκόμενων ωθώντας προς την κατασκευή νέων νοημάτων και γνώσεων (Gerstein 2012).

Το πρόγραμμα: «Μελετώντας τον Μύλο των Πετρωτών»

Η Λαογραφία εξετάζει τον πολιτισμό των λαών, τον καθένα χωριστά, όπως και η Ιστορία. Ειδικότερα, η Λαογραφία εξετάζει το λαϊκό πολιτισμό, δηλαδή τα έργα, τον τρόπο και τις δραστηριότητες της ζωής και εργασίας των ανθρώπων που είναι οργανωμένοι σε τοπικές ή ευρύτερες κοινωνικές ομάδες. Ενδιαφέρεται για υλικά – αντικείμενα (οικοδομήματα, μηχανές, έργα τέχνης) και πνευματικά έργα (επιστήμες, συγγράμματα), καθώς και τις γενικότερες κοινωνικές, οικονομικές συνθήκες κάθε περιόδου όπως επίσης τις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους.

Ο λαϊκός πολιτισμός ακόμα και στις αρχές του 21ου αιώνα ασκεί επιρροή και γοητεία σε πολλές επιστήμες διότι περιλαμβάνει εμπειρίες, συναισθήματα, διαπροσωπικές σχέσεις, αισθητική, λύσεις που επινο-

εί ο άνθρωπος προκειμένου να αντιμετωπίσει τις εκάστοτε καταστάσεις. Στον χώρο της εκπαίδευσης ο λαϊκός πολιτισμός αποτελεί πεδίο για την άντληση πολιτισμικού υλικού, που θεωρείται κατάλληλο για τη συγκρότηση της προσωπικότητας των νέων γενιών και τη συνέχεια αρχών και αξιών που διέπουν τις κοινωνίες και κοινότητές τους. Η παρουσία θεμάτων του λαϊκού πολιτισμού στα σχολικά εγχειρίδια της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης επιδιώκει τη δημιουργία μιας γέφυρας ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν (Αυδίκος & Κοζιού 2012).

Το Πολιτιστικό Πρόγραμμα που παρουσιάζεται, βασίστηκε σε εργασία που περιλαμβάνεται στα Πρακτικά του 3ου ομώνυμου Συνεδρίου ως θέμα διάλεξης, και εντάσσει δραστηριότητες βιωματικές, όπως είναι η έρευνα δράσης και πεδίου, διαθεματικές, μέσω των οποίων η λαογραφική συλλογή του Μουσείου των Πετρωτών καθίσταται εργαλείο μάθησης, εμπειρίας και δημιουργίας ποικιλοτρόπως.

Μουσείο Πέτρας - Μύλος

Το διαμορφωμένο και πλήρως αποκαταστημένο συγκρότημα του Μύλου προσφέρεται ως Μουσείο τεχνολογίας επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων και ως στέγη εκθέσεων ενώ παράλληλα διοργανώνονται συνέδρια, ημερίδες και διάφορες πολιτιστικού περιεχομένου εκδηλώσεις. Εντός του μουσειακού χώρου ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με πέτρινα αντικείμενα και είδη λιθοξοϊκής τέχνης από πέτρα που εξορυσσόταν από τα λατομεία της περιοχής. Ακόμη, πετρώματα της περιοχής σε ειδικά ταξινομημένες συλλογές ενώ ενδιαφέρουσες πληροφορίες αντλεί από το πλούσιο διαθέσιμο φωτογραφικό υλικό σχετικά με τη γεωλογία της περιοχής, τις θέσεις εξόρυξης της πέτρας και τις τεχνικές λάξευσής της. Επιπροσθέτως, μπορεί να εξετάσει τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν στις ανάλογες εργασίες και την ιστορία του τόπου σχετικά με τη λατομική δραστηριότητα, συνθέτοντας έτσι ένα νοητό οδοιπορικό στον πολιτισμό, την τεχνολογία και την επιστήμη (Βαβελίδης & Ζαΐμης 2010).

Περιγραφή του Προγράμματος

Το πρόγραμμα αποτελεί μια καινοτόμο εκπαιδευτική πρακτική στόχος της οποίας ουσιαστικά είναι η μάθηση αλλά και το άνοιγμα του σχολείου προς την ευρύτερη τοπική κοινωνία. Σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε βάσει των αρχών της μουσειοπαιδαγωγικής εκπαίδευσης του κονστρουκτιβισμού και της κοινωνιογνωστικής θεώρησης των μεθοδολογιών βιωματικής μάθησης με στοχοθεσία τεχνοκρατικής εκπαίδευσης (Bloom), της χρήσης εφαρμογών ΤΠΕ (web 2.0). Επίσης των αξιολογικών διαδικασιών με τη χρήση εννοιολογικών χαρτών στα πλαίσια ενός ΣΔ που έχει ως θέμα «Μουσείο Πέτρας: Μελετώντας τον Μύλο των Πετρωτών» και υπηρετεί συγκεκριμένους γνωστικούς και κοινωνικοσυναισθηματικούς στόχους.

Αφορμή για την ενασχόληση και επαφή μιας σχετικά μικρής ηλικιακά ομάδας με το θέμα αποτέλεσαν παράγοντες όπως, το νέο, το ανοίκειο, η εξοικείωση με τοπικές παραδόσεις, η ιστορική πορεία μνημείων που οδηγεί στη διαμόρφωση της πολιτισμικής της ταυτότητας. Επιπλέον, το θέμα θεωρήθηκε ιδανικό προκειμένου να προαχθούν πραγματικές αξίες και γνώσεις αλλά και να αντιμετωπιστούν τυχόν εναλλακτικές αντιλήψεις, αναχρονισμοί, αναφορικά με τις συνθήκες, την ιστορική διαδρομή, τα υλικά της καθημερινότητας και τις εργασίες. Κατά την εκκίνηση της υλοποίησής του απαιτούνται ενέργειες αφόρμησης προκειμένου να οικοδομηθεί η σύνδεσή του με τις υπάρχουσες γνώσεις, εμπειρίες και την πραγματική ζωή των εμπλεκόμενων.

Στάδια εξέλιξης του Προγράμματος

Το ΣΔ πραγματοποιείται στο κύριο μέρος του στην αίθουσα διδασκαλίας της Β΄ τάξης του 6ου Δημοτικού Σχολείου Νέας Ορεστιάδας-Ευγενίδειου, στο χρόνο της Ευέλικτης Ζώνης (ΕΖ) και με διάχυση στα οικεία διδακτικά αντικείμενα καθώς και στο μουσειακό χώρο του Μύλου. Η διάρκεια του προγράμματος είναι τέσσερις (4) μήνες και συνδυάζει τη διαζώσης τυπική και μη τυπική εκπαίδευση με την εξ αποστάσεως ακολουθώντας βιωματικές προσεγγίσεις καθώς και τη μεθοδολογία της ψηφιακής αντεστραμμένης τάξης.

Η τάξη αποτελείται από δεκαεφτά (17) μαθητές που δημιουργούν ομάδες των τεσσάρων (4) ατόμων. Οι μαθητές καλούνται να συνδυάσουν γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονται ήδη, όπως Ιστορία, Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος, Αγγλική Γλώσσα, Εικαστικά και φυσικά ΤΠΕ, με τη συνδρομή της κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής (H/Y, βιντεοπροβολέας, χάρτης περιοχής, λογισμικά/εφαρμογές, όπως MS Office, Xmind, Google Forms, Google Earth, Wordle, Padlet, YouTube, StoryboardThat, Canvas). Μελετούν το σχετικό με το θέμα υλικό στα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας και Μελέτης Περιβάλλοντος, και καλούνται να δουλέψουν σε αντίστοιχα φύλλα εργασιών αξιοποιώντας τις ικανότητές τους στη χρήση των πιο πάνω εφαρμογών/λογισμικών.

Οι σκοποί του παρόντος ΣΔ καθορίζονται ως ακολούθως:

- να κατανοήσουν τη γραμμική πορεία του ανθρώπου χωροχρονικά ως ατομική και κοινωνική ταυτότητα αναγνωρίζοντας την πολιτισμική συμβολή των μουσείων
- να αξιοποιήσουν τις τεχνολογίες στις νέες διαμορφωμένες συνθήκες (πανδημία)

Σύμφωνα και με την Κοντογιάννη (1996), οι επιμέρους στόχοι συνοψίζονται στους:

γνωστικούς στόχους:

- να εξοικειωθούν με τη λαογραφική συλλογή του μουσείου
- να αντλήσουν πληροφορίες σχετικά με το μουσειακό και εποπτικό υλικό
- να συνδέσουν τη χρηστικότητα των εκθεμάτων με συγκεκριμένες χρονικές περιόδους και ιστορικές, γεωγραφικές, γεωλογικές και οικονομικές αναφορές κατανοώντας έτσι και την έννοια της πορείας στο χρόνο
- να κατανοήσουν την αξία συντήρησης και έκθεσης των μουσειακών αντικειμένων καθώς και τον εκπαιδευτικό και μορφωτικό ρόλο του μουσείου
- να έχουν αναφορές στις προϋπάρχουσες γνώσεις τους (εμπειρίες και βιώματα)
- να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους με έννοιες και όρους όπως, λατομείο, εξόρυξη πέτρας, λάξευση, λιθοξόος, μολόπετρα κ.ά., στη μητρική καθώς και αγγλική γλώσσα
- να καλλιεργήσουν την κριτική και δημιουργική σκέψη τους σχετικά με το μουσειακό υλικό, τον περιβάλλοντα χώρο και τον εν γένει πολιτισμό της περιοχής και χώρας τους
- να χρησιμοποιήσουν τις ΤΠΕ για την υλοποίηση του προγράμματος

κοινωνικο-συναισθηματικούς στόχους:

- να αναπτύξουν αυτονομία και ατομική ευθύνη απέναντι στους συμμαθητές τους
- να συνεργάζονται με τα μέλη των ομάδων, να παρέχουν υποστήριξη, να αποδέχονται απόψεις προάγοντας την ισοτιμία και την αποδοχή όλων
- να ευαισθητοποιηθούν για την τοπική και πανανθρώπινη παράδοση και κληρονομιά μέσα από οργανωμένες, ατομικές και ομαδικές εργασίες που απαιτούν προσεκτική μελέτη, ανάλυση και αξιοποίηση των δεδομένων
- να ψυχαγωγηθούν και να αισθανθούν ευχάριστα καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος συνδυάζοντας την εμπειρία, τη γνώση με καλλιτεχνικά δημιουργήματα, την επίσκεψη στο φυσικό χώρο του μουσείου και τις ψηφιακές δραστηριότητες

Δια ζώσης

Το εν λόγω εκπαιδευτικό πρόγραμμα μπορεί να υλοποιηθεί στα πλαίσια ενός project και της αντίστοιχης ευελιξίας που προσφέρει σχετικά με το συνδυασμό μεθοδολογικών προσεγγίσεων κυρίως όμως στη βάση της θεωρίας του μαθησιακού «ενάρετου και φαύλου κύκλου» του David Kolb (1984), ο οποίος συνίσταται στα τέσσερα ακόλουθα στάδια: τη συγκεκριμένη εμπειρία (κάνω), τον αναστοχασμό (αναστοχάζομαι την εμπειρία), την αφηρημένη ενοποίηση από την εμπειρία (μαθαίνω από την εμπειρία) και τον πειραματισμό (πειραματίζομαι με την εμπειρία) (Black 2009).

- Συζήτηση για την επιλογή του θέματος βάσει των ΑΠΣ και των διδακτικών ενοτήτων των σχολικών εγχειριδίων της Γλώσσας (ενότητα 13, «Μες στο Μουσείο») και Μελέτης Περιβάλλοντος (ενότητα 15, «Μνημεία και Λαογραφικά Μουσεία»).
- Καταγραφή λέξεων και εννοιών με χρήση της εφαρμογής Wordle εν είδει καταγιγισμού ιδεών.

Ακολουθώντας τον Κύκλο Kolb – (α):

- Επίδειξη σχετικού φωτογραφικού υλικού από το Μουσείο με τη χρήση ψηφιακού φελλοπίνακα – εφαρμογή Padlet.
- Αναστοχασμός, ερμηνείες, συζήτηση, απόψεις και καταγραφή – συννεφολέξο Wordle.
- Γνωστική επεξεργασία, γενικεύσεις και συμπεράσματα, προφορικά.
- Αρχική/διαγνωστική αξιολόγηση με εννοιολογικούς χάρτες – εφαρμογή XMind και κεντρική έννοια το «Μουσείο».
- Χωρισμός σε ομάδες.

- Εντυπώσεις και Εφαρμογή ιδεών - Ανάπτυξη κειμένων ελεύθερου λόγου σχετικά με το φωτογραφικό υλικό και της γνωστικής επεξεργασίας που προηγήθηκε. Ανακοινώσεις στην ολομέλεια.
- Διάλεξη με θέμα το Μουσείο Πετρωτών σχετικά με: το υλικό κατασκευής της μυλόπετρας, τα εκθέματα του Μουσείου.
- Σχετική ορολογία στην ελληνική και αγγλική γλώσσα.
- Ομαδικές εργασίες με ερωτήσεις ανοιχτού και κλειστού τύπου μέσω Google Forms και της εφαρμογής Quizizz με σκορ.

Ακολουθώντας τον Κύκλο Kolb – (β):

- Προβολή video σχετικά με τους λιθοξόους και τα λατομεία.
- Συζήτηση ομάδων και καταγραφή σκέψεων και ιδεών.
- Σχετική διάλεξη αναφορικά με τον οικισμό, τα πετρώματα, τα λατομεία, τους λιθοξόους, τα εργαλεία λάξευσης και ανάρτηση θεμάτων σε φελλοπίνακα μέσω της εφαρμογής Padlet, ορολογία και ανάπτυξη θέματος στην αγγλική γλώσσα.
- Εικονική περιήγηση μέσω Google Earth και Maps στην εν λόγω περιοχή και οικισμό.
- Ανάθεση εργασιών, παραγωγή γραπτού λόγου, ενδεικτικά: Ανάθεση ρόλων ομάδων ...είστε: λιθοξόοι, εργαζόμενοι σε λατομείο, γλύπτες, εργαζόμενοι σε μύλο, αγρότες.
- Δραματοποίηση με χρήση απλού λεξιλογίου στην αγγλική γλώσσα.
- Διαμορφωτική αξιολόγηση με τη χρήση εφαρμογής XMind: κεντρικοί κόμβοι ενδεικτικά: χωροχρονικοί προσδιορισμοί, πότε, πού...
- Κοινοποίηση αποτελεσμάτων των εργασιών στην ολομέλεια, ακολουθεί συζήτηση.
- Ανάθεση νέων εργασιών πειραματισμού όπως: καλλιτεχνήματα με πηλό, ελάσματα, χαρτί και ξύλο: Κατασκευή εργαλείων λιθοξόου σε κλίμακα ≈1:18

Η επίσκεψη

Η αρχική αφόρμηση εντός του μουσειακού χώρου μπορεί να γίνει με την οπτικοποίηση της μυλόπετρας. Σύμφωνα με τους Csikszentmihalyi & Hermason (1995), το ερέθισμα είναι σε θέση να κεντρίσει το ενδιαφέρον του μαθητή και να εξάψει τη φαντασία του και ως εκ τούτου να τον εμπλέξει διανοητικά, συναισθηματικά και αισθητικά.

- Περιήγηση, ξενάγηση, φωτογράφιση, σχετική ενημέρωση.
- Διάλεξη σχετικά με τα εκθέματα του Μουσείου που αφορούν τα λατομεία και τη λιθοξοϊκή τέχνη καθώς και τα μηχανολογικά σύνολα που φιλοξενεί και αναφέρονται στη λειτουργία του αλευρόμυλου.

Ακολούθησε προγραμματισμένο συμπόσιο στο χώρο του Πενταλόφου, «Ευρωθήραμα», και συνέντευξη από τον ιδιοκτήτη ως συντελεστή του έργου της αποκατάστασης του Μύλου με την ιδιότητα του δημάρχου Τριγώνου.

Επιστροφή στην αίθουσα

- Συζήτηση και καταγραφή εντυπώσεων, ερμηνειών, απόψεων.
- Παραγωγή ζωγραφικών έργων με χρήση λεξιλογίου – τίτλου έργου και απλή περιγραφή στην αγγλική γλώσσα.
- Παραγωγή σκίτσων με την εφαρμογή TuxPaint.
- Διάλεξη σχετική με τα προβιομηχανικά κτίρια (μύλος, νερόμυλος) και τον οικονομικό κύκλο σίτου. Διαθεματικά, παράλληλες αναφορές στην περίοδο της Τουρκοκρατίας έως τον μεσοπόλεμο, διάστημα κατά το οποίο έχουμε δραστηριότητα στην εν λόγω περιοχή. Ακόμη διαδικτυακή επίσκεψη σε αντίστοιχες πηγές.
- Ακολουθεί ανάθεση εργασιών στις ομάδες όπως: α) Κολάζ φωτογραφιών και παραγωγή αφίσας με την εφαρμογή Canvas, β) Ημερολόγιο του κύκλου καλλιέργειας, συγκομιδής, επεξεργασίας του σίτου, γ) Συνεντεύξεις για τα ήθη και έθιμα της περιοχής που αφορούν το σιτάρι, δ) Ζωγραφιές, σκίτσα και κόμικς.

Εξ αποστάσεως διδασκαλία

Υποχρεωτική μετάβαση στην εξ αποστάσεως διδασκαλία και την εικονική τάξη με τις πλατφόρμες e-Class, edmodo και WeBex. Η ενδεδειγμένη μεθοδολογία που ακολουθείται είναι αυτή της «αντεστραμμένης τάξης».

- Με αφορμή τη διεθνή ημέρα μουσείων γίνεται προσπάθεια ευαισθητοποίησης με τη χρήση αφίσας της UNESCO για τα μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς και δίνονται ανάλογα διαδραστικά θέματα και πηγές μέσω προσωπικής σελίδας Web.

Μετά από συζήτηση σχετική με τις πηγές και τα θέματα των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς, επιλέγονται από τις ομάδες τέσσερα (4) μνημεία και μουσεία σε διαδικασία σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω της επιλογής break-out session της WeBex.

- Συζήτηση ομάδων μεμονωμένα και ανακοινώσεις θεμάτων, εντυπώσεων και ιδεών στην ολομέλεια της εικονικής τάξης.
- Ανασυγκρότηση, αναδιοργάνωση ιδεών στο κεντρικό εικονικό δωμάτιο με την καθοδήγηση και εποπτεία των εκπαιδευτικών. Παράλληλη ανταλλαγή, ορισμένων οδηγιών των ομάδων (rotation), για την καλύτερη ενημέρωση όλων στα θέματα που επεξεργάστηκαν ήδη με τη χρήση πάλι της επιλογής της πλατφόρμας WeBex break-out session.
- Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με επίκεντρο τα βρετανικά μουσεία μέσω οπτικοποίησης και βίντεο.
- Τελική αξιολόγηση με εννοιολογική χαρτογράφηση και κεντρικούς κόμβους, έννοιες όπως: μουσείο, μύλος, πετρώματα, λιθοξόος, λατομείο, φύλλα εργασίας και κατασκευές.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση του Προγράμματος πραγματοποιείται αρχικά (αρχική), κατά τη διάρκεια υλοποίησής του (διαμορφωτική) όσο και με την ολοκλήρωσή του (τελική), κυρίως με τη χρήση εννοιολογικών χαρτών και αντίστοιχων εφαρμογών. Επίσης οι δράσεις των μαθητών αξιολογούνται μέσα από την παρατήρηση και τον έλεγχο των προφορικών, γραπτών και φωτογραφικών ντοκουμέντων. Αξιολογούνται για τη συμμετοχή, το ενδιαφέρον, την έκφραση απόψεων και τη συναισθηματική εμπλοκή τους. Επιπλέον, η διαμορφωτική αξιολόγηση, επιτυγχάνεται μέσα από συζητήσεις ανά τακτά χρονικά διαστήματα τόσο των ομάδων μεταξύ τους όσο και με τον συντονιστή εκπαιδευτικό για την εξέλιξη του προγράμματος (Καψάλης 2006). Η αξιολόγηση στο τέλος του προγράμματος συμπεριλαμβάνει απόψεις και κρίσεις των μαθητών για τα έργα που παρουσιάστηκαν, αλλά και για τη συνεργασία που αναδείχθηκε μεταξύ τους καθώς και μεταξύ των μαθητών και του εκπαιδευτικού. Στην τελική αξιολόγηση εντάσσεται και η συμπλήρωση ερωτηματολογίων ανοικτού τύπου, ρουμπρίκες (Fitzpatrick et al. 2004).

Συμπεράσματα

Η ενσωμάτωση εκπαιδευτικών μουσειακών προγραμμάτων στα ΑΠΣ και ΔΕΠΠΣ, όπως καταδεικνύει το παρόν πρόγραμμα, έχει πολλά θετικά αποτελέσματα. Τα αναβαθμισμένα ΑΠΣ και ΔΕΠΠΣ που επιβάλουν αλλά και διευκολύνουν την αξιοποίηση σύγχρονων διδακτικών προσεγγίσεων με την ενσωμάτωση των ΤΠΕ μέσω της διαθεματικότητας, συμβάλλουν στο διευρυνόμενο, ολιστικό παιδαγωγικό ρόλο του σχολείου. Η δημιουργία και υλοποίηση του πολιτιστικού προγράμματος «Μουσείο Πέτρας: Μελετώντας τον Μύλο των Πετρωτών» αποτέλεσε μια ευκαιρία για τους μαθητές να ξεφύγουν από τα στεγανά της σχολικής αίθουσας και την παθητική, μηχανική μάθηση, να ενασχοληθούν, να εξοικειωθούν με τις νέες τεχνολογίες και να περιηγηθούν σε ένα ψηφιακό κόσμο που τους είναι οικείος καθώς και να εμπλακούν σε ομαδικές εργασίες που τους προκάλεσαν ερεθίσματα διανοητικά, συναισθηματικά και αισθητικά. Παρά το νεαρό της ηλικίας τους κατάφεραν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του προγράμματος με το τελευταίο να κεντρίσει και να διατηρήσει το ενδιαφέρον τους καθ' όλη τη διάρκεια της υλοποίησής του.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Αλαχιώτης, Σ. (2002). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης. Τόμος Α. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.
- Αυδίκος, Ε., Κοζιού, Σ. (2014). Λαϊκός πολιτισμός και Εκπαίδευση, Πρακτικά 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου (Καρδίτσα 19-21 Οκτωβρίου 2012), Κέντρο Ιστορικής & Λαογραφικής Έρευνας «Ο Απόλλων» Καρδίτσας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Καρδίτσα.

- Βαβελίδης, Μ., Ζαΐμης, Σ. (2010). Γεωλογικές έρευνες στο δήμο Τριγώνου, Έβρου - Το Μουσείο Πέτρας στο Μύλο Πετρωτών. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, Γεωλογικές και Γεωφυσικές Έρευνες στο Δήμο Τριγώνου, Έβρου - Το Αρχαιολογικό Έργο στο Β. Έβρο. Μύλος Πετρωτών, Πετρωτά Τριγώνου Έβρου, 7 Αυγούστου 2010, σελ. 7-15.
- Bertrand, Y., Valois, P. (2000). John Dewey. Σε: Houssaye, J. (Επιμ), Δεκαπέντε Παιδαγωγοί. Σταθμοί στην ιστορία της παιδαγωγικής σκέψης, Καρακατσάνη, Δ. (Μτφρ), Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 157-170.
- Black, G. (2009). Το Ελκυστικό Μουσείο. Μουσεία και Επισκέπτες. Κωτίδου, Σ. (Μτφρ). Αθήνα: Εκδόσεις Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς, σελ. 170-171.
- Δάλκος, Γ. (2000). Σχολείο και Μουσείο. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.
- EAITY (2007). Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση. Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών στη Χρήση και Αξιολόγηση των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διδακτική Διαδικασία. Ερευνητικό Ακαδημαϊκό Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών (EAITY). Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (ΠΙ). Πάτρα, Δεκέμβριος 2007.
- EAITY (2011/2013). Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση. Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών για την Αξιοποίηση και Εφαρμογή των ΤΠΕ στη Διδακτική Πράξη (Επιμόρφωση Β' επιπέδου ΤΠΕ). Ερευνητικό Ακαδημαϊκό Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών. Πάτρα: Διόφαντος.
- Ζαφειράκου, Α., Ροτβίν, Μ., Ξανθόπουλου, Κ., Πεδιαιδάκη, Α., Buffet, F. (2000). Μουσεία και Σχολεία. Ζαφειράκου, Α. (Επιμ). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Ζόμπολας, Α., Μανούσου, Ε. (2011). Μουσειακή εξ αποστάσεως εκπαίδευση. 6th International Conference in Open and Distance Learning, 6(1A), November 2011, Loutraki – PROCEEDINGS, σελ. 115-122. Διαθέσιμο: <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/708/720>
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2002). Η αναγκαιότητα της ένταξης: προβληματισμοί και προοπτικές. Σε: Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2002). Ένταξη: Ουτοπία ή Πραγματικότητα; Η Εκπαιδευτική και Πολιτική Διάσταση της Ένταξης Μαθητών με Ειδικές Ανάγκες. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 31-56.
- Καψάλης, Γ. (2006). Παιδαγωγική Ψυχολογία. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
- Κοντογιάννη, Α. (1996). Μουσεία και Σχολεία, Δεινόσαυροι κι Αγγεία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νάκου, Ε. (2001). Μουσεία, Εμείς, Τα Πράγματα και ο Πολιτισμός. Αθήνα: εκδόσεις Νήσος, σελ. 183.
- Νικονάνου, Ν. (2010). Μουσειοπαιδαγωγική. Από τη Θεωρία στην Πράξη. Αθήνα: Πατάκης.
- Νικονάνου, Ν. (2015). Μουσειακή Μάθηση και Εμπειρία στον 21ο αιώνα. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Αθήνα, σελ. 90-95. Διαθέσιμο: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/712>
- Τζιμογιάννης, Α. (2007). Το παιδαγωγικό πλαίσιο αξιοποίησης των ΤΠΕ ως εργαλείο κριτικής και δημιουργικής σκέψης. Σύγχρονες Διδακτικές Προσεγγίσεις για την Ανάπτυξη Κριτικής – Δημιουργικής Σκέψης για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ΟΕΠΕΚ, σελ. 343-352.
- Τσιτούρη, Α. (2002). Το Μουσείο, ένα δυναμικό εργαλείο εκπαίδευσης. 6ο Περιφερειακό Σεμινάριο: Μουσείο-Σχολείο. Πρακτικά Συνεδρίου. Καβάλα, Σεπτέμβριος. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΥΠΠΟ-Ελληνικό Τμήμα ICOM και Δημοτικό Μουσείο Καβάλας, σελ. 22-25.
- Φιλίππουπολίτη, Α. (2015). Εκπαιδευτικές θεωρίες και μουσειακή μάθηση. Σε: Νικονάνου, Ν. (2015). Μουσειακή Μάθηση και Εμπειρία στον 21ο αιώνα. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Αθήνα, σελ. 27-49. Διαθέσιμο: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/712>
- UNESCO (2020). Συμπερίληψη και Εκπαίδευση: Όταν λέμε όλοι, εννοούμε...όλοι. Σε: Περίληψη της Παγκόσμιας Έκθεσης Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης, Αντωνίνης, Μ. (Επιμ & Μτφρ.), Παρίσι, σελ. 10-120. Διαθέσιμο: https://www.mvfvfoundation.gr/wp-content/uploads/2020/12/GEMR_2020-Summary_GR.pdf

II. Ξενόγλωσση

- Ansbacher, T. (1998). John Dewey's Experience and Education. Lessons for museums, Curator, Vol. 41, No. 1, pp. 36-49.

- Bransford, J.D., Brown, A.L., Cocking, R.R., (Eds) (2000). *How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School*. Washington, DC: National Academies Press.
- Corbett, J., Slee, R. (2002). An international conversation on inclusive education. In: Armstrong, F., Armstrong, D. and Barton, B. (Eds). *Inclusive Education: Policy, Contexts and Comparative Perspectives*. London: David Fulton Publishers, pp. 133-146.
- Csikszentmihalyi, M., Hermanson, K. 1995. Intrinsic Motivation in Museums: What Makes Visitors Want to Learn?, *Museum News*, Vol. 74, No. 3, pp. 67-77.
- Demirel, E.E. (2016). Basics and Key Principles of Flipped Learning: Classes Upside Down. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*, Vol. 2, No. 3, pp.109-112.
- Estes, M.D., Ingram, R., Liu, J.C. (2014). A review of flipped classroom research, practice and technologies. *International HETL Review*, Vol. 4, No. 7. Available: <https://www.hetl.org/a-review-of-flipped-classroom-research-practice-and-technologies/>
- Falk, J.H., Dierwing, L.D. (1992). *The Museum Experience*. Σε: Βαραγγούλη, Ε., Ντάση, Ντ. (2013). Το Μουσείο ως μέσο αγωγής και εκπαίδευσης του παιδιού, η μελέτη του παιδικού μουσείου (Πτυχιακή εργασία). Τεχνολογικό Ίδρυμα Ηπείρου, Σχολή Επαγγελματιών Υγείας – Πρόνοιας, Τμήμα Βρεφονηπιοκομίας, Τομέας Παιδαγωγικής, Ιωάννινα, σελ. 30-42.
- Fitzpatrick, J., Sanders, J., Worthen, B. (2004). *Program Evaluation. Alternatives Approaches and Practical Guidelines* (3rd ed.). Boston: Pearson Education.
- Flipped Learning Network (2014). Definition of Flipped Learning. March 12. Available: <http://flippedlearning.org/definition-of-flipped-learning>
- Gerstein, J. (2012). The Flipped Classroom Model: A Full Picture. *User Generated Education*. Available: <https://usergeneratededucation.wordpress.com/2011/06/13/the-flipped-classroom-model-a-full-picture/>
- Hein, G. (1998). *Learning in the Museum*. London: Routledge.
- Hooper- Greenhill, E. (1999). *The Educational Role of the Museum*. Routledge: London, pp. 33-35.
- Jimoyiannis, A., Komis, V. (2007). Examining teachers' beliefs about ICT in education: implications of a teacher preparation programme. *Teacher Development: An international journal of teachers' professional development*, Vol. 11, No. 2, pp. 149-173.
- Jimoyiannis, A. (2010). Designing and implementing an integrated technological pedagogical science knowledge framework for science teacher's professional development. *Computers and Education*, Vol. 55, No. 3, pp. 1259-1269.
- Lindsay, G. (2003). Inclusive Education: a critical perspective. *British Journal of Special Education*, Vol. 30, No. 1, pp. 3-12.
- MacLeod, S. (2001). Making museum studies: Training, education, research and practice. *Museum Management and Curatorship*, Vol. 19, pp. 55-61.
- Trimis, G., Savva, A. (2009). The in-depth approach: Young children's artistic learning in the context of museum environments and other cultural settings. *Making Meaning Educating the Young Child*, 2, pp. 92-116.

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ» ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΝΕΑΣ ΒΥΣΣΑΣ

Αγγελική Ηλιοπούλου και Πασχαλίνα Σίσκου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το νερό αποτελεί το σημαντικότερο αγαθό για τον άνθρωπο. Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες έχει αυξηθεί η ρύπανση του νερού δημιουργώντας πολλά προβλήματα στον υδροφόρο ορίζοντα. Η εξασφάλιση καθαρού πόσιμου νερού αποτελεί πλέον ένα σημείο ύψιστης σημασίας για την ανθρωπότητα και επιτυγχάνεται μέσω της ανακύκλωσής του. Ο κύκλος του νερού ή αλλιώς υδρολογικός κύκλος είναι ένα φυσικό φαινόμενο, κατά το οποίο το νερό μετασχηματίζεται και αλλάζει συνεχώς μορφές σε έναν αέναο κύκλο. Όμως, οι ανθρώπινες δραστηριότητες προκαλούν διαταραχές στη λειτουργία του κύκλου του νερού, που σχετίζονται με παράγοντες όπως η κλιματική αλλαγή, η εξόρυξη υπόγειων υδάτων, η αποστράγγιση υγροτόπων, η διάβρωση του εδάφους και ερημοποίηση, η ρύπανση και η αποψίλωση των δασών. Επειδή ακριβώς το θέμα αυτό είναι μείζονος σημασίας, έχουν σχεδιαστεί και υλοποιηθεί πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα σε σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ένα τέτοιο πρόγραμμα εφαρμόστηκε στο Δημοτικό Σχολείο Νέας Βύσσας κατά το σχολικό έτος 2011-12 στις τάξεις Β' και Γ' Δημοτικού. Ο ρόλος των μαθητών ήταν καθοριστικός για την επιτυχή ολοκλήρωσή του.

Λέξεις κλειδιά: Νερό, υδρολογικός κύκλος, περιβαλλοντική εκπαίδευση, δημοτικό σχολείο

Εισαγωγή

Το νερό αποτελεί ένα πολύτιμο στοιχείο που έχει στη διάθεσή του ο άνθρωπος. Χωρίς την ύπαρξή του δε θα μπορούσε να υπάρχει ζωή στον πλανήτη. Η παρουσία του νερού στην επιφάνεια της γης είναι ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά που καθιστούν τη γη κατοικήσιμη. Το επιφανειακό νερό θεωρείται απαραίτητο για τη διατήρηση της ισορροπίας της γης, ενώ πολύ μεγάλος είναι και ο ρόλος του υπόγειου νερού, το οποίο με τη σειρά του επιτρέπει την επιστροφή των επιφανειακών υδάτων στο πλανητικό εσωτερικό (Korenaga et al. 2016). Έτσι, ο ρόλος του νερού στις αλληλεπιδράσεις εδάφους / νερού καθίσταται σημαντικός και εξασφαλίζει την ικανότητα υποστήριξης πληθυσμών που εξαρτώνται από το νερό (Falkenmark). Αλλά και στην ατμόσφαιρα ο ρόλος του νερού είναι σπουδαίος μέσω της αέριας μορφής του, των υδρατμών. Οι υδρατμοί διαδραματίζουν βασικό ρόλο στο ενεργειακό ισοζύγιο της γης. Είναι επίσης το κυρίαρχο αέριο του θερμοκηπίου και συμβάλλουν στη θέρμανση του κλιματικού συστήματος κατά περίπου 24 °C (Bengtsson 2010).

Το νερό, από την αρχαιότητα έως και σήμερα, είχε πάντα, και θα συνεχίσει να έχει, μία σημαντική επίδραση στην εξέλιξη του πλανήτη. Αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι το μεγαλύτερο μέρος της μάζας του ανθρώπινου σώματος αποτελείται από νερό. Πολλές είναι οι χρήσεις του στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων (ύδρευση, μαγειρική, καθαριότητα, γεωργία, βιομηχανική χρήση, κ.λπ.). Για όλες αυτές τις χρήσεις καθημερινά καταναλώνονται πολλές ποσότητες νερού που εξασφαλίζονται με φυσική διαδικασία μέσω της διαρκούς ανακύκλωσης του νερού. Η διαδικασία ανακύκλωσης του νερού ονομάζεται «υδρολογικός κύκλος». Ο υδρολογικός κύκλος – ευρύτερα διαδεδομένος ως «κύκλος του νερού» – είναι μία φυσική διεργασία κατά την οποία το νερό ανακυκλώνεται με τη βοήθεια της ηλιακής ακτινοβολίας. Έτσι το νερό αλλάζει συνεχώς φυσική κατάσταση, από τη στερεή μορφή (πάγοι) σε υγρή και στη συνέχεια σε αέρια (υδρατμοί). Ο υδρολογικός κύκλος κατέχει κεντρικό ρόλο στο κλίμα, την οικολογία και τη βιογεωχημεία του πλανήτη (Chahine 1992).

Παρόλο που ο ρόλος του νερού στην ισορροπία του πλανήτη και στην εξασφάλιση της ανθρώπινης ζωής είναι αδιαμφισβήτητος και η επίδραση του υδρολογικού κύκλου στη διατήρηση της γης έχει μελετηθεί εκτενώς, οι ανθρώπινες ενέργειες έχουν οδηγήσει στην υποβάθμιση του υδάτινου συστήματος και στη διαταραχή της λειτουργίας του υδρολογικού κύκλου. Με τις παρεμβάσεις του ανθρώπου στο κλίμα,

το νερό δεν είναι και ούτε πρέπει να θεωρείται πλέον ανεξάντλητο. Ένα μεγάλο πρόβλημα που σχετίζεται με τη διαθεσιμότητα του νερού είναι η ρύπανσή του, καθώς μεγάλες ποσότητες νερού μολύνονται, είτε από ατυχήματα είτε από αδιαφορία, έχοντας ως συνέπεια την έλλειψη καθαρού πόσιμου νερού, αλλά και την καταστροφή σημαντικών υδάτινων οικοσυστημάτων. Αυτή η κατάσταση σε συνδυασμό με την υπερθέρμανση του πλανήτη επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στην λειτουργία του υδρολογικού κύκλου. Ο πλανήτης μας αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ανομβρίας και ξηρασίας σε ορισμένες περιοχές, ενώ οι ακραίες καιρικές συνθήκες οδηγούν σε πλημμυρικά φαινόμενα που δεν τροφοδοτούν τον υδροφόρο ορίζοντα, αλλά λόγω της ορμητικής ροής τους οδηγούν στη διάβρωση του εδάφους πριν καταλήξουν στη θάλασσα. Η αποψίλωση των δασών συμβάλλει, επίσης, στη διάβρωση του εδάφους και οδηγεί σε έναν περιορισμένο υδρολογικό κύκλο. Η αποστράγγιση των υγροτόπων και η εξόρυξη των υπόγειων υδάτων επιφέρουν και εκείνες αλλαγές στη λειτουργία του κύκλου του νερού και οδηγούν στην υποβάθμιση του εδάφους. Διαταραχές στον υδρολογικό κύκλο δημιουργούνται και από την ατμοσφαιρική ρύπανση, η οποία οδηγεί στο φαινόμενο της όξινης βροχής με δυσάρεστες συνέπειες στην υγεία του ανθρώπου και των ζώων. Γενικά, έχει διαπιστωθεί πως πολλές ανθρώπινες δραστηριότητες προκαλούν διαταραχές στις λειτουργίες του υδρολογικού κύκλου (Caspary 1991).

Επειδή ακριβώς ο ρόλος του υδρολογικού κύκλου καθίσταται απαραίτητος για την εξασφάλιση της υγείας του πλανήτη και της υποστήριξης της ανθρώπινης ζωής, εάν ανατρέξει κανείς στη διεθνή βιβλιογραφία, θα διαπιστώσει πως πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα που αφορούν τον κύκλο του νερού έχουν δημιουργηθεί στα πλαίσια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Παράλληλα, πολλές έρευνες έχουν διεξαχθεί σε παγκόσμιο επίπεδο που μελετούν τις γνώσεις και τις απόψεις των μαθητών για τον υδρολογικό κύκλο από το νηπιαγωγείο έως και το λύκειο. Τα ευρήματα των ερευνών δείχνουν πως από την προσχολική ακόμη ηλικία τα παιδιά είναι σε θέση να κατανοήσουν τον μηχανισμό του κύκλου του νερού, έχοντας μία γενική εικόνα της διαδικασίας της βροχόπτωσης και της εξάτμισης (Varda 1989). Άλλωστε, τα παιδιά του νηπιαγωγείου και του δημοτικού είναι πολύ εξοικειωμένα με το νερό, τον πάγο και τον ατμό, καθώς αυτές οι φυσικές καταστάσεις του νερού αποτελούν μέρος της ζωής τους από την επαφή τους με την κουζίνα. Βέβαια, οι αντιλήψεις των παιδιών για την εξάτμιση, τη συμπύκνωση, τον βρασμό, την τήξη του νερού κ.λπ. βρίσκονται σε ένα πολύ γενικό πλαίσιο και στερούνται επιστημονικής ανάλυσης όπως είναι φυσικό (Osborne & Cosgrove 1983). Τα ευρήματα ερευνών που αφορούσαν μεγαλύτερες ηλικίες μαθητών (γυμνασίου και λυκείου) έδειξαν ότι οι μαθητές κατανοούν διάφορες υδρο-βιο-γεωλογικές διεργασίες, αλλά δε διαθέτουν δυναμικές, κυκλικές και συστημικές αντιλήψεις του συστήματος, γεγονός που αντικατοπτρίζει την ανάγκη διερεύνησης σχολικών δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να αναπτύξουν ή να διεγείρουν τέτοιες ικανότητες (Assarf & Orion 2018). Η θετική επίδραση του σχολείου στην προσέγγιση του υδρολογικού κύκλου αναδείχθηκε και από την έρευνα των Taiwo et al. (2010), σύμφωνα με τους οποίους, η αντίληψη των μαθητών για τον κύκλο του νερού επηρεάστηκε θετικά από την εφαρμογή αντίστοιχων προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση του προγράμματος «Ο κύκλος του νερού» που υλοποιήθηκε το σχολικό έτος 2011-12 στις τάξεις της Β΄ και Γ΄ Δημοτικού του Δημοτικού Σχολείου Νέας Βύσσας. Παράλληλα με την αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων που σχεδιάστηκαν και πραγματοποιήθηκαν επιδιώκεται η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις αδυναμίες του προγράμματος και τις δυνατότητες βελτίωσής του σε μία μελλοντική υλοποίησή του.

Νερό – Πηγή Ζωής

Γαλάζιος πλανήτης χαρακτηρίζεται η Γη καθώς καλύπτεται από άφθονο νερό.

Το νερό είναι ένα διαυγές, άχρωμο, άοσμο και άγευστο υγρό απαραίτητο για τους φυτικούς και ζωτικούς οργανισμούς στον πλανήτη. Επίσης θεωρείται μοναδικός και αναντικατάστατος φυσικός πόρος καθώς αποτελεί προϋπόθεση της ανθρώπινης ζωής στον πλανήτη. Ο ρόλος του νερού είναι ακρογωνιαίος διότι αποτελεί την σημαντικότερη πηγή για την βιοποικιλότητα και την διατήρηση των οικοσυστημάτων (Pimentel et al. 2004).

Στην αρχαιότητα το νερό θεωρούνταν στοιχείο, ενώ αργότερα ανακαλύφθηκε ότι είναι μια μοναδική χημική ένωση που βρίσκεται σε αφθονία στον πλανήτη και το συναντάμε στη φύση σε τρεις μορφές, δηλαδή σε στερεά, σε υγρή και σε αέρια. Οι σημαντικότεροι λόγοι που καθιστούν το νερό τόσο σημαντικό στοιχείο στη γη είναι οι φυσικοχημικές ιδιότητές του λόγω της πολικότητας και της ικανότητας των μορίων του να συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς υδρογόνου - δύο άτομα υδρογόνου συνδέονται με ένα άτομο οξυγόνου - H₂O. Συγκεκριμένα οι βασικές ιδιότητες του νερού είναι ότι πρώτον τα μόρια

του έχουν πολικότητα, δεύτερον το νερό είναι καλός διαλύτης, τρίτον έχει μεγάλη ειδική θερμότητα και, τέλος, οι δυνάμεις συνοχής και συνάφειάς του είναι πολύ ισχυρές.

Το μεγαλύτερο μέρος της γης καλύπτεται από νερό. Συγκεκριμένα σε σύνολο γήινης επιφάνειας 510 εκατ. τ. χλμ., η θάλασσα καλύπτει 361,3 εκατ. τ. χλμ., δηλαδή περίπου 73% της επιφάνειας της γης. Το 97% του γήινου νερού είναι θαλασσινό, το 2% είναι χιόνι ή πάγος και το 1% είναι γλυκό νερό που βρίσκεται στις λίμνες, στα ποτάμια και, γενικά, στα υπόγεια ύδατα (Raghunath 2003). Παρόλο που ο πλανήτης μας βρέχεται από νερό στο μεγαλύτερο μέρος του γι' αυτό και ονομάζεται υδρόγειος (ύδωρ + γη) μόνο ένα μικρό μέρος από αυτό το νερό είναι διαθέσιμο για τις ανάγκες των ανθρώπων.

Το νερό αποτελεί το πιο πολύτιμο υλικό που έχει στη διάθεσή του ο άνθρωπος προκειμένου να εξελιχθεί οικονομικά και πολιτιστικά αλλά τον βοηθά και για την επιβίωσή του, θα χαρακτηριζόταν και ως ελιξίριο ζωής (Howard et al. 2020). Οι βασικές χρήσεις του νερού εκτός από την οικιακή χρήση είναι στην γεωργία, στη βιομηχανία και στις υδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις. Είναι μείζονος σημασίας η επαρκής διαθεσιμότητα του νερού καθώς πρέπει να είναι ακίνδυνο και όχι μολυσμένο από μικρόβια και ρύπους. Το πόσιμο νερό δεν πρέπει να έχει μεγάλη σκληρότητα γιατί αυτό το γεγονός προκαλεί δυσκολίες στην καθημερινή και βιομηχανική του χρήση. Το πόσιμο νερό αναλογεί σε 0,62% της συνολικής ποσότητας νερού στον πλανήτη. Η διάθεση του καθαρού πόσιμου νερού με σύστημα υδροδότησης αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα μείωσης της θνησιμότητας από λοιμώδη νοσήματα και αύξηση του προσδόκιμου ζωής (Sobsey 2002).

Το νερό θα υπάρξει για τον επόμενο αιώνα το πολυτιμότερο αγαθό για το ανθρώπινο είδος καθώς η αλόγιστη χρήση του και η κλιματική αλλαγή το καθιστούν είδος σε ανεπάρκεια στα περισσότερα μέρη του κόσμου. Αν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί όλη η ποσότητα του νερού που είναι καταμεμημένη στον πλανήτη τότε δεν θα υπήρχε πρόβλημα νερού. Ένα βασικό πρόβλημα είναι η ελλιπής γνώση των άμεσα διαθέσιμων υδάτινων πόρων καθώς είναι βασικό να υπάρχει γνώση των παραμέτρων σε σχέση με τον τόπο και το χρόνο.

Ρύπανση του νερού

Η ρύπανση του νερού αποτελεί μία από τις σημαντικότερες καταστροφές του πλανήτη. Τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί έντονα η αύξηση της ρύπανσης του περιβάλλοντος κυρίως από τις ανθρώπινες δραστηριότητες (Rao & Mamatha 2004). Ρύπανση θεωρείται η δυσμενής μεταβολή των συνθηκών ενός συγκεκριμένου περιβάλλοντος στην ευζωία, την ποιότητα ζωής και την υγεία των ανθρώπων και των άλλων ειδών του πλανήτη.

Η ρύπανση μπορεί να είναι άμεση όταν την αντιλαμβανόμαστε άμεσα ή έμμεση όταν δεν είναι εύκολα ορατή. Μία περίπτωση άμεσης ρύπανσης είναι η λίμνη όπου καταλήγουν τα τοξικά απόβλητα και προκαλείται αιφνίδιος θάνατος των ψαριών. Στην έμμεση ρύπανση τα απόβλητα που καταλήγουν στη θάλασσα ή στη λίμνη προκαλούν σταδιακές αλλαγές στα είδη που υπάρχουν σε αυτές.

Οι πιο σημαντικές πηγές ρύπανσης που επιβαρύνουν αρχικά τα επιφανειακά νερά και στη συνέχεια τα υπόγεια ύδατα είναι τα αστικά λύματα, τα βιομηχανικά απόβλητα, τα γεωργικά απόβλητα, τα κτηνοτροφικά απόβλητα, οι αέριοι ρύποι που προσκολλώνται σε αιωρούμενα σωματίδια που καταλήγουν στην ατμόσφαιρα, η διεύθυνση του θαλασσινού νερού λόγω κλιματικής αλλαγής - φαινόμενο του θερμοκηπίου και η όξινη βροχή εξαιτίας της ατμοσφαιρικής ρύπανσης (Rajasulochana & Preethy 2016). Η οξύτητα της βροχής και του χιονιού έχουν αυξηθεί ραγδαία τα τελευταία χρόνια.

Επίσης, τα υπόγεια νερά είναι ευαίσθητα στη ρύπανση και έχουν περιορισμένη ικανότητα αυτοκαθαρισμού. Πολλά αστικά λύματα, φυτοφάρμακα ή κτηνοτροφικά απόβλητα καταλήγουν στον υπόγειο υδροφόρο ορίζοντα. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να καθαριστούν τα υπόγεια νερά από τοξικές και επικίνδυνες ουσίες.

Η αύξηση της ρύπανσης των νερών με απόβλητα έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση της θερμοκρασίας και τη μείωση του οξυγόνου που είναι απαραίτητο για την επιβίωση των φυτικών και ζωικών οργανισμών (Koslow 2011). Η ρύπανση με λύματα μπορεί να καταστρέψει ένα ολόκληρο υδάτινο οικοσύστημα καθώς αποτελεί σοβαρή απειλή για τη δημόσια υγεία. Επίσης, η ρύπανση με ανόργανα άλατα που περιέχουν άζωτο και φώσφορο μπορεί να προκαλέσουν υπερβολική ανάπτυξη φυτοπλαγκτόν στα επιφανειακά νερά από την υπερβολική τροφοδοσία των φυτών με θρεπτικά συστατικά και προκαλείται ευτροφισμός των νερών (Yang et al. 2008).

Είναι απαραίτητο να ληφθούν κάποια αναγκαία μέτρα τόσο για την αντιμετώπιση του προβλήματος όσο και για την πρόληψη του. Ο έλεγχος του προβλήματος είναι απαραίτητο να πραγματοποιηθεί σε

όλα τα επίπεδα, από τις βιομηχανίες, από το κράτος αλλά και από τον καθένα μας ξεχωριστά (Legrini et al. 1992). Τελικά, η ευαισθητοποίηση από την πλευρά των ανθρώπων είναι πολύ σημαντική προκειμένου να συνεχιστεί η ανάπτυξη της ζωής στη γη.

Ο υδρολογικός κύκλος του νερού

Ένας αένας κύκλος του νερού διαγράφεται στη φύση επαναλαμβάνοντας συνεχώς την κίνηση μέσα στο χρόνο. Το νερό σε σύγκριση με άλλους φυσικούς πόρους δεν μπορεί να αντικατασταθεί. Τα ειδικά χαρακτηριστικά του νερού καθορίζουν τις συνθήκες που καθορίζεται η αειφόρος ανάπτυξη.

Το νερό της γης μετασχηματίζεται αλλάζει δηλαδή συνεχώς μορφές από την υγρή στην αέρια ή σε πάγο και αντίστροφα. Ο κύκλος του νερού ή αλλιώς υδρολογικός κύκλος του νερού είναι η συνεχής ανακύκλωση του νερού μεταξύ της ατμόσφαιρας και της υδρόσφαιρας (Elfatih et al. 1996). Επίσης, λειτουργεί στον πλανήτη μας εδώ και δισεκατομμύρια χρόνια και η ζωή εξαρτάται από αυτόν καθώς η γη θα ήταν ένα αφιλόξενο μέρος χωρίς τον υδρολογικό κύκλο του νερού. Στον πλανήτη Γη το νερό αποθηκεύεται όχι μόνο στις λίμνες, στα ποτάμια, στους ωκεανούς αλλά και στα χιόνια, στους πάγους, στο έδαφος και στα υπόγεια ύδατα. Όλα αυτά μαζί με τους υδρατμούς αποτελούν τον κύκλο του νερού.

Τα πιο σημαντικά μέρη του υδρολογικού κύκλου του νερού είναι: η εξάτμιση, η εξατμισοδιαπνοή, η εξάχνωση, η συμπύκνωση, τα κατακρημνίσματα, η επιφανειακή απορροή και οι πηγές.

Αυτή η διαρκής κυκλική διαδικασία επιτυγχάνεται εξαιτίας της ηλιακής ακτινοβολίας που φτάνει στην επιφάνεια του εδάφους και ο ρυθμός της μεταβάλλεται σε όλες τις χωρικές και χρονικές κλίμακες (Roderick et al. 2014). Η ενέργεια του ηλίου αποτελεί την κινητήρια δύναμη του υδρολογικού κύκλου.

Ο ήλιος ζεσταίνει το νερό στους ωκεανούς και ένα μέρος του εξατμίζεται και ανυψώνεται με τη μορφή ατμού στον αέρα. Νερό εξατμίζεται, επίσης, από τις λίμνες, τα ποτάμια και το έδαφος. Μία ακόμη λειτουργία που αποδίδει υδρατμούς στην ατμόσφαιρα είναι η διαπνοή των φυτών (Schlesinger & Jasechko 2014). Η εξάτμιση είναι η διαδικασία μέσω της οποίας το νερό από υγρό μετατρέπεται σε αέριο. Η μεγάλη επιφάνεια των ωκεανών (περισσότερο από 70% της επιφάνειας της γης καλύπτεται από ωκεανούς) επιτρέπει μεγάλης κλίμακας εξάτμιση (Brutsaert & Parlange 1998). Παγκόσμια, η ποσότητα του νερού που εξατμίζεται είναι ίση με την ποσότητα του νερού που επιστρέφει στην επιφάνεια της γης μέσω κατακρημνισμάτων.

Η εξάτμιση και η διαπνοή των φυτών είναι περίπου η ίδια διαδικασία και το φαινόμενο αυτό ονομάζεται εξατμισοδιαπνοή. Η εξατμισοδιαπνοή εξαρτάται από διάφορους μετεωρολογικούς, φυτικούς και εδαφολογικούς παράγοντες όπως ηλιακή ακτινοβολία, θερμοκρασία, ταχύτητα αέρα, υγρασία, είδος φυτών, εδαφική σύσταση, δομή και χημικές ιδιότητες του εδάφους (Jasechko et al. 2013).

Μια μικρή ποσότητα υδρατμών προέρχεται από την εξάχνωση στην ατμόσφαιρα μέσω της οποίας μόρια από χιόνια και πάγους μετατρέπονται σε υδρατμούς χωρίς να περάσουν από την υγρή μορφή (Dery & Yau 2002). Για να συμβεί η εξάχνωση χρειάζεται να απορροφηθεί η ενέργεια που ενοείται από την ηλιακή ακτινοβολία. Η εξάχνωση πραγματοποιείται πιο εύκολα όταν υπάρχουν συγκεκριμένες καιρικές συνθήκες όπως άνεμος και ξηρή ατμόσφαιρα.

Ρεύματα αέρα ανεβάζουν τους υδρατμούς σε ανώτερα επίπεδα της ατμόσφαιρας με αποτέλεσμα να μειώνεται η θερμοκρασία λόγω των μικρότερων πιέσεων που επικρατούν. Ο αέρας δεν μπορεί να συγκρατήσει όλη τη μάζα των υδρατμών και ένα μέρος του συμπυκνώνεται και σχηματίζονται τα σύννεφα. Η αντίθετη δηλαδή διαδικασία της εξάτμισης, καθώς το νερό μετατρέπεται από αέριο σε υγρό ονομάζεται συμπύκνωση (Jong 2005).

Οι σταγόνες του νερού που σχηματίζουν τα σύννεφα συγκρούονται και πέφτουν από τον ουρανό ως κατακρημνίσματα, δηλαδή σαν βροχή ή χιόνι. Η μεγαλύτερη μορφή κατακρημνισμάτων πέφτει στους ωκεανούς (Schmitt 2008). Συγκεκριμένα ο αέρας μπορεί να χωρέσει μόνο ένα ποσοστό υδρατμών λόγω του ανώτατου ορίου κορεσμού περιεκτικότητας της ατμόσφαιρας σε νερό γι' αυτό δημιουργούνται τα κατακρημνίσματα. Η κατανομή των κατακρημνισμάτων μεταβάλλεται γεωγραφικά και χρονικά. Το ποσοστό αυτό εξαρτάται κυρίως από την θερμοκρασία καθώς ο θερμότερος αέρας μπορεί να χωρέσει περισσότερους υδρατμούς σχετικά με τον ψυχρό. Τα μικροσκοπικά σωματίδια σκόνης ενοούν το σχηματισμό σταγονιδίων καθώς συνδέονται με τα μόρια του νερού διότι η ένωση όλων των παραπάνω μεγαλώνει τη μάζα τους και τα βοηθάει να πέσουν στο έδαφος ως κατακρημνίσματα.

Ως επιφανειακή απορροή ορίζεται το ποσοστό της βροχόπτωσης το οποίο αφού πέσει στην επιφάνεια της γης διοχετεύεται προς τη θάλασσα και τις λίμνες που αποτελούν τους τελευταίους υδατικούς αποδέκτες. Συγκεκριμένα, ένα μεγάλο μέρος του νερού ρέει στη γη και κυλά επιφανειακά στα ποτάμια, στις

λίμνες και στις θάλασσες ως επιφανειακή απορροή (Genxu et al. 2009). Το ποσοστό αυτό εξαρτάται από κλιματολογικούς και μορφολογικούς παράγοντες. Μόνο το ένα τρίτο των κατακρημνισμάτων που πέφτει πάνω στο έδαφος απορρέει σε υδατορεύματα και επιστρέφει στη θάλασσα – τα υπόλοιπα δύο τρίτα εξατμίζονται προς τα υπόγεια νερά. Ένα μεγάλο μέρος της απορροής χρησιμοποιείται από τον ίδιο τον άνθρωπο για δική του χρήση. Το επιφανειακό νερό μπορεί να γίνει ακατάλληλο σε περίπτωση που ρυπανθεί ή ακόμη μπορεί να γίνει και καταστροφικό όπως συμβαίνει με τις πλημμύρες.

Τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό μέρος του υδρολογικού κύκλου είναι οι πηγές, τα σημεία δηλαδή της γης, όπου το νερό βγαίνει στην επιφάνεια ως ένα ρεύμα νερού που ρέει ελεύθερα. Επίσης οι τελευταίες αποτελούν μια σημαντική ένδειξη για το είδος της υδροφορίας μιας περιοχής.

Διαταραχές στον υδρολογικό κύκλο

Ο υδρολογικός κύκλος είναι το φυσικό σύστημα ανακύκλωσης του νερού στη γη. Κατέχει κεντρικό ρόλο στο κλίμα, την οικολογία και τη βιογεωχημεία του πλανήτη. Το νερό είχε πάντα και θα συνεχίσει να έχει μία ελεγχόμενη επίδραση στην εξέλιξη της γης (Chahine 1992). Η σταθεροποίηση της παροχής νερού αποτελεί θεμελιώδη ανησυχία της ανθρώπινης κοινωνίας και αποτελεί βασικό ζήτημα ασφάλειας για τα περισσότερα έθνη. Η παγκόσμια χρήση νερού έχει αυξηθεί σε σχέση με τον ανθρώπινο πληθυσμό και την οικονομική ανάπτυξη. Επομένως, η σύγχρονη κοινωνία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και σε πολλά μέρη περιορίζεται από τον υδρολογικό κύκλο που επηρεάζεται από το σύγχρονο κλίμα (Vörösmarty & Sahagian 2000).

Ωστόσο, οι ανθρωπίνες δραστηριότητες προκαλούν διαταραχές στις λειτουργίες του υδρολογικού κύκλου (Casparly 1991), κάνοντας παρεμβάσεις που μπορεί να έχουν δυσάρεστες συνέπειες. Ορισμένοι από τους κύριους παράγοντες της ανθρωπογενούς παρέμβασης στις λειτουργίες του υδρολογικού κύκλου είναι οι εξής:

- *Κλιματική αλλαγή*

Το κλίμα και το νερό στη γη είναι στενά συνδεδεμένα. Το νερό επηρεάζει το κλίμα και επηρεάζεται από αυτό. Κάθε αλλαγή στο κλιματικό σύστημα προκαλεί μια αλλαγή στο υδρολογικό σύστημα και το αντίστροφο (Kundzewicz 2008). Το νερό διαδραματίζει σημαντικό ρόλο τόσο στη θέρμανση όσο και στην ψύξη του περιβάλλοντος. Το 50% της επιφανειακής ψύξης προκύπτει από την εξάτμιση. Οι υδρατμοί ενεργούν ως ένα ισχυρό θερμοκήπιο στην ατμόσφαιρα (Chahine 1992).

Από την άλλη πλευρά, η κλιματική αλλαγή που προκαλείται από την αύξηση των ατμοσφαιρικών συγκεντρώσεων των αερίων του θερμοκηπίου μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην κυκλοφορία του νερού και τη διαθεσιμότητά του (Rind et al. 1992), καθώς εντείνει όλες τις διαδικασίες του (κατακρημνίσεις, εξάτμιση, απορροές). Έτσι, οδηγεί σε φαινόμενα όπως είναι οι αλλαγές στην κατεύθυνση των θαλάσσιων ρευμάτων, η επιτάχυνση της διάβρωσης του εδάφους, οι αλλαγές στην κατανομή του υπόγειου και του επιφανειακού νερού, η ελάττωση της χιονοκάλυψης, οι διαταραχές της βροχόπτωσης, η άνοδος της στάθμης των θαλασσών, η αλλαγή της ροής των ποταμών και η αύξηση της οριζόντιας μεταφοράς υγρασίας (Held & Soden 2006).

Τα πρόσφατα δεδομένα δείχνουν μια συνεχιζόμενη εντατικοποίηση του υδρολογικού κύκλου, με αυξανόμενους ρυθμούς εξάτμισης και καθίζησης. Ένα από τα πιο ανησυχητικά αποτελέσματα της κλιματικής αλλαγής είναι τα υδρολογικά άκρα, τα οποία γίνονται πιο ακραία (Kundzewicz 2008). Όλες αυτές οι ισχυρές αποκρίσεις είναι συνέπειες της αύξησης των υδρατμών στην τροπόσφαιρα (Held & Soden 2006). Οι αυξημένες συγκεντρώσεις αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα αυξάνουν την υπέρυθη ακτινοβολία, η οποία οδηγεί σε αύξηση της θερμοκρασίας, αλλά και σε αύξηση της εξάτμισης που ενισχύει την ατμοσφαιρική περιεκτικότητα σε υγρασία. Κατά συνέπεια, η εμφάνιση ισχυρών βροχοπτώσεων και ο κίνδυνος εκδήλωσης πλημμυρών γίνονται ολοένα και πιο ανησυχητικοί στον πλανήτη (Trenberth 1999).

- *Εξόρυξη υπόγειων υδάτων*

Η ταχεία ανάπτυξη του πληθυσμού σε συνδυασμό με τη σταθερή αύξηση των αναγκών σε νερό για γεωργικές και βιομηχανικές δραστηριότητες έχει ασκήσει σοβαρή πίεση στους διαθέσιμους πόρους γλυκού νερού (Rozanski et al. 2001). Επειδή η ποιότητα των υπόγειων υδάτων είναι ως επί των πλείστον πολύ καλύτερη από την ποιότητα των επιφανειακών υδάτων και η θερμοκρασία τους είναι σχετικά σταθερή, εξάγονται μεγάλοι όγκοι υπόγειων υδάτων για οικιακή και βιομηχανική χρήση σε διάφορες

περιοχές του κόσμου. Αυτό μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στον υδρολογικό κύκλο, καθώς σε ορισμένες λεκάνες απορροής, το επίπεδο των υπόγειων υδάτων πέφτει απότομα μειώνοντας την απορροή της επιφάνειας και το επίπεδο των μικρών ποταμών (Kuchment 2004).

Ιδιαίτερα, ο αντίκτυπος της άρδευσης στον υδρολογικό κύκλο είναι αρνητικός σε άνυδρες και ξηρές περιοχές. Στις περισσότερες άγονες και ημι-άνυδρες περιοχές, όπου τα επιφανειακά ύδατα είναι ανεπαρκή, τα υπόγεια ύδατα είναι ο κύριος υδατικός πόρος για άρδευση και άλλες χρήσεις. Ωστόσο, οι φυσικοί ρυθμοί επαναφόρτισης νερού στον υδροφόρα είναι πολύ χαμηλοί. Όμως, εκτός από τα προβλήματα εξάτλησης των υπόγειων υδάτων, όταν το νερό εξάγεται από τέτοιες δεξαμενές, παρατηρείται μία αλλοίωση του υδρολογικού κύκλου. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται μια προσωρινή αύξηση των ατμοσφαιρικών υδρατμών μέσω της ενισχυμένης εξάτμισης ροής (Vörösmarty & Sahagian 2000).

Επιπλέον, η άντληση περισσότερων υπόγειων υδάτων από αυτά που μπορεί να αναπληρώσει η φύση προξενεί την είσοδο θαλασσινών υδάτων στα υπόγεια μεταβάλλοντας τη φυσική ισορροπία του συστήματος και αυξάνοντας την αλατότητα των υπόγειων υδάτων. Έτσι, τα υπόγεια ύδατα γίνονται υφάλμυρα δημιουργώντας μία διαδικασία, η οποία είναι συχνά μη αναστρέψιμη. Το φαινόμενο της διείσδυσης θαλασσινού νερού λόγω της εξόρυξης υπόγειων υδάτων παρατηρείται συνήθως σε πολλές παράκτιες περιοχές (Kuchment 2004).

- *Αποστράγγιση υγροτόπων*

Οι υγρότοποι περιέχουν στάσιμο νερό, συμβάλλουν στην υγρασία του εδάφους και προσφέρουν νερό στα φυτά (Vörösmarty & Sahagian 2000). Για την απομάκρυνση του υπερβολικού νερού από τα υδάτινα εδάφη, η αποστράγγιση εφαρμόζεται σε πολλές περιοχές του κόσμου (Kuchment 2004). Όταν αποστραγγίζονται οι υγρότοποι, μεγάλο μέρος αυτής της ποσότητας νερού χάνεται από το σύστημα. Επιπλέον, οι αποστραγγισμένοι υγρότοποι εξατμίζονται με χαμηλότερους ρυθμούς από τους φυσικούς ομολόγους τους (Vörösmarty & Sahagian 2000).

Η διαθεσιμότητα γλυκού νερού είναι ένα από τα μεγάλα ζητήματα που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα σήμερα, επειδή τα προβλήματα που σχετίζονται με αυτήν επηρεάζουν τη ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων (Rozanski et al. 2001). Η αποστράγγιση των υγροτόπων για τη δημιουργία καλλιεργήσιμων εκτάσεων, οικισμών και δρόμων, διαταράσσει τον υδρολογικό κύκλο, μειώνει τη γονιμότητα του εδάφους και την ικανότητά του να συγκρατεί την υγρασία. Επίσης, η εκτροπή των επιφανειακών υδάτων για άρδευση σε άνυδρες περιοχές οδηγεί σε αυξημένη εξάτμιση και απώλεια ηπειρωτικού νερού, προκαλώντας ενίσχυση της ροής εδάφους-ατμόσφαιρας (Vörösmarty & Sahagian 2000).

Με την άμεση αλλαγή του υδρολογικού καθεστώτος των λεκανών απορροής μέσω του ελέγχου των καναλιών ροής για άρδευση και αποχέτευση ασκείται σημαντική επίδραση στον υδρολογικό κύκλο. Οι πιο σημαντικές παραμορφώσεις του υδρολογικού κύκλου παρατηρούνται σε αστικές περιοχές (Kuchment 2004).

- *Διάβρωση του εδάφους και ερημοποίηση*

Οι επιπτώσεις των γεωργικών και δασικών πρακτικών στον υδρολογικό κύκλο είναι λιγότερο εμφανείς και εξαρτώνται, σε σημαντικό βαθμό, από τις φυσιογραφικές και κλιματικές συνθήκες που επικρατούν στην εκάστοτε περιοχή (Kuchment 2004). Η διαταραχή των γεωργικών εδαφών από το όργωμα και άλλες καλλιεργητικές πρακτικές τα καθιστά ιδιαίτερα ευαίσθητα στη διάβρωση (Vörösmarty & Sahagian 2000).

Οι γεωργικές δραστηριότητες αυτές τροποποιούν τη δομή του ανώτερου στρώματος εδάφους και μπορεί να αλλάξουν την ικανότητα κατακράτησης νερού του εδάφους (Kuchment 2004). Επιπλέον, η αλλαγή στην επιφάνεια μέσω της διάβρωσης των υψιπέδων και της εναπόθεσης στα βάθη της κοιλάδας μπορούν να προκαλέσουν αλλαγές στις υδραυλικές κλίσεις, οι οποίες με τη σειρά τους καθορίζουν τους ρυθμούς ροής βάσης και αποθήκευσης καθαρού νερού. Τα εδάφη των οποίων η ποιότητα έχει αλλοιωθεί λόγω υπερβολικής διάβρωσης είναι πιθανό να είναι λιγότερο παραγωγικά, να εξατμίζονται λιγότερο και να δείχνουν αυξημένη απορροή καταιγίδας (Vörösmarty & Sahagian 2000).

Η κακή διαχείριση του νερού είναι μία από τις βασικές αιτίες της ερημοποίησης σε πολλές άνυδρες περιοχές (Sharma 1998). Η ξήρανση των εδαφών λόγω υπερβολικής βροχής και άλλης εντατικής χρήσης της γης σε άνυδρα εδάφη οδηγεί σε καθαρή απώλεια αποθήκευσης νερού του εδάφους, μειωμένη εξάτμιση και αυξημένη απορροή. Αυτό έχει δυνητικά μακροπρόθεσμες συνέπειες για τη βιωσιμότητα της τοπικής γεωργίας και, ως εκ τούτου, το σχετικό ισοζύγιο νερού (Vörösmarty & Sahagian 2000). Υπάρχουν πολλά παραδείγματα αυξημένων κινδύνων ξηρασίας μετά την απομάκρυνση της βλάστησης και της υπερεκμετάλλευσης των εδαφών (Kuchment 2004).

- *Ρύπανση*

Οι ανθρώπινες δραστηριότητες απελευθερώνουν μικροσκοπικά σωματίδια (αερολύματα) στην ατμόσφαιρα. Αυτά τα σωματίδια οδηγούν σε αύξηση της ηλιακής ακτινοβολίας που φθάνει στην επιφάνεια της γης, σε αλλαγές στη δομή της ατμοσφαιρικής θερμοκρασίας, καταστολή των βροχοπτώσεων και λιγότερο αποτελεσματική απομάκρυνση των ρύπων. Αυτές οι συνέπειες των αερολυμάτων μπορεί να οδηγήσουν σε έναν ασθενέστερο υδρολογικό κύκλο, ο οποίος συνδέεται με τη διαθεσιμότητα και την ποιότητα του γλυκού νερού, ένα σημαντικό περιβαλλοντικό ζήτημα του 21ου αιώνα (Ramanathan et al. 2001).

Ένα άλλο περιβαλλοντικό πρόβλημα που συνδέει τους ρύπους με τον υδρολογικό κύκλο είναι το φαινόμενο της όξινης βροχής. Πολλές μελέτες έχουν δείξει πως η οξύτητα της βροχής και του χιονιού έχει αυξηθεί ραγδαία σε πολλές περιοχές (Likens et al. 1979). Πλέον, το πρόβλημα αυτό αναγνωρίζεται ως ένα από τα πιο σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα παγκοσμίως (Singh & Agrawal 2008).

Η βασική αιτία αυτού του φαινομένου είναι η απελευθέρωση οξειδίων θείου και αζώτου (Likens et al. 1979). Οι ρύποι αυτοί προέρχονται από ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως η καύση ορυκτών καυσίμων, η χρήση θερμοηλεκτρικών σταθμών και η εκτεταμένη χρήση αυτοκινήτων (Bhargava & Bhargava 2013). Οι ρύποι που προκαλούνται στην ατμόσφαιρα από τις ανθρώπινες δραστηριότητες και το βρόχινο νερό παίρνουν μέρος σε μία σειρά χημικών αντιδράσεων που παράγουν οξέα, τα οποία προκαλούν το φαινόμενο της όξινης βροχής. Λόγω της αλληλεπίδρασης αυτών των οξέων με άλλα συστατικά της ατμόσφαιρας, απελευθερώνονται πρωτόνια προκαλώντας αύξηση της οξύτητας του εδάφους. Η μείωση του pH του εδάφους κινητοποιεί και απομακρύνει τα θρεπτικά κατιόντα και αυξάνει τη διαθεσιμότητα τοξικών βαρέων μετάλλων (Singh & Agrawal 2008).

Η όξινη βροχή προξενεί εμμέσως προβλήματα στην ανθρώπινη υγεία. Τα βαρέα μέταλλα που απελευθερώνονται από το έδαφος οδηγούνται σε υπόγεια ύδατα που πίνουν οι άνθρωποι, ενώ παράλληλα, γίνονται καταστροφές στα φυτά, καθώς μειώνεται η γονιμότητα του εδάφους και μολύνονται τρόφιμα που καταναλώνονται από τους ανθρώπους. Αυτά τα βαρέα μέταλλα συσσωρεύονται στο σώμα και δημιουργούν διάφορα προβλήματα υγείας (Bhargava & Bhargava 2013). Άλλες αρνητικές συνέπειες αφορούν προβλήματα σε υδρόβιους οργανισμούς συμπεριλαμβανομένων των ψαριών, αλλά και σε τεχνητά υλικά και κατασκευές (Singh & Agrawal 2008).

- *Αποψίλωση των δασών*

Οι επιπτώσεις της αποψίλωσης των δασών στον υδρολογικό κύκλο των περιοχών έχουν μελετηθεί εκτενώς και συχνά οδηγούν σε έναν περιορισμένο υδρολογικό κύκλο (D' Almeida et al. 2007). Τα δάση αποθηκεύουν νερό τόσο στους ιστούς τους όσο και στα εδάφη που φύονται. Όταν ένα δάσος κόβεται ή καίγεται, το αγγειακό νερό απελευθερώνεται και η βιομάζα μετατρέπεται σε νερό και διοξείδιο του άνθρακα. Το εδαφολογικό νερό στη ζώνη της ρίζας μειώνεται επίσης, οδηγώντας σε ουσιαστική απελευθέρωση νερού από το ηπειρωτικό σύστημα αποθήκευσης (Vörösmarty & Sahagian 2000).

Η αποψίλωση των δασών μειώνει τη διήθηση και βελτιώνει τις συνθήκες για χειρσαία ροή. Κατά συνέπεια, η εμφάνιση πλημμυρών γίνεται όλο και πιο συχνή στις περιοχές που υφίστανται αποψίλωση. Ωστόσο, ο όγκος της απορροής εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τον τύπο της φυτικής κάλυψης, την ηλικία του δάσους και άλλες φυσιογραφικές συνθήκες. Σε ορισμένες περιπτώσεις η αποψίλωση των δασών είχε ως αποτέλεσμα σημαντική αύξηση των καταστροφικών πλημμυρών και προκάλεσε σοβαρή διάβρωση του εδάφους (Kuchment 2004).

Η εκτεταμένη αποψίλωση των δασών πιστεύεται ότι οδηγεί σε μείωση του ποσοστού ανακύκλωσης του νερού μεταξύ των φυτών και της ατμόσφαιρας, και ως εκ τούτου επηρεάζει το κλιματικό σύστημα (Vörösmarty & Sahagian 2000). Η αποδυνάμωση της ανακύκλωσης των βροχοπτώσεων υπό σενάρια εκτεταμένης αποψίλωσης δασών οδηγεί σε πιθανή εντατικοποίηση της μεταφοράς σε περιοχές ετερογένειας επιφανειακής γης. Ως εκ τούτου, προκαλούνται ενδογενείς και αλληλένδετες εξάρσεις κλίμακας και ετερογένειας από την επίδραση της αποψίλωσης στον υδρολογικό κύκλο (D' Almeida et al. 2007).

Η δασική κάλυψη μπορεί να επηρεάσει τις ατμοσφαιρικές και εδαφικές διεργασίες που ελέγχουν τον υδρολογικό κύκλο. Σε πολλές περιπτώσεις εκτεταμένης αποψίλωσης επηρεάζονται οι συνθήκες βροχοπτώσεως (Meher-Homji 1991). Με την αποψίλωση των δασών παρατηρείται συχνά μείωση της εξάτμισης και των βροχοπτώσεων την άνοιξη και το καλοκαίρι στις υφιστάμενες περιοχές (Gaertner et al 2001). Επιπλέον, παρατηρείται μείωση της διαπνοής των δασών και όλες αυτές οι διεργασίες οδηγούν σε σημαντικές διαταραχές του υδρολογικού κύκλου (Caspary 1991).

Υλοποίηση του προγράμματος

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ο κύκλος του νερού» υλοποιήθηκε στο Δημοτικό Σχολείο Νέας Βύσσης κατά το σχολικό έτος 2011-2012 με τη συμμετοχή των μαθητών των τάξεων Β΄ και Γ΄ Δημοτικού. Εντάχθηκε στην κατηγορία των σχολικών δραστηριοτήτων που αφορούν την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Το σχέδιο υλοποίησης του προγράμματος υπεβλήθη στον Υπεύθυνο Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Έβρου, από τον οποίο ελήφθη και η σχετική έγκριση εφαρμογής του. Η διάρκεια του προγράμματος ήταν έξι μήνες (Δεκέμβριος-Μάιος).

Στόχοι

Οι εκπαιδευτικοί στόχοι που τέθηκαν εξ αρχής για την επιτυχή ολοκλήρωση του προγράμματος αφορούσαν τόσο γνωστικούς όσο και συναισθηματικούς στόχους.

Γνωστικοί:

- Γνωριμία του νερού ως φυσικού στοιχείου του περιβάλλοντος και κατανόηση των ιδιοτήτων του και των μορφών του.
- Κατανόηση των ποικίλων χρήσεων του νερού.
- Γνωριμία του κύκλου του νερού και εξέταση των τρόπων με τους οποίους ο άνθρωπος παρεμβαίνει στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του.
- Γνωριμία των φυσικών υγροτόπων.
- Ανακάλυψη των κινδύνων από τη ρύπανση και την έλλειψη νερού.
- Ανακάλυψη των τρόπων εξοικονόμησης νερού.

Συναισθηματικοί:

- Ανάπτυξη υπεύθυνης περιβαλλοντικής συμπεριφοράς μέσω της καλλιέργειας στάσεων και ευαισθησίας για τη σωστή διαχείριση του νερού.
- Ανακάλυψη της αξίας του νερού στην ανθρώπινη ζωή και τη βιοποικιλότητα και του ρόλου του στις ανθρώπινες κοινωνίες.
- Κατανόηση της σημασίας της καθολικής και ισότιμης πρόσβασης όλων των ανθρώπων σε ασφαλές πόσιμο νερό.
- Ανάπτυξη της ικανότητας αντίληψης, έρευνας, κριτικής σκέψης και μεθοδικότητας για την αποφυγή πιθανών εμφανιζόμενων προβλημάτων.
- Ανάπτυξη της ικανότητας καλλιτεχνικής έκφρασης μέσα από τη συμμετοχή σε εικαστικές δημιουργίες, τραγούδια, θεατρικά δρώμενα.
- Καλλιέργεια συνεργατικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων μέσω της αλληλεπίδρασης των μαθητών σε επιμέρους ομάδες.
- Ευαισθητοποίηση σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και η ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης.
- Ενεργός συμμετοχή σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.

Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που εφαρμόστηκε για την υλοποίηση του προγράμματος περιείχε τις βασικές αρχές της βιωματικής μάθησης, καθώς η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση εμπλέκει διδακτικά αντικείμενα που αναφέρονται σε καταστάσεις ζωής και, κατ' επέκταση, η προσέγγιση των ζητημάτων αυτών απαιτεί την ενεργό συμμετοχή των μαθητών στην όλη διαδικασία. Έτσι, οι μαθητές πήραν μέρος σε διαδικασίες που απαιτούν την επιτόπια έρευνα, την παρατήρηση, τα σχέδια εργασίας (projects), τις συνεντεύξεις, τα παιχνίδια, την αφήγηση, τον καταγισμό ιδεών, τον πειραματισμό, τα παιχνίδια ρόλων, τα τραγούδια, τη χρήση της δημιουργικής γραφής, τη δραματοποίηση και τις εικαστικές δημιουργίες. Βασική μέθοδος που σχετίζεται με τη βιωματική μάθηση και εφαρμόστηκε κατά κόρον καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος είναι η ομαδοσυνεργατική μέθοδος, καθώς οι μαθητές έμαθαν να δουλεύουν σε ομάδες, να συνεργάζονται, να αναπτύσσουν κριτική σκέψη και να επικοινωνούν μεταξύ τους.

Πεδία σύνδεσης

Η προσέγγιση του ζητήματος που διαπραγματεύονταν το πρόγραμμα έγινε διαθεματικά και η υλοποίησή του επεκτάθηκε σχεδόν σε όλα τα διδακτικά αντικείμενα του αναλυτικού προγράμματος και όχι μόνο στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου μαθήματος. Τα πεδία σύνδεσης με το Πρόγραμμα Σπουδών αφορού-

σαν κυρίως τα μαθήματα της Ευέλικτης Ζώνης, της Μελέτης Περιβάλλοντος, της Γλώσσας, των Μαθηματικών, των Θρησκευτικών, των Εικαστικών, της Θεατρικής Αγωγής και της Μουσικής.

Αναλυτική παρουσίαση δράσεων κατά μήνα

Κατά τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος υπήρξε κλιμακωτή προσέγγιση του ζητήματος. Έτσι, από μία γενική προσέγγιση του νερού ως φυσικού στοιχείου που επιχειρήθηκε αρχικά, υπήρξε μία σταδιακή μετάβαση σε πιο εξειδικευμένα ζητήματα που αφορούν τον κύκλο του νερού και στον εντοπισμό των προβλημάτων που σχετίζονται με αυτόν, αλλά και την εξεύρεση λύσεων και βέλτιστων πρακτικών για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Παρακάτω παρατίθενται αναλυτικά οι δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν κάθε μήνα διεξαγωγής του προγράμματος.

1ος Μήνας (Δεκέμβριος)

Κατά τη διάρκεια του πρώτου μήνα του προγράμματος επιχειρήθηκε η εισαγωγή στο θέμα και η προσέγγιση του νερού ως φυσικού στοιχείου, η γνωριμία των ιδιοτήτων του, η κατανόηση των ποικίλων χρήσεων του και η ανάδειξη της σημασίας του για την ανθρωπότητα.

Έτσι, η πρώτη δραστηριότητα, η οποία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του μαθήματος της Μελέτης Περιβάλλοντος, αφορούσε την προβολή ενός εκπαιδευτικού βίντεο που σχετίζεται με τον ρόλο του νερού στην ανθρώπινη κοινωνία. Στη συνέχεια, ακολούθησε συζήτηση και καταγράφηκαν στον πίνακα οι χρήσεις του νερού που είναι απαραίτητες για τον άνθρωπο, όπως ύδρευση, άρδευση, μεταφορές, βιομηχανία κ.λπ., για να καταλήξουν οι μαθητές στο συμπέρασμα πως δε θα μπορούσε να υπάρξει ανθρώπινη ζωή στον πλανήτη χωρίς την ύπαρξη του νερού.

Η δεύτερη δραστηριότητα, η οποία έγινε στο μάθημα της Γλώσσας, αφορούσε την ανάδειξη της σημασίας που έχουν αποδώσει οι άνθρωποι στο νερό, καθώς αυτό αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και καλλιτεχνικής έκφρασης πολλών πολιτισμών. Συγκεκριμένα, οι μαθητές χωρίστηκαν σε ομάδες και η κάθε ομάδα ανέλαβε τη συλλογή και επεξεργασία κειμένων και την ανάλυση εικόνων για επιμέρους κατηγορίες έκφρασης του ανθρώπινου πολιτισμού που σχετίζονται με το νερό (1η ομάδα: ποίηση με θέμα το νερό, 2η ομάδα: το νερό στη μουσική, 3η ομάδα: ζωγραφική με θέμα το νερό, 4η ομάδα: φιλοσοφία σε σχέση με το νερό, 5η ομάδα: ήθη και έθιμα των λαών σχετικά με το νερό, 6η ομάδα: παροιμίες που σχετίζονται με το νερό). Αφού έγινε η συλλογή και η επεξεργασία του υλικού από τις ομάδες, η κάθε ομάδα κατασκεύασε ένα κολάζ και το παρουσίασε στις υπόλοιπες.

Στο μάθημα των Θρησκευτικών εξετάστηκε ο ρόλος του νερού στη χριστιανική θρησκεία ως σύμβολο του εξαγνισμού, ενώ έγινε αναφορά και στις διαστάσεις που αποδίδεται στο νερό και σε άλλες θρησκείες, όπως επίσης και στη μυθολογία (π.χ. Νύμφες – θεότητες των γλυκών νερών).

Η επόμενη δραστηριότητα έγινε στο μάθημα της Ευέλικτης Ζώνης και αφορούσε την προβολή μίας παρουσίασης (power point) στους μαθητές σχετικά με τους πολιτισμούς που αναπτύχθηκαν και άκμασαν σε περιοχές όπου υπήρχε νερό κατά την αρχαιότητα (Μεσοποταμία, Αίγυπτος, Αρχαία Ελλάδα, κ.λπ.) προκειμένου να γίνει πλήρως κατανοητό στους μαθητές πως το νερό αποτελεί αναπόσπαστο σημείο της ανθρώπινης φύσης και πολύτιμος παράγοντας ευημερίας των λαών. Έπειτα, ακολούθησε μία άλλη προβολή διαφανειών που αφορούσε την έλλειψη πόσιμου νερού σε πολλές περιοχές του πλανήτη προκειμένου να γίνει έτσι κατανοητό πως το νερό δεν είναι άφθονο και ανεξάντλητο και τα αποθέματά του δεν είναι αρκετά για να καλύψουν τις ανάγκες της ανθρωπότητας. Έγινε με αυτόν τον τρόπο αντιπαραβολή των περιοχών όπου το νερό πλεονάζει σε σχέση με τις περιοχές που βρίσκεται σε έλλειψη, έτσι ώστε να αντιληφθούν οι μαθητές πως μπορεί για κάποιους η ύπαρξή του να είναι αυτονόητη, αλλά για κάποιους άλλους να μην είναι. Έτσι, κατέληξαν στο συμπέρασμα πως δεν πρέπει να γίνεται σπατάλη και αλόγιστη χρήση του νερού.

Στο μάθημα των Εικαστικών, οι μαθητές ασχολήθηκαν με την κατασκευή χειροτεχνιών που σχετίζονταν με όσα διδάχθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του μήνα για το νερό. Συγκεκριμένα, κατασκεύασαν με μαρκαδόρους φιγούρες σταγόνων σε μπλε χαρτόνια και τις έκοψαν. Στη συνέχεια, έφτιαξαν τη μοριακή σύνθεση του νερού με τη χρήση δύο χρωμάτων πλαστελίνης (2 μπάλες υδρογόνου και μία οξυγόνου που τις ένωσαν με πλαστικά καλαμάκια). Μία άλλη κατασκευή που πραγματοποιήθηκε στο μάθημα των Εικαστικών τον πρώτο μήνα του προγράμματος ήταν η δημιουργία των λαλίτσων (πήλινες σφουρίχτρες που γεμίζονται με νερό) με πηλό.

Στο μάθημα της Μουσικής, κατά τη διάρκεια όλου του πρώτου μήνα οι μαθητές άκουσαν και τραγούδησαν τραγούδια σχετικά με το νερό («Στου καιρού τη Ζυγαριά», «Ένα νερό κυρα-Βαγγελιώ» «Κί-

νησε η Γερακίνα», «Μες του Αιγαίου», «Θάλασσα κι αλμυρό νερό» κ.λπ.) και στο τέλος δημιούργησαν όλοι μαζί ένα τραγούδι που αναδεικνύει τη σημασία του νερού για την ανθρωπότητα. Ορισμένα από τα τραγούδια αυτά εντάχθηκαν στη γιορτή που οργάνωσαν και παρουσίασαν οι μαθητές της Β΄ και Γ΄ Δημοτικού στους υπόλοιπους μαθητές του σχολείου, όπως επίσης και στους γονείς τους.

2ος Μήνας (Ιανουάριος)

Τον δεύτερο μήνα του προγράμματος ασχοληθήκαμε αποκλειστικά με το κατεξοχήν θέμα μας, δηλαδή τον κύκλο του νερού. Πιο συγκεκριμένα, μελετήσαμε τις μορφές του νερού και τις καταστάσεις του, ενώ στο τέλος αυτού του μήνα δόθηκε έμφαση στη σημασία διατήρησης του υδρολογικού κύκλου για την ανθρωπότητα.

Αφόρμηση για την εισαγωγή στο θέμα αποτέλεσε η προβολή ενός εκπαιδευτικού βίντεο για τον κύκλο του νερού, όπου η «Νούλα η σταγονούλα» περιέγραφε το ταξίδι της. Το βίντεο προβλήθηκε στο μάθημα της Ευέλικτης Ζώνης. Ακολούθησε συζήτηση με το σύνολο των μαθητών και καταγράφηκε με τη μορφή καταγίσιμου ιδεών το σχεδιάγραμμα του κύκλου του νερού.

Στο μάθημα της Γλώσσας έγινε αποσαφήνιση των όρων που σχετίζονται με τον υδρολογικό κύκλο. Επικεντρωθήκαμε στις έννοιες της εξάτμισης, της συμπύκνωσης, της υγροποίησης και της συγκέντρωσης και αναφερθήκαμε στις μορφές που μπορεί να αποκτήσει το νερό (υδρατμός, βροχή, χιόνι, πάγος). Έπειτα, οι μαθητές δημιούργησαν το «Λεξικό του κύκλου του νερού», σύμφωνα με το οποίο για κάθε γράμμα του αλφάβητου κατέγραψαν τον ορισμό λέξεων που σχετίζονται με τον κύκλο του νερού (π.χ. Α: ατμός, Β: βροχή, κ.λπ.).

Η επόμενη δραστηριότητα έγινε στο μάθημα της Γλώσσας και αφορούσε την ανάγνωση ενός παραμυθιού που αφορά τον κύκλο του νερού. Στη συνέχεια, οι μαθητές χωρίστηκαν σε ομάδες και δημιούργησαν ποιήματα ή παραμύθια που έχουν σχέση με τον υδρολογικό κύκλο.

Λίγες μέρες αργότερα, στο μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος ο κάθε μαθητής κατασκεύασε το μοντέλο του κύκλου του νερού. Συγκεκριμένα, τοποθέτησε ένα μικρό διαφανές δοχείο γεμάτο με πέτρες, χώμα και ένα φυτό μέσα σε ένα μεγαλύτερο διαφανές δοχείο. Πρόσθεσε ζεστό νερό και αλάτι στο μεγαλύτερο δοχείο και το κάλυψε με διαφανή μεμβράνη. Τοποθέτησε μία μικρή πέτρα στο κέντρο της μεμβράνης και παρατήρησε τη διαδικασία της εξάτμισης και της υγροποίησης. Ακολούθησε συζήτηση μέσα στην τάξη.

Στο μάθημα των Εικαστικών ζητήθηκε από τους μαθητές να απεικονίσουν τον κύκλο του νερού έτσι όπως οι ίδιοι τον φαντάζονταν πάνω σε ένα χάρτινο πιάτο με διάφορα υλικά που τους δόθηκαν (πλαστελίνες, χαρτόνια, βαμβάκι, μαρκαδόρους, κ.λπ.).

Η επόμενη δραστηριότητα που πραγματοποιήθηκε έγινε στο πλαίσιο της Μελέτης Περιβάλλοντος και αφορούσε την πραγματοποίηση πειραμάτων σχετικά με την αλλαγή κατάστασης του νερού. Για τις ανάγκες αυτών των πειραμάτων χρειάστηκαν ποτήρια, νερό, παγάκια, βραστήρας, κ.λπ. Οι μαθητές κατέγραψαν τις παρατηρήσεις τους σχετικά με την τήξη, την πήξη, την εξάτμιση, τον βρασμό και την υγροποίηση.

Μία άλλη δραστηριότητα που υλοποιήθηκε αφορούσε τη συμπλήρωση ενός φύλλου εργασίας που βασιζόταν στη μέθοδο της παρατήρησης. Συγκεκριμένα, ζητήθηκε από τους μαθητές να κάνουν μία έρευνα στο σπίτι τους και να παρατηρήσουν και να καταγράψουν την ύπαρξη του νερού ως υγρό, ως στερεό και ως αέριο. Η δραστηριότητα αυτή βοήθησε στη σύνδεση των διδασκόμενων αντικειμένων με την καθημερινή ζωή των μαθητών.

Στο μάθημα της Ευέλικτης Ζώνης κατασκευάσαμε επιτραπέζιο παιχνίδι σε μεγάλο χοντρό χαρτόνι, με πιόνια τις φιγούρες που κατασκευάσαμε τον προηγούμενο μήνα και με κάρτες που περιείχαν ερωτήσεις που σκέφτηκαν οι ίδιοι μαθητές και αφορούν τον υδρολογικό κύκλο. Έπειτα, έπαιζαν το παιχνίδι και έδειξαν μεγάλο ενθουσιασμό.

Στο μάθημα της μουσικής ακούσαμε το τραγούδι «Ο κύκλος του νερού – Μία θάλασσα» και το τραγουδήσαμε.

Ακολούθησε μία δραστηριότητα που πραγματοποιήθηκε στο μάθημα της Ευέλικτης Ζώνης και αφορούσε την κατασκευή μακέτας, η οποία αναπαριστούσε τον υδρολογικό κύκλο.

Προς τα τέλη του Ιανουαρίου επισκεφτήκαμε το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας γιατί είχαμε την τύχη να λάβουμε μέρος σε ένα πρόγραμμα που υλοποιούνταν στο Μουσείο σχετικά με το νερό εκείνο το διάστημα. Εκεί οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να μάθουν ενδιαφέροντα στοιχεία για το νερό από τους υπευθύνους του μουσείου και να παίξουν παιχνίδια σχετικά με

το νερό. Στο τέλος, οι μαθητές έκαναν ζωγραφίες με θέμα το νερό και τις στείλαμε σε έναν διαγωνισμό που γινόταν πανελλαδικά. Επιπλέον, λάβαμε ενδιαφέρον υλικό από τους υπευθύνους του Μουσείου για το αρχείο του σχολείου μας.

Ο μήνας αυτός έκλεισε με μία συζήτηση με όλους τους μαθητές, όπου επιχειρήθηκε η σύνδεση των διδασκομένων με την αναγκαιότητα διατήρησης του υδρολογικού κύκλου και της σημασίας που αυτός κατέχει στην ανθρώπινη κοινωνία, καθώς μέσω της ορθής λειτουργίας του επιτυγχάνεται η ανακύκλωση του νερού.

3ος Μήνας (Φεβρουάριος)

Τον τρίτο μήνα του προγράμματος επικεντρωθήκαμε στις διαταραχές του υδρολογικού κύκλου. Συγκεκριμένα, αφού κατά τον προηγούμενο μήνα μελετήθηκε διεξοδικά ο τρόπος λειτουργίας του κύκλου του νερού, θελήσαμε να ασχοληθούμε κατά τον μήνα Φεβρουάριο με τα προβλήματα που σχετίζονται με την ορθή λειτουργία του κύκλου προκειμένου να γνωρίσουν οι μαθητές τις δυσάρεστες συνέπειες της ανθρώπινης παρέμβασης στον υδρολογικό κύκλο και να ευαισθητοποιηθούν.

Η πρώτη δραστηριότητα αυτού του μήνα αφορούσε τη ρύπανση του νερού ως ένα πρόβλημα ύψιστης σημασίας για την ανθρωπότητα σήμερα. Έτσι, στο μάθημα της Γλώσσας χωρίστηκαν οι μαθητές σε ομάδες και η κάθε ομάδα ανέλαβε να μελετήσει υλικό που αφορούσε τη ρύπανση που προκλήθηκε από τη διαρροή πετρελαιοπηγών ύστερα από τη βύθιση πετρελαιοφόρων σε θάλασσες και ωκεανούς. Τα παιδιά μέσα από τα κείμενα και τις φωτογραφίες που τους δόθηκαν κλήθηκαν να δημιουργήσουν κολάζ και να αφηγηθούν στους συμμαθητές τους το συγκεκριμένο περιστατικό που ανέλαβαν να μελετήσουν. Στη συνέχεια, ακολούθησε μία συζήτηση σχετικά με τα προβλήματα που δημιουργεί η ρύπανση του νερού στη χλωρίδα και την πανίδα και φυσικά στον άνθρωπο.

Στο μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος οι μαθητές με συντροφιά τον «Σταγονούλη» της ΕΥΔΑΠ έμαθαν τον τρόπο λειτουργίας των βιολογικών καθαρισμών μέσα από την προβολή σχετικών διαφανειών. Έπειτα, πραγματοποιήθηκε συζήτηση γύρω από την ευθύνη του καθενός για τη ρύπανση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων.

Σε μία επόμενη δραστηριότητα, οι μαθητές ανέλαβαν να πάρουν συνεντεύξεις από μεγαλύτερους συμμαθητές τους στο διάλειμμα σχετικά με τις απόψεις τους για τη ρύπανση του νερού. Οι απαντήσεις καταγράφηκαν και αναλύθηκαν αργότερα στο μάθημα της Ευέλικτης Ζώνης.

Η επόμενη δραστηριότητα πραγματοποιήθηκε στις 2 Φεβρουαρίου, Παγκόσμια Ημέρα Υγροτόπων, και αφορούσε τη συγκέντρωση πληροφοριών γύρω από τους υγροτόπους που υπάρχουν στη χώρα μας και κυρίως για το Δέλτα του Έβρου. Έπειτα, καταγράφηκαν οι ανθρώπινες δραστηριότητες που μολύνουν τους υγροτόπους, καθώς και οι βασικοί τρόποι συμπεριφοράς που πρέπει να ακολουθούν οι άνθρωποι κατά την επίσκεψή τους σε αυτούς.

Μία από τις επόμενες μέρες, πραγματοποιήθηκε παιχνίδι ρόλων στο μάθημα της Θεατρικής Αγωγής. Οι μαθητές κλήθηκαν να προετοιμάσουν ανά ομάδες ένα θεατρικό δρώμενο που αφορά τη ρύπανση του νερού αναλαμβάνοντας συγκεκριμένους αντικρουόμενους ρόλους (π.χ. δραματοποίηση μίας σκηνής σε έναν υγρότοπο όπου συγκρούονται τα συμφέροντα και οι θέσεις διαφορετικών εμπλεκόμενων ομάδων, όπως οικολόγοι, ιδιοκτήτες ξενοδοχείων, ψαράδες, κάτοικοι της περιοχής).

Η δραστηριότητα που ακολούθησε αφορούσε τη μέθοδο του πειραματισμού και έγινε στο μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος. Γεμίσαμε ένα ταψάκι με νερό και ρίξαμε στο κέντρο δύο κουταλάκια λάδι τα οποία ανακατέψαμε με μαύρη τέμπερα, για να δημιουργήσουμε μία «πετρελαιοκηλίδα». Φυσήξαμε για 30 δευτερόλεπτα πάνω στην κηλίδα και ξεκινήσαμε τον καθαρισμό της «πετρελαιοκηλίδας», χρησιμοποιώντας τα υλικά που δόθηκαν για τη συλλογή του «πετρελαίου» και την αποθήκευση των «αποβλήτων» (κουταλάκι, κομματάκια βαμβάκι, σταγονόμετρο, ποτηράκι για τα υγρά απόβλητα, σακουλάκι για τα στερεά απόβλητα). Στόχος της δραστηριότητας ήταν η κατανόηση των δυσκολιών καθαρισμού των θαλασσών μετά από ρύπανσή τους.

Η επόμενη δραστηριότητα έγινε στο μάθημα της Γλώσσας, όπου οι μαθητές συζήτησαν για τις επιπτώσεις της ρύπανσης του νερού στη λειτουργία του υδρολογικού κύκλου και αποφάσισαν να δημιουργήσουν ομαδικά ένα σχετικό ολιγόλεπτο βίντεο.

Στο τέλος του μήνα οι μαθητές κατασκεύασαν το βίντεο που είχαν σκεφτεί με εικόνες που βρήκαν στο διαδίκτυο και το εμπλούτισαν με κείμενο που αφορά τη ρύπανση του νερού και τις επιπτώσεις της στον κύκλο του νερού. Το ηχητικό υπόβαθρο του βίντεο ήταν το τραγούδι «Αν θα μπορούσα τον κόσμο να άλλαζα».

4ος Μήνας (Μάρτιος)

Κατά τον μήνα Μάρτιο αρχικά συζητήσαμε με τους μαθητές για την εξοικονόμηση του νερού καθώς και την ορθολογική διαχείριση των υδάτινων πόρων στα πλαίσια του μαθήματος της Γλώσσας. Εξηγήσαμε στους μαθητές ότι η ορθή διαχείριση των υδάτινων πόρων συμβάλλει στη μείωση της ξηρασίας και των πλημμυρών, αντιμετωπίζοντας τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Αναφερθήκαμε στις ανάγκες που ικανοποιεί το νερό όπως: ατομική υγιεινή, πλύσιμο αυτοκινήτου, πλύσιμο ρούχων και πιάτων, πλύσιμο τροφών και μαγειρική. Καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η υπερβολική χρήση του νερού οδηγεί σε «σπατάλη». Έρευνες κατατάσσουν την Ελλάδα στις υψηλότερες θέσεις σχετικά με την αλόγιστη κατανάλωση νερού και την επιβάρυνση των οικοσυστημάτων.

Η δεύτερή μας δραστηριότητα πραγματοποιήθηκε στο μάθημα της Μελέτης όπου στο Κεφάλαιο 6 του βιβλίου και στο μάθημα «Ένας χάρτης μας πληροφορεί» γνωρίσαμε τα μεγάλα ποτάμια και τις λίμνες της χώρας μας. Αρχικά τα δείξαμε στον χάρτη της Ελλάδας και στη συνέχεια συζητήσαμε στην τάξη για κάθε έναν μεγάλο ποταμό και λίμνη. Μιλήσαμε για τους ποταμούς Έβρο και Αρδα που βρίσκονται στην περιοχή μας. Συγκεντρώσαμε πληροφορίες από το διαδίκτυο καθώς και από εγκυκλοπαίδειες και τις παρουσιάσαμε στην τάξη.

Αφού ολοκληρώσαμε όλα τα παραπάνω πλησίαζε η Παγκόσμια Ημέρα για το Νερό (World Water Day) που εορτάζεται κάθε χρόνο στις 22 Μαρτίου που επισημαίνει την σημαντικότητα αυτού του υπέρτατου αγαθού. Η μέρα αυτή καθιερώθηκε το 1992 στη συνδιάσκεψη του Ο.Η.Ε. σχετικά με το περιβάλλον και την ανάπτυξη στο Ρίο Ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας (Salman 2005). Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Ο.Η.Ε. και της Unesco το 2050 θα αυξηθεί η παγκόσμια ζήτηση νερού κατά 20-30% (Grouillett et al. 2015). Μία εβδομάδα πριν τη μέρα αυτή -22 Μαρτίου- δημιουργήσαμε ένα κολλάζ με εικόνες και λεζάντες για τους τρόπους εξοικονόμησης του νερού. Συγκεκριμένα φτιάξαμε σε μπλε χαρτόνι «ένα δεκάλογο του νερού» όπου οι μικροί μαθητές αριθμήσαν σε μία μεγάλη σταγόνα δέκα τρόπους εξοικονόμησης νερού. Αυτό βοήθησε τα παιδιά να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη αλλά και τη φαντασία τους σχεδιάζοντας τη σταγόνα. Στο τέλος, τοποθετήσαμε ένα ξύλινο κοντάρι στο μπλε χαρτόνι και δημιουργήθηκε έτσι μία πινακίδα με τον «δεκάλογο του νερού».

Επίσης, μία μέρα πριν την περιβαλλοντική τους επίσκεψη οι μικροί μαθητές καθώς είναι σπουδαίοι καλλιτέχνες σκέφτηκαν να φτιάξουν μπλε μπαλόνια για να τα αφήσουν στον ουρανό στέλνοντας το δικό τους μήνυμα για την προστασία του περιβάλλοντος και συγκεκριμένα για την έλλειψη του νερού. Έτσι λοιπόν φουσκώσαμε μπαλόνια, στη συνέχεια ετοιμάσαμε μπλε χρώμα βάψαμε όλη την επιφάνεια και σχεδιάσαμε στόμα και μάτια. Το αποτέλεσμα ήταν εντυπωσιακό και οι πολλές νερο-σταγόνες μας πήραν την τελική τους μορφή έτοιμες να μας ακολουθήσουν στην περιπέτεια του νερού.

Η τελευταία δραστηριότητα έγινε στις 22 Μαρτίου όπου πραγματοποιήσαμε επίσκεψη στον ποταμό Αρδα. Εκεί αναφερθήκαμε στη μείωση της στάθμης του νερού σ' αυτόν, κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες, αλλά και στην αύξηση των υδάτων μετά από έντονες βροχοπτώσεις στην περιοχή μας. Στη συνέχεια, οι μικροί μας μαθητές αρχικά διάβασαν ένα κείμενο δικό τους με διάφορες πληροφορίες που είχαν συλλέξει γενικά για το νερό, στη συνέχεια παρουσίασαν τα ποιήματα που έγραψαν κατά τον προηγούμενο μήνα και στο τέλος έδειξαν την μπλε πινακίδα για το «δεκάλογο του νερού». Στο τέλος, τα παιδιά πέταξαν όλοι μαζί ψηλά στον ουρανό τις νερο-σταγόνες και σε λίγα λεπτά γέμισε μπλε σταγόνες με την ελπίδα των παιδιών για ένα καλύτερο περιβαλλοντικά μέλλον. Τα παιδιά διασκέδασαν καθώς από τη μία τους δόθηκε η ευκαιρία να προβάλλουν το έργο τους και από την άλλη πραγματοποίησαν μία ημερήσια εκδρομή αποκτώντας πολλές γνώσεις και περνώντας πολύ όμορφα δίπλα στο ποτάμι. Ο μήνας αυτός τελείωσε με τις καλύτερες εντυπώσεις απ' όλους.

5ος Μήνας (Απρίλιος)

Η πρώτη μας δραστηριότητα έγινε στο μάθημα των Μαθηματικών όπου παρατηρήσαμε οικιακούς λογαριασμούς της Δημοτικής Επιχείρησης Ύδρευσης και Αποχέτευσης και επιλύσαμε προβλήματα πρόσθεσης και αφαίρεσης σχετικά με τα λίτρα κατανάλωσης του νερού. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε ενδιαφέρον από τους μαθητές αναζητώντας απάντηση για την μηνιαία κατανάλωση νερού κάθε νοικοκυριού. Μας δόθηκε, επίσης, η δυνατότητα να δημιουργήσουμε και ένα δικό μας πρόβλημα και να το λύσουμε με τη βοήθεια των μικρών μαθητών. Η επίλυση προβλημάτων βοηθάει στη διαδικασία της σκέψης των παιδιών και θεωρείται η πιο περίπλοκη διανοητική λειτουργία του εγκεφάλου.

Στη συνέχεια, η επόμενη δραστηριότητα ήταν στο μάθημα της Γλώσσας και συγκεκριμένα στο Ανθολόγιο όπου διαβάσαμε και αναλύσαμε το μάθημα «Περίπατος στο βυθό της θάλασσας». Πρόκειται για ένα

κείμενο επιστημονικής φαντασίας που περιγράφεται η εικόνα του βυθού της θάλασσας. Εδώ συζητήσαμε με τους μαθητές για τη σημασία του νερού αλλά και για τη ζωή των ψαριών μέσα στη θάλασσα. Στο τέλος καταλήξαμε ότι το νερό είναι πολύτιμο και απαραίτητο για όλα τα έμβια όντα.

Η τρίτη δραστηριότητα αφορούσε το μάθημα της Ιστορίας στην Γ΄ τάξη σχετικά με το νερό στην ελληνική μυθολογία. Αρχικά έγινε ανάγνωση των συγκεκριμένων μαθημάτων από το σχολικό βιβλίο και στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε μία εποικοδομητική συζήτηση για τους μύθους και τη σημασία του νερού σ' αυτούς. Στη συνέχεια ακολούθησε βιντεοπροβολή στην αίθουσα με τίτλο «Ο Ιάσοντας και οι Αργοναύτες» και «Ο Ηρακλής και Η Λερναία Ύδρα». Έτσι, οι μαθητές γνώρισαν τους θεούς που σχετίζονταν με το νερό και τους ζωγράρισαν στο μπλοκ ζωγραφικής τους με κυρίαρχο χρώμα το γαλάζιο για να ξεχωρίζει το υδάτινο στοιχείο.

Η τέταρτη δραστηριότητα πραγματοποιήθηκε στο μάθημα της Θεατρικής Αγωγής όπου αποφασίστηκε από την εκπαιδευτικό και τους μαθητές το ανέβασμα μιας θεατρικής παράστασης. Αρχικά επιλέξαμε το παραμύθι «Μια φορά κι έναν καιρό, χωρίς το πολύτιμο αγαθό: το νερό», έγινε η ανάγνωσή του και μοιράστηκαν οι ρόλοι στα παιδιά. Ο κάθε μαθητής διάβασε τον δικό του ρόλο και στη συνέχεια ξεκίνησε η προετοιμασία για την παράσταση. Σχεδιάσαμε με απλά υλικά και συγκεκριμένα με χαρτόνι και χαρτί γκοφρέ μαζί με τους μαθητές τα κοστούμια για το θέατρο. Τα παιδιά έφτιαξαν τις προσκλήσεις την παράστασης με ανακυκλώσιμα υλικά όπου προσκλήθηκαν οι γονείς τους και ο πρόεδρος του χωριού. Πραγματοποιήθηκε μία τελική πρόβα, μοιράστηκαν οι προσκλήσεις και την επόμενη μέρα παρουσιάστηκε με μεγάλη επιτυχία το θεατρικό έργο από τα παιδιά στο Πνευματικό Κέντρο του χωριού και το παρακολούθησαν όλες οι τάξεις του σχολείου και οι γονείς τους.

Μία άλλη δραστηριότητα επιτεύχθηκε στο μάθημα της Αισθητικής Αγωγής. Οι μαθητές κατασκεύασαν με τη βοήθεια της εκπαιδευτικού ένα τρισδιάστατο υδροηλεκτρικό εργοστάσιο από φελιζόλ σε μακέτα. Η κατασκευή ολοκληρώθηκε και λειτουργούσε με μπαταρία. Τα παιδιά μέσα από αυτή τη χειροτεχνία έμαθαν το ρόλο και τη χρησιμότητα που έχει η λειτουργία ενός υδροηλεκτρικού εργοστασίου σε μία περιοχή. Συγκεκριμένα διδάχτηκαν ότι η παραγωγή ενέργειας από υδάτινους πόρους συμβάλλει στην αντιμετώπιση προβλημάτων λειψυδρίας, ξηρασίας αλλά και στον έλεγχο των πλημμυρών. Επίσης, με δική τους πρωτοβουλία συνέταξαν ένα γράμμα προς τον Δήμαρχο της περιοχής επισημαίνοντας τα πλεονεκτήματα που έχει η δημιουργία ενός υδροηλεκτρικού εργοστασίου στην ακριτική περιοχή μας που βρίσκεται κοντά στον ποταμό Έβρο.

Η επόμενη δραστηριότητα έγινε στο μάθημα της Γλώσσας και οι μαθητές αφού επισκέφτηκαν την βιβλιοθήκη του χωριού βρήκαν παραμύθια και λογοτεχνικά βιβλία σχετικά με το νερό και τη ρύπανση του. Αφού τα δανείστηκαν, έγινε η ανάγνωση τους και στο τέλος έκαναν μία παρουσίαση σε ομάδες στην τάξη του βιβλίου που διάβασαν. Στο τέλος, η κάθε ομάδα έγραφε σε χαρτόνι μία σημαντική πρόταση από το βιβλίο που διάβασε. Αυτή η δραστηριότητα βοήθησε τους μαθητές να αποκτήσουν περιβαλλοντική συνείδηση και να παρουσιάσουν λύσεις για τη ρύπανση του νερού.

Ο μήνας τελείωσε με μία δημιουργική δραστηριότητα όπου τα παιδιά έφτιαξαν «το Αλφαβητάρι του νερού». Ειδικότερα, οι μικροί μαθητές ξαναθυμήθηκαν το Αλφάβητο και χωρισμένοι σε ομάδες το έγραψαν σε ένα μεγάλο χαρτόνι για να διακοσμήσει μία όμορφη γωνιά της τάξης τους. Αφού πραγματοποιήθηκε συζήτηση στην τάξη τα παιδιά έγραψαν για κάθε γράμμα του Αλφαβήτου μία φράση σχετική με το νερό. Η εργασία αυτή βοήθησε τα παιδιά να γνωρίσουν τη σπουδαιότητα του νερού στη ζωή μας.

6ος Μήνας (Μάιος)

Τον τελευταίο μήνα αρχικά ασχοληθήκαμε με τη συγγραφή ενός φύλλου της σχολικής εφημερίδας με κυρίαρχο θέμα τον πολύτιμο θησαυρό της γης: το νερό. Το κάθε παιδί έγραψε ένα μικρό άρθρο με τη βοήθεια της δασκάλας προκειμένου να δημοσιευτεί στην εφημερίδα. Εκτός από τα άρθρα η εφημερίδα περιείχε και φωτογραφικό υλικό από την θεατρική παράσταση που πραγματοποιήθηκε τον προηγούμενο μήνα.

Στη συνέχεια αφού μιλήσαμε για τα επαγγέλματα που είναι σχετικά με το νερό από τα παλιότερα χρόνια όπως ο νερούλας και ο παγοπώλης αλλά και τα επαγγέλματα της σύγχρονης εποχής όπως ο υδρονομέας και ο υδραυλικός επισκεφτήκαμε τον υδραυλικό του χωριού. Εκεί αυτός έδειξε στα παιδιά διάφορες βρύσες, λέβητες νερού και τους εξήγησε γενικά για το επάγγελμά του. Οι μαθητές ενθουσιάστηκαν και αφού επέστρεψαν στο σχολείο στα πλαίσια της Αισθητικής Αγωγής έφτιαξαν μία βρύση από πηλό, για να διακοσμήσουν την έκθεση «χειροποίητων αντικειμένων» του σχολείου.

Η τρίτη δραστηριότητα αφορούσε το μάθημα της Πληροφορικής όπου οι μαθητές αναζήτησαν στο διαδικτυο εποπτικό υλικό όπως τραγούδια, βίντεο, παραμύθια και γενικότερα άλλες πληροφορίες σχετικές με το

νερό. Ακόμη ασχολήθηκαν με τη γραφή λέξεων στον ηλεκτρονικό υπολογιστή με διάφορες γραμματοσειρές και με πλάγια ή έντονη γραφή. Στο τέλος, ζωγράρισαν και χρωμάτισαν σχέδια για το νερό.

Στην επόμενη δραστηριότητα οι μαθητές στο μάθημα της Αισθητικής Αγωγής κατασκεύασαν ένα επιτραπέζιο παιχνίδι τα «Νεροφιδάκια». Συγκεκριμένα, σχεδίασαν σε χαρτόνι διάφορα νερόφια και αριθμούς, στη συνέχεια τα χρωμάτισαν κι έφτιαξαν με πηλό τα πόνια και το ζάρι. Η δραστηριότητα αυτή ήταν πολύ διασκεδαστική για τα παιδιά καθώς την έκαναν μόνα τους και μετά αφού χωρίστηκαν σε ομάδες έπαιζαν το παιχνίδι έχοντας με στόχο να κερδίσουν.

Στο μάθημα της Γλώσσας φανταστήκαμε ότι είμαστε επισκέπτες από άλλο πλανήτη, πολύ μακριά από τη γη, και για πρώτη φορά βλέπουμε νερό. Προσπαθήσαμε να περιγράψουμε το νερό στους φίλους μας στο τετράδιο της Έκθεσης. Στόχος της δραστηριότητας αυτή είναι η εξάσκηση στο γραπτό λόγο με οδηγό τη φαντασία και συνοδηγό τις εικόνες του νερού που δημιουργήθηκαν στα παιδιά μετά την επίσκεψη στον άλλο πλανήτη.

Σε μια άλλη δραστηριότητα εντοπίσαμε τις διαφορές από εποχή σε εποχή όπως το φθινόπωρο και το χειμώνα το νερό της βροχής και το χιόνι αποθηκεύονται για να χρησιμοποιηθούν την άνοιξη και το καλοκαίρι. Μιλήσαμε για τα μέρη αποθήκευσης του νερού όπως οι ρίζες των φυτών και των δέντρων, το χώμα, οι λίμνες, τα ποτάμια και τα ρυάκια.

Μία σημαντική δραστηριότητα ήταν η πρωτοβουλία του εφημέριου του μοναστηριού του χωριού να πραγματοποιηθεί δένδροφύτευση στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας. Οι μικροί μαθητές φύτεψαν τα δέντρα και παράλληλα έκαναν εκδρομή στο χώρο του μοναστηριού. Καθώς πλησίαζε το καλοκαίρι και τα φυτά θα είχαν ανάγκη από νερό τα παιδιά έδωσαν τον λόγο τους ότι θα πηγαίνουν να τα φροντίζουν και να τα ποτίζουν. Η δραστηριότητα αυτή έδωσε ένα μήνυμα αγάπης και ευαισθητοποίησης για το περιβάλλον. Στη συνέχεια καθώς πλησίαζε προς το τέλος ο μήνας στο μάθημα της Μουσικής ακούσαμε διάφορα τραγούδια που σχετίζονται με το νερό όπως: «Ένα νερό κυρά Βαγγελιώ» και «Θαλασσάκι μου». Έπειτα προσπαθήσαμε να τα παίξουμε στο μεταλλόφωνο του σχολείου. Στο τέλος, στη Γυμναστική ο δάσκαλος μας έδειξε πώς χορεύονται αυτά τα τραγούδια.

Η τελευταία δραστηριότητα ήταν μία γιορτή την τελευταία μέρα του προγράμματος που έλαβαν μέρος τα χορευτικά δρώμενα των μαθητών. Τα παιδιά χόρεψαν τα τραγούδια που είχαν μάθει («Ένα νερό κυρά Βαγγελιώ» και «Θαλασσάκι μου»). Στη συνέχεια έπαιζαν ένα παιχνίδι κρατώντας το κάθε παιδί στο χέρι ένα γεμάτο ποτήρι νερό. Νικητής ήταν ο μαθητής που θα κατάφερνε να φτάσει στο τέρμα χωρίς να ρίξει καθόλου νερό στο έδαφος. Η γιορτή τελείωσε με ένα τραγούδι που έγραψαν μόνοι τους οι μαθητές «Το νερό, νεράκι», το οποίο τραγούδησαν και μελοποιήθηκε από τον μουσικό του σχολείου.

Αξιολόγηση

Στην παρούσα εργασία εξετάστηκε κατά πόσο η περιβαλλοντική εκπαίδευση μέσω του θέματος που επιλέχθηκε «Ο κύκλος του νερού» σε μαθητές Δημοτικού μπορεί να συμβάλλει στην παροχή γνώσεων και στη διαμόρφωση θετικών στάσεων. Με όλες τις δραστηριότητες που οργανώθηκαν οι μαθητές ενημερώθηκαν, συζήτησαν, εκτίμησαν και κατέληξαν σε συμπεράσματα σχετικά με τον κύκλο του νερού. Μέσω των δράσεων συνειδητοποίησαν την αξία του νερού και τη σημασία του για τη συνέχιση της ζωής στον πλανήτη.

Η υλοποίηση της συγκεκριμένης έρευνας έδωσε το έναυσμα στις εκπαιδευτικούς να προσεγγίσουν διάφορα θέματα του Αναλυτικού Προγράμματος με διαθεματικό τρόπο και ολιστικά δημιουργώντας ένα υπόβαθρο για την εποικοδομητική μάθηση. Η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης συνεισφέρει στη βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας και την ενίσχυση του σχολικού περιβάλλοντος. Με τον όρο «διαθεματική διδασκαλία» εννοούμε μια σειρά από εκπαιδευτικές δραστηριότητες που επιχειρούν την «ενιαιοποίηση» της γνώσης και το υλικό που παράγεται από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους.

Σύμφωνα με τον Bloom (1971), υπάρχουν τρία είδη αξιολόγησης: α) η αρχική ή διαγνωστική αξιολόγηση, β) η διαμορφωτική αξιολόγηση και γ) η τελική αξιολόγηση. Η αρχική αξιολόγηση έχει σκοπό τον εντοπισμό των εναλλακτικών ιδεών και δυσκολιών που πιθανόν να αντιμετωπίσουν οι μαθητές και πραγματοποιείται πριν την έναρξη του μαθήματος ώστε να ελεγχθούν οι προϋπάρχουσες γνώσεις των μαθητών. Η διαμορφωτική αξιολόγηση ενσωματώνεται κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και αποσκοπεί στον έλεγχο της πορείας των μαθητών σχετικά με την κατάκτηση των εκπαιδευτικών στόχων που έχουν τεθεί. Εδώ χρησιμοποιούνται διάφορες πρακτικές όπως συνέντευξη, ερωτήσεις, ερωτηματολόγιο κ.λπ. Η τελική αξιολόγηση λαμβάνει μέρος στο τέλος του μαθήματος και αξιολογεί τις γνώσεις που αποκτήθηκαν μετά τη διδασκαλία. Επίσης, ελέγχονται οι δεξιότητες και η μεταγνώση των παιδιών.

Η αξιολόγηση σχετικά με το περιβαλλοντικό θέμα που ασχοληθήκαμε πραγματοποιήθηκε κυρίως με βάση το ερωτηματολόγιο. Εκτιμήθηκαν διάφορα στοιχεία όπως: η συμμετοχή με προφορικό λόγο μέσα στην τάξη με γλωσσική έκφραση, η διάθεση για αναζήτηση και η ενεργός δράση στην τάξη. Τα ερωτηματολόγια δόθηκαν σε ώρα μαθήματος την τελευταία εβδομάδα των δραστηριοτήτων και συμπληρώθηκαν ανώνυμα από τους μαθητές. Κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγινε αξιολόγηση των γνώσεων και της συμπεριφοράς των παιδιών σχετικά με τον κύκλο του νερού. Βέβαια κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων αξιολογούσαμε τη συμμετοχή, την προσπάθεια και γενικότερα τις στάσεις των μαθητών. Η συλλογή και η ανάλυση των ερωτηματολογίων υλοποιήθηκε αποκλειστικά από τους εκπαιδευτικούς σε συνεργασία μεταξύ τους. Σε αυτή τη φάση κάποιιοι στόχοι χρειάστηκε να αναπροσαρμοστούν στις δυνατότητες των παιδιών καθώς διαπιστώθηκε ότι όσα παιδιά είχαν φιλοπεριβαλλοντική συνείδηση γνώριζαν καλύτερα τους τρόπους εξοικονόμησης του νερού, τις ιδιότητές του αλλά και για τη ρύπανση του νερού.

Βέβαια αξιολόγηση έγινε και με την ενεργό συμμετοχή όλων των παιδιών σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο. Οι μικροί μαθητές ήταν ενθουσιασμένοι με όλες τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες καθώς το πρόγραμμα δεν ήταν κατευθυνόμενο ώστε να πιέζει τα παιδιά και να τα ωθεί σε «στείρα» μάθηση αλλά η συνεργασία και η επικοινωνία μεταξύ των ομάδων έδινε συνεχώς κίνητρα για περισσότερες γνώσεις.

Συμπερασματικά, μετά το τέλος του εκπαιδευτικού προγράμματος φάνηκε ότι υπήρξε μεταστροφή των γνώσεων των μαθητών προς μια θετική κατεύθυνση σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος. Τα παιδιά απέκτησαν δεξιότητες κριτικής σκέψης και έμαθαν να συνεργάζονται με αποτέλεσμα να γίνουν μελλοντικά υπεύθυνοι περιβαλλοντικά πολίτες. Επίσης, η σχολική κοινότητα (γονείς, εκπαιδευτικοί, μαθητές και τοπική κοινωνία) ευαισθητοποιήθηκαν σε θέματα εξοικονόμησης του νερού και προβληματίστηκαν σχετικά με τη ρύπανση του.

Τέλος, δόθηκε η ευκαιρία στους μαθητές να αξιολογήσουν και οι ίδιοι το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τη διαδικασία της συζήτησης με την εκπαιδευτικό. Οι μαθητές αξιολόγησαν με θετικό τρόπο όλες τις δραστηριότητες που συμμετείχαν αλλά ήθελαν να αφιερωθεί περισσότερος χρόνος προκειμένου να συμμετάσχουν σε ακόμη περισσότερες δραστηριότητες. Βέβαια αυτό ήταν αναπόφευκτο καθώς δεν υπήρχε επιπλέον χρόνος.

Η προσέγγιση του επίκαιρου αλλά και διαχρονικού θέματος του νερού και συγκεκριμένα του κύκλου του νερού έθεσε τις βάσεις για την ενεργό συμμετοχή και την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης απ' όλους τους συμμετέχοντες.

Συμπεράσματα

Οι μαθητές που συμμετείχαν στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα εργάστηκαν ομαδικά, συνεργάστηκαν και συγκέντρωσαν υλικό. Κατανόησαν την έννοια του νερού ως πηγή ζωής αλλά επίσης έμαθαν τι σημαίνει ρύπανση των υδάτων. Ακόμη ενημερώθηκαν κυρίως μέσω δράσεων που πραγματοποίησαν για τον κύκλο του νερού και τη συμβολή του στην εξέλιξη της ζωής. Η μέθοδος project, η συζήτηση και η δραματοποίηση που χρησιμοποιήθηκαν σε κάποιες δραστηριότητες αποδείχτηκαν ότι συνέβαλλαν στη βιωματική μάθηση, στη συνεργασία και στην επικοινωνία μεταξύ των μαθητών.

Στην παρούσα μελέτη συζητήθηκαν οι διαταραχές στον υδρολογικό κύκλο όπως είναι η αποψίλωση των δασών, η κλιματική αλλαγή και η διάβρωση του εδάφους. Εντόπισαν τα όποια προβλήματα υπάρχουν στη γη για το νερό και προσπάθησαν να βρεθούν λύσεις. Ακόμη, ανέπτυξαν περιβαλλοντική συμπεριφορά μέσω της καλλιέργειας στάσεων και ευαισθητοποιήθηκαν σε θέματα εξοικονόμησης και κατανάλωσης νερού. Μέσα από τις ποικίλες δραστηριότητες δόθηκε η ευκαιρία στους μαθητές να καλλιεργήσουν τις επικοινωνιακές και συνεργατικές δεξιότητές τους.

Η προσέγγιση του θέματος έγινε με διαθεματικό τρόπο με την ενεργό συμμετοχή των μαθητών σε όλη την διαδικασία. Πραγματοποιήθηκαν εκπαιδευτικές δράσεις καθόλη τη διάρκεια του εξαμηνιαίου προγράμματος με επισκέψεις, μαθηματικά προβλήματα, θεατρικά δρώμενα και χειροτεχνίες. Προσεγγίζοντας τον κύκλο του νερού από διάφορες οπτικές γωνίες δόθηκαν ευκαιρίες στα παιδιά να σχεδιάσουν, να κατασκευάσουν, να δραματοποιήσουν, να οργανώσουν και να ανεβάσουν θεατρικό δρώμενο, να ακούσουν μουσική, να παρακολουθήσουν εκπαιδευτική ταινία και να εκφραστούν εικαστικά μέσα από τα δικά τους καλλιτεχνικά έργα.

Οι ζωγραφιές και οι χειροτεχνίες των παιδιών είχαν άμεση σχέση με το νερό σε όλες τις μορφές του, τη μόλυνση του, τους τρόπους αντιμετώπισης της λειψυδρίας και τον κύκλο του νερού. Επίσης, οι

μαθητές εκφράστηκαν και δημιουργικά με το σώμα τους και με κίνηση με το ανέβασμα της θεατρικής παράστασης. Το θεατρικό δρώμενο βοήθησε τα παιδιά να επικοινωνήσουν: με το λόγο, την εικόνα, τις λέξεις και τα συναισθήματα. Κατέκτησαν τη γνώση μέσα από τη αίσθηση συνειδητοποιώντας τα όρια της φαντασίας και της πραγματικότητας.

Μέσω της δέντροφύτευσης που πραγματοποιήθηκε στον χώρο του μοναστηριού του χωριού τα παιδιά έμαθαν να συνεργάζονται και να είναι μέρος μιας ομάδας, ανέπτυξαν το αίσθημα της ευθύνης και παράλληλα απέκτησαν νέα ερεθίσματα. Η επαφή με τη φύση συμβάλλει στην κινητική και συναισθηματική ανάπτυξή τους με τον πιο διασκεδαστικό τρόπο. Σε μια εποχή που απομακρυνόμαστε ολοένα και περισσότερο από τη φύση το σχολείο επιτρέπει να χαρούμε και να απολαύσουμε τα οφέλη της σ' εμάς γιατί σύμφωνα με τον Ζαν-Ζακ Ρουσσώ «Όλοι κάποτε θα επιστρέψουμε στη φύση...».

Η γιορτή με τα παιχνίδια και κυρίως τα χορευτικά δρώμενα με παραδοσιακά τραγούδια που έλαβαν χώρα την τελευταία μέρα του σχολικού έτους λειτούργησαν ως εκπαιδευτικό εργαλείο επικοινωνίας των παιδιών. Οι παραδοσιακοί χοροί συμβάλλουν όχι μόνο στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά βοηθάνε την κινητική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής του προγράμματος όλη η σχολική κοινότητα λειτούργησε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ώστε οι γνώσεις που αποκτήθηκαν να αφομοιωθούν από τους μαθητές και να βρουν εφαρμογή στην καθημερινή τους ζωή. Η υλοποίηση του Περιβαλλοντικού προγράμματος «Ο κύκλος του νερού» στο Δημοτικό Σχολείο Νέας Βύσσας είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση των σχέσεων του σχολείου με την τοπική κοινωνία και την ευαισθητοποίηση των γονέων και των πολιτών της περιοχής με απώτερο σκοπό την φιλική στάση προς το περιβάλλον και τη σωστή διαχείριση του νερού.

Βιβλιογραφία

- Assarf, O., Orion, N. (2018). A Study of Junior High Students' Perceptions of the Water Cycle. *Journal of Geoscience Education*. Vol. 53, No. 4, pp. 366-373.
- Bengtsson, L. (2010). The global atmospheric water cycle. *Environmental Research Letters*. Vol. 5, No. 2.
- Bhargava, S. Bhargava, Sh. (2013). Ecological consequences of The Acid rain. *Journal of Applied Chemistry*. Vol. 5, No. 4, pp. 19-24.
- Bloom, B., Thomas J. (1971). *Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning*.
- Brutsaert, W., Parlange, M.B. (1998). Hydrologic Cycle explains the evaporation paradox. *Nature*. Vol. 396. No. 30.
- Caspary, H. (1991). Forest Decline and Soil Acidification as Biospheric Aspects of the Hydrological Cycle. *Hydrological Interactions Between Atmosphere, Soil and Vegetation (Proceedings of the Vienna Symposium, August 1991)*. IAHS Publ. No. 204, pp. 485-494.
- Chahine, M. (1992). The hydrological cycle and its influence on climate. *Nature Publishing Group*. Vol. 359, pp. 373-380.
- D' Almeida, C., Vörösmarty, Ch., Hurtt, G., Marengo, J., Dingman, L., Keim, B. (2007). The effects of deforestation on the hydrological cycle in Amazonia: a review on scale and resolution. *International Journal of Climatology*. Vol. 27, No. 5, pp. 633-647.
- De Jong, C. (2005). The contribution of condensation to the water cycle under high-mountain conditions. *Hydrol. Process*. Vol. 19, pp. 2419-2435.
- De'ry, S.J., Yau M.K. (2002). Large-scale mass balance effects of blowing snow and surface sublimation, *Journal of geophysical research*, Vol. 107, No. D23, 4679.
- Elfatih, A., Eltahir, B., Bras, L.R. (1996). Precipitation recycling. *Reviews of Geophysics*, Vol. 34, No. 3, pp. 367-378.
- Falkenmark, M. (2009). Society's interaction with the water cycle: a conceptual framework for a more holistic approach. *Hydrological Sciences Journal*. Vol. 42, No. 4., pp. 451-466.
- Gaertner, M., Christensen, O., Prego, J., Polcher, J., Gallardo, C., Castro, M. (2001). The impact of deforestation on the hydrological cycle in the western Mediterranean: an ensemble study with two regional climate models. *Climate Dynamics*. Vol. 17, pp. 857-873.
- Genxu, W., Hongchang, H., Taibin, L. (2009). The influence of freeze-thaw cycles of active soil layer on surface runoff in a permafrost watershed. *Journal of Hydrology*. Vol. 375, pp. 438-449.

- Grouiell, B., Fabre, J., Ruelland, D., Dezetter, A. (2015). Historical reconstruction and 2050 projections of water demand under anthropogenic and climate changes in two contrasted Mediterranean catchments. *Journal of Hydrology*, Vol. 522, pp. 684-696.
- Held, Is., Soden, B. (2006). Robust Responses of the Hydrological Cycle to Global Warming. *Journal of Climate*. Vol. 19, No. 21, pp. 5686–5699.
- Howard, G., Bartram J., Williams, A., Overbo, A., Fuente, D., Geere, J.A. (2020). Domestic water quantity, service level and health, World Health Organization. Second Edition.
- Jasechko, S., Sharp, Z., Gibson, J., Birks, J., Yi, Y., Fawcett, P. (2013). Terrestrial water fluxes dominated by transpiration. *Nature*. Vol. 496, pp. 347-351.
- Korenaga, J., Planavsky, N., Evans, D. (2017). Global water cycle and the coevolution of the Earth's interior and surface environment. The Royal Society Publishing. Available: <https://royalsocietypublishing.org/doi/full/10.1098/rsta.2015.0393>.
- Koslow, A., Goericke, R., Lara-Lopez, A., Watson, W. (2011). Impact of declining intermediate-water oxygen on deepwater fishes in the California Current. *Marine Ecology Progress Series*. Vol. 436, pp 207-218.
- Kuchment, L. (2004). The Hydrological Cycle and Human Impact on it. *Water Resources Management, Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS)*.
- Kundzewicz, Z. (2008). Climate change impacts on the hydrological cycle. *Ecohydrology & Hydrobiology*. Vol. 8, No. 2-4, pp. 195-203.
- Legrini, O., Oliveros, E., Braun, A.M. (1993). Photochemical Processes for Water Treatment. *Chem*. Vol. 93, pp. 671-698.
- Likens, G., Wright, R., Galloway, J., Butler, T. (1979). Acid rain. *Scientific American*. Vol. 241, No. 4, pp. 43-51.
- Meher-Homji, V. (1991). Probable Impact of Deforestation on Hydrological Processes. *Tropical Forests and Climate*. Vol. 19, pp. 163-173.
- Osborne, R., Cosgrove, M. (1983). Children's conceptions of the changes of state of water. *Journal of Research in Science Teaching*. Vol. 20, No. 9, pp. 825-838.
- Pimentel, D., Wilson, C., McCullum, C., Huang, R., Dwen, P., Flack, J., Tran, Q., Saltman, T., Cliff, B. (1997). Economic and Environmental Benefits of Biodiversity. *BioScience*, Vol. 47, No. 11, pp. 747-757.
- Raghunath, H. M. (2003). *Ground Water*. New Age.
- Rajasulochana, P., Preethy, V. (2016). Comparison on efficiency of various techniques in treatment of waste and sewage water – A comprehensive review. *Resource-Efficient Technologies 2*. pp. 175-184.
- Ramanathan, V., Crutzen, P., Kiehl, J., Rosenfeld, D. (2001). Aerosols, Climate, and the Hydrological Cycle. *Science*. Vol. 294, No. 5549, pp. 2119-2124.
- Rao, S., Mamatha, P. (2004). Water quality in sustainable water management. *Current Science*. Vol. 87, No. 7, pp. 942-947.
- Rind, D., Rosenzweig, C., Goldberg, R. (1992). Modelling the hydrological cycle in assessments of climate change. *Nature*. Vol. 358, pp. 119–122.
- Roderick, M. L., Sun, F., Lim, W.H., Farquhar, G.D. (2014). A general framework for understanding the response of the water cycle to global warming over land and ocean. *Hydrology and Earth System Sciences*, 18, pp. 1575–1589.
- Rozanski, K., Froehlich, K., Mook, W. (2001). Environmental isotopes in the hydrological cycle. *Technical Documents in Hydrology*. Vol. 3, No. 39.
- Salman, M., Salman, A. (2005). United Nations General Assembly Resolution: International Decade for Action, Water for Life, 2005-2015 A Water Forum Contribution. *International Water Resources Association*, Vol. 30, No. 3.
- Schmitt, R.W. (2008). Salinity and the Global Water Cycle, *Oceanography*, Vol. 21, No 1, pp. 12-19.
- Schlesinger, H.W., Jasechko S. (2014). Transpiration in the global water cycle. *Agricultural and Forest Meteorology*, 189-190, pp. 115-117.

- Sharma, K. (1998). The hydrological indicators of desertification. *Journal of Arid Environments*. Vol. 39, No. 2, pp. 121-132.
- Singh, An., Agrawal, M. (2008). Acid rain and its ecological consequences. *Journal of Environmental Biology*. Vol. 29, No. 1, pp. 15-24.
- Sobsey, D., (2002). *Managing Water in the Home: Accelerated Health Gains from Improved Water Supply*. World Health Organization.
- Taiwo, A., Ray, H., Motswiri, M., Masene, R. (2010). Perceptions of the water cycle among primary school children in Botswana. *International Journal of Science Education*. Vol. 21, No. 4., pp. 413-429.
- Trenberth, K. (1999). Conceptual Framework for Changes of Extremes of the Hydrological Cycle with Climate Change. *Climatic Change*. Vol. 42, No.1, pp. 327-339.
- Varda, B. (1989). Children's Views about the Water Cycle. *Science Education*. Vol. 73, No. 4, pp. 481-500.
- Vörösmarty, C., Sahagian, D. (2000). Anthropogenic Disturbance of the Terrestrial Water Cycle. *BioScience*. Vol. 50, No. 9, pp. 753–765.
- Yang, X., Wu, X., Hao, H., He, Z., (2008). Mechanisms and assessment of water eutrophication. *Journal of Zhejiang University*. Vol. 9, No. 3, pp. 197-209.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΡΙΖΙΩΝ: ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ PROJECT ΣΕ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Σιδερή Γ. Λεύκελη και Χρήστος Μουταφίδης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η βιωματική μάθηση επικεντρώνεται στο ρόλο που παίζει η εμπειρία στη διαδικασία της μάθησης, καθώς και στους δεσμούς μεταξύ της σχολικής τάξης, της καθημερινής ζωής των μαθητών και της κοινωνικής πραγματικότητας. Αυτό σημαίνει πως οι μαθητές εκτίθενται σε μια εμπειρία και κατόπιν ενθαρρύνονται να αναστοχαστούν και να αναπτύξουν νέες ικανότητες, νέες συμπεριφορές και νέους τρόπους σκέψης. Η διδασκαλία με τη μέθοδο project είναι μία ανοικτή διαδικασία μάθησης που αναζητά μαθησιακά περιβάλλοντα για πιο αποδοτική δράση και οδηγεί προς την κατεύθυνση της σύσφιξης των σχέσεων του σχολείου με την κοινωνία. Στην παρούσα εργασία μελετάται η μέθοδος project στα πλαίσια υλοποίησης του περιβαλλοντικού προγράμματος «το σχολικό θερμοκήπιο», που πραγματοποιείται στο Δημοτικό Σχολείο Ριζιών, κατά το τρέχον σχολικό έτος 2020-2021. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι αρχές της μεθόδου, προβάλλονται οι φάσεις εφαρμογής της στο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόγραμμα και αναδεικνύεται η αξιολόγηση των επιδιωκόμενων στόχων. Η ολοκλήρωση του project συνοδεύεται από την εδραίωση των συνεργατικών σχέσεων με κοινωνικούς φορείς και μεμονωμένα άτομα.

Λέξεις κλειδιά: Βιωματική μάθηση, μέθοδος project, πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ανάπτυξη δεξιοτήτων, σύσφιξη σχέσεων σχολείου και κοινωνίας

Εισαγωγή

Η διδασκαλία είναι μία διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο δάσκαλο και το μαθητή καθώς και μεταξύ των μαθητών. Η βιωματική μάθηση δίνει έμφαση στην εμπειρία και τονίζει το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η κατάλληλη αξιοποίηση του βιώματος στη μαθησιακή διαδικασία. Χαρακτηρίζεται ως ένας εναλλακτικός τρόπος εκπαίδευσης σε αντιπαράθεση με τον «παραδοσιακό» τρόπο που συσχετίζεται με τη μετωπική διδασκαλία και την απομνημόνευση της ύλης (Τριλίβα & Αναγνωστοπούλου 2008). Γίνεται άμεσα αντιληπτό ότι ο κύριος άξονας της διδασκαλίας είναι η μορφή της μαθησιακής διαδικασίας και όχι το περιεχόμενο (Χρυσυφίδης 2000).

Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή η βιωματική μάθηση άρχισε να εφαρμόζεται στις αρχές του 20ου αιώνα και έχει τις ρίζες της στα έργα των Kilpatrick, Dewey, Vygotsky, Piaget και Gardner (Katz & Chard 1993). Παραπέμπει σε μια ανοικτή διδακτική διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο-μαθητής προετοιμάζεται να δεχτεί μεταγενέστερες εμπειρίες βαθύτερης ουσίας (Dewey 1980). Στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα το πλαίσιο που πληροί τις προδιαγραφές αυτές είναι το πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης, μία εφαρμογή που επιδιώκει να υιοθετήσει μια διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, να συνδέσει τη σχολική γνώση με τα ενδιαφέροντα των μαθητών, στοχεύει στην καλλιέργεια δεξιοτήτων και στη διαμόρφωση στάσεων καθώς και στη συνειδητοποίηση του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνικές συνιστώσες διαμορφώνουν το κοινωνικό γίγνεσθαι (Δεδούλη 2002).

Η δημοφιλέστερη μέθοδος σχεδιασμού και υλοποίησης ενός περιβαλλοντικού προγράμματος στην τυπική εκπαίδευση είναι η μέθοδος project. Πρόκειται για μια συλλογική μορφή εργασίας στην οποία οι μαθητές οργανώνονται σε ομάδες, ανταλλάσσουν πληροφορίες, συναποφασίζουν και προχωρούν στην υλοποίηση των προγραμματισμένων δράσεων με στόχο τη λειτουργική αναπροσαρμογή του προγράμματος (Frey, 1998). Υποστηρίζεται ότι η μέθοδος αυτή συνδέεται με την ενδυνάμωση των μαθητών. Διαπιστώνεται από την εφαρμογή της πως αν οι μαθητές αποκτήσουν εμπιστοσύνη στην ικανότητα τους να μαθαίνουν αποκτούν μεγαλύτερο έλεγχο στη ζωή τους και μπορούν να συμβάλουν προς την κοινωνική αλλαγή (Mezirow 1991).

Μέθοδος project

Η μέθοδος project, ως μία ανοιχτή γνωστική διαδικασία, είναι ίσως η πιο ευρεία μέθοδος που εφαρμόζεται στα πλαίσια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Αποτελεί έναν τρόπο βιωματικής γνώσης, στηριζόμενο στη διερευνητική μάθηση, ο οποίος εξελίσσεται σύμφωνα με τις εκάστοτε συνθήκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά και είναι υπεύθυνοι για τη διαμόρφωση και τη διεξαγωγή της μαθησιακής διαδικασίας (Γεωργόπουλος & Τσαλίκη 2006). Αν και η συγκεκριμένη μέθοδος είναι ένας τρόπος διδασκαλίας χωρίς καθορισμένα όρια και αυστηρή οργάνωση και δομή, εντούτοις ακολουθείται μια βασική δομή μέσω της οποίας καθορίζονται οι διάφορες φάσεις ανάπτυξης των εργασιών (Βασάλα 2011).

Η πραγματοποίηση ενός project αποτελείται από τέσσερα στάδια και συγκεκριμένα από το στάδιο του σχεδιασμού (planning), της εκτέλεσης (preparation), της ολοκλήρωσης των εργασιών και της αξιολόγησης (Frey 2002). Στο στάδιο του σχεδιασμού οι μαθητές συνεργαζόμενοι με τον εκπαιδευτικό επιλέγουν το θέμα ενασχόλησής τους. Η επιλογή του θέματος στηρίζεται στα ενδιαφέροντα του μαθητικού δυναμικού και αμέσως μετά καθορίζεται ο σκοπός και το περιεχόμενο του σχεδίου εργασίας, συγκροτούνται οι ομάδες των μαθητών και συνεπάγεται η διάρθρωση του θέματος.

Ακολουθώντας στο δεύτερο στάδιο του σχεδίου εργασίας οι μαθητικές ομάδες συγκεντρώνουν το απαιτούμενο υλικό, το επεξεργάζονται και προχωρούν στην ανάλυση των δεδομένων. Χαρακτηριστικό του σταδίου αυτού είναι ο συμβουλευτικός χαρακτήρας του εκπαιδευτικού ο οποίος «παρακινεί» και ενισχύει τους μαθητές στην αναζήτηση των τρόπων διεκπεραίωσης των δραστηριοτήτων (Λουμπαρδιά 2008). Ο εκπαιδευτικός επικοινωνεί με τους μαθητές του, καταγράφει την πορεία τους, τους ενθαρρύνει συστηματικά και προβαίνει στην αξιολόγηση των προσπαθειών τους (Καλαϊτζοπούλου 2001).

Στο τρίτο στάδιο οι μαθητές έχουν ολοκληρώσει τις δραστηριότητές τους και προβαίνουν στην παρουσίαση των εργασιών τους. Είναι ένα στάδιο ιδιαίτερης σημασίας για τη ψυχοσύνθεση των μαθητών οι οποίοι πλέον έχουν αποκτήσει πρωτοβουλία και έχουν ενισχύσει την αυτενέργειά τους και τη δημιουργικότητά τους. Ουσιαστικό χαρακτηριστικό του σταδίου αυτού είναι η βιωματική σχέση των μαθητών με το διδακτικό αντικείμενο και ο αντίκτυπος των εργασιών τους στην υπόλοιπη κοινωνική ζωή τους (Helm & Katz 2002).

Το στάδιο της αξιολόγησης είναι το τελικό στάδιο του σχεδίου εργασίας το οποίο σχετίζεται με την κριτική και την αυτοκριτική. Ουσιαστικά είναι το στάδιο της αυτοαξιολόγησης κατά το οποίο οι μαθητές μαζί με τον εκπαιδευτικό θα αναφερθούν στην επίτευξη των στόχων, θα εκτιμήσουν την αξία των αποτελεσμάτων του σχεδίου εργασίας και θα αντιληφθούν αν το τελικό αποτέλεσμα είναι το προσδοκώμενο (Καβαλλάρη 2020).

Η σχολική μονάδα των Ριζίων, λαμβάνοντας υπόψη τη γνώση, τις εμπειρίες και τα βιώματα του μαθητικού δυναμικού δημιούργησε το όραμα για την εγκατάσταση και τη λειτουργία ενός θερμοκηπίου στον υπαίθριο σχολικό χώρο. Επιδίωξη του οράματος αυτού ήταν η δημιουργία ενός χαρούμενου και αειφόρου σχολείου, το οποίο μέσα από την εισαγωγή καινοτόμων πρακτικών στόχευε στην ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών.

Το όραμα της σχολικής μονάδας υλοποιήθηκε με την παρέμβαση της Ένωσης «Μαζί για το Παιδί» και την ευγενική χορηγία της Eurodrip και δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την ιεράρχηση των επιδιωκόμενων στόχων του προγράμματος και τον προγραμματισμό των δράσεων. Η πραγμάτωση των προαναφερθέντων πραγματοποιήθηκε με διάζωση δράσεις και με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποβλέποντας στην εκπαίδευση δεξιοτήτων ζωής των μαθητών.

Απώτερος στόχος του τρέχοντος προγράμματος ήταν η σχολική μονάδα των Ριζίων να λειτουργεί ως οργανισμός μάθησης που αλληλεπιδρά με το κοινωνικό πλαίσιο, αναπτύσσει καινοτόμες πρακτικές, καλλιεργεί στους μαθητές δεξιότητες του νου, μάθησης, ζωής αλλά και ψηφιακές δεξιότητες και τους εφοδιάζει με γνώσεις, αξίες και οράματα, καθιστώντας τους ικανούς να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της καθημερινής ζωής.

Το παρόν πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2020-2021 με τίτλο «Το Σχολικό Θερμοκήπιο» με τη συμμετοχή των δεκαέξι μαθητών της Στ' τάξης και τη συνεργασία των τεσσάρων εκπαιδευτικών διαφορετικών ειδικοτήτων της προαναφερόμενης σχολικής μονάδας. Στο συγκεκριμένο σχέδιο εργασίας εφαρμόστηκε η βιωματική μάθηση και η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης. Το project προσαρμόστηκε στο πλαίσιο συγκεκριμένων διδακτικών αντικειμένων του ωρολογίου προγράμματος και η χρονική του διάρκεια κράτησε έξι μήνες. Οι δράσεις του ήταν προσανατολισμένες στο 12ο και το 17ο στόχο της Βιώσιμης Ανάπτυξης και στην εξέλιξή του συνέβαλαν εθελοντικά εξωτερικοί

συνεργάτες από διαφορετικά γεωγραφικά σημεία της χώρας. Κατά τη διάρκεια των προγραμματισμένων δράσεων του παρόντος σχεδίου εργασίας οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της πανδημίας του Covid 19 αξιοποιώντας στο μέγιστο και στο βέλτιστο βαθμό την εξ αποστάσεως εκπαίδευση μέσω της οποίας οι μαθητές κατάφεραν να ενδυναμώσουν ψυχολογικά και να αναπτύξουν ψηφιακές δεξιότητες.

Στην πρώτη φάση του τρέχοντος σχεδίου εργασίας διατυπώθηκε το θέμα προς επεξεργασία και μελέτη, αναφερόμενο στην καλλιέργεια των αρωματικών φυτών, των εποχιακών λαχανικών και των παραδοσιακών ποικιλιών. Το συγκεκριμένο θέμα δημιούργησε τις κατάλληλες προϋποθέσεις, ώστε να διατυπωθούν με σαφήνεια οι στόχοι του project και να προγραμματιστούν οι δράσεις του, επειδή ακριβώς συνδέονταν με τα χαρακτηριστικά της τοπικής κοινωνίας και της αιεφορίας, καθώς και με τις εμπειρίες των μαθητών.

Στη δεύτερη φάση η κάθε ομάδα επιφορτιζόμενη το δικό της ρόλο προχώρησε στην υλοποίηση των δραστηριοτήτων άλλοτε διά ζώσης και άλλοτε μέσα από την εφαρμογή των μέσων της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Σε αυτή τη φάση οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν, να συνεργαστούν και να αλληλεπιδράσουν με φορείς, ιδρύματα, κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.), επιχειρήσεις, κέντρα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και μεμονωμένα πρόσωπα, ενισχύοντας το υπάρχον γνωστικό υπόβαθρο και ενδυναμώνοντας την ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής. Οι αρμοδιότητες των εκπαιδευτικών, στο στάδιο αυτό, επικεντρώθηκαν στην ψυχική ενδυνάμωση των μαθητών και προσανατολίστηκαν στην εξέλιξη των προγραμματισμένων δράσεων.

Στην τρίτη φάση, οι μαθητές έχοντας ενισχυθεί γνωστικά και συναισθηματικά, προχώρησαν στην ολοκλήρωση των εργασιών τους και στην παρουσίαση του υλικού τους. Στο πλαίσιο της συνεργασίας με το Δημοτικό Σχολείο του Κολλεγίου Αθηνών (ΗΑΕΦ) είχαν τη δυνατότητα να ανταλλάξουν τις εμπειρίες τους και να μοιραστούν τα βιώματά τους μέσα από τη δημιουργία δύο ψηφιακών βιβλίων με σημείο αναφοράς τις καλλιέργειες του σχολικού θερμοκηπίου, τις ασθένειες των φυτών, τη βιολογική αντιμετώπισή τους και τη σπουδαιότητά τους στην καθημερινότητα. Οι μαθητές, στο πλαίσιο του εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας του Εδάφους, συνεργαζόμενοι με ειδικούς επιστήμονες επέλεξαν να παρουσιάσουν τις απόψεις τους στην Υπουργό Παιδείας και σε στελέχη της εκπαίδευσης με σημείο αναφοράς για άλλη μία φορά τα χαρακτηριστικά της βιολογικής γεωργίας στο χώρο του θερμοκηπίου.

Στη διάρκεια αυτής της φάσης οι μαθητές καλλιέργησαν τα δικά τους λαχανικά και φυτά ακολουθώντας τα χαρακτηριστικά της βιολογικής γεωργίας, γεγονός που τους έδωσε την ευκαιρία να γνωρίσουν βιωματικά τον κύκλο ανάπτυξης των φυτών καθώς και να αντιληφθούν τη σημασία ανάπτυξης και καλλιέργειας παραδοσιακών σπόρων με απώτερο στόχο να δημιουργηθεί τράπεζα συγκέντρωσης παραδοσιακών σπόρων στη σχολική μονάδα. Στην πραγμάτωση του συγκεκριμένου στόχου διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο η συνεργασία με τους Σπορίτες του Έβρου και της Ροδόπης, καθώς και η συστηματική καθοδήγηση των ιδρυτών της Κοιν.Σ.Επ. Αρωμα Έβρου.

Στο πλαίσιο των προγραμματισμένων δράσεων αυτού του σταδίου οι μαθητές μπόρεσαν να αναπτύξουν τον προφορικό και το γραπτό τους λόγο στη γερμανική και την αγγλική γλώσσα έχοντας τη δυνατότητα να επικοινωνούν με τους συμμαθητές τους στο Κολλέγιο Αθηνών μέσα από βίντεο, παρουσιάσεις και την εφαρμογή learning app με σημείο αναφοράς πάντοτε το σχολικό θερμοκήπιο. Οι στοχευμένες δράσεις του project συνέβαλαν ώστε οι μαθητές του σχεδίου εργασίας να αναλάβουν ενεργό και πολλαπλασιαστικό ρόλο εντός της σχολικής μονάδας και να αποτελέσουν τους μέντορες στους μαθητές των μικρότερων τάξεων.

Το στάδιο αυτό ολοκληρώθηκε με την οργάνωση εκδήλωσης παρουσίασης του σχεδίου εργασίας σε μαθητές, εκπαιδευτικούς, εκπαιδευτικά στελέχη, εκπροσώπους της δημοτικής αρχής και στη συντονιστική ομάδα του «Μαζί για το Παιδί» εντός του υπαίθριου σχολικού χώρου καθώς και με την υποβολή συμμετοχής στον 4ο Πανελλήνιο Διαγωνισμό Bravo Schools, εγκεκριμένο από το Υπουργείο Παιδείας, που διοργανώθηκε από τον μη κερδοσκοπικό οργανισμό Quality Net Foundation. Στο συγκεκριμένο διαγωνισμό η σχολική μονάδα των Ριζίων κατάφερε να διακριθεί στην ενεργοποίηση ψηφοφορίας του κοινού, να ξεχωρίσει στις δράσεις συνεργασίας αναφορικά με τον πυλώνα «Περιβάλλον» και «Κοινωνία», να αποσπάσει το Βραβείο Συνεργασίας επικεντρωμένο στο 17ο Στόχο της Βιώσιμης Ανάπτυξης και να παρουσιάσει τις δράσεις του σχεδίου εργασίας με τη συμπαράσταση της δημοτικής αρχής, της οργανωτικής ομάδας του «Μαζί για το Παιδί» και τον εθελοντή συνιδιοκτήτη της Κοιν.Σ.Επ. «Αρωμα Έβρου».

Αξιολόγηση του προγράμματος

Ο κύκλος των εργασιών του παρόντος σχεδίου εργασίας ολοκληρώθηκε με την αξιολόγησή του. Το στάδιο αυτό χρήζει ιδιαίτερης σημασίας επειδή ακριβώς η αποτίμηση των δράσεων απέφερε το επιθυμητό και προσδοκώμενο αποτέλεσμα. Μέσα από τη διαμορφωτική και την τελική αξιολόγηση του project διαπιστώθηκε ότι οι επιδιωκόμενοι (γνωστικοί, συναισθηματικοί και ψυχοκινητικοί) στόχοι επιτεύχθηκαν, οι πρωταγωνιστές μαθητές καλλιέργησαν δεξιότητες ζωής και διαμόρφωσαν στάση ζωής φιλική προς τη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος.

Οι μαθητές απέκτησαν ενεργό ρόλο στη μαθησιακή διαδικασία, ανέδειξαν ικανότητες και συνειδητοποίησαν την αξία της συνεργασίας για την επίτευξη των κοινών στόχων, εκμηδενίζοντας προσωπικές διαφορές. Πέτυχαν να εργάζονται ομαδικά, να διακρίνουν τα προτερήματα του συμμαθητή τους καθώς και να προτείνουν ιδέες και εργασίες για το επόμενο στάδιο του προγράμματος. Μέσα από τη διαδικασία της έρευνας και της επικοινωνίας με ειδικούς επιστήμονες ξεχώρισαν τα ενδιαφέροντά τους και εργάστηκαν με μεθοδικότητα και προγραμματισμό. Ανέπτυξαν κριτική σκέψη και αναζήτησαν λύσεις σε προβλήματα που προέκυψαν. Παρατηρήθηκαν ιδιαίτερες θετικές αλλαγές στη συμπεριφορά των μαθητών γεγονός που βοήθησε τόσο τους ίδιους όσο και το διδακτικό έργο των εκπαιδευτικών σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα.

Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας γεγονός που αποτέλεσε την αφορμή για να διδαχθούν οι μαθητές ότι οι δυσκολίες της καθημερινότητας γίνονται γέφυρες επικοινωνίας. Μέσα από την αξιοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης επιτεύχθηκε η αδελφοποίηση της σχολικής μας μονάδας με τη σχολική μονάδα του Κολλεγίου Αθηνών, ώστε οι μαθητές των δύο σχολικών μονάδων να εργάζονται από κοινού για κοινούς στόχους. Είναι χρήσιμο να τονιστεί επίσης ότι στο παρόν πρόγραμμα συνεργάστηκαν εκπαιδευτικοί διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων μεταλαμπαδεύοντας τις εμπειρίες τους σε συναδέλφους εκπαιδευτικούς άλλων σχολικών μονάδων.

Χαρακτηριστικό της τελικής αξιολόγησης είναι ότι η σχολική μονάδα ανέπτυξε ισχυρές συνεργατικές σχέσεις με τους γονείς των μαθητών, οι οποίοι υπήρξαν ένθερμοι υποστηρικτές των εκπαιδευτικών δράσεων, με την τοπική και ευρύτερη κοινωνία εδραιώνοντας το «άνοιγμα» της σχολικής μονάδας στην κοινωνία, μέσα από τη συνεργασία με δώδεκα φορείς. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι μαθητές εξέφρασαν το ενδιαφέρον τους για τον πρωτογενή τομέα και την επιθυμία τους για σπουδές στα δύο πανεπιστημιακά ιδρύματα που εδρεύουν στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας με αντικείμενο τη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος και την αγροτική ανάπτυξη.

Επίλογος

Συμπερασματικά, έχει καταστεί σαφές ότι το παρόν σχέδιο δράσης αποτέλεσε το έναυσμα για να ακολουθήσει ο κάθε μαθητής τη δική του μαθησιακή πορεία σύμφωνα με τη μοναδικότητά του και τη δυναμική του, όπως και να καλλιεργήσει τις δικές του δεξιότητες.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, πως όταν οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά σε δραστηριότητες ενός σχεδίου εργασίας, αναλαμβάνουν πρωτοβουλία, ικανοποιούν τα ενδιαφέροντά τους, κάνουν έρευνα και επιλύουν προβλήματα, τότε γίνεται λόγος για βιωματική μάθηση η οποία οδηγεί σε σημαντική διανοητική ανάπτυξη με μακροπρόθεσμες συνέπειες.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Βασάλα, Π. (2011). Η Μέθοδος Project στην Εκπαίδευση. Εκπαιδευτικό Υλικό για Προγράμματα εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης. Θέματα Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, Ebook.
- Γεωργόπουλος, Α., Τσαλίκη, Ε. (2006). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Δεδούλη, Μ. (2002). Βιωματική Μάθηση-Δυνατότητες Αξιοποίησής της στο Πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, τ.6.
- Dewey, J. (1980). Εμπειρία και Εκπαίδευση. Αθήνα, Εκδόσεις Γλάρος.
- Frey, K. (1998). Η Μέθοδος Project. Μτφρ. Κλ. Μάλλιου. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
- Frey, K. (2002). Η Μέθοδος Project. Μια μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο θεωρία και πράξη. Παιδαγωγική και Εκπαίδευση 14, Αθήνα: Ένωση Εκδοτών Βιβλίου Θεσσαλονίκης.

- Helm, J., Katz, L. (2002). Μέθοδος Project και Προσχολική Εκπαίδευση: Μικροί Ερευνητές. Επιστημονική επιμέλεια: Χρυσafiδης, Κ., Κουτσουβάνου, Ε. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Καβαλλάρη, Ι. (2020). Η Εφαρμογή της Μεθόδου Project στις Σχολικές Δραστηριότητες της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Αθήνα: Carpe Librum.
- Καλαϊτζοπούλου, Μ. (2001). Ο Εκπαιδευτικός ως Στοχαζόμενος Επαγγελματίας. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Λουμπαρδιά, Ε. (2008). Εκπαιδευτικές Εφαρμογές στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Τριλίβα, Σ., Αναγνωστοπούλου, Τ. (2008). Βιωματική Μάθηση, Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Χρυσafiδης, Κ.(2000). Βιωματική – Επικοινωνιακή Διδασκαλία. Η Εισαγωγή της Μεθόδου Project στο Σχολείο,.Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

II. Ξενόγλωσση

- Katz, L., Chard, S. (1993). The Project Approach. Norwood, New Jersey.
- Mezirow, J. (1991). Transformative Dimensions of Adult Learning, San Francisco: Jossey- Bass.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗ ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

Βασιλική Κουκούμη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η σύγχρονη σχολική τάξη χαρακτηρίζεται από ετερογένεια. Ο μαθητικός πληθυσμός παρουσιάζει διαφορές τόσο στο κοινωνικοοικονομικό όσο και το γνωστικό υπόβαθρο. Παράλληλα, η διδακτική – μαθησιακή διαδικασία είναι σημαντικό να διεξάγεται με κέντρο τον κάθε μαθητή, χωρίς ο εκπαιδευτικός να αποτελεί την αυθεντία και την πηγή κάθε γνώσης. Για να συμβεί, όμως, αυτό η ανακάλυψη και η απόκτηση της νέας γνώσης πρέπει να γίνεται με τρόπο διαδραστικό και ενδιαφέροντα. Βάσει των παραπάνω η παρούσα εργασία προτείνει έναν σχεδιασμό διδακτικού υλικού, που αξιοποιεί τις αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας και του Edutainment (συνδυασμός μάθησης με ψυχαγωγία). Έτσι, από τη μία μεριά, λαμβάνονται υπόψη τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά του μαθητικού πληθυσμού της τάξης, όπως η ετοιμότητα, τα ενδιαφέροντα και το μαθησιακό στυλ. Συνάμα, η εκπαιδευτική διαδικασία στηρίζεται στην ενεργή συμμετοχή των παιδιών. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζεται ένας σχεδιασμός διδασκαλίας στο μάθημα της Ιστορίας της Στ' δημοτικού. Συγκεκριμένα, σχετίζεται με την εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Στο σχέδιο διδασκαλίας ξεχωριστό ρόλο στην παρουσίαση της νέας γνώσης κατέχει η πόλη της Νέας Ορεστιάδας, ως μία νέα πόλη που δημιουργήθηκε από προσφυγικό πληθυσμό, κυρίως από το προάστιο Κάραγατς. Με τη χρήση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, που αφορούν στην πόλη, τα παιδιά θα έρθουν σε επαφή με πληροφορίες για τις συνθήκες μετακίνησης και εγκατάστασης των προσφύγων στη νέα πατρίδα, ενώ νόημα θα αποκτήσει γι' αυτά η έννοια της προσφυγιάς και οι επιπτώσεις της, μέσα από μια καινοτόμα διδακτική προσέγγιση.

Λέξεις κλειδιά: Διδακτικό υλικό, διαφοροποιημένη διδασκαλία, Edutainment, εγκατάσταση προσφύγων, Νέα Ορεστιάδα

Εισαγωγή

Πριν την παρουσίαση των ιστορικών γεγονότων και του θεωρητικού πλαισίου όπου και αναπτύσσεται το ακόλουθο σχέδιο μαθήματος, αξίζει να αναφερθεί ότι ένας κάτοικος ακριτικού νησιού, όπως της Λήμνου, τον τόπο καταγωγής της εισηγήτριας, θεωρεί πως το ζήτημα της εγκατάστασης των προσφύγων ήταν και συνεχίζει να είναι ένα επίκαιρο θέμα. Οι περισσότεροι από τους κατοίκους του νησιού έχουν πρόσφυγες προγόνους, οι οποίοι όταν έφτασαν στον τόπο, τους δόθηκαν σπίτια με διαφορετική διαρρύθμιση από τις κατοικίες των ντόπιων. Τους δόθηκαν χωράφια και βοσκότοποι, που εκμεταλλεύονται μέχρι και σήμερα οι απόγονοί τους. Υπάρχουν χωριά με τον χαρακτηρισμό «νέος», όπως η Νέα Κούταλη και χωριά με σχέδιο πόλεως οργανωμένο σε παράλληλους και κάθετους δρόμους, όπως το χωριό Παναγιά και Άγιος Δημήτριος. Η γνωριμία της εισηγήτριας με τη Θράκη εξαιτίας ακαδημαϊκών υποχρεώσεων στην Αλεξανδρούπολη έμελε να εξελιχθεί χάρης του παρόντος συνεδρίου. Πώς, λοιπόν, η τοπική ιστορία, τα παραμύθια των προγόνων μας μπορούν να αποτελέσουν αξιόλογους και γνήσιους δρόμους για την κατάκτηση της γνώσης της εθνικής και ίσως παγκόσμιας ιστορίας;

Ιστορικό πλαίσιο: Η εγκατάσταση των προσφύγων στη Νέα Ορεστιάδα

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και τη Συνθήκη της Λωζάννης (1923) χριστιανοί, που κατοικούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, και μουσουλμάνοι, που έμεναν στα ελλαδικά εδάφη, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη ζωή τους εκεί, τους δικούς τους αλλόθρησκους ανθρώπους, τις περιουσίες τους. Από αυτό εξαιρέθηκαν οι πληθυσμοί της Κωνσταντινούπολης, της Δυτικής Θράκης, της Ίμβρου και της Τενέδου. Παράλληλα, χριστιανοί από την περιοχή της Ανατολικής Θράκης συμπεριλήφθηκαν

στην ανταλλαγή. Μια ξεχωριστή περίπτωση είναι εκείνη των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στη Νέα Ορεστιάδα. Συγκεκριμένα, με καθορισμένο σύνορο μεταξύ των δύο χωρών τον Έβρο ποταμό, η Αδριανούπολη προσαρτήθηκε στα τουρκικά εδάφη. Έτσι, πρόσφυγες από την Αδριανούπολη μετακόμισαν στο προάστιο Κάραγατς, το οποίο ονομάστηκε Ορεστιάδα (Δερβίσογλου 2019). Κατά τη διάρκεια της εγκατάστασης των προσφύγων εκεί η περιοχή αναβαθμίστηκε και η ζωή επέστρεφε σταδιακά σε μια κανονικότητα με τους πιστούς στις εκκλησίες και τα παιδιά στα σχολεία τους. Ωστόσο, η κατάσταση αυτή δεν κράτησε για πολύ. Έως τα μέσα Σεπτεμβρίου του 1923 το Κάραγατς είχε πλήρως εκκενωθεί και παραδοθεί στους Τούρκους. Ο νέος τόπος εγκατάστασης ήταν το Κουμ-Τσιφλίκ που ονομάστηκε Νέα Ορεστιάδα. Εκεί εγκαταστάθηκαν εννιακόσιες οικογένειες καθεμιά από τις οποίες μετά την άφιξή της στη νέα πατρίδα απευθυνόταν στην Επιτροπή Στέγασης και Αποκατάστασης κι έπαιρναν μια σκηνή. Αργότερα τους δόθηκε ένα οικόπεδο, για να φτιάξουν τα σπίτια τους (Μόκαλης 2019). Η ζωή τον πρώτο καιρό χαρακτηριζόταν από αντίξοες συνθήκες, αρρώστιες, προβλήματα σίτισης, ύδρευσης και άρδευσης. Παρόλα αυτά, η επιθυμία για ένα καλύτερο μέλλον τους έδινε δύναμη. Ο ένας βοηθούσε τον άλλον και όλοι μαζί βήμα – βήμα προόδευαν (Μαυρίδης 2008).

Edutainment: Μια εννοιολογική προσέγγιση

Ο όρος «Edutainment» είναι μια παράγωγη λέξη που προέρχεται από τον συνδυασμό των όρων «education» και «entertainment», δηλαδή των εννοιών της εκπαίδευσης και της ψυχαγωγίας. Αποτελεί μια παιδαγωγική προσέγγιση με τα ακόλουθα σημεία αναφοράς. Αρχικά, κατά τη διάρκεια της διδακτικής πορείας δίνεται χώρος στην ψυχαγωγία και την αλληλεπίδραση, που προσελκύουν την προσοχή των μαθητών ως αναπόσπαστα στοιχεία της φύσης του παιχνιδιού. Με τον τρόπο αυτόν, αυξάνεται ο ενθουσιασμός των μαθητών λόγω της ενεργούς εμπλοκής τους στην ανακάλυψη και την απόκτηση της νέας γνώσης. Παράλληλα, διευκολύνεται η εσωτερικευση των δύσκολων θεμάτων με τις μεθόδους προσομοίωσης ή γραφικών και οπτικών μεθόδων όπως στην πραγματική ζωή. Έτσι, οι μαθητές εφαρμόζουν τις γνώσεις τους σε μαθησιακά περιβάλλοντα και είναι σε θέση να κατανοούν ή να εσωτερικεύουν ό, τι μαθαίνουν (Nalan 2015).

Το Edutainment είναι μια εμπειρική εφαρμογή της θεωρίας του κονστρουκτιβισμού (Keyur & Rocco 2012). Σύμφωνα με τον οποίο το παιδί που μαθαίνει δεν είναι ένα λευκό κενό χαρτί, αλλά έχοντας ως υλικά τις προϋπάρχουσες γνώσεις του, προσλαμβάνει τις νέες πληροφορίες, κατανοεί και οικοδομεί τη νέα γνώση (Elliott et al. 2008). Η κύρια ιδέα αυτών των διαδραστικών εργαλείων είναι να ενθαρρύνουν τους μαθητές να φτάσουν στην κατάκτηση της νεοδιδαχθείσας γνώσης διαμέσου της άμεσης εμπειρίας, που τους παρέχει η αλληλεπίδραση με μέσα και εργαλεία, στηριζόμενοι στις γνωστικές τους δυνατότητες. Με τον τρόπο αυτό, τα παιδιά υλοποιούν τον αρχικό σκοπό και τους επιμέρους στόχους της διδακτικής διαδικασίας μέσω της ενεργούς συμμετοχής (Keyur & Rocco 2012). Το Edutainment είναι ένας πολύ ενδιαφέρων συνδυασμός παραδοσιακού περιεχομένου και μεθόδων διδασκαλίας στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών. Η εφαρμογή του Edutainment συνδυάζει την εγκυρότητα στη μάθηση, επειδή οι μαθητές μπορούν να αντιληφθούν τη χρησιμότητα της γνώσης, την πρόσθετη εξάσκηση, διότι τότε οι ίδιοι είναι σε θέση να αποκτήσουν γνώση αποτελεσματικά από μόνοι τους, και τον διαμοιρασμό της μάθησης, αφού υπάρχει η δυνατότητα αναζήτησης πληροφοριών και συγκρότησης δικτύων συνεργασίας των μελών μιας σχολικής κοινότητας με σκοπό την ανταλλαγή πληροφοριών και την πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς πόρους πολλών χρηστών με διαφορετικούς τρόπους και σε διαφορετικούς χρόνους (Anikina & Yakimenko 2015).

Η εκπαίδευση των παιδιών μέσω της εφαρμογής του Edutainment έχει γίνει εξαιρετικά δημοφιλής ανάμεσα σε γονείς, δασκάλους και παιδιά. Στο παρελθόν, οι δάσκαλοι και οι γονείς δεν αντιλαμβάνονταν ότι καθημερινές εμπειρίες παιχνιδιού των παιδιών θα μπορούσαν να είναι ένα εργαλείο χρήσιμο στη μάθηση, μολονότι ερευνητές και ψυχολόγοι έχουν μελετήσει τα οφέλη του παιχνιδιού ως αναπόσπαστο μέρος της μάθησης των παιδιών. Αναφέρονται τέσσερις τύποι Edutainment αναλόγως: α. της τοποθεσίας, που συνεπάγεται την αλληλεπίδραση και τη συμμετοχή των παιδιών σε παιχνίδι ή και την απλή παρατήρηση ή εξερεύνηση μέσω της παρακολούθησης μιας ταινίας, μιας επιστημονικής εκπομπής, της επίσκεψης σε μουσεία και ζωολογικούς κήπους, β. της άτυπης εκπαίδευσης, που προσφέρει εμπειρίες στους μαθητές και τους δίνει την ευκαιρία να καλλιεργήσουν τις δεξιότητές τους, γ. του προσανατολισμού στην ηλικία, το ενδιαφέρον και τα κίνητρα της ομάδας παιδιών για την οποία σχεδιάζεται και δ. των μέσων που χρησιμοποιούνται, δηλαδή της τηλεόρασης, του υπολογιστή, του διαδικτύου, ακολουθώντας την εξέλιξη της τεχνολογίας με τη χρήση λογισμικών και ηλεκτρονικών μέσων (Mat Zin & Mohamed Zain 2010).

Διαφοροποίηση της διδασκαλίας

Οι Βαλιαντή και Νεοφύτου (2017) προτείνουν ως αποδεκτό ορισμό της έννοιας διαφοροποίησης της διδασκαλίας την «προσπάθεια του εκπαιδευτικού να ανταποκριθεί στη διαφορετικότητα των μαθητών μιας τάξης προσαρμόζοντας τη διδακτέα ύλη (περιεχόμενο), ενθαρρύνοντας την κριτική σκέψη (διαδικασία) και παρέχοντας ποικιλία ευκαιριών στους μαθητές, για να επιδείξουν και να αποδείξουν τι έχουν μάθει (προϊόν)». Κατά την Tomlinson, η διαφοροποιημένη διδασκαλία σχετίζεται με τον εκ των προτέρων σχεδιασμό της διδασκαλίας συστηματικά και οργανωμένα, εμπλέκοντας τον μαθητή και το αναλυτικό πρόγραμμα σε μία σχέση αλληλεπίδρασης. Η διαδικασία αυτή βασίζεται στη μαθησιακή ετοιμότητα, το μαθησιακό προφίλ και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Έτσι, διαμορφώνονται το περιεχόμενο της διδασκαλίας, η διαδικασία που ακολουθείται και το τελικό προϊόν της (Φιλιππάτου 2013). Στο Λεξικό της Παιδαγωγικής του Π. Ξωχέλλη (2015) καταγράφεται στο λήμμα «διαφοροποίηση της διδασκαλίας» ότι με τη συγκεκριμένη έννοια ορίζονται «όλα εκείνα τα οργανωτικά και τα διδακτικά μέτρα που υιοθετούμε, για να προσαρμόσουμε τη διδασκαλία στις μαθησιακές δυνατότητες, στα μαθησιακά χαρακτηριστικά, στα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις, με άλλα λόγια στις ατομικές διαφορές των μαθητών». Επομένως, όπως προκύπτει από τα παραπάνω, ο μαθητικός πληθυσμός μιας σχολικής αίθουσας μπορεί να διαφέρει ως προς την ετοιμότητα (readiness), τα ενδιαφέροντα, το μαθησιακό στυλ, την κουλτούρα και το πολιτισμικό υπόβαθρο, το οικογενειακό περιβάλλον (Βαλιαντή & Νεοφύτου 2017), τον ρυθμό μάθησης (learning pace), το φύλο και τις επιδράσεις του (gender influences), καθώς και στην αυτοπεποίθηση στη μάθηση (confidence in learning) (Heacox 2014).

Λαμβάνοντας υπόψιν τη διαφορετικότητα που συναντάει ο εκπαιδευτικός σε μια σύγχρονη σχολική αίθουσα είναι σημαντικό να προσαρμόσει τον σχεδιασμό της διδακτικής πορείας, ώστε να ικανοποιήσει τις ανάγκες κάθε μαθητή και να τον οδηγήσει αποτελεσματικά στην κατάκτηση της γνώσης, χωρίς να λησμονεί τη διαφορετική αφετηρία του κάθε παιδιού στο ταξίδι προς τη σχολική μάθηση. Έτσι, οι βασικοί άξονες που μπορεί να πραγματοποιηθεί διαφοροποίηση της διδασκαλίας είναι το περιεχόμενο, η διαδικασία, το αποτέλεσμα, η αξιολόγηση και το μαθησιακό περιβάλλον. Αναλυτικά, το περιεχόμενο (content) αφορά τα γνωστικά αντικείμενα που προβλέπονται από το Αναλυτικό Πρόγραμμα, όπου ορίζεται τι πρέπει να μάθουν οι μαθητές, καθώς και ο τρόπος που έχουν πρόσβαση σε πηγές για την αναζήτηση σχετικών πληροφοριών. Η διαδικασία (process), που σχετίζεται με τις δραστηριότητες μέσω των οποίων οι μαθητές οδηγούνται στην κατάκτηση της νέας γνώσης ή δεξιότητας. Το αποτέλεσμα (product), δηλαδή η εφαρμογή της νεοαποκτηθείσας γνώσης ή δεξιότητας (Βαλιαντή και Νεοφύτου 2017). Τέλος, όσον αφορά τον άξονα της αξιολόγησης (assessment) η Δ. Φιλιππάτου (2013) υποστηρίζει ότι θα πρέπει να είναι «συστηματική, συνεχόμενη, στοχευμένη και διαφοροποιημένη» διαδικασία. Ωστόσο, αξιοσημείωτο είναι πως το μαθησιακό περιβάλλον (learning environment) δρα καθοριστικά στη μάθηση, όταν αυτό είναι ευχάριστο, δημιουργικό και ενθαρρυντικό. Σε μια τέτοια ατμόσφαιρα τα παιδιά αισθάνονται ασφαλή και ελεύθερα να κατακτήσουν τη γνώση στηριγμένα στις δυνάμεις τους (Αργυρόπουλος 2013).

Η Carol Ann Tomlinson αναφέρει τις ακόλουθες αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας. Πρώτα από όλα, ο εκπαιδευτικός είναι σημαντικό να διατυπώνει με σαφήνεια και ακρίβεια τις γνώσεις και τις δεξιότητες που στοχεύει να κατακτήσουν οι μαθητές. Αφού κάνουν κτήμα τους τις βασικές έννοιες, αρχές και δεξιότητες, έπειτα, ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους, ασχολούνται και εμβαθύνουν. Αυτό οδηγεί σε μία άλλη αρχή, σύμφωνα με την οποία ο εκπαιδευτικός καλείται να ανταποκριθεί και να σεβαστεί τη διαφορετικότητα των μαθητών. Σ' ένα τέτοιο περιβάλλον εμπιστεύονται τις δυνάμεις τους και συνεχίζουν, με την κατάλληλη ενθάρρυνση, για την κατάκτηση υψηλότερων στόχων. Ακόμη μία αρχή είναι πως η αξιολόγηση και η διδασκαλία είναι αλληλένδετες. Στη διαφοροποιημένη διδασκαλία, η αξιολόγηση είναι σημαντικό να πραγματοποιείται καθ' όλη τη διάρκεια της διδασκαλίας, καθώς λειτουργεί υποστηρικτικά και για τον εκπαιδευτικό, αλλά και τους μαθητές. Η Tomlinson θεωρεί πως με τη διαμορφωτική αξιολόγηση «ο εκπαιδευτικός διαμορφώνει το επόμενο μάθημα, με στόχο να βοηθήσει τον κάθε μαθητή ξεχωριστά να προχωρήσει», ενώ προσθέτει ότι «η αξιολόγηση πρέπει να χρησιμοποιείται περισσότερο για σκοπούς βοήθειας και βελτίωσης των μαθητών παρά για τεκμηρίωση των λαθών και των αδυναμιών τους». Μια ακόμη αρχή που διέπει τη διαφοροποιημένη διδασκαλία είναι το ότι ο εκπαιδευτικός διαφοροποιεί το περιεχόμενο, τη διαδικασία και το αποτέλεσμα της διδασκαλίας. Επίσης, όλοι οι μαθητές συμμετέχουν σε αξιολογητή εργασία. Γι' αυτό ο εκπαιδευτικός πρέπει να σεβαστεί το επίπεδο ετοιμότητας του καθενός και οι προσδοκίες του να είναι υψηλές για κάθε μαθητή ξεχωριστά. Έμπρακτα προσφέρει στον καθένα τους τη δυνατότητα να διευρύνει τις γνώσεις και τις δεξιότητες με

τρόπο που διαβαθμίζεται η δυσκολία ανάλογα με τις ικανότητές τους, χρησιμοποιώντας ενδιαφέρουσες δραστηριότητες, οι οποίες παράλληλα εξυπηρετούν τους στόχους της διδασκαλίας. Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές συνεργάζονται με σκοπό την υλοποίηση μιας αποτελεσματικής διδασκαλίας. Ωστόσο, η συνεργασία τους θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από ευελιξία, καθώς οι διάφορες μαθησιακές ανάγκες απαιτούν διαφορετικό τρόπο εργασίας, όσον αφορά τη χωροταξική οργάνωση και τα υλικά που χρησιμοποιούνται. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο γίνεται κατανοητό πως οι μαθητές μπορούν να εργάζονται είτε ατομικά είτε ομαδικά για την επίτευξη των ανάλογων στόχων (2010).

Διδακτική του μαθήματος της ιστορίας

Το μάθημα της ιστορίας απέκτησε αναλυτικό πρόγραμμα στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στα τέλη του 19ου αιώνα. Έως τότε αποτελούσε έναν τρόπο που συντελούσε στη διαμόρφωση ηθικών χαρακτήρων και αποσκοπούσε λιγότερο στην απόκτηση γνώσεων και στην καλλιέργεια πνευματικών ικανοτήτων. Από τότε έως και τη σύγχρονη εποχή το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών του συγκεκριμένου γνωστικού αντικείμενου έχει μεταβληθεί σε στοχοθεσία, μεθοδολογία διδασκαλίας και σχεδιασμό. Το αναλυτικό πρόγραμμα ξεκινά πλέον, με τον γενικότερο σκοπό του μαθήματος, ενώ επισημαίνονται εξειδικευμένοι στόχοι και οδηγίες που αφορούν στο περιεχόμενο του μαθήματος. Ο σκοπός αφορά τόσο στην απόκτηση γνώσεων για την παγκόσμια και την εθνική ιστορία, την ανάπτυξη ιστορικού τρόπου σκέψης, καθώς και την καλλιέργεια δημοκρατικών αισθημάτων, για τη διαμόρφωση κριτικά σκεπτόμενων πολιτών (Αβδελά 1998). Όπως πολύ στοχευμένα παρατηρεί ο Γ. Κόκκινος «η σχολική επιστήμη της ιστορίας επιχειρεί να συνδυάσει την απόκτηση των ιστορικών γνώσεων, των προτύπων σκέψης και των αξιών, που θεωρούνται απαραίτητες για την «ιστορική εγγραμματοσύνη» και τη δημιουργία της ιστορικής κουλτούρας του πολίτη, με τη διαμόρφωση γνωστικών δεξιοτήτων και την άρθρωση ιστορικής σκέψης. Ενδιαφέρεται δηλαδή όχι μόνο για το γνωστικό περιεχόμενο, αλλά και για τους μηχανισμούς πρόσληψης της ιστορικής γνώσης» (Κόκκινος 2006).

Ως διδακτικές αρχές ορίζονται η ενσυχόληση με σημαντικά ιστορικά γεγονότα, αλλά και με την καθημερινότητα των απλών ανθρώπων, η σύνδεση με τη σύγχρονη εποχή κατ' αναλογία και η καλλιέργεια ειρηνικών αισθημάτων και αποφυγή της μισαλλοδοξίας. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί είναι σημαντικό να μη θέτουν ως ζητούμενο τη στείρα απομνημόνευση, αλλά να διαμορφώνουν το σχέδιο της διδακτικής πορείας με επεξεργασία πηγών, ώστε οι μαθητές να ανακαλύπτουν τη γνώση μέσα από την εξερεύνηση έγκυρων πηγών αναζήτησης (Αβδελά 1998).

Η ιστορία ασχολείται με το παρελθόν, για το οποίο μαθαίνουμε μέσα από πηγές, οι οποίες αφορούν συγκεκριμένες περιόδους. Από την ανάλυση και τη σύνθεση των πηγών προκύπτει η γνώση μας για τα γεγονότα που συνέβησαν πριν από τους σύγχρονους ανθρώπους, αλλά σε μεγάλο βαθμό έχουν καθορίσει τον σημερινό τρόπο ζωής. Ωστόσο, για τους μικρούς μαθητές είναι δύσκολο να κατανοήσουν όλα αυτά τα μακρινά γεγονότα, τα οποία απαιτούν έναν αφαιρετικό και συμβολικό τρόπο σκέψης. Έτσι, είναι σημαντικό τα παιδιά να κατανοούν στηριγμένα στην κοινή λογική. Επομένως, μπορούν να μάθουν ιστορία όχι μέσω της απομνημόνευσης, αλλά μέσω του ιστορικού τρόπου σκέψης που καλλιεργείται με την ανοιχτή συζήτηση, την ανταλλαγή απόψεων και τη διερεύνηση νέων ιδεών (Αβδελά 1998).

Βάσει των παραπάνω οι δραστηριότητες που πρόκειται να ενταχθούν στον διδακτικό σχεδιασμό, που ακολουθεί, στηρίζονται στην επεξεργασία πηγών, ενώ, παράλληλα, δίνουν τη δυνατότητα σε όλους τους μαθητές της τάξης να ασχοληθούν με το ίδιο γνωστικό αντικείμενο αντιμετωπίζοντας με σεβασμό τις ικανότητες και τις δεξιότητές τους. Βασικός στόχος είναι ο μαθητικός πληθυσμός να κατανοήσει το θέμα της εγκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών μέσα από την ενσυχόληση και την επεξεργασία πηγών, με διαβαθμισμένο βαθμό δυσκολίας στα ζητούμενα. Έτσι, όλοι θα κατορθώσουν να φτάσουν στην υλοποίηση των διδακτικών στόχων, χωρίς να δημιουργούνται συναισθήματα μειονεξίας ή ανιαρότητας. Με άλλα λόγια, μέσω της ιεράρχησης των δραστηριοτήτων και της ασύγχρονης εργασίας οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν με διαφορετικό σημείο αφετηρίας αναλόγως της ετοιμότητάς τους. Σταδιακά μεταβαίνουν από τη μία δραστηριότητα στην επόμενη και σε μεγαλύτερο βαθμό δυσκολίας, κατακτώντας όλο και περισσότερο τη νέα γνώση, ενώ συνάμα επαναφέρουν προηγούμενες γνώσεις και διορθώνουν πιθανές παρερμηνείες ή κενά. Αυτό βοηθά τόσο όλους τους μαθητές χωρίς να παραγκωνίζονται οι ανάγκες ορισμένων (Βαλιαντή & Νεοφύτου 2017). Επιπροσθέτως, αποδεχόμενοι την τοποθέτηση του Jerome Bruner, ότι η μάθηση αποτελεί μια ανακαλυπτική και ερευνητική διαδικασία με απαραίτητα στοιχεία την αυτόνομη και ενεργητική εμπλοκή του μαθητή, είναι απαραίτητη η χρήση μιας σειράς δραστηριοτήτων που δεν επιτρέπουν η διδασκα-

λία να βασίζεται στο παραδοσιακό μοντέλο με τον εκπαιδευτικό να αποτελεί την αυθεντία και την πηγή κάθε γνώσης. Οι προτεινόμενες δραστηριότητες στοχεύουν στην καλλιέργεια γνωστικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων, όπως ορισμού, ερμηνείας, εφαρμογής, αξιολόγησης, ανάλυσης και σύνθεσης, προσαρμοσμένες στον μαθητικό πληθυσμό που απευθύνονται (Κυρκίνη 1999). Με τον τρόπο αυτό, οι μαθητές δεν σπαταλούν χρόνο για να αποστηθίσουν το καινούργιο μάθημα, αλλά ασχολούνται με το βασικό θέμα σαν μικροί ερευνητές και ανακαλύπτουν το παρελθόν.

Σχεδιασμός διδακτικής πορείας

Θέμα και σκοπός της διδασκαλίας

Το σχέδιο μαθήματος αφορά στο 6ο Κεφάλαιο της Ε΄ Ενότητας «Η Ελλάδα στον 20ό αιώνα» του σχολικού εγχειριδίου με τίτλο Ιστορία του νεότερου και Σύγχρονου Κόσμου και απευθύνεται σε μαθητές της τελευταίας τάξης του δημοτικού σχολείου. Βάσει των προτάσεων του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και του Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής για τον τρόπο διδασκαλίας του συγκεκριμένου διδακτικού αντικείμενου δίνεται έναυσμα για έναν διδακτικό σχεδιασμό που επικεντρώνεται στην ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης και τις συνθήκες εγκατάστασης των προσφύγων την εποχή του Μεσοπολέμου με εστίαση στην περίπτωση της Νέας Ορεστιάδας. Με άλλα λόγια, οι πηγές που επιλέγονται αφορούν την πόλη της Νέας Ορεστιάδας, προσφέροντας ένα συγκεκριμένο παράδειγμα της κατάστασης που μελετάται. Με τον τρόπο αυτόν, οι μαθητές και οι μαθήτριες που απευθύνονται θα καταλάβουν την περιρρέουσα κατάσταση της εποχής, ενώ ασχολούνται με μια συγκεκριμένη περιοχή της χώρας.

Όπως επισημαίνεται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της ιστορίας της Στ΄ τάξης του δημοτικού σχολείου οι μαθησιακοί στόχοι της ενότητας που αφορούν την περίοδο του Μεσοπολέμου στην Ελλάδα είναι οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν σημαντικές αλλαγές που σημειώθηκαν στον έξω κόσμο και στη χώρα μας στη διάρκεια του Μεσοπολέμου.
- Να επισημάνουν τα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει η χώρα μας στη διάρκεια του Μεσοπολέμου.

Συνάμα, ανατρέχοντας στο Βιβλίο του Δασκάλου ως ειδικοί διδακτικοί στόχοι που επιδιώκεται να κατακτήσουν οι μαθητές είναι:

- Να μάθουν τους όρους της Συνθήκης της Λωζάννης (1923), που καθιέρωσε το νομικό πλαίσιο των σχέσεων ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα.
- Να αντιληφθούν τη σημασία του όρου πρόσφυγας και τη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος μετά το 1923.
- Να κατανοήσουν τη σημασία του όρου Μεσοπόλεμος και την πολιτική αστάθεια που επικράτησε στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο.
- Να αντιληφθούν πώς το δικτατορικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου ελάχιστες ομοιότητες είχε με το ναζιστικό κόμμα της Γερμανίας και το φασιστικό κόμμα της Ιταλίας.

Στον προτεινόμενο διδακτικό σχεδιασμό ως προαπαιτούμενες γνώσεις και δεξιότητες που πρέπει να έχουν αναπτύξει οι μαθητές και οι μαθήτριες σχετικά με το γνωστικό αντικείμενο είναι το ιστορικό υπόβαθρο της Μικρασιατικής Καταστροφής, ώστε να υπάρχει μια λογική συνέχεια μεταξύ των γεγονότων, μια σύνδεση αιτίου και αποτελέσματος. Επίσης, σημαντικό είναι οι μαθητές να μπορούν να χειριστούν ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ώστε να αναζητήσουν πληροφορίες στο διαδίκτυο, καθώς και να είναι σε θέση να εργαστούν ατομικά, αλλά και σε συνεργασία με τους συμμαθητές τους. Όπως, προκύπτει και από την παραπάνω στοχοθεσία, ως βασικές γνώσεις και δεξιότητες είναι τα παιδιά μετά το πέρας της διδακτικής – μαθησιακής διδασκαλίας να μπορούν να περιγράψουν τις συνθήκες υποδοχής και εγκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης, αλλά και να μπορούν να διακρίνουν τους όρους «πρόσφυγας» και «μετανάστης». Επιπλέον, να παίρνουν πρωτοβουλίες και αποφάσεις για να ολοκληρώσουν το έργο τους βασισμένοι κυρίως στις δικές τους δυνάμεις, με μικρή καθοδήγηση από τον εκπαιδευτικό. Σημαντικό είναι να σέβονται τους συνομιλητές τους και να ακούν με προσοχή τις γνώμες τους, χωρίς να τους κατακρίνουν. Για την εξυπηρέτηση των μετασχηματιστικών γνώσεων και δεξιοτήτων, δηλαδή οι γνώσεις και οι δεξιότητες που υπερβαίνουν την απλή εφαρμογή

της νέας γνώσης, πέρα από τους στόχους του Αναλυτικού Προγράμματος, προτείνονται δραστηριότητες που απαιτούν την κριτική σκέψη του μαθητή, με την τεκμηρίωση των τοποθετήσεών του. Ο βαθμός πρόκλησης είναι υψηλότερος, γι' αυτό απευθύνονται στους μαθητές που έχουν κατακτήσει τις πυρηνικές γνώσεις και είναι σε θέση να εργαστούν με πιο περίπλοκο τρόπο επί του θέματος διδασκαλίας (Βαλιαντή & Νεοφύτου 2017). Σε αντιστοιχία με τα παραπάνω, προκύπτει η ιεράρχηση των δραστηριοτήτων του σχεδίου μαθήματος.

Η στρατηγική της διαφοροποίησης της διδασκαλίας που αξιοποιείται είναι η ιεράρχηση δραστηριοτήτων (κατακόρυφη διαφοροποίηση), η οποία είναι μία εύχρηστη στρατηγική, δηλαδή η δόμηση των δραστηριοτήτων από την πιο απλή στη συνθετότερη, από τις προαπαιτούμενες και βασικές γνώσεις και δεξιότητες στις μετασχηματιστικές. Η ιεράρχηση δραστηριοτήτων οδηγεί ομαλά σε μία άλλη στρατηγική, την ασύγχρονη εργασία. Σε αυτήν, οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να ξεκινήσουν από διαφορετικό σημείο ανάλογα με τις δυνατότητές τους, ανεξάρτητα από τον ρυθμό των συμμαθητών τους. Παράλληλα, χρησιμοποιούνται οι παρακάτω τεχνικές:

- Το δελτίο εισόδου, δηλαδή σύντομες γραπτές εργασίες που παρέχουν ανατροφοδότηση στον εκπαιδευτικό για την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας και στους μαθητές την ευκαιρία για επανάληψη.
- Το ΡΑΦΤ (Ρόλος, Ακροατήριο, Φόρμα και Τίτλος) που είναι μια τεχνική που καλεί τους μαθητές να υιοθετήσουν έναν ρόλο. Συγκεκριμένα είναι ένας πίνακας τεσσάρων στηλών, καθεμιά από τις οποίες αντιστοιχεί στα εξής: ρόλος, ακροατήριο, φόρμα και τίτλος. Ο μαθητής αναλαμβάνει έναν ρόλο και απευθύνεται σε ορισμένο ακροατήριο και χρησιμοποιεί μία μορφή κειμένου με συγκεκριμένη θεματολογία.
- Η τρίλιζα στην οποία οι μαθητές θα πρέπει να ασχοληθούν με τρεις δραστηριότητες για να συμπληρώσουν τη δική τους τρίλιζα. Οι δραστηριότητες αφορούν τις πυρηνικές γνώσεις και δεξιότητες, στις οποίες καλούνται να εξασκηθούν (Βαλιαντή & Νεοφύτου 2017). Συγκεκριμένα, δίνονται στους μαθητές εννιά διαφορετικές δραστηριότητες, με διαφορετικό επίπεδο δυσκολίας και πολυπλοκότητας. Υπάρχουν δραστηριότητες που αφορούν αμιγώς τις προαπαιτούμενες γνώσεις για εκείνα τα παιδιά που αντιμετωπίζουν ζητήματα σε αυτές. Επιπλέον, δίνονται δραστηριότητες που σχετίζονται με τις νέες πυρηνικές γνώσεις, αλλά και δραστηριότητες που αφορούν καταστάσεις της καθημερινότητας και αποτελούν πρόκληση για τους μαθητές, οι οποίοι μπορούν να τις διαχειριστούν και να φτάσουν στις μετασχηματιστικές γνώσεις.

Σχεδιασμός διδασκαλίας

- *Διάρκεια διδασκαλίας:* 90 λεπτά (2 διδακτικές ώρες)
- *Πληθυσμός της τάξης:* Η τάξη αποτελείται από μαθητές με διαφορετικό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Υπάρχει ετερογένεια ως το γνωστικό επίπεδο των μαθητών και των μαθητριών, αλλά είναι εξασκημένοι να εργάζονται ατομικά και ομαδικά, καθώς και να παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της εργασίας τους στην ολομέλεια της τάξης. Είναι σημαντικό τα παιδιά να νιώθουν άνετα και η ατμόσφαιρα της τάξης να προσφέρει όσο τα δυνατόν περισσότερες ευκαιρίες για εποικοδομητική αλληλεπίδραση.
- *Υλικά και μέσα:* Σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας, τετράδιο μαθητή για σημειώσεις, υπολογιστής με σύνδεση στο διαδίκτυο προσιτός στους μαθητές, προβολέας, εγκυκλοπαίδειες στη βιβλιοθήκη της τάξης.
- *Πορεία διδασκαλίας:* Πριν από την ενασχόληση με τη διδασκαλία του νέου κεφαλαίου με τίτλο «Ο Μεσοπόλεμος», τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν το δελτίο εισόδου. Αποτελείται από τέσσερις δραστηριότητες, οι οποίες αφορούν προηγούμενες γνώσεις που πρέπει να έχουν κατακτήσει οι μαθητές και είναι προαπαιτούμενες για τη συνέχεια. Παράλληλα, δίνουν στον εκπαιδευτικό μια ανατροφοδότηση σχετικά με την αποτελεσματικότητα της προηγούμενης διδασκαλίας στο συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο, ώστε να αποφασίσει ανάλογα για τις επόμενες διδακτικές κινήσεις. Δεν είναι οι παραδοσιακές απροειδοποίητες εργασίες ελέγχου και αξιολόγησης μιας και μπορούν να παραμείνουν ανώνυμα. Παρακάτω παρατίθεται το δελτίο εισόδου που δίνεται στους μαθητές με δραστηριότητες ενεργοποίησης προαπαιτούμενων γνώσεων και δεξιοτήτων. Ο χρόνος συμπλήρωσης δεν ξεπερνά τα δέκα λεπτά (10') της ώρας.

ΔΕΛΤΙΟ ΕΙΣΟΔΟΥ

1. Σημειώνω ένα Σ όταν η πρόταση είναι σωστή ή ένα Λ όταν η πρόταση είναι λανθασμένη.

α. Η Μικρασιατική Καταστροφή έγινε πριν ξεκινήσει ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.	
β. Ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος ανάμεσα στους οπαδούς του Σουλτάνου κι εκείνους του αξιωματικού Μουσταφά Κεμάλ.	
γ. Ο Κεμάλ είχε φιλική διάθεση απέναντι στα ελληνικά στρατεύματα.	
δ. Την υποχώρηση του ελληνικού στρατού ακολούθησε ο άμαχος πληθυσμός φοβούμενος τα τουρκικά αντίποινα.	

2. Συμπληρώνω τα κενά με τις κατάλληλες λέξεις.

Οι Τούρκοι αντέδρασαν στους όρους της..... Από την άλλη μεριά στην Ελλάδα, ο έχασε τις εκλογές και την εξουσία ανέλαβαν οι του, οι οποίοι επανέφεραν στον θρόνο τον βασιλιά Παράλληλα, τα ελληνικά στρατεύματα παρά τις συνθήκες κατέλαβαν τους που είχαν τεθεί εξ αρχής.

3. Σε τι διαφέρει ο μετανάστης από τον πρόσφυγα;

.....

.....

.....

4. Κυκλώνω την κατάλληλη λέξη.

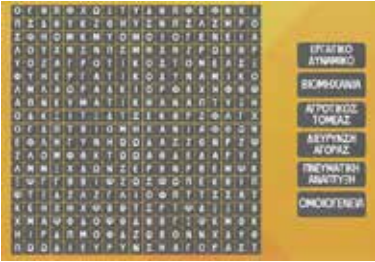
Μια φωτογραφία εποχής και οι σημειώσεις ενός ανθρώπου που βιώνει τα γεγονότα είναι *πρωτογενείς / δευτερογενείς* πηγές.

Μετέπειτα, γίνεται ανάγνωση του νέου μαθήματος και συζήτηση σχετικά με αυτό. Άλλωστε η ανοιχτή συζήτηση, όπως και η εργασία με πηγές και η δραματοποίηση δρουν βοηθητικά, ώστε να απελευθερωθεί η διδακτική – μαθησιακή διαδικασία από αρχές ενός προγενέστερου τρόπου διδασκαλίας (Αβδελά 1998). Σε δεύτερη φάση, οι μαθητές καλούνται να ασχοληθούν με τη νέα γνώση, δηλαδή με την περίοδο του Μεσοπολέμου και την εγκατάσταση των προσφύγων μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης. Με την τεχνική της τρίλιζας δίνονται εννιά διαφορετικές δραστηριότητες από τις οποίες ο καθένας και η καθεμιά καλείται να λύσει τρεις με την κατεύθυνση από την πρώτη γραμμή στην τελευταία. Οι δραστηριότητες είναι ιεραρχημένες βάσει της δυσκολίας και του βαθμού πρόκλησης. Παράλληλα, σε όλα τα επίπεδα υπάρχουν δραστηριότητες που αφορούν πληροφορίες που δίνονται στα παιδιά από το βασικό κείμενο της ενότητας, αλλά και δραστηριότητες με επεξεργασία πηγών, εικόνων και κειμένων. Κάθε παιδί μπορεί να ακολουθήσει τη δική του διαδρομή ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τον βαθμό της ετοιμότητάς του. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούν οι στοχεύσεις των δραστηριοτήτων στο μάθημα της ιστορίας. Αρχικά είναι οι ερωτήσεις που αποσπών πληροφοριακό υλικό. Στη συνέχεια οι ερωτήσεις που εκμαιεύουν την κατανόηση και μπορεί να είναι είτε αποκλίνουσες είτε συγκλίνουσες, αναλόγως αν προωθούν την έκφραση στάσεων ή την εξαγωγή συμπερασμάτων και ερμηνειών αντίστοιχα. Τέλος, οι ερωτήσεις που εκμαιεύουν τον στοχασμό, δηλαδή τη διατύπωση κρίσεων και την καλλιέργεια του δημιουργικού τρόπου σκέψης. Οι μαθητές, αν και παίρνουν τη θέση μικρών ιστορικών, δεν ανακαλύπτουν νέες γνώσεις στο επιστημονικό πεδίο της ιστορίας. Ωστόσο, η επεξεργασία και η ενασχόληση με τις πηγές και τα τεκμήρια τους βοηθά να παράγουν προσωπικές μορφές κατανόησης (Husbands 2004).

Επιπροσθέτως, όπου υπάρχει η δυνατότητα, οι δραστηριότητες είναι σχεδιασμένες ώστε όσοι από τους μαθητές είναι εξοικειωμένοι με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, να αναζητήσουν πληροφορίες ή και να ολοκληρώσουν τις δραστηριότητες. Αξίζει να σημειωθεί ότι όλες οι πηγές σχετίζονται με την εγκατάσταση των προσφύγων μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή στη Νέα Ορεστιάδα. Έτσι, η εθνική ιστορία συνδυάζεται με την τοπική κάνοντας πιο συγκεκριμένες αφηρημένες έννοιες μέσα από περιγραφές και φωτογραφίες αληθινών ανθρώπων, που βίωσαν τα γεγονότα. Για την ολοκλήρωση της προσωπικής τρίλιζας του κάθε μαθητή δίνονται τριάντα λεπτά (30') της ώρας. Έτσι, τα παιδιά θα έχουν τον χρόνο να συζητήσουν με τον εκπαιδευτικό της τάξης και να ανατρέξουν στο σχολικό εγχειρίδιο, σε εγκυκλοπαίδειες, στο διαδίκτυο και στον χάρτη της τάξης για να φέρουν σε πέρας το έργο τους. Σε όλη τη διαδικασία, ο εκπαιδευτικός διατηρεί καθοδηγητικό και υποστηρικτικό ρόλο. Οι μαθητές είναι σημαντικό να ανακαλύψουν μόνοι τους τη νέα γνώση και να εμπλέκονται ενεργά. Όταν οι δραστηριότητες ολοκληρωθούν, όποιο παιδί το επιθυμεί μπορεί να παρουσιάσει τα αποτελέσματα της δουλειάς του στην ολομέλεια της τάξης. Τα παιδιά δεν φοβούνται να εκτεθούν, γιατί έχει από πριν διευκρινιστεί ότι κάθε άποψη είναι αποδεκτή με τη σωστή αιτιολόγηση, ενώ κάθε παρατήρηση που ακούγεται γίνεται με καλοπροαίρετο τρόπο και όχι με σκοπό την κριτική και τον αρνητικό σχολιασμό. Παρακάτω παρουσιάζεται η τρίλιζα με δραστηριότητες εμπέδωσης και εξάσκησης των νέων «πυρηνικών» γνώσεων και κατάκτησης των «μετασχηματιστικών» γνώσεων και δεξιοτήτων.

Παίζω τρίλιζα και μαθαίνω για τους πρόσφυγες μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών

<p>Οι πληθυσμοί ποιων περιοχών εξαιρέθηκαν από την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας;</p> <p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p>	<p>α. Ποια περίοδος ονομάζεται Μεσοπόλεμος;</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>β. Τοποθέτησε τα παρακάτω γεγονότα σε χρονολογική σειρά:</p> <p>☐ Μικρασιατική Καταστροφή</p> <p>☐ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος</p> <p>☐ Δικτατορία Ι. Μεταξά</p> <p>☐ Συνθήκη της Λωζάννης</p> <p>☐ Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος</p>	<p>Συμπληρώνω τα παρακάτω κενά:</p> <p>Τον Αύγουστο του 1922, μετά τη</p> <p>, αποφασίστηκε η</p> <p>των πληθυσμών μεταξύ της</p> <p>και της</p> <p>που έγινε με βάση τη</p> <p>των ανθρώπων. Τότε ήρθαν στην Ελλάδα περισσότεροι από</p> <p>..... οι οποίοι εγκαταστάθηκαν προσωρινά σε</p> <p>και στη συνέχεια δημιουργήθηκαν</p> <p>για την στέγασή τους.</p>
--	--	--

<p>Οι πρόσφυγες της Νέας Ορεστιάδας αποτελούν ξεχωριστή περίπτωση προσφύγων που αποφάσισαν παρά τις αντιξοότητες να εγκατασταθούν σε μια ακατοίκητη περιοχή μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών. Όταν ως σύνορο μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας ορίστηκε ο ποταμός Έβρος οι κάτοικοι της Αδριανούπολης εγκαταστάθηκαν αρχικά στο προάστιο Κάραγατς, που παρέμενε σε ελληνικό έδαφος και διοντάς του το όνομα Ορεστιάδα. Μετά από λίγους μήνες, άφησαν την περιοχή και 900 οικογένειες μετακόμισαν στο Κουμ Τσιφλίκ, όπου δημιούργησαν τη Νέα Ορεστιάδα εις ανάμνηση της παλιάς (Μόκαλης 2017).</p> <p>Στον ακόλουθο χάρτη εντοπίζω την περιοχή πορείας των προσφύγων, όπως περιγράφεται παραπάνω. Εντοπίζω στον σύγχρονο χάρτη τη δική μου περιοχή και σημειώνω την απόστασή της από τη Νέα Ορεστιάδα, καθώς και από τα σύνορα με την Τουρκία, όπως ορίστηκαν στη Συνθήκη της Λωζάννης.</p> <p>1η Εικόνα. Χάρτης Ανατολικής Ρωμυλίας</p> <p>https://www.protothema.gr/stories/article/791355/anatoliki-romulia-ivaii-prosartisi-tis-apo-ti-voulgaria-1885-kai-i-arhi-tou-xerizomou-ton-ellinon/</p>	<p>Μελετώντας το παρακάτω απόσπασμα του μαθήματος του κεφαλαίου και παρατηρώντας τη φωτογραφία προσπαθώ να ανακαλύψω τις έξι λέξεις του κρυπτόλεξου με τίτλο «Η προσφορά των προσφύγων στην Ελλάδα».</p> <p><i>«Η παρουσία των προσφύγων στο ελληνικό κράτος τόνωσε τόσο τον πληθυσμό των πόλεων όσο και τον αγροτικό πληθυσμό, συμβάλλοντας σημαντικά στην οικονομική και την πνευματική ανάπτυξη της χώρας».</i></p> <p>2η Εικόνα. Στιγμιότυπο από την ανέγερση της Νέας Ορεστιάδας και συγκεκριμένα από την Οδό Ερμού το 1923.</p> <p>https://www.iefimerida.gr/news/367743/orestiada-i-poli-poy-dimioyrgithike-apokleistika-apo-prosfyges-1923-eikones</p> 	<p>Μελετώ το παρακάτω απόσπασμα και απαντώ στις ερωτήσεις:</p> <p>α. Το παρακάτω κείμενο αποτελεί πρωτογενή ή δευτερογενή πηγή; β. Ποιος περιγράφει τα γεγονότα; γ. Πώς παρουσιάζεται η εγκατάλειψη της Ανατολικής Θράκης από τους Έλληνες πρόσφυγες;</p> <p><i>«Χιλιάδες χριστιανοί, πολλοί εκ των οποίων πεινασμένοι και με όλα τα υπάρχοντά τους πακεταρισμένα στις πλάτες τους, άρχισαν να εγκαταλείπουν τη Θράκη σήμερα, καθώς ο σταυρός δίνει τη θέση του στην ημισέληνο. Ηλικιωμένοι άντρες και γυναίκες, πολλοί κουβαλώντας παιδιά, βιάζονταν προς τη Βαλκανική εγκαταλείποντας για πάντα τα σπίτια στα οποία κατοικούσαν για χρόνια.</i></p> <p><i>Κάποιοι φόρτωσαν τα οικιακά τους αντικείμενα σε καρότσια που σέρνανε βόδια. Άλλοι άφησαν τα πάντα πίσω τους, προκειμένου να φύγουν από τη Θράκη μέσα σε δεκαπέντε μέρες, το χρονικό όριο που έθεσαν οι στρατηγοί των Συμμάχων και οι Τούρκοι εκπρόσωποι στη Διάσκεψη των Μουδανιών.</i></p> <p><i>Τα περισσότερα τρένα στη Θράκη έχουν επιταχθεί από την ελληνική κυβέρνηση για τη μεταφορά στρατιωτών, οι οποίοι θα μετεπιβιβαστούν σε μεταγωγικά μόλις φτάσουν στα λιμάνια. Ο άμαχος πληθυσμός έπρεπε να βασιστεί στα ξεχαρβαλωμένα καρότσια ή να περπατήσει. Η Ραιδεστός, στη χερσόνησο των Βαλκανίων, είχε γεμίσει ασφυκτικά με πρόσφυγες. Οι βασανισμένοι και πεινασμένοι Έλληνες και Αρμένιοι περίμεναν κάποιο μέσο να τους μεταφέρει στην Ελλάδα. Πιστεύεται ότι οι πρόσφυγες δεν θα ανακουφιστούν και πολύ όταν φτάσουν στην Ελλάδα. Τα αποθέματα τροφής εκεί είναι ανεπαρκή λόγω των χιλιάδων προσφύγων που ήδη εξαρτώνται για τροφή από την κυβέρνηση και τις φιλανθρωπικές οργανώσεις.»</i></p> <p>Έρνεστ Χέμινγουεϊ, <i>Με υπογραφή Χέμινγουεϊ: Ιταλία, Βαλκάνια, Μικρασιατική Καταστροφή 1920-1922</i>, σ. 335, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2010.</p>
--	---	---

<p>Το παρακάτω απόσπασμα περιγράφει μια πομπή.</p> <p>α. Ψάχνω στο λεξικό μου ή στο διαδικτυο τη σημασία του όρου «πομπή».</p> <p>β. Σε τι διαφέρει η πομπή του αποσπάσματος; Γιατί ο συγγραφέας τη χαρακτηρίζει θλιβερή;</p> <p>«Έπειτα από μια ατελείωτη, κοπιαστική πορεία, ο χριστιανικός πληθυσμός της ανατολικής Θράκης πλημμυρίζει τους δρόμους που οδηγούν στη Μακεδονία. Το κυρίως σώμα της πομπής, που διασχίζει τον ποταμό Έβρο στην Αδριανούπολη, φτάνει τα τριάντα χιλιόμετρα. Τριάντα χιλιόμετρα με κάρα που τα σέρνουν βόδια, ταύροι και λασπωμένα βουβάλια, με εξουθενωμένους, κατάκοπους άνδρες, γυναίκες και παιδιά να περπατούν στα τυφλά κάτω από τη βροχή, με τα κεφάλια τους σκεπασμένα με κουβέρτες, πλάι σε όσα από τα αγαθά τους κατάφεραν να διασώσουν. Αυτό το κύριο σώμα της πομπής γεμίζει συνεχώς με κόσμο που καταφτάνει από τα βάθη της χώρας. Δεν ξέρουν πού πηγαίνουν. Μόλις άκουσαν ότι έρχονται οι Τούρκοι, εγκατέλειψαν τα αγροκτήματά τους, τα χωριά τους και τα θερισμένα χωράφια τους κι ενώθηκαν με το κύριο σώμα των προσφύγων. Τώρα, το μόνο που μπορούν να κάνουν είναι να διατηρήσουν το βήμα τους σε αυτή τη θλιβερή πομπή, ενώ καταλασπομένοι άνδρες του ελληνικού ιππικού προσπαθούν να τους κρατήσουν μέσα στο κοπάδι όπως οι βοσκοί που χτυπάνε τα βόδια τους με τη βίτσα. Πρόκειται για μια σιωπηλή πομπή. Δεν ακούγεται ούτε άχνα. Είναι το μόνο που μπορούν να κάνουν για να μη σταματήσει η κίνηση. Οι πανέμορφες χωριάτικες φορεσιές τους είναι μουσκεμένες και κουρελιασμένες. Κότες πέφτουν από τα κάρα και μπερδεύονται μέσα στα πόδια τους. Μόλις η κίνηση παύει, τα μοσχαράκια κουρνιάζουν κάτω από τις αγελάδες. Ένας ηλικιωμένος άνδρας περπατάει σκυφτός πλάι σ' ένα μικρό γουρουνί, έχοντας στη ζώνη του περασμένα ένα δρεπάνι κι ένα όπλο, και πάνω στο δρεπάνι έχει δέσει μια κότα. Πάνω σε ένα από τα κάρα, ένας σύζυγος σκεπάζει μια έγκυο για να την προστατέψει απ' τη βροχή. Είναι η μοναδική που κάνει κάποιο θόρυβο. Η μικρή της κόρη την κοιτάει με τρόμο και βάζει τα κλάματα. Και η πομπή συνεχίζει την πορεία της. Στην Αδριανούπολη, απ' όπου περνά το κυρίως σώμα της πομπής, δεν υπάρχει καμία επιτροπή βοήθειας προσφύγων σαν κι αυτή της Μικράς Ασίας».</p> <p>Έρνεστ Χέμινγκουεϊ, Με υπογραφή Χέμινγκουεϊ: Ιταλία, Βαλκάνια, Μικρασιατική Καταστροφή 1920-1922, σ. 344-345, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2010.</p>	<p>Παρατηρώ τις εικόνες και περιγράφω τον τρόπο που άλλαξαν οι συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων στη Νέα Ορεστιάδα.</p> <p>3η Εικόνα. Σκηνές και τα πρώτα πλινθόκτιστα στίτια στη Νέα Ορεστιάδα τον Σεπτέμβριο του 1923.</p> <p>Αντριάνου: Νέα Ορεστιάδα Ιστορία - Nea Orestia History (adrianou125.blogspot.com)</p> <p>4η Εικόνα. Η πρώτη εγερθείσα οικία στη Νέα Ορεστιάδα στο τέλος του 1923 ήταν η οικία του Δημητρίου Χαμπαρίδη.</p> <p>Αντριάνου: Νέα Ορεστιάδα Ιστορία - Nea Orestia History (adrianou125.blogspot.com)</p> <p>5η Εικόνα. Η Νέα Ορεστιάδα το έτος 1924. Η οδός Κωνσταντινουπόλεως στο ύψος της κεντρικής πλατείας.</p> <p>Αντριάνου: Νέα Ορεστιάδα Ιστορία - Nea Orestia History (adrianou125.blogspot.com).</p>	<p>Διαβάζω τα λόγια της μαντάμ Μαρί. Πώς βλέπει εκείνη τη σύγκρουση μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας;</p> <p>«Η μαντάμ Μαρί ανασήκωσε τους ώμους της. «Πάντα αυτό γίνεται με τους ανθρώπους. <i>Toujours la même chose</i>. Οι Τούρκοι έχουν μια παροιμία, ξέρετε. Πολλές, μάλιστα. «Δεν φταίει μόνο το τσεκούρι, αλλά και το δέντρο». Δική τους παροιμία είναι αυτή».</p> <p>«Όλο αυτό το ποτάμι με τα κάρα, τα οποία έσερναν αργά και βασιανιστικά μικροί ταύροι και βουβάλια, και τους μουλιασμένους και εξαθλιωμένους χωρικούς κατευθυνόταν δυτικά, όμως υπήρχε κι ένα λεπτό ρεύμα με άδεια κάρα, που τα οδηγούσαν Τούρκοι με μουσκεμένα κουρέλια και βρόμικα φέσια, το οποίο ακολουθούσε αντίθεση κατεύθυνση. Σε κάθε τούρικο κάρο βρισκόταν κι ένας έλληνας στρατιώτης, καθισμένος πίσω από τον οδηγό, με το τουφέκι του ανάμεσα στα γόνατα και το κασκέτο του κατεβαμένο στο σβέρκο για να μη βρέχεται. Τα κάρα αυτά ελέγχονταν από τους Έλληνες, οι οποίοι τα έστελναν πίσω στη Θράκη για να φορτωθούν με αγαθά και πρόσφυγες και να βοηθήσουν στην εκκένωση. Οι Τούρκοι έδειχναν σκυθρωποί και τρομαγμένοι. Είχαν κάθε λόγο να είναι. Στη διακλάδωση του πέτρινου δρόμου που οδηγούσε στην Αδριανούπολη βρισκόταν ένας έφιππος έλληνας αξιωματικός, ο οποίος, καθισμένος στο άλογο του όπως ήταν, κι έχοντας το όπλο του κρεμασμένο στον ώμο του, έστελνε την κίνηση προς τ' αριστερά, χτυπώντας με τη βίτσα του τα ζώα στη μουσούδα».</p> <p>Έρνεστ Χέμινγκουεϊ, Με υπογραφή Χέμινγκουεϊ: Ιταλία, Βαλκάνια, Μικρασιατική Καταστροφή 1920-1922, σ. 372-373 και 375, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2010.</p>
---	---	--

Τέλος, η διδασκαλία ολοκληρώνεται με την αξιοποίηση της τεχνικής ΡΑΦΤ. Αποτελεί έναν τρόπο που ενδείκνυται για την ενεργοποίηση των μαθητών στην κατάκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων σε γνωστικά αντικείμενα όπως η επιστήμη, η τεχνολογία, η γεωγραφία, η ιστορία και σε άλλα. Επειδή, στη συγκεκριμένη περίπτωση απευθύνεται σε μεγάλη ηλικία παιδιών, οι μαθητές μπορούν να συναποφασίσουν τον ρόλο, αλλά και τη συνθήκη (Βαλιαντή & Νεοφύτου 2017). Μέσω τέτοιου είδους δραστηριότητες – παιχνίδια, όπως οι δραστηριότητες ανάληψης ρόλου συγκεκριμένων προσώπων ή ομάδων, καθιστούν πιο ενδιαφέρουσα την κατάκτηση δυσνόητων εννοιών, όταν είναι προσεκτικά προετοιμασμένες (Κυρκίνη 1999). Έτσι, σαν δραστηριότητα που επιτρέπει την τελική αξιολόγηση των μαθητών, προτείνονται πέντε διαφορετικοί ρόλοι σε διαφορετικές συνθήκες. Και σε αυτές υπάρχει διαβάθμιση των απαιτήσεων, ώστε οποιοσδήποτε μαθητής ή οποιαδήποτε μαθήτρια μπορεί να αναλάβει έναν ρόλο, να απευθυνθεί στο ανάλογο ακροατήριο και να παρουσιάσει τη δική της οπτική επί του θέματος.

ΡΟΛΟΣ	ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟ	ΦΟΡΜΑ	ΤΙΤΛΟΣ
Δάσκαλος /δασκάλα	Μαθητές και μαθήτριες της Στ΄ τάξης δημοτικού	Διδασκαλία	Παρουσίαση των συνθηκών μετακίνησης των προσφύγων με πορεία από την Τουρκία στην Ελλάδα και το αντίστροφο
Πρόσφυγας (πριν από τη μετακίνηση)	Οικογένεια	Συζήτηση	Οδηγίες προς τα μέλη της οικογένειας
Κάτοικος τόπου υποδοχής	Συντοπίτες	Συζήτηση	Συναισθήματα και οργάνωση για παροχή βοήθειας
Έλληνας αξιωματικός	Στρατιώτες	Διαταγή	Οδηγίες για υποχώρηση και επιβίβαση σε πλοία
Πρόσφυγας (μετά την εγκατάσταση)	Γείτονες	Πρόσκληση σε γιορτή	Διαμόρφωση μιας νέας καθημερινότητας και σχέδια για το μέλλον

Συμπεράσματα

Με στήριγμα τις αρχές του Edutainment, της διαφοροποιημένης διδασκαλίας και με βάση τις προτάσεις στη διδακτική του σχολικού μαθήματος της ιστορίας παραπάνω διαμορφώθηκε ένα σχέδιο μαθήματος για την τελευταία τάξη του δημοτικού σχολείου. Αναπτύχθηκε συνοπτικά το θεωρητικό υπόβαθρο της διδακτικής πρότασης, η οποία αποσκοπούσε σε μια καινοτόμα προσέγγιση στη διδασκαλία της περιόδου του Μεσοπολέμου στην Ελλάδα. Εκτός από τα ζητήματα διδακτικής και παιδαγωγικής φύσης, έγινε προσπάθεια μέσα από τα τεκμήρια, τις πηγές και τις δραστηριότητες που σχεδιάστηκαν να αναδειχθεί το θέμα της αποκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα με εστίαση στην περίπτωση της Νέας Ορεστιάδας. Όπως ειπώθηκε και προηγουμένως, η τοπική ιστορία μιας πόλης μπορεί να κάνει συγκεκριμένες τις αφηρημένες ιστορικές έννοιες, που αποκτούν νόημα μέσα από εικόνες και περιγραφές ανθρώπων που έζησαν τα γεγονότα. Οι πηγές που προτείνουν τα σχολικά βιβλία δεν είναι οι μοναδικές. Ο εκπαιδευτικός είναι σε θέση να διαμορφώσει το μάθημα, για να το κάνει περισσότερο ενδιαφέρον για τον μαθητικό πληθυσμό στον οποίο απευθύνεται. Επομένως, το παραπάνω σχέδιο δεν είναι πανάκεια, αλλά πρέπει να προσαρμόζεται στις ανάγκες της εκάστοτε τάξης. Μιας τάξης σύγχρονης που χαρακτηρίζεται από ποικιλομορφία ως προς το μαθητικό δυναμικό.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει την ιστορία της Νέας Ορεστιάδας, η οποία δημιουργήθηκε εξ αρχής από οικογένειες από την Αδριανούπολη και το Κάραγατς (Μαυρίδης 2008) που στηρίχθηκαν στις δυνάμεις τους και έφτιαξαν μια πόλη από την αρχή με στόχο ένα καλύτερο μέλλον. Αυτοί οι απλοί άνθρωποι πρέπει να αποτελούν πρότυπο για τις νέες γενιές και είναι πηγή γνώσης της ιστορίας του τόπου τους, της χώρας τους. Η ενασχόληση με τις ποικίλες δραστηριότητες που προτείνονται θα φέρει σε επαφή τους μαθητές πρακτικά με την ανταλλαγή πληθυσμών, ένα ιστορικό γεγονός που επηρέασε την Ελλάδα γενικά, αλλά συνάμα και κάθε περιοχή, ελληνική και όχι μόνον, στην οποία εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Αβδελά, Ε. (1998). *Ιστορία και Σχολείο*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- Αργυρόπουλος, Β. (2013). Διαφοροποίηση και διαφοροποιημένη διδασκαλία: Θεωρητικό υπόβαθρο και βασικές αρχές. Σε: Παντελιάδου, Σ., Φιλίππατου, Δ. (Επιμ), *Διαφοροποιημένη Διδασκαλία: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Εκπαιδευτικές Πρακτικές*. Αθήνα: Πεδίο, σελ. 27-59.
- Βαλιαντή, Σ., Νεοφύτου, Λ. (2017). *Διαφοροποιημένη Διδασκαλία: Λειτουργική και Αποτελεσματική Εφαρμογή*. Αθήνα: Πεδίο.
- ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ Ιστορίας. Διαθέσιμο: http://ebooks.edu.gr/info/cps/9deppsaps_Istorias.pdf
- Δερβίσογλου Α.-Λ. (2019). Από την Ανατολική Θράκη στη Νέα Ορεστιάδα: Ένα Ταξίδι στο Χρόνο. Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), *Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας «Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπική Ανάπτυξη»*, 13-15 Οκτωβρίου 2017. Νέα Ορεστιάδα: Έκδοση Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμου Ορεστιάδας, σελ. 19-26.
- Elliott, N.S., Kratochwill, R.T., Littlefield Cook, J., Travers, F.J. (2008). *Εκπαιδευτική Ψυχολογία: Αποτελεσματική Διδασκαλία, Αποτελεσματική Μάθηση*. Μετάφραση: Μαρία Σόλμαν, Φρόσω Καλύβα. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Husbands, C. (2004). *Τι Σημαίνει Διδασκαλία της Ιστορίας; Γλώσσα, Ιδέες και Νοήματα*. Μετάφραση: Απόστολος Λυκούργος. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. (2006) *Διδακτικές Προσεγγίσεις στο Μάθημα της Ιστορίας: Για μια Νέα Διδακτική Μεθοδολογία στην Υπηρεσία της Κριτικής Ιστορικής Σκέψης*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Κολιόπουλος, Ι., Καλλιανιώτης, Α., Μιχαηλίδης, Ι., Μηνάογλου, Χ. *Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου Κόσμου: Βιβλίο Μαθητή*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων – Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Διαθέσιμο: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2188/Istoria_ST-Dimotikou_html-empl/.
- Κολιόπουλος, Ι., Καλλιανιώτης, Α., Μιχαηλίδης, Ι., Μηνάογλου, Χ. *Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου Κόσμου: Βιβλίο Δασκάλου*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων – Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Διαθέσιμο: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/pdf/8547/5016/10-0184-01_Istoria_ST-Dimotikou_Vivlio-Ekpaideutikou/.
- Κυρκίνη, Α. (1999). Δραστηριότητες στο Μάθημα της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Σε: Σεμινάριο Τεύχος 21: Θεωρητικά Προβλήματα και Διδακτική της Ιστορίας, σελ. 180-188.
- Μαυρίδης, Π. (2008). *Η Ορεστιάδα στη Ροή του Χρόνου*. Δήμος Ορεστιάδας. Διαθέσιμο: <https://www.orestiada.gr/dimos/>.
- Μόκαλης, Δ. (2019). Από το Κάραγατς στη Νέα Ορεστιάδα. Σε: Μανωλάς Ε. (Επιμ), *Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας «Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπική Ανάπτυξη»*, 13-15 Οκτωβρίου 2017. Νέα Ορεστιάδα: Έκδοση Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμου Ορεστιάδας, σελ. 27-33.
- Ξωχέλλης, Π. (2015) *Διαφοροποίηση της διδασκαλίας*. Σε: *Λεξικό της Παιδαγωγικής*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
- Tomlinson, C.-A. (2010) *Διαφοροποίηση της Εργασίας στην Αίθουσα Διδασκαλίας: Ανταπόκριση στις Ανάγκες Όλων των Μαθητών*. Μετάφραση: Χρήστος Θεοφιλίδης, Δέσποινα Μαρτίδου-Φορσιέ. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Φιλίππατου, Δ. (2013). Ο Ρόλος της Αξιολόγησης στη Διαφοροποιημένη Διδασκαλία. Σε: Παντελιάδου, Σ., και Φιλίππατου, Δ., (Επιμ), *Διαφοροποιημένη Διδασκαλία: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Εκπαιδευτικές Πρακτικές*. Αθήνα: Πεδίο, σελ. 61.
- Χέμινγουεϊ, Ε. (2010). *Με Υπογραφή Χέμινγουεϊ 1920-1922: Ιταλία, Βαλκάνια, Μικρασιατική Καταστροφή*. Μετάφραση: Κώστας Καλογρούλης, Ηλίας Μαγκλίνης Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη. Διαθέσιμο: <https://media.public.gr/Books-PDF/9789600350951-0472307.pdf>.

II. Ξενόγλωσση

- Anikina, V.O., Yakimenko, V.E. (2015). Edutainment as a Modern Technology of Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Vol. 166, pp. 475-479. Available: https://www.researchgate.net/publication/273299997_Edutainment_as_a_Modern_Technology_of_Education.
- Heacox, D. (2014). *Differentiating Instruction in the Regular Classroom: How to Reach and Teach all Learners*. Free Spirit Publishing, pp. 9-10. Available: <https://www.freespirit.com/files/original/Differentiating-Instruction-Regular-Classroom-preview-1.pdf>.
- Keyur, S., Rocco, S. (2012). Learning and Experience: Teaching Tangible Interaction & Edutainment. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Vol. 64, pp. 265–274. Available: https://www.researchgate.net/publication/257718125_Learning_and_Experience_Teaching_Tangible_Interaction_Edutainment.
- Mat Zin, H., Mohd Zain, N.-Z. (2010). The effects of Edutainment towards Students' Achievements. *Proceedings of Regional Conference on Knowledge Integration in ICT 2010*. Available: https://www.academia.edu/489354/THE_EFFECTS_OF_EDUTAINMENT_TOWARDS_STUDENTSACHIEVEMENTS.
- Nalan, A. (2015). Theoretical View to The Approach of The Edutainment. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Vol. 186, pp. 1232-1239. Available: https://www.researchgate.net/publication/277964389_Theoretical_View_to_The_Approach_of_The_Edutainment.

III. Εικόνες

- Αντριανού. Διαθέσιμο: Αντριανού: Νέα Ορεστιάδα Ιστορία - Nea Orestiada History (adrianou125.blogspot.com).
- Ορεστιάδα, η Πόλη που Δημιουργήθηκε Αποκλειστικά από Πρόσφυγες το 1923 [εικόνες]. (2017, 9 Οκτωβρίου). iefimerida.gr. Διαθέσιμο: <https://www.iefimerida.gr/news/367743/orestiada-i-poli-poy-dimioyrgithike-apokleistika-apo-prosfyges-1923-eikones>.
- Στούκας, Μ. (2018, 27 Μαΐου). Ανατολική Ρωμυλία: Η Βίαη Προσάρτησή της από τη Βουλγαρία (1885) και η Αρχή του Ξεριζωμού των Ελλήνων. Πρώτο Θέμα. Διαθέσιμο: <https://www.protothema.gr/stories/article/791355/anatoliki-romulia-i-viaii-prosartisi-tis-apo-ti-voulgaria-1885-kai-i-arhi-tou-xerizomou-ton-ellinon/>.

IV. Κρυπτόλεξο

Προσφορά Προσφύγων στην Ελλάδα. Ενεργός σύνδεσμος ηλεκτρονικού παιχνιδιού ιδέας και υλοποίησης της εισηγήτριας, Βασιλικής Κουκούμη: <https://wordwall.net/el/resource/16099767/%cf%80%cf%81%ce%bf%cf%83%cf%86%ce%bf%cf%81%ce%ac-%cf%80%cf%81%ce%bf%cf%83%cf%86%cf%8d%ce%b3%cf%89%ce%bd-%cf%83%cf%84%ce%b7%ce%bd-%ce%b5%ce%bb%ce%bb%ce%ac%ce%b4%ce%b1>.

1η Εικόνα.

Χάρτης Ανατολικής Ρωμυλίας, στον οποίο είναι ευδιάκριτες οι περιοχές Αδριανούπολη, Κάραγατς και Κουμ Τσιφλίκ, που είναι σταθμοί στο ταξίδι των προσφύγων της Νέας Ορεστιάδας. Η εικόνα ανακτήθηκε στις 07/05/2021. Πηγή: Μ. Στούκας, «Ανατολική Ρωμυλία: Η βίαη προσάρτησή της από τη Βουλγαρία (1885) και η αρχή του ξεριζωμού των Ελλήνων», *Εφημερίδα Πρώτο Θέμα*, <https://www.protothema.gr/stories/article/791355/anatoliki-romulia-i-viaii-prosartisi-tis-apo-ti-voulgaria-1885-kai-i-arhi-tou-xerizomou-ton-ellinon/>.

2η Εικόνα.

Στιγμιότυπο από την ανέγερση της Νέας Ορεστιάδας και συγκεκριμένα από την Οδό Ερμού το 1923. Η φωτογραφία προέρχεται από πλήθος εικόνων στις οποίες αποτυπώνεται η προσπάθεια των προσφύγων να φτιάξουν μια πόλη από την αρχή. Η εικόνα ανακτήθηκε στις 07/05/2021. Πηγή: Ορεστιάδα, η πόλη που δημιουργήθηκε αποκλειστικά από πρόσφυγες το 1923 [εικόνες] στο iefimerida.gr, <https://www.iefimerida.gr/news/367743/orestiada-i-poli-poy-dimioyrgithike-apokleistika-apo-prosfyges-1923-eikones>.

3η Εικόνα.

Σκηνές και τα πρώτα πλινθόκτιστα σπίτια στη Νέα Ορεστιάδα τον Σεπτέμβριο του 1923. Η εικόνα επιλέχτηκε από πλήθος φωτογραφιών με σκοπό να αποτυπωθεί η σταδιακή ανάπτυξη και εξέλιξη της Νέας Ορεστιάδας. Η εικόνα ανακτήθηκε στις 07/05/2021. Πηγή: Αντριάνου: Νέα Ορεστιάδα Ιστορία - Nea Orestiada History (adrianou125.blogspot.com).

4η Εικόνα.

Η πρώτη εγερθείσα οικία στη Νέα Ορεστιάδα στο τέλος του 1923 ήταν η οικία του Δημητρίου Χαμπαρίδη. Η εικόνα επιλέχτηκε από πλήθος φωτογραφιών με σκοπό να γίνει αντιληπτή η σταδιακή ανάπτυξη και εξέλιξη της Νέας Ορεστιάδας από τους μαθητές που θα ασχοληθούν με τη δραστηριότητα. Από τα πλινθόκτιστα σπίτια της προηγούμενης εικόνας γίνεται πέρασμα στην πρώτη κατοικία, μια πρόοδος που σημειώθηκε την ίδια χρονιά, το 1923. Η εικόνα ανακτήθηκε στις 07/05/2021. Πηγή: Αντριάνου: Νέα Ορεστιάδα Ιστορία - Nea Orestiada History (adrianou125.blogspot.com).

5η Εικόνα.

Η Νέα Ορεστιάδα το έτος 1924. Η οδός Κωνσταντινουπόλεως στο ύψος της κεντρικής πλατείας. Η εξέλιξη συνεχίζεται και οι πρόσφυγες αρχίζουν να δημιουργούν μια οργανωμένη πόλη. Μετά από την κατασκευή των πρώτων κατοικιών δημιουργούνται δρόμοι και πλατείες. Η εικόνα ανακτήθηκε στις 07/05/2021. Πηγή: Αντριάνου: Νέα Ορεστιάδα Ιστορία - Nea Orestiada History (adrianou125.blogspot.com).

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ: ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΕΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΕ ΛΥΚΕΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

Ευδοκία Σταφίδα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ένα από τα ερωτήματα που θέτουν συχνά οι μαθητές στον καθηγητή τους των μαθηματικών είναι το «γιατί Μαθηματικά;». Μέσα από την ανάγκη που δημιουργείται προς απάντηση αυτού του «γιατί» γεννήθηκε η ιδέα της υλοποίησης ενός πολιτιστικού προγράμματος που θα αναδείξει την αξία και την «ομορφιά» των μαθηματικών, όχι μέσα από την πρακτική τους εφαρμογή, αλλά μέσα από την σχέση τους με την τέχνη και συγκεκριμένα τη μουσική. Έτσι τη σχολική χρονιά 2010-11 εγκρίθηκε σε Λύκειο της Νέας Ορεστιάδας το πρόγραμμα με θέμα «Τα μαθηματικά ως θεμέλιος λίθος και πηγή έμπνευσης στη μουσική» από την υπεύθυνο πολιτιστικών προγραμμάτων, με συντονίστρια καθηγήτρια την Ευδοκία Σταφίδα. Πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις: α) την θεωρητική, ερευνητική και β) την πρακτική (μέσα από κατασκευές και εκτελέσεις ειδικών μουσικών έργων), την ενεργητική με την παρουσίαση των αποτελεσμάτων του προγράμματος στη σχολική κοινότητα και στην τοπική κοινωνία.

Λέξεις κλειδιά: Μαθηματικά, ήχος, μουσική κλίμακα, μονόχορδο, Πυθαγόρας, μαθηματικοί μουσικοσυνθέτες

Σχεδιασμός και υλοποίηση του προγράμματος

Η μουσική είναι τέχνη και επιστήμη. Ως τέχνη εκφράζει συναισθήματα και ψυχικές καταστάσεις. Ως επιστήμη καθορίζει το ύψος των ήχων, τη διάρκεια και τη σχέση μεταξύ τους. Αλήθεια πώς συνδέονται όλα αυτά; Πού βρίσκονται τα αληθινά μαθηματικά; Πού βρίσκονται ουσιαστικά; Δηλαδή με τρόπο που να φτάνει στην ψυχή του μέσου ανθρώπου, του μη μαθηματικού. Αυτά τα μαθηματικά, που τόσο πολύ ακούμε ότι επηρεάζουν τη ζωή, πού βρίσκονται μέσα της; Στους απλούς υπολογισμούς; Στην συμπλήρωση της φορολογικής δήλωσης; ...

Με βάση αυτά τα ερωτήματα έγινε μία προσπάθεια να ερευνηθεί η σχέση της τέχνης, και συγκεκριμένα της μουσικής και της μαθηματικής επιστήμης, έτσι ώστε οι μαθητές να κατανοήσουν την αξία της διαθεματικής και ολιστικής προσέγγισης της γνώσης και μέσα από τις αναζητήσεις τους να ξεφύγουν από το γνωσιοθεωρητικό μέρος των εκπαιδευτικών στόχων που υπάρχει σε ολόκληρο το σύστημα παροχής σχολικής παιδείας.

Οι στόχοι που τέθηκαν κατά το σχεδιασμό και υλοποίηση του προγράμματος ήταν οι ακόλουθοι:

- Η ευαισθητοποίηση των μαθητών προς τις τέχνες, η ψυχική τους καλλιέργεια και η ανάδειξη των λανθάνοντων καλλιτεχνικών τάσεων και διαθέσεων τους.
- Η αλλαγή στάσης και συμπεριφοράς απέναντι στη μαθηματική γνώση.
- Η ενδυνάμωση της κοινωνικής και συναισθηματικής νοημοσύνης τους.
- Η βελτίωση της αυτογνωσίας και της αυτοεκτίμησή τους, η καλλιέργεια της αυτενέργειας και των δεξιοτήτων τους, η ανάπτυξη του αισθήματος της ευθύνης, της κοινωνικότητας, του συνεργατικού πνεύματος μέσα στα πλαίσια της ομάδας, η δραστηριοποίησή τους στη βιωματική μάθηση, η ενεργοποίηση της φαντασία τους και η ανάπτυξη πρωτοβουλιών σε θέματα οργάνωσης.

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα αποτελεί συνδυασμό της εκπαιδευτικής έρευνας με την εκπαιδευτική πράξη και για την υλοποίησή του, σε ένα μεγάλο βαθμό, χρησιμοποιήθηκε το σχέδιο δράσης ή σχέδιο εργασίας (μέθοδος project), μια σύνθετη, αλλά ευέλικτη και ανοιχτή διεργασία βιωματικής μάθησης. Συμπληρωματικά της μεθόδου project χρησιμοποιήθηκαν διδακτικές και μαθησιακές πρακτικές που ανταποκρίνονταν στις αρχές και τα ζητούμενα της ανακαλυπτικής-διερευνητικής θεώρησης της μάθησης, της ομαδοσυνεργατικής και διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης και της εμπλουτισμένης διδασκαλίας και που, τελικά, οδήγησαν στην αβίαστη και ευχάριστη ενασχόληση των μαθητών με το πρόγραμμα.

Κατά την υλοποίηση του προγράμματος οι μαθητές διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην όλη διαδικασία, ενώ ο εκπαιδευτικός, δίνοντας βαρύτητα στην πρωτοβουλία, στην αυτενέργεια και τη συνεργασία μεταξύ τους και λειτουργώντας συμβουλευτικά, καθοδηγητικά, εμπνευστικά, ήταν ο εντοπιστής, ο σκηνοθέτης του προγράμματος. Το πρόγραμμα προώθησε τη μάθηση μέσα από τη δράση και ενσωματώθηκαν σε αυτό οι δυνατότητες του διαδικτύου και των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ) ως υποστηρικτικό υλικό.

Οι συναντήσεις των ομάδων ορίστηκαν να γίνονται τις ημέρες Δευτέρα – Πέμπτη την 8η ώρα (14.15') δίωρης διάρκειας, στην αίθουσα φυσικής-χημείας. Η 1η συνάντηση έγινε στις 11-10-2010. Οι μαθητές χωρίστηκαν σε 8 ομάδες που περιελάμβαναν από 2 έως 5 άτομα. Κάθε ομάδα έλαβε: 1) καρτελάκια χρώματος (κάθε ομάδα το δικό της χρώμα) με τα ονόματα και το υπόθεμα με το οποίο θα ασχοληθούν οι μαθητές, και 2) ένα φάκελο με οδηγίες και βοηθητικό υλικό.

ΟΜΑΔΕΣ	ΘΕΜΑ
1η	Ακουστική – μουσικοί ήχοι
2η	Θεωρία και στοιχεία της σύγχρονης μουσικής
3η	Η μουσική του Πυθαγόρα
4η	Κατασκευή του μονόχορδου του Πυθαγόρα
5η	Αλεατορική μουσική (του τυχαίου)
6η	Χρυσή τομή – ακολουθία Fibonacci-Lateralus (τραγουδί)
7η	Σύγχρονοι συνθέτες (20ος αιώνας) – Γ. Ξενάκης
8η	Γραμματεία – δημοσιογραφική ομάδα

Κατά την διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος οι μαθητές διατηρούσαν πρακτικό συνεδριάσεων καθώς και λεύκωμα στο οποίο υπάρχουν φωτογραφίες και συνεντεύξεις από τους συμμετέχοντες καθώς και καταγεγραμμένες εντυπώσεις και σχόλια των καλεσμένων. Η τελευταία παρουσίαση έχει εγγραφεί σε video. Οι παρουσιάσεις γίνονταν στο χώρο του σχολείου με προβολέα διαφανειών, πίνακα, προτζέκτορα προβολών από Η/Υ, καθώς και μουσικά όργανα: όπως το αρμόνιο και το μονόχορδο που κατασκευάστηκε.

Εκτός από τις συναντήσεις μέσα στην εβδομάδα, στις οποίες δίνονταν οδηγίες και διευκρινήσεις για τη υλοποίηση του θέματος στις ομάδες, αυτές ανέλαβαν και τις αντίστοιχες παρουσιάσεις:

1η παρουσίαση: Δευτέρα:13-12-2010, ώρα: 2:30 μ.μ. Θέμα: Στοιχεία από την Φυσική: Ακουστική. Πώς παράγεται ο ήχος που ακούμε; Μουσικός ήχος.

2η παρουσίαση: Δευτέρα: 20-12-2010, ώρα: 2:30μ.μ. Θέμα: Η μουσική του Πυθαγόρα.

3η παρουσίαση: Τρίτη: 15-02-2011, ώρα: 2:30 μ.μ. Θέμα: Δημιουργία, με βάση τα μαθηματικά, διαφόρων μουσικών κλιμάκων ανά εποχές. Στοιχεία της σύγχρονης μουσικής.

4η παρουσίαση: Τετάρτη: 13-04-2011, ώρα: 2:30 μ.μ. Θέμα: Η εξέλιξη της μουσικής και η σύνθεση κατασκευή μουσικού έργου μέσω των Μαθηματικών.

5η παρουσίαση (τελική): Δευτέρα: 09-05-2011, ώρα: 12:45 μ.μ. Θέμα: τα μαθηματικά ως θεμέλιος λίθος και πηγή έμπνευσης στη μουσική.

Το πρόγραμμα ξεκίνησε με έρευνα στην έντυπη βιβλιογραφία και στο διαδίκτυο για τη συγκέντρωση πληροφοριακού και φωτογραφικού υλικού και συνεχίστηκε με αναζήτηση και προβολή στο διαδίκτυο βίντεο τραγουδιών σχετικών με τα μαθηματικά όπως του “Lateralus” του Metal band συγκρότηματος Tool και του μουσικού κομματιού με πιάνο και κρουστά από το έργο «Πολύτροπα» του Γιάννη Ξενάκη. Κάθε φορά που κάποια ομάδα τελείωνε την έρευνά της την παρουσίαζε στα υπόλοιπα μέλη του προγράμματος.

Αρχικά δίνονται μερικά στοιχεία από τον τομέα της Φυσικής, την Ακουστική. Η παραγωγή του ήχου που ακούμε, και συγκεκριμένα του μουσικού ήχου, έχει άμεση σχέση με τη χρήση ημιτονοειδών συναρτήσεων που περιγράφουν τις αρμονικές ταλαντώσεις. Στη συνέχεια ακολουθείται μια ιστορική διαδρομή της σχέσης των μαθηματικών και της μουσικής ανά τους αιώνες. Από τους θεωρητικούς που ασχολήθηκαν με αυτή τη σχέση, πρώτος ο Πυθαγόρας (6ος π.χ αιώνας) συστηματοποίησε και ερεύνησε με το μονόχορδο τα ακουστικά φαινόμενα. Για τους Πυθαγόρειους, η άμεση και ακριβής σχέση μαθηματικών, μουσικής και ευχάριστου ψυχικού συναισθήματος, αποτελούσε τη μέγιστη απόδειξη ότι η

αλήθεια, στο ύψιστο επίπεδό της, εκφράζεται με μαθηματικές σχέσεις (Ferguson 2009). Η εμμονή των Πυθαγορείων στους ρητούς και στους πρώτους αριθμούς (Sautoy 2005) ήταν εκείνη που περιόρισε τους ορίζοντες τους και τους οδήγησε στο συμπέρασμα ότι ο κόσμος που μας περιβάλλει είναι δομημένος με βάση την τέλεια αρμονία των πάντων (Ταίηλορ 2000). Ωστόσο, στην εργασία αυτή γίνεται προσπάθεια να δειχθεί πως στις αρχές της αρμονίας των Πυθαγορείων βασίστηκε τόσο η βυζαντινή όσο και η ευρωπαϊκή μουσική μέχρι τη στιγμή που ο Μπαχ πρότεινε την υποδιαίρεση της οκτάβας σε δώδεκα ημιτόνια. Σ' αυτό το σημείο είναι σημαντικό να μελετάται η προσπάθεια της επίλυσης του προβλήματος της κατασκευής μουσικής κλίμακας αρχικά από τους Πυθαγόρειους έπειτα από τους βυζαντινούς (Ευθυμιάδης 1972) και, τέλος, από τους ευρωπαίους. Σ' αυτή την προσπάθεια τους βασίζονται σε καθαρά μαθηματικές θεωρίες. Τέλος, ερευνάται η εξέλιξη της μουσικής και η κατασκευή μουσικού έργου από τους συνθέτες του 20ου αιώνα μέσω των μαθηματικών.

Η δεύτερη φάση που είχε χαρακτήρα κατασκευαστικό, πρακτικό και βιωματικό πραγματοποιήθηκε στα εξής στάδια: 1) Κατασκευή απομίμησης του μονόχορδου του Πυθαγόρα, 2) εκτέλεση μουσικών ακουσμάτων με το μονόχορδο και το κλασσικό πιάνο, 3) παρουσίαση της εργασίας μας σε ραδιοφωνική εκπομπή της ΕΡΑ από μαθητές μας και 4) τελική παρουσίαση της ανοικτή στο ακροατήριο του σχολείου και της πόλης μας.

1. Κατασκευή του μονόχορδου

Η επινόησή του αποδίδεται στον αρχαίο έλληνα σοφό Πυθαγόρα (περίπου 580-500 π.χ.). Η κατασκευή του μονόχορδου πάνω στο οποίο εργάζονταν οι Πυθαγόρειοι με σύγχρονα και απλά μέσα μας πρόσφερε τη δυνατότητα να ερευνήσουμε τη σχέση του μήκους της χορδής με τον ήχο που αυτή παράγει. Επάνω στο μακρόστενο ορθογώνιο ξύλινο, από λεπτές σανίδες, κιβώτιο που αποτελεί το σώμα του μονόχορδου και έχει την ιδιότητα να ενισχύει τον ήχο, χαράχθηκε κλίμακα διαιρημένη σε 1080 χιλιοστά. Η χορδή (από κλασσική κιθάρα), που αποτελεί το κύριο μέρος του οργάνου, δέθηκε στο ένα άκρο του ηχείου, ανεγέρθηκε στις ακμές δύο κινητών υποστηρίγματα, και τεντώθηκε από το άλλο της άκρο με το κλειδί πάνω στη κλίμακα.

2. Εκτέλεση μουσικών ακουσμάτων με το μονόχορδο και το κλασσικό πιάνο

Για την πραγματοποίηση αυτής της καινοτόμου δράσης πολύτιμη ήταν η βοήθεια του συναδέλφου μαθηματικού και δασκάλου του πιάνου Βασίλη Χατζηπαναγιώτου. Μετά από πρόσκλησή του βρεθήκαμε στο Ωδείο «Θάμυρις» όπου και εξήγησε στους μαθητές τη σχέση της Ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας με τους λογαριθμικούς γνωστές ως συγκερασμός (Ταίηλορ 2000). Σε αυτό το σημείο έγινε η εκτέλεση του ίδιου μουσικού κομματιού με το μονόχορδο και με το πιάνο από την μαθήτριά και κάτοχο πτυχίου Αρμονίας Μιτσίσκα Μαριάννας για να ακούσουμε την διαφορετική χροιά που δίνουν οι δύο κλίμακες. Ενδιαφέρουσα είναι και η σημείωση του Βασίλη Χατζηπαναγιώτου στο βιβλίο εντυπώσεων που διατηρούσαμε κατά την διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος: «Αισθάνομαι ιδιαίτερα ενθουσιασμένος» που μου δόθηκε η ευκαιρία με τη συμμετοχή μου σε αυτή την καταπληκτική δουλειά των μαθητών να νιώσω και να διδάξω το «πάντρεμα» μεταξύ των δύο αγαπημένων μου αντικειμένων την μαθηματικών και της μουσικής».

3. Παρουσίαση της εργασίας μας σε ραδιοφωνική εκπομπή της ΕΡΑ

Η Ελληνική Ραδιοφωνία Νέας Ορεστιάδας συνεχίζοντας την παροχή ποιοτικής ψυχαγωγίας μέσω της ανάδειξης του πολιτισμού και της δημιουργικότητας της ελληνικής κοινωνίας και στα πλαίσια του ραδιοφωνικού προγράμματος: «Κάνε την εκπομπή σου», φιλοξένησε ομάδα μαθητών και την υπεύθυνη πολιτιστικού προγράμματος του 1ου ΓΕΛ καθηγήτρια Ευδοκία Σταφίδα για να παρουσιάσουν την εκπομπή με θέμα «Τα Μαθηματικά ως θεμέλιος λίθος και πηγή έμπνευσης στη Μουσική». Η μετάδοση πραγματοποιήθηκε το Σάββατο 10 Σεπτεμβρίου του 2011 στα FM 101, FM 103,5 και AM10,80.

«Η παρουσίαση αυτή από τους μαθητές Γκουντουλάκη Βασιλεία και Γεωργόπουλο Κώστα, οι οποίοι αποδείχθηκαν και άριστοι εκφωνητές, ενός πρωτότυπου και ενδιαφέροντος μουσικοεπιστημονικού θέματος μπορεί να μετεξελιχθεί για αυτούς, σε πραγματική ευκαιρία αγωγής για τα οπτικοακουστικά μέσα και τη χρήση της τεχνολογίας» οι εντυπώσεις που διατύπωσε ο Προϊστάμενος του Περιφερειακού Σταθμού Ορεστιάδας Σκερλίδης Γιάννης.

4. Η τελική παρουσίαση της ανοικτής στο ακροατήριο του σχολείου και της πόλης μας (Δευτέρα 9-5-2011, ώρα 12:45)

Στα πλαίσια του ανοίγματος του σχολείου στην τοπική κοινωνία καθώς και της βεβαίωσης ότι τα αποτελέσματα αυτής της εργασίας από ομάδα μαθητών αποτελούν πλούτο για το σύνολο των παιδιών, έγινε

η τελική παρουσίαση του συνόλου της εργασίας. Παρόντες ήταν μαθητές του σχολείου μας καθώς και ο προϊστάμενος του γραφείου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης Βασίλης Παραπαγγίδης, η σχολική σύμβουλος των φιλολόγων Ασημένια Καλογεράκη και εκπαιδευτικοί.

Στο βιβλίο εντυπώσεων η Ασημένια Καλογεράκη σημειώνει «Ένα υπέροχο ταξίδι μέσα στις χώρες της μουσικής και της επιστήμης. Ευχαριστούμε πολύ την κ. Σταφίδα και την ομάδα των μαθητών της γι' αυτή την εμπειρία που μας προσέφεραν».

Μια απόπειρα αποτίμησης

Μετά από την ολοκλήρωση του ερευνητικού μέρους και της υλοποίησης των προγραμματισμένων δράσεων, ακολούθησε συζήτηση με την ομάδα για το αποτέλεσμα του προγράμματος. Εκφράστηκαν διάφορες απόψεις, ανταλλάχθηκαν εμπειρίες, έγινε κριτική και εξαγωγή συμπερασμάτων για το πρόγραμμα στο σύνολό του.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία εντοπίστηκαν προβλήματα και δυσκολίες και παρουσιάστηκαν τα κατάλληλα μέτρα που πάρθηκαν για την αντιμετώπισή τους. Ένα από τα βασικά εμπόδια που εμφανίστηκαν ήταν το ότι η ποικιλία και ο μεγάλος αριθμός των ιδεών για το ποιά θα είναι η επόμενη δράση καθώς και η οργάνωσή των δράσεων αυτών απαιτούσε πολλές φορές περισσότερο χρόνο από το προβλεπόμενο δίωρο ακόμη και απογεύματα. Γι' αυτό δόθηκε στους μαθητές το ελεύθερο της επιλογής της συμμετοχής τους στις εκτός χρόνου δραστηριότητες. Επίσης, η κατασκευή ενός ξύλινου οργάνου, όπως είναι το μονόχορδο του Πυθαγόρα, το οποίο θα λειτουργεί δίνοντας χροιά και μουσικό ήχο απαιτούσε εξειδικευμένες γνώσεις. Απευθυνθήκαμε λοιπόν στο Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων του σχολείου και βρέθηκε ένα μέλος του που ήταν ξυλουργός με γνώσεις κλασσικής κιθάρας ο οποίος προθυμοποιήθηκε να συνεργαστεί και να βοηθήσει τα παιδιά σε αυτή την κατασκευή. Παρόμοια έχοντας εντοπίσει την δυσκολία που αντιμετώπιζαν τα παιδιά στην κατανόηση των εννοιών που αφορούσαν την παραγωγή και την ανάλυση στοιχείων του ήχου καθώς και των μαθηματικών θεωριών πάνω στις οποίες βασίστηκαν οι μουσικές κλίμακες, αποφασίστηκε να γίνουν σχετικές παρουσιάσεις από καθηγητές κατάλληλων ειδικοτήτων. Μετά από παρότρυνση μίας μαθήτριας επικοινωνήσαμε και ζητήσαμε την συνεργασία ενός μαθηματικού και δασκάλου μουσικής καθώς και του καθηγητή της φυσικής του σχολείου μας οι οποίοι ανέλυσαν και αποσαφήνισαν τα δύσκολα αυτά σημεία της εργασίας.

Εντέλει, βέβαια, και μέσα από τις δυσκολίες, συνειδητοποιήθηκε από όλους ότι η συγκρότηση και λειτουργία μιας ομάδας με σαφείς ρόλους, υποχρεώσεις, ευθύνες αλλά και με χιούμορ και καλό συναισθηματικό κλίμα ήταν αυτή που έδωσε την ευκαιρία για τα όποια θετικά αποτελέσματα. Μέσα από αυτή τη διαδικασία έμαθαν να δουλεύουν ομαδικά, να ακούν και να σέβονται την άποψη των συμμαθητών τους. Τους δόθηκε η δυνατότητα να «ξετυλίξουν» τις ικανότητές και τις κλίσεις τους. Η χρήση ποικίλων υλικών και μέσων διδασκαλίας προσέλκυσε το ενδιαφέρον τους και συνέβαλε σε πολύ μεγάλο βαθμό στην κατανόηση του θέματος. Ήρθαν σε μεγαλύτερη επαφή με τους καθηγητές τους οι οποίοι δεν αποτελούν πλέον γι' αυτούς μόνο πηγή γνώσης και οι ίδιοι δεν είναι αποκλειστικά δέκτες πληροφοριών, αλλά συμμετέχουν ενεργά στη λήψη αποφάσεων. Ο καταμερισμός ρόλων, όπως, για παράδειγμα, ο χειρισμός του Η/Υ, η επεξεργασία μουσικών κομματιών και βίντεο, η ετοιμασία των μέσων προβολής στις παρουσιάσεις, και άλλων, έδωσε κίνητρα συμμετοχής σε μαθητές με ελάχιστο μέχρι τότε ενδιαφέρον για την εξέλιξη της υλοποίησης του προγράμματος. Μάλιστα ένας μαθητής δήλωσε ότι, με τη συμμετοχή του ως εκφωνητής στην παρουσίαση του πολιτιστικού προγράμματος σε ραδιοφωνική εκπομπή παγκόσμιας εμβέλειας, ένιωσε ότι αποτελεί και ενεργεί ως πολίτης της χώρας του αλλά και όλου του κόσμου. Ο τίτλος της εργασίας και το είδος της μουσικής που αυτή πραγματευόταν ενθουσίασαν τους μαθητές και τους κίνησε το ενδιαφέρον για να ασχοληθούν με ένα τόσο «φευγάτο» θέμα, όπως χαρακτηριστικά σημείωσε ένας μαθητής. Τέλος, θετικά λειτούργησε και η συμμετοχή του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων καθώς γνωστοποιήθηκε στο σχολείο και ένας ακόμη λόγος ύπαρξης του, διαφορετικού από αυτόν της απλής οικονομικής ενίσχυσης. Από τις συζητήσεις που έγιναν μεταξύ των μαθητών αλλά και των μαθητών με τον εκπαιδευτικό-συντονιστή, εντοπίστηκαν και αρνητικά σημεία αυτής της προσπάθειας όπως, για παράδειγμα, ήταν οι αρχικές παρουσιάσεις του θεωρητικού μέρους της εργασίας που αποδείχθηκαν βαρετές και κουραστικές για ένα μεγάλο μέρος των παιδιών. Επίσης, τέτοιου είδους θέματα απαιτούν πολλές γνώσεις πάνω σε διαφορετικά αντικείμενα και συγκεκριμένα της φυσικής, των μαθηματικών και της μουσικής που δεν κατείχαν όλοι οι μαθητές, με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται αρκετά στην κατανόηση και την διαδικασία της έρευνας του θέματος. Τέλος, η ευθύνη υλοποίησης από έναν καθηγητή ενός τέτοιου ευρέως φάσματος θέματος αποδείχθηκε εξαντλητικό. Η διαθεματική και διεπιστημονική

προσέγγιση, η ανάπτυξη περισσότερων ιδεών και η ελάφρυνση του φόρτου εργασίας επιτυγχάνεται όταν συμμετέχουν περισσότεροι και διαφορετικών ειδικοτήτων εκπαιδευτικοί.

Στην τελική παρουσίαση της εργασίας κάποιοι εκπαιδευτικοί διατύπωσαν τις επιφυλάξεις τους για το κατά πόσο όλη αυτή η διαδικασία ήταν απλή και εύκολη για τους μαθητές: «μήπως το εγχείρημα αυτό ήταν αρκετά δύσκολο για τους μαθητές εφόσον η πλειοψηφία αυτών δεν γνώριζαν μουσική και αρκετοί δεν κατανοούσαν τις πολύπλοκες μαθηματικές έννοιες που συνάντησαν κατά την διάρκεια τις έρευνας;» Ένας μαθητής από την ομάδα της παρουσίασης ανέφερε ότι η έρευνα βασίστηκε κυρίως στα κλάσματα και στις αναλογίες, στους λογαρίθμους και στην ακολουθία Fibonacci, έννοιες τις οποίες είχαν ήδη διδαχθεί και τους ήταν γνώριμες. Σε σημεία όπου χρειαζόταν περισσότερη ανάλυση δόθηκαν διευκρινήσεις από καθηγητές των οποίων η βοήθεια αποδείχθηκε πολύτιμη. Συμπληρωματικά, η συντονίστρια καθηγήτρια του προγράμματος υπογράμμισε ότι οι μαθηματικές σχέσεις και συμμετρίες χρησιμοποιούνται για να καθορίσουν τη μουσική δομή. Η μουσική είναι ποιοτικό φαινόμενο όπως η αίσθηση του ωραίου στον Παρθενώνα. Μπορείς να εξηγήσεις τα μαθηματικά τους. Δεν χρειάζεται όμως να ξέρεις να χτίζεις τον Παρθενώνα ή να γράφεις και να παίζεις μουσική.

Συμπεράσματα

Τελικά μέσα από αυτό το πρόγραμμα, οι μαθητές ασχολήθηκαν με δράσεις που «ξέφευγαν» από τα στενά όρια των σχολικών μαθημάτων και τους έδωσαν τη δυνατότητα να αυτενεργήσουν, να δραστηριοποιηθούν, να εκφραστούν ελεύθερα, να δημιουργήσουν, να διασκεδάσουν, χωρίς όμως η ενασχόλησή τους αυτή να συνδέεται με την αξιολόγηση τους με βαθμολογική κλίμακα. Μέσα από την έρευνα που έκαναν για την σχέση των μαθηματικών με τη μουσική είναι σε θέση να δώσουν απάντηση για την αξία της γνώσης και της μάθησης. Η σύγκριση των μαθηματικών με την μουσική απευθύνεται σε όλους αυτούς που αισθάνονται σύγχυση, αμηχανία ή βαριεστημάρα απέναντι στα μαθηματικά. Οι περισσότεροι συνθέτες κατανοούν τις περίπλοκες δομές που βρίσκονται στο υπόβαθρο των έργων τους. Ωστόσο δεν υπάρχει ανάγκη να τις κατανοούν και οι ακροατές. Αυτοί απολαμβάνουν την μουσική. Με τον ίδιο τρόπο μπορούμε όλοι όπως επιμένει ο Marcus du Sautoy (2005), να αναπτύξουμε «μαθηματικό αυτί». Ακόμα και αν δεν κατανοούμε την κάθε εξίσωση ή δεν μπορούμε να παρακολουθήσουμε το κάθε βήμα της απόδειξης, είμαστε σε θέση να εκτιμήσουμε την αυστηρότητα, την ομορφιά και την τελειότητα των μαθηματικών. Μπορούμε να «ακούσουμε» την μουσική τους (Sautoy 2005).

Βιβλιογραφία

- Γιάννης Ξενάκης (2011). Διαθέσιμο: https://el.wikipedia.org/wiki/Γιάννης_Ξενάκης
- Ευθυμιάδης, Α. (1972). Μαθήματα Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής. Β' Έκδοση. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παλίμψηστον.
- Ferguson, K. (2009). Η Μουσική του Πυθαγόρα. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Τραυλός.
- Η ακολουθία Fibonacci (2011). Διαθέσιμο: <http://goldennumber.net>
- Lateralus (song) (2010). Διαθέσιμο: [https://en.wikipedia.org/wiki/Lateralus_\(song\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Lateralus_(song))
- Μαθηματικά και μουσική (2010). Διαθέσιμο: <http://www.musicheaven.gr>
- Marcus, S. (2005). Η Μουσική των Πρώτων Αριθμών. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Τραυλός.
- Οι υπέροχοι και μυστήριοι αριθμοί Fibonacci (2010). Διαθέσιμο: <https://www.e-telescope.gr/science/science-misc/fibonacci-numbers>
- Ταίηλορ, Ν. (2000). Η Αρμονία των Πυθαγορείων. Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.

ΑΠΟΨΕΙΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΙΣΤΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

Φωτεινή Μπαντούδη και Δημήτριος Κεφάλας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να διερευνήσει συγκριτικά τις απόψεις για το περιβάλλον μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που ζουν στον αστικό και περιφερειακό ιστό του Δήμου Ορεστιάδας. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2020 και συμμετείχαν 25 μαθητές από ένα Γυμνάσιο εντός της πόλης της Νέας Ορεστιάδας και από ένα Γυμνάσιο εκτός της πόλης της Νέας Ορεστιάδας αντιστοίχως. Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι οι μαθητές του Γυμνασίου εκτός της πόλης της Νέας Ορεστιάδας εξέφρασαν σε μεγαλύτερο βαθμό ικανοποίηση για το φυσικό περιβάλλον της περιοχής τους και της αυλής του σχολείου τους και πέρασαν περισσότερο χρόνο στη φύση σε σχέση με τους μαθητές της Νέας Ορεστιάδας. Από την άλλη, οι μαθητές της πόλης συμμετείχαν κατά το παρελθόν σε μεγαλύτερο ποσοστό σε προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και παρουσιάζονται περισσότερο πρόθυμοι για τη μελλοντική συμμετοχή τους σε δράσεις περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος. Τέλος, σχετικά με την αξιοποίηση της παρόχθιας περιοχής του ποταμού Άρδα για τουριστικούς λόγους, οι μαθητές και των δύο περιοχών εκφράζουν θετική άποψη στην πλειοψηφία τους, με μεγαλύτερο όμως ποσοστό θετικών απαντήσεων από τους μαθητές του Γυμνασίου εκτός της πόλης. Κύριοι λόγοι για τη θετική στάση απέναντι σε αυτή την προοπτική είναι η τουριστική και οικολογική αναβάθμιση της περιοχής και η διασφάλιση της προστασίας της, καθώς και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και πηγών εσόδων για τους κατοίκους. Από την άλλη, αυτοί που διάκεινται αρνητικά εκφράζουν επιφυλάξεις σχετικά με τη ρύπανση του ποταμού από τους επισκέπτες και από τουριστικές και εμπορικές δραστηριότητες.

Λέξεις κλειδιά: Περιβαλλοντικές απόψεις, αστικοί πληθυσμοί, αγροτικοί πληθυσμοί, αειφόρος ανάπτυξη, Δήμος Ορεστιάδας

Εισαγωγή

Η σύγχρονη πραγματικότητα, όπως ορίζεται από το πλήθος των οικολογικών προβλημάτων και τις συνέπειες μιας παγκόσμιας υγειονομικής πανδημίας, δημιουργεί προβληματισμούς σχετικά με τη στάση του σύγχρονου ανθρώπου προς τη φύση και τη σχέση του με το περιβάλλον, φυσικό και δομημένο. Αξίες, στάσεις και πεποιθήσεις, οι οποίες διαμορφώνονται από ψυχολογικούς, κοινωνιολογικούς, οικονομικούς και τεχνολογικούς παράγοντες, επηρεάζουν τη σχέση του ατόμου με τη φύση και την ερμηνεία της σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο (Trobe & Acott 2000).

Σημείο έντονου προβληματισμού στη βιβλιογραφία αποτέλεσε η διερεύνηση των απόψεων των παιδιών για το περιβάλλον, η κατανόηση των παραγόντων διαμόρφωσής τους και η επίδρασή τους στην οπτική τους σχετικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Οι απόψεις, οι στάσεις, οι αξίες, η γνώση για το περιβάλλον και η συναισθηματική εμπλοκή δημιουργούν ένα σύνολο που ορίζεται ως «φιλο-περιβαλλοντική συνείδηση» (Kollmuss & Agyeman 2002). Η νέα επιστημονική προσέγγιση προτείνει οι ερευνητές να λαμβάνουν υπόψη τα δεδομένα κοινωνικά, ιστορικά, πολιτικά πλαίσια σε κάθε περίπτωση, και να εκτιμούν τις περιβαλλοντικές απόψεις ως μέρος της θεώρησης του παιδιού αναφορικά με τη σχέση ανθρώπου-φύσης (Bernstein & Szuster 2018).

Στην κατεύθυνση αυτή, μία από τις παραμέτρους που τέθηκαν προς διερεύνηση είναι ο τόπος διαμονής των παιδιών και κατά πόσο αυτός επηρεάζει τις απόψεις τους για το περιβάλλον, και με ποιον τρόπο. Για παράδειγμα, σύμφωνα με έρευνα των Shepardson et al. (2007), οι μαθητές που ζουν σε αστικές περιοχές αντιλαμβάνονται το περιβάλλον διαφορετικά από τους μαθητές στις αγροτικές περιοχές. Η πρώτη κατηγορία αντιλαμβάνεται το περιβάλλον ως ένα τοπίο «που διαμορφώνεται από τον άνθρωπο» ή «ένα

μολυσμένο μέρος», ενώ οι μαθητές που είναι εξοικειωμένοι με τα τοπία της υπαίθρου, ως μέρος «όπου ζουν ζώα και φυτά».

Επομένως, εκτιμάται ότι η αγροτική ή η αστική περιοχή ενδέχεται να έχει διαφορετική επιρροή στην οπτική για το περιβάλλον, την ευαισθητοποίηση και την εκδήλωση σχετικών συμπεριφορών, διαφοροποιήσεις οι οποίες μπορεί να οφείλονται στις τρέχουσες συνθήκες διαβίωσης του ατόμου ή στις συνθήκες κοινωνικοποίησης κατά την παιδική ηλικία στα μέρη αυτά (Huddart-Kennedy et al. 2009).

Έχει διατυπωθεί συχνά η άποψη ότι η διαμονή σε αγροτικές περιοχές, λόγω της συχνότερης επαφής με τη φύση, αποτελεί οδηγό για τη διαμόρφωση φιλο-περιβαλλοντικών απόψεων και συμπεριφορών, αλλά η θέση αυτή δεν έχει διερευνηθεί ικανοποιητικά (Duron-Ramos et al. 2020). Με άλλα λόγια, αναμένεται από τους μαθητές που ζουν στην ύπαιθρο να έχουν πιο ευνοϊκή στάση προς το περιβάλλον από αυτούς που ζουν σε αστικές περιοχές, επειδή ο ελεύθερος χρόνος τους συνεπάγεται μεγαλύτερη αλληλεπίδραση με τη φύση και οι οικογένειές τους βασίζονται συνήθως στα έσοδα από τη γη, είτε από καλλιέργειες είτε από την κτηνοτροφία (Bento-Silva et al. 2015).

Από την άλλη, μελέτες υποδεικνύουν τη θετική σχέση ανάμεσα στις φιλο-περιβαλλοντικές απόψεις και δράσεις και τη διαμονή σε αστικό περιβάλλον, καθώς οι κάτοικοι των πόλεων αντιλαμβάνονται και δηλώνουν την ανησυχία τους για τα περιβαλλοντικά προβλήματα σε μεγαλύτερο βαθμό και αναπτύσσουν περισσότερο θετικές στάσεις και συμπεριφορές υπέρ αυτού συγκριτικά με τους κατοίκους της υπαίθρου (Berenguer et al. 2005, Safford et al. 2012). Μία ερμηνεία που δόθηκε σχετικά είναι ότι, καθώς οι πράσινες περιοχές είναι πιο σπάνιες σε αστικά περιβάλλοντα, οι κάτοικοί τους εκτιμούν ιδιαίτερα τον ρόλο τους για τον ελεύθερο χρόνο τους και την ποιότητα ζωής τους εν γένει (Bento-Silva et al. 2015).

Στο μέσον των απόψεων αυτών, άλλες έρευνες υποστηρίζουν τις αυξανόμενες ομοιότητες μεταξύ αγροτικών και αστικών πληθυσμών, οι οποίες πιθανόν να οφείλονται σε παράγοντες μιας νέας πραγματικότητας, όπως (Bento-Silva et al. 2015): α) η μετανάστευση αστών κατοίκων με φιλο-περιβαλλοντικές αξίες σε αγροτικές κοινότητες, β) η απόκτηση πρόσβασης των αγροτικών κοινοτήτων σε περιβαλλοντικές υπηρεσίες, όπως οι εγκαταστάσεις ανακύκλωσης, γ) η μείωση της οικονομικής εξάρτησης των αγροτικών περιοχών από την εκμετάλλευση και επεξεργασία των φυσικών πόρων.

Η διερεύνηση των απόψεων των μαθητών για το περιβάλλον στο οποίο διαβιών, αποτελεί μία από τις συνισταμένες για την αποτελεσματική παιδαγωγική παρέμβαση, με στόχο την αναθεώρησή τους υπέρ του περιβάλλοντος και την αλλαγή σχετικών συμπεριφορών (Hewson 1981, Athman & Monroe 2000). Επομένως, είναι σημαντικό για τους εκπαιδευτικούς και τους υπεύθυνους σχεδιασμού Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης να λαμβάνουν υπόψη τους τα δεδομένα αυτά, προκειμένου να σχεδιάζουν στοχευμένες δράσεις με τις αποτελεσματικότερες μεθόδους και πρακτικές.

Η εργασία αυτή έχει σκοπό να αποτυπώσει συγκριτικά τις απόψεις για το περιβάλλον μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που ζουν στον αστικό και περιφερειακό ιστό του Δήμου Ορεστιάδας. Στόχοι της είναι να διατυπωθούν συμπεράσματα και προτάσεις για την παροχή αποτελεσματικότερης περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, τα οποία θα μπορούσαν να λάβουν υπόψη τους οι εμπλεκόμενοι εκπαιδευτικοί και οι υπεύθυνοι φορείς για τη χάραξη πολιτικής σε τοπικό και κεντρικό επίπεδο.

Μεθοδολογία και ταυτότητα της έρευνας

Η παρούσα έρευνα υλοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2020, και συμμετείχαν οι 25 μαθητές από Γυμνάσιο εκτός της πόλης της Νέας Ορεστιάδας και 25 μαθητές από Γυμνάσιο εντός της πόλης της Νέας Ορεστιάδας. Το σχολείο εκτός πόλης βρίσκεται σε απόσταση περίπου 20 χιλιομέτρων από την πόλη και δίπλα από τη νότια όχθη του ποταμού Άρδα, ενώ το δεύτερο σχολείο βρίσκεται στον κεντρικό ιστό της πόλης της Νέας Ορεστιάδας.

Το ερευνητικό εργαλείο που επιλέχθηκε για τη συλλογή των δεδομένων ήταν το ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού τύπου, πλην μίας ερώτησης ανοικτού τύπου, η οποία ζητούσε από τους μαθητές να δικαιολογήσουν σύντομα τη θετική ή αρνητική άποψή τους για την τουριστική αξιοποίηση του ποταμού Άρδα. Οι ερωτήσεις ως προς το περιεχόμενό τους κατατάσσονται σε τέσσερις κατηγορίες: 1) σχετικά με την επαφή των μαθητών με το φυσικό περιβάλλον, 2) τις απόψεις τους σχετικά με την ικανοποίηση που λαμβάνουν από το φυσικό περιβάλλον που διαβιών, 3) τη συμμετοχή τους σε δράσεις περιβαλλοντικού χαρακτήρα κατά το παρελθόν και την πρόθεσή τους για συμμετοχή στο μέλλον, 4) τις απόψεις τους για την τουριστική αξιοποίηση της παρόχθιας περιοχής του ποταμού Άρδα. Ακολούθησε συγκριτική ανάλυση των αποτελεσμάτων, η οποία παρουσιάζεται παρακάτω.

Αποτελέσματα – Συζήτηση

Σχετικά με τα κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία, παρατηρείται ότι η πλειοψηφία των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα από το Γυμνάσιο εκτός πόλης είναι αγόρια (76%) σε σχέση με τα κορίτσια (24%), ενώ ισχύει το αντίθετο για το Γυμνάσιο εντός πόλης, όπου ο αριθμός των κοριτσιών (64%) είναι μεγαλύτερος από τα αγόρια (36%) (Πίνακας 1).

Πίνακας 1. Εκατοστιαίες αναλογίες σχετικά με το φύλο των μαθητών

Αγόρια		Κορίτσια		Σύνολο	
Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης
36,0	76,0	24,0	64,0	100,0	100,0

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο των γονιών τους, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των γονιών και στις δύο περιοχές είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Πίνακας 2), ενώ οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Πανεπιστημίου ή ΤΕΙ) είναι πιο λίγοι, και βρίσκονται περίπου στα ίδια επίπεδα στην περιοχή που εδρεύει το Γυμνάσιο εκτός πόλης και στην περιοχή που εδρεύει το Γυμνάσιο εντός πόλης. Έρευνες επισημαίνουν ότι το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των γονιών είναι στοιχείο που τους οδηγεί στην πραγματοποίηση εκπαιδευτικών δράσεων με τα παιδιά τους για την ανάπτυξη θετικών στάσεων και αντιλήψεων για το περιβάλλον (Βασιλούδης 2010).

Πίνακας 2. Εκατοστιαίες αναλογίες σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας του μαθητή

	Πατέρας		Μητέρα	
	Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης
Απόφοιτος Δημοτικού	0	8,0	0	8,0
Απόφοιτος Γυμνασίου	8,0	4,0	0	0
Απόφοιτος Λυκείου	24,00	32,0	24,0	36,0
Απόφοιτος Τεχνικού/Επαγγελματικού Λυκείου	52,0	28,0	24,00	16,0
Απόφοιτος ΤΕΙ	4,0	20,0	40,0	24,0
Απόφοιτος ΑΕΙ	12,0	8,0	12,0	16,0
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0

Σχετικά με τα επαγγέλματά τους διαπιστώνεται ότι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους (40%) οι γονείς των μαθητών του Γυμνασίου εντός πόλης είναι δημόσιοι υπάλληλοι, ενώ οι γονείς των μαθητών του Γυμνασίου εκτός πόλης, σε μια κατά βάση γεωργική περιοχή, είναι κατά κύριο λόγο γεωργοί-κτηνοτρόφοι και δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι (20% ως προς κάθε επάγγελμα αντίστοιχα) (Πίνακας 3).

Πίνακας 3. Εκατοστιαίες αναλογίες σχετικά με το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας του μαθητή

	Πατέρας		Μητέρα	
	Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης
Δημόσιος Υπάλληλος	60,0	20,0	20,0	28,0
Ιδιωτικός Υπάλληλος	4,0	24,0	28,0	16,0
Ελεύθερος Επαγγελματίας	24,0	16,0	4,0	12,0
Οικιακά	0,0	0	28,0	12,0
Γεωργός-Κτηνοτρόφος	8,0	32,0	0	8,0
Άνεργος	0,0	4,0	20,0	24,0
Συνταξιούχος	4,0	4,0	0	0
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0

Στη συνέχεια, στην ερώτηση σχετικά με τον χρόνο που αφιέρωσαν συνολικά οι μαθητές για δραστηριότητες στην ύπαιθρο κατά τον προηγούμενο μήνα, διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές της πόλης είναι πιο αποστασιοποιημένοι από τη φύση και την επαφή με αυτή, αλλά όχι με την αναμενόμενη διαφορά από τους μαθητές της αγροτικής περιοχής. Διαπιστώνεται ότι το ποσοστό των μαθητών του Γυμνασίου εκτός πόλης που πέρασαν συνολικά περισσότερο από μία εβδομάδα στην ύπαιθρο είναι μεγαλύτερο (52%) από το αντίστοιχο ποσοστό των μαθητών του Γυμνασίου εντός πόλης (44%) (Πίνακας 4). Τα αποτελέσματα αυτά πιθανόν να σχετίζονται με το γεγονός ότι η σχολική μονάδα του Γυμνασίου εκτός πόλης βρίσκεται σε μια αγροτική περιοχή, κοντά στη φύση και δίπλα στον ποταμό Άρδα. Παρόλα αυτά, εκτιμάται ότι το ποσοστό αυτό για τους μαθητές του Γυμνασίου εκτός πόλης είναι σχετικά χαμηλό, αφού αφορά μόνο τους μισούς σχεδόν μαθητές ενός οικισμού που βρίσκεται σε αυτή τη γεωγραφική θέση και με τα ιδιαίτερα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά.

Τα ευρήματα των ερευνών στο πεδίο αυτό είναι συχνά αντικρουόμενα. Άλλες από αυτές αποδεικνύουν ότι η απώλεια των φυσικών εκτάσεων και η πυκνότητα του πληθυσμού στις πόλεις επιταχύνουν τη μείωση των εμπειριών στη φύση (Muslim et al. 2017), ενώ άλλες ότι τα παιδιά στις αστικές περιοχές αναπτύσσουν μεγαλύτερη σύνδεση με τη φύση και θετικότερες απόψεις για αυτή από τα παιδιά των αγροτικών περιοχών (Collado et al. 2015). Αποτελεί, παρόλα αυτά, γενικότερη διαπίστωση στις μέρες μας ότι οι ζωές των παιδιών έχουν μεταφερθεί σε μεγάλο βαθμό σε εσωτερικούς χώρους, καθώς ζουν απομακρυσμένα από την ελεύθερη εξερεύνηση του κοντινού φυσικού κόσμου που αποτελούσε στοιχείο της καθημερινότητας των παρελθόντων γενιών (Chawla 2020). Τα αποτελέσματα αυτά έχουν ιδιαίτερη σημασία, καθώς πλήθος ερευνών υποδεικνύουν τη σχέση ανάμεσα στη συμμετοχή σε υπαίθριες δραστηριότητες αφενός, και την ισχυρή σύνδεση με το φυσικό περιβάλλον και τη βελτίωση των περιβαλλοντικών απόψεων και στάσεων αφετέρου (Lloyd & Gray 2014, Κουθούρης κ.ά. 2015, Chawla 2020).

Πίνακας 4. Εκατοστιαίες αναλογίες των απαντήσεων για την ερώτηση «πόσο χρόνο αφιερώσατε για δραστηριότητες στην ύπαιθρο κατά τον προηγούμενο μήνα;»

Λιγότερο από μια εβδομάδα		Περισσότερο από μια εβδομάδα	
Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης
56,0	48,0	44,0	52,0

Σχετικά με την ικανοποίηση που εκφράζουν από το φυσικό περιβάλλον της περιοχής τους, διαπιστώνεται ότι οι μαθητές σε μεγάλο ποσοστό απαντούν θετικά, με τους μαθητές του Γυμνασίου εκτός πόλης να είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό ικανοποιημένοι (72%) σε σχέση με αυτούς από την πόλη (64%) (Πίνακας 5). Το αποτέλεσμα αυτό είναι δυνατόν να ερμηνευθεί από το γεγονός ότι ζουν σε μια περιοχή φυσικού κάλλους, με αναπτυγμένη χλωρίδα και πανίδα, σε αντίθεση με την πόλη, όπου ο αριθμός αστικών χώρων πρασίνου είναι σχετικά περιορισμένος.

Πίνακας 5. Εκατοστιαίες αναλογίες των απαντήσεων για την ερώτηση «είστε ικανοποιημένοι από το φυσικό περιβάλλον τη περιοχής σας;»

Ναι		Όχι		Δεν ξέρω/Δεν απαντώ	
Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης
64,0	72,0	35,0	28,0	1,0	0,0

Στην επόμενη ερώτηση, που αφορά την ικανοποίησή τους από το φυσικό περιβάλλον της αυλής του σχολείου τους, η οποία αποτελεί σημείο καθημερινής αναφοράς για αυτούς, παρατηρείται ότι οι μαθητές του Γυμνασίου εκτός πόλης απαντούν θετικά σε μεγαλύτερο ποσοστό (68%) από αυτούς της πόλης (52%) (Πίνακας 6). Η πολύ μεγάλη αυλή στο Γυμνάσιο εκτός πόλης με πλούσια βλάστηση (πράσινο, δέντρα, άνθη) αποτελεί πιθανόν την ερμηνεία για αυτό, ενώ η αυλή του Γυμνασίου εντός πόλης είναι φτιαγμένη κατά βάση από άσφαλτο, με ένα μικρό μέρος με δέντρα δίπλα στον εξωτερικό φράχτη. Σύμφωνα με έρευνες, η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος και η απουσία βλάστησης είναι συνήθη χαρακτηριστικά στις σχολικές αυλές, τα οποία υποβαθμίζουν την περιβαλλοντική συνείδηση και την παιδαγωγική διαδικασία για την καλλιέργεια αγάπης και σεβασμού για τη φύση (Πέτκου & Τσαντόπουλος 2016).

Πίνακας 6. Εκατοστιαίες αναλογίες των απαντήσεων για την ερώτηση
«είστε ικανοποιημένοι από την αυλή του σχολείου σας;»

Ναι		Όχι		Δεν ξέρω/Δεν απαντώ	
Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης
52,0	68,0	40,0	20,0	8,0	12,0

Στη συνέχεια, αναφορικά με τη συμμετοχή σε προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΠΕ), διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές της πόλης έχουν μεγαλύτερη εμπειρία από τους μαθητές του Γυμνασίου εκτός πόλης. Περίπου έξι με επτά στους δέκα μαθητές του Γυμνασίου εντός πόλης (64%) έχουν πάρει μέρος σε προγράμματα ΠΕ μέσα στο πλαίσιο του σχολείου, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους μαθητές του Γυμνασίου εκτός πόλης δεν φτάνει ούτε τους τρεις στους δέκα (28%) (Πίνακας 7).

Όπως διαπιστώθηκε από τα Βιβλία Πράξεων των δύο σχολείων, στο Γυμνάσιο εκτός πόλης μετά από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα απουσίας, τα προγράμματα ΠΕ επανήλθαν κατά το τελευταίο έτος, ενώ, αντίθετα, στο Γυμνάσιο εντός πόλης υπάρχει μια ισχυρή παράδοση ετών στην ΠΕ. Προβληματισμός, επίσης, δημιουργείται σχετικά με τη συχνότητα και τον βαθμό υλοποίησης αντίστοιχων προγραμμάτων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Και άλλες έρευνες έχουν εστιάσει στη μη ικανοποιητική εικόνα από την εφαρμογή της ΠΕ στα σχολεία της Ελλάδας, ως προς τον αριθμό, το περιεχόμενο και την αποτελεσματικότητα των σχετικών προγραμμάτων (Σκαναβή κ.ά. 2005), γεγονός που υπαγορεύει την επιτακτικότητα περαιτέρω διερεύνησης και αντιμετώπισης του θέματος από τους φορείς εκπαίδευσης σε τοπικό και κεντρικό επίπεδο.

Πίνακας 7. Εκατοστιαίες αναλογίες των απαντήσεων για την ερώτηση
«Έχετε συμμετάσχει στο παρελθόν σε προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης;»

Ναι		Όχι		Δεν ξέρω/Δεν απαντώ	
Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης
64,0	28,0	36,0	68,0	0,0	4,0

Στην ερώτηση σχετικά με την πρόθεσή τους να συμμετάσχουν στο μέλλον σε δράσεις περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος (ανακύκλωση, δένδροφύτευση, καθαρισμός περιοχών από σκουπίδια, κ.ά.), διαπιστώνεται ότι στη μεγάλη πλειοψηφία τους οι μαθητές και των δύο σχολείων είναι θετικοί. Παρατηρούμε όμως ότι οι μαθητές της πόλης υπερτερούν έναντι των μαθητών εκτός πόλης (Πίνακας 8), παρόλο που οι γονείς αυτών είναι σε μεγάλο ποσοστό αγρότες και θα ήταν αναμενόμενο να είναι περισσότεροι αυτοί που θέλουν να προστατέψουν το περιβάλλον της περιοχής τους.

Μία ερμηνεία θα μπορούσε να είναι ότι οι μαθητές του Γυμνασίου εντός πόλης, λόγω της προηγούμενης εμπειρίας τους στην ΠΕ, είναι πιο ευαισθητοποιημένοι και εξοικειωμένοι με τη συμμετοχή τους σε τέτοιες δράσεις. Σύμφωνα με τους Charman & Sharma (2002), μία από τις συνιστώσες που πλαισιώνουν την αξία της εκπαίδευσης για το περιβάλλον είναι το γεγονός ότι προωθεί την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, η οποία με τη σειρά της ενεργοποιεί τη βούληση για δράση. Επιπλέον, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι οι μαθητές γενικότερα είναι θετικοί για συμμετοχή σε δράσεις αυτού του τύπου, αρκεί να τους δίνεται η δυνατότητα από το σχολείο, ομάδες εθελοντών, περιβαλλοντικές οργανώσεις, την τοπική αυτοδιοίκηση, κ.ά.

Πίνακας 8. Εκατοστιαίες αναλογίες των απαντήσεων για την ερώτηση
«Έχετε την πρόθεση για συμμετοχή στο μέλλον σε δράσεις περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος;»

Ναι		Όχι		Δεν ξέρω/Δεν απαντώ	
Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης
84,0	76,0	4,0	16,0	12,0	8,0

Όσον αφορά την αξιοποίηση της παρόχθιας περιοχής του ποταμού Άρδα για τουριστικούς λόγους, διαπιστώνεται ότι ένας στους τέσσερις μαθητές δεν έχει διαμορφώσει άποψη (δεν ξέρω/δεν απαντώ) και παρουσιάζονται επιφυλακτικοί στην προοπτική αυτή. Πιο θετικοί είναι οι μαθητές του Γυμνασίου εκτός

πόλης, πιθανόν επειδή ο οικισμός που εδρεύει το σχολείο βρίσκεται στην παρόχθια περιοχή και επιθυμούν την ανάπτυξή της, ενώ οι μαθητές της πόλης οριακά υπερβαίνουν το 50% (Πίνακας 9). Σε έρευνα των Κόνσολα & Ματζάνου (2006), σε ερώτηση σχετικά με την τουριστική αξιοποίηση της Κουλάδας του Αίθωνα στη Ρόδο, διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές πριν την υλοποίηση ενός προγράμματος ΠΕ ήταν επιφυλακτικοί και αγνοούσαν την αιφροδική διάσταση για την αξιοποίηση της περιοχής προς όφελος των κατοίκων με βάση τις περιβαλλοντικές αρχές, θεωρώντας ασύμβατες τις δύο έννοιες.

Πίνακας 9. Εκατοστιαίες αναλογίες των απαντήσεων για την ερώτηση «Συμφωνείτε με την αξιοποίηση της παρόχθιας περιοχής του ποταμού Αρδα για τουριστικούς λόγους;»

Ναι		Όχι		Δεν ξέρω/Δεν απαντώ	
Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης	Εντός πόλης	Εκτός πόλης
52,0	60,0	24,0	12,0	24,0	28,0

Κατά την αιτιολόγηση της θέσης τους αναφορικά με το προηγούμενο ερώτημα, οι μαθητές που ήταν αρνητικοί εστίασαν αφενός στον κίνδυνο περιβαλλοντικής υποβάθμισης της περιοχής από τους τουρίστες και τις τουριστικές δραστηριότητες, και αφετέρου στην αναγκαιότητα, κατά τη γνώμη τους, «διατήρησης της φυσικής ομορφιάς, ανέγγιχτης από κάθε είδους ανθρώπινης παρέμβασης». Ενδεικτικές είναι οι απαντήσεις τους: «πολλοί επισκέπτες είναι απερίσκεπτοι, με αποτέλεσμα τη ρύπανση του οικοσυστήματος» ή «πρέπει να εκτιμάμε τα δώρα που μας έδωσε η φύση και να μην τα χρησιμοποιούμε για εμπορικούς σκοπούς». Είναι γεγονός πως γενικότερα, σύμφωνα με τους Ramdasa & Mohameda (2014), κυριαρχεί η ιδέα ότι η ακατάλληλη και ανεύθνη συμπεριφορά των τουριστών αποτελεί σημαντικό παράγοντα που επιφέρει επιβλαβείς επιπτώσεις στα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής, άποψη η οποία αποτυπώνεται και στις σκέψεις των μαθητών.

Από την άλλη, αυτοί που παρουσιάζονται θετικοί, εστιάζουν κυρίως α) στο οικονομικό όφελος που θα προκύψει τόσο για τους κατοίκους της περιοχής (επιπλέον έσοδα και νέες θέσεις εργασίας), όσο και για το Δήμο και την Περιφέρεια γενικότερα, και β) στην αιφροδική διάσταση της τουριστικής αξιοποίησης, με σεβασμό στο περιβάλλον και τη λήψη των απαραίτητων περιβαλλοντικών μέτρων, που θα οδηγήσει σε περαιτέρω ανάπτυξη, ανάδειξη και προστασία. Ενδεικτικές απαντήσεις αυτής της ομάδας μαθητών είναι: «θα ενισχυθεί οικονομικά η περιοχή και θα ανοίξουν νέες θέσεις εργασίας», «θα να είναι μια επιπλέον πηγή εσόδων για την Περιφέρεια και τον Δήμο», «το τουριστικό ενδιαφέρον μπορεί να προκαλέσει την προσοχή των αρμόδιων φορέων, ώστε η περιοχή να είναι πιο προστατευμένη», «συμφωνώ, μόνο με συνεχείς περιβαλλοντικούς ελέγχους και τη δημιουργία ενός Οικολογικού Πάρκου».

Διαπιστώνεται, δηλαδή, ότι πολλοί μαθητές συνειδητοποιούν την ανάγκη ισόρροπης ανάπτυξης των τριών πυλώνων περιβάλλον – κοινωνία – οικονομία, αλλά είναι λιγότεροι από αυτούς που βλέπουν κάθε προσπάθεια ανάπτυξης και αξιοποίησης ως απειλή για το βιοφυσικό περιβάλλον. Στην ίδια κατεύθυνση, έρευνες, όπως των Στεφανόπουλου & Δημοπούλου (2006), επεσήμαναν τη σπουδαιότητα κατανόησης από τους μαθητές των αλληλεπιδράσεων μεταξύ φύσης, πολιτισμού και οικονομικών συστημάτων, μέσα από προγράμματα ΠΕ που ενσωματώνουν τις αρχές της αιφροδικής ανάπτυξης.

Συμπεράσματα – Προτάσεις

Οι απόψεις των μαθητών για το περιβάλλον αποτελούν μία από τις συνιστώσες που οδηγούν στη διαμόρφωση της περιβαλλοντικής συνείδησης, διαμορφώνουν τους τρόπους με τους οποίους κατανοούν τα περιβαλλοντικά ζητήματα και, κατ' επέκταση, καθοδηγούν τις περιβαλλοντικές τους συμπεριφορές (Shepardson et al. 2007). Επομένως, είναι σημαντικό οι φορείς εξουσίας σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο να τις κατανοούν και να τις λαμβάνουν υπόψη τους για την αναπροσαρμογή των προγραμμάτων σπουδών σχετικά με το περιβάλλον, και οι εκπαιδευτικοί για τον αποτελεσματικό σχεδιασμό των προγραμμάτων ΠΕ.

Είναι αποδεκτό ότι οι απόψεις διαμορφώνονται από διάφορους παράγοντες που σχετίζονται με τις κοινωνικές, οικονομικές, ψυχολογικές, περιβαλλοντικές συνθήκες στις οποίες κατοικεί το άτομο. Στο πλαίσιο αυτό, η επίδραση του τόπου διαμονής αποτέλεσε αντικείμενο διερεύνησης στη σύγχρονη βιβλιογραφία. Παρόλο που θεωρήθηκαν αναμενόμενες οι θετικότερες απόψεις για το περιβάλλον των μαθητών που κατοικούν σε αγροτικές περιοχές σε σχέση με αυτούς των αστικών περιοχών, τα αποτελέσματα πολλών ερευνών δεν επιβεβαιώνουν την υπόθεση αυτή.

Από την επεξεργασία των στοιχείων της παρούσας έρευνας προκύπτει ότι οι απόψεις για το περιβάλλον που διατυπώνουν οι μαθητές της αγροτικής περιοχής είναι θετικότερες σε κάποια σημεία από αυτές των μαθητών του Γυμνασίου εντός πόλης, με μικρή όμως διαφορά. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής που αφορά την καθημερινότητα των παιδιών, η επίδραση της εκπαίδευσης γενικότερα και της ΠΕ ειδικότερα, η συχνή μετακίνηση στο αστικό κέντρο και το αντίστροφο, αποτελούν παράγοντες που έχουν μειώσει τη μεγάλη απόκλιση στις απόψεις των δύο ομάδων μαθητών, της πόλης και του αγροτικού οικισμού.

Διαπιστώθηκε ότι η επίδραση του επαγγέλματος των γονιών τους (π.χ. γονείς αγρότες) δεν ήταν ιδιαίτερα ισχυρή στη διαμόρφωση των περιβαλλοντικών απόψεών τους, σε αντίθεση με την επίδραση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, τα αποτελέσματα της οποίας είναι εμφανή στις απόψεις των μαθητών της πόλης υπέρ της πρόθεσης για συμμετοχή σε φιλο-περιβαλλοντικές δράσεις.

Επιπλέον, παρόλο που προκύπτει θετική συσχέτιση ανάμεσα στη διαβίωση στην αγροτική περιοχή και την επαφή με τη φύση, αυτό δεν ισχύει στον αναμενόμενο βαθμό δεδομένης της γεωγραφικής θέσης και των γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών του παρόχθιου οικισμού στον οποίο εδρεύει το Γυμνάσιο εκτός πόλης. Από την άλλη, τα χαρακτηριστικά αυτά σχετίζονται με το συμπέρασμα ότι οι μαθητές αυτοί αντλούν σε μεγαλύτερο βαθμό ικανοποίηση από το φυσικό περιβάλλον της περιοχής τους, αλλά και από την αυλή του σχολείου τους, η οποία υπερτερεί σε πράσινο και βλάστηση σε σχέση με το σχολείο της πόλης.

Τέλος, αναφορικά με την προοπτική της τουριστικής αξιοποίησης της παρόχθιας ζώνης, οι μαθητές που κατοικούν στην περιοχή είναι πιο θετικά διακείμενοι σε σχέση με αυτούς της πόλης, παρόλο που είναι μεγάλος ο αριθμός των μαθητών γενικότερα που δεν έχουν διαμορφώσει ξεκάθαρη άποψη για το θέμα.

Οι αρνητικές απαντήσεις εστιάζουν στην περιβαλλοντική υποβάθμιση και αναδεικνύουν μια στεία «φυσιολατρική» αντίληψη, ενώ οι θετικές στην οικονομική διάσταση (έσοδα και θέσεις εργασίας) και την ανάδειξη και προστασία της περιοχής. Από τις απαντήσεις τους προκύπτει η άγνοια σε μεγάλο βαθμό της αειφορικής ανάπτυξης με στόχο την ισόρροπη σχέση οικονομίας-φυσικού περιβάλλοντος-κοινωνίας, η οποία θα διασφαλίσει τη δυνατότητα για τουριστική αξιοποίηση με βάση τις περιβαλλοντικές αρχές και ταυτόχρονη βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών δεικτών της περιοχής.

Λαμβάνοντας υπόψη τα συμπεράσματα, προτείνεται η βαθύτερη διερεύνηση και κατανόηση των αντιλήψεων των μαθητών για το περιβάλλον από τους φορείς εκπαίδευσης, για την υπέρβαση πιθανών εμποδίων και στερεότυπων αντιλήψεων, προκειμένου να επιτευχθεί η κατάκτηση υψηλότερων επιπέδων περιβαλλοντικής παιδείας. Η ενίσχυση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με προγράμματα που αναδεικνύουν την αειφορία ως μοντέλο ανάπτυξης μπορεί να συμβάλει αποτελεσματικά στην κατεύθυνση αυτή.

Επιπλέον, είναι σημαντική η προώθηση της επαφής με τη φύση και τη γνωριμία σε βάθος με το τοπικό περιβάλλον με την υλοποίηση οργανωμένων δράσεων πεδίου στα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος, μέσα από την παιδαγωγική διάσταση της βιωματικής μάθησης. Σπουδαίο ρόλο, επίσης, για την καλλιέργεια της σύνδεσης και του σεβασμού προς το φυσικό περιβάλλον θα μπορούσε να διαδραματίσει ο ανασχεδιασμός της σχολικής αυλής και των ελεύθερων χώρων της πόλης με φυσικά στοιχεία και πράσινο.

Στην ίδια κατεύθυνση τέλος, προτείνεται η υλοποίηση οργανωμένων δράσεων περιβαλλοντικού χαρακτήρα (αναδάσωση, ανακύκλωση, κ.λπ.) από το σχολείο, ομάδες εθελοντών, περιβαλλοντικές οργανώσεις και την τοπική αυτοδιοίκηση σε τακτά χρονικά διαστήματα, προκειμένου να δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές για συμμετοχή, εξοικείωση με αυτές και καλλιέργεια φιλοπεριβαλλοντικής συνείδησης.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Κόνσολας, Ε., Ματζάνος, Δ. (2006). Στάσεις μαθητών απέναντι στο περιβάλλον: Project στην κοιλάδα του Αίθωνα. 2ο Συνέδριο Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Αθήνα, 15-17 Δεκεμβρίου 2006, σελ. 344-354.
- Κουθούρης, Χ, Ζαφειρούδη, Α., Δεμενίδου, Π. (2015). Υπαίθριες Κινητικές Δραστηριότητες και Περιβαλλοντική Υπευθυνότητα. Η περίπτωση Μαθητών Νομού Ξάνθης. Ελληνικό Περιοδικό Διοίκηση Αθλητισμού & Αναψυχής. Τόμ. 12, Τεύχ. 1, σελ. 51– 63.
- Πέτκου, Δ., Τσαντόπουλος, Γ. (2016). Εκπαιδευτικές δράσεις και σχολικός αύλειος χώρος. Σε: Μανωλάς, Ε., Γ. Τσαντόπουλος, Γ. (Επιμ), Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, 8ος Τόμος: Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία. Έκδοση Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, σελ. 241-251.

Σκαναβή, Κ., Πετρενίτη, Β., Γιαννοπούλου, Κ. (2005). Αφοσίωση των Εκπαιδευτικών στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Heleco '05, ΤΕΕ, Διεθνής Έκθεση και Συνέδριο για την Τεχνολογία Περιβάλλοντος. Αθήνα, 3-6 Φεβρουαρίου 2005.

Στεφανόπουλος, Ν., Δημοπούλου, Μ. (2006). Ιδέες και αντιλήψεις των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου για το Περιβάλλον και την Αειφορία. 2ο Συνέδριο Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Αθήνα, 15-17 Δεκεμβρίου 2006, σελ. 647-655.

II. Ξενόγλωσση

Athman, J., Monroe, M. (2000). Elements of Effective Environmental Education Programs. Retrieved in 01/02/2021 from: https://www.researchgate.net/publication/254389309_Elements_of_Effective_Environmental_Education_Programs

Bento-Silva, J. S., Andrade, W.M., Ramos, M.A., Nogueira Ferraz, E.M., Medeiros Souto, W., Albuquerque, U. P., Lima Araújo, E. (2015). Students' perception of urban and rural environmental protection areas in Pernambuco, Brazil. *Tropical Conservation Science*. Vol. 8, No. 3. pp. 813-827.

Berenguer, J., Corraliza, J.A., Martín, R. (2005). Rural-Urban Differences in Environmental Concern, Attitudes, and Actions. *European Journal of Psychological Assessment*. Vol. 21, No. 2, pp. 128–138

Bernstein, J., Szuster, B.W. (2018). The new environmental paradigm scale: Reassessing the operationalization of contemporary environmentalism. *The Journal of Environmental Education*. Vol. 50, No. 2, pp. 73-83.

Bento-Silva, J.S., Andrade, W.M., Ramos, M.A., Nogueira Ferraz, E.M., Souto, W.M.S., Albuquerque, U.P., Lima Araújo, E. (2015). Students' Perception of Urban and Rural Environmental Protection Areas in Pernambuco, Brazil. *Tropical Conservation Science*. Vol. 8, No. 3, pp. 813-827.

Chapman, D., Sharma, K. (2002). Environmental attitudes and behavior of primary and secondary students in Asian cities: An overview strategy for implementing an eco-schools programme. *The Environmentalist*. Vol. 21, pp. 265–272.

Chawla, L. (2020). Childhood nature connection and constructive hope: A review of research on connecting with nature and coping with environmental loss. *People and Nature*. Vol. 2, pp. 619–642.

Collado, S., Corraliza, J.A., Staats, H., Ruiz, M. (2015). Effect of frequency and mode of contact with nature on children's self-reported ecological behaviors. *Journal of Environmental Psychology*. Vol. 41, pp. 65-73.

Duron-Ramos, M.F., Collado, S., García-Vázquez, F.I., Bello-Echeverria, M. (2020). The Role of Urban/Rural Environments on Mexican Children's Connection to Nature and Pro-environmental Behavior. Retrieved in 15/12/2020 from: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.00514/full>

Hewson, P. (1981). A Conceptual Change Approach to Learning Science. *European Journal of Science Education*. Vol. 3, No. 4, pp. 383-396.

Huddart-Kennedy, E., Beckley, T., McFarlane, B., Nadeau, S. (2009). Rural-Urban Differences in Environmental Concern in Canada. *Rural Sociology*. Vol. 74, No. 3, pp. 309–329.

Kollmuss, A., Agyeman, J. (2002) Mind the Gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*. Vol. 8, No. 3, pp. 239-260.

La Trobe, H. L., Acott, T. G. (2000). A modified NEP/DSP environmental attitudes scale. *The Journal of Environmental Education*. Vol. 32, No. 1, pp. 12-20.

Lloyd, A., Gray, T. (2014). Place-based outdoor learning and environmental sustainability within Australian Primary Schools. *Journal of Sustainability Education*. Vol.1 (Sep), Retrieved in 2/1/2021 from: http://elmodules.cech.uc.edu/mcdonanl/mod%203%20output%20web/STEM%20Module%203%20Web%20-%20Storyline%20output/story_content/external_files/Place_Based%20Outdoor%20Learning%20and%20Environmental%20Sustainability.pdf

Muslim, H.F.M., Hosaka, T., Numata, S., Yahya, N.A. (2017). Nature-related experience during childhood in urban and rural areas: the case of Peninsular Malaysians. *Urban Studies Research*. Vol. 1. pp. 1-9.

Ramdasa, M., Mohameda, B. (2014). Impacts of tourism on environmental attributes, environmental literacy and willingness to pay: A conceptual and theoretical review. 5th Asia Euro Conference 2014. *Social and Behavioral Sciences*. Vol. 144, pp. 378 – 391.

Safford, T., Cutler, M., Henly, M., Norman, K., Evin, P. (2012). Urban-Rural Differences in Concern about the Environment and Jobs in the Puget Sound Region. Carsey Institute, Fact Sheet No.21, University of Hampshire. Retrieved in 18/12/2020 from: <https://scholars.unh.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1184&context=carsey>

Shepardson, D., Wee, B., Priddy, M., Harbor, J. (2007). Students' mental models of the environment. *Journal of Research in Science Teaching*. Vol. 44, No. 2, pp. 327–348.

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΕΝΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΔΗΛΑΤΟ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΣΕ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

Ανδρέας Παλεράς, Χρυσούλα Σαββοπούλου και Ιωάννης Ψημμένος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το ποδήλατο μέσα και έξω από την πόλη είναι ένα θέμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με πολυδιάστατο χαρακτήρα και ιδιαίτερα αγαπητό στους μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Οι βιωματικές δράσεις παράλληλα με την βιβλιογραφική προσέγγιση κεντρίζουν το ενδιαφέρον των μαθητών. Η ποικιλία των παιδαγωγικών προσεγγίσεων δίνει την ευκαιρία σε όλους τους μαθητές της ομάδας να εκφραστούν. Μέσα από διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα γίνεται η προσέγγιση του θέματος και παρέχονται ερεθίσματα για την ανάλυση των παραμέτρων που αφορούν το ποδήλατο ως μέσο μεταφοράς, άσκησης και διασκέδασης, η οικολογική διάσταση της χρήσης του ποδηλάτου και η γνωριμία με το ποδήλατο ως άθλημα. Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η παρουσίαση της εφαρμογής του προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που υλοποιήθηκε από ομάδα 29 μαθητών της Γ' τάξης ενός Γυμνασίου της Νέας Ορεστιάδας, κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2014-2015. Συνεργάστηκαν τρεις εκπαιδευτικοί και η διάρκεια του προγράμματος ήταν πέντε μήνες, από αρχές Δεκεμβρίου έως τέλος Απριλίου. Τα θετικά αποτελέσματα του συγκεκριμένου προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης ανέδειξαν την ανάγκη υλοποίησης τέτοιων δράσεων σε όλα τα σχολεία

Λέξεις κλειδιά: Ποδήλατο, εκπαίδευση, περιβάλλον

Εισαγωγή

Σήμερα, όσο ποτέ άλλοτε, απαιτούνται ριζικές αλλαγές στις σύγχρονες κοινωνίες. Αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τη σχέση άνθρωπος - κοινωνία - φύση, ώστε να επιλυθούν τα περιβαλλοντικά ζητήματα που βρίσκονται στη κορυφή της διεθνούς πολιτικής ατζέντας και να δρομολογηθεί η αειφόρος ανάπτυξη. Η έκθεση Brundtland, όρισε ως αειφόρο ανάπτυξη «αυτή που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να μειώνει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών ανθρώπων να ικανοποιήσουν τις δικές τους» (Φλογαΐτη 2009). Βασικός μοχλός των αλλαγών αυτών θεωρείται η περιβαλλοντική εκπαίδευση η οποία εξελίσσεται εξ' ορισμού σε μια «Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία - (ΕΠΑ)» (Φλογαΐτη 2007). Από τη θεσμοθέτηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, το 1970 (IUCN 1970), -μέχρι την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, το 2005 (UN 2005), στα διακηρυκτικά κείμενα που αφορούν την εκπαίδευση για το περιβάλλον, η έννοια του ενεργού πολίτη συνιστά κρίσιμη αρχή (Δημητρίου 2014). Το σύγχρονο σχολείο καλείται να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις σε παιδαγωγικό και κοινωνικό επίπεδο προκειμένου να συμβάλει στην καλλιέργεια ενεργών πολιτών (Δημητρίου 2005).

Η μεθοδολογική προσέγγιση που επιτρέπει την πληρέστερη κατανόηση των πολύπλοκων και σύνθετων ζητημάτων, τα οποία θέτει η αειφορία είναι η διεπιστημονικότητα. Μέσω αυτής, γνώσεις και προσεγγίσεις από διαφορετικές επιστημονικές περιοχές συγκροτούνται συστηματικά και τελικά συγκροτείται εκ νέου η κατακερματισμένη πραγματικότητα, στοιχείο που είναι απαραίτητο για τη διερεύνηση των ζητημάτων του περιβάλλοντος και της αειφορίας (Λιαράκου & Φλογαΐτη 2007).

Όσον αφορά τον όρο Αειφορία/Αειφόρος Ανάπτυξη, οι ποικίλες δυνατότητες επιλογών που προτείνονται αποδεικνύουν την πολυπλοκότητα του όρου, που δικαιολογημένα έχει αναδειχθεί σε ένα από τα αμφιλεγόμενα σύγχρονα ζητήματα (Bonnnett 2002, Μπαζίγου 2010). Είναι κατανοητό ότι δεν πρέπει να εκληφθεί ως μια δεδομένη έννοια που μπορεί να μεταδοθεί με προδιαγεγραμμένους τρόπους (Reid 2002). Είναι μια εξελικτική πορεία βελτίωσης της διαχείρισης των φυσικών και ανθρωπίνων συστημάτων μέσα από την καλύτερη κατανόηση και γνώση τους. Ένας από τους στόχους της σχολικής εκπαίδευσης σήμερα είναι οι μαθητές να γίνουν αυτόνομοι και ενεργοί πολίτες, έτοιμοι να αναλάβουν

δράσεις για την επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων, ικανοί να προσδιορίζουν το παρόν και να επαγρυπνούν για το μέλλον των επερχόμενων γενεών και έτσι ως ενεργοί πολίτες να συμβάλλουν στην αιφόρο ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος (Φλογαΐτη 2006, Φλογαΐτη 2007).

Η εφαρμογή προγραμμάτων Π.Ε. διαφέρει από άλλες μορφές εκπαίδευσης στη μέθοδό της, καθώς εφαρμόζονται συνήθως τεχνικές ενεργητικής μάθησης σε μαθητοκεντρικά πλαίσια. Αυτό έχει ιδιαίτερη αξία, σύμφωνα με τους Μανωλά και Τσαντόπουλο (2009), ως προς την αποτελεσματικότητα της Π.Ε., αφού «αποτελεσματική μάθηση σημαίνει χρήση ενεργητικών και όχι παθητικών μαθησιακών προσεγγίσεων, μέσω των οποίων οι εκπαιδευόμενοι έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν, να διαβάζουν, να ακούν, να βλέπουν, να εκφράζονται και να πράττουν».

Βασικά χαρακτηριστικά της Π.Ε. είναι: ο προσανατολισμός στην επίλυση προβλήματος, η διεπιστημονική προσέγγιση του θέματος, η ενσωμάτωση της εκπαίδευσης στην κοινωνία, το άνοιγμα του σχολείου στη ζωή και ο διαρκής χαρακτήρας της (Φλογαΐτη 1993). Κάθε πρόγραμμα Π.Ε. κατά Καλαϊτζίδη και Ουζούνη (2000), «μπορεί να χρησιμοποιεί ως γενικό πλαίσιο τη μέθοδο Project ή τη μέθοδο επίλυση προβλήματος. Μέσα στο πλαίσιο αυτό μπορεί να ενταχθεί μια μεγάλη ποικιλία μεθοδολογικών, διδακτικών, παιδαγωγικών προσεγγίσεων και δραστηριοτήτων. Ενδεικτικά αναφέρονται ειδικότερες διδακτικές στρατηγικές: ο καταγισμός ιδεών, η συζήτηση, η επισκόπηση, η μελέτη περίπτωσης, η μελέτη πεδίου, η χαρτογράφηση εννοιών, η βιβλιογραφική έρευνα, το παιχνίδι ρόλων, το δίλημμα, η έρευνα δράσης και η λήψη απόφασης».

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η παρουσίαση της εφαρμογής ενός προγράμματος Π.Ε. σε Γυμνάσιο της Νέας Ορεστιάδας του νομού Έβρου. Το πρόγραμμα αφορούσε το ποδήλατο μέσα και έξω από την πόλη και υλοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2014 -2015 με τη συμμετοχή μικτής ομάδας 29 μαθητών Γ΄ τάξης (αγόρια 16 κορίτσια 13) σε συνεργασία τριών εκπαιδευτικών. Στόχοι της εργασίας είναι η διατύπωση συμπερασμάτων και προτάσεων που θα μπορούσαν να λάβουν υπόψη τους οι εκπαιδευτικοί για την υλοποίηση προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης καθώς και οι υπεύθυνοι τοπικοί φορείς για την ανάπτυξη του ποδηλάτου στην περιοχή. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα διήρκεσε πέντε μήνες, από αρχές Δεκεμβρίου έως τέλος Απριλίου. Οι μαθητές της ομάδας, ηλικίας 14-15, ετών είναι ποδηλάτες.

Θέμα του προγράμματος και λόγοι επιλογής

Με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση επιδιώκουμε να βοηθήσουμε τους μαθητές να αποκτήσουν το γνωστικό υπόβαθρο και τον αξιακό προσανατολισμό που απαιτούνται ώστε να έχουν θετικές στάσεις και συμμετοχικές συμπεριφορές για την προστασία της οικολογικής ισορροπίας, της βιωσιμότητας της ανάπτυξης και της ποιότητας ζωής. Το ποδήλατο είναι μέσο μεταφοράς και όχι μόνο. Είναι τρόπος ζωής, άθλησης, ψυχαγωγίας, κοινωνικοποίησης, βελτίωσης της υγείας και της λειτουργίας της πόλης.

Το ποδήλατο είναι αρκετά διαδεδομένο στις μικρές ηλικίες, αλλά μειώνεται η χρήση του, όσο αυξάνεται η ηλικία. Βλέπουμε αρκετά λιγότερα ποδήλατα παρκαρισμένα έξω από γυμνάσια, από ότι σε λύκεια και ακόμη λιγότερα έξω από εργασιακούς χώρους. Η νοοτροπία που συνδέει το ποδήλατο μόνο με το μικρό παιδί πρέπει να αλλάξει. Τα οφέλη του ποδηλάτου δεν περιορίζονται στις μικρές ηλικίες.

Η ιστορία του ξεκινάει το 1817, με μια περίεργη ξύλινη μηχανή μετακίνησης, χωρίς πετάλια, την «Laufmaschine» ή «draisienne» του Γερμανού βαρόνου Karl von Dreis., κάτι σαν περπατούρα σε δύο ρόδες (Herlihy 2004). Το 1860, ο Γάλλος μηχανικός Pierre Michaux τοποθετεί πετάλια στον μπροστινό τροχό, ενώ καλύπτει με καουτσούκ τους τροχούς. Το 1869, ο Γάλλος Eugene Meyer κατασκεύασε και ο Βρετανός James Starley παρήγαγε μαζικά το «ariel», ένα μεταλλικό πια ποδήλατο με αρκετά μεγαλύτερο μπροστινό τροχό, καταφέροντας την εκπληκτική, για την εποχή, ταχύτητα των 24 χλμ/ώρα (Baroni 2008). Το 1885 ξεκινά η χρυσή εποχή του ποδηλάτου με τον Βρετανό John Kemp Starley να κατασκευάζει το «tricycle», που χαρακτηρίζεται ως το πρώτο σύγχρονο ποδήλατο, με βελτιωμένη άνεση και ασφάλεια (Herlihy 2004). Στις αρχές του 20ου αιώνα εμφανίζονται οι πρώτες βιομηχανίες ποδηλάτων και στα μέσα του αιώνα το ποδήλατο είναι στη μόδα και το βασικό μέσο μεταφοράς εκατομμυρίων ανθρώπων. Στην Ελλάδα ήρθε το 1885, και το 1890 έγιναν οι πρώτοι ποδηλατικοί αγώνες. Το πρώτο ποδηλατοδρόμιο της χώρας κατασκευάζεται στην Αθήνα για τις ανάγκες των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων. Μετατράπηκε αργότερα στο ποδοσφαιρικό Γήπεδο Καραϊσκάκη (Ιωσηφίδης 2014). Αρχικά, πόλεις όπως η Καρδίτσα και τα Τρίκαλα γέμισαν ποδήλατα, αλλά στη συνέχεια επικράτησε το αυτοκίνητο. Τα τελευταία χρόνια το ποδήλατο ήρθε ξανά στη μόδα και κερδίζει πάλι τη θέση του στους ελληνικούς δρόμους (Ψημμένος & Παπαγεωργίου 2020).

Η τάση της επιλογής του ποδηλάτου από αρκετούς μετακινούμενους όπως και η δημιουργία των απαραίτητων προϋποθέσεων για τη χρήση του σε αρκετές πόλεις, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για βιώσιμη κινητικότητα, δηλαδή τη μετακίνηση μέσα στην πόλη χωρίς τη δημιουργία ρύπων, με τον ελάχιστο δυνατό χρόνο και με την πλήρη χρήση ποδηλάτου ή περπατήματος. Πολλές πόλεις εστιάζουν στη δημιουργία εγκαταστάσεων και δικτύων κοινόχρηστων ποδηλάτων προκειμένου να πετύχουν τους στόχους τους. Σημαντικό ρόλο στη χρήση του ποδηλάτου παίζουν και άλλοι παράγοντες που ενεργούν ενθαρρυντικά, ή αποθαρρυντικά στην επιλογή του ποδηλάτου ως μέσου μετακίνησης, όπως οι ποδηλατικές υποδομές, η απόσταση και ο σκοπός της μετακίνησης, το περιβάλλον και οι πολιτικές, η ασφάλεια, κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες και άλλοι παράγοντες όπως η ψυχολογία, οι καιρικές συνθήκες, η φυσική δομή του περιβάλλοντος κ.ά. (Βαλαβάνης 2015). Αν 10.000 από τους κατοίκους αυτής της πόλης που κινούνται καθημερινά κατά μέσο όρο για 5 Km χρησιμοποιούσαν ποδήλατο αντί για αυτοκίνητο, θα εξοικονομούσαμε 3.000 λίτρα βενζίνης, 4.500 ευρώ, 100 κιλά διοξειδίου του άνθρακα. Παράλληλα, αυτοί οι άνθρωποι θα είχαν καταναλώσει 2.500.000 θερμίδες με πολλά παράλληλα οφέλη για την υγεία τους (Ψημμένος & Παπαγεωργίου 2020).

Στόχοι του προγράμματος

Οι στόχοι του προγράμματος ήταν οι μαθητές:

- Να αναπτύξουν περιβαλλοντική συνείδηση και ευαισθησία.
- Να ευαισθητοποιηθούν στην ποιότητα ζωής που προσφέρει η χρήση του ποδηλάτου και να ενθαρρυνθούν σε αλλαγές στάσεων και συμπεριφορών και αποδοχή τρόπων ζωής που συμβάλλουν σε αυτή.
- Να αντιληφθούν τη ψυχοσωματική ολοκλήρωση που απορρέει από τη χρήση του ποδηλάτου μέσα από δραστηριότητες.
- Να συνεργαστούν για την αναζήτηση πληροφοριών στη βιβλιογραφία και στο διαδίκτυο, αναπτύσσοντας ικανότητες καταγραφής, παρατήρησης, και αξιολόγησης της πληροφορίας.
- Να ανατρέξουν σε βοήθεια ειδικών για την καλύτερη εμπάθυνση του θέματος.
- Να αποκτήσουν ικανότητες παραγωγής υλικού χρήσιμου για τους ίδιους αλλά και τρόπους διάδοσης στην κοινωνία.
- Να αποκτήσουν δεξιότητες στη χρήση εφαρμογών Η/Υ και υλικοτεχνικών υποδομών.

Μεθοδολογία του προγράμματος

Το θέμα επεξεργάστηκε σύμφωνα με τις βασικές αρχές που εφαρμόζονται στα προγράμματα των σχολικών δραστηριοτήτων: Διεπιστημονική θεώρηση, βιωματική προσέγγιση, άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία, ομαδική εργασία, ανάπτυξη δημοκρατικού διαλόγου, και καλλιέργεια της κριτικής σκέψης.

Για τον σκοπό αυτό επιλέχθηκαν οι παρακάτω μέθοδοι:

- Παιχνίδια και παρουσιάσεις ως τεχνικές ενεργοποίησης και γνωριμίας των μελών των ομάδων. Με τον τρόπο αυτόν αναπτύσσεται το ομαδικό πνεύμα, με αποτέλεσμα την καλύτερη συνεργασία.
- Παιδαγωγικά παιχνίδια
- Μέθοδοι ενεργητικής μάθησης
- Καλλιτεχνική δημιουργία (ζωγραφική- κολάζ)
- Διαλέξεις από ειδικούς
- Προβολή διαφανειών
- Βιωματικά εργαστήρια
- Επισκέψεις
- Συνεντεύξεις

Παρουσίαση του προγράμματος

Τα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης αποκλίνουν πολύ από τα μαθήματα του επίσημου προγράμματος σπουδών του σχολείου. Ανήκουν στη μη τυπική εκπαίδευση (non formal education) και είναι οργανωμένη μορφή εκπαίδευσης, εκτός του πλαισίου της τυπικής εκπαίδευσης, η οποία απευθύνεται σε συγκεκριμένους ανθρώπους, με συγκεκριμένους μαθησιακούς στόχους (Jeffs & Smith 1990). Δεν υπάρχει σχολικό βοήθημα που να συνοδεύει το μάθημα και οι συμμετέχοντες δεν αξιολογούνται. Ο στόχος δεν είναι τα παιδιά να μάθουν για τα θέματα του περιβάλλοντος παρακολουθώντας διαλέξεις και παρουσιάσεις αλλά τα ίδια να αυτενεργήσουν, να ψάξουν, να δημιουργήσουν. Για τον λόγο αυτό συνηθίζεται

στα προγράμματα αυτά να δίνεται χώρος στους μαθητές να αναπτύξουν και την καλλιτεχνική πλευρά του εαυτού τους και να ασχοληθούν κυρίως με δημιουργικές δραστηριότητες. Ο μαθητής θα πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλίες, να απελευθερωθεί από το θρανίο του, γιατί οι στόχοι επιτυγχάνονται καλύτερα έξω από την αίθουσα παρά μέσα στους τοίχους του σχολείου, με διαφορετικές διδακτικές μεθόδους από την κλασική διδασκαλία (Φλογαίτη 2005).

Οι δράσεις της ομάδας σχεδιάστηκαν σύμφωνα με τις αρχές της Π.Ε. και στηρίχθηκαν στη διαθεματικότητα, τη βιωματική προσέγγιση και τη μέθοδο Project.

Στις πρώτες συναντήσεις της ομάδας κυριάρχησαν τα παιχνίδια γνωριμίας των μελών της ομάδας, δημιουργίας υποομάδων αλλά και ανάπτυξης της συνεργασίας ανάμεσα στα μέλη των υποομάδων. Οι μαθητές που εμπλέκονται σε ένα παιχνίδι ενεργοποιούνται και οδηγούνται σε κατάκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων με ευχάριστο και αποτελεσματικό τρόπο (Gee 2003).

Τα τρία παιχνίδια της ομάδας ήταν τα εξής:

- Ο ιστός της γνωριμίας: Το πρώτο παιδί δένει στο χέρι του μια κλωστή, παρουσιάζεται στους υπόλοιπους και πετά το κουβάρι σε επόμενο παιδί που κάνει το ίδιο. Ακολουθούν όλα τα παιδιά της ομάδας μέχρι να σχηματιστεί ένας πολύπλοκος ιστός. Στη συνέχεια προσπαθούν να ξεμπλέξουν τον ιστό ανακαλώντας στη μνήμη τους το όνομα και ένα χαρακτηριστικό του μαθητή στον οποίο πρέπει να επιστρέψουν το κουβάρι μέχρι με επιτυχία να καταλήξουν στον πρώτο μαθητή. Τα παιδιά μέσα από την αποτυχία και τις λανθασμένες απαντήσεις μαθαίνουν τους συμμαθητές τους όπως συμβαίνει σε κάθε διαδικασία μάθησης (Σαζακλίδης 2012)
- Χωρισμός ομάδων: Οι υποομάδες δημιουργήθηκαν τυχαία, έτσι ώστε να δοθεί η δυνατότητα στα παιδιά να συνεργαστούν και με συμμαθητές τους που δεν γνώριζαν από πριν. Αφού δημιούργησαν έναν κύκλο, τους δόθηκε εντολή να κινούνται ελεύθερα μέχρι το σήμα του εκπαιδευτικού, οπότε έπρεπε να ξαναδημιουργήσουν έναν νέο κύκλο στις νέες θέσεις τους. Μετά από τρεις επαναλήψεις, αποδόθηκαν στους μαθητές αριθμοί από το 1 ως το 4 (τέσσερις ομάδες). Με τον τρόπο αυτό επιτεύχθηκε τυχαία επιλογή ομάδων.
- Συνεργασία μελών: Για τη συνεργασία επιλέχθηκε το παιχνίδι «πιάσε την ουρά». Στο παιχνίδι συμμετείχαν κάθε φορά δύο ομάδες. Τα παιδιά μπαίνουν στη σειρά το ένα πίσω από το άλλο δημιουργώντας μια αλυσίδα. Ο στόχος είναι ο πρώτος μαθητής της μιας ομάδας να πιάσει τον τελευταίο της αντίπαλης δίχως να σπάσει η αλυσίδα. Τα παιδιά συμμετείχαν ευχάριστα και έμαθαν να εμπιστεύονται τον συμμαθητή τους και να συνεργάζονται.

Η κουβέντα για το ποδήλατο ξεκίνησε με την ανάθεση συνθετικών εργασιών στις τέσσερις ομάδες. Τα θέματα που συναποφασίστηκαν και απασχόλησαν τα μέλη των ομάδων ήταν η ιστορία του ποδηλάτου, τα τεχνικά χαρακτηριστικά του, οι ποδηλατικοί αγώνες τόσο σε επαγγελματικό όσο και σε ερασιτεχνικό επίπεδο, καθώς και η καθημερινή αστική μετακίνηση με το ποδήλατο. Ο εκπαιδευτικός αποποιείται τον ρόλο του παντογνώστη και συμμετέχει ως εμπνευστής και καθοδηγητής, διορθώνει αλλά και παρακινεί τους μαθητές να αναζητήσουν πληροφορίες παρέχοντας όλα τα διαθέσιμα μέσα όπως διαδίκτυο, ηλεκτρονικούς υπολογιστές καθώς και πρόσβαση σε βιβλιογραφία (Γερμανός 2004).

Επιπλέον, πραγματοποιήθηκαν και οι δύο καθιερωμένες δράσεις των περιβαλλοντικών ομάδων του συγκεκριμένου Γυμνασίου που έχουν ως στόχο τη συνεργασία, τη δημιουργικότητα και την προσφορά. Οι μαθητές κάθε χρόνο δημιουργούν τη μπλούζα της περιβαλλοντικής ομάδας με σχέδιο και σύνθημα δικιάς τους έμπνευσης. Το σχέδιο που επιλέχθηκε στο συγκεκριμένο πρόγραμμα και ενέπνευσε ήταν ένα ποδήλατο δίπλα στο ποτάμι. Η κοινή εξωτερική εμφάνιση στις δράσεις της ομάδας προσφέρει μεγαλύτερη συνοχή στην ομάδα και καλλιεργεί το πνεύμα της συνεργασίας. Επίσης, διοργανώθηκε το Χριστουγεννιάτικο Bazaar γλυκών και αλμυρών, κατά τη διάρκεια του οποίου τα παιδιά ετοίμασαν αλμυρές παρασκευές και γλυκίσματα που προσφέρθηκαν κατά τη διάρκεια της Χριστουγεννιάτικης εκδήλωσης του σχολείου.

Για την πολύπλευρη και ολοκληρωμένη ενημέρωση των μαθητών αναφορικά με το ποδήλατο διοργανώθηκαν δύο επισκέψεις από ειδικούς:

Ιδιοκτήτης καταστήματος πώλησης ποδηλάτων της πόλης ενημέρωσε τα παιδιά για τα διαφορετικά είδη των ποδηλάτων, την επιλογή του σωστού μεγέθους αλλά και βασικά θέματα σχετικά με τη συντήρηση του ποδηλάτου. Τα παιδιά μπόρεσαν από κοντά να δουν τα είδη των ποδηλάτων που ήρθαν στο σχολείο, να κατανοήσουν τις διαφορές τους, ενώ είχαν και τη δυνατότητα να πάρουν απαντήσεις σε μια σειρά αποριών.

Ακολούθησε ο πρόεδρος του αθλητικού ποδηλατικού συλλόγου Ορεστιάδας ΡΗΣΟΣ, ο οποίος με μια ολοκληρωμένη παρουσίαση, έθιξε τα θέματα, όπως η αστική μετακίνηση, η χρήση του κράνους, η σωστή συντήρηση του ποδηλάτου, η συμμόρφωση στον κώδικα οδικής κυκλοφορίας, τα φώτα και άλλα θέματα ασφάλειας.

Πολλοί ερευνητές έχουν διερευνήσει την άμεση θετική επίδραση της μελέτης πεδίου βραχείας διάρκειας στις εμπειρίες και την αλλαγή της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Knapp & Barrie 2001). Τον ρόλο αυτό σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και στην Ελλάδα τον έχουν αναλάβει τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης τα οποία απευθύνονται όχι μόνο σε μαθητές αλλά και σε όλους τους ενδιαφερόμενους πολίτες, επισκέπτες, ή επιστήμονες (Burke 2019). Στα πλαίσια της ενημέρωσης (για το περιβάλλον) στο περιβάλλον, η περιβαλλοντική ομάδα επισκέφθηκε το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Σουφλίου όπου και συμμετείχε στο πρόγραμμα «Ποδηλατοβόλτα στον ποταμό Έβρο». Οι καιρικές συνθήκες και η υπερχείλιση του ποταμού άλλαξε τον τόπο διεξαγωγής της βόλτας όχι όμως τα οφέλη της. Η δράση μεταφέρθηκε στο δάσος της Δαδιάς, όπου με τη βοήθεια του φορέα διαχείρισης οι μαθητές ποδηλάτησαν μέσα στα μονοπάτια του πανέμορφου δάσους και ενημερώθηκαν για την προστασία των ειδών και ειδικότερα του πτηνού Ασπροπάρη. Τα σχόλια των μαθητών ήταν απολύτως θετικά, και δήλωσαν ότι οι εμπειρίες και οι πληροφορίες της βιωματικής μάθησης από την επίσκεψη θα τους συνοδεύουν για αρκετά χρόνια.

Επόμενη δράση ήταν η ποδηλατοβόλτα στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας κατά τη διάρκεια της οποίας οι μαθητές φωτογράφησαν τα επικίνδυνα σημεία και σχολίασαν θέματα οδικής κυκλοφορίας. Στα πλαίσια αυτής της εμπειρίας πρότειναν αλλαγές που έπρεπε να πραγματοποιηθούν, ενώ εξέφρασαν και τις ιδέες τους για μια πιο ασφαλή και μαζική χρήση του ποδηλάτου στις καθημερινές μετακινήσεις. Οι συγκεκριμένες προτάσεις προστέθηκαν στο πρόγραμμα οικολογικής μετακίνησης του υπουργείου μεταφορών, “Ecomobility” που συμμετείχε στη συνέχεια το σχολείο. Η εκστρατεία ECOMOBILITY υλοποιείται ετήσια από το 2003. Έχει διαγωνιστικό χαρακτήρα και απλώνεται σε όλη την Ελλάδα. Δικαίωμα συμμετοχής έχουν ομάδες μαθητών της Γ’ τάξης Γυμνασίων, από κάθε πόλη της χώρας μας και συγκεκριμένα ομάδες που αποτελούνται από 8 μαθητές. Πρόκειται για ένα θεσμοθετημένο πρόγραμμα, που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα με σκοπό οι έφηβοι, μέσα από την αυτενέργεια, να προσεγγίσουν βιωματικά τα προβλήματα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, των εκπομπών του CO₂, τις δυσκολίες που προκαλούν οι συνθήκες και οι συνθήκες μετακίνησης των πολιτών, οι επιπτώσεις τους στην κλιματική αλλαγή αλλά και στην καθημερινότητα των πόλεων, κάτι που επηρεάζει την ποιότητα ζωής των πολιτών. Επίσης, οι μαθητές καλούνται να ερευνήσουν ελεύθερα και σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες της περιοχής (γεωφυσικές, δημογραφικές, οικονομική δραστηριότητα – λιμάνι, αεροδρόμιο, κ.ά.) και να προτείνουν λύσεις σύμφωνες με τις αρχές της βιώσιμης κινητικότητας, με γνώμονα την αναβάθμιση των περιβαλλοντικών συνθηκών και του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των μετακινήσεων στην περιοχή τους (ανακτημένο από <https://www.ecomobility.gr/symmetoxi/>).

Ακολούθησαν δύο μεγαλύτερες ποδηλατοβόλτες με στόχο την καλύτερη εξοικείωση με το ποδήλατο και τον σεβασμό στους κανόνες μαζικής μετακίνησης.

Στην πρώτη, οι μαθητές, όλοι με τα κράνη τους και τον απαραίτητο εξοπλισμό, ξεκίνησαν μια μεγάλη βόλτα στα παραποτάμια χωριά του Άρδα. Η βόλτα συνδυάστηκε με παρατηρήσεις για τη χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής, επισκέψεις σε εκκλησίες και ιστορικά κτίρια και συζητήσεις με τους λιγότερους κατοίκους για την ιστορία του τόπου και τα σύγχρονα προβλήματά τους. Τέλος, έγινε ανάλυση του νερού του ποταμού με δείγματα που συλλέχθηκαν από διάφορα σημεία κατά τη διαδρομή.

Στη δεύτερη ποδηλατοβόλτα, στα πλαίσια ημερήσιας εκδρομής, τα μέλη της ομάδας ακολούθησαν τη διαδρομή με τα ποδήλατά τους, ενώ το υπόλοιπο σχολείο κινήθηκε με λεωφορεία. Τα παιδιά έδειξαν ότι η επιλογή της χρήσης ποδηλάτου ενδείκνυται και για μεγαλύτερες διαδρομές, προσφέροντας παράλληλα σημαντικά οφέλη στην ψυχική και σωματική υγεία, ενώ δεν είναι ιδιαιτέρως κουραστική.

Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε με την παρουσίαση των εργασιών σε όλα τα μέλη της ομάδας και τον σχολιασμό των αποτελεσμάτων. Επιπλέον, δημιουργήθηκε ταινία με αποσπάσματα και εικόνες από όλες τις δράσεις. Το υλικό παρουσιάστηκε στη γιορτή λήξης του διδακτικού έτους που πραγματοποιήθηκε στην αυλή του σχολείου, παρουσία των εκπαιδευτικών του σχολείου, των μαθητών και των γονέων τους.

Αποτελέσματα του προγράμματος

Οι μαθητές, μέσα από το συγκεκριμένο πρόγραμμα γνωρίστηκαν καλύτερα μεταξύ τους, αντάλλαξαν ιδέες, συνεργάστηκαν. Ανέδειξαν δεξιότητες και ξεδίπλωσαν τα ταλέντα τους, μέσα από τις δημιουργίες και τις εργασίες τους που παρουσίασαν στους συμμαθητές, τους καθηγητές και τους γονείς τους.

Ανέπτυξαν εξωστρέφεια, συνδιαλεγόμενοι με πολίτες, επαγγελματίες και φορείς της περιοχής. Συνειδητοποίησαν τα οφέλη του ποδηλάτου, στη σωματική και ψυχική υγεία, στην κυκλοφοριακή κατάσταση της πόλης, στην κοινωνικοποίηση και στην εξοικονόμηση πόρων. Ανέπτυξαν υπευθυνότητα μέσα από τις διαλέξεις κυκλοφοριακής αγωγής, ασφάλειας και συντήρησης των οχημάτων τους. Γνώρισαν βιωματικά τον τόπο τους, με περιβαλλοντική, λαογραφική και ιστορική ματιά. Συνέλεξαν εμπειρίες, χρήσιμες για τα σχολικά τους μαθήματα, όπως την Ιστορία, τη Γεωγραφία, τη Φυσική, τη Χημεία και τη Βιολογία. Ενθαρρύνθηκαν σε αλλαγές στάσεων και συμπεριφορών και αποδοχή τρόπων ζωής που αναπτύσσουν περιβαλλοντική συνείδηση και ευαισθησία.

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Η περιοχή του Βόρειου Έβρου είναι ιδανική για τη χρήση και ανάπτυξη του ποδηλάτου. Διαθέτει άνετους δρόμους, μικρές κλίσεις του εδάφους, καθαρή ατμόσφαιρα, όμορφα τοπία. Υπάρχουν μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης του ποδηλάτου, που θα βοηθούσε στην αποσυμφόρηση της κυκλοφορίας και των χώρων στάθμευσης, στον τουρισμό, την εξοικονόμηση πόρων και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

Τα θετικά αποτελέσματα του συγκεκριμένου προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης ανέδειξαν την ανάγκη υλοποίησης τέτοιων δράσεων σε όλα τα σχολεία. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση πρέπει να αναδείξει τα οφέλη του ποδηλάτου, ώστε να συνεχίσουν οι μαθητές τη χρήση του καθώς θα ενηλικιώνονται.

Προτείνουμε σχολικές δράσεις, ανεξαρτήτως περιβαλλοντικών προγραμμάτων, με επισκέψεις σε σημεία ενδιαφέροντος και συναντήσεις με άλλα σχολεία, με βάση το ποδήλατο. Επίσης, προτείνεται η εκπόνηση σχεδίων βελτίωσης των υποδομών της πόλης και της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, με βάση το ποδήλατο, από τους μαθητές, καθώς και η προώθηση αυτών των προτάσεων στο Δήμο και την Περιφέρεια, με στόχο την άσκηση πίεσης για έργα ανάπτυξης του ποδηλάτου στην περιοχή.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Βαλαβάνης, Β. (2015). Παράμετροι Επιλογής του Ποδηλάτου ως Μέσου Μετακίνησης στην Πόλη της Αθήνας, Διπλωματική Εργασία στο ΕΜΠ, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, Τομέας Έργων Υποδομής και Αγροτικής Ανάπτυξης.
- Γερμανός, Δ. (2004). Το παιχνίδι, μια άλλη προσέγγιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Σε: Χατζηκαμάρη, Κ., Κοκκίδου, Μ. (Επιμ), Το παιχνίδι στην εκπαιδευτική διαδικασία. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Δημητρίου, Α. (2005). Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ως μέσο για την ανάπτυξη της συνεργασίας των λαών, την κοινωνική δικαιοσύνη, την ειρήνη και τον πολιτισμό. Σε: Γεωργόπουλος, Α.Δ. (Επιμ), Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Ο Νέος Πολιτισμός που Αναδύεται... Αθήνα: Gutenberg, σελ. 321-340.
- Δημητρίου, Α. (2014). Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία και ενεργός πολίτης. Διαπιστώσεις, επιδιώξεις, προοπτικές. Περιοδικό για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Τεύχος: 6 (51).
- Ιωσηφίδης, Κ. (2014). Το Ποδήλατο στην Ελλάδα (1880 – 2012). Αθήνα: Κέρκυρα – Economia Publishing.
- Καλαϊτζίδης, Δ., Ουζούνης, Κ. (2000). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Θεωρία και Πράξη. Ξάνθη: Σπανίδη.
- Λιαράκου, Γ., Φλογαΐτη, Ε. (2007). Από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη: Προβληματισμοί, Τάσεις και Προτάσεις. Αθήνα: Νήσος.
- Μαναλάς, Ε., Τσαντόπουλος, Γ. (2009). Περιβαλλοντική Πολιτική: Μερικές τεχνικές ενεργητικής μάθησης. Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Περιβαλλοντικής Πολιτικής και Διαχείρισης, 19-21 Ιουνίου 2009. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Τμήμα Περιβάλλοντος. Μυτιλήνη.
- Μπαζίγου, Κ. (2010). Η πρόκληση του Αειφόρου Σχολείου στην ανάπτυξη συνεργατικών σχέσεων ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς. Πρακτικά 5ου Πανελληνίου Συμποσίου: «Το Αειφόρο Σχολείο του Παρόντος και του Μέλλοντος». Ελληνική Εταιρεία. Αθήνα.
- Οικολογική Μετακίνηση Ecomobility. Εκστρατεία για την Οικολογική Μετακίνηση από το 2003. Διαθέσιμο: <https://www.ecomobility.gr/symmetoxi/>

- Σαζακλίδης, Ν. (2012). Ενσωματώνοντας «αρχές μάθησης» των ηλεκτρονικών παιχνιδιών στις ενδοσχολικές πρακτικές προγραμματισμού: Το παράδειγμα της διδακτικής της Γεωγραφίας. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων.
- Φλογαΐτη, Ε. (1993). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Αθήνα: Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, επανέκδοση Αθήνα 1998: Ελληνικά Γράμματα.
- Φλογαΐτη, Ε. (2005). Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φλογαΐτη, Ε. (2007). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση-Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία, 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο ΠΕΕΚΠΕ.
- Φλογαΐτη, Ε. (2009). Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ.108-110.
- Ψημμένος Ι., Παπαγεωργίου, Α. (2020). Πεταλιές στο Βόρειο Έβρο. Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), Πρακτικά 3ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας «Η Ορεστιάδα στον 21ο αιώνα: Προκλήσεις και Προοπτικές», σελ. 329 - 333.

II. Ξενόγλωσση

- Baroni, F. (2008). The Bicycle: The Myth and the Passion. Vercelli: White Star.
- Bonnett, M. (2002). Education for Sustainability as a frame of mind. Environmental Education Research, Vol. 8, No. 1, pp. 9-20.
- Burke, C. (2019). Nature tables and pocket museums. From the Leicestershire classroom to the Mountain View Center for environmental education. PEDAGOGIA OGGI, Vol. 17, No. 1, pp. 17-30.
- Gee, J.P. (2003). What video games have to teach us about learning and literacy. Computers in Entertainment (CIE), 1(1), 20-20.
- Herlihy, D.V. (2004). Bicycle: The History. New Haven: Yale University Press.
- I.U.C.N. (1970). International Working Meeting on Environmental Education in the School Curriculum, Carson City - Nevada, U.S.A., June/July 1970.
- Jeffs, T., Smith, M. (1990). Educating informal educators in Jeffs T. and Smith M. (1990). Using Informal Education, 126, Buckingham: Open University Press.
- Knapp, D. H., Barrie, E. (2001). Content evaluation of an environmental science field trip. Journal of Science Education and Technology, Vol. 10, No. 4, pp. 351-357.
- Reid, A. (2002). Discussing the Possibility of Education for Sustainable Development. Environmental Education Research, Vol. 8, No. 1, pp. 73-79.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΑΘΗΣΗΣ ΜΕΣΩ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ (CLIL) ΣΕ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

Μαρία Μιντσιδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα προγράμματα σχολικών δραστηριοτήτων έχουν συνδυαστεί με την έννοια της καινοτομίας. Είτε πρόκειται για νέα θεματολογία είτε για νέες προσεγγίσεις, υπάρχει κάτι το διαφορετικό που έχει να προσφέρει στους μαθητές και μαθήτρές μας. Με την εργασία αυτή επιχειρείται η παρουσίαση της καινοτόμου μεθόδου CLIL δηλαδή της ολοκληρωμένης μάθησης μέσω περιεχομένου και γλώσσας, η οποία αναφέρεται στην μαθησιακή προσέγγιση μαθημάτων του ωρολογίου προγράμματος όπως φυσικές επιστήμες, ιστορία και γεωγραφία μέσω μιας ξένης γλώσσας. Η μέθοδος έχει ως αποτέλεσμα την παράλληλη εκμάθηση περιεχομένου και ξένης γλώσσας. Η παρουσίαση αφορά στην υλοποίηση της μεθόδου στα πλαίσια προγράμματος σχολικών δραστηριοτήτων σε σχολική μονάδα της πόλης της Νέας Ορεστιάδας. Η υλοποίηση αυτή κρίνεται ως επιτυχημένη όπου η μέθοδος λειτουργεί ως αποτελεσματικό εργαλείο χωρίς ωστόσο να λείπουν τα προς επίλυση ζητήματα. Δεν αποτελεί κάποια πανάκεια αλλά μπορεί εν δυνάμει να οδηγήσει σε νέους μαθησιακούς ορίζοντες.

Λέξεις κλειδιά: Διαθεματική προσέγγιση, CLIL, σχολικές δραστηριότητες

Εισαγωγή

Σκοπός της εργασίας είναι η γνωριμία με την μέθοδο CLIL και η παρουσίαση προγράμματος σχολικών δραστηριοτήτων που υλοποιήθηκε σε γυμνάσιο της Νέας Ορεστιάδας με την παραπάνω μέθοδο. Η επόμενη στόχευση αφορά στην αξιολόγησή του καθώς και την διερεύνηση θετικών μελλοντικών παρεμβάσεων στην χρήση της μεθόδου. Η πρόθεση για την υλοποίηση προγράμματος με τη μέθοδο αυτή ήταν μια οδός για τον εκσυγχρονισμό της διδασκαλίας της σύγχρονης Αγγλικής γλώσσας στο δημόσιο σχολείο. Αποτελεί πεποίθηση ότι το CLIL έχει την δυνατότητα να κάνει την εκμάθηση της ξένης γλώσσας αποτελεσματική όσο και απολαυστική κάτω από ορισμένες συνθήκες. Η μέθοδος αν και υπάρχει μόλις από το 1994 αναδείχτηκε σε νέο εκπαιδευτικό φαινόμενο. Κάποιοι συγγραφείς επιστρέφουν ως και στην ιστορία των Ακκαδιανών πριν από περίπου 5000 χρόνια στην συζήτησή τους για το CLIL. Οι Ακκάδιοι αφού κατέκτησαν τους Σουμέριους ξεκίνησαν να μαθαίνουν την γλώσσα τους με την χρήση της ως γλώσσας εκπαίδευσης (Ροκρίντζάκονά et al. 2015). Μια πρώιμη μορφή CLIL ίσως; Είναι εξάλλου τυχαίο το ότι από τον 19ο αιώνα όσοι είχαν την οικονομική δυνατότητα έστελναν τα παιδιά τους στο εξωτερικό για να μάθουν μια ξένη γλώσσα απευθείας στην χώρα στόχο μέσω της καθημερινής συναναστροφής;

Η μέθοδος CLIL

Δεν θα μπορούσαμε να διερευνήσουμε ένα πρόγραμμα με χρήση της διαθεματικής προσέγγισης CLIL χωρίς να ορίσουμε την έννοιά του. Τα αρχικά σημαίνουν: ενσωματωμένη μάθηση περιεχομένου και γλώσσας (Content and Language Integrated Learning).

Σύμφωνα με τον Barwell (2005), το CLIL ορίζεται ως η ενσωμάτωση γλώσσας και περιεχομένου και αφορά την διδασκαλία και εκμάθηση τόσο μιας γλώσσας όσο και ενός γνωστικού αντικείμενου όπως, για παράδειγμα, η φυσική και τα μαθηματικά, στην ίδια αίθουσα και την ίδια στιγμή. Ένας άλλος ορισμός μας δίνεται από τον Dalton-Puffer (2007), σύμφωνα με τον οποίο το CLIL αναφέρεται σε εκπαιδευτικό περιβάλλον όπου μια γλώσσα άλλη της μητρικής χρησιμοποιείται ως μέσο για τη διδασκαλία και όχι απαραίτητα ως στόχος της σύνθετης διδασκαλίας.

Το περιεχόμενο κατά τον Bruton (2013) αναμένεται να δώσει στην χρήση της ξένης γλώσσας έναν επικοινωνιακό σκοπό και αυτό καθιστά το CLIL τόσο προσφιλές στην σύγχρονη παιδαγωγική της εκμάθησης ξένων γλωσσών. Στόχοι του CLIL κατά τον Dalton-Puffer(2008) είναι μεταξύ άλλων η προώ-

θηση της γνωστικής ανάπτυξης και η ενίσχυση των προφορικών επικοινωνιακών δεξιοτήτων. Οι Craen et al. (2007) αναφερόμενοι στις λιγότες μεγάλης κλίμακας έρευνες καταλήγουν στο ότι οι έφηβοι δείχνουν θετικές στάσεις απέναντι στο CLIL, θεωρούν τη διγλωσσία ως βασική αξία, ότι τους κινητοποιεί να μάθουν γλώσσες και τους βοηθά στο επίπεδο της αυτοεκτίμησης. Το CLIL θεωρείται καινοτομία με προεκτάσεις στο σύνολο της μαθησιακής διαδικασίας. Αξίζει να επισημανθεί ότι ως προσέγγιση ευθυγραμμίζεται με τις πολιτικές των ευρωπαϊκών γλωσσών για την προώθηση και εφαρμογή της πολυγλωσσίας (Commission 2005, High level Group 2007).

Μετά από την εποχή που η μέθοδος CLIL αντιμετώπιστηκε ως ότι πιο κοντινό σε πανάκεια στον χώρο της εκμάθησης των ξένων γλωσσών ακολούθησε η εποχή της κριτικής. Ένα σημείο κριτικής της μεθόδου σύμφωνα με την Canado Perez (2016) είναι το κατά πόσο το CLIL βελτιώνει την μάθηση της ξένης γλώσσας και τη μάθηση του γνωστικού αντικείμενου στον ίδιο βαθμό για άριστους μαθητές και μαθητές χαμηλών ακαδημαϊκών ικανοτήτων. Στην βιβλιογραφία υπάρχει σε εξέλιξη η διερεύνηση του κατά πόσο το CLIL είναι αποτελεσματικό παράλληλα για την εκμάθηση του ίδιου του γνωστικού αντικείμενου που χρησιμοποιείται και για τη γλωσσομάθεια.

Το πρόγραμμα

Το σχολικό έτος 2014-2015 υλοποιήθηκε στο πλαίσιο των σχολικών δραστηριοτήτων το πολιτιστικό πρόγραμμα με τίτλο: «Διαθεματική προσέγγιση μάθησης μέσω περιεχομένου CLIL. Η διαπολιτισμική γνώση και κατανόηση στο Ελληνικό σχολείο με αριθμό πρωτοκόλλου έγκρισης 10994/31-10-2014. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε από τους εκπαιδευτικούς Μαρία Μιντσίδου (ΠΕ06) και Χαρίλαο Κουσινίδη (ΠΕ04).

Μαθητές της Γ' τάξης του γυμνασίου διδάχτηκαν Φυσική στα Αγγλικά με σκοπό την βελτίωση της γλωσσομάθειάς τους στα Αγγλικά και την εμπέδωση κεφαλαίου της φυσικής που αφορούσε τον ηλεκτρισμό. Το συγκεκριμένο κεφάλαιο αποτελούσε ύλη του μαθήματος της φυσικής βάση αναλυτικού προγράμματος. Η χρήση της Αγγλικής γλώσσας ήταν καθολική. Δηλαδή χρησιμοποιήθηκε και για τη διαχείριση της σχολικής τάξης πέρα από το γνωστικό αντικείμενο. Οι μαθητές δεν είχαν πρότερη εμπειρία με το CLIL και γενικά δεν είχαν εμπειρία σε καινοτόμες μεθόδους όπως προέκυψε από συζήτηση που προηγήθηκε μαζί τους. Η συνηθισμένη προσέγγιση ήταν αρκετά παραδοσιακή.

Χρησιμοποιήθηκαν οπτικοακουστικά μέσα, συζήτηση και ερωταπαντήσεις. Τα κείμενα και το οπτικοακουστικό υλικό προήλθαν από υλικό από το διαδίκτυο. Συγκεκριμένα, το βίντεο *Electricity and Circuits* από την διεύθυνση url: <https://www.youtube.com/watch?v=D2monVkCkX4> και το κείμενο *Energy Story* από την διεύθυνση url: <http://www.energyquest.ca.gov/story/chapter02.html> (βλ. παράρτημα). Επίσης, δημιουργήθηκαν οι σχετικές ασκήσεις κατανόησης, όπως και φυλλάδιο με λεξιλόγιο ανά μάθημα για περαιτέρω υποστήριξη της ορολογίας. (βλ. παράρτημα).

Η διάταξη της τάξης διατηρήθηκε στα πρότυπα της δασκαλοκεντρικής προσέγγισης λόγω της χρήσης της αίθουσας από όλους τους διδάσκοντες της τάξης. Η διδασκαλία αφορούσε θεωρία φυσικής και δεν είχε πρακτικό μέρος λόγω της μειωμένης διάρκειας του προγράμματος που διήρκησε πέραν των προκαταρκτικών συναντήσεων και του χρόνου που διατέθηκε για την ετοιμασία παρουσίας, συνολικά 10 διδακτικές ώρες. Η αίσθηση ενός ασφαλούς και οικείου μαθησιακού περιβάλλοντος υπήρχε αλλά δεν διατέθηκε επιπλέον χρόνος για περαιτέρω βελτίωση. Ήταν ένα περιβάλλον που είχε οικοδομηθεί από την επαφή του διδάσκοντα και των μαθητών κατά την διδασκαλία της Αγγλικής γλώσσας στο πλαίσιο του αναλυτικού προγράμματος. Διδάχτηκαν όλες οι δεξιότητες χωρίς αποκλεισμούς.

Σύμφωνα με το ημερολόγιο δράσεων η έναρξη του προγράμματος έγινε στις 7-11-2014 με την συνάντηση της ομάδας, την πρώτη επαφή με το θέμα και την κατανομή δραστηριοτήτων. Στις επόμενες συναντήσεις παρουσιάστηκαν οι στόχοι και οι σκοποί, έγινε ο συντονισμός, ο καθορισμός χρονοδιαγράμματος και η συζήτηση της μεθοδολογίας. Στην πρώτη παρουσίαση παρουσιάστηκε η ορολογία. Συνεχίσαμε με το ηλεκτρικό ρεύμα και ακολούθως το ηλεκτρικό κύκλωμα. Σε άλλες παρουσιάσεις συζητήσαμε το ηλεκτρικό φορτίο στο εσωτερικό του ατόμου και τα αποτελέσματα του ηλεκτρικού ρεύματος. Η διαδικασία ολοκληρώθηκε με την αξιολόγηση του προγράμματος και την προετοιμασία της παρουσιάσής μας.

Απολογιστικά στοιχεία

Οι μαθητές που δήλωσαν συμμετοχή στο πρόγραμμα ήταν 24 αγόρια και 10 κορίτσια. Όσοι δήλωσαν συμμετοχή ολοκλήρωσαν και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Οι στόχοι που τέθηκαν θεωρήθηκε ότι είχαν επιτευχθεί τουλάχιστον ως ένα βαθμό. Πιο συγκεκριμένα, κρίθηκε ότι επιτεύχθηκε η οικοδόμηση διαπολιτισμικής γνώσης και κατανόησης, η ανάπτυξη

πολυγλωσσικών ενδιαφερόντων και στάσεων, η συλλογή πληροφοριών, οι καταγραφές και η ταξινόμηση δεδομένων, η σύνδεση θεωρίας και πράξης όσον αφορά τη χρήση της ξένης γλώσσας, η μελέτη περιεχομένου από διαφορετικό πρίσμα.

Κατά την υλοποίηση δεν έλειψαν τα προβλήματα. Πρόβλημα αποτέλεσε η συνεργασία με την τότε διεύθυνση του σχολείου σχετικά με την χρήση ΤΠΕ εκ μέρους της συντονίστριας του προγράμματος. Οι μαθητές της ομάδας με την σειρά τους αντιμετώπισαν δυσκολία με το ίδιο το θέμα στα πρώτα στάδια αφού αποτελούσε καινοτομία για το δικό τους μαθησιακό πλαίσιο αλλά και για το Ελληνικό σχολείο εν γένει. Παράλληλα, κλήθηκαν να διαχειριστούν μια άλλη καινοτομία εκτός προγράμματος που τους δημιούργησε άγχος, αυτή της χρήσης της πλατφόρμας Edmodo. Επίσης, αντιμετώπισαν δυσκολία λόγω του απαιτούμενου επιπέδου γλωσσομάθειας. Συγκεκριμένα, οι αδύναμοι μαθητές που δεν είχαν ικανό επίπεδο γλωσσομάθειας και ήταν και αδύναμοι μαθητές στην φυσική είχαν τα μικρότερα αποτελέσματα από αυτό το εγχείρημα. Πριν την έναρξη του προγράμματος έγινε συζήτηση με τους μαθητές για να ακουστούν απόψεις και να διασαφηνιστούν οι στόχοι. Δεν γινόταν ωστόσο διαρκής αξιολόγηση στην πορεία του προγράμματος διότι η προσπάθεια υλοποίησης λόγω μη συνεργασίας της διεύθυνσης ήταν η προτεραιότητα. Μετά την ολοκλήρωση διατέθηκε χρόνος για αξιολόγηση μέσω ερωτηματολογίου.

Συνολική αξιολόγηση προγράμματος (Summative)

Στους μαθητές δόθηκε σύντομο ερωτηματολόγιο μετά την ολοκλήρωση της διδασκαλίας του προγράμματος όπου δόθηκαν οι παρακάτω απαντήσεις:

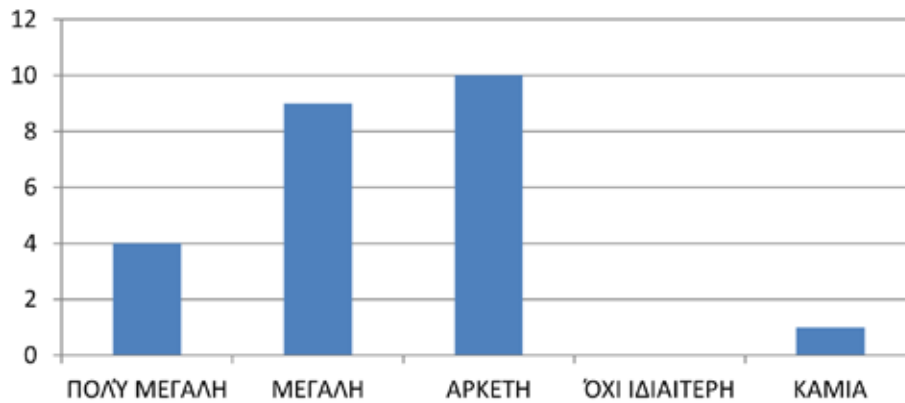
- Η γενική εντύπωση και μέθοδος –τρόπος μαθησιακής προσέγγισης κρίθηκε (σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό) θετική κατά 96%.
- Υπήρξε επιθυμία μελλοντικής χρήσης της προσέγγισης κατά ποσοστό άνω του 50%.
- Υπήρξε εκμάθηση και ξεκαθάρισμα εννοιών που αφορούν τον ηλεκτρισμό κατά ποσοστό άνω του 50%.
- Η αντιμετώπιση κατανόησης των εννοιών φυσικής στα Αγγλικά ήταν επίσης θετική κατά ποσοστό που προσεγγίζει το 90%.
- Σε ότι αφορούσε το αίσθημα της πλήξης το 25% των μαθητών δήλωσαν ότι αισθάνθηκαν πλήξη από πάρα πολύ ως αρκετά.

Οι αναλυτικές απαντήσεις των μαθητών φαίνονται στα παρακάτω διαγράμματα:

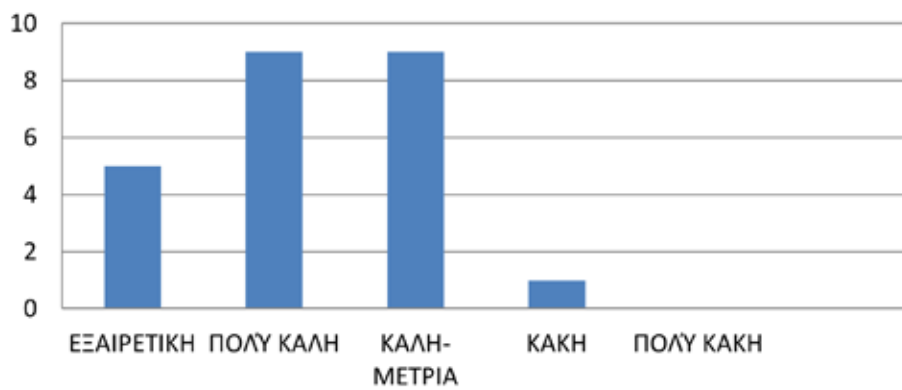
ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ

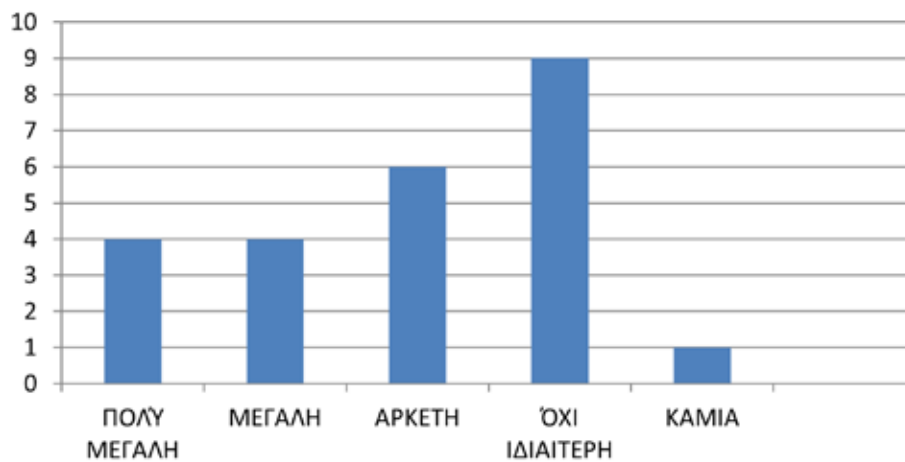
ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΧΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ CLIL ΚΑΙ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

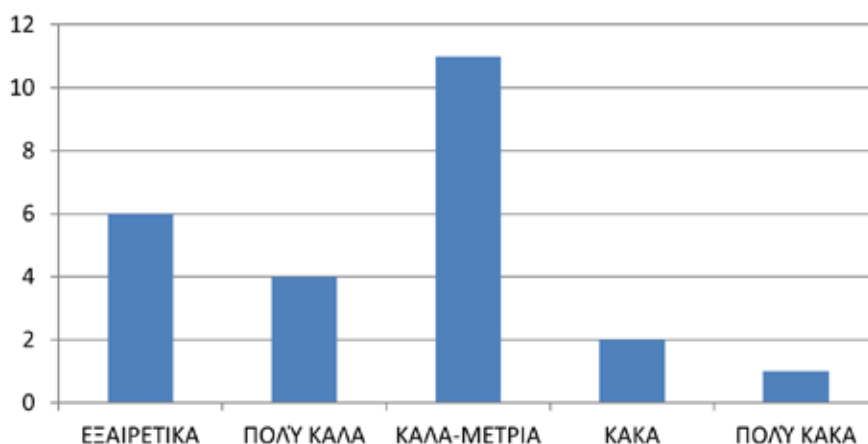
ΜΕΘΟΔΟΣ-ΤΡΟΠΟΣ ΜΑΘΗΣΙΑΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

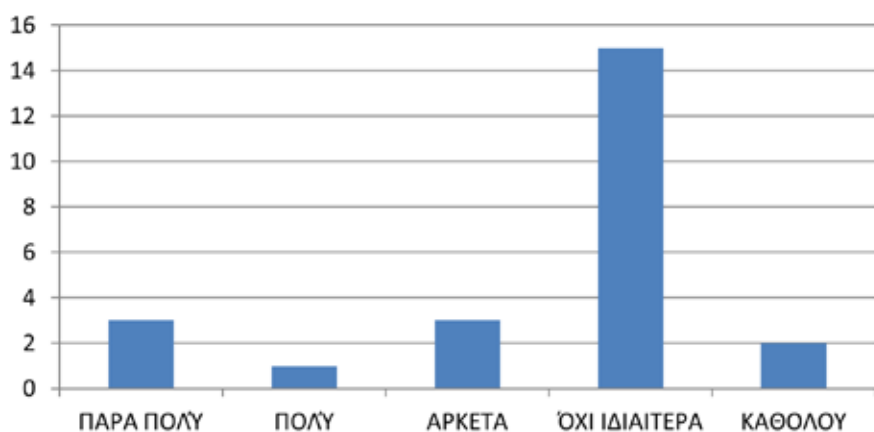
ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ

ΠΩΣ ΑΙΣΘΑΝΘΗΚΕΣ

ΑΙΣΘΗΜΑ ΠΛΗΞΗΣ

Στους μαθητές δόθηκε η δυνατότητα και έκφρασης παραπόνων ή σχολίων τους. Εκεί αναφέρθηκαν στην αυστηρότητα της εκπαιδευτικού κατά την εκπαιδευτική διαδικασία και στην ταχύτητα διεξαγωγής του μαθήματος. Δήλωσαν ότι θα επιθυμούσαν περισσότερο χρόνο υλοποίησης γιατί έτσι θα ήταν πιο εύκολο για αυτούς και την κατανόηση του διδακτικού υλικού. Άλλου έγραψαν ότι βρήκαν την εκπαιδευτική διαδικασία διασκεδαστική και ενδιαφέρουσα. Ένας μαθητής δήλωσε ότι δεν ήταν ξεκάθαρος ο σκοπός της διαδικασίας. Ένα σχόλιο ακόμη αφορούσε την προφορά της εκπαιδευτικού στην Αγγλική γλώσσα και την ανάγκη του να την προσαρμόσει-αγγλικά με Ελληνική προφορά. Ακολούθησαν ορισμένα σχόλια με γενικούς θετικούς χαρακτηρισμούς για την εκπαιδευτικό χωρίς όμως να αφορούν επί τοις ουσίας την εκπαιδευτική διαδικασία.

Διερεύνηση θετικών μελλοντικών παρεμβάσεων

Δεν αρκεί μια μέθοδος από μόνη της για να προκύψει ένα εκπαιδευτικό αποτέλεσμα. Λαμβάνοντας υπόψη το παραπάνω υπάρχουν ορισμένα πράγματα που θα τα προσέγγιζα διαφορετικά σε μια μελλοντική απόπειρα χρήσης της προσέγγισης CLIL.

Θα ξεκινούσα με την εξασφάλιση συνεργασίας και θετικής στάσης από την διεύθυνση και τον σύλλογο διδασκόντων. Η μη συνεργασία της διεύθυνσης του σχολείου στο πρόγραμμα που υλοποιήθηκε δημιούργησε δυσκολίες για όλους τους εμπλεκόμενους. Ο McDougald (2015) αναφέρει σε αποτελέσματα έρευνάς του ότι το CLIL προϋποθέτει την συνεργασία με τους καθηγητές και πολύ υποστήριξη από την διεύθυνση για να πραγματοποιηθεί.

Έχοντας εξασφαλίσει τη συνεργασία του σχολείου θα φρόνιζα να λάβω υπόψη μου ιδιαιτερότητες της σχολικής μονάδας. Στην περίπτωση του γυμνασίου εφαρμογής του προγράμματος το επίπεδο γλωσσομάθειας στα Αγγλικά δεν ήταν ίδιο. Θα συνέχιζα με την αναζήτηση μιας ομάδας μαθητών με ίδιο ή σχεδόν ίδιο επίπεδο γλωσσομάθειας, επιπέδου τουλάχιστον B1 σύμφωνα με το κοινό Ευρωπαϊκό πλαίσιο για τις γλώσσες (common European framework for languages). Το επίπεδο B1 είναι ένα επίπεδο που θεωρείται ότι οφείλουν να κατέχουν οι μαθητές Γ΄ γυμνασίου μετά από τουλάχιστον 6 χρόνια εκμάθησης της Αγγλικής γλώσσας στο δημόσιο σχολείο. Ο Zydassi (2012) θεωρεί ότι απαιτείται ένα κατώτατο όριο γλωσσομάθειας (L2 threshold) προκειμένου να αναπτυχθεί επαρκώς στο περιεχόμενο ένας μαθητής. Αντίστοιχη σχετική ομοιογένεια θα επιδίωκα και στις γνώσεις των μαθητών στο γνωστικό αντικείμενο. Δεν μπορώ να περιμένω από μαθητές που δεν μπορούν να παρακολουθήσουν το μάθημα της φυσικής στην μητρική τους γλώσσα να το πράξουν στα Αγγλικά. Την αποτελεσματικότητα της ομοιογένειας συζητά και η Lialikhova (2019), η οποία σχολιάζει για τους αδύναμους μαθητές ότι έχουν χαμηλό επίπεδο γλωσσομάθειας και χαμηλές επιδόσεις σε πλαίσιο διδασκαλίας CLIL αλλά και χαμηλές επιδόσεις στα μαθήματα που διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα και, ενδεχομένως, έχουν δυσκολίες και με την ίδια την μητρική γλώσσα.

Επιτυγχάνοντας την ομοιογένεια της ομάδας με στόχο το μέγιστο δυνατό εκπαιδευτικό αποτέλεσμα θα ακολουθούσε μια ανάλυση αναγκών των μαθητών πριν την έναρξη του προγράμματος και δεν θα περιοριζόμουν σε μια σύντομη συζήτηση. Ακολουθώντας, θα ζητούσα την απόφαση και λήψη ευθύνης για την μάθησή τους. Πιο συγκεκριμένα, θα τους άφηνα την επιλογή του τι θέλουν να μάθουν μέσω της μεθόδου αλλά και να προτείνουν τις τεχνικές που θεωρούν ότι θα έχουν το μέγιστο για αυτούς αποτέλεσμα π.χ. γεωγραφία μέσω project με ομαδική εργασία στην τάξη. Θα επιχειρούσα την ένταξη της εργασίας σε ομάδες, παρότι πιο χρονοβόρα, μεταξύ των άλλων τεχνικών μάθησης. Γενικά, θα επιχειρούσα διδασκαλία ενεργητικής μάθησης με χρήση των αντίστοιχων τεχνικών καθώς και ποικιλία τεχνικών. Η επίτευξη της αποτελεσματικής μάθησης γίνεται με χρήση ποικιλίας τρόπων διδασκαλίας/ μάθησης για να καλυφθούν οι ανάγκες και ιδιαιτερότητες των μαθητών αφού ο κάθε ένας μαθαίνει διαφορετικά.

Τέλος, σε μια μελλοντική απόπειρα χρήσης της προσέγγισης CLIL θα έδινα τον πραγματικά απαιτούμενο χρόνο μειώνοντας τους ρυθμούς της εκμάθησης και κάνοντας την όλη διαδικασία πιο εύπεπτη αλλά και διασκεδαστική πάντα αφουγκραζόμενη τις ανάγκες των μαθητών μέσα από διαρκή αξιολόγηση.

Αξίζει ωστόσο να επισημάνω το γεγονός ότι θα επιχειρούσα εκ νέου μια προσπάθεια διδασκαλίας της Αγγλικής γλώσσας με την μέθοδο CLIL. Η ενσωμάτωση της μεθόδου με κάποιο τρόπο στο Ελληνικό σχολείο θα ήταν κατά την άποψή μου θετική για την γλωσσομάθεια και την ενίσχυση κάποιου γνωστικού αντικείμενου. Αυτή η κρίση προκύπτει τόσο από την αξιολόγηση όσο και από την προσωπική βιωματική εμπειρία. Προς το παρόν δεν γίνεται χρήση παρά μόνο πιλοτικά και συνοπτικά μέσω κάποιων σχολικών δραστηριοτήτων. Να επισημάνω ότι η χρήση στις Ευρωπαϊκές χώρες αλλά και στην Αμερική είναι εκτεταμένη με μετρήσιμα θετικά αποτελέσματα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και πολλά υποσχόμενη στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με έρευνες ακόμη σε εξέλιξη για την διττή της αποστολή. Όσο αφορά τα αποτελέσματά της στην γλωσσομάθεια εκεί δεν χωρά καμία αμφισβήτηση.

Συμπεράσματα

Η χρήση της μεθόδου για την υλοποίηση σχολικού προγράμματος αποδεικνύεται ως χρήσιμη. Αυτή η χρησιμότητα όμως προκύπτει πάντα σε συνάρτηση με το σύνολο των μεταβλητών που επηρεάζουν την μαθησιακή διαδικασία. Η χρήση της συστήνεται για ομοιογενής, όσο αφορά το επίπεδο της γλωσσομάθειας, ομάδες μαθητικού πληθυσμού. Μέσα από την βιωματική εμπειρία προκύπτουν πάντα τρόποι καλύτερης και αποτελεσματικότερης προσέγγισης στο CLIL σε μαθητές γυμνασίου που ωστόσο αποτελούν και βελτιωμένους τρόπους προσέγγισης της συνολικής εκπαιδευτικής διαδικασίας στο Ελληνικό δημόσιο σχολείο. Η εργασία αυτή διερεύνησε ένα πρόγραμμα με την μέθοδο CLIL από την οπτική της αποτελεσματικότητας στην εκμάθηση ξένης γλώσσας και συνολικά της μάθησης.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ένας εμφανής περιορισμός της εργασίας είναι ότι πρόκειται για μια μικρής κλίμακας διερεύνηση με μικρό αριθμό μαθητών. Είναι ξεκάθαρο ότι απαιτείται εκτεταμένη διερεύνηση με διάφορα εκπαιδευτικά αντικείμενα και εκπαιδευτικές συνθήκες για να φτάσουμε σε μια κατανόηση της αποτελεσματικότητας της μεθόδου και στο ελληνικό εκπαιδευτικό περιβάλλον. Ωστόσο, σαν μια μελέτη μιας πτυχής του CLIL σε συγκεκριμένο περιβάλλον ενός γυμνασίου της Ελληνικής επαρχίας επιχειρήθηκε να φανεί η χρησιμότητα της μεθόδου εκεί που δεν έχει εφαρμοστεί ξανά. Η ελπίδα είναι η γένεση νέων ιδεών και προτάσεων για την έρευνα του τομέα.

Την ίδια στιγμή ανακύπτουν ερωτήματα για μελλοντική διερεύνηση. Ποιά τα όρια ανάμεσα σε έναν καθηγητή ξένης γλώσσας, έναν καθηγητή φυσικής και έναν καθηγητή CLIL; Υπάρχουν ανησυχίες. Μήπως αμφισβητούνται οι ειδικότητες των εκπαιδευτικών και τα όρια των εκπαιδευτικών αντικειμένων τους; Τελικά ποια γλώσσα είναι πιο κατάλληλη και σχετική για να δοθεί νόημα στο μάθημα που διδάσκεται; Και ποιο μάθημα είναι κατάλληλο για να δοθεί νόημα στην διδασκαλία της ξένης γλώσσας;

Βιβλιογραφία

- Barwell, R. (2005). Critical issues for language and content in mainstream classroom: introduction. *Linguistics and Education*, Vol. 16, No. 2, pp. 143-150
- Bruton, A. (2013). CLIL: Some of the reasons why... and why not. *System*, Vol. 41, No. 3, pp. 587–597.
- Craen, P., Mondt, K., Allain, L., Gao, Y. (2007). Why and How CLIL Works. An Outline for a CLIL Theory. *Vienna English Working Papers*. 16. pp. 70-78.
- Dalton-Puffer, C. (2007). *Discourse in Content and Language Integrated (CLIL) Classrooms*. Amsterdam: John Benjamins.
- Dalton-Puffer, C. (2008). *Outcomes and Processes in Content and Language Integrated (CLIL) Learning: Current Research in Europe*. C. Dalton-Puffer.
- Delanoy, W., Volkman, L. (Eds.) (2008). *Future Perspectives for English Language Teaching*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- European Commission. (2005). *A New Framework Strategy for Multilingualism*. COM(2005) 596 final.
- Electricity and Circuits. Available: <https://www.youtube.com/watch?v=D2monVkCkX4>
- EnergyStory. Available: <http://www.energyquest.ca.gov/story/chapter02.html>
- High Level group on Multilingualism (2007). *Final Report*. Brussels: Commission of the European Communities
- Lialikhova, D. (2019). “We can do it together!” – But can they? How Norwegian ninthgraders co-constructed content and language knowledge through peer interaction in CLIL. *Linguistics and Education*, Vol. 54. Available: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0898589818304777>
- McDougald, J. (2015). Teachers’ attitudes, perceptions and experiences in CLIL: A look at content and language. *Colombian Applied Linguistics Journal*, Vol. 17, No. 1, pp. 25-41.
- Pérez Cañado, M.L. (2016). From the CLIL craze to the CLIL conundrum: Addressing the current CLIL controversy. *Bellaterra Journal of Teaching & Learning Language & Literature*, Vol. 9, No. 1, pp. 9-31.
- Pokrivčáková, S. et al. (2015). *CLIL in Foreign Language Education: E-textbook for Foreign Language Teachers*. Nitra: Constantine the Philosopher University.

Παραρτήματα

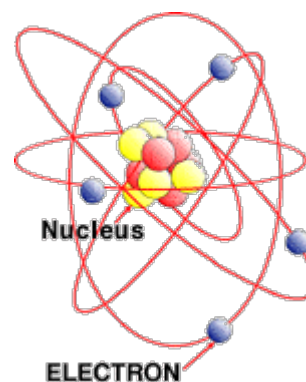
A. Το κείμενο από <http://www.energyquest.ca.gov/story/chapter02.html> με τίτλο: *Energy Story*

Electricity figures everywhere in our lives. Electricity lights up our homes, cooks our food, powers our computers, television sets, and other electronic devices. Electricity from batteries keeps our cars running and makes our flashlights shine in the dark.

Here's something you can do to see the importance of electricity. Take a walk through your school, house or apartment and write down all the different appliances, devices and machines that use electricity. You'll be amazed at how many things we use each and every day that depend on electricity.

But what is electricity? Where does it come from? How does it work? Before we understand all that, we need to know a little bit about atoms and their structure.

All matter is made up of atoms, and atoms are made up of smaller particles. The three main particles making up an atom are the proton, the neutron and the electron.

Electrons spin around the center, or nucleus, of atoms, in the same way the moon spins around the earth. The nucleus is made up of neutrons and protons.

Electrons contain a negative charge, protons a positive charge. Neutrons are neutral – they have neither a positive nor a negative charge.

There are many different kinds of atoms, one for each type of element. An atom is a single part that makes up an element. There are 118 different known elements that make up every thing! Some elements like oxygen we breathe are essential to life.

Each atom has a specific number of electrons, protons and neutrons. But no matter how many particles an atom has, the number of electrons usually needs to be the same as the number of protons. If the numbers are the same, the atom is called balanced, and it is very stable.

So, if an atom had six protons, it should also have six electrons. The element with six protons and six electrons is called carbon. Carbon is found in abundance in the sun, stars, comets, atmospheres of most planets, and the food we eat. Coal is made of carbon; so are diamonds.

Some kinds of atoms have loosely attached electrons. An atom that loses electrons has more protons than electrons and is positively charged. An atom that gains electrons has more negative particles and is negatively charged. A "charged" atom is called an "ion."

Electrons can be made to move from one atom to another. When those electrons move between the atoms, a current of electricity is created. The electrons move from one atom to another in a "flow." One electron is attached and another electron is lost.

This chain is similar to the fire fighter's bucket brigades in olden times. But instead of passing one bucket from the start of the line of people to the other end, each person would have a bucket of water to pour from one bucket to another. The result was a lot of spilled water and not enough water to douse the fire. It is a situation that's very similar to electricity passing along a wire and a circuit. The charge is passed from atom to atom when electricity is "passed."

Scientists and engineers have learned many ways to move electrons off of atoms. That means that when you add up the electrons and protons, you would wind up with one more proton instead of being balanced.

Since all atoms want to be balanced, the atom that has been "unbalanced" will look for a free electron to fill the place of the missing one. We say that this unbalanced atom has a "positive charge" (+) because it has too many protons.

Since it got kicked off, the free electron moves around waiting for an unbalanced atom to give it a home. The free electron charge is negative, and has no proton to balance it out, so we say that it has a "negative charge" (-).

So what do positive and negative charges have to do with electricity?

Scientists and engineers have found several ways to create large numbers of positive atoms and free negative electrons. Since positive atoms want negative electrons so they can be balanced, they have a strong attraction for the electrons. The electrons also want to be part of a balanced atom, so they have a strong attraction to the positive atoms. So, the positive attracts the negative to balance out.

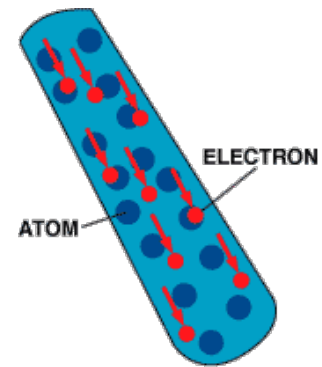
The more positive atoms or negative electrons you have, the stronger the attraction for the other. Since we have both positive and negative charged groups attracted to each other, we call the total attraction "charge."

Energy also can be measured in joules. Joules sounds exactly like the word jewels, as in diamonds and emeralds. A thousand joules is equal to a British thermal unit.

When electrons move among the atoms of matter, a current of electricity is created. This is what happens in a piece of wire. The electrons are passed from atom to atom, creating an electrical current from one end to other, just like in the picture.

Electricity is conducted through some things better than others do. Its resistance measures how well something conducts electricity. Some things hold their electrons very tightly. Electrons do not move through them very well. These things are called insulators. Rubber, plastic, cloth, glass and dry air are good insulators and have very high resistance.

Other materials have some loosely held electrons, which move through them very easily. These are called conductors. Most metals – like copper, aluminum or steel – are good conductors.

✚ Where Does the Word 'Electricity' Come From?

B. Ερωτήσεις κατανόησης κειμένου

Reading comprehension

1. What is an atom?
2. How are the atom particles charged?
3. What is an ion?
4. What do you know about carbon?
5. 'An atom has a positive charge', what does this mean?
6. 'An atom has a negative charge', what does this mean?
7. How is energy measured?
8. What are insulators?
9. What are conductors?

Γ. Ορολογία-Λεξιλόγιο

Electricity lesson 1 (page 1)

- Electricity=ηλεκτρισμός
- Charge=ηλεκτρικό φορτίο
- Atom=άτομο
- Particle=μόριο
- Nucleus=πυρήνας
- Orbits=τροχιές
- Force=δύναμη
- Attraction=έλξη
- Protons=πρωτόνια
- Neutrons=νετρόνια
- Electrons=ηλεκτρόνια
- Rub=τρίβω
- Imbalance=ανισορροπία
- Static=στατικός
- Repel=απωθώ
- Strike=χτύπημα
- Demonstration=επίδειξη
- Contain=περιορίζω, τιθασεύω
- Flow=ροή
- Battery cell=πυρήνας ηλεκτρικού συσσωρευτή
- Labelled=με αναγνωριστική ετικέτα

Electricity lesson 1 (page 2)

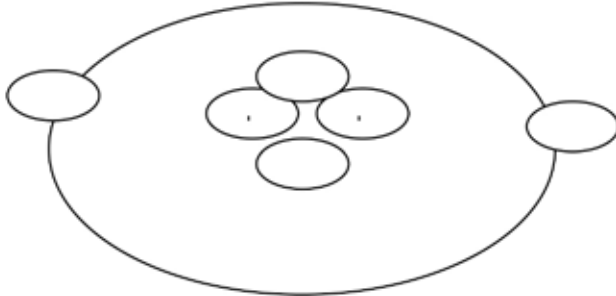
- Wires=καλώδια
- Copper=χαλκός
- Terminal=τερματικός
- Short circuit=κλειστό κύκλωμα
- Series circuit=κύκλωμα σειράς
- Volts=βολτ
- Force=δύναμη
- High voltage=υψηλή τάση
- Circuits=κυκλώματα
- Switch=διακόπτης
- Clips=κλιπ
- Insulator=μονωτικό υλικό, κακός αγωγός
- Parallel=παράλληλα
- Paths=διαδρομές
- Affect=επηρεάζω
- Series=σε ακολουθία
- Loads=φορτία
- Maze=λαβύρινθος
- Conductor=αγωγός
- Stored chemical energy=αποθηκευμένη χημική ενέργεια

Δ. CLIL- Ερωτήσεις και απαντήσεις

CLIL-Questions and answers

1. What is electricity?
The movement of charged atomic particles called electrons.
The presence and flow of charged particles.
2. What is an atom? What is it consisted of? Neutrons, protons, electrons
What is the nucleus consisted of? Neutrons, protons
3. Which particle has a charge?
Neutral-neutrons
Positive-protons
Negative-electrons

4. Which particle of the atom has an orbit? Electron
5. What holds the atom together? The force of attraction from the protons
6. Draw an atom.

7. What is static electricity? The charge does not move. There is an imbalance of electrons and protons (negatively charged balloon=got particles, more than it originally had)
8. When do two balloons repel each other? When they are both negatively charged.
9. What is a battery?
A chemical device with positive and negative charges that attracts the electrons to the positive end, from minus to plus. It helps the existing particles to flow.
10. What are electricity conductors? Metals
11. What happens if a conductor is connected to the two terminals of a battery? Short circuit
12. What does V stand for in batteries? Volts
Circuit=a path for electrons to travel at
13. What is a parallel circuit? = more than one path for electricity to travel
14. Which circuit is better for lighting? Parallel, series and why?
Parallel. If one bulb fails the others continue to function.
15. Are there any circuits in a computer motherboard?
A maze of parallel and series circuits.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ STEM: ΜΙΑ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΣ ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΕ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

Ιωάννης Ψημμένος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ζούμε σε μια εποχή όπου η τεχνολογία εξελίσσεται ραγδαία, η γνώση, οι ιδέες και τα αγαθά μεταφέρονται σε όλον τον πλανήτη σε ελάχιστο χρόνο. Η οικονομία αποκτά παγκόσμιο χαρακτήρα, ο ανταγωνισμός μεγαλώνει και μαζί του οι απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Το εκπαιδευτικό μας σύστημα παραμένει στάσιμο εδώ και δεκαετίες, μη μπορώντας να ακολουθήσει τις εξελίξεις και να δώσει στους νέους τα προσόντα που χρειάζονται. Στη Νέα Ορεστιάδα και σε άλλες ακριτικές περιοχές δοκιμάστηκε πιλοτικά ένα εξωσχολικό, καινοτόμο πρόγραμμα εκπαίδευσης STEM, προσανατολισμένο στις σύγχρονες απαιτήσεις, με θετικά αποτελέσματα. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα STEM Empowering Youth και Generation Next υλοποιήθηκαν από την εταιρία SciCo, εκπαιδύοντας χιλιάδες μαθητές ακριτικών περιοχών αρχικά. Από το 2017 μέχρι το 2020, έδωσαν την ευκαιρία σε πάνω από 100 μαθητές από την περιοχή της Νέας Ορεστιάδας να «παίζουν» με τις Θετικές Επιστήμες, να συνεργαστούν και να δώσουν καινοτόμες λύσεις μέσα από κατασκευές.

Λέξεις κλειδιά: Εκπαίδευση STEM, Θετικές Επιστήμες, Εκπαιδευτικές Κατασκευές, Νέα Ορεστιάδα

Εισαγωγή

Κατά τον Τσαούση (1989) «Εκπαίδευση είναι μορφή εξειδικευμένης κοινωνικοποίησης που ασκείται κατά κανόνα από φορείς που βρίσκονται έξω από την οικογένεια και έχει ως περιεχόμενο της την μετάδοση γνώσεων, δεξιοτήτων και μορφών ενέργειας ή συμπεριφοράς». Προφανώς, η εκπαίδευση θα πρέπει να ακολουθεί τα ήθη και της ανάγκες της κοινωνίας και της εποχής. Καθώς έχουμε μπει στον 21ο αιώνα, οι προκλήσεις είναι πολλές και μεγάλες, η τεχνολογία εξελίσσεται ραγδαία, διαμορφώνει νέα πρότυπα, τρόπο ζωής, συμπεριφοράς, ενώνει τους λαούς σε μια παγκόσμια κοινότητα. Η γνώση και η πληροφορία είναι προσβάσιμη ταυτόχρονα στον καθένα, σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, δίνοντας την ευκαιρία στον καθένα να συμμετέχει σε επιστημονικές έρευνες. Από την άλλη, ο ανταγωνισμός δεν περιορίζεται στα στενά όρια του τόπου μας, αλλά αποκτά παγκόσμιο χαρακτήρα. Σε αυτό το πολύπλοκο και απαιτητικό περιβάλλον πρέπει να προσαρμοστούν και να επιβιώσουν τα παιδιά μας. Η εκπαίδευση τους πρέπει να τους προφέρει τα εφόδια για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της εποχής. Έχει το εκπαιδευτικό σύστημα σε άλλες χώρες και στη δική μας τα κατάλληλα εργαλεία για να εκπληρώσει αυτή την αποστολή;

Η εκπαίδευση στην Ελλάδα, σήμερα

Το ελληνικό σχολείο δείχνει να είναι σχεδόν το ίδιο εδώ και δεκαετίες, με κάποιες μικρές αλλαγές στον εξοπλισμό του και αυτό όχι σε όλα τα σχολεία. Το μάθημα συνεχίζει να είναι ως επί το πλείστον δασκαλοκεντρικό, οι μαθητές χρησιμοποιούν ένα βιβλίο συνήθως ξεπερασμένο, ένα τετράδιο που αντιγράφουν από τον πίνακα αυτά που γράφει ο καθηγητής και κάποιες ασκήσεις για το σπίτι, απaráλλακτες με αυτές που έλυναν οι γονείς μας, πριν από 70 χρόνια. Γράφουν ένα διαγώνισμα στο κάθε τετράμηνο και ένα τον Μάιο. Αν έχουν καλή ικανότητα αποστήθισης, αν έχουν έναν φροντιστή να τους μάθει μια μεθοδολογία λύσης των ασκήσεων, θα καταφέρουν να εισπράξουν έναν καλό βαθμό στο μάθημα και θα αξιολογηθούν ως «άριστοι». Έχουν τα εφόδια αυτοί οι «άριστοι» νέοι για να βγουν στον πραγματικό κόσμο και να επιβιώσουν;

Την απάντηση στο ερώτημα τη δίνουν:

- Τα ποσοστά ανεργίας στη χώρα μας. Στις ηλικίες 25 – 34 η ανεργία το 2020 ήταν 22,9% (ΕΛ-ΣΤΑΤ 2020).

- Η δυσκολία να πείσουν έναν εργοδότη, σε μια συνέντευξη, ότι μπορούν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις της εργασίας που ζητούν.
- Τα αποτελέσματα του διεθνούς διαγωνισμού Pisa που δείχνει κατά πόσο οι νέοι κάθε χώρας έχουν τα εφόδια που απαιτεί η σημερινή εποχή. Στον διαγωνισμό του 2018 εξετάστηκαν 600.000 15χρονοι μαθητές από 79 χώρες στην κατανόηση κειμένου, στα μαθηματικά και στις φυσικές επιστήμες. Οι μαθητές μας κατατάχθηκαν στην 54η θέση, πιο χαμηλά από το μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ. Πολύ μικρό ποσοστό μαθητών μας, 6,2% κατάφερε τα ανώτερα επίπεδα επίδοσης, 5 και 6 και ένα σημαντικό ποσοστό 19,9% βρέθηκε στα χαμηλά επίπεδα 1 και 2, αν και προέρχονταν κατά μέσο όρο από ευνοϊκότερο κοινωνικό – οικονομικό περιβάλλον σε σχέση με πολλά άλλα κράτη. Στις πρώτες θέσεις βρέθηκαν η Εσθονία, ο Καναδάς και η Φιλανδία (IEP 2019).

Εκπαίδευση STEM

Η εκπαίδευση STEM ξεκίνησε τη δεκαετία του 1990 στο Εθνικό Ίδρυμα Επιστημών (NSF) των Ηνωμένων Πολιτειών, ως μια μέθοδος εκπαίδευσης για να καλύψει την ανάγκη που είχε δημιουργηθεί στην αγορά εργασίας σε θέσεις που σχετίζονται με τα πεδία της STEM, με σκοπό την δημιουργία απόφοιτων με διεπιστημονική κατάρτιση, αναπτυγμένες δεξιότητες του 21ου αιώνα (κριτική σκέψη, δημιουργικότητα, συνεργασία, επικοινωνία) και γνώση των νέων τεχνολογιών.

Το 2009 ο πρόεδρος Ομπάμα προώθησε μια σειρά πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης STEM και στο Ηνωμένο Βασίλειο διορίστηκε Εθνικός Διευθυντής STEM. Η παραδοσιακή τεχνική εκπαίδευση ήταν επικεντρωμένη σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, με σαφή προσανατολισμό στις ανάγκες του εργατικού δυναμικού που εκπαιδεύονταν. Η φιλοσοφία της STEM εκπαίδευσης είναι διαφορετική, αφορά την γενική εκπαίδευση (Williams 2011).

Το ακρωνύμιο προέρχεται από τα αρχικά φυσικών επιστημών:

- Science: Φυσικές επιστήμες. Φυσική, Χημεία, Βιολογία όχι σαν χωριστά αντικείμενα, αλλά σαν μια ενιαία γνώση που εξηγεί τη λειτουργία του περιβάλλοντος μας.
- Technology: Η χρήση εργαλείων για να δημιουργήσουμε, να διορθώσουμε και να βελτιώσουμε το περιβάλλον μας.
- Engineering: Μηχανική, η μελέτη, η έρευνα και η δημιουργία διαφόρων κατασκευών και μηχανισμών που βοηθούν στην επίλυση κάποιου προβλήματος.
- Mathematics: Τα μαθηματικά, ως εργαλείο των φυσικών επιστημών και σαν τρόπος σκέψης για την επίλυση προβλημάτων.

Η STEM έχει ως κεντρικό άξονα ένα μαθητοκεντρικό μοντέλο διδασκαλίας όπου εφαρμόζονται βασικές παιδαγωγικές προσεγγίσεις όπως η διερευνητική μέθοδος, η βιωματική μάθηση, η ομαδοσυνεργασία, η επίλυση προβλημάτων, η απομυθοποίηση του λάθους και η μάθηση μέσω κάποιας κατασκευής.

Μετά από 20 χρόνια εφαρμογής τέτοιων προγραμμάτων, στις ΗΠΑ και σε επαγγελματίες που σχετίζονται με το STEM, το συγκεκριμένο ακρωνύμιο ήταν ακόμη άγνωστο. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες το συνέδεαν με την έρευνα των βλαστικών κυττάρων ή με τα φυτά (Keefe 2010).

Με την εκπαίδευση STEM σχετίζονται και πολλά επαγγέλματα, που χαρακτηρίζονται και ως «επαγγέλματα του μέλλοντος», που σχετίζονται με την τεχνητή νοημοσύνη, τη ρομποτική, τη νανοτεχνολογία, τη γενετική, τη βιοτεχνολογία και την εκτύπωση 3D (WorldEconomic Forum 2016), ενώ αναμένονται βαθιές μεταβολές στο εργατικό δυναμικό του 21ου αιώνα (Waite & McDonald 2019). Μελέτες δείχνουν ότι στα επόμενα χρόνια θα υπάρχει μεγάλη ζήτηση σε τέτοια επαγγέλματα, μαζί με τον τομέα της παροχής υγείας και παροχής υπηρεσιών. Ο Rodger W. Bybee αναφέρει το 2010: «Οι Ηνωμένες Πολιτείες χρειάζονται μια ευρύτερη, πιο συντονισμένη στρατηγική για την προαγωγή της επιστήμης, της τεχνολογίας, της μηχανικής και των μαθηματικών (STEM). Η στρατηγική αυτή πρέπει να περιλαμβάνει όλους τους κλάδους STEM και να αντιμετωπίζει την ανάγκη μεγαλύτερης ποικιλίας στα επαγγέλματα STEM, για ένα εργατικό δυναμικό με βαθιές τεχνικές και προσωπικές δεξιότητες, καθώς και για ένα πολίτη γραφειοκράτη που είναι έτοιμος να αντιμετωπίσει τις μεγάλες προκλήσεις του 21ου αιώνα. Έχουν υπάρξει επανειλημμένες προσπάθειες για τη δημιουργία σημαντικών βελτιώσεων σε αυτή την εκπαίδευση, αλλά ως βετεράνος των προσπαθειών αυτών, βλέπω την επόμενη δεκαετία ως την εποχή που θα μπορούσε τελικά να επιτευχθεί πραγματική πρόοδος». Η διαδικασία επίλυσης προβλημάτων και η καινοτομία είναι δύο θέματα υψηλής προτεραιότητας στην ατζέντα κάθε έθνους. Δεδομένης της οικονομικής τους σημασίας για την κοινωνία, οι μαθητές θα πρέπει να μάθουν να αναπτύξουν δεξιότητες

τεχνολογίας, μηχανικής, φυσικών επιστημών και σχεδιασμού. Οι μαθητές στη νέα εποχή θα κληθούν να αντιμετωπίσουν προκλήσεις, όπως προσαρμοστικότητα, πολύπλοκες επικοινωνίες, αυτοδιαχείριση, κοινωνικές δεξιότητες, συστήματα της μοντέρνας οικονομίας. Θα πρέπει να είναι ικανοί να πάρουν αποφάσεις για την προσωπική τους υγεία, την ποιότητα του περιβάλλοντος, την διαχείριση πόρων και την εθνική ασφάλεια. Οι ικανότητες των μελλοντικών πολιτών στους κλάδους του STEM είναι τόσο απαραίτητες, όσο και οι οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές αξίες (Bybee 2010).

Τα συστήματα διδασκαλίας που βασίζονται στην επίλυση πραγματικών προβλημάτων ευθυγραμμίζονται με την ανάπτυξη δεξιοτήτων σταδιοδρομίας του εικοστού πρώτου αιώνα και βοηθούν τους μαθητές να αντιμετωπίσουν πολύπλοκες καταστάσεις και να παίρνουν αποφάσεις με μαθηματική σκέψη και επιστημονική μεθοδολογία (Dym et al. 2005). Παρόλο που η εκπαίδευση STEM ενθαρρύνει τη διεπιστημονική συνεργασία, οι εκπαιδευτικοί έχουν μάθει παραδοσιακά να διδάξουν τη γνώση συγκεκριμένων τομέων. Υπάρχει μια αυξανόμενη ανησυχία σχετικά με το πώς οι εκπαιδευτικοί θα μπορέσουν να ενσωματώσουν νέες πρακτικές στη διδασκαλία τους. Επιπλέον, το εκπαιδευτικό σύστημα συνεχίζει να ενθαρρύνει τους εκπαιδευτικούς να παραμείνουν στα διδακτικά τους στερεότυπα (Boyd 2017).

Στην Ελλάδα, η διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών πέρασε από την πειραματική στα τέλη του 19ου αιώνα, στη συμμετοχή του μαθητή στις αρχές του 20ου αιώνα (Παπασταματίου 1993), στην ανακαλυπτική διδασκαλία στα μέσα του 20ου αιώνα (Καριώτογλου κ.ά. 2012) και στον εποικοδομητισμό στα τέλη του 20ου αιώνα (Παπασταματίου 1993). Τελευταία έχει εμφανιστεί η ιδέα του επιστημονικού εγγραμματισμού, η έννοια της εκλαϊκευμένης επιστήμης, όπου πρέπει ο καθένας να κατανοεί τα φαινόμενα, να αναλύει και να αξιολογεί δεδομένα με επιστημονικό τρόπο (Laugksch 2000). Στη χώρα μας γίνεται μεγάλη προσπάθεια αλλαγής του τρόπου διδασκαλίας, περνώντας από την δασκαλοκεντρική, στην μαθητοκεντρική διδασκαλία, από την ατομική στην ομαδική εργασία, από το βιβλίο στις ΤΠΕ (Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνίας) (Κραγιόπουλος 2012.). Αναβάθμιση των ΤΠΕ είναι η εκπαίδευση STEM.

Η εκπαίδευση STEM στην Ορεστιάδα

Τον Φεβρουάριο του 2017 ξεκίνησε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης STEM στην Ελλάδα, από τον οργανισμό ΕΠΙΣΤΗΜΗ – ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ SciCo (ScienceCommunication) με την επιστημονική βοήθεια της Ελληνογερμανικής Αγωγής και την χορηγία του Ιδρύματος Vodafone. Οκτώ καθηγητές φυσικών επιστημών και πληροφορικής από Νέα Ορεστιάδα, Αλεξανδρούπολη, Κομοτηνή, Ξάνθη, Κάλυμνο, Κω, Ρόδο, συναντηθήκαμε στην Ελληνογερμανική Αγωγή, όπου ενημερωθήκαμε για ευρωπαϊκά προγράμματα που τρέχουν και ιδιαίτερα το ευρωπαϊκό έργο H2020 «OpenSchools for OpenSocieties - OSOS» (Ένα Ανοιχτό σχολείο σε μια Ανοιχτή κοινωνία). Εθνικός συντονιστής του έργου OSOS για την Ελλάδα είναι το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). Αντικείμενο του έργου H2020 είναι η προετοιμασία της εισαγωγής της καινοτομίας του «Ανοιχτού σχολείου», με βασικό άξονα τις φυσικές επιστήμες και τα αντικείμενα του σε θεματικές που συνδέονται με σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις. Το «Ανοιχτό Σχολείο» έχει ως στόχο να αξιοποιήσει την εκπαιδευτική καινοτομία, τα εργαλεία της ανακαλυπτικής μάθησης, την τεχνολογία, τη διδασκαλία των φυσικών, ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών για τη μελέτη και ψηλάφηση τοπικών ζητημάτων.

Καταστρώθηκε ένα πρόγραμμα 10 τρίωρων μαθημάτων, για 10 εβδομάδες, εκτός σχολικού προγράμματος και εκτός σχολικής ύλης. Από τον Φεβρουάριο του 2017 μέχρι τον Ιανουάριο του 2020 υλοποιήθηκε στην περιοχή της Νέας Ορεστιάδας το πρόγραμμα έξι φορές. Την πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε το εργαστήριο φυσικών επιστημών του 2ου Λυκείου και μετά το 3ο Γυμνάσιο. Μάλιστα, στο 3ο Γυμνάσιο δεν υπήρχε εργαστήριο, αρχικά χρησιμοποιήθηκε μια άδεια αποθήκη, η οποία στη συνέχεια μετατράπηκε σε ένα πολύ όμορφο και εύχρηστο εργαστήριο, με τη βοήθεια του διευθυντή Αναστάσιου Τσελεμπόνη. Με πολύ προσωπική εργασία, στήσαμε το εργαστήριο στις διακοπές του καλοκαιριού.

Οι μαθητές συμμετείχαν στο πρόγραμμα δωρεάν και προέρχονταν από διάφορα σχολεία του Βόρειου Έβρου, Γυμνάσια και Λύκεια. Συνολικά, στις έξι φορές, παρακολούθησαν το πρόγραμμα περίπου 120 μαθητές, από τα τρία Γυμνάσια και τα δύο Λύκεια της Νέας Ορεστιάδας, από το Γυμνάσιο Ριζίων, της Βύσσας και του Κυπρίνου. Το πρόγραμμα έτρεξε μία φορά και στο Διδυμότειχο, με την καθηγήτρια πληροφορικής Γεωργία Μπεζούδη, μια φορά στις Φέρες, με την καθηγήτρια πληροφορικής Στέλλα Τριφωνίδου και μια φορά στην Αλεξανδρούπολη, με τον φυσικό Παναγιώτη Δελιακίδη. Οι μαθητές στο τέλος του προγράμματος πήραν και σχετική βεβαίωση παρακολούθησης.

Τα μαθησιακά αντικείμενα του STEM σχετίζονται με τις φυσικές επιστήμες και γίνονται μέσω έρευνας, παιχνιδιού, πειραμάτων και κατασκευών. Η διδακτική ύλη συμπληρώνει σημαντικούς τομείς που

λείπουν από το πρόγραμμα, όπως η αστρονομία και η ρομποτική. Τα υλικά που χρειαζόμασταν τα παρείχαν η SciCo, με τη βοήθεια του Ιδρύματος Vodafone. Όποια επιπλέον υλικά χρειαζόμασταν, τηρουμένων κάποιων ορίων, μας τα παρείχαν, αρκεί να ταίριαζαν με το σκεπτικό του προγράμματος.

Σκοπός και στόχοι του προγράμματος

Το πρόγραμμα ονομάστηκε STEMEmpoweringYouth, δηλαδή ενδυνάμωση της νεολαίας, μέσα από τις φυσικές επιστήμες. Σκοπός του προγράμματος ήταν να ανοίξει το σχολείο στην τοπική κοινωνία και να το μετατρέψει σε εκκολαπτήριο καινοτόμων ιδεών που βασίζονται στις νέες τεχνολογίες αλλά και στη δημιουργική σκέψη των μικρών μαθητών.

Οι στόχοι του προγράμματος για τους μαθητές ήταν:

- Να κατανοήσουν σημαντικές έννοιες στον τομέα των φυσικών επιστημών.
- Να αναπτύξουν δεξιότητες απαραίτητες για κάθε νέο του 21ου αιώνα.
- Να συμμετέχουν ενεργά στην επίλυση προβλημάτων με πολλαπλούς τρόπους.
- Να τους ενθαρρύνει να θέτουν στόχους, να επικοινωνούν και να συνεργάζονται για την επίτευξη τους.
- Να είναι δημιουργικοί και να χρησιμοποιούν την τεχνολογία προς όφελος τους.
- Να αντιλαμβάνονται την ενασχόληση τους με τους τομείς αυτούς ως μια ευχάριστη διαδικασία.
- Να έχουν ίσες ευκαιρίες εμπλοκής σε δραστηριότητες μη τυπικής μορφής μάθησης, όπως η εκπαίδευση STEM, στις ακριτικές περιοχές της Ελλάδας, με τα μεγάλα αστικά κέντρα (Ανδρικοπούλου 2017).

Υλοποίηση του προγράμματος

Το αρχικό πρόγραμμα των μαθημάτων ήταν το εξής:

- 1ο τρίωρο: Παιχνίδια γνωριμίας, ενημέρωση του προγράμματος, κάποια εντυπωσιακά πειράματα και μια πρώτη κατασκευή για να πάρουν στο σπίτι τους.

Εικόνα 1. Στιγμιότυπα της πρώτης συνάντησης STEM (Πηγή: Ιωάννης Ψημμένος 2019).

- 2ο τρίωρο: Νερό – το βασικό στοιχείο της ζωής και του πλανήτη μας. Γνώση, πειραματισμός, κατασκευή φίλτρων.

Εικόνα 2. Στιγμιότυπα της δεύτερης συνάντησης STEM (Πηγή: Ιωάννης Ψημμένος 2018).

- 3ο τρίωρο: Σεισμοί – γνώσεις γεωλογίας, κυμάτων, ηλεκτρομαγνητισμού, πειράματα, κατασκευή εξομοιωτή σεισμών, σειсмоγράφου και συναγερμού.

Εικόνα 3. Στιγμιότυπα της τρίτης συνάντησης STEM (Πηγή: Ιωάννης Ψημμένος 2017).

- 4ο τρίωρο: GPS – λειτουργία του συστήματος εντοπισμού, δορυφορικά συστήματα, θεωρία της σχετικότητας του Αϊνστάιν, μέθοδος εντοπισμού θέσης (τριπλευρισμός), εφαρμογές του GPS στα κινητά τους, όπως το Geocaching, ένα ψηφιακό, παγκόσμιο κυνήγι του θησαυρού.

Εικόνα 4. Στιγμιότυπα της τέταρτης συνάντησης STEM (Πηγή: Ιωάννης Ψημμένος 2019).

- 5ο, 6ο τρίωρο: Αστρονομία – γνωριμία με το πλανητικό μας σύστημα, τις φάσεις της Σελήνης, την ιστορία του τηλεσκοπίου, τα αστέρια, τους μετεωρίτες και τους κομήτες, τις διαστημικές συσκευές, τη δημιουργία του σύμπαντος και την εξέλιξη του. Τα μαθησιακά εργαλεία μας: βίντεο, κατασκευή τηλεσκοπίου, διαστημικών συσκευών, προσομοίωση πτώσης μετεωρίτη, προσεδάφισης διαστημικής συσκευής, κίνησης πυραύλου, προσομοίωση των φάσεων της Σελήνης, του χωροχρόνου. Επίσης, συσκευές εικονικής πραγματικότητας και εφαρμογές τρισδιάστατης απεικόνισης στα κινητά των μαθητών, σε συνδυασμό με τεχνικές φωτογράφισης, δημιουργίας στούντιο.

Εικόνα 5. Στιγμιότυπα της πέμπτης και έκτης συνάντησης STEM (Πηγή: Ιωάννης Ψημμένος 2017).

- 7ο, 8ο τρίωρο: Ρομποτική. Ηλεκτρικά κυκλώματα, μικροϋπολογιστής arduino και προγραμματισμός. Εφαρμογή της γνώσης με κατασκευές αυτοματισμών, όπως να ελέγχουμε λαμπάκια και μοτέρ, χρησιμοποιώντας αισθητήρες. Επίσης, δημιουργία εφαρμογών στο κινητό, μέσα από την πλατφόρμα του appinventor, του πανεπιστημίου MIT.

Εικόνα 6. Στιγμιότυπα της έβδομης και όγδοης συνάντησης STEM (Πηγή: Ιωάννης Ψημμένος 2020).

- 9ο, 10ο τρίωρο: Κατασκευές. Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες, συζητούν, αποφασίζουν να ασχοληθούν με κάποιο υπαρκτό πρόβλημα και να δώσουν λύση μέσα από την τεχνολογία. Η πατέντα τους παίρνει μέρος σε πανελλήνιο διαγωνισμό, με βραβεία, όπως ταξίδι στο Cern της Ελβετίας ή στο SiliconValley των ΗΠΑ. Αυτό είναι το πιο σημαντικό μέρος του προγράμματος. Οι μαθητές εφαρμόζουν τις γνώσεις που έχουν πάρει, συνεργάζονται, αναλαμβάνουν ρόλους, ερευνούν, πειραματίζονται, παίρνουν αποφάσεις και δημιουργούν. Έρχονται σε επαφή με ανθρώπους και φορείς εκτός σχολείου, όπως η οικογένεια, ο δήμος, αγρότες, επαγγελματίες, για να λύσουν κάποιο πρόβλημα τους. Παραδείγματα στην περιοχή μας είναι αντιπλημμυρικά έργα του Έβρου, αναβατόρια για άτομα που δεν μπορούν να ανέβουν σκάλες, αυτόματο φωτάκι ποδηλάτου για συνθήκες ομίχλης, φασαριόμετρο για την τάξη, υδραυλικοί γρύλοι και πολλά άλλα.

Οι κατασκευές ανέβηκαν στην πανευρωπαϊκή ψηφιακή πλατφόρμα OSOS (OpenSchoolsforOpenSocieties). Εκεί υπάρχουν αναρτημένες όλες οι κατασκευές, με τις αρχικές ιδέες, την πορεία υλοποίησης, τη χρησιμότητα τους, φωτογραφίες και βίντεο.

Εικόνα 7. Στιγμιότυπα της ένατης και δέκατης συνάντησης STEM (Πηγή: Ιωάννης Ψημμένος 2019).

Η οργάνωση του προγράμματος, η εμπειρία

Ιανουάριος του 2017 στην Αθήνα. Μόλις έχει ολοκληρωθεί η ενημέρωση και το στήσιμο του προγράμματος. Μόλις αρχίζει το άγχος.

Πώς θα στηθεί κάτι τόσο καινοτόμο, χωρίς καμία σχετική εμπειρία;

Πώς θα πειστούν τα παιδιά να θυσιάσουν το πρωινό του Σαββάτου, να μείνουν για τρεις ώρες εθελοντικά, χωρίς την απειλή των απουσιών και το πιο δύσκολο...

Πώς θα έρθουν το επόμενο Σάββατο, και τα επόμενα εννέα Σάββατα;

Επιπρόσθετη δυσκολία ήταν η ενασχόληση με τη ρομποτική, αφού δεν είχα ασχοληθεί μέχρι τότε και η ενημέρωση των δύο ημερών στην Αθήνα δεν μπορούσε να καλύψει τα κενά μου. Οι πρώτες προσπάθειες

ενασχόλησης με τη ρομποτική ήταν απογοητευτικές. Δεν λειτουργούσε τίποτα. Ένα ολόκληρο Σαββατοκύριακο και ήμουν στο μηδέν. Το επόμενο Σάββατο τα μαθήματα ξεκίνησαν και πλησίαζε η εβδομάδα της ρομποτικής. Το επόμενο Σαββατοκύριακο, με τη βοήθεια του συνάδελφου Λευτέρη Τσαπακίδη, άρχισε να φαίνεται φως, στο τούνελ και στα λαμπάκια του arduino. Καταφέραμε να εγκαταστήσουμε τα προγράμματα οδήγησης, να λειτουργήσει η πλακέτα και άρχισα να κατανοώ τον προγραμματισμό της. Η συνέχεια, μετά το «ξεκόλλημα από τη λάσπη», ήταν συναρπαστική! Ένας νέος κόσμος ανοίγονταν μπροστά μου, του αυτοματισμού και της ρομποτικής. Μπορούσα να χρησιμοποιώ τον υπολογιστή για να ελέγχει άλλες συσκευές, να παίρνω δεδομένα από αισθητήρες και να λειτουργώ αυτόματα και προγραμματισμένα άλλες συσκευές. Οι εφαρμογές και οι ιδέες ατέλειωτες. Ένα φοβερό εργαλείο για να ασχοληθούν οι μαθητές και να αναπτύξουν την εφευρετικότητα και τη συνθετική σκέψη τους.

Η επόμενη μεγάλη πρόκληση ήταν πως θα κρατήσω ζωντανό το ενδιαφέρον των μαθητών και θα τους πείσω να έρθουν στις επόμενες συναντήσεις. Για να αντιμετωπίσω το πρόβλημα, εφάρμοσα τις τεχνικές του εντυπωσιασμού, της περιέργειας, της διασκέδασης, της κοινωνικότητας και της έκπληξης.

Στην πρώτη συνάντηση είχαμε κάτι σαν γιορτή, πάρτι. Υποδέχτηκα τους μαθητές, μασκαρεμένος Αϊνστάιν. Επαιξε μουσική χορευτική και ξεκινήσαμε παίζοντας με μπαλόνια. Στη συνέχεια τα μπαλόνια χρησιμοποιήθηκαν για να γίνουν κάποια εντυπωσιακά πειράματα φυσικής. Ένα παιχνίδι γνωριμίας βοήθησε να σπάσει περισσότερο ο πάγος και να γνωριστούν μεταξύ τους, αφού προέρχονταν από διάφορα σχολεία. Στη συνέχεια κάποια ακόμη εντυπωσιακά πειράματα και μια κατασκευή για να πάρουν μαζί τους και να τη δείξουν στο σπίτι. Η πρώτη πρόκληση είχε στεφθεί με επιτυχία! Τα παιδιά έλεγαν πως δεν κατάλαβαν πως πέρασε το τρίωρο και κάποια ήθελαν να μείνουν κι άλλο. Οπότε φαινόταν να έχει εξασφαλιστεί η συμμετοχή τους στο επόμενο Σάββατο.

Για να εξασφαλιστεί η συμμετοχή των μαθητών στις επόμενες συναντήσεις, χρησιμοποίησα την περιέργεια και την έκπληξη. Δεν ανακοίνωσα το πρόγραμμα των επόμενων συναντήσεων, όταν ρωτούσαν, έλεγα «έλα και θα δεις!». Η είσοδος σε κάθε συνάντηση είχε θεματικό χαρακτήρα. Ένα μικρό σόου γίνονταν σχεδόν σε κάθε έναρξη του μαθήματος. Στην αστρονομία τους υποδέχονταν ο καθηγητής τους ντυμένος αστροναύτης ή εξωγήινος, στο GPS, αθλητής, στο νερό, κουρελής διψασμένος στην έρημο, στους σεισμούς, Μπομπ ο Μάστορας. Η έκπληξη δούλεψε πολύ καλά στον πρώτο κύκλο, τα παιδιά ερχόντουσαν με την περιέργεια, «για να δούμε, τι άλλο θα δούμε!».

Εικόνα 8. Μεταμφιέσεις στα μαθήματα STEM (Πηγή: Ιωάννης Ψημμένος 2017).

Αυτές οι τεχνικές, σε συνδυασμό με τον καινοτόμο χαρακτήρα του προγράμματος κράτησαν έναν ικανοποιητικό αριθμό μαθητών μέχρι του τέλους κάθε κύκλου. Αυτό βέβαια κατανάλωσε ατέλειωτες ώρες σχεδιασμού, συγκέντρωσης υλικών και προετοιμασίας κάθε λεπτομέρειας. Θυμάμαι το προηγούμενο βράδυ της πρώτης συνάντησης δεν κοιμήθηκα, έρχονταν στο μυαλό μου λεπτό προς λεπτό όλο το τρίωρο της επόμενης μέρας.

Παράλληλες δράσεις

5, 6 Απριλίου 2017. Συμμετοχή με κατασκευές των μαθητών του STEM στο συνέδριο «Οι μαθητές συναντούν τις φυσικές επιστήμες και η φυσική μαγεύει» που οργανώθηκε στο Πανεπιστήμιο της Νέας Ορεστιάδας.

Εικόνα 9. Συμμετοχή των ομάδων STEM σε συνέδριο (Πηγή: Ιωάννης Ψημμένος 2018).

Έκθεση STEM. Στις 7/6/2018 οργανώσαμε έκθεση στο κλειστό γυμναστήριο του 3ου Γυμνασίου, όπου παρουσιάσαμε τις δημιουργίες των μαθητών. Στο κέντρο δέσποζε ένα τεράστιο ομοίωμα ρομπότ που κουνούσε το κεφάλι του και αναβόσβηναν τα μάτια του. Γύρω του, σε εξάγωνο σχήμα είχαν τοποθετηθεί θρανία και από μέσα τους βρίσκονταν οι μαθητές, οι οποίοι έκαναν επίδειξη των κατασκευών τους και εξηγούσαν την λειτουργία τους. Αυτή η δράση είχε μεγάλη διδακτική αξία, γιατί έδωσε στους μαθητές τον ρόλο του δάσκαλου και του δημιουργού, που προωθούσε τη δουλειά του στο κοινό. Οι μαθητές έδειξαν εξωστρέφεια, αυτοπεποίθηση και πήραν μια γεύση δημοσίων σχέσεων και μάρκετινγκ. Η έκθεση καλύφτηκε από την τοπική τηλεόραση.

Εικόνα 10. Έκθεση STEM, προβολή στα ΜΜΕ (Πηγή: Ιωάννης Ψημμένος 2018).

Προβολή στα ΜΜΕ. Σε κάποιο μάθημα ήρθε κλιμάκιο από την Αθήνα, με στελέχη της SciCo, του Ιδρύματος Vodafone και τηλεοπτικό συνεργείο, πήραν συνεντεύξεις από τους μαθητές, πλάνα από τις δημιουργίες τους και κυκλοφόρησε ένα σποτ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Αυτό το σποτ παίχτηκε και σε συνέδρια, όπου παρουσιάστηκε το πρόγραμμα SYEMEmpoweringYouth.

Αποτελέσματα του προγράμματος

Στον Βόρειο Έβρο, σε έξι δίμηνα μεταξύ 2017 και 2020 παρακολούθησαν το πρόγραμμα περίπου 120 μαθητές. Έγινε αξιολόγηση σε κάθε αρχή και τέλος του προγράμματος.

Ένα ποσοστό 30% δεν παρακολούθησε και τις δέκα συναντήσεις, το άφησε κάπου στη μέση. Οι κυριότεροι λόγοι:

- Το πρόγραμμα δεν ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες τους.
- Δεν τους άρεσαν συγκεκριμένα θέματα, όπως η ρομποτική που ήταν δύσκολη για παιδιά γυμνασίου.
- Έλλειψη ελεύθερου χρόνου λόγω πολλών εξωσχολικών δραστηριοτήτων.

Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών βρήκαν τα μαθήματα διασκεδαστικά. Αυτό ήταν ένα απαραίτητο συστατικό της επιτυχίας του προγράμματος, ώστε να κρατηθεί ζωντανό το ενδιαφέρον και η συμμετοχή. Εκπαιδευτικά παιχνίδια, πειράματα, μουσική, μεταμφιέσεις, κατασκευές συνέθεσαν ένα διασκεδαστικό περιβάλλον μάθησης.

Τα περισσότερα παιδιά δήλωσαν ότι το STEM τους βοήθησε να βελτιωθούν στα μαθήματα φυσικών επιστημών του σχολείου τους.

Τους βοήθησε να σκέφτονται με τον επιστημονικό τρόπο για να λύσουν κάποιο πρόβλημα, δηλαδή υπόθεση – πείραμα, ανατροφοδότηση – συμπέρασμα – λύση.

Τους άρεσε που ασχολήθηκαν και με διαφορετικά αντικείμενα, από αυτά που κάνουν στο σχολείο. Στους περισσότερους άρεσε πολύ η αστρονομία, οι δράσεις της πρώτης συνάντησης και κάποιες εφαρμογές στο κινητό. Τη λιγότερη αποδοχή είχαν ο προγραμματισμός του arduino, το GPS με τις δράσεις του, το νερό και η επιστήμη των πολιτών.

Δούλεψαν σε ομάδες, αντάλλασσαν ιδέες, πήραν ρόλους. Ο κάθε ένας ήταν καλός σε κάποιο τομέα, ανακάλυψαν τα ταλέντα τους και βοηθούσαν την ομάδα, κάτι που δυστυχώς λείπει από την ελληνική εκπαίδευση. Το σχολείο προωθεί την ατομική προσπάθεια με σκοπό την ανακάλυψη του ενός, του άριστου, που θα σηκώσει τη σημαία του σχολείου στην παρέλαση. Στο STEM ανακάλυψα τρομερά ταλέντα σε παιδιά που ήταν οι χειρότεροι μαθητές του σχολείου.

Απομυθοποιήθηκε το λάθος, το οποίο το έβρισκαν συνεχώς μπροστά τους και έμαθαν να το χρησιμοποιούν σαν πρόκληση αναζήτησης του σωστού και όχι σαν τροχοπέδη στην αυτοπεποίθησή τους. Σε κάποια παιδιά έφυγε ο φόβος των φυσικών επιστημών και άρχισαν να ψάχνουν τη γνώση με δημιουργικό τρόπο.

Έπιασαν με τα χέρια τους εργαλεία και τα δούλεψαν, κάτι που λείπει από τα σημερινά παιδιά, στην εποχή του smartphone. Συνειδητοποίησα ότι δυσκολεύονταν να δουλέψουν ακόμη και με το ψαλίδι. Και όμως, έφτιαξαν κατασκευές με τρυπάνι, πριόνι, κολλητήρι και κατσαβίδια.

Τα περισσότερα παιδιά έχουν μια θετική ανάμνηση από τις συναντήσεις μας. Κάποια παιδιά ήθελαν να συμμετέχουν ξανά στο STEM, ακόμη και όταν ήξεραν ότι θα επαναληφθούν τα ίδια μαθήματα. Υπήρξαν και περιπτώσεις «κακών μαθητών» στο σχολείο, ο φόβος και τρόμος του καθηγητή, που έδειξαν τελείως διαφορετική εικόνα στο STEM. Μερικά παιδιά είχαν πολύ θετική στάση. Ένοιωσα ότι το STEM τους έδωσε μια πορεία στη ζωή τους. Σε αυτά τα λίγα παιδιά, δόθηκε η σπίθα και άναψε η φλόγα της εξερεύνησης των θετικών επιστημών. Βλέπω ότι άλλαξε ο τρόπος σκέψης τους. Η αναζήτηση της γνώσης συνεχίζεται και έχουν στραφεί τα ενδιαφέροντα τους σε τομείς του STEM. Συνεχίζουν να παίζουν με τα ηλεκτρονικά και τον προγραμματισμό, να εφευρίσκουν πατέντες στο σπίτι τους και η φυσική να τους φαίνεται αρκετά κατανοητή, έως εύκολη. Προσανατολίζονται σε σπουδές των φυσικών επιστημών, της ιατρικής και της πληροφορικής. Έστω για αυτά τα λίγα παιδιά, άξιζε όλος ο κόπος!

Χαρακτηριστικές απαντήσεις των μαθητών στα ερωτηματολόγια λήξης των προγραμμάτων:

«Ήταν μοναδικό, πραγματικά ενδιαφέρον και μπόρεσα να διατυπώσω όλες τις σκέψεις μου και τις ιδέες μου χωρίς δισταγμό και φόβο. Τέλος, έμαθα να συνεργάζομαι, δημιούργησα ανεξίτηλες αναμνήσεις και έκανα καινούριες γνωριμίες οι οποίες θα με συνοδεύουν σε όλη μου τη ζωή»

«Ένα εξαιρετικά χρήσιμο πρόγραμμα για τα ελληνικά σχολεία που βοηθάει τους μαθητές να σκέφτονται πιο ανοιχτά και δημιουργικά. Μια καταπληκτική προσθήκη στην εκπαίδευση»

«Μου άρεσε πάρα πολύ ήταν συναρπαστικό και διασκεδαστικό»

Για εμένα, ως εκπαιδευτικό, ήταν μια περίπτωση απρόσμενης άτυπης μάθησης. Ήταν μια ευκαιρία να πειραματιστώ σε νέες μεθόδους διδασκαλίας. Δουλεύοντας εκτός σχολικού προγράμματος, είχα την ελευθερία να δοκιμάσω τολμηρές μεθόδους και να δω την αποδοχή των μαθητών. Πήρα πολλές ιδέες, βίωσα μια διαφορετική σχέση με τους μαθητές και ένιωσα μια διαφορετική αποδοχή από μέρους τους, σε σχέση με αυτή που είχα μέσα στην τάξη. Θα περιμέναμε να θεωρήσουν φαιδρό έναν καθηγητή που μασκαρεύεται και παίζει με μπαλόνια, όμως συνέβη το αντίθετο. Αναπτύχθηκε σχέση εμπιστοσύνης, αλληλοσεβασμού και συνεργασίας με τους μαθητές. Μετά από τρία χρόνια συναντώ τους πρώτους μαθητές του STEM και μου αναπολούν με νοσταλγία τις συναντήσεις μας στο εργαστήριο.

Τι θα άλλαζα, αν πραγματοποιούσα πάλι το πρόγραμμα;

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε 6 φορές. Κάθε φορά, έκανα μια αυτοαξιολόγηση και έκανα κάποιες αλλαγές. Η ίδια διαδικασία γίνονταν και από τη SciCo, σε συνεργασία με την Ελληνογερμανική Αγωγή. Κάποιες όμως από αυτές τις αλλαγές δεν με έβρισκαν σύμφωνο, γιατί ήταν προσανατολισμένες σε προγραμματισμό, εφαρμογές κινητών τηλεφώνων και διαδικτυακά παιχνίδια. Δεν ήθελα να τους

τοποθετήσω και εγώ μπροστά σε μια οθόνη, αρκετές ώρες κουράζουν τα μάτια τους στο σπίτι. Επίσης, τις περισσότερες φορές είχα παιδιά του γυμνασίου. Τους ήταν δύσκολο να ασχοληθούν με ηλεκτρονικά και προγραμματισμό, όταν δεν γνώριζαν ακόμη τον ηλεκτρισμό. Αν άλλαζα κάτι στο πρόγραμμα, θα ήταν μια στροφή προς τις τεχνικές δεξιότητες, τον χειρισμό χειρωνακτικών εργαλείων, γιατί υπάρχει μεγάλη αδεξιότητα. Τα περισσότερα σημερινά παιδιά δεν έχουν πιάσει στα χέρια τους πριόνι, κατσαβίδι, κολλητήρι. Θα έστρεφα το ενδιαφέρον σε κατασκευές όπου επανααχρησιμοποιούνται άχρηστα υλικά και σε λύσεις αιμοφορίας. Επίσης, θα αφιέρωνα λίγο περισσότερο χρόνο στην αστρονομία. Είναι ένα αντικείμενο που ενθουσιάζει τα περισσότερα παιδιά και δεν το διδάσκονται στην τυπική εκπαίδευση. Θα προμηθευόμουν ένα καλό τηλεσκόπιο και θα συναντιόμασταν σε βραδιές αστρικής παρατήρησης.

Ευχαριστίες

Θέλω να ευχαριστήσω τους φορείς που μου έδωσαν την ευκαιρία να μπω σε αυτόν τον νέο κόσμο της εκπαίδευσης, τον οργανισμό SciCo που είχε την έμπνευση και υλοποίηση, την Ελληνογερμανική Αγωγή που μας ένωσε με ευρωπαϊκές πλατφόρμες και το Ίδρυμα Vodafone που μας παρείχε τα υλικά. Πρώτα από όλους όμως, ευχαριστώ τον σύμβουλο φυσικών της Θράκης, Χρήστο Γκοτζαρίδη που με εμπιστεύτηκε και μου έδωσε την ευκαιρία να μπω σε αυτόν τον υπέροχο κόσμο.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Ανδρικοπούλου, Μ. (2017). STEMEmpoweringYouth, Οδηγός Σπουδών για τους Εκπαιδευτικούς, SciCo – Επιστήμη Επικοινωνία
- ΕΣΛΑΤΑΤ (2020). <https://www.statistics.gr/documents/20181/17191631/%CE%88%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1+%CE%95%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D+%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D+%28+%CE%94%CE%B5%CE%BA%CE%AD%CE%BC%CE%B2%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%82+2020+%29.pdf/b17db220-2a75-5e89-efcb-4eb03ddf7cca?t=1615976513375>
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής ΙΕΠ (2019). Έρευνα PISA 2018, Σύντομη Παρουσίαση των Αποτελεσμάτων. Διαθέσιμο: http://iep.edu.gr/pisa/images/publications/reports/2019_12_03_pisa_results_2018.pdf
- Κραγιόπουλος, Ν.Ε. (2012). Η χρήση των νέων τεχνολογιών από τους εκπαιδευτικούς των θετικών μαθημάτων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (No. GRI-2013-9840). Aristotle University of Thessaloniki.
- Καριώτογλου, Π.Π., Σπύρτου, Α., Πνευματικός, Δ., Ζουπίδης, Α. (2012). Σύγχρονες τάσεις στα Προγράμματα Σπουδών Φυσικών Επιστημών: οι περιπτώσεις της διερεύνησης και των επισκέψεων σε χώρους επιστήμης και τεχνολογίας στο Πρόγραμμα “Materials Science”. Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση. Τόμ. 5. Νο. 1-2, σελ. 153-164.
- Παπασταματίου, Ν.Σ. (1993). Ιστορική αναδρομή στην πειραματική διδασκαλία της φυσικής στο ελληνικό σχολείο. Σύγχρονη Εκπαίδευση: Τρίμηνη Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων. (73), 70.
- Τσαούσης, Δ. (1989), Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας, Gutenberg.

II. Ξενόγλωσση

- Boyd, A.S. (2017). Social justice literacies in the English classroom: teaching practice in action. New York: TeachersCollege Press.
- Bybee, R. (2010), What Is STEM Education? Science. Vol. 329, Issue 5995, pp. 996.
- Dym, C.L., Agogino, A. M., Eris, O., Frey, D. D., Leifer, L.J. (2005). Engineering design thinking, teaching, and learning. Journal of Engineering Education. Vol. 94, No. 1, pp. 103–120.
- Keefe, B. (2010). The perception of STEM: Analysis, issues, and future directions. Survey. Entertainment and Media Communication Institute.]
- Laugksch, R. C. (2000). Scientific literacy: A conceptual overview. Science Education. Vol. 84, No. 1, pp. 71-94.

- Williams, J. (2011), STEM Education: Proceed with caution. Design and Technology Education: An International Journal, [S.l.]. Vol. 16, No. 1.
- World Economic Forum. (2016). The future of jobs: Employment, skills and workforce strategy for the fourth industrial revolution. Global Challenge Insight Report, vi.
- Waite, A.M., McDonald, K.S. (2019). Exploring challenges and solutions facing STEM careers in the 21st century: A human resource development perspective. Advances in Developing Human Resources. Vol. 21, No. 1, pp. 3-15.

Σχετικά βίντεο

STEM ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

<https://www.youtube.com/watch?v=BKeModgUxq8>

ΠΑΘΗΣΑΜΕ ΣΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

<https://www.youtube.com/watch?v=d7R3TqQ0hMk&feature=youtu.be>

ΕΞΩΓΗΙΝΟΣ

<https://www.youtube.com/watch?v=cupaI2GNzBA&feature=youtu.be>

Οπτικό Μεταλλόφωνο

<https://www.youtube.com/watch?v=cflhQZIQAWY&feature=youtu.be>

Η ΒΟΡΕΙΟΤΕΡΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ: ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΛΥΚΕΙΟ ΔΙΚΑΙΩΝ

Δημήτριος Ν. Τσάμογλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός και στόχος της έρευνας αυτής είναι η διερεύνηση και η αποτύπωση της φοίτησης των μαθητών και μαθητριών στο Γυμνάσιο – Λύκειο Δικαίων του νομού Έβρου. Γίνεται προσπάθεια να αποτυπωθεί με πίνακες ανά δεκαετία οι εγγραφές των μαθητών και μαθητριών στο σχολείο των Δικαίων και έτσι να καταδειχτεί τελικά η πτωτική πορεία τους, συνεπώς και η συρρίκνωση της σχολικής μονάδας. Στη συνέχεια στο δεύτερο μέρος ξεκινάει το ερευνητικό κομμάτι, προβαίνοντας, αρχικά, σε μια πληθυσμιακή καταγραφή των κατοίκων της περιοχής του πρώην Δήμου Τριγώνου για κάθε οικισμό ξεχωριστά, για τις δεκαετίες από το 1960 έως το 2010. Στο τρίτο μέρος η μελέτη επικεντρώνεται στο Δημοτικό σχολείο απόκτησης απολυτηρίου, και στην τελευταία ενότητα διερευνώνται τα επαγγέλματα των γονέων. Στο τέταρτο και τελευταίο μέρος παρουσιάζονται τα ΦΕΚ ιδρύσεως του Γυμνασίου Δικαίων, το ΦΕΚ διαχωρισμού και κάποιες φωτογραφίες της σχολικής μονάδας και των μαθητικών δραστηριοτήτων.

Λέξεις κλειδιά: Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, βορειότερο σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Τρίγωνο Έβρου, πληθυσμός, Γυμνάσιο - Λύκειο Δικαίων

Εικόνα 1. Φωτογραφία του Γυμνασίου – Λυκείου Δικαίων, Τσάμογλου Δημήτριος (Απρίλιος 2019).

Είναι γεγονός πως ο γενικότερος πληθυσμός του δήμου Τριγώνου βαίνει συρρικνούμενος τα τελευταία χρόνια. Από την εξέλιξη αυτή δεν μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη και η σχολική μονάδα των Δικαίων καθώς είναι μια μονάδα που τροφοδοτείται από μαθητές/τριες των γύρω χωριών τα οποία επλήγησαν τα τελευταία χρόνια από την μείωση του πληθυσμού είτε λόγω γήρατος είτε λόγω μετεγκατάστασης. Θα γίνει μια προσέγγιση των δεδομένων ανά δεκαετία, ώστε να φανεί με τον πλέον πειστικό τρόπο η δραματική μείωση του μαθητικού πληθυσμού της σχολικής μονάδας των Δικαίων.

Καταρχάς, κρίνεται σκόπιμο να επισημάνουμε το μαθητικό δυναμικό του σχολείου για τα σχολικά έτη από το 1961 έως και το 1970. Την πρώτη χρονιά λειτουργίας του σχολείου (1961-62), οι εγγραφές μαθητών και μαθητριών στην Α΄ Γυμνασίου έφτασαν τους 53, εκ των οποίων 11 ήταν κορίτσια (ποσοστό της τάξης του 20,75%) και 42 αγόρια (με το αντίστοιχο ποσοστό τους να αγγίζει το 80%). Αθροιστικά, όμως, την εν λόγω σχολική χρονιά στο σχολείο φοίτησαν 74 συνολικά μαθητές/-τριες. Δημιουργήθηκαν δύο τμήματα στην Α΄ Γυμνασίου και στις άλλες τάξεις φοιτούσαν 21 μαθητές. Κατά το επόμενο σχολικό έτος 1962-63, οι εγγραφές στην Α΄ Γυμνασίου ανήλθαν στα 69 παιδιά, με περισσότερα να είναι τα αγόρια, τα οποία ήταν 50 (ποσοστό 72,46%), ενώ οι κοπέλες ήταν μόλις 19 (ποσοστό 27,54%), και η συνολική μαθητική δύναμη του σχολείου φτάνει τη χρονιά αυτή τους 121 μαθητές.

Ωστόσο, καθίσταται σαφές ότι οι ανάγκες χρόνο με το χρόνο αυξάνονται τόσο για διδακτικό προσωπικό όσο και για κτηριακές εγκαταστάσεις. Το 1963 – 64 οι εγγραφές αυξάνονται και φτάνουν τους 77 συνολικά μαθητές στη Α΄ Γυμνασίου, εκ των οποίων τα 49 να είναι αγόρια και τα 28 κορίτσια και τα ποσοστά τους να είναι 63,63% και 36,36% αντίστοιχα, με τη μαθητική δύναμη του σχολείου να είναι 161 μαθητές. Την αμέσως επόμενη σχολική χρονιά (1964 – 65) έχουμε συνολικά 102 εγγραφές στην Α΄ Γυμνασίου με 32 μαθήτριες και 70 μαθητές με τα ποσοστά τους να είναι 31,37% και 68,63% αντίστοιχα ενώ οι μαθητές στο σύνολο τους είναι 209. Το σχολικό έτος 1965 – 66 φοιτούν συνολικά 211 μαθητές. Αυτό που παρατηρούμε είναι πως τα ποσοστά των μαθητών της Α΄ Γυμνασίου παραμένουν περίπου τα ίδια με την προηγούμενη χρονιά, με τα αγόρια να είναι στο 68,89% έναντι των κοριτσιών με 31,11% και σε αριθμούς αυτή τη χρονιά είχαμε 62 εγγραφές αγοριών και 28 κοριτσιών. Το 1966 – 67 οι μαθητές/-τριες που εγγράφονται στην Α΄ Γυμνασίου φτάνουν τους 109, από τους οποίους οι 74 είναι αγόρια και τα 35 κορίτσια και τα ποσοστά τους 67,89% και 32,11% αντίστοιχα και το σύνολο των μαθητών να είναι 201. Τους 93 μαθητές αριθμεί η Α΄ Γυμνασίου της σχολικής χρονιάς 1967 – 68 με τους μαθητές να είναι 58 και οι μαθήτριες 35, τα ποσοστά τους πάντα στο σύνολο του σχολικού έτους ανέρχονται στα 62,37% και 37,63% αντίστοιχα με τη δύναμη του σχολείου να φτάνει τους 332.

1961 έως 1970										
ΕΓΓΡΑΦΕΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΗΝ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΤ' ΕΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1961 ΕΩΣ ΤΟ 1970										
ΦΥΛΟ	1961-62		1962-63		1963-64		1964-65		1965-66	
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	11	20,75%	19	27,54%	28	36,36%	32	31,37%	28	31,11%
ΑΓΟΡΙΑ	42	79,25%	50	72,46%	49	63,64%	70	68,63%	62	68,89%
ΣΥΝΟΛΟ	53		69		77		102		90	
ΦΥΛΟ	1966-67		1967-68		1968-69		1969-70			
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	35	32,11%	35	37,63%	43	47,78%	53	41,41%		
ΑΓΟΡΙΑ	74	67,89%	58	62,37%	47	52,22%	75	58,59%		
ΣΥΝΟΛΟ	109		93		90		128			

Τη δεκαετία που ακολουθεί, (1970 – 1980), θα δούμε την ποσοστιαία ομαλοποίηση των μαθητών που εγγράφονται στο Γυμνάσιο ως προς το φύλο. Επιπρόσθετα, γίνεται κατανοητό ότι αυτή η δεκαετία είναι η «λαμπρή αριθμητικά δεκαετία», καθώς σε όλες τις παρακάτω σχολικές χρονιές, πλην του 1978 – 79, ο αριθμός των μαθητών ξεπερνάει τους 100. Ξεκινώντας από το 1970-71 έχουμε 51 κορίτσια να εγγράφονται στην Α΄ Γυμνασίου και 72 αγόρια, άρα, στο σύνολο έχουμε 123 μαθητές και τα ποσοστά τους είναι 41,46% και 58,54%. Αντίστοιχα, η μαθητική δύναμη του σχολείου ανέρχονταν στους 449 μαθητές. Το 1971-72 ο συνολικός αριθμός μαθητών/τριών του σχολείου ανέρχονταν σε 448, από τους οποίους οι 116 έκαναν εγγραφή στην Α΄ Γυμνασίου, με τον αριθμό των κοριτσιών να είναι 51 και ποσοστό 47,46%, ενώ τα αγόρια ήταν 65 με ποσοστό 52,54%. Κατανοούμε, λοιπόν, ότι η μαθητική δύναμη του Γυμνασίου Δικαίων αυξάνεται, καθώς το σχολικό έτος φτάνει τους 468 μαθητές, από τους οποίους οι 118 ήταν της Α΄ Γυμνασίου, και από αυτούς οι 62 μαθητές με ποσοστό 52,54% και οι 56 μαθήτριες με το ποσοστό τους αντίστοιχα να είναι 47,46%.

1970 έως 1980										
ΕΓΓΡΑΦΕΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΗΝ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΤ' ΕΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1970 ΕΩΣ ΤΟ 1980										
ΦΥΛΟ	1970-71		1971-72		1972-73		1973-74		1974-75	
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	51	41,46%	51	43,97%	56	47,46%	70	53,03%	58	48,74%
ΑΓΟΡΙΑ	72	58,54%	65	56,03%	62	52,54%	62	46,97%	61	51,26%
ΣΥΝΟΛΟ	123		116		118		132		119	
ΦΥΛΟ	1975-76		1976-77		1977-78		1978-79		1979-80	
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	59	51,30%	37	35,58%	56	50,45%	42	44,21%	43	36,75%
ΑΓΟΡΙΑ	56	48,70%	67	64,42%	55	49,55%	53	55,79%	74	63,25%
ΣΥΝΟΛΟ	115		104		111		95		117	

Την περίοδο 1980 – 1989 επέρχεται μια μικρή συρρίκνωση του μαθητικού δυναμικού του σχολείου, αφού σε καμία από τις επόμενες σχολικές χρονιές δεν παρατηρείται τριψήφιος αριθμός μαθητικών εγγραφών στο Γυμνάσιο Δικαίων. Αρχίζοντας, λοιπόν, από το 1980-81 έχουμε συνολικά 93 μαθητές να εγγράφονται στο σχολείο και από αυτούς οι 54 να είναι μαθητές και οι 39 μαθήτριες, με τα ποσοστά τους να είναι 58,06% και 41,94% αντίστοιχα. Την αμέσως επόμενη χρονιά (1981-82) έχουμε 95 συνολικά εγγραφές, 56 αγοριών και 39 κοριτσιών, με τα ποσοστά να είναι στο 58,95% για τα αγόρια και στο 41,05% για τα κορίτσια. Το 1982-83 έχουμε τις λιγότερες εγγραφές μαθητών στο σχολείο, όπου η συνολική δύναμη όσων φοιτούσαν στην Α΄ Γυμνασίου ήταν 66 μαθητές εκ των οποίων 28 μαθήτριες και 38 μαθητές με τα ποσοστά τους να είναι στο 42,42% και 57,48% αντιστοίχως. Το 1983-84 σημειώνεται μια προσωρινή ανάκαμψη του αριθμού των εγγραφών, οι οποίες φτάνουν τις 90 εκ των οποίων οι 42 να είναι κορίτσια και τα 48 αγόρια με τα ποσοστά τους να είναι στο 46,67% και 53,33% αντίστοιχα.

1980 έως 1989										
ΕΓΓΡΑΦΕΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΗΝ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΤ' ΕΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1980 ΕΩΣ ΤΟ 1989										
ΦΥΛΟ	1980-81		1981-82		1982-83		1983-84		1984-85	
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	39	41,94%	39	41,05%	28	42,42%	42	46,67%	38	48,10%
ΑΓΟΡΙΑ	54	58,06%	56	58,95%	38	57,58%	48	53,33%	41	51,90%
ΣΥΝΟΛΟ	93	100%	95	100%	66	100%	90	100%	79	100%
ΦΥΛΟ	1985-86		1986-87		1987-88		1988-89			
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	31	42,29%	40	50,63%	29	42,65%	39	59,09%		
ΑΓΟΡΙΑ	39	55,71%	39	49,37%	39	57,35%	27	40,91%		
ΣΥΝΟΛΟ	70	100%	79	100%	68	100%	66	100%		

Την δεκαετία 1990-99 αλλάζουν άρδην τα αριθμητικά δεδομένα, αφού οι εγγραφές των μαθητών της Α΄ Γυμνασίου είναι κατά πολύ λιγότερες σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Ξεκινώντας από το σχολικό έτος 1989-90 έχουμε 24 εγγραφές μαθητριών και 38 μαθητών με ποσοστά 38,71% και 61,29% αντιστοίχως και το σύνολο των μαθητών να είναι 62. Το 1990-91 έχουμε 17 εγγραφές θηλέων και 21 αρρένων σε σύνολο 38 μαθητών, ιστορικό χαμηλό για εγγραφές μαθητών στην Α΄ Γυμνασίου, τα δε ποσοστά ως προς το φύλο είναι 44,74% και 55,26% αντίστοιχα. Την χρονιά που ακολουθεί (1991-92), υπάρχει μια μικρή ανάκαμψη, μιας και το σύνολο των μαθητών ανέρχεται στους 45, από τους οποίους 17 είναι κοπέλες και 27 παλικάρια, τα ποσοστά είναι 37,42% και 62,22% αντίστοιχα. Το 1992-93 είναι μια σχολική χρονιά, όπου οι εγγεγραμμένες κοπέλες ξεπερνούν τα παλικάρια με 27 έναντι 23 και τα ποσοστά τους είναι 54% και 46% και ο συνολικός αριθμός των μαθητών στην Α΄ Γυμνασίου να είναι 50. Το 1993-94 φοιτούν 53 μαθητές στην Α΄ Γυμνασίου, 23 κορίτσια και 30 αγόρια, με τα ποσοστά τους να είναι 43,40% και 56,40% αντίστοιχα. Το 1994-95 είναι η τελευταία χρονιά όπου οι φοιτούντες μαθητές του Γυμνασίου Δικαίων ανέρχονται στους 50. Από εδώ και στο εξής θα βλέπουμε τη μαθητική δύναμη να βαίνει μειούμενη. Από αυτούς λοιπόν, οι 29 ήταν μαθήτριες και οι 21 μαθητές με τα ποσοστά τους να είναι 58% και 42% αντί-

στοιχα. Το 1995 η Α΄ Γυμνασίου αριθμεί 37 παιδιά, από τα οποία τα 16 ήταν κορίτσια και τα 21 αγόρια, με τα ποσοστά τους να είναι 43,24% και 56,76%. Την αμέσως επόμενη χρονιά (1996-97) έχουμε 18 μαθήτριες και 16 μαθητές και τα ποσοστά να είναι 52,94% και 47,04% αντίστοιχα και το σύνολο των μαθητών της Α΄ Γυμνασίου για αυτό το έτος 34. Στους 39 ανέρχονται οι μαθητές της Α΄ Γυμνασίου για το σχολικό έτος 1997-98, από αυτούς οι 20 ήταν μαθήτριες και οι 19 μαθητές με ποσοστά ανά φύλο 51,28% και 48,72% αντίστοιχως. Κλείνοντας την μελέτη αυτής της δεκαετίας με τη σχολική χρονιά 1998-99 και βλέποντας πως οι μαθητές της Α΄ Γυμνασίου είναι μόλις 23 αντιλαμβανόμαστε τι έπεται. Οι μαθητές ήταν 14 και οι μαθήτριες 9 τα ποσοστά 60,87% και 39,13%. Για τη δεκαετία, λοιπόν, αυτή από το 1990-1999 έχουμε συνολικά 431 μαθητές εγγεγραμμένους στη Α΄ Γυμνασίου και το ποσοστό για τους μαθητές αυτούς, επί του συνολικού αριθμού των εγγεγραμμένων είναι 12,80%.

1990 έως 1999										
ΕΓΓΡΑΦΕΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΗΝ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΤ' ΕΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1990 ΕΩΣ ΤΟ 1999										
ΦΥΛΟ	1989-90		1990-91		1991-92		1992-93		1993-94	
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	39	41,94%	39	41,05%	28	42,42%	42	46,67%	38	48,10%
ΑΓΟΡΙΑ	54	58,06%	56	58,95%	38	57,58%	48	53,33%	41	51,90%
ΣΥΝΟΛΟ	93	100%	95	100%	66	100%	90	100%	79	100%
ΦΥΛΟ	1994-95		1995-96		1996-97		1997-98		1998-99	
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	31	42,29%	40	50,63%	29	42,65%	39	59,09%	9	39,13%
ΑΓΟΡΙΑ	39	55,71%	39	49,37%	39	57,35%	27	40,91%	14	60,87%
ΣΥΝΟΛΟ	70	100%	79	100%	68	100%	66	100%	23	100%

Την δεκαετία 2000-2009 παρατηρούμε πως οι εγγραφές των μαθητών στην Α΄ Γυμνασίου δεν ξεπερνούν τις 30. Επίσης, διακρίνουμε ότι οι εγγραφές χρόνο με το χρόνο έχουν πτωτική πορεία με μια και μοναδική εξαίρεση το σχολικό έτος 2009-2010. Ξεκινώντας λοιπόν από το σχολικό έτος 1999-2000, έχουμε 30 συνολικά μαθητές στην Α΄ Γυμνασίου, από τους οποίους οι 12 ήταν αγόρια και οι 18 κορίτσια με τα ποσοστά να είναι 60,00% και 40,00% αντίστοιχα. Είναι η μοναδική χρονιά έως τώρα όπου το ποσοστό των κοριτσιών φτάνει στο 60%. Την επόμενη χρονιά το 2000-01 οι μαθητές που φοιτούν στη Α΄ Γυμνασίου είναι 23, 13 αγόρια και 10 κορίτσια & ως προς τα ποσοστά η αναλογία είναι 56,52% αγόρια και 43,48% κορίτσια. Η καθοδική τάση συνεχίζεται το 2001-02, αφού 20 μόλις μαθητές φοιτούν στην Α΄ Γυμνασίου, 9 κορίτσια και 11 αγόρια και τα ποσοστά τους να είναι 45,00% και 55,00% αντίστοιχα. Με εγγραφές 4 κοριτσιών και 13 αγοριών διανύεται το σχολικό έτος 2002-03 με τα ποσοστά των μαθητών μεταξύ τους να είναι 23,53% των κοριτσιών και 76,47% των αγοριών, η δε συνολική δύναμη της Α΄ Γυμνασίου είναι 17 μαθητές. Ακολουθώντας, το 2003-04 έχουμε συνολικά 14 μαθητές στην Α΄ τάξη και από αυτούς οι 5 είναι μαθήτριες και οι 9 μαθητές με τα ποσοστά τους να ανέρχονται στο 35,71% και 64,29% αντίστοιχα. Την επόμενη χρονιά (2004-05) σημειώνεται μια αριθμητική ανάκαμψη στους μαθητές στην Α΄ Γυμνασίου και φτάνουν τους 22, με το ποσοστό των κοριτσιών αυτή τη χρονιά να βρίσκεται στο καταπληκτικό 68,18% έναντι του 31,82%, και σε ποσοτικά δεδομένα αυτό μεταφράζεται σε 15 μαθήτριες και 7 μαθητές. Η αριθμητική ανάκαμψη ήταν προσωρινή, καθώς το 2006-07 η Α΄ τάξη αριθμεί 12 μαθητές με απόλυτη ισορροπία 6 αγόρια και 6 κορίτσια και το ποσοστό τους για πρώτη φορά να είναι στο 50%. Το 2007-08 έχουμε 11 συνολικά μαθητές στην Α΄ Γυμνασίου, εκ των οποίων οι 5 είναι κοπέλες και οι 6 παλικάρια, τα ποσοστά τους δε για αυτή τη χρονιά ήταν 45,45% και 54,55% αντίστοιχα. Το 2008-09 είναι η πρώτη χρονιά όπου οι εγγραφές μαθητών καταγράφονται με μονοψήφιο αριθμό, καθώς 9 ήταν στο σύνολο τους οι μαθητές, από αυτούς 6 αγόρια και 3 κορίτσια, τα ποσοστά τους να είναι 66,66% και 33,33% αντίστοιχα. Το 2009-10 είναι η χρονιά κατά την οποία το ποσοστό των κοριτσιών πιάνει μέγιστο με το ποσοστό να ανέρχεται το 84,62% ενώ των αγοριών μόλις στο 15,38% και σε αριθμούς 11 κοπέλες και μόλις δυο αγόρια σε σύνολο 13 μαθητών εγγεγραμμένων στην Α΄ Γυμνασίου. Για τη δεκαετία 2000-2010 έχουμε συνολικά 171 μαθητές στην Α΄ Γυμνασίου με το ποσοστό των εγγεγραμμένων αυτών σε σχέση με τον συνολικό αριθμό των μαθητών του εγγράφηκαν όλα τα χρόνια λειτουργίας του σχολείου να είναι το 5,08%. Ο αριθμός των αγοριών αυτής της δεκαετίας είναι 85 και τα κορίτσια 86 με τα ποσοστά τους να είναι 49,71% και 50,29% αντίστοιχα.

2000 έως 2009										
ΕΓΓΡΑΦΕΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΗΝ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΤ' ΕΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 2000 ΕΩΣ ΤΟ 2009										
ΦΥΛΟ	1999-2000		2000-01		2001-02		2002-03		2003-04	
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	18	60,00%	10	43,48%	9	45,00%	4	23,53%	5	35,71%
ΑΓΟΡΙΑ	12	40,00%	13	56,52%	11	55,00%	13	76,47%	9	64,29%
ΣΥΝΟΛΟ	30	100%	23	100%	20	100%	17	100%	14	100%
ΦΥΛΟ	2004-05		2006-07		2007-08		2008-09		2009-10	
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	15	68,18%	6	50,00%	5	45,45%	3	33,33%	11	84,62%
ΑΓΟΡΙΑ	7	31,82%	6	50,00%	6	54,55%	6	66,67%	2	15,38%
ΣΥΝΟΛΟ	22	100%	12	100%	11	100%	9	100%	13	100%

Την τελευταία δεκαετία 2010-2019, οι εγγραφές συνεχίζουν την ίδια πτωτική πορεία με την οποία τελείωσε και η προηγούμενη. Κατά το έτος 2010-11 οι εγγραφές των μαθητών αριθμούν τους 12 και αυτοί ήταν απόλυτα μοιρασμένοι, δηλαδή 6 αγόρια και 6 κορίτσια με το ποσοστό τους να είναι 50% έκαστα. Το 2011-12, έχουμε 13 εγγραφές στην Α΄ Γυμνασίου, 3 μαθήτριες και 10 μαθητές, με τα ποσοστά τους να είναι 23,08% και 76,92% αντίστοιχα. Το 2012-13 είχαμε 7 μόλις εγγραφές στην Α΄ τάξη και από αυτές οι 3 ήταν κορίτσια και τα 4 αγόρια με τα ποσοστά τους να είναι 57,14% και 42,86% αντίστοιχα. Το 2013-14 οι 13 εγγραφές δίνουν μια ελπίδα ανάκαμψης με 4 κορίτσια και 9 αγόρια και ποσοστά τα οποία είναι 30,77% και 69,23%. Το 2014-15 οι μαθητές που φοίτησαν στη Α΄ Γυμνασίου είναι 9, 5 αγόρια και 4 κορίτσια και ως ποσοστό 55,56% και 44,44% αντίστοιχα. Το 2015-16 και το 2018-19 είναι οι σχολικές χρονιές με το μικρότερο αριθμό εγγραφών στην Α΄ Γυμνασίου. Οι εγγραφές για κάθε ένα από αυτά τα σχολικά έτη είναι 6, για το 2015-16 είχαμε 2 κορίτσια και 4 αγόρια με τα ποσοστά τους να είναι 33,33% και 66,67% αντίστοιχα. Το 2016-17 είναι η χρονιά κατά την οποία οι εγγραφές διπλασιάστηκαν έναντι της προηγούμενης, δηλαδή ανέρχονται στους 12 μαθητές, 4 κορίτσια με ποσοστό 33,33% και 8 αγόρια με ποσοστό 66,67%. Το 2017-18 οι μαθητές της Α΄ Γυμνασίου ανέρχονται στους 11, 5 κορίτσια και 6 αγόρια, και τα ποσοστά τους να είναι 45,45% και 54,55% αντίστοιχα. Για το 2018-19 αναφερθήκαμε και ναυρίτερα 6 μαθητές από αυτούς 3 κοπέλες και 3 παλικάρια με ποσοστό 50% έκαστος. Τη σχολική χρονιά που διανύουμε (2019-20) οι εγγραφές των μαθητών της Α΄ Γυμνασίου είναι 9 στο σύνολο, 2 κοπέλες και 7 αγόρια, με τα ποσοστά των δύο φύλων για αυτό το σχολικό έτος να είναι 22,22% και 77,78%. Την τελευταία, λοιπόν, δεκαετία λειτουργίας του σχολείου (2010-2020) έχουμε 98 συνολικά μαθητές στην Α΄ Γυμνασίου με το ποσοστό των εγγραφών αυτών σε σχέση με τον συνολικό αριθμό των μαθητών του εγγράφηκαν όλα τα χρόνια λειτουργίας του σχολείου να ανέρχεται στο 2,91%. Ο αριθμός των αρρένων να είναι 61 και των θηλέων 37 με τα ποσοστά τους να είναι 62,24% και 37,76% αντίστοιχα.

2010 έως 2019										
ΕΓΓΡΑΦΕΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΗΝ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΤ' ΕΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 2010 ΕΩΣ ΤΟ 2019										
ΦΥΛΟ	2010-11		2011-12		2012-13		2013-14		2014-15	
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	6	50,00%	3	23,08%	4	57,14%	4	30,77%	4	44,44%
ΑΓΟΡΙΑ	6	50,00%	10	76,92%	3	42,86%	9	69,23%	5	55,56%
ΣΥΝΟΛΟ	12	100%	13	100%	7	100%	13	100%	9	100%
ΦΥΛΟ	2015-16		2016-17		2017-18		2018-19		2019-20	
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	2	33,33%	4	33,33%	5	45,45%	3	50,00%	2	22,22%
ΑΓΟΡΙΑ	4	66,67%	8	66,67%	6	54,55%	3	50,00%	7	77,78%
ΣΥΝΟΛΟ	6	100%	12	100%	11	100%	6	100%	9	100%

Συμπεράσματα

Η σχολική μονάδα των Δικαίων, η οποία περιλαμβάνει το Γυμνάσιο αλλά και το Γενικό Λύκειο Δικαίων, είναι γεγονός πως βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία. Στο σημείο αυτό θα προσπαθήσουμε να συγκρίνουμε και να παρουσιάσουμε τα νούμερα που καταδεικνύουν την διαπίστωση αυτή, καθώς επίσης και να αιτιολογήσουμε αυτή την πτωτική πορεία. Κατά την δεκαετία 1961-1970 φάνηκε πως οι κοινότητες που τροφοδότησαν το σχολείο παρουσίασαν μεγάλη πληθυσμιακή ανάπτυξη. Συνεπώς, έδωσαν το περισσότερο μαθητικό δυναμικό στο σχολείο των Δικαίων. Ο πληθυσμός της ευρύτερης περιοχής του δήμου Τριγώνου ήταν άνω των 13.000, γεγονός που αποτέλεσε και το έναυσμα για τη δημιουργία του σχολείου των Δικαίων. Το σχολείο άρχισε τη λειτουργία του με 800 μαθητές περίπου και παρά τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν εξαιτίας του ισχυρού ρεύματος μετανάστευσης προς τα εξωτερικό, παρέμεινε ακμαίο ως προς το μαθητικό του πληθυσμό. Στη δεκαετία 1970-1979 το κύμα της μετανάστευσης συνεχίστηκε και άρχισε να αφήνει τα αποτυπώματα του και στον πληθυσμό της περιοχής. Αυτός είναι μειωμένος σε ποσοστό 30% περίπου σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Παρόλα αυτά, η σχολική μονάδα των Δικαίων εμφάνισε άνοδο στις εγγραφές των μαθητών της Α΄ Γυμνασίου και για πρώτη φορά, από την αρχή της λειτουργίας του, παρατηρήθηκε αριθμητικό ισοζύγιο ως προς τις εγγραφές μεταξύ μαθητών και μαθητριών. Ειδικά μετά το 1974 και την αποκατάσταση της δημοκρατίας, φάνηκε ότι η άνω διαρροή συγκρατήθηκε. Είναι, άλλωστε, τα χρόνια, κατά τα οποία τα χωράφια είναι σε μεγάλο βαθμό πεδινά και αρδευόμενα, γεγονός που αυξάνει την παραγωγή, συνεπώς και την επιθυμία των κατοίκων να μείνουν εκεί και να μην μετακινηθούν πουθενά αλλού, καθώς δεν συντρέχει λόγος. Στην τρίτη δεκαετία της έρευνας μας (1980-1989) είναι αξιοπρόσεκτη η μεγάλη αιμορραγία για τον πληθυσμό της περιοχής και συνεπώς και για το μαθητικό δυναμικό το οποίο τροφοδοτούταν από αυτόν. Είναι η δεκαετία που κυριάρχησε η εσωτερική μετανάστευση προς Αλεξανδρούπολη. Επιπρόσθετα, τα πολλά στρατόπεδα της περιοχής, με την παρουσία στρατιωτικών αλλά και στρατιωτών, είναι πρώτης τάξεως ευκαιρία για να γίνουν γνωριμίες μεταξύ των κοριτσιών της περιοχής με αυτούς και μετέπειτα γάμοι. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα και ο πληθυσμός της ευρύτερης περιοχής να συρρικνωθεί αλλά και τα όποια παιδιά γεννιούνται μέσα από τέτοιους γάμους, να είναι σύντομα δημότες, άρα και μαθητές ή μαθήτριες άλλων σχολείων άλλων δήμων, επειδή οι μεταθέσεις των στρατιωτικών είναι σύννηθες φαινόμενο. Είναι η δεκαετία κατά την οποία ο μαθητικός πληθυσμός του σχολείου μειώθηκε επικίνδυνα σε αρκετά κάτω από 1000 μαθητές συνολικά. Στην επόμενη δεκαετία (1990-1999), καθώς και η επόμενη (2000-2009), έδωσαν τη χαριστική βολή στον μαθητικό πληθυσμό της σχολικής μονάδας των Δικαίων. Είναι, δυστυχώς, οι χρονιές κατά τις οποίες έκλεισαν οι διάφορες βιοτεχνίες ενδυμάτων με αποτέλεσμα πολύς κόσμος να χάσει τη δουλειά του και να στραφεί σε εσωτερική μετανάστευση αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Αποφασίστηκε η δημιουργία εργοστασίων, τα οποία στην πράξη δε λειτούργησαν ποτέ (Ενδύματα Τριγώνου ΑΕΒΕΕ), ενώ, παράλληλα, η ανοικοδόμηση της πόλης της Νέας Ορεστιάδας αποτέλεσε προορισμό για πολλούς από τους κατοίκους των χωριών. Ο πληθυσμός του δήμου Τριγώνου ελαττώθηκε δραματικά, ενώ το μαθητικό δυναμικό της σχολικής μονάδας των Δικαίων από τους τους 706 συνολικά εγγραφέντες μαθητές της προηγούμενης δεκαετίας να πέφτει στους 431. Η προτελευταία δεκαετία της έρευνας μας, το 1999-2010, από πλευράς πληθυσμού ευρύτερης περιοχής αλλά και μαθητικού δυναμικού της σχολικής μονάδας, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η χειρότερη. Ο αριθμός των εγγραφέντων μαθητών υποτριπλασιάζεται σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Η Νέα Ορεστιάδα είναι πια μία καινούρια πόλη με πολλές ευκολίες και πολλά και διαφορετικά είδη σχολείων όπως τα ΕΠΑ.Λ. Η διάνοιξη του δρόμου το 2004 έδωσε πια τη δυνατότητα στους κατοίκους να μετακομίσουν μόνιμα στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας και να πηγαινοέρχονται στα πρώην χωριά τους για αγροτικές ή άλλες εργασίες, όποτε αυτοί το κρίνουν, πάντα όμως κατοικοεδρεύοντας στη Νέα Ορεστιάδα.

Συνοψίζοντας, είμαστε σε θέση να πούμε ότι η αποδεδειγμένα μείωση του αριθμού των μαθητών/-τριών που φοιτούσε και φοιτά στη σχολική μονάδα των Δικαίων υπήρξε απόλυτα φυσική συνέπεια της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης της εποχής, των ιδιαιτεροτήτων της περιοχής καθώς επίσης και αστάθμητων παραγόντων, όπως η μετοίκηση στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας. Το σημαντικό, όμως, ήταν ένα: η ευρύτερη περιοχή του πρώην Δήμου Τριγώνου συρρικνώθηκε πληθυσμιακά και η σχολική μονάδα των Δικαίων ουσιαστικά αποδυναμώθηκε. Αυτό το συμπέρασμα προκύπτει άλλωστε ξεκάθαρα και από τους πίνακες που ήδη έχουν παρατεθεί: ενώ τη δεκαετία 1961-1970 οι μαθητές που είχαν εγγραφεί στην Α΄ τάξη του Γυμνασίου ήταν περίπου 800 και το νούμερο αυτό αυξήθηκε την επόμενη δεκαετία σε 1200 περίπου παιδιά, η σχολική μονάδα των Δικαίων έφτασε να εγγράφει λιγότερους από 100 μαθητές τη δεκαετία 2010-2020.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Ε.Τ.Α.Α.) <https://www.eetaa.gr/index.php?tag=apografes>

Καραφύλλης Τ. Αθανάσιος (2013). Νεοελληνική Εκπαίδευση – Δύο Αιώνες Μεταρρυθμιστικών Προσπαθειών. 2η αναθεωρημένη έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική ΑΕ

Κοσπεντάρης Γ. (1960). Η αγροτική οικονομία και η γεωργική εκπαίδευση. Νέα Οικονομία, τ. 7.

ΝΔ 3971/ 2 – 9 – 1959

ΝΔ 4379/1964

Νόμος 1811/16-05-1951

Νόμος 309/1976

Νόμος 576/1976

Νόμος 1263/1982

Νόμος 1268/1982

Νόμος 1304/1982

Νόμος 1404/1983

Νόμος 1566/1985

Νόμος 2009/1992

Νόμος 2525/1997

Νόμος 2640/1998

Νόμος 2916/2001

ΠΔ 297/1982

ΠΔ 214/1984

ΠΔ 390/1990

ΠΔ 392/1990

ΠΔ 393/1990

ΠΔ 429/1991

ΠΔ 462/1991

Σύνταγμα του 1952

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΑΕΙΦΟΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Μαρία Βεργέτη και Αγνή Α. Καραγιάννη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην Εκπαίδευση του 21ου αιώνα το σχολείο συνδέεται με την αειφόρο ανάπτυξη. Στόχος είναι η πολιτιστική και οικονομική ευημερία, με σεβασμό στο περιβάλλον και στα ανθρώπινα δικαιώματα. Η εισήγηση συνιστά παιδαγωγική πρόταση μέσα από το πρίσμα των αναγκών και των προκλήσεων της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης και της Παιδαγωγικής στον 21ο αιώνα. Το σύγχρονο σχολείο οφείλει όχι μόνο να αναπαράγει, αλλά και να παράγει πολιτισμό, με την ενεργό συμμετοχή των μαθητών. Αυτή η παιδαγωγική διαδικασία υποστηρίζεται από ποικίλες τεχνικές βιωματικής μάθησης, καθώς και από τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την ψυχαγωγία. Με αυτήν την οπτική, η παρούσα εργασία στοχεύει στην ανάδειξη και αξιοποίηση καλών βιωματικών πρακτικών. Η εισήγηση αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται εννοιολογική προσέγγιση του αειφόρου σχολείου και του τρόπου σύνδεσής του με τον τοπικό πολιτισμό. Στο δεύτερο μέρος, παρατίθεται παιδαγωγική πρόταση, που αφορά τόσο την τυπική όσο και την άτυπη εκπαίδευση στο πλαίσιο του edutainment (education plus entertainment), που ως μεθοδολογικό εργαλείο αξιοποιείται αποτελεσματικά στην τυπική και άτυπη μάθηση. Οι βιωματικές δράσεις απευθύνονται σε παιδιά σχολικής ηλικίας και εκκινούν από το πολιτισμικό τοπίο της Νέας Ορεστιάδας.

Λέξεις κλειδιά: *Αειφόρο σχολείο, πολιτισμός και αειφορία, τοπική κοινωνία και εκπαίδευση, βιωματική μάθηση, εκπαίδευση και ψυχαγωγία*

Εισαγωγή

Η σύνδεση του σύγχρονου σχολείου με την αειφόρο ανάπτυξη συνάδει με το γεγονός ότι στρατηγικές σχεδιάζονται διεθνώς για την επίτευξη της αειφορίας, της κοινωνικής, πολιτιστικής, οικονομικής ευημερίας, της προστασίας της υγείας, του περιβάλλοντος, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (UNESCO 2012). Ως Αειφόρος Ανάπτυξη ορίζεται «η ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες» (UNECE 2012). Η UNECE (United Nation Economic Commission for Europe) το 2012 διαμορφώνει τη στρατηγική της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη έχει προταθεί ως αποτελεσματικό μέσο για την ανάδειξη αξιών, στάσεων και συμπεριφορών σχετικά με την αειφορία σε όλα τα επίπεδα των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων είτε αυτές αφορούν στο ανθρωπογενές είτε στο φυσικό περιβάλλον (UNECE 2012). Για αυτόν τον λόγο, το βλέμμα όλων είναι στραμμένο στο παρόν με όραμα για το μέλλον.

Με εκκίνηση τις παραπάνω κατευθύνσεις, η παρούσα εργασία έχει ως θέμα εκπαιδευτικές πρακτικές στο σύγχρονο αειφόρο σχολείο, με έμφαση τη σύνδεσή τους με τον τοπικό πολιτισμό, και ειδικότερα με το πολιτισμικό τοπίο της Νέας Ορεστιάδας. Πρόκειται για παιδαγωγική πρόταση, που υιοθετεί στοιχεία της βιωματικής και ανακαλυπτικής μάθησης (Ματσαγγούρας 2002, 2011) και της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης (Βεργέτη 2011). Σκοπός της εργασίας είναι να αναδείξει καλές πρακτικές για την προαγωγή του πολιτισμού.

Αειφόρο σχολείο

Στη διεθνή βιβλιογραφία προτείνονται στρατηγικές οργάνωσης και λειτουργίας των αειφόρων σχολείων (Sustainable Schools) με στόχο «τη συνεργασία μαθητών και εκπαιδευτικών, την εμπλοκή και τη δέσμευση των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας (commitment, working group, involving students) για την αειφόρο ανάπτυξη [...] τη διαμόρφωση δράσεων (action plan), την αξιολόγηση (evaluate) και την ανατροφοδότησή (feedback)» (Gough 2005, 340). Επίσης, επισημαίνονται τρεις βασικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην εκπαίδευση για την αειφορία: «Η γνώση από το παρελθόν (Learning from the

past), δημιουργική/εμπνευσμένη εμπλοκή στο παρόν (Inspiring engagement in the present), αναζήτηση εναλλακτικών μέσων για το μέλλον (Exploring alternative futures)» (UNECE 2011, 9).

Σε μελέτη της UNESCO (2012) σχετικά με τα εκπαιδευτικά εργαλεία για την αειφόρο ανάπτυξη αναφέρονται τα στοιχεία που ενδυναμώνουν τη διδασκαλία και τη μάθηση σχετικά με την αειφορία: η δεοντολογία και η πολιτική του σχολείου, οι πρακτικές διοίκησης-λειτουργίας, το επίσημο πρόγραμμα σπουδών, η αλληλεπίδραση των μελών του σχολείου και της κοινότητας, ζητήματα της καθημερινότητας, ειδικά θέματα/γεγονότα, καθώς και η εμπλοκή των μαθητών.

Αειφόρο Σχολείο και πολιτισμός

Η αειφορία συνήθως συνδέεται με την οικονομική ανάπτυξη και την περιβαλλοντική συνείδηση. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Περιβάλλον – Αειφόρος Ανάπτυξη» (ΕΠΠΕΡΑΑ) στον Δήμο Ορεστιάδας σχεδιάστηκε και εξελίσσεται με ποικίλους άξονες προτεραιότητας δράσεων, ένας από τους οποίους αφορά στο φυσικό τοπίο, στην ανακύκλωση, στην προστασία του περιβάλλοντος, όπως αναφέρεται στη σχετική ιστοσελίδα του φορέα. Παρόλα αυτά, ο πολιτισμός θεωρείται εξίσου αναπόσπαστο στοιχείο για την αειφόρο ανάπτυξη και είναι εμφανής η σύνδεση του αειφόρου σχολείου με τον πολιτισμό. Αφενός, το αειφόρο σχολείο προωθεί τη βιωματική και ενεργητική μάθηση με νόημα για τους συμμετέχοντες, την κριτική και δημιουργική σκέψη, την ομαδοσυνεργατική, την ανάληψη πρωτοβουλιών σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο. Κατ' επέκταση αναπτύσσονται γνωστικές και μεταγνωστικές δεξιότητες, θετική στάση στη συνεργασία, στην ανταλλαγή απόψεων, στην αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας, στη διάχυση πληροφορίας (Φλογαΐτη 2006, Φλογαΐτη & Λιαράκου 2005). Αφετέρου, στην εκπαίδευση διεθνώς προτάσσεται ο σεβασμός της πολυμορφίας των πολιτισμών, η ανεκτικότητα, ο διάλογος και η συνεργασία για την αειφόρο ανάπτυξη (UNESCO 2012). Για αυτόν τον λόγο, στην Ελλάδα το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής αναδεικνύει Εργαστήρια Δεξιοτήτων και Αειφορίας, στα οποία αναδεικνύονται - εκτός των άλλων - και στοιχεία πολιτισμού, στοιχεία που προτάσσονται στις σχετικές διαδικτυακές επιμορφώσεις του ΙΕΠ.

Τα παραπάνω ειδοποιά στοιχεία του αειφόρου σχολείου επιβεβαιώνουν ότι η εκπαίδευση οφείλει να προάγει το πολιτισμικό κεφάλαιο κάθε τόπου, συνδέοντας παράλληλα την αειφόρο πολιτισμική ανάπτυξη με τις ανάγκες και τις αναζητήσεις της παρούσας γενιάς. Για παράδειγμα, στο πλαίσιο μιας συνθετικής εργασίας μαθητών (project), τα ήθη και έθιμα, οι τέχνες, οι χώροι πολιτισμού, η γαστρονομία, κάθε μορφή υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, η τοπική ιστορία, οι πληθυσμιακές ομάδες και η συλλογική μνήμη μπορούν να αποτελέσουν ενδιαφέρουσες θεματικές. Άλλωστε, τα τελευταία χρόνια προωθούνται διακρατικά προγράμματα ανταλλαγής πληροφοριών και συνάντησης πολιτισμών, όπως είναι τα προγράμματα Erasmus Plus, E-twinning, στα οποία προτάσσεται το αειφόρο σχολείο, το περιβάλλον, οι ανθρώπινες σχέσεις, ο πολιτισμός. Επίσης, τα ΑΕΙ της χώρας δραστηριοποιούνται με συνέδρια, δράσεις για τον πολιτισμό, την τοπική ιστορία, όπως το 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού Ορεστιάδας (Μανωλάς 2015), επιβεβαιώνοντας τη θέση της UNESCO ότι η αειφόρος ανάπτυξη –εκτός από το περιβάλλον- συνδέεται και με τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι αξίες της οποίας συνάδουν με την κοινωνική ευεξία και ευημερία (UNESCO 2012). Στην περιοχή της Θράκης, το 1ο Εργαστηριακό Κέντρο Αλεξανδρούπολης συντάχθηκε στο Σχολικό Πρόγραμμα Δράσης (ΣΠΔ) και στο Σχέδιο Αειφόρου Διαχείρισης (ΣΑΔ) τα έτη 2011-2013 με ποικίλες δράσεις (Καλαϊτζίδης 2014).

Αειφόρο Σχολείο, τοπική κοινωνία και πολιτισμός: Σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές

Η παιδαγωγική ομάδα της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού (ΕΛΛΕΤ) εν όψει του προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ: Όλοι νοιαζόμαστε, όλοι συμμετέχουμε διαμόρφωσε προτάσεις. Προτάθηκαν 8 πυλώνες για την προαγωγή της αειφορίας: δημοκρατία και συμμετοχή στο σχολείο, η βελτίωση του πλαισίου μάθησης μέσω της βιωματικής μάθησης, η προαγωγή του πολιτισμού και των τεχνών στο σχολείο, αειφορικό κτίριο και αυλή, η πολιτική για την εξοικονόμηση ενέργειας και τις μετακινήσεις από και προς το σχολείο, η ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων, η προαγωγή της υγείας στο σχολείο, δράσεις από την τοπική στην πλανητική κλίμακα (Τrikaliti 2015). Στον Οδηγό για το Αειφόρο Σχολείο με εστίαση στην πολιτισμική αειφορία, οι προτεινόμενες δράσεις ενός αειφόρου σχολείου για την τοπική κοινωνία και τον πολιτισμό αφορούν στα εξής (Γιακουμάτου 2014):

- α. Διατήρηση προφορικής ιστορικής μνήμης και παράδοσης.
- β. Καταγραφή τοπικής ιστορίας και στοιχείων πολιτισμού.

- γ. Διαθεματικές και διεπιστημονικές εργασίες για την τοπική ιστορία με τελικό παραγόμενο έργο (π.χ βίντεο/φίλμ, έκθεση φωτογραφίας, συλλογή προσωπικών αντικειμένων από διάφορες πληθυσμιακές ομάδες, καλλιτεχνικές δράσεις με μουσικά, χορευτικά, θεατρικά δρώμενα).
- δ. Στοχευμένες εκπαιδευτικές δράσεις και επισκέψεις σε μουσεία, πολιτιστικούς χώρους, μνημεία, ιστορικά κτίρια, παραδοσιακούς οικισμούς.
- ε. Σύνδεση του σχολείου με συλλόγους, πολιτιστικούς φορείς, τοπικούς φορείς.
- στ. Διάχυση της πληροφορίας και συνεργασία με άλλα σχολεία σε εθνικό, ευρωπαϊκό, διεθνές επίπεδο στο πλαίσιο της αειφόρου πολιτισμικής ανάπτυξης.
- ζ. Σύνδεση της πρότερης γνώσης και εμπειρίας των μαθητών με νέες γνώσεις και βιώματα, με έμφαση στη σχέση των μαθητών με την κοινωνία, με τον πολιτισμό του τόπου τους και με την έννοια της πολυπολιτισμικότητας.

Οι δράσεις για την πολιτισμική αειφορία στοχεύουν στην ολιστική-πολύπλευρη μάθηση μέσω καινοτόμων πρακτικών και συνεργασίας σχολείου-κοινωνίας. Στο πλαίσιο του σύγχρονου αειφόρου σχολείου που προάγει τον πολιτισμό, η συλλογική ταυτότητα μπορεί να καλλιεργηθεί μέσα από τη σχέση της ομάδας με το πολιτισμικό τοπίο, καθώς το πολιτισμικό τοπίο συνομιλεί με τους ανθρώπους, με το παρελθόν και με το παρόν τους, καλλιεργώντας ταυτότητες (ατομική, κοινωνική, συλλογική) και αξίες. Συγκεκριμένα, η «αίσθηση του ανήκειν», δηλαδή το πώς ορίζουμε τον εαυτό μας μέσα από την ευρύτερη ομάδα στην οποία ανήκουμε, το πώς αναγνωρίζουμε κοινά στοιχεία με τους άλλους, η θετική ταύτιση με την ομάδα και η ανάληψη δράσης για την ομάδα, αφορά στη συλλογική ταυτότητα και ενεργοποιείται με δράσεις που ενδυναμώνουν την ιστορική και πολιτισμική μνήμη (Βεργέτη 2003).

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η Θράκη έχει έναν ιδιαίτερα πολυπολιτισμικό χαρακτήρα και το πολιτισμικό της τοπίο παραπέμπει σε διαφορετικές ομάδες που μετακινήθηκαν από τις πατρίδες τους για να ζήσουν στη νέα αυτή πατρίδα (Ιακωβίδου 2000). Τη σημασία της πολιτισμικής αειφορίας προωθεί η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης στο Σχέδιο Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης με αξιοποίηση των Πολιτιστικών Πόρων της Περιοχής, στο πλαίσιο μελετών για την Περιφερειακή ανάπτυξη Μακεδονίας-Θράκης με βάση το πολιτισμικό της απόθεμα. Η συγκεκριμένη μελέτη έχει αναρτηθεί στην επίσημη ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, όπου υπάρχει εκτενής κατάλογος με μνημεία πολιτισμικού αποθέματος ανά νομό (Αλμπάντης 2011).

Με βάση τα παραπάνω, ακολουθεί παιδαγωγική πρόταση για τη διαχείριση της συλλογικής μνήμης και την προαγωγή του τοπικού πολιτισμού στον Δήμο Ορεστιάδας, με εκκίνηση το πολιτισμικό τοπίο της περιοχής.

Παιδαγωγική πρόταση

Η παρούσα παιδαγωγική πρόταση φέρει χαρακτηριστικά της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη και αξιοποιεί πρακτικές της εκπαίδευσης που συνδυάζει την ψυχαγωγία (edutainment: education plus entertainment). Ο συνδυασμός εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας (στη διεθνή ορολογία συναντάται ως edutainment, ακρωνύμιο των λέξεων “education plus entertainment”) είναι ένα μέσο που φέρει στοιχεία από την Εκπαίδευση και την Ψυχαγωγία διαμορφώνοντας στάσεις και συμπεριφορές. Σε διεθνείς ιστοσελίδες γίνεται αναφορά στις παιδαγωγικές μεθόδους και στα εργαλεία που αξιοποιούνται, όπως ψηφιακά προγράμματα, προγράμματα πολυμέσων, απτές παιδαγωγικές μεθόδους ψυχαγωγίας (εικαστικά, δραματοποίηση, μουσική), βιωματικά εργαστήρια. Πρόκειται για μια διαδικασία που η μάθηση επιτυγχάνεται μέσω της διάδρασης και της πρόκλησης ενδιαφέροντος. Τέτοιου είδους εκπαιδευτικές πρακτικές εφαρμόζονται ευρύτερα στα σύγχρονα σχολεία της Ευρώπης, όπου η μάθηση συνδέεται με την ψυχαγωγία, και προτείνονται σε διακρατικά ευρωπαϊκά προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, όπως είναι τα προγράμματα Erasmus Plus, E-Twinning. Οι διερευνητικές και βιωματικές δράσεις αποτελούν σύγχρονη παιδαγωγική πρακτική σε περιβάλλοντα άτυπης μάθησης, όπως είναι τα μουσεία, και στοχεύουν στην επαφή των μαθητών με την ιστορία και τον πολιτισμό (Καραγιάννη & Βεργέτη 2019).

Στην περίπτωση διαχείρισης του πολιτισμού και της συλλογικής μνήμης μέσω της προφορικής ιστορίας, είναι σημαντικό οι μαθητές να αντιλαμβάνονται με τρόπο βιωματικό και παράλληλα διερευνητικό ότι η προφορική ιστορία δομείται γύρω από τις ζωές των απλών ανθρώπων, χωρίς να προβάλλει επώνυμους ή ηρωικά πρόσωπα, αλλά αντιήρωες, δίνοντας τη δυνατότητα στην τοπική κοινωνία και στην κοινότητα να αναγνωρίσει τα ειδοποιά της στοιχεία. Παράλληλα, αυτή η διαδικασία συμβάλλει στην αλληλεπίδραση

παρόντος-παρελθόντος, άγραφης, ανεπίσημης αλλά και επίσημης ιστορίας (Thompson 2002). Όσον δε αφορά στην αξιοποίηση της προφορικής ιστορίας στο πλαίσιο εκπαιδευτικών προγραμμάτων, οι εμπλεκόμενοι μαθητές «αναπτύσσουν δια βίου δεξιότητες, αποκτούν κριτική σκέψη [...] δεξιότητες αντίδρασης στο απροσδόκητο [...] αίσθηση του παρελθόντος ανακαλύπτοντας ομοιότητες και διαφορές [...] κατανοούν το χρονολογικό γίνεσθαι [...] αναπτύσσουν κοινωνική ευαισθησία και αυξάνουν το ενδιαφέρον τους για τη μάθηση και τη γνώση μέσω της έρευνας» (Βερβενιώτη & Χρονοπούλου 2002).

Στην επίσημη ιστοσελίδα των Ελληνικών Ομάδων Προφορικής Ιστορίας αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι «ένα πρόγραμμα προφορικής ιστορίας προσφέρει άμεσα κάτι απτό, προάγει τη συζήτηση και τη συνεργασία, βοηθάει τα παιδιά να αναπτύξουν τις γλωσσικές τους ικανότητες, ένα κριτήριο για το τι συνιστά τεκμήριο (ιστορική πηγή)».

Επίσης, επισημαίνεται ότι προτείνεται «μια διδασκαλία «αλλιώς», που θα υποστηρίξει διερευνητικές και ανακαλυπτικές μαθησιακές διαδικασίες, τη διαμόρφωση κριτικής σκέψης και πράξης, που θα βοηθά στον εμπλουτισμό του σχολικού προγράμματος, με έμφαση στην υλοποίηση μιας διδακτικής διαδικασίας η οποία ευνοεί την ανάπτυξη μαθησιακών και γνωστικών δεξιοτήτων [...]. Η τέχνη, όλα τα είδη της τέχνης, μπορούν να συνεισφέρουν σε αυτήν την κατεύθυνση. Μια φωτογραφία, για παράδειγμα, από μια παλιότερη σχολική εκδρομή [...] έχει τη δυνατότητα να μυήσει σε αυτό που λέμε «ιστορικό γίνεσθαι»: την εξελικτική πορεία του ανθρώπου».

Ενδεικτικές εκπαιδευτικές πρακτικές και δράσεις του αειφόρου σχολείου για τον τοπικό πολιτισμό στον Δήμο Ορεστιάδας

Στο πλαίσιο της πολιτισμικής αειφορίας με εκκίνηση το πολιτισμικό τοπίο του Δήμου Ορεστιάδας και με σεβασμό στην πολιτισμική ετερότητα και στις ποικίλες πληθυσμιακές ομάδες της περιοχής, προτείνονται ενδεικτικά οι παρακάτω εκπαιδευτικές δράσεις με συμμετέχοντες μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε συνεργασία με την τοπική κοινωνία:

α. Σχεδιασμός εκπαιδευτικής δράσης-βιωματικού εργαστηρίου για την αειφόρο ανάπτυξη και τον πολιτισμό με εκκίνηση το πολιτισμικό τοπίο της Ορεστιάδας μέσω συνεντεύξεων με μέλη πολιτιστικών συλλόγων της περιοχής.

Στόχος της βιωματικής αυτής δράσης είναι η καταγραφή, διατήρηση και διάδοση του ιστορικού γίνεσθαι με μεθοδολογικό εργαλείο την συνέντευξη. Οι μαρτυρίες των καθημερινών ανθρώπων και οι αφηγήσεις ζωής συμβάλλουν στον περιορισμό της λήθης έναντι της μνήμης, γεγονός που δεν αφορά μόνο τους ιστορικούς, κοινωνιολόγους, κοινωνικούς ανθρωπολόγους, μουσειολόγους και άλλους επιστήμονες, αλλά αφορά το σύνολο των πολιτών. Στην περίπτωση μάλιστα εμπλοκής και της εκπαιδευτικής κοινότητας, με ενεργό συμμετοχή μαθητών στον ρόλο συνομιλητών ή δημοσιογράφων που συλλέγουν στοιχεία για τις ζωές των απλών ανθρώπων, αναμφισβήτητα επιτυγχάνεται βιωματική και αυτόβουλη μάθηση.

β. Σχεδιασμός εκπαιδευτικής δράσης-βιωματικού εργαστηρίου με τη συμμετοχή μαθητών και μελών πολιτιστικών συλλόγων της περιοχής και περιήγηση σε δρόμους της πόλης όπου υπάρχουν μνημεία συλλογικής μνήμης.

Στόχος είναι η βιωματική επαφή με το πολιτισμικό τοπίο, η σύνδεση παρόντος-παρελθόντος και η βιωματική προσέγγιση αυτού του παρελθόντος με μεθοδολογικό εργαλείο την επιτόπια παρατήρηση κτιρίων, μνημείων, αστικού τοπίου και τον συμμετοχικό σχεδιασμό. Η διαδικασία αυτή αφορά στην αλληλεπίδραση της ομάδας με το πολιτισμικό τοπίο, το οποίο εκ των πραγμάτων καθημερινά συνομιλεί με τους κατοίκους της περιοχής ή με τους επισκέπτες. Το κοινωνικό γίνεσθαι μαρτυρείται μέσα από τα κτίρια, τα μνημεία και ενισχύει την αλληλένδετη συνέχεια παρελθόντος-παρόντος, τη σπουδαιότητα της επαφής με την τοπική ιστορία και τον πολιτισμό.

γ. Σχεδιασμός εκπαιδευτικής δράσης-βιωματικού εργαστηρίου στον χώρο του Μνημείου Γενοκτονίας των Ποντίων στην Νέα Ορεστιάδα. Ενδείκνυται η συμμετοχή ομάδας μαθητών Λυκείου και η εμπλοκή μελών Ποντιακού συλλόγου ή κατοίκων της περιοχής που έχουν ποντιακή καταγωγή, με την προοπτική η δράση να εξελιχθεί σε θεατρικούς μονολόγους και σε Θέατρο φόρουμ όπου απαιτείται υπεύθυνη στάση, επιχειρηματολογία και λήψη αποφάσεων των συμμετεχόντων.

Στόχος είναι η καλλιέργεια της συλλογικής μνήμης με τη χρήση θεατρικών τεχνικών, μέσω των οποίων προκαλούνται έντονες ψυχοσυναισθηματικές και κοινωνικοπολιτισμικές διεργασίες. Η παιδα-

γωγική αυτή διαδικασία αξιοποιεί ως μεθοδολογικό εργαλείο τον συμμετοχικό σχεδιασμό και προτείνεται να εξελιχθεί στα εξής στάδια:

Στάδιο 1ο: Η έναρξη εργαστηρίου γίνεται με τη μελωδία ενός ποντιακού τραγουδιού ή χορού (με την παρουσία χορευτών από ποντιακό σύλλογο). Με αυτόν τον τρόπο, η ακινησία της ανάγλυφης παράστασης του Πόντιου που κρατά τη λύρα (Εικόνα 1), μετατρέπεται σε δυναμική στάση σώματος, η ακινησία εξελίσσεται σε κίνηση ως μουσικό δρώμενο.

Εικόνα 1. Μορφή άντρα στον χώρο του Μνημείου Γενοκτονίας των Ποντίων (Φωτογραφικό αρχείο Μ. Βεργέτη, Α. Καραγιάννη, 2020)

Στάδιο 2ο: Στον επιδαπέδιο χώρο του μνημείου, δίπλα στην ανάγλυφη παράσταση της Πόντιας μάνας με το παιδί στην αγκαλιά (Εικόνα 2), εκκινεί η αφήγηση της πορείας ζωής από Πόντιους κατοίκους της περιοχής, κατά προτίμηση από ηλικιωμένες γυναίκες που έχουν ή τους έχουν «μεταφερθεί» προσωπικά βιώματα των προγόνων τους.

Εικόνα 2. Μορφή μάνας και παιδιού στον χώρο του Μνημείου Γενοκτονίας των Ποντίων (Φωτογραφικό αρχείο Μ. Βεργέτη, Α. Καραγιάννη, 2020)

Στάδιο 3ο: Η αφήγηση ιστοριών ζωής έχει αρχικά τη μορφή μονολόγου, ενώ στη συνέχεια εμπλουτίζεται με την αλληλεπίδραση των μελών της ομάδας καθώς ο μονόλογος εξελίσσεται σε διάλογο με την κατάλληλη εμπύχωση από παιδαγωγούς. Προκύπτουν ερωτοαπαντήσεις προς ανάκληση της μνήμης με αφορμή τις ιστορίες ζωής των Ποντίων (αξιοποίηση θεατρικής τεχνικής Θέατρο Φόρουμ).

Στάδιο 4ο: Η δράση ενδυναμώνεται με ανταλλαγή εμπειριών-βιωμάτων ζωής από τις υπάρχουσες εμπειρίες ή γνώσεις των μαθητών.

Στο σημείο αυτό διευκρινίζεται ότι θα ήταν χρήσιμη ηχογράφηση ή βιντεοσκόπηση της δράσης (με τη συγκατάθεση των συμμετεχόντων) και ανάρτηση στην ιστοσελίδα του σχολείου. Ενδείκνυται, επίσης, η διάχυση της δράσης με σύντομο βίντεο σε διαθεματικό project Erasmus Plus, E-Twinning με θέμα την αειφορία, την πολιτιστική κληρονομία, την ανάκληση της συλλογικής μνήμης, τη διατήρηση του υλικού και άυλου πολιτισμού.

Επίλογος

Στην Εκπαίδευση του 21ου αιώνα η αειφόρος ανάπτυξη και η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη αποτελούν ζητούμενο, στοχεύοντας στη βιωσιμότητα και στην ολιστική μάθηση των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας. Με αυτόν τον τρόπο, οι επόμενες γενιές καλλιεργούν δεξιότητες πολιτισμικής ενσυναίσθησης, σεβασμού στους ανθρώπους με διαφορετική πολιτισμική καταγωγή, στον πολιτισμό τους και στο περιβάλλον τους (φυσικό, κοινωνικό, πολιτισμικό). Εκπαιδευτικές πρακτικές που έχουν βιωματικό, διαδραστικό και ψυχαγωγικό χαρακτήρα, όπως είναι αυτές που χαρακτηρίζουν τη μέθοδο edutainment, μπορούν να αξιοποιηθούν ανάλογα και σε τοπικό επίπεδο, προάγοντας την τοπική ιστορία και τον πολιτισμό στο πλαίσιο του σύγχρονου αειφόρου σχολείου. Οι προτεινόμενες εκπαιδευτικές πρακτικές εστιάζουν στη βιωματική επαφή των συμμετεχόντων μαθητών με τις πληθυσμιακές ομάδες και με το πολιτισμικό τοπίο της Νέας Ορεστιάδας. Μεθοδολογικά χρησιμοποιείται η επιτόπια παρατήρηση, ο συμμετοχικός σχεδιασμός και οι συνεντεύξεις, ενώ, παράλληλα, η αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων στις δράσεις ενισχύεται με τη χρήση θεατρικών τεχνικών.

Στόχος των παιδαγωγικών προτάσεων είναι η καταγραφή, διατήρηση και διάδοση του ιστορικού γίνεσθαι, η πολιτισμική αειφορία, η βιωματική επαφή των μαθητών με τον τοπικό πολιτισμό σε συνεργατικά περιβάλλοντα μάθησης και σε συλλογικές δράσεις.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Αλμπάνης, Π. (2011). Σχέδιο Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης με αξιοποίηση των Πολιτιστικών Πόρων της Περιοχής. Π.Α.Μ.Θ. Διαθέσιμο: https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/15/3/692.pdf
- Βερβενιώτη, Τ., Χρονοπούλου, Γ. (Επιμ) (2002). Προφορική Ιστορία και Σχολικό Πρόγραμμα, 4ο ΠΕ-ΚΕΣ, Δίκτυο Σχολείων για την Τοπική και Προφορική Ιστορία. Διαθέσιμο: Αθήνα. https://drive.google.com/file/d/1wYUqYxeckTyrsF6IR-FYW9Eq-n_373TT/view
- Βεργέτη, Μ. (2003). Παλινόστηση και Κοινωνικός Αποκλεισμός. 2η έκδ. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Βεργέτη, Μ. (2011). Η κοινωνία της Θράκης στον 20ό αιώνα. Σε: Θανοπούλου, Μ., Πετμεζίδου, Μ., Στρατηγάκη, Μ. (Επιμ), Όψεις Κοινωνικής Δυναμικής: Μελέτες Ευχαριστήριες στην Καθηγήτρια Κούλα Κασιμάτη, Αθήνα: Gutenberg, σελ. 450-472.
- Γιακουμάτου, Τ. (2014). Αειφορία και Πολιτισμός. Οδηγός Αειφόρου Ελληνικού Σχολείου. Αθήνα. Διαθέσιμο: <http://www.aeiforosxoleio.gr/>
- Ιακωβίδου, Α. (Επιμ) (2000). Θράκη: Οδηγός Περιήγησης Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης. Κομοτηνή: Π.Α.Μ.Θ.
- Καλαϊτζίδης, Δ. (Επιμ) (2014). Δείκτες αειφόρου σχολείου: Από τη θεωρία στη δράση. Aeiforum. (www.aeiforum.eu). Διαθέσιμο: http://www.aeiforum.eu/images/ekdoseis/Deiktes_Collective_Book.pdf
- Καραγιάννη, Α., Βεργέτη, Μ. (2019). Εκπαιδευτικά προγράμματα Ιστορικού Μουσείου Αλεξανδρούπολης: Παιδεία και Πολιτισμός. Σε: Παπαδημητρίου, Γ., Κωστάρης, Χ. (Επιμ.), 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο ΕΚΙΣΕΔΥ Εκπαίδευση του 21ου αιώνα: Σχολείο και πολιτισμός, 10-12 Μαΐου Αθήνα 2019, τ. Β', σσ.193-204. Διαθέσιμο: <https://www.dropbox.com/s/6b6r1y9vdd2e5zq>

- Μανωλάς, Ε. (2015). 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού Ορεστιάδας. Νέα Ορεστιάδα: Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας.
- Ματσαγγούρας, Η. (2002). Στρατηγικές Διδασκαλίας: Η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη. Αθήνα: Gutenberg.
- Ματσαγγούρας, Η. (2011). Φάκελος Επιμορφωτικού Υλικού για Βιωματικές Δράσεις: Από τη Βιωματική Μάθηση στο Συνεργατικό Μοντέλο Βιωματικών Δράσεων. Αθήνα. Διαθέσιμο: <http://ebooks.edu.gr/info/newps,12>. E-book.
- Thompson, P. (2002). Φωνές από το Παρελθόν. Προφορική Ιστορία. Αθήνα: Πλέθρον.
- Τρικαλίτη, Α. (2015). Αειφόρο ελληνικό σχολείο. Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης, 125-129. Διαθέσιμο: https://www.researchgate.net/publication/295085296_Aeiphoro_elleniko_scholeio
- Φλογαίτη, Ε. (2006). Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φλογαίτη, Ε., Λιαράκου, Γ. (Επιμ) (2009). Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη: Από τη θεωρία στην πράξη. Αθήνα: ΚΠΕ Αχαρνών. Διαθέσιμο: <http://www.env-edu.gr/Documents/Flogaiti-Liarakou.pdf>

II. Ξενόγλωσση

- Gough, A. (2005). Sustainable Schools: Renovating Educational Processes. Environmental Education Research, Vol. 4, pp. 339-351.
- UNECE (2011). Learning for the future: Competences in Education for Sustainable Development. Available: https://unece.org/fileadmin/DAM/env/esd/6thMeetSC/Learning%20for%20the%20Future_%20Competences%20for%20Educators%20in%20ESD/ECE_CEP_AC13_2011_6%20COMPETENCES%20EN.pdf
- UNECE (2012). Learning for the future. Available: https://unece.org/DAM/env/esd/ESD_Publications/Competences_Publication.pdf
- UNESCO (2012). Education for Sustainable Development Source Book, Learning and Training Tools. France: UNESCO Education Sector. Available: <https://sustainable.development.un.org/content/documents/926unesco9.pdf>

III. Ψηφιακά λεξικά ορολογίας

- <https://techterms.com/definition/edutainment>
- <https://www.linkedin.com/pulse/edutainment-combining-education-entertainment-simon-schmidli>
- Επίσημοι ιστότοποι για την αειφορία
- <https://aeiforosxoleio.wixsite.com/website>
- https://www.ellet.gr/project/aeiforo_elliniko_sxoleio/
- <http://www.epper.gr>
- Επίσημοι ιστότοποι για την προφορική ιστορία
- http://oralhistorygroups.gr/proforiki_istoria-sxoleio
- <http://oralhistorygroups.gr/oralhistory/sxoliko-programma>
- http://oralhistorygroups.gr/ekpraideutika_senaria_proforikis_istorias
- ΙΕΠ (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής)
- <http://iep.edu.gr/el/perigrabi-epikoinonia-skills>

**ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ:
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΔΟΣΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΜΟΝΤΕΛΩΝ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ**

Ευάγγελος Μανωλάς και Σπυρίδων Γαλατσίδας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή αξιολογεί τις απόψεις των μεταπτυχιακών φοιτητών και ως εισηγητών και ως εκπαιδευόμενων στη χρήση μοντέλων βιοματικής μάθησης στο μάθημα της Διδακτικής της Περιβαλλοντικής Επιστήμης στη Β' κατεύθυνση του ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Πολιτική, Εκπαίδευση και Επικοινωνία» του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2015-16, 2016-17 και 2017-18. Για την υλοποίηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο. Η έρευνα διενεργήθηκε τον Μάρτιο του 2018.

Λέξεις κλειδιά: Διδακτική της Περιβαλλοντικής Επιστήμης, μεταπτυχιακές σπουδές, αξιολόγηση, χρήση μοντέλων βιοματικής μάθησης

Εισαγωγή

Από το ακ. έτος 2015-16 (ΦΕΚ 857, τ. Β, 15-5-2015) έως και το ακ. έτος 2017-18 το Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του ΔΠΘ λειτούργησε Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) με τίτλο «Περιβαλλοντική Πολιτική, Εκπαίδευση και Επικοινωνία» το οποίο απένειμε Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδικεύσεως (ΜΔΕ) σε δύο κατευθύνσεις 1. Περιβαλλοντική Πολιτική και Ανάπτυξη και 2. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία.

Το σύνολο των πιστωτικών μονάδων (ECTS) που απαιτούνταν για την απόκτηση του ΜΔΕ ήταν 75. Αναλυτικά τα μαθήματα της Β' κατεύθυνσης ήταν τα εξής: Α' εξαμήνου: Διδακτική της Περιβαλλοντικής Επιστήμης, Περιβαλλοντική Επικοινωνία, ΜΜΕ και Κοινή Γνώμη, Βιώσιμη Ανάπτυξη, Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας.

Β' εξαμήνου: Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, Περιβάλλον Κοινωνία και Εθελοντισμός, Αρχές και Μέθοδοι Διαχείρισης Περιβάλλοντος, Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση. Θερινή περίοδος: μεταπτυχιακή διατριβή. Το ακ. έτος 2017-18 ήταν το τελευταίο έτος που λειτούργησε το προαναφερόμενο ΠΜΣ.

Για να ολοκληρώσουν με επιτυχία το υποχρεωτικό μάθημα της Διδακτικής της Περιβαλλοντικής Επιστήμης του Α' εξαμήνου οι φοιτητές, πέραν της γραπτής εξέτασης στο τέλος του εξαμήνου, έπρεπε να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν μια διδασκαλία με χρήση ενός εκ των τεσσάρων μοντέλων βιοματικής μάθησης που περιλαμβάνονταν στην ύλη του μαθήματος. Τα τέσσερα (4) αυτά μοντέλα ήταν: το μοντέλο των πέντε σταδίων (Manolas & Leal Filho 2004), το μοντέλο βιοματικής μάθησης του Kolb (Manolas 2006a), το μοντέλο επίλυσης προβλημάτων του Richard E. Gross (Manolas 2006b) και το μοντέλο συνδυασμού τεσσάρων τρόπων μάθησης (Κεχαγιάς & Μανωλάς 2006). Η συγκεκριμένη απαίτηση γνωστοποιούνταν στους φοιτητές από την αρχή του μαθήματος. Οι φοιτητές έπρεπε να δηλώσουν θέμα διδασκαλίας ένα μήνα μετά την έναρξη των μαθημάτων. Οι εφαρμογές ξεκινούσαν δύο εβδομάδες μετά τη δήλωση του θέματος και με αλφαβητική σειρά με βάση το επώνυμο του φοιτητή.

Η εφαρμογή του μοντέλου βιοματικής μάθησης που επέλεγε ο κάθε φοιτητής γινόταν με τη συνεργασία των συμμαθητών που έπαιζαν το ρόλο του εκπαιδευόμενου στον συγκεκριμένο κάθε φορά φοιτητή/εισηγητή. Η εφαρμογή του μοντέλου ήταν υποχρεωτική και αποτελούσε προϋπόθεση για τη συμμετοχή του φοιτητή στις γραπτές εξετάσεις του μαθήματος στο τέλος του εξαμήνου. Η επίδοση του φοιτητή στη συγκεκριμένη δραστηριότητα βαθμολογούνταν από 0-2 μονάδες οι οποίες αποδίδονταν στον φοιτητή εφόσον ο βαθμός της γραπτής του εξέτασης στο τέλος του εξαμήνου ήταν ίσος ή

μεγαλύτερος του πέντε (5). Μετά το τέλος κάθε εφαρμογής ακολουθούσε σχολιασμός της επίδοσης του φοιτητή/εισηγητή από τον διδάσκοντα και τους εκπαιδευόμενους. Η διάρκεια αυτής της διαδικασίας ήταν κατά μέσο όρο μια (1) ώρα.

Πριν την υλοποίηση των εφαρμογών από τους εκπαιδευόμενους ο διδάσκων εφάρμοζε ο ίδιος κάθε ένα από τα προαναφερόμενα μοντέλα βιωματικής μάθησης. Επιπλέον, οι συγκεκριμένες εφαρμογές ήταν διαθέσιμες στους εκπαιδευόμενους σε γραπτή μορφή. Σε όσες εφαρμογές η πρωτότυπη εργασία ήταν γραμμένη στην Αγγλική γλώσσα αυτές γίνονταν διαθέσιμες και στα Ελληνικά.

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να αξιολογήσει τις απόψεις των μεταπτυχιακών φοιτητών και ως εισηγητών και ως εκπαιδευόμενων στη χρήση των παραπάνω μοντέλων βιωματικής μάθησης στο μάθημα της Διδακτικής της Περιβαλλοντικής Επιστήμης στη Β κατεύθυνση του ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Πολιτική, Εκπαίδευση και Επικοινωνία» κατά την τριετία 2015-2018.

Συνοπτική παρουσίαση των τεσσάρων μοντέλων βιωματικής μάθησης

Μοντέλο των πέντε σταδίων

- Διατύπωση στόχων
- Χρήση ενός μόνο οπτικού ή/και ακουστικού μέσου για κάθε σημαντικό ζήτημα που αναλύεται
- Κάθε οπτικό ή/και ακουστικό μέσο πρέπει να ακολουθείται από σύντομη επεξήγηση
- Συζήτηση με χρήση ερωτήσεων: Οι καλές ερωτήσεις είναι σαφείς, σύντομες και προκαλούν τη σκέψη
- Χρήση δραστηριοτήτων προέκτασης (Manolas & Leal Filho 2004)

Μοντέλο του Kolb

Η διαδικασία της μάθησης διαιρείται σε τέσσερα στάδια:

- συγκεκριμένη εμπειρία
- στοχαστική παρατήρηση
- σχηματισμός εννοιών και γενικεύσεων
- πειραματισμός

Το κάθε στάδιο ακολουθεί το άλλο σε κυκλική τροχιά. Ο κύκλος μάθησης μπορεί να συνεχιστεί αέναα. Μπορεί να τερματιστεί στο σημείο όπου ο εκπαιδευτικός θεωρεί ότι οι στόχοι μάθησης έχουν επιτευχθεί (Manolas 2006a).

Μοντέλο του Gross

- Βήμα 1: Ορισμός προβλήματος, λαμβάνοντας υπόψη κοινωνικές αξίες
- Βήμα 2: Παράθεση εφικτών τρόπων δράσης
- Βήμα 3: Συγκέντρωση και ερμηνεία σημαντικής πληροφόρησης
- Βήμα 4: Λήψη προκαταρκτικής απόφασης με βάση την υπάρχουσα πληροφόρηση
- Βήμα 5: Ανάλυση δράσης σύμφωνα με την απόφαση
- Βήμα 6: Επεξεργασία των αποτελεσμάτων και τροποποίηση μελλοντικών ενεργειών (Manolas 2006b)

Μοντέλο συνδυασμού τεσσάρων τρόπων μάθησης

- Δοκιμή και πλάνη
- Διδασκαλία / ενημέρωση
- Μίμηση
- Σκέψη (Κεχαγιάς & Μανωλάς 2006)

Θεματολογία διδασκαλιών φοιτητών με χρήση μοντέλων βιωματικής μάθησης

2015-2016

- Μετανάστευση και κλιματική αλλαγή
- Νερό: Η αυταπάτη της αφθονίας
- Προϊστορία: Η νεολιθική εποχή στην Ελλάδα - Το χωριό μου το Διμήνι
- Επικοινωνία και οι επικοινωνιστές για τους μαθητές της Α' Γυμνασίου
- Ανακύκλωση στο νηπιαγωγείο
- Εξοικονόμηση ενέργειας και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

- Μεσογειακά δάση
- Η Άνοση για τους μαθητές της Ε΄ Δημοτικού
- Ηθικό Δίλημμα σε ζωολογικό κήπο
- Ηθικό δίλημμα – ρύπανση ποταμού με εργοστασιακά λύματα
- Η αποδημία πουλιών Ευρώπης και Αφρικής
- Άλσος Αδριανουπόλεως «Τα Πεύκα» - Ανάπλαση, προστασία και διαχείριση
- «Οικολογία» στην αρχαία Ελλάδα
- Όξινη βροχή
- Ρύπανση και έλλειψη νερού
- Ρύπανση υδάτων
- Επίδραση της όξινης βροχής σε μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς
- Πρόληψη δημιουργίας απορριμμάτων – Διαχωρισμός σκουπιδιών

2016-2017

- Η κοινωνία της μέλισσας και τα προϊόντα της
- Το νερό ως φυσικός πόρος – Τρόποι εξοικονόμησης νερού στο σπίτι
- Αποδάσωση
- Επίσκεψη σε ένα αρχαιολογικό χώρο και μουσείο
- Οι ανθρώπινες δραστηριότητες, οι επιπτώσεις αυτών στο περιβάλλον και τρόποι επίλυσης από τον κάθε άνθρωπο ατομικά
- Ανακύκλωση
- Ρύπανση των θαλασσών από πετρελαιοειδή
- Επιπτώσεις διατροφικών συνηθειών στο περιβάλλον και στον άνθρωπο
- Ο κύκλος του νερού
- Διδασκαλία τεχνικών συγγραφής & αξιολόγησης ενός άρθρου με περιβαλλοντικό περιεχόμενο με τη χρήση του μοντέλου βιωματικής μάθησης Kolb
- Ανθρώπινα δικαιώματα και περιβάλλον
- Μη επανδρωμένα αεροσκάφη (drones)
- Η ακουστική οικολογία και η συμβολή της στην περιβαλλοντική επιστήμη και εκπαίδευση - το μουσικό παραμύθι ο Πέτρος και ο λύκος του Sergei Prokoriev ως μοντέλο ακουστικής - περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης

2017-2018

- Η σημασία και τα οφέλη της ανακύκλωσης
- Ανακύκλωση – Επαναχρησιμοποίηση σκουπιδιών
- Ρύπανση της θάλασσας από πλαστικά
- Οικολογικό αποτύπωμα
- Αρωματικά φυτά
- Η έννοια της πίεσης - ατμοσφαιρική και υδροστατική
- Ζεόλιθος: Οφέλη και εφαρμογές στην καθημερινότητα
- Κλιματική αλλαγή
- Τρύπα του όζοντος
- Η μεγάλη δίνη σκουπιδιών του Ειρηνικού
- Οι επιπτώσεις στην υγεία του ανθρώπου από την ατμοσφαιρική ρύπανση
- Οικολογικά αυτοκίνητα
- Η αποξένωση του ανθρώπου από τη φύση μέσω της διδακτικής προσέγγισης του παραμυθιού «Τα τρία μικρά λυκάκια»
- Τροπική αποδάσωση
- Τρύπα του όζοντος

Μεθοδολογία

Η έρευνα διενεργήθηκε τον Μάρτιο του 2018. Το ερωτηματολόγιο στάλθηκε μέσω google forms σε όλους τους μεταπτυχιακούς φοιτητές που ήταν εγγεγραμμένοι στο ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Πολιτική, Εκπαίδευση και Επικοινωνία», Κατεύθυνση Β΄ «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» τα

ακαδημαϊκά έτη 2015-16, 2016-17 και 2017-18. Συγκεκριμένα το ερωτηματολόγιο στάλθηκε σε εξήντα τρεις (63) φοιτητές δηλ. σε όλους τους ενεργούς φοιτητές του προγράμματος κατά την προαναφερόμενη τριετία. Αναλυτικά η κατανομή των εξήντα τριών (63) φοιτητών ανά έτος την τριετία 2015-2018 έχει ως εξής: 2015-16: είκοσι τέσσερις (24) ενεργοί φοιτητές, 2016-17: δεκαοκτώ (18) ενεργοί φοιτητές, 2017-18: είκοσι ένα (21) ενεργοί φοιτητές. Από τους προαναφερόμενους εξήντα τρεις (63) φοιτητές απάντησαν πενήντα τέσσερις (54). Αναλυτικά ανά έτος απάντησαν: 2015-16: 19 φοιτητές (35%), 2016-17: 15 φοιτητές (28%), 2017-18: 20 φοιτητές (37%). Το 20% ήταν άνδρες και το 80% γυναίκες.

Το ερωτηματολόγιο ήταν αυτό-συμπληρούμενο/αυτό-χορηγούμενο και χωρίστηκε σε 14 κατάλληλα διαμορφωμένες ερωτήσεις (Guidelines for assessment of experiential learning n.d., Oral Presentation Evaluation Form n.d.). Τα ερευνητικά εργαλεία, που χρησιμοποιήθηκαν για τη διεξαγωγή της έρευνας, ήταν κυρίως ερωτήσεις κλειστού και δύο (2) ανοικτού τύπου. Τα δημογραφικά στοιχεία περιλάμβαναν το φύλο και το ακαδημαϊκό έτος φοίτησης. Τα ερωτηματολόγια, αφού συλλέχθηκαν, κατόπιν καταγράφηκαν κωδικοποιημένα. Στη συνέχεια αναλύθηκαν/επεξεργάστηκαν μέσω του προγράμματος Microsoft Excel, το οποίο και εξήγαγε τα τελικά αποτελέσματα με την προσθήκη ειδικών διαγραμμάτων ή πινάκων. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα διευκολύνει τη συνοπτική παρουσίαση των δεδομένων, καθώς επίσης και είναι κατάλληλο για την ανάλυση και εξαγωγή συμπερασμάτων.

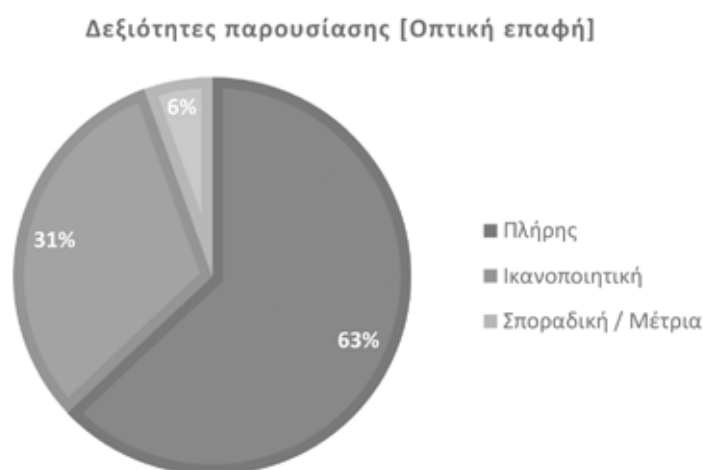
Αποτελέσματα

Όσον αφορά τη γνώμη των εκπαιδευόμενων για:

- το περιεχόμενο των διδασκαλιών, το 50% δήλωσε ότι δείχνει πλήρη κατανόηση του θέματος, το 41% επαρκή κατανόηση, το 7% επαρκή κατανόηση μέρους του θέματος και το 2% δήλωσε μη κατανόηση του θέματος.
- ικανοποίηση από την επιλογή θεμάτων, τα αποτελέσματα έχουν ως εξής: πλήρης 55%, αρκετά καλή 39%, καλή 4%, μέτρια 2%.
- την ποιότητα των διδασκαλιών, το ακροατήριο δήλωσε ότι το 61% είχε προετοιμαστεί πλήρως και είχαν κάνει τις απαραίτητες δοκιμαστικές παρουσιάσεις, το 33% μάλλον είχαν προετοιμαστεί αλλά μπορεί να χρειάζονταν 2-3 περισσότερες δοκιμαστικές παρουσιάσεις και το 6% ότι ήταν σε κάποιο βαθμό προετοιμασμένοι αλλά δεν είχαν κάνει δοκιμαστικές παρουσιάσεις.

Σχετικά με τις δεξιότητες παρουσίασης του εισηγητή όσον αφορά οπτική επαφή, εμπλοκή του ακροατηρίου, χρήση σημειώσεων, χρήση εποπτικού υλικού, διαχείριση χρόνου και απάντηση σε ερωτήσεις, οι εκπαιδευόμενοι εξέφρασαν τις απόψεις που παρουσιάζονται στη συνέχεια.

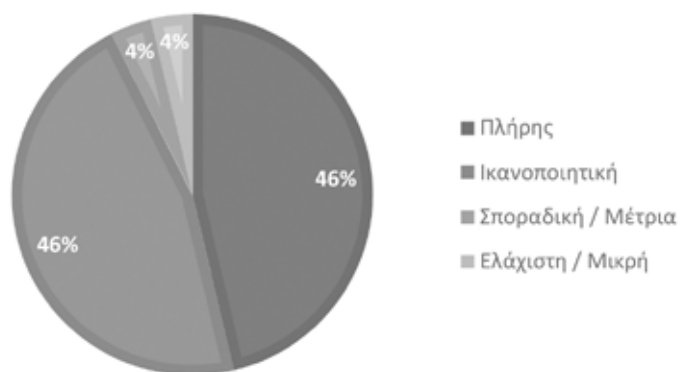
Όσον αφορά τη γνώμη του ακροατηρίου (εκπαιδευόμενων) για την οπτική επαφή του εισηγητή 63% δήλωσε ότι ήταν πλήρης, 31% ικανοποιητική και 6% σποραδική / μέτρια (Εικόνα 1).

Εικόνα 1. Δεξιότητες παρουσίασης όσον αφορά οπτική επαφή.

Όσον αφορά τη γνώμη του ακροατηρίου για εμπλοκή του ακροατηρίου 46% δήλωσε ότι ήταν πλήρης, 46% ικανοποιητική, 4% σποραδική / μέτρια και 4% ελάχιστη / μικρή (Εικόνα 2).

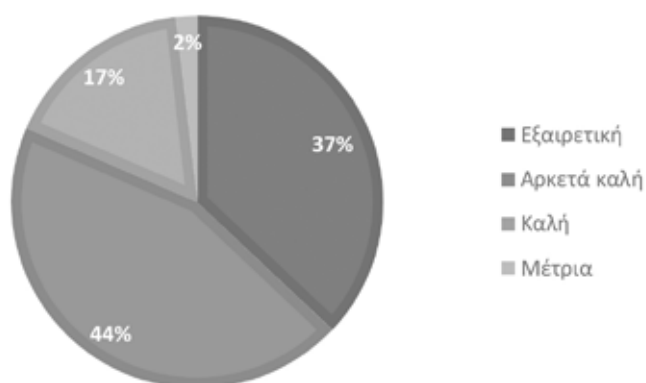
Δεξιότητες παρουσίασης [Εμπλοκή του ακροατηρίου]

Εικόνα 2. Δεξιότητες παρουσίασης όσον αφορά εμπλοκή του ακροατηρίου.

Όσον αφορά τη γνώμη του ακροατηρίου για χρήση σημειώσεων 37% απάντησε ότι ήταν εξαιρετική, 44% αρκετά καλή, 17% καλή και 2% μέτρια (Εικόνα 3).

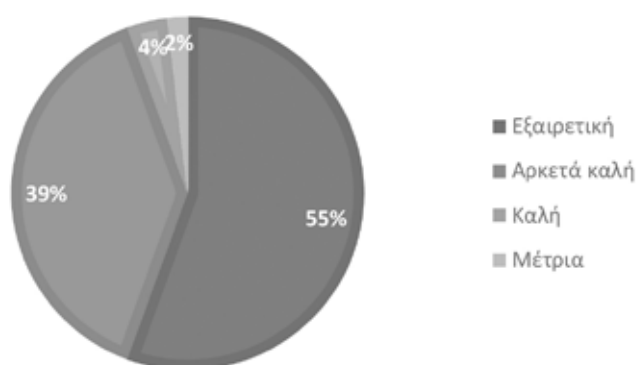
Δεξιότητες παρουσίασης [Χρήση σημειώσεων]

Εικόνα 3. Δεξιότητες παρουσίασης όσον αφορά χρήση σημειώσεων.

Όσον αφορά τη γνώμη του ακροατηρίου για χρήση εποπτικού υλικού 55% απάντησε ότι ήταν εξαιρετική, 39% αρκετά καλή, 4% καλή και 2% μέτρια (Εικόνα 4).

Δεξιότητες παρουσίασης [Χρήση εποπτικού υλικού]

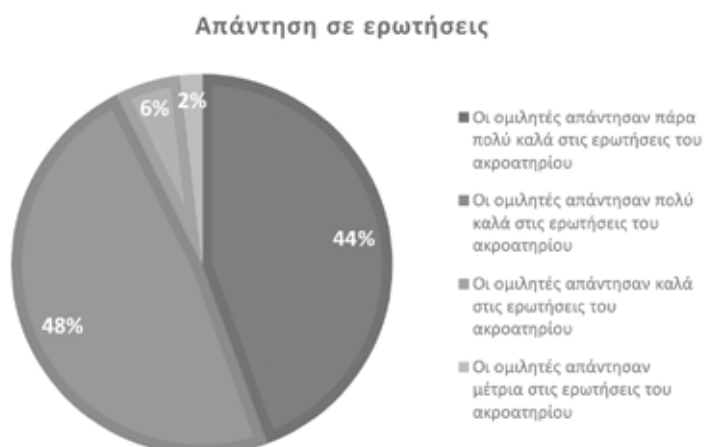
Εικόνα 4. Δεξιότητες παρουσίασης όσον αφορά χρήση εποπτικού υλικού.

Όσον αφορά τη γνώμη του ακροατηρίου για το ζήτημα της διαχείρισης χρόνου 37% δήλωσε ότι ήταν εξαιρετική, 39% αρκετά καλή, 18% καλή, 4% μέτρια και 2% πτωχή (Εικόνα 5).

Εικόνα 5. Δεξιότητες παρουσίασης όσον αφορά διαχείριση χρόνου.

Όσον αφορά τη γνώμη του ακροατηρίου για το ζήτημα της απάντησης σε ερωτήσεις 44% δήλωσε ότι οι ομιλητές απάντησαν πάρα πολύ καλά στις ερωτήσεις του ακροατηρίου, 48% ότι απάντησαν πολύ καλά, 6% ότι απάντησαν καλά και 2% ότι απάντησαν μέτρια στις ερωτήσεις του ακροατηρίου (Εικόνα 6).

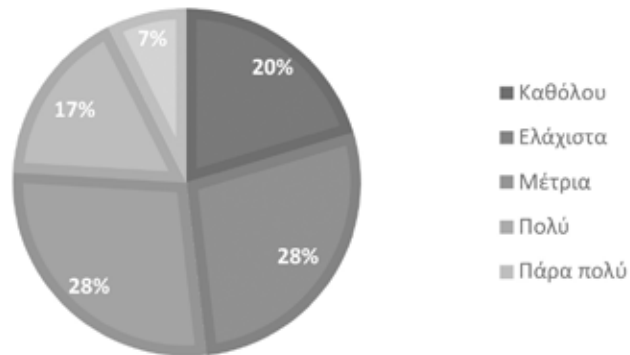

Εικόνα 6. Δεξιότητες παρουσίασης όσον αφορά απάντηση σε ερωτήσεις.

Σχετικά με θέματα που δυσκόλεψαν τη δική του διδασκαλία και συγκεκριμένα όσον αφορά την εύρεση βιβλιογραφίας, εύρεση εποπτικών μέσων, προετοιμασία υλικού και άγχος/νευρικότητα για την παρουσίαση οι φοιτητές/εισηγητές δήλωσαν τα ακόλουθα:

Όσον αφορά τη γνώμη των φοιτητών/εισηγητών για το πόσο δυσκολεύτηκαν όσον αφορά το θέμα της εύρεσης βιβλιογραφίας 20% απάντησε καθόλου, 28% ελάχιστα, 28% μέτρια, 17% πολύ και 7% πάρα πολύ (Εικόνα 7).

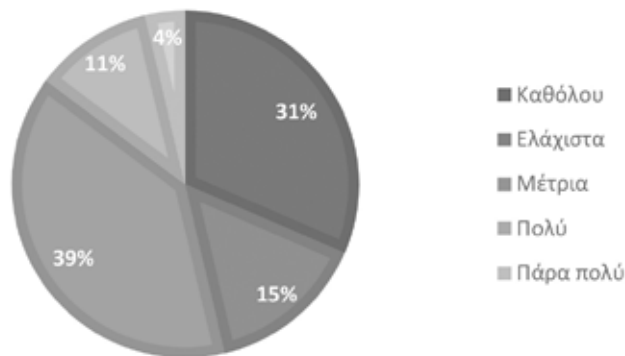
Θέματα που δυσκόλεψαν την δική σας διδασκαλία: [Εύρεση βιβλιογραφίας]

Εικόνα 7. Θέματα που δυσκόλεψαν την δική σας διδασκαλία: Εύρεση βιβλιογραφίας.

Όσον αφορά τη γνώμη των φοιτητών/εισηγητών για το πόσο δυσκολεύτηκαν όσον αφορά το θέμα της εύρεσης εποπτικών μέσων 31% απάντησε καθόλου, 15% ελάχιστα, 39% μέτρια, 11% πολύ και 4% πάρα πολύ (Εικόνα 8).

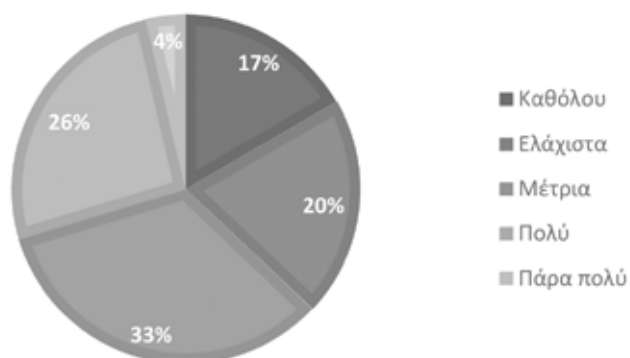
Θέματα που δυσκόλεψαν την δική σας διδασκαλία: [Εύρεση εποπτικών μέσων]

Εικόνα 8. Θέματα που δυσκόλεψαν την δική σας διδασκαλία: Εύρεση εποπτικών μέσων.

Όσον αφορά τη γνώμη των φοιτητών/εισηγητών για το πόσο δυσκολεύτηκαν όσον αφορά το θέμα της προετοιμασίας υλικού 17% απάντησε καθόλου, 20% ελάχιστα, 33% μέτρια, 26% πολύ και 4% πάρα πολύ (Εικόνα 9).

Θέματα που δυσκόλεψαν την δική σας διδασκαλία: [Προετοιμασία υλικού]

Εικόνα 9. Θέματα που δυσκόλεψαν την δική σας διδασκαλία: Προετοιμασία υλικού.

Όσον αφορά τη γνώμη των φοιτητών/εισηγητών για το πόσο δυσκολεύτηκαν όσον αφορά το θέμα του άγχους/νευρικής για την παρουσίαση 22% απάντησε καθόλου, 28% ελάχιστα, 33% μέτρια, 13% πολύ και 4% πάρα πολύ (Εικόνα 10).

Εικόνα 10. Θέματα που δυσκόλεψαν την δική σας διδασκαλία: Άγχος/νευρική για την παρουσίαση.

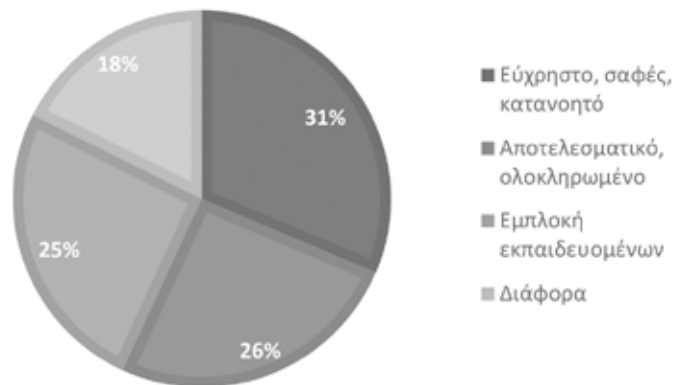
Όσον αφορά επιλογή μοντέλου βιωματικής μάθησης από τον φοιτητή/εισηγητή 87% απάντησε ότι επέλεξε το μοντέλο του Kolb, 5% το μοντέλο των πέντε σταδίων, 2% το μοντέλο του Gross και 6% το μοντέλο του συνδυασμού 4 τρόπων μάθησης (Εικόνα 11).

Εικόνα 11. Επιλογή από τον φοιτητή/εισηγητή μοντέλου βιωματικής μάθησης.

Οι επόμενες απαντήσεις αφορούν ανοικτού τύπου ερωτήσεις. Όσον αφορά δικαιολόγηση χρήσης μοντέλου από τους φοιτητές/εισηγητές (Εικόνα 12), 31% απάντησε ότι επέλεξε το συγκεκριμένο μοντέλο μάθησης γιατί είναι εύχρηστο, σαφές, κατανοητό, 26% γιατί είναι αποτελεσματικό, ολοκληρωμένο, 25% γιατί ενθαρρύνει την εμπλοκή των εκπαιδευομένων και 18% διάφορα.

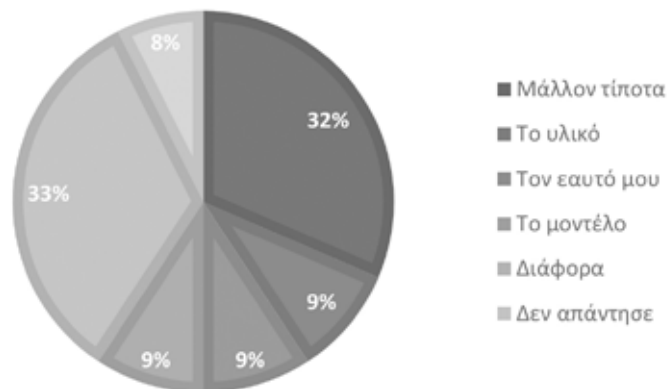
Δικαιολόγηση χρήσης μοντέλου

Εικόνα 12. Δικαιολόγηση χρήσης μοντέλου.

Όσον αφορά τι θα άλλαζαν οι φοιτητές/εισηγητές στο μοντέλο μάθησης που χρησιμοποίησαν 32% απάντησε μάλλον τίποτα, 9% το υλικό, 9% τον εαυτό μου, 9% το μοντέλο, 33% διάφορα και 8% δεν απάντησε (Εικόνα 13).

Τι θα αλλάζατε;

Εικόνα 13. Τι θα άλλαζαν οι φοιτητές/εισηγητές στο μοντέλο μάθησης που χρησιμοποίησαν.

Συζήτηση

Τα μεγάλα ποσοστά εμπλοκής του ακροατηρίου (92%) οφείλονται πιθανότατα στα θέματα των εφαρμογών, στις ενδιαφέρουσες διαδικασίες εφαρμογής των μοντέλων αλλά και στη χρήση ερωτήσεων και γενικότερα στη διαδικασία ανατροφοδότησης από τον διδάσκοντα, φοιτητές/εισηγητές και υπόλοιπους εκπαιδευόμενους.

Το μεγάλο ποσοστό επιτυχίας όσον αφορά διαχείριση χρόνου (94%) οφείλεται στην συνειδητοποίηση της ανάγκης για ολοκλήρωση εντός του προκαθορισμένου χρόνου (μισή ώρα εφαρμογή και μισή ώρα συζήτηση / ανατροφοδότηση / αξιολόγηση επίδοσης).

Το μεγάλο ποσοστό επιτυχημένων απαντήσεων εκ μέρους των ομιλητών (92%) οφείλεται στο γεγονός ότι οι ομιλητές λόγω της προετοιμασίας τους γνώριζαν περισσότερα για το θέμα που πραγματευόταν απ' ό,τι το ακροατήριό τους. Όπου ήταν δυνατόν, ελλείψεις στις απαντήσεις καλύπτονταν από τον διδάσκοντα κυρίως κατά τη διάρκεια του σχολιασμού του στο τέλος κάθε προσπάθειας.

Το ότι ένα μεγάλο ποσοστό (48%) δεν δυσκολεύτηκε καθόλου ή δυσκολεύτηκε ελάχιστα σχετικά με την εύρεση βιβλιογραφίας οφείλεται πιθανότατα στο θέμα που επέλεξε ή/και στην επαρκή γνώση ξένης γλώσσας (κυρίως της Αγγλικής) αλλά και στη χρήση των πηγών, έντυπων και ηλεκτρονικών που διαθέτει το Πανεπιστήμιο. Πιθανότατα το αντίθετο ισχύει για όσους δυσκολεύτηκαν αν και όλοι ολοκλήρωσαν την υποδειγματική τους διδασκαλία.

Σχετικά με το βαθμό δυσκολίας όσον αφορά προετοιμασία υλικού ισχύουν οι λόγοι που αναφέρθηκαν για το βαθμό δυσκολίας όσον αφορά εύρεση βιβλιογραφίας μια και ως ένα βαθμό τα ποσοστά είναι τα ίδια. Τα αυξημένα ποσοστά δυσκολίας (33% μέτρια και 26% πολύ) σε σχέση με την ανάλυση της εικόνας 7 μπορεί να οφείλονται στην ενσωμάτωση/ένταξη του υλικού στα διάφορα στάδια μάθησης των μοντέλων λόγω απειρίας στη χρήση τέτοιων μοντέλων.

Το μεγάλο ποσοστό έλλειψης άγχους/νευρικής (50%) οφείλεται πιθανότατα στη δημιουργία ασφαλούς και εποικοδομητικού περιβάλλοντος εργασίας από την αρχή του μαθήματος αλλά και στην καλή προετοιμασία των παρουσιάσεων εκ μέρους των εισηγητών.

Όσον αφορά επιλογή μοντέλου και δικαιολόγηση επιλογής το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο μοντέλο του Kolb το οποίο συγκέντρωσε 87% των προτιμήσεων. Πέρα από τους λόγους που ανέφεραν οι ερωτώμενοι (Εικόνα 12) μπορεί, επίσης, να προστεθεί ότι το μοντέλο του Kolb ενθαρρύνει περισσότερο από τα άλλα τη συνδυαστική χρήση διαφορετικών τεχνικών μάθησης. Επιπλέον, διευκολύνει την επίτευξη των στόχων μάθησης σε άτομα με διαφορετικές τεχνοτροπίες μάθησης επιτρέποντας σε αυτούς που είναι αδύναμοι σε ένα συγκεκριμένο στάδιο του κύκλου μάθησης να βοηθηθούν από εκπαιδευόμενους που δεν υστερούν στο συγκεκριμένο στάδιο, δηλαδή οι εκπαιδευόμενοι αποτελούν πρότυπα βελτίωσης ο ένας για τον άλλο. Επιπλέον, η εφαρμογή των μοντέλων και, ιδιαίτερα, του Kolb είναι δυνατή σε ποικιλία θεμάτων.

Όσον αφορά τι θα άλλαζαν οι φοιτητές/εισηγητές στο μοντέλο μάθησης που χρησιμοποίησαν οι απαντήσεις δείχνουν ότι οι εκπαιδευόμενοι έμειναν ικανοποιημένοι από το μοντέλο που χρησιμοποίησαν με εξαίρεση ένα μικρό ποσοστό (9%) που θα άλλαζε το μοντέλο που χρησιμοποίησε. Επιπλέον, οι απαντήσεις δείχνουν ότι οι εκπαιδευόμενοι αφιέρωσαν χρόνο για το πώς θα βελτιώναν την απόδοσή τους πράγμα που σημαίνει ότι η εμπλοκή τους με τη χρήση μοντέλων βιωματικής μάθησης είχε θετική επίδραση: συνειδητοποίησαν ότι ενεπλάκησαν περισσότερο στη μαθησιακή διαδικασία, αξιολόγησαν την προσπάθειά τους, διαπίστωσαν πως τα λάθη αποτελούν μέρος της μαθησιακής διαδικασίας, ανακάλυψαν πεδία περαιτέρω βελτίωσης.

Συμπεράσματα

Η βιωματική μάθηση απαιτεί από τους εκπαιδευόμενους να συνεργάζονται και να μαθαίνουν ο ένας από τον άλλο μέσω άμεσων εμπειριών συνδεδεμένων με πραγματικά προβλήματα. Ο ρόλος του δασκάλου σε αυτή τη διαδικασία είναι να διευκολύνει παρά να κατευθύνει τον εκπαιδευόμενο (Kolb & Kolb 2009). Όλες οι εφαρμογές των μοντέλων περιλάμβαναν απολογισμό όπου οι εκπαιδευόμενοι έλαβαν ανατροφοδότηση από τον διδάσκοντα και τους άλλους εκπαιδευόμενους. Κατά την εφαρμογή μοντέλων βιωματικής μάθησης, κατά τη διάρκεια του μαθήματος, οι εκπαιδευόμενοι εργάστηκαν ομαδικά, εμπειρία που δεν παρέχει η παρακολούθηση μιας διάλεξης. Οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να βελτιωθούν, και να έχουν επίγνωση ότι βελτιώθηκαν, έστω και μετά μια ώρα εμπλοκής λόγω της ανατροφοδότησης από τον διδάσκοντα αλλά και τους άλλους εκπαιδευόμενους.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

Κεχαγιάς, Θ.Ι., Μανωλάς, Ε.Ι. (2006). «Παράλληλη και σε σειρά σύνδεση κυκλωμάτων» στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Μια πρόταση ενεργητικής μάθησης. *Νέα Παιδεία*, τ. 117, σελ. 58-66.

II. Ξενόγλωσση

Guidelines for assessment of experiential learning (n.d.). Available: https://www.mcgill.ca/tls/files/tls/guidelines__assessment_of_experiential_learning_1.pdf

Kolb, A., Kolb, D. (2009). The learning way: Meta-cognitive aspects of experiential learning. *Simulation Gaming*. Vol. 40, No. 3, pp. 297-327.

Manolas, E., Leal Filho, W. (2004). The use of cartoons in environmental education: A case study of a learning approach. *Discursos (Special Issue)*, pp. 399-405.

Manolas, E.I. (2006a). A critical introduction to deep ecology in higher education: An application of Kolb's model of experiential learning. *Economic and Environmental Studies*, No. 8, pp. 245-252.

Manolas, E.I. (2006b). Designing a sustainable society: An application of the Richard E. Gross problem-solving model. In: Manolas, E.I. (Ed), Proceedings of the 2006 Naxos International Conference on Sustainable Management and Development of Mountainous and Island Areas. Vol. 1, pp. 292-296.

Oral Presentation Evaluation Form (n.d.). Available: https://people.eng.unimelb.edu.au/vkostakos/courses/ubicomp10S/course_material/lecture_assesment.pdf

Η ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ευδοκία Σταφίδα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή είναι μία προσπάθεια να αποσυνθέσει και να επανεκτιμήσει αρχικά την συνολική εικόνα του εκπαιδευτικού γίνεσθαι και στη συνέχεια να παρακολουθήσει την εξέλιξη της μαθηματικής παιδείας στην Ελλάδα αλλά και στην περιοχή της Αδριανούπολης κατά τον 19ο αιώνα. Αρωγός σ' αυτή τη μελέτη αποτελούν συγγράμματα μαθηματικού αλλά και παιδαγωγικού, φιλοσοφικού περιεχομένου που εκδόθηκαν από το 1797 έως και το 1906 και περιέχονται στο αρχείο της Ιστορικής Βιβλιοθήκης του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανούπολεως (ΦΣΑ). Η παρούσα έρευνα στηρίζεται κυρίως στην μελέτη πρωτογενών πηγών που αποτελούνται από 38 εγχειρίδια του Ιστορικού αρχείου του ΦΣΑ, τα οποία επιλέχθηκαν ανάλογα με το πόσο θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ολοκληρωμένη παρουσία της. Επίσης χρησιμοποιήθηκαν ως δευτερογενείς πηγές: σχετική δημοσιευμένη βιβλιογραφία, διδακτορικές διατριβές, επιστημονικά περιοδικά, εγκυκλοπαίδειες και δικτυακοί ιστότοποι. Δύο είναι οι κύριοι στόχοι της εργασίας: ο ένας είναι να καταγραφεί και να παρουσιαστεί η θέση των μαθηματικών στην εκπαίδευση μέσα από την διδασκαλία τους στα σχολεία της περιοχής της Αδριανούπολης. Ο άλλος είναι να ερευνηθεί ο τρόπος μεταφοράς της ευρωπαϊκής μαθηματικής γνώσης στον ελληνισμό της Θράκης, μέσω των μεταφράσεων, από Έλληνες λογίους, ή των ερασιματών μαθηματικών εγχειριδίων, αλλά και της παρουσίας σημαντικότερων ξενόγλωσσων μαθηματικών συγγραμμάτων.

Λέξεις κλειδιά: Εκπαίδευση, μαθηματικά, εγχειρίδια, βιβλιοθήκη, Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Αδριανούπολεως

Εισαγωγή

Κατά την ιστορική διαδρομή ενός λαού, η ιστορία της εκπαίδευσης, δίνει αναμφίβολα το «στίγμα» της πολιτιστικής του ανάπτυξης και της πνευματικής του εξέλιξης. Στην περίπτωση του θρακικού λαού, σημαντικό ενδιαφέρον για την πνευματική του πορεία παρουσιάζει το διάστημα κατά τον 19^ο αιώνα έως και τις αρχές του 20^{ου} και ειδικότερα στο Βιλαέτι (Γενική Διοίκηση) της Αδριανούπολης. Τα γραπτά μνημεία που φυλάσσονται στην Ιστορική Βιβλιοθήκη του ΦΣΑ περιέχουν την πνευματική παρακαταθήκη του ελληνισμού της Ανατολικής Θράκης. Η ίδια ως πνευματικό ίδρυμα λειτουργούσε συμπληρωματικά στα σχολεία και αποτελούσε χώρο προορισμένο για την επιστημονική έρευνα και τη λαϊκή επιμόρφωση. Αποτελεί έναν σπανιότατο πυρήνα μιας μακραιώνης πολιτιστικής παράδοσης εμπλουτισμένο με πολυτιμότερες εκδόσεις, που είδαν το φως της δημοσιότητας στη Δυτική και στην Κεντρική Ευρώπη καθώς και στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα του υπόδουλου ελληνισμού (Βακαλόπουλος 1996-β). Ο αριθμός των έργων της Βιβλιοθήκης που ανήκουν στην κατηγορία των θετικών επιστημών και εντάσσονται στη θεματική των «φυσικομαθηματικών» είναι 569, με βάση την πρώτη καταγραφή και ταξινόμηση τους από τον Κωνσταντίνο Βακαλόπουλο (Καθηγητή Ιστορίας του Παιδαγωγικού Τμήματος του ΑΠΘ), στο σύνολο των περίπου 5.000 βιβλίων της.

Ζητήματα παιδαγωγικής και διδακτικής

Η πράξη της αγωγής αποτελεί μία πρωταρχική λειτουργία συνολικής κοινωνικής ζωής από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Η αντιμετώπιση της όμως ως πεδίο επιστημονικής έρευνας έχει τις ρίζες της στον 18^ο αιώνα, την εποχή του Διαφωτισμού. Για πρώτη φορά διατυπώνεται η απαίτηση να οργανωθεί συστηματικά η αγωγή και να βελτιωθεί η μόρφωση όσων ασχολούνται με την εκπαίδευση της νέας γενιάς. Η επιθυμία για βελτίωση των όρων της παιδαγωγικής την κατέστησε ως αντικείμενο έρευνας και την οδήγησε στο να εξελιχθεί σε Παιδαγωγική επιστήμη.

Η θέση της Παιδαγωγικής επιστήμης και παιδοψυχολογίας στην εκπαιδευτική δραστηριότητα στην Αδριανούπολη του 19^{ου} αιώνα

Μέχρι τα μέσα περίπου του 19^{ου} αιώνα και μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους το εκπαιδευτικό σύστημα ήταν προσηλωμένο στις γενικές κλασικές σπουδές έχοντας θεωρητικό προσανατολισμό. Η υιοθέτηση της αλληλοδιδακτικής¹ μεθόδου ερχόταν να ανταποκριθεί στα οικονομικά δεδομένα και στις γενικότερες συνθήκες της εποχής όπως λ.χ. στην ύπαρξη πολύ μικρού αριθμού δασκάλων, καθώς έδινε την δυνατότητα να εκπαιδεύεται μεγάλος αριθμός μαθητών από ένα μόνο δάσκαλο με τη βοήθεια των πιο προχωρημένων μαθητών, των πρωτόσχολων.² Οι κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις και η νέα οικονομική πραγματικότητα στην Ελλάδα στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, φανέρωσαν τα όρια και τις ανεπάρκειες του υπάρχοντος εκπαιδευτικού συστήματος. Έτσι η αλληλοδιδακτική μέθοδος αντικαταστάθηκε επίσημα από την συνδιδακτική³ το 1880. Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή ο δάσκαλος δίδασκε σε έναν περιορισμένο αριθμό μαθητών που είχαν όλοι τους το ίδιο μέσο επίπεδο σε όλα τα διδασκόμενα μαθήματα, χωρίς τη βοήθεια πρωτόσχολων (Δημαράς 1983). Η αλλαγή αυτή άνοιξε το δρόμο για την κατάργηση της αλληλοδιδακτικής μεθόδου και στα ελληνορθόδοξα σχολεία της Θράκης στο βαθμό που ήταν εφικτό. Στην Αδριανούπολη η εισαγωγή της συνδιδακτικής μεθόδου έγινε με απόφαση της κεντρικής εφορίας Αδριανουπόλεως στην προσπάθεια της (1880-81) να εισάγει μεταρρυθμίσεις με στόχο την αναδιάρθρωση και βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος.

Εισηγητής της Ερβαρτιανής φιλοσοφίας στην Οθωμανική αυτοκρατορία και στην Ελλάδα θεωρείται ο Αδριανουπολίτης Χρήστος Παπαδόπουλος (1835-1906).⁴ Έχοντας μετεκπαιδευτεί στην Γερμανία στην παιδαγωγική και στη φιλοσοφία, προσπάθησε να θεμελιώσει την παιδαγωγική ως επιστήμη πάνω στο σταθερό και συστηματικό θεμέλιο της Ερβαρτιανής παιδαγωγικής (Κούκου & Τσιακίρη 1997). Το 1873 ως υφηγητής στην έδρα της φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Αθήνας, προσέφερε το μάθημα με τίτλο «Παιδαγωγική», το οποίο δίδαξε θεωρητικά από καθ' έδρας αλλά και φροντιστηριακά. Την διδασκαλία της παιδαγωγικής την ξεκίνησε αυτόβουλα αλλά αργότερα έλαβε και την συναίνεση του Πανεπιστημίου.⁵

Θεμελιώδης, λοιπόν, αρχή των προαναφερθέντων μεθόδων είναι η προσαρμογή του μαθητή στο ρυθμό και στον τρόπο σκέψης που έχει προκαθορίσει ο δάσκαλος. Η οργάνωση όμως από τον Herbart της διδασκαλίας σε στάδια, όπως επισημαίνει Χ. Φράγκος (2004) κουράζει τους μαθητές οι οποίοι οδηγούνται σε μία κατευθυνόμενη μάθηση. Αντιθέτως, υπήρχαν φωτισμένοι δάσκαλοι που ξέφευγαν από τα καθιερωμένα μιας διδακτικής μεθόδου και χρησιμοποιούσαν στη διδασκαλία τους καινοτόμες πρακτικές, όπως, για παράδειγμα, ο Ιωάννης Γεωργιάδης, που δίδαξε, από 1855 έως το 1880, στο αλληλοδιδασκτικό σχολείο του Σωτήρος Χριστού της Αδριανούπολης (Τσουρής 2015). Εφαρμοζε, όταν ο καιρός το επέτρεπε, την υπαίθρια διδασκαλία των μαθημάτων κάτω από την σκιά των δέντρων. Οι μαθητές παρακολουθούσαν τα μαθήματα καθισμένοι σε απλά φορητά θρανία (Βακαλόπουλος 1996-α). Επίσης στο Αυδήμι, μεταξύ του 1840 και 1850, ιδρύθηκε σχολείο στο οποίο μέρος της διδασκαλίας γινόταν στην ευρύχωρη αυλή του. Οι τάξεις είχαν τα ονόματα των αναγνωστικών βιβλίων που χρησιμοποιούνταν στην κάθε μία. Έτσι, η κατώτερη τάξη ονομαζόταν «Τάξις του Αλφαβητάριου», ακολουθούσε η τάξη «Καλός Πατήρ» και, τέλος, η τάξη «Γεροστάθης».

Με την επικράτηση όμως, κατά την περίοδο 1880-1912, της συνδιδακτικής ως μεθόδου διδασκαλίας στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, εμφανίστηκε η ανάγκη της απασχόλησης μεγάλου αριθμού δασκάλων και η βελτίωση της ποιότητας εκπαίδευσης τους. Εκείνο που σταδιακά απέκτησε σημασία ήταν η επιστημονική τους κατάρτιση, η συνειδητοποίηση του ρόλου τους και η συναίσθηση του προορισμού τους. Στα πλαίσια αυτών των αναγκών πολύ μεγάλη είναι η συμβολή της Παιδαγωγικής Ψυχολογίας στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Οι βασικοί της στόχοι ήταν η επαφή τους με τις θεωρίες μάθησης που μπορούν να εφαρμοστούν κατά την διαδικασία της διδασκαλίας καθώς και μετάδοση δεξιοτήτων και τεχνικών στους δασκάλους για την αντιμετώπιση επεισοδίων προβληματικής συμπεριφοράς στην τάξη. Αυτή την περίοδο εμφανίζονται και τα πρώτα συγγράμματα παιδαγωγικής ψυχολογίας είτε ελλήνων παιδαγωγών είτε και μεταφρασμένων ξενόγλωσσων έργων.

Τα εγχειρίδια παιδαγωγικού περιεχομένου της ιστορικής Βιβλιοθήκης του ΦΣΑ

Η παρουσία αρκετά σημαντικού αριθμού συγγραμμάτων που αφορούν οδηγίες παιδαγωγικού και διδακτικού ενδιαφέροντος καθώς και βασικών θέσεων της παιδοψυχολογίας αποδεικνύει ότι, κυρίως μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, τόσο τα σχολεία της πρώτης βαθμίδας εκπαίδευσης όσο και των ανώτερων βαθμίδων (Γυμνάσιο αρρένων, Ζάππειο Παρθεναγωγείο κ.ά.) προσέφεραν επίπεδο μόρφωσης εφάμιλλ-

λο των σχολείων που λειτουργούσαν στην υπόλοιπη ελληνική επικράτεια. Οι οποιοσδήποτε αλλαγές ή καινοτομίες στην ελληνική εκπαίδευση αυτή την εποχή φαίνεται ότι μεταφέρονται και στη Θράκη, προσαρμοσμένες φυσικά στις ιδιαιτερότητες της περιοχής. Τα παραπάνω διαφαίνονται και μέσα από το περιεχόμενο των εγχειριδίων που παρατίθενται παρακάτω:

i. « Παιδαγωγικόν Εγχειρίδιον» (Ιστορική Βιβλιοθήκη ΦΣΑ, κωδ. αρθ. Ταξινόμ.679)

Πρόκειται για ένα βιβλίο που γράφηκε από την Σταματούλα Βωτυρά, εγκρίθηκε από το Υπουργείο Παιδείας και εκδόθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1874. Η χρήση του προοριζόταν για «των εν τοις Παρθηναγωγίοις Εκπαιδευομένων κορασίων». Πριν την εισαγωγή υπάρχει σημείωση της συγγραφέως στην οποία αφιερώνει το σύγγραμμα στην Μ.Κ. Καραπάνου, σύζυγο ενός μεγάλου ευεργέτη του γένους και φιλοπάτρη. Στην εισαγωγή, ενδιαφέρον παρουσιάζει η διατύπωση των κυριότερων παιδαγωγικών αρχών όπως:

- 1^ο. Ότι η παιδαγωγία πρέπει να αρχίζει εγκαίρως, ήτοι εξ αυτής της πρώτης παιδικής ηλικίας.
- 2^ο. Ότι η παιδαγωγία πρέπει να βαίνει βαθμηδόν, ήτοι ούτε πολύ ταχέως, ούτε πολύ βραδέως.
- 3^ο. Ότι η παιδαγωγία πρέπει να ήναι συνεχής και ουχί διακεκομμένη.
- 4^ο. Ότι η παιδαγωγία πρέπει να ήναι γενική και ουχί μονομερής.
- 5^ο. Ότι η παιδαγωγία πρέπει να επιδιώκη ουχί την ετεροκίνητον, αλλά την αυθόρμητον ανάπτυξιν των παιδων.
- 6^ο. Ότι της παιδαγωγίας άπασαι αι ενέργειαι πρέπει να τείνουσιν ιδίως εις την ηθικὴν τελειοποίησιν των παιδων.

ii. «Παιδαγωγική Ψυχολογία» (βιβλ.ΦΣΑ. κωδ. αριθ.793)

Αποτελεί μετάφραση από τους Γ.Α.Αποστολίδου και Ι.Α.Βαρελά του έργου του γερμανού παιδοψυχολόγου W. Ostermann (Γουλιέλμου Οστερμάνου 1850-1922) με χρονολογία έκδοσης 1881 στην Αθήνα και προοριζόταν να χρησιμοποιηθεί στα διδασκαλεία και στα γυμνάσια. Προλογίζοντας το έργο του ο συγγραφέας υπογραμμίζει το πόσο σημαντικό είναι να γνωρίζει ο δάσκαλος σε βάθος εκείνα τα στοιχεία από την ψυχολογία που έχουν μεγάλη σημασία για την παιδαγωγική. Αναφέρει ότι η επιστημονική βάση για το έργο του είναι η Ψυχολογία του Λότσε⁶ και ότι κατά την άποψη του αυτή προσφέρει πιο ουσιαστικές και αποτελεσματικές γνώσεις για την παιδαγωγική από ό,τι η επικρατούσα ερβαρτιανή διδασκαλία η οποία βασίζεται στην καθαρά μηχανική κατανόηση του ψυχικού βίου.

iii. «Διδασκαλική ή σύντομαι οδηγία περί της χρήσεως της νέας διδασκαλικής μεθόδου». (βιβλ.ΦΣΑ. κωδ. αριθ.959)

Το σύγγραμμα αυτό γράφτηκε από τον Σπυρίδωνα Μωραΐτη⁷ διευθυντή αθηναϊκού «Συλλόγου προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων». Εκδόθηκε στην Αθήνα το 1880. Αποτελεί ένα από τα διδακτικά εγχειρίδια που εξέδωσε ο Σύλλογος αναλαμβάνοντας άτυπα του φορέα των θέσεων του ελληνικού κράτους (κατά την περίοδο 1869-1886) στα πλαίσια της εθνικής σκοπιμότητας που επέβαλε ο κίνδυνος του πανσλαβισμού (Δρούγκα 2008: 204). Πρόκειται για το «εγκόλπιο» του δασκάλου περιλαμβάνοντας μια ολοκληρωμένη πρόταση οργάνωσης και λειτουργίας του σχολείου. Ο λεπτομερής κατατεμαχισμός της ύλης κατά αντικείμενο και κατηγορία, η διδασκαλία σε στάδια με την αναλυτικοσυνθετική μέθοδο, αποτελούν αδιάσειστο τεκμήριο ερβαρτιανής λογικής, προσαρμοσμένης σε μερικά σημεία στην ελληνική πραγματικότητα (Βελισσάριος 2007).

iv. «Πρακτικός οδηγός του δασκάλου κατά το νέον σύστημα» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.640).

Ο Οδηγός αυτός έκδοσης του 1884 είναι γραμμένος από τον Δ.Ε. Κολοκοτσά διευθυντή της 4ης δημοτικής σχολής της Αθήνας. Φέρει αφιέρωση: «Τω ελλογιμωτάτου κυρίου κ. Χ. Παπαδόπουλου καθηγητή του Πανεπιστημίου κ.τ.λ. ο συγγραφέας». Μάλιστα σε αρκετά σημεία του οδηγού αυτού παραπέμπει τους δασκάλους να χρησιμοποιούν την: «εκ της υπό κ. Χ. Παπαδοπούλου παιδαγωγικής» (σελ. 17). Στην εισαγωγή του αναφέρεται στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι δημοδιδάσκαλοι με την αντικατάσταση αλληλοδιδασκαλικής μεθόδου που επικρατούσε στα σχολεία με την συνδιδασκαλική: «διότι ούτοι εξ ακοής μεν είχαν, ουδέν δε περί του νέου συστήματος εδιδάχθησαν». Τα βιβλία με τις οδηγίες που δόθηκαν είναι πολύ θεωρητικά και γι' αυτό τους προσφέρει ένα εγχειρίδιο που μπορεί να διδάξει μεθοδικά το νέο σύστημα έχοντας αφαιρέσει την επιστημονική ορολογία.

Η διδασκαλία των Μαθηματικών στην εκπαίδευση μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια

Η εισαγωγή της Μαθηματικής επιστήμης στα σχολεία του ελλαδικού χώρου, άρχισε να γενικεύεται μετά τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και η διδασκαλία των μαθηματικών άρχισε να καθιερώνεται στις αρχές του 19^{ου}. Στα ελληνικά σχολεία της Αδριανούπολης σημαντικό ρόλο για την καθιέρωση των Μαθηματικών στα διδασκαστικά προγράμματα έπαιξε η παρουσία σημαντικών προσωπικοτήτων της εκπαίδευσης όπως αυτών του Μητροπολίτη Δωροθέου Πρωίου (1765-1821) και του Στεφάνου Καραθεοδωρή (1789-1894). Η αγάπη τους για τα Μαθηματικά σε συνδυασμό με τις επιρροές που δέχθηκαν από τον Νεοελληνικό και Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό τους οδήγησε στο να δώσουν στη διδασκαλία τους ένα πιο «εκσυγχρονιστικό» χαρακτήρα χρησιμοποιώντας συγχρόνως και τα πιο γνωστά μαθηματικά εγχειρίδια της εποχής.

Χαρακτηριστικά θα αναφερθούμε στη δράση του Μητροπολίτη Δωροθέου Πρωίου στον τομέα της παιδείας στον οποίο επιδόθηκε με ιδιαίτερο ζήλο. Συνέβαλε σημαντικά στην αναβάθμιση της Ελληνικής Σχολής Αδριανουπόλεως και της προαγωγής της σε Γυμνάσιο. Δίδασκε ο ίδιος Μαθηματικά και Φυσικά έχοντας δεχθεί σοβαρή επίδραση από το έργο του Νικηφόρου Θεοτόκη (1731-1800) με τον τίτλο «Στοιχεία μαθηματικών» (Μόσχα 1798-1799). Στο πλαίσιο της πολυσχιδούς εκπαιδευτικής του δράσης, προέβει στη συγγραφή πρωτότυπων μαθηματικών έργων που είχαν την μορφή εγχειριδίων και παράλληλα μετάφρασε έργα ευρωπαίων φιλοσόφων και επιστημόνων. Πολλά σωζόμενα χειρόγραφα του και αντίγραφα αυτών βρίσκονται σε διάφορες βιβλιοθήκες (Φορόπουλος 1964). Για την διδασκαλία των μαθηματικών χρησιμοποιούσε το δικό του συγγραφικό υλικό (Αριθμητικής, Άλγεβρας, Γεωμετρίας κωνικών τομών) που αριθμείται σε 5 έργα και 24 χειρόγραφα τα οποία δεν έφτασαν ποτέ στο τυπογραφείο (Καράς 1991). Τέλος, μεγάλη ήταν η προσφορά του στον πνευματικό κόσμο της Αδριανούπολης με τις δωρεές σημαντικού αριθμού βιβλίων της προσωπικής του συλλογής που βρίσκονται στη βιβλιοθήκη του ΦΣΑ. Αρκετά από αυτά που αφορούν τις θετικές επιστήμες είναι σπάνιες Γαλλικές και Γερμανικές εκδόσεις του 18^{ου} και αρχών του 19^{ου} αιώνα. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει σαφέστατα τη μεγάλη επίδραση του Γαλλικού Διαφωτισμού που είχε δεχθεί κατά τις σπουδές του στο εξωτερικό: Γαλλία αλλά και Ιταλία στην Πίζα και στην Φλωρεντία (Βακαλόπουλος 1996-β).

Η κατάσταση της παιδείας και η εισαγωγή και η εξέλιξη της διδασκαλίας των μαθηματικών κατά τον 19ο αιώνα

Η πρωτοκαθεδρία της Εκκλησίας στον ιδεολογικό και εκπαιδευτικό τομέα αμφισβητήθηκε έντονα κυρίως από το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα από τους διανοούμενους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, οι οποίοι υιοθέτησαν και μετάφεραν στην Ανατολή τις νέες ιδεολογικές, πολιτικές και κοινωνικές τάσεις που είχαν ήδη αναδυθεί στην Δυτική και Κεντρική Ευρώπη (Τσουρής 2015). Η Θράκη δεν ανήκει στις περιοχές που δέχθηκαν την άμεση επίδραση του νέου πνεύματος του Διαφωτισμού, ενδεχομένως λόγω της εγγύτητας της στην έδρα της οθωμανικής εξουσίας αλλά και του ελέγχου που ασκούσε το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, το οποίο εξακολουθούσε να είναι υπέρμαχος τόσο των παραδοσιακών αντιλήψεων όσο και της ιδεολογικής νομιμότητας των ορθόδοξων πληθυσμών στην οθωμανική εξουσία. Επιπλέον, η περιοχή της Θράκης δε γειτνιάζε με τα σημαντικά κέντρα του ευρωπαϊκού πολιτισμού απ' όπου αναδύθηκε ο Διαφωτισμός ούτε (Κιτρομηλίδης 2000) είχε σε αυξημένο βαθμό οικονομικούς, πολιτισμικούς και κοινωνικούς δεσμούς μ' αυτά. Κατ' αυτόν τον τρόπο η εκπαίδευση στη Θράκη επηρεάστηκε πολύ λιγότερο από τις νέες ιδέες σε σχέση με άλλες περιοχές της αυτοκρατορίας.⁸ Συγχρόνως αυτή την περίοδο, έκανε την εμφάνισή της μια νέα γενιά κοσμικών λογίων, οι οποίοι διεκδικούσαν λόγο και συμμετοχή στα ζητήματα της παιδείας του Γένους και υποστήριζαν την ουσιαστική αναμόρφωση και εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού προγράμματος, ώστε να συμβαδίζει με το νεωτεριστικό πνεύμα που είχε επικρατήσει στη Δύση. Στη Θράκη, παρόλο που η απήχηση των νέων «φωτισμένων» αντιλήψεων ήταν περιορισμένη, διαμορφώθηκαν σταδιακά καταλληλότερες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης.

Το εκπαιδευτικό σύστημα στη Θράκη (από την ίδρυση του Ελληνικού κράτους μέχρι τη συνθήκη του Βερολίνου (1830-1878)) είχε δύο βαθμίδες, τη στοιχειώδη (πρωτοβάθμια) και τη μέση (δευτεροβάθμια). Στη δεύτερη βαθμίδα ανήκαν τα τετρατάξια γυμνάσια και τα διτάξια ή τριτάξια «ελληνικά» σχολεία (σχολαρχεία). Από την δεκαετία του 1870 στα αστικά κέντρα δημιουργήθηκαν είτε τα αστικά σχολεία είτε ημιγυμνάσια στα οποία το «ελληνικό» σχολείο συνενώθηκε με γυμνασιακές τάξεις (Τσουρής 2015). Εφαρμόζονταν, στο μέτρο του δυνατού, όχι μόνο οι διδακτικές μέθοδοι, αλλά και το ωρολόγιο πρόγραμμα των μαθημάτων των αντίστοιχων σχολείων του ελληνικού κράτους με τη προσθήκη βέβαια της υποχρεωτικής διδασκαλίας της επίσημης γλώσσας του οθωμανικού κράτους. Στην

ανάπτυξη του εκπαιδευτικού έργου σημαντικές ήταν η συμβολή του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης, του ελληνικού κράτους μέσω των προξενικών αρχών, και των συλλόγων που ιδρύθηκαν με πρωτοβουλίες της Κωνσταντινούπολης, των Αθηνών αλλά και σημαντικών τοπικών παραγόντων της τοπικής ζωής. Συγκεκριμένα το Πατριαρχείο είχε αναλάβει την οργάνωση και χρηματοδότηση της ελληνικής εκπαίδευσης στη Θράκη μέχρι τον Κριμαϊκό πόλεμο (1853-1856). Από τα τρία σώματα που αποτελούσαν την κοινοτική οργάνωση, δηλαδή την δημογεροντία, την εφορία και τις ενοριακές επιτροπές, τα δύο πρώτα συμμετείχαν στο εκπαιδευτικό γίγνεσθαι με τις εφορίες να είναι επιφορτισμένες με την φροντίδα, την ίδρυση, τη λειτουργία και την συντήρηση των σχολείων της κοινότητας. Το ελληνικό κράτος ήταν η βασική πηγή στελέχωσης του ανώτερου διδακτικού προσωπικού των θρακικών ελληνικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μέχρι το 1849 οπότε η οθωμανική κυβέρνηση απαγόρευσε σε όλους τους Έλληνες υπηκόους να ασκούν διδακτικό έργο.

Από συλλόγους που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της εκπαίδευσης στην Θράκη ήταν ο «Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων» (Σ.Δ.Ε.Γ). Ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1869 με την πρωτοβουλία σημαντικών προσώπων της πνευματικής ζωής του ελληνικού κράτους. Υπήρξε εκφραστής της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής του υπουργείου εξωτερικών της Ελλάδας. Σε συνεργασία με το ελληνικό προξενείο (τον πρόξενο της Αδριανούπολης) και με το Θρακικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο (ΕΦΣΚ) ανέλαβε πολυδιάστατο έργο παρέχοντας σημαντική οικονομική βοήθεια⁹ για την ίδρυση και την συντήρηση των σχολείων, την μισθοδοσία του εκπαιδευτικού προσωπικού, την αγορά βιβλίων και εποπτικών μέσων, την έκδοση διδακτικών βιβλίων, και τέλος για την στήριξη διαφόρων τοπικών συλλόγων (Βακαλόπουλος 1996-α).

Για την Αδριανούπολη, η ίδρυση το 1872 του «Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανούπολεως» (ΦΣΑ) συνέβαλε στην εκπαιδευτική και πνευματική ανάπτυξη της περιοχής της. Αναδύθηκε μέσα από τον αυθορμητισμό και την ομόθυμη συμπαράσταση όλων των Αδριανουπολιτών. Συνεργάστηκε με τους συλλόγους που προαναφέρθηκαν και αποτέλεσε ενδιάμεσο κρίκο αφενός, του ελληνικού κράτους και των φορέων του, προξένων και διπλωματών, και αφετέρου της Εκκλησίας και των τοπικών κοινωνιών. Ανέλαβε τη συντήρηση ελληνικών σχολείων, την καθοδήγηση των σχολικών προγραμμάτων και πρωτοστάτησε μαζί με την κεντρική εφορία της πόλης στην αναδιόρθωση του εκπαιδευτικού συστήματος και στην προσαρμογή του στα ελληνικά πρότυπα (Βακαλόπουλος 1996-α). Ανεκτίμητη στάθηκε η συνεισφορά του στην ίδρυση του Ελληνικού Γυμνασίου Αδριανούπολεως (1880) και στην δημιουργία του Ζαπτείου Παρθεναγωγείου (1885). Η συγκρότηση και συντήρηση διαφόρων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Αδριανούπολη και ευρύτερα στη Θράκη βασίστηκε στην ανάπτυξη, από τον ΦΣΑ, στενότερων επαφών με πολλούς ελληνικούς συλλόγους του εσωτερικού και του εξωτερικού και με επώνυμους εθνικούς ευεργέτες.

Στα τέλη λοιπόν του 19^{ου} αιώνα στη διαμάχη Αθήνας –Κωνσταντινούπολης για την ηγετική θέση στην άσκηση εκπαιδευτικής πολιτικής στη Θράκη ήρθαν να προστεθούν τα σοβαρά εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα, καθώς και η οικονομική δυσπραγία του ελληνικού κράτους. Η ελληνική κυβέρνηση περιέκοψε τα κονδύλια που προορίζονταν για την λειτουργία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και γενικότερα για την άσκηση εκπαιδευτικής πολιτικής στη Θράκη. Έτσι, όπως είδαμε παραπάνω, οι Έλληνες της Θράκης αναγκάστηκαν να πάρουν αυξημένο μερίδιο του οικονομικού βάρους του εκπαιδευτικού εγχειρήματος είτε μέσω των φιλεκπαιδευτικών τους συλλόγων είτε μέσω χορηγιών ευκατάστατων Ρωμιών (Βακαλόπουλος 2004). Αυτή την περίοδο η εκπαιδευτική διαδικασία απέκτησε εθνικό χαρακτήρα. Στο ωρολόγιο πρόγραμμα του Γυμνασίου της Γ' τάξης της Αδριανούπολης (σχολικό έτος 1888-1889), που φαίνεται παρακάτω, δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην κλασική παιδεία με την διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας μέσω κειμένων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και των λατινικών. Επίσης, περιλάμβανε μία μεγάλη ποικιλία μαθημάτων όπως μαθηματικά, φυσική, χημεία, φιλοσοφία, θρησκευτικά κ.ά. Αξιοσημείωτο είναι ότι εκτός από τα υποχρεωτικά τουρκικά, διδάσκονταν και μία ξένη γλώσσα, τα γαλλικά.

Παράδειγμα ωρολογίου προγράμματος του γυμνασίου Αδριανουπόλεως κατά το σχολικό έτος 1888-1889 (Δρούγκα 2008). Τάξη Γ΄

Μαθήματα και διδακτική ύλη	Ώρες (εβδομαδιαίως)	Καθηγητές
Θρησκευτικά (λειτουργική)	2	Γ. Βασιλάκης
Ελληνικά (Χρυσόστομος, Ξενοφών, Ισοκράτης, γραμματική, τυπικών αρχαίων, σύνταξις)	10	Γ. Βασιλάκης
Μαθηματικά (αριθμητική)	3	Τ. Ορφανίδης
Ιστορία (Αρχαία των ανατολικών εθνών)	2	Μ. Παρανίκας
Γεωγραφία (ολόκληρη)	2	Ι. Περισοράτης
Γαλλικά	3	Γ. Ιακωβίδης
Τουρκικά	4	Μ. Πουλίδης
Γυμναστική (μετά Α΄ τάξεως)	2	Γ. Δαμπαλακίδης

Παράδειγμα ωρολογίου προγράμματος του γυμνασίου Αδριανουπόλεως κατά το σχολικό έτος 1893-1894. Τάξη Γ΄

Μαθήματα και Εγχειρίδια	Ώρες (εβδομαδιαίως)
Ελληνικά:	12
Λατινικά:	3
Ψυχολογία Ολυμπίου	2
Μαθηματικά Χατζιδάκη, τα 4 πρώτα βιβλία (επιπεδομετρία, άλγεβρα)	4
Φυσική:	2
Ιστορία:	3
Γαλλικά:	4
Τουρκικά:	3
Θρησκευτικά	1

Το 1885 το γυμνάσιο Αδριανουπόλεως έγινε με βασιλικό διάταγμα ισότιμο με τα γυμνάσια του ελληνικού κράτους και αναγνωρίστηκε από εκείνο. Η ισοτιμία έδινε τη δυνατότητα σε όσους τελειόφοιτους το επιθυμούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους και να γραφούν σε κάποιο άλλο ανώτερο ίδρυμα ή ακόμη και στο εθνικό Πανεπιστήμιο. Επειδή δεν υπήρχε ομοιόμορφο σύστημα διδασκαλίας, ως βάση χρησίμευε το πρόγραμμα της Πατριαρχικής Κεντρικής Επιτροπής Εκπαίδευσης (Π.Κ.Ε.Ε.), τροποποιούμενο κατά περίπτωση από τους μητροπολίτες, τους εφόρους και τους δάσκαλους ανάλογα με τις κατά τόπους ανάγκες. Το γυμνάσιο Αδριανουπόλεως ακολουθούσε κατά βάση το ωρολόγιο πρόγραμμα των γυμνασίων του ελληνικού κράτους, με εξαίρεση, όπως αναφέρθηκε με τη διδασκαλία της γαλλικής και τουρκικής γλώσσας. Από την προσεκτική μελέτη και άλλων προγραμμάτων διαφόρων σχολείων (πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) αυτής της περιόδου, διαπιστώνουμε ότι παρόλο που ο αρχαιογνωστικός και ηθικοπλαστικός προσανατολισμός σε συνδυασμό με τον ελληνορθόδοξο χαρακτήρα ήταν έκδηλος σε όλες τις βαθμίδες, σταδιακά προστέθηκε μια ποικιλία άλλων γνωστικών πεδίων, με αποτέλεσμα να αποκτήσουν οι σπουδές μεγαλύτερη ευρύτητα σε σχέση με το παρελθόν.

Σε ότι αφορά την εισαγωγή και την διδασκαλία των μαθηματικών στα σχολεία των τουρκοκρατούμενων ελληνικών περιοχών καθώς και τις διδασκόμενες ενότητες, δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε γενικεύσεις επειδή η παιδεία του ελληνισμού στην τουρκοκρατία, από τις αρχές του 16^{ου} αιώνα έως τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, δεν είχε ενιαίο φορέα ούτε και εποπτεύουσα αρχή, αλλά τα εκπαιδευτικά προγράμματα της κάθε Σχολής διαμορφώνονταν με βάση αφ' ενός μεν τον ηθικοπλαστικό χαρακτήρα της παιδείας τον οποίο επέβαλε η Εκκλησία και αφ' ετέρου τον ιδρυτή της Σχολής αλλά και τον εκάστοτε σχολάρχη. Το επίκεντρο της διδασκαλίας, αυτή την περίοδο, αποτελούσαν τα Ελληνικά και τα Θεολογικά μαθήματα. Τα μαθηματικά, όχι μόνο δεν ήταν ένα από τα καθιερωμένα μαθήματα στα διδακτικά προγράμματα των σχολείων, αλλά η εισαγωγή τις διδασκαλίας τους στις Σχολές του ελληνισμού συνάντησε ποικίλες αντιδράσεις από μέρους των συντηρητικών κύκλων, οι οποίες δηλώνονταν με δυσάρεσκα, συκοφαντίες, φραστικές επιθέσεις προς τους δασκάλους των μαθηματικών και κορυφώθηκαν σε κάποιες περιπτώσεις και με αφορισμούς των δασκάλων αυτών από την Εκκλησία (Τσιγώνη 2005). Η δυσπιστία της Εκκλησίας έναντι των Μαθηματικών δεν είναι πρωτογενής αλλά ετεροκαθορίζεται από την πολυπραγ-

μοσύνη των ασχολούμενων με αυτά, οι οποίοι, ταυτοχρόνως, νεωτερίζουν περί κοινωνίας, κράτους και θρησκείας, γεγονός που κατ' ουσίαν αμφισβητεί τον μέχρι τότε ηγετικό ρόλο του Πατριαρχείου. Από κανένα στοιχείο δεν συνάγεται ότι υπήρξε έριδα γύρω από καθαρά μαθηματικό θέμα, το οποίο περιείχε κάποια αίρεση. Αξίζει να αναφέρουμε τα λόγια του Βενιαμίν Λεσβίου¹⁰: «... Τα μαθηματικά δε, νομίζω αδύνατον την παρείσδυσιν τινός βλασφημίας και ει ο διδάσκων αν είη ο παγκάκιστος των ανθρώπων». Επομένως τα μαθηματικά ενεπλάκησαν στη γενικότερη αμφισβήτηση και δυσπιστία απέναντι στις θετικές επιστήμες, οι οποίες ως προϊόν εκ της Δύσεως προερχόμενο, εθεωρείτο ότι αποτελούσαν βασικό πρόξενο αθεΐας και παράγοντα αποσταθεροποίησης της υπάρχουσας τάξης των εκκλησιαστικών αλλά και των εθνικών θεμάτων (Τερδήμου 1999).

Καθόλη τη μακρόχρονη μεταβυζαντινή ύφεση των επιστημών, τα μαθηματικά, είχαν άμεση σύνδεση μόνο με την καθημερινή πρακτική. Ο όρος «Λογαριαστική» με τον οποίο κατονομάζαν όλα τα αριθμητικά εγχειρίδια που κυκλοφορούσαν, είναι ενδεικτικός. Και κατά τον 18^ο αιώνα, η αντίληψη αυτή δεν έχει πλήρως αποβληθεί. Αυτό ακριβώς τονίζει και ο Ιώσηπος Μοισιόδακας (ή Μοισιόδαξ 1725-1800) όταν διαπιστώνει ότι: «το πρώτο μου έγκλημα το λοιπόν ήταν τα μαθηματικά¹¹ μου ήσαν μπακάλικα»¹². Η αναβίωση, όμως, της επιστημονικής και φιλοσοφικής σκέψης που συντελείται κατά τον προεπαναστατικό αιώνα, έστω και σε αργούς, κατά το πρώτο μισό, ρυθμούς, αναβαθμίζει γενικά τον ρόλο των θετικών επιστημών και ειδικότερα των μαθηματικών, στα οποία προσδίδεται κυρίαρχη θέση. Οι λόγιοι πλέον θεωρούν τα μαθηματικά ως «την πρώτη απασών των επιστημών» αυτά που «επιστήμη είναι αποφαίνεται και τω της επιστήμης ονόματι καλείσθαι αξιοί», «τα μόνα μεταξύ των ανθρωπίνων μαθησεων ή γνώσεων, τα οποία αντισταθούν με το βάρος ή έκτασιν του ονόματος των επιστημών»¹³. Στο πλαίσιο μάλιστα της γενικότερης αντίληψης περί μαθηματοποίησης των επιστημών, τα μαθηματικά αντιμετωπίζονται ως το θεμέλιο των υπολοίπων, «αναγκαία τοις εις τα της φύσεως άδύτα εισδύναί βουλομένοις».¹⁴

Κατά τον 18^ο και αρχές του 19^{ου} αιώνα βλέπουμε να διαμορφώνονται ανάμεσα στους λογίους δύο, εκ πρώτης όψεως, αντίθετες τάσεις. Η πρώτη «παραδοσιακή» βασίζεται στην πεποίθηση, ότι μέσα από την μελέτη των αρχαίων θα συνειδητοποιήσουν οι Έλληνες το αδιάσπαστον της πνευματικής τους παράδοσης. Στον τομέα των μαθηματικών, η παραδοσιακή αντίληψη εδράζεται στην προσπάθεια της αναβίωσης των αρχαίων ελληνικών μαθηματικών. Χαρακτηριστικό των λογίων αυτής της περιόδου, τουλάχιστον των μεγάλων δασκάλων που διαμόρφωσαν το πνεύμα της διδασκαλίας των ελληνικών μαθηματικών (Ανθρακίτης, Νοταράς, Βούλγαρης, Θεοτόκης) είναι οι σπουδές σε πανεπιστήμια της Ιταλίας, χώρος ουμανιστικής παιδείας, στον οποίο το κίνημα του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού έφτασε με καθυστέρηση, και όπου διδάσκονταν συστηματικά οι αρχαίοι. Από τα εγχειρίδια που συνέγραψαν απουσιάζουν τα σύγχρονα μαθηματικά που έχουν αναπτυχθεί στην Ευρώπη και η ύλη τους συνίσταται, κυρίως, σε Αριθμητική, Ευκλείδειο Γεωμετρία, Κωνικές τομές του Απολλώνιου, Αρχιμήδεια Θεωρήματα, Τριγωνομετρία. Η δεύτερη «νεωτερική» τάση, από μία μερίδα λογίων βασίζεται στην μεταφορά των νέων μαθηματικών θεωριών που αναπτύσσονται στη Δύση, και από μία άλλη, στην συγγραφή ή μετάφραση, κατά το δυνατόν, απλουστευτικών συγγραμμάτων, με σκοπό την εύκολη πρόσβαση, σε αυτά, του ευρέως αναγνωστικού κοινού και την δυνατότητα λειτουργίας τους ως απλά διδακτικά εγχειρίδια.

Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και μετά, θα γίνουν και οι πρώτες απόπειρες εισαγωγής των σύγχρονων δυτικών Μαθηματικών, τα οποία από πολλούς θα θεωρηθούν ως η φυσιολογική εξέλιξη των αρχαίων, θα τύχουν μιας ενιαίας διδακτικής αντιμετώπισης και θα μελετηθούν αυτοτελώς αλλά και σε συνδυασμό με άλλες επιστήμες. Αυτό θα γίνει από λογίους οι οποίοι, στην πλειονότητα τους, έχουν σπουδάσει στη Γαλλία και σε γερμανόφωνες χώρες, και οι περισσότεροι είναι εμποτισμένοι από το πνεύμα του Διαφωτισμού. Η διδασκαλία της Άλγεβρας θα εισαχθεί σε αρκετά σχολεία και τελικά ο μαθηματικός αυτός κλάδος θα πάρει ισότιμη θέση στα εκπαιδευτικά προγράμματα, δίπλα στην Αριθμητική και στη Γεωμετρία. Όσον αφορά τον Απειροστικό Λογισμό η εμφάνιση του στον ελληνικό πνευματικό χώρο θα γίνει με αρκετή καθυστέρηση από τους Θεοτόκη και Κούμα, χωρίς, όμως, να αποτελέσει αντικείμενο συστηματικής διδασκαλίας (Τερδήμου 1999).

Τα Διδακτικά Εγχειρίδια Μαθηματικών στο Ιστορικό Αρχείο της Βιβλιοθήκης του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως

Μία από τις σημαντικές δραστηριότητες του ΦΣΑ ήταν και η δημιουργία Βιβλιοθήκης και η οργάνωση Αναγνωστηρίου. Για το περιεχόμενο της εκπαίδευσης κατά το τέλος του 18^{ου} και ολόκληρου του 19^{ου} αιώνα η βιβλιοθήκη του ΦΣΑ διαθέτει σημαντικά εγχειρίδια, που εμπλουτίζουν, σε μεγάλο βάθος, τις

μέχρι σήμερα γνώσεις μας (Βακαλόπουλος 1996-β). Όπως έχει προαναφερθεί τα διδακτικά εγχειρίδια που χρησιμοποιούσαν οι μαθητές των σχολείων της Ανατολικής Θράκης εκδίδονταν κυρίως στην Κωνσταντινούπολη και στην Αθήνα. Το αποκλειστικό ωστόσο δικαίωμα έγκρισης των ελληνόγλωσσων διδακτικών εγχειριδίων που εισερχόταν ή τυπωνόταν στο οθωμανικό κράτος το είχε ως το 1845 το οικουμενικό Πατριαρχείο και, πιο συγκεκριμένα, από το 1836 η Κεντρική εκκλησιαστική Πατριαρχική Επιτροπή (ΠΚΕΕ). Μετά το 1845 το δικαίωμα ελέγχου των διδακτικών εγχειριδίων του ελληνισμού στην οθωμανική αυτοκρατορία κατείχε το κράτος και, ειδικότερα, το κρατικό συμβούλιο επί της λογοκρισίας των βιβλίων που άλλαξε τα εγχειρίδια ορισμένων μαθημάτων. Από τότε το οικουμενικό Πατριαρχείο για να αντιμετωπίσει την εισαγωγή επιλήψιμων σχολικών εγχειριδίων, που ίσως αποτελούσαν κινδύνους για τον κλυδωνισμό της συγκεντρωτικής πολιτικής του, ανακοίνωσε την απόφαση του να επικυρώνει την καταλληλότητα των σχολικών εγχειριδίων με εκκλησιαστική σφραγίδα. Το 1868 δόθηκε η ελευθερία επιλογής του εγχειριδίου στους διδάσκοντες, με την προϋπόθεση βέβαια να φέρει την εκκλησιαστική σφραγίδα, μια πρακτική που ακολουθήθηκε σε γενικές γραμμές ως το 1899. Τα διδακτικά εγχειρίδια, τα οποία τυπώνονταν στην Αθήνα διαπνέονταν από την εθνική ιδέα, πολιτική ιδεολογία του ελληνικού κράτους, η οποία μεταεπαναστατικά κλυδωνιζόταν ανάμεσα στην εθνική – εδαφική ολοκλήρωση του ελληνικού κράτους και την ειρηνική συνύπαρξη των διαφορετικών εθνοτήτων στην οθωμανική αυτοκρατορία. Ο «Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων» εξέδωσε διδακτικά εγχειρίδια και χάρτες κατά το κρίσιμο διάστημα 1869-1886. Μετά το 1886 το υπουργείο Εξωτερικών αφαίρεσε από τον αθηναϊκό Σύλλογο την ευθύνη αντιπροσώπευσης του σχετικά με την εκπαίδευση του ελληνισμού και την ανέθεσε στην Επιτροπή προς Ενίσχυσιν Ελληνικής Εκκλησίας και Παιδείας. Το 1899 οι φορείς της εκπαίδευσης του αλύτρωτου ελληνισμού φαίνεται να επιδίωξαν να εφαρμόσουν το νόμο που ήδη είχε ισχύσει σε προηγούμενη περίοδο στο ελληνικό κράτος. Εκείνος όριζε να επιλέγονται τα διδακτικά εγχειρίδια ύστερα από την προκήρυξη των σχετικών διαγωνισμών με κριτήριο τη μεθοδικότητα και την παιδαγωγική αξία τους. Παράλληλα συνέχισαν να εφαρμόζουν και την προηγούμενη ρύθμιση, δηλαδή τη δυνατότητα επιλογής από τους διδάσκοντες εκείνων των εγχειριδίων που είχαν επικυρωθεί με πατριαρχική σφραγίδα. Το 1907 η επιλογή του βιβλίου απέκτησε κάποια επιστημονική βάση (Δρούγκα 2008).

Τα διδακτικά εγχειρίδια που συναντάμε στην Ιστορική Βιβλιοθήκη του ΦΣΑ είναι κυρίως εκδόσεων του τέλους του 18^{ου} αιώνα έως και των αρχών του 20^{ου} αιώνα και αποτελούνται είτε από μεταφράσεις γνωστών γαλλικών και γερμανικών μαθηματικών έργων, τα οποία εμπλούτισαν εκσυγχρόνισαν την μαθηματική παιδεία στην Ελλάδα, είτε από μαθηματικά εγχειρίδια σημαντικών ελλήνων συγγραφέων που εκδόθηκαν για να εξυπηρετήσουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες. Κάποια από αυτά τα συγγράμματα παρατίθενται στη συνέχεια.

i. «Στοιχείων της αριθμητικής δοκίμιον» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ. αριθ.2942).

Το εγχειρίδιο αυτό γράφηκε από τον Ιωάννη Ε. Καστοριανό (1774-1798) και εκδόθηκε στη Βιέννη¹⁵ το 1797. Είναι απλή αριθμητική και ο λόγος συγγραφής του είναι η πλατιά διάδοση των αριθμητικών γνώσεων. Είναι γραμμένο σε απλή γλώσσα της εποχής, ώστε να γίνεται κατανοητό από το ευρύ κοινό και στον πρόλογο του δεν γίνονται αναφορές ούτε στα αρχαία, ούτε στα σύγχρονα μαθηματικά. Ήταν το πρώτο μιας σχεδιαζόμενης σειράς μαθηματικών εγχειριδίων, όπως μαθαίνουμε διαβάζοντας τον πρόλογο του. Χάρισε αντίτυπο στον συναγωνιστή του Ρήγα Βελεστινλή (με τον οποίο μαρτύρησε τον επόμενο χρόνο) το οποίο και βρέθηκε στις αποσκευές του.

ii. «Στοιχεία Αριθμητικής» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ. αριθ.2549).

Είναι ο πρώτος τόμος¹⁶ από το έργο του Βενιαμίν Λεσβίου (1759-1824) που εκδόθηκε στη Βιέννη το 1818. Ο συγγραφέας είναι γνωστός εκπρόσωπος του νεοελληνικού Διαφωτισμού, μοναχός και λόγιος. Η διδασκαλία του περιλάμβανε μαθήματα φιλοσοφίας, φυσικομαθηματικών και αστρονομίας. Στον πρόλογο αυτού του βιβλίου προσδίδει στα μαθηματικά κυρίαρχη θέση μεταξύ των θετικών επιστημών.

iii. «Στοιχεία Αριθμητικής: θεωρητικής και πρακτικής» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ. αριθ.1091).

Ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου, το οποίο εκδόθηκε στην Αθήνα το 1879 από τον «Λόγιο Ερμή»¹⁷, είναι ο Σπυρίδων Μάναρης (1805-1880), καθηγητής των μαθηματικών επιστημών και γυμνασιάρχης στη Ζωσιμαία Σχολή των Ιωαννίνων. Στην πρώτη κενή σελίδα του βιβλίου υπάρχει χειρόγραφη σημείωση ότι το παρόν βιβλίο είναι δωρεά ενός ιδιώτη στην εθνική βιβλιοθήκη του ελληνικού γυμνασίου Αδριανουπόλεως προς χρήσιν απόρων.

iv. «Πραγματεία Αλγέβρας» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.2686).

Είναι ο πρώτος τόμος του βιβλίου που συντάχθηκε με βάση τα στοιχεία του Βουρδώνος¹⁸ (Ετιέν Μπεζού), συμπληρώθηκε και επεξεργάστηκε με μεθοδικό τρόπο από τον Σπυρίδωνα Μάναρη. Εκδόθηκε στην Αθήνα το 1847. Η «Αλγεβρα» του Μάναρη θεωρείται κλασικό βιβλίο και διδάχθηκε σε πολλά εκπαιδευτήρια του ευρύτερου ελλαδικού χώρου.

v. «Σειράς Στοιχειώδους των Μαθηματικών και Φυσικών Πραγματειών» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ. αριθ.2499-2500).

Είναι μια συλλογή από διάφορους συγγραφείς που συλλέχθηκαν από τον Κωνσταντίνο Μ. Κούμα (1777-1836), σχολάρχη φιλολογικού γυμνασίου Σμύρνης, και διδασκάλου μαθηματικών και φιλοσοφίας. Αποτελείται από 8 τόμους και εκδόθηκε το 1807 στη Βιέννη¹⁹ από το τυπογραφείο του Γεωργίου Βενδώτου. Ο Κούμας μας πληροφορεί, ότι το οκτάτομο έργο του, που περιέχει Μαθηματικά και Φυσική, είναι μετάφραση από τα γαλλικά, του συγγράμματος του Jean-Claude Fontaine (1715-1807) με τίτλο: “Cours Encyclopedique de Mathematique et de Physique”, που τυπώθηκε στη Βιέννη το 1800. Ενώ όμως «τούτο τοίνυν, ως είχε, κατ’ αρχάς εις την Ελλάδα μετέφερον φωνήν», στη συνέχεια δεν έμεινε ικανοποιημένος από το αποτέλεσμα και προχώρησε σε επεμβάσεις στην ύλη, χρησιμοποιώντας και άλλα συγγράμματα νεωτέρων, γραμμένα κυρίως στη γαλλική γλώσσα²⁰. Σε άλλο μάλιστα σημείο του προλόγου του βιβλίου του αναφέρει ως βοηθήματα, έργα των Abbe Saury (Σαυρίου), E. Bezout (Βεζουτίου) και S.F. Lacroix (Λακροίου) δείχνοντας, προφανώς, την πρόθεση του να παρουσιάσει τα Δυτικά μαθηματικά. Το έργο αυτό χαρακτηρίστηκε από διάφορους λογίους ως ογκοδέστατο. Συγκεκριμένα ο Μανουήλ Γεδεών αναφέρει: «δύσχρηστος απέβαινεν, εις οκτώ τόμους εκδεδομένη» και το οποίο εικάζεται ότι είναι έμμεση αποδοκιμασία του οκτάτομου έργου του Κούμα (Τερδήμου 1999).

vi. «Πρακτική Αριθμητική» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.907).

Αποτελεί βιβλίο που γράφηκε από τον Αναστάσιο Χουρμουσιάδη (1830-1898), καθηγητή φιλολογίας της Μεγάλης του Γένους Σχολής, προς χρήση των Ελληνικών Σχολείων. Εκδόθηκε το 1871 στην Κωνσταντινούπολη. Φέρει την αφιέρωση: «Τω ελλογιμωτάτω Κυρίω Γεωργίω Λογοθετίδη. Εις Αδριανούπολιν». Είχε έντονο το μεράκι του δασκάλου και γι’ αυτό, όπως αναφέρει και στον πρόλογο (Τοις εντευξομένοις χαίρειν, σελ. 3) έγραψε το βιβλίο της Αριθμητικής προς διευκόλυνση των μαθητών. Η ικανότητα των λόγων του πάνω στην Αριθμητική φαίνεται στις «προκαταρκτικάς γνώσεις» (σελ.5) όπου δίνει τον ορισμό της μονάδας: «Εν λέγεται και ότι δεν έχει άλλα όμοιά του, καθώς ο θεός».

vii «Πρακτική Αριθμητική» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.916).

Γράφηκε από τον Ε. Εμμανουηλίδη (αρχαίου μαθητού του Πανεπιστημίου τη Λιέγης) και εκδόθηκε το 1884 στην Κωνσταντινούπολη. Φέρει σφραγίδα της Κεντρικής Εφορίας της Εκπαιδεύσεως Εν Αδριανούπολι, και φαίνεται η άδεια από το Υπουργείο Δημοσίας Εκπαιδύσεως. Επίσης υπάρχει κτητορική χειρόγραφη σημείωση από τον Τηλ. Ορφανίδη ²¹ διδάσκαλο των μαθηματικών του Γυμνασίου της Αδριανουπόλεως.

viii. Διδακτικά εγχειρίδια του Χρίστου Βάφα:

Ο Χ. Βάφας αποτελεί ένα από τα ιδρυτικά μέλη της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας Αθηνών και δίδασκε μαθηματικά στο Α΄ Γυμνάσιο της Αθήνας μέχρι το 1852. Μετάφρασε έργα γάλλων μαθηματικών και έγραψε πολλά βιβλία που χρησιμοποιήθηκαν στην εκπαίδευση. Στη βιβλιοθήκη του ΦΣΑ συναντούμε αρκετά από αυτά. Ένα από τα πιο γνωστά είναι το « Πρακτική Αριθμητική» (ΦΣΑ κωδ,αριθ.1149), προς χρήση των μαθητεούντων εις τα Ελληνικά Σχολεία της Ελλάδος. Εκδόθηκε στην Αθήνα το 1868. Φέρει σφραγίδες του Εν Βάρνη Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου, καθώς και του εν Βάρνη Αναγνωστηρίου Οδησιτών (έτος ίδρυσης 1896).Επίσης αναφέρουμε τα συγγράμματα του: « Συμπλήρωμα Αριθμητικής» (ΦΣΑ κωδ,αριθ.901/2686/2687/2717) προς χρήση των μαθητεούντων εις τα γυμνάσια. Τόπος έκδοσης Αθήνα 1848. Στην τελευταία σελίδα δίνεται ο τιμοκατάλογος της σειράς των στοιχειωδών Μαθηματικών τόμων του ίδιου. « Θεωρητική Αριθμητική» (ΦΣΑ κωδ,αριθ.902) εκδόσεις των 1850 και 1868, και τέλος, το εγχειρίδιο: «Αλγεβρας μαθήματα» (ΦΣΑ κωδ,αριθ.2786) προς χρήση των γυμνασίων, 3^η έκδοση, Αθήνα 1866. Έν συντομία το περιεχόμενο αυτού είναι:

ΚΕΦ.Α΄: ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑΡΚΤΙΚΟΥ ΑΛΓΕΒΡΙΚΟΥ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΚΕΦ.Β΄: ΠΕΡΙ ΛΥΣΕΩΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΕΦ.Γ΄: ΠΕΡΙ ΛΥΣΕΩΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΕΦ.Δ΄: ΠΕΡΙ ΠΡΟΟΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΓΑΡΙΘΜΩΝ ΚΑΙ ΛΥΣΕΩΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΔΙ΄ ΑΥΤΩΝ.

Ενδιαφέρουσα είναι και η εισαγωγή του (Τω αναγινώσκοντι) όπου αναφέρει: «'Ονομάζω δε ταύτα μαθήματα Αλγέβρας, διότι ούτε Άλγεβρα είναι ούτε στοιχεία Αλγέβρας, αλλ' αυτής μέρη τινά». Επιπρόσθετα επισημαίνει ότι το περιεχόμενο και η ύλη αυτών των μαθημάτων άλγεβρας είναι συμβατά με το επίπεδο του Γυμνασίου: «Τα της Αλγέβρας ταύτα μαθήματα είναι τοσαύτα, όσα κρίνω ικανά εν τοις παρ'ημίν γυμνασίοις τώρα να διδάσκονται οι μαθηταί, αρκεί να τα μανθάνωσιν όσο το δυνατόν καλώς. Τα δέ περί των απροσδιόριστων προβλημάτων και συνεχών κλασμάτων και άλλα τινά του υπουργικού προγράμματος, ως ολιγώτερον χρήσιμα εις τους πολλούς, ας διδάσκονται εν τω πανεπιστημίω εις τους χρείαν έχοντας αυτών, αντί να διδάσκονται εν αυτώ πολλά άλλα εν τοις γυμνασίοις ωρισμένα να μανθάνωσιν οι μαθηταί. Ας τεθώσι πλέον όρια μεταξύ των γυμνασίων και πανεπιστημίου, άτινα εκατέρωθεν να μη υπερβαίνωνται».

ix. «Μικρά στοιχειώδης γεωμετρία» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.1061).

Σύγγραμμα του Γεωργίου Αθ. Γεράκη που εκδόθηκε το 1873 στην Αθήνα. Φέρει σφραγίδα της εν Αδριανουπόλει Κεντρικής Εφορείας τη; Εκπαιδείσεως και αφέρωση: «Δωρείται τη Εθνική βιβλιοθήκη του Ελληνικού Γυμνασίου προς χρήσιν απόρων υπό Γεωργίου Χατζοπούλου, Αδρ/πολις τη 15/27 Απριλίου 87».

x. «Στοιχειώδης Γεωμετρία και Τριγωνομετρία» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.900).

Συντεθείσα εν Γερμανιστί υπό Φρ.Δ.Σνέλλου (Snell friedrich W.D.). Μεταφράστηκε από τον Γ.Αθ. Γεράκη και εκδόθηκε το 1840 στην Αθήνα. Απευθυνόταν στους δασκάλους και τους μαθητές των ελληνικών σχολείων. Η μετάφραση και η έκδοση αυτού του βιβλίου από τον Γεράκη αποτελεί την πρώτη ευκρινή παρουσία γερμανικών μαθηματικών στην ελληνική μαθηματική παιδεία. Αργότερα εμπλούτισε την ελληνική μαθηματική βιβλιογραφία και με άλλα βιβλία του, όπως και με την μετάφραση των αρκετά αξιόλογων γερμανικών βιβλίων του Karl Koppe. Ο Γεράκης είναι ο μόνος που προώθησε, συστηματικά θα λέγαμε, τα γερμανικά μαθηματικά στην Ελλάδα και πιθανότατα ήταν επηρεασμένος απ' αυτά (Καστάνης 1994,40-41(τευχ.Γ)).

xi. «Στοιχεία Αριθμητικής» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.1145).

Βιβλίο που έγραψε ο Γεώργιος Κόνδης, δάσκαλος των μαθηματικών στους Παξούς (το 1829) και αργότερα στο γυμνάσιο του Ναυπλίου. Εκδόθηκε το 1853 στην Αθήνα.

xii. «Ασκήσεις Αλγεβρικοί» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.909).

Συγγραφέας του είναι ο Αντώνιος Β. Δαμασκητός, μαθηματικός με σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και της Σορβόννης. Εκδόθηκε το 1874 στην Αθήνα. Φέρει κτητορικό σημείωμα: «και τότε συν τοις άλλοις μικροίς τε και μεγάλοις εμού του Ιωάννου Κ Βαφειάδου φοιτητού της Ιατρικής Αθήνας». Ο Δαμασκητός απέκτησε φήμη με τη διδασκαλία του και τα εγχειρίδιά του. Μερικά από αυτά εκδόθηκαν επανειλημμένα τη δεκαετία του 1870-1880.

xiii. «Στοιχειώδης Αριθμητική» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.917).

Σύγγραμμα του Ιωάννη Ν Χατζιδάκη (1844-1921) διδάκτορος μαθηματικών με υποτροφία για μετεκπαίδευση στο Παρίσι και το Βερολίνο. Εκδόθηκε στην Αθήνα το 1889.Μόνη εγκεκριμένη διά τους μαθητάς των ελληνικών σχολείων κατά τον ΑΜΒ' νόμον. Φέρει την έγκριση του βιβλίου του, μετα από διαγωνισμό, από το Υπουργείο των εκκλησιαστικών και της δημόσιας εκπαίδευσης (Βασίλειον της Ελλάδος). Ο Ιωάννης Χατζιδάκης υπήρξε ο πρώτος πανεπιστημιακός καθηγητής που συνέγραψε εγχειρίδια μαθηματικών για όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Για τα ελληνικά σχολεία και γυμνάσια εξέδωσε εγχειρίδια αριθμητικής, άλγεβρας, γεωμετρίας και τριγωνομετρίας, τα οποία εγκρίθηκαν στους σχετικούς διαγωνισμούς ως μοναδικά συγγράμματα για τα αντίστοιχα σχολεία, γνωρίζοντας αλληπάλληλες εκδόσεις και κυριαρχώντας στο τέλος του 19^{ου} και στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα.

xiv. «Ευθύγραμμος Τριγωνομετρία» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.918).

Επίσης έργο του Ν. Χατζιδάκη είναι η 6^η έκδοση στην Αθήνα 1906.Εγκριθείσα εν τοις γενομένοις διαγωνισμοίς, προς χρήσιν των γυμνασίων.

xv. «Στοιχεία Γεωμετρίας» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.2298).

Προς χρήσιν των γυμνασίων. Γράφηκε από τον Αθανάσιο Γ. Καραγιαννίδη υφηγητού στο Εθνικό Πανεπιστήμιο με έκδοση στην Αθήνα το 1904.Φέρει σφραγίδα της Επιτροπής κειμηλίων της Μικράς

Ασίας, και σημαντική αφιέρωση στον καθηγητή του της παιδαγωγικής: «Τω σεβαστώ μοι καθηγητή κ. Χρ. Παπαδόπουλο ελάχιστον δείγμα τιμής Α. Καραγιαννίδης». Επίσης στον πρόλογο του (σελ.δ') αναφέρει ότι χρησιμοποίησε ως βασικό υλικό το εγχειρίδιο «Στοιχεία Γεωμετρίας» του σεβαστού του δασκάλου Ι.Ν. Χατζιδάκη.

Η Φιλοσοφία και η Μαθηματική Επιστήμη μέσα από τα βιβλία ελλήνων και ξένων συγγραφέων της βιβλιοθήκης του ΦΣΑ

α. Συγγράμματα μαθηματικών και φιλοσοφίας ελλήνων συγγραφέων.

i. «Συμβολή εις την θεωρίαν των μη γραμμικών διαφορικών εξισώσεων» (βλ.ΦΣΑ. κωδ.αριθ.2298). Έργο του Αθανασίου Γ.Καραγιαννίδη, διδάκτορος των μαθηματικών (έλαβε τον διδακτορικό του τίτλο το έτος 1889-1890 με βαθμό Άριστα)(Καρκάνης 2012: 760).Εκδόθηκε στην Αθήνα το 1893 εκ της Βασιλικής Τυπογραφίας Ν.Γ.Ιγγλέση. Αξιοσημείωτο είναι, όπως φαίνεται και σε έργο του που παρουσιάσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ότι δείχνει τον σεβασμό του στον δάσκαλο του Ι.Ν.Χατζιδάκη και στον καθηγητή παιδαγωγικής Χρ. Παπαδόπουλο για τον οποίο υπάρχει και χειρόγραφο αφιέρωση του. Και αυτό το χειρόγραφο έχει τη σφραγίδα της εν Αδριανούπολη Κεντρικής Επιτροπής Εκπαιδεύσεως.

ii. «Σύνταγμα Φιλοσοφίας» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.2550).

Είναι ο 2^{ος} και 3^{ος} τόμος του τετράτομου έργου που γράφηκε από τον Κωνσταντίνο Κούμα και εκδόθηκε τα 1818-1820 στη Βιέννη. Αποτελεί την πρώτη έκδοση της Εμπειρικής φιλοσοφίας που είχε συνταχθεί στη Σμύρνη το 1812 και έκτοτε διδασκόταν στο εκεί Φιλολογικό Γυμνάσιο. Το έργο αυτό αποτελεί πλήρη επισκόπηση των φιλοσοφικών απόψεων της εποχής εκείνης περιλαμβάνοντας εκτός των άλλων και θέματα ηθικής και αισθητικής. Ο Κούμας εμπνέεται κυρίως από τα Ιδεώδη του Γαλλικού Διαφωτισμού, αν και σπουδαγμένος στην Γερμανία, ήρθε σε σύγκρουση με την κατεστημένη εκκλησιαστική αντίληψη στο χώρο της παιδείας προωθώντας αλλαγές προς ένα «θετικού» τύπου εκπαιδευτικό πρότυπο.

iii. «Περί των αρχών Γεωμετρίας» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.915).

Είναι ο λόγος που εκφώνησε ο Λάκων Βασίλειος (1830-1900) στο Εθνικό Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά την ανάληψη της Πρυτανείας το 1880 και αποτελεί μία προσέγγιση του στα μαθηματικά ²². Εκδόθηκε στην Αθήνα το 1881 και φέρει την σφραγίδα της Κεντρικής Εφορείας Εκπαίδευσης της Αδριανούπολης. Συνέγραψε πολλά διδακτικά βιβλία για τη μέση εκπαίδευση, τα οποία επανεκδόθηκαν αρκετές φορές και αποτέλεσαν τα εγκεκριμένα συγγράμματα όταν ξεκίνησαν οι σχετικοί διαγωνισμοί, όπου συμμετείχε, και ως κριτής. Σε μια εποχή κατά την οποία η ανακάλυψη και η ανάπτυξη της μη-Ευκλείδειας Γεωμετρίας, οδήγησε στην επανεξέταση των αρχών της γεωμετρίας, ο Λάκων, επηρεασμένος ιδιαίτερα από τις εργασίες του Hermann Helmholtz, παρουσίασε το δικό του αξιωματικό σύστημα, που περιέχει πολλές πρωτοποριακές ιδέες, αποτέλεσμα πολύχρονων ερευνών του, σύμφωνα με τον ίδιο (Καρκάνης 2012).

iv. «Περί της κάμψεως των επιφανειών» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.675)

Το σύγγραμμα αυτό ανήκει στον Ιωάννη Χατζιδάκη²³ και εκδόθηκε στην Αθήνα το 1895. Μέσα σ' αυτό ο συγγραφέας παρουσιάζει τη «τέλεια» λύση του τελευταίου (άλυτου) προβλήματος του Ossian Bonnet ²⁴ που πρωτοεμφανίστηκε και δημοσιεύτηκε στο: Journal de l'École Polytechnique tom. xxv.

v. «Περί οριζουσών τάξεως απείρου και ιδιοτήτων αυτών» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.675).

Γράφηκε από τον Ιωάννη Α.Βασιλιά Βιτάλη διδάκτορος των Μαθηματικών και μέλους της Μαθηματικής Εταιρείας της Γαλλίας. Εκδόθηκε στην Αθήνα το 1898.

β. Μεταφρασμένα έργα ξένων λογίων

i. «Στοιχεία Γεωμετρίας» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.2761,1147,2786,2757).

Ο συγγραφέας αυτού του εγχειριδίου Ευκλείδειας Γεωμετρίας είναι ο Λέγενδρος ή Legendre (Adrien Marie)(1752-1833).Είναι ένα από τα πρώτα βιβλία που μεταφράστηκαν, αρχικά (1830) από τον Ιωάννη Καραντινό και αργότερα από τον Γ. Ζώχιο (1862), τον Χ. Βάφα (1870) και τον Αντώνιο Β. Δαμασκηνό. (1878) Χρησιμοποιήθηκε στην Πανεπιστημιακή διδασκαλία (από Ίδρυσης του Πανεπιστημίου) αλλά

και στη σχολική διδασκαλία. Χαρακτηριστικά να αναφέρουμε ότι το 1832 διανεμήθηκαν συνολικά 600 αντίτυπα στα σχολεία. Στην Ιστορική Βιβλιοθήκη του ΦΣΑ υπάρχουν δύο μεταφράσεις. Η πρώτη είναι του αντιπλοιάρχου Γ. Ζωχιού με δύο εκδόσεις του 1857 και 1862. Η δεύτερη του Χ. Βάφα: «συν προσθήκαις και διασκευαίς Μ.Α. Βλαγχήτου» με δύο εκδόσεις του 1860 και του 1870.

ii. «Στοιχεία Αριθμητικής και Αλγέβρης» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.2955).

Είναι έργο του Leonhard Euler (1702-1783) που μεταφράστηκε από τον Ζήση Κάβρα. Εκδόθηκε το 1800 στην Ιένη (Jena, Γιένα στα γερμανικά). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι ο Κάβρας που συνέγραψε και μετέφρασε αρκετά μαθηματικά εγχειρίδια, δεν ήταν μαθηματικός αλλά γιατρός. Σύμφωνα με πληροφορίες ²⁵το εγχειρίδιο που μετέφρασε ο Κάβρας από τα γερμανικά, είναι το πρωτότυπο. Μάλλον πρόκειται για μετάφραση του έργου του Euler: «Πλήρης διδασκαλία της Άλγεβρας», 1770, που «υπήρξε υπόδειγμα για πολλά μεταγενέστερα κείμενα Άλγεβρας» (Struik 2008). Δεν γνωρίζουμε το γιατί δεν αναγράφεται το όνομα του Κάβρα ως μεταφραστή ούτε στον πρόλογο ούτε στο εξώφυλλο του βιβλίου, αλλά απλώς υπάρχει η πληροφορία «Εκ του Γερμανικού μεταφρασθέντα υπότινος φιλογενούς ομογενούς χάριν των ομογενών». Η παράλειψη του ονόματος του Euler δεν εκπλήσσει, διότι σύμφωνα με τις συνήθειες των συγγραφέων της εποχής δεν εθεωρείτο απαραίτητη η δήλωση των πηγών, όποια μορφή και αν είχε αυτή. Το σύγγραμμα αυτό του Κάβρα, προτείνει και ο Στέφανος Δούγκας ως το πλέον κατάλληλο για αρχαρίους (Τερδήμου 1999)

iii. «Ανάλυσης Γεωμετρική» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.2567).

Το σύγγραμμα αυτό αποτελεί τον τρίτο τόμο της σειράς Στοιχειώδους Μαθηματικής του John Leslie (Λεσλίου) (1766-1832) Καθηγητή των μαθηματικών στην Ακαδημία του Εδιμβούργου. Μεταφράστηκε στη Γαλλική γλώσσα από τον Jean Nikola Hachette (1769-1834) και από αυτή στην Νεοελληνική από τον Ιωάννη Καραντινό (1784-1834), εφόρου της Ιονίας Ακαδημίας και καθηγητή της «Υψηλοτέρας Μαθηματικής». Εκδόθηκε στην Κέρκυρα το 1829. Σ' αυτό προτάσσεται έντυπο δίφυλλο χωρίς αριθμηση με κείμενο: «Τη Κυρία Αδάμ. Εις τεκμήριον σέβας και ευγνωμοσύνης». Το κείμενο επαινεί την εργασία του Leslie με την οποία δείχνει την ωφέλεια και την ακρίβεια της μεθόδου που οι αρχαίοι έλληνες την ονόμαζαν Ανάλυσις Γεωμετρική και η οποία εγκαταλείφθηκε από τους νεώτερους μαθηματικούς. Ο Leslie επιχείρησε με επιτυχία να αποδείξει γεωμετρικές προτάσεις με βάση αυτή τη μέθοδο υποδεικνύοντας έτσι την χρησιμότητα της. Ο Καραντινός είχε πλούσιο μεταφρασμένο υλικό κυρίως από τα γαλλικά μαθηματικά. Η σημαντικότερη ιδιαιτερότητα του σε σχέση με τους άλλους λόγιους πριν απ' αυτόν που δίδαξαν μαθηματικά τη νεοελληνική περίοδο, είναι ότι ασχολήθηκε αποκλειστικά με τα μαθηματικά και όχι με τη φιλοσοφία ή άλλους διδακτικούς τομείς. Τα βιβλία του σχημάτισαν τον πυρήνα της σύγχρονης ελληνικής μαθηματικής βιβλιογραφίας, χρησιμοποιήθηκαν σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και εδραίωσαν την επίδραση των γαλλικών μαθηματικών στην ελληνική παιδεία και στο ίδιο το Πανεπιστήμιο (Καστάνης 1994,40-41 (τευχ.Γ)).

iv. «Στοιχεία Γεωμετρίας» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.3086).

Αποτελεί έργο του Andre Tacquet (Α.Τακουετίου,1612-1660) με σημειώσεις του «Οιστόνος εξελληνισθέντα μεν εκ της Λατινίδος φωνής υπό του Πανιερωτάτου Αρχιεπισκόπου Κυρίου Ευγενίου Βουλγαρέως (1716-1806)»...Εκδόθηκε στη Βιέννη το 1802.Στη σελίδα τίτλου φέρει κτητορικό σημείωμα: «Εκ των του Δωροθέου Πρωΐου μητροπ. Φιλαδελφείας». Στην σελίδα iii υπάρχει σφραγίδα της Επιτροπής Κειμηλίων της Μικράς Ασίας. Το εγχειρίδιο αυτό περιλαμβάνει την Ευκλείδεια Γεωμετρία. Στον πρόλογο του ο Ε. Βούλγαρης, εκτός από τις δύο αναφορές που κάνει στους Viette και Descartes, στο υπόλοιπο κείμενο εκθειάζει την αρχαία ελληνική μαθηματική σκέψη και το ενδιαφέρον του εστιάζεται στην επισήμανση των αρχαίων πηγών. Επίσης κάνει αρκετές επεμβάσεις στο κείμενο του Tacquet, με την έννοια, ότι του ασκεί και κριτική για κάποιες παραλείψεις προτάσεων των Στοιχείων, όπως επίσης, σε πολλές άλλες προτάσεις, παραθέτει αρκετές, πέρα από τις ευκλείδειες αποδείξεις (Τερδήμου 1999). Γενικά ο Ε. Βούλγαρης δεν αποζητά μόνο την αναβίωση της αρχαίας επιστήμης αλλά, όντας ποιο δεκτικός στις δυτικές ιδέες, αναγνωρίζει και τη συμβολή των νεωτέρων επιστημόνων. Στην σελίδα 2 γράφεται η πλατωνική παραλλαγή του «Μηδείς Αγεωμέτρητος εισίτω μοι τη θύρα»²⁶ σε «Γεωμετρήσον εισίτω, ου κωλύω. Τω μη θέλοντι, συζυγώσω τας θύρας»²⁷ και την οποία αναγράφει ο Βούλγαρης στην προμετωπίδα του κτιρίου Της Αθωνιάδας Σχολής όταν ανέλαβε την σχολαρχία της το 1753.

v. «Στοιχεία αριθμητικής τε και αλγέβρης» (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.2940,2941,3093).

Είναι η πρώτη έκδοση²⁸ της μετάφρασης του έργου: “Lecons elementaires des mathematiques”, ή, “Elements d’Algebre et de Geometrie” του Αββά δελά Καϊλλέ (M Abbe de la Caille)²⁹. Αποτελεί ένα ακόμη βιβλίο της συλλογής Μητρ. Δωροθέου Πρωίου. Στην σελίδα προ του τίτλου υπάρχει χειρόγραφη σημείωση: «εδόθη μοι δώρον παρά του μεταφραστού εκ των του Δωροθέου Πρωίου». Η μετάφραση γίνεται απο τη λατινική στην απλοελληνική από τον ιατροφιλόσοφο και μαθηματικό Σπυρίδωνα Ασάνη³⁰ (1749-1836) αλλά εκδίδεται, το 1797 στη Βενετία, σε αρχαϊζουσα απο τον μαθητή του Ιωνά Σπαρμιώτη ιερομονάχου³¹. Ο Σ. Ασάνης αποφασίζει να προσφέρει στο διαφωτιστικό κίνημα, παίρνοντας θαρρετά θέση υπέρ της επιστήμης και της προόδου. Έτσι δεν διστάζει να χρησιμοποιεί στα κείμενα του, στη διδασκαλία του και στις μεταφράσεις μαθηματικών βιβλίων την απλοελληνική γλώσσα. Στη μετάφραση, όμως του έργου του Καϊλλέ που αναφερόμαστε, η παρέμβαση του Σπαρμιώτη λειτούργησε σε βάρος του βιβλίου, καθώς για πολλούς, η γλωσσική απόδοση ήταν αποτρεπτικός παράγοντας και έτσι φαλκιδεύτηκε ο σκοπός της αρχικής στόχευσης του Ασάνη³². Πάντως, ήταν το πρώτο ολοκληρωμένο αλγεβρικό εγχειρίδιο, μολονότι τα πρώτα στοιχεία Άλγεβρας έχουν δοθεί από τον Βούλγαρη. Χαρακτηριστικά ο Κ. Κούμας, στο έργο του Ιστορία³³ αναφέρει: «εκ των φυσικών επιστημών έλειπαν εώς τώρα η τελειότερα Άλγεβρα...Ιωνάς ο ιερομόναχος ευρήκε εκεί άνδρα Κεφαλήνα ...ιατρόν Σπυρίδωνα Ασάνη...εμετάφρασαν κοινώς του Γάλλου Καϊλλου την Άλγεβραν και ...εφάνη διά των τύπων το πρώτο Άλγεβρικό σύγγραμμα εις το γένος» (Τερδήμου 1999).

γ. Ξερόγλωσσες εκδόσεις μαθηματικών βιβλίων

Σύμφωνα με την ταξινόμηση των βιβλίων της βιβλιοθήκης του ΦΣΑ που έγινε, όπως είδαμε, από τον Κ. Βακαλόπουλο από τα 569 βιβλία φυσικομαθηματικού περιεχομένου τα 189 είναι γαλλικές εκδόσεις και μόνο 36 γερμανικές. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει σαφέστατα την μεγάλη επίδραση του Γαλλικού Διαφωτισμού που είχαν δεχθεί κατά τις σπουδές τους στο εξωτερικό οι δωρητές (Θράκες και μη) του ΦΣΑ και κυρίως ο Δωρόθεος Πρωίος. Οι περισσότερες γαλλικές αλλά και λατινικές εκδόσεις είναι έργα που κυκλοφόρησαν κατά τον 18ο και στις αρχές του 19ου αιώνα και αποτελούν δωρεά του Πρωίου και θεωρούνται σπανιότατες (Βακαλόπουλος 1996-β).

i. “Cours de Mathematiques, à l’usage des Gardes du Pavillon et de la Marine” (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ. αριθ.2354). Αποτελεί το 3ο μέρος ενός έργου που περιέχει στοιχεία της Άλγεβρας καθώς και την εφαρμογή της στην Αριθμητική και την Γεωμετρία. Γράφηκε από τον Γάλλο μαθηματικό Ε.(Etienne) Bezout και εκδόθηκε στο Παρίσι το 1768.

ii. “Cours de Mathematiques. 1er partif: Traite elementaire d’Arithmetique” (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.3096). Ο συγγραφέας του Bossut C (Charles) (1730-1814) ήταν γνωστός εγκυκλοπαιδιστής και μέλος της Ακαδημίας των Επιστημών του Παρισιού, έγινε γνωστός για τις πρωτότυπες εργασίες του και κυρίως για το έργο του: Το βιβλίο “Cours de Mathematiques” εκδόθηκε στο Παρίσι το 1772 και αποτελεί κομμάτι της συλλογής του Δωροθέου Πρωίου, όπως και αυτά που παραθέτονται στη συνέχεια:

iii. Έργα που αφορούν τα Στοιχεία του Ευκλείδη και είναι γραμμένα στα ιταλικά ή λατινικά. “Gli Elementi di Euclide” (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.3071): Συγγραφέας Descartes, R. (1596-1650). Εκδόθηκε στη Βενετία το 1797. “Degli Elementi d’Euclide” (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.3057): Μετάφραση του βιβλίου 5 των «Στοιχείων» του Ευκλείδη μεταφρασμένο στα ιταλικά και εκδόθηκε το 1804. “Euclidis Elementa Geometria” (βιβλ.ΦΣΑ. κωδ.αριθ.3058): Έργο του Ευκλείδη μεταφρασμένο στα λατινικά και είναι έκδοση του 1772.

iv. “Traite analytique des sections coniques ...” (βιβλ.ΦΣΑ.κωδ.αριθ.3090). Ο ελληνικός τίτλος του είναι: Αναλυτική πραγματεία για τις κωνικές τομές (1707). Ο συγγραφέας του είναι ο γάλλος μαθηματικός Guillaume (Γκυγιόμ) de l’Hospital (1661-1704) μέλος της των Επιστημών του Παρισιού. Το βιβλίο εκδόθηκε στο Παρίσι το 1720.

Επίλογος

Η ίδρυση του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως το 1872 και η λειτουργία της βιβλιοθήκης του αποτέλεσε μεγάλη προσφορά στον πνευματικό κόσμο της πόλης αλλά και της ευρύτερης περιοχής της. Στις μέρες μας συνιστά ένα χώρο που υπηρετεί την μνήμη, ενισχύει και διευρύνει την ιστορική έρευνα.

Μέσα από τη μελέτη του περιεχομένου σημαντικών μαθηματικών διδακτικών αλλά και επιστημονικών εγχειριδίων του ιστορικού αρχείου του ΦΣΑ εμπλουτίσαμε τις γνώσεις μας για τις μεθόδους και το υλικό διδασκαλίας στα σχολεία της Αδριανούπολης αλλά και για την εισαγωγή των σύγχρονων μαθηματικών θεωριών που αναπτύσσονταν στην Ευρώπη. Μέσα από στοιχεία που βρίσκονται στο αρχείο της φαίνεται ότι η εκπαίδευση, που ήταν υψηλού επιπέδου, συνδεόταν άρρηκτα με την εκπαιδευτική πολιτική του ελληνικού κράτους, κυρίως μετά την ίδρυσή του, αλλά η μεταφορά των νέων αυτών δυτικοευρωπαϊκών έργων έγινε σ' αυτή την περιοχή με καθυστέρηση σε σχέση με τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο. Στα μαθηματικά εγχειρίδια που υπάρχουν σε έντυπη μορφή στην βιβλιοθήκη, ένα μέρος τους είναι μεταφράσεις έργων ευρωπαϊών μαθηματικών ή συλλογή τμημάτων τους. Η συστηματική έρευνα και τα αποτελέσματα της που παρουσιάστηκαν σ' αυτή την εργασία βασίστηκαν σε 38 στο σύνολο των 569 βιβλίων της κατηγορίας των θετικών επιστημών. Συνεπώς όσο αναφορά τη μελέτη των διαύλων εισαγωγής των μαθηματικών και το μέγεθος της παρουσίας της μαθηματικής επιστήμης στην περιοχή της Αδριανούπολης, κυρίως κατά τον 19^ο έως και τις αρχές του 2^{ου} αιώνα, υπάρχει ευρύ πεδίο για περαιτέρω έρευνα.

Σημειώσεις

- [1] Εφαρμόστηκε στα τέλη του 18ου αιώνα στο Λονδίνο από τον Άγγλο Joseph Lancaster (1771-1838) από τον οποίο πήρε το όνομα Λανγκαστριανή μέθοδος.
- [2] Ήταν οι μεγαλύτεροι και καλύτεροι μαθητές που αναλάμβαναν την εκπαίδευση των μικρότερων μαθητών υπό την καθοδήγηση του δασκάλου.
- [3] Ερβαρτιανή μέθοδος: Η παιδαγωγική θεωρία του Γερμανού Johann.F.Herbart (1776-1841)
- [4] Διετέλεσε καθηγητής στο γυμνάσιο Αδριανούπολης και της θεολογικής σχολής της Χάλκης.
- [5] Με τον διορισμό του Δ.Ζαγγογιάνη ως υφηγητή της Παιδαγωγικής στο πανεπιστήμιο της Αθήνας, εγκαθιδρύεται η πρώτη έδρα της Παιδαγωγικής στην Ελλάδα.
- [6] Herman Lotze(1817-81),γερμανός φιλόσοφος με σπουδές στην ιατρική και στην ψυχολογία.
- [7] Ο Σύλλογος στην προσπάθειά του να στελεχώσει την εκπαίδευση με εκπαιδευτικούς μορφωμένους έστειλε, μετά από διαγωνισμό, τον Μωραϊτή στην Γερμανία για να σπουδάσει παιδαγωγικά.
- [8] Στις αρχές του 19ου αιώνα οι ιδέες του Διαφωτισμού βρήκαν γόνιμο έδαφος στα παράλια της Μικράς Ασίας (Σμύρνη,Κυδωνιές και στη Χίο)
- [9] Είχε αυξομειώσεις ανάλογες με την οικονομική βοήθεια του ελληνικού κράτους.
- [10] Βενιαμίν Λέσβιος (1759-1824), εκπρόσωπος του νεοελληνικού Διαφωτισμού μοναχός, και λόγιος μνημένος στη Φιλική Εταιρεία και πολιτικός κατά την ελληνική επανάσταση.
- [11] Αναφερόμενος στις παραδόσεις του των Μαθηματικών και της Φυσικής.
- [12] Ι.Μοισιόδαξ, Απολογία, σελ 13.
- [13] Αρχείο βιβλιοθήκης ΦΣΑ,Βενιαμίν Λέσβιος, τόμος Α΄, Στοιχεία Αριθμητικής, Βιέννη 1818,΄΄Προς τους Φιλαναγνώστας΄΄,σελ ΙΙ.,κωδ. Αριθ. 1044.
- [14] Αρχείο βιβλιοθήκης ΦΣΑ, Euler,Leonard,Στοιχεία Αριθμητικής και Αλγέβρης, συντελεστής Κάβρας Ζήσης,Ιένη 1800,πρόλογος σελ ν,κωδ.αριθ. 1061
- [15] Η πλειοψηφία των μαθηματικών εντύπων των τελευταίων δεκαετιών της προεπαναστατικής περιόδου, τυπώθηκαν στη Βιέννη.Το γεγονός δεν είναι περίεργο,αφού, η Βιέννη τον καιρό αυτό είναι ένα από τα σπουδαιότερα πνευματικά κέντρα της Ευρώπης,με ανθούσα την ελληνική παροικία.
- [16] Ο Β΄ τόμος φέρει τον τίτλο: Γεωμετρίας Ευκλείδου Στοιχεία.
- [17] Με τον τίτλο Λόγιος Ερμής ήταν γνωστό το δεκαπενθήμερο φιλολογικό περιοδικό στην ελληνική γλώσσα που εκδιδόταν από το 1811 έως το 1821 στην ελληνική παροικία της Βιέννης, φέρνοντας κοντά τους Έλληνες λόγιους της διασποράς. Εμπνευστής του περιοδικού ήταν ο Αδαμάντιος Κοραΐς και πρώτος διευθυντής του ο Άνθιμος Γαζής.
- [18] E. Bezout (1730-1783).Γάλλος μαθηματικός, ευρύτατα γνωστός για τα διδακτικά του συγγράμματα και το θεώρημα του για τις αλγεβρικές καμπύλες.
- [19] Στην Ιστορ. Βιβλιοθ. του ΦΣΑ συναντάμε τον 1ο και 5ο τόμο.
- [20] Κ.Κούμας, Σειρά,«Τοις Αναγιγνώσκουσι» σελ χβ. 1ος τόμος Περιέχων την Αριθμητικήν, και του Συμβολικού Λογισμού τας αρχαιευτέρας πράξεις.
- [21] Παράδειγμα ωρολογίου προγράμματος του γυμνασίου Αδριανουπόλεως κατά το σχολικό έτος 1888-1889,στην παρούσα εργασία σελ.10.
- [22] Ανακηρύχθηκε διδάκτωρ των μαθηματικών στο Πανεπιστήμιο Αθηνών με βαθμό ΄Αριστα΄΄ και έτσι έλαβε υποτροφία για να συνεχίσει τις σπουδές του στη Σορβόνη
- [23] Χατζιδάκης Ιωάννης: διδακτορικό με βαθμό ΄Αριστα΄: 21/12/1868.

- [24] Pierre Ossian Bonnet (1819-1892) Γάλλος μαθηματικός με μεγάλη συνεισφορά στη Διαφορική Γεωμετρία των επιφανειών.
- [25] Λόγιος Ερμής, τεύχος 20ης Οκτωβρίου του 1811, σελ 355. 26 Δηλαδή: να μην εισέρχεται κανένας που δεν γνωρίζει γεωμετρία. Κατα μίαν άλλη ερμηνεία η λέξη "αγεωμέτρητος" είχε ευρύτερη έννοια, αποδίδοντας την έλλειψη μέτρου ή σφροσύνης.
- [27] Να μπει για να ασχοληθεί με τη γεωμετρία, δεν τον εμποδίζω. Σ' αυτόν που δεν θέλει, θα κλείσω την πόρτα.
- [28] Πρωτοεκδόθηκε στο Παρίσι το 1741
- [29] «Νυν πρώτον τύποις εκδίδονται, μετά πολλής προσθήκης εις χρήσιν των Ελληνικών Φροντιστηρίων, αναλώμασι (με δική του προσφορά) του αυτού Ιερομόναχου»
- [30] Παράλληλα με την άσκηση της ιατρικής θα διδάξει συγγράψει ή θα μεταφράσει μαθηματικά βιβλία. Τις μαθηματικές γνώσεις τις θεωρούσε απαραίτητη υποδομή για την εμβάθυνση της ιατρικής επιστήμης, για την εξήγηση και ερμηνεία των συμπτωμάτων και των αιτιών των ασθενειών.
- [31] Ο Ασάνης όταν αναχώρησε από την Κεφαλλονιά μεταβαίνει στη Θεσ/νίκη όπου και διδάσκει Αλγεβρα ανάμεσα σε άλλους, και στο δάσκαλο του εκεί σχολείου Ιερομόναχο Ιωνά Σπαρμιώτη, έχοντας ως βάση της διδασκαλίας του το σχετικό σύγγραμμα που Γάλλου Καίλου.
- [32] Περιοδικό: Η Κεφαλονίτικη Πρόοδος, περ.Β', τχ 11(Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2014):19-22.
- [33] Κούμας Κων/νος, Ιστορία των ανθρωπίνων πράξεων, σελ 573.

Βιβλιογραφία

- Βακαλόπουλος, Κ. (2004). Ιστορία της μείζονος Θράκης. Από την Πρώμη Οθωμανοκρατία μέχρι τις μέρες μας. Θεσσαλονίκη: Σταμούλης Αντ.
- Βακαλόπουλος, Κ. (1996α). Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού. Θεσ/νίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Βακαλόπουλος, Κ. (1996β). Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Αδριανούπολεως (1872-1996). Θεσσαλονίκη – Αθήνα: Αφοί Κυριακίδη.
- Βελισσάριος, Α.Β. (2007). Η επίδραση της Ερβαρτιανής Παιδαγωγικής και των εκπροσώπων της στη διαμόρφωση των Παιδαγωγικών Ρευμάτων και της Εκπαιδευτικής Πολιτικής στην Ελληνική Εκπαίδευση κατά την περίοδο 1877-1909. Διδακτορική διατριβή. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Δημαράς, Α. (1973). Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε, τ. Α'. Αθήνα: Ερμής.
- Δρούγκα, Κ.Α. (2008). Δομή και λειτουργία του Ελληνικού σχολείου στην Ανατολική Θράκη κατά την περίοδο της Οθωμανοκρατίας (1352-1922). Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής του ΑΠΘ.
- Καράς, Γ. (1991). Οι Θετικές Επιστήμες στον Ελληνικό χώρο(15^{ος}-19^{ος} αιώνας). Αθήνα: Δαίδαλος.
- Καρκάνης, Η. (2012). Οι φυσικές επιστήμες και το Πανεπιστήμιο στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, (Διδακτορική διατριβή). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Καστάνης, Ν. (1994). Η επίδραση των Γαλλικών Μαθηματικών στην Νεοελληνική Μαθηματική Παιδεία (1800-1840). Ευκλείδης Γ, αρ.τεύχ. 40-41, σελ.111.
- Κιτρομηλίδης, Π. (2000). Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οι Πολιτικές και Κοινωνικές Ιδέες. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Κούκου, Μ., Τσιακίρη, Ε. (1997). Η προσφορά Θρακών εκπαιδευτικών στα γράμματα και στο Έθνος. Κομοτηνή.
- Κούμας, Κ. (1966). Ιστορία των ανθρωπίνων πράξεων, τομ. ΙΒ. Αθήνα: Καβαδίας.
- Νικοπούλου, Α.Π. (2004). Η πορεία του επιστημονικού κλάδου της Παιδαγωγικής προς την αυτονόμηση και οι διαδικασίες εδραίωσης του στο ακαδημαϊκό επίπεδο: το παράδειγμα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Διδακτορική διατριβή. Κόρινθος: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Σχολή Κοινωνικών Επιστημών.
- Struik, J.D. (2008). Συνοπτική Ιστορία των Μαθηματικών. Αθήνα: Δαίδαλος.
- Τερδήμου, Μ.Ε. (1990). Μαθηματικά και Φιλοσοφία στην ελληνική σκέψη κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας. (Διδακτορική διατριβή). Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Τσιγώνη, Α.Ν. (2005). Τα μαθηματικά κατά την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Η θέση και ο ρόλος τους στην παιδεία και στην τεχνική εφαρμογή. Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Τσουρής, Ν. (2015). Η Ελληνορθόδοξη Εκπαιδευτική Δραστηριότητα στο Βιλαέτι της Αδριανούπολης (19^{ος} αιώνας). Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Φορόπουλος, Ν.Δ. (1964). Ο Πρώιος. Θρησκευτική Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, Τόμ. 5, Αθήνα: Αθ. Μαρτίνος.
- Φράγκου, Χ. (2004). Ψυχοπαιδαγωγική. Αθήνα: Gutenberg.

**ΘΡΗΣΚΕΙΑ
ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ**

ΣΥΝΑΞΙΣ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΙ ΔΙΑΛΑΜΨΑΝΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

Αθανάσιος Αν. Γεωργίσης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία καταγράφονται εν συντομία τα συναξάρια πάντων των εν Αδριανουπόλει διαλαμψάντων Αγίων της Μίας, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης.

Λέξεις κλειδιά: Άγιοι, Οσιομάρτυρες, Νεομάρτυρες, Εθνομάρτυρες, Αδριανούπολη, Θράκη

*Κύριε Ιησού Χριστέ, δια των πρεσβειών πάντων των
εν Αδριανουπόλει διαλαμψάντων Αγίων, ελέησον ημάς.
Στη μνήμη του πατέρα μου Αναστασίου.*

Εισαγωγή

Σύμφωνα με την ορθόδοξη χριστιανική παράδοση οι Άγιοι αποτελούν πρότυπα πίστης, πνευματικού αγώνα και ενάρετης ζωής. Με την ταπείνωση, την άσκηση, τη μετάνοια, την προσευχή, τη συμμετοχή στα άγια μυστήρια, ακόμη και με θυσία της ίδιας της ζωής τους για την αγάπη του Χριστού οδηγήθηκαν στην κατά Χάριν θέωση που αποτελεί τον αληθινό σκοπό ζωής του κάθε ανθρώπου. Από τους πρώτους αιώνες της Εκκλησίας μέχρι την απελευθέρωση της Θράκης από τον οθωμανικό ζυγό υπήρξαν άγιοι μάρτυρες, ιερομάρτυρες, οσιομάρτυρες που γεννήθηκαν ή/και έζησαν, ασκήθηκαν, αθλήθηκαν και τελειώθηκαν στην περιοχή της Αδριανούπολης.

Στην παρούσα μελέτη καταγράφονται εν συντομία τα συναξάρια πάντων των εν Αδριανουπόλει διαλαμψάντων Αγίων της Μίας, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας. Με αφορμή τη συμπλήρωση διακοσίων ετών από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 γίνεται εκτεταμένη αναφορά στους νεομάρτυρες και εθνομάρτυρες Αγίους που με την μαρτυρική θυσία τους στήριξαν τη χριστιανική πίστη και απέτρεψαν τον εξισλαμισμό του Ελληνικού Γένους κατά την περίοδο του οθωμανικού ζυγού. Σκοπός της μελέτης είναι η ανάδειξη των εν Αδριανουπόλει διαλαμψάντων Αγίων της Εκκλησίας στο ευρύ κοινό και ιδιαίτερα στους έλκοντες την καταγωγή από την Αδριανούπολη και τη Νέα Ορεστιάδα.

Σύναξις πάντων των εν Αδριανουπόλει διαλαμψάντων Αγίων

Το 2002 η Ιερά Μητρόπολις Διδυμοτείχου, Ορεστιάδος & Σουφλίου επί Μητροπολίτη Νικηφόρου Αρχαγγελίδη (†2009) καθιέρωσε την τελευταία Κυριακή του Ιουνίου κάθε έτους να τιμάται η σύναξις πάντων των εν Αδριανουπόλει διαλαμψάντων Αγίων μαζί με την επέτειο ίδρυσης της Νέας Ορεστιάδας που αποτελεί επί ελληνικού εδάφους απόγονος πόλη και συνέχεια της Αδριανούπολης. Τη συγκεκριμένη ημέρα τελείται δοξολογία, επιμνημόσυνη δέηση και κατάθεση στεφάνου από τις αρχές της Νέας Ορεστιάδας στην προτομή του Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως και Νέας Ορεστιάδας Πολύκαρπου Βαρβάκη. Επιπλέον ιστορήθηκε η εικόνα των Αγίων από τον αγιογράφο Ιωάννη Σαρσάκη, η οποία φυλάσσεται στον Ιερό Ναό των Αγίων Θεοδώρων Νέας Ορεστιάδας, και συντάχθηκε η ιερή ακολουθία τους από τον Μέγα υμνογράφο του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας Δρ. Χαράλαμπο Μ. Μπούσια (Αστεριάδης 2009). Παρακάτω παρουσιάζονται εν συντομία με ημερολογιακή σειρά, αρχής γενομένης από την 1η Σεπτεμβρίου (απαρχή του εκκλησιαστικού έτους), τα συναξάρια των 450 και πλέον εν Αδριανουπόλει διαλαμψάντων Αγίων.

Σεπτέμβριος

Άγιος Αμμούν ὁ Διδάσκαλος καὶ Διάκονος καὶ αἱ σὺν αὐτῷ Τεσσαράκοντα μαθήτριαι, παρθένοι καὶ ἀσκήτριαι, καταγόμεναι ἐξ Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης μαρτυρήσασαι (†303 ἢ 305).

Ο Αμμούν ἢ Αμμών ἦταν διάκονος στην Αδριανούπολη της Θράκης και διδάσκαλος 40 παρθένων ασκητριών, των: Λαυρεντία ἡ οσία διάκονος, Κελσίνα, Θεόκλεια, Θεοκτίστη, Δωροθέα, Ευτυχιανή, Λαμπροτάτη, Αρισταινέτη, Φιλαδέλφη, Μαρία, Βερονίκη, Ευθυμία, Ευφημία, Θεοδώρα, Θεοδότη, Τετσία, Ακυλίνα, Θεοδούλη, Απλοδώρα, Λαμπαδία, Προκοπία, Παύλα, Ιουλιάννα, Αμπλιανή, Περσίς, Πολυνίκη, Μαύρα, Γρηγορία, Κυρία, Βάσσα, Καλλινίκη, Βαρβάρα, Κυριανή, Αγαθονίκη, Ιούστα, Ειρήνη, Ματρώννα, Τιμοθέα, Τατιανή, Άννα. Ἐξήσαν ἐπὶ των χρόνων του Ρωμαίου Αυτοκράτορα (Αυγούστου της Ανατολῆς) Λικίνιου (307-324 μ.Χ.) που εξαπέλυσε ἀνηλεῆ διωγμὸ κατὰ των χριστιανῶν. Ο ηγεμὸν της Ἡράκλειας Βάβδος μετέβηκε στη Βερόη (σημερινή Στάρα Ζαγορά της Βουλγαρίας) και συνέλαβε τον Αμμούν και τις ἀσκήτριες μαθήτριές του. Αμέσως τους προέτρεψε να προσκυνήσουν και να θυσιάσουν στα εἰδῶλα. Αυτοὶ ἀρνήθηκαν, με παρρησία ομολόγησαν την πίστη τους στον Χριστό και με προσευχὴ συνέτριψαν τα εἰδῶλα. Ο Αμμούν με θεία δύναμη ἀρπάξε και κρέμασε στον αέρα τον ιερέα των εἰδώλων για πολλές ὥρες.

Ο Βάβδος εξοργισμένος διέταξε να κρεμάσουν τον Αμμούν, να του γδάρουν το σώμα, να κάψουν τις πληγές του με λαμπάδες και να του φορέσουν πυρακτωμένη περικεφαλαία. Με την επέμβαση και τη χάρη του Θεοῦ, ὁ Άγιος ἐξήλθε σώος και ἀβλαβής ἀπὸ τα φρικτὰ βασανιστήρια και μαζί με τις μαθήτριές του οδηγήθηκαν στην Ἡράκλεια της Θράκης ἐνώπιον του τύραννου βασιλέα Λικίνιου. Καθ' ὁδόν ἐμφανίσθηκε ὁ Κύριος και τους ἐνεθάρρυνε για το ἐπερχόμενο τελικό μαρτύριο. Φθάνοντας στην πόλη προσκύνησαν τα τίμια λείψανα της Αγίας και ἀθλοφόρου μάρτυρος Γλυκερίας, ἡ οποία ἐμφανίσθηκε το βράδυ στον ὕπνο τους και τους προέτρεψε στην οδὸ του μαρτυρίου. Στην Ἡράκλεια τους ἐρίζαν βορά στα θηρία. Οι μάρτυρες με υψωμένα χέρια διαρκῶς προσεύχονταν στον Κύριο, και ὦ! του θαύματος, τα θηρία ἠμέρεψαν και δεν τους ἀγγίζαν. Οργισμένος ὁ ηγεμόνας διέταξε τις πρώτες δέκα ἀσκήτριες να κάψουν στην πυρά, τις ἐπόμενες οκτὼ μαζί με τον διδάσκαλό τους Αμμούν να ἀποκεφαλίσουν, τις ἐπόμενες δέκα να θανατώσουν με ξίφος στο στόμα και την καρδιά και τις υπόλοιπες να κατασφάζουν με μαχαίρι ἢ να θανατώσουν με πυρακτωμένα σίδηρα στο στόμα. Με αυτοὺς τους μαρτυρικούς τρόπους παρέδωσαν τις ἀγιες ψυχές τους στον Θεό και ἔλαβαν το στεφάνι του μαρτυρίου. Ἐπ' ὀνόματι των Αγίων ἔχει ἀναγερθεῖ ἱερός ναός στα νέα κοιμητήρια της Νέας Ορεστιάδας. Η μνήμη τους τιμάται την 1η Σεπτεμβρίου (Νικόδημου Ἀγιορείτη 1868).

Αειθάλας και Αμμούν, οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει Ἄγιοι

Οι Ἄγιοι Αειθάλας και Αμμούν κατὰγονταν ἀπὸ την Αδριανούπολη της Θράκης. Ὅταν κάποτε κατηγορήθηκαν ὡς Χριστιανοὶ στον ηγεμόνα της Αδριανούπολης Βάβδο, αὐτός διέταξε να τους φέρουν μπροστὰ του και ρώτησε το ὄνομα και το ἐπάγγελμα. Οι Ἄγιοι, χωρίς δισταγμὸ, ἀπάντησαν Χριστιανοί. Ο Βάβδος εὐθεὶς τους πρόσταξε να θυσιάσουν στα εἰδῶλα και να ἀρνηθῶν τον Χριστό. Ἐπειδὴ οι Ἄγιοι δεν υπάκουσαν, τους βασάνισαν σκληρὰ με μαστίγια ἀπὸ νεύρα βοδιῶν μέχρι που παρέδωσαν τις ψυχές τους στον Κύριο. Η μνήμη τους τιμάται στις 2 Σεπτεμβρίου (Νικόδημου Ἀγιορείτη 1868). Στην πραγματικότητα οι Ἄγιοι Αειθάλας και Αμμούν μαρτύρησαν μετὰ των Αγίων Τεσσαράκοντα παρθενομαρτύρων. Για ἀγνωστους λόγους σε μερικά συναξάρια ἡ εορτὴ των μαρτύρων Αειθάλα και Αμμούν μετατέθηκε στις 2 Σεπτεμβρίου. Στα περισσότερα συναξάρια το ὄνομα του Αμμούν συνδέθηκε κυρίως με τις Αγίες Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες ὡς διδάσκαλος αὐτῶν ἐνῶ το ὄνομα του Αειθάλα κατὰχωρήθηκε στο συναξάρι της 2ας Σεπτεμβρίου.

Άγιος Εὐστάθιος Μεγαλομάρτυς, Πολιοῦχος Ἀδριανουπόλεως, καὶ ἡ συνοδεία του, Θεοπίστη ἢ σύζυγός του, Ἀγάπιος καὶ Θεόπιστος τὰ παιδιὰ του (†117).

Ο Άγιος Εὐστάθιος υπῆρξε Στρατηλάτης του Ρωμαϊκού Στρατοῦ κατὰ το ἔτος 100 μ.Χ. με το ρωμαϊκὸ ὄνομα Πλακίδας. Νυμφεύθηκε την Τατιανή και ἀπέκτησαν δύο τέκνα. Ἦταν φημισμένος για τη στρατιωτικὴ ἀρετὴ του και ἐλεήμων προς τους πτωχοὺς. Για την ἐνάρετη ζωὴ και την ἀγαθὴ προαίρεση του ἔλαβε κλίση ἀπὸ τον ἴδιο τον Θεό στην ἀληθινή πίστη. Μια μέρα καθὼς κυνηγοῦσε ἓνα ἐλάφι εἶδε ἀνάμεσα στα κέρατά του να φέρει υπέρλαμπρο σταυρὸ και ἀκουσε μια φωνὴ να του λέει: «Πλακίδα, τι με διώκεις; Εγὼ εἰμὶ ὁ Χριστός». Συγκλονισμένος ἀπὸ το γεγονός πίστεψε στον Χριστό και μαζί με την οικογένεια του βαπτίστηκαν Χριστιανοί. Ἐλαβε το ὄνομα Εὐστάθιος, ἡ γυναίκα του το ὄνομα Θεο-

πίστη και τα τέκνα τους Αγάπιος και Θεόπιστος. Σύντομα ο Ρωμαίος Αυτοκράτορας Τραϊανός (98-117 μ.Χ.) πληροφορήθηκε εξοργισμένος την μεταστροφή του αξιωματικού του στον χριστιανισμό. Αφού του αφαιρέσε τον ανώτερο στρατιωτικό βαθμό και τα υπάρχοντά του, τον εξόρισε οικογενειακώς σε τόπο μακρινό. Στη διαδρομή ο πλοίαρχος απομάκρυνε τον Ευστάθιο από την οικογένειά του, γεγονός που τον λύπησε πολύ.

Όταν μετά από καιρό ο αυτοκράτορας Τραϊανός περιήλθε σε στρατιωτική δυσχέρεια, θυμήθηκε τις ανδραγαθίες του ικανού αξιωματικού Ευστάθιου. Αμέσως τον επανέφερε στην στρατιωτική υπηρεσία και ο Ευστάθιος με τις στρατηγικές ικανότητες του, την αξιοσύνη και τη γενναιότητα του συνέβαλε σημαντικά στην επίτευξη της πολυπόθητης νίκης. Στην επιστροφή, κατ' οικονομία Θεού, βρήκε την οικογένειά του. Όμως, ο διάδοχος του αυτοκράτορα Τραϊανού, Αδριανός (117-138 μ.Χ.), αφού πρόσφερε πλούτη και τιμές στον Ευστάθιο για τις στρατιωτικές του ικανότητες στο πεδίο των μαχών, απαίτησε από αυτόν να θυσιάσει στους ειδωλολατρικούς θεούς ως ένδειξη ευχαριστία για τις επιτελούμενες νίκες και να αρνηθεί την πίστη του στον Χριστό. Ο Ευστάθιος δεν δέχτηκε με αποτέλεσμα αυτός και η οικογένειά του να βασανιστούν φρικτά και να ριχτούν μέσα σε χάλκινο πυρακτωμένο βόδι λαμβάνοντας με τη θυσία τους τον στέφανο του μαρτυρίου. Τα σώματά τους παρέμειναν άθικτα από την φωτιά προς έκπληξη των ειδωλολατρών και σε ενίσχυση της πίστης των χριστιανών. Οι χριστιανοί αφού πήραν τα άγια σώματα, τα ενταφίασαν με τιμές. Η μνήμη των Αγίων τιμάται στις 20 Σεπτεμβρίου (Νικόδημου Αγιορείτη 1868).

Από πολλών ετών ο Άγιος Ευστάθιος τιμόταν ως πολιούχος της Αδριανούπολης και σύμφωνα με την λαϊκή παράδοση ο τάφος του βρισκόταν σε υπόγεια κρύπτη ενός μουσουλμανικού τεμένους. Κατά την επέτειο της εορτής του Αγίου ο ιμάμης επέτρεπε στους πιστούς χριστιανούς να επισκέπτονται τον τάφο για να ανάβουν κεριά και να προσκυνούν τα άγια λείψανα (Αστεριάδης 2009).

Οκτώβριος

Άγιος Φίλιππος Α΄, Επίσκοπος Αδριανουπόλεως και οι σύν αὐτῷ ἱερεῖς Εὐσέβιος Σεῦηρος και Ἑρμάς. Διάδοχος τοῦ Ἐπισκόπου Λουκίου (†361).

Υπήρξε ο τρίτος κατά σειρά Επίσκοπος Αδριανουπόλεως. Μαρτύρησε κατά τους διωγμούς του Αυτοκράτορα Ιουλιανού του Αποστάτη μαζί με τους ιερείς Ευσέβιο, Σεῦηρο και Ερμά. Αφού φυλακίστηκαν και μαστιγώθηκαν ανελέητα, ρίχτηκαν στην πυρά. Ψηφιδωτή τοιχογραφία με τη μορφή και το όνομα του Αγίου διασώζεται στον τρούλο της Αγίου Γεωργίου (Ροτόντα) Θεσσαλονίκης. Η μνήμη του εορτάζεται κάθε χρόνο στις 22 Οκτωβρίου (Κονιδάρης 1936).

Άγιος Αθανάσιος Α΄, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καταγόμενος ἐξ Αδριανουπόλεως (†1311).

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Άγιος Αθανάσιος Α΄ γεννήθηκε στην Αδριανούπολη της Θράκης¹ μεταξύ των ετών 1230-1235 από ευσεβείς γονείς, τον Γεώργιο και την Ευφροσύνη, και έλαβε το όνομα Αλέξι-ος. Ήταν άνθρωπος μεγάλης ευλάβειας, εγκράτειας και σωφροσύνης. Ορφάνεψε νωρίς από πατέρα και σε ηλικία δώδεκα ετών εκάρη μοναχός στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης με το όνομα Ακάκιος. Μετά από ένα έτος μετέβηκε στο Άγιο Όρος όπου γνώρισε τη νηπτική παράδοση της ορθόδοξης εκκλησίας και τον κοινοβιακό μοναχισμό. Ασκήτησε δίπλα στον Όσιο Νικηφόρο τον Ησυχαστή (†1295-1300) και τα επόμενα τρία χρόνια κοινοβίασε στην Ιερά Μονή Εσφιγμένου όπου διατέλεσε τραπεζάρης της. Επισκέφθηκε τους Αγίους Τόπους, μοναστήρια στην έρημο του Ιορδάνη ποταμού και στα όρη Λάτρο της Μηλίτου και Αγίου Αυξεντίου της Χαλκηδόνας. Κατέληξε στη Μονή του Οσίου Λαζάρου στο όρος Γαλήσιο της Εφέσου όπου παρέμεινε δεκαοκτώ έτη μελετώντας την πατερική γραμματεία. Στο όγδοο έτος της παραμονής του έγινε μεγαλόσχημος μοναχός, έλαβε το όνομα Αθανάσιος και παρά τη θέληση του χειροτονήθηκε πρεσβύτερος και διακόνησε ως τυπικάρης.

Το 1278 επέστρεψε στο Άγιο Όρος όπου ασκήτευσε κατά μόνας, πιθανότατα σε λόφο της περιοχής Μονής Ιβήρων. Σύντομα, λόγω των αναταραχών που είχε προκαλέσει η λατινόφρονη στάση και πολιτική του Αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου (1259-1282) και του Πατριάρχη Ιωάννη ΙΑ΄ Βέκκου (1275-1283) υπέρ της Ένωσης των Εκκλησιών, επέστρεψε στη Μονή του Οσίου Λαζάρου στο Γαλήσιο όρος. Στη συνέχεια μετέβηκε στην περιοχή του όρους Γάνου στη Θράκη όπου οργάνωσε τον μοναχικό βίο και ίδρυσε δύο μοναστήρια, ένα ανδρικό και ένα γυναικείο. Στο ποιμνίό του δίδασκε την ορθόδοξη πίστη αποκρούοντας τις κακοδοξίες του Παπισμού. Για την ανθενωτική στάση του τιμωρήθηκε από τον Αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ λαμβάνοντας από την Εκκλησία επάξια τον τίτλο του Ομολογητή. Την

περίοδο αυτοκρατορίας του Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου (1282-1328) και πριν το 1285 εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Στην περιοχή Ξηρολόφου ίδρυσε μονή με δύο ανεξάρτητα τμήματα, ανδρών και γυναικών. Παρέμεινε εκεί μέχρι την κοίμησή του (εκτός των περιόδων της Πατριαρχίας του).

Σύντομα η φήμη του έφθασε στα παλάτια της Κωνσταντινούπολης και όταν χήρεψε ο Πατριαρχικός Θρόνος, ο ευσεβής Αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος απέστειλε εκπροσώπους του μαζί με αρχιερείς για να ανακοινώσουν στον Γέροντα Αθανάσιο την απόφαση του να χειροτονηθεί Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Αρχικά ο Άγιος αρνήθηκε, όμως οι συνθήκες της εποχής και οι παρακλήσεις του Αυτοκράτορα συντέλεσαν στην άνοδο του στον Πατριαρχικό Θρόνο δύο φορές, την πρώτη από 14 Οκτωβρίου 1289 έως 16 Οκτωβρίου 1293 και την δεύτερη από 23 Ιουνίου 1303 έως τον Σεπτέμβριο του 1309.²

Υπήρξε δίκαιος, ασκητικός, λογιώτατος, πρόδρομος του ησυχαστικού κινήματος και ηγετική φυσιογνωμία του αγώνα κατά της Ένωσης των Εκκλησιών. Συνέβαλλε στην αποκατάσταση του οικουμενικού κύρους του πατριαρχικού θεσμού και στην αναστήλωση της Ορθοδοξίας. Κατά την ποιμαντική του διαδρομή που χαρακτηρίζεται από επιεικούς αυστηρότητα, τόνιζε διαρκώς την ανάγκη της μετάνοιας και του ενάρετου βίου και φρόντιζε για την εκκλησιαστική τάξη και ακρίβεια. Έφερε εις πέρας μεγάλη εκκλησιαστική μεταρρύθμιση και εισηγήθηκε στον Ανδρόνικο Β΄ λύσεις για την εσωτερική ανασυγκρότηση της Αυτοκρατορίας που συνέβαλαν στη διατήρηση της οικουμενικότητας της Ορθοδοξίας. Επί των ημερών του εδραιώθηκε η διάκριση «βασιλείας» και «ιεροσύνης» με ενισχυμένη θεσμικά τη θέση της δεύτερης. Επίσης, εξέδωσε εγκύκλιο περί της «Κυριακής Αργίας» καθορίζοντας τη διάρκειά της. Τον Οκτώβριο του 1304 με τη βοήθεια Συνόδου είκοσι ενός αρχιερέων εξέδωσε τη «Νεαρά» που επέβαλε αυστηρά μέτρα στους Επισκόπους για να παραμείνουν κοντά στο ποίμνιο τους και όχι στην Κωνσταντινούπολη, όπως συνήθιζαν μέχρι τότε, με απώτερο σκοπό τη διόρθωση των ηθών, τη στήριξη του υπόδουλου Ελληνικού Γένους έναντι των Τούρκων, την ενίσχυση των Ρώσων έναντι των Μογγόλων και Πολωνών, και γενικά των ορθόδοξων χριστιανών έναντι των Λατίνων, Εβραίων και Αρμενίων. Το υψηλό πνευματικό του ανάστημα, η ανθηνωτική του στάση και η επιμονή του στην αυστηρή τήρηση των βιβλικών και πατερικών εντολών ενόχλησε πολλούς μοναχούς, κληρικούς και αρχιερείς της εποχής εκείνης που επιδόθηκαν στην κατασκοπάντηση του, αφενός μεν ως εικονομάχο και ότι επιβουλεύεται την εξουσία του Αυτοκράτορα αφετέρου δε ότι «δυναστικώς άρχει» και «επί χρήμασι ποιών χειροτονίας», εξωθώντας τον δύο φορές σε παραίτηση από τον Πατριαρχικό θρόνο.

Εκτός από τα εκκλησιαστικά του καθήκοντα ενδιαφέρθηκε για την επιβίωση του λαού. Υπερασπιζόταν τους αδικημένους και μεριμνούσε για τους αναξιοπαθούντες, τις χήρες και τα ορφανά. Διοργάνωσε συσσίτια για τους πτωχούς, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της Β΄ Πατριαρχίας του όταν ενέσκηψε λιμός στην Πόλη. Ο λαός τον αγαπούσε για την απλότητα και αγιότητα του βίου του.

Ο Άγιος Αθανάσιος μέσω της ασκητικής, ενάρετης ζωής του και της αδιάλειπτης προσευχής έφθασε σε υψηλά πνευματικά μέτρα και αξιώθηκε θείων θεωριών και αποκαλύψεων. Κοιμήθηκε ειρηνικά στις 28 Οκτωβρίου στην ιερά μονή της περιοχής Ξηρολόφου σε ηλικία 100 ετών.³ Τρία χρόνια μετά από την κοίμησή του το ευωδιάζον σκήνωμα του βρέθηκε άφθαρτο και μεταφέρθηκε στον ιερό ναό του Σωτήρος Χριστού κοντά στη μονή της μετάνοιας του, στα Γανόχωρα της επαρχίας Ηράκλειας όπου τιμόταν ως πολιούχος. Το 1455, μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους, το λείψανο μεταφέρθηκε στην Βενετία από τον έμπορο Domenico Zotarello θεωρώντας λανθασμένα ότι επρόκειτο για το σκήνωμα του Μεγάλου Αθανασίου-Αρχιεπισκόπου Αλεξανδρείας. Στις 29 Σεπτεμβρίου 1705 η κάρα του Αγίου καταστράφηκε από πυρκαγιά στον ναό του San Girolano στη Βενετία όπου είχε δωρηθεί και αντικαταστάθηκε από επιχρυσωμένη κεφαλή. Το 1807 το άγιο λείψανο μεταφέρθηκε στο ναό της Μονής του Αγίου Ζαχαρία στη Βενετία όπου φυλάσσεται μέχρι σήμερα. Τμήματα του τιμίου λειψάνου υπάρχουν στις Ιερές Μονές Παντοκράτορος και Εσφιγμένου του Αγίου Όρους και στον Ιερό Ναό Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης στην Ανδρούσα του νομού Μεσσηνίας όπου τιμάται ως πολιούχος. Αξιώθηκε από τον Θεό να επιτελεί θαύματα εν ζωή αλλά και μετά θάνατον. Η μνήμη του τιμάται στις 28 Οκτωβρίου (Παντοκρατορινός 1940, Καλομοιράκης 1990).

Άγιος Τιμόθεος, όσιομάρτυς εκ Κεσσάνης, μαρτυρήσας εν Άδριανουπόλει (†1820).

Καταγόταν από τα Παράορα Κεσσάνης της Ανατολικής Θράκης και το κοσμικό του όνομα ήταν Τριαντάφυλλος. Παντρεύτηκε και απέκτησε δύο κόρες. Κάποτε, η σύζυγός του απήχθη από μουσουλμάνο, κλείστηκε σε χαρέμι και εξαναγκάστηκε να εξισλαμιστεί. Για να τη σώσει, σε συνεννόηση με την ίδια ασπάσθηκε εικονικά τον μωαμεθανισμό και με την άδεια του Οθωμανού δικαστή την παντρεύτηκε

και έζησαν φαινομενικά ως Μωαμεθανοί. Μετά από λίγους μήνες πήγε κρυφά στις Κυδωνιές της Σμύρνης και τακτοποίησε τη γυναίκα του σε γυναικείο μοναστήρι. Ο ίδιος μετέβηκε και εγκαταβίωσε στην Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους όπου εκάρη μοναχός με το όνομα Τιμόθεος.

Μετά από επτά χρόνια μετέβηκε στην Ιερά Μονή Εσφιγμένου και έγινε μεγαλόσημος. Εκεί άκουσε για το μαρτύριο του νεομάρτυρα Αγαθάγγελου του Εσφιγμενίτη και μέσα του άναψε ο πόθος του μαρτυρίου για του Χριστού την πίστη. Ελεγχόμενος από τη συνείδηση του για την απόφαση του να ασπαστεί, έστω και εικονικά, τον ισλαμισμό και με την ευχή του ηγουμένου Ευθυμίου πήγε στην Κεσσάνη και προσπάθησε να επαναφέρει στην ορθοδοξία αρνητές του Χριστού. Οι Τούρκοι τον συνέλαβαν και τον οδήγησαν στη φυλακή της Αδριανούπολης. Με φρικτά και ανηλεή βασανιστήρια προσπάθησαν να τον επαναφέρουν στον μωαμεθανισμό, αλλά ο Άγιος παρέμεινε σταθερός στην πίστη του ομολογώντας τον Εσταυρωμένο Χριστό ως τον μόνο αληθινό Θεό. Τελειώθηκε με αποκεφαλισμό την 29η Οκτωβρίου 1820 (ή 1819 με βάση το εκκλησιαστικό έτος). Η μνήμη του τιμάται στις 29 Οκτωβρίου (Δουκάκης 1897, Ευαγγελίδης 1931).

Νοέμβριος

Άγιος Ίάκωβος ο Νέος και οι μαθηταί αὐτοῦ Ἰάκωβος ὁ Διάκονος καὶ Διονύσιος ὁ Μοναχός, μαρτυρήσαντες ἐν Διδυμοτείχῳ καὶ ἐν Ἀδριανούπολει (†1520).

Ο Οσιομάρτυρας Ιάκωβος γεννήθηκε στην περιοχή της Καστοριάς. Γονεὶς τους ἦταν ο Μαρτίνος και η Παρασκευή. Σε μικρή ηλικία ἔμεινε ορφανός ἀπὸ πατέρα και εργάστηκε ως ποιμένας. Φθονούμενος ἀπὸ τον ἀδελφὸ του κατέφυγε στην Κωνσταντινούπολη ὅπου εργάστηκε ως πωλητὴς προβάτων και ἀπέκτησε πλούτη. Μια ἡμέρα ἔτυχε να ἀκούσει ἀπὸ ἕνα Ἀγαρηνὸ ἄρχοντα να μαρτυρεῖ τη θεραπεία της δαιμονισμένης γυναίκας του ἀπὸ τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νήφωνα τον Β' (†1508) και να θαυμάζει την πίστη των Χριστιανῶν. Παρακινήθει ἀπὸ το γεγονός, προσέτρεξε στον ἅγιο Πατριάρχη και ἐξομολογήθηκε. Ενθουσιασμένος ἀπὸ τον ἐνάρετο βίο, τη σοφὴ και αγιασμένη προσωπικότητα του ιεράρχη ἀποφάσισε να ἀκολουθήσει τη μοναχικὴ ζωὴ. Μοίρασε την περιουσία του στους φτωχούς και πήγε στο Ἅγιο Ὄρος ὅπου μόνασε στην Ιερά Μονή Δοχειαρίου. Μετά την παρέλευση τριῶν ἐτῶν κοινοβίασε για ἕξι ἔτη στη Σκήτη του Τιμίου Προδρόμου της Ιεράς Μονῆς Ἰβήρων. Χάρη στην υπακοή, στην ταπεινότητα, στην ασκητικὴ ζωὴ και τις προσευχὲς του ἔγινε μάρτυρας θεῶν θεωριῶν και ἀποκαλύψεων. Ἐλαβε ἀπὸ τον Θεὸ το διορατικὸ και προορατικὸ χάρισμα και ἔκανε πολλὰ θαύματα. Επισιζτώντας περισσότερη ἡσυχία πήγε στα ἐνδότερα του Ἁγίου Ὄρους μαζί με ἕξι ὑποτακτικούς του.

Το 1518, κατόπιν θεῖας ἀποκάλυψης, ἐξήλθε ἀπὸ το Ἅγιο Ὄρος προκειμένου να στηρίξει πνευματικὰ τους ὑπόδουλους Ἕλληνες που κινδύνευαν να ἐξισλαμισθοῦν. Επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη, το κάστρο της Πέτρας στον Ὀλυμπο, την Πιερία και τα Μετέωρα ὅπου κήρυξε το θεῖο λόγο και διόρθωσε τη ζωὴ των μοναχῶν και των πιστῶν χριστιανῶν. Κατέληξε στο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου στα Δερβέκιστα Αιτωλίας. Ἐξαιτίας της ἐνάρετης φήμης και των θαυμάτων που ποιοῦσε, πολλοὶ κάτοικοι των γύρω περιοχῶν συνέρεαν στη μονὴ για να ἄρουν την εὐλογία του ἁγίου γέροντα. Ἀπὸ φθόνο ο Μητροπολίτης Ἄρτας Ἀκάκιος συκοφάντησε τον Ἅγιο στους Τούρκους ὅτι συγκεντρώνει και ἐξεγείρει τους χριστιανούς κατὰ της Οθωμανικῆς ἐξουσίας. Ἀμέσως συνελήφθηκε και φυλακίστηκε στα Τρικάλα μαζί με δύο ἀπὸ τους μαθητὲς του, τον διάκονο Ἰάκωβο και τον μοναχὸ Διονύσιο. Ἀπὸ ἐκεῖ μεταφέρθηκαν στην Ἀδριανούπολη και ἔπειτα στο Διδυμότειχο ὅπου την περίοδο ἐκείνη παρεπιδημοῦσε ο Σουλτάνος Σελίμ Α'. Ἀφού ἀρνήθηκαν τις κατηγορίες μπροστὰ στο Σουλτάνο, δάρθηκαν ἀνηλεῶς με μαστίγια ἀπὸ νεύρα βοδιῶν και φυλακίστηκαν. Την ἐπόμενη ἡμέρα ἔστριψαν με σφικτῆρες τις κεφαλές τους και ἀκολούθως οδηγήθηκαν σιδηροδέσμιοι στην Ἀδριανούπολη. Εκεί ομολόγησαν ξανά τον Χριστὸ ως τον μόνο αληθινὸ Θεὸ και τον Μωάμεθ ως ψευδοπροφήτη και φίλο του διαβόλου.

Ἐξοργισμένος ο Σουλτάνος πρόσταξε να γδάρουν τις σάρκες τους με σιδερένια νύχια, να ρίξουν στα σώματα ἀλάτι και ξύδι και να κάψουν τις πληγές με λαμπάδες. Παρόλα τα φρικτὰ βασανιστήρια που υπέστησαν ἐπὶ δεκαεπτὰ ἡμέρες οἱ Ἅγιοι παρέμειναν ἀκλόνητοι στην πίστη τους στον Χριστὸ. Τελικὰ ἀπαγγονίστηκαν την 1η Νοεμβρίου 1520, ο δε Γέροντας Ἰάκωβος νεκρός οἱ δε μαθητὲς του ἐπὶ του ικριώματος, παραδίδοντας τις ἅγιες ψυχές τους στον Κύριο. Ευσεβεῖς Χριστιανοὶ ἀγόρασαν τα μαρτυρικά σώματα και τα ἐνταφίασαν στο Ἀρβανιτοχώρι, κοντὰ στην Ἀδριανούπολη. Κάθε Κυριακὴ και τις εορτὲς ἕνα οὐράνιο φως σκέπαζε τους τάφους και ἦταν ορατὸ ἀπὸ ὅλους τους κατοίκους. Ὄταν ἕνας ιερέας ονόματι Νικόλαος με τη βοήθεια των κατοίκων ἀνοίξε τους τάφους των μαρτύρων ἀρρητη εὐωδία ἀπλώθηκε στην περιοχή.

Το 1522 τα άγια λείψανα μεταφέρθηκαν στην Ιερά Μονή Σίμωνος Πέτρας Αγίου Όρους, όπου κατέφυγαν οι μαθητές του Οσιομάρτυρα Ιακώβου με τον ηγούμενο Θεωνά (μετέπειτα Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης και άγιο της εκκλησίας μας) καταδιωκόμενοι από τον Μητροπολίτη Άρτας Ακάκιο. Σύντομα η συνοδεία αναχώρησε από το Άγιο Όρος και εγκαταστάθηκε στην Ιερά Μονή Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας στα Βασιλικά Θεσσαλονίκης παίρνοντας μαζί της τα λείψανά των Οσιομαρτύρων. Πολλά θαύματα μαρτυρούνται από πιστούς χριστιανούς μετά τον θάνατο του Αγίου Ιακώβου. Απόμνημα των ιερών λειψάνων φυλάσσεται στον Ιερό Μητροπολιτικό Ναό Αγίου Αθανασίου στο Διδυμότειχο. Η μνήμη τους τιμάται κάθε χρόνο την 1η Νοεμβρίου (Νικόδημου Αγιορείτη 1868).

Άγιος Ιωάννης ο Βατάτζης ο Βασιλεύς και Έλεήμων. Γεννηθείς έν Διδυμοτείχω (†1254).

Ο Άγιος Βασιλέας Ιωάννης ο Γ΄ Δούκας Βατάτζης γεννήθηκε το 1193 στο Διδυμότειχο με καταγωγή από την Αδριανούπολη της Θράκης. Ήταν γόνος επιφανούς και πλούσιας οικογένειας του Βυζαντίου. Πατέρας του ήταν ο Βασίλειος Βατάτζης, Δούκας του θέματος των Θρακησιών και Δομέστικος της Ανατολής, και μητέρα του η Αγγελίνα, απόγονος του αυτοκράτορα Αλέξιου Α΄ Κομνηνού (1081-1118). Όταν απεβίωσαν οι γονείς του διέμεινε την περιουσία στους φτωχούς και σε ιερούς ναούς.

Το 1206, μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως από τους Φράγκους σταυροφόρους, μετέβηκε στο Νυμφαίο της Βιθυνίας όπου έδρευε ο Αυτοκράτορας της Νίκαιας Θεόδωρος Α΄ Λάσκαρης (1205-1221) ως νόμιμος διάδοχος του Αυτοκράτορα της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Φιλοξενήθηκε από τον αδελφό του πατέρα του που ήταν ιερέας και δια μέσω αυτού γνώρισε τον βασιλέα και έγινε φίλος του. Ήταν ταπεινός, πράος, άκακος, γαλήνιος και ελεήμων. Ο βασιλέας εκτίμησε τις αρετές του νέου, τον τίμησε με το ανώτερο αυτοκρατορικό αξίωμα του Πρωτοβεστιάριου και του έδωσε ως σύζυγο την θυγατέρα του Ειρήνη.

Το 1222, μετά το θάνατο του Βασιλέα και πεθερού του Θεόδωρου Α΄ Λάσκαρη, ανέβηκε στον αυτοκρατορικό θρόνο της Νίκαιας. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του ίδρυσε σχολή φιλοσοφίας στη Νίκαια, οικοδόμησε βιβλιοθήκες, πτωχοκομεία, νοσοκομεία, γηροκομεία, ιερούς ναούς και μοναστήρια. Πραγματοποίησε απογραφή και αναδιανομή της γης υπέρ των φτωχών υπηκόων, έδωσε βάση στην εγχώρια παραγωγή, βελτίωσε την γεωργοκτηνοτροφία και αναδιοργάνωσε τη βιοτεχνία. Χάρη στις στρατηγικές ικανότητες του κατόρθωσε να αναδιοργανώσει τις βυζαντινές δυνάμεις κατά τα πρότυπα της παλαιάς αυτοκρατορίας. Με σημαντικές στρατιωτικές νίκες και διπλωματικές ενέργειες κατάφερε να ανακτήσει το μεγαλύτερο μέρος των απολεσθέντων εδαφών που κατείχαν οι Έλληνες των Δεσποτάτων, οι Λατίνοι, οι Πέρσες, οι Βούλγαροι, οι Σκύθες και ουσιαστικά δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1261 από τον Αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο (1261-1282).

Ως βασιλέας ήταν ευσεβής, δίκαιος, προστάτης των φτωχών και αδικημένων. Από τις πολλές ελεημοσύνες που έπραττε έλαβε το προσωνύμιο «Ελεήμων». Για θρησκευτικούς και διπλωματικούς λόγους, εργάστηκε με ζήλο για την ένωση της Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας και ενθάρρυνε το διάλογο μεταξύ των δύο εκκλησιών, με την προϋπόθεση ότι οι Δυτικοί θα αφαιρέσουν από το Σύμβολο της Πίστεως την αίρεση του Filioque. Επί της βασιλείας του βαπτίστηκε το γένος των Ιουδαίων.

Κοιμήθηκε ειρηνικά στις 4 Νοεμβρίου 1254 σε ηλικία 62 ετών στο Νυμφαίο της Βιθυνίας και το σώμα του ενταφιάστηκε στη Μονή του Σωτήρος Χριστού, την επονομαζόμενη Σωσάνδρων, που ο ίδιος είχε ιδρύσει. Μετά την παρέλευση επτά ετών, δια θαυμαστής αποκάλυψης ο Άγιος ζήτησε να μετακομισθεί το λείψανό του στη Μαγνησία της Μικράς Ασίας. Κατά την ανακομιδή εξήλθε άρρητη ευωδία από το σκήνωμα το οποίο παρέμεινε άφθαρτο, σαφές δείγμα αγιότητας. Έκτοτε η χάρις του αγίου λείψανου πολλά θαύματα ποίησε, ασθένειες γιάτρευε και δαιμονικά πάθη θεράπευσε. Μετά την απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης το 1261 από τους Φράγκους το άφθαρτο λείψανο μεταφέρθηκε στην Βασιλεύουσα. Η δικαιοσύνη και η αγάπη προς τους υπηκόους του, το φιλανθρωπικό και εκκλησιαστικό του έργο και η τέλεση θαυμάτων μετά την κοίμηση του συνέβαλαν ώστε να ανακηρυχτεί από τον λαό ως Άγιος της Εκκλησίας μας. Η μνήμη του τιμάται στις 4 Νοεμβρίου (Νικόδημου Αγιορείτη 1868, Σαρσάκης 2007).

Σύμφωνα με μαρτυρία του μακαριστού αγίου Γέροντα Εφραίμ, Ηγούμενου της Ιεράς Μονής Αγίου Αντωνίου στην Αριζόνα και Προηγούμενου της Ιεράς Μονής Φιλοθέου Αγίου Όρους (†2019), ο Άγιος Ιωάννης Δούκας Βατάτζης είναι ο Μαρμαρωμένος Βασιλιάς που αναφέρει ο λαϊκός θρύλος ότι θα αναστηθεί και θα απελευθερώσει την Βασιλεύουσα. Το 2010 με πρωτοβουλία του Σεβασμιώτατου Μητροπολίτη Διδυμοτείχου, Ορεστιάδος & Σουφλίου Δαμασκηνού Καρπαθάκη ανεγέρθηκε ξύλινος ιερός ναός αφιερωμένος στον Άγιο Ιωάννη Βατάτζη και καθιερώθηκαν εορταστικές εκδηλώσεις με την επωνυμία «Βατάτζεια».

Δεκέμβριος

Αθανάσιος, Αντώνιος και Νικόλαος, ὄσιοι καὶ κτήτορες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου Ἁγίου Ὁρους οἱ ἐξ Ἀδριανουπόλεως καταγόμενοι.

Σύμφωνα με την ορθόδοξη χριστιανική παράδοση, κτήτορες της Ιερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπεδίου Ἁγίου Ὁρους είναι οι ευγενεῖς ἄρχοντες της Ἀδριανούπολης και κατά σάρκα ἀδελφοί Αθανάσιος, Νικόλαος και Αντώνιος. Στα μέσα του 10ου αἰώνα οι τρεῖς Θράκες ἐλκυόμενοι ἀπὸ τὴ φήμη του Ὁσίου Αθανασίου του Αθωνίτη προσήλθαν στο ὄρος του Ἄθωνα και ζήτησαν να μονάσουν κοντά του ἐκφράζοντας παράλληλα τὴν ἐπιθυμία τους να χτίσουν μοναστήρι. Για τὴν πραγματοποίηση του σκοποῦ τους πρόσφεραν 9.000 χρυσὰ νομίσματα. Ὁ Ὁσιος τους υπέδειξε να ἀναλάβουν τὴν ἀνακαίνιση τῆς ληλατηθείσας ἀπὸ τους Σαρακηνοὺς πειρατὲς το 862 Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπεδίου και να μονάσουν σε αὐτή, ὅπως και ἔγινε. Με τὸ πέρασμα τῶν χρόνων ὁ μοναχὸς Νικόλαος ἔγινε ἡγούμενος τῆς μονῆς. Το 1012 τον διαδέχθηκε ὁ Αθανάσιος και το 1048 ὁ Αντώνιος. Ἡ πνευματικὴ φήμη τους ἐξαπλώθηκε γρήγορα στον κόσμον και προσέλκυσε πολλοὺς νέους μοναχοὺς στο μοναστήρι με ἀποτέλεσμα ἡ μονὴ να ἀποκτήσει πλοῦτον και δόξαν. Πρῶτος κοιμήθηκε ὁ Νικόλαος, δεῦτερος ὁ Αθανάσιος και τελευταῖος ὁ Αντώνιος. Ἐνταφιάστηκαν στον ἴδιον τάφον. Ἡ διαμόρφωση του τάφου σε λειψανοθήκη και ἡ ἀπεικόνιση στο ἐπάνω μέρος του τοῖχου το 1312 τῆς δεομένης Παναγίας τῆς Βλαχερνίτισσας δηλώνουν ὅτι οἱ τρεῖς κτήτορες τιμήθηκαν ἀπὸ νωρὶς ὡς Ὁσιοι. Ἡ μνήμη τους τιμάται στις 17 Δεκεμβρίου και τὴν Πέμπτη τῆς Πεντηκοστῆς (Κομνηνὸς 1864).

Ἅγιοι Σόσσειος καὶ Θεόκλητος, μαρτυρήσαντες ἐν Ἀδριανουπόλει (†305).

Ἄγνωστοι στον Συναξαριστὴ του Ἁγίου Νικόδημου. Αναφέρονται στον Παρισινὸ Κώδικα 1621 (13ος αἰώνας) με λίγα βιογραφικὰ στοιχεῖα. Συνελήφθησαν ἀπὸ τον ἡγεμόνα τῆς Ἀδριανούπολης Βαῦδο ἐπὶ αυτοκρατορίας του δῶκτη των χριστιανῶν Μαξιμιανού (286-305). Ἐπειδὴ δεν δέχτηκαν να θυσιάσουν στα εἰδῶλα και να ἀρνηθῶν τον Χριστό, υπέστησαν φρικτὰ και ἀνελέητα βασανιστήρια. Στο τέλος ἀποκεφαλίστηκαν λαμβάνοντας τα ἀφθαρτα στεφάνια του μαρτυρίου. Ἡ μνήμη τους τιμάται στις 24 Δεκεμβρίου (Ἀστεριάδης 2009).

Ἰανουάριος

Ἅγιος Ἰωάννης ὁ νεομάρτυρς και ἱερεὺς ὁ ἐξ Ἀγρᾶφων. Ἀθλήσας ἐν Ἀδριανουπόλει (†1460).

Ἀνήκει στη χορεία των πρῶτων νεομαρτύρων ἱερομονάχων τῆς Ἐκκλησίας και του ἔθνους μας μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τους Τούρκους (1453). Ἐλάχιστα στοιχεῖα εἶναι γνωστὰ για το ἐπώνυμον και τον βίον του. Μοναδικὸ ἐγγραφο τεκμήριο για το μαρτύριον και τα θαύματά του σώζεται σε κώδικα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Βησσαρίωνος Δουσίκου (Πύλη Τρικάλων). Καταγόταν ἀπὸ τον οἰκισμὸν Κλιματάκι του Μάραθου Ἀγρᾶφων και ἀπὸ τὴ μονὴ τῆς μετανοίας του βρέθηκε να υπηρετεῖ στην Ἀδριανούπολη τις θρησκευτικὰς ἀνάγκες των Ἑλλήνων τῆς περιοχῆς. Λειτουργοῦσε καθημερινὰ και προέτρεπε τους πιστοὺς να ἐκκλησιάζονται κάθε Κυριακὴ και μεγάλη εορτὴ. Ὑπῆρξε ἐνάρετος, ἀφιλοχρήματος και δραστήριος κληρικὸς. Ὡς πραγματικὸς ποιμένας, με τις λιγοστὲς δυνάμεις του προσπαθοῦσε να ἀνακουφίσει πνευματικὰ και υλικὰ τον πόνον των ἀνθρώπων. Με τις ομιλίες του ἔδινε δύναμη, κουράγιο και θάρρος στους ὑπόδουλους Ἕλληνες και ἀναπτέρωνε τὸ ἠθικὸν και τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τους. Φιλοξενοῦσε στην οἰκίαν του φτωχοὺς, ὀρφανὰ και ξένους που ἐβρισκαν ζεστὸ φαγητὸν και τόπον να ξεκουραστοῦν. Ἰδρυσε κρυφὸν σχολεῖον στο ὁποῖον δίδασκε στα σκλαβωμένα ἐλληνόπουλα ἐλληνικὴ γραφή, ἀνάγνωσιν, θρησκευτικὰ και ἱστορία. Γι' αὐτὴ τὴ δραστηριότητα κινδύνεψε πολλές φορές να συλληφθεῖ ἀπὸ τους Τούρκους.

Ὁ ἐνάρετος βίος και ἡ φήμη του ἔγιναν αἰτία να τον σέβονται ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀδριανούπολης ἀνεξαρτήτως φυλῆς και θρησκευάματος. Αὐτὸ προκάλεσε τὴ μὴνιν των φανατικῶν Τούρκων που συκοφάντησαν τον ἅγιον ἱερομόναχον και ἄλλους δεκαεξὶ ἱερεῖς στον Πασά τῆς Ἀδριανούπολης, ὅτι προσπαθοῦσαν να βαπτίσουν χριστιανὸν ὀρθόδοξον ἕνα τουρκόπουλον. Ὁ Πασάς ἔδωσε ἀμέσως ἐντολή να συλληφθοῦν και να φυλακιστοῦν οἱ ἱερεῖς. Μετὰ ἀπὸ λίγες ἡμέρες διέταξε να τους φέρουν μπροστὰ του και ζήτησε να ἐπιλέξουν ἢ να ἀρνηθῶν τὴν πίστη τους και να τους χαρίσει τὴ ζωὴν και πλοῦσιαν δῶρον ἢ τον θάνατον. Ὅλοι οἱ ἱερεῖς ἀπάντησαν με θάρρος στον ἡγεμόνα: «Και αν μας ἔδινες χίλιες ζωές, με κανένα τρόπο δεν θα μπορούσες να μας καταφέρεις να ἀρνηθοῦμε τον Χριστό. Προτιμοῦμε να λάβουμε πρόσκαιρον θάνατον και να ζήσουμε αἰώνια μετὰ του γλυκύτατου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ὁ Πασάς θυμω-

μένος διέταξε τους γενίτσαρους να τους βασανίσουν και να τους θανατώσουν κόβοντας με το ξίφος τα κεφάλια τους στις 7 Ιανουαρίου 1460.

Όταν οι συγγενείς αιτήθηκαν να λάβουν τα ιερά λείψανα, οι Τούρκοι στρατιώτες ζήτησαν μεγάλο χρηματικό ποσό με αποτέλεσμα να αρκεστούν στην αγία κέρα, την οποία μετέφεραν στην Ιερά Μονή Βησσαρίωνος Δουσίκου στην Πύλη Τρικάλων όπου φυλάσσεται μέχρι σήμερα. Κάποιο βράδυ, οι πατέρες της Μονής παρατήρησαν έντρομοι ένα παράξενο και έντονο φως στο κοιμητήριο, διαφορετικό από το ανθρώπινο. Αμέσως άρχισαν να προσεύχονται και να παρακαλούν τον Θεό να τους φανερώσει ποιά από τις αγίες κάρες εξέπεμπε το θείο φως. Ξεκίνησαν σταδιακά να βγάζουν τις κάρες από το οστεοφυλάκιο και όταν ήρθε η σειρά να βγάλουν την κέρα του Ιωάννη είδαν ένα ουράνιο φως να την σκεπάζει. Την πήραν με ευλαβικές υμνωδίες και την τοποθέτησαν στην Αγία Τράπεζα στο Καθολικό της Ιεράς Μονής και αργότερα σε αργυρή θήκη. Με αυτό τον τρόπο φανερώθηκε από τον Θεό στους ανθρώπους η αγιότητα του Ιωάννη. Στον κώδικα της Ιεράς Μονής Δουσίκου αναγράφονται μαρτυρίες πιστών για επιτελούμενα θαύματα του Αγίου. Η μνήμη του εορτάζεται κάθε χρόνο στις 7 Ιανουαρίου (Μηλίτσης 1998).

Άγιοι Μανουήλ, Επίσκοπος Αδριανουπόλεως, Γεώργιος Επίσκοπος Δελβερτοῦ, Λέων Επίσκοπος Νικαίας, Πέτρος Επίσκοπος (ἀγνώστου ἑδρας), Λέων ὁ στρατηγός, Ἰωάννης ὁ στρατηγός, Γαβριήλ, Σιώνιος καὶ Πάροδος ὁ Πρεσβύτερος καὶ ἕτεροι 377, θανατωθέντες ἐν Αἰδριανουπόλει ὑπὸ Μουρτάγων, βουλγάρου ἡγεμόνος (†813).

Οι παραπάνω Άγιοι κατάγονταν από διαφορετικούς τόπους αλλά κατοικούσαν στην Αδριανούπολη. Το 813, όταν βασίλευε στην Ελληνορωμαϊκή Αυτοκρατορία ο Λέων Αρμένιος ο εικονομάχος, οι Βούλγαροι υπό την ηγεμονία του Κρούμμου κατέλαβαν την Αδριανούπολη και θανάτωσαν πολλούς χριστιανούς. Την ίδια θηριώδη συμπεριφορά ακολούθησε ο διάδοχος του Δούκουμος και στη συνέχεια ο Δίτζεγγος, ο οποίος αφού συνέλαβε τον Επίσκοπο Αδριανουπόλεως Μανουήλ, τον έσκισε στη μέση, του έκοψε τα χέρια και τον έριξε ως τροφή στα θηρία. Ο δε διάδοχος του, Μουρτάγων, το 814 ή στις αρχές του 815 θανάτωσε με μαρτυρικό τρόπο δια ξίφους ή λιθοβολισμού όσους Χριστιανούς δεν αρνήθηκαν τον Χριστό: τους Επισκόπους Δελβέρτου Γεώργιο, Νικαίας Λέων, (αγνώστου έδρας) Πέτρο, τους στρατηγούς Λέοντα και Ιωάννη, τους πρεσβύτερους Γαβριήλ, Σιώνιο καὶ Πάροδο και άλλους 377 Χριστιανούς. Η μνήμη τους εορτάζεται κάθε χρόνο στις 22 Ιανουαρίου (Νικόδημου Αγιορείτη 1868).

Φεβρουάριος

Άγιος Λούκιος, Επίσκοπος Αδριανουπόλεως, μαρτυρήσας ἐν ἔτει 348 ἢ 356 κατὰ το Ρωμαϊκὸν Μαρτυρολόγιον.

Υπήρξε χρονολογικά δεύτερος Επίσκοπος Αδριανούπολης (340-356) ή κατά τον Μητροπολίτη Αμασειας Άνθιμο Αλεξούδη τρίτος κατά σειρά Επίσκοπος (347-351) και αγωνίστηκε εναντίον της αίρεσης του Αρειανισμού, όπως ο προκάτοχός του Ευτρόπιος (328-332). Ήταν πρόμαχος της ορθοδοξίας, φίλος του Μεγάλου Αθανασίου και οπαδός των θεολογικών θέσεων του. Γι' αυτούς τους λόγους διώχθηκε από τους Ευσεβιανούς, απομακρύνθηκε βίαια από το θρόνο του και μετέβηκε στη Ρώμη. Επί του φιλορθόδοξου αυτοκράτορα της δυτικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας Κώνσταντου Α' (337-350) και μετά τη Σύνοδο της Σαρδικής (343) ο Λούκιος δικαιώθηκε και επέστρεψε στη Μητρόπολή του. Μετά το θάνατο του Κώνσταντος συνελήφθηκε από τον Αυτοκράτορα της Ανατολής Κωνσταντίο Β' (337-361), ένθερμο οπαδό της αίρεσης του Αρειανισμού, και σιδηροδέσμιος οδηγήθηκε στη φυλακή όπου μαρτύρησε το 356. Η μνήμη του εορτάζεται κάθε χρόνο στις 11 Φεβρουαρίου.

Άγιος Μιχαήλ ὁ Μαυροειδής, Νεομάρτυς, ὁ ἐν Αἰδριανουπόλει μαρτυρήσας (†1490).

Ο Μιχαήλ Μαυροειδής⁴ γεννήθηκε στην Αδριανούπολη από εύπορους και ευσεβείς γονείς. Ο πατέρας του καταγόταν από την Αδριανούπολη και η μητέρα του από ένδοξη οικογένεια της Πελοποννήσου. Κατά τα παιδικά χρόνια διδάχθηκε τα «ιερά γράμματα», την αγάπη, την ευσέβεια, το ήθος και την αρετή. Νυμφεύθηκε φιλόθεη γυναίκα και απέκτησαν ενάρετα τέκνα. Η σύζυγός του απεβίωσε νωρίς και ο Μιχαήλ επωμίστηκε την ανατροφή και επιμέλεια των τέκνων φροντίζοντας για τη μόρφωση και αποκατάσταση τους. Κατείχε εξέχουσα κοινωνική θέση στην γενέτειρα του ως πρόκριτος και εκμισθωτής των τελωνειακών δασμών των αγαθών που διέρχονταν από την πόλη. Ήταν γνωστός για την καλοσύνη, την δικαιοσύνη, τη φιλόθεη και ενάρετη ζωή του. Οι φτωχοί και αδικημένοι συμπολίτες του προσέτρεχαν σε αυτόν και ζητούσαν τη βοήθειά και μεσολάβηση του προς τους κρατούντες για διάφορα ζητήματα.

Βοηθούσε όσους κινδύνευαν από τον Τούρκο κατακτητή να χάσουν την χριστιανική τους πίστη και όταν αυτό ήταν ανέφικτο, τους ενθάρρυνε προς την οδό του μαρτυρίου.

Μία μέρα ένας πλανόδιος έμπορος από της Φέρες έφθασε στην Αδριανούπολη με σκοπό να πουλήσει τηνπραμάτεια του. Κατά τη συναλλαγή με ένα Αγαρηνό αγοραστή συκοφαντήθηκε ότι εξύβρισε το Ισλάμ και οδηγήθηκε βίαια από το εξαγριωμένο πλήθος στον ιεροδικαστή. Στη διαδρομή προσπάθησαν αρχικά με κολακείες και υποσχέσεις και μετέπειτα με απειλές να τον εξαναγκάσουν να αρνηθεί τον Χριστό και να ασπασθεί το Ισλάμ. Ο Μιχαήλ πληροφορούμενος το γεγονός έσπευσε στον δικαστή και προσπάθησε με το κύρος του να σώσει τον Χριστιανό από τις συκοφαντίες. Ο δικαστής που γνώριζε την εντιμότητα του Μιχαήλ έδειξε θετική διάθεση προς το αίτημα του. Όμως, οι κατήγοροι που φθονούσαν τα πλούτη και τη θέση του Μιχαήλ συκοφάντησαν τον Άγιο ότι υποσχέθηκε να εξισλαμιστεί και δεν το έπραξε και απείλησαν να καταγγείλουν τον δικαστή στον Σουλτάνο για την ευνοϊκή στάση του. Φοβούμενος ο δικαστής διέταξε την φυλάκιση τους. Το εξαγριωμένο πλήθος αφού επιτέθηκε και βιαιοπράγησε εναντίον του Μιχαήλ τον οδήγησε στη φυλακή. Πολλοί γνωστοί και φίλοι επισκέφθηκαν τον Μιχαήλ στο δεσμοτήριο, άλλοι για να τον ενθαρρύνουν προς το μαρτύριο και άλλοι με δόλιο τρόπο να κάμψουν την πίστη του στον Χριστό. Ένας από αυτούς πρότεινε να συγκατανεύσει επιφανειακά στην πρόταση του δικαστή και να γίνει κρυπτοχριστιανός για να σώσει τη ζωή του, τα παιδιά του και τα πλούτη του. Ο Μιχαήλ απέκρουσε με βδελυγμία την πρόταση και παρέμεινε ακλόνητος στην ομολογία της πίστεως του δοξολογώντας συνεχώς τον Θεό.

Μετά από αρκετές ημέρες ο δικαστής τον οδήγησε μπροστά στο συγκεντρωμένο όχλο των Αγαρηνών και υποσχόμενος πλούτη, τιμές και δόξα του ζήτησε να απαρνηθεί τον Χριστό. Ο Μιχαήλ απέκρουσε κάθε προσπάθεια εξισλαμισμού και με παρρησία ομολόγησε για άλλη μια φορά την πίστη του στον Ένα και Τριαδικό αληθινό Θεό. Οδηγήθηκε ξανά στη φυλακή και ο δικαστής απέστειλε επιστολή στον Σουλτάνο περιγράφοντας διεξοδικά τα συμβάντα, ότι οι κολακείες και απειλές στάθηκαν αδύνατο να μεταβάλλουν την πίστη του υπόδικου υπηκόου. Ο Σουλτάνος με έγγραφη απόφασή του διέταξε, σε περίπτωση που ο Μαυροειδής δεν απαρνηθεί τον χριστιανισμό και δεν ασπασθεί τον ισλαμισμό, να αποκεφαλιστεί με ξίφος και να κατασχεθεί η περιουσία του. Η απόφαση όχι μόνο δεν κλόνησε την πίστη του Μιχαήλ στον Χριστό αλλά την ενδυνάμωσε ακόμη περισσότερο. Ο δικαστής και οι δήμιοι προσπάθησαν για τελευταία φορά να τον πείσουν να αλλαξοπιστήσει. Αφού δεν τα κατάφεραν, τον έσυραν στον τόπο του μαρτυρίου όπου τον αποκεφάλισαν με ξίφος ενώ ο Άγιος προσευχόταν. Ο οθωμανικός όχλος για να κορέσει ακόμη περισσότερο τη μανία του, παρέλαβε το σκήνωμα και το παρέδωσε στην πυρά. Αμέσως μετά το μαρτύριο του, στα τέλη του 15ου αιώνα καθιερώθηκε στη γενέτειρά του ως τοπικός άγιος και πολιούχος της πόλης. Κάθε χρόνο και μέχρι στις αρχές του 20ου αιώνα οι Αδριανουπολίτες γιόρταζαν με κάθε επισημότητα και μεγαλοπρέπεια τη μνήμη του συντοπίτη τους νεομάρτυρα Αγίου. Στις μέρες μας, τμήμα του ιερού λειψάνου φυλάσσεται στον Μητροπολιτικό Ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου Κομοτηνής ενώ η μόνη γνωστή αγιογραφημένη εικόνα του Αγίου φυλάσσεται στον ιερό ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου Ταύρου.

Ο βίος και το μαρτύριο του Αγίου διασώθηκαν από τον Μέγα Ρήτορα και Λογοθέτη της Μεγάλης Εκκλησίας Μανουήλ Κορίνθιο και τον λόγιο Ιωάννη Μόσχο τον Λακεδαιμόνιο. Η ακριβής χρονολογία του μαρτυρίου δεν διασώζεται. Ο Δημήτριος Σοφιανός (1984) λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι ο Ιωάννης Μόσχος έγραψε την ακολουθία και το συναξάρι του Αγίου αμέσως ή λίγο μετά το μαρτύριο του και ο μαθητής του Ιουστίνος Δεκάδιος πρόσθεσε δύο τροπάρια περί το 1490, προσδιορίζει το θάνατό του γύρω στα 1490 επί Σουλτάνου Βαγιαζήτ Β΄(1481-1512) με επικρατέστερο το έτος 1493. Η μνήμη του τιμάται στις 17 Φεβρουαρίου.

Στα περισσότερα συναξάρια ο Άγιος Μιχαήλ Μαυροειδής της Αδριανούπολης συγγέεται με τον Άγιο Μιχαήλ Μαυρουδή των Αγράφων (†1544, 21η Μαρτίου). Η νεωτέρα έρευνα θεωρεί ότι δεν πρόκειται περί του αυτού προσώπου, αλλά περί δύο ξεχωριστών Αγίων. Ο βίος και το μαρτύριο του Αγίου Μιχαήλ Μαυροειδή έγιναν γνωστά στο χριστεπώνυμο πλήρωμα της Εκκλησίας χάρη στις δημοσιεύσεις του Μητροπολίτη πρ. Λεοντοπόλεως Σοφρώνιου Ευστρατιάδη και του Καθηγητή Δημητρίου Σοφιανού. Το 2007 η Μητρόπολη Διδυμοτείχου, Ορεστιάδας & Σουφλίου εξέδωσε το βιβλίο των αρχιμανδρίτη π. Βαρθολομαίου Αστεριάδη και ιεροψάλτη Αργυρίου Παραλικίδη με τίτλο «Ρόδον εκ Θράκης ηδύπνοον» επαναφέροντας από τη λήθη τον νεομάρτυρα Αδριανουπολίτη Άγιο που για πάρα πολλά χρόνια αγνοούνταν ακόμη και από τους συμπατριώτες του. Ταυτόχρονα, καθιέρωσε την τέλεση θείας λειτουργίας την ημέρα της εορτής του.

Άγιοι Μάξιμος, Θεόδοτος, Ησύχιος και Ασκληπιόδοτη. Έκ Μαρκιανουπόλεως τῆς Θράκης καταγόμενοι καὶ ἐν Ἀδριανουπόλει μαρτυρήσαντες ἐπὶ Μαξιμιανῶ (286-305 μ.Χ.).

Οι Άγιοι Μάξιμος, Θεόδοτος, Ησύχιος και Ασκληπιόδοτη ἔζησαν στη Θράκη κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, την εποχή των μεγάλων διωγμών ἐπὶ Αυτοκράτορα Μαξιμιανού. Κήρυτταν με παρρησία το Ευαγγέλιο και ομολογούσαν τον Εσταυρωμένο Χριστό ως τον μόνον αληθινό Θεό. Συνελήφθησαν ἀπὸ τους ειδωλολάτρες και βασανίστηκαν για να αρνηθούν τον Χριστό και να προσκυνήσουν τα εἰδωλα. Τους κρέμασαν πάνω σε ξύλα και τους ἔγδαραν με σιδερένια νύχια. Στη συνέχεια τους ἔριζαν στα άγρια θηρία, αλλά φυλάχθηκαν ἀπὸ τη Θεία Χάρη και ἐξήλθαν αβλαβεῖς ἀπὸ το μαρτύριο. Ἐπειτα τους ἔσυραν σε δύσβατους τόπους και τους λιθοβόλησαν. Παρόλα τα μαρτύρια που υπέστησαν, οι Άγιοι παρέμειναν ακλόνητοι στην πίστη τους στον Χριστό. Αφού οι δήμιοι δεν πέτυχαν το σκοπό τους, στο τέλος τους αποκεφάλισαν. Οι Άγιοι δοξολογώντας τον Θεό παρέδωσαν τις μακάριες ψυχές τους στον Κύριο και ἔλαβαν τον στέφανο του μαρτυρίου. Η μνήμη τους τιμάται την 19η Φεβρουαρίου (Νικόδημου Αγιορείτη 1868).

Μάρτιος

Άγιος Λουκάς ὁσιομάρτυς, ὁ ἐξ Ἀδριανουπόλεως, μαρτυρήσας ἐν Λέσβῳ (†1802).

Γεννήθηκε στην Αδριανούπολη στη συνοικία του Αγίου Νικολάου. Γονεῖς του ἦταν ο Αθανάσιος και η Δομνίτσα. Σε ηλικία ἕξι χρονῶν ἔμεινε ορφανός ἀπὸ πατέρα. Η φτώχεια ἀνάγκασε τη μητέρα του να τον παραδώσει σε ἕνα ἔμπορο ἀπὸ τη Ζαγορά Πηλίου που δραστηριοποιούνταν επαγγελματικά στην Κωνσταντινούπολη για να τον αναθρέψει και να τον ἔχει στη δούλεψή του. Σε ηλικία 13 ετών ο Λουκάς φιλονίκησε και χτύπησε ἕνα τουρκόπουλο. Οι παρευρισκόμενοι Τούρκοι ὄρμησαν με θυμὸ ἐναντίον του και αὐτός για να ἀποφύγει την τιμωρία, φοβούμενος δήλωσε ὅτι ἐπιθυμεί να τουρκέψει. Αμέσως τον οδήγησαν σε ἕνα πλούσιο Τούρκο που πέτυχε τον ἐξισλαμισμὸ του και τον κράτησε κοντά του. Ο Λουκάς ἐλεγχόμενος ἀπὸ τη συνείδηση του για την ἐσφαλμένη ἀπόφαση του, ζήτησε τη βοήθεια του πρώην αφεντικού του ἀπὸ τη Ζαγορά που προσπάθησε να τον ἀπελευθερώσει με την ἐπέμβαση της Ρωσικής Πρεσβείας. Ἐπειδὴ ο Τούρκος ἀρνήθηκε να τον ἀφήσει ἐλεύθερο, οι Ρώσοι συμβούλευσαν τον Λουκά να δραπετεύσει. Ἐπιβιβάστηκε κρυφά σε πλοῖο με προορισμὸ τη Σμύρνη και ἀπὸ ἐκεῖ στη Θήρα. Με τη συμβουλή ἐνός πνευματικῶν ἱερέα μετέβηκε στο Ἅγιο Ὄρος, ἀρχικά στην ἱερά μονή Μεγίστης Λαύρας, στη συνέχεια στην ἱερά μονή Ἰβήρων, ἔπειτα στη ἱερά μονή Σταυρονικήτα ὅπου ἐκάρη μοναχός και ἀργότερα σε ἄλλες μονές.

Στο Ἅγιο Ὄρος καταλήφθηκε ἀπὸ τον πόθο του μαρτυρίου. Αφού προετοιμάστηκε με νηστείες, γονυκλισίες, προσευχές και ἔγινε μεγαλόσχημος μοναχός, με τη συμπαράσταση και τις ευχές του γέροντα παπά-Βησσαρίων και του πνευματικῶν του πατρός Ἀνανία μετέβηκε σε ηλικία δεκαπέντε ετών στη Μυτιλήνη που την εποχή ἐκείνη βρισκόταν σε μεγάλη ἀναταραχή. Οκτώ μέλη μιας τουρκικῆς οικογένειας εἶχαν ἀσπασθεῖ τον χριστιανισμό και δραπέτευσαν για να ἀποφύγουν τον θάνατο. Ἐκεῖ πληροφορήθηκε για τον Άγιο Νεομάρτυρα Θεόδωρο που μαρτύρησε στην Μυτιλήνη για του Χριστοῦ την πίστη και ο βίος του ομοίαζε με τον δικὸν του ἐπιθυμώντας να ἀκολουθήσει το παράδειγμά του. Παρουσιάστηκε στο δικαστήριο ὅπου ἀνακρίνονταν ως υπεύθυνοι για τον προσηλυτισμὸ της τουρκικῆς οικογένειας στον χριστιανισμό ο Μητροπολίτης και οι δημογέροντες της Μυτιλήνης, και ἀφού ἔλαβε την εὐλογία του Ἐπισκόπου ομολόγησε με θάρρος την πίστη στον Χριστό. Αμέσως συνελήφθηκε και οδήγήθηκε στη φυλακή. Μάταια οι Τούρκοι προσπάθησαν με υποσχέσεις και φοβέρες να τον πείσουν να σαλαβατίσει. Αφού δάρθηκε ἀλύπητα και βασανίστηκε φρικτά, ἀπαγχονίστηκε στις 23 Μαρτίου 1802⁵ λαμβάνοντας ἀπὸ τον Κύριο το στεφάνι του νεομάρτυρα. Το ἅγιο λείψανο παρέμεινε ἐπὶ τρεις ἡμέρες στην ἀγχόνη για τον ἐκφοβισμό των υπολοίπων Χριστιανῶν και ἐξέπεμπε ἀρρητη εὐωδία. Στη συνέχεια, δεμένο με πέτρα ογδόντα οκάδων ρίχτηκε στα βάρη της θάλασσας. Ωστόσο, κατὰ θαυμαστὸ τρόπο ἐξήλθε στην ἐπιφάνεια της θάλασσας. Το πήραν οι χριστιανοί και το ἔθαψαν νύκτα σε κρυφὸ μέρος. Μετά την μαρτυρικὴ κοίμησή του, πολλά θαύματα ομολογούνται ἀπὸ πιστοῦς χριστιανούς. Η μνήμη του τιμάται στις 23 Μαρτίου. (Δουκάκης 1897, Ευαγγελίδης 1931).

Άγιος Γεώργιος ὁ ἐκ Σόφιας, ἐν Ἀδριανουπόλει μαρτυρήσας (†1437).

Ο Άγιος Γεώργιος καταγόταν ἀπὸ τη Σόφια της Βουλγαρίας και υπηρετούσε στον οθωμανικό στρατό. Στην ηλικία των 30 ετών με την ιδιότητα του στρατιωτικῶν βρέθηκε στην Αδριανούπολη και ἐπισκέφθηκε ἕνα Τούρκο τοξοπιό για να ἐπισκευάσει το τόξο του. Ὄταν κάποια στιγμή ο Τούρκος ἀναίτια

βλαστήμησε τον Χριστό, ο Γεώργιος αντέδρασε ομολογώντας τον Ιησού Χριστό ως τον μόνο αληθινό Θεό και τον Μωάμεθ ως ψευδοπροφήτη. Μόλις το άκουσαν οι παριστάμενοι Τούρκοι όρμησαν με μίσος εναντίον του. Αφού τον χτύπησαν και τύλιξαν στο λαιμό του τη χορδή του τόξου, του έδεσαν τα χέρια και τον οδήγησαν ενώπιον του ηγεμόνα της περιοχής. Στη διαδρομή τον έφτυναν και τον χλεύαζαν, αλλά ο Άγιος ψιθύριζε: «Μακάριοι οι άμωμοι εν οδώ, οι πορευόμενοι εν νόμω Κυρίου». Όταν έφτασαν στον προορισμό τους, ο Γεώργιος χωρίς να δειλιάσει αρνήθηκε τις τιμές και τα δώρα που του πρότειναν για να αλλαξοπιστήσει και ομολόγησε με θάρρος την πίστη του στον Χριστό. Ο ηγεμόνας διέταξε να τεντώσουν το σώμα του, να τον χτυπήσουν ανηλεώς και στη συνέχεια να τον οδηγήσουν στη φυλακή. Οι ιεροδιδάσκαλοι του Ισλάμ παραπονέθηκαν στον ηγεμόνα για την «ανεκτική» του στάση απέναντι στον υβριστή του Μωάμεθ και ζήτησαν να τιμωρηθεί με την ποινή του θανάτου. Ο ηγεμόνας υπέκυψε στην απαίτηση του όχλου και παρέδωσε τον Άγιο για να τον κάψουν στην πυρά.

Την Μεγάλη Τρίτη 26 Μαρτίου 1437 οι Οθωμανοί τον έβαλαν δεμένο σε ένα μεγάλο καλάθι και αφού τον έπληξαν με μαχαίρι στο μέρος της καρδιάς τον έριξαν στη φωτιά. Για να αυξήσουν τον πόνο του μάρτυρα, τον τρυπούσαν με ακόντια και έριχναν ρετσίνα για να δυναμώσουν τις φλόγες. Ο Άγιος συνεχώς προσευχόταν λέγοντας: «Διά Σε πάσχω, Κύριε, επειδή δεν Σε αρνούμαι. Αξιώσέ με της ουρανίου Βασιλείας σου» και στο τέλος παρέδωσε την εξαγνισμένη ψυχή του στον λατρευτό του Κύριο. Στο σημείο που μαρτύρησε ο Άγιος εμφανιζόταν για πολλές ημέρες μια στήλη υπέρλαμπρου φωτός. Περί του μαρτυρίου του Νεομάρτυρα Γεωργίου διασώζεται σχετικό χειρόγραφο στον Άγιο Μάρκο της Βενετίας. Η μνήμη του τιμάται κάθε χρόνο στις 23 Μαρτίου (Ευαγγελίδης 1931).

Απρίλιος

Άγιος Δήμος, Νεομάρτυς, ό εκ Μακρᾶς Γεφύρας Αν. Θράκης, έν Σμύρνη μαρτυρήσας (†1763).

Το όνομα του ήταν Δήμος Ρουμελιώτης και καταγόταν από την Μακρά Γέφυρα της επαρχίας Αδριανουπόλεως. Εργαζόταν ως αλιέας υπό συνθήκες εκμετάλλευσης σε τούρκικο ιχθυοτροφείο (διβάρι) στη Σμύρνη και παρά τις προσφερόμενες υπηρεσίες στο αφεντικό έμενε πάντα χρεωμένος. Όταν αγόρασε το διβάρι άλλος Τούρκος, ο Δήμος έκρινε ασύμφορη τη συνεργασία και αρνήθηκε να συνεχίσει. Το αφεντικό του για να τον εκδικηθεί μαζί με άλλους ψευδομάρτυρες τον συκοφάντησαν στον ιεροδικαστή ότι υποσχέθηκε να ασπαστεί των Μωαμεθανισμό χωρίς να το πράξει. Οδηγήθηκε μπροστά στον δικαστή και με παρρησία αρνήθηκε την κατηγορία και ομολόγησε τον Χριστό ως τον μόνον αληθινό Θεό. Δάρθηκε ανηλεώς με ραβδισμό και οδηγήθηκε στη φυλακή. Αρχικά με κολακείες και υποσχέσεις και στη συνέχεια με απειλές και φοβέρες προσπάθησαν να τον πείσουν να αρνηθεί την πίστη του και να ασπασθεί το Ισλάμ, χωρίς να τα καταφέρουν. Ακολούθησαν σκληρότερα μαρτύρια και αφού δεν μπόρεσαν να τον μεταπείσουν, τον αποκεφάλισαν στις 10 Απριλίου 1763 σε ηλικία 25 ετών. Το τίμιο λείψανό του αγοράστηκε από τους Χριστιανούς και ενταφιάστηκε στον περίβολο του ιερού ναού Αγίου Γεωργίου στην Σμύρνη. Κατά την ανακομιδή του αγίου λειψάνου άρρητη ευωδία σκέπασε την περιοχή. Από τις πρώτες ημέρες της εκδημίας του ο Θεός του έδωσε τη Χάρη να επιτελεί θαύματα σε ανθρώπους που επικαλούνταν τις πρεσβείες του. Η μνήμη του τιμάται την 10η Απριλίου (Δουκάκης 1897, Ευαγγελίδης 1931).

Άγιος Χριστόφορος ό Διονυσιάτης, όσιομάρτυς, μαρτυρήσας έν τή γενετείρα αὐτοῦ Ἀδριανουπόλει (†1818).

Ο Άγιος καταγόταν από την Αδριανούπολη της Ανατολικής Θράκης, από ευσεβείς γονείς. Το κοσμικό του όνομα ήταν Χριστόδουλος και το επάγγελμά του ράπτης. Σε ηλικία 19 ετών εξισλαμίστηκε μέσω ενός Αρμένιου εξωμότη. Συναισθάνθηκε, όμως, το σφάλμα του και μετανοημένος πήγε στην Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου στο Άγιο Όρος. Εκεί εξομολογήθηκε στον ηγούμενο το μεγάλο του αμάρτημα. Αυτός τον παρηγόρησε και του έδωσε τον ανάλογο πνευματικό κανόνα. Εντάχθηκε στην αδελφότητα και μετά από τέσσερα χρόνια τέλειας υπακοής, νηστείας, αγρυπνίας, γονυκλισιών και πολλών δακρύων εκάρη μοναχός με το όνομα Χριστόφορος και κοινώνησε των Αχράντων Μυστηρίων. Τη στιγμή εκείνη άναψε μέσα του ο πόθος του μαρτυρίου. Με την ευλογία του γέροντα του Στέφανου επέστρεψε στην Αδριανούπολη, παρουσιάστηκε στον Πασά, αποκίρυξε τον Μωαμεθανισμό και ομολόγησε με θάρρος την Χριστιανική πίστη του.

Ο Πασάς εξοργισμένος διέταξε να τον ξυλοκοπήσουν και να τον κλείσουν φυλακή. Εκεί τον βασάνισαν για οκτώ ημέρες με σκοπό να μεταστραφεί εκ νέου στον Μωαμεθανισμό. Ο Κριτής βλέποντας τη γενναιότητα και τη σταθερότητά της πίστης του Αγίου στον Χριστό αποφάσισε τον δια αποκεφαλισμού θάνατό του. Την Τρίτη Διακαινησίμου 16 Απριλίου 1818 αποκεφαλίστηκε ψάλλοντας το «Χριστός Ανέ-

στη». Το σώμα έμεινε στο τόπο του μαρτυρίου άταφο. Τις νύχτες ουράνιο, θείο φώς σκέπαζε το άγιο λείψανο. Μετά την παρέλευση τριών ημερών το σώμα ρίχτηκε στον ποταμό για να μην τύχει τιμών και ταφής. Κατόπιν θείας οικονομίας το άγιο λείψανο βρέθηκε από ψαράδες που το ενταφίασαν σε ασφαλές μέρος. Η μνήμη του τιμάται στις 16 Απριλίου κάθε έτους (Δουκάκης 1897).

Κύριλλος ό ΣΤ΄, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, έξ Αδριανουπόλεως, Έθνοϊερομάρτυς, άπαγχονισθείς έν έτει 1821. (Η μνήμη του έορτάζεται τήν Κυριακή τοῦ Αντίπασχα καί τήν επομένην Δευτέραν τοῦ Αντίπασχα).

Γενήθηκε το 1769 ή το 1775⁶ στην Αδριανούπολη και το κοσμικό του όνομα ήταν Κωνσταντίνος. Γονείς του ήταν ο Βασίλειος και η Μοσχονή Σερμπετζόγλου. Ο πατέρας του ήταν κατασκευαστής μελικράτων από την Καισάρεια και εγκαταστάθηκε στην Αδριανούπολη σε μια εποχή που ήκμαζε το εμπόριο. Στη γενέτειρά του έμαθε τα πρώτα γράμματα και φοίτησε στην Ελληνική Σχολή της Αδριανούπολης. Συνέχισε τις σπουδές του στη σχολή του Γεωργίου Κώου στο Λαυρεώτικο Μετόχι του Αγίου Στεφάνου στην Αδριανούπολη. Νεαρός ορφάνεψε από γονείς και ο Μητροπολίτης Αδριανουπόλεως Καλλίνικος (1780-1792), μετέπειτα Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1801-1806 & 1808-1809), διακρίνοντας την ευφυΐα, τη φιλομάθεια και τον πραιο χαρακτήρα του Κωνσταντίνου τον πήρε υπό την προστασία του. Το 1791 χειροτονήθηκε διάκονος και έλαβε το όνομα Κύριλλος. Διορίστηκε γραμματέας και αρχιδιάκονος αρχικά της Μητρόπολης Αδριανουπόλεως, μετέπειτα της Μητρόπολης Εφέσου και σύντομα Μέγας Αρχιδιάκονος του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Ως αρχιμανδρίτης, σε συνεργασία με τον Δημήτριο Μουρούζη, συνέβαλε στην ανασύσταση της νέας Μεγάλης του Γένους Σχολής στον Κουρούτσεσμε (Ξηροκρήνη) Κωνσταντινουπόλης. Το 1803 εκλέχθηκε Μητροπολίτης Ικονίου και στις 19 Δεκεμβρίου 1810, μετά από απαίτηση των Αδριανουπολιτών που «πάντα λίθον εκίνησαν», Μητροπολίτης Αδριανούπολης. Στις 4 Μαρτίου 1813, χωρίς να το επιδιώξει ο ίδιος, ανήλθε στον Οικουμενικό Θρόνο του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ως Κύριλλος ο ΣΤ΄ στη θέση του παραιτηθέντος Οικουμενικού Πατριάρχη Ιερεμία Δ΄.

Ως Πατριάρχης των ορθόδοξων χριστιανών και Εθνάρχης των υπόδουλων Ελλήνων εργάστηκε με ζήλο για την άνοδο της παιδείας του Γένους και τη στερέωση της χριστιανικής πίστης. Συνήιτξε να επισκέπτεται τακτικά τα ελληνικά σχολεία της Αδριανούπολης, του Ικονίου και της Κωνσταντινούπολης για να παρακολουθεί την πνευματική πρόοδο των ελληνοπαίδων. Το 1814 έπεισε τον προοδευτικό λόγιο, ιστορικό και φιλόσοφο Κωνσταντίνο Κούμα να αφήσει τη Σχολή της Σμύρνης και να αναλάβει την αναγέννηση της παρακμάζουσας Μεγάλης του Γένους Σχολής. Το 1815 ίδρυσε σχολή βυζαντινής μουσικής και ενέκρινε τη νέα μέθοδο γραφής της βυζαντινής μουσικής που ισχύει μέχρι σήμερα. Το 1818 ενίσχυσε οικονομικά την επανίδρυση της Ελληνικής Σχολής στην Τραπεζούντα. Το 1819 Ανασύστησε το καταργηθέν Τυπογραφείο του Πατριαρχείου και ασχολήθηκε με τη συγγραφή και έκδοση βιβλίων (έκδοση Ιερογραφική Αρμονία το 1802 στην Κωνσταντινούπολη, έκδοση χωρογραφικού πίνακα της σατραπείας του Ικονίου το 1812 στη Βιέννη και ιστορική περιγραφή αυτού το 1815 στην Κωνσταντινούπολη, ιερογραφική αρμονία, επιγραφή εν «Λογίω Ερμή» της Βιέννης το 1815, βουλγαρο-ελληνικό λεξικό, κ.ά.). Οι διασωθέντες από άμβωνος λόγοι του ανέρχονται σε 158, εκ των οποίων οι 50 στην τουρκική γλώσσα που απευθύνονταν σε τουρκόφωνους Έλληνες χριστιανούς. Επίσης, επέδειξε ιδιαίτερη μέριμνα για την ίδρυση και οργάνωση μοναστηριών.

Στις 13 Δεκεμβρίου 1818 με διαταγή του Σουλτάνου απομακρύνθηκε από τη θέση του «ως ανίκανος να διατηρήσει τους λαούς εις την υποταγήν» διαδεχθείς υπό του Γρηγορίου Ε΄. Αρχικά μετέβηκε στο Άγιο Όρος και στις 29 Ιανουαρίου 1819 αποσύρθηκε στην Αδριανούπολη όπου εφησύχασε μέχρι την έκρηξη της ελληνικής επανάστασης ασκούμενος στη χριστιανική αρετή, στα γράμματα και στο φιλάνθρωπικό έργο. Την περίοδο αυτή συνεργεία του ίδιου, η Ελληνική Σχολή προβιβάσθηκε σε Γυμνάσιο με πρώτο Διευθυντή τον Αδριανουπολίτη ιατροφιλόσοφο Στέφανο Καραθεοδωρή.

Παρά το γεγονός ότι δεν υπήρξε μνημένο μέλος της Φιλικής Εταιρείας (θεωρείται ωστόσο βέβαιο ότι ήταν γνώστης των ενεργειών της στην Αδριανούπολη), κατηγορήθηκε από την Οθωμανική Πύλη ως ενεχόμενος στις προπαρασκευαστικές ενέργειες της επανάστασης των Ελλήνων και επειδή αρνήθηκε να αποκηρύξει την ελληνική επανάσταση καταδικάσθηκε με φερμάνι του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ εις θάνατον δια απαγχονισμού μαζί με 29 (ή κατ΄ άλλη εκδοχή 31) προεστούς. Συνελήφθηκε την Δευτέρα του Θωμά 18 Απριλίου 1821 και αφού διαπομπεύθηκε και χλευάσθηκε από τον τουρκικό όγλο στους δρόμους της πόλης, απαγχονίσθηκε την ίδια ημέρα από τα σιδηρά κιγκλιδώματα του παράθυρου του Συνοδικού Μεγάλου της Μητρόπολης.⁷ Το σώμα του έμεινε κρεμασμένο για τρεις ημέρες και έπειτα ρίχτηκε στον ποταμό

Έβρο. Με διαταγή του Νομάρχη απαγορεύτηκε στους χριστιανούς επί ποινή θανάτου να περισυλλέξουν και ενταφιάσουν το πτώμα. Το άγιο λείψανο εκβράστηκε στο Κούλελι Μπουργκάς (Πύθιο), στο φράκτη ενός νερόμυλου, όπου το βρήκε και το έθαψε κρυφά στην οικία του με κίνδυνο της ζωής του ο μυλωθρός Χρήστος Αργυρίου, ο επονομαζόμενος αργότερα «Τσορμπατζής».

Μετά την παρέλευση περίπου δέκα ετών τα οστά του εθνομάρτυρα Πατριάρχη μεταφέρθηκαν στη Μητρόπολη Αδριανούπολης και φυλάχθηκαν σε χρυσή λάρνακα. Με την υπογραφή της Συνθήκης των Μουδανιών (28 Σεπτεμβρίου/11 Οκτωβρίου 1922) και την απώλεια της Αδριανούπολης τα άγια οστά μαζί με άλλα ιερά κειμήλια παραδόθηκαν στο Υπουργείο Παιδείας και εναποτέθηκαν στο υπόγειο κτιρίου δωρεάς Σίνα που αργότερα περιήλθε στην Ακαδημία Αθηνών. Στη συνέχεια μεταφέρθηκαν στο Βυζαντινό Μουσείο και έκτοτε η τύχη τους αγνοείται. Μικρό τμήμα του ιερού λειψάνου ανευρέθηκε στην Ιερά Βατοπαιδινή Σκήτη του Αγίου Δημητρίου και σήμερα φυλάσσεται στην Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου του Αγίου Όρους. Στο Πύθιο την 26η Ιουνίου 1988 θεμελιώθηκε παρεκκλήσιο στο κενοτάφιο του Αγίου με δαπάνες της Λίνας Κάλα-Χατζή.

Ο εθνομάρτυρας Πατριάρχης Κύριλλος ο ΣΤ΄ αποτέλεσε μία από τις σπουδαιότερες και φωτεινές μορφές της Ορθοδοξίας την περίοδο της τουρκοκρατίας. Στις 4 Ιουνίου 1981 ανεγέρθηκε μεγαλοπρεπής ανδριάντας του εθνομάρτυρα Πατριάρχη στην κεντρική πλατεία της Νέας Ορεστιάδας για την εθνική, εκπαιδευτική και εκκλησιαστική προσφορά του στο Γένος. Στις 8 Ιουλίου 1993 ανακηρύχθηκε Άγιος με απόφαση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος. Η πρόταση της αγιοκατάταξης έγινε τον Σεπτέμβριο του 1990 από τον Μητροπολίτη Διδυμοτείχου, Ορεστιάδος και Σουφλίου Νικηφόρο Αρχαγγελίδη (1988-2009). Αναμφίβολα, το πλήθος των θαυμάτων που καταγράφηκαν μετά την κοίμησή του Πατριάρχη, η άρρητη ευωδία που εκπέμπει μέχρι σήμερα ο τάφος του, το σύγγραμμα του Τάκη Τσονίδη για τον Θρακιώτη ιεράρχη που εκδόθηκε το 1984 μαζί με αυτό της Λίνας Κάλα-Χατζή με τίτλο «Βίος και Θαύματα Αγίου Κυρίλλου Στ΄ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως» που εκδόθηκε το 1989 επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό την απόφαση του Μητροπολίτη. Η ιερή ακολουθία και ο παρακλητικός κανόνας του Αγίου συντάχθηκαν από τον υμνογράφο Δρ. Χαράλαμπο Μ. Μπούσια. Η μνήμη του τιμάται στις 18 Απριλίου ή μεταφέρεται την Κυριακή του Θωμά (Γούδας 1869, Κονιδάρης 1936, Τσονίδης 1986).

Ιούνιος

Άγιος Αωρόθεος ο Πρωϊός, Λόγιος Μητροπολίτης Άδριανουπόλεως. Άπαρχονισθείς έν Κωνσταντινουπόλει (†1821).

Υπήρξε ένας από τους διαπρεπείς λόγιους ιεράρχες του 19ου αιώνα με σπουδαίο πνευματικό και εθνικό έργο. Με την ευρεία μόρφωση και την προσωπικότητά του συνετέλεσε στην εκπαιδευτική αναγέννηση του νεότερου ελληνισμού. Το κοσμικό όνομά του ήταν Δημήτριος ή Θεόδωρος Πρώης και το υποκοριστικό του «Πρωγάκης». Η ακριβής χρονολογία της γέννησής του δεν είναι γνωστή. Γεννήθηκε στα μέσα του 18ου αιώνα, περίπου το 1765, στο χωριό Μυρμήγκι της Χίου από ευσεβείς γονείς και εκεί έμαθε τα πρώτα ελληνικά γράμματα. Αργότερα φοίτησε στην Πατριάδα Εκκλησιαστική Σχολή με δάσκαλο τον περίφημο Δανιήλ Κεραμέως. Το 1786 χειροτονήθηκε διάκονος και αναχώρησε για την Πίζα, την Φλωρεντία και το Παρίσι για ευρύτερες σπουδές. Στη Γαλλία γνώρισε, μεταξύ άλλων, τον μεγάλο χημικό Lavoisier και τον Αδαμάντιο Κοραή. Συνέχισε τις σπουδές του στην Αγγλία, το Βέλγιο, την Γερμανία, την Αυστρία και την Μολδοβλαχία.

Τον Σεπτέμβριο του 1793, έχοντας ολοκληρώσει τις σπουδές του στη θεολογία, τη φιλοσοφία και τα μαθηματικά, επέστρεψε στη Χίο όπου διορίστηκε καθηγητής της φιλοσοφίας στη Σχολή της Χίου με διευθυντή τον Αθανάσιο Πάριο που αντιμετώπιζε με δυσπιστία όσους είχαν σπουδάσει θετικές επιστήμες στη Δύση. Εισήγαγε για πρώτη φορά στα σχολικά προγράμματα τη διδασκαλία της φιλοσοφίας και των μαθηματικών. Μέχρι τότε οι περισσότεροι λόγιοι γνώριζαν και δίδασκαν μόνο τη γραμματική.

Το 1796 εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη ως δάσκαλος των τέκνων του Κωνσταντίνου Χατζέρη, διερμηνέα του οθωμανικού στόλου. Το 1797 ακολούθησε τον Χαντζέρη στη νέα του θέση, αυτή του ηγεμόνα της Βλαχίας, και εγκαταστάθηκε στο Βουκουρέστι. Μετά τον αποκεφαλισμό του Ηγεμόνα από τους Τούρκους μετέβη στην Κωνσταντινούπολη όπου διορίστηκε Ιεροκήρυκας της Αγίας Του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας και έλαβε τον τίτλο του Αρχιμανδρίτη. Το 1800 επέστρεψε στη Γαλλία και φοίτησε στην Πολυτεχνική Σχολή του Παρισιού.

Το 1804 ιδρύθηκε από τον Δημήτριο Μουρούζη η νέα Σχολή του Γένους στον Κουρούτσεσμε (Ξηροκρήνη) Κωνσταντινούπολης. Η διεύθυνση της Σχολής ανατέθηκε «αριστίνδην» στον Δωρόθεο Πρώιο. Για να πεισθεί να αποδεχτεί τη θέση, του δόθηκε η υπόσχεση με συνοδική πράξη ότι θα καταλάμβανε τον πρώτο αρχιερατικό θρόνο που θα χήρευε. Αποδέχθηκε την πρόταση και εισήγαγε ένα πρωτοποριακό πρόγραμμα σπουδών με σημαντική παρουσία των θετικών μαθημάτων. Παράλληλα με τα καθήκοντα του Σχολάρχη δίδασκε ο ίδιος φυσική, μαθηματικά, γεωμετρία, φιλοσοφία και λογική στους μαθητές. Επίσης, μερίμνησε για τη δημιουργία Πατριαρχικού τυπογραφείου μέσα στη Σχολή.

Τον Οκτώβριο του 1805 εκλέχθηκε Μητροπολίτης Φιλαδελφείας με την υποχρέωση να συνεχίσει τη διδασκαλία στη Σχολή του Γένους. Δίδαξε μέχρι το 1807 και την περίοδο αυτή υπέγραφε με τον τίτλο: «Ο Φιλαδελφείας Δωρόθεος, ό και Σχολάρχης». Ενδιαφέρθηκε για τη μεταφορά της βιβλιοθήκης του Νικηφόρου Θεοτόκη από την Ιερά Μονή Ιβήρων Αγίου Όρους στη Μεγάλη του Γένους Σχολή στον Κουρούτσεσμέ και τον εμπλουτισμό της με βιβλία και σύγχρονα όργανα. Την 1η Δεκεμβρίου 1804, με την οικονομική συνδρομή των Ζωσιμάδων, τη σοφή καθοδήγηση του Αδαμαντίου Κοραή και βοηθούς τους Νικόλαο Λογάδη, Νεόφυτο Βάμβα, κ.ά., ξεκίνησε τη σύνταξη και έκδοση της «ΚΙΒΩΤΟΥ», το πρώτο μεγάλο πλήρες λεξικό της ελληνικής γλώσσας. Ο πρώτος τόμος εκδόθηκε το 1819 και περιείχε τα λήμματα Α έως Δ.⁸ Παρέμεινε στο θρόνο της Μητρόπολης Φιλαδελφείας μέχρι το 1813.

Τον Ιούνιο του 1813 εκλέχθηκε Μητροπολίτης Αδριανουπόλεως στη θέση του Κυρίλλου Σερμπετζόγλου, ο οποίος αναδείχθηκε Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Από τον πρώτο καιρό του διορισμού του ενδιαφέρθηκε για την εκπαίδευση και τα σχολεία της επαρχίας του. Το 1819 με τη βοήθεια του πρώην πλέον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου του ΣΤ΄ που ησύχαζε στην Αδριανούπολη, διακεκριμένων Αδριανουπολιτών και του ομογενή Γεωργίου Σακελλαρίου συνέβαλε στην ανάπτυξη της Ελληνικής Σχολής Αδριανούπολης και τη μετουσίωσή της σε Γυμνάσιο. Διόρισε ως Σχολάρχη τον Στέφανο Καραθεοδωρή και δίδασκε ο ίδιος λογική και ηθική κατ' Αριστοτέλη, μαθηματικά και φυσική κατά Νικηφόρο Θεοτόκη και μεταφυσική και θεολογία κατά Ευγένιο Βούλγαρη. Επί των ημερών του ανακτήθηκε ο μητροπολιτικός ναός, αναέρχθηκε το κτίριο της Μητρόπολης και ιδρύθηκε ιερατική σχολή. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρία μαζί με άλλους αρχιερείς της Θράκης με σκοπό την απελευθέρωση του Γένους.

Το συγγραφικό του έργο περιορίζεται στην επιμελή συγγραφή σχολικών χειρογράφων για τους μαθητές του και δεν επεκτάθηκε στην δημοσίευση επιστημονικών μελετών. Τα διασωθέντα έργα του περιλαμβάνουν βοηθήματα γεωμετρίας και άλγεβρας, μετάφραση της λογικής και μεταφυσικής του Αββά Γενουήνσου. Επιμελήθηκε την πρώτη έκδοση του «Πηδαλίου» του Αγίου Νικόδημου του Αγιορείτη.⁹ Επί πολλά έτη εργάστηκε για τη σύνταξη της Εκκλησιαστικής Ιστορίας, η οποία τελικά δεν εκδόθηκε και παραμένει άγνωστη.

Το 1820 κλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη ως Συνοδικός του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η κήρυξη της επανάστασης στη Μολδοβλαχία από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη τον Φεβρουάριο του 1821 και ακολούθως η έναρξη της ελληνικής επανάστασης τον Μάρτιο του 1821 στην Πελοπόννησο προκάλεσε την οργή του Σουλτάνου. Τον Απρίλιο του 1821 συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν από τους Τούρκους ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε', ο Μητροπολίτης Αδριανουπόλεως Δωρόθεος Πρώιος και άλλοι αρχιερείς και πρόκριτοι. Αφού υπέστησαν φρικτά βασανιστήρια οδηγήθηκαν στην αγχώνη. Στις 10 Απριλίου 1821 απαγχονίστηκε ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε' και στις 3 Ιουνίου του ίδιου έτους ο Δωρόθεος Πρώιος στο Μέγα Ρεύμα της Κωνσταντινούπολης¹⁰. Με την θυσία τους κατατάχθηκαν στους εθνομάρτυρες Αγίους της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Με το έργο και τη συνολική δράση του ο Δωρόθεος ο Πρώιος συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην υλική και πνευματική προετοιμασία του υπόδουλου έθνους για τον απελευθερωτικό αγώνα. Αναμφίβολα κατατάσσεται στους μεγάλους διδασκάλους του γένους και μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο ιθύνων νους της επαναστατικής κίνησης στη Θράκη. Η μνήμη του τιμάται στις 3 Ιουνίου (Αποστολίδου 2015).

Ιούλιος

Άγιος Ιερομάρτυρας Κωνστάντιος και οί σύν αυτώ 16 Λαυρεώτες (†1820)

Ο άγιος ιερομάρτυρας Κωνστάντιος Λαυριώτης καταγόταν από την Αδριανούπολη και ήταν Προηγούμενος της Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας. Το 1820 μαρτύρησε με άλλους δεκαέξι συμμοναστές του στη Θεσσαλονίκη επί ηγεμονίας Απτούλ Ρωπούτ. Η μνήμη τους τιμάται κατά την Σύναξη των Αγιορειτών Πατέρων, εξήντα τρεις ημέρες μετά το Άγιο Πάσχα. Το τρέχον έτος εορτάζεται στις 4 Ιουλίου (Μάρκου 2009).

Αύγουστος

Άγιος Δημήτριος ὁ νεομάρτυς. Ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν τῇ γενετείρα αὐτοῦ Ἀδριανουπόλει (†1526).

Γεννήθηκε στην Αδριανούπολη. Επειδὴ δεν δέχτηκε να εξωμώσει και να αρνηθεῖ τον Χριστό, φυλακίστηκε ἀπὸ τους Τούρκους, βασανίστηκε και κήκε ζωντανός στη γενετείρά του. Η μνήμη του τιμάται στις 2 Αυγούστου (Ευαγγελίδης 1931).

Ἄτεροι Ἅγιοι

Για τους παρακάτω ἐξ Ἀδριανουπόλεως Ἁγίους ἐλάχιστα στοιχεῖα εἶναι γνωστά.

Νικόλαος Α΄, Ἐπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως (876) ὁ Ἐλεήμων καὶ Μυροβλύτης. Ὑπῆρξε θεῖα και σεβάσμα μορφή.

Μιχαήλ (Γ΄ αἰ.), διάδοχος τοῦ Νικολάου. Τον βίῳ του και την ακολουθία του ιερομάρτυρα συντάξε ο Μαυρόπης ο Ευχαίτων. Η μνήμη του τιμάται την 4η Φεβρουαρίου.

Άγιος Ἰωσήφ. Νεομάρτυς, ὁ ἐκ Συρίας, ἐν Σελίμνω Ἀδριανουπόλεως μαρτυρήσας. Καταγόταν ἀπὸ τη Συρία και μόνασε στην Ἱερά Μονή Ἁγίου Διονυσίου στο Ἅγιο Ὄρος. Μαρτύρησε δια μάχαιρας στη Σελίμνω της Ἀδριανούπολης (Δουκάκης 1897).

Επίλογος

Με την παρούσα μελέτη επιχειρήθηκε η συγκέντρωση και σύντομη παρουσίαση συναξαρίων των εν Ἀδριανουπόλει διαλαμψάντων Ἁγίων της Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς και Αποστολικῆς Εκκλησίας της ορθόδοξης χριστιανικῆς πίστεως ἀπὸ την περίοδο της Ρωμαϊκῆς Αυτοκρατορίας μέχρι την ἀπελευθέρωση της Θράκης ἀπὸ τον Οθωμανικό ζυγό. Σε χαλεπούς καιρούς ὅπου «ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται» (Ἰω. Α΄, 5, 19) ο ἐνάρετος βίος, η ἀσκησι, η μαρτυρικῆ ὁμολογία και θυσία των Ἁγίων στο ὄνομα του Χριστοῦ αποτελοῦν πρότυπα ἐμπνευσις και μίμησης για ὅλους τους Ορθόδοξους Χριστιανούς. Οι Θρακιώτες, ἰδιαίτερα οι ἐλκοντες την καταγωγή ἀπὸ την Ἀδριανούπολη και οι κάτοικοι της Νέας Ορεστιάδας, οφείλουν να τιμῶν τη μνήμη πάντων των εν Ἀδριανουπόλει διαλαμψάντων Ἁγίων και να επικαλοῦνται στις προσευχῆς τους τις πρεσβείες αὐτῶν προς τον Τριαδικό Θεό.

Τέλος και τῷ Θεῷ δόξα

Σημειώσεις

- [1] Στο ἔργο «Μέγα Χρονικόν του Γεωργίου Φραντζῆ» του Μητροπολίτη Μονεμβασίας Μακάριου Μελισσηνοῦ (†1575) αναγράφεται ὡς τόπος καταγωγῆς του Ἁγίου Ἀθανασίου η Ἀνδρούσα Μεσσηνιας. Ο βιογράφος του Ἁγίου, μοναχός Ἰωσήφ Καλόθετος, αναφέρει ὡς τόπο καταγωγῆς την Ἀδριανούπολη (Παντοκρατορινός 1940).
- [2] Κατὰ τον Μανουήλ Γεδεών η Β΄ Πατριαρχία του Ἁγίου Ἀθανασίου διήρκεσε ἀπὸ το 1303 ἕως το 1311 και κατ' ἄλλους ἀπὸ το 1304 ἕως το 1310 (Παντοκρατορινός 1940).
- [3] Οι ακριβεῖς χρονολογίες γέννησις και κοιμήσις του Ἁγίου Ἀθανασίου δεν εἶναι γνωστές. Ο Καλομοιράκης (1990) αναγράφει ὅτι γεννήθηκε περί το 1235 και κοιμήθηκε μετὰ το 1310 και πριν το 1323, ἐνῶ ο Αρχιμανδρίτης Ἀθανάσιος Παντοκρατορινός (1940) ὅτι γεννήθηκε περί το 1215 και κοιμήθηκε περί το 1315.
- [4] Ο Ἀδριανουπολίτης λόγιος, εκπαιδευτικός και ιστοριοδίφης Γεώργιος Λαμπουσιιάδης παρουσιάζει το ἐπώνυμο του Ἁγίου ὡς «Μαυρωδῆ» και αναφέρει ὅτι ἔζησε στα μέσα του ΙΖ΄ αἰῶνα, εργαζόταν σε οἰνοπωλεῖο και προσλήφθηκε ὡς οἰκονόμος και διαχειριστής της περιουσίας ἐνός πλούσιου Οθωμανοῦ που αποφάσισε να λείψει για προσκύνημα στους ἱερούς τόπους των Μωαμεθανών. Κατηγορήθηκε ἀδίκαια ἀπὸ τη σύζυγο του Οθωμανοῦ ὅτι της ἐπιτέθηκε με ἀνήθικους σκοπούς. Συνελήφθηκε, φυλακίστηκε και βασανίστηκε φρικτὰ για να ἀλλαξοπιστήσει. Ἀφού οι δῆμιοί του δεν τα κατάφεραν του ἔκοψαν το κεφάλι. Το ἅγιο λείψανό του παρέλαβαν πιστοὶ χριστιανοὶ που το ἐνταφίασαν δίπλα στο οἰνοπωλεῖο. Ἀργότερα το λείψανο του φυλάσσονταν μαζί με αὐτό του Ἁγίου Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου ΣΤ΄ σε κρύπτη στον μητροπολιτικό ναὸ Ἀδριανουπόλεως. Ο Ἀδριανουπολίτης λόγιος Γεώργιος Κωνσταντινίδης αναφέρει τον Ἅγιο ὡς «Μαυρουδῆ» και τοποθετεῖ το χρόνο του μαρτυρίου με ἀκρίβεια στο 1671. Ομοίως,

παρουσιάζει τον Μιχαήλ να εργάζεται ως εργάτης στα κτήματα Οθωμανού μεγαλοκτηματία, να συκοφαντείται από τη σύζυγό του μουσουλμάνου και να φονεύεται με μαχαίρι. Κατόπιν θαυμαστών γεγονότων ανακηρύχθηκε Άγιος από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ο τάφος του έγινε λαϊκό προσκύνημα. Επίσης, αναφέρει ότι κάθε χρόνο την 30η Αυγούστου και μέχρι την απώλεια της Αδριανούπολης τελούνταν θεία λειτουργία στη μνήμη του Αγίου και τρισάγιο στον τάφο του. Κατά τον Σοφιανό (1984) οι παραπάνω εκδοχές δεν ανταποκρίνονται στην πραγματική ιστορία του βίου και μαρτυρίου του Αγίου αλλά περιέχουν μυθιστορηματικά στοιχεία. Ο εξ Αδριανούπολης ιατροφιλόσοφος, πολιτικός και ιστορικός Κωνσταντίνος Κουρτίδης (1939) βεβαιώνει ως αυτόπτης μάρτυρας το 1887 την ύπαρξη του τάφου και της δοξολογίας που τελούνταν στη μνήμη του Αγίου κάθε χρόνο στις 17 Φεβρουαρίου στον μητροπολιτικό ναό της Αδριανούπολης. Επίσης, αναφέρει ότι σε άγνωστο χρόνο έγινε ανακομιδή των λειψάνων και ότι αυτά, μετά την απώλεια της Αδριανούπολης το 1922, μεταφέρθηκαν στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών. Εάν ληφθούν υπόψη όλα τα παραπάνω και το γεγονός ότι τμήμα του λειψάνου του Αγίου Μιχαήλ Μαυροειδή αποδόθηκε μόλις προ ολίγων ετών από το Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών στην Ιερά Μητρόπολη Κομοτηνής τότε, κατά τη γνώμη μας, στο υπόγειο του εν λόγω μουσείου πρέπει να βρίσκεται η λειψανοθήκη του Αγίου Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου ΣΤ΄. Με την προϋπόθεση ότι, συν τω χρόνω δεν μεταφέρθηκε αλλού ή δεν απωλέσθηκε.

- [5] Ο Ευαγγελίδης (1931) αναφέρει ως χρονολογία του μαρτυρίου την 25η Μαρτίου 1802.
- [6] Ο Αναστάσιος Ν. Γούδας (1869) αναφέρει ως ημερομηνία γέννησης το 1775. Ο Τάκης Τσολνίδης (1986) αναφέρει τα τέλη της δεκαετίας του 1760, με πιθανότερο το 1769 που θεωρείται η επικρατέστερη εκδοχή καθώς το 1792 ο Κύριλλος ήταν ήδη Αρχιδιάκονος της Μητρόπολης Νίκαιας στην Έφεσο.
- [7] Σε ένδειξη μνήμης το παράθυρο του μεγάρου της Ιεράς Μητρόπολης Αδριανουπόλεως παρέμεινε έκτοτε ερμητικά κλειστό μέχρι την απελευθέρωση της πόλης από τον Ελληνικό στρατό το 1920. Την 25η Μαρτίου 1921, με αφορμή τη συμπλήρωση εκατό ετών από την κήρυξη της εθνικής επανάστασης και του απαγχονισμού του εθνομάρτυρα Πατριάρχη Κυρίλλου ΣΤ΄, το παράθυρο ανοίχτηκε και αναρτήθηκε πινακίδα γραφείσα υπό του Γεωργίου Λαμπουσιάδη με το εξής επίγραμμα: *«Κυρίλλω τω ΣΤ' γόνω μεν τησδε πόλεως ευκλειί, δεξιώς δε την Ολκάδα της Μεγάλης Εκκλησίας οιακοστροφήσαντι υπέρ Πίστεως και Πατρίδος τον δι' αγχόνης υποστάντι θάνατον η Πατρίς ελευθερωθείσα και μεγάλη ήδη τούτο ιδρύσατο σήμα μνημείον μεν της προς αυτόν αείδιου τιμής και σεβασμού, δείγμα δ' αρετής τοις επιγιγνομένοις. Μάρτιος 25, 1921»*.
- [8] Το σπάνιο και πολύτιμο έργο διασώζεται με την ιδιόχειρη υπογραφή του Αγίου Δωρόθεου Πρώιου στην Βιβλιοθήκη του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως, στη Νέα Ορεστιάδα επί της οδού Ευριπίδου 65. Το υπόλοιπο χειρόγραφο μέρος της «Κιβωτού» φυλάσσεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη Αθηνών.
- [9] Οι περισσότεροι μελετητές αναφέρουν ως διορθωτή του «Πηδαλίου» τον Δωρόθεο Πρώιο. Η Αποστολίδου (2015) σημειώνει ότι η «ανάκρισις» του «Πηδαλίου» ανατέθηκε στον ιεροκήρυκα της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας Αρχιμανδρίτη Δωρόθεο Βουλησμά. Όμως, εξαιτίας της συνωνυμίας και της όμοιας ιδιότητας του Δωρόθεο Βουλησμά με τον Δωρόθεο Πρώιο το έργο αποδόθηκε εσφαλμένα στον δεύτερο.
- [10] Η ακριβής ημερομηνία του απαγχονισμού αποτέλεσε πεδίο διαφωνιών μεταξύ των βιογράφων του Αγίου. Κάποιοι υποστηρίζουν την 3η και άλλοι την 4η Ιουνίου. Κατά την Αποστολίδου (2015) η εγκυρότερη ημερομηνία φέρεται να είναι η 4η Ιουνίου.

Βιβλιογραφία

- Αποστολίδου Α. Στυλιανή-Χριστίνα (2015). Ο Λόγιος Δωρόθεος Πρώιος. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Θεολογική Σχολή Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, Θεσσαλονίκη.
- Αρχιμ. Βαρθολομαίος Αστεριάδης (2009). ... των και πολιούχων ημών. Αφιερωματική επισκόπηση για τα 50 χρόνια από τα εγκαίνια του Ιερού Μητροπολιτικού Ναού Αγίων Θεοδώρων Ν. Ορεστιάδος, Νέα Ορεστιάς.
- Γούδας Ν. Αναστάσιος (1869). Βίοι παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών. Τόμος Α΄ κλήρος, Ιδιωτική έκδοση, εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, Αθήναι.

- Δουκάκης Χ. Κωνσταντίνος (1897). Μέγας συναξαριστής. Τόμος ένατος, μηνός Σεπτεμβρίου. Ιδιωτική έκδοση, εν Αθήναις: εκ του τυπογραφείου Α. Κολλλαράκη και Ν. Τριανταφύλλου.
- Ευαγγελίδης Ε. Τρύφων (1931). Νεομάρτυρες Θράκης. Θρακικά, σύγγραμμα περιοδικόν εκδιδόμενον υπό του εν Αθήναις «Θρακικού Κέντρου», παράρτημα τρίτου τόμου, σελ. 218-221.
- Καλομοιράκης Εμμ. Δημήτρης (1990). Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Άγιος Αθανάσιος Α΄ και η διδασκαλία του προς τους κατοίκους της Μικράς Ασίας κατά το 1303. Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, τόμος 8, σελ. 23-50.
- Κομνηνός Ιωάννης (1864). Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους του Άθωνος. Νυν δε μετά πάσης επιμελείας αναθεωρηθέν, και ανατυπωθέν. Έκδοσις Δευτέρα. Εν Βενετία: Εκ της Ελλην. Τυπογρ. του Φοίνικα.
- Κονιδάρης Ι. Γεράσιμος (1936). Σύντομος Εκκλησιαστική Ιστορία της Αδριανουπόλεως μετ' επισκοπικού καταλόγου. Παράρτημα εν τή Θρησκευτική καί Χριστιανική Έγκυκλοπαίδεια, Αθήναι.
- Κουρτίδης Κωνσταντίνος (1939). Ο Νεομάρτυς Άγιος Μαυρουδής και ο τάφος του εις Αδριανούπολιν. Θρακικά, σύγγραμμα περιοδικόν εκδιδόμενον υπό του εν Αθήναις «Θρακικού Κέντρου», τόμος 12ος, σελ. 400-402.
- Μάρκου Αντώνιος (2009). Αγίων Νεομαρτύρων Βιογραφικά. Κέντρο Αγιολογικών Μελετών «Όσιος Συμεών ο Μεταφραστής». Διαθέσιμο: http://churchsynaxarion.blogspot.com/2009/12/blog-post_27.html.
- Μηλίτσης Γεώργιος (1998). Ιωάννης νέος ιερομάρτυς εξ Αγράφων. Διαθέσιμο: http://agiosgeorgiosnikaias.blogspot.com/2016/01/7_35.html.
- Μοναχού Νικόδημου Αγιορείτη (1868). Συναξαριστής των δώδεκα μηνών του ενιαυτού. Εκ του Τυπογραφείου Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, Αθήναι.
- Αρχιμ. π. Αθανάσιος Παντοκρατορινός (1940). Βίος και Πολιτεία του Αθανασίου Α΄ Οικουμενικού Πατριάρχου (1289-1293 και 1304-1310). Θρακικά, σύγγραμμα περιοδικόν εκδιδόμενον υπό του εν Αθήναις «Θρακικού Κέντρου». Τόμος 13ος, σελ. 56-107.
- Σαρσάκης Ιωάννης (2007). Ιωάννης Γ΄ Δούκας Βατάτζης. Ο εκ Διδυμοτείχου Άγιος Αυτοκράτορας. Στρατιωτική Επιθεώρηση, τεύχος Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου, σελ. 66-95. Περιοδική έκδοση Γενικού Επιτελείου Στρατού, Αθήνα.
- Σοφιανός Ζ. Δημήτριος (1984). Ο Νεομάρτυρας Μιχαήλ Μαυροειδής ο Αδριανουπολίτης, ανέκδοτα αγιολογικά κείμενα του Μεγάλου Ρήτορος Μανουήλ Κορινθίου κ.ά., Θεολογία: Επιστημονικόν περιοδικόν εκδιδόμενον κατά τριμηνίαν τριμηνιαία. Έκδοση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, τόμος 55, τεύχος 1, σελ. 237-256, Αθήνα.
- Τσονίδης Χρ. Τάκης (1986). Κύριλλος ΣΤ΄ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 1813-1818: απηγγονίσθη υπό των Τούρκων τον Απρίλιον του 1821 εις την γενέτειραν του Αδριανούπολιν. Έκδοση Β΄ από τον Εκπολιτιστικό Σύλλογο Πυθίου και Ρηγίου.

ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΠΑΜΜΕΓΙΣΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ

Σοφία Μελισσανίδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας αποδίδεται ο τίτλος της νεότερης πόλης της Ελλάδας. Τίτλος τιμητικός που συνοδεύεται από επαινετικά σχόλια για την άριστη ρυμοτομία της, την πνευματική και πολιτιστική της ανάπτυξη. Νεότερη πόλη σημαίνει, ωστόσο, ότι η ιστορία της είναι πρόσφατη και ως εκ τούτου προκύπτει η ηθική υποχρέωση καταγραφής αυτής. Με την εργασία αυτή επιχειρείται μια πρώτη αποτύπωση της ιστορίας του Ιερού Ναού Παμμεγίστων Ταξιαρχών στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας, λίγο πριν την συμπλήρωση 100 χρόνων από την ίδρυση της πόλης.

Λέξεις κλειδιά: Νέα Ορεστιάδα, ενορία, Ιερός Ναός Παμμεγίστων Ταξιαρχών, Λεοντάριο

Εισαγωγή

Η πόλη της Νέας Ορεστιάδας αποτελεί τη νεότερη πόλη της Ελλάδας. Ιδρύθηκε το 1923, από Έλληνες πρόσφυγες της Αδριανούπολης, κυρίως του προαστίου της Καραγάτς, αλλά και άλλων χωριών της ευρύτερης περιοχής, μετά την υπογραφή της συνθήκης της Λοζάνης και του όρου περί ανταλλαγής πληθυσμών (Μαυρίδης 2008). Ακολουθώντας την ίδια πορεία, οι κάτοικοι του Λεονταρίου (Ασλάν η τούρκικη ονομασία) της επαρχίας Κιοπρού Ανατολικής Θράκης (Ολμπασάλη 2017), που βρισκόταν λίγα χιλιόμετρα νότια της Αδριανούπολης, μετεγκαταστάθηκαν αρχικά ανατολικά της σημερινής Νέας Ορεστιάδας, στον κάμπο, κοντά στον ποταμό Έβρο, χτίζοντας εκ νέου τις δύο εκκλησίες του χωριού, του Προφήτη Ηλία μέσα στο χωριό και των Ταξιαρχών λίγο πιο έξω (Συνέντευξη με Παπαδόπουλο Α. 2021). Ωστόσο, οι συνεχείς πλημμύρες οδήγησαν μερίδα από αυτούς να αφήσει το νέο χωριό και να μεταφερθεί σε ασφαλέστερο μέρος, στη Νέα Ορεστιάδα, δημιουργώντας τον συνοικισμό της Νέας ή Άνω Σαγής και την ενορία των Παμμεγίστων Ταξιαρχών. Για το πότε έγινε η δεύτερη αυτή μετεγκατάσταση υπάρχουν διάφορες απόψεις, καθώς άλλοι μαρτυρούν το 1933 (Τσομπανίδης 2018), άλλοι το 1936 (Συνέντευξη με Σταύρογλου Β. 2021) και άλλοι το 1940 (Συνέντευξη με Παπαδόπουλο Α. 2021). Οι υπόλοιποι κάτοικοι του Λεονταρίου, μετεγκαταστάθηκαν το 1957, και ίδρυσαν τον συνοικισμό της Παλαιάς ή Κάτω Σαγής και την ενορία του Προφήτη Ηλία (Τσομπανίδης 2018).

Η ανέγερση του νέου Ναού

Ο ναός που έχτισαν στη Νέα Σαγήνη οι κάτοικοι του Λεονταρίου, επί της κεντρικής οδού της Νέας Ορεστιάδας, της οδού Κωνσταντινουπόλεως, διέθετε ξύλινο τέμπλο και ξεχωριστό μεγάλο καμπαναριό. Ήταν ωστόσο μικρός, είχε προβλήματα στατικότητας και δεν κάλυπτε τις ανάγκες των ενοριτών (Συνέντευξη με Παπαδόπουλο Α. 2021). Ο εφημέριος Αθανάσιος Παπαδόπουλος που λειτουργούσε στους Ταξιαρχες από το 1970, ανέλαβε να εκπονήσει το δύσκολο έργο της ανέγερσης ενός νέου μεγαλύτερου ναού. Η θεμελίωση και ο Αγιασμός πραγματοποιήθηκαν ανήμερα της εορτής του Σωτήρος, στις 6 Αυγούστου 1972, από τον Μητροπολίτη Διδυμοτείχου, Ορεστιάδος και Σουφλίου κ.κ. Κωνσταντίνο. Ο νέος ναός, σύμφωνα με το αρχιτεκτονικό σχέδιο που εκπόνησε μηχανικός του Υπουργείου Πολιτισμού, ξεκίνησε να χτίζεται στο ίδιο οικόπεδο με τον αρχικό ναό, δίπλα του ακριβώς, σε ρυθμό τρίκλιτης βασιλικής (Συνέντευξη με Παπαδόπουλο Α. 2021). Έχει διαστάσεις 14 μ. πλάτος και 23 μ. μήκος (Συνέντευξη με Αστεριάδη Α. 2021). Διαθέτει δύο καμπαναριά και γυναικωνίτη. Τα κλίτη ορίζονται από οχτώ κίονες, σε διάταξη δύο παράλληλων σειρών, με τέσσερις κίονες ανά σειρά. Την εργολαβία είχε αναλάβει ο Χρήστος Πολυλογίδης από την Ορεστιάδα (Συνέντευξη με Αστεριάδη Α. 2021).

Περί τα τέλη Νοεμβρίου 1972 ολοκληρώθηκε η πλάκα. Τον Απρίλιο του 1973 ξεκίνησε η τοιχοποιία με τη χρήση χειροποίητων τούβλων από το Κεραμοποιείο του Απόστολου Αποστολίδη που βρισκόταν στον κάμπο της Ορεστιάδας. Η τοιχοποιία ολοκληρώθηκε το 1974.

Εικόνα 1. Η ανέγερση του νέου Ναού - Ο παλιός ναός των Ταξιαρχών –
Φωτογραφία: Αρχείο Ι.Ν. Παμμεγίστων Ταξιαρχών 1974.

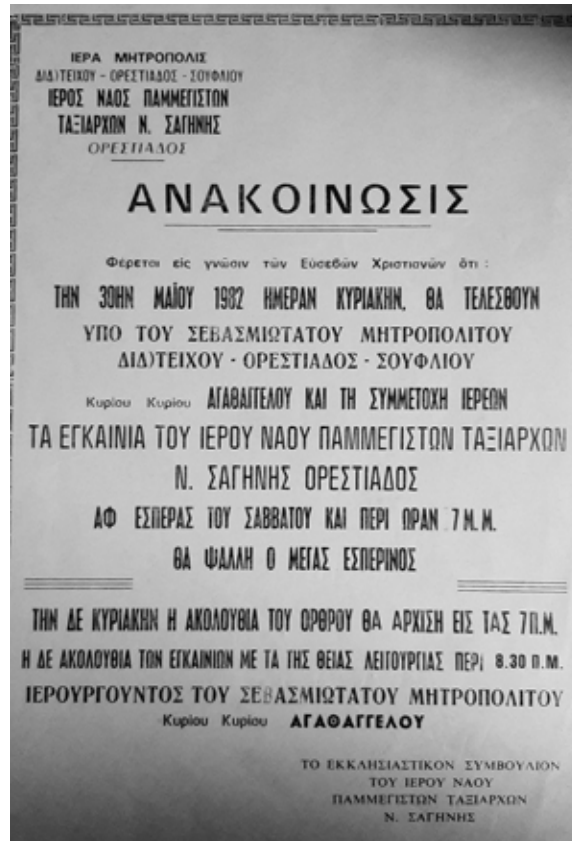
Η αλλαγή στην κεφαλή της Μητρόπολης το 1974 επέφερε καθυστερήσεις στην πορεία του έργου, όπως επίσης και η έλλειψη οικοδομικών υλικών. Συγκεκριμένα, υπήρχε έλλειψη σε σιδερόβεργες με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η κατασκευή της στέγης. Για το λόγο αυτό ο εφημέριος αιτήθηκε ειδικής άδειας από τον στρατό και εισήγαγε ραβδωτά σίδερα από την Βουλγαρία. Μετά την παραλαβή τους συνεχίστηκε η κατασκευή και η στέγη ολοκληρώθηκε εντέλει το 1975. Ακολούθησε η ηλεκτρολογική εγκατάσταση και η τοποθέτηση των κουφωμάτων (Συνέντευξη με Παπαδόπουλο Α. 2021).

Το περίτεχνο γύψινο τέμπλο που κοσμεί το ναό είναι κατασκευασμένο από δύο Σερραίους τεχνίτες τους οποίους έφερε ο Μητροπολίτης ειδικά για αυτόν το σκοπό. Όλες οι εικόνες του τέμπλου είναι ζωγραφισμένες από τους αγιογράφους της Αδελφότητας Αβραμαίων της Νέας Σκήτης Δάφνης του Αγίου Όρους. Ο εφημέριος έστειλε τις διαστάσεις των θέσεων για τις εικόνες του τέμπλου στους αγιογράφους του Αγίου Όρους, και πληρώθηκαν μέσω τραπέζης. Η τοποθέτηση έγινε από τον ίδιο με τη βοήθεια ενοριτών (Συνέντευξη με Παπαδόπουλο Α. 2021).

Η ανέγερση του ναού κόστισε συνολικά 1.000.000 δραχμές, εκ των οποίων οι 400.000 δραχμές ήταν κρατική επιχορήγηση και οι 600.000 δραχμές δωρεές των πιστών. Οι πολυέλαιοι, τα στασίδια, η Αγία Τράπεζα, το Ευαγγέλιο, το Αρτοφόριο, αγοράστηκαν στην πορεία από χρήματα που δώρισαν οι ενορίτες (Συνέντευξη με Παπαδόπουλο Α. 2021).

Τα εγκαίνια του νέου Ναού τελέστηκαν την Κυριακή 30 Μαΐου 1982 από τον Μητροπολίτη Διδυμοτείχου, Σουφλίου και Ορεστιάδος κ.κ. Αγαθάγγελο (Συνέντευξη με Βασιλάκο Θ. Α. 2021).

Περίπου στο 1984 ο παλιός ναός γκρεμίστηκε. Σήμερα διατηρείται ένα μικρό εκκλησάκι στο σημείο όπου βρισκόταν η Αγία Τράπεζα, το οποίο και διακρίνεται στην αυλή του ναού, στη νότια πλευρά του (Συνέντευξη με Αστεριάδη Α. 2021).

Εικόνα 2. Η ανακοίνωση τέλεσης των εγκαινίων – Φωτογραφία: Αρχείο Ι.Ν. Παμμεγίστων Ταξιαρχών 1982.

Μέρη του Ναού

Εισερχόμενος κανείς στον πρόναο συναντά στα δεξιά την κηροπώληση, ενώ στα αριστερά βρίσκονται τα μανουάλια και η πόρτα που οδηγεί στο γραφείο του εφημέριου. Μπαίνοντας στον κυρίως ναό, στα αριστερά είναι η σκάλα που οδηγεί στον γυναικωνίτη, ο οποίος βρίσκεται πάνω από τον νάρθηκα. Δεξιά και αριστερά υπάρχουν προσκυνητάρια, και μπροστά από αυτά στασίδια που ορίζουν έμμεσα τα κλίτη πέρα από τους αρχαιοπρεπείς κίονες. Όπως ορίζει η εθιμοτυπία στο δεξί κλίτος κάθονται οι άνδρες και στο αριστερό οι γυναίκες. Στασίδια υπάρχουν κατά μήκος των τοίχων μέχρι και το τέμπλο.

Εικόνα 3. Το εσωτερικό του Ναού – Φωτογραφία: Σοφία Μελισσανίδου 2021.

Ο σολέας αποτελείται από τρία σκαλοπάτια. Στα νότια του σολέα βρίσκεται το Δεσποτικό, δηλαδή ο θρόνος του επισκόπου, και απέναντι ο άμβωνας, ο οποίος παραδοσιακά κοσμείται από το ομοίωμα ενός περιστεριού, που συμβολίζει το Άγιο Πνεύμα. Εκατέρωθεν του σολέα είναι τοποθετημένα τα αναλόγια για τους ιερογάλτες, για δύο χορούς.

Εικόνα 4. Η Ωραία Πύλη – Φωτογραφία: Σοφία Μελισσανίδου 2021.

Στην Ωραία Πύλη απεικονίζεται ο Χριστός ως Μέγας Αρχιερέυς και πάνω από την Ωραία Πύλη ο Μυστικός Δείπνος. Στα δεξιά της Ωραίας πύλης βρίσκονται οι εικόνες του Χριστού, του Ιωάννη του Προδρόμου, του Πρωτομάρτυρα Αγίου Στεφάνου, του Αγίου Αθανασίου. Στην δεξιά πύλη απεικονίζεται ο Αρχάγγελος Γαβριήλ και στα δεξιά του ο Άγιος Γεώργιος. Στα αριστερά βρίσκονται οι εικόνες της Παναγίας, των Αγίων Ταξιαρχών, του Αγίου Νικολάου, του Αγίου Δημητρίου. Στην αριστερή πύλη απεικονίζεται ο Αρχάγγελος Μιχαήλ και στα αριστερά του η Αγία Παρασκευή.

Στο μέσο του Κυρίου Ναού, στα δεξιά, υπάρχει έξοδος, η οποία χρησιμοποιείται κυρίως στις μεγάλες εορτές, πχ. Πάσχα.

Τοιχογραφία

Η τοιχογραφία του ναού ξεκίνησε το 1986 και έκτοτε υλοποιείται τμηματικά (Συνέντευξη με Παπαδόπουλο Α. 2021).

Στην οροφή του αριστερού κλίτους απεικονίζονται παραστάσεις – σκηνές από τη ζωή της Παναγίας, όπως η Γέννηση, τα Εισόδια, και η Κοίμηση (Συνέντευξη με Αστεριάδη Α. 2021). Η οροφή του δεξιού κλίτους δεν έχει τοιχογραφηθεί ακόμη. Όταν ολοκληρωθεί θα απεικονίζονται παραστάσεις από τη ζωή του Χριστού (Συνέντευξη με Αστεριάδη Α. 2021).

Εικόνα 5. Οροφή αριστερού κλίτους: σκηνές από τη ζωή της Παναγίας – Φωτογραφία: Σοφία Μελισσανίδου 2021.

Η τοιχογραφία του ναού δεν ακολουθεί το τυπικό που θέλει άνδρες Αγίους να απεικονίζονται στον τοίχο του δεξιού κλίτους και γυναίκες Άγιες στον τοίχο του αριστερού κλίτους (Συνέντευξη με Βασιλάκο Θ.Α. 2021). Έτσι, συναντάμε, στον τοίχο του δεξιού κλίτους, από το τέμπλο και προς την είσοδο του Ναού, τον Άγιο Γεώργιο, τον Άγιο Χριστόφορο, τον Άγιο Στυλιανό, τον Άγιο Αντώνιο, τον Άγιο Φανούριο, τον Άγιο Γεράσιμο, τον Άγιο Αθανάσιο, την Αγία Ειρήνη, τον Άγιο Κοσμά, τον Άγιο Δαμιανό, την Αγία Άννα, τον Άγιο Κωνσταντίνο και την Αγία Ελένη. Στον τοίχο του αριστερού κλίτους, και πάλι από το τέμπλο προς την είσοδο του Ναού, συναντάμε τον Άγιο Δημήτριο, την Αγία Κυριακή, την Αγία Μαρίνα, τον Άγιο Νικόλαο, την Αγία Ειρήνη, τον Άγιο Νεκτάριο, την Αγία Αικατερίνη, την Αγία Παρασκευή, τον Άγιο Νεκτάριο, τον Άγιο Ευστράτιο, την Αγία Ευδοκία, την Αγία Ευγενία.

Η τελευταία προσθήκη στην τοιχογραφία έγινε πριν λίγα χρόνια στο μπαλκόνι του γυναικωνίτη όπου απεικονίζονται τοπικοί Άγιοι (Συνέντευξη με Βασιλάκο Θ.Α. 2021). Συγκεκριμένα, έχει εικονογραφηθεί ο Άγιος Μαυρουδής ο Αδριανουπολίτης, ο Άγιος Δήμος εκ Μακράς Γέφυρας, ο Άγιος Ευστάθιος, ο Άγιος Κύριλλος ο ΣΤ΄ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ο Άγιος Δωρόθεος ο πρώτος Επίσκοπος Αδριανουπόλεως, ο Άγιος Μανουήλ Επίσκοπος Αδριανουπόλεως, ο Άγιος Αθανάσιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ο Άγιος Λουκάς Οσιομάρτυς εξ Αδριανουπόλεως. Στο μέσο του μπαλκονιού απεικονίζεται το Άγιον Μανδήλιον.

Εικόνα 6. Ο Άγιος Δήμος εκ Μακράς Γέφυρας & ο Άγιος Μαυρουδής ο Αδριανουπολίτης – Φωτογραφία: Σοφία Μελισσανίδου 2021.

Εικόνες κειμήλια

Οι κάτοικοι του Λεονταρίου έφεραν μαζί τους εικόνες από το χωριό που άφησαν πίσω τους. Αυτές κοσμούν τον γυναικωνίτη και το Ιερό. Ειδικότερα, στον γυναικωνίτη βρίσκεται η εικόνα του Αγίου Γεωργίου η οποία χρονολογείται από τις αρχές του 19ου αιώνα, ενώ συντηρητής έργων τέχνης που εκλήθη διαπίστωσε ότι κάτω από την εικόνα υπάρχει άλλη παλαιότερη (Συνέντευξη με Βασιλάκο Θ.Α. 2021).

Από τις αρχές του 19ου αιώνα χρονολογείται και η εικόνα του Αγίου Δημητρίου, η οποία βρίσκεται επίσης στον γυναικωνίτη. Η τεχνοτροπία τους παρουσιάζει ομοιότητες (Συνέντευξη με Βασιλάκο Θ. Α. 2021).

Μέσα στο Ιερό φυλάσσονται η εικόνα της Κοίμησης της Θεοτόκου, η οποία φιλοτεχνήθηκε το 1836, του Αγίου Βασιλείου που φιλοτεχνήθηκε το 1893, η εικόνα της Ανάστασης του Κυρίου, της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα και του Αγίου Αθανασίου που χρονολογούνται επίσης από τις αρχές του 19ου αιώνα (Συνέντευξη με Βασιλάκο Θ. Α. 2021).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εικόνα του Αγίου Σπυρίδωνα, που φυλάσσεται επίσης στο Ιερό. Φιλοτεχνημένη και αυτή στις αρχές του 19ου αιώνα, αποτελεί δωρεά της «Συντεχνίας των Οιοπνευματοπαντοπωλών» όπως αναγράφεται ευκρινώς στο κάτω μέρος της εικόνας. Αποτελείτο από τη μορφή του Αγίου Σπυρίδωνα στο κέντρο και περίξ αυτής απεικονίζονταν σκηνές από τη ζωή του Αγίου. Για άγνωστους λόγους οι εικόνες με τη ζωή του Αγίου αποσπάστηκαν και σώζονται σήμερα στο Ναό μόνο τρεις (Συνέντευξη με Βασιλάκο Θ. Α. 2021).

Τον 19ου αιώνα χρονολογούνται και τα λυπηρά, οι μορφές δηλαδή της Παναγίας και του Αγίου Ιωάννη που την Μ. Πέμπτη πλαισιώνουν τον Εσταυρωμένο (Συνέντευξη με Βασιλάκο Θ.Α. 2021).

Στον κυρίως ναό συναντάμε άλλες δύο εικόνες, του Αρχάγγελου Μιχαήλ των αρχών του 19ου αιώνα και των Αγίων Πάντων, η οποία είναι νεότερη, του 1950. Εντυπωσιακός είναι επίσης ο Επιτάφιος, κεντημένος στις αρχές του 20ου αιώνα, ο οποίος κοσμεί το χώρο των κεριών στην είσοδο του ναού (Συνέντευξη με Βασιλάκο Θ. Α. 2021).

Προσθήκες

Τα πρώτα χρόνια η θέρμανση του ναού πραγματοποιούνταν με σόμπες πετρελαίου. Στη συνέχεια τοποθετήθηκαν καλοριφέρ, και αργότερα και κλιματιστικά (Συνέντευξη με Αστεριάδη Α. 2021). Επί ημερών του πατέρα Αντόνιου Αστεριάδη ο ναός επενδύθηκε εξωτερικά με πέτρα, προστέθηκε στέγαστρο στην είσοδο του ναού και ο αύλειος χώρος επενδύθηκε με πλακάκια. Στο εσωτερικό του ναού τοποθετήθηκαν καινούργια στασίδια και το πάτωμα καλύφθηκε με μοκέτα. Οι καμπάνες στα δύο καμπαναριά του ναού που ήταν χειροκίνητες μέχρι και το 1998, αντικαταστάθηκαν από ηλεκτρονικές. Τέλος, χτίστηκε το εκκλησάκι - προσκυνητάρι των Αγίων Αναργύρων, η μνήμη των οποίων τιμάται την 1η Ιουλίου (Συνέντευξη με Αστεριάδη Α. 2021).

Εικόνα 7. Ο Ιερός Ναός Παμμεγίστων Ταξιαρχών σήμερα –
Φωτογραφία: Αρχιμανδρίτης Θεόφιλος-Αγγελος Βασιλάκος 2021.

Παράλληλες δραστηριότητες

- Από τη δεκαετία του 1990 λειτουργεί σε εβδομαδιαία βάση κατηχητικό σχολείο για μαθητές Δ', Ε', ΣΤ' τάξης Δημοτικού Σχολείου και για γυναίκες, κάθε Κυριακή μετά τη Θεία Λειτουργία. Την κατήχηση έχει αναλάβει η κα Βάγια Πιτιακούδη (Συνέντευξη με Αστεριάδη Α. 2021).
- Κατά τον εορτασμό των Αγίων Ταξιαρχών στις 8 Νοεμβρίου δεν πραγματοποιείται πανήγυρη, παρά μόνο οι λατρευτικές τελετές (Συνέντευξη με Αστεριάδη Α. 2021)
- Η ενορία των Ταξιαρχών διαθέτει και ένα παρεκκλήσιο, αυτό του Αγίου Μηνά, η μνήμη του οποίου τιμάται στις 11 Νοεμβρίου. Το παρεκκλήσιο υπάγεται στο Κέντρο Υγείας Ορεστιάδας και αποτελεί ιδιωτικό ναό (Συνέντευξη με Αστεριάδη Α. 2021).
- Η περιφορά του Επιταφίου την Μεγάλη Παρασκευή αποτελεί μια ξεχωριστή εμπειρία, καθώς από το 1995 καθιερώθηκε και ο Επιτάφιος του Ιερού Ναού Παμμεγίστων Ταξιαρχών συναντά τον Επιτάφιο του Ιερού Ναού των Αγίων Θεοδώρων. Με τη συμβολή της Τροχαίας και της Αστυνομικής Διεύθυνσης Ορεστιάδας διακόπτεται η κυκλοφορία των οχημάτων στην οδό Κωνσταντινουπόλεως, και ο ιερέας, οι ψάλτες, οι χορωδοί και οι πιστοί με τις λαμπάδες αναμμένες ακολουθούν πορεία βόρεια προς το κέντρο της πόλης. Στη συμβολή των οδών Κωνσταντινουπόλεως και Ορφέως, όπου βρίσκεται ο Ιερός Ναός των Αγίων Θεοδώρων, οι χορωδοί των δύο Ναών ψάλλουν μαζί στάσεις από τα Εγκώμια. Έπειτα η ακολουθία του Ιερού Ναού Παμμεγίστων Ταξιαρχών στρίβει ανατολικά επί της οδού Ορφέως, προχωρά μέχρι να συναντήσει την οδό Ευριπίδου Ζίγκμπουργκ, όπου και ακολουθεί νότια πορεία προς το Κέντρο Υγείας. Στο παρεκκλήσιο του Αγίου Μήνα πραγματοποιείται μικρή στάση, και έπειτα στην οδό Μαυρομιχάλη στρίβει δυτικά για να επιστρέψει στον Ναό.

- Πάντα με διακριτικότητα προσφέρεται βοήθεια, με τη μορφή παροχής τροφίμων κυρίως, σε οικογένειες της ενορίας που διαβιούν δύσκολα (Συνέντευξη με Αστεριάδη Α. 2021).

Διατελέσαντες εφημέριοι του νέου Ναού

1970 – 1984 Παπαδόπουλος Αθανάσιος

1985 – 1992 Παπαδούδης Χριστόφορος

1993 – 2018 Αστεριάδης Αντώνιος

2019 – σήμερα Αρχιμανδρίτης Βασιλάκος Θεόφιλος – Άγγελος

Αναφέρονται μόνο οι σταθεροί εφημέριοι. Υπήρχαν σύντομες περιόδοι, διάρκειας συνήθως λίγων μηνών, όπου στην ενορία δεν υπηρετούσε συγκεκριμένος ιερέας.

Επίλογος

Επιτελώντας πέρα από το θρησκευτικό ρόλο και τον αντίστοιχο κοινωνικό, ο Ιερός Ναός των Παμμεγίστων Ταξιαρχών Ορεστιάδας αποτελεί σημείο αναφοράς της ενορίας του, της συνοικίας της Νέας Σαγίνης, και της πόλης σχεδόν 90 χρόνια. Ο νέος Ναός, στολίδι για την πόλη της Νέας Ορεστιάδας, συμπλήρωσε ήδη 40 χρόνια λειτουργίας. Χτίστηκε με περισσή αγάπη και προσωπικό μόχθο τόσο των εφημέριων που υπηρέτησαν σε αυτόν όσο και των ενοριτών του.

Συνεντεύξεις

Πατήρ Αθανάσιος Παπαδόπουλος

Πατήρ Αντώνιος Αστεριάδης

Αρχιμανδρίτης Θεόφιλος – Άγγελος Βασιλάκος

Ευχαριστίες

Ιδιαίτερες ευχαριστίες και στις κυρίες της Επιτροπής του Ι.Ν. Παμμεγίστων Ταξιαρχών

Ανθή Παρασκευοπούλου

Βασιλική Σταύρογλου

Ευδοξία Ταφανίδου

Κυριακή Τσολακίδου

Βιβλιογραφία

Ολμπασάλη, Β. (2017). Οι Γκαγκαβούζηδες του Θουρίου. Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας, «Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπική Ανάπτυξη», σελ. 325-338.

Τσομπανίδης, Β. (2019). Ο Ιερός Ναός του Προφήτη Ηλία. Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας, «Η Ορεστιάδα στον 21ο αιώνα: Προκλήσεις και Προοπτικές», σελ. 311-315

Μαυρίδης, Π. (2008). Η Νέα Ορεστιάδα στη Ροή του Χρόνου. Ορεστιάδα: Έκδοση Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας - Εθνογραφικό και Αρχαιολογικό Μουσείο Χασκόβου.

**ΣΥΛΛΟΓΟΙ
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ**

ΛΥΚΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

**Ευαγγελία Ζηλιασκοπούλου, Ιωάννα Τσιακιρούδη
και Ευγενία Χατζηδημητρίου**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην περισσότερο από 100χρονη ήδη διαδρομή του, το Λύκειο Ελληνίδων πρωτοστάτησε και συνέπραξε ουσιαστικά στη χάραξη νέων διαδρομών για την πρόοδο του γυναικείου φύλου. Η δράση του, εμπνευσμένη από την πίστη της Παρρέν στη χειραφέτηση των γυναικών, εκτυλίσσεται μέσω της παιδείας και της εργασίας. Κύριο μέλημά του η αναγέννηση και η διατήρηση των εθίμων και των παραδόσεων καθώς κυρίαρχη είναι η ιδέα ότι το έθνος πορεύεται αλώβητο στον χρόνο συνυπάρχοντας με την πολιτιστική του κληρονομιά. Η ίδρυση Παραρτημάτων σε όλη την Επικράτεια αλλά και σε πόλεις του εξωτερικού, όπου ζουν και δραστηριοποιούνται Έλληνες ομογενείς, καθώς και η διαρκής επικοινωνία και η άπογη συνεργασία τους συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων του Λυκείου Ελληνίδων. Ένα από τα πιο ενεργητικά Λύκεια, είναι το Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας. Δραστηριοποιείται αδιαλείπτως και προσφέρει στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας από το 1979.

Λέξεις κλειδιά: *Λύκειο Ελληνίδων, γυναικεία σωματεία, Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας, Καλλιρρόη Παρρέν*

Εισαγωγή

Το Λύκειο Ελληνίδων είναι ένα ιστορικό σωματείο που διαμορφώθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα. Οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί και στόχοι της εμπνεύστριας του Λυκείου Ελληνίδων επηρέασαν το κοινωνικό και πολιτιστικό πρόσωπο του.

Η μακροχρόνια και συλλογική προσπάθεια του, αλλά και η συνεισφορά όσων στρατεύτηκαν να υπηρετήσουν τους σκοπούς του Λυκείου Ελληνίδων στο πολυδιάστατο κοινωνικό, φιλανθρωπικό, εθνικό και πολιτιστικό του έργο, είναι τεράστια.

Αντικείμενο αυτής της εργασίας αποτελεί η ίδρυση και η ανάδειξη της πολυεπίπεδης δράσης του παραρτήματος του Λυκείου Ελληνίδων στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας.

Λύκειο Ελληνίδων-Ιστορικά στοιχεία

Το Λύκειο των Ελληνίδων ιδρύθηκε επίσημα στις 19 Φεβρουαρίου 1911, με τη δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως βασιλικού διατάγματος, που ενέκρινε το πρώτο καταστατικό, από 12 άρθρα, το οποίο υπέγραφαν τα ιδρυτικά μέλη: Καλλιρρόη Σιγανού- Παρρέν, Νίνα Φωκά, Ειρήνη Καλογερή, Αμαλία Καντά, Άννα Παπαδοπούλου, Μαρία Ορλώφ, Ελένη Ρουσοπούλου, Ασπασία Σκορδέλη, Ελένη Γεωργαντή, Μυρσίνη Κλεάνθους, Ερατώ Ασπρογέρακα, Βέρθα Σ. Λέκκα, Αλεξάνδρα Μιχαηλίδη, Ουρανία Βουγιούκα, Χαρίκλεια Αλεξανδρίδου, Σμαράγδα Γεννάδη, Ειρήνη Π. Δημητρακοπούλου, Αικατερίνη Μαρούλη, Μαρία Μομφερράτου, Ειρήνη Νικολαΐδου (Σαμαρά 2018).

Εμπνεύστρια και πρώτη πρόεδρος του Λυκείου των Ελληνίδων υπήρξε η Καλλιρρόη Παρρέν. Γεννημένη στην Κρήτη, απέκτησε το δίπλωμα της δασκάλας και δίδαξε σε ελληνικά παρθεναγωγεία της Οδησσοῦ και της Αδριανούπολης. Μετά τον γάμο της με τον διευθυντή του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων Ιωάννη Παρρέν, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και εξέδωσε την Εφημερίδα των Κυριών το 1887 με σκοπό να εισάγει στην χώρα μας τους φεμινιστικούς προβληματισμούς και να αφυπνίσει τις γυναίκες της εποχής. Η Καλλιρρόη Σιγανού – Παρρέν, καινοτόμος και πρωτοπόρος του γυναικείου κινήματος στην Ελλάδα, βρισκόμενη περισσότερα από 20 χρόνια στην ηγεσία της γυναικείας κίνησης, συνέλαβε την ιδέα της ίδρυσης του Λυκείου των Ελλήνων στις 2 Δεκεμβρίου 1910. Η ίδρυση πραγματοποιήθηκε σε ένα χρονικό πλαίσιο, όπου είχε αναπτυχθεί ένα ρεύμα επαναπροσδιορισμού της σχέσης της Ελλάδας με τη Δύση υπέρ της συνέχειας του ελληνισμού και με επίκληση στο «μακραίωνα και

ένδοξο παρελθόν», ενισχυόμενο με το μεγάλο γεγονός της διεξαγωγής των Ολυμπιακών αγώνων στην Αθήνα το 1896 (Αβδελά κ.ά. 2010).

Κάλεσε στο σπίτι της μερικές εκλεκτές φίλες της, γνωστές κυρίες της εποχής, και τους εξέθεσε το σχέδιό της για τη δημιουργία στην Ελλάδα μιας οργάνωσης κατά τα πρότυπα των γυναικείων Λυκείων Λεσχών που είχαν ιδρυθεί στην Ευρώπη και στην Αμερική. Ωστόσο, πρέπει να αναφερθεί ότι το Λύκειο παρουσίαζε ομοιότητες με προϋπάρχουσες γυναικείες οργανώσεις, όπως με την Ένωση των Ελληνίδων. Ο σκοπός του, όπως εκφράστηκε στο καταστατικό του, είναι «ο μεταξύ των γυναικών των γραμμάτων, των επιστημών και των τεχνών και εν γένει της ανωτέρας αναπτύξεως κυριών σύνδεσμος προς εξυπηρέτησιν της προόδου του φύλου των» (Σαμαρά 2018).

Εικόνα 1. Καλλιρρόη Σιγανού – Παρρέν (Πηγή: Αβδελά κ.ά. 2010).

Ο σκοπός αυτός με τις μετέπειτα αναθεωρήσεις του διευρύνθηκε σε πεδία όπως «η αναγέννηση και διατήρηση των ελληνικών εθίμων και παραδόσεων, η ενίσχυση της εις πάντα κλάδο εργαζόμενης γυναίκας, ο διαφωτισμός της μητέρας στα καθήκοντα και τον προορισμό της, η προστασία των μητέρων και των παιδιών των απόρων λαϊκών τάξεων». Ενδεικτική της αλλαγής προσανατολισμού του Λυκείου Ελληνίδων προς την κατεύθυνση του λαϊκού πολιτισμού, σε βάρος φεμινιστικών διεκδικήσεων, είναι το γεγονός ότι σε όλες τις από το 1930 και έπειτα αναθεωρήσεις του καταστατικού προτάσσεται η διατήρηση των ελληνικών εθίμων και ακολουθεί η βελτίωση της θέσης της Ελληνίδας (Αβδελά κ.ά. 2010).

Κατάφερε να ενώσει ως κρίκους της ίδιας αλυσίδας τομείς όπως τα γράμματα και οι τέχνες, η επιστημοσύνη και η ανάδειξη εθίμων και παραδόσεων (Πουρνάρα 2021).

Το έργο του

Το Λύκειο Ελληνίδων ανήκει στα ελάχιστα σωματεία που μπορούν να καυχιούνται για την θαυμαστή ιστορία των 100 και πλέον χρόνων της αδιάκοπης παρουσίας του στον κοινωνικό, εθνικό, ανθρωπιστικό και πολιτιστικό ορίζοντα της πατρίδας μας. Πρόκειται όμως για ένα έργο που αναπτύσσεται όχι μόνο σε όλη την Ελλάδα αλλά και εκτός των ορίων της, μία εργασία πολυσχιδής που αρχικά σκόπευε στην χάραξη αρχών και στόχων για τις Ελληνίδες και συνακόλουθα χωρίς παρέκκλιση από τον αρχικό σκοπό εκφράστηκε με δραστηριότητες και πρωτοβουλίες διαμορφώνοντας ολόκληρες γενιές.

Η τεράστια επιτυχία και η διαχρονικότητα του στηρίχθηκε στην προσφιλή σε όλους μας ελληνική παράδοση χωρίς όμως να παραβλέπει το πνεύμα και τις απαιτήσεις της κάθε εποχής. Παραδοσιακό και σύγχρονο, νοσταλγικό και οραματικό συστρατευόταν με το μέλλον κρατώντας το νήμα της παράδοσης. Η οραματική στόχευση και η εμβέλειά του κατέστησαν το Λύκειο διαχρονικό και πρωτοπόρο ανάμεσα στα διάφορα γυναικεία σωματεία. Η ίδρυση του σε μία εποχή όπου η γυναίκα παλεύει για το δικαίωμα στην εργασία και την εν γένει ανάπτυξη της προσωπικότητάς της έπαιξε σημαντικό ρόλο στην γυναικεία συσπείρωση.

Παράλληλα το Λύκειο Ελληνίδων ουδέποτε στάθηκε αδιάφορο στα δεινά και τις περιπέτειες που περνούσε ο τόπος, επιβεβαιώνοντας ότι η εθνική συνείδηση και εθνική παράδοση αποτελούν το ίδιο μέλημα. Οι παραδοσιακοί χοροί και φορεσιές αποτέλεσαν στην πορεία του την κύρια, αλλά όχι την μοναδική, δραστηριότητα του (Αβδελά κ.ά. 2010).

A. Εθνικό Έργο

Η εθνική δράση του έχει συμβάλει και στην αντιμετώπιση ειδικών αναγκών σε ταραγμένες ιστορικά περιόδους:

1. Στους Βαλκανικούς πολέμους (1912-13) το Λύκειο συνεργάστηκε με τον Εθνικό Σύνδεσμο Ελληνίδων και συνέβαλε στην ενίσχυση των οικογενειών επιστράτων φροντίζοντας με ενέργειές του στην παροχή εργασίας στις γυναίκες αυτών, στην ανακούφιση των τέκνων τους με είδη ρουχισμού, δώρα, μερίμνησε για νοσοκομειακό εξοπλισμό και λειτούργησε σχολή εκπαίδευσης νοσοκόμων πολέμου.
2. Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο(1914-18) μέλη του ασχολήθηκαν με την κατασκευή καλτσών και άλλων μάλλινων ειδών για τους αγωνιζόμενους Έλληνες και ενοικίασε το κτίριο του για τον αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό.
3. Στην Μικρασιατική καταστροφή συνέβαλε στην αρωγή προς τους πρόσφυγες οργανώνοντας συσσίτιο, φροντίζοντας ορφανά και δημιούργησε εργαστήριο προσφύγων για την εκμάθηση ραπτικής.
4. Στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940-1) όλες οι δραστηριότητες του Λυκείου επικεντρώθηκαν στην βοήθεια προς τον αγωνιζόμενο στρατό και τους δυστυχούντες Έλληνες. Κατάρτισε επιτροπή για την αλληλογραφία του μετώπου (αποστολή δεμάτων και επιστολών στους στρατιώτες), ενώ μέλη του συμμετείχαν στην κατασκευή και συγκέντρωση ενδυμάτων για τους μαχόμενους καθώς και στην φροντίδα του νοσηλευόμενου στρατιωτικού προσωπικού.
5. Στα χρόνια της Κατοχής λειτούργησαν στο χώρο του Λυκείου Ελληνίδων συσσίτια για άπορες θηλάζουσες και μικρά παιδιά, χορηγήθηκαν εφόδια, φάρμακα, βιταμίνες, τυρί, γάλα σε σκόνη σε παιδιά και μητέρες με τη συνδρομή της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λυκείων Λεσχών.
6. Στον εμφύλιο, το Λύκειο Ελληνίδων συσπειρώθηκε σε εθνική δράση ακόμη μια φορά, υποστηρίζοντας την κυβερνητική παράταξη και τον εθνικό στρατό. Συγκέντρωνε με εράνους διάφορα εφόδια, ενώ στο πλαίσιο ενίσχυσης των πληγέντων πληθυσμών υιοθέτησε το χωριό Ακρίτα Κιλκίς.
7. Τέλος, μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο ενίσχυσε οικονομικά μέλη του Λυκείου Αμμοχώστου και συμμετείχε στην κινητοποίηση για την διεθνή υποστήριξη των κυπρίων (Αβδελά κ.ά. 2010).

Εικόνα 2. Έπαρση ελληνικής σημαίας στην Αθήνα με συμμετοχή του Λυκείου Ελληνίδων (1947)
(Πηγή: Αβδελά κ.ά. 2010).

B. Πολιτιστικό Έργο (Ελληνικά έθιμα – παραδόσεις – παραδοσιακοί χοροί).

Η δημόσια εικόνα του Λυκείου κυριαρχείται από τις παραδοσιακές ενδυμασίες και τους ελληνικούς χορούς. Για την αναγέννηση και διατήρηση των ελληνικών εθίμων και παραδόσεων το Λύκειο Ελληνίδων, ταυτόχρονα με την ίδρυσή του, ξεκίνησε την καταγραφή, διδασκαλία και παρουσίαση των παραδοσιακών χορών. Οι σχετικές δραστηριότητές του επικεντρώνονται στη διάσωση και ανάδειξη της ελληνικής παράδοσης, έναντι των εντεινόμενων ξένων πολιτιστικών επιρροών, με την οργάνωση εργαστηρίων και μαθημάτων, την πραγματοποίηση παραστάσεων, την έκδοση δίσκων και εντύπων, τις διοργανώσεις εκθέσεων, σεμιναρίων, συνεδρίων και την προώθηση έρευνας.

Το Λύκειο διαθέτει Μουσείο από το έτος 1988 και η μουσειακή ενδυματολογική συλλογή του περιλαμβάνει έναν σημαντικό αριθμό ελληνικών ενδυμασιών και κοσμημάτων. Το 1914 η Παρρέν δήλωνε ότι η τότε Ιματιοθήκη είναι «εν είδος μουσείου εθνογραφικού συμπληρούντος το επίσημον του κράτους».

Γ. Κοινωνικό - Ανθρωπιστικό Έργο

Για την πρόοδο του γυναικείου φύλου το Λύκειο Ελληνίδων ανέπτυξε δράση εμπνευσμένη από την πίστη της Παρρέν για την χειραφέτηση της γυναίκας διαμέσου της παιδείας και της εργασίας. Έτσι αναπτύχθηκε η προσφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε άπορες αναλφάβητες γυναίκες, η στήριξη της μητρότητας και του παιδιού και η αναβάθμιση του ρόλου της μητέρας. Μέσα επίτευξης αυτού του σκοπού ήταν η λειτουργία Αναγνωστηρίου, δανειστικής βιβλιοθήκης, η μόρφωση των μητέρων των λαϊκών τάξεων διά πρακτικών μαθημάτων, ο εορτασμός της ημέρας της μητέρας και η καθιέρωση των παιδικών Κυριακών, όπου μαζί εύπορα και άπορα παιδιά συγκεντρώνονταν και ψυχαγωγούνταν.

Με πρωτοβουλία και οργάνωση του Λυκείου Ελληνίδων και συμμετοχή πολλών γυναικείων σωματείων, πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο 1921 το Α΄ Εθνικό Γυναικείο Συνέδριο, ενώ στο πλαίσιο της διαρκούς επιμόρφωσης των μελών του οργανώνονται τα Πανελλήνια συνέδρια παραρτημάτων, με θέματα συναφή με τους σκοπούς ίδρυσης και λειτουργίας του. Επίσης, στο πλαίσιο της παράδοσης εθελοντικής προσφοράς στην κοινωνική αλληλεγγύη και εκπαίδευση των γυναικών, σκοπός που τέθηκε από την ιδρύτρια του το 1911, το Λύκειο διοργάνωνε για 22 συνεχόμενα χρόνια, μέχρι το ακαδημαϊκό έτος 2019-2020, μαθήματα ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού για γυναίκες ομογενείς και αλλοδαπές.

Δ. Εκδοτικό Έργο

Το εκδοτικό του έργο είναι πλούσιο και αποτυπώνει την θέληση του σωματείου για την καταγραφή και διάσωση της ελληνικής παράδοσης και κουλτούρας, αλλά και της μακραίωνης ιστορίας του. Μέρος από τους τίτλους βιβλίων που έχουν εκδοθεί είναι οι εξής:

«Το Λύκειον των Ελληνίδων 100 χρόνια» (2010)

«Λύκειον των Ελληνίδων το ξεκίνημα όπως το καταγράφει η «Εφημερίς των Κυριών» (2011)

«Αντίδωρο στην Άννα Αποστολάκι. Η ζωή, το έργο και η συνεισφορά της» (2017)

«Ο Καλόγερος, ένα πολυσήμαντο θρακικό έθιμο» λαογραφική καταγραφή (2017)

«Αγαπητές Ελληνίδες - Γράμματα από το αλβανικό μέτωπο προς το Λύκειον των Ελληνίδων(2019)

«Το Καλογεράκι του Μυστρά, Μομφεράτου Μαρία (2020)

Η πολυσχιδής δραστηριότητα που αναπτύσσει αποτυπώνεται στο πολυσέλιδο ετήσιο Δελτίο του και στις ιστοσελίδες του στο διαδίκτυο, επιβεβαιώνοντας την αξία μιας δράσης που παραμένει μέσα στον χρόνο διαρκής και επίκαιρη, παραδοσιακή αλλά διαρκώς εξελισσόμενη και στραμμένη στο μέλλον.

Κασέτες, δίσκοι και cd που έχει εκδώσει αποτελούν ντοκουμέντα καταγραφής και παραμένουν αξιόλογα στοιχεία διάσωσης της Παράδοσης (Δουμάνης 2008).

Ε. Μουσείο Ιστορίας της Ελληνικής Ενδυμασίας

Το Μουσείο εγκαινιάστηκε τον Μάρτιο του 1988 και στεγάζει την ενδυματολογική συλλογή του Λυκείου Ελληνίδων. Η συλλογή εκτός από τις ελληνικές τοπικές ενδυμασίες, που χρονολογούνται από τα τέλη του 19ου ως και τις αρχές 20ου αιώνα, και τα κοσμήματα, συμπληρώνεται από ιστορικά αντίγραφα μινωικών, αρχαϊκών και βυζαντινών ενδυμάτων. Η ίδρυσή του είναι το αποτέλεσμα της σκέψης ότι «οι φορεσιές» θα πρέπει να χαρακτηριστούν ως μουσειακά αντικείμενα και όχι ως θεατρικά κοστούμια, ενώ

σκοπός του είναι η συλλογή, η μελέτη, η διαφύλαξη και η προβολή της ιστορίας της ελληνικής τοπικής φορεσιάς. Στις συλλογές του περιλαμβάνονται 25.000 αντικείμενα, καθώς και 23 πορσελάνινες κούκλες με τοπικές φορεσιές δωρεά της βασίλισσας Όλγας. Το Μουσείο φιλοδοξώντας να αποτελέσει χώρο πολιτιστικής δράσης και επιστημονικής έρευνας, συμμετέχει σε συνεργασία με άλλα μουσεία ανάλογου περιεχομένου σε ερευνητικά προγράμματα.

Τμήματα – Παραρτήματα – Γραφεία

Σύμφωνα με το πρώτο καταστατικό του 1911 το Διοικητικό Συμβούλιο του Λυκείου Ελληνίδων αποτελείται από τις εφόρους και τις γραμματείες των τμημάτων και εκλέγει την πρόεδρο, τις αντιπροέδρους, τις γραμματείες και την ταμία. Σε αυτό το καταστατικό αναφέρονται τρία τμήματα: το Επιστημονικό - Φιλολογικό, το Παιδαγωγικό και το Καλλιτεχνικό. Κατά την πρώτη 25ετία τα τμήματα δεν ήταν σταθερά. Έπειτα από την πλήρη επαναλειτουργία του, μετά τον πόλεμο, ιδρύθηκαν νέα τμήματα ή αναδιοργανώθηκαν τα παλαιά. Σήμερα λειτουργούν 22 τμήματα:

- Εθνικών Παραδόσεων και Λαογραφικού Αρχείου
- Εργαστήριο Εθνικών Ενδυμασιών
- Εθνικών Χορών
- Προβλημάτων γυναίκας και παιδιού
- Απόδημου Ελληνισμού
- Επιτροπή επιστημόνων για τα γυναικεία θέματα και την ισότητα
- Περιβάλλοντος
- Κοσμητεία Μεγάλου Αντωνοπούλου
- Ιστορικού αρχείου
- Εφορία γραφείου
- Κοσμητείας
- Εορτών και δεξιώσεων
- Ρυθμικής γυμναστικής
- Καλλιτεχνικό
- Μουσικό
- Οικοτεχνίας
- Οικονομικό
- Δημοσίων σχέσεων
- Διεθνών σχέσεων
- Βιβλιοθήκης
- Φιλολογικό
- Παραρτημάτων

Τα πρώτα παραρτήματα του Λυκείου Ελληνίδων ιδρύθηκαν στην Πάτρα, τη Θεσσαλονίκη, τη Σύρο, τα Χανιά και το Ρέθυμνο, τη δεκαετία 1910-1920.

Ο σύνδεσμος των παραρτημάτων με το Λύκειο των Ελληνίδων Αθηνών είναι ισχυρός και τα παραρτήματα υπόκεινται σε έλεγχο. Η δράση τους καθορίζεται με βάση το καταστατικό και το πρόγραμμα του Λυκείου Ελληνίδων Αθηνών. Τα παραρτήματα αντιπροσωπεύονται στις Γενικές Ετήσιες Συνελεύσεις, έχουν όλα την ίδια σφραγίδα, με απλή προσθήκη του ονόματος της εκάστοτε πόλης πάνω σε αυτήν, και το ίδιο σήμα. Συμμετέχουν στην πολιτιστική ζωή της πόλης που δραστηριοποιούνται αφενός με τις πάγιες δραστηριότητές τους (εορτή μητέρας, χοροεσπερίδες, κοπή πίτας, εορτασμοί εθνικών επετείων) και αφετέρου παραδίδοντας μαθήματα χορού, μουσικής, ιδρύοντας σχολές γονέων, αναβιώνοντας έθιμα και συμμετέχοντας σε εκδηλώσεις άλλων φορέων. Σήμερα ο αριθμός τους ανέρχεται σε 54.

Για πρώτη φορά γίνεται λόγος για την ίδρυση τμημάτων στις ελληνικές παροικίες του εξωτερικού στο καταστατικό του Λυκείου Ελληνίδων το 1915. Το πρώτο γραφείο στο εξωτερικό ιδρύθηκε το 1952 στο Σύνδευ. Τα γραφεία έχουν ως στόχο να εξυπηρετήσουν τις πολιτιστικές και άλλες ανάγκες των Ελλήνων του εξωτερικού. Έτσι συνεργάζονται με τις διπλωματικές αρχές, τις ομογενειακές οργανώσεις και την εκκλησία, ενώ συμμετέχουν στον εορτασμό των εθνικών επετείων, στην υποδοχή των επισήμων από την Ελλάδα και οργανώνουν μαθήματα ελληνικής γλώσσας, σεμινάρια χορού, θεατρικές παραστάσεις. Σήμερα δραστηριοποιούνται 18 Λύκεια-γραφεία παγκοσμίως.

Διακρίσεις

Για τις δραστηριότητές του το Λυκείου Ελληνίδων έχει τιμηθεί με το Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών και το μετάλλιο «Χαλκούν της Πόλεως», μετάλλιο εξαίρετων πράξεων του Βασιλείου της Ελλάδας. Οι εμφανίσεις των χορευτικών του ομάδων σε φεστιβάλ τόσο στο εσωτερικό, όσο και το εξωτερικό έχουν αποσπάσει σημαντικές διακρίσεις.

Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας – Ιστορικά στοιχεία

Το Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας, ως παράρτημα του κεντρικού Λυκείου Ελληνίδων της Αθήνας, ιδρύθηκε το έτος 1979 με ενέργειες της Κυκικής Μπογιατζή και με πρώτη πρόεδρο την Βαλεντίνη Εξακουστού. Επί σειρά ετών Πρόεδρος διετέλεσε η Ειρήνη Τζοτζολα. Στις μέρες μας Πρόεδρος του είναι η Μαρία Δάσσιου.

Τα μέλη του Διοικητικού του Συμβουλίου είναι: Ελένη Γκαϊντατζή, Αναστασία Παναγιωτοπούλου, Στέλλα Περεντίδου, Ραλή Ρουσοπούλου, Αποστολία Τριανταφυλλίδου, Ιωάννα Τσιακιρούδη, Μαρία Τσομπανίδου, Αναστασία Ψυράκη.

Είναι μοναδικό στον ακριτικό Έβρο, αποτελεί σημαντικό πυλώνα πολιτισμού στην περιοχή και παρουσιάζει έντονη ανθρωπιστική, πολιτιστική και κοινωνική δράση.

Οι στόχοι του πολυεπίπεδου και πολυδιάστατου έργου του σύμφωνα με το άρθρο 3 του καταστατικού του, είναι η αναζωπύρωση και η διατήρηση των τοπικών εθίμων και παραδόσεων μέσα στα πλαίσια της εθνικής μας ζωής. Βασικός στόχος είναι να ανταποκριθεί με επιτυχία στις προκλήσεις της εποχής εν όψει της παγκοσμιοποίησης και να συμβάλλει στη διάσωση και διάδοση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, καθώς και στη βελτίωση της θέσης της γυναίκας, στην εξύψωση της Ελληνίδας και στην ηθική συμπαράσταση της μητέρας και του παιδιού.

Το Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας λειτουργεί ακατάπαυστα από τις 29 Μαΐου του 1979 και έχει καταξιωθεί στη συνείδηση του κοινού ως ένας εθελοντικός οργανισμός με σημαντική πολιτιστική προσφορά.

Τα μέσα που χρησιμοποιεί για την επίτευξη των στόχων είναι:

1. Η ίδρυση και λειτουργία Αρχείου Λαογραφίας και Μουσείου της Ιστορίας της Ελληνικής Ενδυμασίας.
2. Η έρευνα και η συλλογή εθνικών και παραδοσιακών ενδυμασιών.
3. Η έρευνα και η συλλογή δημοτικών χορών και τραγουδιών, η καταγραφή τους και η πιστή διατήρησή τους.
4. Η οργάνωση μουσικών ακροάσεων, εορτών και χορευτικών επιδείξεων.
5. Η διοργάνωση εκθέσεων έργων της ελληνικής λαϊκής τέχνης και η μέριμνα για την επικράτησή της.
6. Η διοργάνωση διαλέξεων από ειδικούς επιστήμονες καθώς και η διοργάνωση σεμιναρίων ποικίλης θεματολογίας.

Αριθμεί σήμερα στα τριακόσια μέλη και δραστηριοποιείται σε πολλούς τομείς λειτουργώντας τα εξής Τμήματα:

1. Τμήμα εκμάθησης παραδοσιακών χωρών από όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας και της Κύπρου και για όλες τις ηλικίες.
Η πρώτη παράσταση του δόθηκε στην Αλεξανδρούπολη από την παιδική χορευτική ομάδα για λογαριασμό της YENEΔ και για την εκπομπή «Το περιβόλι του λαού μας».
2. Τμήμα με ευθύνη τη δημιουργία εκδηλώσεων και εορτασμών.
3. Τμήμα με ευθύνη την οργάνωση φιλολογικών διαλέξεων.
4. Τμήμα με ευθύνη τη βοήθεια στη μητέρα με ονομασία «Μητέρα Παιδί».
5. Τμήμα που ασχολείται με τον προγραμματισμό εκδρομών και επισκέψεων.
6. Τμήμα που φέρει την ευθύνη της συντήρησης Εθνικών ενδυμασιών και Ιματιοθήκης. Διαθέτει πλούσια Ιματιοθήκη με παραδοσιακές αυθεντικές φορεσιές, η οποία εμπλουτίζεται συνεχώς. Οι πρώτες παραδοσιακές φορεσιές κατασκευάστηκαν στο χωριό Χανδράς, με τις εισπράξεις από τις πωλήσεις ημερολογίων του. Σημαντικός εμπλουτισμός της Ιματιοθήκης πραγματοποιήθηκε από τη δωρεά φορεσιών του συλλόγου «Μέριμνα του παιδιού», το έτος 1982. Το έτος 1993 κατασκευάζονται 12 εθνικές φορεσιές Θράκης με την επιχορήγηση από το προϊόν ειδικού κρατικού λαχείου.

7. Συμμετέχει σε συνέδρια και σε όλες τις πολιτιστικές εκδηλώσεις του Δήμου Ορεστιάδας: Χριστουγεννιάτικες γιορτές, Θεοδώρεια, Καρναβαλικές εκδηλώσεις, Ανθοκομικές εκθέσεις και Ορέστεια.
8. Συμμετέχει σε διαδικτυακά σεμινάρια που διοργανώνουν άλλα Λύκεια διατηρώντας την επαφή και ανταλλάσσοντας απόψεις για σημαντικά και ποικίλα ζητήματα.
9. Διαθέτει ιστοσελίδα στα κοινωνικά δίκτυα όπου κοινοποιεί τις εκδηλώσεις του.
10. Παραχωρεί συνεντεύξεις σε τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς κοινοποιώντας τις δράσεις του.

Εικόνα 3. Ι.Ν. Αγίων Θεοδώρων-Υπαπαντή του Χριστού- Ιωάννα Τσιακιρούδη (2020)
(Πηγή: Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας).

Εικόνα 4. Το ΔΣ του Λυκείου Ελληνίδων Ορεστιάδας (2020)
(Πηγή: Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας).

Οι περισσότερες εκδηλώσεις πραγματοποιούνται στο Πολιτιστικό Πολύκεντρο Ορεστιάδας και στις αίθουσες εκδηλώσεων των ξενοδοχείων Ηλέκτρα και Βιέννη, αφού το Λύκειο δε διαθέτει δικό του κατάλληλο χώρο εκδηλώσεων.

Οι οικονομικές ανάγκες του Σωματίου προερχόταν αρχικά από τις εισπράξεις πωλήσεων ημερολογίων, από οικονομικές ενισχύσεις τραπεζών και από δωρεές ιδιωτών και επιχειρήσεων όπως η ΤΕΧΑΣΟ. Σημαντικό τμήμα των επιχορηγήσεων καλύπτονταν κατά καιρούς από τα Υπουργεία Οικονομικών, Πολιτισμού, Μακεδονίας Θράκης, Παιδείας, Προεδρίας, τη Διεύθυνση Πρόνοιας και το Νομαρχιακό Ταμείο. Στις μέρες μας στηρίζεται στις συνδρομές των μελών του και στα έσοδα που προκύπτουν από τις εκδηλώσεις του (Συνέντευξη με Δάσσιου 2021).

A. Πολιτιστικές και κοινωνικές δράσεις

Στην διάρκεια των 42 χρόνων του το Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας πραγματοποίησε πληθώρα εκδηλώσεων τιμώντας επετείους, παγκόσμιες, εθνικές και τοπικές γιορτές αλλά και το λογοτεχνικό έργο αναγνωρισμένων λογοτεχνών.

- Το 2011 τιμώντας τα 100 χρόνια από την Ίδρυση του Λυκείου Ελληνίδων, οργάνωσε εκδήλωση αφιερωμένη στην ιστορία του και παρουσίασε παραδοσιακά εδέσματα της περιοχής της Θράκης, ενώ το 2019 τιμώντας τα 40 χρόνια της ίδρυσης του Λυκείου Ελληνίδων Ορεστιάδας, οργάνωσε παρουσίαση παραδοσιακών φορεσιών σε συνεργασία με τον Πρόεδρο του Πολιτιστικού Λαογραφικού Συλλόγου Διδυμοτείχου το «Κάστρο» Γεώργιο Τοπαλίδη.
- Το 2006 και το 2019 τιμώντας τη Θράκη και την Παράδοση, οργάνωσε εκδηλώσεις και ομιλίες με θέματα όπως: «Η Συμβολή της Θράκης στον Πολιτισμό από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι σήμερα», «Η σημασία της Παράδοσης» και «Η συμβολή της Θράκης στην επανάσταση του 1821» με εξέχοντες προσκεκλημένους ομιλητές όπως τη σχολική Σύμβουλο των φιολόγων Ασημένια Καλογεράκη (2006), την Μαρία Δάσσιου και τον φιλόλογο Αθανάσιο Κιρέζη (2019).
- Σε σειρά εκδηλώσεων τίμησε τους συγγραφείς και ποιητές Παλαμά, Καζαντζάκη, Παπαδιαμάντη, Χαραλαμπίδη και Κεσόγλου, οργανώνοντας βιβλιοπαρουσιάσεις και αφιερωματικές ομιλίες σε συνεργασία με τον Σύνδεσμο Φιλολόγων Έβρου.
- Τα τελευταία χρόνια τιμά την Υπαπαντή, ως χριστιανική γιορτή της μητέρας και διοργανώνει Αρτοκλασία στον Ιερό Ναό των Αγίων Θεοδώρων και ομιλίες με θέμα τη «μητέρα». Η εορτή αυτή καθιερώθηκε από την Άννα Τριανταφυλλίδου, διάδοχη στην προεδρία του Λυκείου Ελληνίδων της Παρρέν, το 1928.
- Συμμετέχει σε ημερίδες του Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου Νέας Ορεστιάδας, όπως η «Ελλήνων Θρακών άσματα και χοροί» (2019).
- Συμμετέχει σε αναβιώσεις διαφόρων εθίμων ανάλογων με τις εορταστικές εκδηλώσεις, όπως στο έθιμο του Κλήδονα, του Παραδοσιακού θρακιώτικου Γάμου, του Μπαμπαλιάρη, του Μωμόγερου και στο Γαϊτανάκι.
- Συμμετέχει σε Λαογραφικές και Καρναβαλικές εκδηλώσεις στην Ξάνθη, στη Βέροια και τη Δράμα, με πρώτη εμφάνιση το 1981 στην πόλη της Ξάνθης.
- Διοργανώνει ετήσια Κοπή βασιλόπιτας, όπου παρουσιάζεται η ταυτότητα του Λυκείου, τα πεπραγμένα και ο ετήσιος προγραμματισμός του. Στην εκδήλωση επίσης γίνεται αναφορά στα έθιμα και τις παραδόσεις που σχετίζονται με την κοπή της βασιλόπιτας.
- Οργανώνει μουσικές βραδιές για τα μέλη του, με συμμετοχές καλλιτεχνών και σε συνεργασία με άλλες ομάδες, όπως οι Φίλοι της Μουσικής «Δημητρός Αραμπατζής».
- Οργανώνει και λειτουργεί μαθήματα πλεκτικής για τις κυρίες της πόλης.
- Το 2009 με προσκεκλημένο τον Ιταλό σεφ Σπανάκη Γεώργιο διοργάνωσε παρουσίαση πρωτότυπων εδεσμάτων.
- Οργάνωσε επίδειξη παραδοσιακών κοσμημάτων, αντίγραφων των όσων φιλοξενούνται στο Μουσείο Μπενάκη, με προσκεκλημένη την δημιουργό παραδοσιακών ελληνικών κοσμημάτων Γεωργία Βαγενά.
- Συμμετείχε σε θεατρικά δράματα, όπως το «Από τη Θυσία στη Γέννηση» και το «Δακρυσμένη Μικρασία», ενώ πρόσφερε στο θεατρόφιλο κοινό την ευκαιρία να παρακολουθήσει τη Θεατρική παράσταση «Οι καρέκλες του Ιονέσκου», που πραγματοποιήθηκε έπειτα από πρωτοβουλία του στο θέατρο Διόνυσος.

- Συμμετέχει σε υποδοχές αξιόλογων προσωπικοτήτων, όπως στις εκδηλώσεις «Ανακήρυξη επίτιμου Δημότη» του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Παυλόπουλου και του πρωθυπουργού του Λουξεμβούργου το 2004, καθώς και στην εκδήλωση υποδοχής του Μαραθωνοδρόμου ιατρού Στέργιου Αράπογλου και του παλαιίμαχου δρομέα υπεραποστάσεων Τάκη Σκουλή το 2018.
- Το 2020 κατέθεσε τις προτάσεις του για την Θράκη στην «Διακομματική Επιτροπή για την Ανάπτυξης της Θράκης» (Συνέντευξη με Δάσσιου 2021).

Εικόνα 5. Θεατρικά δρώμενα με τη συμμετοχή του Λυκείου Ελληνίδων Ορεστιάδας (2018)
(Πηγή: Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας).

B. Δράσεις με θέματα υγείας –διατροφής- αισθητικής

Το Λύκειο έχει οργανώσει πληθώρα εκδηλώσεων που αφορούν τους τομείς υγείας, διατροφής και αισθητικής του γυναικείου σώματος:

- Εκδήλωση στο υδάτινο πάρκο Κάταρακτ με την οικογενειακή σύμβουλο Τένια Μακρή και θέμα «Θεσμός της οικογένειας». Περιεχόμενο της εκδήλωσης ήταν οι προβληματισμοί πάνω στις ανθρώπινες σχέσεις και τον θεσμό της οικογένειας καθώς και η συζήτηση θεμάτων που ενδιέφεραν τις κυρίες το ακροατηρίου (2007).
- Ομιλία με την ψυχολόγο Μαριλέννα Δελημαπατά και θέμα «Βία και επιθετικότητα κατά τη σχολική και εφηβική ηλικία και η αντιμετώπιση της (2007).
- Ομιλίες με θέματα: «Άγχος, κατανοώντας τον εσωτερικό εχθρό. Αποδοχή της χρησιμότητας και αντιμετώπιση των παθολογικών εκδηλώσεων του» (2015) και «Εξάρτηση από το αλκοόλ» (2018), με τον Στρατιωτικό ψυχίατρο Βασίλη Μακρυγιάννη στα πλαίσια της εβδομάδας Υγείας που οργανώνει η Περιφέρεια Έβρου.
- Εκδηλώσεις με την συμμετοχή της ψυχολόγου Αθηνάς Μόρφη και θέματα όπως: «Εθισμός στο διαδίκτυο» και «Ασφαλής χρήση του διαδικτύου: Συμβουλές προς τους γονείς», «Από την ψηφιακή στην πραγματική ζωή» και «Η επικοινωνία στην Οικογένεια» από την ψυχολόγο Ζαρκάδα Νικολέτα.
- Συζητήσεις με τη συμμετοχή των αισθητικών Μαρία Γκουλεμανίδου και Ρούλα Τζαμπαζίδου και θέματα όπως: «Συμβουλές αισθητικής για τη σωστή περιποίηση προσώπου και σώματος». Αντικείμενο των συζητήσεων υπήρξε η ευεξία και η τόνωση της αυτοπεποίθησης που προκύπτει

από την φροντίδα του εαυτού μας αλλά και οι σωστές διατροφικές συνήθειες (2006). Επίσης το θέμα: «Σύγχρονες μέθοδοι αισθητικής ιατρικής» ήταν αντικείμενο εκδήλωσης που πραγματοποιήθηκε με τη συνεισφορά του δερματολόγου Κ. Μαρκάκη.

- Ημερίδες με θέματα: «Σωστή Διατροφή» ενημέρωση από τη διαιτολόγο Αναστασία Ταγκούδη και για τους μικρούς μαθητές ειδική ενημέρωση από τη διαιτολόγο Ελένη Χαρισίου. Επίσης, οργανώθηκε ημερίδα με θέμα την «Υγιεινή διατροφή» από τη διατροφολόγο Νικολέτα Ιωάννου.
- Εκδήλωση με πρόσκληση του Συλλόγου Καρκινοπαθών Ν. Έβρου «Συνεχίζω» και ομιλία για την προσφορά του συλλόγου και την προσφερόμενη στήριξη του στις καρκινοπαθείς με την συμμετοχή της γυναικολόγου Χρύσας Σιάνογλου.
- Εκδήλωση σε συνεργασία με τον Ανθρωπιστικό Οργανισμό «KIDS SAVE LIVES-Τα παιδιά σώζουν Ζωές» και με αντικείμενο εκπαίδευσης τις «πρώτες βοήθειες».
- Εκδήλωση με θέμα «Αποκαλύπτοντας τα μυστικά του καρκίνου και τι πρέπει να γνωρίζει ο πολίτης» με τη συμμετοχή του διακεκριμένου ογκολόγου, καθηγητή του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας και συνεργάτη του Διαβαλκανικού Κέντρου, Χρήστου Εμμανουηλίδη (Συνέντευξη με Δάσσιου και Τσιακιρούδη 2021).

Γ. Εκδρομές και επισκέψεις

Στα πλαίσια του προγράμματος «Αλησμόνητες Πατρίδες και όχι μόνο», πραγματοποιήθηκαν επί σειρά εποχών πολλές επισκέψεις. Στόχος είναι να πραγματοποιηθεί η γνώση της ιστορίας των αλησμόνητων Πατρίδων καθώς και να επιτευχθεί η γνωριμία με την ομορφιά των ελληνικών πόλεων. Εκδρομές έγιναν σε πόλεις όπως: Αλεξανδρούπολη, Αδριανούπολη, Βάρνα, Βελικοτάρνοβο, Βουδαπέστη, Βουκουρέστι, Βελιγράδι, Βιζύη- Σαράντα Εκκλησιές, Ίμβρο- Τένεδο- Τσανάκαλε-Χάλκη, Καβάλα –Δράμα, Κωνσταντινούπολη, Καλλίπολη, Μήδεια, Μεσημβρία, Μπουργκάζ, Ξάνθη, Σωζόπολη-Σόφια- Στάρα Ζαγόρα, Ραιδεστό-Καλλίπολη, Φιλιππούπολη, Σμύρνη- Τροία- Πέργαμο- Έφεσο, Αϊβαλή- Κουσάντασι-Σηλυβρία και σε πόλεις της Ιταλίας (Συνέντευξη με Τσιακιρούδη και Χατζηδημητρίου 2021).

Δ. Φιλανθρωπικό Έργο

Το Λύκειο έχει επιδείξει αξιόλογο φιλανθρωπικό έργο και έχει δεχτεί ευχαριστίες για αυτό από τους ναούς και τους εφημέριους τους καθώς και από τον αστυνομικό Διευθυντή της πόλης. Το 1992 συμμετείχε σε αποστολή Αγάπης προς τα Ελληνόπουλα της Αλβανίας, με αποστολή τροφίμων, ειδών ένδυσης και σχολικών ειδών. Πραγματοποιείται κάθε χρόνο η ενίσχυση της Τράπεζας Αγάπης της πόλης με οικονομικές προσφορές που προκύπτουν από τα κάλαντα των Χριστουγέννων που λένε τα μέλη του Λυκείου. Το 2019 πραγματοποιήθηκε «Επίσκεψη αγάπης» στο οικοτροφείο «Ψυχασπίς» με σκοπό την ψυχαγωγία των οικότροφων. Το 2020 έγινε προσφορά επιχειρησιακού υλικού στην Διεύθυνση Αστυνομίας Ορεστιάδας και ειδών πρώτης ανάγκης στο συνοριακό φυλάκιο Καστανέων, κατά την διάρκεια των γεγονότων του περσινού Μαρτίου (Συνέντευξη με Δάσσιου 2021).

Ε. Μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις

Χορός και Λύκειο των Ελληνίδων -Δυο έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες

Τη σημαντικότητα του χορού και του τραγουδιού στη ζωή των ανθρώπων τη συναντάμε από τους αρχαίους χρόνους και την κλασσική αρχαία Ελλάδα. Εκτενής αναφορά γίνεται στα Ομηρικά έπη. Η μολπή και η ορχηστύς, δηλαδή ο χορός και το τραγούδι, διακρίνονται για τη σημαντικότητα τους στο κομμάτι της ανάπαυσης μετά τους πολέμους και τις μάχες, αλλά και σαν κομμάτι των γιορτών τους, ιδιωτικών και δημόσιων. Στους μεταγενέστερους χρόνους η σημασία της όρχησης και του χορού δεν χάνουν τη σπουδαιότητα τους στη ζωή των ανθρώπων. Αντίθετα γίνεται ακόμα μεγαλύτερη τόσο στην αγωγή των πολιτών και της ιδιωτικής τους ζωής, όσο και του ίδιου του Κράτους (Κόκκινος 1993).

Η Νέα Ορεστιάδα, ο τόπος ιδρύσεως του Λυκείου των Ελληνίδων Ορεστιάδας, είναι μια αμιγώς προσφυγική πόλη με διάρκεια ζωής που φτάνει τα 98 χρόνια.

Ιδρύθηκε από πρόσφυγες που ήρθαν από την Αδριανούπολη και το Κάραγατς μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης το 1922. Την Αδριανούπολη χαρακτήριζε η πολυπολιτισμικότητα, καθώς συνυπήρχαν αρμονικά πολλές εθνικότητες (Ελληνες, Τούρκοι, Αρμένιοι, Άγγλοι, Γάλλοι κ.λπ.), κάτι που βοήθησε στην πρόωρη αστικοποίηση της περιοχής. Το Κάραγατς γνώρισε μεγάλη οικονομική άνθηση μετά το 1872 που κατασκευάστηκε ο Σιδηροδρομικός Σταθμός που συνέδεε την Αδριανούπολη με τη Βιέννη και την Κωνσταντινούπολη. Οι πρόσφυγες έφεραν μαζί τους τα δικά τους ήθη και έθιμα,

άκρως επηρεασμένα από τη δυτική κουλτούρα σε πολλούς τομείς (χοροί, τρόποι ντυσίματος κ.λπ.) (Χατζηδημητρίου 2012).

Ο Στυλιανός Γονατάς μας αναφέρει ότι το Κάραγατς, το οποίο αποτελεί ένα από τα 7 προάστια της Αδριανούπολης και το προάστιο που παρουσίασε τη μεγαλύτερη ανάπτυξη, θεωρούνταν η Κηφισιά της Αθήνας, ενώ οι ντόπιοι το αποκαλούν μικρό Παρίσι. Επίσης, ήταν ο τόπος στον οποίο συγκεντρώθηκαν όσοι Έλληνες είχαν απομείνει στην Αδριανούπολη αλλά και στις γύρω περιοχές κατά το διάστημα 1922- 1923 (Κιηγγιάς & Ριζιώτης 2011).

Οι πρόσφυγες έφεραν μαζί τους τον δικό τους τρόπο ζωής και τις συνήθειες τους. Υπήρξαν επηρεασμένοι από τη δυτική κουλτούρα σε πολλούς τομείς. Οι γυναίκες ενστερνίστηκαν τον δυτικό τρόπο ντυσίματος και το βαλς, το ταγκό και η λατέρνα αγαπήθηκαν και ενσωματώθηκαν στον τρόπο διασκέδασης των ανθρώπων.

Ο νομός Έβρου βέβαια κατοικήθηκε από πρόσφυγες που προήλθαν και από άλλες περιοχές, όπως της Ανατολικής και Βόρειας Θράκης, των παραλιών της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Αρμενίας.

Η πολυμορφία των ηθών και των εθίμων, των χορών και του τρόπου ζωής διαμόρφωσαν με τις αλληλεπιδράσεις τους τις πολιτιστικές συμπεριφορές των κατοίκων της περιοχής.

Το Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας με σεβασμό στην Παράδοση συντηρεί και αναπαριστά με τις δράσεις του όλες τις μουσικοχορευτικές τάσεις.

Έχει να παρουσιάσει ένα πλούσιο και πολυποικίλο έργο από την ίδρυσή του και έως τώρα με χορευτικές εκδηλώσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Μετράει στο ενεργητικό του συμμετοχές σε φεστιβάλ χορού ανά την Ελλάδα, αλλά και σε παγκόσμια φεστιβάλ χορού στο εξωτερικό. Το 1989 ήταν και η πρώτη συμμετοχή του χορευτικού εκτός συνόρων στο Χάσκοβο της γειτονικής Βουλγαρίας σε εκδηλώσεις προς τιμήν των Κυρίλλου και Μεθόδιου. Το 1996 συμμετείχε στο διεθνές Φολκλορικό Φεστιβάλ «HERCULES 96» στη Ρεσίτα της Ρουμανίας. Το 1997 μετά από πρόσκληση συμμετείχε σε εκδηλώσεις στη Βουδαπέστη της Ουγγαρίας. Στη Φρανκφούρτη της Γερμανίας και στη Γενεύη της Ελβετίας συμμετείχε, ύστερα από πρόσκληση των ομογενών, το 1998 και σε χορευτικές εκδηλώσεις, το 2005, στο Μόντρεαλ του Καναδά, ύστερα από πρόσκληση του προέδρου των ομογενών. Τέλος, πήρε μέρος στο 54ο παγκόσμιο φεστιβάλ χορού στην Ιταλία και συγκεκριμένα στη Σικελία το 2009.

Την Προύσα της Τουρκίας, συγκεκριμένα το παγκόσμιο φεστιβάλ χορού «Χρυσός Καραγκιόζης», επισκέφτηκε 2 φορές το Λύκειο των Ελληνίδων, το 2010 και το 2013. Το 2011 συμμετείχε σε εκδηλώσεις στην Αττάλεια της Τουρκίας. Συμμετοχές είχε και στην γειτονική Αδριανούπολη καλεσμένο από το ελληνικό προξενείο το 2012.

Το Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας έχει πληθώρα συμμετοχών σε πολλές πόλεις της Ελλάδας. Στην Αθήνα το 1980 συμμετέχει στις εορταστικές εκδηλώσεις για την ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ στο Ζάππειο Μέγαρο. Το 1981 στις καρναβαλικές εκδηλώσεις της Ξάνθης. Το 2003, ύστερα από πρόσκληση του Λυκείου Ελληνίδων Σητείας, συμμετείχε σε πολιτιστικές εκδηλώσεις του Δήμου Σητείας. Το 2009, συμμετείχε στο 42ο Διεθνές Φεστιβάλ χορών και παραδόσεων «Καραϊσκάκεια», στην πόλη της Καρδίτσας. Το 2014, έπειτα από πρόσκληση του Λυκείου Ελληνίδων Άργους συμμετείχε στις πολιτιστικές εκδηλώσεις. Το 2017, συμμετείχε στις εκδηλώσεις του Λυκείου Ελληνίδων Νάουσας έπειτα από πρόσκληση του. Το 2018, έπειτα από πρόσκληση του Λυκείου Ελληνίδων Βέροιας, έχουμε τη συμμετοχή του προεφηβικού τμήματος του Λυκείου στο παιδικό και εφηβικό φεστιβάλ Βέροιας. Η λίστα των χορευτικών συμμετοχών συνεχίζεται καθώς έχει λάβει μέρος σε εκδηλώσεις στην Αλεξανδρούπολη, τη Θεσσαλονίκη, τη Λήμνο, την Καβάλα, τη Δράμα, τα Μουδανιά, τη Σητεία, τη Χαλκιδική και πολλές άλλες περιοχές.

Ενεργή παραμένει η παρουσία του και μέσα στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας επί 40 και συναπτά έτη, αδιάλειπτα και ακούραστα, με συμμετοχές στις τοπικές εκδηλώσεις της πόλης, όπως είναι τα Ορέστεια, τις γενέθλιες εκδηλώσεις της πόλης μας. Επίσης, υπάρχει συμμετοχή των παιδικών και εφηβικών τμημάτων στην Ανθοκομική έκθεση. Διοργανώνει δικές του εκδηλώσεις και παραστάσεις, όπως χοροεσπερίδες, παρουσιάσεις δρώμενων και εθίμων, παρουσιάσεις χορών και προσκαλώντας με τη σειρά του άλλους συλλόγους, τίμησε επετείους όπως την επέτειο των 40 χρόνων από την ίδρυση του το 2019. Τέλος διακρίνεται σε συμμετοχές σε εκδηλώσεις άλλων πολιτιστικών συλλόγων έπειτα από πρόσκλησή τους.

Εικόνα 6. Χορευτικές εκδηλώσεις Λυκείου Ελληνίδων Ορεστιάδας (Ορέστεια 2019).
(Πηγή: Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας).

Το χορευτικό ρεπερτόριο του Λυκείου ποικίλει, διδάσκοντας και παρουσιάζοντας χορούς από όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας και έχοντας στο ενεργητικό του ένα μεγάλο χορευτικό δυναμικό. Παιδικά, εφηβικά, τμήματα αρχαρίων και προχωρημένων, καθώς επίσης και τμήμα κυριών, καλύπτουν όλο το ηλικιακό φάσμα που επιθυμεί να μάθει χορό. Το διδάσκων δυναμικό αποτελείται από τον Γιώργο Ψυράκη, στο τμήμα Παραστάσεων, τον Γιάννη Ζαφεριάδη στα τμήματα αρχαρίων και την Ευγενία Χατζηδημητρίου στα παιδικά και εφηβικά τμήματα (Συνέντευξη με Δάσσιου 2021).

Διακρίσεις

Το Λύκειο Ελληνίδων της Ορεστιάδας απέσπασε τιμητικές διακρίσεις για τις εμφανίσεις του. Στο Φεστιβάλ Βαλκανικών χορών στη Βουλγαρία διακρίθηκε με το Α΄ Βραβείο. Στο Φεστιβάλ της Δράμας πήρε τιμητική διάκριση Καλύτερης Φορεσιάς. Στο Φεστιβάλ Καβάλας η εφηβική ομάδα έλαβε Έπαινο για τις χορευτικές του ικανότητες.

Το 2017 η Πρόεδρος του, Μαρία Δάσσιου βραβεύτηκε από την Ένωση Πολιτιστικών Φορέων Έβρου με το Βραβείο Πολιτισμού. Η βράβευσή της τίμησε το συνολικό της έργο στο Πολιτιστικό γίγνεσθαι της περιοχής.

Συμπεράσματα και προτάσεις

Το Λύκειο Ελληνίδων είναι το αρχαιότερο γυναικείο Σωματείο, ο μακροβιότερος φορέας πολιτισμού στην Ελλάδα. Αποτελεί μία στέγη πρωτοπόρων γυναικών με πνευματική καλλιέργεια και είναι ένας διαχρονικός θεσμός με ισχυρή παρουσία και διεθνή εμβέλεια.

Η πολύπλευρη δραστηριότητα που αναπτύσσει το Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας επιβεβαιώνει την αξία της δράσης ενός Σωματείου που παραμένει μέσα στο χρόνο διαρκής, επίκαιρη, παραδοσιακή και διαρκώς εξελισσόμενη.

Επιθυμία του είναι η προσάρτηση νέων μελών από την τοπική κοινωνία.

Ο καθηγητής Φάνης Μαλκίδης, σύμφωνα με την Πρόεδρο του Λυκείου Μαρία Δάσσιου, σε ημερίδα του Λαογραφικού Μουσείου Ορεστιάδας το 2010, είχε επισημάνει, ότι οι προσπάθειες των Πολιτιστι-

κών Συλλόγων σώζουν το προσφυγικό Σώμα από την Αμνησία. Κάθε προσπάθεια είναι μία ψηφίδα που συμπληρώνει το ψηφιδωτό της Α-λήθειας (α-λήθη).

Τέλος, θα προτείνουμε δύο δράσεις που θεωρούμε ότι πρέπει να αναλάβει το Λύκειο Ελληνίδων Ορεστιάδας. Η καταγραφή Παραδοσιακών Παιχνιδιών διαμέσου συνεντεύξεων ηλικιωμένων της περιοχής καθώς και συνταγών Παραδοσιακών Φαγητών και Γλυκισμάτων. Θεωρούμε ότι πρέπει να δημοσιευτούν σε ένα λεύκωμα, ώστε να διασωθούν στον χρόνο.

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία έχει δημιουργηθεί με την συνεργασία της Πρόεδρος του Λυκείου Ελληνίδων κυρίας Μαρία Δάσσιου, του μέλους του Δ.Σ. του Λυκείου κυρίας Ιωάννα Τσιακιρούδη και του μέλους του Λυκείου κυρίας Ευγενία Χατζηδημητρίου.

Βιβλιογραφία

Αβδελά, Ε., Ανδριώτης, Ν., Λούβη, Α., Μπενέκη, Ε., Τσαλδάρη, Ε., Χατζηνικολάου, Τ. (2010). Το Λύκειο των Ελληνίδων 100 Χρόνια. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

Δουμάνης, Θ. (2008). Διάφορα| Λύκειο Ελληνίδων. LIFO 15.05.2008. Διαθέσιμο: <https://www.lifo.gr/various/lykeio-ellinidon>

Κηγγιάς, Δ.Ν., Ρυζιώτης, Β.Γ. (2011). Αδριανούπολη Κάραγατς Νέα Ορεστιάδα μια πόλη. Νέα Ορεστιάδα.

Κόκκινος, Γ.Γ. (1993). Ελληνικοί Χοροί: Ιστορική Εξέλιξη και Μουσικοκινητική Ανάλυση. Θεσσαλονίκη: Salto.

Πουρνάρα, Μ. (2021). Λύκειο Ελληνίδων Λονδίνου, ένας θεσμός εθνικής συνείδησης. Η Καθημερινή. 10 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/culture/561221470/lykeio-ellinidon-londinou-enas-thesmos-ethnikis-syneidisis/>

Σαμαρά, Μ. (2018). Λύκειο των Ελληνίδων: Με άρωμα φεμινισμού και παράδοσης. MAXMAG 28 Νοεμβρίου. Διαθέσιμο: <https://www.maxmag.gr/agnosti-ellada/lykeio-ton-ellinidon-me-aroma-feminismoy-kai-paradosis/>

Χατζηδημητρίου, Ε. (2012). Οι Πολιτιστικοί Σύλλογοι ως Διαχειριστές του Πολιτισμού. Το Παράδειγμα του Πολιτιστικού Συλλόγου «Η Ορεστιάδα» της Ν. Ορεστιάδας Έβρου. Διπλωματική εργασία. Κομοτηνή: ΤΕΦΑΑ, ΔΠΘ.

Συνεντεύξεις (2021)

Μαρία Δάσσιου, Πρόεδρος του Λυκείου Ελληνίδων Ορεστιάδας.

Ιωάννα Τσιακιρούδη, Ειδική Γραμματέας του Διοικητικού Συμβουλίου του Λυκείου Ελληνίδων Ορεστιάδας.

Ευγενία Χατζηδημητρίου, Δασκάλα Χορού του Λυκείου Ελληνίδων Ορεστιάδας.

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΡΙΓΩΝΟΥ «ΓΑΙΑ»: ΟΙ ΘΡΑΚΙΩΤΙΣΣΕΣ ΠΑΡΑΓΟΥΝ ΘΡΑΚΙΩΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Σταυρούλα Παπαχατζίδου και Παναγιώτης-Βάιος Γκουντινούδης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στον συνεταιρισμό γυναικών Τριγώνου «Γαία» και στο ακριτικό Τρίγωνο, όταν το 1998 γεννήθηκε η ιδέα της ίδρυσής του. Πρόκειται για έναν εξωστρεφή, δραστήριο και δυναμικό συνεταιρισμό με πολυπρισματικές δράσεις, που παράγει ένα πανόραμα τοπικών θρακιώτικων ιδιοσκευασμάτων. Μεγάλο μέρος των πρώτων υλών καλλιεργείται με βιολογικό τρόπο σε ιδιόκτητες εκτάσεις του συνεταιρισμού ή σε αγροκτήματα των μελών του. Βασικός μας στόχος είναι η ανάδειξη του πολυεπίπεδου έργου του συνεταιρισμού, η διαφορετικότητά του και οι δράσεις του. Η μεθοδολογία της έρευνας βασίζεται σε αρχειακό ηλεκτρονικό υλικό αλλά και σε πληροφόρηση που προήλθε από συνέντευξη στην Πρόεδρο του συνεταιρισμού.

Λέξεις κλειδιά: Συνεταιρισμός γυναικών, Τρίγωνο, τοπικά προϊόντα, δράσεις

Εισαγωγή

Το παρόν κείμενο πραγματεύεται τη δράση του συνεταιρισμού γυναικών Τριγώνου «Γαία» που βρίσκεται στον οικισμό του Τριγώνου και ιδρύθηκε το 1998. Αρχικά, πραγματοποιείται μία σύντομη αναφορά στην ίδρυση των συνεταιρισμών και ειδικότερα στους γυναικείους αγροτικούς συνεταιρισμούς της Ελλάδας. Στη συνέχεια, μελετάται ο συνεταιρισμός γυναικών Τριγώνου «Γαία» και αναλύεται στους εξής θεματικούς τομείς: ίδρυση και στόχοι, προϊόντα, δραστηριότητες της «Γαίας». Βασικοί στόχοι της εισήγησης είναι:

- η ανάδειξη του πολυεπίπεδου έργου του συνεταιρισμού, η διαφορετικότητά του και η επιτυχία του,
- η προβολή των δραστηριοτήτων του συνεταιρισμού,
- η παρουσίαση των τοπικών προϊόντων της «μάννας» Θράκης,
- η επιτυχημένη πορεία του συνεταιρισμού και οι δράσεις του,
- η δημιουργικότητα και ο σημαντικός ρόλος των γυναικών του Τριγώνου,
- η τοπικότητα και οι μνήμες που γεννούν οι μυρωδιές και οι γεύσεις,
- η συζήτηση των προβλημάτων των συνεταιρισμών.

Η μεθοδολογία της έρευνας βασίστηκε, κατά βάση, σε βιβλιογραφικές πηγές ενώ πραγματοποιήθηκε έρευνα και σε αρχειακό ηλεκτρονικό υλικό. Παράλληλα, διεξήχθη προσωπική συνέντευξη στην Πρόεδρο του συνεταιρισμού, Ζωή Φραγκούδη, μέσω zoom, εξαιτίας των δυσκολιών της πανδημίας. Τέλος, ακολουθούν τα συμπεράσματα της έρευνάς μας.

Η ίδρυση των συνεταιρισμών

Κατά καιρούς πολλοί ορισμοί έχουν διατυπωθεί από διάφορους επιστήμονες σχετικά με την έννοια του συνεταιρισμού. Το 1895 η Διεθνής Συνεταιριστική Συμμαχία (International Cooperative Alliance) διαμόρφωσε τη συνεταιριστική ταυτότητα και το 1937 διατύπωσε σε συνέδριο στο Παρίσι επίσημα τις συνεταιριστικές αρχές. Συνεταιρισμός, λοιπόν, είναι μία αυτόνομη ένωση προσώπων που συγκροτείται εθελοντικά με σκοπό να αντιμετωπίσει κοινές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες μέσα από μία συνιδιόκτητη και δημοκρατικά διοικούμενη επιχείρηση (Σκυλακάκη 2019).

Η δημιουργία του συνεταιρισμού υπήρξε ένα κοινωνικό φαινόμενο, καθώς αναπτύχθηκε μαζί με την εμφάνιση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής. Ωστόσο, το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα άργησε πολύ να εμφανιστεί εξαιτίας της αργής ανάπτυξης του καπιταλισμού. Κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα υπήρξαν αρκετές προσπάθειες ίδρυσης συνεταιρισμών, οι οποίες,

όμως, απέτυχαν λόγω των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών. Έτσι, αφετηρία του συνεταιριστικού κινήματος αποτέλεσε το 1900 η ίδρυση του «Μετοχικού Γεωργικού Συλλόγου» στον Αλμυρό. Οι συνεταιρισμοί θεσμοθετήθηκαν με τον νόμο 602/1915 στην Ελλάδα σύμφωνα με τα πρότυπα ευρωπαϊκών χωρών (Παπαγεωργίου 2004).

Οι στόχοι των αγροτικών συνεταιρισμών είναι οι εξής (Μπαλαούρας 2004):

- Οικονομικά κίνητρα
- Ευελιξία εσωτερικής οργάνωσης
- Προβολή επιτυχημένων συνεργατικών σχημάτων
- Δημιουργία οργανισμού προώθησης εξωστρέφειας
- Αυστηρό θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας
- Κοινωνικός ρόλος συνεταιρισμών

Οι γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα

Οι γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν μορφή επιχείρησης συλλογικού χαρακτήρα και ορίζονται ως «αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά για την αντιμετώπιση κοινωνικών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών αναγκών και στόχων, μέσα από μια συνιδιόκτητη και δημοκρατικά διοικούμενη επιχείρηση» (νόμος «Αλέξανδρος Παπαναστασίου») (Γιδαράκου 2007). Τη δεκαετία του 1950 οι γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί θεσμοθετήθηκαν έπειτα από την ίδρυση της Υπηρεσίας Γεωργικών Εφαρμογών και του Τμήματος Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας στο Υπουργείο Γεωργίας, το οποίο ανέλαβε να εκπαιδεύσει τις γυναίκες στην ύπαιθρο σε θέματα οικιακής οικονομίας. Είχε ως στόχο να στηρίξει την οικονομία των νοικοκυριών και να αναβαθμίσει την κοινωνική θέση της γυναίκας στην ύπαιθρο (Γιδαράκου 2007).

Οι γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί υποστηρίχθηκαν κυρίως στα μέσα δεκαετίας του 1980, για λόγους όπως η εργασιακή κρίση των αστικών κέντρων της χώρας, η συνεχής ερήμωση των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών της υπαίθρου, το διαφοροποιημένο πολιτισμικά κλίμα της παγκοσμιοποιούμενης οικονομίας, ο στόχος της κοινωνικής και οικονομικής σύγκλισης των περιφερειών, κ.ά. Οι κρατικοί φορείς αξιοποίησαν πόρους κοινοτικών προγραμμάτων που αφορούσαν σε θέματα στήριξης απομακρυσμένων περιοχών της υπαίθρου με χαμηλούς κοινωνικοοικονομικούς δείκτες και ενθάρρυναν την ανάπτυξη σημαντικού αριθμού γυναικείων συνεταιρισμών (Λουβερδή 2006). Οι γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί αναπτύχθηκαν κατά πλειονότητα στον αγροτικό χώρο και η λειτουργία τους βασίζεται στον νόμο περί Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων, με εξαίρεση λίγους που ανήκουν στο καθεστώς των αστικών συνεταιρισμών. Με τον νόμο 2810/2000, η διαδικασία απλοποιήθηκε και οι γυναικείοι συνεταιρισμοί εξομοιώθηκαν με τους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Συνάμα, υιοθετήθηκαν φορολογικά κίνητρα, όπως υποστήριξη από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και την ΠΑΣΕΓΕΣ, προσφορά προγραμμάτων κατάρτισης, συμβουλευτικές υπηρεσίες σε νομικά και λογιστικά θέματα, κ.ά. (Ν.2810/2000).

Αν και οι συνεταιρισμοί έχουν αρκετές δυνατότητες για προσφορά ωφέλιμου έργου στα μέλη τους και σε ολόκληρη την κοινωνία, συχνά οι γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί δεν πετυχαίνουν τους στόχους τους, εξαιτίας ορισμένων εγγενών αδυναμιών και προβλημάτων που έχουν (Καμενίδης 2001, Αντωνοπούλου 2013). Κάποια από αυτά τα προβλήματα παρατίθενται παρακάτω:

- Η έλλειψη χώρων αποθήκευσης και επαρκούς μηχανολογικού εξοπλισμού συνιστούν σημαντικές αδυναμίες των περισσότερων γυναικείων αγροτικών συνεταιρισμών, δημιουργώντας κατ'επέκταση προβλήματα στην τυποποίηση και τη συσκευασία των προϊόντων, τον έλεγχο της ποιότητας και την εγγύηση της εικόνας του παραγόμενου προϊόντος. Επιπροσθέτως, καθιστούν αναγκαία την επιμόρφωση των μελών των γυναικείων συνεταιρισμών στα θέματα αυτά και όχι μόνον (διοίκηση/οργάνωση επιχειρήσεων, τιμολόγηση, τυποποίηση προϊόντων, συνθήκες υγιεινής και ασφάλεια στους χώρους εργασίας, κ.ά.) (Μυκωνιάτη 2011).
- Οι μη επαρκείς γνώσεις σε θέματα τεχνολογίας της παραγωγής, κυρίως στις ηλικιακά νεότερες γυναίκες, αποτελούν ουσιαστικές αδυναμίες για τη διατήρηση των προϊόντων στην αγορά και την ανάπτυξη της, ενώ η έλλειψη διοικητικής και οργανωτικής εμπειρίας, επιχειρηματικής ικανότητας και ενημέρωσης σε συνδυασμό με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, αποτελούν συχνά αιτία προβλημάτων καταμερισμού των εργασιών μεταξύ των μελών, συγκρούσεων και κακής συνεργασίας, δυσκολίας στην παρακολούθηση των λογιστικών βιβλίων και, συνεπώς, αναποτελεσματικής λειτουργίας του γυναικείου συνεταιρισμού (Μυκωνιάτη 2011).

- Το πρόβλημα της διάθεσης των προϊόντων απασχολεί ιδιαίτερα τους περισσότερους γυναικείους συνεταιρισμούς. Η έδρα πολλών από αυτούς βρίσκεται σε μειονεκτικές και απομονωμένες γεωγραφικά περιοχές, μακριά από τις κύριες αγορές των αστικών κέντρων, γεγονός που συνεπάγεται αυξημένο κόστος μεταφοράς των προϊόντων αλλά και δυσκολίες πρόσβασης στις αγορές. Άλλες αιτίες του προβλήματος αποτελούν λόγοι οικονομικοί, έλλειψη σχετικών γνώσεων, καθώς και το υψηλό κόστος διαφήμισης. Οι στρατηγικές διαφήμισης έχουν μεγάλη σημασία για τις μικρές τοπικές αγορές, όπως είναι οι συνεταιρισμοί που βρίσκονται έξω από την τοπική κοινωνία. Τεχνικές όπως η χρήση του διαδικτύου, η χρησιμοποίηση διαφημιστικών ημερολογίων και άλλες προωθητικές καμπάνιες είναι δύσκολες για το επίπεδο γνώσεων των μελών ενός γυναικείου αγροτικού συνεταιρισμού, ο οποίος απαρτίζεται συνήθως από άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, κατοίκους απομακρυσμένων γεωγραφικά περιοχών (Kazakopoulos & Gidaraku 2003).
- Το υψηλό κόστος της διαφήμισης αποτελεί ένα ακόμη πρόβλημα για τους συνεταιρισμούς, ενώ η οικονομική δυσπραγία των περισσότερων συνεταιρισμών δεν επιτρέπει την απασχόληση συμβούλου που θα έλυνε παρόμοια προβλήματα. Για τους λόγους αυτούς, οι γυναικείοι συνεταιρισμοί λειτουργούν περισσότερο εμπειρικά και όχι αποτελεσματικά. Σε έρευνα του 2000 που αφορούσε 40 συνεταιρισμούς, μόλις οι 7 είχαν μόνιμο προσωπικό (συνήθως γραμματέα) και μόνον οι 4 τηρούσαν λογιστικά βιβλία με ευθύνη λογιστή. Στην ίδια έρευνα διαπιστώθηκε παντελής έλλειψη προσωπικού για υπηρεσίες οργάνωσης, μανάτζμεντ και μάρκετινγκ (Koutsou et al. 2003).
- Καθοριστική αδυναμία αποτελεί η έλλειψη κεφαλαίων. Αρκετοί γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί δέχτηκαν οικονομική βοήθεια – κυρίως στο ξεκίνημά τους - από τοπικούς φορείς. Οι ίδιοι οι συνεταιρισμοί δε φαίνεται να υιοθετούν την άποψη ότι οφείλουν να στηρίζονται στις δικές τους δυνάμεις και οικονομικές λειτουργίες για να επιβιώσουν. Οι ίδιες οι γυναίκες στηρίζουν πολλές προσδοκίες στην κρατική βοήθεια.

Συνεταιρισμός γυναικών Τριγώνου «Γαία»

Ίδρυση και οι στόχοι

Το ακριτικό Τρίγωνο βρίσκεται ανάμεσα στους ποταμούς Έβρο και Αρδα κοντά στα σύνορα Τουρκίας – Βουλγαρίας. Σε αυτήν την περιοχή, οι γυναίκες από πολύ παλιά τηρούν τις παραδόσεις και τα τοπικά έθιμα, τις μαγειρικές συνταγές που έμαθαν από μικρά κοριτσάκια με τα παραδοσιακά ντόπια υλικά, τις πίτες, τον τραχανά, το κουσκούσι, τα γλυκά του κουταλιού και τόσα άλλα προϊόντα που σε πολλά νοικοκυριά έχουν εξαφανιστεί ή ξεχαστεί. Οι συνταγές συγκεντρώθηκαν, μέσα από την καταγραφή παραδοσιακών συνταγών από γιαγιάδες της περιοχής, οι οποίες τηρούσαν ευλαβικά τον παραδοσιακό τρόπο μαγειρέματος των προσφύγων από τη βόρεια και ανατολική Θράκη. Οι γυναίκες του συνεταιρισμού δοκίμασαν όλες τις συνταγές, από τις οποίες επέλεξαν αυτές, με τις οποίες παράγουν μέχρι σήμερα τα προϊόντα τους.

Οι από κοινού αναζητήσεις των γυναικών της περιοχής σε συνδυασμό με τις νέες χρηματοδοτήσεις από ευρωπαϊκούς πόρους οδήγησαν στην ίδρυση στις 30 Σεπτεμβρίου 1998 του Αγροτικού Συνεταιρισμού Γυναικών Τριγώνου «Γαία» (<https://www.gaia-evros.gr/gaia-synetairismos-gynaikon-trigonou/>). Η αγάπη τους για τα χωριά τους, η νοσταλγική τους διάθεση, τα αρώματα και οι γεύσεις των μανάδων και των γιαγιάδων τους οδήγησαν τις Θρακιώτισσες να ενώσουν τις δυνάμεις τους και να παράγουν τοπικά προϊόντα. Ο συνεταιρισμός αρχικά είχε πρώτη έδρα τον οικισμό Καναδά στο Τρίγωνο και μέσω του LEADER II εγκατέστησαν στον οικισμό Σπήλαιο το πρώτο εργαστήριο παρασκευής χειροποίητων ζυμαρικών, ντόπιων γλυκών κουταλιού και μαρμελάδων αλλά και διαφόρων ποτών και λικέρ με ντόπια φρούτα των γύρω βουνών.

Οι στόχοι του συνεταιρισμού είναι:

- Η αξιοποίηση του γυναικείου δυναμικού
- Η προώθηση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής αναβίωσης της υπαίθρου
- Η προβολή και προώθηση τοπικών αυθεντικών προϊόντων της περιοχής του Τριγώνου
- Η αναβάθμιση του κοινωνικού ρόλου της γυναίκας
- Η βελτίωση των αγροτικών εισοδημάτων
- Η ανατροπή της κοινωνικής αδράνειας των γυναικών

Τα προϊόντα της «Γαίας»

Πρόκειται για έναν εξωστρεφή, δραστήριο και δυναμικό συνεταιρισμό με πολυπρισματικές δράσεις,

που παράγει ένα πανόραμα τοπικών θρακιώτικων ιδιοσκευασμάτων. Όλα τα προϊόντα είναι χειροποίητα και παρασκευάζονται με τοπικές συνταγές αξιοποιώντας αγροτικά προϊόντα. Μεγάλο μέρος των πρώτων υλών καλλιεργείται με βιολογικό τρόπο σε ιδιόκτητες εκτάσεις του συνεταιρισμού ή σε αγροκτήματα των μελών του. Στο εργαστήριο εργάζονται δεκαπέντε γυναίκες – μέλη του συνεταιρισμού, εκ των οποίων οι δώδεκα γυναίκες βρίσκονται στην παραγωγή και οι υπόλοιπες τρεις ασχολούνται με την οργάνωση της παραγωγής και την προώθηση των προϊόντων. Κάποια από τα προϊόντα που παράγονται και τυποποιούνται είναι τα εξής:

- θρακιώτικος κόκκινος τραχανάς (ξινός, καυτερός ή γλυκός, σκέτος ή με αποξηραμένα λαχανικά)
- ιφκάδια (πλατιές χυλοπίτες)
- ουμάτς (χυλός με γάλα και αυγά)
- κους-κους
- πίτες όπως τυρόπιτα, κολοκυθόπιτα (γλυκιά ή αλμυρή) και σουσαμόπιτα
- μαρμελάδες (κορόμηλο, φρούτα του δάσους)
- γλυκά του κουταλιού όπως σύκο, δαμάσκηνο, ριτσέλι
- λικέρ (κράνο, ρόδι, βύσσινο, δυόσμο)
- σάλτσες με κόκκινη πιπεριά, ντομάτα, μελιτζάνα, καρότο, ελαιόλαδο και μπαχαρικά κ.ά.

Οι δραστηριότητες της «Γαίας»

Οι δραστηριότητες της «Γαίας» και των μελών της είναι κατά βάση αγροτουριστικές, καθώς εκτός από τη λειτουργία του εργαστηρίου και της έκθεσης των παραδοσιακών τοπικών εδεσμάτων, καλλιεργείται αγρόκτημα για την παραγωγή λαχανικών στους οικισμούς της Πάλλης και του Καναδά. Επιπλέον, λειτουργεί κέντρο δημιουργικής απασχόλησης στο Σπήλαιο όπως, επίσης, και κέντρο εκμάθησης Η/Υ. Τέλος, το 2005 ιδρύθηκε κατάστημα βιολογικών προϊόντων στην Αλεξανδρούπολη.

Εκτός, όμως, από την παραγωγή τοπικών προϊόντων, η «Γαία» έχει πραγματοποιήσει και σημαντικές δράσεις στην περιοχή του Τριγώνου και ταυτόχρονα έχει δώσει δυναμικά το παρών σε εκδηλώσεις σε πολλές περιοχές της Ελλάδας. Αρχικά, από την ημέρα της ίδρυσης του συνεταιρισμού έως σήμερα έχει πραγματοποιήσει επιμορφωτικά σεμινάρια με θέματα όπως:

- τεχνικές επεξεργασίας τροφίμων και ποτών στον Πεντάλοφο
- τυποποίηση αγροτικών προϊόντων στον Καναδά
- αγροτουρισμός και γυναίκα στον Πεντάλοφο
- οργάνωση και διοίκηση συνεταιριστικών μονάδων

Αξίζει να σημειωθεί ότι η «Γαία» έχει δημιουργήσει άριστες σχέσεις με συνεταιρισμούς του νομού και της χώρας και συνεργάζεται με συλλόγους γυναικών στην Αδριανούπολη της Τουρκίας και σε πολλές περιοχές της Βουλγαρίας. Τέλος, έχει συμμετάσχει σε πολλές εκδηλώσεις σε όλη την Ελλάδα όπως:

- Συμμετοχή σε εκδήλωση στις 8 Μαρτίου 2010 στην παλιά βουλή. «Αύρα Θεοδωροπούλου – η πρωτοπόρος του γυναικείου κινήματος» και ομιλία με θέμα: «Η συλλογική δραστηριότητα των Γυναικών στον Ν. Έβρο»
- Συμμετοχή στην Έκθεση στην Αμερικανική Γεωργική Σχολή το 1999 με τίτλο: «Η καινοτομία στην αγροτική ανάπτυξη»
- Έκθεση και παρουσίαση των προϊόντων του συνεταιρισμού στο Svilegrad της Βουλγαρίας το 1999
- Έκθεση προϊόντων γυναικείων συνεταιρισμών στα Ιωάννινα το 2000
- Έκθεση βιολογικών προϊόντων και αγροτουρισμού στον δήμο Πυλαίας το 2001
- Έκθεση προϊόντων γυναικείων συνεταιρισμών στο Ζάππειο το 2001
- Έκθεση συνεταιριστικών προϊόντων «Γη-Γυναίκα-Θράκη» στη Σαμοθράκη το 2001
- Πανέβρια αγροτική έκθεση Φερών (1999-2005)
- Συμμετοχή στην έκθεση «2ο φεστιβάλ τέχνης και πολιτισμού» στην Αδριανούπολη το 2009
- Διοργάνωση εκδήλωσης «παραδοσιακές γεύσεις» από την αδελφοποίηση των δήμων Τριγώνου και Gemmingheim στο Σπήλαιο το 2010

Συνέντευξη με Ζωή Φραγκούδη

Η Ζωή Φραγκούδη, γεννήθηκε στο Σπήλαιο όπου ζει μόνιμα. Έχει τριετή φοίτηση στο Τμήμα Κοινωνιολογίας Climenoxritski στη Σόφια. Είναι απόφοιτος του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης της ΠΑΣΠΕ με μεταπτυχιακό τίτλο στην ανάπτυξη γυναικείας επιχειρηματικότητας.

Πρόεδρος του Συλλόγου Γυναικών Σηπλαιίου. Ιδρυτικό Μέλος της Ένωσης Συλλόγων Γυναικών Τριγώνου και Πρόεδρος. Ιδρυτικό Μέλος του Αγροτουριστικού Συνεταιρισμού Τριγώνου «Γαία» και μέχρι σήμερα Πρόεδρος. Παντρεμένη, μητέρα δύο παιδιών.

ΣΠ: Να ευχαριστήσουμε αρχικά πάρα πολύ την κυρία Φραγκούδη που μας παραχωρεί αυτή τη συνέντευξη, η οποία θα αξιοποιηθεί στα πλαίσια του 4ου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού Ορεστιάδας με θέμα «Κοινωνία, Οικονομία, Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη» που πραγματοποιείται αυτές τις ημέρες. Πότε και με τι όραμα δημιουργήθηκε ο συνεταιρισμός και πώς κατάφερε να επιβιώσει όλα αυτά τα χρόνια;

ΖΦ: Εμείς ευχαριστούμε για την πρωτοβουλία σας να παρουσιάσετε τον συνεταιρισμό. Ο συνεταιρισμός ιδρύθηκε το 1998 από μία ομάδα γυναικών της περιοχής του Τριγώνου, από τα δεκαεφτά χωριά του Τριγώνου. Προσπάθησε να εκφράσει την αγωνία των γυναικών, τότε που οργανωμένες σε συλλόγους προσπαθούσαν να βρουν τρόπους για να κρατήσουν τα παιδιά τους και τα εγγόνια τους στην περιοχή και με αφορμή κάποια προγράμματα, τότε χρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ξεκινήσαμε σεμινάρια και φτάσαμε να κάνουμε το 1998 τον αγροτουριστικό συνεταιρισμό Τριγώνου «η Γαία».

ΠΓ: Ποιες ήταν οι κύριες προκλήσεις που αντιμετωπίσατε μέχρι σήμερα;

ΖΦ: Προκλήσεις σε όλα τα επίπεδα, της οργάνωσης, της παραγωγής, της μεταποίησης του προϊόντος, της εμπορίας. Όλα ήταν πρωτόγνωρα και δύσκολα, γιατί ξεκινήσαμε με έναν ενθουσιασμό χωρίς, όμως, να ξέρουμε, να έχουμε κάποια γνώση. Δηλαδή, ήμασταν απλά σε διάθεση να κάνουμε πράγματα, απλά δεν ξέραμε πώς να τα κάνουμε, θέλαμε απλά. Τα αντιμετωπίσαμε με πολλή υπομονή, επιμονή και φτάσαμε μέχρι σήμερα.

ΣΠ: Το τελευταίο χρονικό διάστημα βιώνουμε όλοι μία περίεργη κατάσταση με την πανδημία. Πώς επέδρασε η πανδημία στην καθημερινότητα του συνεταιρισμού;

ΖΦ: Η πανδημία βοήθησε στο να αλλάξουμε τον τρόπο που αντιμετωπίζαμε την αγορά. Δηλαδή, μέχρι την πανδημία τα πράγματα ήταν πιο εύκολα στην επικοινωνία με τα καταστήματα και τους πελάτες. Όταν κλειστήκαμε και αναγκαστήκαμε να σκεφτούμε περισσότερο πώς θα προχωρούσαμε από εδώ και πέρα αποφασίσαμε να κάνουμε πιο σοβαρά πράγματα σχετικά με ό,τι έχει να κάνει με την προώθηση και ειδικά το ηλεκτρονικό εμπόριο. Ήταν, βέβαια, ζητούμενο και από πιο πριν, αλλά η πανδημία ήταν η αφορμή. Δεν ήταν πολύ αρνητικό για εμάς το κλίμα στην περίοδο της πανδημίας πέρα από την απομόνωση, τη μετακίνηση, την ανελευθερία όπως όλος ο κόσμος. Όλα αυτά που ζήσαμε και ζούμε ακόμη.

ΣΠ: Όσο πιο πολύ μέναμε στο σπίτι γευόμασταν τα ωραία σας προϊόντα!

ΖΦ: Ήταν πιο εύκολο να επικοινωνήσουμε με τους ανθρώπους που έτρεχαν όλη μέρα στις δουλειές τους το προηγούμενο χρονικό διάστημα και όταν βρέθηκαν στο σπίτι και είχαν περισσότερο χρόνο, άρχισαν να επικοινωνούν και μαζί μας.

ΠΓ: Ποια είναι τα σχέδιά σας για το μέλλον του συνεταιρισμού; Σκέφτεστε να εντάξετε τα προϊόντα σας σε κάποιο καθεστώς προστατευμένης ονομασίας προέλευσης ή προστατευμένης γεωγραφικής ένδειξης;

ΖΦ: Ναι, είμαστε σε μία διαδικασία εδώ και αρκετό καιρό για ΠΟΠ προϊόν, αλλά έχει πολλή δουλειά όλη αυτή η προσπάθεια. Το μέλλον του συνεταιρισμού είστε εσείς. Είναι τα παιδιά μας, είναι η επόμενη γενιά, οπότε θα περιμένουμε κινήσεις κι από εσάς τώρα πια. Εμείς θα σας βοηθήσουμε με αυτά που έχουμε γνώση.

ΣΠ: Η «Γαία» είναι ένας εξωστρεφής συνεταιρισμός με πολλές δράσεις. Ποιες είναι οι δράσεις για τη συνέχεια και πώς εκμεταλλεύεστε την τεχνολογία;

ΖΦ: Στις νέες τεχνολογίες μας βοηθάει η νέα γενιά. Όταν ξεκινήσαμε εμείς πριν πολλά χρόνια το επικοινωνιακό κομμάτι αφορούσε σε εκθέσεις, διοργάνωση εκδηλώσεων, ημερίδων. Τα τελευταία χρόνια υπήρχε ένα έλλειμμα επικοινωνίας και είχε να κάνει με τις δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε σαν συνεταιρισμός, να επιβιώσουμε σε ένα δύσκολο οικονομικό περιβάλλον για όλη τη χώρα. Αφορμή στάθηκε η καινούρια πρόκληση, το εμπόδιο του κορωνοϊού που θα έπρεπε κάπως να το ξεπεράσουμε. Βοηθώντας τα παιδιά και οι πιο νέες κυρίες στον συνεταιρισμό στραφήκαμε στις νέες τεχνολογίες, στην επικοινωνία από το facebook, instagram, την ιστοσελίδα μας.

ΠΓ: Ποια είναι τα πιο δημοφιλή προϊόντα του συνεταιρισμού και οι πρώτες ύλες που χρησιμοποιείτε;

ΖΦ: Εκεί που στοχεύαμε από την αρχή και το στοίχημα που βάλαμε ήταν να διατηρήσουμε τις τοπικές πα-

ραδοσιακές γεύσεις. Δηλαδή, την περιοχή την καθόριζε η γεωγραφία της. Η περιοχή είναι πολύ πλούσια σε νερά και παρήγαγε ανέκαθεν λαχανικά. Εδώ και χίλια χρόνια οι νοικοκυρές μεταποιούν τα λαχανικά τους και αυτός εξάλλου είναι κι ένας τρόπος για να τα διατηρήσουν τον χειμώνα. Πιο σπουδαίο προϊόν για μένα είναι ο κόκκινος τραχανάς της Θράκης, ο τοπικός τραχανάς που τον συναντάμε στην ευρύτερη περιοχή της Αδριανούπολης. Επόμενο προϊόν είναι το κους-κους, που το βρίσκουμε στην περιοχή μας και οι γυναίκες μέχρι πρόσφατα είχαν στα σπίτια τους όλες σκαφίδες και έφτιαχναν το κους-κους στο χέρι, δηλαδή, δεν έχει καμία σχέση με το σιμιγδαλένιο κους-κους που βρίσκουμε στη μηχανή. Είναι προϊόν που φτιάχνεται με βάση το σιμιγδάλι και χτίζεται πάνω σε μία επίπονη διαδικασία που γίνεται σε μία στρογγυλή σκάφη, χτίζεται το σώμα του κους-κους, το οποίο είναι πεντανόστιμο και πολύ ιδιαίτερο. Έχουμε τους γιουφκάδες, είναι τοπικές χυλοπίτες. Είναι φύλλα ανοιγμένα στο χέρι και ψήνονται στο σάτσι, ελπίζω να ξέρουμε τι είναι. Έχουμε και ένα άλλο προϊόν πολύ εύγευστο και ιδιαίτερο, είναι το ουμάτς. Το συναντάμε στην υπόλοιπη Θράκη σαν τριφτάρια, τρίμματα, βρασνίτσια με αυτές τις επωνυμίες. Είναι μία εύγευστη σούπα αλλά μπορεί να αποτελέσει και βάση για άλλες παρασκευές. Αυτά είναι ζητήματα των πιο εξειδικευμένων, των σεφ, των μαγείρων. Επίσης, έχουμε τα γλυκά του κουταλιού. Επικεντρώνουμε, βέβαια, στο γλυκό κουταλιού, το ριτσέλι, από την κίτρινη κολοκύθα. Αξιοποιούμε δηλαδή το κολοκύθι και για τον τραχανά μας και για τα ριτσέλια και έχουμε και το ορεκτικό Θρακών, από λαχανικά, πιπεριά, καρότο, ντομάτα. Είναι ένα πατέ λαχανικών και το φτιάχνουμε τα τελευταία δέκα χρόνια με καλή αποδοχή από την αγορά.

ΣΠ: Όπως καταλάβατε μας ανοίξατε την όρεξη. Για μας τους Εβρίτες είναι γνωστά τα περισσότερα προϊόντα, έχουμε μεγαλώσει με αυτά. Στην υπόλοιπη Ελλάδα και στο εξωτερικό είναι γνωστά; Υπάρχει ανταπόκριση; Τα γνωρίζει ο κόσμος;

ΖΦ: Η υπόλοιπη Ελλάδα τα έχει μάθει. Συμμετείχαμε σε πολλές εκθέσεις και στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, όπου κάναμε και γευσιγνωσία, δηλαδή μαγειρεύαμε τον τραχανά. Υπάρχουν πελάτες φανατικοί του κους-κους. Είναι άνθρωποι που πέρασαν και το έχουν γευτεί από εμάς μαγειρεμένο και το αγοράζουν εδώ και πολλά χρόνια και στέλνουμε το κους-κους σε όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό.

ΣΠ: Σας ευχαριστούμε πολύ!

ΠΓ: Σας ευχαριστούμε!

ΖΦ: Να είστε καλά. Εγώ ευχαριστώ. Καλή επιτυχία!

Επιλογικά

Οι συνεταιρισμοί αποτελούν από μόνοι τους μία μικρογραφία της ευρύτερης κοινωνίας, οι οποίοι διακατέχονται από νόμους και απαρτίζονται από μέλη που έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Οι γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί συνιστούν μορφή αγροτικής επιχείρησης, η οποία υπόκειται σε συγκεκριμένους κανόνες. Οι κανόνες αυτοί συνδυάζουν την κοινωνική ευαισθησία με την οικονομική αποτελεσματικότητα και έχουν ως στόχο τους τη στήριξη της οικονομίας του αγροτικού νοικοκυριού, την προώθηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην ύπαιθρο και, ταυτόχρονα, την αξιοποίηση των τοπικών πόρων και κατ' επέκταση την τόνωση της τοπικής οικονομίας.

Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Τριγώνου «Γαία» είναι ένας γυναικείος συνεταιρισμός, ο οποίος μπορεί να συμβάλλει καθοριστικά στην ανάπτυξη της περιοχής του Τριγώνου, καθώς παρέχει τη δυνατότητα εργασίας σε γυναίκες-κατοίκους της περιοχής. Η «Γαία» παράγει πραγματικά θρακιώτικα ζυμαρικά με αγνά υλικά από ντόπιους παραγωγούς, χωρίς την επέμβαση μηχανημάτων με συνταγές που κληρονόμησαν από τις μανάδες και τις γιαγιάδες τους. Οι γυναίκες-μέλη της «Γαίας» πιστεύουν στην παράδοση και γι' αυτό επιδιώκουν μέσα από τον συνδυασμό των σωστών πρώτων υλών και της παραδοσιακότητας των παλιών συνταγών να αναδείξουν τον τόπο τους, τα προϊόντα που αυτός παράγει, την τοπικότητα και την παραδοσιακότητα της θρακικής τους ταυτότητας. Η «Γαία» με μόχθο, επιμονή και υπομονή έχει γίνει γνωστή αρχικά στη γύρω περιοχή και έπειτα στην υπόλοιπη Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό παράγοντας βιολογικά προϊόντα της πλούσιας τριγωνιώτικης γης. Έτσι, το όνομα της «Γαίας» είναι συνώνυμο της γευστικής απόλαυσης και της ποιότητας.

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να αναδειχθεί το πολυπρισματικό έργο της «Γαίας», να παρουσιαστούν οι δραστηριότητες και τα τοπικά προϊόντα του Τριγώνου και να προβληθεί ο ρόλος των γυναικών του Τριγώνου. Επιπλέον, μέσα από τα προσωπικά λόγια της Προέδρου του συνεταιρισμού στόχος ήταν τέτοιες μαρτυρίες να αποτελέσουν αφορμή, ώστε να προβληθούν και να συζητηθούν περαιτέρω τα προβλήματα που τυχόν αντιμετωπίζει η «Γαία» ως συνεταιρισμός και να διαπιστωθεί η σωστή ή μη αξιοποίηση και προώθηση των προϊόντων του συνεταιρισμού.

Συμπερασματικά, το έργο που έχει κατορθώσει η «Γαία» από την αρχή της λειτουργίας της είναι μεγάλο. Το γεγονός αυτό σηματοδοτεί την ανάγκη αξιοποίησης πρόσφορων τρόπων διείσδυσης των προϊόντων τους σε ευρύτερες αγορές. Λαμβάνοντας υπόψη τον ιδιαίτερο κοινωνικό και οικονομικό ρόλο των γυναικείων αγροτικών συνεταιρισμών, η μελέτη μας αυτή μπορεί να αποτελέσει αφορμή για συζήτηση και χρήσιμο συμβουλευτικό εργαλείο για την ορθολογικότερη οργάνωση όσον αφορά στην προβολή των γυναικείων αγροτικών συνεταιρισμών και, γενικότερα, την αποτελεσματικότερη προώθηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας στον αγροτικό τομέα παραγωγής.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

Αντωνοπούλου, Σ. (2013). Γυναικεία επιχειρηματικότητα. AromaFarm. Διαθέσιμο: <https://www.aromafarm.gr/article-categories/100-%CE%B3%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84-%CE%B7%CF%84%CE%B1>

Γαία (χ.χ.). Διαθέσιμο: <https://www.gaia-evros.gr/gaia-synetairismos-gynaikon-trigonou/>

Γιδαράκου, Ι. (2007). Γυναικεία συνεταιριστική επιχειρηματικότητα: Θεωρία και πρακτική. Σε: Συνεταιριστικοί Προβληματισμοί. Ινστιτούτο Συνεταιριστικών Ερευνών και Μελετών (Ι.Σ.Ε.Μ), Εκδόσεις Σταμούλη.

Καμενίδης, Χ. (2001). Συνεταιρισμοί. Αρχές, Οικονομική, Πολιτική, Ανάπτυξη, Οργάνωση, Νομοθεσία. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη.

Λουβερδής, Α. (2006). Αγροτουρισμός και Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα. Μεταπτυχιακή Διατριβή που υποβλήθηκε στο Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

Μπαλαούρας, Μ. (2020). Η ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα και η αναγκαιότητα των συνεργατικών σχημάτων. Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών.

Μυκωνιάτη, Ελ. (2011). Γυναικείοι Συνεταιρισμοί στην Κρήτη. Ο ρόλος της Αναπτυξιακής Ηρακλείου. Ημερίδα με θέμα: «Γυναικεία επιχειρηματικότητα και γυναικείος συνεργατισμός». 29 Μαΐου. Άγιος Θεόδωρος Λάρνακας.

Παπαγεωργίου, Κ.Α. (2004). Βιώσιμη Συνεταιριστική Οικονομία. Θεωρία και Πρακτική. Α΄ Έκδοση: Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.

Σκυλακάκη, Μ. (2019). Ένα Νέο Μοντέλο Συνεργατικότητας για τον Πρωτογενή Τομέα στην Ελλάδα: Ανάπτυξη ενός Νέου Μοντέλου Συνεργατικότητας για τον Πρωτογενή Τομέα στην Ελλάδα, με Επίκεντρο τον Πελάτη/Καταναλωτή. διαΝΕΟσις. Διαθέσιμο: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2019/05/A_new_agricultural_model_final.pdf

II. Ξενόγλωσση

Kazakopoulos, L., Gidaraku, I. (2003). Women's cooperatives in Greece and the niche market challenge. Rural Cooperation, Vol. 31, No. 1, pp. 25-46.

Koutsou, S., Iakovidou, O., Gotsinas, N. (2003). Women's cooperatives in Greece: An ongoing story of battles, successes and problems. Rural Cooperation, Vol. 31, No. 1, pp. 47-58.

Νόμοι

N. 602/1915

N.2810/2000. «Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις», ΦΕΚ 61 Α΄/9-3-2000.

ΠΑΣΕΓΕΣ (2000). Γυναικείοι συνεταιρισμοί Ελλάδας, Αστικοί και Αγροτικοί. Οδηγός, Αθήνα.

ΠΕΡΙΠΑΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΥ ΝΟΜΟΥ ΕΒΡΟΥ «ΔΡΥΜΟΣ»

Αιμιλία Λεμπέση και Απόστολος Μανώλης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Βορειοδυτικά του Ν. Έβρου, στις βορειοανατολικές παρυφές του ορεινού όγκου της Ροδόπης και πολύ κοντά στα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα βρίσκεται το δρυοδάσος του Πενταλόφου. Στην περιοχή του δρυοδάσους του Πενταλόφου βρίσκεται ο Περιπατητικός και Φυσιολατρικός Όμιλος Πενταλόφου Ν. Έβρου «Δρυμός». Στην εργασία αυτή παρουσιάζονται: α) ο φυσικός και ο πολιτιστικός πλούτος της περιοχής, β) οι δράσεις και οι ενέργειες του Ομίλου όπου συμβάλλουν στη διατήρηση, στην προστασία και στην ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς και γ) προτάσεις για την βελτίωση των δράσεων του Ομίλου στο μέλλον.

Λέξεις κλειδιά: *Περιβάλλον, πολιτισμός, Περιπατητικός και Φυσιολατρικός Όμιλος Πενταλόφου «Δρυμός»*

Εισαγωγή

Η Ελλάδα διαθέτει σημαντικό και πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, εξαιτίας της πλούσιας γεωμορφολογίας της και λόγω της μακράς και πλούσιας ιστορίας της (Papanastasis et al. 2010). Ως φυσικό περιβάλλον ορίζεται, η φύση λ.χ. τα οικοσυστήματα, η βιοποικιλότητα, οι φυσικοί πόροι κ.λπ., χωρίς να περιλαμβάνονται σε αυτό, οι όποιες ανθρώπινες παρεμβάσεις, ενώ σε αντιδιαστολή με το πολιτιστικό περιβάλλον, είναι τα ανθρωπογενή στοιχεία του πολιτισμού τα οποία όμως αναπτύσσονται σε κάποιο συγκεκριμένο φυσικό περιβάλλον (Καλτσά 2017). Στη χώρα μας στο τέλος του 19ου αιώνα, εμφανίστηκε μία σειρά από ομάδες οι οποίες σχετίζονται με τη φύση, όπως, για παράδειγμα, ορειβατικές, φυσιολατρικές και πεζοπορικές. Μάλιστα το 1899 η Φιλοδασική Ένωση Αθηνών ήταν η πρώτη περιβαλλοντική ομάδα που ιδρύθηκε (Botetzagias & Kourouzides 2011). Οι φυσιολατρικοί σύλλογοι-όμιλοι αποτελούνται από εθελοντές και προωθούν την προστασία και τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς (Mwaura et al. 2018) τα οποία διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ποιότητα ζωής του ανθρώπου. Βορειοδυτικά του Ν. Έβρου, στις βορειοανατολικές παρυφές του ορεινού όγκου της Ροδόπης και πολύ κοντά στα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα βρίσκεται το δρυοδάσος του Πενταλόφου, συνολικής έκτασης 10.199,56 ha. (Δασαρχείο Διδυμοτείχου 2007). Στην περιοχή του δρυοδάσους του Πενταλόφου βρίσκεται ο Περιπατητικός και Φυσιολατρικός Όμιλος Πενταλόφου Ν. Έβρου «Δρυμός». Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η πληροφόρηση και η ανάδειξη του Ομίλου και οι δράσεις και οι ενέργειες του οι οποίες συμβάλλουν στη διατήρηση, στην προστασία και στην ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Περιβάλλον και Πολιτιστική Κληρονομιά

Ως έννοια του περιβάλλοντος (Τζίκια-Χατζοπούλου κ.ά. 2005) νοείται, η αλληλεπίδραση που αναπτύσσεται μεταξύ του συνόλου των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και επηρεάζει τόσο την ποιότητα ζωής των ανθρώπων, την υγεία τους, την πολιτιστική και ιστορική τους παράδοση και φυσικά την οικολογική ισορροπία και τις ιστορικές αξίες. Όμως ως φυσικό περιβάλλον νοείται η φύση ή το σύνολο των οικοσυστημάτων στα οποία η παρέμβαση του ανθρώπου είναι μικρή ή ανύπαρκτη. Το σύνολο των αβιοτικών (έδαφος, αέρας, νερό κ.λπ.) και των βιοτικών παραγόντων (ζώα, φυτά κ.λπ.) που επηρεάζουν και καθορίζουν τη ζωή αποτελούν το φυσικό περιβάλλον (Καραμέρης 2008). Ως πολιτιστική κληρονομιά ορίζονται α) τα μνημεία (αρχιτεκτονικής, γλυπτικής, αρχαιολογικής και ζωγραφικής καθώς και επιγραφές, σπήλαια και άλλοι συνδυασμοί χαρακτηριστικών), β) οι ομάδες κτισμάτων (είτε μεμονωμένων ομάδων είτε συνδεδεμένων κτιρίων και γ) οι τοποθεσίες (έργα που έχει κατασκευάσει ο άνθρωπος ή ο συνδυασμός των κατασκευών του ανθρώπου και της φύσης και περιοχές με αρχαιολογικούς

χώρους (Κόνσολα 1995). Το 2002, η ελληνική πολιτεία, παράλληλα με την κατάρτιση της σύμβασης της UNESCO για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, θεσπίζει τον Νόμο 3028/2002 «Περί Προστασίας των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Σύμφωνα με το νόμο αυτό, όλος ο λαϊκός και λόγιος πολιτισμός όπως οι μύθοι, τα τραγούδια, οι παραδόσεις, οι χοροί, η μουσική, τα έθιμα κ.λπ., χαρακτηρίζονται πλέον ως άυλα πολιτιστικά αγαθά. Συνεπώς, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αποσκοπεί στην προστασία και διατήρηση των φυσικών οικοσυστημάτων και η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποβλέπει στην προστασία και τη διάσωση σπουδαίων ανθρωπογενών συστημάτων δηλαδή, στοχεύει στη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας και τη διαφύλαξη της ιστορικής μνήμης. Αυτό υποδεικνύει πως η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος είναι άμεσα συνδεδεμένη με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το δρυοδάσος Πενταλόφου

Βορειοδυτικά του Ν. Έβρου, στις βορειοανατολικές παρυφές του ορεινού όγκου της Ροδόπης και πολύ κοντά στα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα βρίσκεται το δρυοδάσος του Πενταλόφου, συνολικής έκτασης 10.199,56 Ha. Οροθετείται προς ανατολικά από το δρόμο Κομάρων-Πενταλόφου-Πετρωτών, προς δυτικά από τα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα, προς βόρεια από τα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα και προς νότια από το δρόμο Γέφυρας Κομάρων-Θεραπειό-Μηλέα-Ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Το κλίμα της περιοχής χαρακτηρίζεται ως Μεσογειακό ημίξηρο με μέτριες βροχοπτώσεις κατά τη διάρκεια του έτους και με ελάχιστες τη θερινή περίοδο που χαρακτηρίζεται για τον θερμό ξηρό χαρακτήρα της και με χειμώνα υγρό και ψυχρό με μέτριες χιονοπτώσεις (Δασαρχείο Διδυμοτείχου 2007).

Στην περιοχή του Πενταλόφου εμφανίζεται η Παραμεσογειακή ζώνη βλάστησης (Αθανασιάδης 1986). Η βλάστηση του Πενταλόφου κυριαρχείται από φυλλοβόλα δρυοδάση. Η εξάπλωση της δρυός καλύπτει σχεδόν ολόκληρη την έκταση του δάσους με αμιγείς συστάδες (Δασαρχείο Διδυμοτείχου 2007). Σε μείξη με την δρυ απαντάται κυρίως ο γαύρος (*Carpinus orientalis*) και σε μικρές επιφάνειες ο φράξος (*Fraxinus ornus*), ο άρκευθος (*Jumiperus sp.*), η κρανιά (*Cornus mas*), η φλαμουριά (*Tilia sp.*), το σκλήθρο (*Alnus glutinosa*), το φιλικί (*Phyllirea latifolia*) και ο σφένδαμος (*Acer sp.*), αλλά και άλλα ξυλώδη είδη, όπως τα είδη ιτιάς (*Salix sp.*), σκλήθρου (*Alnus glutinosa*), φράξου (*Fraxinus angustifolia*), λεύκης (*Populus sp.*), κ.ά. (Φουρναράκης 2007), καθώς και έχει καταγραφεί και ένα μέρος της ποώδους βλάστησης, στη θέση Μπάρα με 130 φυτικά taxa στον υπόροφο των συστάδων (Χρυσοστόμου 2009) και 81 φυτικά taxa στον δασικό υπόροφο στην ίδια θέση (Λεμπέση 2013). Εκτός από την πλούσια χλωρίδα, η περιοχή του Πενταλόφου εμφανίζει και πλούσια πανίδα. Στο δάσος του Πενταλόφου, όσο αφορά τα θηλαστικά διαβιούν το Αγριογούρονο (*Sus scrofa L.*), η Αλεπού (*Vulpes vulpes L.*), η Νυφίτσα (*Mustela nivalis L.*), ο Λαγός (*Lepus europeus L.*), το Κουνάβι (*Martes foïna*), ο Σκατζόχοιρος (*Erinaceus concolor*) και το Ζαρκάδι (*Capreolus capreolus*). Επίσης, η περιοχή είναι ιδιαίτερα πλούσια όσο αφορά την ορνιθοπανίδα καθώς απαντώνται τα είδη ορεινή (*Alectoris graeca L.*) και πεδινή Πέρδικα (*Perdix perdix L.*), Φάσσα (*Columba palumbus L.*), Ορτύκι (*Coturnix coturnix L.*), Τρυγόνι (*Streptopelia turtur L.*) κ.ά. (Δασαρχείο Διδυμοτείχου 2017).

Ιστορικά στοιχεία

Ο Περιπατητικός και Φυσιολατρικός Όμιλος Πενταλόφου Ν. Έβρου «Δρυμός» ιδρύθηκε το έτος 2003 με 72 λειτουργικά μέλη. Η ιδέα προήλθε από τα βασικά μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, εξαιτίας της αγάπης τους για τη φύση που τους διακατέχει, μετά από πολλές εκδρομές και περιπάτους στη φύση. Η λέξη Δρυμός προέρχεται από τις μυθικές Δρυάδες (Συνέντευξη με τους Β. Βασιλειάδη και Δ. Διαμαντόπουλο 2021). Κατά την αρχαιότητα, η κοπή ενός δέντρου θεωρούνταν ένα είδος φόνου (Βρανοπούλου 2003) και ο λόγος ήταν ότι οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι σε αυτά ζούσαν οι Δρυάδες. «Οι Δρυάδες ήταν Νύμφες, πανέμορφες μορφές, θεϊκής προέλευσης, οι οποίες συνδέθηκαν με τα δάση. Ήταν συνυφασμένες, κυρίως, με τα δέντρα των δρυών και των ελάτων, τα οποία και μεγάλωναν με το που γεννιόταν η Νύμφη και με τον θάνατο της πέθαινε και αυτό» (Σκαναβή & Σακελλάρη 2010). Με την πάροδο του χρόνου ο αριθμός των μελών αυξήθηκε και πλέον απαρτίζεται από 150 μέλη. Δικαίωμα εγγραφής έχουν όλοι οι πολίτες και καταβάλλουν ετήσια συνδρομή. Τα μέλη του «Δρυμού» καλύπτουν όλες τις ηλικίες, με το νεαρότερο εγγεγραμμένο μέλος ηλικίας 20 ετών και με το γηραιότερο εγγεγραμμένο μέλος ηλικίας 81 ετών. Όμως το Διοικητικό συμβούλιο αποτελείται κυρίως από μέλη μεγάλης ηλικίας. Τα πρώτα πρακτικά του Διοικητικού Συμβουλίου συντάχθηκαν στις 28 Απριλίου του 2003 με πρόεδρο τον Βασίλειο Βασιλειάδη, ο οποίος διατέλεσε πρόεδρος του Περιπατητικού και Φυσιολατρικού Ομίλου

Πενταλόφου έως το έτος 2009. Από το 2009 έως και σήμερα την ιδιότητα του προέδρου την κατέχει ο Διαμαντής Διαμαντόπουλος. Πραγματοποιούνται εκλογές κάθε 3 έτη και το Διοικητικό συμβούλιο εκτελεί συνελεύσεις ανά τακτικά χρονικά διαστήματα (περίπου 5 φορές το χρόνο), καθώς κρίνεται απαραίτητο για τις ανάγκες, τα προβλήματα και τις ιδέες που δημιουργούνται στη διάρκεια του έτους.

Το κτίριο στο οποίο στεγάζεται ο Περιπατητικός και Φυσιολατρικός Όμιλος Πενταλόφου αποτέλεσε στρατιωτικό φυλάκιο, το οποίο εγκαταλείφθηκε το έτος 1974. Παραχωρήθηκε από τον Ελληνικό Στρατό στον Δήμο Τριγώνου (νυν) Δήμος Ορεστιάδας και, στη συνέχεια, παραχωρήθηκε στον Περιπατητικό και Φυσιολατρικό Όμιλο Πενταλόφου Ν. Έβρου «Δρυμός». Το έτος 2004 τα μέλη του «Δρυμού», παρέλαβαν ένα άδειο κτίριο. Όμως, με την ευγενική προσφορά φυσικών προσώπων (μελών και λοιπών πολιτών) και τη βοήθεια του Δήμου Ορεστιάδας πραγματοποιήθηκε η εγκατάσταση τους στο κτίριο.

Ο εσωτερικός αλλά και ο εξωτερικός χώρος κατασκευάστηκε από την εθελοντική προσφορά των μελών του «Δρυμού». Ο εσωτερικός χώρος αποτελείται από μία κουζίνα, ένα καθιστικό με τζάκι, δύο παραδοσιακά δωμάτια, έναν ξενώνα και τουαλέτες. Στην είσοδο του «Δρυμού» βρίσκονται μερικά αρχαία κειμήλια (Εικόνα 1) μεταξύ αυτών και μία κέλτικη ταφόπλακα από την περιοχή της Γυαλιάς (Συνέντευξη με τους Β. Βασιλειάδη και Δ. Διαμαντόπουλο 2021). Ο Κέλτικος σταυρός, σχετίζεται για πολλούς με τους Βίκινγκς και τη λατρεία τους στον ήλιο ενώ ένας Ιρλανδικός θρύλος, τον συσχετίζει με τον Άγιο Πατρίκιο ο οποίος προσπάθησε να εκχριστιανίσει τους Ιρλανδούς (ONLINE-PRESS 2021).

Εικόνα 1. Τα αρχαία κειμήλια (Λεμπέση 2021).

Στα παραδοσιακά δωμάτια (Εικόνα 2) διακρίνονται στοιχεία τα οποία έχουν διασωθεί στο πέρασμα των χρόνων και αποτελούν στοιχεία της λαϊκής παράδοσης, όπως: η «καριόλα» (σιδερένιο κρεβάτι), ο «σοφράς» (στη Θράκη και κυρίως στην περιοχή του Έβρου, ιδιαίτερα μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, οι πρόσφυγες και οι καπνεργάτες χρησιμοποιούσαν ευρέως τον σοφρά. Ο σοφράς, ήταν ένα στρογγυλό, μικρό τραπέζι όπου η οικογένεια καθόταν γύρω από αυτό κατά τη διάρκεια του φαγητού ενώ χρησιμοποιούνταν και για την παρασκευή ψωμιού), υφαντά, μάλλινα χαλιά (βελέντζες), διάφορα εργαλεία και σκεύη οικοτεχνίας.

Εικόνα 2. Παραδοσιακό Δωμάτιο (Λεμπέση 2016).

Ο ξενώνας μπορεί να φιλοξενήσει 14 άτομα, διαθέτει τζάκι, αλλά και ξυλόσομπα. Το κτίριο διαθέτει νερό (μη πόσιμο), ηλεκτρικό ρεύμα, αλλά και γεννήτρια. Ο εξωτερικός χώρος είναι κατάλληλα διαμορφωμένος από υλικά κατασκευής φιλικά προς το περιβάλλον όπως το ξύλο και η πέτρα (Εικόνα 3). Διαθέτει κιόσκια, πέτρινα παγκάκια και είδη ψησίματος.

Εικόνα 3. Πέτρινη κατασκευή στον εξωτερικό χώρο (Λεμπέση 2021).

Επίσης, σε συνεργασία και με τη χρηματοδότηση του Δήμου Ορεστιάδας το 2019 τοποθετήθηκαν δύο φωτοβολταϊκά πάνελ (Εικόνα 4), με σκοπό την ενεργειακή αναβάθμιση του κτιρίου (Συνέντευξη με τους Β. Βασιλειάδη και Δ. Διαμαντόπουλο 2021).

Εικόνα 4. Φωτοβολταϊκά πάνελ - Η σημερινή κατάσταση (Λεμπέση 2021).

Επισκεψιμότητα

Επισκέψεις πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια ολόκληρου του έτους. Τον χειμώνα η επισκεψιμότητα αυξάνεται. Η διαδικασία φιλοξενίας γίνεται ύστερα από επικοινωνία με τα μέλη του Περιπατητικού και Φυσιολατρικού Ομίλου του Πενταλόφου και η διαμονή είναι δωρεάν. Υπάρχουν τοποθετημένες ταμπέλες σήμανσης από τα μέλη με σκοπό την ενημέρωση και την επαγρύπνηση του επισκέπτη για την προστασία και το σεβασμό ως προς τον χώρο φιλοξενίας, αλλά και με σκοπό το σεβασμό προς το περιβάλλον. Στον επισκέπτη δίνεται η δυνατότητα πρόσβασης στο φωτογραφικό υλικό που διατίθεται, που αφορά τις δράσεις και τις εκδηλώσεις των μελών του «Δρυμού» αλλά δίνεται και η δυνατότητα καταγραφής της επίσκεψης σε τετράδιο εντυπώσεων – προτάσεων, το οποίο διατηρείται στον χώρο φιλοξενίας (Συνέντευξη με τους Β. Βασιλειάδη και Δ. Διαμαντόπουλο 2021).

Σκοπός του Περιπατητικού και Φυσιολατρικού Ομίλου Πενταλόφου

Η περιοχή διαθέτει κατάλληλες θέσεις θέας και είναι ιδανική για ηρεμία, διάβασμα, αναψυχή, ψυχαγωγία, περιπάτους στο δάσος, δημιουργία φωτογραφίας και βίντεο, περιβαλλοντικές και πολιτιστικές δράσεις καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Ο κύριος σκοπός του Περιπατητικού και Φυσιολατρικού Ομίλου Πενταλόφου είναι η προστασία, η διατήρηση και η ανάδειξη του Φυσικού Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής κληρονομιάς.

Περιβαλλοντικές και πολιτιστικές δράσεις

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι Σύλλογοι Ποδηλατικός Αθλητικός Σύλλογος Ορεστιάδας «Ρήσος», Το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων Ορεστιάδας αλλά και ο Αθλητικός Σύλλογος Αλεξανδρούπολης, Δρομέας Θράκης καθώς διοργανώνουν εκδρομές στην περιοχή και σε συνεργασία με τον Περιπατητικό και Φυσιολατρικό Όμιλο Πενταλόφου πραγματοποιούνται πεζοπορίες μέσα στο δάσος, με σκοπό την ανάδειξη του φυσικού πλούτου αλλά και την ανάδειξη σημαντικών ιστορικών γεγονότων της περιοχής. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν μερικά σχολεία του Δήμου μία φορά το έτος και με την βοήθεια των μελών του «Δρυμού» πραγματοποιείται ξενάγηση στα μονοπάτια του δάσους συνδυάζοντας με αυτό τον τρόπο την περιβαλλοντική εκπαίδευση με την ιστορία της περιοχής. Επίσης, τα μέλη του

«Δρυμού» παρέχουν βοήθεια σε φοιτητές, μεταπτυχιακούς φοιτητές και υποψήφιους διδάκτορες του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, οι οποίοι επισκέπτονται την περιοχή σε τακτικά χρονικά διαστήματα, κυρίως για ερευνητικούς και εκπαιδευτικούς λόγους αλλά και για δασική αναφυγή. Επισκέψεις πραγματοποιούνται επίσης από τον Ελληνικό Στρατό και την Ελληνική Αστυνομία. Πριν την άφιξη των επισκεπτών, αλλά και κατά τη διάρκεια του έτους τα μέλη του Περιπατητικού και Φυσιολατρικού Ομίλου Πενταλόφου φροντίζουν για την καθαριότητα των μονοπατιών, χρησιμοποιώντας κοπτικά εργαλεία με σκοπό την ασφαλή διέλευση του δάσους.

Στους περιπάτους που διοργανώνονται, τα μέλη του «Δρυμού» ενημερώνουν τον επισκέπτη για τα είδη γλωρίδας και πανίδας που συναντώνται στην περιοχή του δρυοδάσους του Πενταλόφου. Όμως, εκτός από τον φυσικό πλούτο που αναδεικνύεται, στην περιοχή του δρυοδάσους συναντώνται και στοιχεία της λαϊκής παράδοσης, όπως οι παραδοσιακές βρύσες. Επίσης, στη διαδρομή έως την περιοχή της Γυαλιάς, περίπου 10 λεπτά δυτικά από την περιοχή του Πενταλόφου (Συνέντευξη με τους Β. Βασιλειάδη και Δ. Διαμαντόπουλο 2021). Η περιοχή της Γυαλιάς, ήταν ένα χωριό του νομού Έβρου, όπου ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '20 αλλά πολύ περισσότερο μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης, 24/7/1923, σταδιακά εγκαταλείφτηκε λόγω της νέας χάραξης των συνόρων μεταξύ της Ελλάδας και της Βουλγαρίας. Αποτέλεσμα της Συνθήκης της Λωζάνης ήταν το χωριό να διχοτομηθεί και οι κάτοικοί του να εγκατασταθούν σε άλλα χωριά, όπως αυτό της Ελιάς αλλά και της Στέρνας και της Λεπτής. Στο χωριό της Γυαλιάς, συναντώνται οι κέλτικες ταφόπλακες και ο βράχος της Γονιμότητας όπου, σύμφωνα με την παράδοση, εκεί κατέτρεχαν οι γυναίκες που ήθελαν να αποκτήσουν κάποιο παιδί (Χαραμιά 2016). Στην ίδια περιοχή του νομού Έβρου βρισκόταν και το χωριό Μπάρα, το οποίο και αυτό, λόγω της Συνθήκης της Λωζάνης, εγκαταλείφτηκε και δημιουργήθηκαν τα χωριά Σπήλαιο και Πλάτη. Σε αυτή τη περιοχή συναντάται ένα καταφύγιο. Τα μέλη του «Δρυμού» μεταλαμπαδεύουν την ιστορία της περιοχής σε κάθε διαδρομή και σε κάθε επισκέπτη. Αξίζει να σημειωθεί πως σημαντικό σημείο του περιπάτου αποτελούν οι «πυραμίδες» (Εικόνα 5) δηλαδή, οι νησίδες οι οποίες σηματοδοτούν την χάραξη των συνόρων της Ελλάδας με της Βουλγαρίας (Συνέντευξη με τους Β. Βασιλειάδη και Δ. Διαμαντόπουλο 2021).

Εικόνα 5. Πυραμίδα στα σύνορα Ελλάδας – Βουλγαρίας (Λεμπέση 2018).

Ετήσιες Εκδηλώσεις

1. Στις 20 – 21 Οκτωβρίου, γιορτάζεται η έναρξη της Χειμερινής περιόδου. Συνοδεύεται από περιβαλλοντική ενημέρωση, περίπατο στο δρυοδάσος του Πενταλόφου και προσφέρεται βραστή γίδα και φασολάδα.
2. Παραδοσιακά κάλαντα Θράκης από τα μέλη του «Δρυμού» στην περιοχή του Πενταλόφου, με σκοπό τη διατήρηση της παράδοσης, τα ήθη και τα έθιμα.
3. Στο τέλος Ιανουαρίου, με ανοιχτή πρόσκληση προς τα μέλη του «Δρυμού», φιλικών προσώπων και δημόσιων φορέων, πραγματοποιείται η κοπή της βασιλόπιτας. Προσφέρεται βασιλόπιτα και σε όποιον κερδίσει το φλουρί, δίνεται χρηματικό δώρο, το οποίο αντιστοιχεί σε αγορά είδους πεζοπορίας.
4. Η Καθαρά Δευτέρα, γιορτάζεται μαζί με τα Κούλουμα, συνοδεύεται με το πέταγμα χαρταετού και προσφέρεται παραδοσιακή φασολάδα και λαγάνα.
5. Του Αγίου Γεωργίου, τελείται θεία λειτουργία στο εκκλησάκι στην περιοχή του δρυοδάσους Πενταλόφου.
6. Πριν τις 15 Αυγούστου, οργανώνεται περίπατος σε συνδυασμό με ενημέρωση, από διάφορους φορείς ή φυσικά πρόσωπα και αναφέρεται σε διάφορα κοινωνικά και περιβαλλοντικά θέματα. Η εκδήλωση αφορά παιδιά ηλικίας 5-15 ετών συνοδευόμενα από τους γονείς ή τους παππούδες τους. Πρόκειται για μία εκδήλωση ουσίας, με απώτερο σκοπό την κοινωνικοποίηση, την ευαισθητοποίηση προς το περιβάλλον, τον εθελοντισμό και τη μετάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο τέλος της εκδήλωσης προσφέρεται φαγητό και αναψυκτικό.

Όλες οι εκδηλώσεις συνοδεύονται από την Θρακιώτικη παράδοση, το χορό και το τραγούδι με σκοπό τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, τα ήθη και τα έθιμα και οι παραδόσεις του ελληνικού λαού (Συνέντευξη με τους Β. Βασιλειάδη και Δ. Διαμαντόπουλο 2021).

Προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή

1. Η έλλειψη ελέγχου και παρακολούθησης κάθε μορφής δραστηριότητας που αναπτύσσονται στην περιοχή του δρυοδάσους του Πενταλόφου, έχει οδηγήσει σε:
 - Αλόγιστη και ληστρική συλλογή φυτών. Η μη ορθολογική χρήση των φυτών απειλεί με εξαφάνιση των φυτικών ειδών. Συνεπώς τη μείωση της βιοποικιλότητας και την καταστροφή και υποβάθμιση των βιοτόπων (Μαλούπα κ.ά. 2013).
 - Υπερσυλλογή μυκήτων (μανιταριών). Κατά συνέπεια, διαταράσσεται ο φυλλοτάπητας του δάσους από τη χρήση εργαλείων (γεωργικών χτενών), με αποτέλεσμα την καταστροφή του βιοτόπου και των μανιταριών. Πολλά μανιτάρια είναι απαραίτητα για την επιβίωση των δασικών δένδρων (Απλαδά κ.ά. 2006).
 - Αύξηση της λαθροθηρίας, η οποία προκαλεί την εξαφάνιση των προστατευόμενων ειδών και τη μείωση της βιοποικιλότητας. Επομένως, προκαλεί σοβαρές και καταστροφικές επιπτώσεις στο οικοσύστημα (Mases – Garcia et al. 2021).
2. Η απουσία περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης εξαιτίας της συμπεριφοράς κάποιων κυνηγών και φυσικών προσώπων προκαλεί αύξηση της ρύπανσης του περιβάλλοντος.
3. Η μη επαρκής συντήρηση των δασικών δρόμων, συντελεί σε επιβάρυνση εργασιών προς τα μέλη του «Δρυμού», καθώς ο καθαρισμός των μονοπατιών εξασφαλίζει την ασφαλή δραστηριότητα της πεζοπορίας.
4. Η έλλειψη χρηματοδότησης για τη συντήρηση κτιριακών υποδομών και δημιουργίας περιβαλλοντικών δράσεων, οφείλεται κυρίως στην απουσία μελών νεαρής ηλικίας στο Διοικητικό Συμβούλιο του Περιπατητικού και Φυσιολατρικού Ομίλου Πενταλόφου.

Προτάσεις

- Αύξηση των ελέγχων οποιαδήποτε μορφής δραστηριότητας στο δάσος, από τους αρμόδιους φορείς της πολιτείας, η οποία θα συντελέσει στην αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος καθώς και στη διευκόλυνση της λειτουργίας του Περιπατητικού και Φυσιολατρικού Ομίλου Πενταλόφου.
- Αύξηση των μελών από νεότερες ηλικίες στο Διοικητικό Συμβούλιο, η οποία θα συμβάλει σε νέες ιδέες και στην αποδοτική διαφήμιση των δράσεων του «Δρυμού».

- Διεκδίκηση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων, με στόχο τη στελέχωση του «Δρυμού» από επιστημονικό προσωπικό το οποίο θα συμβάλλει ενεργά στην περιβαλλοντική εκπαίδευση και κατάρτιση των μελών του.
- Συνεχείς συνεργασίες με πολιτιστικούς και φυσιολατρικούς συλλόγους που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή του Ν. Έβρου με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων, των εμπλουτισμό γνώσεων και την αναβίωση της λαϊκής παράδοσης.
- Διαρκής και συστηματική συνεργασία με όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης του Ν. Έβρου. Η οποία θα εξασφαλίσει την ενημέρωση και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Δημιουργία κήπου με αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά, με στόχο την άμεση γνωριμία με τα διαφορετικά είδη φυτών που χρησιμοποιούνται στην καθημερινότητα του ανθρώπου.
- Δημιουργία αθλητικής αναψυχής, η οποία θα περιλαμβάνει υπαίθριες δραστηριότητες, αθλητικές δραστηριότητες, προγράμματα άσκησης για όλους.
- Δημιουργία χειροποίητων κατασκευών από τα προϊόντα του δάσους, τα οποία μπορούν να συμβάλλουν στην οικολογική συνείδηση, αλλά και να αυξήσουν τα έσοδα του «Δρυμού».
- Δημιουργία οπτικοακουστικού υλικού (βίντεο), με τις δράσεις του «Δρυμού» και δημιουργία λογαριασμού σε διαδικτυακή πλατφόρμα διαμοιρασμού βίντεο, με στόχο την ανάδειξη και την αύξηση των εσόδων του «Δρυμού».
- Σε συνεργασία με άλλους φορείς, οργάνωση και δημιουργία εκδηλώσεων, που θα αφορούν περιβαλλοντικά θέματα (ανακύκλωση, ρύπανση του περιβάλλοντος, κλιματική αλλαγή κ.ά.), θέματα λαογραφίας και πολιτισμού (μύθοι, παραδόσεις, παροιμίες, μουσική, τραγούδι κ.ά.) και κοινωνικά θέματα (σχολικός εκφοβισμός, εθελοντισμός, φτώχεια κ.ά.).

Επίλογος

Ο Περιπατητικός και Φυσιολατρικός Όμιλος Πενταλόφου Ν. Έβρου «Δρυμός» ιδρύθηκε το 2003 και συνεχίζει την προσφορά του ως προς τον φυσικό και πολιτιστικό πλούτο της περιοχής έως και σήμερα. Ευελπιστούμε η παρούσα εργασία να συμβάλλει στην περαιτέρω προβολή και ανάδειξη των ενεργειών του Ομίλου, αλλά και στην διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία κρίνεται απαραίτητη για την καλύτερη ποιότητα ζωής.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Αθανασιάδης, Ν. (1986). Δασική Βοτανική. Δέντρα και Θάμνοι των Δασών της Ελλάδας. Μέρος II. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Γιαχούδη-Γιαπούλη.
- Απλαδά, Ε., Δεδάκη, Μ., Μαραγκού, Π., Κουταβά, Ν., Σβορώνου, Ε., Συμβουλίδου, Μ., Τζηρίτης, Η., Χριστόπουλος, Χ. (2006). Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για τις Προστατευόμενες περιοχές, το παράδειγμα της Πάρνηθας. WWF Ελλάς, Αθήνα.
- Βασιλειάδης, Β. Προσωπική συνέντευξη. 21 Φεβρουαρίου 2021.
- Βρανοπούλου, Μ. (2003). Μη Θηρεύεις, Μη Αλιεύεις, Μη Φονεύεις. Ερμής. Τεύχος 2. Περίοδος Β. σελ. 52-53.
- Δασαρχείο Διδυμοτείχου (2007). Διαχειριστική Μελέτη Δασαρχείου Διδυμοτείχου.
- Δασαρχείο Διδυμοτείχου (2017). Διαχειριστική Μελέτη Δασαρχείου Διδυμοτείχου.
- Διαμαντόπουλος, Δ. Προσωπική συνέντευξη. 18 Μαρτίου 2021.
- Καλτσά, Φ. (2017). Πτυχές της προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και η σύγκρουση με την ιδιοκτησία και με την αναπτυξιακή πολιτική. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Νομική Σχολή. Ενιαίο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Κατεύθυνση: Δίκαιο Περιβάλλοντος. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Καραμέρης, Κ. (2008). Διαχείριση και Προστασία Περιβάλλοντος. Σειρά: Περιβάλλον-Πολιτισμός-Τουρισμός-Περιφερειακή Ανάπτυξη.
- Κόνσολα, Ν.Ν. (1995). Η Διεθνής Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Αθήνα: Παπαζήσης.

- Λεμπέση, Α. (2013). Επίδραση της Έντασης της Βόσκησης στη Βλάστηση του Υπορόφου και σε Εδαφικές Ιδιότητες σε Βοσκόμενα Δρυοδάση. Μεταπτυχιακή διατριβή. Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Μαλούπα, Ε., Γρηγοριάδου, Κ., Λάζαρη, Δ., Κρίγκας, Ν. (2013). Καλλιέργεια, Μεταποίηση και Διασφάλιση Ποιότητας των Ελληνικών Αρωματικών Φαρμακευτικών Φυτών. Καβάλα: Γ. Λουπέλης.
- Νόμος 3028/2002. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ, Αρ. Φύλλου 153, 28/6/2002. ΦΕΚ 153/Α'/28.6.2002. Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.
- ONLINE-PRESS (2021). Αρχική-Διάφορα-Κέλτικος Σταυρός. Διαθέσιμο: <https://www.theonlinepress.gr/%ce%bf-%ce%ba%ce%ad%ce%bb%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%bf%cf%82-%cf%83%cf%84%ce%b1%cf%85%cf%81%cf%8c%cf%82/>
- Σκαναβή, Κ., Σακελλάρη, Μ. (2010). Στα Δέντρα Κατοικούσαν οι Μυθικές Δρυάδες. Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), Το Φυσικό Περιβάλλον στην Αρχαία Ελλάδα. Ορεστιάδα: Έκδοση Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.
- Τζίκα – Χατζοπούλου, Α., Ντούγια, Ε., Γερασίμου, Ε. (2005). Περιβάλλον & Ανάπτυξη Διατμηματικό Μάθημα 8ου Εξαμήνου. Ο ρόλος του Δικαίου και της Δικαιοσύνης στην αντιπαράθεση περιβάλλοντος και ανάπτυξης (παραδείγματα μέσα από δικαστικές αποφάσεις).
- Φουρναράκης, Γ. (2007). Μορφομετρική ανάλυση και υβριδισμός της δρυός στο δασικό σύμπλεγμα Τριγώνου Έβρου. Διπλωματική Διατριβή. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων.
- Χαραμή, Ο. (2016). Τέρμα Θεού Ορεστιάδα. Διαθέσιμο: <https://web.archive.org/web/20160923231800/http://www.thetravelbook.gr/article.asp?catid=30795&subid=2&pubid=63928862> (Ανακτήθηκε στις 18/03/2021).
- Χρυσοστόμου, Γ. (2009). Χλωριδική ανάλυση του δρυοδάσους Πενταλόφου – Πετρωτών Έβρου. Διπλωματική διατριβή. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων.

II. Ξενόγλωσση

- Botetzagias, I., Kourouzides, S., (2011). Η γέννηση και η ανάπτυξη του οικολογικού κινήματος στην Ελλάδα [The emergence and development of the Greek environmental movement]. In: Vlassopoulou, C., and Liarakou, G., (eds.) Environmental History [Περιβαλλοντική Ιστορία]. Athens: Pedio, pp. 121–38.
- Mases-García, C. A., Briones-Salas, M., Sosa-Escalante, J. E. (2021). Assessment of wildlife crime in a high-biodiversity region of Mexico. *Journal for Nature Conservation*, 59(125932), 2-15. doi:10.1016/j.jnc.2020.125932
- Mwaura, G. M., Fitzgerald, L. M., deSouza, P. (2018). Environmental and Sustainability Clubs. In: Leal Filho, W. (Ed.). *Encyclopedia of Sustainability in Higher Education* (pp. 1–9). Springer International Publishing. Available: doi:10.1007/978-3-319-63951-2_2381
- Papanastasis, V. P., Arianoutsou, M., & Papanastasis, K. (2010). Environmental conservation in classical Greece. *Journal of Biological Research*, 14, pp. 123-135.

**ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
ΓΕΩΡΓΙΑ**

ΔΑΣΙΚΕΣ ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ ΣΤΟΝ ΕΒΡΟ ΤΗΝ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑ 2000-2019

**Φανή Α. Δομπάζη, Κλεοπάτρα Π. Κωστοπούλου,
Χρήστος Γ. Μπουγιουκλής και Ελισάβετ Ι. Μπουφίδου**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι πυρκαγιές σε δάση και δασικές εκτάσεις υπήρχαν, υπάρχουν και θα υπάρχουν. Αυτές οι πυρκαγιές έχουν θετικές ή αρνητικές επιδράσεις στα δασικά οικοσυστήματα ανάλογα με την ένταση και τα χαρακτηριστικά τους, καθώς και με τη συχνότητα, με την οποία καίνε το ίδιο οικοσύστημα.

Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζονται κάποια από τα επεξεργασμένα δεδομένα του νομού Έβρου για τις πυρκαγιές σε δάση και δασικές εκτάσεις, όπως προκύπτουν από το αρχείο συμβάντων του Πυροσβεστικού Σώματος, κατά την εικοσαετία 2000 - 2019. Παρουσιάζεται ο αριθμός αυτών των πυρκαγιών κάθε έτος, ο αριθμός τους κάθε μήνα, η συνολική επιφάνεια που κάηκε και η επιφάνεια που κάηκε ανά αριθμό περιστατικών. Διερευνάται, επιπλέον, η συσχέτιση του αριθμού αυτών των πυρκαγιών με το σύνολο των πυρκαγιών σε υπαίθριους χώρους και η συσχέτιση της επιφάνειας που κάηκε στον Έβρο με την αντίστοιχη στην ελληνική επικράτεια. Γίνεται αναφορά στις μεγαλύτερες πυρκαγιές στον Έβρο για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και περιγράφονται τα κυριότερα χαρακτηριστικά τους. Για την ολοκλήρωση της μελέτης αυτής, εκτός από τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία, χρησιμοποιήθηκαν παρατηρήσεις πεδίου, που έγιναν κατά τη διεξαγωγή της πρακτικής άσκησης των φοιτητών του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δ.Π.Θ. το φθινόπωρο του 2020.

Σκοπός αυτής της μελέτης είναι, επίσης, κατανόηση των αιτιών, που προκάλεσαν τις μεγαλύτερες πυρκαγιές, η εκτίμηση της εξέλιξης των δασικών πυρκαγιών μελλοντικά στον Έβρο και η πρόταση για παρεμβάσεις που θα μπορούσαν να μειώσουν την ένταση των πυρκαγιών, οι οποίες αναπόφευκτα θα ξανασυμβούν στην περιοχή μελέτης.

Λέξεις κλειδιά: Δασικές πυρκαγιές, δάση, δασικές εκτάσεις, αίτια, προτάσεις, νομός Έβρου

Εισαγωγή

Ως δάσος χαρακτηρίζεται ένα οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασής τους ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές), ενώ ως δασική έκταση χαρακτηρίζεται το παραπάνω σύνολο, όταν η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά (Σύνταγμα 2001, άρθρο 24).

Οι πυρκαγιές είναι δυνατόν να προκληθούν από φυσικά αίτια (κυρίως από κεραυνούς) και από ανθρωπογενή αίτια (αμέλεια, εμπρησμός) (Λύκας 2012). Το μεγαλύτερο ποσοστό πυρκαγιών, τόσο ως προς τον αριθμό όσο και ως προς την έκταση που καίγεται, αποδίδεται σε απροσεξία και σε άγνωστες αιτίες (Αριανούτσου-Φαραγγιτάκη & Καζάνης 2012).

Οι δασικές πυρκαγιές, ανάλογα με τη θέση τους στην επιφάνεια του εδάφους και τον τρόπο εξάπλωσής τους, διακρίνονται σε πυρκαγιές εδάφους (υπόγειες), πυρκαγιές επιφανείας (έρπουσες) και πυρκαγιές κόμης (επικόρυφες). Στην Ελλάδα έχουμε συνήθως μικρές ή μεγάλες μικτές πυρκαγιές που προέρχονται από έρπουσες πυρκαγιές (Απλαδά κ.ά. 2007).

Τρεις είναι οι προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν, ώστε να προκληθεί μία πυρκαγιά: καύσιμη ύλη, οξυγόνο και θερμότητα - αυτό που ονομάζουμε «Τρίγωνο της φωτιάς» (Ταμπάκης & Καρανικόλα 2015). Όταν συνυπάρχουν οι παραπάνω προϋποθέσεις, ο καιρός και το κλίμα είναι πολύ σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη δραστηριότητα της φωτιάς και αυτοί οι παράγοντες αλλάζουν λόγω της αλλαγής του κλίματος που προκαλείται από τον άνθρωπο (Halofsky et al. 2020, Flannigan

et al. 2006), αλλά και αντίστροφα οι δασικές πυρκαγιές συμβάλλουν στην αύξηση της συγκέντρωσης των αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα (Birof & Mavsar 2009, Moreno 2009). Επίσης, για την επέκταση των δασικών πυρκαγιών είναι πολύ σημαντική και η υγρασία της καύσιμης ύλης, καθώς και πολλοί άλλοι παράγοντες, όπως η κλίση του εδάφους, το δασοπονικό είδος, το υψόμετρο και η ύπαρξη του φαινομένου της θερμοκρασιακής αναστροφής (Ταμπάκης & Καρανικόλα 2015). Σήμερα πιστεύουμε ότι τόσο ο αριθμός όσο και η έκταση των καιόμενων εκτάσεων σχετίζεται και με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες μιας περιοχής (Αριανούτσου-Φαραγγιτάκη & Καζάνης 2012, Ταμπάκης & Καρανικόλα 2015).

Οι πυρκαγιές στα δάση μπορεί να έχουν θετικές ή αρνητικές επιδράσεις σε αυτά ανάλογα με την ένταση και τα χαρακτηριστικά τους, καθώς και με τη συχνότητα με την οποία καίει το ίδιο οικοσύστημα (Richter et al. 2019). Η φωτιά δεν αποτελεί μόνον παράγοντα ραγδαίας υποβάθμισης των δασών, αλλά συχνά, στην περίπτωση, τουλάχιστον, των μεσογειακών δασών, και παράγοντα ανανέωσης που εντάσσεται στο φυσικό οικολογικό τους κύκλο (Richter et al. 2019, Flannigan et al. 2006). Λόγω της επανειλημμένης εμφάνισης της φωτιάς, τα αυτοφυή δασοπονικά είδη των μεσογειακών οικοσυστημάτων έχουν προσαρμοστεί ειδικά στην αντιμετώπιση των πυρκαγιών και έχουν αναπτύξει προσαρμογές που τους εξασφαλίζουν την επιβίωσή τους στον χρόνο και στον χώρο (Αριανούτσου-Φαραγγιτάκη & Καζάνης 2012). Τα καμένα δάση αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα πολλών οικοσυστημάτων και παρέχουν μοναδικές συνθήκες που διαφέρουν από εκείνες που είναι διαθέσιμες σε πιο προχωρημένα στάδια διαδοχής, καθώς και από αυτά που δημιουργούνται από την μετα-συγκομιδή του καμένου ξύλου (Lecomte et al. 2006). Τα πεύκα, η ερυθρελάτη και η τρέμουσα λεύκη έχουν προσαρμοσθεί καλά σε περιβάλλοντα υποβαθμισμένα από πυρκαγιά (Greene et al. 1999). Τα πεύκα και η ερυθρελάτη έχουν σεροτονικούς και ημι-σεροτονικούς κώνους αντίστοιχα, οι οποίοι ανοίγουν, όταν εκτίθενται σε μεγάλη θερμότητα, ενώ η τρέμουσα λεύκη τείνει να αναγεννάται με παραβλαστήματα (Gauthier et al. 1993, Gauthier et al. 1996, Greene et al. 1999). Στις περιοχές, όπου καταστέλλονται οι πυρκαγιές, πολλά είδη εντόμων που σχετίζονται με το νεκρό ξύλο και πολλά είδη που σχετίζονται με τη φωλαιοποίηση σε μεγάλα δέντρα έχουν μειωθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες (Ahnlund & Lindhe 1992). Οι οικολογικές επιπτώσεις της φωτιάς καθορίζονται από το καθεστώς της, δηλαδή τη συνδυασμένη δράση της συχνότητας, της έντασης, της εποχής και του μεγέθους της. Από αυτά, η συχνότητα και η ένταση είναι οι κρίσιμότερες παράμετροι που καθορίζουν τις αποκρίσεις των φυτικών ειδών (Αριανούτσου-Φαραγγιτάκη & Καζάνης 2012).

Ιστορικά στοιχεία για τη δράση της φωτιάς υπάρχουν για όλες τις περιοχές, όπου αναπτύσσονται τα μεσογειακά οικοσυστήματα και αναφέρονται περιπτώσεις δράσης της φωτιάς από το τέλος της τελευταίας μεσοπαγετώδους περιόδου (Αριανούτσου-Φαραγγιτάκη & Καζάνης 2012). Συστηματικές μετρήσεις για τη συχνότητα δράσης της φωτιάς στο ίδιο οικοσύστημα στην Ελλάδα δεν υπάρχουν. Εκτιμάται όμως ότι αυτή αντιστοιχεί σε μεσοδιάστημα 30-40 χρόνων (Αριανούτσου-Φαραγγιτάκη & Καζάνης 2012).

Οι σύγχρονες συνθήκες χρήσης της υπαίθρου, όπως η ανάπτυξη της παραθεριστικής κατοικίας και η επέκταση των οδικών προσβάσεων, αυξάνουν τη συχνότητα των δασικών πυρκαγιών σε τέτοιο βαθμό, ώστε να ξεπερνιέται κατά πολύ ο φυσικός τους ρόλος και τελικά αυτές αποδεικνύονται καταστροφικές (Τσαγκάρη κ.ά. 2011). Οι επιπτώσεις των δασικών πυρκαγιών ασκούν επίδραση από το χρονικό σημείο της εκδήλωσής τους έως και δεκαετίες μετέπειτα, επηρεάζοντας όχι μόνο τα δασικά οικοσυστήματα τα οποία έκαψαν αλλά και παρακείμενα γεωργικά συστήματα, γειτονικούς οικισμούς, δίκτυα μεταφορών, την ανθρώπινη ζωή, ευημερία και υγεία καθώς και τις οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες (Birof & Mavsar 2009, Mavsar 2009).

Έως το 1997 η πρόληψη και καταστολή των δασικών πυρκαγιών ήταν ευθύνη της Δασικής Υπηρεσίας, ενώ από το 1998 την ευθύνη για την καταστολή τους έχει η Πυροσβεστική Υπηρεσία. Για την πρόληψη αρμόδια είναι η Δασική Υπηρεσία (Τσαγκάρη κ.ά. 2011). Η συλλογή και η ανάλυση των στοιχείων των πυρκαγιών καθίσταται επιβεβλημένη, προκειμένου να υπάρχει γνώση που να μπορεί να ενσωματωθεί στον σχεδιασμό της πρόληψης και της καταστολής των πυρκαγιών αλλά και της αποκατάστασης των καμένων περιοχών (Τσαγκάρη κ.ά. 2011). Η πυρκαγιά πρέπει να γίνει κατανοητή σε όλες τις πτυχές της (εμφάνιση πυρκαγιάς, συμπεριφορά πυρκαγιάς, οικολογία πυρκαγιάς, κοινωνικές επιστήμες) προκειμένου να αναπτυχθούν ισχυρές, βιώσιμες, μακροπρόθεσμες και ολοκληρωμένες πολιτικές και στρατηγικές διαχείρισής της (Goldammer et al. 2009).

Μέθοδοι και υλικά

Για τη χώρα μας, μέχρι σήμερα, πολλοί δασολόγοι έχουν κάνει σημαντικές προσπάθειες παρουσίασης του τρόπου εμφάνισης των δασικών πυρκαγιών, επεξεργαζόμενοι στοιχεία συγκεκριμένης χρονικής περιόδου παρελθόντων ετών (Τσαγκάρη κ.ά. 2011), όχι όμως για την περιοχή του Έβρου την τελευταία εικοσαετία 2000 - 2019.

Η Δασική Υπηρεσία από το 1983 ξεκίνησε σε όλα τα Δασαρχεία της χώρας την καταγραφή των περιστατικών των πυρκαγιών με ενιαίο τρόπο, καταχωρώντας ανά περιστατικό πυρκαγιάς σημαντικό αριθμό παραμέτρων, που προσδιορίζουν τον τρόπο και χρόνο εμφάνισης και τη διαδικασία αντιμετώπισής τους. Το Πυροσβεστικό Σώμα από το έτος 2000 παρέχει σε μηχαναγνώσιμο μορφότυπο υπολογιστικών φύλλων αρχεία, στα οποία για κάθε πυρκαγιά αναφέρεται η τοποθεσία και η ημερομηνία εκδήλωσης του περιστατικού, η ώρα έναρξης και η ώρα κατάσβεσης, η έκταση που κάηκε και αν η έκταση αυτή είναι δάσος, δασική έκταση, άλσος, χορτοδοτική έκταση, βάλτος, καλαμιώνας, γεωργική έκταση ή σκουπιδότοπος. Επίσης, σε αυτά τα αρχεία αναφέρονται και άλλα δεδομένα, τα οποία δεν χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα μελέτη, όπως ο αριθμός των κατασβεστικών μέσων και του προσωπικού που απασχολήθηκαν για την κατάσβεση.

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από το αρχείο συμβάντων του Πυροσβεστικού Σώματος σχετικά με τις πυρκαγιές σε δάση και δασικές εκτάσεις, για την περιοχή μελέτης και για το παραπάνω χρονικό διάστημα. Τα στοιχεία λήφθηκαν από τον ιστότοπο του Πυροσβεστικού Σώματος (https://www.fireservice.gr/el_GR/synola-dedomenon). Κάποια από τα δεδομένα παρουσιάζονται ομαδοποιημένα στον ιστότοπο του Πυροσβεστικού Σώματος, οπότε κάποια συγκεντρωτικά στοιχεία λήφθηκαν απευθείας από εκεί. Για τους σκοπούς της μελέτης χρησιμοποιήθηκαν τα δεδομένα που αφορούν τις πυρκαγιές μόνο σε δάση και δασικές εκτάσεις. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την επεξεργασία των δεδομένων παρουσιάζονται με μορφή διαγραμμάτων, τα οποία δημιουργήθηκαν με τη χρήση υπολογιστικών φύλλων.

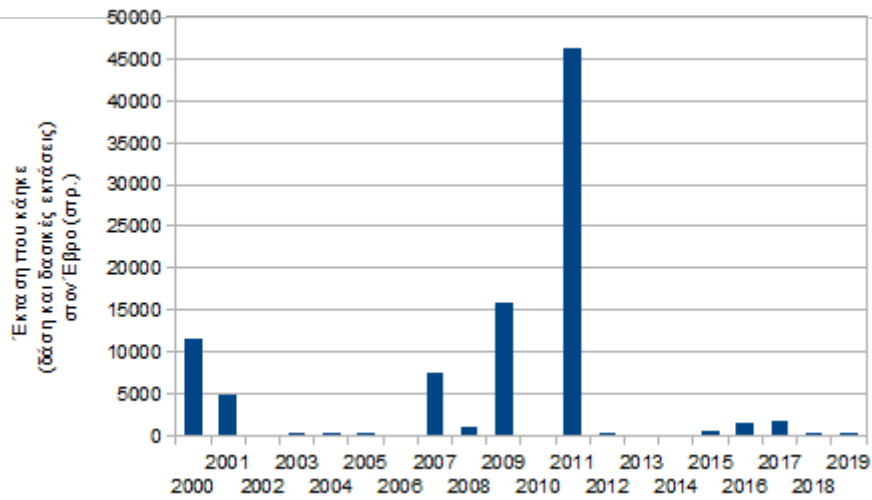
Οι πυρκαγιές οι οποίες καίνε πάνω από 500 στρέμματα χαρακτηρίζονται μεγάλες και αυτές που καίνε πάνω από 5000 στρέμματα χαρακτηρίζονται πολύ μεγάλες (San-Miguel & Camia 2009). Μετά το 1991 καταγράφονται και οι πυρκαγιές που καίνε έκταση λιγότερη από ένα στρέμμα (Ταμπάκης & Καρανικόλα 2015).

Για την εξαγωγή συμπερασμάτων και τη διατύπωση προτάσεων, εκτός από τα στοιχεία που προέκυψαν από την επεξεργασία των παραπάνω αρχείων, χρησιμοποιήθηκαν και στοιχεία της βιβλιογραφίας, καθώς και παρατηρήσεις πεδίου που έγιναν κατά τη διεξαγωγή της πρακτικής άσκησης των φοιτητών του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δ.Π.Θ. το χρονικό διάστημα Σεπτεμβρίου - Οκτωβρίου 2020 σε περιοχές του Δερείου, της Δαδιάς και του Πενταλόφου.

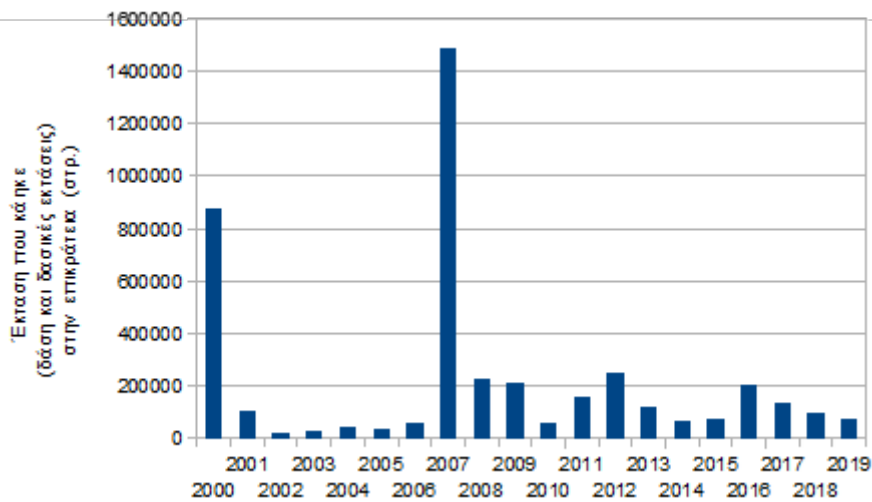
Αποτελέσματα

Η καμένη επιφάνεια (δασών και δασικών εκτάσεων) στον Έβρο την εικοσαετία 2000-2019 παρουσιάζει μεγάλες διαφοροποιήσεις από έτος σε έτος. Κάποια έτη η καμένη επιφάνεια (δασών και δασικών εκτάσεων) είναι πολύ μικρή, μόλις 28 στρ. το έτος 2013, ενώ το έτος 2011 παρουσιάζει τη μέγιστη τιμή 46370 στρ. Επίσης, μεγάλη διαφοροποίηση ανάμεσα στα έτη, την περίοδο 2000-2019, παρουσιάζει η αντίστοιχη καμένη επιφάνεια (δασών και δασικών εκτάσεων) και στην Ελληνική επικράτεια (διάγραμμα 2). Στον Έβρο η μεγαλύτερη έκταση κάηκε τα έτη 2000, 2001, 2007, 2009 και 2011 (διάγραμμα 1), ενώ πανελλαδικά τα έτη 2000, 2007, 2008, 2009, 2012 και 2016 (διάγραμμα 2).

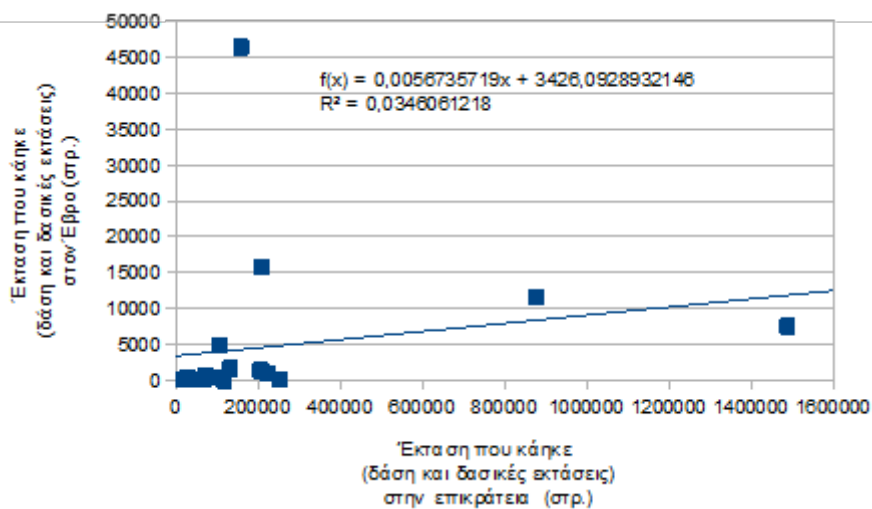
Σε αυτό το σημείο παρατηρείται συμφωνία με τα στοιχεία της βιβλιογραφίας, αφού σύμφωνα με τον Καϊλίδη κ.ά. (2004) (όπως αναφέρονται από τους Ταμπάκη & Καρανικόλα, 2015) η αύξηση της καιγόμενης έκτασης κατ' έτος παρουσιάζει περιοδικότητα. Σύμφωνα με τους San-Miguel και Camia (2009) η κατανομή των καμένων εκτάσεων στην περιοχή της Μεσογείου αλλάζει κάθε έτος, δεδομένου ότι συνδέεται στενά με τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν. Το μεσογειακό κλίμα χαρακτηρίζεται από χειμωνιάτικες κυρίως βροχοπτώσεις, οι οποίες παρουσιάζουν μεγάλη διακύμανση από χρόνο σε χρόνο (Αριανούτσου-Φαραγγιτάκη & Καζάνης 2012).

Διάγραμμα 1. Η καμένη επιφάνεια ανά έτος (δάση και δασικές εκτάσεις) στον Έβρο την εικοσαετία 2000-2019.

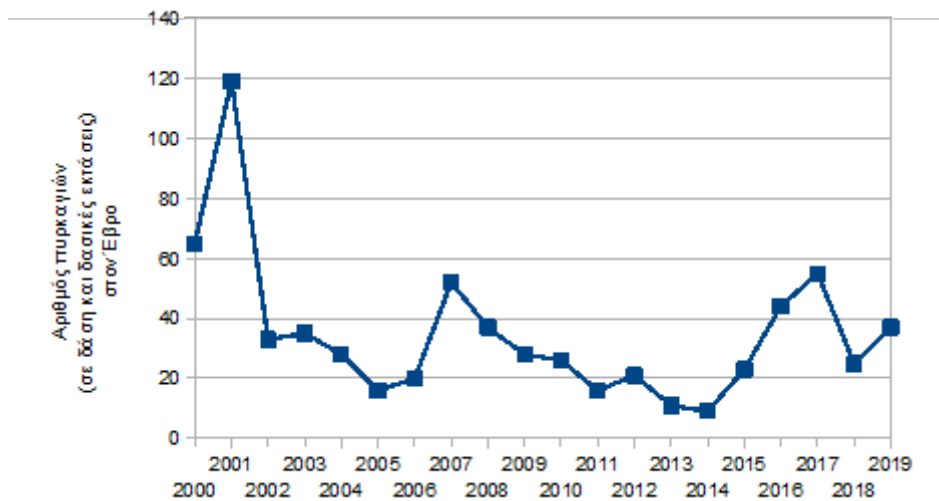
Διάγραμμα 2. Καμένη επιφάνεια (δασών και δασικών εκτάσεων) στην Ελληνική επικράτεια την εικοσαετία 2000-2019.

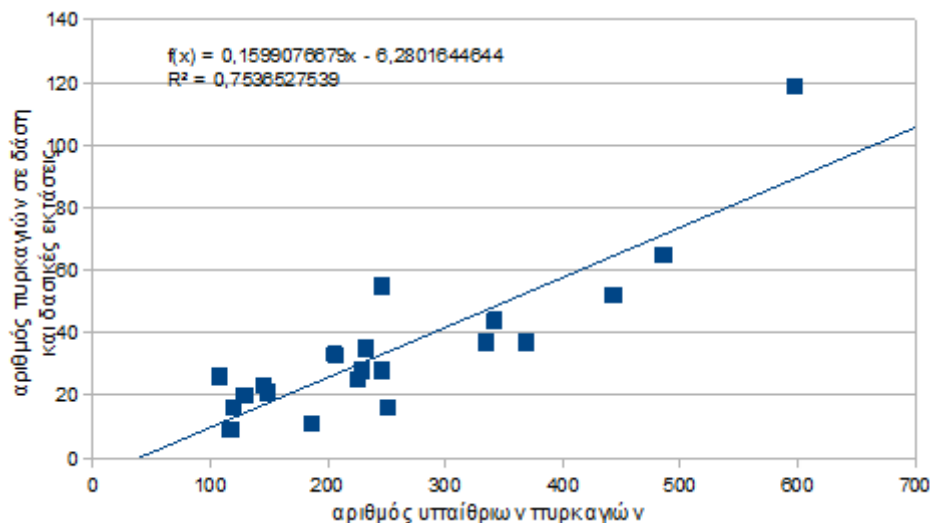
Διάγραμμα 3. Συσχέτιση καμένης έκτασης στον Έβρο και την επικράτεια.

Όπως φαίνεται και από το διάγραμμα 3 δεν υπάρχει γραμμική συσχέτιση (R^2 πρακτικά ίσο με μηδέν) ανάμεσα στην καμένη έκταση στον Έβρο με την αντίστοιχη στην επικράτεια κάθε έτος. Αυτό βρίσκεται σε συμφωνία με το γεγονός ότι οι καιρικές συνθήκες διαφοροποιούνται τοπικά και ότι μεγάλος αριθμός πυρκαγιών εμφανίζεται με τυχαίο τρόπο (είτε από ανθρώπινη αμέλεια είτε από φυσικά αίτια). Συνολικά την εικοσαετία 2000-2019 στο Έβρο κάηκε επιφάνεια δασών και δασικών εκτάσεων ίση με περίπου 2,2% της έκτασης του νομού, ενώ στην επικράτεια το αντίστοιχο ποσοστό είναι περίπου 3,3 %.

Ο αριθμός πυρκαγιών σε δάση και δασικές εκτάσεις στον Έβρο την εικοσαετία 2000-2019 παρουσιάζει μεγάλες διαφοροποιήσεις από έτος σε έτος, μόλις 9 πυρκαγιές το έτος 2014 και 119 πυρκαγιές το έτος 2001 (διάγραμμα 4). Το μεγαλύτερο ποσοστό πυρκαγιών, τόσο ως προς τον αριθμό όσο και ως προς την έκταση που καίγεται, αποδίδεται σε απροσεξία και σε άγνωστες αιτίες (Αριανούτσου-Φαραγγιτάκη & Καζάνης 2012). Η μεταβλητότητα της απροσεξίας, καθώς και η μεταβλητότητα της πρόθεσης εμπρησμού, σε συνδυασμό με τη μεταβλητότητα των καιρικών συνθηκών μάλλον συνδέονται με τις διαφοροποιήσεις από έτος σε έτος του αριθμού των πυρκαγιών. Επίσης, από χρόνο σε χρόνο ο αριθμός των πυρκαγιών παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις, οι οποίες οφείλονται στις διαφορές των κλιματικών όρων (υγρασία και θερμοκρασία του αέρα), ενώ παρατηρείται στις περισσότερες μεσογειακές χώρες (Ισπανία, Μαρόκο, Αλβανία, Ελλάδα, Πορτογαλία και Τουρκία) μάλλον αυξανόμενη τάση κατά τη διάρκεια της τελευταίας εικοσαετίας (Ταμπάκης & Καρανικόλα 2015).

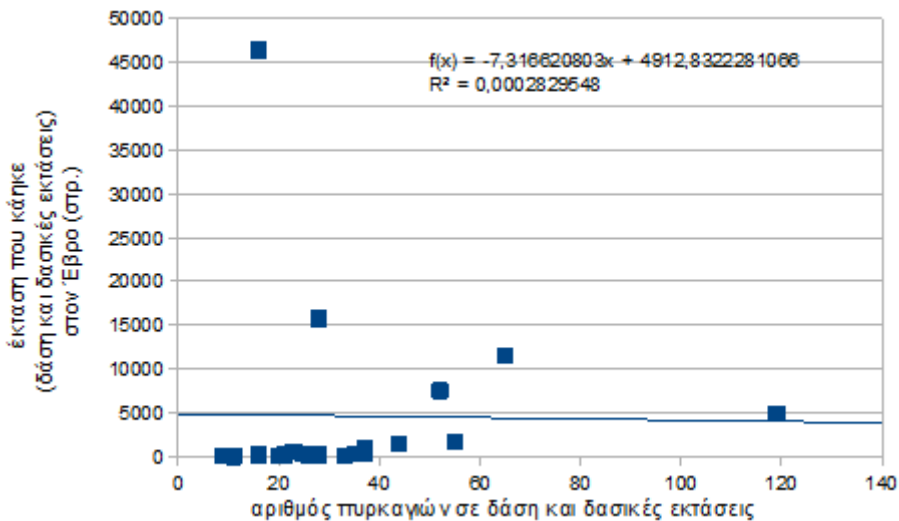
Διάγραμμα 4. Αριθμός πυρκαγιών σε δάση και δασικές εκτάσεις στον Έβρο την εικοσαετία 2000-2019.

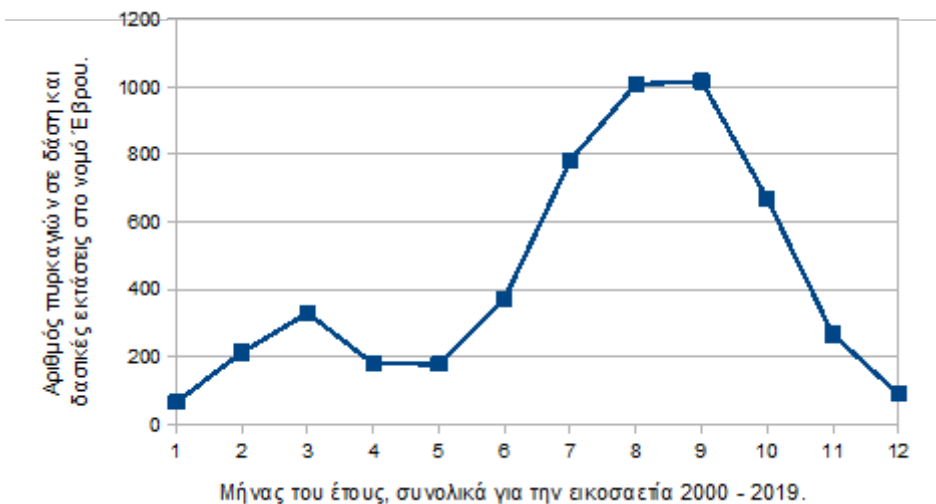
Διάγραμμα 5. Συσχέτιση αριθμού πυρκαγιών σε δάση και δασικές εκτάσεις με τον συνολικό αριθμό υπαίθριων πυρκαγιών στο νομό Έβρου την εικοσαετία 2000-2019.

Από το διάγραμμα 5 φαίνεται πως υπάρχει μεγάλη συσχέτιση μεταξύ του αριθμού πυρκαγιών σε δάση και δασικές εκτάσεις με το συνολικό αριθμό υπαίθριων πυρκαγιών ($R^2 = 0,75$). Αυτό είναι φυσιολογικό, αφού όσες περισσότερες υπαίθριες πυρκαγιές εκδηλωθούν, τόσο μεγαλύτερος θα είναι και ο αριθμός αυτών που θα κάψουν δάση και δασικές εκτάσεις.

Ανάμεσα στην καμένη έκταση και τον αριθμό πυρκαγιών (διάγραμμα 6) δεν υπάρχει γραμμικότητα (R^2 ίσο με μηδέν). Αυτό βρίσκεται σε συμφωνία με τα στοιχεία της βιβλιογραφίας, αφού σύμφωνα με τους San-Miguel και Camia (2009) οι περισσότερες από τις καμένες εκτάσεις στην περιοχή της Μεσογείου προκύπτουν σαφώς από λίγες μεγάλες πυρκαγιές, αφού την περίοδο 1980 - 2006 αυτές οι πυρκαγιές ήταν αιτία για το 74,6% της συνολικής καμένης έκτασης της περιοχής, ακόμα και αν αντιπροσώπευαν μόνο το 2,6% του συνολικού αριθμού των πυρκαγιών.

Διάγραμμα 6. Συσχέτιση καμένης έκτασης με τον αριθμό πυρκαγιών στο νομό Έβρου την εικοσαετία 2000-2019.

Διάγραμμα 7. Αριθμός πυρκαγιών σε δάση και δασικές εκτάσεις σε σχέση με τον μήνα του έτους.

Στον Έβρο μόνο μια πυρκαγιά, η πυρκαγιά περιοχής Λευκίμης στις 24 Αυγούστου 2011, έκαψε περίπου 45.000 στρ., δηλαδή περίπου το 50% της έκτασης, η οποία κάηκε συνολικά την εικοσαετία 2000-2019 (93.000 στρ.). Αυτή η πυρκαγιά έκαψε νέες εκτάσεις αλλά και ήδη καμένες από την προηγούμενη μεγάλη (και δεύτερη σε μέγεθος πυρκαγιά στον Έβρο την εικοσαετία 2000-2019) πυρκαγιά που εκδηλώθηκε στις 6 Σεπτεμβρίου 2009 στην περιοχή Μελία – Πυλαία του δήμου Φερών και στην περιοχή Αετοχωρίου του δήμου Τραϊανούπολης καίγοντας 10.000 στρ. δάσους και 5.000 στρ. δασικής έκτασης.

Αν και τα στατιστικά στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν είναι διαθέσιμα έως το έτος 2019, είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι η πυρκαγιά που εκδηλώθηκε την 1η Οκτωβρίου 2020 περιορίστηκε στα βορειοδυτικά του οικισμού της Λευκίμης σε μία έκταση περίπου 6.000 στρ., ενώ ποσοστό της τάξης του 40% της έκτασης, που κάηκε, είχε ξανακαεί και στην προηγούμενη μεγάλη πυρκαγιά που είχε απειλήσει το Εθνικό Πάρκο το 2011 (Ναυτεμπορική 2020).

Οι περισσότερες πυρκαγιές αλλά και οι μεγαλύτερες πυρκαγιές σε δάση και δασικές εκτάσεις στον Έβρο την εικοσαετία 2000-2019 εκδηλώνονται τους μήνες Αύγουστο και Σεπτέμβριο (διάγραμμα 7). Η υψηλή επικινδυνότητα εκδήλωσης πυρκαγιάς ξεκινάει το Ιούλιο, εποχή που έχει ξηραθεί η καύσιμη ύλη και κορυφώνεται τους μήνες Αύγουστο και Σεπτέμβριο λόγω των υψηλών θερμοκρασιών και παρατείνεται έως τον Οκτώβριο λόγω της παρατεταμένης ανομβρίας που συμβαίνει για κάποια έτη.

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Σχετικά με τις πυρκαγιές σε δάση και δασικές εκτάσεις στον Έβρο την εικοσαετία 2000-2019 προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα:

- α. Οι περισσότερες πυρκαγιές εμφανίζονται τους μήνες Αύγουστο και Σεπτέμβριο.
- β. Ο αριθμός τους παρουσιάζει μεγάλη γραμμικότητα με τον συνολικό αριθμό υπαίθριων πυρκαγιών και αυτό είναι λογικό, γιατί, όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των υπαίθριων πυρκαγιών, τόσο μεγαλύτερος θα είναι και ο αριθμός των πυρκαγιών που θα κάψουν και δασικές εκτάσεις.
- γ. Ο αριθμός τους και η έκταση που καίνε εμφανίζονται με τυχαίο τρόπο ανάμεσα στα έτη, κάτι που βρίσκεται σε συμφωνία με τα βιβλιογραφικά δεδομένα και οφείλεται στις ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες κάθε έτους σε κάθε περιοχή, εφόσον δεν υπάρχει συσχέτιση με τα αντίστοιχα μεγέθη σε πανελλαδικό επίπεδο.
- δ. Δεν υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στον αριθμό πυρκαγιών και την έκταση που καίγεται. Η μεγαλύτερη έκταση έχει καεί από λίγες μεγάλες πυρκαγιές. Αυτό το στοιχείο βρίσκεται σε συμφωνία με τα βιβλιογραφικά δεδομένα και επιβεβαιώνεται από την πυρκαγιά στην περιοχή της Λευκίμης το 2011, η οποία έκαψε περίπου το 50% της έκτασης συνολικά την εικοσαετία.

Οι Καλαμποκίδης κ.ά. (2012) για την πυρκαγιά στην περιοχή της Λευκίμης το 2011 αναφέρουν:

- α. Προσομοίωση κατέδειξε ότι, αν η πυρκαγιά έκαψε ανεξέλεγκτα, δίχως οποιαδήποτε προσπάθεια κατάσβεσης, θα είχε εισέλθει στον πυρήνα απόλυτης προστασίας της Δαδιάς, θα είχε κυκλώσει το χωριό Κοίλα και θα είχε φτάσει στο χωριό Μελία.
- β. Με την κλιματική αλλαγή στον πλανήτη, τα παλαιά «πυρικά σύνορα» έχουν επεκταθεί σε περιοχές χωρίς ανεπτυγμένες άμυνες (οικολογικές και ανθρωπογενείς) και εκεί όπου τα καθιερωμένα πυρικά καθεστώτα έχουν μεταβληθεί έντονα.
- γ. Οι αναδασώσεις στην περιοχή έγιναν με κωνοφόρα δέντρα, ενώ πριν αυτές οι περιοχές καλύπτονταν από αείφυλλα-πλατύφυλλα και δρύες.
- δ. Η εγκατάλειψη της κτηνοτροφίας είχε συνέπεια την αύξηση της καύσιμης ύλης.

Οι παραπάνω παράγοντες που συντελούν στην αύξηση της σφοδρότητας των δασικών πυρκαγιών είναι πλέον παρόντες σε ολόκληρο το νομό Έβρου. Η κτηνοτροφία έχει μειωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια και σε πολλές δασικές παροχές παρατηρήθηκε συσσώρευση μεγάλης ποσότητας καύσιμης ύλης. Συγκεκριμένα παρατηρήθηκε ότι λιβάδια του Δερείου είχαν παραμείνει αβόσκητα, ο δασικός τάπητας στο δάσος Δαδιάς είχε μεγάλο πάχος αλλά και μεγάλα τεμάχια ξύλων είχαν εγκαταλειφθεί και είχαμε αύξηση του υπορόφου σε δάση της περιοχής Δερείου και Τριγώνου. Επίσης, σε πολλές δασικές περιοχές του Έβρου μετά την έντονη καυσοξύλευση των προηγούμενων δεκαετιών έχει αλλάξει η σύνθεση της δασικής βλάστησης και τα κωνοφόρα ως περισσότερο ανταγωνιστικά είδη απέναντι στα είδη δρυός έχουν καταλάβει χώρους που προηγουμένως φύονταν δρύες (π.χ. δάση της περιοχής Δερείου). Ακόμα αναδασώσεις και δασώσεις με κωνοφόρα, εκτός από την περιοχή της Λευκίμης, έχουν γίνει και σε πολλές άλλες περιοχές (π.χ. Τσίγκλα Διδυμοτείχου).

Παρόλο που οι σχεδιασμοί και οι προγραμματισμοί γίνονται με μεγάλη προσοχή, υπάρχουν αρκετές ημέρες του χρόνου, που οι καιρικές συνθήκες είναι τέτοιες, ώστε και η καλά οργανωμένη δασοπροσβεστική υπηρεσία να μην μπορεί να σταματήσει την εξάπλωση μιας φωτιάς, εφόσον αυτή ξεκίνησε από τυχαίο γεγονός (Σιορόκου 2012). Η φωτιά από μόνη της δεν είναι απειλή για τα μεσογειακά οικοσυστήματα και ο άνθρωπος δεν θα μπορέσει να αποτρέψει την εμφάνισή της σε τακτά χρονικά διαστή-

ματα, όποια μέτρα πρόληψης και να λάβει, όποτε ένας διαφορετικός τρόπος αντιμετώπισης του θέματος θα ήταν προτιμότερος και αποδοτικότερος (Αριανούτσου-Φαραγγιτάκη & Καζάνης 2012). Σύμφωνα με τους Ανδριανόπουλο κ.ά. (2007, όπως αναφέρονται στη Σιορόκου 2012) κάθε χρονιά επιτυχημένης δασοπυρόσβεσης υπονομεύει την προστασία του δάσους για τα επόμενα χρόνια, όταν δεν συνδυάζεται με κατάλληλο χωροταξικό σχεδιασμό και ορθολογική διαχείριση της παραγόμενης δασικής βιομάζας. Επειδή οι δασικές πυρκαγιές δεν μπορούν και δε θα πρέπει να πάψουν να υπάρχουν για τον έλεγχο της σφοδρότητάς τους και τον περιορισμό των δυσμενών επιδράσεών τους στα οικοσυστήματα, την κοινωνία και την οικονομία, για την περιοχή του Έβρου προληπτικά προτείνονται:

- α. Μείωση της καύσιμης ύλης. Η καύσιμη ύλη είναι απαραίτητη, γιατί σε αυτήν εγκλείεται η θερμότητα και από αυτή τροφοδοτούνται οι φλόγες. Στις δασικές πυρκαγιές η καύσιμη ύλη διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες: στην υπεδάφια καύσιμη ύλη (οργανική ύλη σε αποσύνθεση, όπως ο χούμος, η τύρφη και οι νεκρές ρίζες), στην καύσιμη ύλη επί του εδάφους (από τον ξηροτάπητα μέχρι ύψους 2 μέτρων) και στην εναέρια (καύσιμα υλικά που βρίσκονται πάνω από τα 2 μέτρα από το έδαφος) (Σιορόκου 2012). Όταν όλοι οι άλλοι παράγοντες είναι οι ίδιοι, οι καταστροφικές συνέπειες μια πυρκαγιάς ελαττώνονται με την ελάττωση της καύσιμης ύλης. Προς αυτή την κατεύθυνση θα βοηθούσε η εισαγωγή ελεγχόμενης κτηνοτροφίας και η επιλεκτική αραίωση (με αυστηρά δασοκομικά κριτήρια από τις Δασικές Υπηρεσίες) σε συστάδες υψηλού ξυλαποθέματος για μείωση της πυκνότητας του δάσους, σε μεγαλύτερη κλίμακα από όσο γίνεται τώρα.
- β. Κατάλληλοι δασοκομικοί χειρισμοί για αλλαγή της μορφής μίξης των συστάδων υπέρ των πλατυφύλλων ειδών. Ο Έβρος είναι κατεξοχήν περιοχή δρυοδασών. Ύστερα από τις παράνομες υλοτομίες των προηγούμενων δεκαετιών, όπου τα υποβαθμισμένα οικοσυστήματα της δρυός έρχονται σε επαφή με δάση πεύκης και παρατηρείται μια βαθμιαία εισβολή της πεύκης, τα οποία τείνουν να υποκαταστήσουν τη δρυ ή να δημιουργήσουν μικτές συστάδες δρυός-πεύκης σε διάφορη αναλογία και μορφή μίξης (Ντάφης & Κακούρος 2006) και αυτό παρατηρήθηκε σε πολλές περιοχές, κυρίως του βορείου Έβρου. Επειδή οι δρύες είναι τυράντοχα είδη και αναγεννώνται φυσικά μετά την πυρκαγιά, κατάλληλοι δασοκομικοί χειρισμοί θα πρέπει να οδηγούν (όπου είναι δυνατόν) στη μίξη των συστάδων υπέρ των δρυών.
- γ. Στις περιπτώσεις που είναι απαραίτητες οι αναδασώσεις των καμένων εκτάσεων να προτιμούνται πλατύφυλλα αυτόχθονα είδη, προελεύσεων από όμοιους ή ανάλογους σταθμούς με εκείνους της υπό αναδάσωσης περιοχής και να λαμβάνονται υπόψη και οι συνοικολογικές συνθήκες.
- δ. Δημιουργία ξέφωτων που έχουν μεγαλύτερη οικολογική αξία από τις αντιπυρικές ζώνες. Αν και οι αντιπυρικές ζώνες αποτελούν από μόνες τους ανοίγματα σε μια δασική έκταση, επειδή συντηρούνται κάθε χρόνο, δεν έχουν την ίδια οικολογική αξία με ένα δασικό ξέφωτο (WWF 2011).

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Απλαδά, Ε., Γεωργιάδης, Ν., Δεδάκη, Μ., Κουταβά, Ν., Λατσούδης, Π., Μαραγκού, Π., Σβορώνου, Ε., Συμβουλίδου, Μ., Τζηρίτης, Η., Χριστόπουλος, Χ. (2007). Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για τις Προστατευόμενες Περιοχές, το Παράδειγμα της Πάρνηθας. WWF Ελλάς, Αθήνα. Διαθέσιμο: https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/pe/entheto_dasikespirkagies.pdf
- Αριανούτσου-Φαραγγιτάκη, Μ., Καζάνης, Δ. (2012). Ο οικολογικός ρόλος της φωτιάς στα χερσαία οικοσυστήματα της Ελλάδας. Σε: Παπαγεωργίου, Α.Χ., Καρέτσος, Γ., Κατσαδωράκης, Γ. (Επιμ) Το Δάσος: Μια Ολοκληρωμένη Προσέγγιση. Αθήνα: WWF Ελλάς, σελ. 103-116.
- Birot, Y., Mavsar, R. (2009). Επιπτώσεις δασικών πυρκαγιών σε τρεις διαστάσεις: Περιβάλλον, οικονομία, κοινωνία. Σε: Birot, Y. (Επιμ), Η Ζωή Μας με τις Δασικές Πυρκαγιές: Η Άποψη της Επιστήμης. Joensuu: European Forest Institute, σελ. 35 - 40. Διαθέσιμο: https://efi.int/sites/default/files/files/publication-bank/2018/efi_dp15_gre_net.pdf
- Goldammer, J.G., Rigolot, E., Birot, Y. (2009). Συμπεράσματα. Σε: Birot, Y. (Επιμ.) Η Ζωή Μας με τις Δασικές Πυρκαγιές: Η Άποψη της Επιστήμης. Joensuu: European Forest Institute, σελ. 75 - 78. Διαθέσιμο: https://efi.int/sites/default/files/files/publication-bank/2018/efi_dp15_gre_net.pdf
- Καλαμποκίδης, Κ., Τουλίκας, Β., Παλαιολόγου, Π. (2012). Συμπεριφορά της Πυρκαγιάς Λευκίμης Έβρου 2011. Διαθέσιμο: [https://www.researchgate.net/publication/281815714_ Melete_kai_](https://www.researchgate.net/publication/281815714_Melete_kai_)

- Ektimese_Eriptoseon_kai_Sympetiphoras_tes_Pyrkagias_Leukimmes_Ebrou_2011
- Λύκας, Χ. (2012). Βελτίωση της δυνατότητας εκτίμησης κινδύνου έναρξης πυρκαγιάς στα περιαστικά δάση Ηλιούπολης Αττικής και Σερρών με χρήση προηγμένων τεχνικών ομαδοποίησης στα μετεωρολογικά δεδομένα των περιοχών αυτών. Διπλωματική Εργασία. Χανιά, Πολυτεχνείο Κρήτης. Διαθέσιμο: <http://artemis.library.tuc.gr/DT2013-0073/DT2013-0073.pdf>
- Mavsar, R. (2009). Οικονομικά Δασικών Πυρκαγιών. Σε: Birot, Y. (Επιμ), Η Ζωή Μας με τις Δασικές Πυρκαγιές: Η Άποψη της Επιστήμης. Joensuu: European Forest Institute, σ. 63 - 66. Διαθέσιμο: https://efi.int/sites/default/files/files/publication-bank/2018/efidp15gre_net.pdf
- Moreno, J.-M. (2019). Επιπτώσεις στην πιθανή επικινδυνότητα των δασικών πυρκαγιών λόγω αλλαγών στο κλίμα. Σε: Birot, Y. (Επιμ), Η Ζωή Μας με τις Δασικές Πυρκαγιές: Η Άποψη της Επιστήμης. Joensuu: European Forest Institute, σελ. 75 - 78. Διαθέσιμο: https://efi.int/sites/default/files/files/publication-bank/2018/efi_dp15_gre_net.pdf
- Ντάφης, Σ., Κακούρος, Π. (2006). Οδηγίες για την ανόρθωση υποβαθμισμένων δασώνδρους και αριάς. Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων. Θέρμη.
- San-Miguel, J., Camia, A. (2009). Μία Γρήγορη Ματιά στις Δασικές Πυρκαγιές: Γεγονότα, Αριθμοί και Τάσεις στην ΕΕ. Σε: Birot, Y. (Επιμ), Η Ζωή Μας με τις Δασικές Πυρκαγιές: Η Άποψη της Επιστήμης. Joensuu: European Forest Institute, σελ. 13-20. Διαθέσιμο: https://efi.int/sites/default/files/files/publication-bank/2018/efi_dp15_gre_net.pdf
- Σιορόκου, Σ. (2012). Μελέτη της αποτελεσματικότητας των αναδασωτικών μέτρων στην Πάρνηθα. Διπλωματική Εργασία. Αθήνα: Χαρακόπειο Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμο: <http://estia.hua.gr/file/lib/default/data/4151/theFile>
- Σύνταγμα της Ελλάδος (2001). Άρθρο 24, Προστασία του περιβάλλοντος, ερμηνευτική δήλωση. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.
- Ταμπάκης, Σ., Καρανικόλα, Π. (2015). Δασικές Πυρκαγιές και Κοινωνία. Ορεστιάδα: Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Διαθέσιμο: https://www.researchgate.net/publication/283665772_Forest_fires_and_Society_in_Greek_http://topiaduthgrstampakifilesForest_Firespdf
- Τσαγκάρη, Κ., Καρέτσος, Γ., Προύτσος, Ν. (2011). Δασικές πυρκαγιές Ελλάδας, 1983-2008. Αθήνα: WWF Ελλάς και ΕΘΙΑΓΕ-ΙΜΔΟ & ΤΔΠ. Διαθέσιμο: <http://www.oikoskopio.gr/pyroskopio/pdfs/pyrkagies-ellada.pdf>
- WWF (2011). Πυρκαγιές του κεντρικού Έβρου – Αυγούστος 2011: Οικολογικός απολογισμός της φωτιάς. Γενικά στοιχεία, επιπτώσεις, προτάσεις. Αθήνα: WWF Ελλάς.

II. Ξενόγλωσση

- Ahnlund, H., Lindhe, A. (1992). Endangered wood-living insects in coniferous forests – Some thoughts from studies of forest-fire sites, outcrops and clearcutting in the province of Sörmland, Sweden, Entomologisk Tidskrift, Vol. 113, No. 4, pp. 13-23. Available: <https://agris.fao.org/agris-search/search.do?recordID=SE9310979>
- Flannigan, M., Amiro, B.D., Logan, K.A., Stocks, B.J. (2006). Forest Fires and Climate Change in the 21ST Century. Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change. Διαθέσιμο: https://www.researchgate.net/publication/227105085_Forest_Fires_and_Climate_Change_in_the_21ST_Century
- Gauthier, S. Bergeron, Y., Simon, J.-P. (1993). Cone Serotiny in Jack Pine: Ontogenic, Positional, and Environmental Effects. Canadian Journal of Forest Research, Vol. 23, No. 3, pp. 394-401. Available: <https://cdnsiencepub.com/doi/10.1139/x93-057>
- Gauthier, S. Bergeron, Y. and Simon, J.-P. (1996). Effects of Fire Regime on the Serotiny Level of Jack Pine. Journal of Ecology, Vol. 84, No. 4, p. 539-548. Available: <https://www.jstor.org/stable/2261476>
- Greene, D.F., Gauthier, S., Noë, J., Rousseau, M. (2006). A field experiment to determine the effect of post-fire salvage on seedbeds and tree regeneration. Frontiers in Ecology and the Environment, Vol. 4, No. 2, p. 69-74. Available: <https://esajournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1890/15409295%282006%29004%5B0069%3AAFETDT%5D2.0.CO%3B2>

- Halofsky, J.E., Peterson, D.L., Harvey, B.J. (2020). Changing wildfire, changing forests: the effects of climate change on fire regimes and vegetation in the Pacific Northwest, USA. *Fire Ecology*. Available: <https://fireecology.springeropen.com/articles/10.1186/s42408-019-0062-8>
- Lecomte, N., Simard, M., Asselin, H., Nappi, A. (2006). Similarities and Differences Between Harvesting and Wildfire-induced Disturbances in Fire-mediated Canadian Landscapes, Research Triangle Park, NC, National Council for Air and Stream Improvement Inc., p. 53 (Technical Bulletin no 924). Available: https://www.researchgate.net/publication/235554162_Similarities_and_differences_between_harvesting-And_wildfire-induced_disturbances_in_fire-mediated_Canadian_landscapes
- Richter, C., Rejmánek, M., Miller, J.E.D., Welch, K.R., Weeks, J.M. and Safford, H. (2019). The species diversity × fire severity relationship is hump-shaped in semiarid yellow pine and mixed conifer forests. *Ecosphere*. Available: <https://esajournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/ecs2.2882>

Η ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΛΥΚΕΙΟΥ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΣΕ ΜΗ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ

Στυλιανός Ταμπάκης, Παρασκευή Καρανικόλα,
Σωτηρία Ραλούση και Ζωή Ταμπάκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι περισσότερο συνηθισμένες μορφές ενεργής μετακίνησης είναι το βάδισμα και η ποδηλασία. Πολλές πόλεις παγκοσμίως δίνουν πολύ μεγάλη έμφαση στην προώθηση αυτών των δραστηρίων μέσω μετακίνησης από τους κυβερνητικούς και άλλους φορείς με μία σειρά από προσπάθειες για την διάδοση της πεζοπορίας και της ποδηλασίας για την κάλυψη μικρών αποστάσεων όπως οι διαδρομές από το σπίτι για το σχολείο. Στη παρούσα εργασία διερευνώνται οι απόψεις των 454 μαθητών και μαθητριών των λυκείων του Δήμου Ορεστιάδας, με τη βοήθεια ερωτηματολογίου αυτοδιαχείρισης, σχετικά με τον τρόπο μετακίνησης τους και τη μετάβαση τους από οικολογικούς σε μη οικολογικούς τρόπους μεταφοράς.

Οι μαθητές προτιμούν ως μέσο μετακίνησης τους τη πεζοπορία και το ποδήλατο. Μάλιστα τα κορίτσια τοποθετούνται θετικά στη μετακίνηση τους στη πόλη με τα πόδια. Αν και ελάχιστοι από τους μαθητές διαθέτουν μοτοσικλέτα, περίπου οι μισοί δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσικλέτα. Τα αγόρια είναι αυτά που δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσικλέτα και μάλιστα η οδήγηση μοτοσικλέτας συνδέεται και με το γεγονός ότι υπήρξαν συνοδηγοί σε μοτοσικλέτα που οδηγούσε συνομήλικός τους ή ενήλικας. Θα λέγαμε ότι η αλλαγή από το ποδήλατο στη μοτοσικλέτα πέρα από την έλλειψη ποδηλατικής κουλτούρας έχει να κάνει και με το πως θεωρούν ότι τους βλέπουν από τους συνομήλικους τους. Οι μαθητές που δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσικλέτα δηλώνουν ότι πάντοτε ή συχνά υπάρχουν κοροϊδευτικά σχόλια σε μαθητές που χρησιμοποιούν το ποδήλατο, καθώς και ότι πάντοτε ή συχνά οι συνομήλικοί/ες βλέπουν θετικότερα τα άτομα του άλλου φύλου που οδηγούν μοτοσικλέτες.

Λέξεις κλειδιά: Ποδήλατο, μοτοσικλέτα, μετακίνηση, μαθητές, Κ.Ο.Κ.

Εισαγωγή

Πρόσφατες έρευνες έχουν δείξει ότι ο βασικότερος ρυπαντής της ατμόσφαιρας παγκοσμίως είναι τα μηχανοκίνητα μέσα μεταφοράς και κυρίως τα αυτοκίνητα (Aldred 2010) προκαλώντας μάλιστα το ένα τρίτο της παγκόσμιας παραγωγής διοξειδίου του άνθρακα (Nazelle et al. 2009, Lumb 2012). Τις τελευταίες δεκαετίες, στις περισσότερες μεγάλες πόλεις σε ολόκληρη την υφήλιο, αναζητούν μέσα από την υλοποίηση πολιτικών που βασίζονται στην αύξηση της χρήσης μη μηχανοκίνητων μέσων μεταφοράς την μείωση της παραγόμενης ποσότητας διοξειδίου (Koning & Conway 2016, Buehler et al. 2015). Οι μικρής διάρκειας διαδρομές συνεισφέρουν δυσανάλογα στην εκπομπή των καυσαερίων (Unger et al. 2010).

Στην Ευρώπη περίπου 30% των συνολικών διαδρομών που πραγματοποιούνται με το αυτοκίνητο καλύπτουν αποστάσεις μικρότερες των τριών χιλιομέτρων (Nazelle et al. 2010). Μια καλή λύση για την μείωση της χρήσης των αυτοκινήτων είναι η αλλαγή από τα μηχανοκίνητα μέσα μετακίνησης σε μέσα μετακίνησης περισσότερο δραστήρια (Teschke et al. 2012).

Οι περισσότερο συνηθισμένες μορφές ενεργής μετακίνησης είναι το βάδισμα και η ποδηλασία. Πολλές πόλεις παγκοσμίως δίνουν πολύ μεγάλη έμφαση στην προώθηση αυτών των δραστηρίων μέσω μετακίνησης από τους κυβερνητικούς και άλλους φορείς με μία σειρά από προσπάθειες για την διάδοση της πεζοπορίας και της ποδηλασίας για την κάλυψη μικρών αποστάσεων όπως οι διαδρομές από το σπίτι για το σχολείο και την εργασία (Pooley et al. 2013, Borjesson & Eliasson 2012).

Στην Ευρώπη, στην Ασία και την Αμερική η ποδηλασία είναι εξαιρετικά δημοφιλής στις αστικές περιοχές ως ένα εναλλακτικό μέσο μεταφοράς (Rojas-Rueda et al. 2011).

Στην Ελλάδα η ποδηλασία αποτελούσε συνηθισμένο μέσο μεταφοράς μέχρι την δεκαετία του 1970. Από την δεκαετία του 1980 η έλλειψη της εφαρμογής των κανόνων ασφαλείας ανάγκασε πολλούς

ανθρώπους να χρησιμοποιούν το αυτοκίνητο για τις καθημερινές τους ανάγκες για μετακίνηση. Πολύ πρόσφατα γίνεται πάλι προσπάθεια εισαγωγής της χρήσης του ποδηλάτου στην ζωή των ανθρώπων στις πόλεις (Winters et al. 2007).

Από παρατηρήσεις μας οι μαθητές του γυμνασίου, τα αγόρια κυρίως, θέλουν να χρησιμοποιούν το ποδήλατο για τις μετακινήσεις τους, ενώ καθώς μεγαλώνουν και περνούν στο λύκειο δεν θέλουν να το χρησιμοποιούν και μάλιστα προτιμούν να κυκλοφορούν με τα πόδια. Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να προσπαθήσει να διερευνήσει αυτή την αλλαγή στη συμπεριφορά των μαθητών.

Μεθοδολογία έρευνας

Στην έρευνα πήραν μέρος οι μαθητές των λυκείων του Δήμου της Ορεστιάδας. Επειδή είναι σημαντική η επιλογή του κατάλληλου χρόνου πραγματοποίησης της έρευνας (Δαουτόπουλος 1994), η έρευνα πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο του έτους 2019. Ο υπό έρευνα πληθυσμός ήταν παιδιά ηλικίας 16-18 χρονών, ειδικότερα παιδιά της Α', Β' και Γ' τάξης του Λυκείου. Συμμετείχαν σ' αυτήν συνολικά 454 μαθητές (έγινε απογραφή).

Η διεξαγωγή της έρευνας έγινε με τη χρήση ερωτηματολογίων αυτοδιαχείρισης (Σιάρδος 1999). Το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν μόνο από δύο σελίδες, έτσι ώστε να μη δημιουργεί πρόβλημα στη συμμετοχή των μαθητών στη διαδικασία. Ο χρόνος που απαιτήθηκε για να απαντήσουν ήταν περίπου 5 λεπτά. Μάλιστα πριν τους δοθεί το ερωτηματολόγιο τους εξηγήθηκε ο σκοπός της έρευνας και το ότι το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο. Γενικά, όλοι οι μαθητές δέχτηκαν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο με προθυμία.

Επίσης, σε τέσσερις ομάδες μεταβλητών έγινε ανάλυση συχνοτήτων κατά κριτήρια περισσότερα από δύο. Ειδικότερα χρησιμοποιήθηκε η ιεραρχική λογαριθμογραμμική ανάλυση (Loglinear Analysis). Είναι σκόπιμο, πριν την εκκίνηση της, να εξετάζεται το μέγεθος των αναμενόμενων συχνοτήτων στον πίνακα διασταυρώσεων (Σιάρδος 1999). Μεγάλος αριθμός αναμενόμενων συχνοτήτων (μεγαλύτερος του 20%) με τιμή μικρότερη του 5 - όχι όμως μικρότερη του 1 - γιατί τότε κινδυνεύει να οδηγήσει στην απώλεια της δύναμης της ανάλυσης που χρησιμοποιούμε (Tabachnick & Fidell 1989). Η εξέταση αυτή γίνεται με έλεγχο δίπλευρων πινάκων διασταυρώσεων μέσω του προγράμματος SPSS (Norusis 1994, Φράγκος 2004). Έγινε ομαδοποίηση των κατηγοριών των μεταβλητών ώστε να ικανοποιούνται οι παραπάνω παραδοχές.

Η λογαριθμογραμμική ανάλυση αποτελεί ειδική περίπτωση ανάλυσης πολλαπλής παλινδρόμησης σύμφωνα με την οποία μια ή περισσότερες μεταβλητές σχετίζονται με άλλες, στα πλαίσια ενός πολυδιάστατου πίνακα διασταυρώσεων. Κατά την ανάλυση αυτή, ανεξάρτητες θεωρούνται όλες οι κατηγορικές μεταβλητές και εξαρτημένη το κάθε φαντίο του πίνακα διασταυρώσεων (Σιάρδος 1999). Για την ανάλυση τους χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS 27.

Αποτελέσματα – Συζήτηση

Τρόποι μετακίνησης των μαθητών

Οι μαθητές αποτελούσαν το 50,7% και οι μαθήτριες το 49,3% στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα λύκεια του Βορείου Έβρου. Το 40,3% φοιτούσε στην πρώτη τάξη, το 33,5% στη δεύτερη τάξη και το 26,2% στην τρίτη τάξη.

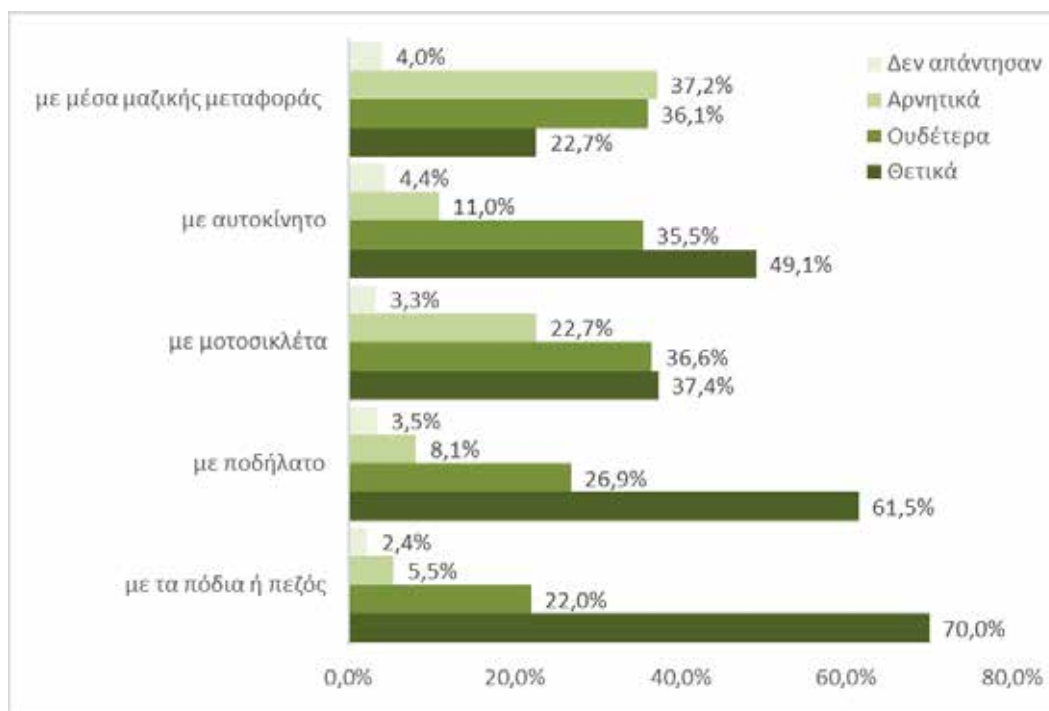
Ο πιο αποδεκτός τρόπος μετακίνησης για τους μαθητές λυκείου αποτελεί η πεζοπορία (70% θετική άποψη) και ακολουθούν το ποδήλατο (67,5% θετική άποψη) και το αυτοκίνητο (49,1% θετική άποψη). Θετικά (37,4%) και ουδέτερα (36,6%) χαρακτηρίζονται από τους μαθητές η μοτοσυκλέτα σαν μέσο μετακίνησης και ουδέτερα (36,1%) και αρνητικά (37,2%) τα μέσα μαζικής μεταφοράς (Σχήμα 1). Τα μέσα μαζικής μεταφοράς θα πρέπει να τονιστεί ότι χρησιμοποιούνται στο Δήμο της Ορεστιάδας τα τελευταία χρόνια.

Πριν εφαρμόσουμε τη λογαριθμογραμμική ανάλυση και στις τέσσερις παρακάτω περιπτώσεις, ελέγχουμε τον πίνακα διασταυρώσεων και παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει προσδοκούμενη συχνότητα μικρότερη του 5, άρα δεν υπάρχει πρόβλημα με μικρές προσδοκούμενες συχνότητες. Παρατηρούμε επίσης ότι υπάρχει ανισότητα μεταξύ παρατηρούμενων και προσδοκούμενων συχνοτήτων. Άρα η υπόθεση της πλήρους ανεξαρτησίας μεταξύ των 3 ή 4 κριτηρίων δεν είναι σωστή.

Με την εφαρμογή του προγράμματος της Ιεραρχικής Λογαριθμογραμμικής Ανάλυσης στις μεταβλητές «φύλο», «μετακίνηση με τα πόδια - πεζός» και μετακίνηση με το ποδήλατο», διαπιστώθηκε

ότι το καταλληλότερο υπόδειγμα, μετά την απομάκρυνση του όρου της αλληλεπίδρασης τρίτης τάξης είναι εκείνο που περιλαμβάνει εκτός από τις κύριες επιδράσεις και τις αλληλεπιδράσεις ανά δύο των μεταβλητών. Έχουμε εξάλειψη της αλληλεπίδρασης κατά τα 3 κριτήρια, γιατί ισχύει X^2 του Pearson = 0,057 με πιθανότητα (p) = 0,812 και X^2 λόγου πιθανοφάνειας = 0,057 με πιθανότητα (p) = 0,812. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται με τους ελέγχους μηδενικότητας. Οι αλληλεπιδράσεις είναι οι ακόλουθες:

- Τα αγόρια τοποθετούνται ουδέτερα ή αρνητικά στη μετακίνηση τους με τα πόδια - πεζοί. Ενώ τα κορίτσια τοποθετούνται θετικά στη μετακίνηση τους στη πόλη με τα πόδια.
- Οι μαθητές που τοποθετούνται θετικά στη μετακίνηση τους στην πόλη με ποδήλατο, τοποθετούνται θετικά και στη μετακίνηση τους με τα πόδια. Ενώ οι μαθητές που τοποθετούνται ουδέτερα ή αρνητικά στη μετακίνηση στη πόλη με ποδήλατο τοποθετούνται ουδέτερα ή αρνητικά και στη μετακίνηση τους με τα πόδια.

Σχήμα 1. Αξιολόγηση των μέσων μετακίνησης από τους μαθητές.

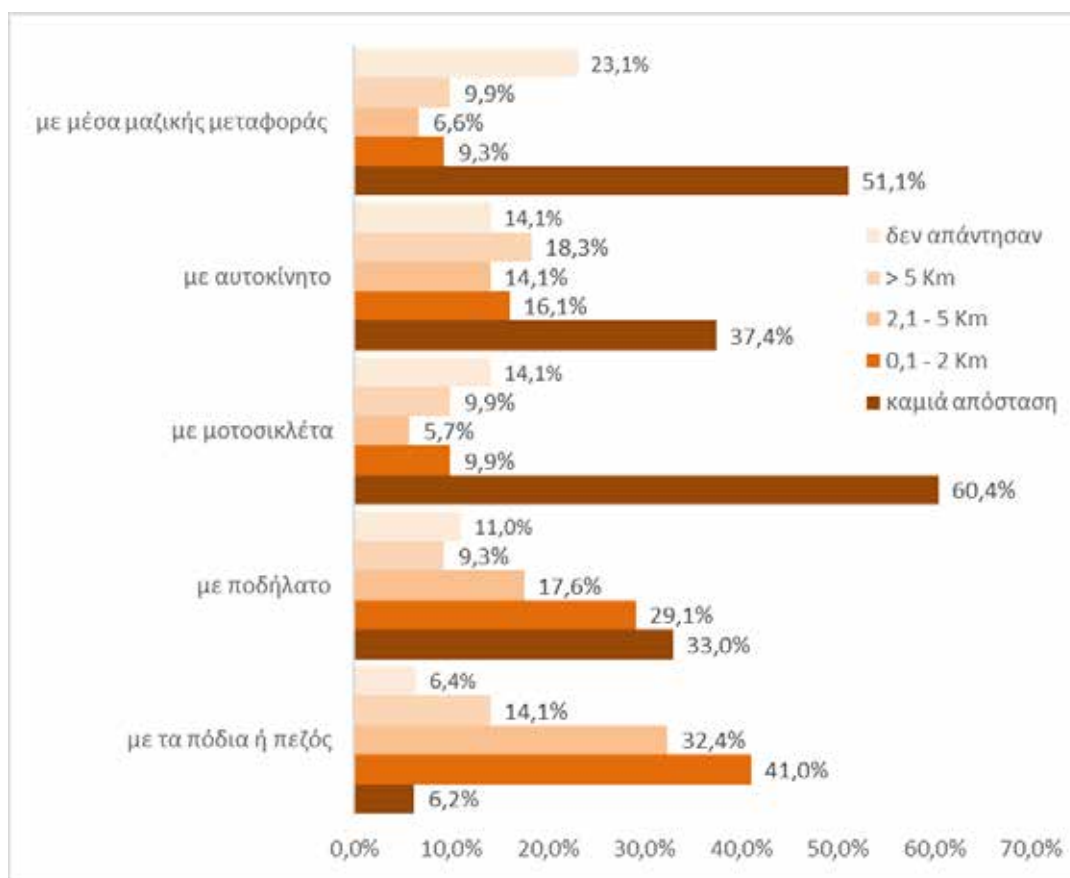
Με την εφαρμογή του προγράμματος της Ιεραρχικής Λογαριθμογραμμικής Ανάλυσης στις μεταβλητές «φύλο», «μετακίνηση με τα πόδια - πεζός», «μετακίνηση με τη μοτοσικλέτα» και «μετακίνηση με το αυτοκίνητο», διαπιστώθηκε ότι το καταλληλότερο υπόδειγμα, μετά την απομάκρυνση του όρου της αλληλεπίδρασης τρίτης τάξης είναι εκείνο που περιλαμβάνει εκτός από τις κύριες επιδράσεις και τις αλληλεπιδράσεις ανά δύο των μεταβλητών. Έχουμε εξάλειψη της αλληλεπίδρασης κατά τα 3 και 4 κριτήρια, γιατί ισχύει X^2 του Pearson = 6,887 με πιθανότητα (p) = 0,229 και X^2 λόγου πιθανοφάνειας = 6,923 με πιθανότητα (p) = 0,226. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται με τους ελέγχους μηδενικότητας. Οι αλληλεπιδράσεις είναι οι ακόλουθες:

- Οι μαθητές που τοποθετούνται θετικά στη μετακίνηση στην πόλη με μοτοσικλέτα τοποθετούνται ουδέτερα ή αρνητικά και στη μετακίνηση τους με τα πόδια. Ενώ οι μαθητές που τοποθετούνται ουδέτερα ή αρνητικά στη μετακίνηση στην πόλη με μοτοσικλέτα τοποθετούνται θετικά στη μετακίνηση τους με τα πόδια.
- Οι μαθητές που τοποθετούνται θετικά στη μετακίνηση στη πόλη με μοτοσικλέτα τοποθετούνται θετικά και στη μετακίνηση τους με αυτοκίνητο. Ενώ οι μαθητές που τοποθετούνται ουδέτερα ή αρνητικά στη μετακίνηση στην πόλη με μοτοσικλέτα τοποθετούνται ουδέτερα ή αρνητικά και στη μετακίνηση τους με τα αυτοκίνητο.
- Τα αγόρια τοποθετούνται ουδέτερα ή αρνητικά στη μετακίνηση τους με τα πόδια - πεζοί. Ενώ τα κορίτσια τοποθετούνται θετικά στη μετακίνηση τους στην πόλη με τα πόδια (ίδιο με το παραπάνω).

Το 6,2% των μαθητών δηλώνει ότι δεν κάνουν πεζοί καμιά απόσταση μέσα στην πόλη, το 41% αποστάσεις έως 2 Km, 32,4% από 2,1 Km έως 5 Km και 14,1% περισσότερα από 5 Km. Αντίστοιχα όσο αυξάνεται η απόσταση τόσο ελαττώνεται η χρήση του ποδηλάτου. Είναι όμως ενδιαφέρον ότι 33% δηλώνει ότι δεν κάνει χρήση του ποδηλάτου και 11% δεν απαντάει στην ερώτηση (Σχήμα 2). Δεν προτιμάται από τους μαθητές η μετακίνηση με μοτοσικλέτα (60,4%), η μετακίνηση με τα μέσα μαζικής μεταφοράς (51,1%) και η μετακίνηση τους με το αυτοκίνητο (37,4%). Η απόσταση μετακίνησης δεν επηρεάζει τη χρήση τους, αφού δεν υπάρχει σωματική κούραση. Από τα τρία αυτά μέσα το αυτοκίνητο είναι το περισσότερο αποδεκτό.

Η μετάβαση από το ποδήλατο στη μοτοσικλέτα

Το 95,6% των μαθητών δηλώνει ότι γνωρίζει να κάνει ποδήλατο, το 3,5% δεν γνωρίζει και 0,9% δεν απάντησε στην ερώτηση. Εντούτοις, περίπου οι μισοί μαθητές (51,3%) δηλώνουν ότι διαθέτουν ποδήλατο, το 47,6% ότι δεν διαθέτουν και 1,1% δεν απάντησαν στην ερώτηση. Επομένως, το μεγάλο ποσοστό μη χρήσης ποδηλάτου δικαιολογείται από το γεγονός ότι δεν διαθέτουν ποδήλατα.

Σχήμα 2. Απόσταση που διανύουν οι μαθητές κάθε μέρα μέσα με τα διάφορα μέσα μετακίνησης.

Ενώ βλέπουμε ότι οι μαθητές απομακρύνονται από το ποδήλατο οδηγούνται σιγά σιγά στη χρήση μηχανοκίνητων μέσων μεταφοράς. Το 15,4% των μαθητών δηλώνει ότι διαθέτει μοτοσικλέτα, το 83,3% δεν διαθέτει και δεν απάντησε στην ερώτηση το 1,3% των μαθητών. Τα παιδιά σ' αυτή την ηλικία είναι ανήλικα, δεν διαθέτουν χρήματα, επομένως οι γονείς τους είναι αυτοί που τους αγοράζουν μια μοτοσικλέτα, μετά φυσικά από παρότρυνση των παιδιών τους. Το ερώτημα, λοιπόν, που τίθεται είναι τι κάνει τα παιδιά να το ζητούν - απαιτούν από τους γονείς τους.

Ανεξάρτητα όμως από το αν διαθέτουν οι ίδιοι μοτοσικλέτα, περίπου οι μισοί (49,3%) δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει, 49,6% το μαθητών δηλώνει ότι δεν έχουν οδηγήσει και δεν απάντησε το 1,1%.

Μάλιστα το 64,1% των μαθητών δηλώνουν ότι επέβαιναν ως συνοδηγοί σε μοτοσικλέτα που οδηγούσε συνομήλικος, 34,6% δεν το έχουν κάνει και το 1,3% δεν απάντησαν στην ερώτηση. Αντίστοιχα το 81,9% δηλώνουν ότι επέβαιναν ως συνοδηγοί σε μοτοσικλέτα που οδηγούσε ενήλικος, 17,1% δεν

το έχουν κάνει και το 1,1% δεν απάντησαν στην ερώτηση. Δηλαδή, σ' αυτήν την ηλικία η μοτοσυκλέτα έχει ήδη μπει στη ζωή τους, συνομήλικοί τους και μεγαλύτερα άτομα τους μούν σε αυτό το μέσο μεταφοράς - διασκέδασης.

Με την εφαρμογή του προγράμματος της Ιεραρχικής Λογαριθμογραφμικής Ανάλυσης στις μεταβλητές «φύλο», «οδήγηση μοτοσυκλέτας», «συνοδηγός σε μοτοσυκλέτα που οδηγούσε συνομήλικος» και «συνοδηγός σε μοτοσυκλέτα που οδηγούσε ενήλικος», διαπιστώθηκε ότι το καταλληλότερο υπόδειγμα, μετά την απομάκρυνση του όρου της αλληλεπίδρασης τρίτης τάξης είναι εκείνο που περιλαμβάνει εκτός από τις κύριες επιδράσεις και τις αλληλεπιδράσεις ανά δύο των μεταβλητών. Έχουμε εξάλειψη της αλληλεπίδρασης κατά τα 3 και 4 κριτήρια, γιατί ισχύει X^2 του Pearson = 5,770 με πιθανότητα (p) = 0,329 και X^2 λόγου πιθανοφάνειας = 6,768 με πιθανότητα (p) = 0,238. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται με τους ελέγχους μηδενικότητας. Οι αλληλεπιδράσεις είναι οι ακόλουθες:

- Οι μαθητές που δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα είναι αγόρια. Ενώ οι μαθητές που δηλώνουν ότι δεν έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα είναι κορίτσια.
- Οι μαθητές που δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα δηλώνουν ότι ήταν συνοδηγοί σε μοτοσυκλέτα που οδηγούσε συνομήλικος. Ενώ οι μαθητές δηλώνουν ότι δεν έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα δηλώνουν ότι δεν ήταν συνοδηγοί σε μοτοσυκλέτα που οδηγούσε συνομήλικος.
- Οι μαθητές που δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα δηλώνουν ότι ήταν συνοδηγοί σε μοτοσυκλέτα που οδηγούσε ενήλικας. Ενώ οι μαθητές που δηλώνουν ότι δεν έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα δηλώνουν ότι δεν ήταν συνοδηγοί σε μοτοσυκλέτα που οδηγούσε ενήλικας.

Πιστεύουν ότι οι συνομήλικοί/ες τους βλέπουν θετικότερα τα άτομα του άλλου φύλου που οδηγούν μοτοσυκλέτες, μερικές φορές σε ποσοστό 37,2%, συχνά σε ποσοστό 26,9% και πάντοτε σε ποσοστό 15%. Μικρότερα ποσοστά λαμβάνει η απάντηση σπάνια (13%), ποτέ (7,5%) και δεν απάντησαν (0,4%).

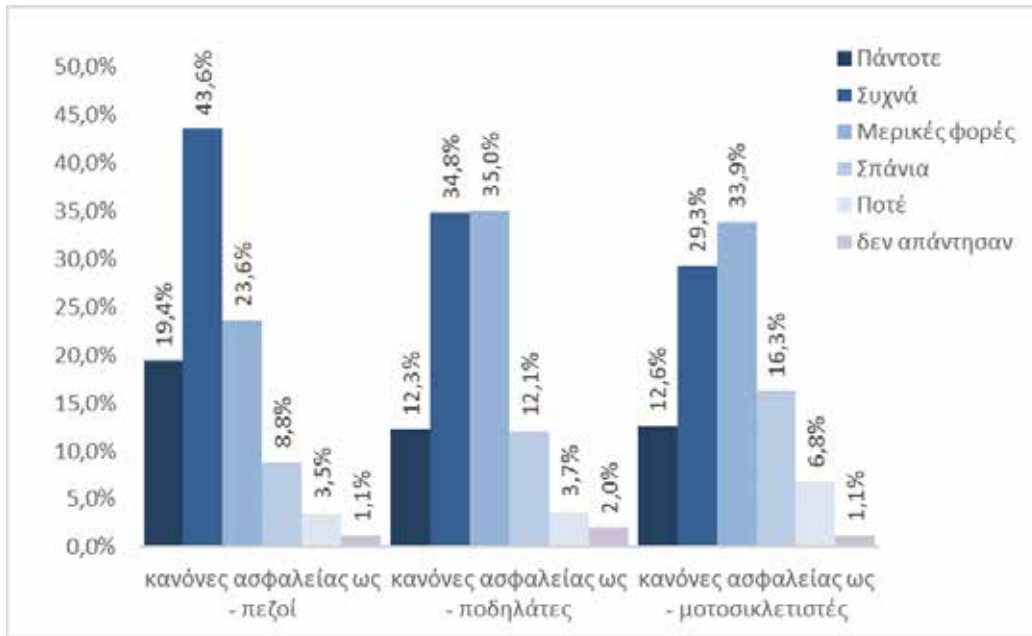
Μάλιστα στην απαξίωση του ποδήλατου στα μάτια των μαθητών συμβάλουν, έστω και με σπάνια συχνότητα (30,4%), τα κοροϊδευτικά σχόλια σε μαθητές του σχολείου που χρησιμοποιούν το ποδήλατο για να μεταβούν σ' αυτό. Το 15,6% δηλώνει ότι συμβαίνει μερικές φορές, 4,2% συχνά, 4,2% πάντοτε, ενώ 45,4% δεν συμβαίνει ποτέ. Δεν απάντησε στην ερώτηση 0,2%.

Με την εφαρμογή του προγράμματος της Ιεραρχικής Λογαριθμογραφμικής Ανάλυσης στις μεταβλητές «φύλο», «οδήγηση μοτοσυκλέτας», «υπάρχουν κοροϊδευτικά σχόλια σε μαθητές που χρησιμοποιούν το ποδήλατο» και «οι συνομήλικοί/ες βλέπουν θετικότερα τα άτομα του άλλου φύλου που οδηγούν μοτοσυκλέτες», διαπιστώθηκε ότι το καταλληλότερο υπόδειγμα, μετά την απομάκρυνση του όρου της αλληλεπίδρασης τρίτης τάξης είναι εκείνο που περιλαμβάνει εκτός από τις κύριες επιδράσεις και τις αλληλεπιδράσεις ανά δύο των μεταβλητών. Έχουμε εξάλειψη της αλληλεπίδρασης κατά τα 3 και 4 κριτήρια, γιατί ισχύει X^2 του Pearson = 2,042 με πιθανότητα (p) = 0,843 και X^2 λόγου πιθανοφάνειας = 2,039 με πιθανότητα (p) = 0,844. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται με τους ελέγχους μηδενικότητας. Οι αλληλεπιδράσεις είναι οι ακόλουθες:

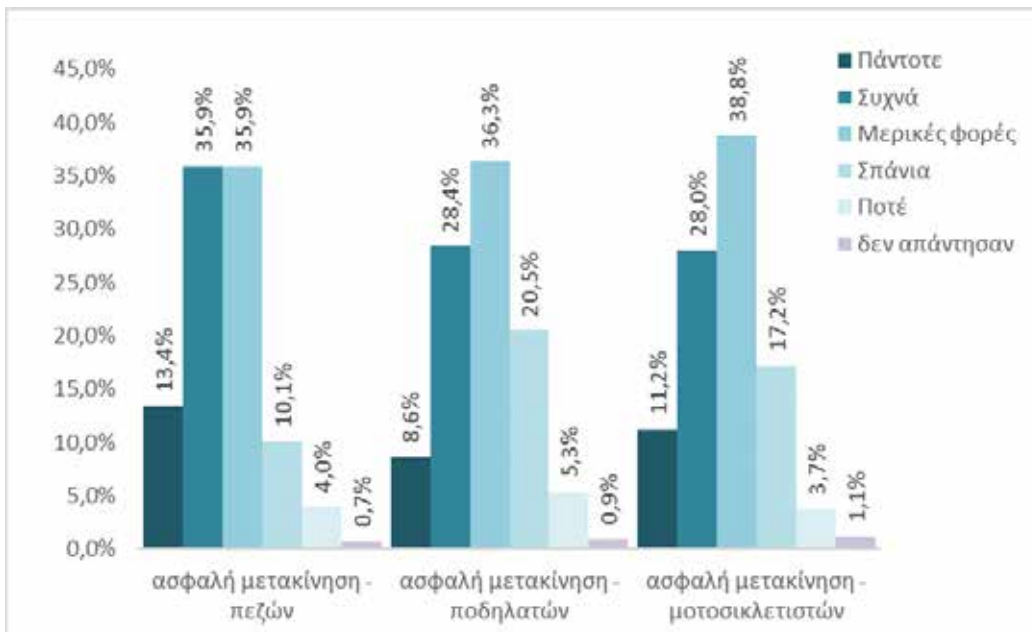
- Οι μαθητές που δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα δηλώνουν ότι πάντοτε ή συχνά υπάρχουν κοροϊδευτικά σχόλια σε μαθητές που χρησιμοποιούν το ποδήλατο. Ενώ οι μαθητές που δηλώνουν ότι δεν έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα δηλώνουν ότι μερικές φορές ή ποτέ υπάρχουν κοροϊδευτικά σχόλια σε μαθητές που χρησιμοποιούν το ποδήλατο.
- Οι μαθητές που δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα δηλώνουν ότι πάντοτε ή συχνά οι συνομήλικοί/ες βλέπουν θετικότερα τα άτομα του άλλου φύλου που οδηγούν μοτοσυκλέτες. Ενώ οι μαθητές δηλώνουν ότι δεν έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα δηλώνουν ότι μερικές φορές ή ποτέ οι συνομήλικοί/ες βλέπουν θετικότερα τα άτομα του άλλου φύλου που οδηγούν μοτοσυκλέτες.
- Οι μαθητές που δηλώνουν ότι πάντοτε ή συχνά υπάρχουν κοροϊδευτικά σχόλια σε μαθητές που χρησιμοποιούν το ποδήλατο δηλώνουν ότι πάντοτε ή συχνά οι συνομήλικοί/ες βλέπουν θετικότερα τα άτομα του άλλου φύλου που οδηγούν μοτοσυκλέτες. Ενώ οι μαθητές δηλώνουν ότι μερικές φορές ή ποτέ έχουν κοροϊδευτικά σχόλια σε μαθητές που χρησιμοποιούν το ποδήλατο δηλώνουν ότι μερικές φορές ή ποτέ οι συνομήλικοί/ες βλέπουν θετικότερα τα άτομα του άλλου φύλου που οδηγούν μοτοσυκλέτες.
- Οι μαθητές που δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα είναι αγόρια. Ενώ οι μαθητές δηλώνουν ότι δεν έχουν οδηγήσει μοτοσυκλέτα είναι κορίτσια (ίδιο με το παραπάνω).

Ο Κ.Ο.Κ. και η εφαρμογή του στη μετακίνηση των μαθητών

Η μετακίνηση των μαθητών ανεξάρτητα με τον τρόπο που γίνεται έχει και κινδύνους. Οι κίνδυνοι αυτοί ελαττώνονται ανάλογα με την προσοχή που επιδεικνύουν οι μαθητές κατά τις μετακινήσεις τους. Στον Σχήμα 3 βλέπουμε την αξιολόγηση για το κατά πόσο οι μαθητές ακολουθούν τους κανόνες ασφαλείας. Αντιλαμβάνονται ότι οι πεζοί συμμαθητές τους ακολουθούν περισσότερο τους κανόνες ασφαλείας (43,6% συχνά, 23,6% μερικές φορές και 19,4% πάντοτε), ακολουθούν οι ποδηλάτες (43% συχνά και 35% μερικές φορές) και σε λίγο χειρότερη θέση βρίσκονται οι μοτοσικλετιστές (29,3% συχνά και 33,9% μερικές φορές).

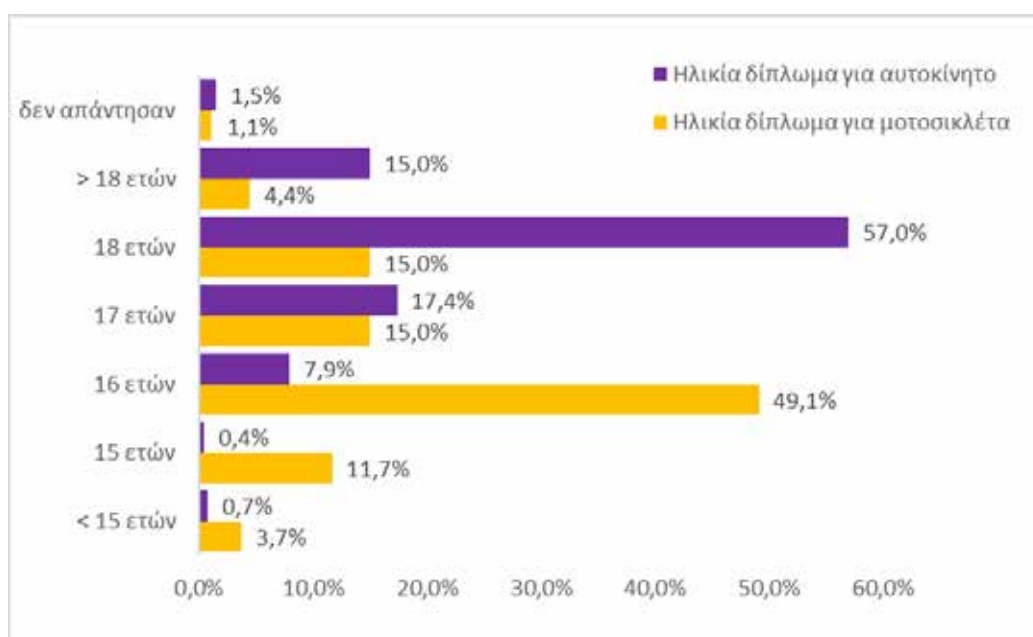
Σχήμα 3. Βαθμός που οι μαθητές ακολουθούν τους κανόνες ασφαλείας ως πεζοί, ποδηλάτες και μοτοσικλετιστές.

Σχήμα 4. Βαθμός που οι αυτοκινητιστές σέβονται και βοηθούν στην ασφαλή μετακίνηση των πεζών, ποδηλατών και μοτοσικλετιστών.

Η ασφάλεια στη μετακίνηση εξαρτάται και από το σεβασμό που επιδεικνύουν οι αυτοκινητιστές στη μετακίνηση των πεζών, ποδηλατών και μοτοσικλετιστών. Βλέπουμε ότι με το ίδιο ποσοστό 35,9% οι μαθητές απαντούν ότι συχνά και μερικές φορές οι αυτοκινητιστές σέβονται τους πεζούς (Σχήμα 4). Χειρότερη είναι η συμπεριφορά των αυτοκινητιστών στους μοτοσικλετιστές και τους ποδηλάτες. Μάλιστα στα μάτια των μαθητών οι ποδηλάτες λαμβάνουν μικρότερο σεβασμό (βοήθεια στην ασφαλή τους μετακίνηση) από τους μοτοσικλετιστές.

Σύμφωνα με το Βλαστό κ.ά. (2004) οποιοσδήποτε ποδηλάτης, έμπειρος ή άπειρος, έχει τάση να οδηγήσει ελεύθερα, και να μην πειθαρχεί στους κανόνες του Κ.Ο.Κ. Η ελευθερία αυτή γίνεται αποδεκτή από ένα μεγάλο μέρος των πολιτών. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας το 51,5% των πολιτών απάντησε αρνητικά στην ερώτηση αν θα πρέπει να υπάρχει υποχρεωτική εκπαίδευση και εξετάσεις στους νέους ποδηλάτες και το 48,5% θετικά (Ταμπάκης κ.ά. 2014), ενώ η αντίστοιχη ερώτηση σε ενήλικους στην πόλη της Πρέβεζας το 59,2% των πολιτών απάντησε θετικά και το 40,8% αρνητικά (Karaniokola et al. 2018).

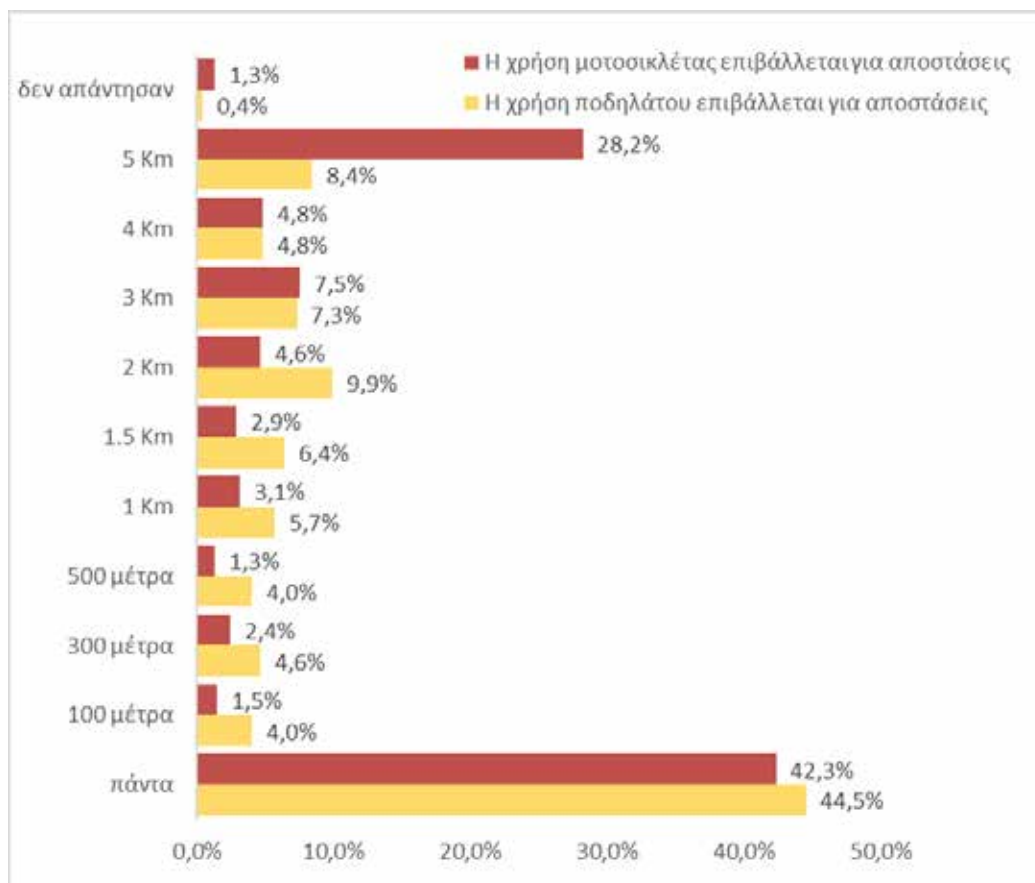

Σχήμα 5. Η άποψη των μαθητών για την σωστή ηλικία που θα μπορούν να αποκτήσουν δίπλωμα μοτοσικλέτας και αυτοκινήτου.

Οι μαθητές χαρακτηρίζουν τη μετάβαση της οδήγησης από το ποδήλατο στη μοτοσικλέτα σε ποσοστό 47,6% ούτε εύκολη - ούτε δύσκολη. Το 24,9% εύκολη, το 17% πολύ εύκολη, το 5,7% δύσκολη και το 1,5% πολύ δύσκολη. Δεν απάντησε στην ερώτηση το 3,3% των μαθητών. Το 87,7% των μαθητών δηλώνουν θετικοί στο να γίνονται μαθήματα στο σχολείο που θα τους βοηθήσουν να αποκτήσουν δίπλωμα οδήγησης π.χ. τα σήματα (κώδικας οδικής κυκλοφορίας). Ποσοστό 11,6% είναι αρνητικοί και δεν απάντησαν στην ερώτηση το 0,9%. Μάλιστα όπως βλέπουμε στο Σχήμα 5 οι περισσότεροι μαθητές δηλώνουν ότι αφού συμπληρώσουν το 16ο έτος της ηλικίας τους θα πρέπει να μπορούν να πάρουν δίπλωμα για μοτοσικλέτα (49,1%) και αφού συμπληρώσουν το 18ο έτος της ηλικίας τους θα πρέπει να μπορούν να πάρουν δίπλωμα για αυτοκίνητο (57%).

Πλεονεκτήματα–μειονεκτήματα χρήσης ποδηλάτου και μοτοσικλέτας

Στο Σχήμα 6 βλέπουμε την άποψη των μαθητών σχετικά με την απόσταση που επιβάλλεται η χρήση του ποδηλάτου και της μοτοσικλέτας. Είναι λογικό οι μαθητές να αναφέρουν ότι μοτοσικλέτα θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί σε μεγαλύτερες αποστάσεις σε σχέση με το ποδήλατο. Το ενδιαφέρον όμως είναι ότι το 44,5% και το 42,3% των μαθητών δηλώνουν ότι πάντα ανεξάρτητα από την απόσταση επιβάλλεται η χρήση ποδηλάτου και μοτοσικλέτας αντίστοιχα, φέροντας δύο ομάδες που η μια υποστηρίζει το ποδήλατο ως μέσο και η άλλη τη μοτοσικλέτα.

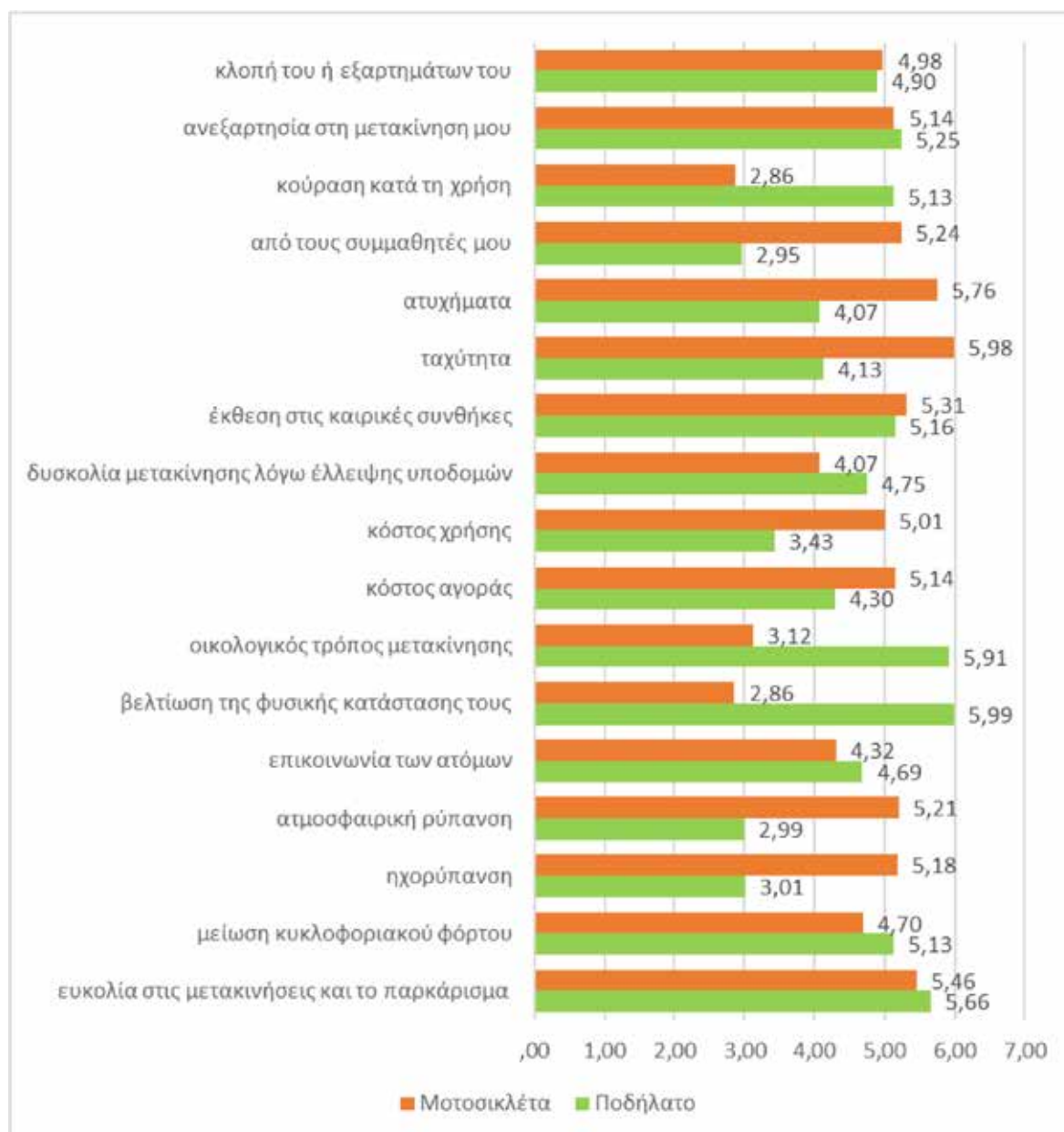

Σχήμα 6. Απόσταση στην οποία επιβάλλεται η χρήση ποδηλάτου και μοτοσυκλέτας.

Πίνακας 1

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΟΔΗΛΑΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΑΣ				
Χαρακτηριστικά χρήσης	Ποδήλατο		Μοτοσυκλέτα	
	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
ευκολία στις μετακινήσεις και το παρκάρισμα	5,66	1,878	5,46	1,537
μείωση κυκλοφοριακού φόρτου	5,13	1,908	4,70	1,636
ηχορύπανση	3,01	2,481	5,18	1,913
ατμοσφαιρική ρύπανση	2,99	2,539	5,21	1,802
επικοινωνία των ατόμων	4,69	1,897	4,32	1,766
βελτίωση της φυσικής κατάστασης τους	5,99	1,624	2,86	1,980
οικολογικός τρόπος μετακίνησης	5,91	1,885	3,12	1,917
κόστος αγοράς	4,30	1,786	5,14	1,813
κόστος χρήσης	3,43	2,220	5,01	1,712
δυσκολία μετακίνησης λόγω έλλειψης υποδομών	4,75	2,055	4,07	1,969
έκθεση στις καιρικές συνθήκες	5,16	2,077	5,31	1,822
ταχύτητα	4,13	1,765	5,98	1,438
ατυχήματα	4,07	1,882	5,76	1,572
θαυμασμός από τους συμμαθητές μου	2,95	1,860	5,24	1,999
κούραση κατά τη χρήση	5,13	1,913	2,86	2,058
ανεξαρτησία στη μετακίνηση μου	5,25	1,774	5,14	1,818
κλοπή του ή εξαρτημάτων του	4,90	1,930	4,98	1,933

Οι μαθητές και οι μαθήτριες αξιολόγησαν σε μια κλίμακα από το ένα 1 έως το 7 (το 1 είναι το ασήμαντο και το 7 το σημαντικό) τα χαρακτηριστικά χρήσης του ποδηλάτου και της μοτοσικλέτας (Πίνακας 1 και το Σχήμα 7). Το ποδήλατο λαμβάνει τη μεγαλύτερη αξιολόγηση στις μεταβλητές «βελτίωση της φυσικής κατάστασης τους», «οικολογικός τρόπος μετακίνησης», «δυσκολία μετακίνησης λόγω έλλειψης υποδομών» και «κούραση κατά τη χρήση». Η μοτοσικλέτα λαμβάνει τη μεγαλύτερη αξιολόγηση στις μεταβλητές «ηχορύπανση», «ατμοσφαιρική ρύπανση», «κόστος αγοράς», «κόστος χρήσης», «ταχύτητα», «ατυχήματα» και «θαυμασμός από τους συμμαθητές μου». Την ίδια - παρόμοια αξιολόγηση λαμβάνουν το ποδήλατο και η μοτοσικλέτα στις μεταβλητές «ευκολία στις μετακινήσεις και το παρκάρισμα», «μείωση κυκλοφοριακού φόρτου», «επικοινωνία των ατόμων», «έκθεση στις καιρικές συνθήκες», «ανεξαρτησία στη μετακίνηση μου», «κλοπή του ή εξαρτημάτων του».

Σχήμα 7. Σχηματική απεικόνιση της αξιολόγησης των χαρακτηριστικών χρήσης του ποδηλάτου και της μοτοσικλέτας.

Συμπεράσματα – Προτάσεις

Ο πιο αποδεκτός τρόπος μετακίνησης για τους μαθητές λυκείου αποτελεί η πεζοπορία και ακολουθούν το ποδήλατο, το αυτοκίνητο, η μοτοσικλέτα και πολύ χαμηλότερα τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Βλέπου-

με επίσης ότι τα κορίτσια τοποθετούνται θετικά στη μετακίνηση τους στη πόλη με τα πόδια. Οι μαθητές που τοποθετούνται θετικά στη μετακίνηση στην πόλη με ποδήλατο τοποθετούνται θετικά και στη μετακίνηση τους με τα πόδια, δηλαδή επιλέγουν τον οικολογικό τρόπο μετακίνησης.

Οι μαθητές που είναι θετικοί στη μετακίνηση στην πόλη με μοτοσικλέτα είναι ουδέτεροι ή αρνητικοί και στη μετακίνηση τους με τα πόδια, ενώ οι μαθητές που τοποθετούνται θετικά στη μετακίνηση στην πόλη με μοτοσικλέτα τοποθετούνται θετικά και στη μετακίνηση τους με αυτοκίνητο, δηλαδή επιλέγουν το σύγχρονο, μη οικολογικό τρόπο μετακίνησης.

Εντούτοις, ενώ βλέπουμε ότι δεν προτιμάται από τους μαθητές η μετακίνηση με μοτοσικλέτα στις ηλικίες αυτές υπάρχει μετάβαση από το ποδήλατο στη μοτοσικλέτα. Μάλιστα ενώ δεν διαθέτουν μοτοσικλέτα (83,3%), οι μισοί από αυτούς (49,3%) δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσικλέτα. Η μύηση φαίνεται ότι αρχίζει από συνοδηγός σε μοτοσικλέτα που οδηγούσε συνομήλικος (64,1%), καθώς και ως συνοδηγός σε μοτοσικλέτα που οδηγούσε ενήλικος (81,9).

Τα αγόρια δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσικλέτα. Οι μαθητές που δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσικλέτα δηλώνουν ότι ήταν συνοδηγοί σε μοτοσικλέτα που οδηγούσε συνομήλικος, καθώς και ότι ήταν συνοδηγοί σε μοτοσικλέτα που οδηγούσε ενήλικας.

Επίσης, υπάρχει ένα μικρό ποσοστό μαθητών που πιστεύουν ότι οι συνομήλικοί/ες τους βλέπουν θετικότερα τα άτομα του άλλου φύλου που οδηγούν μοτοσικλέτες (πάντοτε 15% και συχνά 26,9%), και σε πολύ μικρότερο βαθμό υπάρχουν κοροϊδευτικά σχόλια σε μαθητές του σχολείου που χρησιμοποιούν το ποδήλατο για να μεταβούν σ' αυτό (συχνά, πάντοτε 4,2% και συχνά 4,2%).

Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι οι μαθητές που δηλώνουν ότι έχουν οδηγήσει μοτοσικλέτα δηλώνουν ότι πάντοτε ή συχνά υπάρχουν κοροϊδευτικά σχόλια σε μαθητές που χρησιμοποιούν το ποδήλατο, καθώς και ότι πάντοτε ή συχνά οι συνομήλικοί/ες βλέπουν θετικότερα τα άτομα του άλλου φύλου που οδηγούν μοτοσικλέτες. Δηλαδή τα αγόρια επιζητώντας την κοινωνική αποδοχή νιώθουν την ανάγκη να ακολουθήσουν τις επιταγές της σχολικής κοινωνίας τους, αλλά και των ενήλικων που συναναστρέφονται.

Οι μαθητές δηλώνουν ότι οι πεζοί συμμαθητές τους εφαρμόζουν περισσότερο τους κανόνες ασφαλείας, ακολουθούν οι ποδηλάτες και μετά οι μοτοσικλετιστές. Αντίστοιχα αντιλαμβάνονται ότι οι αυτοκινητιστές δείχνουν το μεγαλύτερο σεβασμό στους πεζούς, ακολουθούν οι μοτοσικλετιστές και στο τέλος οι ποδηλάτες.

Είναι θετικά διατεθειμένοι (87,7%) στα μαθήματα που θα τους βοηθήσουν να αποκτήσουν δίπλωμα οδήγησης και θα ήθελαν στα 16 τους να μπορούν να πάρουν δίπλωμα για μοτοσικλέτα (49,1%) και στα 18 τους να μπορούν να πάρουν δίπλωμα για αυτοκίνητο (57%).

Βλέπουμε, επίσης, ότι το ποδήλατο και η μοτοσικλέτα αξιολογούνται σε πολλά με το ίδιο τρόπο, φανερώνοντας το πόσο κοντά ως μέσο μεταφοράς βρίσκονται. Φυσικά υπάρχουν και διαφορές που αποτελούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα ανάμεσα στην επιλογή του μέσου. Ενδιαφέρον αποτελεί ότι το ποδήλατο μειονεκτεί έναντι της μοτοσικλέτας εξαιτίας της δυσκολίας μετακίνησης λόγω έλλειψης υποδομών και το ότι η χρήση του προκαλεί μικρότερο θαυμασμό από τους συμμαθητές τους.

Σε αντίστοιχη έρευνα σε ενήλικους πολίτες της πόλης της Νέας Ορεστιάδας δηλώνουν ότι επηρεάζονται από το αν οι συμπολίτες τους κάνουν ποδήλατο, αντιγράφοντας τους, δηλώνουν ότι χρησιμοποιούν πάντοτε έως συχνά ποδήλατο για τις μετακινήσεις τους και ότι η πόλη της Νέας Ορεστιάδας είναι πάρα πολύ έως αρκετά κατάλληλη για ποδήλατο (Ταμπάκης κ.ά. 2014). Υπάρχει, λοιπόν, ένας δισταγμός στους πολίτες της Νέας Ορεστιάδας σχετικά με τη χρήση του ποδηλάτου, που όμως ξεπερνιέται σχετικά εύκολα, αν καταφέρουμε να κάνουμε αποδεκτή τη χρήση του στην τοπική κοινωνία (Tampakis et al. 2013). Η όποια προσπάθεια για μεγαλύτερη χρήση του ποδηλάτου θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το δισταγμό κάποιων πολιτών στη χρήση του, οδηγώντας σε πολιτικές που θα τις άρουν π.χ. ο δήμαρχος και τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου να χρησιμοποιούν καθημερινά στις μετακινήσεις τους ποδήλατο (Ταμπάκης κ.ά. 2017). Αντίστοιχα στην περίπτωση μας η υιοθέτηση του ποδηλάτου από τους καθηγητές για τις μετακινήσεις τους, ακόμα και για το σχολείο, θα αποτελούσε μεγάλη συμβολή στην αλλαγή της ποδηλατικής κουλτούρας στα νέα παιδιά.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Βλαστός, Θ., Μηλάκης, Δ., Αθανασόπουλος, Κ. (2004). Το Ποδήλατο σε 17 Ελληνικές Πόλεις: οδηγός εκπόνησης μελετών. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ΟΕΔΒ.
- Δαουτόπουλος, Γ. (1994). Μεθοδολογία Κοινωνικών Ερευνών στον Αγροτικό Χώρο. 2η έκδοση. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις ΖΥΓΟΣ.
- Σιάρδος, Γ.Κ. (1999). Μέθοδοι Πολυμεταβλητής Στατιστικής Ανάλυσης. Μέρος Πρώτο «Διερεύνηση σχέσεων μεταξύ μεταβλητών». Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.
- Ταμπάκης, Σ., Καρανικόλα, Π., Αραμπατζής, Γ., Αντύπα, Ν.-Μ., Παρώνη, Δ.-Β. (2014). Η άποψη των πολιτών της Ορεστιάδας σχετικά με το ποδήλατο και τη χρήση του στο αστικό περιβάλλον. Σε: Παπαγεωργίου, Α.Χ., Κυριαζόπουλος, Α.Π., Κοράκης, Γ. (Επιμ), Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, 6ος Τόμος: Βιοποικιλότητα και Φυσικό Περιβάλλον, σελ. 215 - 228.
- Ταμπάκης, Σ., Καρανικόλα, Π., Κοντού - Μπουγαλή Α.-Δ. (2017). Το ποδήλατο ως σημαντικό μέσο μεταφοράς σε πόλεις μεσαίου μεγέθους: Η περίπτωση της Πρέβεζας. Σε: Αραμπατζής, Γ., Ταμπάκης, Σ. Ευάγγελος Μανωλάς, Ε. Τσαντόπουλος, Γ. (Επιμ), Τιμητικός προς Τιμήν του Κ. Σούτσα με θέμα Περιβαλλοντική και Περιφερειακή Πολιτική, Νέα Ορεστιάδα: Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, σελ. 473-487.
- Φράγκος, Χ.Κ. (2004). Μεθοδολογία Έρευνας Αγοράς και Ανάλυση Δεδομένων με χρήση του Στατιστικού Πακέτου SPSS FOR WINDOWS. Αθήνα: Εκδόσεις "Interbooks".

II. Ξενόγλωσση

- Aldred, R. (2010). On the outside: constructing cycling citizenship. *Social and Cultural Geography*, Vol. 11, No. 1, pp. 35-52.
- Borjesson, M., Eliasson, J. (2012). The value of time and external benefits in bicycle appraisal. *Transport Research Part A*. 46, pp. 673-683
- Buehler, R., Dill, J. (2015). Bikeway networks: A review of effects on cycling. *Transport Reviews*, Vol. 36, No. 1, pp. 9-27.
- Karanikola, P., Panagopoulos, T., Tampakis, S. Tsantopoulos, G. (2018). Cycling as a Smart and Green Mode of Transport in Small Touristic Cities. *Sustainability*, 10, 268; doi:10.3390/su10010268.
- Koning, M., Conway, A. (2016). The good impacts of biking for goods: Lessons from Paris city. *Case Studies on Transport Policy*, Vol. 4, No. 4, pp. 259–268.
- Lumb, P. (2012). Cycling, walking and biodiversity: occupying urban landscapes. *Proceedings of the 4th Australian Cycling Conference 16-17 January*, pp. 107-119.
- Nazelle, A., Rodriguez, D.A. (2009). Tradeoffs in incremental changes towards pedestrian-friendly environments: Physical activity and pollution exposure. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*. Vol. 14, No. 4, pp. 255-263.
- Nazelle, A., Morton, B., Jerrett, M., Crawford-Brown, D. (2010). Short trips: An opportunity for reducing mobile-source emissions? *Transportation Research Part D*. 15, pp. 451-457.
- Norusis, M. J. (1994). *SPSS Advanced Statistics 6.1*. Chicago: SPSS Inc.
- Pooley, C., Horton, D., Schelderman, G., Mullen, C., Jones, T., Tight, M. Jopson, A. and Chisholm, A. (2013). Policies for promoting walking and cycling in England: A view from the street. *Transport Policy*, Vol. 27, pp. 66-72.
- Rojas-Rueda, D., de Nazelle, A., Tainio, M. (2011). The health risks and benefits of cycling in urban environments compare with car use: health impact assessment study. *BMJ*, 343. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.d4521>
- Tabachnick, B.G., Fidell, L.S. (1989). *Using Multivariate Statistics*. 2nd ed. New York: Harper and Row.

- Tampakis, S., Karanikola, P., Tsantopoulos, G., Andrea, V., Antipa, N.-M., Paroni D.-V. (2013). Exploring the positive and negative impacts of bicycling in the city of Orestiada, Greece. Virtual International Conference on Advanced Research in Scientific Areas (ARSA-2013) Slovakia, 2 - 6 December 2013, pp. 346-350.
- Teschke, K., Harris, A., Reynolds, C., Winters, M., Babul, S., Chipman, M., Cusimano, M., Brubacher, J., Hunte, G., Friedman, S., Monro, M., Shen, H., Vernich, L., Cripton, P. (2012). Route infrastructure and risk of injuries to bicyclists: A case-crossover study. *American Journal of Public Health*. Vol. 102, No. 12, pp. 2336-2343.
- Unger, N., Bond, C., Wang, S., Koch, M., Menon, S., Shindell, T., Bauer, S. (2010). Attribution of climatic forcing to economic sectors. *Proceedings of the National Academy of Science*. Vol. 107, No. 8, pp. 3382-3387.
- Winters, M., Davidson, G., Pearce, C. and Teschke, K. (2007). Cycling in cities – Understanding people, neighborhoods and infrastructure to guide urban design for active transportation. 45th International Making Cities Livable Conference, June 10-14, Portland, OR.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΑΓΕΤΟΥ ΚΑΙ Η ΠΑΓΕΤΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΣΤΗ ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΑ

Χρυσοβαλάντου Αντωνοπούλου και Χρήστος Χατζησαββίδης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η τοπογραφία καθώς και ορισμένες καιρικές συνθήκες μπορούν να είναι ευνοϊκές για τη δημιουργία παγετού. Η συχνότητα εμφάνισης ανοιξιότικων ή φθινοπωρινών παγετών περιορίζει τις περιοχές όπου μπορούν να καλλιεργηθούν εμπορικά τα καρποφόρα είδη. Το στοιχείο αυτό αποτελεί κρίσιμο παράγοντα στην επιλογή δενδροκομικών ειδών και στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Ορεστιάδας, όπου ετησίως καταγράφονται πολλές ώρες χαμηλών θερμοκρασιών.

Η ζημιά από ψύχος στα καρποφόρα δένδρα συμβαίνει όταν η θερμοκρασία πέσει κάτω από το επίπεδο παγώματος του νερού και τα τμήματα του δένδρου δεν έχουν σκληραγωγηθεί στο ψύχος. Το μέγεθος της ζημιάς από παγετό εξαρτάται από τον ρυθμό με τον οποίο μειώνεται η θερμοκρασία, την ελάχιστη θερμοκρασία και τη διάρκειά του. Όταν είναι πλήρως σκληραγωγημένοι στο ψύχος, οι ληθαργούντες οφθαλμοί των περισσότερων καρποφόρων δένδρων της εύκρατης ζώνης, όπως της μηλιάς και της κερασιάς, αντέχουν σε πολύ χαμηλές θερμοκρασίες. Από την άλλη μεριά, άλλα είδη όπως η αχλαδιά και η καρυδιά είναι λιγότερο ανθεκτικά στο ψύχος.

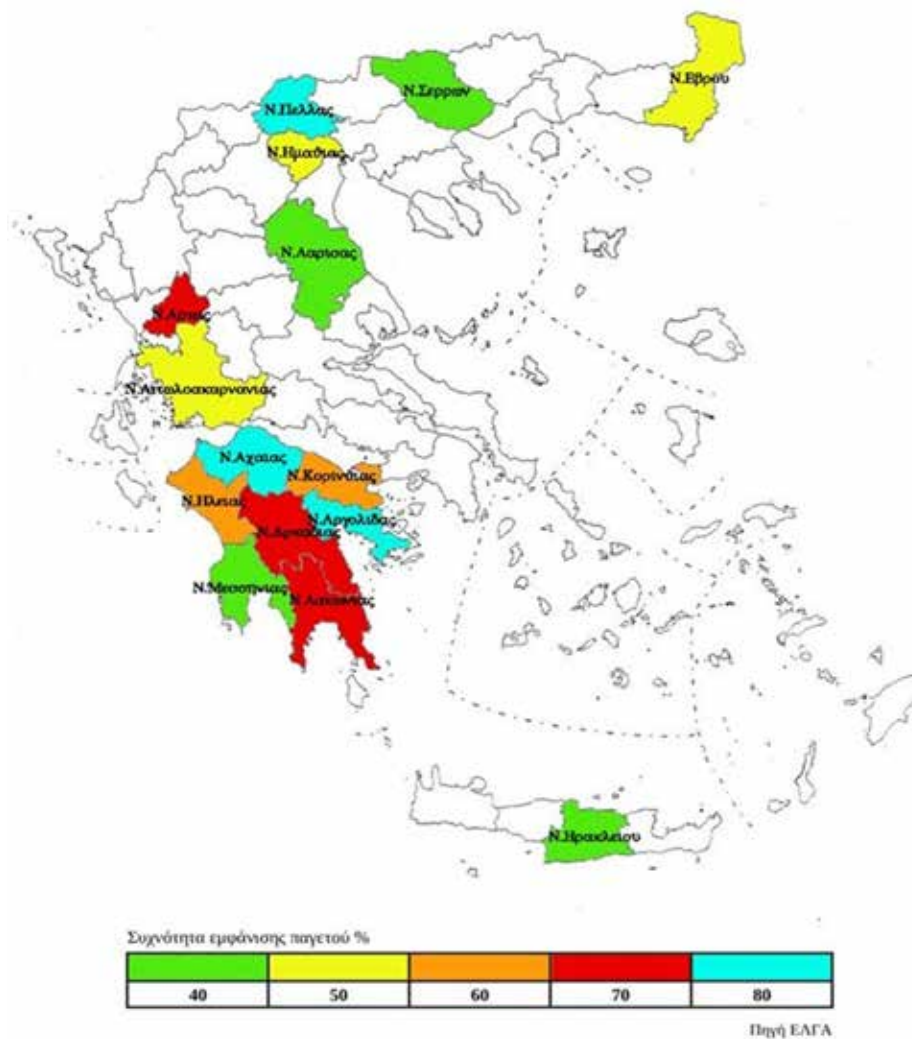
Μεταξύ των κινδύνων από καιρικά αίτια, οι ζημιές από παγετό προκαλούν τη μεγαλύτερη οικονομική ζημιά στη δενδροκομία και για τον λόγο αυτόν γίνονται σημαντικές προσπάθειες για τον περιορισμό τους. Η παθητική παγετοπροστασία περιλαμβάνει πρακτικές που εφαρμόζονται πριν συμβεί ο παγετός, ενώ η ενεργητική παγετοπροστασία περιλαμβάνει πρακτικές που εφαρμόζονται κατά τη διάρκεια του παγετού.

Λέξεις κλειδιά: Αντιπαγετικός, δενδροκομία, παγετοπροστασία, παγετός, πάγωμα, προστασία

Εισαγωγή

Οι παγετοί μπορούν να προκαλέσουν σοβαρές ζημιές στις δενδροκαλλιέργειες, μειώνοντας ή καταστρέφοντας την παραγωγή. Η συχνότητα των ανοιξιότικων παγετών και, σε μικρότερο βαθμό, οι φθινοπωρινοί, περιορίζουν τις περιοχές όπου τα καρποφόρα δένδρα μπορεί να καλλιεργηθούν εμπορικά (Ποντίκης 1997). Οι καιρικές συνθήκες και το ανάγλυφο του εδάφους συντελούν στον σχηματισμό του παγετού. Οι ζημιές από παγετούς είναι συχνές στα οπωροφόρα, με σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις σε όλες τις δενδροκομικές περιοχές της χώρας. Γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τις στατιστικές αναλύσεις του Οργανισμού Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΕΛΓΑ) για την αποζημίωση των παραγωγών για παγετό (Εικ. 1). Επιπλέον, η παγκόσμια κλιματική αλλαγή οδηγεί σε μια αύξηση στην ένταση και στη συχνότητα εμφάνισης ακραίων καιρικών φαινομένων με έντονη επίδραση στη γεωργία. Οι όψιμοι ανοιξιότικοι παγετοί είναι ένας από αυτούς τους κινδύνους για τα καρποφόρα δένδρα και αποτελούν μια σημαντική αιτία απωλειών παραγωγής φρούτων παγκοσμίως (Dalhaus et al. 2020, Lorite et al. 2020). Συνεπώς, η παγετοπροστασία των δενδροκαλλιεργειών είναι ζωτικής σημασίας και για τη χώρα μας.

Στα πλαίσια της αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών του Δήμου Ορεστιάδας, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στροφή των παραγωγών προς τη δενδροκαλλιέργεια, καθώς το εδαφοκλιματικό περιβάλλον της περιοχής αποδείχτηκε ότι ευνοεί την παραγωγή φρούτων εξαιρετικής ποιότητας. Μεταξύ των φυλλοβόλων καρποφόρων δένδρων που ήδη καλλιεργούνται ή συνιστάται η δοκιμή τους στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Ορεστιάδας είναι η μηλιά, η κερασιά, η αχλαδιά, η δαμασκηλιά, η καρυδιά, η βερικοκιά σε ορισμένες περιπτώσεις, καθώς και άλλα εναλλακτικά είδη όπως η μουριά, η κρυνιά, η αρώνια, τα μύρτιλα, το ιπποφάεσ και ορισμένα τοπικά αυτοφυή είδη κορομηλιάς (Αντωνοπούλου & Χατζησαββίδης 2019). Μεταξύ, όμως, των προβλημάτων που έχουν παρατηρηθεί και πρέπει να αντιμετωπιστούν είναι οι ζημιές από το βαρύ χειμερινό ψύχος για ευαίσθητα είδη, καθώς και από ανοιξιότικους παγετούς.

Εικόνα 1. Δενδροκομικές και αμπελουργικές περιοχές της Ελλάδας που πλήττονται συνήθως από παγετούς που προκαλούν ζημιές στη φυτική παραγωγή για τη χρονική περίοδο 2000-2009 (Πηγή: Ελληνικός Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων, 2021).

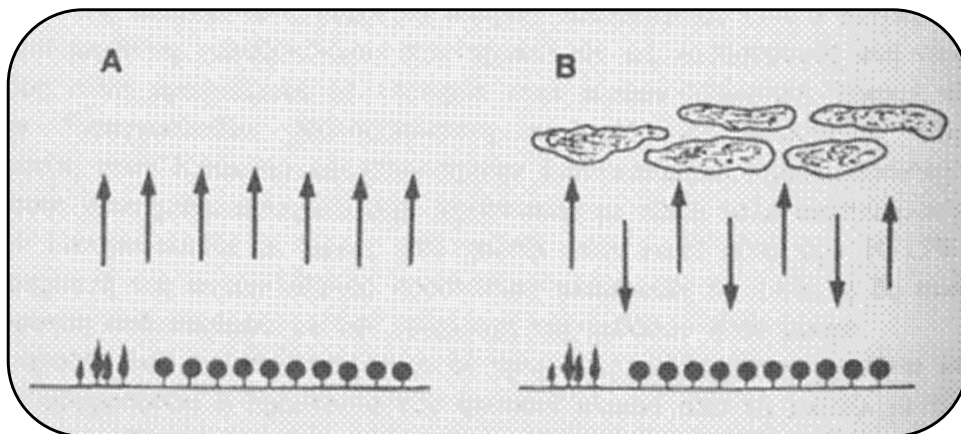
Ο Δήμος Ορεστιάδας βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα του νομού Έβρου, στη Θράκη. Οι ποταμοί Έβρος και Αρδας μαζί με τον ορεινό όγκο στην περιοχή Πενταλόφου και Πετρωτών αποτελούν τα κυρίαρχα φυσικά στοιχεία της περιοχής. Όσον αφορά το κλίμα της ευρύτερης περιοχής του Βορείου Έβρου, αυτό είναι ηπειρωτικό, με δριμύ χειμώνα και θερμό καλοκαίρι. Η μέγιστη ηλιοφάνεια παρατηρείται τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο, οπότε σημειώνεται και η υψηλότερη μέση θερμοκρασία του έτους (24,2°C). Η ελάχιστη μέση θερμοκρασία είναι 2°C και παρατηρείται τον Ιανουάριο. Η μέση σχετική υγρασία φθάνει τη μέγιστη τιμή της τον Δεκέμβριο (86,1%) και την ελαχίστη τον Ιούλιο (63,6%). Βροχοπτώσεις σημειώνονται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, με μέγιστη ένταση την περίοδο Οκτωβρίου - Μαρτίου. Η μέση ετήσια βροχοπτώση υπερβαίνει τα 600 χιλ. Επίσης, κατά τη διάρκεια του χειμώνα έως νωρίς την άνοιξη σημειώνονται χιονοπτώσεις, με μέσο αριθμό ημερών τις 10,6 και με μέσο ύψος χιονιού τα 10-12 εκ. Οι επικρατούντες άνεμοι είναι βορειοανατολικής διεύθυνσεως και εμφανίζονται κυρίως το χειμώνα (Ραντζούδη 2004).

Τα σποροφόρα είδη που καλλιεργούνται στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Ορεστιάδας πλήττονται κυρίως από όψιμους ανοιξιάτικους παγετούς. Η ανθεκτικότητα των δένδρων, γενικότερα, επηρεάζεται από την τοποθεσία και το μικροκλίμα της περιοχής, το είδος και την ποικιλία, το υποκείμενο, τον χρόνο κλαδέματος, το φορτίο των καρπών της προηγούμενης χρονιάς, τη θρεπτική και υγιεινή κατάσταση των δένδρων. Προκειμένου να αποφευχθούν μελλοντικά προβλήματα, οι δενδροπαραγωγοί της περιοχής πρέπει να είναι ενήμεροι για το πως προκαλείται ο παγετός, τι ζημιές προκαλεί στα δένδρα και πως μπορούν αυτές να αποφευχθούν.

Παγετός

Ο παγετός είναι το μετεωρολογικό φαινόμενο που προκαλείται από την πτώση της θερμοκρασίας του αέρα μέχρι ή και κάτω από το μηδέν (0°C). Μπορεί να δημιουργηθεί είτε (α) από την κίνηση μαζών ψυχρού αέρα με θερμοκρασία κάτω από το μηδέν (παγετός ψυχρών μαζών αέρα), είτε (β) από απώλειες θερμότητας, λόγω υπερβολικής εκπομπής ακτινοβολίας (παγετός ακτινοβολίας) (Σφακιωτάκης 1993). Στην πρώτη περίπτωση ανήκουν οι χειμερινοί παγετοί, οι οποίοι προκαλούνται από την ταχεία είσοδο μεγάλων μαζών ψυχρού αέρα σε μια περιοχή και λαμβάνουν χώρα μέρα και νύχτα. Στη δεύτερη περίπτωση, ο παγετός ακτινοβολίας παρατηρείται από το φθινόπωρο μέχρι την άνοιξη και λαμβάνει χώρα μόνο τη νύχτα, ή τις πρώτες πρωινές ώρες. Οι όψιμοι ανοιξιάτικοι παγετοί πλήττουν συχνά τα φυλλοβόλα οπωροφόρα είδη, καθώς τότε βρίσκονται στο ευαίσθητο στάδιο της ανθοφορίας τους. Οι ζημιές που προκαλούνται από τους παγετούς ακτινοβολίας είναι πιο εκτεταμένες σε μια περιοχή, ενώ οι ζημιές που προκαλούνται από τους παγετούς ψυχρών μαζών αέρα είναι πιο περιορισμένες και παρατηρούνται στις τοποθεσίες που είναι περισσότερο εκτεθειμένες στα ψυχρά ρεύματα αέρος.

Ο παγετός ακτινοβολίας οφείλεται στην πτώση της θερμοκρασίας εξαιτίας της επαφής του ψυχρού αέρα με τις επιφάνειες των δένδρων και του εδάφους, τα οποία χάνουν θερμότητα με την εκπομπή ακτινοβολίας μεγάλου μήκους κύματος προς τον ουρανό. Κατά τη διάρκεια της ημέρας, η ακτινοβολία που δέχεται το έδαφος είναι μεγαλύτερη από αυτή που εκπέμπει, και ο αέρας στην επιφάνεια του εδάφους παραμένει ζεστός. Τη νύχτα, όμως, ιδίως κάτω από συνθήκες σχετικής νηνεμίας, καθαρού ουρανού, ξαστεριάς, χαμηλής θερμοκρασίας και σχετικής υγρασίας του αέρα, το έδαφος και τα φυτά ακτινοβολούν θερμότητα προς το περιβάλλον, με συνέπεια την ψύξη τους (Εικ. 2). Ταυτόχρονα, ψύχεται και ο αέρας που έρχεται σε επαφή μαζί τους, και καθώς ο ψυχρός αέρας είναι βαρύτερος από τον θερμό, τα ψυχρά στρώματα παραμένουν στο έδαφος, η θερμοκρασία πέφτει πολύ χαμηλά και δημιουργείται ο παγετός. Ο ψυχρός αέρας καθώς μετακινείται σε χαμηλότερες θέσεις, κατά μήκος των γραμμών κλίσεως του εδάφους, ψύχεται συνεχώς όλο και περισσότερο, εφόσον η θερμοκρασία του εδάφους συνεχίζει και πέφτει. Αντίθετα, τα υψηλότερα στρώματα του ατμοσφαιρικού αέρα παραμένουν αρκετά θερμότερα, έτσι ώστε να παρατηρείται αύξηση της θερμοκρασίας του αέρα με την αύξηση του ύψους από την επιφάνεια του εδάφους. Η αύξηση αυτή της θερμοκρασίας του αέρα παρατηρείται μέχρι ενός ορισμένου ύψους, μετά το οποίο η τιμή της θερμοκρασίας αρχίζει και πάλι να ελαττώνεται. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται «αναστροφή της θερμοκρασίας». Η παρουσία νεφών και υψηλής σχετικής υγρασίας αποτρέπει τις συνθήκες σχηματισμού παγετού, καθώς μέρος της ακτινοβολίας επιστρέφει πάλι πίσω στη γη (Εικ. 2). Η χαμηλή υγρασία του εδάφους αυξάνει τον κίνδυνο παγετού, καθώς η υγρασία αυξάνει την ικανότητα του εδάφους να απορροφά και να αποθηκεύει θερμότητα κατά τη διάρκεια της ημέρας και να την εκπέμπει τη νύχτα.

Εικόνα 2. Παγετός ακτινοβολίας: (Α) διαφυγή ακτινοβολίας (δημιουργία συνθηκών παγετού), (Β) αντανάκλαση ακτινοβολίας (αποφυγή συνθηκών παγετού) (Πηγή: Σφακιωτάκης 1993).

Επίσης, ανάλογα με την ένταση του φαινομένου, τους παγετούς μπορούμε να τους διακρίνουμε (α) σε ασθενείς, όταν η θερμοκρασία είναι 0 έως -2°C , (β) σε μέτριους, στους οποίους οι θερμοκρασίες κυμαίνονται από $-2,1$ έως -4°C , και (γ) σε ισχυρούς όταν οι θερμοκρασίες είναι κάτω από $-4,1^{\circ}\text{C}$ (Χρονοπούλου-Σερελή & Φλόκας 2010).

Ζημιές από τον παγετό

Η ζημιά από τον παγετό στα φυτά προκαλείται από τον σχηματισμό παγοκρυστάλλων εντός και εκτός των κυττάρων, οι οποίοι προκαλούν ρήξη των κυτταρικών τοιχωμάτων και μεμβρανών, και από την αφυδάτωση των κυττάρων. Η θερμοκρασία στην οποία συμβαίνει αυτό εξαρτάται από το μέρος του φυτού και τα βιοχημικά χαρακτηριστικά του τα οποία αλλάζουν κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής του (Olszewski et al. 2017). Τα διάφορα είδη φυλλοβόλων καρποφόρων δένδρων παρουσιάζουν διαφορετική αντοχή στους παγετούς και μπορούν να τους ξεπεράσουν έχοντας υποστεί μικρότερες ή μεγαλύτερες ζημιές. Στην Ελλάδα, κινδυνεύουν κυρίως από τους ανοιξιότικους παγετούς και πιο σπάνια από τους φθινοπωρινούς. Κατά τη διάρκεια του χειμώνα, τα οπωροφόρα δένδρα μπορούν να αντέξουν πολύ χαμηλές θερμοκρασίες. Καθώς όμως την άνοιξη αρχίζουν οι οφθαλμοί να διογκώνονται, τα οπωροφόρα δένδρα χάνουν την ικανότητά τους να υποφέρουν τις χαμηλές θερμοκρασίες.

Τα φυλλοβόλα οπωροφόρα έχουν από τη φύση τους τη δυνατότητα σκληραγώγησης για να αντιμετωπίσουν τους χειμερινούς παγετούς και να επιβιώσουν με ελάχιστες ή καθόλου ζημιές σε θερμοκρασίες από -25 έως -35°C (Νάνος 2014). Το φθινόπωρο, όταν μειώνονται σιγά σιγά οι θερμοκρασίες και οι μέρες μικραίνουν, τα δένδρα εισέρχονται σε μια φυσιολογική κατάσταση που ονομάζεται λήθαργος. Οι ληθαργούντες οφθαλμοί των περισσότερων καρποφόρων δένδρων της εύκρατης ζώνης, όπως της μηλιάς και της κερασιάς, αντέχουν σε πολύ χαμηλές θερμοκρασίες. Από την άλλη μεριά άλλα είδη, όπως η αχλαδιά και η καρυδιά, είναι λιγότερο ανθεκτικά στο ψύχος. Η ύπαρξη καρπών, η υπερβολική όψιμη αζωτούχος λίπανση, η όψιμη άρδευση και η θερινή αποφύλλωση από εχθρούς ή ασθένειες ή ξηρασία, καθυστερούν την είσοδο των δένδρων σε λήθαργο και μειώνουν την αντοχή τους στις χαμηλές θερμοκρασίες.

Όταν συμπληρωθούν οι απαιτούμενες ανά είδος και ποικιλία ώρες χαμηλών θερμοκρασιών, ο λήθαργος διακόπτεται, οι οφθαλμοί των δένδρων χάνουν τη σκληραγώγησή τους και ετοιμάζονται να εκπτυχθούν την επερχόμενη άνοιξη. Τα δένδρα χάνουν την ανθεκτικότητά τους και οι παγετοί προκαλούν τις μεγαλύτερες ζημιές ανάλογα με το βλαστικό στάδιο ανάπτυξής τους (Πίνακας 1), την ποικιλία, το μέγεθος και τη διάρκεια του παγετού, καθώς και την ταχύτητα εκδηλώσεως και απομακρύνσεως του παγετού. Η άνθιση και η καρπόδεση είναι τα πιο ευαίσθητα φαινολογικά στάδια. Επίσης, σε είδη όπως η καρυδιά και η κυδωνιά, οι ανοιξιότικοι παγετοί προκαλούν και έμμεση μείωση της καρποφορίας λόγω παγώματος των νεαρών βλαστών από τους οποίους αργότερα θα εκπτύσσονταν τα άνθη και οι καρποί. Εκτός από την ποσοτική μείωση της παραγωγής παρατηρείται και ποιοτική υποβάθμιση των καρπών μειώνοντας την εμπορική τους αξία. Τα τελευταία χρόνια, οι ήπιοι χειμώνες έχουν ως αποτέλεσμα την πρωιμότερη έκπτυξη των οφθαλμών την άνοιξη, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει τα δένδρα σε μεγαλύτερο κίνδυνο να υποστούν ζημιά από παγετό.

Πίνακας 1

ΚΡΙΣΙΜΕΣ ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΕΣ ΠΑΓΩΜΑΤΟΣ ΑΝΘΟΦΟΡΩΝ ΟΦΘΑΛΜΩΝ (ΓΙΑ ΖΗΜΙΑ ΣΤΟ 90% ΤΩΝ ΟΦΘΑΛΜΩΝ) ΑΠΟ ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΟΥΣ ΠΑΓΕΤΟΥΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΚΡΙΣΙΜΑ ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ			
Είδος	Ρόδινη κορυφή	Πλήρης άνθιση	Καρπόδεση
Μηλιά	-3,9°C	-3,9°C	-3,5°C
Αχλαδιά	-5,5°C	-4,5°C	-3,5°C
Ροδακινιά	-6,1°C	-4,5°C	-3,9°C
Κερασιά	-3,9°C	-3,9°C	-3,5°C
Βερικοκιά	-7,2°C	-5,6°C	-3,9°C
Δαμασκηλιά	-5,0°C	-5,0°C	-5,0°C

Μέτρα παγετοπροστασίας του οπωρώνα

Με τον όρο παγετοπροστασία εννοούμε την εφαρμογή διαφόρων μεθόδων με σκοπό την προστασία της φυτικής παραγωγής και του φυτικού κεφαλαίου από τις καταστροφικές επιπτώσεις ενός παγετού. Τα μέτρα της παγετοπροστασίας άλλοτε απλά περιορίζουν τις ζημιές και άλλοτε προστατεύουν ολοκληρωτικά τις καλλιέργειες. Οι παγετοί ακτινοβολίας μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά με διάφορα μέσα, ενώ οι παγετοί ψυχρών μαζών αέρα αντιμετωπίζονται πιο δύσκολα στην πράξη.

Τα μέτρα προστασίας των οπωρώνων σε περιοχές που πλήττονται από φαινόμενα παγετού χωρίζονται σε δυο κατηγορίες, τα παθητικά και τα ενεργητικά μέτρα. Τα παθητικά μέτρα είναι προληπτικά και

αποσκοπούν στη μείωση της πιθανότητας να δημιουργηθούν συνθήκες παγετού σε επίπεδο οπωρώνα και στην αύξηση της ανθεκτικότητας των δένδρων στις χαμηλές θερμοκρασίες. Αντίθετα, η ενεργητική προστασία εφαρμόζεται λίγο πριν ή κατά τη διάρκεια του παγετού και έχει μεγαλύτερο κόστος για τον παραγωγό. Σκοπός των ενεργητικών μέτρων είναι η αύξηση της θερμοκρασίας των δένδρων και του οπωρώνα γενικότερα, καθώς και ο περιορισμός των ζημιών από την επίδραση των χαμηλών θερμοκρασιών (Βασιλακάκης & Θεριός 1996). Η επιλογή της κατάλληλης μεθόδου εξαρτάται από το είδος της καλλιέργειας, την τοποθεσία, το κλίμα και το κόστος εφαρμογής της.

Παθητική παγετοπροστασία

Σε αυτά τα μέτρα περιλαμβάνονται η επιλογή κατάλληλης θέσης του οπωρώνα πριν την εγκατάσταση των δένδρων, η επιλογή κατάλληλου είδους, ποικιλίας και υποκειμένου, η δημιουργία φυσικών ή τεχνητών ανεμοφρακτών, και η εφαρμογή κατάλληλων καλλιεργητικών μέτρων (Παπαδάκης 2009).

Το μικροκλίμα μιας τοποθεσίας διαμορφώνεται από το γεωγραφικό πλάτος, το υψόμετρο, την τοπογραφία και τη γειτνίαση με μεγάλες μάζες νερού. Πιο επιρρεπείς στην εμφάνιση φαινομένων παγετού είναι οι περιοχές με μεγάλο γεωγραφικό πλάτος, μεγάλο υψόμετρο, οι κοιλάδες και οι περιοχές με βόρεια έκθεση. Οι πεδινές περιοχές παρουσιάζουν μεγαλύτερη πιθανότητα παγετών ακτινοβολίας.

Πριν την εγκατάσταση ενός νέου οπωρώνα σε μια περιοχή, οι παραγωγοί θα πρέπει να συγκεντρώνουν μετεωρολογικά δεδομένα προηγούμενων ετών και να κάνουν την επιλογή του είδους με βάση τις απαιτήσεις του σε κλιματικές συνθήκες. Είναι γνωστό ότι και το υποκείμενο επηρεάζει την αντοχή του εμβολίου στο ψύχος σε ορισμένα είδη οπωροφόρων, όπως είναι η μηλιά. Επίσης, σε περιοχές με συχνά περιστατικά ανοιξιάτικων παγετών θα πρέπει να προτιμώνται όψιμες ποικιλίες, με καθυστερημένη έκπτυξη οφθαλμών την άνοιξη, για να αποφύγουν τον παγετό.

Η παρουσία φυτικών ή τεχνητών ανεμοφρακτών προστατεύει τον οπωρώνα από ψυχρές αέριες μάζες (Θεριός & Δημάση-Θερίου 2013). Χρειάζεται όμως προσοχή σε περιοχές που εμφανίζουν παγετούς ακτινοβολίας, καθώς η παρουσία ανεμοφρακτών δίδει αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα, καθώς εμποδίζει την κίνηση και απομάκρυνση του ψυχρού αέρα, σχηματίζοντας έναν θύλακα παγετού.

Οι παραγωγοί με τις καλλιεργητικές μεθόδους που εφαρμόζουν στον οπωρώνα μπορούν να ενισχύσουν τη σκληραγώγηση των δένδρων, να εμποδίσουν τις συνθήκες εκδήλωσης παγετού ή να περιορίσουν την έκταση των ζημιών. Τα δένδρα που βρίσκονται σε καλή θρεπτική και φυτοϋγειονομική κατάσταση εισέρχονται κανονικά σε λήθαργο και είναι πιο ανθεκτικά στις χαμηλές θερμοκρασίες της ψυχρής περιόδου. Θα πρέπει να αποφεύγονται οι φθινοπωρινές αζωτούχες λιπάνσεις, που παρατείνουν τη βλαστική ανάπτυξη και καθυστερούν την ωρίμανση των κλάδων. Οι στρατηγικές που μεγιστοποιούν την πρόσληψη ακτινοβολίας και την αποθήκευση θερμότητας κατά τη διάρκεια της ημέρας, και ελαχιστοποιούν την απώλεια ακτινοβολίας τη νύχτα, αυξάνουν τη θερμοκρασία του αέρα (McCarthy et al. 1992). Έτσι, η χημική ζιζανιοκτονία ή η χαμηλή κοπή του χλοοτάπητα, καθώς και το υγρό έδαφος, μειώνουν τον κίνδυνο παγετού. Κλάδεμα των δένδρων πριν και κατά τη διάρκεια της ψυχρής περιόδου του έτους τα καθιστά πιο εύάλωτα στον παγετό. Καθυστερήση της άνθισης την άνοιξη, όταν οι θερμοκρασίες είναι ευνοϊκές, μπορεί να επιτευχθεί με περιοδικό τεχνητό δροσισμό με αρδευτικά μπεκ (Parsons 2015), με ψεκασμό των δένδρων με φυτορρυθμιστικές ουσίες (π.χ. etherphon το φθινόπωρο) (Liu & Sherif 2019) και με την εφαρμογή πυκνών ελαίων παράλληλα με την αντιμετώπιση ζωικών εχθρών στα τέλη του χειμώνα (Νάνος 2014). Επίσης, μείωση του κινδύνου εκδήλωσης ζημιών μπορεί να επιτευχθεί και με ψεκασμό των δένδρων με χαλκούχα σκευάσματα στα τέλη του χειμώνα, με σκοπό τη μείωση των πληθυσμών των βακτηρίων *Pseudomonas syringae* στην επιφάνεια των φυτών. Τα βακτήρια αυτά αναπτύσσονται πάνω στους φυτικούς ιστούς χωρίς να τους μολύνουν, αλλά οι πρωτεϊνικές ουσίες που παράγουν αποτελούν τους πυρήνες γύρω από τους οποίους ενώνονται τα μόρια του νερού, με αποτέλεσμα τον ευκολότερο σχηματισμό παγοκρυστάλλων και την αύξηση της ευαισθησίας των δένδρων στον παγετό (Σφακιωτάκης 1993).

Ενεργητική παγετοπροστασία

Περιλαμβάνει τα μέτρα που εφαρμόζονται πριν ή κατά την εκδήλωση του παγετού, με σκοπό την τροποποίηση του μικροκλίματος και την αποφυγή πτώσης της θερμοκρασίας των ιστών του δένδρου κάτω από τα κρίσιμα όρια που προκαλούν τη νέκρωσή τους. Τα διαθέσιμα συστήματα είναι η έγκυρη και έγκαιρη πρόγνωση του καιρού, η θέρμανση, η εφαρμογή νερού με κατάκλιση ή καταιονισμό, οι ανεμομίκτες, η χρήση μονωτικών υλικών στον κορμό νεαρών δενδρυλλίων και η χρήση ειδικού αντιπαγετικού υφάσματος σε ολόκληρη την κόμη του δένδρου. Η επένδυση σε ακριβά συστήματα ελέγχου, όπως τα αεολικά μηχανήματα ή οι ψεκαστήρες, μπορεί να δικαιολογείται μόνο εάν ο κίνδυνος είναι υψηλός.

Η θέρμανση του οπωρώνα είναι αποτελεσματικός τρόπος παγετοπροστασίας και επιτυγχάνεται με θερμάστρες προπανίου και πετρελαίου. Το μεγάλο κόστος αγοράς και λειτουργίας, ιδίως για μεγάλους οπωρώνες, και η ρύπανση του περιβάλλοντος είναι δύο σοβαρά προβλήματα.

Οι ανεμομίκτες αναμιγνύουν ανώτερα θερμότερα στρώματα του αέρα που εγκλωβίζονται λόγω του φαινομένου της θερμοκρασιακής αναστροφής με τα χαμηλότερα ψυχρότερα, με αποτέλεσμα την άνοδο της μέσης θερμοκρασίας του αέρα που βρίσκεται κοντά στο έδαφος και γύρω από την κόμη των δένδρων. Είναι αποτελεσματικοί μόνο σε παγετούς ακτινοβολίας και στη χώρα μας χρησιμοποιούνται στις περιοχές καλλιέργειας των εσπεριδοειδών. Μπορούν να ανεβάσουν τη θερμοκρασία στο ύψος των δένδρων, ανάλογα με το βάθος και ύψος της θερμοροφής και τον άνεμο, κατά 2-4°C το πολύ (Νάνος 2014). Απαιτούν περιορισμένα εργατικά χέρια, έχουν χαμηλό λειτουργικό κόστος και μεγάλη διάρκεια ζωής. Έχουν υψηλό κόστος αγοράς και η εγκατάστασή τους επιδοτείται από τον ΕΛΓΑ.

Ένας άλλος αποτελεσματικός τρόπος παγετοπροστασίας των δένδρων είναι ο καταιονισμός με νερό. Η μέθοδος στηρίζεται στη λανθάνουσα θερμότητα που αποδίδει στο περιβάλλον το νερό όταν παγώνει αλλά και στη μόνωση των ιστών που καλύπτονται από πάγο. Ένα σύστημα εκτοξευτήρων τύπου μπεκ τοποθετείται πάνω ή κάτω από την κόμη του δένδρου και αρχίζει να ψεκάζει νερό όταν η θερμοκρασία πέσει στους 1-2°C και συνεχίζει μέχρι το πέρας του παγετού. Αποδίδει καλύτερα σε βαθμιαία πτώση της θερμοκρασίας και όχι σε απότομη (Βασιλακάκης 2004). Απαιτείται υψηλή παροχή νερού και ύπαρξη δικτύου άρδευσης με πίεση, ενώ μπορεί να προκαλέσει και σπάσιμο κλάδων. Εναλλακτικά, μπορεί να γίνει κατάκλυση του οπωρώνα με νερό, αλλά απαιτούνται μεγάλες ποσότητες νερού, τα εδάφη πρέπει να στραγγίζουν καλά και οι παγετοί να είναι μικρής διάρκειας (Σφακιωτάκης 1993).

Μια πολύ απλή και εύκολη μέθοδος για να προστατευτούν τα νεαρά δενδρύλλια, που είναι και πιο ευαίσθητα στις χαμηλές θερμοκρασίες, είναι η τοποθέτηση διαφόρων θερμομονωτικών υλικών γύρω από τον κορμό τους (π.χ. αφρολέξ, υαλοβάμβακα κ.ά.) ή η πλήρης κάλυψη της κόμης τους με αντιπαγετικά υφάσματα ή δίκτυα. Η απόδοση αυτής της μεθόδου εξαρτάται από τις ιδιαίτερες θερμομονωτικές ιδιότητες του κάθε υλικού.

Τα τελευταία χρόνια, σε αρκετές χώρες, δοκιμάζεται και η καλλιέργεια δένδρων υπό κάλυψη (πλαστικά τούνελ) (Lang 2014, Yao et al. 2019). Το συγκεκριμένο μέτρο μπορεί να είναι αποτελεσματικό ως προς την προστασία από τον παγετό, ωστόσο το κόστος εφαρμογής του είναι αρκετά υψηλό και δικαιολογείται μόνο στις περιπτώσεις παραγωγής καρπών που απολαμβάνουν αυξημένη τιμή πώλησης.

Χειρισμοί σε παγετόπληκτα δένδρα

Η αξιολόγηση της ζημιάς από παγετό απαιτεί χρόνο για να εκτιμηθεί το εύρος της και να ληφθούν τα κατάλληλα καλλιεργητικά μέτρα. Τα παγετόπληκτα δένδρα δε θα πρέπει να κλαδεύονται και να αρδεύονται αμέσως. Με την έναρξη της νέας βλάστησης, απομακρύνονται τα τυχόν νεκρά τμήματα του δένδρου μαζί με τμήμα υγιούς ξύλου και οι μεγάλες τομές καλύπτονται με επουλωτικό σκεύασμα. Συνιστάται ο ψεκάσμος των δένδρων με χαλκούχα σκευάσματα για την αποφυγή μυκητολογικών και βακτηριολογικών προσβολών, καθώς είναι δυνατή η είσοδος των μικροοργανισμών στο εσωτερικό των δένδρων από τις πληγές στο ξύλο και στους βλαστούς. Παράλληλα, ο παραγωγός πρέπει να δώσει έμφαση στη σωστή λίπανση για τη δημιουργία νέας βλάστησης.

Η παγετοπροστασία στους οπωρώνες του Δήμου Ορεστιάδας

Η αντιμετώπιση του προβλήματος των παγετών στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Ορεστιάδας πρέπει να στηρίζεται στην καλή οργάνωση του συστήματος παγετοπροστασίας. Συνιστάται, πριν την εγκατάσταση ενός οπωρώνα, η μελέτη του μικροκλίματος της περιοχής και η γνώση της κρίσιμης θερμοκρασίας για κάθε στάδιο ανάπτυξης του είδους στην οποία το δένδρο υφίσταται ζημιά από τις χαμηλές θερμοκρασίες. Ακολουθώς, βασική προϋπόθεση είναι η έγκαιρη και έγκυρη πρόγνωση ενός παγετού, με την τοποθέτηση μετεωρολογικών σταθμών, οι οποίοι θα συλλέγουν μεταξύ άλλων δεδομένα της θερμοκρασίας και της σχετικής υγρασίας του αέρα. Επιπλέον, με βάση τις παραπάνω μετρήσεις, απαιτείται η ανάπτυξη ενός ασφαλούς συστήματος για την έγκαιρη προειδοποίηση των ενδιαφερομένων (sms, e-mail, τηλεόραση, διαδίκτυο, κτλ).

Όσον αφορά στην επιλογή των κατάλληλων μεθόδων παγετοπροστασίας, οι παραγωγοί θα πρέπει να πληροφορηθούν και να ενημερωθούν για τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να αποφύγουν ή να μετριάσουν τις επιζήμιες επιδράσεις ενός παγετού στα δένδρα. Θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της κάθε μεθόδου, η οικονομικότητά τους και να επιλεγούν τα πιο κατάλληλα μέτρα παγετοπροστασίας στα πλαίσια της αειφορικής γεωργίας.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Αντωνοπούλου, Χ., Χατζησαββίδης, Χ. (2019). Η καλλιέργεια καρποφόρων δένδρων στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Ορεστιάδας. Σε: Μανωλάς Ε. (Επιμ), Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας, «Η Ορεστιάδα στον 21ο αιώνα: Προκλήσεις και Προοπτικές». Νέα Ορεστιάδα, 17-19 Μαΐου 2019, σελ. 343-350.
- Βασιλακάκης, Μ. (2004). Γενική και Ειδική Δενδροκομία. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Γαρταγάνη.
- Βασιλακάκης, Μ., Θεριός, Ι. (1996). Μαθήματα Ειδικής Δενδροκομίας Εσπεριδοειδή, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Δεδούση.
- Θεριός, Ι., Δημάση-Θεριού, Κ. (2013). Ειδική Δενδροκομία Φυλλοβόλα Οπωροφόρα Δένδρα. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Γαρταγάνη.
- Νάνος, Γ. (2014). Δενδροκομία Ι – Σημειώσεις για ειδικά θέματα. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Παπαδάκης, Ι. (2009). Διαλέξεις Μαθήματος Μεσογειακών Δενδρωδών Καλλιεργειών. Ηράκλειο: Εκδόσεις ΤΕΙ Κρήτης.
- Ποντίκης, Κ. (1997). Γενική Δενδροκομία. Αθήνα: Εκδόσεις Α. Σταμούλης.
- Ραντζούδη, Ε. (2004). Η Συμβολή του Πρασίνου κατά Μήκος Οδικών Αξόνων στη Βελτίωση του Περιβάλλοντος του Αστικού Ιστού Λαμβάνοντας υπόψη Βιοκλιματικά και Αισθητικά Κριτήρια (Μελέτη Περίπτωσης Αστικού Ιστού Νέας Ορεστιάδας). Μεταπτυχιακή Διατριβή. Ε.Α.Π.
- Σφακιωτάκης, Ε. (1993). Γενική Δενδροκομία. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις τυρο ΜΑΝ.
- Χρονοπούλου–Σερέλη, Α., Φλόκας, Α.Α. (2010). Μαθήματα Γεωργικής Μετεωρολογίας και Κλιματολογίας. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις ΖΗΤΗ.

II. Ξενόγλωσση

- Dalhaus, T., Schlenker, W., Blanke, M.M., Bravin, E., Finger, R. (2020). The effects of extreme weather on apple quality. Scientific Reports. Vol. 10, No. 1, pp. 1-7.
- Lang, G.A. (2014). Growing sweet cherries under plastic covers and tunnels: physiological aspects and practical considerations. Acta Horticulturae. Vol. 1020, pp. 303-312.
- Liu, J., Sherif, S.M. (2019). Combating spring frost with ethylene. Frontiers in Plant Science. Vol. 10, 1408.
- Lorite, I.J., Cabezas-Luque, J.M., Arquero, O., Gabaldón-Leal, C., Santos, C., Rodríguez, A., Ruiz-Ramos, M., Lovera, M. (2020). The role of phenology in the climate change impacts and adaptation strategies for tree crops: A case study on almond orchards in Southern Europe. Agricultural and Forest Meteorology. Vol. 294, 108142.
- McCarthy, M.G., Dry, P.R., Hayes, P.F., Davidson, D.M. (1992). Soil management and frost control. Viticulture. Vol. 2, pp. 148-177.
- Olszewski, F., Jeranyama, P., Kennedy, C.D., DeMoranville, C.J. (2017). Automated cycled sprinkler irrigation for spring frost protection of cranberries. Agricultural Water Management. Vol. 187, pp. 19-26.
- Parsons, L.R. (2015). Microsprinkler irrigation for frost protection of citrus in Florida. Acta Horticulturae. Vol. 1065, pp. 1437-1442.
- Yao, S., Guldan, S., Heyduck, R. (2019). High tunnel apricot production in frost-prone Northern New Mexico. HortTechnology. Vol. 29, No. 4, pp. 457-460.

Διαδίκτυο

Ελληνικός Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΕΛΓΑ), 2021. www.elga.gr

ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Χριστίνα Κατράκου και Παναγιώτης Γεωργίου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία της ευρύτερης περιοχής της Ορεστιάδας αποτέλεσαν μέσα επιβίωσης των κατοίκων του τόπου. Η εξέλιξη των γεωργικών εργαλείων ακολούθησε την ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας, διαδραματίζοντας έναν πολύπλευρο πολιτιστικό ρόλο. Μέσα από την εξέταση των γεωργικών εργαλείων και του γεωργικού βίου προκύπτουν χαρακτηριστικά, όπως οι διατροφικές συνήθειες, τα έθιμα, η κοινωνική καθημερινότητα και τα θρησκευτικά δρώμενα, τα οποία στοιχειοθετούν την πολιτιστική κληρονομιά της ευρύτερης περιοχής. Σήμερα, τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία αποτελούν μια ιστορική μνήμη, η οποία διηγείται την τοπική ιστορία και προβάλλει τις ιδιαίτερες πολιτιστικές εκφάνσεις της περιοχής. Στην παρούσα εργασία παρατίθενται τα γεωργικά εργαλεία της ευρύτερης περιοχής των χωριών της Ορεστιάδας, καθώς και τα έθιμα, οι διατροφικές συνήθειες και τα θρησκευτικά δρώμενα που αναπτύσσουν οι κάτοικοι γύρω από τα γεωργικά εργαλεία. Μέσα από την πολυδιάστατη παρουσίαση των γεωργικών εργαλείων προτείνονται τρόποι διαχείρισης και ανάδειξης των πολιτιστικών αγαθών. Τέλος, τίθενται προβληματισμοί αναφορικά με τους τρόπους αειφορικής προώθησης της πολιτιστικής μας κληρονομιάς καθώς και με τη δυνατότητα μετατροπής των «νεκρών» μουσειακών αντικειμένων σε «ενεργά» πολιτιστικά εργαλεία.

Λέξεις κλειδιά: *Παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία, πολιτιστική ταυτότητα, αειφορική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς*

Εισαγωγή

Η γεωργία για την περιοχή του σημερινού Δήμου Ορεστιάδας αποτέλεσε από την αρχαιότητα ένα μέσο επιβίωσης των κατοίκων. Οι ανασκαφές στην ευρύτερη περιοχή και τα εκθέματα του αρχαιολογικού μουσείου Σπηλαιίου αποκαλύπτουν το ρόλο και τη διαχρονικότητα των γεωργικών εργαλείων, τα οποία αποτέλεσαν μέρος της καθημερινότητας και των εθίμων του τόπου, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο αρχαιολόγος Ραφαήλ Παπαδόπουλος. Οι γεωργοί της περιοχής, τιμώντας τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία, τα κληροδότησαν στις επόμενες γενεές μαζί με τις πολύπλευρες εκφάνσεις τους. Πλέον, τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία αποτελούν ένα ζωντανό πολιτιστικό εργαλείο και ένα εργαλείο αναγνωσιμότητας της περιοχής.

Τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία του Δήμου Ορεστιάδας

Οι γεωργοί αγωνίζονταν κατά τη διάρκεια του έτους για την ολοκλήρωση των απαραίτητων καλλιεργητικών φροντίδων, ώστε τα χωράφια τους να αποφέρουν καρπούς. Τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία αποτελούν τα μέσα κατεργασίας του εδάφους προκειμένου αυτό να καταστεί ικανό να καρποφορήσει και να αποδώσει σοδειά. Το αποτέλεσμα και το μέγεθος της καρποφορίας ήταν αυτό που θα καθόριζε την επιβίωσή τους. Στις ποικίλες καλλιεργητικές εργασίες χρησιμοποιούνταν, πριν την εκμηχάνιση της γεωργίας, ένα πλήθος γεωργικών εργαλείων, με τα οποία οι γεωργοί διαμόρφωναν κατάλληλα το έδαφος για να δεχτεί το σπόρο, πραγματοποιούσαν τη σπορά, συγκομίζαν τη σοδειά τους καθώς και επεξεργάζονταν και αποθήκευαν το παραγόμενο αγροτικό προϊόν. Ειδικότερα, τα βασικότερα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία χωρίζονται στις παρακάτω κατηγορίες:

- **Εργαλεία κατεργασίας του εδάφους**

Γενικά η κατεργασία του εδάφους περιλαμβάνει εργασίες που έχουν στόχο τη διαχείριση των υπολειμμάτων της προηγούμενης καλλιέργειας, την καταστροφή των ζιζανίων και τη δημιουργία ευνοϊ-

κών συνθηκών για τη βλάστηση των μέσων αναπαραγωγής, όπως η προετοιμασία της σποροκλίνης και ο ψιλοχωματισμός του εδάφους (Γέμτος κ.ά. 2001). Η κατεργασία του εδάφους αφορά το όργωμα και το σβάρνισμα.

α) Όργωμα (Γύρισμα)

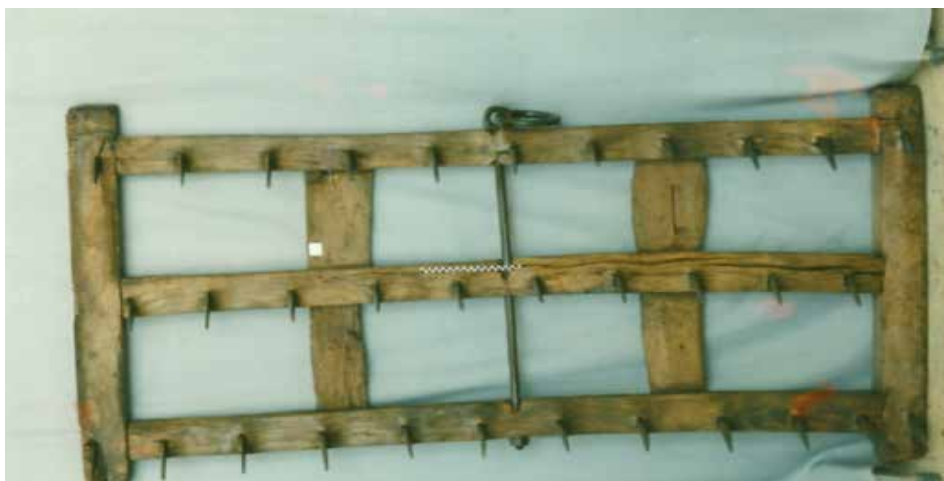
Το όργωμα είναι η διαδικασία κατά την οποία το έδαφος σχίζεται και αναδεύεται. Το εργαλείο για το όργωμα ήταν το άροτρο ή αλέτρι, το οποίο στην περιοχή ονομαζόταν «παπάρα», ενώ η διαδικασία του οργώματος ονομαζόταν «γύρισμα». Παλιότερα κατασκευαζόταν από ξύλο και μόνο το αιχμηρό άκρο του, το λεγόμενο υνί ή «γυνί», ήταν από μέταλλο. Αργότερα, εμφανίστηκαν άροτρα εξ ολοκλήρου από μέταλλο (Φαρμακίδης 2013). Η λειτουργία του αρότρου είναι να κόβει μια εδαφική λωρίδα, να τη θρυμματίζει και να την αναστρέφει, ενώ την αποθέτει πάνω στο έδαφος (Γέμτος κ.ά. 2001). Το άροτρο έλκονταν συνήθως από δύο αγελάδες, οι οποίες καθώς προχωρούσαν έκαναν αυλάκια, δηλαδή άνοιγαν το χωράφι σε λωρίδες τη μία δίπλα στην άλλη, οι οποίες τοπικά ονομαζόταν «αυλακιές», ώστε να οργωθεί όλο το χωράφι (Φαρμακίδης 2013).

Εικόνα 1. Όργωμα με την «παπάρα» (άροτρο)
(Πηγή: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας).

β) Σβάρνισμα (Μπράνισμα)

Το σβάρνισμα είχε στόχο την επεξεργασία των μεγάλων και σκληρών κομματιών του εδάφους, ώστε αυτό να γίνει πιο αφράτο. Ουσιαστικά με το σβάρνισμα επιτυγχάνεται ο ψιλοτεμαχισμός του εδάφους και η μείωση των εδαφικών βόλων (Γέμτος κ.ά. 2001). Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε στο σβάρνισμα ήταν η σβάρνα ή «μπράνα», δηλαδή μια ξύλινη, ορθογώνια κατασκευή, συρόμενη από ζώα, πάνω στην οποία υπήρχαν σανίδια για να πατάει ο γεωργός σε στάση διάταξης των ποδιών του για να διατηρεί την ισορροπία του. Στο κάτω μέρος της είχε δόντια, τα οποία παλαιότερα ήταν από μυτερά ξύλα, ενώ αργότερα αντικαταστάθηκαν από γυριστή σκληρή λάμα (Φαρμακίδης 2013).

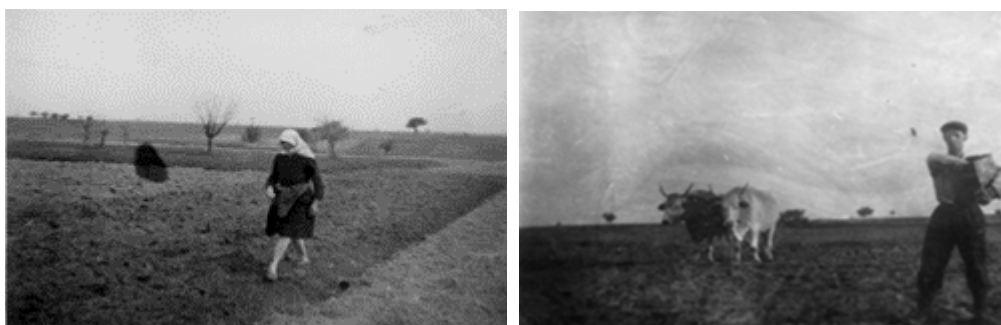

Εικόνα 2. Σβάρνα ή «μπράνα».

(Πηγή: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας).

- **Εργαλεία σποράς**

Η σπορά περιλαμβάνει τη διαδικασία της τοποθέτησης του σπόρου στο έδαφος (Γέμτος κ.ά. 2001). Η σπορά αποτελεί μία αρχέγονη και ιερή διαδικασία για την περιοχή, καθώς από το αποτέλεσμα της εξαρτιόταν η επιβίωση της κοινότητας. Η σπορά παραδοσιακά γινόταν χειρωνακτικά και με διάφορες τεχνικές, ανάλογα με το είδος του καλλιεργούμενου φυτού. Εργαλεία που χρησιμοποιούσαν στην ευρύτερη περιοχή της Ορεστιάδας κατά τη σπορά ήταν η ποδιά και ο τενεκές (Φαρμακίδης 2013). Τόσο η ποδιά όσο και ο τενεκές δεν είχαν αποκλειστική γεωργική χρήση, καθώς χρησιμοποιούνταν και για άλλες καθημερινές εργασίες. Σχετικά, όπως ανέφερε η Γαρυφαλλιά Μπετζέκη, αγρότισσα από το χωριό Κόμαρα Ορεστιάδας, η ποδιά αποτελούσε μέρος της παραδοσιακής φορεσιάς, ενώ ο τενεκές χρησίμευε και ως αποθηκευτικό μέσο.

Εικόνα 3. Σπορά με χρήση ποδιάς (αριστερά) και σπορά με τενεκέ (δεξιά)

(Πηγή: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας).

- **Σκαπτικά εργαλεία**

Η διαδικασία του σκαψίματος λάμβανε χώρα μετά το φύτευμα των σπόρων και όταν το φυτό, ανάλογα με το είδος του, έφτανε σε ύψος περίπου τα είκοσι εκατοστά. Το κυριότερο εργαλείο για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης εργασίας ήταν το τσαπί. Όταν τα φυτά έφταναν σε ύψος περίπου πενήντα εκατοστά, έπρεπε να παραχωθούν, δηλαδή να συγκεντρωθεί χώμα γύρω από αυτά και να καλυφθούν οι ρίζες τους μέσα στο έδαφος. Με τον τρόπο αυτό τα φυτά προστατεύονταν από τις αντίξοες καιρικές συνθήκες και παράλληλα ανέπτυσσαν το ριζικό τους σύστημα. Για κάποια άλλα είδη φυτών, όπως το σόργο ή αλλιώς τα «φκάλια» και τα καλαμπόκια, αντί για το παράχωμα γινόταν η διαδικασία του «σκισίματος». Εργαλείο για το σκίσιμο ήταν το άροτρο με υνή αλλά χωρίς πτερύγιο, μιας και δεν χρειαζόταν κατά το σκίσιμο να γίνει περιστροφή του χώματος (Φαρμακίδης 2013). Επίσης, κατά τη διαδικασία του σκισίματος χρησιμοποιούσαν και τα «καλάθια», που ήταν συρμάτινες θήκες, τις οποίες τοποθετούσαν στο πρόσωπο των ζώων για να μην φάνε τη νεαρή βλάστηση (Φαρμακίδης 2013).

Εικόνα 4. Γεωργικές εργασίες με τσαπί
(Πηγή: Εθνολογικό Μουσείο Θράκης).

Εικόνα 5. Εργαλείο για το σκίσιμο
(Πηγή: Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσης
Στέφανος Καραθεοδωρή).

Εικόνα 6. «Καλάθια»
(Πηγή: Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσης
Στέφανος Καραθεοδωρή).

• **Εργαλεία συγκομιδής**

Η συγκομιδή περιλάμβανε τη διαδικασία της συλλογής των καρπών από τα καλλιεργούμενα φυτά. Παραδοσιακά η συγκομιδή γινόταν σε δύο φάσεις, τον θερισμό και τον αλωνισμό (Γέμτος κ.ά. 2001), οι οποίες κρατούσαν από τα τέλη του Ιουνίου έως τα τέλη του Αυγούστου (ΒΟΡΕΑΣmagazine 2012).

α) Θερισμός

Η εργασία του θερισμού ξεκινούσε τον μήνα Ιούνιο (τοπικά «Θεριστής») και γινόταν χειρωνακτικά. Η διαδικασία περιελάμβανε την κοπή των στελεχών των φυτών και στη συνέχεια τη συλλογή τους σε στοίβες, τις οποίες τις έδεναν δέματα, για το λόγο αυτό στην περιοχή αποκαλούνταν και «δεμάτια». Ακολούθως, τα τοποθετούσαν σε «θημωνιές», δηλαδή τοποθετημένα το ένα επάνω στο άλλο σε κωνικό σχήμα, ύψους πάνω από τρία μέτρα. Τέλος, τα μετέφεραν σε ένα χώρο το αλώνι, όπου λάμβανε χώρα η διαδικασία του αλωνισμού, η οποία περιγράφεται παρακάτω. Εργαλεία του θερισμού ήταν ο «καβραμάς», γνωστός και ως δρεπάνι, τον οποίο κρατούσαν στο δεξί χέρι και έκοβαν τα στελέχη από όλα τα σιτηρά, και η «παλαμάρκα». Η παλαμάρκα ήταν ένα είδος ξύλινης θήκης, την οποία φορούσαν στο αριστερό τους χέρι και χρησίμευε στο να τραβάνε τα στάχυα πριν τα κόψουν (Φαρμακίδης 2013).

Εικόνα 7. «Καβραμάς» (δεξιά) και «παλαμάρα»
(Πηγή: Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας Στέφανος Καραθεοδωρή).

Εικόνα 8. Θερισμός
(Πηγή: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας).

β) Αλωνισμός

Η διαδικασία του αλωνισμού λάμβανε χώρα κατά τον μήνα Ιούλιο, γνωστό και ως «Αλωντή», σε ένα ειδικά διαμορφωμένο υπαίθριο χώρο, συνήθως κυκλικό, το «αλώνι» (Φαρμακίδης 2013). Το αλώνι επιλεγόταν ώστε να βρίσκεται σε ύψωμα ή σε περιοχή όπου φυσούσε άνεμος (Γέμος κ.ά. 2001). Όπως ανέφερε σχετικά ο Σαράντης Σαραντίδης, δάσκαλος και εκπρόσωπος του Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσας «ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗΣ», η επιφάνεια του αλωνιού έπρεπε να είναι καθαρή από χόρτα, να είναι σκληρή και επίπεδη (πετροποιημένη). Τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν για το αλώνισμα ήταν η «δουκάννη» ή «ντουκάννα», η οποία ήταν μια ξύλινη κατασκευή που στην κάτω πλευρά της είχε πολλές μυτερές πέτρες από πυριτόλιθο. Οι πέτρες αυτές χρησίμευαν στον τεμαχισμό του κυρίως σώματος (άχυρων) του σιταριού. Η «δουκάννη» σερνόταν από τα ζώα που κινούνταν σε κυκλική τροχιά γύρω από ένα στύλο, για μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι να ξεχωρίσουν οι σπόροι από το φυτό.

γ) Λίχνισμα

Το λίχνισμα πραγματοποιούνταν όταν φυσούσε άνεμος ((Γέμος κ.ά. 2001), και ήταν μια διαδικασία, η οποία περιελάμβανε την ανακίνηση-πέταγμα των σταχιών στον αέρα ώστε να ξεχωρίσει το άχυρο

από τον καρπό (Φαρμακίδης 2013). Τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν σε αυτή τη διαδικασία ήταν το «τσιατάλι» ή «δικράνι» και ο «χειρουφάς». Με τα παραπάνω εργαλεία πετούσαν ψηλά το αλωνισμένο σιτάρι, οπότε λόγω του ανέμου το άχυρο έπεφτε μακρύτερα, ενώ το σιτάρι πιο κοντά (Φαρμακίδης 2013). Όπως ανέφερε ο Σαράντης Σαραντίδης, Δάσκαλος- Υπεύθυνος Δημοσίων Σχέσεων του Πολιτιστικού Συλλόγου Νέας Βύσσας «ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗΣ», στο τελευταίο στάδιο του λιχνίσματος χρησιμοποιούσαν το «διρμόνι», το οποίο ήταν ένα είδος κόσκινου. Στο διρμόνι τοποθετούσαν το σιτάρι που είχε μαζευτεί από την προηγούμενη διαδικασία και το κοσκίνιζαν, προκειμένου να καθαρίσει εντελώς από τα υπολείμματα άχυρου.

Εικόνα 9. Δουκάννη
(Πηγή: Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας Στέφανος Καραθεοδωρή).

Εικόνα 10. Αλώνισμα
(Πηγή: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείου Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας).

Εικόνα 11. «Δικράνι» (δεξ.) και «χειρουφάς» (αρ.)
(Πηγή: Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσης Στέφανος Καραθεοδωρή).

Εικόνα 12. «Διρμόνι»
(Πηγή: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας).

- **Εργαλεία για τον υπολογισμό της σοδειάς**

Μετά το μάζεμα της σοδειάς, οι καλλιέργειες των δημητριακών συνήθως γινόταν αλεύρι, ζωοτροφές αλλά και σπόρος για την επόμενη χρονιά. Όπως ανέφερε σχετικά ο Σαράντης Σαραντίδης, για την καταμέτρηση της ποσότητας της παραγωγής χρησιμοποιούνταν το σινίκι, ένα δοχείο με συγκεκριμένες διαστάσεις που χρησιμοποιήθηκε επίσης για τον υπολογισμό της Δεκάτης, της φορολογίας δηλαδή που αντιστοιχούσε σε κάθε αγρότη. Το εργαλείο αυτό μετρούσε τον όγκο του καρπού (ογκομέτρηση) και κάθε σινίκι αντιστοιχούσε σε 8,75 λίτρα.

Εικόνα 13. «Σινίκι»

(Πηγή: Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσης Στέφανος Καραθεοδωρή).

Εικόνα 14. Ογκομέτρηση της ποσότητας της παραγωγής

(Πηγή: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας).

- **Εργαλεία για τη συγκομιδή και επεξεργασία της σκούπας**

Από τις ταξιανθίες (τέλια) του φυτού «*Sorghum scorarium*» (σόργο το σαρωματικό), δηλαδή του σόργου ή στην τοπική διάλεκτο «φκάλι», κατασκεύαζαν τις σκούπες. Η περιοχή ήταν ιδιαίτερα γνωστή για την παραγωγή σκούπας και διέθετε αξιόλογες εκτάσεις σόργου. Τα εργαλεία που χρησιμοποιούνταν για τη συγκομιδή και την πρωτογενή επεξεργασία της σκούπας ήταν το «μπιτσκί» και το «πριγιόν». Το μπιτσκί ήταν ένα ειδικό κοφτερό και σκληρό δρεπάνι, με το οποίο έκοβαν το σόργο από τη βάση του. Το πριγιόν ήταν ένα είδος πριονιού με λιγότερο κοφτερά δόντια, με το οποίο έζυναν τα καθαρισμένα φκάλια επάνω σε ένα κεκλιμένο επίπεδο. Δηλαδή, επεξεργαζόταν το σόργο, από το οποίο είχαν αφαιρεθεί τα φύλλα, προκειμένου να το φέρουν σε μορφή κατάλληλη για να χρησιμοποιηθεί στη σκούπα. Ειδικότερα, οι αγρότες που έφτιαχναν σκούπες, κρατούσαν μια χεριά από φκάλια και με το πριγιόν χτυπούσαν- έζυναν το σπόρο για να αφαιρεθεί, περιστρέφοντας έντεχνα τη χεριά προς όλες τις πλευρές (Φαρμακίδης 2013).

Εικόνα 15. Συγκομιδή της σκούπας
(Πηγή: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας).

- **Εργαλεία μεταφοράς**

Τα εργαλεία μεταφοράς περιελάμβαναν τα μέσα εκείνα στα οποία τοποθετούνταν τα γεωργικά προϊόντα, άλλα και τα γεωργικά εργαλεία καθώς και οι γεωργοί προκειμένου να ολοκληρώσουν τις εργασίες τους. Στα εργαλεία μεταφοράς ανήκαν το καρότσι, ο τενεκές, τα σακιά και φυσικά το «αμάξι» ή κάρο. Με το κάρο πραγματοποιούσαν και τις περισσότερες μεταφορές τους. Σε αυτό έζευγναν τα βόδια και επάνω του τοποθετούσαν διάφορα εργαλεία, όπως το άροτρο, τη σβάρνα και την τσάπα. Το κάρο είχε ιδιαίτερη σημασία διότι με αυτό οι γεωργοί μπορούσαν να διανύσουν μεγάλες αποστάσεις, να μεταφέρουν τη σοδειά τους αλλά και να εξυπηρετούν τις προσωπικές τους ανάγκες για μετακίνηση (Φαρμακίδης 2013).

Εικόνα 16. Αμάξι ή κάρο
(Πηγή: Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσης Στέφανος Καραθεοδωρή).

Εικόνα 17. Ζυγός
(Πηγή: Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσης Στέφανος Καραθεοδωρή).

Οι διαστάσεις της χρήσης των παραδοσιακών γεωργικών εργαλείων

• Γεωργική Διάσταση

Τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για τις καλλιεργητικές ανάγκες των κατοίκων της περιοχής. Από την αρχαιότητα ακόμα παρουσιάζεται η χρήση διαφόρων μέσων κατεργασίας του εδάφους όπως μαρτυρούν οι ανασκαφές στην περιοχή. Στο πέρασμα των χρόνων τα εργαλεία εξελίχθηκαν ανάλογα με τις ανάγκες και τα μέσα που διέθεταν οι κάτοικοι. Ως επί το πλείστον εντοπίζουμε τα γεωργικά εργαλεία στην γεωργική καθημερινότητα των κατοίκων της περιοχής (ΥΜΑΘ χχ). Εργασίες όπως η προετοιμασία του εδάφους για τη σπορά, η άρωση, το σβάρνισμα, η σπορά, ο θερισμός και η μεταφορά του αγροτικού προϊόντος είναι μόνο μερικές από τις καλλιεργητικές φροντίδες που λάμβαναν χώρα στη τοπική γεωργική κοινωνία όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ιωάννης Μπιτζέκας, αγρότης από την περιοχή των Κομάρων. Κάποια από τα εργαλεία που συνεισέφεραν στην καθημερινότητα των κατοίκων ήταν το άροτρο, ο ζυγός, η τσάπα, το κάρο, το νυί, η ποδιά, η κόσα, ο σβανάς και το δικράνι. Η εκμηχάνιση της γεωργίας και γενικότερα ο εκσυγχρονισμός της κοινωνίας μετατόπισε τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία από τη χρήση στην «αποθήκη». Ωστόσο, η αγάπη των γεωργών προς αυτά κατάφερε να διασώσει αρκετά, ώστε οι λάτρες της παράδοσης και της λαογραφίας να μπορέσουν να τα συλλέξουν και έτσι η σύγχρονη κοινωνία να μπορέσει να τα γνωρίσει.

Εικόνα 18. Αγροτικές εργασίες (φόρτωμα σιταριού)
(Πηγή: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας).

- **Κοινωνική Διάσταση**

Η τοπική κοινωνία αποτέλεσε μια κατά κόρον αγροτική κοινωνία, χάρη στην οποία η περιοχή μπόρεσε να αναπτυχθεί και να έχει τη σημερινή της μορφή. Η ζωή των κατοίκων περιλάμβανε συχνή επαφή με τις αγροτικές εργασίες και ως εκ τούτου τα γεωργικά εργαλεία κατείχαν σημαντικό μέρος της καθημερινότητας. Πέραν λοιπόν της καθαρά γεωργικής χρήσης των γεωργικών εργαλείων, αυτά καθιερώθηκαν στην κοινωνική ζωή των κατοίκων (Μαμώνη 2004). Η εργασία στο χωράφι αποτελούσε μία οικογενειακή υπόθεση καθόσον τα περισσότερα χέρια βοηθούσαν αποτελεσματικότερα στις εργασίες. Οι περιγραφές από την αγρότισσα της περιοχής Γαρυφαλλιά Μπετζέκη για την παιδική της ηλικία στο χωράφι, με την ίδια ως παιδί να παίζει και να βοηθά, αλλά και να προσέχει το βρέφος της οικογένειας στον ίδιο χώρο, επιρρώνουν την παραπάνω πρόταση. Η ανάγκη για περισσότερα χέρια, υποχρέωνε τα μικρά παιδιά να βρίσκονται και αυτά στο χωράφι και έτσι ο χώρος να μετατρέπεται σε παιδική χαρά και τα εργαλεία σε μέσα ψυχαγωγίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δουκάννη, στην οποία τοποθετούσαν επάνω τα μικρά παιδιά προκειμένου αυτά να παίζουν άλλα και να ολοκληρωθεί η διαδικασία της εκκόκκισης του σπόρου. Επίσης, το χωράφι μετατρέποταν σε χώρο όπου τρώγανε, κοιμούταν και τραγουδούσαν. Πολλές φορές τα «δανεικά χέρια», όπως λεγόταν οι φίλοι-συγγχωριανοί που βοηθούσαν στις εργασίες, αποτελούσαν μία μορφή επικοινωνίας και κοινωνικής συναναστροφής, αφού ήταν ευκαιρία για συζήτηση και κουτσομπολιό. Η συλλογικότητα λοιπόν στις γεωργικές εργασίες αποτέλεσε πέραν της μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας και μέσο επικοινωνίας, συναναστροφής και αλληλοβοήθειας. Τα γεωργικά εργαλεία δε μετατρέποταν σε εργαλεία έκφρασης, ψυχαγωγίας και συνεργασίας (Δημητροκάλλης 1997).

Εικόνα 19. Οικογένεια και «δανεικές» στο χωράφι
(Πηγή: Εθνολογικό Μουσείο Θράκης).

- **Πολιτιστική Διάσταση**

Τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία καθιερώθηκαν στην τοπική κοινωνία, μέσω της μακρόχρονης παρουσίας τους στην πολιτιστική ζωή της ευρύτερης περιοχής του Δήμου Ορεστιάδας. Η αγάπη του κόσμου για τα εργαλεία τα διατήρησε στην τοπική κοινωνία. Τα γεωργικά εργαλεία, πέραν της καθημερινής τους χρήσης, δηλαδή της καθαρά γεωργικής και κοινωνικής τους διάστασης, μετατράπηκαν και σε πολιτιστικά αγαθά. Ως μέρος της αναπαράστασης των τοπικών εθίμων και δρωμένων, τα γεωργικά εργαλεία διατήρησαν κυρίαρχο ρόλο στην πολιτιστική ζωή του τόπου έως και σήμερα όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο χοροδιδάσκαλος Ιωάννης Ζαφειριάδης.

Τα γεωργικά εργαλεία αν και αρχικά χρησιμοποιούνταν κυρίως στις διάφορες διαδικασίες καλλιέργειας και αποτελούσαν μέσα για τη διαχείριση των χωραφιών, αποτέλεσαν ταυτόχρονα και μέσα για την επιβίωση της οικογένειας και της κοινότητας. Ως εκ τούτου, από το μακρινό παρελθόν οι άνθρωποι θέλοντας να ευχαριστήσουν και να επηρεάσουν τη φύση, διαμόρφωσαν διάφορες εθιμοτυπικές διαδικασίες, οι οποίες στον πέρασμα των χρόνων εξελίχθηκαν. Σε αυτή την εξελικτική εθιμοτυπία τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία μετείχαν καταλαμβάνοντας σημαντικό μέρος της τοπικής πολιτισμικής ταυτότητας (Θρακιώτης 1991).

Τα περισσότερα έθιμα που αναβιώνουν στην περιοχή εμπεριέχουν την χρήση παραδοσιακών γεωργικών εργαλείων και γεωργικές αναπαραστάσεις. Τα δρώμενα αυτά συνήθως συνοδεύονται από πειράγματα μεταξύ θεατών και μετεχόντων, προβάλλοντας τη σημασία της ευγονίας για την τοπική κοινότητα. Αξιοσημείωτο δε αποτελεί το γεγονός ότι σε αυτά τα δρώμενα μετέχουν άμεσα ή έμμεσα, το μεγαλύτερο μέρος της κοινότητας. Κάθε χωριό έχει τις δικές του ιδιαιτερότητες και παρουσιάζει το κάθε προβαλλόμενο έθιμο με μικρές παραλλαγές. Επιπρόσθετα, τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία κατείχαν θέση στα διάφορα τραγούδια και χορούς. Αρκετά τραγούδια περιλάμβαναν αναφορές στα γεωργικά εργαλεία και γενικότερα στην ευγονία. Πολλές φορές τα εργαλεία ήταν μέρος του γλεντιού, το οποίο είτε γινόταν στην πλατεία του χωριού είτε ακόμη και στο χωράφι (Τσογάκου-Καρβέλη 1996).

A. Έθιμα

- **Μπέης:** Το έθιμο του Μπέη πραγματοποιείται κατά την περίοδο της αποκριάς και στην πιο διαδεδομένη μορφή του ο μπέης μαζί με τους μεταμφιεσμένους ακολούθους του, περιφέρονται με κάρο από σπίτι σε σπίτι και δέχονται κεράσματα και ευχές από τους νοικοκυραίους. Ο «θιάσος» καταλήγει στην πλατεία του χωριού, όπου λαμβάνει χώρα η αναπαράσταση της σποράς και του οργώματος, με τη χρήση αρότρου, υνιού και ζυγού. Ακόμη διαδραματίζονται αστεϊσμοί μεταξύ του θιάσου και του κοινού. Η αναπαράσταση της σποράς και του οργώματος αναδεικνύουν τη σπουδαιότητα της καλλιεργητικής διαδικασίας για την κοινότητα και η διατήρηση του εθίμου μέχρι σήμερα προβάλλει τη σημασία των γεωργικών εργαλείων (Θρακιώτης 1991).
- **Βασιλιάς:** Το έθιμο του Βασιλιά διαδραματίζεται στο χωριό Πετρωτά την Κυριακή της Τυρινής. Ο Βασιλιάς επάνω στο κάρο με την πεζή συνοδεία του, πηγαίνουν στα σπίτια του χωριού λαμβάνοντας και δίνοντας ευχές. Ολόκληρη η «ομάδα» καταλήγει στην πλατεία του χωριού, όπου ο βασιλιάς κάνει αναπαράσταση του οργώματος με τη βοήθεια των αντρών του. Η δράση μεταξύ των θεατών και των μετεχόντων στο δρώμενο δημιουργείται με την προσπάθεια των πρώτων να ενοχλήσουν το έργο της άροσης, ενώ οι άντρες του βασιλιά «τιμωρούν» τους επιτήδειους (Μερακλής 2011).
- **Αράπης:** Το έθιμο του αράπη, πραγματοποιείται την Δευτέρα πριν την καθαρά Δευτέρα στα χωριά του τριγώνου. Στο έθιμο μετέχουν ο φοροεισπράκτορας του Μπέη «αράπης», η καντίνα-σκλάβα, οι άντρες-προστάτες του και τα μουσικά όργανα. Σε κάποια χωριά στο έθιμο μετέχει και ο Μπέης. Ο αράπης κρατάει ένα σκήπτρο στα χέρια του, το οποίο είναι ένα ξύλινο φαλλικό ομοίωμα και οι άντρες του φοράνε κουδούνια και σκόρδα. Το άγγιγμα με το φαλλικό σκήπτρο προς τους θεατές συμβολίζει την ευγονία για τις καλλιέργειες και τον νοικοκύρη. Ο θιάσος και πάλι καταλήγει στην πλατεία με αστεϊσμούς και χορό, όπου οι χωρικοί προσπαθούν να κλέψουν την καντίνα (Βραχιόλογλου χχ).
- **Μπάμπω:** Η Μπάμπω τελείται στις 7 και 8 Ιανουαρίου και συμβολίζει την ηλικιωμένη σοφή γυναίκα, μαία-μαμή. Η αναβίωση του εθίμου αποσκοπεί στην ανάδειξη του ρόλου της μαίας για τη διατήρηση της ζωής. Συγκεκριμένα στην Νέα Βύσσα, οι γυναίκες φέρνουν δώρα (πετσέτες) στο σπίτι της μπάμπως, ενώ εκείνη τις υποδέχεται με ευχές και κεράσματα. Ακολούθως, οι γυναίκες συνοδεύουν τη μπάμπω μέχρι τη βρύση του χωριού, η οποία κάθεται επάνω στο κάρο. Εκεί κάθε γυναίκα πλένει τα χέρια της και ακολουθεί γλέντι στην πλατεία του χωριού συνοδεία αστεϊσμών και φαλλικών συμβόλων (Βραχιόλογλου χχ.).

B. Τραγούδια

Πέραν των εθίμων, υπάρχει ένα πλήθος τραγουδιών στα οποία γίνεται αναφορά στα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία και τη γεωργία. Η γεωργική καθημερινότητα και η συχνή χρήση των γεωργικών εργαλείων, ενέταξαν αυτά στην ψυχαγωγία των κατοίκων της περιοχής, καθιερώνοντάς τα σε διάφορα τραγούδια και χορούς (Μερακλής 2011). Ενδεικτικά αναφέρονται:

- **Πιρπερούνα:** Η Πιρπερούνα αποτελεί έθιμο αλλά και τραγούδι. Η αναβίωση του εθίμου πραγματοποιείται μέχρι και σήμερα στα χωριά του Τριγώνου. Η πιρπερούνα, ένα ορφανό κορίτσι, ενδεδυμένο με πράσινα φύλλα και κλαδιά, συνοδευόμενη από τα υπόλοιπα μικρά κορίτσια του χωριού, γυρνούν από πόρτα σε πόρτα τραγουδώντας προς το Θεό και τη φύση, ζητώντας να φέρει βροχή. Η πιρπερούνα συμβολίζει τη διψασμένη βλάστηση και το ορφανό κορίτσι επιλέγεται προκειμένου να κερδίσουν τη συμπόνια Του Θεού (Πάχης 1998).

Στίχοι:

Πιρπερούνα περπατεί, Του Θιό παρακαλεί
 Του Θιό παρακαλεί, βρέξει Κύργιε μια βροχή
 Μια βρουχή, καλή βρουχή, να βραχούν οι τσιομπανοί
 Τσιομπανοί, γιαλαδαροί, μι τα προβατα τ'ς μαζί
 Κι μι τα γιαλάδια τους, κι μι τα βουβάλια τους
 Βρέξι Κύργιε, δυο νιρά, να καρπίσουν τα σπαρτά, να' χουμι τρανή σουδειά,
 ν-όσις τρύπις του διρμόν', τόσις θημουινές στ' αλών'
 ν-όσα φύλλα στα κλαδιά, τόσο βιός στ' αφεντηκά

- **Τραγούδι: Τα αυγά δεν τ' αλωνίζουν**

Στίχοι:

Έτσι είνι μπάριμα μ' Κυριακό ντίλι ντίλι μαυρομάτα μου
 τα αυγά δεν τ' αλωνίζουν τα τσακίζ' τα τηγανίζουν
 Σηκώνεται ταχιά ταχιά ντίλι ντίλι μαυρομάτα μου
 στο χουράφ' πάει να οργώσει το αλέτρι θα το στώϊσει
 Κι τη γυναίκα τ' πάγαινι ντίλι ντίλι μαυρομάτα μου
 στο ποτάμι για να πλύνει το καζάν' στο σπίτι αφήνει

- **Τραγούδι: Γιώργης στου χωράφι θα πάει**

Στίχοι:

Γιώργης στου χωράφι θα πάει, τον τρουβά στην πλάτη πιτάει, τα παπούτσια τα στωχάει
 Παίρνει την στράτα αγάλια αγάλια, πέρασει απ' τα περιβόλια, τον γιομίσαν τα τριβόλια
 Έκατσει κι αποκοιμήθηκε τα τσαρούχια του θυμήθηκε, Να γυρις' στου σπιτ' φοβ' ηθηκε,
 Να γυρις' στου σπιτ' φοβηθηκε, μανα του μη τουν μαλώσει, τα τσαρούχια του τα στώϊσει

Γ. Χορός

Αναφορά γίνεται στην χρήση των γεωργικών εργαλείων κατά τη διάρκεια του χορού σε κάποιο γλέντι, γάμο, πανηγύρι ή εορτασμό της κοινότητας. Χαρακτηριστικά, το δρεπάνι ή η κόσα μεταμορφωνόταν σε εργαλείο ψυχαγωγίας στο χωράφι, όταν κάποιος επιδέξιος χειριστής άρχισε να κάνει περίτεχνα κόλπα με αυτό και γύρω του συγκεντρωνόταν οι υπόλοιποι γεωργοί. Ακόμη, αξιοσημείωτος είναι ο χορός με τους «σβανάδες» κατά τον οποίο οι χορευτές υποδυόταν ότι μονομαχούν. Ο χορός συναντάται και σε άλλες περιοχές με άλλη μορφή αν και χρονολογείται από την αρχαιότητα με προέλευση από την αρχαία Θράκη (Θρακιώτης 1991).

- **Γαστρονομικός πολιτισμός**

Μία ακόμη έκφραση της πολιτιστικής πλευράς των παραδοσιακών γεωργικών εργαλείων αποτελεί ο γαστρονομικός πολιτισμός της περιοχής. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα γεωργικά εργαλεία είχαν δευτερεύοντα ρόλο, ωστόσο ήταν μέρος της διαδικασίας (Θρακιώτης 1991). Πλήθος φαγητών συνδέονται με την πολυσπορία και την ευγονία, την υγεία του σπιτιού και την καλή κατάσταση των καλλιεργειών. Τα ιδιαίτερα τρόφιμα εξάλλου αποτελούσαν και το αποτέλεσμα της προσπάθειας της χρονιάς από την καλλιέργεια της γης. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα κάτωθι:

- **Μπάμπου-Μπομπάρι:** περιλαμβάνει έδεσμα από το παχύ έντερο των γουρουνιών, το οποίο γεμίζεται με ψιλοκομμένο κρέας, πράσο, ρύζι και μυρωδικά (Λαμπράκη γχ). Η σύνδεσή του με την καλλιέργεια και τα γεωργικά εργαλεία πραγματοποιείται καθόσον στην αρχαιότητα αναφέρεται η θυσία των χοίρων στον θεό Κρόνο και στη θεά Δήμητρα, προκειμένου να υπάρχει ευγονία και πολυσπορία, γεγονός που συνδέεται με το θρακιώτικο έθιμο της σφαγής χοίρων (Θρακιώτης 1991). Η εξέλιξη του εθίμου έφερε το μπομπάρι στο πιάτο μας, με τη διαδικασία της θυσίας να εξαλείφεται.

- **Τα «Εννιά Φαγιά»:** τα εννιά φαγιά περιλάμβαναν διαφορετικές τροφές, συνήθως καρπούς και σπόρους, και αποτελούσαν μία πράξη ανάδειξης της πολυσπορίας και της καλής γεωργικής χρονιάς. Η γεωργία και τα εργαλεία εμπεριέχονται και στο εθιμοτυπικό της βασιλόπιτας, όπου ανάλογα με το ποιος θα διάλεγε το κομμάτι με το σημάδι που αντιστοιχούσε στα χωράφια, στα αμπέλια και στα εργαλεία, αυτός θα ήταν και ο υπεύθυνος για αυτά για την νέα χρονιά (Βραχιόλογλου χχ).
- **Λαγγοπίτες, λαλαγγίτες και λοκμάδες:** σύμφωνα με τον αρχαιολόγο κ. Ραφαήλ Παπαδόπουλο, η προέλευση τους προέρχεται από την αρχαιότητα και η βρώση τους διατηρήθηκε μέχρι στις μέρες μας. Στην περιοχή της Ορεστιάδας, οι γεωργοί από την σοδιά των δημητριακών έφτιαχναν αλεύρι. Από το αλεύρι αυτό έφτιαχναν διάφορα προϊόντα, όπως λοκμάδες, λαλαγγίτες, και λαγγοπίτες, τα οποία «φίλευαν» (κέρναγαν) στους εργάτες πριν το θερισμό ή την γεωργική εργασία. Στόχος ήταν να χορτάσουν οι δουλευτάδες για να χορτάσει και το χωράφι και να αποδώσει, όπως αναφέρει η Βικτωρία Καργούδη από τα Πετρωτά. Τα προϊόντα αυτά αργότερα πήραν την ονομασία λαγάνα, λαγγίτες-κρέπες και λουκουμάδες.
- **Βαρβάρα:** η βαρβάρα αποτελεί σούπα, ωστόσο σχετίζεται με την Αγία Βαρβάρα, η οποία εορτάζει στις 4 Δεκεμβρίου. Προς ανάμνηση της Αγίας στην περιοχή της Ορεστιάδας φτιάχνεται η βαρβάρα, η οποία αποτελεί μια γλυκιά νηστίσιμη σούπα από σιτάρι, σταφίδες, μήλο, ρόδι, σουσάμι, καρύδια, ζάχαρη και κανέλα. Ο συμβολισμός περιλαμβάνει την ίαση και την πολύσπορια και προέρχεται από τον βίο της Αγίας και το πλήθος των σπόρων που χρησιμοποιούνται (Μερακλής 2011).

• Θρησκευτική διάσταση

Τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία δεν θα μπορούσαν να μην ενταχθούν στη θρησκευτική ζωή του τόπου. Η ιερότητα της σποράς, της ευγονιάς και οι αστάθμητοι φυσικοί παράγοντες έστρεψαν τους γεωργούς προς το Θείο. Στην μακραίωνη ιστορία της περιοχής, η γεωργία και τα γεωργικά εργαλεία εντάχθηκαν και εξελίχθηκαν μαζί με τα θρησκευτικά τυπικά, λαμβάνοντας σε πολλές περιπτώσεις και τη μορφή εθίμων (Θρακιώτης 1991). Έτσι από την παραβολή του Σπορέα, τον Άη Γιώργη το Σπορέα και τον Άγιο Σπυρίδωνα, που έχουν εκκλησίες και τιμούνται ιδιαίτερα στην περιοχή, έως τον Άγιο Βαρνάβα, προστάτη της μπράνας ή σβάρνας και τις λιτανείες για την βροχή και την καρποφορία των χωραφιών, προβάλλεται η σπουδαιότητα της γεωργικής πραγματικότητας. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα κάτωθι έθιμα και τυπικά:

- **Άγιος Τρύφωνας** Το έθιμο αναβιώνει στο χωριό Δίκαια την 1η Φεβρουαρίου κάθε έτους, όπου τιμάται ο προστάτης των αμπελιών Άγιος Τρύφωνας. Οι κάτοικοι την ημέρα αυτή πηγαίνουν στην εκκλησία, τελείται ο αγιασμός, με τον οποίο οι γεωργοί θα ραντίσουν τα χωράφια. Κατά το έθιμο, κάποιος κάτοικος υποδύεται τον Άγιο, ο οποίος με τη συνοδεία του Παπά της εκκλησίας και των κατοίκων μεταβαίνουν στο αμπέλι, γίνεται λιτανεία και αναπαράσταση του κλαδέματος με το ειδικό εργαλείο. Ακολούθως όλοι μαζί καταλήγουν στην πλατεία του χωριού, όπου και πραγματοποιείται γλέντι (Βραχιόλογλου χχ).
- **Θεοφάνεια (τα φώτα):** Όπως αναφέρει ο Π. Αρχιμανδρίτης και λαογράφος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, την παραμονή των Φώτων ψάλλεται ο Μεγάλος Αγιασμός και οι χωρικοί θα πάρουν κάποια ποσότητα, από την οποία θα ρίξουν στα κτήματά τους προκειμένου αυτά να αγιασθούν και να αποδώσουν.
- **Υψώση του Τιμίου Σταυρού και Εισόδια Της Θεοτόκου:** Σύμφωνα με τον Π. Αρχιμανδρίτη και λαογράφο Χρυσόστομο Παπαδόπουλο, κατά τον εορτασμό της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού στις 14 Σεπτεμβρίου, οι γεωργοί πηγαίνουν ένα στεφάνι από στάχυα, από την περσινή σοδειά, προκειμένου να το ευλογήσει ο Ιερέας. Το στεφάνι αυτό έμεινε για ένα χρόνο στο εικονοστάσι του σπιτιού και μετά από την ευλογία που έπαιρνε από τον ιερέα, οι σπόροι αφαιρούνται και ανακατεύονται με του νέους σπόρους από τους γεωργούς, προκειμένου να ευλογηθούν όλοι οι σπόροι. Ακολούθως σταύρωναν τα εργαλεία και ήταν έτοιμοι να σπείρουν. Χαρακτηριστική η φράση: «του Σταυρού σταύρωνε και σπέρνε». Παρόμοια διαδικασία γινόταν και στο εορτασμό των Εισοδίων Της Θεοτόκου, στις 21 Νοεμβρίου, όπου οι γεωργοί προσέφεραν τους σπόρους και τα εργαλεία τους εκείνη τη μέρα στην εκκλησία για να πάρουν την ευλογία.
- **Έθιμο Αγίων Θεοδώρων:** Κάθε χρόνο την πρώτη Παρασκευή των Χαιρετισμών και παραμονή των Αγίων Θεοδώρων τηρείται το έθιμο των Αγίων Θεοδώρων, σύμφωνα με το οποίο το βράδυ

της παραμονής τα αγόρια πήγαιναν στα σπίτια των ανύπαντρων κοριτσιών και έκλεβαν διάφορα γεωργικά μηχανήματα όπως κάρρα, εργαλεία και άλλα, τα οποία την επόμενη μέρα το πρωί, τα άφηναν στην πλατεία του χωριού. Οι πατεράδες των αγοριών καμάρωναν για τα παλικάρια τους, ενώ των κοριτσιών αισθάνονταν προσβεβλημένοι, καθώς ακολουθούσαν πειράγματα μεταξύ θυτών και θυμάτων. Το έθιμο έχει ατονήσει στις μέρες μας και έχει διασωθεί από την περιστασιακή αναβίωση κάποιων συλλόγων της περιοχής (Δημητροκάλλης 1997).

• **Γονιμική διάσταση**

Ο συνεχής αγώνας των γεωργών για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα περιλάμβανε τη χρήση διαφόρων μεθόδων για τον επηρεασμό της φύσης. Τα μέσα αυτά είχαν συνήθως ένα τυπικό, μία διαδικασία δηλαδή, η οποία όπως πίστευαν θα ευνοούσε τη γη ώστε αυτή να καρποφορήσει. Η γονιμότητα λοιπόν του χωραφιού έπρεπε πάση θυσία να επιτευχθεί και αυτό εμπεριείχε ένα πνευματισμό και ένα συμβολισμό, ο οποίος απαιτούσε την απαρέγκλιτη τήρηση κάποιου τυπικού (Θρακιώτης 1991). Ενδεικτικά αναφέρονται:

- **Σταύρωση** Η διαδικασία της σταύρωσης περιλάμβανε την αποτύπωση του σημείου του σταυρού με τα δάχτυλα του γεωργού, τόσο στον εαυτό του όσο και στα γεωργικά εργαλεία πριν ξεκινήσει τις εργασίες. Αυτό είχε ως σκοπό την ευλογία των εργαλείων για να μην χαλάσουν και να αποδώσουν. Επίσης τα πρώτα στάχια που μάζευαν από το θερισμό τα τοποθετούσαν σε σχήμα σταυρού, όπως και τα πρώτα δεμάτια που συνέλεγαν τα έβαζαν σε σχήμα σταυρού (Δημητροκάλλης 1997). Στην αναβίωση του εθίμου του Βασιλιά παρατηρούμε κατά την αναπαράσταση της άροσης, στάχια σε σχήμα σταυρού μπροστά από το άροτρο.
- **Υνί, ζυγός & «αρίς»** Ο συμβολισμός του υνιού είναι αρχέγονος. Το φαλλικό του σχήμα και η διαδικασία της διείσδυσης στη γη αποτελούν ένα ζωοδόχο και γονιμοποιό μέσο, όπως επισημαίνει ο Π. Αρχιμανδρίτης και λαογράφος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. Επίσης, η διαδικασία του οργώματος και της σποράς έχει συμβολισμό, καθώς το ζεύγος των βοδιών που ζεύγονταν ενίσχυαν την γονιμική με τα γονιμοποιά του κέρατα. Τα βόδια τοποθετούνταν εκατέρωθεν άξονα που συγκρατούσε το ζυγό και το κάρο, το αρίς. Ο ζυγός, το όργανο με το οποίο έζευγαν τα ζώα, το ζεύγος ζώων και ο ζευγολάτης, αυτός που χειριζόταν τα ζώα. Το ζεύγος συμβόλιζε την γονιμοποίηση του εδάφους και την προσδοκία για πολυσπορία, καθώς για τη γονιμοποίηση απαιτούνταν αρσενικό και θηλυκό (Θρακιώτης 1991).
- **Ντουκάνα** Ο χειρισμός του αναβάτη της ντουκάνας θα έπρεπε να είναι τέτοιος ώστε τα στάχια να απελευθερώσουν όλο το σπόρο. Για να τα καταφέρει λοιπόν πίστευαν πως έπρεπε να είναι συγκεντρωμένος σε αυτό που κάνει και μάλιστα να μιλάει ή να τραγουδάει στο αλώνι, προκειμένου να «μιλήσουν» τα στάχια και να αφήσουν την μέγιστη ποσότητα σπόρων. Χαρακτηριστικά έλεγαν: «Ο αλωνάρης να λαλάει και το στάχι να σποράει» (Πάχης 1998).
- **Νεκρικές χοές** Η προέλευσή τους βρίσκεται στην αρχαιότητα, όπου και οι άνθρωποι προσπαθούσαν να έχουν την εύνοια της θεάς της βλάστησης (θεάς Δήμητρας), η οποία κάθε έξι μήνες κατέβαινε στον κάτω κόσμο. Οι αρχαίοι Θράκες, βαθιά θρησκευόμενοι, προσέφεραν νεκρικές χοές προς τη θεά προκειμένου να εξασφαλίσουν την ευγονία, όπως αναφέρει ο αρχαιολόγος κ. Ραφαήλ Παπαδόπουλος. Η εκκλησία υιοθετώντας το τυπικό των χοών χρησιμοποιεί τα κόλλυβα, το σιτάρι, την τροφή για τον αποχαιρετισμό του νεκρού. Η σημασία του είναι διπλή, αφενός να αποχαιρετήσουμε το νεκρό και αφετέρου να προσμένουμε την Ανάστασή του αλλά και την Ανάσταση της φύσης. Συμβολικά λοιπόν, το σιτάρι, ο σπόρος που θα σκεπάσει το χώμα, όπως και το νεκρό κορμί, θα ανθήσει την άνοιξη και θα αναγεννηθεί, όπως αναμένουμε και την ψυχή να σωθεί (Θρακιώτης 1991).
- **Το Σάββατο του Λαζάρου** Η ημέρα αυτή είναι αφιερωμένη στο θάνατο και τη ζωή και οι αγρότες δεν προβαίνουν σε εργασίες. Την ημέρα αυτή οι γυναίκες «Λαζαρίνες» έλεγαν τα κάλαντα, φέρνοντας το χαρμόσυνο γεγονός της Ανάστασης στο χωριό. Οι γυναίκες είχαν καλάθια με ανθισμένα λουλούδια που μάζευαν από τους αγρούς, προβάλλοντας και την ανάσταση της φύσης. Προς τιμήν της ανάστασης του Λαζάρου έφτιαχναν τα «λαζαρούδια», ένα είδος κουλουριών σε σχήμα ανθρώπου (Μερακλής 2011).
- **Θυσία ζώων και πλειάδες** Από τις αρχέγονες Θρακικές τελετές, οι οποίες διατηρήθηκαν από την λαϊκή παράδοση, ήταν και αυτή της θυσίας των ζώων. Αναφορές έχουμε για τη θυσία του κόκορα, το αίμα του οποίου χυνόταν στη γη προκειμένου να έχει καρποφορία (Θρακιώτης 1991). Όπως επισημαίνει ο Π. Αρχιμανδρίτης και λαογράφος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, η θυσία πραγμα-

τοποιούνταν κατά την περίοδο που ο αστερισμός των πλειάδων ήταν ορατός στον ουράνιο θόλο. Ο συμβολισμός περιλάμβανε την απουσία του λαλήματος του κόκορα, οπότε και δεν «λαλούσε» ο σπόρος, δηλαδή δεν χαλούσε. Επίσης, η κλώσα με τα κλωσόπουλα δεν θα φοβόταν και θα μπορούσε να εμφανιστεί. Στην δεύτερη περίπτωση η κλώσα με τα κλωσόπουλα συμβόλιζε τον αστερισμό των πλειάδων, γνωστός και ως πούλια, ο οποίος ήταν απαραίτητο να εμφανιστεί για να επηρεάσει θετικά την καλλιέργεια. Κάτι τέτοιο είναι πρόδρομος της σημερινής μορφής γεωργίας που ονομάζεται «Βιοδυναμική Γεωργία», η οποία βασίζεται στους σεληνιακούς κύκλους αλλά και στη θέση των πλανητών για την εκτέλεση των διαφόρων καλλιεργητικών φροντίδων.

Τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία ως πολιτιστικά εργαλεία

Σύγχρονοι συμβολισμοί

Τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία πέρα από τη πολύπλευρη διάστασή τους, σε ευρύτερο γεωγραφικό πλαίσιο, παρουσιάζουν μια πολυμορφία προσλαμβάνοντας διάφορους συμβολισμούς. Τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία ενέπνευσαν καλλιτέχνες, οι οποίοι τα μεταμόρφωσαν σε έργα τέχνης. Οικουμενικά πολιτιστικά επιτεύγματα τα οποία εμπεριέχουν μία σειρά από έργα με παραδοσιακά εργαλεία είναι:

- **Πίνακες:** τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία και η γεωργία αποτελούν θεματικές σε διάφορους πίνακες ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών όπως ο Van Gogh με το έργο: “Wheat field with reaper and sun” και ο Θεόφιλος με το έργο: «Δήμητρα Θεά γεωργίας» (Δασκαλοπούλου 2007).
- **Γλυπτά:** τα γεωργικά εργαλεία αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης και στην τέχνη της γλυπτικής. Το περίφημο έργο του εργάτη και της αγρότισσας της Vera Mukhina και το έργο της Μεσολογγίτισσας αγωνίστριας, με συμβολισμούς του εργασιακού μόχθου, της προώθησης συγκεκριμένου πολιτικού προσανατολισμού και της τιμής προς την αγωνιστικότητα των γυναικών κατά των Τούρκων κατακτητών στη μάχη της Διρού.
- **Urban art:** ο συνδυασμός διαφόρων τεχνικών, όπως γκράφιτι, πραγματικά υλικά και επιλογή ιδιαίτερου αστικού περιβάλλοντος (Urban Art Association n.d.).
- **Agro Art:** αποτελεί ουσιαστικά μια τρισδιάστατη ζωγραφική, η οποία αναπτύσσεται κυρίως στο εξωτερικό και χρησιμοποιεί διάφορα γεωργικά προϊόντα (φυτά, λουλούδια, λαχανικά και εργαλεία) προκειμένου να αποτυπώσει συγκεκριμένες μορφές.
- **Farm art και EcoVillages:** αποτελεί μία εξελισσόμενη μέθοδο και διαδεδομένη κυρίως στο εξωτερικό, η οποία περιλαμβάνει εκπαιδευτικά προγράμματα και διαβίωση σε αγροτικό ή φυσικό περιβάλλον και τη διάδραση των συμμετεχόντων με τη φύση και τη γεωργική ζωή.
- **Πολιτικά σύμβολα:** το γνωστό σφυροδρέπανο, το οποίο αποτελεί παγκόσμιο πολιτικό σύμβολο του κομμουνιστικού κινήματος.
- **Τέχνες και μέσα έκφρασης:** η χρήση από διάφορες τέχνες όπως το θέατρο, ο κινηματογράφος, τα animation, η σκιτσογραφία, ο πυλός, τα αγγεία και η φωτογραφία.
- **Διακόσμηση και Αρχιτεκτονική Τοπίου:** η επαναχρησιμοποίηση παλαιών εργαλείων για καλλωπιστικούς σκοπούς, με την ιδιαίτερη τοποθέτηση γεωργικών εργαλείων στο χώρο ώστε να προσφέρουν αισθητική και οπτική ικανοποίηση.
- **Μουσειακά εκθέματα και αντικείμενα εκπαιδευτικών προγραμμάτων:** τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία αλλά και γενικότερα τα πολιτιστικά εργαλεία και εκθέματα στην σύγχρονη μουσειολογική επιστήμη καταλαμβάνουν χώρο όχι μόνο μέσα σε μια προθήκη ενός μουσείου αλλά έχουν διαδραστικό ρόλο με τους θεατές, καθώς συμμετέχουν σε ενεργές δράσεις με εκπαιδευτικό χαρακτήρα (Καργούδη 2015).

Υπό αυτό το πλαίσιο γίνεται αντιληπτή η πολυδιάστατη λειτουργικότητα ενός μέσου, όπως είναι τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία, τόσο για τον δημιουργό όσο και για το θεατή-συμμετέχοντα. Ο δημιουργός του έργου ή υπεύθυνος του προγράμματος έχει τη δυνατότητα να επικοινωνήσει με το κοινό μέσα από διαφορετικές μορφές τέχνης, χρησιμοποιώντας πάντα το ίδιο αντικείμενο. Ως εκ τούτου, δύναται να προσελκύσει διαφορετικές ομάδες ενδιαφέροντος και αντίστροφα, οι διάφορες ομάδες με διαφορετικές προτιμήσεις μπορούν να προσεγγίσουν κάποιο συγκεκριμένο έργο, μέσο ή πρόγραμμα, που υπό διαφορετικές συνθήκες προβολής-χρήσης δεν θα τις έλκυε. Οι διαχειριστικές δυνατότητες ενός οργανισμού ή φυσικού προσώπου λοιπόν μπορούν να προβάλουν την τοπική πολιτιστική ιδιαιτερότητα με διαφορετικές προσεγγίσεις, επιτυγχάνοντας την προβολή και κατανόηση της από το ευρύτερο κοινό (Καργούδη 2015).

Προτάσεις και συμπεράσματα

Τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία κατάφεραν και διατηρήθηκαν έως σήμερα στην τοπική κοινωνία. Η παρουσία τους είναι διαχρονική, καθόσον αυτά μετεξελιχθήκαν και συνέχισαν την ύπαρξή τους μέσα από την αναβίωση των εθίμων. Η αγάπη και ο σεβασμός του κόσμου προς τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία τα προστάτευσε από το χρόνο και τη λήθη. Σε αυτά περιλαμβάνονται τόσο τα εργαλεία κατεργασίας του εδάφους, της σποράς, της συγκομιδής και της επεξεργασίας των γεωργικών προϊόντων όσο και εκείνα με την ευρύτερη έννοια, τα οποία βοηθούσαν στη μέτρηση, τη μεταφορά και την τοποθέτηση και αποθήκευση των γεωργικών προϊόντων.

Αν και η δημιουργία των γεωργικών εργαλείων προοριζόταν αρχικά για αποκλειστικά γεωργική χρήση, η σπουδαιότητά τους συνέβαλε στην ανάδειξη εναλλακτικών διαστάσεων μέσα από την τοπική γεωργική καθημερινότητα. Ο προφορικός λόγος, τα έθιμα και τα δρώμενα που διατηρήθηκαν, ενίσχυσαν την «επιβίωση» των γεωργικών εργαλείων. Η πολυδιάστατη αυτή παρουσία τους διάνθισε την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής και προσέδωσε ιδιαιτερότητα στην πολιτισμική ταυτότητα του τόπου.

Ως εκ τούτου, προκύπτει η ανάγκη της γνώσης, της διατήρησης και της διάχυσης της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας της περιοχής. Η εξέλιξη της τεχνολογίας και των επιστημών ανέδειξε την δυνατότητα της χρήσης νέων μέσων προβολής της πολιτισμικής ταυτότητας. Το διαδίκτυο, τα social media, η μουσειολογική επιστήμη, η εκπαίδευση, οι τέχνες και το σύγχρονο marketing προσφέρουν αξιόλογες ευκαιρίες για την ολοκληρωμένη διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών και την ανάδειξη της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας της περιοχής (branding) (Δασκαλοπούλου 2007).

Η ένταξη της αειφορίας στον τοπικό πολιτισμό αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο για την προβολή και ανάπτυξη της περιοχής (Ξεπαπαδάκου 2013). Η γνώση της πολιτισμικής ταυτότητας περιλαμβάνει τη μελέτη της ιστορίας και των πολιτιστικών χαρακτηριστικών της περιοχής, τη βίωση των εθίμων, τη διάδραση και τριβή με την τοπική ιστορία και τη λαογραφία, την εκπαίδευση και την επιμόρφωση των ανθρώπων που διαπραγματεύονται θέματα του πολιτισμού, των κοινών και της εκπαίδευσης. Η διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας περιλαμβάνει τις διαδικασίες ψηφιοποίησης, συντήρησης, καταγραφής και τεκμηρίωσης των πολιτιστικών αγαθών, των ιστορικών αρχείων και της προφορικής παράδοσης, τα οποία προσέφεραν οι προηγούμενες γενεές. Στη διάχυση της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας του τόπου συγκαταλέγονται οι διαδικασίες πολύπλευρης προβολής της: η ένταξη των νέων τεχνολογιών, οι σύγχρονες επικοινωνιακές πολιτικές και η εκπαίδευση, τα οποία έχουν την προοπτική να συμβάλουν στην προώθηση του πολιτισμού (Πούλιος 2016).

Η στοχοθέτηση σε επίπεδο Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Περιφέρειας με ένα οργανωμένο πλάνο και σαφή χρονοδιάγραμμα, τα οποία εμπεριέχουν την ενεργό συμμετοχή των τοπικών φορέων, συλλόγων, ιδιωτών και ομάδων ενδιαφέροντος ενισχύει την προσπάθεια και την δυναμική του κοινού στόχου: την προβολή του τοπικού πολιτισμού και την ανάπτυξη της περιοχής. Ακόμη, η προώθηση ενός οργανωμένου δικτύου δράσεων και υποδομών, οι οποίες θα μπορούν να οργανώσουν και να αναπτύξουν προγράμματα προβολής και να φιλοξενήσουν στους χώρους τους τις δράσεις αυτές, μπορούν να συνεισφέρουν στην αειφορική πολιτιστική διαχείριση. Επιπρόσθετα, η αλληλεπίδραση με την τοπική κοινωνία αποτελεί την πηγή της δυναμικής της προσπάθειας προβολής και διάχυσης της τοπικής πολιτισμικής ταυτότητας (Ξεπαπαδάκου 2013).

Τα επικοινωνιακά εργαλεία, όπως οι σύγχρονες τεχνολογίες, οι επιστήμες πληροφορίας, τα εκπαιδευτικά και μουσειολογικά προγράμματα, η προφορική ιστορία, οι τέχνες, η τοπική γαστρονομία, η αναβίωση των εθίμων, η αρχαιολογία της περιοχής, το τοπικό φυσικό και αστικό περιβάλλον, οι επιχειρήσεις και το πανεπιστήμιο μπορούν, υπό την αιγίδα ενός κεντρικού φορέα, να συμβάλουν στο έργο της ανάδειξης του πολιτισμού της περιοχής (Δασκαλοπούλου κ.ά. 2007).

Εν κατακλείδι, τα παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία της περιοχής, ως πολυδιάστατα και διαχρονικά μέσα, δύναται να αποτελέσουν μέσα αειφορίας, πολιτισμού και αναγνωσιμότητας της περιοχής. Η ένταξη της αειφορίας στον πολιτισμό μπορεί να έχει πολλαπλά οφέλη για την ανάπτυξη και ανάδειξη της ιδιαιτερότητας του τόπου, συνδέοντας τον πολιτισμό, την οικονομία και το περιβάλλον. Για τον ιδιαίτερο εκπολιτιστικό ρόλο της γεωργίας για την ανθρωπότητα έκανε λόγο ο Σκοτσέζος ανθρωπολόγος Arthur Keith, τον οποίο και επιρρώνει με την πρότασή του ο πρώτος Αμερικάνος πρόεδρος των ΗΠΑ, George Washington: «η γεωργία είναι η πιο υγιής, η πιο χρήσιμη και η πιο ευγενής απασχόληση του ανθρώπου». Κατανοούμε λοιπόν την σπουδαιότητα της γεωργίας για τον άνθρωπο και τον ρόλο που αυτή δύναται να διαδραματίσει για τον πολιτισμό. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ιάπωνας εμπνευστής της φυσικής καλλιέργειας Masanobu Fukuoka: «Ο απώτερος στόχος της γεωργίας δεν είναι η καλλιέρ-

για των καλλιιεργειών, αλλά η καλλιέργεια και η τελειότητα των ανθρώπων» και υπό αυτό το πρίσμα αντιλαμβανόμαστε πως με τη σωστή διαχείριση τα τοπικά παραδοσιακά γεωργικά εργαλεία μπορούν να συμβάλλουν στην ανάδειξη του τοπικού πολιτισμού και την ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής. Εξάλλου, όπως επισημαίνει ο Αμερικανός συγγραφέας Elie Wiesel «Χωρίς μνήμη, δεν υπάρχει πολιτισμός. Χωρίς μνήμη, δεν θα υπήρχε πολιτισμός, καμία κοινωνία, κανένα μέλλον», πρόταση η οποία ενισχύει την προσπάθεια για την διατήρηση και διάχυση της πολιτισμικής ταυτότητας του τόπου.

Βιβλιογραφία

- ΒΟΡΕΑΣmagazine (2012). Η αναβίωση του παραδοσιακού θερισμού και αλωνισμού από το σύλλογο γυναικών Νέας Βύσσας, voreasmagazin.blogspot.gr. Διαθέσιμο: http://voreas_magazin.blogspot.gr/2012/06/blog-post_22.html
- Βραχιόλογλου, Δ. (χχ). Μορφές του Λαϊκού Πολιτισμού στη Θράκη και τον Έβρο. Αλεξανδρούπολη: ΚΕΚ Οεφέας.
- Γέμτος, Θ., Μπουραζάνης, Γ., Φούντας, Σ. (2001). Εκμηχάνιση Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων, 2η Έκδοση. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Δασκαλοπούλου, Σ., Μπούνια, Α. (2007) Οι τεχνικές και οι διαδικασίες πολιτιστικής διαχείρισης, μάνατζμεντ και στον πολιτισμό. Τα Νέα.
- Δημητροκάλλης, Γ. (1997). Θρησκευολογικά και Λαογραφικά Μελετήματα. Αθήνα.
- Θρακιώτης, Κ. (1991). Λαϊκή Πίστη και Λατρεία στη Θράκη. Αθήνα: Ρήσος.
- Καργούδη, Β. (2015). Σχεδιασμός και Προκαταρκτική Αξιολόγηση Μουσειοσκευής για το Ιστορικό Μουσείο Αλεξανδρούπολης. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Μουσειολογία-Διαχείριση Πολιτισμού» Τμήμα Αρχιτεκτόνων – Πολυτεχνική Σχολή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Λαμπράκη, Μ. (χχ). Ελληνική Γαστρονομία: Ένα Ταξίδι Γεύσεων και Πολιτισμού.
- Μαμώνη, Κ. (2004). Θρακικά Μελετήματα. Αθήνα: Σύλλογος Προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων.
- Μερακλής, Μ. (2011). Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική Συγκρότηση, Ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη. Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.
- Μπρούσκου, Α. (1993). «Ο Αυγερινός και η Πούλια», «ο Γιάννης και η Μαριώ» από το μύθο στο παραμύθι, Εθνολογία Τ.1ος. Αθήνα: Ελληνική Εταιρία Εθνολογίας, σελ.117-128
- Ξεπαπαδάκου, Μ. (2013). Ανάδειξη και διαχείριση πολιτισμικής κληρονομιάς. Archaiologia.gr. Διαθέσιμο: Archaiologia.gr/blog/2013/06/17/ανάδειξη-και-διαχείριση-πολιτισμική/
- Πάχης, Π. (1998). Δήμητρα Καρποφόρος, Θρησκεία και Αγροτική Οικονομία του Αρχαιοελληνικού Κόσμου. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πούλιος, Ι. (2016). Πόλεις και Πολιτικές, Διαχείριση Υλικής Πολιτισμικής Κληρονομιάς, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη. City Branding. Διαθέσιμο: citybranding.gr/2016/05/blog-post_16.html?m=1
- Τσογάκου-Καρβέλη, Α. (1996). Λαογραφικό Ημερολόγιο, οι Δώδεκα Μήνες και τα Έθιμά τους. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- ΥΜΑΘ, 2ο ΤΕΕ Κομοτηνής, 1ο ΤΕΕ Χίου, Α΄ Τεχνική Σχολή Λεμεσού (χχ.) Λαογραφικές καταγραφές. Urban Art Association (n.d.) διαθέσιμο στο: [Urban Art Association.com](http://UrbanArtAssociation.com)
- Φαρμακίδης, Γ. (2013). Παραδοσιακά Επαγγέλματα στη Ν. Βύσσα (Μέρος Α΄). Ιστολόγιο «ΒΥΣΣΑ-ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ-ΠΕΡΙΞ», [geofarmak.blogspot.gr](http://geofarmak.blogspot.gr/2013/12/blog-post_1323.html). Διαθέσιμο: http://geofarmak.blogspot.gr/2013/12/blog-post_1323.html

**ΕΘΙΜΑ
ΠΑΡΑΔΟΣΗ
ΧΟΡΟΣ**

ΟΙ ΓΚΑΓΚΑΒΟΥΖΗΔΕΣ ΤΗΣ ΟΙΝΟΗΣ

Χρυσούλα Παρουσίδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι Γκαγκαβούζηδες αποτελούν μια τουρκόφωνη εθνοτική ομάδα που η παρουσία της εντοπίζεται στην περιοχή της Δυτικής Θράκης και συγκεκριμένα στην περιοχή του Νομού Έβρου. Ενώ μιλούν την τουρκική γλώσσα, εντούτοις στο θρήσκευμά τους είναι Ορθόδοξοι Χριστιανοί. Είναι ενδεικτικό, πως υφίσταται ένα πλαίσιο αντιγνωμιών αναφορικά με την καταγωγή και προέλευσή τους. Μετά την Συνθήκη της Λωζάννης το 1923, οι Γκαγκαβούζηδες από το Κρασόχωρι της Ανατολικής Θράκης εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του Νομού Έβρου και συγκεκριμένα στον οικισμό της Οινόης, η οποία μελετάται στην παρούσα εργασία. Μάλιστα για καιρό, η τουρκοφωνία τους αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα αμφισβήτησης εκ μέρους του ντόπιου ελληνόφωνου πληθυσμού, αναφορικά με το ζήτημα της ελληνικότητάς τους. Κάτι τέτοιο είχε διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο ως προς το γεγονός ότι οι Γκαγκαβούζηδες στην πορεία και για ένα διάστημα αρκετών δεκαετιών είχαν θέσει οι ίδιοι στο περιθώριο ένα σύνολο διαφόρων εθίμων τους, όπως τραγουδιών και χορευτικών πρακτικών μέσω των οποίων αναδεικνύονταν η διάσταση της τουρκοφωνίας. Τα τελευταία χρόνια ωστόσο, φαίνεται να εμφανίζεται εκ νέου και πάλι ένα ενδιαφέρον εκ μέρους των νεώτερων γενεών του εν λόγω πληθυσμού, αναφορικά με αυτά τα πατροπαράδοτα έθιμα.

Λέξεις κλειδιά: *Τουρκοφωνία, Συνθήκη της Λωζάννης, Γκαγκαβούζηδες, Οινόη Ν. Έβρου*

Εισαγωγή

Στα πλαίσια της ανθρώπινης ιστορίας υφίστανται κάποιες πληθυσμιακές ομάδες, των οποίων η ιστορική πορεία, σε συνδυασμό με την πολιτική ταυτότητα, που μπορεί να διαμορφώνουν στο διάβα των αιώνων, καθορίζεται από έναν συνδυασμό συνθηκών και καταστάσεων. Καταστάσεις που μπορεί να είναι πολιτικής φύσης, αλλά και που μπορεί να προκύπτουν μέσα από τις επαφές και την αλληλεπίδραση που ενδέχεται να έχει για μεγάλα χρονικά διαστήματα αυτή η ανθρώπινη κοινότητα με άλλους λαούς και με διάφορες εθνοτικές ομάδες. Αυτό το στοιχείο είναι παράλληλα συνδεδεμένο και με παραμέτρους που αφορούν τη θρησκεία, τη γλώσσα και ένα σύνολο διαφόρων εθίμων που μπορεί να αναπτύξει σταδιακά μια τέτοια κοινότητα (Χατζόπουλος 2017).

Μια ανάλογη κοινότητα θεωρείται και η περίπτωση των Γκαγκαβούζηδων, που κατοικούν στην Δυτική Θράκη, ανθρώπων που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας το 1923. Η παρούσα εργασία υπεισέρχεται στην μελέτη και ανάλυση μιας σειράς συγκεκριμένων στοιχείων και συνισταμένων αναφορικά με την πολιτιστική ταυτότητα της εν λόγω πληθυσμιακής ομάδας. Μιας ομάδας ανθρώπων, που υπήρξαν τουρκόφωνοι και παράλληλα Χριστιανοί Ορθόδοξοι. Η τουρκοφωνία τους μάλιστα είχε αποτελέσει συγχρόνως και έναν σημαντικό παράγοντα για την περιθωριοποίησή τους από τους γύρω πληθυσμούς στην περιοχή της Δυτικής Θράκης.

Οι παράμετροι που εξετάζονται στην παρούσα εργασία είναι η ιστορική πορεία των Γκαγκαβούζηδων, οι επικρατέστερες εκδοχές που εμφανίζονται στην ελληνική και ξενόγλωσση ιστοριογραφία αναφορικά με την καταγωγή τους καθώς επίσης και στοιχεία που είναι συνυφασμένα, με την εγκατάσταση και μετεγκατάσταση τους σε Βαλκάνια και Ανατολική Θράκη. Τέλος, παρατίθενται στοιχεία σχετικά με την γλώσσα, τα ήθη και έθιμα, τους χορούς και τη φορεσιά τους.

Εκδοχές ως προς την καταγωγή των Γκαγκαβούζηδων

Οι πρώτες αναφορές στον όρο «Γκαγκαούζ» εμφανίζονται στην ρωσική ιστοριογραφία στα τέλη του 19ου αιώνα. Οι Γκαγκαβούζηδες αρχικά εντοπίζονται στα παράλια του Εύξεινου Πόντου και συγκεκριμένα στη δυτική πλευρά του, από τον Αίμο έως το Δούναβη. Εγκαταστάθηκαν εκεί το δεύτερο μισό του 13ου αιώνα

προερχόμενοι από τη Μικρά Ασία. Στη Βουλγαρία, η εγκατάστασή τους έγινε σε περιοχές κοντά στη Βάρνα, ενώ στη Ρουμανία εντοπίζονται στα παράλια της Δοβρουτσάς. Οι σχέσεις τους τόσο με τους Βουλγάρους όσο και με τους Ρουμάνους δεν ήταν πολύ καλές, ενώ ιστορικές πηγές αναφέρουν ότι οι αυτόχθονες συνήθιζαν να τους συμπεριφέρονται υποτιμητικά (Ιορδάνογλου 1984). Την περίοδο 1512 και 1566, οι Γκαγκαβούζηδες άρχισαν να εγκαθίστανται στην Ανατολική Θράκη και οι εγκαταστάσεις αυτές συνεχίστηκαν σταδιακά και σε διάφορες άλλες χρονικές περιόδους (Ολμπασάλη 2020).

Όσον αφορά την καταγωγή τους, οι ιστορικοί, που έχουν ασχοληθεί με την συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα, προβάλλουν διάφορες εκδοχές, από τις οποίες οι επικρατέστερες είναι οι εξής:

- α) Μια θεωρητική προσέγγιση αναφέρει, πως ο εν λόγω πληθυσμός ήταν πρωτοβουλγαρικής καταγωγής που στην πορεία, μέσα από τις επαφές του με τους Οθωμανούς, υιοθέτησε την συγκεκριμένη τουρκική γλώσσα (Ιορδάνογλου 1984). Οι Γκαγκαβούζηδες, υπό το πρίσμα αυτό, θεωρείται πως κατά τον 7ο αιώνα μ.Χ. είχαν μεταναστεύσει από την περιοχή του Βόλγα στα Βαλκάνια μαζί με άλλους Πρωτοβούλγαρους, ενώ κατά τον 9ο αιώνα και ενώ ήδη πια βρίσκονταν στην σημερινή Βουλγαρία, ασπάστηκαν τον χριστιανισμό, υπό την επιρροή των Βυζαντινών (Popkonstantinov 2008). Θα πρέπει να τονιστεί εδώ, πως η συγκεκριμένη θεωρία (την οποία διατυπώνουν κυρίως οι Βούλγαροι ιστορικοί) είναι στηριγμένη στο γεγονός ότι η ιδιαίτερη γλώσσα τους εμπεριέχει πολλές λέξεις σλαβικής προέλευσης (Ολμπασάλη 2020).
- β) Μια δεύτερη θεωρία υποστηρίζει ότι οι Γκαγκαβούζηδες ήταν ένας αυθεντικά τούρκικος λαός, όπως οι Ογούζοι, οι Πετσενέγκοι και οι Κουμάνοι. Οι συγκεκριμένοι πληθυσμοί είχαν κάνει την εμφάνισή τους στα δυτικά παράλια του Εύξεινου Πόντου και ασπάστηκαν το χριστιανισμό τον 11ο αιώνα (Ιορδάνογλου 1984). Αυτή η προσέγγιση, αναφορικά με την καταγωγή των Γκαγκαβούζηδων είναι βασισμένη στο σκεπτικό, πως και άλλοι τουρκόφωνοι πληθυσμοί, όπως οι προαναφερόμενοι Ογούζοι, Κουμάνοι, αλλά και οι Πετσενέγκοι, είχαν προσηλυτιστεί στο χριστιανισμό, λαμβάνοντας παράλληλα εκτάσεις γης από τους Βυζαντινούς, προκειμένου να τις καλλιεργήσουν και να εγκατασταθούν μόνιμα σε κάποια εδάφη, ιδίως στην περιοχή της σημερινής Βουλγαρίας (Radivoij 2008). Ωστόσο, η παραπάνω θεώρηση, είναι ενδεικτικό, ότι δεν εξηγεί για ποιο λόγο οι Γκαγκαβούζηδες αργότερα στην πορεία δεν είχαν συνταχθεί με άλλους τουρκόφωνους πληθυσμούς της ευρύτερης περιοχής της Θράκης (Ολμπασάλη 2020).
- γ) Με βάση μια άλλη θεωρία, οι Γκαγκαβούζηδες θεωρούνταν καταγόμενοι από τους Σελτζούκους Τούρκους (Ιορδάνογλου 1984). Οι Σελτζούκοι ανήκαν στην ογούζικη φυλή Κινίκ. Κατά την μεγάλη ιστορική μάχη του Ματζικέρτ, το 1071 μεταξύ των εισβολέων στην Μικρά Ασία (Σελτζούκων και Βυζαντινών), κάποιοι Τούρκοι μισθοφόροι των τελευταίων αυτομόλησαν προς την μεριά των Σελτζούκων (Ολμπασάλη 2020). Αν οι Γκαγκαβούζηδες κατάγονταν από τουρκικά φύλα (θεωρία, η οποία διατυπώνεται κυρίως στην τουρκική ιστοριογραφία) θα ήταν αναμενόμενο να αυτομολήσουν και οι ίδιοι στον προελαύνοντα τουρκικό στρατό, γεγονός το οποίο δεν συνέβη (Κοζαρίδης 2012). Και πάλι ωστόσο οι Γκαγκαβούζηδες ακόμα και αιώνες αργότερα δεν προέβησαν ποτέ σε μια τέτοια στάση, σύνταξή τους με τους Τούρκους (Ολμπασάλη 2020).
- δ) Σύμφωνα με μια τέταρτη θεωρία, οι Γκαγκαβούζηδες θεωρήθηκαν τουρκόφωνοι Μικρασιάτες Καραμανλήδες. Αυτή η θεώρηση είναι συνδεδεμένη με κάποια κοινά στοιχεία των δύο πληθυσμιακών ομάδων, όπως το γεγονός ότι οι Γκαγκαβούζηδες γράφουν και διαβάζουν στα τουρκικά χρησιμοποιώντας ελληνικό αλφάβητο (καραμανλίδικη διάλεκτος), ενώ και στο χώρο της λατρείας κατά την προσευχή χρησιμοποιούν την τουρκική γλώσσα (Κοζαρίδης 2009). Επιπλέον, χαρακτηρίζονται ως έντονα θρησκευόμενοι και εκκλησιαστικά υπάγονταν πάντα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Επίσης, τα ονόματά τους είναι ελληνικής προέλευσης σε αντίθεση με τα επίθετά τους, που καταλήγουν σε -ογλου και προέρχονται από την τουρκική γλώσσα (Ιορδάνογλου 1984). Ωστόσο, η γεωγραφική θέση των Γκαγκαβούζηδων ιστορικά δεν υπήρξε ποτέ ίδια με εκείνη των Καραμανλήδων καθώς οι τελευταίοι ανήκουν σε άλλη φυλετική κοινότητα. Οι μεν Γκαγκαβούζηδες δηλαδή ανέκαθεν εντοπιζόνταν στην περιοχή των Βαλκανίων, οι δε Καραμανλήδες εμφανίζονται στην ίδια περιοχή ως μεμονωμένες κοινότητες αλλά όχι ως αμιγώς καραμανλίδικοι πληθυσμοί (Κοζαρίδης 2009). Επιπλέον, τα προαναφερθέντα κοινά χαρακτηριστικά φαίνεται να εντοπίζονται σε όλους τους τουρκόφωνους χριστιανικούς πληθυσμούς που υπάγονταν στο Πατριαρχείο και δεν παραπέμπουν στην άποψη περί κοινής καταγωγής των δύο φυλετικών ομάδων (Κοζαρίδης 2012).

- ε) Μια άλλη θεωρία, η οποία τείνει να επικρατεί τα τελευταία χρόνια, είναι εκείνη με βάση την οποία οι Γκαγκαβούζηδες θεωρούνται Έλληνες προερχόμενοι από ένα αρχαιότατο ελληνικό φύλο στην περιοχή της Θράκης (στα παράλια του Εύξεινου Πόντου). Η άποψη αυτή είναι σε μεγάλο βαθμό συνυφασμένη και με τις σχετικές αναφορές αρχαίων ιστορικών, όπως ο Ηρόδοτος και ο Στράβωνας για την περίπτωση των Κροβύζων, θρακικό φύλο, που κατοικούσε στην περιοχή της Οδησσού (Βάρνα, Κωνσταντζα, Μπάλτζικ). Το συγκεκριμένο φύλο φαίνεται πως συνέχισε να ζει στην περιοχή επί χιλιάδες χρόνια, όντας εκχριστιανισμένο, ενώ και πολλές αναφορές στις περιοχές κατοικίας τους γίνονται με ελληνικά ονόματα παραπέμπουν στην επαφή που είχαν αυτά τα φύλα με τον ελληνικό πολιτισμό. Το γεγονός αυτό καθώς επίσης και η άρνηση των Γκαγκαβούζηδων να συνταχθούν με τουρκικά φύλα ή με τους Οθωμανούς ενισχύουν την άποψη ότι οι Γκαγκαβούζηδες είναι απόγονοι του θρακικού φύλου των Κροβύζων. (Ολμπασάλη 2020).

Είναι ενδεικτικό γενικότερα πως πλέον ως και τις αρχές του 20ου αιώνα, η παρουσία των Γκαγκαβούζηδων εντοπίζεται σε δυο συγκεκριμένες γεωγραφικές ζώνες: της βόρειας Βουλγαρίας, σε περιοχές όπως η Βάρνα, η Καβάρνα, το Σούμεν κ.λπ., καθώς και σε 62 χωριά γύρω από τις συγκεκριμένες περιοχές και εκείνη της Ανατολικής Θράκης, όπου κατοικούν σε χωριά που υπάγονται στην επαρχία του καζά Χάφσας (Χάσκιοϊ, Ολπασιά κ.λπ.), του καζά Μπαμπά-Εσκι (Ιμάμ Παζάρ, Κούλελι κ.λπ.), του καζά των Σαράντα Εκκλησιών (Καρά-Χαλίλ, Γενικιοϊ κ.λπ.) και του καζά Ουζούν-Κιοπρού (Ιντζέκιοϊ, Σαραπλάρ κ.λπ.) (Κοζαρίδης 2009). Το στοιχείο της εγκατάστασης και μετεγκατάστασης σε διάφορες περιοχές φαίνεται να συνδέεται και να αλληλεπιδρά με τα διάφορα πολιτισμικά χαρακτηριστικά του γκαγκαούζικου πληθυσμού. Ένα από αυτά τα χαρακτηριστικά είναι η γκαγκαούζικη διάλεκτος. Συγκεκριμένα για τους Γκαγκαούζηδες που είναι εγκατεστημένοι στον ελλαδικό χώρο, η γλώσσα τους έχει δεχτεί μεγαλύτερη επιρροή από την τουρκική γλώσσα και διαφαίνονται ομοιότητες με αυτή των Γκαγκαούζων της Τουρκίας (στην Ανατολική Θράκη, περιοχή Αδριανούπολης). Εξαιτίας του γλωσσικού αυτού παράγοντα, οι Γκαγκαούζοι διακρίνονται σε δύο υποομάδες: τους Θαλάσσιους Γκαγκαούζους (στη Βεσσαραβία, στην Ουκρανία, στη Ρουμανία και στη Βουλγαρία) και στους Βαλκάνιους Γκαγκαούζους (στην Ελλάδα, στην πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και στην Τουρκία), που είναι γνωστοί ως Γκαγκαβούζηδες (Turcitu 2017).

Ιστορική διαδρομή των Γκαγκαβούζηδων

Διάφοροι ιστοριογράφοι, που έχουν μελετήσει τη συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα αναφέρουν πως η ιστορική διαδρομή των Γκαγκαβούζηδων έχει ως αφετηρία της περίπου την περίοδο του Μεσαίωνα. Πιο συγκεκριμένα, κατά τα τέλη περίπου του 13ου αιώνα (μετά το 1261 και την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Βυζαντινούς), οι Βυζαντινοί επρόκειτο να δημιουργήσουν κοντά στα σύνορα με το βουλγαρικό κράτος τρία μικρά πριγκιπάτα. Ένα εξ αυτών ήταν εκείνο της Δοβρουτσάς ή αλλιώς της Καβάρνας στο οποίο κατοικούσαν Έλληνες, Κουμάνοι, Βλάχοι και Σελτζούκοι Τούρκοι. Στο νότιο τμήμα του πριγκιπάτου στην πορεία διαμορφώθηκε ένας συμπαγής αριθμός τουρκόφωνων χριστιανικών πληθυσμών και όταν καταλύθηκε το πριγκιπάτο από τους Οθωμανούς το 1394, ένα μέρος αυτών των τουρκόφωνων Γκαγκαβούζηδων μετανάστευσε στην περιοχή των Σερρών ενώ ένα άλλο τμήμα στην πορεία (αρχές περίπου του 16ου αιώνα) μεταφέρθηκε στην Ανατολική Θράκη από τους Οθωμανούς. Αντίστοιχα, οι επόμενες εγκαταστάσεις των Γκαγκαβούζηδων στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Θράκης, θα λάμβαναν χώρα κατά την διάρκεια επόμενων κυμάτων μεταναστεύσεων (Βακαλόπουλος 1964).

Στην ιστοριογραφία, υπάρχουν επίσης πληροφορίες για συμμετοχή των Γκαγκαβούζηδων στην επανάσταση του 1821, με δικό τους στρατιωτικό σώμα στο πλευρό του Αλέξανδρου Υψηλάντη στην περιοχή της Μολδοβλαχίας. Αρχηγός του σώματος εκείνου ήταν ο οπλαρχηγός Βατικιώτης. Επίσης, αναφέρεται ότι οι Γκαγκαβούζηδες συμμετείχαν στον Ιερό Λόχο και συγκεκριμένα στη μάχη ανάμεσα στις δυνάμεις της Φιλικής Εταιρίας και των στρατευμάτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο Δραγατσάνι. Στην πορεία επίσης, οι Γκαγκαβούζηδες πήραν μέρος και σε μάχες εναντίον των Οθωμανών, κατά την διάρκεια των διαφόρων ρωσοτουρκικών πολέμων στην περιοχή της Βουλγαρίας (Κοζαρίδης 2009).

Συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια του Ρωσοτουρκικού Πολέμου της περιόδου 1870–1871, οι Γκαγκαβούζηδες επρόκειτο να ακολουθήσουν τις δυνάμεις του ρωσικού στρατού, με αποτέλεσμα την εγκατάσταση περίπου 6.000 ατόμων στην προαναφερόμενη υποδιοίκηση της Χάφσας στην περιοχή της Αδριανούπολης. Μάλιστα, την ίδια εποχή, υπό το βάρος των εξελίξεων εκείνων που αφορούσαν την ίδρυση

της Βουλγαρικής Εξαρχικής Εκκλησίας, οι βουλγαρικές αρχές, διαπνεόμενες και από τον βουλγαρικό εθνικισμό, θέλησαν να επιβάλουν τη χρήση της βουλγαρικής γλώσσας και στον τοπικό πληθυσμό των Γκαγκαβούζηδων, με αποτέλεσμα την εκτόξευση απειλών εναντίον τους περί διωγμών σε περίπτωση μη συμμόρφωσης τους. Δεν είναι τυχαίο, πως στα πλαίσια σχετικού δημοσιεύματος που είχε κυκλοφορήσει στην βουλγαρική εφημερίδα «Βουλγαρικό Βήμα» στις 7 Φεβρουαρίου του 1907, οι Γκαγκαβούζηδες, δεδομένης της μη υποταγής και ένταξής τους στην Βουλγαρική Εκκλησία, είχαν απειληθεί άμεσα, πως θα είχαν την τύχη του ελληνικού πληθυσμού της Αγκιάλου, που είχε εξοντωθεί ένα χρόνο νωρίτερα (Ολμπασάλη 2020).

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αν και είχαν ηττηθεί, οι Τούρκοι συνέχιζαν να προβαίνουν σε μαζικές διώξεις εναντίον των ελληνικών πληθυσμών σε διάφορες περιοχές της ετοιμόρροπης πλέον Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αυτές οι ενέργειες είχαν λάβει χώρα μέσω του κινήματος του Τζαφέρ Ταγιάρ, ο οποίος οργάνωνε επιθέσεις των μουσουλμανικών πληθυσμών ενάντια στους Έλληνες πρόσφυγες. Ο ίδιος ο Τζαφέρ Ταγιάρ, που είχε εξοπλίσει τους μουσουλμάνους της περιοχής προκειμένου εκείνο το διάστημα να υπάρξει μια αντίσταση έναντι των ελληνικών στρατευμάτων που είχαν απελευθερώσει την Ανατολική Θράκη (φτάνοντας σχεδόν ως κάποιες περιοχές έξω από την Κωνσταντινούπολη), επρόκειτο να συλληφθεί το 1920, από έναν ντόπιο Έλληνα Γκαγκαβούζη πρόσφυγα, τον Τσοράλη Αθανάσιο από το Καραχάλιλ, γνωστό και ως Ταγιάρ Παππού, κληροδοτώντας έτσι στο γιο του Τσοράλη Νικόλαο, κάτοικο Θουρίου, το προσωνύμιο Ταγιάρης. Ο Τζαφέρ Ταγιάρ στάλθηκε αιχμάλωτος στην Αθήνα, όπου παρέμεινε ως και την ανταλλαγή των πληθυσμών και των αιχμαλώτων το 1923. Οι Γκαγκαβούζηδες εν γένει είχαν προσφέρει πολύ μεγάλη βοήθεια προς τον προελαύνοντα ελληνικό στρατό που είχε απελευθερώσει την περιοχή το 1920 (Μπράβος 2004).

Εν τέλει μέσω των διωγμών του 1906 και λίγο αργότερα του 1914, το σύνολο των γκαγκαβούζικων πληθυσμών πρόκειται να μετακινηθεί υποχρεωτικά. Οι περισσότεροι μετακινούνται προς την Ανατολική Θράκη, ακολουθώντας τους υπόλοιπους Ανατολικορουμελιώτες και Βαρνιώτες και ορισμένοι διασκορπίζονται σε όλη την Ελλάδα. Υπάρχουν αναφορές ότι γκαγκαβούζικοι πληθυσμοί είναι εγκαταστημένοι στη Θεσσαλία, στη Θεσσαλονίκη, στη Βέροια και στο Κιλκίς. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι Γκαγκαβούζηδες μετά από την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1923, επρόκειτο να βρεθούν κυρίως στην περιοχή της Δυτικής Θράκης και ειδικότερα στην περιοχή του βόρειου Έβρου (ειδικότερα σε μια σειρά χωριών, όπως αυτό της Οινόης). Πέραν τούτου όμως, ως τις μέρες μας, είναι ενδεικτικό, πως δεν παύουν να υφίστανται γκαγκαβούζικοι πληθυσμοί παράλληλα και σε περιοχές, όπως η Κομοτηνή και η Ξάνθη, και ορισμένες περιοχές γύρω από την Θεσσαλονίκη, όπως επίσης και στην περιοχή της Πτολεμαΐδας, των Σερρών, αλλά ακόμα και της Κατερίνης (Ολμπασάλη 2020).

Το τέλος ωστόσο για τους Γκαγκαβούζηδες, όπως επίσης και για όλους τους άλλους Έλληνες της Ανατολικής Θράκης, θα επέλθει πλέον οριστικά το 1922 με την ήττα των ελληνικών δυνάμεων στην Ανατολία. Με την υπογραφή της Συνθήκης των Μουδανιών το φθινόπωρο εκείνου του έτους, οι Γκαγκαβούζηδες που αριθμούν περί τα 6.000 άτομα περίπου, θα πάρουν το δρόμο της προσφυγιάς και μαζί με χιλιάδες άλλους Έλληνες της Ανατολικής Θράκης, θα εγκατασταθούν κυρίως στην περιοχή της Δυτικής Θράκης και, ειδικότερα, στις περιοχές του βόρειου Έβρου (σε χωριά, όπως το Αμμόβουνο, ο Βάλτος, το Φυλάκιο, ο Δίλοφος, το Θούριο, η Καβύλη κ.λπ. (Κοζαρίδης 2009). Όσον αφορά την εγκατάσταση των Γκαγκαβούζηδων στην περιοχή της Οινόης, ιστορικές πηγές αναφέρουν ότι αυτοί προέρχονται από το χωριό Şerbettar μετονομασία του χωριού Şaraplar (ελληνική ονομασία Κρασοχώρι), το οποίο βρίσκεται ανατολικά του ποταμού Έβρου. Χαρακτηριστικά στοιχεία του χωριού είναι η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου, το σχολείο και η Μαρμάρινη Βρύση, η οποία διασώζεται μέχρι και σήμερα μαζί με κάποιες γκαγκαβούζικες κατοικίες. Μετά το 1922, καταφτάνουν αρχικά στο χωριό Φυλάκιο και από εκεί εγκαθίστανται στην Παλαιά Οινόη, μια περιοχή στον κάμπο της σημερινής Κάτω Οινόης. Από τους 700 περίπου κατοίκους της περιοχής, οι περισσότεροι ήταν Γκαγκαβούζηδες, ενώ υπήρχαν και 15 οικογένειες από την Αδριανούπολη. Οι Γκαγκαβούζηδες διακρίνονταν για την φιλοξενία τους, την εργατικότητα τους και την μεταξύ τους αλληλεγγύη, ενώ κατείχαν και πολλές γνώσεις και δεξιότητες σχετικά με την καλλιέργεια της γης. Στην Παλαιά Οινόη, οι κάτοικοι έρχονταν συχνά αντιμέτωποι με πλημμύρες και τις συνεπακόλουθες καταστροφές τους, με αποτέλεσμα το 1932, να μετακινηθούν και να εγκατασταθούν σε μια περιοχή με μεγαλύτερο υψόμετρο, την οποία ονόμασαν Άνω Οινόη. Στη συνέχεια, το 1954 και το 1958 μετά από δύο μεγάλες πλημμύρες, ορισμένοι κάτοικοι μετακινούνται οριστικά σε μια άλλη περιοχή, η οποία απέχει 500 μέτρα από την Παλαιά Οινόη, την οποία θα ονομάσουν Κάτω Οινόη (Γκιλής 2018). Υπάρχουν αναφορές για τις επαρχίες του Ν. Έβρου σχετικά με την ύπαρξη

γκαγκαβούζικων χωριών με τις εκκλησίες και τα σχολεία τους, γεγονός που αναδεικνύει την ένταξη των Γκαγκαβούζηδων της περιοχής στους θεσμούς της εκπαίδευσης, της εκκλησίας και της πολιτικής διοίκησης του ευρύτερου χριστιανικού πληθυσμού (Βαφειδής 1953).

Μια εκτίμηση αναφέρει ότι οι Γκαγκαβούζηδες ανέρχονται σε 250.000 και είναι εγκατεστημένοι σε διάφορες χώρες. Συγκεκριμένα στη Μολδαβία, διαμένουν σήμερα οι περισσότεροι Γκαγκαβούζηδες, οι οποίοι σύμφωνα με την απογραφή του 2014 ανέρχονται στις 126.010, ενώ στην αυτόνομη περιοχή της Γκαγκαουζίας ο πληθυσμός τους φτάνει τις 112.387. Στη Βουλγαρία, ο αριθμός τους ανέρχεται στις 10.000 και στην Τουρκία στις 10.000-15.000. Στη Ρωσία με την απογραφή του 2010, ο αριθμός τους έφτασε τις 13.690, ενώ στην Ελλάδα, ο αριθμός κυμαίνεται από 6.000 έως 10.000 (Βικιπαίδεια χ.χ.), εκ των οποίων 5.000-7.000 κατοικούν στη Θράκη. Πολλοί από τους Γκαγκαβούζηδες του Ν. Έβρου έχουν μεταναστεύσει κατά τις δεκαετίες 1950-1960 σε χώρες, όπως η Γερμανία, το Βέλγιο, η Ολλανδία, οι Η.Π.Α., ο Καναδάς και η Αυστραλία (Ολμπασάλη 2020).

Όσον αφορά την Γκαγκαουζία, πρόκειται για μια περιοχή, η οποία δημιουργήθηκε από τη διαμάχη που είχαν οι Οθωμανοί με τους Ρώσους στην περιοχή του Εύξεινου Πόντου. Μετά το τέλος του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1806-1812), και ειδικότερα με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου, η Γκαγκαουζία προσαρτάται επίσημα στη Ρωσία. Χαρακτηριστικό των κατοίκων της Γκαγκαουζίας είναι το ισχυρό αίσθημα ανεξαρτησίας. Το Μάρτιο του 1991, και ενώ η Σοβιετική Ένωση βρισκόταν υπό διάλυση, το μεγαλύτερο μέρος του γκαγκαβούζικου πληθυσμού εξέφρασε μέσω δημοψηφίσματος την επιθυμία παραμονής του στην ΕΣΣΔ. Την ίδια χρονιά, οι κάτοικοι ανακήρυξαν την περιοχή ως ανεξάρτητη «Δημοκρατία της Γκαγκαουζίας». Στην πορεία ωστόσο μεταπέιστηκαν να ενταχθούν στην Δημοκρατία της Μολδαβίας (Κράνιας 2021). Αν και υπάρχουν θρησκευτικά και πολιτιστικά στοιχεία που τους συνδέουν με τους Μολδαβούς, τους Βούλγαρους και τους Ρώσους, ωστόσο υπάρχει και ο γλωσσικός παράγοντας που τους διαφοροποιεί σημαντικά και τους καθιστά εθνοτικά στην τουρκικότητα της Τουρκίας. Το γεγονός αυτό τους ωθεί σε έναν συνεχή αγώνα να παραμείνουν μακριά από την Τουρκία και να δικαιολογήσουν την παρουσία τους στη Δημοκρατία της Μολδαβίας ως ξεχωριστό έθνος και όχι ως μια εθνοτική ομάδα μεταναστών. Η γλώσσα αποτελεί σημαντικό στοιχείο της Γκαγκαουζίας και γίνονται προσπάθειες εμπλουτισμού της και μεταφοράς της στις νέες γενιές μέσω της παραγωγής γραπτών κειμένων (Menz 2007). Μολονότι η γεωγραφική περιοχή της Γκαγκαουζίας αντιπροσωπεύει μια μικρή έκταση, ο ρόλος που διαδραματίζει στο πολιτικό γίνεσθαι της περιοχής είναι αξιοσημείωτος καθώς φαίνεται να αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα στην ασφάλεια της Ουκρανίας, τη σταθερότητα του Εύξεινου Πόντου και τον ανταγωνισμό μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας (Κράνιας 2021). Όσον αφορά τις σχέσεις των κατοίκων της Γκαγκαουζίας με τους Γκαγκαβούζηδες του Ν. Έβρου, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, άρχισαν να οργανώνονται σταδιακά επισκέψεις ανάμεσα στις κοινότητες του Ν. Έβρου και στους Γκαγκαβούζηδες της Μολδαβίας, οι οποίες αν και δεν αποτέλεσαν αρχικά μέρος της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας, στη συνέχεια ενθαρρύνθηκαν από διάφορους κρατικούς φορείς. Επίσης, το 2001 εισάγεται η διδασκαλία της Ελληνικής γλώσσας στο Πανεπιστήμιο και στο Παιδαγωγικό Κολλέγιο της Γκαγκαουζίας ως προαιρετικό μάθημα. Παρόλες τις προσπάθειες όμως, η παρουσία της Ελλάδας στην περιοχή σήμερα δεν είναι τόσο ισχυρή όσο της Τουρκίας (Baltsiotis 2014).

Στοιχεία σχετικά με τη γλώσσα, τα ήθη και έθιμα, τους χορούς και τη φορεσιά των Γκαγκαβούζηδων

Στις αρχές του 20ου αιώνα, μέσα από την προσπάθεια του νεοσύστατου ελληνικού κράτους να διαμορφώσει την ενιαία ταυτότητα του ελληνικού έθνους δημιουργείται η επικρατούσα αντίληψη ότι οι πληθυσμιακές ομάδες, οι οποίες αποκλίνουν όσον αφορά τη γλώσσα και τη θρησκεία, αποτελούν προβληματικά στοιχεία που υπονομεύουν την «ελληνικότητα» της χώρας (Φιλίππιδου 2011). Μια τέτοια ομάδα φαίνεται να ήταν οι Γκαγκαβούζηδες, η γλώσσα των οποίων ανήκει στην οικογένεια των λεγόμενων νοτιοδυτικών τουρκικών γλωσσών, όντας παρόμοια με εκείνη, που ομιλείται στην Τουρκία, το Αζερμπαϊτζάν, αλλά και το Τουρκμενιστάν. Αυτό δεν σημαίνει πως δεν υφίστανται κάποιες διαφοροποιήσεις της γλώσσας των Γκαγκαβούζηδων με τις γλώσσες των προαναφερόμενων λαών, ενώ επίσης υφίστανται ορισμένες επιρροές και από τις σλαβικές γλώσσες, όπως την βουλγαρική και τη ρωσική, αλλά και από την ρουμανική, την ελληνική και την αραβο-περσική. Θα πρέπει να επισημανθεί άλλωστε, ότι μέσω της γλώσσας των Γκαγκαβούζηδων είναι δυνατόν κάποιος να αντλήσει σημαντικά στοιχεία, αναφορικά με την ιστορική πορεία του εν λόγω πληθυσμού και τις επαφές που είχε στο πέρασμα των αιώνων με διάφορους άλλους λαούς και κουλτούρες στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της ανατολικής Ευρώπης (Kvilinkova 2013). Το γλωσσικό ιδίωμα των Γκαγκαβούζηδων είναι παρόμοιο με τις τουρκικές διαλέ-

κτους που ομιλούσαν στην Β.Α. Βουλγαρία. Διαφορές μεταξύ της γκαγκαβούζικης και της επίσημης τουρκικής εντοπίζονται κυρίως στο συντακτικό και σε ορισμένες φράσεις, όπου επικρατεί η ελληνική γραμματική και ο ελληνικός τρόπος σκέψης (Φιλιππίδου 2011). Το 1957 γίνεται μια πρώτη προσπάθεια από τον ιερέα Mihail Cakir να δημιουργηθεί ένα γκαγκαούζικο αλφάβητο, το οποίο θα έχει κυριλλικούς χαρακτήρες. Ως τότε οι Γκαγκαούζοι έκαναν χρήση της караμανλίδικης γραφής (τούρκικη γραφή με ελληνικούς χαρακτήρες). Εξαιτίας του γεγονότος αυτού, η αναγνώριση και η μελέτη ενός κειμένου γραμμένου στην караμανλίδικη διάλεκτο καθίσταται ένα δύσκολο εγχείρημα ειδικά αν το κείμενο αυτό είχε γραφτεί σε περιοχή όπου συνυπήρχαν οι δύο εθνοτικές ομάδες. Το 1991 γίνεται η επίσημη καθιέρωση του γκαγκαούζικου αλφάβητου, το οποίο συνδέθηκε με μια εκδοχή του τουρκικού αλφάβητου με την προσθήκη δυο γραμμάτων (το <ä> για τον ήχο [æ] και το <ƒ> για τον ήχο [ts]) (Turcitu 2017).

Όταν εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του Ν. Έβρου οι ελληνόφωνοι πληθυσμοί, τούς συμπεριφέρονταν υποτιμητικά και τούς θεωρούσαν υποδεέστερους πολίτες, ενώ συχνά τούς αποκαλούσαν «Τούρκους» και «Τουρκόσπορους». Το χαρακτηριστικό της γλωσσικής τους ετερότητας έθετε σε αμφισβήτηση την «ελληνικότητα» τους και τούς διαφοροποιούσε ως μια πληθυσμιακή οντότητα, που έχει πολλές ομοιότητες με την γειτονική Τουρκία, η οποία αποτελεί τον «εθνικό εχθρό» που δεν είναι άξιος εμπιστοσύνης. Το γεγονός αυτό ώθησε τους τουρκόφωνους Γκαγκαβούζηδες της Οινόης να απαρνηθούν τη γλώσσα τους προκειμένου να πετύχουν την ενσωμάτωση τους στον ελληνόφωνο γηγενή πληθυσμό και να μην τίθενται στο περιθώριο ως «επικίνδunami» για τη διάσπαση της ελληνικότητας (Φιλιππίδου 2011). Σήμερα, η γκαγκαβούζικη γλώσσα διατηρείται ως προφορική και αποτελεί μέσο επικοινωνίας μόνο ανάμεσα στα μέλη των οικογενειών και των κοινοτήτων χωρίς ωστόσο να υιοθετείται από τις νεότερες γενιές γεγονός που ενέχει τον κίνδυνο εξαφάνισής της (Κοζαρίδης 2012). Αν εξαφανιστεί η μειονοτική γλώσσα των Γκαγκαβούζηδων, υπάρχει κίνδυνος εξαφάνισής της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Προκειμένου να διασωθεί, είναι απαραίτητο να συμβάλουν φορείς όπως η οικογένεια, η εκπαίδευση και τα μέλη της κοινότητας που ομιλούν την γκαγκαβούζικη γλώσσα (Πολίτου 2022).

Ο Λαογραφικός Πολιτιστικός Σύλλογος Οινόης «Το Κρασοχώρι» ιδρύθηκε το 1991 και οι δραστηριότητες του αφορούν κυρίως την προβολή της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς των Γκαγκαβούζηδων, την ενημέρωση και την ψυχαγωγία των μελών του, ενώ σημαντική είναι η συνεισφορά του στην επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν στην τοπική κοινωνία (Ραντζούδη χ.χ.). Διοργανώνει κάθε χρόνο με τη συμμετοχή των μελών του διάφορα τοπικά έθιμα (Ζαφειριάδης 2021), που είναι συνδεδεμένα με διάφορες εκφάνσεις και περιόδους της ζωής των ανθρώπων, όπως με αγροτικές εργασίες (όπως το άλεσμα, η σπορά κ.λπ.) ή με το θάνατο, τον έρωτα, το γάμο, τη γέννηση κ.ά. (Ολμπασάλη 2020). Ένα έθιμο που αναβιώνει στην περιοχή της Οινόης είναι αυτό της Καμήλας. Το εν λόγω έθιμο λαμβάνει χώρα τη δεύτερη μέρα των Χριστουγέννων (κατά τη διάρκεια του λεγόμενου «Δωδεκαήμερου») και συμβολίζει τις ανταλλαγές ευχών για «καλή χρονιά», γονιμότητα και υγεία. Σύμφωνα με μια θεώρηση, η προέλευση του εθίμου έχει τις ρίζες του σε εθιμικά στοιχεία της Ασίας, ενώ μια άλλη άποψη υποστηρίζει ότι η προέλευση του στηρίζεται στο γεγονός ότι η διακίνηση των εμπορευμάτων από το Βυζάντιο και την Ανατολή στην Θράκη γινόταν με καμήλες. Το έθιμο εμφανίστηκε με την εγκατάσταση των προσφύγων στον οικισμό της Οινόης, αναβίωνε συστηματικά μέχρι τη δεκαετία του 50, ενώ στη συνέχεια είχε εγκαταλειφθεί, για να επανέλθει το 2007 και να διατηρηθεί ως τις μέρες μας μέσα από την δραστηριοποίηση του Λαογραφικού και Πολιτιστικού Συλλόγου Οινόης «Το Κρασοχώρι». Τα νεαρά αγόρια του οικισμού κατασκευάζουν την καμήλα λίγες μέρες πριν τα Χριστούγεννα. Χρησιμοποιούν βέργες από δέντρο μουριάς για να σχηματίσουν το σκελετό της καμήλας και κουβέρτες ή διάφορα υφαντά υφάσματα για να συμβολίσουν το δέρμα της καμήλας. Το κεφάλι είναι μια ξύλινη κατασκευή στην οποία υπάρχει ένα στόμα που ανοιγοκλείνει με τη βοήθεια ενός σχοινιού που διαπερνά το εσωτερικό του σκελετού. Δύο νεαροί είναι κάτω από τα υφάσματα και δίνουν κίνηση στην καμήλα, την οποία συνοδεύει ο καμηλιέρης και ορισμένοι νεαροί άντρες. Οι τελευταίοι κρατούν κλαδιά μουριάς και της υποδεικνύουν τους δρόμους του οικισμού από τους οποίους θα περάσει. Όταν εισέλθει στην αυλή ενός σπιτιού, τα μουσικά όργανα τη συνοδεύουν και η καμήλα χορεύει σε ρυθμό μπαϊντούσκας. Η πορεία ξεκινάει τις πρωινές ώρες από τον Ναό του Αγίου Δημητρίου διασχίζει τους δρόμους και τις γειτονιές της Νέας Ορεστιάδας και ολοκληρώνεται με την άφιξη της καμήλας στο 4ο Δημοτικό Σχολείο της πόλης, όπου ξεκινάει ένα γλέντι με παραδοσιακή ζωντανή μουσική (Ζαφειριάδης 2021).

Ένα άλλο έθιμο είναι αυτό της «Μπάμπως» που τελείται στις 8 Ιανουαρίου. Το εν λόγω έθιμο αφορά την απόδοση τιμών προς τις ηλικιωμένες μάιες που στις παλιές εποχές βοηθούσαν τις γυναίκες να ξεγεννήσουν. Οι γυναίκες του χωριού επισκέπτονται την γριά μαμή και της προσφέρουν διάφορα δώρα,

όπως ρουχισμό ή τρόφιμα και στη συνέχεια την ανεβάζουν σε ένα αμάξι, με το οποίο την μεταφέρουν με πομπή σε όλο το χωριό και από εκεί ως την κεντρική βρύση του τόπου. Η ίδια η «μπάμπω» ραίνει τον κόσμο στο πέρασμά της με νερό και βασιλικό. Στην κορυφή της πομπής είναι μια γυναίκα με ένα κοντάρι με σταυρό στην κορυφή του ενώ παράλληλα δίπλα του κρέμεται και ένα άσπρο μαντήλι που είναι δείγμα αγνότητας, αλλά επίσης και ένα μήλο, δείγμα γονιμότητας, όπως επίσης και ένα ψημένο καλαμπόκι (Ολμπασάλη 2020).

Όσον αφορά τους χορούς των Γκαγκαβούζηδων της Οινόης, η σταδιακή εγκατάλειψη της τουρκοφωνίας τους συνέβαλε στο να απέχουν από μουσικά και χορευτικά δρώμενα, τα οποία θα αναδείκνυαν την τουρκοφωνία τους. Με την πάροδο του χρόνου άρχισαν να υιοθετούν την ελληνόφωνη μουσική της Θράκης, η οποία αποτελούσε διαφοροποιητικό στοιχείο των Θρακιωτών από τις υπόλοιπες κοινότητες (Φιλιππίδου 2011). Με το πέρασμα των δεκαετιών, ταυτόχρονα με τη θρακιώτικη μουσική, οι Γκαγκαβούζηδες της Οινόης επιδιώκουν την αναβίωση των πολιτιστικών στοιχείων τους ως μέρος της εθνοτικής τους ταυτότητας, με το χορό και το τουρκόφωνο τραγούδι να κατέχουν σημαντική θέση στην προσπάθεια αυτή (Φιλιππίδου 2011).

Ο χορός στην Οινόη λάμβανε μέρος είτε σε ανοιχτούς χώρους (πλατείες, μαχαλάδες, γειτονιές), είτε σε κλειστούς (καφενεία). Ανάλογα με το χώρο διαμορφωνόταν και η λαβή των συμμετεχόντων. Σε εξωτερικούς χώρους χρησιμοποιούσαν ανοιχτές λαβές ενώ σε εσωτερικούς πιο κλειστές. Συνεπώς, οι ονομασίες των χορών εξαρτώνται από τη λαβή των χορευτών. Σε ανοιχτούς χώρους έχουμε τους Ωμουσλαμάδες (λαβή από τους ώμους), σε πιο κλειστούς χώρους τους Κουσιακλαμάδες (λαβή από τα ζωνάρια) και σε πολύ περιορισμένους χώρους έχουμε τους ίσιους με τα χέρια λυγισμένα. Ένας γνωστός ζερβόδεξος χορός συνοδεύει το τραγούδι «Μαρί Φίντω» και χορεύεται τόσο από άντρες όσο και από γυναίκες στα γλέντια του χωριού. Στο τραγούδι αυτό, κάποιος νεαρός άντρας επιθυμεί να επισκεφτεί την οικία της Φίντωσης. Εκείνη όμως δε δέχεται την επίσκεψη του, επειδή το βράδυ οι συγγενείς της αναμένουν επίσκεψη από κάποιους άλλους προκειμένου να την προξενέψουν αυτόν που της προορίζουν για γαμπρό (Καψάλης κ.ά. χ.χ.).

Μέσω των διαφόρων εθίμων και χορών των Γκαγκουβούζηδων της Οινόης μπορούμε να μελετήσουμε και τη χρήση συγκεκριμένων παραδοσιακών φορεσιών. Στην περίπτωση των γυναικών ειδικότερα, η φορεσιά περιλαμβάνει μια λευκή πουκαμίσα, το λεγόμενο γκιολμέκ, αλλά και ένα γιλέκο αμάνικο, ενώ στο κεφάλι υπάρχει τσεμπέρι. Το τσεμπέρι μπορεί να έχει διάφορα χρώματα, για παράδειγμα, να είναι κόκκινο, άσπρο, μπλε κ.λπ. Το ίδιο συμβαίνει και με την φούστα, που επίσης μπορεί να έχει διάφορους χρωματικούς συνδυασμούς, ενώ περιλαμβάνει κεντήματα πάνω της ή βελούδινα σιρίτια. Η φούστα φτάνει κάτω από το γόνατο και ως τη μέση της γάμπας. Το χειμώνα πάνω από το γιλέκο φοριέται το λεγόμενο ζιπούνι που έχει δίπλες και πιέτες, ενώ είναι εφαρμοστό παράλληλα στη μέση και φουντωτό στους γοφούς. Μπορεί ακόμα, να είναι διακοσμημένο με δαντέλες (Τοπαλίδης 2017).

Επίσης, και οι άνδρες φορούν φορεσιά που περιλαμβάνει πουκαμίσα και που είναι άσπρη το καλοκαίρι και σκουρόχρωμη το χειμώνα. Η πουκαμίσα φτάνει ως τους γοφούς, ενώ από πάνω υπάρχει γιλέκο, το οποίο είναι βαμβακερό το καλοκαίρι και μάλλινο το χειμώνα. Από πάνω υπάρχει το λεγόμενο αντερί που είναι ένα πανωφόρι με μανίκια και μπαίνει κάτω από το γιλέκο, ενώ από κάτω είναι το ποτούρι, δηλαδή το παντελόνι, βαμβακερό ή μάλλινο ανάλογα με την εποχή και σε διάφορα χρώματα. Στο κεφάλι φοριέται σαρίκι ή καπάκι, αν και σε μεταγενέστερες περιόδους άρχισε να φοριέται επίσης και η τραγιάσκα. Τα υποδήματα είναι χειροποίητες κάλτσες τα λεγόμενα τσουράπια και ποδοπάνια, μεγάλες μάλλινες λουρίδες που δένονται πάνω από τις κάλτσες με τσαρουχόσκoiνα (Τοπαλίδης 2017).

Αναφορικά με τις συνήθειες και ασχολίες των Γκαγκαβούζηδων, αυτές διαχρονικά είχαν υπάρξει συνδεδεμένες με την γεωργία και την κτηνοτροφία. Αυτό το στοιχείο εξάλλου, είναι συνυφασμένο άμεσα και με την παραδοσιακή διατροφή και τις διάφορες παραδοσιακές συνταγές του εν λόγω πληθυσμού. Στο πλαίσιο της διατροφής τους συναντά κανείς τροφές, όπως το κουρκούτι, το τουρσί, διάφορα ζωικά προϊόντα, όπως το αρνί με ρύζι, πουλερικά, ψάρια, τραχανάς και χυλοπίτες, σιροπιαστά γλυκά, αλλά και διάφορα λαχανικά (Παπαχριστοδούλου 1942 - 43).

Συμπεράσματα

Υπό το πρίσμα όλων όσων αναφέρθηκαν και πιο πάνω, καθίσταται σαφές, ότι οι Γκαγκαβούζηδες αποτελούν μια ξεχωριστή και ιδιαίτερη περίπτωση ελληνορθόδοξου πληθυσμού, του οποίου οι ρίζες, με βάση και τις σχετικές ιστορικές αναφορές που υφίσταντο ήδη ακόμα και από αιώνες πριν, θα πρέπει να αναζητηθούν στην ύπαρξη αρχαίων Ελλήνων στην ευρύτερη περιοχή της Θράκης. Οι εν λόγω πληθυ-

σμοί σαφέστατα μεν στην πορεία είχαν δεχτεί σημαντικές πολιτιστικές επιρροές από άλλους λαούς και κουλτούρες, δεν έχασαν ωστόσο ποτέ τον πυρήνα της ελληνικής τους ταυτότητας.

Πέραν όμως όλων των παραπάνω, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και το γεγονός ότι οι ίδιοι οι Γκαγκαβούζηδες διαχρονικά είχαν διατηρήσει μια συγκεκριμένη συνείδηση ως προς την πολιτιστική και θρησκευτική τους ταυτότητα. Μια συνείδηση, η οποία είχε σφυρηλατηθεί μέσα από την ορθόδοξη πίστη. Αυτό το στοιχείο σε συνδυασμό επίσης και προς τον τρόπο, με τον οποίο διαμορφώθηκε μέσω του οθωμανικού συστήματος των μιλλετιών διαχρονικά η έννοια και ιδέα περί εθνικότητας (με βάση δηλαδή την θρησκευτική συνείδηση) επρόκειτο να παίζει μακροπρόθεσμα πολύ σημαντικό ρόλο, ως προς την ταύτιση των Γκαγκαβούζηδων με τον ελληνικό κόσμο. Συνεπώς, μολονότι ο εν λόγω πληθυσμός της Βουλγαρίας, της Ανατολικής Θράκης, και στις μέρες μας της Δυτικής Θράκης δεν έπαψε ποτέ να είναι τουρκόφωνος, το γεγονός αυτό δεν αποτέλεσε εμπόδιο να συνταχθεί με την τύχη του υπόλοιπου Ελληνισμού. Αυτό, για παράδειγμα, είχε καταστεί σαφές κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων, αλλά και με την συμπερίληψη των Γκαγκαβούζηδων στους υπό ανταλλαγή πληθυσμούς μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας το 1922 και το 1923 μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή.

Ο συγκεκριμένος πληθυσμός, όπως άλλωστε μπορούμε να δούμε μέσα από το παράδειγμα των Γκαγκαβούζηδων της Οινόης, ακόμα και ως τις μέρες μας δεν παύει να ακολουθεί μια σειρά διαφόρων ηθών και εθίμων, όπως αυτά της Καμήλας και της Μπάμπως, που αναφέρθηκαν παραπάνω. Είναι ενδεικτικό λοιπόν, πως οι Γκαγκαβούζηδες δεν παύουν να προσπαθούν ακόμα και στην σύγχρονη εποχή να παραμείνουν συνδεδεμένοι ψυχικά και συναισθηματικά με τις διάφορες παλαιές παραδόσεις, ήθη και έθιμα. Έθιμα που συγχρόνως αποτελούν και δείγμα, ως προς το πλαίσιο των διαφόρων επιρροών που είχαν δεχθεί ιστορικά οι Γκαγκαβούζηδες από διάφορους άλλους λαούς και κουλτούρες της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων και της νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Ευχαριστώ θερμά τον Λαογραφικό και Πολιτιστικό Σύλλογο Οινόης «Το Κρασοχώρι» και ιδιαίτερα τον χοροδιδάσκαλο Ιωάννη Ζαφειριάδη για τις πολύτιμες πληροφορίες και τη βοήθεια που παρείχαν για την ολοκλήρωση της εργασίας.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

Βακαλόπουλος, Α. (1964). Ιστορία του Νέου Ελληνισμού: Τουρκοκρατία 1453–1669. Οι ιστορικές βάσεις της νεοελληνικής κοινωνίας και οικονομίας, Θεσσαλονίκη, τ. Β΄.

Βαφειδής, Ν. (1953). «Εκκλησιαστικά Επαρχία της Θράκης και ο Φάκελος 434 της Βιβλιοθήκης της Βουλής περί Θράκης». Αρχείον του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, τ. ΙΗ΄. Αθήνα: Πολυβιοτεχνικής. Διαθέσιμο: https://www.he.duth.gr/erg_laog/arxeio/arxeio_thrakikou_laografikou_glossikou_thisavrou_t18.pdf

Γκιλής, Ο. (2018). Γκαγκαβουζία Γκαγκαβούζοι-Γκαγκαβούζηδες-Gagauz. Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο: https://www.academia.edu/38024011/%CE%9F%CE%B4%CF%85%CF%83%CF%83%CE%AD%CE%B1%CF%82_%CE%93%CE%BA%CE%B9%CE%BB%CE%AE%CF%82_%CE%93%CE%9A%CE%91%CE%93%CE%9A%CE%91%CE%92%CE%9F

Ιορδάνογλου, Α. (1984). «Οι Γκαγκαούζοι και η καταγωγή τους». Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, τ. 5, σελ. 391–409. Διαθέσιμο: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltiokms/article/view/2596/2361/Cbe>

Καψάλης, Γ., Κοζαρίδης, Χ. & Ματθαίου, Γ. (χ.χ.). Κέντρο Βαλκανικού Χορού & Μουσικής. Στο: Καψάλης, Γ. (Επιμ), Μουσικές, χοροί και τραγούδια από την περιοχή του Έβρου. Έρευνα- Συλλογή Τραγουδιών.

Κοζαρίδης, Χ. (2009). Εμείς οι Γκαγκαβούζηδες. Ταυτότητες-Ιστορικές πηγές και η πορεία μας μέσα στο χρόνο. Κομοτηνή: Παρατηρητής της Θράκης.

Κοζαρίδης, Χ. (2012). «Οι Γκαγκαβούζηδες και η πορεία τους μέσα στο χρόνο». Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Βαλκανικών Ιστορικών Σπουδών. Καβάλα, τ. Β΄, σελ. 635 – 636.

Κράνιας, Π. (2021). Γκαγκαουζία: Η μικρή επαρχία της Μολδαβίας στη μέση της επεκτατικής κόντρας Ερντογάν-Πούτιν. Διαθέσιμο: <https://www.capital.gr/diethni/3543877/gkagkaouzia-i-mikri-eparxiatis-moldabias-sti-mesi-tis-epektatikis-kontras-erntogan-poutin>

- Μπράβος, Θ. (2004). Στα νερά που χωρίζουν Δύση και Ανατολή. Ξάνθη: Πολιτιστικό Αναπτυξιακό Κέντρο Θράκης (ΠΑΚΕΘΡΑ).
- Ολμπασάλη, Β. (2020). Οι Γκαγκαβούζηδες του Νομού Έβρου: Η Πορεία Διαμόρφωσης και Μετεξέλιξης του Περιεχομένου μιας Συλλογικής Ταυτότητας, με Έμφαση στην Παιδεία και στον Πολιτισμό. Μεταπτυχιακή Εργασία Ειδίκευσης. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Αλεξανδρούπολη. Διαθέσιμο: <http://dx.doi.org/10.26257/heal.duth.9981>
- Παπαχριστοδούλου, Π. (1942–43). «Τροφές και δίαιτα των Θρακών». Αρχείο του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, Αθήνα, τ. Θ', σελ. 156 – 170. Διαθέσιμο: <https://www.he.duth.gr/node/10124>
- Πολίτου, Μ. (2022). Στάσεις απέναντι σε μειονοτικές γλώσσες: η περίπτωση των γκαγκαούζικων και των πομακικών, Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών. Διαθέσιμο: <https://apothesis.eap.gr/bitstream/repo/54635/1/%CE%9C%CE%91%CE%A1%CE%99%CE%91%20%CE%A0%CE%9F%CE%9B%CE%99%CE%A4%CE%9F%CE%A5%20%CE%93%CE%99%CE%91%20%CE%91%CE%A0%CE%9F%CE%98%CE%95%CE%A4%CE%97%CE%A1%CE%99%CE%9F.pdf>
- Porokonstantinov, K. (2008). «Βούλγαροι (Πρωτοβούλγαροι)». Μτφ. Ε. Πέτρακα Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού. Εύξεινος Πόντος. Διαθέσιμο: <http://blacksea.ehw.gr/forms/fLemma.aspx?lemmaId=12479>
- Radivoij, R. (2008). «Κουμάνου». Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Εύξεινος Πόντος. Διαθέσιμο: <http://blacksea.ehw.gr/forms/fLemma.aspx?lemmaId=11948>
- Ραντζούδη, Ε. (χ.χ.). Βιογραφικό του Συλλόγου. Στο: Λαογραφικός & Πολιτιστικός Σύλλογος Οινόης «Το Κρασοχώρι». Οι Γκαγκαβούζηδες της Οινόης.
- Τοπαλίδης, Γ. (2017). Φορεσιές της Θράκης 2, Γιώργος Τοπαλίδης, σελ. 72-84.
- Turcitu, C.V. (2017). Οι Τουρκόφωνοι Ορθόδοξοι πληθυσμοί στα Βαλκάνια του 19ου αιώνα. Οι Γκαγκαούζοι και οι Καραμανλήδες (Μη δημοσιευμένη διδακτορική διατριβή), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα. Διαθέσιμο: <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/40086?lang=en#page/1/mode/1up>
- Φιλιππίδου, Φ.Ε. (2011). Χορός και ταυτοτική αναζήτηση: Τακτικές επιπολιτισμού και επαναφυλετισμού των Γκαγκαβούζηδων στην Οινόη Έβρου, Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών-Τ.Ε.Φ.Α.Α., Αθήνα.
- Χατζόπουλος, Μ. (2017). Έθνος και Εθνικισμός. Συνοπτική επισκόπηση ενός σύγχρονου επιστημονικού διαλόγου. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τ. 19, σελ. 109–127. Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.12681/hpsa.14999>

II. Ξενόγλωσση

- Baltsiotis, L. (2014). The discovery of new Greeks. The cases of Gagauz in Moldova and “Pontians” in Turkey. *International Journal of Science Culture and Sport*. Vol. 2, No. 4, pp. 6-35.
- Kvilinkova, E.N. (2013). “The Gagauz Language through the Prism of Gagauz Ethnic Identity”. *Anthropology and Archaeology of Eurasia*. Vol. 52, No. 1, pp. 74-94.
- Menz, A. (2007). The Gagauz between Christianity and Turkishness. In Kiral, F. Pusch, B. Schönig, C. and Yumul. A. (Eds.), *Cultural Changes in the Turkic World*, Würzburg: Ergon Verlag, pp.123-130.

III. Διαδίκτυο

- Βικιπαίδεια. Γκαγκαούζοι (χ.χ.) Ανακτήθηκε στις 12 Απριλίου 2021 από <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%BA%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CE%B1%CE%BF%CF%8D%CE%B6%CE%BF%CE%B9>

IV. Συνεντεύξεις

- Συνέντευξη με τον Ιωάννη Ζαφειριάδη, χοροδιδάσκαλο του Λαογραφικού & Πολιτιστικού Συλλόγου Οινόης «Το Κρασοχώρι», 14 Μαρτίου 2021.

ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΥΛΙΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ

Μαρία Βεργέτη και Κυριακή Καρατζούνη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι Έλληνες από την Ανατολική Ρωμυλία (Βόρεια Θράκη) κατέφυγαν στο ελληνικό κράτος σε τέσσερα μεγάλα κύματα από το 1885 έως το 1940. Στην ευρύτερη περιοχή της Νέας Ορεστιάδας, όπως και σε όλο τον νομό Έβρου, οι πρόσφυγες ήρθαν κυρίως το 1924 και το 1925. Η μνήμη του τόπου, η μνήμη των συνθηκών του εκπατρισμού και ο ιδιαίτερος πολιτισμός αποτέλεσαν τους παράγοντες διαμόρφωσης και διατήρησης της συλλογικής ταυτότητας των περίπου 300.000 Ανατολικορωμυλιωτών που εγκαταστάθηκαν μόνιμα στο ελληνικό κράτος. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι αποτελούν οργανωμένες μορφές διάσωσης και διάδοσης του ιδιαίτερου πολιτισμού. Ο Σύλλογος Ανατολικής Ρωμυλίας Έβρου εδρεύει στην Αλεξανδρούπολη και έχει σημαντικό αριθμό μελών από την ευρύτερη περιοχή της Νέας Ορεστιάδας.

Η εργασία παρουσιάζει συμπεράσματα που προέκυψαν από παρατήρηση των δράσεων του συγκεκριμένου συλλόγου την τελευταία επταετία, από έρευνα στο διαδίκτυο σχετικά με τις δραστηριότητες του συλλόγου και από είκοσι προσωπικές συνεντεύξεις με τον πρόεδρο, με μέλη του συλλόγου και με Ανατολικορωμυλιώτες δεύτερης και τρίτης γενιάς, κατοίκους του Έβρου. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν την περίοδο 2013–2017.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας η συλλογική ταυτότητα παραμένει ισχυρή με τη βοήθεια θεσμών, όπως η οικογένεια, η κοινότητα και οι πολιτιστικοί σύλλογοι. Χαρακτηριστικά του σύγχρονου ιδιαίτερου πολιτισμού των Ανατολικορωμυλιωτών είναι η διατροφή, τα τραγούδια, οι χοροί και τα έθιμα που συνδέονται με θρησκευτικές γιορτές και σε μικρότερο βαθμό το γλωσσικό ιδίωμα και τα παραμύθια.

Λέξεις κλειδιά: Συλλογική ταυτότητα, τοπικός πολιτισμός, Ανατολική Ρωμυλία, Έβρος

Εισαγωγή

Η Ανατολική Ρωμυλία ή ως γεωγραφικός προσδιορισμός Βόρεια Θράκη (Μέγας 1945), καλύπτει μια περιοχή 36.000 τ.χλμ που οριοθετείται όσον αφορά στην ξηρά από τα όρη του Αίμου, της Ροδόπης και του Ορβήλου και όσον αφορά στη θάλασσα από τον Εύξεινο Πόντο (Νάλτσας 1963). Ο ελληνικός πληθυσμός την εγκατέλειψε σε τέσσερις περιόδους και κατέφυγε στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (Μέγας 1945, Λιτούδης 2015). Από το 1878–1914 οι Έλληνες μετακινήθηκαν υπό συνθήκες διωγμού, βίας, πείσεων και απειλών (Τούσας 1949, Μέγας 1945). Το πρώτο μεγάλο κύμα φυγής χρονολογείται από το 1878 έως το 1906 (Λιτούδης 2015). Το δεύτερο κύμα προκλήθηκε από τους διωγμούς της περιόδου 1906-1916 (Τούσας 1949, Λιτούδης 2015). Τρίτο κύμα φυγής παρουσιάστηκε το 1924-1925 σε καθεστώς «εκούσιας/εθελούσιας» ανταλλαγής πληθυσμών, όπως όριζε η Συνθήκη του Νεϊγύ, που υπογράφηκε το 1919. Το τέταρτο και τελευταίο κύμα παρατηρήθηκε την περίοδο 1938-1940 (Κόρμαλης 1990, Λιτούδης 2015).

Σύμφωνα με την απογραφή του 1928, 49.027 Έλληνες εκ Βουλγαρίας εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα (Γ.Σ.Υ.Ε. 1933). Σ' αυτούς όμως δεν περιελήφθησαν οι αποβιώσαντες (Νοταράς 1934), ούτε όσοι κατέφυγαν μετά το 1928 στην Ελλάδα. Ο συνολικός αριθμός των Ανατολικορωμυλιωτών υπολογίστηκε περίπου σε 300.000 (Κόρμαλης 1990).

Οι Ανατολικορωμυλιώτες (Βορειοθρακιώτες) μετά τη συνθήκη του Νεϊγύ (1919) πραγματοποίησαν μόνιμη εγκατάσταση κυρίως στη Μακεδονία και στη Θράκη (Γ.Σ.Υ.Ε. 1933), όπου και αποκαταστάθηκαν αγροτικά από την ΕΑΠ (Νοταράς 1934, Μπρακατσούλας 2003). Από τα στοιχεία της απογραφής του 1928 προκύπτει ότι το 65% των Ανατολικορωμυλιωτών (Ελλήνων εκ Βουλγαρίας) είχε εγκατασταθεί στη Μακεδονία και το 19% στη Δυτική Θράκη (Γ.Σ.Υ.Ε. 1933). Η επιλογή εγκατάστασης στα συγκε-

κριμένα γεωγραφικά διαμερίσματα οφείλεται στο ότι εκεί υπήρχαν διαθέσιμες γαίες και οι νέοι κάτοικοι θα ενίσχυαν τις περιοχές δημογραφικά και θα τις ανέπτυσαν οικονομικά (Κοντογιώργη 1992).

Συλλογική ταυτότητα, συλλογική και πολιτισμική μνήμη

Η συλλογική μνήμη είναι η μνήμη της πορείας μιας κοινωνικής ομάδας στον χρόνο και στον χώρο. Αποτελεί σημαντικό τμήμα της συλλογικής ταυτότητας. Συλλογική ταυτότητα είναι η απάντηση στο ερώτημα «ποιοι είναι και τι είναι τα μέλη της ομάδας;». Η συλλογική ταυτότητα έχει δύο διαστάσεις, που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση, το συναίσθημα του «ανήκειν» στην κοινωνική ομάδα και τη δράση για την ομάδα (Βεργέτη 2021). Τμήμα της συλλογικής μνήμης είναι η «πολιτισμική μνήμη», η οποία καθορίζει το πώς μια κοινωνική ομάδα αντιλαμβάνεται το πολιτισμικό παρελθόν και το προβάλλει στο παρόν (Παπαταξιάρχης 1993). Δεν ταυτίζεται με την ενθύμηση μιας εμπειρίας του παρελθόντος, αλλά συνιστά έναν μετασηματισμό που φέρνει το παρελθόν μέσα στο παρόν (Σερεμετάκη 2017). Σύμβολα, μνημεία, αγάλματα, πινακίδες οδών, κείμενα, ιστορικά χρονικά, παραμύθια και κάθε φύσεως αναμνηστικά συμπυκνώνουν την πολιτιστική μνήμη που χαρακτηρίζει έναν πληθυσμό. Οι τελετές και οι γιορτές που επαναλαμβάνονται σε τακτή χρονική βάση συμβάλλουν στην αναβίωση όσων έχουν λησμονηθεί και στη σύνδεσή τους με νέα στοιχεία ή εμπειρίες, βοηθούν τους ανθρώπους να μη σταματούν να θυμούνται (Heller 2001).

Ο πολιτισμός περιλαμβάνει ιδιαίτερα στοιχεία, όπως: αξίες, έθιμα, σύμβολα, ενδυμασία, τρόπους αντίληψης και δράσης και οτιδήποτε διατηρεί και προβάλλει την ενότητα και τη μοναδικότητα της ομάδας των ανθρώπων που τον μοιράζονται (Orduna Allegrini 2012). Διαμορφώνει κοινή οπτική για τα πράγματα (Hewstone et al. 2020). Διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες διαθέτουν διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία που σκιαγραφούν την ξεχωριστή τους ταυτότητα και τους επιτρέπουν να αναγνωρίζουν τον εαυτό τους και να αναγνωρίζονται από τους άλλους ως «εμείς» (Ιντζεσίογλου 1999). Με τον πολιτισμό δομείται ένα «πολιτισμικό πρόσωπο» που διαφοροποιεί αυτούς που τον βιώνουν από τους άλλους που διαθέτουν διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία (Βαρβούνης 1997).

Ο πολιτισμός μέσω μορφών όπως κείμενα, διάλεκτος, φορεσιές, μνημεία, έθιμα κ.ά. διατηρεί τη μνήμη του παρελθόντος. Η μνήμη ωθεί τους ανθρώπους να ζουν σε ομάδες και κοινότητες και η συμβίωση στο πλαίσιο ομάδων δημιουργεί συλλογική μνήμη. Το να θυμούνται οι άνθρωποι τους επιτρέπει να συνειδητοποιούν πού ανήκουν και εγείρει την κοινωνική υποχρέωση: να θυμούνται, για να εξασφαλίζουν το «ανήκειν» σε ομάδες (Assmann 2008).

Οι πολιτισμικοί σύλλογοι αποτελούν καθολικό φαινόμενο της ελληνικής κοινωνίας. Οι σύλλογοι που συνδέονται με γενέθλιους χώρους διασώζουν και μεταδίδουν πολιτισμικά πρότυπα (Βεργέτη 2009). Η παρούσα εργασία αφορά τα αποτελέσματα και συμπεράσματα έρευνας για τη δράση του Συλλόγου Ανατολικορωμιωτών Έβρου ως φορέα ισχυροποίησης της ανατολικορωμιωτικής συλλογικής ταυτότητας.

Μεθοδολογία

Η παρούσα έρευνα απαντά στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- A. Ποιο είναι το περιεχόμενο της συλλογικής ταυτότητας των Ανατολικορωμιωτών 2ης και 3ης γενιάς που είναι εγκατεστημένοι στον νομό Έβρου;
- B. Ποια είναι η συμβολή του Συλλόγου Ανατολικορωμιωτών Έβρου στη διατήρηση και διάδοση του πολιτισμού της Ανατολικής Ρωμυλίας;

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με: α) παρατήρηση των δράσεων του Συλλόγου Ανατολικορωμιωτών Νομού Έβρου την περίοδο 2013-2020, β) αναζήτηση στο διαδίκτυο των δραστηριοτήτων του Συλλόγου και γ) είκοσι προσωπικές συνεντεύξεις με τον πρόεδρο, με μέλη του Συλλόγου και με Ανατολικορωμιώτες δεύτερης και τρίτης γενιάς, κατοίκους του νομού Έβρου. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν την περίοδο 2013-2017. Από τους 20 συνολικά συμμετέχοντες, πέντε είναι μέλη του Συλλόγου Ανατολικορωμιωτών Έβρου. Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα δεκατρείς ανήκουν στην τρίτη γενιά, έξι στη δεύτερη γενιά και ένα μέλος του Συλλόγου δεν έχει καταγωγή από την Ανατολική Ρωμυλία.

Αποτελέσματα

Οι συνεντεύξεις περιγράφουν την καθημερινότητα στα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης. Στις πόλεις και στα χωριά του νομού Έβρου οι πρόσφυγες κατέφυγαν το 1924-1925:

«Οι παππούδες ήρθαν με κάρα και με το τρένο στη Θεσσαλονίκη το 1924. Οι περισσότεροι συγγενείς εγκαταστάθηκαν στα Κουφάλια, οι δικοί μας ήρθαν στην Αλεξανδρούπολη» (3ης γενιάς με καταγωγή από Καβακλί, γεννημένη στην Αλεξανδρούπολη συνέντευξη 2.5.2016).

«Κατά μήκος του ποταμού Έβρου εγκαταστάθηκαν - η Φτελιά είναι δύο βήματα από τη Βουλγαρία. Ήθελαν να είναι κοντά και να διανύσουν μικρή απόσταση με τα κοπάδια τους» (3ης γενιάς με καταγωγή από Καβακλί, γεννημένος στην Αλεξανδρούπολη συνέντευξη 3.5.2016).

«Ο πατέρας μου ήρθε το 1924 στα Δίκαια. Αυτοί που έμειναν εδώ ήταν όλοι από το ίδιο ή κοντινά χωριά, από Σιναπλή, Μεγάλο Μοναστήρι, Ουρούμκιοι. Ήταν και άλλοι που ήρθαν από το Ζαλούφι, αυτοί ήταν Αρβανίτες» (2ης γενιάς με καταγωγή από Καβακλί, γεννημένη στα Δίκαια συνέντευξη 26.6.2016).

«Είμαστε 65 οικογένειες από το Κόζλουτζα, είμαστε όλοι από εκείνη την περιοχή, έχουμε από Ανατολική Θράκη κάποιες λίγες οικογένειες και Γκαγκαβούζηδες» (3ης γενιάς με καταγωγή από Κόζλουτζα, γεννημένη στη Νέα Ορεστιάδα συνέντευξη 27.8.2017).

Η θύμηση του γενέθλιου τόπου που είχε οριστικά χαθεί και η επιθυμία επιστροφής σε αυτόν, ακόμη και αν κάτι τέτοιο δεν ήταν πλέον εφικτό, μεταβιβάστηκε στις νεότερες γενιές μαζί με ιστορίες που περιέγραφαν τη ζωή στις πατρογονικές εστίες και τα βιώματα της φυγής και της εγκατάστασης στους νέους τόπους:

«Στην Πτελέα εγκαταστάθηκαν οι παππούδες από το Κόζλουτζα το 1925 και έμειναν εκεί περιμένοντας ότι θα γυρίσουν πίσω, νόμιζαν ότι αν μείνουν κοντά, θα μπορέσουν να γυρίσουν «πίσω στην πατρίδα», όπως έλεγε η γιαγιά ... αλλά έμειναν. [...] Πόσες ιστορίες μας έλεγε για το σπίτι, τον κήπο της...» (3ης γενιάς με καταγωγή από Κόζλουτζα, γεννημένη στη Νέα Ορεστιάδα συνέντευξη 21.6.2014).

«Η γιαγιά και ο παππούς μου διωγμένοι, ήρθαν τελικά εδώ στα Δίκαια, με την ελπίδα να βλέπουν το βουνό της πατρίδας τους, από το οποίο έπαιρναν ξύλα. Εδώ που μένουμε, φαίνεται εκείνο το βουνό. Είμαστε κοντά στα 50 χιλιόμετρα από εκεί» (3ης γενιάς με καταγωγή από το Καβακλί, γεννημένη στα Δίκαια συνέντευξη 26.6.2016).

«Οι παππούδες ήταν από το Δουγάνογλου και Μουράνδαλη, ήταν ελληνικά χωριά της επαρχίας Καβακλί. Έφυγαν γιατί εκδιώχθηκαν και δε σταμάτησαν ποτέ να μας λένε ότι ζούσαν φτωχικά αλλά όμορφα στον τόπο τους. Οι ιστορίες τους ήταν όλες από εκεί. Πήγα σε αυτά τα μέρη και ένιωσα τη μαγεία και τη δύναμή τους και κατάλαβα την αγάπη τους. Συγκινήθηκα πραγματικά και έλεγα: οι παππούδες μου περπατούσαν σε αυτά τα μέρη» (3ης γενιάς με καταγωγή από Δουγάνογλου και Μουράνδαλη, γεννημένη στη Νέα Ορεστιάδα συνέντευξη 30.5.2015).

Οι νέες γενιές διατηρούν δεσμούς σε συμβολικό επίπεδο με την πατρίδα των προγόνων τους μέσω της μνήμης του τόπου και του τρόπου ζωής σ' αυτόν, των παραμυθιών, των γνωμικών και του γλωσσικού ιδιώματος που διέσωσε και μεταβίβασε η πρώτη γενιά στα παιδιά και στα εγγόνια της.

Σε ορισμένες περιπτώσεις ιστορίες φανταστικές αναμειγνύονται με πραγματικά στοιχεία του τόπου καταγωγής και μεταβιβάζονται σαν παραμύθια στις νέες γενιές. Προσδίδουν μυθική διάσταση στον τόπο, ο οποίος αποκτά συμβολική διάσταση και δημιουργεί ή ισχυροποιεί το αίσθημα του «ανήκειν». Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση:

«Η γιαγιά μου μας έλεγε καθημερινά παραμύθια, ιστορίες άλλοτε πλασμένες από το μυαλό της, άλλοτε πραγματικές. Όλες τους είχαν ένα κοινό, ως τόπο τη Διάμπολη και το Καβακλί. Μέσα μου από παιδάκι είχα φτιάξει την εικόνα ενός τέλει τόπου. Ιστορίες για αγάπη, για ανθρώπους που πρόκοψαν από την πολλή δουλειά, για τα πανηγύρια της Αγίας Τριάδας... Αγάπησα μέσα από τα μάτια της αυτόν τον τόπο προτού να πάω εκεί. Κι όταν πήγα, εντάξει δεν ήταν τόσο τέλεια όσο τα παραμύθια της, αλλά είχε μια μαγεία... Ένιωθα έναν ηλεκτρισμό που δεν μπορώ να εξηγήσω» (3ης γενιάς με καταγωγή από Διάμπολη, γεννημένη στο Ορμένιο Έβρου συνέντευξη 31.5.2015).

Τα γνωμικά έχουν παιδευτικό χαρακτήρα:

«Η γιαγιά μου μας έλεγε πολλά γνωμικά, συμπεσμένες σοφίες ήταν. Με μια πρόταση μας έλεγε το σωστό. Θυμάμαι έλεγε «ο φόβος απαντάει τα αμπέλια» και «ακριβά πούλιε και δίκια ζύγιζε» Τα πίστευε βαθιά και προσπαθούσε να μας δώσει την ουσία των πραγμάτων. Οι παλιές γενιές μιλούσαν λίγο, αλλά έλεγαν πολλά με τα λόγια τους. Επηρέασαν τις αντιλήψεις μας» (3ης γενιάς με καταγωγή από Βοδενά, γεννημένη στη Νέα Χηλή Έβρου συνέντευξη 10.8.2016).

Το ιδίωμα δεν χρησιμοποιείται από τους κατοίκους του Έβρου σε ευρεία κλίμακα. Όμως όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα γνωρίζουν λέξεις και φράσεις, τις οποίες χρησιμοποιούν στην καθημερινότητά τους, ιδίως όταν είναι με άλλους Ανατολικορωμιλιώτες. Το ότι δεν ομιλείται η μητρική διάλεκτος οφείλεται κυρίως στο μικρό πληθυσμιακό μέγεθος και στη διασπορά του πληθυσμού σε όλο τον νομό. Η οικογένεια και το εθνικό σύστημα παιδείας δεν υποστήριζαν τις τοπικές διαλέκτους και τα ιδιώματα τα χρόνια που μεγάλωνε η δεύτερη γενιά.

Τραγούδια, χοροί, κοινοτικές γιορτές, έθιμα και διατροφικές συνήθειες διασώζονται και μεταφέρονται στις νεότερες γενιές από την οικογένεια, την κοινότητα, τους πολιτισμικούς συλλόγους και άλλους τοπικούς και κοινωνικούς φορείς. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι εορτασμοί, στους οποίους γίνεται αναβίωση εθίμων που συνδέονται με δρώμενα στα οποία μετέχει η κοινότητα και δράσεις των συλλόγων που απευθύνονται στο σύνολο της κοινωνίας όπως το σεμινάριο Μουσικοχορευτικής Παράδοσης της Ανατολικής Ρωμυλίας που πραγματοποιήθηκε το 2016 υπό την αιγίδα του Δήμου Ορεστιάδας στο Πολιτιστικό Πολύκεντρο του Δήμου Ορεστιάδας με την πρωτοβουλία της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης – Περιφερειακή Ενότητα Έβρου σε συνεργασία με την Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Ανατολικής Ρωμυλίας.

Ο σεβασμός και οι τιμές προς τον Άγιο Τρύφωνα χαρακτηρίζουν όλες τις γενιές. Στα Δίκαια, η πρώτη γενιά μετέφερε το «έθιμο του Τρύφωνα». Οι πρόσφυγες έχτισαν ένα εκκλησάκι αφιερωμένο στον Άγιο, προστάτη των αμπελοουργών. Η τελετουργία του εθίμου διατηρείται αναλλοίωτη μέχρι σήμερα.

«Κάνουμε τον Τρύφωνα όλα τα χρόνια. Από εκεί τον γιορτάζανε τον Τρύφωνα και μετά τον γιορτάζαμε και εδώ. Έχουμε κάνει ένα εκκλησάκι μικρό και τώρα τελευταία μια πίστα πάνω στο βουνό.. Ένα μέρος ίσιο με θέα. Οι παλιοί πηγαίνανε στα αμπέλια και λέγανε Πού είσαι Τρύφωνα που δε φαίνεσαι από τα μαύρα τα σταφύλια. Παίρνανε αγιασμό και με τον βασιλικό σε ένα μπακιράκι πηγαίνανε όλοι να δροσίσουνε το αμπέλι τους. Είχαν όλοι αμπέλια. Μετά πίνανε και τρώγανε λουκάνικα. Και τώρα τα ίδια κάνουμε, δεν το αλλάξαμε» (2ης γενιάς από Καβακλί, γεννημένος στο Κιάτο Κορινθίας, κάτοικος Δικαίων συνέντευξη 27.6.2016).

Κάθε χρόνο την 1η Φεβρουαρίου συγκεντρώνονται Ανατολικορωμιλιώτες από τα Δίκαια, τη Νέα Ορεστιάδα και όλον τον Έβρο, για να τιμήσουν τον Άγιο Τρύφωνα, να πιουν κρασί, να γευτούν τα παραδοσιακά λουκάνικα και να μιλήσουν για τη ζωή στην Ανατολική Ρωμυλία.

Οι διατροφικές συνήθειες ως τρόφιμα, ως εδέσματα και ως τρόπος μεταφέρονται αναλλοίωτες από τη μια γενιά στην άλλη. Αποτελούν σημαντικό στοιχείο του περιεχομένου της ανατολικορωμιλιώτικης ταυτότητας.

«Το λάχανο με τουρσί το κάνουμε όπως οι μητέρες και οι γιαγιάδες μας, δεν μπορούμε να το ξεμάθουμε. Κάνουμε απαραίτητα τα Χριστούγεννά χοιρινό με τουρσί [...] και το λέμε και γελάμε: «αν δεν μυρίσει το σπίτι μυρωδιά τουρσί, δε μοιάζει Χριστούγεννα» (3ης γενιάς με καταγωγή από τις Καρυές, γεννημένη στην Αλεξανδρούπολη συνέντευξη 7.3.2015).

«Η Καρβαβίτσα είναι το παραδοσιακό μας φαγητό. Το φτιάχνουμε με χοιρινό έντερο, κρέας και συκωτάκια [...] Δεν λείπει από το χριστουγεννιάτικο τραπέζι. Η μυρωδιά του στο σπίτι, όταν μαγειρεύεται είναι τόσο δυνατή που με πηγαίνει πίσω στα παιδικά μου χρόνια. [...] Μυρίζει γιαγιά... Ναι, αυτό μου θυμίζει... Μυρίζει Καβακλί, όπως έλεγε η γιαγιά μου». (3ης γενιάς με καταγωγή από Καβακλί, γεννημένη στα Δίκαια συνέντευξη 25.6.2016).

Η παραδοσιακή διατροφή των Ανατολικορωμιλιωτών είναι γνωστή και αγαπητή πλέον από την τοπική κοινωνία:

«Το λάχανο τουρσί με το χοιρινό το έφεραν οι Καβακλιώτες και το έμαθαν και οι Αρβανίτες που ήρθαν εδώ, οι Δημητριάτες και το κάνουν και αυτοί, και σε όλα τα περίχωρα εδώ τους αρέσει αυτό το φαγητό και κάνουν επίσης και ντολμαδάκια από τουρσί όπως δείξαμε εμείς. Τις μαθαίνουν και οι νέες όλες αυτές τις συνταγές και τις κάνουν» (3ης γενιάς με καταγωγή από Καβακλί και Ουρούμκιοι, γεννημένος στα Δίκαια, συνέντευξη 26.6.2016).

Ο Σύλλογος Ανατολικής Ρωμυλίας Έβρου ιδρύθηκε το 2010 με έδρα την Αλεξανδρούπολη. Η πλειονότητα των μελών του προέρχεται από την τρίτη γενιά. Στόχος είναι η προβολή της ιστορίας και του πολιτισμού της Ανατολικής Ρωμυλίας και η ισχυροποίηση των συναισθηματικών δεσμών μεταξύ των Ανατολικορωμιλιωτών. Στις συνεντεύξεις τους ο πρόεδρος και τα μέλη του συμβουλίου τόνισαν την προσπάθεια του Συλλόγου να «θυμίσει» την καταγωγή και να καταστήσει όλους τους Ανατολικορωμιλιώτες ενεργά μέλη.

Ο Σύλλογος διατηρεί χορευτικό τμήμα, το οποίο συμμετέχει σε εκδηλώσεις άλλων συλλόγων Ανατολικορωμιλιωτών. Τα μέλη του Συλλόγου θεωρούν τον χορό, τη μουσική και τις παραδοσιακές ενδυμασίες της Ανατολικής Ρωμυλίας ως βασικά στοιχεία της ανατολικορωμιλιώτικης ταυτότητας που λειτουργούν συσπειρωτικά:

«Πηγαίνουμε και χορεύουμε όπου μας καλούν, γενικά ερχόμαστε σε επαφή και με άλλους συλλόγους και προσπαθούμε όπου μπορούμε να βοηθήσουμε [...] Όπου μπορούμε να ενισχύσουμε το κάνουμε. Είμαστε κάθε χρόνο ανελλιπώς στον Άγιο Τρύφωνα στα Δίκαια [...] Έχουμε δανείσει ακόμη και τις φορεσιές μας. Κυρίως όμως κάνουμε πρόβες και ανεβαίνουμε όλοι στη σκηνή στις εκδηλώσεις μας. Ο χορός, η μουσική, η τσούκνα και τα ποτούρια θεωρώ ότι έχουν τη δύναμη να ταξιδεύουν και εμάς και τους θεατές και να μας ενώνουν νοερά αλλά βαθιά με την Ανατολική Ρωμυλία και τους προγόνους μας» (μέλος του Συλλόγου, 3ης γενιάς με καταγωγή από Καρυές, γεννημένος στην Αλεξανδρούπολη συνέντευξη 19.6.2015)

Υπάρχουν δράσεις για την προβολή της ιστορίας, όπως εκδρομές στην Ανατολική Ρωμυλία και συμμετοχή σε εκδηλώσεις των βουλγαροελληνικών συλλόγων που έχουν έδρα στη Βουλγαρία, διαλέξεις, έκδοση ετήσιου ημερολογίου με θέματα όπως μεγάλες προσωπικότητες, πόλεις και χωριά της Ανατολικής Ρωμυλίας.

Από την πρώτη στιγμή της λειτουργίας του ο Σύλλογος στρέφεται προς την ευρύτερη κοινωνία. Πραγματοποιεί εξαιρετικά επιτυχημένες, με μεγάλη συμμετοχή εκδηλώσεις, όπως θεατρικά δρώμενα και αναπαραστάσεις εθίμων.

Είναι ιδιαίτερα ενεργός στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Διαθέτει ιστοσελίδα μεγάλης επισκεψιμότητας και έχει σελίδα κοινωνικής δικτύωσης (facebook) για επικοινωνία με τα μέλη του, με τα μέλη άλλων ανατολικορωμιλιώτικων συλλόγων και με χρήστες του διαδικτύου ευρύτερα. Ο Σύλλογος αναρτά πολύτιμες και σπάνιες εκδόσεις βιβλίων, περιοδικών και εφημερίδων. Όπως προκύπτει από τα σχόλια των χρηστών, επισκέπτονται τη σελίδα για να ενημερώνονται, να αναζητούν πληροφορίες για την Ανατολική Ρωμυλία και τους συγγενείς τους, ώστε να τους εντοπίσουν, και να επικοινωνούν μεταξύ τους.

Συμπεράσματα

Περίπου 300.000 Έλληνες από την Ανατολική Ρωμυλία (Βόρεια Θράκη) κατέφυγαν στο ελληνικό κράτος σε τέσσερα μεγάλα κύματα από το 1885 έως το 1940. Στην ευρύτερη περιοχή της Νέας Ορεστιάδας, όπως και σε όλο τον νομό Έβρου, οι πρόσφυγες ήρθαν κυρίως το 1924 και το 1925. Εγκαταστάθηκαν σε πόλεις όπως η Αλεξανδρούπολη και η Νέα Ορεστιάδα και σε χωριά. Συμβίωσαν με γηγενείς Θρακιώτες του νομού και με πρόσφυγες διαφορετικής καταγωγής. Στο πλαίσιο της οικογενειακής και κοινοτικής ζωής η πρώτη γενιά διέσωσε την ιστορία και τον πολιτισμό. Μετέδωσε στις νεότερες γενιές μέσω του καθημερινού τρόπου ζωής και μέσω διηγήσεων, παραμυθιών, γνωμικών και του γλωσσικού ιδιώματος τον ιδιαίτερο δεσμό με την Ανατολική Ρωμυλία και με όσους κατάγονται από εκεί.

Οι Ανατολικορωμιλιώτες δεύτερης και τρίτης γενιάς διατηρούν ισχυρή ανατολικορωμιλιώτικη ταυτότητα, ως συναίσθημα ταύτισης και ως δράση για την ομάδα. Ο Σύλλογος Ανατολικής Ρωμυλίας Έβρου λειτουργεί ως θεσμός ισχυροποίησης της συλλογικής ταυτότητας.

Η μουσική, τα τραγούδια, οι χοροί, τα ταξίδια στην Ανατολική Ρωμυλία χαρακτηρίζουν το περιεχόμενο της ταυτότητας σήμερα. Το ιδίωμα δεν ομιλείται πλέον στον νομό Έβρου. Όμως, χαρακτηριστικές λέξεις και εκφράσεις διατηρούνται στο πλαίσιο σύνδεσης των νεότερων γενιών με την πρώτη γενιά. Η ανατολικορωμυλιώτικη κουζίνα αναγνωρίζεται και στοιχεία της υιοθετούνται από άλλες κοινωνικές ομάδες του ευρύτερου κοινωνικού χώρου. Το διαδίκτυο αποτελεί πλέον σημαντικό παράγοντα προβολής της ιστορίας και του πολιτισμού των Ανατολικορωμυλιωτών.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Βαρβούνης, Μ. (1997). Θεωρητικά της Ελληνικής Λαογραφίας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Βεργέτη, Μ. (2021). Συλλογική ταυτότητα του ποντιακού ελληνισμού στο ελληνικό κράτος: Το ταξίδι έξι γενιών σε εκατό χρόνια. *Αρχείον Πόντου*, τ. 61, σελ. 317-316.
- Βεργέτη, Μ. (2009). Η δεύτερη γενιά των προσφύγων από το Καβακλί της Ανατολικής Ρωμυλίας: Η περίπτωση της Αιγείρου Ροδόπης. Σε: Αμπανούδης, Π., Μηνούδης, Γ. (Επιμ.), *Ανατολική Ρωμυλία (Βόρεια Θράκη): Ιστορία και Πολιτισμός Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη*, σελ. 275-291.
- Γενική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας (1933). *Στατιστικά Αποτελέσματα της Απογραφής του Πληθυσμού της Ελλάδος της 15-16 Μαΐου 1928*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Hewstone, M., Stroebe, W., Jonas, K. (2020). *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Ιντζεσιόγλου, Ν. (2000). Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων. Το παράδειγμα της εθνικής ταυτότητας. Σε: Κωνσταντοπούλου, Χ. (Επιμ), «Εμείς» και οι «άλλοι». Αθήνα: Τυπωθήτω, σελ. 177 – 202.
- Κοντογιώργη, Έ. (1992). Αγροτικές προσφυγικές εγκαταστάσεις στη Μακεδονία: 1923-1930. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, τ. 9, σελ. 47-59.
- Κόρμαλης, Α. (1990). *Ανατολική Ρωμυλία Η Αλύτρωτη Ορφική Γη*. Αθήνα: Πελασγός.
- Λιτούδης, Χ.Π. (2015). Πού Εγκαταστάθηκαν και Ζουν οι Έλληνες από την Ανατολική Ρωμυλία – Βόρεια Θράκη. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.
- Μέγας, Γ. (1945). *Ανατολική Ρουμελία*. Αθήνα: Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων.
- Μπρακατσούλας, Β. (2003). *Το Αγροτικό Πρόβλημα και Κίνημα στην Ελλάδα από την Αρχαιότητα έως το 1950*. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Νάλτσας, Χ. (1963). *Ανατολική Ρωμυλία: Η Κατάληψις Αυτής υπό των Βουλγάρων και ο Ναυτικός Αποκλεισμός της Ελλάδας 1885-1886*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.
- Νοταράς, Μ. (1934). *Η Αγροτική Αποκατάσταση των Προσφύγων*. Αθήνα: Χρονικά.
- Παπαταξιάρχης, Ε. (1993). Το παρελθόν στο παρόν. *Ανθρωπολογία, ιστορία και η μελέτη της νεοελληνικής κοινωνίας*. Σε: Παραδέλλης, Θ., Παπαταξιάρχης, Ε. (Επιμ), *Ανθρωπολογία και Παρελθόν*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σελ. 13 – 62.
- Σερεμετάκη, Ν. (2017). *Παλινόστηση Αισθήσεων. Αντίληψη και Μνήμη ως Υλική Κουλτούρα*. Αθήνα: Πεδίο.
- Τούσας, Α. (1949). *Η Βουλγαρική Δολιότης και οι Ανθελληνικοί Διωγμοί εν τη Ανατολική Ρωμυλία 1900-1906*. Θεσσαλονίκη: Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών.

II. Ξενόγλωσση

- Assmann, J. (2008). *Communicative and Cultural Memory*. In: Erll, A. (Ed), *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, Berlin, New York: Walter de Gruyter, pp.109 - 118.
- Heller, A. (2001). *Cultural Memory, Identity and Civil Society*. *International Politics and Society*, Vol. 2, pp. 139 – 143.
- Orduna Allegrini, M.G. (2012). *Identity and identities: potentialities for social and territorial cohesion*. Barcelona:Urb-AI III Programme. Available: <https://www.observe-ocd.org/sites/observe-ocd.org/files/2018-04/identity-and-identities-potentialities-for-social-and-territorial-cohesion.pdf>.

ΟΙ ΓΚΑΓΚΑΒΟΥΖΗΔΕΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΕΒΡΟΥ: Η ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΜΙΑΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Βασιλική Ολμπασάλη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανάπτυξη της πολιτισμικής ταυτότητας του ατόμου επηρεάζεται άμεσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησής του στο πλαίσιο της πολιτισμικής ομάδας στην οποία εντάσσεται και με την οποία αλληλεπιδρά. Κάθε κοινωνική ομάδα έχει συλλογική ταυτότητα και αυτή είναι που κάνει την κάθε ομάδα διακριτή από τις άλλες ομάδες. Με έμφαση στον πολιτισμό ως παράγοντα διαμόρφωσης της συλλογικής ταυτότητας, σκοπός της παρούσης εργασίας είναι η έρευνα και η αναλυτική παρουσίαση των πολιτισμικών στοιχείων των Γκαγκαβούζηδων. Η μέθοδος της έρευνας είναι η συμμετοχική παρατήρηση και ως μεθοδολογικά εργαλεία χρησιμοποιήθηκαν η άμεση παρατήρηση, η φωτογράφιση, οι συνεντεύξεις και η μελέτη αρχείων. Η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας έγινε με το λογισμικό ποιοτικής ανάλυσης Atlas.ti. Από την έρευνα προέκυψε, ότι οι Γκαγκαβούζηδες αποτελούν μία κοινωνική ομάδα με διακριτά πολιτισμικά στοιχεία και ότι η οικογένεια και οι σύλλογοι ασκούν ακόμη και σήμερα σημαντική επίδραση στην διατήρηση και διάδοση του πολιτισμού των Γκαγκαβούζηδων.

Λέξεις κλειδιά: Γκαγκαβούζηδες, συλλογική ταυτότητα, πολιτισμική ταυτότητα

Θεωρητικό πλαίσιο

Η συλλογική ταυτότητα εντοπίζεται στην έννοια του «εμείς» που σχετίζεται με κάποιο σύνολο «άλλων». Η Βεργέτη (2000) αναφέρει, ότι οι συλλογικές ταυτότητες δομούνται πάνω στην αίσθηση του «ανήκειν». Αυτό σημαίνει, ότι το άτομο αισθάνεται ότι ανήκει σε μια ομάδα. Το γεγονός αυτό ωστόσο, αποτελεί μόνο τη μία διάσταση της συλλογικής ταυτότητας. Η άλλη, η δεύτερη και εξίσου σημαντική διάσταση είναι η δράση που αναλαμβάνει το άτομο για την ομάδα στην οποία αισθάνεται ότι ανήκει. Επιπλέον, η δράση που αναλαμβάνει το άτομο για την ομάδα λειτουργεί αμφίδρομα. Όσο το άτομο αναλαμβάνει δράση για την ομάδα, τόσο ενισχύεται το αίσθημα του ανήκειν στην ομάδα και αντίστροφα η δράση του ατόμου προσθέτει στην ενίσχυση της ταυτότητας της ομάδας. Οι δύο αυτές διαστάσεις της συλλογικής ταυτότητας διαμορφώνουν εν τέλη το περιεχόμενο της ταυτότητας, ως προς τα ερωτήματα «ποια» είναι και «τι» είναι τα μέλη της ομάδας (Βεργέτη 1999).

Οι συλλογικές ταυτότητες μπορούν να εμφανιστούν σε σχεδόν οποιαδήποτε μορφή ομάδας: Ομάδες μικρής ή και μεγάλης κλίμακας, όπως μια ομάδα οπαδών, μια λέσχη, μια ομάδα επαγγελματιών, ακόμη και ολόκληρες κοινότητες. Επίσης, μπορούν να αφορούν σε ευρύτερες κατηγορίες, όπως σεξουαλικές κατηγορίες και κατηγορίες φύλων, θρησκείες, εθνοτικές ομάδες και έθνη. Σύμφωνα με τους Gansson (1991), Hunt et al. (1994), Polletta & Jasper (2001), ακόμη και τα κοινωνικά κινήματα γεννιούνται, αναλαμβάνουν δράση και είναι εξαρτώμενα από συλλογικές ταυτότητες. Η ταύτιση, λοιπόν, με την ομάδα αποτελεί βασικό παράγοντα διαμόρφωσης και συλλογικής ταυτότητας. Η αντίληψη του ατόμου από την πλευρά του για την ενότητα που έχει μια ομάδα, αποτελεί την κοινωνική ταύτιση. Η ενότητα της ομάδας από την άλλη, εξαρτάται από παράγοντες όπως το κύρος της ομάδας, τη σχέση της με άλλες ομάδες, τις σχέσεις των μελών εντός της ομάδας. Όσο το αίσθημα κοινωνικής συνοχής της ομάδας αυξάνει, τόσο η ταύτιση του ατόμου με την ομάδα ισχυροποιείται, ωθώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τα άτομα στην ανάληψη δράσης για την ομάδα με την οποία ταυτίζονται (Ashforth & Mael 1989).

Το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο τα άτομα ανήκουν μπορεί επίσης να διαμορφώσει, να μετεξελιχθεί, να αλλάξει ταυτότητες. Ο πολιτισμός ως παράγοντας διαμόρφωσης συλλογικής ταυτότητας λειτουργεί τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Αφορά στην κοινή αντίληψη για την κοινωνία, στα στερεότυπα που επικρατούν, στις υποκειμενικές ατομικές και συλλογικές υποθέσεις, στις αξίες, στις συ-

μπεριφορές, στους κοινωνικούς κανόνες, ακόμη και στον κοινό χώρο και χρόνο. Μεταξύ πολιτισμού και ταυτότητας υπάρχει μια αμοιβαία σχέση αλληλεπίδρασης (Halloran & Kashima 2006). Παράγοντες διαμόρφωσης αποτελούν επίσης τα κοινωνικά φαινόμενα και οι κοινωνικές αλλαγές, όπως η οικονομική παγκοσμιοποίηση ή η διεθνής κινητικότητα. Τέτοιοι παράγοντες έχουν οδηγήσει σε διαμόρφωση ταυτοτήτων ανθρώπων που έχουν ζήσει σε περισσότερα από ένα πολιτιστικά πλαίσια, διαμορφώνοντας πολλαπλές πολιτιστικές ταυτότητες. Στα πλαίσια αυτά η εθνική ταυτότητα συνυπάρχει με μια ξεχωριστή πολιτιστική ταυτότητα ή ακόμη και μια ευρωπαϊκή ταυτότητα, οδηγώντας σε μια πολιτιστική ποικιλομορφία εντός των εθνών (Campbell 2000).

Η έρευνα αναφορικά με τις συλλογικές ταυτότητες, συνδέεται στενά με βιογραφικές έρευνες που αφορούν σε διαδικασίες μετανάστευσης. Οι έρευνες ως επί το πλείστον εξετάζουν την εξέλιξη των ταυτοτήτων σε βάθος γενεών, προσεγγίζοντας όψεις του αποκλεισμού, της αφομοίωσης, της σύνδεσης με τον τόπο προέλευσης των μεταναστών, τις στάσεις, τις θρησκευτικές συνήθειες, τις διατροφικές συνήθειες και τις οικογενειακές δομές. Τέτοιες έρευνες με χρήση μεθόδων σε βάθος βιογραφικών μελετών έχουν κάνει η Βεργέτη (2000) για τους Έλληνες του Πόντου, η Daha (2011) για έφηβους Αμερικανούς ιρανικής καταγωγής, δευτέρας γενιάς, οι Kanemasu & Molnar (2012) για μετανάστες από τα νησιά Φίτζι, οι οποίοι ασχολούνταν με τον αθλητισμό, η Katartzi (2017) για νεαρούς σε ηλικία μετανάστες εντός της ελληνικής κοινωνίας. Στη μελέτη της η Βεργέτη (2000) σχετικά με τη σύγχρονη παλιννόστηση των Ποντίων εντοπίζει την κοινή ιστορική μνήμη και τα πολιτισμικά πρότυπα ως παράγοντες διαμόρφωσης της ελληνικής ταυτότητας των προσφύγων. Η Daha (2011) στην έρευνά της για έφηβους Αμερικανούς ιρανικής καταγωγής, εντοπίζει τα φυσικά χαρακτηριστικά των ατόμων (χρώμα δέρματος), τα αντιληπτά για την κοινότητα στερεότυπα, τη θρησκεία και τον συνδυασμό αυτών ως παράγοντες για τη διαμόρφωση της εθνοτικής ταυτότητας. Επιπλέον, σύμφωνα με την ερευνήτρια, παράγοντες που επηρέασαν τη διατήρηση της ταυτότητας, ήταν οι οικογενειακοί δεσμοί, η γλώσσα, οι δεσμοί στην κοινότητα, η εμπλοκή σε πολιτιστικές δραστηριότητες, η τήρηση των παραδόσεων, οι πολιτισμικές πεποιθήσεις, το φύλο (Daha 2011).

Συνοψίζοντας, οι συλλογικές ταυτότητες περιγράφουν πράξεις, αντιλήψεις, κατασκευή νέων αξιών ή/και ανάκληση ήδη υπαρχόντων. Είναι ρευστές και προκύπτουν από αλληλεπιδράσεις ατόμων και ομάδων, εκφράζουν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα κατηγοριοποιούν και κατανοούν τον κοινωνικό κόσμο (Shriver & La 2000). Οι ταυτότητες μπορούν να εκφραστούν σε πολλά επίπεδα, είναι πολλαπλές και δύναται κατά καιρούς να αλλάζουν. Ο δυναμικός χαρακτήρας των συλλογικών ταυτοτήτων και η συνεχής αναπροσαρμογή τους γίνεται στο πλαίσιο μιας διαλεκτικής σχέσης που συνδέει το κοινωνικό σύνολο με τον χώρο, το χρόνο, τις ιστορικές εξελίξεις, τις εκάστοτε πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες. Τέλος, μπορούν να διαμορφωθούν βάσει υπαρκτών παραδοχών αλλά και υποτιθέμενων, να καλλιεργηθούν με την εκπαιδευτική διαδικασία ή στα πλαίσια της οικογένειας, να μεταδοθούν με μύθους, με ιδεολογίες και με παραδόσεις στις νέες γενιές.

Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα έρευνα παρουσιάζει αναλυτικά τα πολιτισμικά στοιχεία των Γκαγκαβούζηδων, τα οποία καθορίζουν το περιεχόμενο της συλλογικής τους ταυτότητας. Η πρωτοτυπία και η σπουδαιότητα της έρευνας έγκειται στο γεγονός των περιορισμένων διεθνών ιστοριογραφικών ερευνών και της εξαιρετικά περιορισμένης ελληνόγλωσσης βιβλιογραφίας. Επιπλέον, η σύγχρονη διεθνής έρευνα δεν αφορά στους Γκαγκαβούζηδες του ελληνικού γεωγραφικού χώρου, ενώ δεν υπάρχουν σύγχρονες ελληνόγλωσσες έρευνες αναφορικά με το θέμα που πραγματεύεται η παρούσα. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, προκύπτει ότι η παρούσα έρευνα έρχεται να καλύψει ένα βιβλιογραφικό κενό και να προσφέρει νέα γνώση με τα αποτελέσματά της.

Μεθοδολογία

Σκοπός

Σκοπός της παρούσης είναι η έρευνα και η αναλυτική παρουσίαση των πολιτισμικών στοιχείων των Γκαγκαβούζηδων, τα οποία καθορίζουν το περιεχόμενο της συλλογικής τους ταυτότητας. Επιμέρους στόχοι της παρούσης μεταξύ άλλων είναι: Ο προσδιορισμός των ιδιαίτερων των πολιτισμικών στοιχείων που τους χαρακτηρίζουν, όπως τα ήθη και τα έθιμα, η φορεσιά, οι χοροί, η μουσική, η διατροφή, τα στοιχεία της κοινωνικής αλληλεπίδρασης της ομάδας με τα μέλη της ίδιας ομάδας και με μέλη εκτός αυτής. Ο εντοπισμός ιστορικών στοιχείων που εντοπίζουν τους Γκαγκαβούζηδες στο χώρο και στο χρόνο και των στοιχείων που συνθέτουν τα όρια της ομάδας.

Ερευνητικά ερωτήματα

Η έρευνα καλείται να απαντήσει στα εξής ερωτήματα:

- Πώς διαμορφώνεται η συλλογική ταυτότητα των Γκαγκαβούζηδων που έχουν χάσει τον γενέθλιο χώρο αναφοράς στην Ελλάδα;
- Ποια είναι τα κοινωνικά όρια που καθορίζουν το περιεχόμενο της συλλογικής τους ταυτότητας;
- Αποτελεί ο ιδιαίτερος πολιτισμός των Γκαγκαβούζηδων σημαντικό στοιχείο της συλλογικής τους ταυτότητας σήμερα;
- Ποιοι είναι οι τόποι εγκατάστασης των Γκαγκαβούζηδων στην Ελλάδα;
- Ποια είναι τα ιδιαίτερα πολιτισμικά πρότυπα των Γκαγκαβούζηδων;
- Πώς αυτοπροσδιορίζονται οι Γκαγκαβούζηδες; Υπάρχει ετεροπροσδιορισμός;
- Οι σύλλογοι των Γκαγκαβούζηδων αποτελούν φορείς παιδείας σε σχέση με τον ιδιαίτερο πολιτισμό τους;
- Ποιες είναι οι δράσεις των συλλόγων των Γκαγκαβούζηδων; Διασώζουν και μεταδίδουν συναισθηματικούς δεσμούς σχετικούς με τον ιδιαίτερο πολιτισμό;

Επιλογή ερευνητικής μεθόδου και μεθοδολογικών εργαλείων

Οι ποιοτικές μέθοδοι εφαρμόζονται σε έρευνες, οι οποίες έχουν σκοπό να αποκαλύψουν, να εντοπίσουν, να κατανοήσουν, να ερμηνεύσουν τις σχέσεις και τις αλληλεπιδράσεις μέσα σε κοινωνικά πλέγματα, τα χαρακτηριστικά κοινωνικών ομάδων, κοινωνικά φαινόμενα (Ιωσηφίδης 2008, Πουρκός & Δαφέρμος 2010). Στην παρούσα, η μέθοδος που ακολουθήθηκε είναι η συμμετοχική παρατήρηση και ως μεθοδολογικά εργαλεία χρησιμοποιήθηκαν η άμεση παρατήρηση, η φωτογράφιση, οι συνεντεύξεις και η μελέτη αρχείων. Η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας έγινε με το λογισμικό ποιοτικής ανάλυσης Atlas.ti.

Το δείγμα της έρευνας

Στην παρούσα το δείγμα αποτελείται από άτομα ενήλικα, άνδρες και γυναίκες, τα οποία ανήκουν στον πληθυσμό που ενδιαφέρει την έρευνα. Το δείγμα αποτελείται από 44 άτομα άνδρες και γυναίκες. Όλες και όλοι είναι Γκαγκαβούζες και Γκαγκαβούζηδες του Νομού Έβρου. Τα περισσότερα άτομα εμπλέκονται σε πολιτιστικούς συλλόγους Γκαγκαβούζηδων με την έννοια του μέλους, του μέλους διοικητικού συμβουλίου συλλόγου, του χοροδιδασκάλου και οργανώνουν, συμμετέχουν, προβάλλουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτισμού των Γκαγκαβούζηδων άμεσα ή και έμμεσα. Το δείγμα αποτελούν επίσης Γκαγκαβούζες και Γκαγκαβούζηδες, οι οποίοι δεν συμμετέχουν σε κάποιον σύλλογο. Ηλικιακά το δείγμα εκφράζει τρεις γενεές Γκαγκαβούζηδων. Το μέγεθος του δείγματος κρίθηκε για την παρούσα επαρκές, από τη μία γιατί οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν ήταν πλούσιες και απαντούσαν πλήρως στα ερευνητικά ερωτήματα και από την άλλη γιατί η φύση της έρευνας οδήγησε τη διαδικασία σε σημείο κορεσμού, οπότε η ενσωμάτωση επιπλέον μονάδων στο δείγμα δεν θα προσέφερε κάτι νέο στην ανάλυση των δεδομένων και στην παραγωγή συμπερασμάτων.

Αποτελέσματα της έρευνας

Τόποι καταγωγής, εγκατάστασης και μετεγκατάστασης

Απαντώντας στην ερώτηση για τον τόπο στον οποίο γεννήθηκαν οι παππούδες τους, οι ερωτώμενοι/ες ανέφεραν χωριά της ανατολικής Θράκης ή γενικότερα την περιοχή της ανατολικής Θράκης. Το γεγονός ότι στις απαντήσεις αναφέρονται χωριά της Θράκης, και όχι της ανατολικής Θράκης, όπως το Θούριο, ως τόπο γέννησης των παππούδων μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός, ότι το δείγμα της έρευνας αποτελείται από τρεις γενεές Γκαγκαβούζηδων, οπότε η απάντηση προέρχεται από άτομο νεαρής ηλικίας. Ως τόπους γέννησης των γονέων, οι ερωτώμενοι/ες αναφέρονται τόσο σε χωριά της ανατολικής Θράκης, όσο και της Θράκης, γεγονός που και πάλι έχει να κάνει με την ηλικία των ερωτώμενων. Στις απαντήσεις της ίδιας ερώτησης ήδη διακρίνονται οι πρώτες μετεγκαταστάσεις τόσο στο εξωτερικό (Βρυξέλλες) όσο και στο εσωτερικό της χώρας σε αστικά κέντρα κυρίως του νομού Έβρου (Ορεστιάδα, Διδυμότειχο, Αλεξανδρούπολη) και στη Θεσσαλονίκη. Στην ερώτηση για τον τόπο όπου γεννήθηκαν οι ίδιοι/ες οι ερωτηθέντες οι απαντήσεις, συνεχίζουν να περιλαμβάνουν κυρίως οικισμούς και πόλεις του νομού Έβρου, ωστόσο παρατηρείται ότι αναφέρονται περισσότερες χώρες του εξωτερικού (Βρυξέλλες, Γερμανία, Ολλανδία) και αστικά κέντρα, όπως η Αθήνα και η Χαλκίδα. (Πίνακας 1)

Πίνακας 1

ΤΟΠΟΙ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΓΚΑΓΚΑΒΟΥΖΗΔΩΝ		
Τόποι γέννησης παππούδων	Τόποι γέννησης γονέων	Τόπος γέννησης ερωτηθέντων
Αζατλί (Ελευθεροχώρι)	Αζατλί	Αθήνα
Ανατολική Θράκη	Αλεξανδρούπολη	Αλεξανδρούπολη
Αδριανούπολη	Αμπέλια	Βρυξέλλες
Ασλαάν (Λεοντάριον)	Ασλαάν	Γερμανία
Θούριο	Ασώματοι Ροδόπης	Διδυμότειχο
Καρά Κασίμ (Νιόβη)	Βρυξέλλες	Θούριο
Κάραγατς	Διδυμότειχο	Κλεισσό
Καρεγλί	Θεσσαλονίκη	Κοτρωνιά
Καρσχαλίλ (Φιλοχώρι)	Θούριο	Λεπτή
Λεπτή	Κάραγατς	Οινόη
Οινόη	Κλεισσό	Ολλανδία
Ορτακσί	Λεπτή	Ορεστιάδα
Οσμανλί	Οινόη	Σαγήνη
Σαγήνη	Ολπασιά	Σαραπλάρ
Σαραπλάρ (Κρασοχώρι)	Ορεστιάδα	Χαλκίδα
	Πύθιο	
	Σαγήνη	
	Τυχερό	

Στην ερώτηση για το πού έχουν περάσει τα παιδικά τους χρόνια, οι ερωτώμενοι απάντησαν αναφέροντας τους οικισμούς στους οποίους γεννήθηκαν με κάποιες μετεγκαταστάσεις από τα χωριά προς το εξωτερικό και προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. Αρκετοί ανέφεραν ότι επέστρεψαν στα χωριά τους.

Στην ερώτηση «Ποια μέρη γνωρίζετε ότι μένουν Γκαγκαβούζηδες» οι απαντήσεις ήταν πλούσιες και φάνηκε ότι οι ερωτώμενοι ήταν εξαιρετικά ενήμεροι. Αναφέρθηκαν σε χωριά και πόλεις σε όλη την Ελλάδα, αλλά και σε χώρες του εξωτερικού.

Συγκεκριμένα, αναφέρθηκαν στα χωριά του Έβρου: Αμμόβουνο, Αρζός, Βάλτος, Βύσσα, Δίλοφος, Ευγενικό, Θούριο, Κέραμος, Κλεισσό, Λεπτή, Οινόη, Πύργος, Σαγήνη, Σάκκος, Σάυρα, Φυλάκιο.

Στο νομό Σερρών στα χωριά: Καλά Δέντρα, Μητρούσι, Καμήλα, Ν. Ζίχνη, Χρυσοχώραφα.

Στην πόλη της Θεσσαλονίκης και στους οικισμούς Καλοχώρι και Λαγκαδάς.

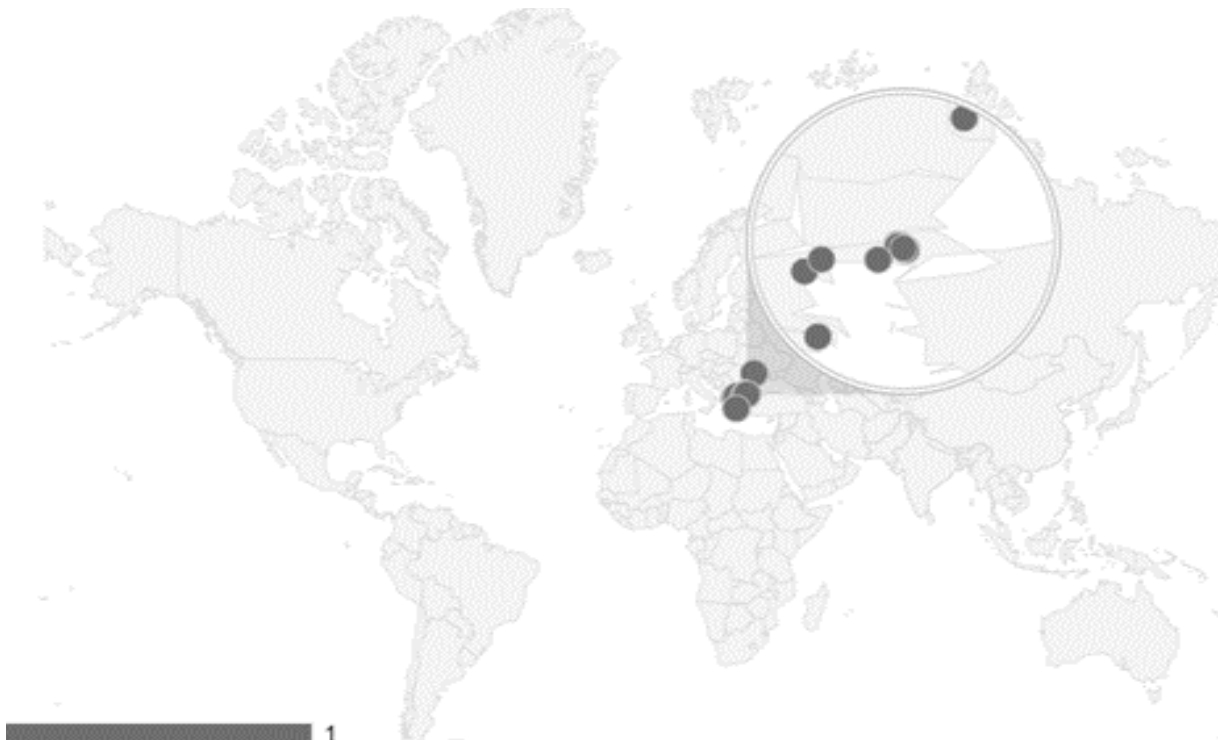
Περιοχές και πόλεις που αναφέρθηκαν επίσης είναι: η Ημαθία, η Δράμα, η Κομοτηνή, οι Σέρρες, τα Τρίκαλα και η Ρόδος.

Χώρες οι οποίες αναφέρθηκαν είναι: Αμερική, Βουλγαρία, Βραζιλία, Μολδαβία, Ουκρανία, Ρουμανία, Τουρκμενιστάν.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι αναφέρθηκαν μέρη εγκατάστασης Γκαγκαβούζηδων όπως η Ημαθία, η Δράμα, τα Τρίκαλα και η Ρόδος. Το πιθανότερο είναι ότι πρόκειται για περιπτώσεις σύγχρονης εσωτερικής μετανάστευσης, συνδυαστικά με το γεγονός ότι οι ερωτώμενοι πιθανά έχουν συγγενείς σε αυτά τα μέρη.

Η ερώτηση που ακολούθησε ήταν εάν οι ερωτώμενοι έχουν συγγενείς στα μέρη που ανέφεραν, ότι γνωρίζουν πως ζουν Γκαγκαβούζηδες. Η ερώτηση απαντήθηκε θετικά με ποσοστό 85,7%.

Ερωτώμενοι στη συνέχεια εάν έχουν συγγενείς σε άλλα μέρη, αναφέρθηκαν σε ήδη γνωστούς οικισμούς του Έβρου όπου ζουν Γκαγκαβούζηδες, στη Θεσσαλονίκη, στην Αθήνα και στη Γερμανία.

Εικόνα 1. Μέρη όπου ζουν Γκαγκαβούζηδες σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων.

Αυτοαναφορά των Γκαγκαβούζηδων

Στην ερώτηση «Πότε έγινε από εσάς η πρώτη αναφορά του «Είμαι Γκαγκαβούζης/α»; δόθηκαν απαντήσεις που αφορούν πολύ μικρές ηλικίες έως και 20 χρονών. Απαντήσεις όπως «από τότε που γεννήθηκα» ή από 3-5 χρονών καταδεικνύουν το γεγονός, ότι ήταν γνωστό στους/στις ερωτώμενους/ες έως αυτονόητο ότι είναι Γκαγκαβούζηδες. Αν και κάποιοι ή κάποιες απάντησαν ότι δε θυμούνται πότε έγινε η πρώτη αναφορά από τους ίδιους ότι είναι Γκαγκαβούζηδες ή Γκαγκαβούζες, οι περισσότεροι τοποθετούν την αυτοαναφορά από τη γέννηση έως και την ηλικία των 13-15 ετών. Λίγοι ή λίγες αναφέρονται σε μεγαλύτερες ηλικίες.

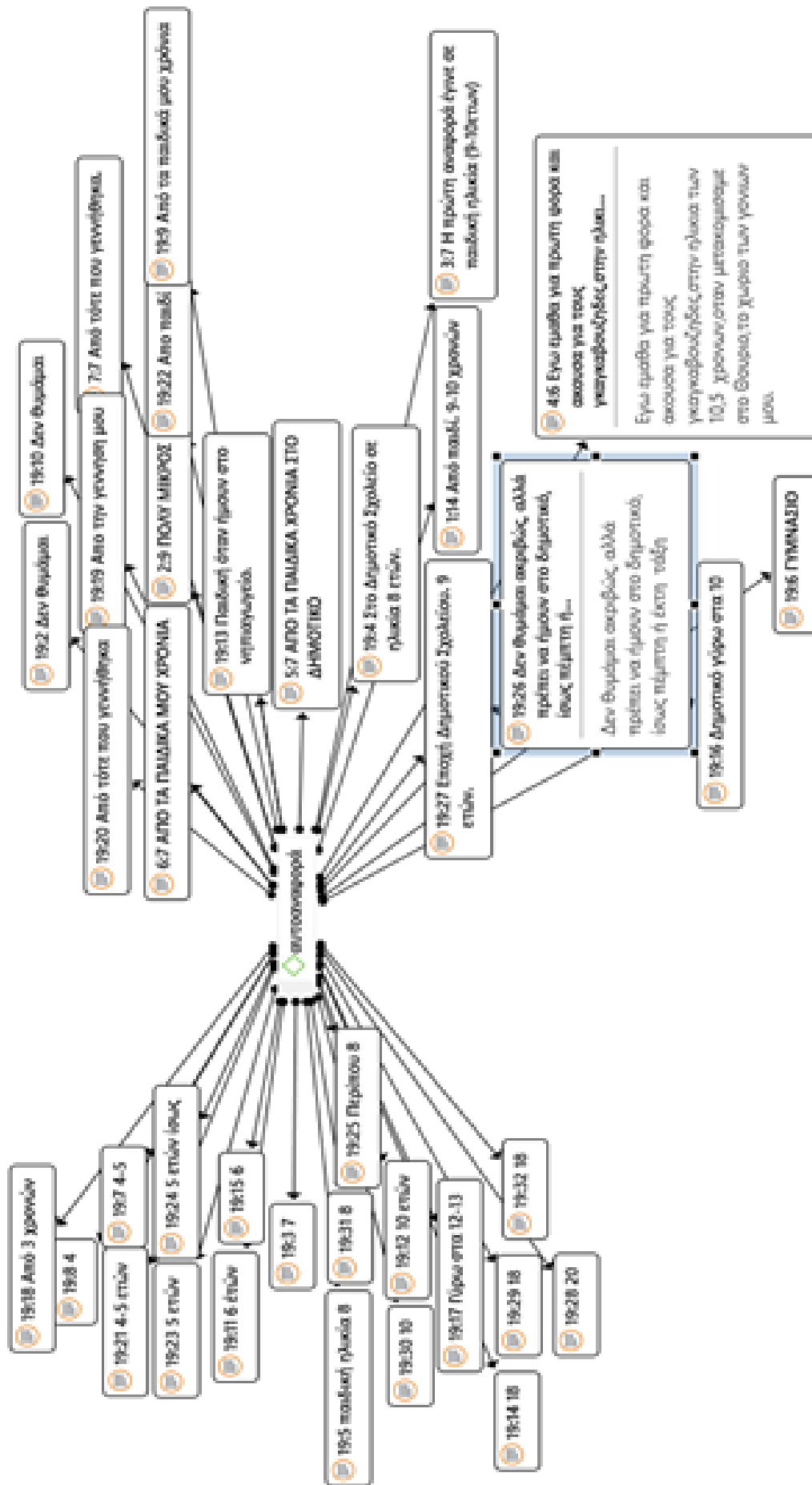
Το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν μόνο από ενήλικα άτομα, οπότε δεν προέκυψαν άμεσα στοιχεία αυτοαναφοράς από ανηλίκους, παρά μόνο έμμεσα, καθώς οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες στην έρευνα ρωτήθηκαν εάν τα παιδιά τους γνωρίζουν και αναφέρουν ότι είναι Γκαγκαβούζηδες. Θετικά απάντησε το 75% των ερωτώμενων, ενώ το 25% απάντησε αρνητικά.

Ετεροαναφορά των Γκαγκαβούζηδων

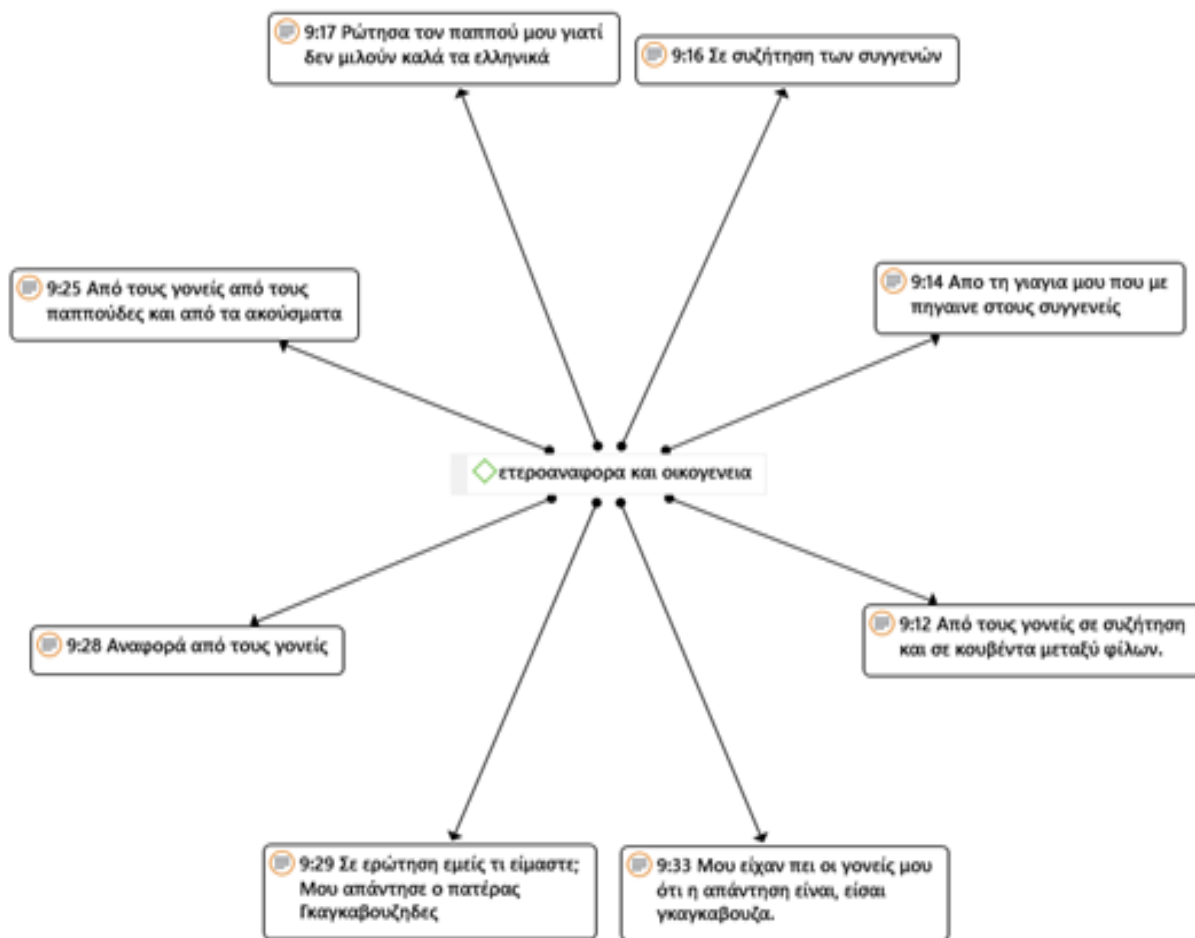
Σχετικά με την ερώτηση «Κάτω από ποιες συνθήκες έγινε αντιληπτή η ετεροαναφορά ότι είστε Γκαγκαβούζης/α;» δόθηκαν απαντήσεις που σχετίζονται με την οικογένεια, το σχολείο, τη γλώσσα, τους συλλόγους και διάφορες άλλες περιστάσεις, οι οποίες θα παρουσιαστούν αναλυτικά ακολούθως.

Αρχικά, αρκετοί και αρκετές από τους και τις ερωτηθέντες φαίνεται ότι αντιλήφθηκαν την ετεροαναφορά στα πλαίσια της οικογένειας. Κάποιοι/ες αναφέρουν ότι ρώτησαν είτε τους γονείς είτε τους παππούδες. Άλλοι/ες το αντιλήφθηκαν από κουβέντες των γονιών ή των παππούδων με συγγενείς ή φίλους.

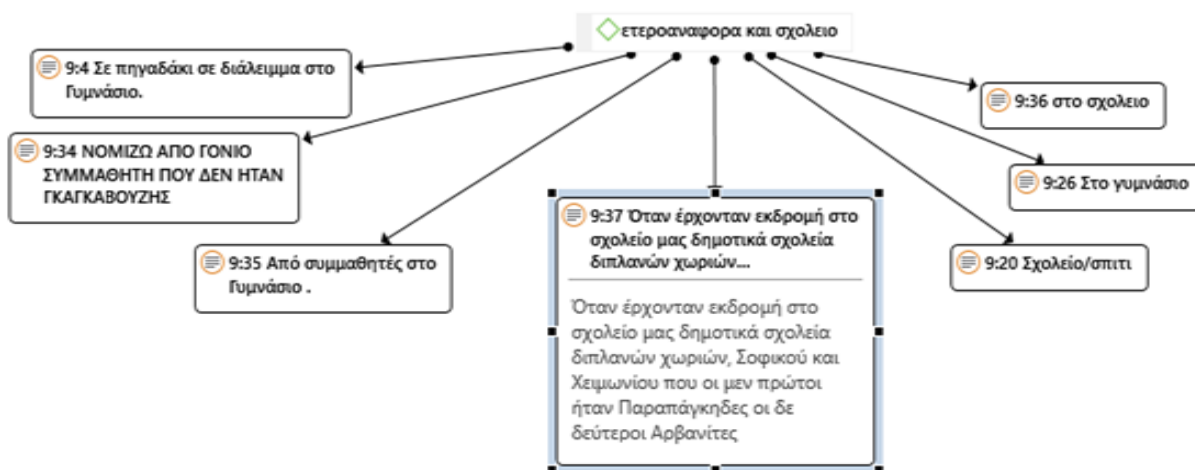
Άλλοι/ες ερωτώμενοι/ες απάντησαν, ότι αντιλήφθηκαν την ετεροαναφορά στο σχολικό περιβάλλον. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η απάντηση «Όταν έρχονταν εκδρομή στο σχολείο μας δημοτικά σχολεία διπλανών χωριών, Σοφικού και Χειμωνίου που οι μεν πρώτοι ήταν Παραπάγκηδες οι δε δεύτεροι Αρβανίτες», η οποία καταδεικνύει τα όρια και τη διαφοροποίηση των πολιτιστικών ομάδων, την αβίαστη αντίληψη σε παιδική ηλικία του «εμείς» και «οι άλλοι» και τη σημασία των συμβολικών ορίων στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας.

Εικόνα 2. Σχηματική απεικόνιση για την αυτοαναφορά.

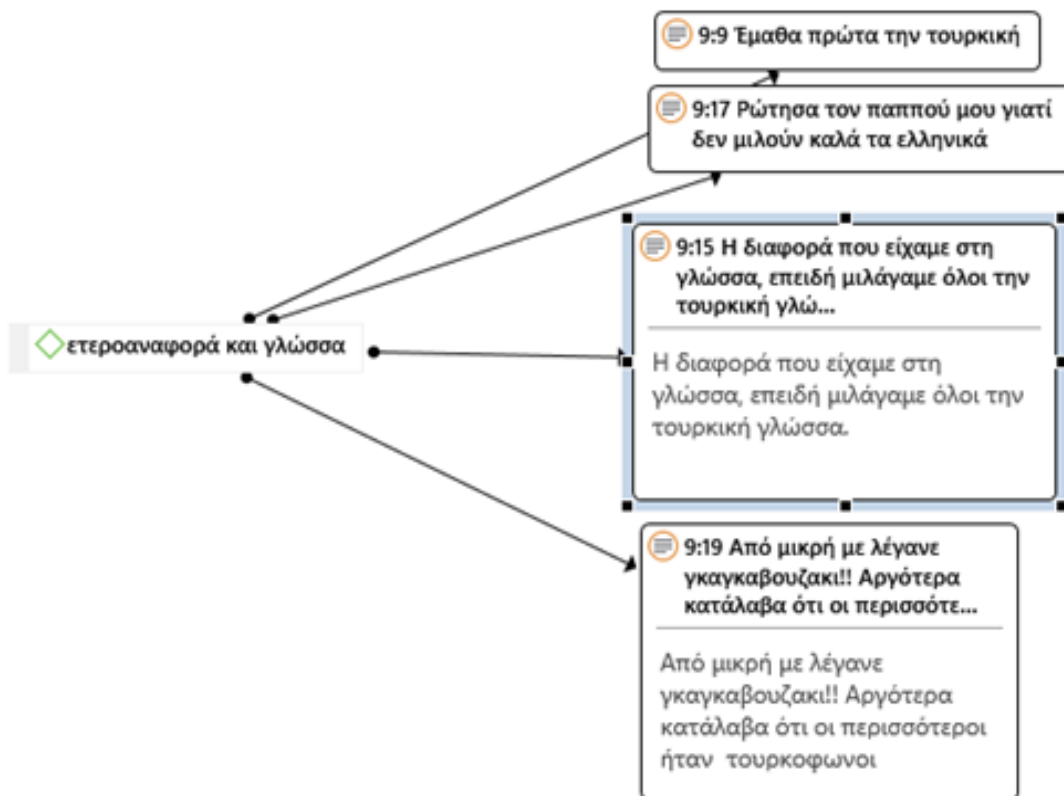

Εικόνα 3. Ετεροαναφορά και οικογένεια.

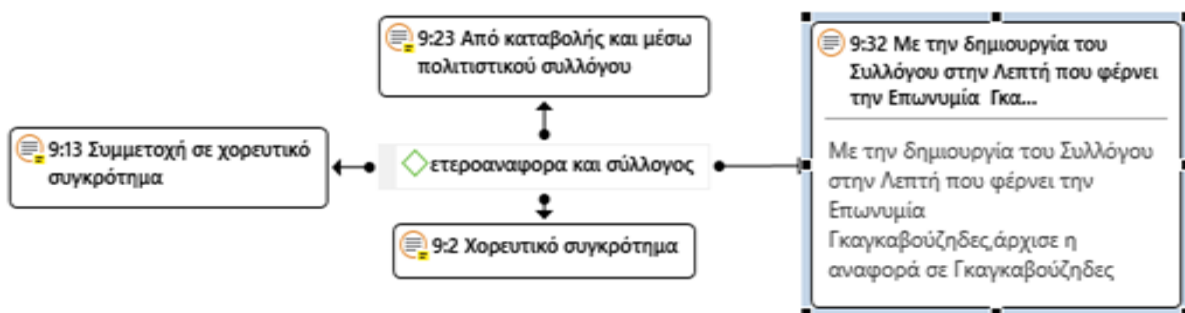
Εικόνα 4. Ετεροαναφορά και σχολείο.

Άλλοι/ες ερωτώμενοι/ες απάντησαν ότι αντιλήφθηκαν την ετεροαναφορά σε σχέση με τη διαφορετικότητα της γλώσσας. Το γεγονός ότι είτε οι ίδιοι/ιες μιλούσαν τουρκικά είτε ότι οι παππούδες μιλούσαν τουρκικά, οδήγησε στην αντίληψη της διαφορετικότητας.

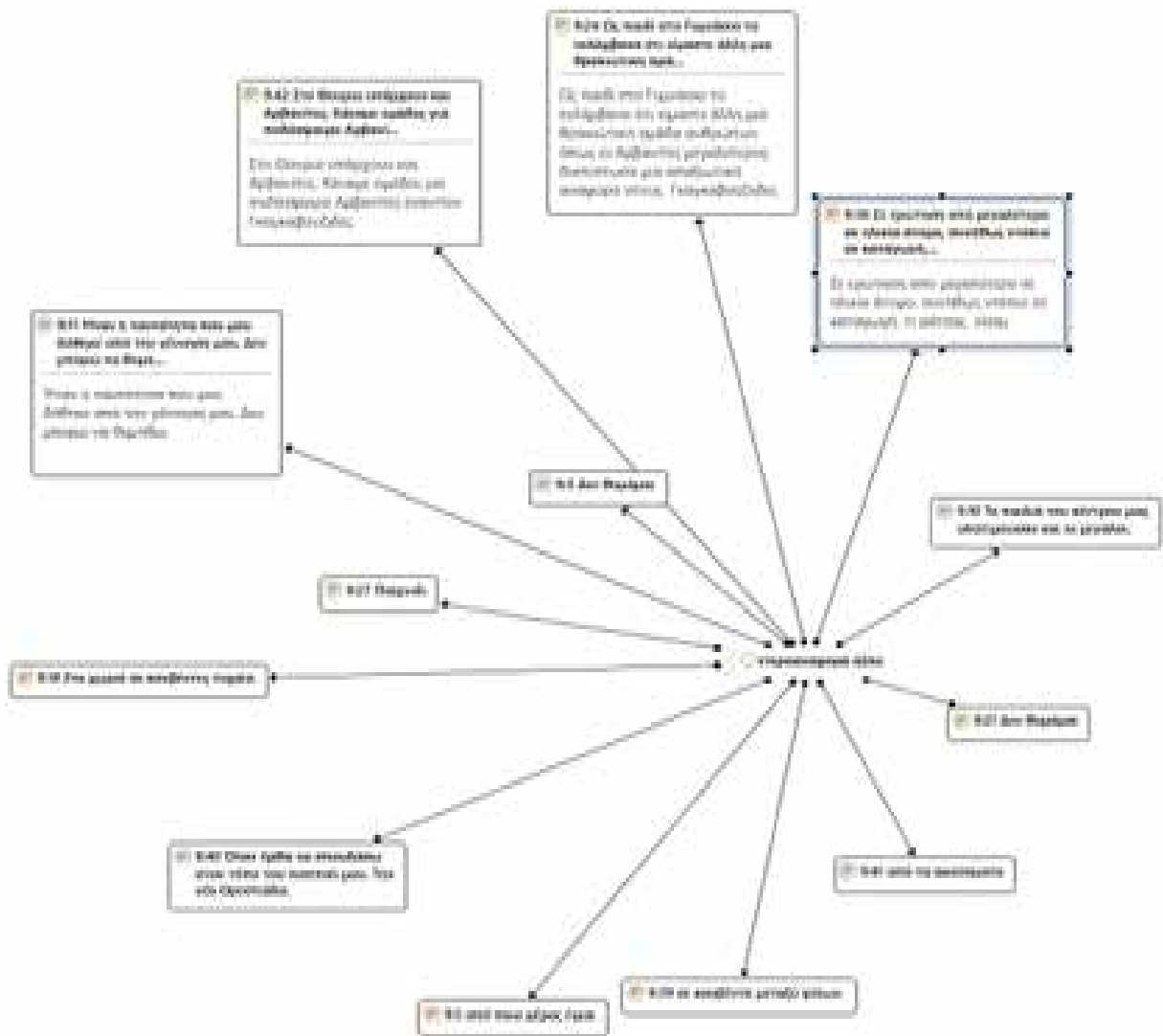
Εικόνα 5. Ετεροαναφορά και γλώσσα.

Υπήρξαν επίσης ερωτώμενοι/ες, οι οποίοι αντιλήφθηκαν την ετεροαναφορά στα πλαίσια ενός συλλόγου. Συνήθως συνέβαινε με τη συμμετοχή τους σε κάποιον σύλλογο. Σε άλλη περίπτωση ήταν αρκετή η επωνυμία του συλλόγου «Γκαγκαβούζηδες», ώστε να γίνει αντιληπτή η διαφορετικότητα.

Εικόνα 6. Ετεροαναφορά και σύλλογος.

Οι ερωτώμενοι/ες αναφέρθηκαν επίσης και σε άλλες περιστάσεις/συνθήκες κατά τις οποίες έγινε αντιληπτή η ετεροαναφορά, όπως σε ποδοσφαιρικούς αγώνες που οι ομάδες που σχηματίζονταν ήταν Γκαγκαβούζηδες και Αρβανίτες. Επίσης κάποιιοι/ες αναφέρουν ότι η ετεροαναφορά συνοδεύονταν από υποτίμηση ή απαξίωση των άλλων: «(...) μεγαλύτερος διαπίστωσα μια απαξιωτική αναφορά στους Γκαγκαβούζηδες», «Τα παιδιά του κέντρου μας υποτιμούσαν και οι μεγάλοι». Άλλοι/ες το αντιλήφθηκαν από κουβέντες και ακούσματα.

Εικόνα 7. Ετεροαναφορά σε διάφορες περιστάσεις.

Στην εικόνα που ακολουθεί παρουσιάζονται σχηματικά οι συνθήκες οι οποίες οδήγησαν στην αντίληψη της ετεροαναφοράς «Αυτός/ή είναι Γκαγκαβούζης/α» σε σχέση με την οικογένεια, τη γλώσσα, το σχολείο, τους συλλόγους και άλλες περιστάσεις, όπως αυτές προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας.

Ταυτότητα και σημαντικοί άλλοι

Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες στην έρευνα κλήθηκαν επίσης να απαντήσουν εάν η επιλογή του/της συζύγου και η επιλογή των φίλων έγινε με άξονα το γεγονός ότι είναι Γκαγκαβούζης ή Γκαγκαβούζα. Αρχικά, στην ερώτηση για το εάν η επιλογή του/της συζύγου έγινε με βάση το εάν αυτός/ή είναι Γκαγκαβούζης ή Γκαγκαβούζα, το 100% των ερωτηθέντων απάντησε αρνητικά. Σχετικά με το εάν έχουν φίλους Γκαγκαβούζηδες το 100% των ερωτηθέντων απάντησε θετικά. Ωστόσο, στην ερώτηση για το εάν η επιλογή των φίλων γίνεται με άξονα το γεγονός ότι αυτοί ή αυτές είναι Γκαγκαβούζηδες ή Γκαγκαβούζες, το 91,4% των ερωτηθέντων δίνει αρνητική απάντηση και μόλις το 8,6% θετική.

Έθιμα των Γκαγκαβούζηδων

Στην ερώτηση για το εάν οι συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα γνωρίζουν έθιμα των Γκαγκαβούζηδων, απάντησαν όλοι/ες θετικά. Καλούμενοι/ες να αναφέρουν ποια είναι τα έθιμα τα οποία γνωρίζουν, παράχθηκαν πλούσια δεδομένα από τα οποία φάνηκε, ότι τα έθιμα σχετίζονται με τον κύκλο του χρόνου και της ζωής, τη διατροφή, την οικογένεια. Κυρίως αναφέρθηκαν το έθιμο της Μπάμπως και το έθιμο της Καμήλας, τα οποία αναβιώνουν έως σήμερα.

Σχετικά με το έθιμο της Καμήλας, στο οποίο αναφέρθηκαν όλοι/ες οι συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα και με το έθιμο της Μπάμπως, στο οποίο αναφέρθηκαν οι περισσότεροι/ες, έχουν ενδιαφέρον οι παρακάτω δηλώσεις, καθώς περιλαμβάνουν στοιχεία τόσο για την αναβίωση όσο και για την αναπαράσταση των εθίμων, αλλά και τη συμμετοχή των ερωτώμενων σε αυτά:

«Το Έθιμο της Καμήλας και το έθιμο της Μπάμπως. Συμμετέχω κάθε χρόνο στο έθιμο της καμήλας»

«Η Καμήλα η οποία ξεκίνησε από Θούριο και Λεπτή και σήμερα γίνεται σε όλα σχεδόν τα Γκαγκαβούζικα χωριά»

«Έθιμο που συνεχίζει είναι αυτό της «Μπάμπως», αναβιώνει το έθιμο της καμήλας, ενώ για παράδειγμα το έθιμο της «Ντόντολα» απλά αναπαρίσταται»

Αρκετοί από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες αναφέρθηκαν σε έθιμα του γάμου, με κάποιους/ες από αυτούς/ές να δίνουν περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αυτά:

«έθιμα γάμου (αλιακτσίδες, προίκα, ετοιμασία νύφης, ψωμί γάμου, καθρέφτης νύφης-γαμπρού, μήλο, φόρτωμα κάρου με τη νύφη και την προίκα, μετά το μυστήριο σπίτι πεθεράς χρυσωμα στόμα νύφης και κόψιμο κλωστής με τσεκούρι, κ γλυκό κουταλιού, επόμενη γάμου νερό από βρύση, και κούνημα νύφης από τον γαμπρό στην κούνια της αυλής (...) το νυχτέριο»
«Στους γάμους απλώνουν την προίκα και την πάνε στο σπίτι του αντιθέτου φύλου»

Άλλοι/ες συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα ανέφεραν, ότι γνωρίζουν τα έθιμα των Χριστουγέννων, του Πάσχα, του γάμου, της κηδείας, της γέννησης παιδιών, της βάφτισης και έθιμα σχετικά με παραδοσιακά φαγητά, όπως:

«Το έθιμο του ψησίματος αρνιού το Πάσχα και του Αγίου Γεωργίου»

Σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τον πλούτο των γκαγκαβούζικων εθίμων δίνονται από κάποιον/α ερωτώμενο/η:

«Τα έθιμα είναι πάρα πολλά, της οικογένειας, τα ομαδικά (παιδιών-γυναικών-ανδρών) και αυτά που συμμετέχουν όλοι. (...) κάποια από αυτά είναι: τα Φώτα (Σταυρός στον άρτο και κουρμπάνι), Μπάμπω Γκιουνού, Τσικναμπέτ Γκιουνού, Πρίστεβα, Κιοπέκ ή Κουκουρικό Μπέη, Μία Μάρτι, Άγιος Γεώργιος ή Άγιος Αθανάσιος (Εντερλεζί), Νιετ, Ντόντολα, Ντεβέ (Καμήλα), Κόλιντα, Σίβρο»

Σημειώνεται, ότι το έθιμο «Ντόντολα» είναι γνωστό σε αρκετά χωριά της Θράκης με το όνομα Πιρπιρούνα. Επίσης, ένα έθιμο αναφέρθηκε με δύο ονομασίες «Προύστεβα» αλλά και «Πρίστεβα».

Το έθιμο «Κόλιντα» είναι έθιμο των Χριστουγέννων αρκετά διαδεδομένο στο Θούριο. Συγκεκριμέ-

να, την παραμονή των Χριστουγέννων πήγαιναν τα παιδιά από σπίτι σε σπίτι φωνάζοντας «κόλιντα» και οι σπιτονοικοκυρές τους έδιναν καλαμπόκι, φρούτα, αυγά, ξηρούς καρπούς.

Επιπλέον, αναφέρθηκαν τα έθιμα του Μπέη (Κιοπέκ Μπέη) και των 9 φαγιών, τα οποία ωστόσο βιβλιογραφικά φαίνεται, ότι δεν είναι γκαγκαβούζικα έθιμα, αλλά τυχαίνει να γιορτάζονται σε χωριά, στα οποία ζούνε Γκαγκαβούζηδες μαζί με άλλες πολιτισμικές ομάδες.

Αρκετοί από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες εξέφρασαν το γεγονός ότι συμμετέχουν σε έθιμα και κάποιι ότι αδυνατούν, γιατί βρίσκονται μακριά από τους τόπους όπου τα έθιμα αναβιώνουν:

*«(...) τηρώ αρκετώ, τα οποία ενθυμούμαι από τους γονείς μου»
«(...) λόγω αλλαγής κατοικίας έχω συμμετάσχει ελάχιστα»*

Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες στην έρευνα ρωτήθηκαν εάν τηρούν κάποια έθιμα Γκαγκαβούζηδων στο σπίτι τους και ποια. Το 28,6% απάντησε ότι δεν τηρεί γκαγκαβούζικα έθιμα στο σπίτι του, ενώ το 71,4% απάντησε θετικά και έδωσε περισσότερες πληροφορίες.

Και σε αυτήν την ερώτηση αρκετοί συμμετέχοντες και συμμετέχουσες ανέφεραν το έθιμο της Καμήλας και της Μπάμπως. Οι περισσότεροι απάντησαν, ότι τα γκαγκαβούζικα έθιμα που τηρούν στο σπίτι έχουν σχέση με τη διατροφή. Αναφέρθηκαν η κοπή πίτας τα Χριστούγεννα, τα φαγητά για κάθε περίπτωση, η βαρβάρα, τα μπουμπάρια ή μπάμπου, οι λαγγίτες, το λάχανο τουρσί. Επίσης, αναφέρθηκε ότι τηρούν τα έθιμα του γάμου, της αποκριάς, τα έθιμα των Χριστουγέννων και του Πάσχα. Ένα έθιμο της αποκριάς είναι ο χαλβάς κρεμασμένος από το ταβάνι. Πρόκειται για σκληρά στρόγγυλα χαλβαδοπιτάκια, τα οποία κρεμούσαν με κλωστή από το ταβάνι ή κάποιο άλλο ψηλό σημείο και έπρεπε τα παιδιά να τα πιάσουν πηδώντας ψηλά, αλλά μόνο με το στόμα, καθώς τα χέρια έπρεπε να είναι δεμένα πίσω στη πλάτη. Άλλα έθιμα που αναφέρθηκαν έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα, όπως ο εκκλησιασμός, το θυμιάτισμα, το ξεμάτιασμα, οι ματόχανδρες, έθιμα σε εορτές Αγίων:

*«Την Βασιλόπιτα που είναι πίτα με τυρί, τα κρεμαστά χαλβαδάκια στις Απόκριες, επίσης τα Συγχωρημένα στις Απόκριες»
«(...) η γιαγιά σε μικρά πράγματα στο σπίτι όπως πχ μαγειρική (...) γκοτζλεμέδες, ματόχανδρες, ξεμάτιασμα»
«Κίρκ τσιμπίκα!! Φτιάχνω λαγγίτες όπως έκανε η γιαγιά μου!»
«(...) Αϊ Δημήτρης, που λεγόταν Κάσιμ, του Αγίου Γεωργίου, 15 Αυγούστου»
«(...) το πέρασμα πάνω από φωτιά την πρώτη Μαρτίου, τα συγχώρια την τελευταία μέρα της αποκριάς»*

Άλλοι/ες ανέφεραν ότι μιλούν το γλωσσικό ιδίωμα των τουρκικών, τα γκαγκαβούζικα:

*«(...) μιλάω τουρκικά, όπως οι προγιαγιάδες, οι γιαγιάδες και η μητέρα μου, οι συγγενείς μου και όλοι οι συγχωριανοί μου (...)»
«Την τοπική διάλεκτο»*

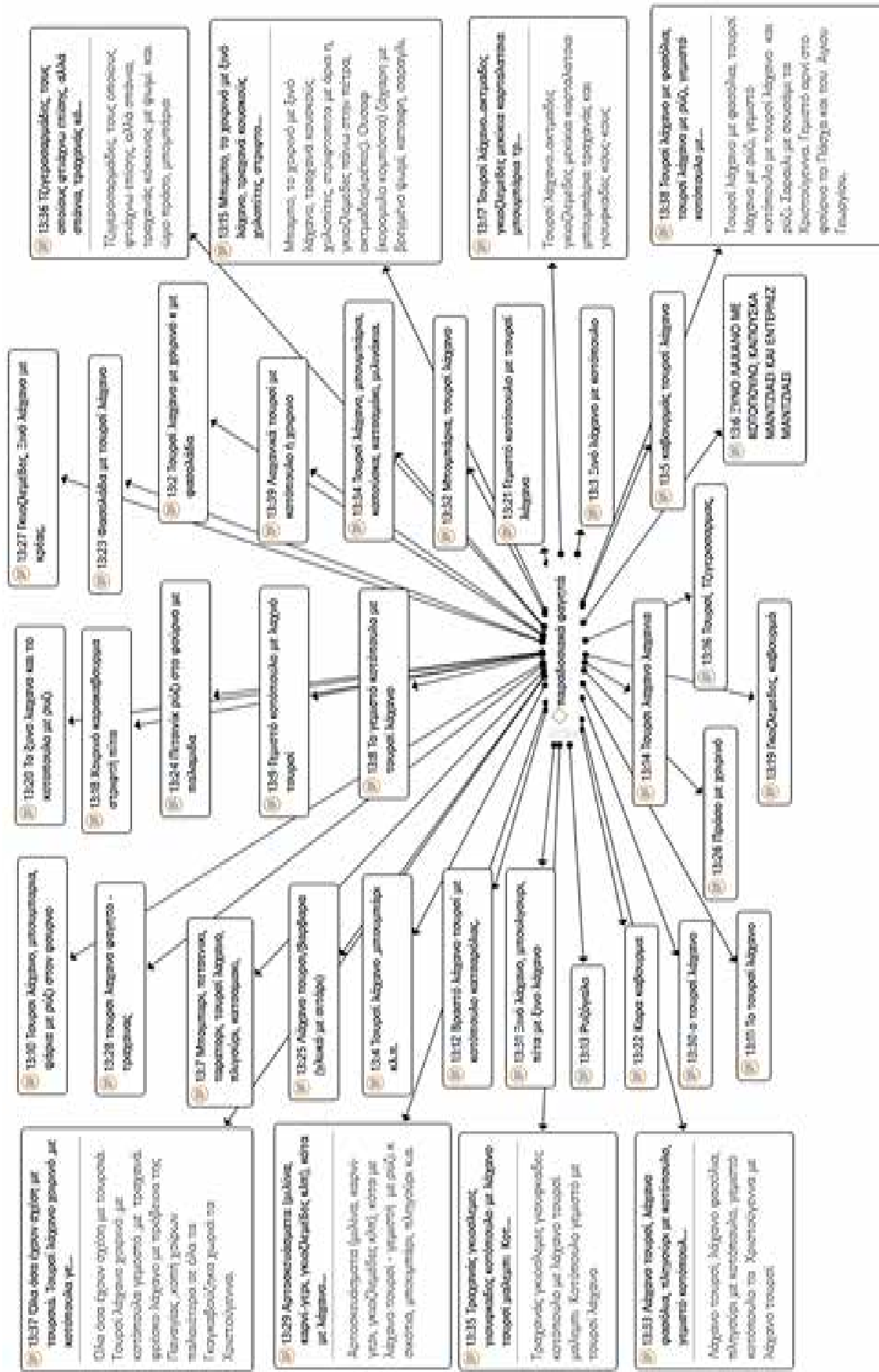
Υπήρξαν και κάποιοι/ες, οι οποίοι ανέφεραν ότι τηρούν όλα τα έθιμα και τις παραδόσεις:

«Όλα έχω μεγαλώσει παραδοσιακά», «Όλες τις παραδόσεις»

Ενδιαφέρον προξενούν οι δηλώσεις συμμετεχόντων, οι οποίες αναφέρονται στους προγόνους τους (μητέρες γιαγιάδες προγιαγιάδες), από τις οποίες φαίνεται η μεταβίβαση της παράδοσης από γενιά σε γενιά. Επίσης, παρόλο που ένα ποσοστό 28,6% απάντησε ότι δεν τηρεί τα γκαγκαβούζικα έθιμα στο σπίτι του, έρχεται να αντιπαρατεθεί με τις δηλώσεις αυτών που τηρούν όλα τα έθιμα. Πιθανά στην αντιπαραθέση αυτή να παίζουν ρόλο η ηλικία και ο τόπος διαμονής των ερωτηθέντων.

Παραδοσιακά φαγητά των Γκαγκαβούζηδων

Στην ερώτηση «Ποια παραδοσιακά φαγητά θεωρείτε ότι είναι χαρακτηριστικά για τους Γκαγκαβούζηδες;» κυριάρχησε στις απαντήσεις των ερωτηθέντων το λάχανο τουρσί.

Εικόνα 10. Σχηματική απεικόνιση για τα παραδοσιακά γκαρκαβούζικα φορητά

Γκαγκαβούζικη φορεσιά

Στην ερώτηση για το εάν οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες στην έρευνα γνωρίζουν για την φορεσιά των Γκαγκαβούζιδων, η πλειοψηφία απάντησε θετικά, ενώ κάποιοι/ες απάντησαν ότι δε γνωρίζουν σχετικά.

Χαρακτηριστικά, δόθηκε μια απάντηση με περιγραφή τόσο της γυναικείας, όσο και της ανδρικής φορεσιάς: *«Η γυναικεία ενδυμασία κατά βάση αποτελείται από άσπρο βαμβακερό πουκάμισο, σουρωτή φούστα, αμάνικο γιλέκο (γιλέκ) επανωφόρι (ζιπούν), πόδια (πεσκίρ) και κάλτσες. Η ανδρική φορεσιά από πουκάμισο (γκιολμέκ), παντελόνι (πουτούρ), γιλέκο (φερμιλέκ), επανωφόρι (αντέχει), ζωνάρι (κουσιάκ), σαρίκι (ύφασμα που τυλίγουν το κεφάλι), τσαρούχι (τσαρίκ), πόδια (πεσκίρ)»*

Επίσης φαίνεται ότι κάποιοι ασχολούνται εντονότερα με τις φορεσιές και συλλέγουν κομμάτια:

*«Ναι γνωρίζω για την περιοχή μου. Έχω αρκετά κομμάτια φορεσιάς. Ταμιά είναι του παππού μου και του προπάππου μου, τα υπόλοιπα τα έφτιαξα αυθεντικά αντίγραφα»
«Γνωρίζω και έχω μικρή συλλογή. Έχω κομμάτια αυθεντικά, κομμάτια που έλαβα δώρα, και φυσικά κομμάτια έπειτα από παραγγελία»*

Όσο για το εάν έχουν τη δική τους φορεσιά, το 61,3% απάντησε θετικά, ενώ το 38,7 αρνητικά.

Στο ερώτημα για το πώς απέκτησαν τη φορεσιά που έχουν φαίνεται ότι καθοριστικό ρόλο έπαιξε η οικογένεια και οι σύλλογοι. Οι περισσότερες απαντήσεις που δόθηκαν αναφέρουν ότι η φορεσιά αποκτήθηκε από κάποιο μέλος της οικογένειας ή συγγενή, τον παππού, τη γιαγιά, τη μητέρα, από θείες, ξαδέρφες, νονές. Ακολουθούν οι απαντήσεις σχετικά με τους συλλόγους, ότι δηλαδή είτε ότι η φορεσιά αποκτήθηκε μέσω συλλόγου ή ότι ο σύλλογος αποτέλεσε το έναυσμα για την απόκτηση της φορεσιάς.

*«Οι φορεσιές που έχω δημιουργήθηκαν από υφαντά υφάσματα της γιαγιάς μου»
«Την φούστα με την έδωσε μια ξαδέρφη της μαμάς μου. Το ζιμπιν με το έραψε μια θεία μου»
«Από την γιαγιά μου από την μαμά μου από την νουνά μου που ήταν γκαγκαβούζα και μου έκανε δώρο ένα γιλέκο για την στολή μου από θείες και διάφορους συγγενείς»
«Την έφτιαξα μέσω Συλλόγου. Το ύφασμα το είχε υφάνει στα εφηβικά της η γιαγιά μου. Το έραψε και το έκανε μετά πολύ ωραίο γιλέκο (...). Τσουράπια μ έπλεξε η γιαγιά πριν καμιά 5 χρόνια. Ζωνάρι επίσης η γιαγιά παλαιότερα»
«(...) από γυναίκα του συλλόγου που ασχολείται μ αυτό το είδος υφάσματος (...)*

Υπήρχαν και κάποιες απαντήσεις που ανέφεραν ότι τις φορεσιές τις έφτιαξαν μόνοι/ες τους:

«Την έφτιαξα ο ίδιος γνήσια αντιγραφή των Γκαγκαβούζων Λεπτής», «Την έφτιαξα όταν έμαθα την καταγωγή μου. Σε ηλικία 15 ετών».

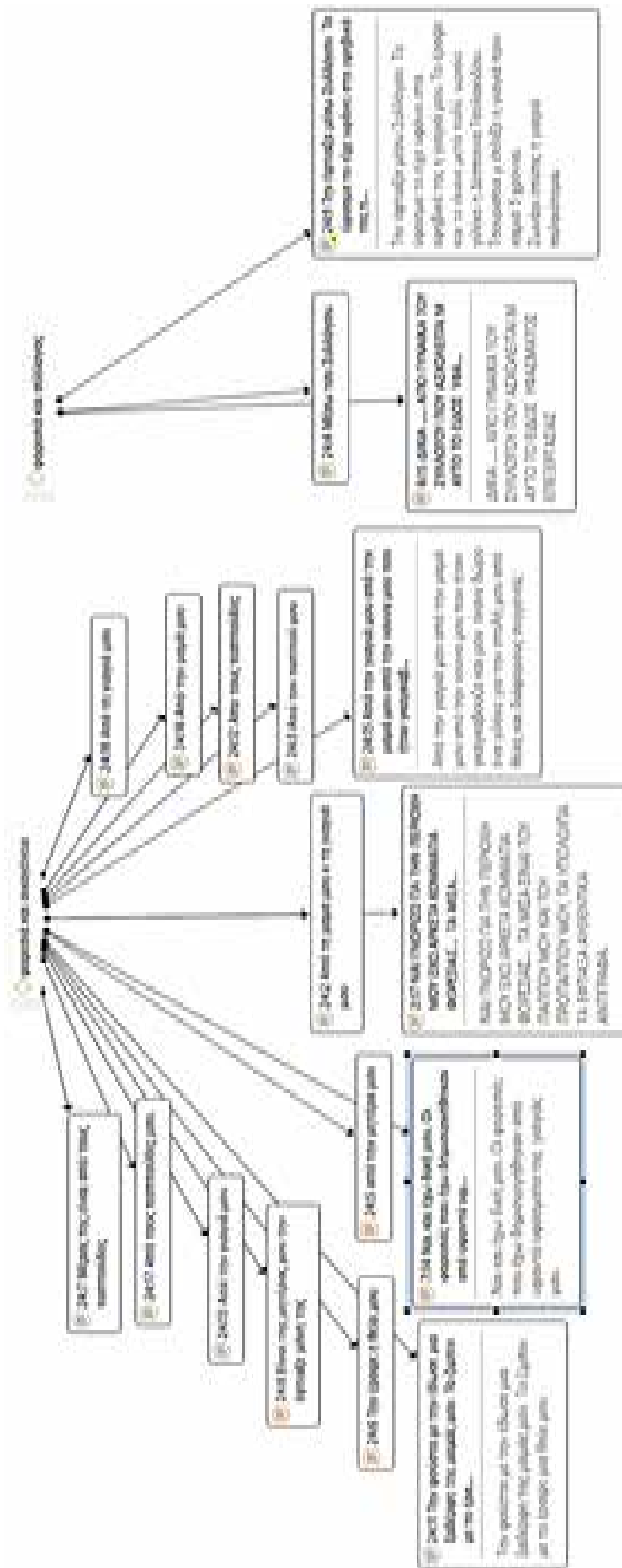
Σχεδόν όλες οι απαντήσεις για την απόκτηση της φορεσιάς σχετίζονται με την οικογένεια ή /και κάποιον σύλλογο, γεγονός που καταδεικνύει το σημαντικό ρόλο τους στη διατήρηση και στη μετάδοση της παράδοσης και του πολιτισμού.

Σύλλογοι Γκαγκαβούζιδων

Στους συμμετέχοντες και στις συμμετέχουσες στην έρευνα έγιναν μια σειρά από ερωτήσεις που αφορούσαν στους συλλόγους και στη δράση των συλλόγων, αλλά και στη δράση που αναλαμβάνουν οι ίδιοι/ες για το σύλλογο.

Αρχικά, ρωτήθηκαν εάν είναι ενεργά μέλη σε κάποιον σύλλογο. Το 62,9% απάντησε θετικά, ενώ το 37,1% αρνητικά.

Στην ερώτηση σχετικά με το ποιος είναι ο σύλλογος στον οποίον συμμετέχουν οι απαντήσεις αφορούσαν στον σύλλογο «Κρασοχώρι Άνω Οινόης, τον Σύλλογο Γυναικών Θουρίου «Το Ελευθεροχώρι», τον σύλλογο «Τ' αμπέλια» Κάτω Οινόης, τον σύλλογο «Προφήτου Ηλία Σαγήνης, το σύλλογο «Το Λεοντάριον» Άνω Σαγήνης, την Ένωση Συλλόγων Παράδοσης και Δημιουργίας «Οι Γκαγκαβούζιδες». Άλλοι/ες απάντησαν ότι συμμετέχουν σε χορευτικό τμήμα συλλόγου και άλλοι/ες ότι ήταν παλαιότερα ενεργοί σε γκαγκαβούζικο σύλλογο.

Εικόνα 11. Σχηματική απεικόνιση για το ρόλο της οικογένειας και του συλλόγου στην απόκτηση φορεσιών

Στην ερώτηση για το εάν είναι όλα τα μέλη του συλλόγου στον οποίο συμμετέχουν Γκαγκαβούζηδες το 76,9% απάντησαν αρνητικά, ενώ το 23,1% θετικά.

Ακολούθησαν ερωτήσεις για τον αριθμό των μελών του συλλόγου και τις ηλικίες τους. Οι απαντήσεις σχετικά με την ηλικία αναφέρουν ότι συμμετέχουν στους συλλόγους όλες οι ηλικίες, ενώ ο αριθμός των μελών κυμαίνεται από 32 έως 120. Επίσης, αναφέρονται και μέλη τα οποία είναι ενεργά μόνο διαδικτυακά.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός, ότι οι σύλλογοι είναι πολυπληθείς, με συμμετοχή ανθρώπων κάθε ηλικίας, παρόλο που το μεγαλύτερο ποσοστό ανθρώπων που συμμετέχουν στους συλλόγους, δεν είναι οι ίδιοι Γκαγκαβούζηδες ή Γκαγκαβούζες.

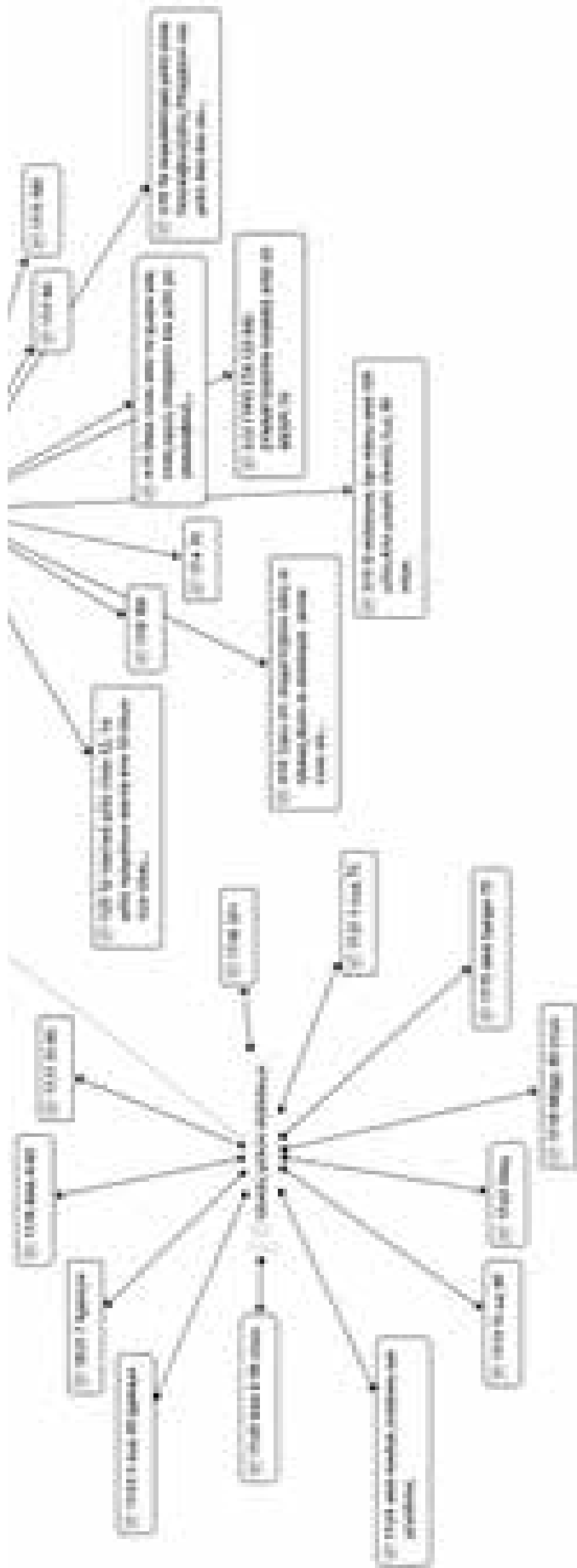
Στην ερώτηση «Σε ποιες δράσεις του συλλόγου παίρνετε μέρος;» αρκετοί απάντησαν στις χορευτικές, ενώ κάποιοι/ες λόγω απόστασης μόνιμης κατοικίας απάντησαν ότι παίρνουν μέρος σε δράσεις των συλλόγων μόνο όταν βρίσκονται στο χωριό τους ή άλλοι/ες παρακολουθούν τις δράσεις διαδικτυακά. Αρκετοί/ές απάντησαν ότι συμμετέχουν σε όλες τις δράσεις των συλλόγων είτε ως απλά μέλη είτε από θέσεις ευθύνης (πρόεδροι συλλόγων).

Μερικές χαρακτηριστικές απαντήσεις για τις δράσεις στις οποίες συμμετέχουν οι ερωτώμενοι/ες είναι:

«Παίρνω μέρος σε πολλές δράσεις. Υπάρχουν δράσεις σε πολιτιστικό επίπεδο που προβάλλουν την τοπική παράδοση. Χορευτικά τμήματα, χορωδία γκαγκαβούζικων τραγουδιών, συμμετοχή στο Φεστιβάλ Φανουριών που παρουσιάζει ο σύλλογος και εκδηλώσεις παραδοσιακών χορών στην Ελλάδα και το εξωτερικό όπως και διάφορες εθελοντικές δράσεις»

«(...) Σε όλες, σε μια προσπάθεια να αναδείξουμε τους Γκαγκαβούζηδες, να τονίσουμε την πλούσια πολιτιστική, πολιτισμική προσφορά τους στην πόλη της Ορεστιάδας αλλά και στην ευρύτερη περιοχή, την συμμετοχή τους στην πρόοδο και ανάπτυξη αυτής της περιοχής. Αιτήματα μας προς δήμο εδώ και χρόνια η ανέγερση ενός μνημείου Γκαγκαβούζων στην είσοδο της πόλης της Ορεστιάδας και η καθιέρωση γιορτών Γκαγκαβούζων μέσα από συγκεκριμένες προτάσεις που έχουμε κάνει. Ελπίζουμε πως σε μια πόλη με 90% Γκαγκαβούζους θάρθει η στιγμή που θα το πετύχουμε. εκτιμούμε πως είναι χρέος ζωής στους προγόνους μας»

Απαντήσεις σχετικές με τη δράση που αναλαμβάνουν οι συμμετέχοντες σε συλλόγους παρουσιάζονται στην εικόνα 12 που ακολουθεί.

Εικόνα 13. Σχηματική απεικόνιση σχετική με τον αριθμό μελών, τις ηλικίες των μελών και τις δράσεις των μελών των συλλόγων

Συμπεράσματα

Η ιστορική τους πορεία των Γκαγκαβούζηδων ταυτίστηκε με αυτήν του Ελληνισμού των Βαλκανίων. Στην εποχή του Βυζαντίου (330-1453) ήταν οι ακρίτες της αυτοκρατορίας. Στα χρόνια της Οθωμανικής επέλασης (1453–1860) υπέστησαν δεινά. Αργότερα, με τη συμμετοχή τους στους Ρωσοτουρκικούς πολέμους (1768-1774 και 1877-1878) με την πλευρά των Ρώσων, κυνηγήθηκαν από τους Οθωμανούς και διασκορπίστηκαν στη Βουλγαρία και στην ανατολική Θράκη, στην περιοχή Χάφσας κοντά στην Αδριανούπολη. Ο μεγαλύτερος πληθυσμός των Γκαγκαβούζηδων ακολούθησε τον Ρωσικό στρατό για να αποφύγει τα αντίποινα των Οθωμανών και εγκαταστάθηκε στη Βεσσαραβία, στη σημερινή Νότια Μολδαβία, όπου εντοπίζονται για πρώτη φορά στη βιβλιογραφία στο τέλος του δέκατου ένατου αιώνα και την αρχή του εικοστού (Κοζαρίδης 2009, Κοζαρίδης 2012, Ολμπασάλη 2017, Ολμπασάλη & Βεργέτη 2019).

Η καταγωγή των Γκαγκαβούζηδων δεν είναι εύκολο εγχείρημα να στοιχειοθετηθεί επαρκώς, εξαιτίας των περιορισμένων ιστοριογραφικών ερευνών. Από τη βιβλιογραφία συμπερασματικά προκύπτει, ότι η καταγωγή τους έχει γίνει αντικείμενο διεκδίκησης στις αρχές του 20ου αιώνα, όταν και ξεκίνησαν οι προσπάθειες για τη δημιουργία εθνικά ομοιογενών κρατών (Κοζαρίδης, 2009, 2012, Ολμπασάλη 2017, Ολμπασάλη, & Βεργέτη 2019).

Κατά τις διαδικασίες γέννησης των εθνών-κρατών οι πληθυσμοί της Θράκης, ανάμεσα στους οποίους και οι Γκαγκαβούζηδες της Θράκης, δέχτηκαν ισχυρές πιέσεις που οδήγησαν πολλές φορές σε μαζικές μεταναστεύσεις. Η τουρκοβουλγαρική συμφωνία (1913) στη λήξη των Βαλκανικών πολέμων (1912-1913), ο διωγμός του 1914 και η ελληνοτουρκική συμφωνία, η οποία δεν λειτούργησε λόγω της ένταξης της Τουρκίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και η Συνθήκη του Νεϊγύ (1919) έθεταν θέματα εθελούσιας μετακίνησης πληθυσμών. Ακολούθως, η «Σύμβαση περί Ανταλλαγής των Ελληνικών και Τουρκικών Πληθυσμών» προέβλεπε την ανταλλαγή πληθυσμών και την αναγκαστική μετανάστευσή τους (Κοζαρίδης 2009, 2012, Ολμπασάλη 2017, Ολμπασάλη & Βεργέτη 2019).

Απαντώντας στο ερώτημα για τους τόπους εγκατάστασης των Γκαγκαβούζηδων, η έρευνα κατέδειξε, ότι οι Γκαγκαβούζηδες της Θράκης από το 1912 έως και το 1924 μετακινούνται από την ανατολική Θράκη μαζί με τον υπόλοιπο θρακιώτικο ελληνισμό, ώσπου το 1924, χάνοντας τον γεωγραφικό χώρο αναφοράς, εγκαθίστανται κυρίως σε χωριά του βορείου Έβρου αλλά και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Συνολικά στο νομό Έβρου εγκαταστάθηκαν 1222 οικογένειες που αποτελούνταν από 6095 άτομα. Εγκαταστάσεις προσφύγων Γκαγκαβούζηδων έγιναν επίσης σε χωριά του νομού Ροδόπης, Ξάνθης, Σερρών, Θεσσαλονίκης, στον Λαγκαδά, στην Πτολεμαΐδα και στην Κατερίνη. Οι πρόσφυγες Γκαγκαβούζηδες δεν μπορούν πλέον να επιστρέψουν στον χώρο αναφοράς τους, λόγω των διεθνών συνθηκών, οι οποίες απαγορεύουν τη μαζική επιστροφή και εγκατάστασή τους σε αυτόν.

Επομένως, είναι εμφανές ότι η ταυτότητα των Γκαγκαβούζηδων είναι μία εθνοτοπική ταυτότητα. Το γεγονός αυτό ενισχύεται από την απάντηση στο ερωτήμα που έθεσε η έρευνα εάν υπάρχει αυτοπροσδιορισμός και ετεροπροσδιορισμός. Από την έρευνα προέκυψε, ότι αβίαστα αυτοπροσδιορίζονται ως Γκαγκαβούζηδες, ως μία διακριτή πολιτισμική ομάδα ελληνορθόδοξων προσφύγων, και ομοίως ετεροπροσδιορίζονται από τους άλλους. Η έννοια του αυτοπροσδιορισμού και ετεροπροσδιορισμού θέτει τα όρια στην ταυτότητα των μελών της ομάδας.

Η διαμόρφωση και μετεξέλιξη της ταυτότητάς τους είναι αποτέλεσμα συνεχών διαδικασιών και σχέσεων της ομάδας με τον κοινωνικό περίγυρο. Από τα πρώτα χρόνια εγκατάστασής τους και για αρκετές δεκαετίες, οι Γκαγκαβούζηδες έφεραν την προσφυγική ιδιότητα. Αυτό σε συνδυασμό με το γεγονός, ότι μιλούσαν μια τουρκική διάλεκτο, έθετε υπό αμφισβήτηση την ελληνικότητά τους από γηγενείς και άλλες προσφυγικές ομάδες. Πολλοί Γκαγκαβούζηδες, ο αριθμός των οποίων δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί, απέβαλλε την ιδιαιτερότητά του στην προσπάθεια απόλυτης ταύτισης με τον ευρύτερο ελληνικό κοινωνικό περίγυρο. Συμπεραίνεται, ότι τα κοινωνικά όρια σήμερα υπάρχουν, αλλά είναι δυσδιάκριτα.

Στο πέρας των χρόνων και μέσα από την αλλαγή των γενεών και αναλόγως με τις εκάστοτε συνθήκες, η συλλογική ταυτότητα των Γκαγκαβούζηδων αναπροσαρμόστηκε και μετεξελιχθηκε βρισκόμενη πάντοτε σε σχέση με τον κοινωνικό περίγυρο. Στις δεκαετίες του '50 και '60 πολλοί από αυτούς μεταναστεύουν στα αστικά κέντρα της χώρας αλλά και στο εξωτερικό. Ο διασπαρμένος πληθυσμός χάνει σταδιακά τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά του, τα οποία συνεχίζουν ωστόσο να διατηρούνται στους τόπους όπου υπάρχει συγκεντρωμένος πληθυσμός.

Στη δεκαετία του '80 και του '90 οι κοινωνικές συνθήκες βοηθούν στη δημιουργία πολιτιστικών και άλλων συλλόγων. Πολλοί σύλλογοι ιδρύονται στα χωριά όπου μένουν οι Γκαγκαβούζηδες, μέσα από τους οποίους εκφράζεται όχι απαραίτητα η ανάγκη για την πολιτιστική τους διαφοροποίηση, αλλά το

συναίσθημα θετικής ταύτισης των μελών με την ομάδα. Αντίστροφα, μέσω των συλλόγων ισχυροποιείται η συλλογική ταυτότητα και υποστηρίζονται τα πολιτισμικά πρότυπα.

Σχετικά με το ερώτημα που έθεσε η έρευνα για τα πολιτισμικά πρότυπα των Γκαγκαβούζηδων, αυτά έχουν να κάνουν με την μουσική, το χορό, τα ήθη και τα έθιμα, τη διατροφή, τη φορεσιά και αποτελούν ταυτόχρονα τα ιδιαίτερα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την ομάδα και την οριοθετούν. Σημαντικοί παράγοντες διατήρησης των προτύπων αυτών είναι μέχρι σήμερα η οικογένεια και οι σύλλογοι, ενώ τα πρότυπα που σχετίζονται με την επιλογή φίλων ή συζύγου της ίδιας πολιτιστικής ομάδας έχουν εκλείψει. Τα πολιτισμικά πρότυπα που ακολουθούν τα μέλη της ομάδας ταυτόχρονα ενισχύουν τη συνοχή της ομάδας και την αντιδιαστέλουν με άλλες ομάδες ισχυροποιώντας την ατομική και συλλογική ταυτότητα των μελών της.

Οι σύλλογοι από τη δεκαετία του '90 άρχισαν να αναλαμβάνουν πιο έντονη δράση. Διοργανώνουν μεγάλες γιορτές και πανηγύρια, αναβιώνουν έθιμα, διεξάγουν εκθέσεις φωτογραφίας, εκθέσεις παραδοσιακής φορεσιάς, ειδών διατροφής, αντικειμένων από την καθημερινή ζωή των Γκαγκαβούζηδων. Επίσης, η δημιουργία δευτεροβάθμιου σωματίου καταδεικνύει την ολοένα αυξανόμενη δράση που αναλαμβάνουν οι σύλλογοι για τα μέλη τους και τα μέλη από την πλευρά τους για την ομάδα. Οι σύλλογοι είναι πολυπληθείς και σε αυτούς εντάσσονται επίσης μέλη που δεν είναι Γκαγκαβούζηδες. Επιπλέον, οι δράσεις τους μεταφέρονται σε άλλα μέρη της χώρας αλλά και του εξωτερικού καταστάοντας τους σημαντικούς φορείς παιδείας και πολιτισμού των Γκαγκαβούζηδων.

Η συνεχής δράση των μελών των συλλόγων για την ομάδα φέρει ως αποτέλεσμα τη διάδοση και μετάδοση του ιδιαίτερου πολιτισμού των Γκαγκαβούζηδων δημιουργώντας συναισθηματικούς δεσμούς των μελών με τον ιδιαίτερο πολιτισμό. Η συλλογική ταυτότητα προκύπτει από το συναίσθημα ταύτισης των μελών της και την ανάληψη δράσεων για αυτή.

Η συμμετοχή στους συλλόγους ανθρώπων κάθε ηλικίας δείχνει ότι υπάρχουν οι συναισθηματικοί δεσμοί με τον ιδιαίτερο πολιτισμό των Γκαγκαβούζηδων. Ιδιαίτερα για τις νεότερες γενεές αυτό σημαίνει αναζήτηση της παράδοσης και του πολιτισμού, εμπλουτισμό των γνώσεων σχετικά με τα πολιτισμικά πρότυπα και ενίσχυση του αισθήματος θετικής ταύτισης με την ομάδα. Η ταυτότητα δεν αποτελεί στατικό φαινόμενο, ούτε κτήμα μιας μόνο γενιάς. Αναπροσαρμόζεται και μετεξελίσσεται ανάλογα με το ιστορικό πλαίσιο, το οποίο αποτελεί σημαντικό παράγοντα μετασχηματισμού της. Ωστόσο, μένει να ελεγχθεί εάν τα κοινωνικά όρια που καθορίζουν το περιεχόμενο της συλλογικής τους ταυτότητας παραμένουν τα ίδια σε όλες τις γενιές.

Η έρευνα σκόπευε στην αναλυτική παρουσίαση των πολιτισμικών στοιχείων των Γκαγκαβούζηδων, τα οποία καθορίζουν το περιεχόμενο της συλλογικής τους ταυτότητας, εστιάζοντας ιδιαίτερα σε εκείνα τα στοιχεία που διαμόρφωσαν και μετεξέλιξαν το περιεχόμενο της συλλογικής τους ταυτότητας. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης και με μεθοδολογικά εργαλεία τη συνέντευξη σε βάθος, βιογραφική προσέγγιση της συνέντευξης, τη μελέτη αρχείων και τη φωτογράφιση. Μέσω της έρευνας δόθηκαν σαφείς απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν.

Η παρούσα θέτει τις βάσεις για περαιτέρω έρευνες που μπορούν να αφορούν στους Γκαγκαβούζηδες που ζουν σε άλλα μέρη της Ελλάδας, έρευνες σχετικές με συγκεκριμένες γενιές Γκαγκαβούζηδων, έρευνες που αφορούν στη γλώσσα, στη διασπορά και στον ιδιαίτερο πολιτισμό των Γκαγκαβούζηδων, αλλά και συγκριτικές έρευνες μεταξύ των Γκαγκαβούζηδων στην Ελλάδα, στη Μολδαβία και σε άλλα μέρη στα οποία κατοικούν.

Βιβλιογραφία

Ι. Ελληνόγλωσση

- Βεργέτη, Μ.Κ. (1999). Παλιννόστηση και Κοινωνικός Αποκλεισμός. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Βεργέτη, Μ.Κ. (2000). Από τον Πόντο στη Ελλάδα: Διαδικασίες Διαμόρφωσης μιας Εθνοτοπικής Ταυτότητας. 2η εκδ. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες. Αθήνα: Κριτική.
- Κοζαρίδης, Χ. (2009). Εμείς οι Γκαγκαβούζηδες: Ταυτότητες, Ιστορικές Πηγές και η Πορεία μας μέσα στο Χρόνο. Κομοτηνή: Παρατηρητής της Θράκης.
- Κοζαρίδης, Χ. (2012). Οι Γκαγκαβούζηδες και η πορεία τους μέσα στο χρόνο. Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου Βαλκανικών Ιστορικών Σπουδών τ. Β'. Καβάλα, σελ. 633-36.

- Ολμπασάλη, Β. (2017). Οι Γκαγκαβούζηδες του Θουρίου. Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας «Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπική Ανάπτυξη», Νέα Ορεστιάδα: Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμος Ορεστιάδας, σελ. 325-338.
- Ολμπασάλη, Β., Βεργέτη, Μ. (2019). Η φορεσιά των Γκαγκαβούζηδων: Ερευνητική και εκπαιδευτική προσέγγιση, Σε: Μανωλάς, Ε. (Επιμ), Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας: «Η Ορεστιάδα στον 21ο αιώνα: Προκλήσεις και Προοπτικές», Νέα Ορεστιάδα: Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης και Δήμος Ορεστιάδας σελ. 415-422.
- Πουρκός, Μ.Α., Δαφέρμος, Μ. (2010). Ποιοτική Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες: Επιστημολογικά, Μεθοδολογικά και Ηθικά Ζητήματα. Αθήνα: Τόπος.

II. Ξενόγλωσση

- Ashforth, B.E., Fred Mael, F. (1989). Social identity theory and the organization. *The Academy of Management Review*. Vol. 14, No. 1, pp. 20-39.
- Campbell, A. (2000). Cultural Identity as a Social Construct. *Intercultural Education*. Vol. 11, No. 1, pp. 31-39.
- Daha, M. (2011). Contextual factors contributing to ethnic identity development of second-generation Iranian American adolescents. *Journal of Adolescent Research*. Vol. 26, No. 5, pp. 543-69.
- Gamson, W.A. (1991). Commitment and agency in social movements. *Sociological Forum*. Vol. 6, No. 1, pp. 27-50.
- Halloran, M.J., Kashima, E.S. (2006). Culture, Social Identity and the Individual. In: *Individuality and the Group: Advances in Social Identity*, 137-54. 1 Oliver's Yard, 55 City Road, London EC1Y 1SP United Kingdom: SAGE Publications Ltd., <https://doi.org/10.4135/9781446211946.n8>.
- Hunt, S.A., Benford, R.D. (1994). Identity Talk in the Peace and Justice Movement. *Journal of Contemporary Ethnography*. Vol. 22, No. 4, pp. 488-514.
- Kanemasu, Y., Molnar, G. (2013). Pride of the people: Fijian rugby labour migration and collective identity. *International Review for the Sociology of Sport*. Vol. 48, No. 6, pp. 720-35.
- Katartzi, E. (2018). Young migrants' narratives of collective identifications and belonging. *Childhood*. Vol. 25, No. 1, pp. 34-46.
- Polletta, F., Jasper, J. M. (2001). Collective identity and social movements. *Annual Review of Sociology*. Vol. 27, No. 1, pp. 283-305.
- Shriver, T.E., La, S.C. (2000). The role of collective identity in inhibiting mobilization: solidarity and suppression in Oak Ridge. *Sociological Spectrum*. Vol. 20, No. 1, pp. 41-64.

Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΖΕΤΑΙ; ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΣΥΡΤΟΥ ΧΟΡΟΥ ΣΤΗ ΝΕΑ ΒΥΣΣΑ ΕΒΡΟΥ

Ελένη Φιλίππιδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Νέα Βύσσα είναι μια προσφυγική κοινότητα, οι κάτοικοι της οποίας μετοίκησαν στην περιοχή του Έβρου από το Μπوسνάκιο ή Μπوسνοχώρι της σημερινής τουρκικής Θράκης. Μετά την μετοίκησή τους αντιμετωπίστηκαν απαξιώτικα, όπως και όλοι οι πρόσφυγες από τους ντόπιους της περιοχής. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα τον σταδιακό επιπολιτισμό τους. Η υιοθέτηση πολιτισμικών χαρακτηριστικών από άλλες εθνοπολιτισμικές ομάδες της περιοχής φαίνεται ότι συντέλεσε στη διαφοροποίηση των ήδη υπαρχόντων. Ένα παράδειγμα αποτελεί ο βασικότερος χορός του χορευτικού ρεπερτορίου της, ο Συρτός, ο οποίος στη Νέα Βύσσα εμφανίζεται με τρεις διαφορετικές μορφές. Σκοπός της εργασίας είναι να μελετήσει τον Συρτό χορό στη Νέα Βύσσα Έβρου μέσα από την πάροδο τριών γενεών, προκειμένου να διαπιστώσει τους μετασχηματισμούς του, εάν και εφόσον υπάρχουν, και να ερμηνεύσει τον λόγο της ύπαρξής τους. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω της εθνογραφικής μεθόδου όπως αυτή εφαρμόζεται στη μελέτη του χορού, ενώ για την επεξεργασία τους χρησιμοποιήθηκε η συγκριτική μέθοδος. Η καταγραφή και ανάλυση της μορφής του χορού έγινε με το σύστημα σημειογραφίας Laban και τη μορφολογική μέθοδο αντίστοιχα, ενώ η ερμηνεία των δεδομένων βασίστηκε στο μοντέλο ελέγχου ταυτότητας του Burke, ιδωμένο υπό τους όρους του μοντέλου επιπολιτισμού του Berry. Από την ανάλυση των δεδομένων διαπιστώθηκε ότι ο Συρτός χορός στη Νέα Βύσσα Έβρου φέρει διαφοροποιήσεις από γενιά σε γενιά, γεγονός που σχετίζεται με τη διαμόρφωση και αναδιαμόρφωση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας της κοινότητας.

Λέξεις κλειδιά: *Εθνογραφία χορού, μετασχηματισμός, ταυτότητα, επιπολιτισμός, επικοινωνία, μοντέλο ελέγχου ταυτότητας Burke, μοντέλο επιπολιτισμού Berry*

Εισαγωγή

Το ερευνητικό πεδίο αυτής της εργασίας είναι η περιοχή του Έβρου, η οποία διακατέχεται από μεγάλο πολιτισμικό πλουραλισμό, λόγω των διαφορών εθνοπολιτισμικών ομάδων που διαβιούν σε αυτήν (Φιλίππιδου 2011, 2018). Μια από αυτές τις ομάδες είναι και η κοινότητα της Νέας Βύσσας. Η Νέα Βύσσα είναι μία προσφυγική κοινότητα και οι κάτοικοί της προέρχονται από τη Μπόσνα ή Μπوسνοχώρι της Αδριανούπολης, περιοχή η οποία σήμερα ανήκει στην τουρκική Θράκη (Μαρασλής 1996, Φιλίππιδου 2010). Οι Βυσσιώτες, μετά τη μετοίκησή τους στην περιοχή της ελληνικής Θράκης και στην προσπάθεια διαμόρφωσης της πολιτισμικής τους ταυτότητας μέσα από διαδικασίες επιπολιτισμού (Berry 1991a, 1991b, Burke 1997), υιοθέτησαν πολιτισμικά χαρακτηριστικά από άλλες εθνοπολιτισμικές ομάδες της περιοχής, γεγονός που φαίνεται ότι συντέλεσε στη διαφοροποίηση των ήδη υπαρχόντων (Filippidou, Koutsouba, Lalioti, & Lantzou 2018, 2019; Φιλίππιδου 2010; Φιλίππιδου, & Καρφής 2022). Ένα παράδειγμα αποτελεί ο βασικότερος χορός του χορευτικού ρεπερτορίου της κοινότητας, ο Συρτός, ο οποίος στη Νέα Βύσσα εμφανίζεται με τρεις διαφορετικές μορφές ως προς τις συνιστώσες του τρισυπόστατου (μελωδία-κίνηση-λόγος) (Λέκκας 2003)

Σκοπός της εργασίας είναι να μελετήσει τον Συρτό χορό μέσα από την πάροδο τριών γενεών, προκειμένου να διαπιστώσει τους μετασχηματισμούς του, εάν και εφόσον υπάρχουν και να ερμηνεύσει τον λόγο της ύπαρξής τους. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω της εθνογραφικής μεθόδου (Γκέφου-Μαδιανού 1997; Κυριακίδου-Νέστορος 1981, 1993, Λυδάκη 2001), όπως αυτή εφαρμόζεται στη μελέτη του χορού (Buckland 1999, Giurchescu & Torp 1991, Kaeppler 1999, Koutsouba 1999; Sklar 1991), ενώ για την επεξεργασία τους χρησιμοποιήθηκε η συγκριτική μέθοδος (Ογκουρτσάφ 1983). Η καταγραφή των διαφορετικών εκφάνσεων του χορού Συρτού πραγματοποιήθηκε βάσει του συστήματος σημειο-

γραφίας του Laban (Κουτσούμπα 2005), ενώ η ανάλυση της δομής και μορφής του, καθώς και της κωδικοποίησής του, βάσει της μορφολογικής μεθόδου (Τυροβολά 1994, 2001). Τέλος, για την ερμηνεία των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η θεωρητική οπτική του κυβερνητικού μοντέλου του Burke (1991a, b) για τον έλεγχο ταυτότητας, ιδωμένο υπό τους όρους του πολυπολιτισμικού μοντέλου επιπολιτισμού του Berry (1997).

Ο Συρτός, οι Βυσιώτες και οι σημαντικοί «άλλοι»

Το ερευνητικό πεδίο αυτής της εργασίας είναι η περιοχή του Έβρου, στην οποία συνυπάρχουν σχεδόν για έναν αιώνα άτομα από διάφορες εθνοτικές ομάδες (Φιλίππιδου 2011, 2018). Ωστόσο, παρά την αίσθηση της κοινής ταυτότητας, υπήρχαν διακρίσεις στους πληθυσμούς της περιοχής, κυρίως εξαιτίας των διαφορετικών διαλέκτων τους και πολιτισμικών πρακτικών τους με αποτέλεσμα να τους προσάπτονται αρνητικές και υποτιμητικές προσφωνήσεις και να τους αποδίδεται μια στιγματισμένη και υποδεέστερη ταυτότητα (Φιλίππιδου 2011).

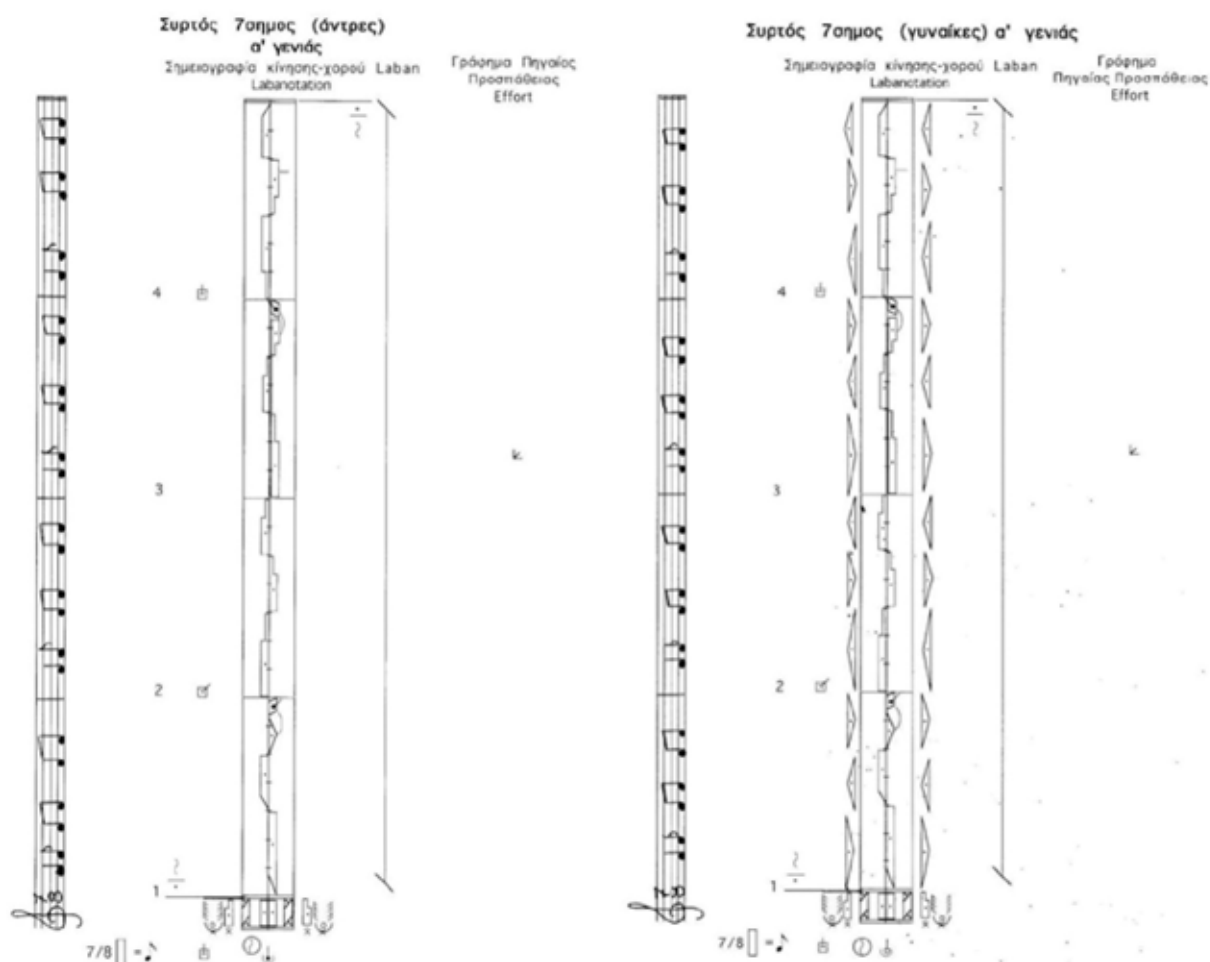
Το γεγονός αυτό συνέβη και με τους Βυσιώτες, οι οποίοι, μετά τη μετοίκησή τους στην περιοχή, αντιμετωπίστηκαν «επιφυλακτικά» από τους ντόπιους, όπως και όλοι οι πρόσφυγες σε όλη την Ελλάδα. Η αντιμετώπιση αυτή είχε να κάνει με τον τόπο προέλευσής τους, καθώς η περιοχή αποτελεί σύνορο με την Τουρκία, η οποία στη συνείδηση των κατοίκων θεωρείται «εθνικός εχθρός». Επιπλέον, οι ντόπιοι προκειμένου να εκδιώξουν τους πρόσφυγες από την περιοχή για να εκμεταλλευτούν τα ανταλλάξιμα κτήματα, τα οποία θεωρούσαν δικά τους, μια και βρίσκονταν στην περιοχή κατοικίας τους, απέδωσαν σε αυτούς μια υποδεέστερη ταυτότητα. Έτσι ο όρος «πρόσφυγας» απέκτησε έννοια συνώνυμη με την κατωτερότητα, αλλά και με την εθνική διαφορετικότητα (Φιλίππιδου 2018). Ωστόσο, η ταυτότητα αυτή που αποδόθηκε στους Βυσιώτες ερχόταν σε αντιδιαστολή με το πρότυπο της ταυτότητά τους, καθώς αυτοί αυτοπροσδιορίζονταν ως Βυσιώτες, Θρακιώτες πρόσφυγες από την τουρκική Θράκη, Εβρίτες, αλλά και Έλληνες.

Σύμφωνα με τον Burke (1991a), όταν υπάρχει ασυμφωνία μεταξύ των εισερχομένων μηνυμάτων από το περιβάλλον και του προτύπου ταυτότητας εμφανίζεται μια νέα παράμετρος, αυτή της λύπης, η οποία και αναγκάζει τα άτομα να δράσουν. Έτσι, έγινε και με τους Βυσιώτες. Το γεγονός της επιβολής από τους ντόπιους μιας στιγματισμένης και υποδεέστερης ταυτότητας είχε ως άμεση απόρροια την τροποποίηση της συμπεριφοράς τους, προκειμένου να επαναφέρουν την ταυτότητά τους στην προηγούμενη κατάσταση της. Ένα από τα μέσα που χρησιμοποίησαν οι Βυσιώτες προκειμένου να μεταβάλλουν τα αισθήματα των «άλλων» προς αυτούς ήταν και ο χορός, καθώς ως ένα ιδιαίτερο είδος πολιτισμικής γνώσης, μπορεί να εκφράζει ορισμένο περιεχόμενο και αφηρημένες έννοιες (Κουτσούμπα 2002).

Έτσι ο χορός στη Νέα Βύσσα και συγκεκριμένα ο Συρτός που έχει επιλεγεί να μελετηθεί στην εργασία αυτή, πέρασε από διάφορα στάδια ανάλογα με τις συνθήκες και περιστάσεις, έως ότου καταλήξει στη σημερινή του μορφή (Φιλίππιδου 2010). Αναλυτικότερα, από τη δεκαετία του 1920 μέχρι τη δεκαετία του 1940, ο Συρτός ακολουθούσε το τοπικό ιδίωμα της κοινότητας (Σχήμα 1), με αστική κίνηση των χεριών και συνοδεύονταν από ελληνόφωνα τραγούδια στα οποία υπήρχαν πολλές τουρκικές λέξεις και φράσεις, ενώ τα μουσικά όργανα που τον συνόδευαν ήταν το κλαρίνο, το βιολί, το ούτι και μασιά με ζήλια ή νταϊρές. Ωστόσο, οι τουρκικές αυτές φράσεις που συνόδευαν τον χορό των Βυσιωτών αμφισβητούσαν την «ελληνικότητά» τους, με αποτέλεσμα να θεωρηθούν από τους ντόπιους της περιοχής ως μια ομάδα δυνάμει ταυτόσημη με το γειτονικό κράτος της Τουρκίας, δηλαδή με τον «εθνικό αντίπαλο» (Φιλίππιδου 2011, 2019). Εντούτοις, ο ετεροπροσδιορισμός αυτός δεν συμφωνούσε με το πρότυπο ταυτότητάς τους, οπότε αποτέλεσμα αυτής της ασυμφωνίας ήταν η αφαίρεση των τουρκικών φράσεων και η συνοδεία του χορού με ελληνόφωνο μόνο τραγούδι, ως ένδειξη κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Καθώς με την πράξη τους αυτή δεν ενσωματώθηκαν πλήρως στο κοινωνικό τους περιβάλλον, αφού διατηρούσαν ακόμα στοιχεία στο τρισυπόστατο του χορού τους που τους διέκριναν από τους «άλλους», τις δεκαετίες μεταξύ του 1950 και του 1970, οι Βυσιώτες άλλαξαν και τη συνιστώσα της μουσικής, επιπλέον του λόγου, και υιοθέτησαν τη γκάιντα, ένα μουσικό όργανο που χρησιμοποιούνταν κατά κόρον από τους ντόπιους της περιοχής. Επίσης, την περίοδο αυτή έχουμε και την επιβολή της Χούντας, η οποία στηριζόμενη στην «ελληνορθόδοξη παράδοση» επιχειρήσε να διαμορφώσει μια ενιαία εθνική ελληνική ταυτότητα, μέσω του «δόγματος της εθνικής ενότητας» (Καραγεώργου 2001). Έτσι, οι τοπικές ιδιαιτερότητες κάθε εθνοτικής ομάδας και κάθε κοινότητας μεταξύ των οποί-

ων και ο χορός παραγνωρίστηκαν και ομογενοποιήθηκαν στη βάση της ιδέας μιας ενιαίας εθνικής συνείδησης (Φούντζουλας 2016) και στη θέση τους δημιουργήθηκε ένα «πανθρακικό» χορευτικό ρεπερτόριο (Φιλίππιδου 2011), το οποίο επιβλήθηκε προς τον οποιονδήποτε είχε διαφορετικά από αυτό χαρακτηριστικά.

Σχήμα 1: Ο συρτός χορός στην α' γενιά προσφύγων.

Ο Συρτός στη Νέα Βύσσα παρόλες τις αλλαγές που υπέστη προκειμένου να προσιδιάσει με τις απόψεις των «άλλων», διατηρούσε ακόμα στοιχεία που φανέρωναν την ιδιαίτερη εθνοτοπική ταυτότητα των Βυσσιωτών. Τα στοιχεία αυτά διαχώριζαν τους κατοίκους της περιοχής σε αντίθεση με τον στόχο της Χούντας που ήταν η «εθνική συνοχή». Προκειμένου λοιπόν, οι Βυσσιώτες να διατηρήσουν την αρμονία στην ομάδα τους και να μη θεωρούνται ως «άλλοι», επιχείρησαν να αυτορυθμίσουν και πάλι τα αντιληπτικά εισαγωγικά μηνύματα που δέχονταν από τους σημαντικούς τους «άλλους» και, έτσι, ακολούθησαν το πρότυπο της ταυτότητας που τους επέβαλε η Δικτατορία των Συνταγματαρχών. Τί έκαναν λοιπόν; Αφαίρεσαν την αστική κίνηση των χεριών από τη χορογραφική σύνθεση του Συρτού, χωρίς ωστόσο να υιοθετήσουν την κίνηση των χεριών που προτεινόταν από το «πανθρακικό» χορευτικό ρεπερτόριο (Σχήμα 2).

Η κοινή αυτή «ελληνική», για τα δεδομένα της, συνείδηση που προωθούσε η Χούντα δεν μπορούσε παρά να έχει ως βάση της τη δημόσια και υποχρεωτική εκπαίδευση. Μέσω λοιπόν της εκπαίδευσης επιχειρήθηκε η δημιουργία ενός «παραδεδομένου», μιας παράδοσης που θα αναπτυσσόταν σε όλους όσους λάμβαναν αυτή την εκπαίδευση. Ένα από τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά που επιλέχθηκε προκειμένου να αμβλυνθούν οι διαφορές εντός του κράτους και να επισημανθεί προς τα έξω η εθνική ομοιογένεια, ήταν και ο χορός, ο οποίος ήδη διδασκόταν στα σχολεία. Με τη μεταπολίτευση και την αύξηση των ετών της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, όλο και περισσότεροι Βυσσιώτες έρχονταν σε επαφή στο σχολείο με άλλες εθνοπολιτισμικές ομάδες και διδάσκονταν το «πανθρακικό» χορευτικό ρεπερτόριο. Έτσι, αναγκά-

στηκαν να προσαρμόσουν τον χορό τους σε αυτό το αποδεκτό πρότυπο, υιοθετώντας τη προτεινόμενη χορογραφική σύνθεση, προκειμένου να μην ξεχωρίζουν από τους άλλους (Σχήμα 3). Την περίοδο αυτή, το χορευτικό ρεπερτόριο των Βυσσιωτών συνόδευαν οι κομπανίες, αλλά χρησιμοποιούνταν και άλλα όργανα, όπως η γκάιντα, ο ζουρνάς, το νταούλι, αλλά και το τουμπερλέκι, το οποίο εισχώρησε κυρίως από τα χορευτικά τμήματα των νεοσύστατων συλλόγων της ευρύτερης περιοχής (Φιλίππιδου 2010).

Συρτός 7σημος β' γενιά

Σημειογραφία κίνησης-χορού Laban Γράφημα Πηγαιός Προσπάθειας Effort

Labanotation

1 2 3 4

7/8 ♭ 2

Σχήμα 2: Ο συρτός χορός στη β' γενιά προσφύγων.

Συρτός 7σημος γ' γενιά

Σημειογραφία κίνησης-χορού Laban Γράφημα Πηγούς Προσπάθειας
 Labanotation Effort

7/8

4

3

2

1

K++

Σχήμα 3: Ο συρτός χορός στη γ' γενιά προσφύγων.

Συζήτηση-Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των δεδομένων διαπιστώνεται ότι στη Νέα Βύσσα Έβρου ο χορός Συρτός λειτουργεί ως δείκτης χαρακτηρισμού και ταύτισης, καθώς τα άτομα της ομάδας αυτής τον χρησιμοποιούν προκειμένου να αντιδράσουν στα μηνύματα που λαμβάνουν από την επικοινωνία τους με τους «σημαντικούς άλλους» (Φιλιππίδου 2018, Φιλιππίδου 2020, Filippidou & Koutsouba, 2020). Ως εξής, οι Βυσιώτες αλλάζουν τις συνιστώσες του χορού τους, επιλεκτικά και ανάλογα με την ανατροφοδότηση του κοινωνικού τους περιβάλλοντος, προκειμένου να προβάλλουν στους «άλλους» την ταυτότητα που αυτοί επιθυμούν στην αναδιαμόρφωση της οποίας σημαντικό παράγοντα αποτελεί ο βαθμός επιπολιτισμού της.

Έτσι, από τη μία αλλάζουν τη συνιστώσα του λόγου προβάλλοντας την ελληνικότητά τους, καθιστώντας τους «εαυτούς» τους όμοιους με τους «άλλους», γεγονός που τους προσφέρει μια κάποια κοινωνική αναγνώριση και άνοδο. Με αυτόν τον τρόπο, ετεροπροσδιορίζονται ως ελληνόφωνοι πρόσφυγες από την τουρκική Θράκη. Ωστόσο, ο προσδιορισμός αυτός κατατάσσει τα άτομα που τον φέρουν στην «αντίπερα όχθη», διαχωρίζοντας τα εθνικά και όχι μόνο εθνοτικά (Φιλιππίδου 2011).

Για να αποτινάξουν την προσφώνηση του «πρόσφυγα εκ Τουρκίας», η οποία ισούται με εθνική διαφορετικότητα, αλλάζουν από το τρισυπόστατο του χορού τους, όχι μόνο τη συνιστώσα του λόγου αλλά και τις συνιστώσες της μουσικής και της κίνησης, χρησιμοποιώντας εκτός των άλλων οργάνων και τη γκάιντα, και αφαιρώντας τη χαρακτηριστική κίνηση των χεριών στον Συρτό. Ωστόσο, δεν υιοθετούν το χορογραφική σύνθεση του Συρτού που επιβλήθηκε από τη Χούντα ώστε να προβάλλουν και την ιδιαίτερή τους ταυτότητα, αλλά και να γίνουν αποδεκτοί από τους «άλλους» σταματώντας να αντιμετωπίζονται ως «ξένοι». Αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής υπήρξε η «κατασκευή» μίας νέας ταυτότητας, αυτή του ελληνόφωνου Θρακιώτη Βυσιώτη. Η χορευτική αυτή πρακτική, δηλαδή η επιπολιτιστική τακτική της ενσωμάτωσης ή εναρμόνισης (Berry 1997) λειτούργησε, ως παράγοντας συνοχής μεταξύ των διαφόρων εθνοτικών ομάδων, συντελώντας με αυτόν τον τρόπο στην ανασυγκρότηση της τοπικής κοινωνίας.

Ωστόσο, μετά τη μεταπολίτευση, οι Βυσιώτες τελικά υιοθετούν τη χορογραφική σύνθεση του Συρτού του «πανθρακικού» χορευτικού ρεπερτορίου, επιλέγοντας έτσι την επιπολιτιστική τακτική της αφομοίωσης. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να εκμηδενιστούν οι διαφορές που είχαν με τους ντόπιους κατοίκους, με άμεση απόρροια τη συνένωση όλων των κάτοικων της περιοχής του Έβρου στην έννοια του «εμείς» και του «κοινώς ανήκειν». Έτσι, πλέον ετεροπροσδιορίζονται ως Έλληνες Θρακιώτες, με τον προσδιορισμό αυτό να τους συνδέει άμεσα με την ελληνικότητα.

Καταληκτικά, ο χορός Συρτός στη Νέα Βύσσα Έβρου είναι ένα πολιτισμικό στοιχείο που εξελίσσεται διαρκώς, καθώς πέρασε από διάφορα στάδια, έως ότου καταλήξει στη σημερινή του μορφή και ίσως περάσει και από άλλα τόσα, εάν οι συνθήκες, οι στάσεις, οι αντιλήψεις και τα συναισθήματα των Βυσιωτών και των «άλλων» αλλάξουν. Τελικά τι ορίζεται ως παραδοσιακό; Το χορευτικό ρεπερτόριο της πρώτης γενιάς ή αυτό των μεταγενέστερων γενεών; Στο πέρασμα των χρόνων, κάθε γενιά προσέθεσε τη δική της "πινελιά" στη μουσικοχορευτική παράδοση της κοινότητας, καταδεικνύοντας ότι η παράδοση δεν είναι κάτι στατικό, αλλά μετασχηματίζεται στη ροή του χρόνου (Κουτσούμπα 2009, Koutsouba 2018). Συνεπώς, παράδοση δεν αποτελεί μόνο το παρελθόν. Παράδοση αποτελεί και το παρόν, παράδοση θα αποτελέσει για κάποιους, κάποτε και το μέλλον (Φιλιππίδου 2010).

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (1997). Πολιτισμός και Εθνογραφία. Από το Ρεαλισμό στην Πολιτισμική Κριτική. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φιλιππίδου, Φ.Ε. (2010). Ανακυκλώνοντας την Παράδοση: Ο Χορός στη Νέα Βύσσα Βορείου Έβρου. Αλεξανδρούπολη: Δήμος Βύσσας
- Φιλιππίδου, Ε. (2011). Χορός και Ταυτοτική Αναζήτηση: Τακτικές επιπολιτισμού και Επαναφυλετισμού των Γκαγκαβούζηδων στην Οινόη Έβρου. Μεταπτυχιακή διατριβή. Αθήνα: Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Εθνικό και Καποδιστριακό. Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Φιλιππίδου, Ε. (2018). Διασχίζοντας τα Σύνορα, Ενώνοντας τους Ανθρώπους. Κυβερνητική Προσέγγιση του Χορού στο Γαμήλιο Θρακικό Δρώμενο του «Κ'να» σε Ελλάδα και Τουρκία. Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Εθνικό και Καποδιστριακό. Πανεπιστήμιο Αθηνών.

- Φιλίππιδου, Ε., Καρφής, Β. (2022). Μορφικοί μετασχηματισμοί στους κυκλικούς χορούς της Νέας Βύσσας Έβρου μετά την επιβολή της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών. *Κινησιολογία: Ανθρωπιστική Κατεύθυνση*. Τόμ. 8, Τεύχ. 2, σελ. 77-104.
- Φούντζουλας, Γ. (2016). Χορός και Πολιτική: Θέσεις και Αντιθέσεις στο Χορευτικό Δρώμενο «Γαϊτανάκι» στη σκάλα και στη Δάφνη Ναυπακτίας. *Μεταπτυχιακή διατριβή*. Αθήνα: Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Καραγεώργου, Μ.Κ. (2001). Ελληνική εθνική ταυτότητα και εθνικισμός. Η ιστορική συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας του νεοέλληνα και ο ρόλος της Ευρώπης. Σε: Διεθνές συνέδριο European Identity and Nationalism. Rutgers State, University of New Jersey, Center of Russian and Eastern European Studies. Διαθέσιμο: www.greekhelsinki.gr/bhr/greek/articles/pr_01_05_01.rtf
- Κουτσούμπα, Ι.Μ. (2002). Πολιτισμική ταυτότητα και χορός: Μια πρώτη προσέγγιση. Σε: *Η Τέχνη του Χορού Σήμερα: Εκπαίδευση, Παραγωγή, Παράσταση, Πρακτικά Συνεδρίου Έντεχνου Χορού*. Αθήνα: Σύνδεσμος Υποτρόφων Κοινωφελούς Ιδρύματος Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης, σελ. 17-24,
- Κουτσούμπα, Ι.Μ. (2005). Σημειογραφία της Χορευτικής Κίνησης. Το Πέρασμα από την Προϊστορία στην Ιστορία του Χορού. Αθήνα: Προπομπός.
- Κουτσούμπα, Μ. (2009). Παράδοση και φολκλόρ στον ελληνικό παραδοσιακό χορό: η περίπτωση του χορού μηλιά της Λευκάδας. *Επιστήμη του Χορού*. Τόμ. 3, σελ. 16-33. Διαθέσιμο: http://www.elepepex.gr/images/stories/tritostomos/koutsouba-para_dosi-full-text-gr.pdf.
- Κυριακίδου–Νέστορος, Α. (1981). Λαογραφία και Ανθρωπιστικές Σπουδές. Θεσσαλονίκη: Χωρίς Έκδοση.
- Κυριακίδου–Νέστορος, Α. (1993). Προφορική ιστορία και λαογραφία. *Λαογραφικά Μελετήματα*. Τόμ. II, σελ. 252-261.
- Λέκκας, Δ. (2003). Το πρωτογενές δρώμενο: Ιστορική βάση και λειτουργίες. Σε: Βιρβιδάκης, Στ., Γράψας, Ν., Γρηγορίου, Μ., Ζωγράφου, Μ., Λέκκας, Δ., Παπαϊκονόμου-Κηπουρού, Κ. (Επιμ), *Τέχνες II: Επισκόπηση Ελληνικής Μουσικής και Χορού* (Τόμ. Α, σελ. 217-222). Αθήνα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Λυδάκη, Α. (2001). Ποιοτικές Μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Μαρασλής, Α. (1996). Το Μποσνοχώρι, Γη και Χρόνος. Θεσσαλονίκη: Σύλλογος Ακριτών Νέας Βύσσας Έβρου.
- Ογκουρτσάφ, Π.Α. (1983). Συγκριτική-ιστορική μέθοδος. Σε: *Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια*. Αθήνα: Ακάδημος, σελ. 298-299.
- Τυροβολά, Κ.Β. (1994). Ο Χορός «στα τρία» στην Ελλάδα. *Δομική-Μορφολογική και Τυπολογική Προσέγγιση*. Αθήνα: Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Τυροβολά, Κ.Β. (2001). Ο Ελληνικός Χορός: Μια Διαφορετική Προσέγγιση. Αθήνα: Gutenberg.

II. *Ξενογλώσση*

- Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*. Vol. 46, No. 1, pp. 5-68.
- Burke, P.J. (1991a). Identity processes and social stress. *American Sociological Review*. Vol. 56, pp. 836–849.
- Burke, P.J. (1991b). An identity theory approach to commitment. *Social Psychology Quarterly*. Vol. 54, pp. 239-251.
- Filippidou, E., Koutsouba, M. (2020). Dance and Socio-Cybernetics: The Dance event of “K’na” as a shaping component of the cultural identity amongst the Arvanites of Neo Cheimonio Evros, Greece. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*. Vol. 7, No. 2, pp. 30-49.
- Filippidou, E., Koutsouba, M., Lalioti, V., Lantzos, V. (2019). The construction of national identity through cybernetic process: the example of "K'na" dance event in Greek and Turkish Thrace. *European Review of Applied Sociology*. Vol. 12, No. 18, pp. 13-31.
- Filippidou, E., Koutsouba, M., Lalioti, V., Lantzos, V. (2018). Cybernetic approach of the "K'na" dance: The construction of ethnic and national identity in Nea Vyssa, Thrace, Greece. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. Vol. 9, No. 2, pp. 17-29.

- Giurchescu, A., Torp, L. (1991). Theory and methods in dance research: A European approach to the holistic study of dance. *Yearbook for Traditional Music*. Vol. 23, pp. 1-10.
- Kaepler, A. L. (1999). The mystique of fieldwork. In: Buckland, T.J. (Ed), *Dance in the Field. Theory, Methods and Issues in Dance Ethnography*. London: Macmillan Press LTD, pp. 13-25.
- Koutsouba, M. (1997). *Plurality in Motion: Dance and Cultural Identity on the Greek Ionian Island of Lefkada*. Ph.D. thesis. London: University of London.
- Koutsouba, M. (2018). A neo-traditional post-folklore revival movement? The case of Greece through the lens of a folk dance club on the Ionian island of Lefkada. In: Stavělová, D., Buckland, Th. J. (Eds), *Folklore Revival Movements in Europe post 1950. Shifting Contexts and Perspectives*. Prague: Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, pp. 325-338.
- Sklar, D. (1991). On dance Ethnography. *CORD, Dance Research Journal*, Vol. 23, No. 1, pp. 6-10.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Η **Ελένη Αλτικολάτση** είναι πτυχιούχος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και κάτοχος του μεταπτυχιακού διπλώματος «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Υπηρετεί ως δασκάλα στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση από το 2008. Τα τελευταία χρόνια εργάζεται στο 8ο Δημοτικό Σχολείο στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας.

8ο Δημοτικό Σχολείο
Ρήγα Φεραίου 4
68200 Νέα Ορεστιάδα
Email: eleni_alti02@hotmail.com

Η **Χρυσοβαλάντου Αντωνοπούλου** είναι Επίκουρη Καθηγήτρια με γνωστικό αντικείμενο «Δενδροκομία-Πολλαπλασιασμός» στο Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Είναι απόφοιτη του Τμήματος Γεωπονίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (κατεύθυνση Οπωροκηπευτικών και Αμπέλου), από όπου έλαβε και το μεταπτυχιακό και διδακτορικό της δίπλωμα. Στα ερευνητικά της ενδιαφέροντα περιλαμβάνονται ο πολλαπλασιασμός, η καλλιέργεια, η φυσιολογία και οι αβιοτικές καταπονήσεις των καρποφόρων δένδρων και θάμνων. Διαθέτει πτυχίο πιστοποιημένης παιδαγωγικής επάρκειας από την ΑΣΠΑΙΤΕ. Έχει δημοσιεύσει εργασίες σε έγκριτα διεθνή περιοδικά, καθώς και σε διεθνή και εθνικά συνέδρια. Ως προσκεκλημένη κριτής, έχει αξιολογήσει εργασίες προς δημοσίευση σε επιστημονικά περιοδικά. Γνωρίζει αγγλικά, ιταλικά και γερμανικά.

Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης
Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Αθ. Πανταζίδου 193
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 2552 0 41152
E-mail: cantonop@agro.duth.gr

Ο **Χρήστος Σ. Αυγερινίδης** είναι κλασικός φιλόλογος, με συμμετοχή (και με εισήγηση) σε ημερίδες, συνέδρια, σεμινάρια και ερευνητικά προγράμματα του ενδιαφέροντός του, με συνεχή κατάρτιση στο αντικείμενό του, με συγγραφικό έργο, γνώσης Αγγλικών, Γερμανικών, Γαλλικών, Ιταλικών και Τουρκικών, διοργανωτής πολιτιστικών εκδηλώσεων, συνεργάτης εκδοτικών οίκων και Google Earth, αρθρογράφος των περιοδικών Momentos του ραδιοφωνικού σταθμού ΕΛΛΑΔΑ fm και του ηλεκτρονικού portal The great theorist, τακτικός συνεργάτης της ανοιχτής διεπιστημονικής Ομάδας Εργασίας Ψυχοβιοαναλυτικής Έρευνας της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας «Οργανισμός Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «έκ τῶν ὑστέρων»».

Μακράς Γεφύρας 5
68300 Διδυμότειχο
Τηλ.: 2553 0 31154, 6988-577089
E-mail: chriavge@hotmail.gr

Η **Χριστίνα-Χρυσάνθη Φ. Βαμβούρη-Δημάκη** είναι εκπαιδευτικός, Φιλόλογος σε σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Καβάλας 1983-2007, Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων Π.Ε. Δράμας 2007 – 2018, τ. Διευθύντρια στη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας (2020 - 2022) και μέλος του Οργανισμού Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «έκ τῶν ὑστέρων», επιμορφώτρια νεοδιοριστών εκπαιδευτικών, καθώς και Β΄ στο Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης και σε προγράμματα του ΥΠΑΙΘ, αξιολογήτρια στο Πρόγραμμα Αριστεία και Καινοτομία στην Εκπαίδευση και κριτής σε συνέδρια. Το 1982 έλαβε το πτυχίο της από το Τμήμα Βυζαντινών Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το 1996 έλαβε τον τίτλο Μεταπτυχιακού Τίτλου Σπουδών: Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ. και είναι κάτοχος πτυχίων γαλλικής, αγγλικής και ιταλικής γλώσσας και χρήσης Η/Υ. Συμμετείχε με ανακοινώσεις και δημοσιεύσεις με κριτές σε ελληνικά και διεθνή

συνέδρια και δημοσιευμένες ανακοινώσεις με κριτές σε πρακτικά παιδαγωγικών, ιστορικών και εκπαιδευτικών ελληνικών και διεθνών συνεδρίων.

Φιλίππου 53
65403 Καβάλα
Τηλ.: 6944-253506
E-mail: christinavamvouri@gmail.com

Η Ιωάννα Βασιλειάδου είναι εκπαιδευτικός Αγγλικής Γλώσσας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Είναι απόφοιτος του Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας και του Τμήματος Ψυχολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Έχει ολοκληρώσει με άριστα το μεταπτυχιακό πρόγραμμα Ειδίκευση Καθηγητών Αγγλικής Γλώσσας του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου καθώς και το μεταπτυχιακό πρόγραμμα Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Γνωρίζει την Αγγλική, Γερμανική, Ιταλική και Ισπανική γλώσσα και τα ενδιαφέροντά της αφορούν στην ιστορία και τον πολιτισμό του Β. Έβρου, στην βιώσιμη ανάπτυξη και στην προώθηση των περιβαλλοντικών θεμάτων στο σχολείο αλλά και σε θέματα κοινωνιογλωσσολογίας, ψυχολογολογίας και κοινωνικής σημειωτικής.

Τηλ.: 6936-159353
E-mail: ioanvasi17@fmenr.duth.gr

Η Ανθή Ευ. Βαχτσεβάνου είναι φιλόλογος, κάτοχος MSc στην Ειδική Αγωγή, επιστημονική συνεργάτις της Συμβουλευτικής Επιστημονικής Επιτροπής της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας «Οργανισμός Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «έκ τῶν ὑστέρων»».

Σμύρνης 40
50130 Κοζάνη
Τηλ.: 6978-373252
E-mail: anthi_vac@hotmail.gr

Η Έλλη Κ. Βέλλιου είναι εικαστικός εκπαιδευτικός (Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών) / Ζωγραφικής, Παιδικών Εργαστηρίων, Πρωτοβάθμιας και Μεταδευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, μουσικοχορευτική σκηνοθέτις και επιμελήτρια εικαστικών εκθέσεων και εκδηλώσεων, με συμμετοχή σε εκθέσεις και κατάρτιση στην θεραπεία μέσω τέχνης και σχετικά θέματα, MSc (Υποτροφία Ιδρυμάτων 1. Π. & Ε. Μιχελή και 2. Α. Βουδούρη), 1. Τέχνη και Δημόσιος Χώρος, 2. Σχεδιασμός Φωτισμού, με δραστηριότητα σε Γλυπτική, Ξυλογλυπτική, Ξυλουργική, Χαρακτική, Φωτογραφία, Βιβλιοδεσία, Τεχνικές γύψου και καλουπιών, γνώστις Αγγλικών και Γερμανικών, κοσμητών της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας «Οργανισμός Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «έκ τῶν ὑστέρων»».

Ελαιώνων 25
15351 Παλλήνη
Τηλ.: 2121 0 12432
E-mail: elli.velliou@yahoo.g

Ο Νικόλαος Γ. Βερβέρας, είναι φιλόλογος, κάτοχος MSc Φιλολογίας και Διδάκτωρ Κλασικής Φιλολογίας. Είναι Προϊστάμενος διεύθυνσης προσωπικού στη Δημοτική κοινωφελή Επιχείρηση Καβάλας «Δημοφέλεια», επιστημονικός συνεργάτης και Σύεδρος της Συμβουλευτικής Επιστημονικής Επιτροπής της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας «Οργανισμός Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «έκ τῶν ὑστέρων»».

Αριστείδου 2
65302 Καβάλα
251 0 223988, 6986-599471
E-mail: lyrikos@gmail.com

Η Μαρία Βεργέτη είναι Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, στο οποίο είναι μέλος ΔΕΠ από το 2001. Το 1983 ολοκλήρωσε τις σπουδές της στην Παιδοψυχολογία και στην Κοινωνιολογία στο Πανεπιστήμιο της Μιννεσότα, στις

Η.Π.Α. Το 1984 ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στην Κοινωνιολογία/Ανθρωπολογία στο Πανεπιστήμιο της Γουέστ Βιρτζίνια, στις Η.Π.Α., όπου παρουσίασε μεταπτυχιακή εργασία με τίτλο Ελληνο-αμερικανοί σε μικρές πόλεις. Από το 1993 είναι διδάκτωρ Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Η διδακτορική της διατριβή έχει τίτλο Εθνοτοπική ταυτότητα: Η περίπτωση των Ελλήνων του Πόντου. Είναι Διευθύντρια και επιστημονικώς υπεύθυνη του διετούς Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο «Επιστήμες της Αγωγής: Ετερότητα, Κοινωνία και Εκπαίδευση» του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Στο δημοσιευμένο έργο της περιλαμβάνονται βιβλία και άρθρα σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά με θεματολογία που αφορά κυρίως τις έκδηλες και άδηλες λειτουργίες κοινωνικών θεσμών, την εθελούσια ή αναγκαστική μετανάστευση πληθυσμών, τις διαδικασίες διαμόρφωσης και μετεξέλιξης συλλογικών ταυτοτήτων, την προσέγγιση της ετερότητας στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα εντάσσονται στην επιστήμη της Κοινωνιολογίας και στους επιστημονικούς κλάδους της Πολιτισμικής Κοινωνιολογίας, της Κοινωνιολογίας της Μετανάστευσης και της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης.

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Νέα Χηλή
68131 Αλεξανδρούπολη
E-mail: mvergeti@eled.duth.gr

Ο **Δημήτριος Βουρνέλης** γεννήθηκε το 1967 στη Νέα Ορεστιάδα όπου και κατοικεί. Υπηρετεί ως δάσκαλος στο 6^ο Δ.Σ. Νέας Ορεστιάδας - Ευγενίδειο. Σπούδασε στην Παιδαγωγική Ακαδημία Φλώρινας και στο Παιδαγωγικό Τμήμα του ΔΠΘ Αλεξανδρούπολης. Είναι κάτοχος ΜΤΣ του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Φυσικών Πόρων του ΔΠΘ καθώς και βεβαιώσεων κύκλων σπουδών ειδίκευσης του ΕΑΠ, των Πανεπιστημίων Αιγαίου και του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Μετέχει ως πιστοποιημένος επιμορφωτής σε επιμορφώσεις ευθύνης του ΙΕΠ και του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής που αφορούν την εκπαίδευση. Έχει επί σειρά ετών ενεργή συμμετοχή ως επιμορφωτής σε πανελλαδικά σεμινάρια πληροφορικής εγνωσμένων φορέων καθώς και σε πλείστες ευρωπαϊκές δράσεις και προγράμματα. Αρθρογραφεί σε επιστημονικά περιοδικά και συμμετέχει στη συγγραφή εργασιών σε συλλογικούς τόμους.

Αναγεννήσεως 95
68200 Νέα Ορεστιάδα
E-mail: jvground67@gmail.com

Ο **Σπυρίδων Γαλατσίδας** είναι Καθηγητής Δασικής Διαχειριστικής στο Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την απογραφή και ανάλυση δασικών οικοσυστημάτων, την αποτίμηση και αξιολόγηση των υπηρεσιών του δασικού οικοσυστήματος, το σχεδιασμό της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών από το δάσος, τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών, την οργάνωση βάσεων δεδομένων και γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών στη διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων, τη στατιστική επεξεργασία στοιχείων απογραφών διαχείρισης δασών, την αξιοποίηση δασικής βιομάζας για την παραγωγή ενέργειας, την πιστοποίηση αειφορικής διαχείρισης δασών. Έχει σημαντικό δημοσιευμένο έργο στα παραπάνω αντικείμενα και συμμετέχει, μεταξύ άλλων, σε ανταγωνιστικά ερευνητικά προγράμματα που χρηματοδοτούνται από ευρωπαϊκούς και εθνικούς πόρους.

Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων
Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Πανταζίδου 193
68200 Νέα Ορεστιάδα
E-mail: sgalatsi@fmenr.duth.gr

Ο **Παναγιώτης Γεωργίου** γεννήθηκε το 1984 στην Νέα Ορεστιάδα και κατάγεται από την Πλάτη και τα Κόμαρα. Είναι Αξιωματικός της Ελληνικής Αστυνομίας, κάτοχος του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών με τίτλο: «Αειφορική Διαχείριση Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων» του Τμήματος Δασο-

λογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, συμμετέχει σε συνέδρια, τόμους και περιοδικά σχετικά με τα ακαδημαϊκά, επαγγελματικά και προσωπικά του ενδιαφέροντα, είναι εκπαιδευτής ενηλίκων και λάτρης της ιστορίας και της παράδοσης.

Ο **Αθανάσιος Γεωργίσης** του Αναστασίου και της Καλλιόπης γεννήθηκε στο Διδυμότειχο και από γεννήσεως του κατοικεί στο συνοικισμό Οινόης της Νέας Ορεστιάδας. Κατάγεται από αγροτική οικογένεια και οι πρόγονοί του ήταν πρόσφυγες Γκαγκαβούζηδες από την Ανατολική Θράκη. Είναι πτυχιούχος του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και κάτοχος δύο μεταπτυχιακών διπλωμάτων της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Το 2006 εισήλθε στο Υπουργείο Οικονομικών κατόπιν πανελληνίου γραπτού διαγωνισμού του ΑΣΕΠ και μέχρι σήμερα υπηρετεί στη Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία Ορεστιάδας. Είναι μέλος του Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας και του Διοικητικού Συμβουλίου του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως. Άρθρα του έχουν δημοσιευθεί σε πρακτικά συνεδρίων και περιοδικά.

Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία Ορεστιάδας
Ιπποκράτους 30
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 2552 0 21205

Ο **Δημήτριος Γκεντσιδης** γεννήθηκε το 1963 στη Νέα Ορεστιάδα. Σπούδασε Διοίκηση Επιχειρήσεων και Marketing στην Αθήνα. Εδώ και τριάντα χρόνια δραστηριοποιείται σαν ελεύθερος επαγγελματίας στη Νέα Ορεστιάδα. Τα ενδιαφέροντα του εστιάζονται στην Ιστορία και στους ανθρώπους της Θράκης. Ίδρυτικό μέλος πολλών συλλόγων της πόλης της Νέας Ορεστιάδας όπως ο Σύλλογος Απογόνων Καραγατσιανών-Αδριανουπολιτών. Συμμετείχε σε διοικητικά συμβούλια συλλόγων όπως της Ένωσης Επαγγελματιών και Βιτεχνών, του Ιστορικού Λαογραφικού Μουσείου Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας και για επτά χρόνια στη Δημοτική Κοινωφελή Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης του Δήμου Ορεστιάδας.

E-mail: gensdimi@gmail.com

Ο **Παναγιώτης-Βάιος Γκουντινούδης** γεννήθηκε στην Αλεξανδρούπολη και είναι τελειόφοιτος του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Το θέμα της πτυχιακής διατριβής του είναι ο εξής: «Μαζοπίνακας Συστάδας για την Οξιά (*Fagus sylvatica*) σε δάσος του Έβρου». Έχει καλή γνώση της αγγλικής γλώσσας και είναι κάτοχος πτυχίου γνώσης ψηφιακών δεξιοτήτων. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα έχουν σχέση με το περιβάλλον, τη μελέτη της επιστήμης της δασολογίας και την αξιοποίηση των φυσικών πόρων, με τα οποία επιθυμεί να ασχοληθεί και σε επίπεδο μεταπτυχιακών σπουδών.

E – mail: panagiotis-g@outlook.com

Η **Αικατερίνη Γώγολου** είναι εκπαιδευτικός Πληροφορικής, πτυχιούχος του τμήματος Εφαρμοσμένης Πληροφορικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας (2002) και κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (2021). Από το 2003 υπηρετεί στο χώρο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης αρχικά στο Γυμνάσιο και Γενικό Λύκειο Νέας Βύσσης και στη συνέχεια στο 1ο Επαγγελματικό Λύκειο στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας. Υπήρξε επιμορφώτρια σε Ι.Ε.Κ., Κ.Ε.Κ., Κ.Ε.Ε, στην Επιμόρφωση εκπαιδευτικών Τ.Π.Ε. Α΄ επιπέδου και διαθέτει πιστοποίηση εκπαιδύτριας ενηλίκων από τον ΕΟΠΠΕΠ (Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού). Έχει συμμετάσχει σε Ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά προγράμματα Socrates-Comenius, Youth, Leonardo Da Vinci και Erasmus+. Από το σχολικό έτος 2021-2022 υπηρετεί στη θέση της υποδιευθύντριας στο Ε.Κ. Ορεστιάδας, το οποίο συστεγάζεται με το 1ο ΕΠΑΛ και το 2ο Εσπερινό ΕΠΑΛ στη Νέα Ορεστιάδα.

1ο ΕΠΑΛ
Ιπποκράτους 90
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 2552 0 29431
Email: gogoglou@sch.gr

Η Μαρία Δημητριάδου γεννήθηκε στο Διδυμότειχο του Ν. Έβρου στις 4/11/1976. Είναι παντρεμένη με γιατρό και μητέρα δυο παιδιών. Σπούδασε μουσική και απέκτησε τους παρακάτω τίτλους σπουδών: πτυχίο Αρμονίας, Αντίστιξης, Ωδικής, Φυγής, Ενοργάνωσης Πνευστών πτυχίο και δίπλωμα Πιάνου, πτυχίο και δίπλωμα Μονωδίας, δίπλωμα Διεύθυνσης Χορωδίας, Δίπλωμα Σύνθεσης. Εργάζεται επί 23 συναπτά έτη στο Δημοτικό Ωδείο της Ορεστιάδας ως καθηγήτρια μουσικής και τα τελευταία έτη είναι καλλιτεχνική Διευθύντρια του ωδείου. Είναι μαέστρος χορωδιών και διευθύνει δύο παιδικές χορωδίες, μια νεανική δίοφωνη και δύο τετράφωνες χορωδίες, τη χορωδία του συλλόγου «Τα Δίδυμα τείχη» καθώς και τη χορωδία του Δημοτικού Ωδείου της Ορεστιάδας «Έν Ορεστιάδ».

463 Μ. Αλεξάνδρου 18

Νέα Ορεστιάδα

Τηλ.: 6946-501685

E-mail: kouskousaki@yahoo.gr

Ο Ευριπίδης Κ. Δημουλάς, είναι Ηλεκτρολόγος Μηχανικός και Μηχανικός Ηλεκτρονικών Υπολογιστών, Σπουδαστής 1. Εργαστηρίων Ελευθέρων Σπουδών Τεχνικού, Αρχιτεκτονικού και Ελευθέρου Σχεδίου, 2. Δομικών Έργων και 3. (Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών) Μαθηματικών, MSc (Δ.Π.Μ.Σ.) 1. στην Παραγωγή και Διαχείριση Ενέργειας / Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και 2. στην Διοίκηση Επιχειρήσεων για στελέχη (Executive MBA), με συνεχή κατάρτιση στις εναλλακτικές πηγές ενέργειας, όπου και όλη η επαγγελματική εμπειρία του, και παρακολούθηση Ομιλιών, Ημεριδών, Συνεδρίων και Σεμιναρίων του ενδιαφέροντός του, γνώστης Αγγλικών, Γερμανικών και Ισπανικών, αναπηρωτής Διαχειριστής και τεχνικός επιμελητής της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας «Οργανισμός Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «έκ τών υστέρων»».

Ελαιώνων 25

15351 Παλλήνη

Τηλ.: 2121 0 12432

E-mail: euripides5@hotmail.com

Ο Κωνσταντίνος Β. Δημουλάς, με αρχήθεν σκοπό την ψυχοβιοαναλυτική έρευνα, αφού έκανε βασικές σπουδές στην Φιλολογία (τμ. Φιλοσοφικό), στην Νομική (τμ. Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικών Επιστημών) και στην Θεολογία (τμ. Θεολογικό), ως ένα minimum επιστημονικό υπόβαθρο, για τις μετέπειτα σπουδές του, στην Ψυχολογία. Σπούδασε (έχοντας πάρει μια πρώτη γεύση της Ψυχολογίας, με σπουδές και στους άλλους δύο τομείς) στο τμ. Παιδαγωγικής – Φιλοσοφίας - Ψυχολογίας και (έχοντας προλείπει το έδαφος σε Πειραματική, Γνωστική, Εξελικτική, Σχολική Ψυχολογία) στο τμ. Ψυχολογίας (που του έδωσε και την κατά νόμον άδεια άσκησης επαγγέλματος Ψυχολόγου) Κοινωνική και Κλινική Ψυχολογία, στο χώρο της οποίας συνέχισε, με μεταπτυχιακές σπουδές σε Ψυχοανάλυση και Κοινωνική / Κλινική Ψυχολογία, με ιδιαίτερη κατεύθυνση στην Κλινική Ψυχολογία, στο έδαφος της οποίας εξειδικεύθηκε (με υποτροφία του Ίδρυματος Κρατικών Υποτροφιών) με διδακτορικές σπουδές σε Κλινική Παιδονευροψυχολογία και Ψυχιατρική Κλινική Ψυχολογία, διατηρώντας (έχοντας προετοιμαστεί και για κατατακτήριες εξετάσεις στην Ιατρική Σχολή, για ειδικέυση στην Ψυχιατρική, προς ολοκλήρωσή του ως (βιο)Ψυχοαναλυτή, προσπάθεια που, όμως, εγκατέλειψε, για να αφιερωθεί, το γρηγορότερο, στο κυρίως έργο του) ζωηρό (θιασώτης της διά βίου Μάθησης) το ερευνητικό ενδιαφέρον του, ως έργο ζωής πλέον, στην Ψυχοβιοανάλυση, όπου και (γνώστης Αγγλικών, Γερμανικών, Ιταλικών, Γαλλικών), κυρίως, όλη του, σχεδόν, η συγγραφική του δραστηριότητα. Από ετών, επί τιμή Α' (παραιτηθείς, για να αφοσιωθεί στο κυρίως έργο του, την Ψυχοβιολογία) Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων και Επιστημονικής και Παιδαγωγικής Καθοδήγησης Εκπαιδευτικών κάθε Ειδικότητας και αναπληρωτής Διευθυντής Περιφερειακού Επιμορφωτικού Κέντρου Εκπαιδευτικών, Διαχειριστής της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας «Οργανισμός Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «έκ τών υστέρων»».

Τριανταφύλλου 5

41221 Λάρισα

Τηλ.: 241 0 550160, 2352 0 43670, 6956-001229, 6956-001231

E-mail: dimoulask@yahoo.gr

Η Φανή Δομπάζη είναι απόφοιτη του Τμήματος Μαθηματικών της Σχολής Θετικών Επιστημών του Α.Π.Θ. και μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πό-

ρων του Δ.Π.Θ. Εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα της εκπαίδευσης ως καθηγήτρια μαθηματικός. Τα δύο τελευταία χρόνια έχει εργαστεί στη δημόσια εκπαίδευση ως αναπληρώτρια στο 2ο Γυμνάσιο και στο 1ο Γενικό Λύκειο στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας. Είναι παντρεμένη και μητέρα δύο ανήλικων τέκνων.

Μάρκου Μπότσαρη 46
68200 Νέα Ορεστιάδα
Κιν: 6947-844791
E-mail: dompazifani@gmail.com

Η **Αννα Εσκή** γεννήθηκε στην Ξάνθη, κατοικεί και εργάζεται στη Νέα Ορεστιάδα. Με σπουδές στην Αγγλική Φιλολογία και στη Γλωσσολογία, με εξειδίκευση στη Διδακτική της Αγγλικής γλώσσας ως δεύτερης γλώσσας, διδάσκει σε σχολεία και ιδρύματα όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης τα τελευταία είκοσι χρόνια. Επίσης, έχει εργαστεί στον ιδιωτικό τομέα. Συμμετέχει σε πλείστες εκπαιδευτικές δράσεις και προγράμματα καθώς και σε σεμινάρια ποικίλων γνωστικών αντικειμένων που αφορούν την εκπαίδευση. Ακόμη τα τελευταία χρόνια δραστηριοποιείται στη συγγραφή επιστημονικών εργασιών σε τόμους και βιβλία.

Ορφέως 1Α
68200 Νέα Ορεστιάδα
E-mail: eskianna2@gmail.com

Η **Ευαγγελία Ζηλιασκοπούλου** γεννήθηκε στο Θούριο Ορεστιάδας. Ζει μόνιμα στο Διδυμότειχο και είναι εκπαιδευτικός. Αποφοίτησε από το Παιδαγωγικό Τμήμα του Α.Π.Θ. το 1991. Εργάζεται σε Δημοτικά σχολεία της πόλης του Διδυμοτείχου από το 1998. Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Είναι ποιήτρια και συγγραφέας παιδικών παραμυθιών.

Ζηλιασκοπούλου Ευαγγελία
Σαχτούρη 18
Διδυμότειχο
Τηλ.: 6972-024002
E-mail: zillitsa1@yahoo.gr

Η **Αγγελική Ηλιοπούλου** αποφοίτησε από το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και εργάζεται ως δασκάλα από το 2006. Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού τίτλου του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δ.Π.Θ. Γνωρίζει πολύ καλά Αγγλικά και Γαλλικά. Είναι παντρεμένη και έχει 3 παιδιά.

Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 2552026705, 6947161710
Email: iliopoulou1@hotmail.com

Η **Νίκη Καλαϊτζόγλου** είναι απόφοιτος του Τμήματος Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου Αθηνών από το 2005. Εργάζεται ως εκπαιδευτικός (ΠΕ 15) στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση από το 2006 έως σήμερα. Είναι κάτοχος του ΜΔΕ «Περιβαλλοντική Πολιτική, Εκπαίδευση και Επικοινωνία» του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

Κιν.: 6944-463774
E-mail: kalaitzoglouniki@gmail.com

Η **Ευθυμία Καλεντζίδου** του Δήμου και της Στυλιανής γεννήθηκε το 1987. Είναι έγγαμη με δύο παιδιά. Είναι πτυχιούχος του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ.Π.Θ., στην κατεύθυνση Ιστορίας. Εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα ως καθηγήτρια φιλολογικών μαθημάτων ενώ, ταυτόχρονα, ασχολείται με το παραδοσιακό τραγούδι και αποτελεί μέλος της ορχήστρας «Ακριτικός Ηχος». Ασχολείται με την ιστορική έρευνα της μουσικής κληρονομιάς της Θράκης.

Τηλ.: 6951-719918
E-mail: efi_filologos@yahoo.gr

Η **Αγνή Α. Καραγιάννη** είναι απόφοιτος του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1993), διδάκτορας Επιστημών Αγωγής του Π.Τ.Δ.Ε του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (2020). Η διδακτορική της διατριβή εστιάζει στη διερευνητική μάθηση μέσω της δραματοποίησης σε μουσειακό περιβάλλον και η έρευνά της υποστηρίχθηκε από το ΙΚΥ. Έχει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών στη Θεωρία Θεάτρου του Τμήματος Θεάτρου του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (2009) και Μεταπτυχιακό στην Εκπαίδευση και τον Πολιτισμό από το Π.Τ.Δ.Ε του Δ.Π.Θ (2020). Παρακολούθησε δύο ετήσιες πανεπιστημιακές επιμορφώσεις του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με ειδίκευση στην Ειδική Αγωγή (2009) και στην Οργάνωση και Διαχείριση Εκπαιδευτικών Μονάδων (2011). Έχει συμμετάσχει σε πρόγραμμα Δια Βίου Μάθησης του Δ.Π.Θ σχετικά με την προσέγγιση της τοπικής ιστορίας και του πολιτισμού σε Α.Μ.Ε.Α (2015). Εργάστηκε στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση ως Φιλόλογος (2002-2009), στην Τριτοβάθμια ως επόπτρια φοιτητών του Τ.Ε.Ε.Π.Η του Δ.Π.Θ (2011, 2021) και ως εκπαιδύτρια ενηλίκων σε Ι.Ε.Κ (1999-2000, 2009-2012). Επίσης, συμμετείχε στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα Ε.Ο.Χ «Ελλάδα, Διεθνές Σχολείο Πολιτισμού και Επικοινωνίας» (2010-2011). Έχει συνεργαστεί με το Εθνολογικό Μουσείο Θράκης (2014-2015) και με το Ιστορικό Μουσείο Αλεξανδρούπολης (2015 έως σήμερα). Η ευρύτερη παιδαγωγική της κατάρτιση αφορά σε συμμετοχή σε πανελλήνια και διεθνή παιδαγωγικά συνέδρια. Έχει δημοσιευμένο επιστημονικό έργο σε διεθνή και ελληνικά περιοδικά. Το τρέχον ακαδημαϊκό έτος (2020-2021) είναι εκπαιδύτρια σε επιμορφωτικό πρόγραμμα ΚΕΔΙΒΙΜ του Δ.Π.Θ, διδάσκει σε προπτυχιακό επίπεδο στην Πρακτική Άσκηση φοιτητών του ΤΕΕΠΗ του Δ.Π.Θ και σε μεταπτυχιακό επίπεδο στο ΠΜΣ «Επιστήμες της Αγωγής: Ετερότητα, Κοινωνία και Εκπαίδευση» του Π.Τ.Δ.Ε του Δ.Π.Θ.

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Νέα Χηλή
68131 Αλεξανδρούπολη
Email: akaragi@eled.duth.gr

Η **Νίκη Καράλη** είναι απόφοιτος του Τμήματος Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου και του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, με ειδίκευση στην Ιστορία. Εργάζεται ως καθηγήτρια Οικιακής Οικονομίας από το 2005, ενώ πρόσφατα απέκτησε δεύτερη ειδικότητα ως φιλόλογος. Το 2022 ολοκλήρωσε τη φοίτησή της στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

2ο ΓΕΛ Αλεξανδρούπολης
Δημοκρίτου 6B
Τηλ.: 2551 0 24134
E-mail: nkrl24@yahoo.gr

Η **Παρασκευή Καρανικόλα** είναι απόφοιτος του Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και διδάκτορας στο ίδιο τμήμα στο εργαστήριο Υλωρικής. Είναι Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης με γνωστικό αντικείμενο Υλωρική. Έχει περισσότερες από 100 δημοσιεύσεις σε διεθνή και ελληνικά περιοδικά και συνέδρια.

Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων
Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
E-mail: pkaranik@fmenr.duth.gr

Η **Κυριακή Καρατζούνη** αποφοίτησε το 2000 από το Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Από το 2009 είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δ.Π.Θ. στην κατεύθυνση «Γλώσσα και πολιτισμός Διδακτικές και θεωρητικές προσεγγίσεις». Ο τίτλος της μεταπτυχιακής της διατριβής είναι «Οι θρακικοί πολιτιστικοί σύλλογοι ως οργανωμένες μορφές προώθησης της ταυτότητας και φορείς παιδείας». Είναι υποψήφια διδάκτωρ Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης του

Π.Τ.Δ.Ε. του Δ.Π.Θ. Εργάζεται ως εκπαιδευτικός στον ιδιωτικό τομέα.

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Νέα Χηλή
68131 Αλεξανδρούπολη
E-mail: kkaratzo@eled.duth.gr

Η **Χριστίνα Κατράκου** είναι δασοπόνος, πτυχιούχος του Τμήματος Δασοπονίας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Λάρισας (2000). Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην «Αειφορική Διαχείριση Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων» στην κατεύθυνση «Περιβαλλοντική Πολιτική και Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Υπαίθρου του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (2017). Έχει υπηρετήσει ως Δασοπόνος ορισμένου χρόνου σε δασαρχεία ενώ από το 2003 υπηρετεί ως εκπαιδευτικός σε Επαγγελματικά Λύκεια και Γυμνάσια. Έχει συντονίσει και εκπονήσει προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Αγωγής Υγείας. Έχει συμμετοχές σε επιμορφωτικά σεμινάρια. Έχει ολοκληρώσει το Επιμορφωτικό Πρόγραμμα «Σχολική Ψυχολογία» του Πανεπιστημίου Αιγαίου (2021).

Ηλέκτρας Αποστόλου 25
14121 Νέο Ηράκλειο Αττικής
Τηλ.: 210-2821521
E-mail: xriskat373@gmail.com

Ο **Ιωάννης Μ. Κάτσης** είναι οικονομολόγος, Σύμβουλος Επικοινωνίας, με ειδίκευση στο Ψηφιακό Marketing, επικοινωνιολόγος της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας «Οργανισμός Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «έκ τῶν ὑστέρων»».

Λάμπρου Κατσώνη 22
41223 Λάρισα
Τηλ.: 241 4 007147, 6936-365082
E-mail: ioanniskats@hotmail.com

Ο **Δημήτριος Κεφάλας** είναι εκπαιδευτικός δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ειδικότητας Χημικός (ΠΕ04.02) και υπηρετεί από το 2019 ως Διευθυντής του Γυμνασίου Ριζίων. Έχει συμμετάσχει σε ερευνητικά προγράμματα πανεπιστημίων. Έχει πολυετή διδακτική εμπειρία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς και στην εκπαίδευση ενηλίκων (σε Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, σε Ι.Ε.Κ. κ.ά.). Είναι κάτοχος πτυχίου Χημείας (Πανεπιστήμιο Πατρών), και μεταπτυχιακού «Μεταπτυχιακή Εξειδίκευση Καθηγητών Φυσικών Επιστημών» (ΕΑΠ). Ασχολείται με προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, από το 2010.

Γυμνάσιο Ριζίων
Αλεξάνδρου Παπάγου - Ρίζια
Τηλ.: 2552 0 94228
E-mail: dimkef@gmail.com

Ο **Δημήτριος Κιγγιάς** του Νικολάου και της Εριφίλης γεννήθηκε το 1968. Είναι έγγαμος με τρία παιδιά. Πραγματοποίησε τις εγκύκλιες σπουδές του στη Νέα Ορεστιάδα και στην Αλεξανδρούπολη. Είναι κάτοχος Πτυχίου Ελληνικής Φιλολογίας του Α.Π.Θ. και Μεταπτυχιακού τίτλου (ΜΑ) Ε.Α.Π. στην Ορθόδοξη Θεολογία. Υπήρξε συνιδιοκτήτης Φροντιστηρίου Μ. Εκπαίδευσης και Κέντρων Εκμάθησης Η/Υ, ενώ διητέλεσε και Σύμβουλος Εκπαίδευσης στα Κ.Ε.Ε. του Νομού Έβρου. Από το 2009 υπηρετεί ως καθηγητής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και από το 2020 ως Διευθυντής του Εσπερινού ΓΕΛ στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας. Ασχολείται σταθερά με την ιστορική έρευνα της ευρύτερης περιοχής της Αδριανούπολης και τη συγγραφή σχετικών βιβλίων και εργασιών. Από το 2018 είναι Πρόεδρος του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανούπολεως και από το 2014 Επιστημονικός Σύμβουλος της Ιστορικής Βιβλιοθήκης του.

Τηλ.: 6947-425357
E-mail: kiigmasdim68@gmail.com

Η **Βασιλική Κούζα** είναι απόφοιτος του Τμήματος Αγγλικής Φιλολογίας του ΑΠΘ και κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία από το ίδιο Τμήμα. Στο συγγραφικό

της έργο περιλαμβάνεται ένα βιβλίο και εισηγήσεις σε διάφορα συνέδρια. Εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα και τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα είναι η Αγγλική Γλώσσα, η Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία και η νεότερη Ελληνική Ιστορία.

Περικλέους 41
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 2552 0 26145
E-mail: vanessak_g@hotmail.com

Ο **Ιωάννης Κούζας** είναι απόφοιτος του Τμήματος Κλασικών Σπουδών και του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Θεσσαλονίκης. Έχει μεταπτυχιακό δίπλωμα Διεθνών Σπουδών και είναι διδάκτωρ της Νομικής Σχολής του ΔΠΘ. Εργάστηκε στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ως καθηγητής Φιλολόγος, Διευθυντής Λυκείου και Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα είναι η αρχαία και νεοελληνική γλώσσα, η νεότερη ελληνική και ευρωπαϊκή Ιστορία και οι Διεθνείς Σχέσεις. Το συγγραφικό του έργο είναι δημοσιευμένο στην προσωπική του ιστοσελίδα www.kouzas.com

Περικλέους 41
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 6974-149167
E-mail: kouzasgr@gmail.com

Η **Βασιλική Κουκούμη** γεννήθηκε στη Λήμνο το 1995. Εκεί ολοκλήρωσε τη φοίτησή της στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Το 2013 εγκαταστάθηκε στην Αλεξανδρούπολη για σπουδές. Είναι αριστούχος απόφοιτος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Η πτυχιακή εργασία της είχε θέμα «Ο διάλογος της Ιστορίας και της Λογοτεχνίας στο έργο της Άλκης Ζέη: Το καπλάνι της βιτρίνας, Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου». Τον Ιούνιο του 2021 ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στο ΠΜΣ «Εκπαίδευση και Πολιτισμός» του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Η μεταπτυχιακή της εργασία ειδίκευσης είχε τίτλο «Καθημερινή ζωή και εκπαίδευση τον καιρό της πανδημίας: Η περίπτωση του χωριού Κοντοπούλι στη Λήμνο».

Κοντοπούλι Λήμνος
81401 Λήμνος
Τηλ. 6948-222810
E-mail: vasokoukoumi95@yahoo.com

Η **Κλεοπάτρα Κωστοπούλου** είναι Θεολόγος, Δασολόγος και Ειδικός Δασικής Προστασίας. Επίσης, είναι μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δ.Π.Θ. Εργάζεται στην Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδος, Γενική Διεύθυνση Δασών και Αγροτικών Υποθέσεων, Δασαρχείο Καρδίτσας, από το 2006 ως μόνιμο προσωπικό. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα είναι η περιβαλλοντική πολιτική και εκπαίδευση. Είναι παντρεμένη και μητέρα ενός ανήλικου τέκνου έξι ετών.

Κοραή 21
43131 Καρδίτσα
Τηλ.: 6979-221185
E-mail: kleodim@yahoo.gr

Η **Αιμιλία Λεμπέση** γεννήθηκε στην Καλαμάτα το 1985. Το 2010 έλαβε το πτυχίο του Δασοπόνου από το Τμήμα Δασοπονίας & Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος του Καρπενησίου (παράρτημα του ΤΕΙ Λαμίας) και το 2013 μεταπτυχιακό δίπλωμα στην Οικολογία και Διαχείριση των Δασικών Οικοσυστημάτων από το Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δ.Π.Θ., ενώ είναι υποψήφια διδάκτορας στο ίδιο τμήμα από το 2014, στο γνωστικό αντικείμενο της Λιβαδοπονίας και μεταπτυχιακή φοιτήτρια από το 2020 στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία. Στα ερευνητικά της ενδιαφέροντα περιλαμβάνονται η επίδραση της έντασης της βόσκησης στη βλάστηση και στα λειτουργικά χαρακτηριστικά των φυτικών ειδών του υπορόφου σε βοσκόμενα δρυοδάση, η καταγραφή, ανάλυση και η αξιολόγηση της χλωρίδας και της βλάστησης. Επίσης, έχει δημοσιεύσει επιστημονικές εργασίες σε ελληνικά και ξένα περιοδικά και συνέδρια. Στα πλαίσια της ανταποδοτικής

υποτροφίας από το 2021 έως σήμερα διεξάγει επικουρικό διδακτικό έργο στο ΔΠΘ στο Γνωστικό αντικείμενο της Λιβαδοπονίας.

Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων
Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Πανταζίδου 193
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 2552 0 41109
E-mail: alempesi@fmenr.duth.gr

Η **Σιδερή Λεύκελη** είναι δασκάλα, πτυχιούχος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Είναι κάτοχος των Μεταπτυχιακών Διπλωμάτων Ειδίκευσης στην «Περιβαλλοντική Πολιτική και Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Υπαιθρου» καθώς και στην «Περιβαλλοντική Πολιτική, Εκπαίδευση και Επικοινωνία» από το Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Αποτελεί πολλαπλασιάστρια του ΙΕΠ στα Εργαστήρια Δεξιοτήτων 21. Έχει άριστη γνώση της Αγγλικής γλώσσας και καλή γνώση της Γερμανικής. Κατέχει βεβαίωση Δεξιοτήτων και Γνώσεων στις ΤΠΕ και πιστοποιητικό επιμόρφωσης στην Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης. Έχει συμμετάσχει σε συνέδρια και σεμινάρια ως εισηγήτρια και επιμορφούμενη. Υπηρετεί στο χώρο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης από το 2002 μέχρι σήμερα.

Ψαράκη 7
Ρίζια Ορεστιάδας
Νομός Έβρου
Τηλ.: 6944-964154 και 2552 1 12085
Τηλ. Εργασίας: 2552 0 94288
E-mail: roylaleu@hotmail.gr

Ο **Δημήτριος Γ. Λιόβας** είναι εκπαιδευτικός ηλεκτρολόγος μηχανικός και μηχανικός ηλεκτρονικών υπολογιστών / πληροφορικός, κάτοχος MSc 1. στην Εκπαίδευση Ενηλίκων και 2. στα Σύγχρονα περιβάλλοντα μάθησης και στην παραγωγή διδακτικού υλικού, υπεύθυνος Πληροφορικής και Νέων Τεχνολογιών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Λάρισας και προϊστάμενος Τεχνικής Ομάδας της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας «Οργανισμός Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «έκ τῶν ὑστέρων»».

Παπαζαχαρίου 20
41222 Λάρισα
Τηλ.: 241 0 616900, 6932-078466
E-mail: liovasjim@yahoo.gr

Ο **Ευάγγελος Μανωλάς** γεννήθηκε στη Νάξο το 1961. Το 1983 του απονεμήθηκε το πτυχίο Bachelor of Arts στην Κοινωνιολογία από το Πανεπιστήμιο Essex, το 1985 το πτυχίο Master of Arts στις Διεθνείς Σχέσεις από το Πανεπιστήμιο Kent at Canterbury, και το 1989 ανακηρύχθηκε διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Aberdeen. Ο Δρ. Μανωλάς είναι Καθηγητής Κοινωνιολογίας και Περιβαλλοντικής-Δασικής Εκπαίδευσης στο Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Έχει δημοσιεύσει περισσότερες από 100 εργασίες σε επιστημονικά περιοδικά και συλλογικούς τόμους στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων
Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Πανταζίδου 193
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ. Εργασίας: 2552 0 41157
Κιν.: 6945-588738
E-mail: emanolas@fmenr.duth.gr

Ο **Απόστολος Μανώλης** γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα. Είναι απόφοιτος του τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του ΔΠΘ και κάτοχος Μεταπτυχιακού και Διδακτορικού διπλώματος. Τα έτη 2020-2022, δίδαξε στο Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων στα πλαίσια του προγράμματος «Απόκτηση Ακαδημαϊκής Διδακτικής Εμπειρίας σε Νέους Επιστήμονες Κατόχους Διδακτορικού στο ΔΠΘ».

Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων
Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Πανταζίδου 193
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 6955-429398
E-mail: apostolosmano@yahoo.gr

Η **Σοφία Μελισσανίδου** είναι απόφοιτη του Τμήματος Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Το 2005 διορίστηκε στη Νομαρχία Έβρου (νυν Περιφερειακή Ενότητα Έβρου) όπου και εργάζεται έως σήμερα ως υπεύθυνη Τύπου, Επικοινωνίας και Δημοσίων Σχέσεων. Έχει διατελέσει μέλος πολλών Οργανωτικών Επιτροπών Συνεδρίων και δράσεων, μεταξύ άλλων του Πανελληνίου Δημοσιογραφικού Συνεδρίου Σαμοθράκης, της ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ – Δομής Δια Βίου Μάθησης Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, του Διεθνούς Αγώνα δρόμου VIA EGNATIA RUN.

E-mail: sofiamel@gmail.com

Η **Μαρία Μιντσιδου** γεννήθηκε στη Στουτγκάρδη της Γερμανίας. Είναι απόφοιτη του Α.Π.Θ., Τμήμα Φιλοσοφικής, Σχολή Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας. Είναι κάτοχος δύο μεταπτυχιακών διπλωμάτων ειδίκευσης: «Μεταπτυχιακή Εξειδίκευση Καθηγητών Αγγλικής», της Σχολής Ανθρωπιστικών Σπουδών του ΕΑΠ στην Πάτρα και «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» από το Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών πόρων του Δ.Π.Θ. Είναι πιστοποιημένη εκπαιδευτρια ενηλίκων της μη τυπικής εκπαίδευσης και έχει πολλές πιστοποιήσεις ΕΚΔΔΑ κυρίως σε θέματα διοίκησης σχολικών μονάδων. Συμμετείχε σε Ευρωπαϊκά προγράμματα Leonardo, Erasmus+, Comenius και καινοτόμα σχολικά προγράμματα. Υπήρξε επιβλέπουσα σε Comenius assistants (βοηθοί εκπαιδευτικοί σε εκπαιδευτικά ιδρύματα) επί σειρά ετών. Είναι γνώστρια της Γερμανικής γλώσσας (επιπέδο Γ του European framework). Κατέχει πιστοποίηση ΤΠΕ επιπέδου Β1. Είναι επιμορφώτρια από το 2009 και ξεκίνησε να εισηγείται σε συνέδρια από το 2011. Στην εκπαίδευση βρίσκεται από το 1994. Είναι μόνιμη εκπαιδευτικός από το 2000 και στέλεχος εκπαίδευσης από το 2011. Διετέλεσε Προϊσταμένη Εκπαιδευτικών Θεμάτων της ΔΙΔΕ Έβρου. Είναι Πρέσβειρα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Έβρου στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα «Teachers for Europe». Είναι διευθύντρια του 4ου Γυμνασίου Αλεξανδρούπολης «Θεόδωρος Κάστανος» από το 2017 έως και σήμερα. Στα ενδιαφέροντά της είναι η διαφοροποιημένη διδασκαλία, το θέατρο στην εκπαίδευση, οι σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις και η εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα.

28ης Οκτώβρη 35
68131 Αλεξανδρούπολη
Τηλ.: 6973-704015
E-mail: marmintsidou@yahoo.gr

Ο **Δημήτριος Μόκαλης** είναι απόφοιτος του Π.Τ.Δ.Ε. του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και εργάζεται ως εκπαιδευτικός τοποθετημένος σε σχολεία της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Έβρου. Την ακαδημαϊκή χρονιά 2009-10, εργάστηκε ως εκπαιδευτής στο Π.Τ.Δ.Ε. του Δ.Π.Θ. για την πρακτική άσκηση των φοιτητών. Είναι κάτοχος του Μ.Δ.Σ. με τίτλο «Περιβαλλοντική Πολιτική, Εκπαίδευση και Επικοινωνία» του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του ΔΠΘ.

Κιν.: 6973-046093
E-mail: dimokalis@sch.gr

Ο Χρήστος Μουταφίδης είναι απόφοιτος του Τμήματος Αγροτικής Ανάπτυξης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης με έδρα την Νέα Ορεστιάδα με ειδικότητα στην Αγροτική Οικονομία. Συνιδιοκτήτης των εταιρειών Άρωμα Έβρου και επικεφαλής της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησής (Κοιν.Σ.Επ.) Άρωμα Έβρου από το 2020 έως σήμερα. Συμμετέχει εθελοντικά σε ομάδες διάσωσης, διατήρησης, διάδοσης, παραδοσιακών σπόρων από όλη την Ελλάδα, ενώ, παράλληλα, συν διαχειρίζεται την αντίστοιχη ομάδα Σποριτών Έβρου από το 2018. Μέντορας στον οργανισμό The Tipping Point in Education από το 2020 έως σήμερα. Δημιουργία ομάδων φοιτητών όπως η Χορευτική Ομάδα Φοιτητών Ορεστιάδας (ΧΟΦΟ, Ιδρυτής) & τον Σύλλογο Ποντίων Φοιτητών Ορεστιάδας (ΣΠΦΟ, ιδρυτικό μέλος) με έδρα το πανεπιστήμιο της Νέας Ορεστιάδας.

Η Βασιλική Μουχταρίδου είναι πτυχιούχος του Τμήματος Βρεφονηπιοκομίας του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης και του Τ.Ε.Ε.Π.Η του Δ.Π.Θ. Από το 1996 που διορίστηκε στον Παιδικό Σταθμό Κυπρίνου έως και σήμερα εργάζεται σε παιδικούς σταθμούς του Βορείου Έβρου ως παιδαγωγός αλλά και ως υπεύθυνη. Κατά τα έτη 2018-2019 διετέλεσε Προϊσταμένη του Τμήματος Παιδικών Σταθμών του Κ.Κ.Π.Α.Α.Δ.Ο. Επί σειρά ετών συμμετείχε ως μέλος στο διοικητικό συμβούλιο του Κ.Κ.Π.Α.Α.Δ.Ο. Έχει παρακολουθήσει πλήθος συνεδρίων και επιμορφωτικών σεμιναρίων και έχει συμμετάσχει με εισηγήσεις σε ημερίδες.

Αναγεννήσεως 169
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 2552 0 26537
Κιν.: 6978-184629
E-mail: mouchtaridou@yahoo.gr

Η Φωτεινή Μπαντούδη είναι καθηγήτρια φιλόλογος και κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης στην «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» από το Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης (2016). Ο τίτλος της μεταπτυχιακής της διατριβής ήταν: «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία: ανασκόπηση θεωρητικών προσεγγίσεων και πρακτικών». Εργάστηκε ως μόνιμη υπάλληλος του Δήμου Ορεστιάδας από το 1999-2003, ενώ από το 2003 έως και σήμερα υπηρετεί ως μόνιμη καθηγήτρια στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Έχει δημοσιεύσει σε συνέδρια και σε επιστημονικά περιοδικά και τόμους.

1ο Γυμνάσιο
Βασ. Κωνσταντίνου 173
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 2552 0 22477
E-mail: bantoudi@gmail.com

Η Μαρία Μπαρμπούδη γεννήθηκε το 1988 στο Διδυμότειχο. Κατάγεται και διαμένει στο Νεοχώρι Ορεστιάδας. Είναι απόφοιτη του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Ιωαννίνων με κατεύθυνση στην Ιστορία (2010). Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Περιβαλλοντική Πολιτική, Εκπαίδευση και Επικοινωνία από το Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης με κατεύθυνση στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία και τίτλο μεταπτυχιακής εργασίας «Περιβάλλον και Λογοτεχνία: Μερικές Εφαρμογές Μοντέλων Βιωματικής Μάθησης στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση».

Τηλ. 6947-778010
E-mail: mariamp2010@hotmail.gr

Η Ελένη Μπεντζή του Παναγιώτη και της Αναστασίας γεννήθηκε στο Διδυμότειχο και κατοικεί στη Νέα Ορεστιάδα. Είναι παντρεμένη και έχει δύο παιδιά. Το 2005 ολοκλήρωσε τις σπουδές της στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας (με ειδίκευση στην Ιστορία) του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Από το 2007 έως και το 2013 εργάστηκε ως ωρομίσθια / αναπληρώτρια εκπαιδευτικός σε προγράμματα της Πρόσθετης Διδακτικής Στήριξης, της Ενισχυτικής Διδασκαλίας και της «Κατ' Οίκον» Διδασκαλίας σε σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης των νομών Έβρου και Ροδόπης. Παράλληλα, τα έτη 2009 - 2010 προσέφερε εθελοντική εργασία ως εκπαιδευτρια σε τμήματα «Ελληνικής Γλώσσας» της Ν.Ε.Λ.Ε. Έβρου που απευθύνονταν σε παλιννοστούντες και οικονομικούς μετανάστες. Τα έτη 2011 και 2012 απασχολήθηκε στα εκπαιδευτικά προγράμματα «Εκπαίδευση των μεταναστών στην

ελληνική γλώσσα, την ελληνική ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΑΠ7». Παρακολούθησε πολλά επιμορφωτικά σεμινάρια σχετικά με την Ειδική Αγωγή, τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση - Μετανάστευση και την Εκπαίδευση Ενηλίκων. Από το 2019 εργάζεται ως παιδαγωγός στο Παράρτημα Ρομά του Κέντρου Κοινότητας του Δήμου Ορεστιάδας.

Κινητό: 6936-990390

E-mail: anelle@windowslive.com

Ο **Χρήστος Μπουγιουκλής** είναι Χημικός και Δασολόγος. Εργάζεται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ως μόνιμος εκπαιδευτικός και έχει διατελέσει Διευθυντής του Γυμνασίου Ριζίων, του Γυμνασίου Κυπρίνου και του Εσπερινού Γενικού Λυκείου στη Νέα Ορεστιάδα. Έχει εργαστεί στο Εθνικό Κέντρο Έρευνας Φυσικών Επιστημών «Δημόκριτος» στη μελέτη ναυοπορωδών υλικών άνθρακα και στη χημική βιομηχανία Colora A.E. ως Προϊστάμενος του τυπωτηρίου υφασμάτων. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα είναι οι φυσικές επιστήμες, η εκπαίδευση και η οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών.

Βασιλέως Κωνσταντίνου 219

68200 Νέα Ορεστιάδα

Τηλ.: 6944-925992

E-mail: cbougiouk@sch.gr

Η **Ελισάβετ Μπουφίδου** είναι απόφοιτη του Τμήματος Χημείας της Σχολής Θετικών Επιστημών του Α.Π.Θ. και μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δ.Π.Θ. Κατάγεται από το Νέο Χειμώνιο Έβρου, διαμένει μόνιμα στη Νέα Ορεστιάδα και είναι παντρεμένη μητέρα δύο ανήλικων τέκνων. Από το 1998 έως σήμερα εργάζεται ως εκπαιδευτικός, διδάσκοντας μαθήματα της ειδικότητάς της, σε δομές μεταλυκειακής εκπαίδευσης και φροντιστήρια δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στη Νέα Ορεστιάδα και στο Διδυμότειχο.

Βασιλέως Κωνσταντίνου 219

68200 Νέα Ορεστιάδα

Τηλ.: 2552 02 8776

E-mail: eboufidi06@gmail.com

Ο **Διαμαντής Μυρτσίδης** γεννήθηκε το 1990. Είναι απόφοιτος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης και του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Δ.Π.Θ., με μεταπτυχιακές σπουδές στην «Αειφορική Διαχείριση Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων» και την «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία». Το 2022 ξεκίνησε τη διδακτορική του διατριβή στη δασική οικονομία. Εργάζεται ως επαγγελματικός σύμβουλος στο Κέντρο Κοινότητας του Δήμου Αλεξανδρούπολης και ως εκπαιδευτής στα ΔΙΕΚ Αλεξανδρούπολης. Κατά το παρελθόν εργάστηκε ως παιδαγωγός στο Κέντρο Κοινότητας του Δήμου Ορεστιάδας και στο «Πρόγραμμα Εκπαίδευσης των παιδιών Ρομά» του Α.Π.Θ., καθώς και ως υπεύθυνος εκπαίδευσης στο Κ.Υ.Τ. Φυλακίου Ορεστιάδας. Γνωρίζει Αγγλικά, Ιταλικά και Τούρκικα. Πλήθος άρθρων του έχει δημοσιευτεί σε επιστημονικά συνέδρια και στον ημερήσιο τύπο, είναι κριτής εργασιών στο επιστημονικό περιοδικό «Νέος Παιδαγωγός» και στα συνέδρια του Ινστιτούτου Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών (ΙΑΚΕ). Είναι μέλος του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανούπολεως και ειδικός γραμματέας στον Πολιτιστικό Σύλλογο Νέας Βύσσης «Στέφανος Καραθεοδωρής».

Εμπορίου 96

Αλεξανδρούπολη

Τηλ.: 6981-965504

E-mail: dmyrtsid@fmenr.duth.gr

Η **Βασιλική Ολμπασάλι** είναι απόφοιτος του Τμήματος Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ (2002). Εργάστηκε από το 2004-2013 ως καθηγήτρια Γερμανικής γλώσσας ως υπάλληλος, ως ιδιώτης και στο δημόσιο. Το 2013 μετατάχθηκε ως διοικητικός υπάλληλος στη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Έβρου. Είναι Διδάκτορας του Τμήματος Αγροτικής Ανάπτυξης του Δ.Π.Θ. (2021) με θέμα διατριβής: «Διοίκηση αλλαγών και οργάνωση στον δημόσιο τομέα την περίοδο της οικονομικής κρίσης: Η περίπτωση του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων», κάτοχος δύο μεταπτυχιακών τίτλων: «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Πολιτική και Επικοινωνία» του Τμήματος Δασολογίας και

Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων ΔΠΘ (2017) και «Εκπαίδευση και Πολιτισμός» του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΔΠΘ (2020) και είναι Υποψήφια Διδάκτορας του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δ.Π.Θ. (2022). Έχει συμμετάσχει σε διεθνή και πανελλήνια επιστημονικά συνέδρια. Έχει δημοσιευμένα άρθρα σε έγκριτα επιστημονικά περιοδικά, σε συλλογικούς τόμους και δημοσιευμένο συγγραφικό έργο.

Τηλ.: 6937-435742

E-mail: vickyolba@yahoo.gr

Ο **Ανδρέας Παλεράς** γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη, είναι βιολόγος, πτυχιούχος του Βιολογικού Τμήματος της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Από το 2004 υπηρετεί στο χώρο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ως μόνιμος καθηγητής. Παρακολούθησε πολλά επιμορφωτικά σεμινάρια και ημερίδες σχετικές με την εκπαίδευση και τη διδακτική της Βιολογίας και των Φυσικών Επιστημών. Από το 2009, στο 1ο Γυμνάσιο στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας, ασχολείται συστηματικά με την περιβαλλοντική εκπαίδευση, διατηρώντας εθελοντικά ομάδες μαθητών με πλούσια δράση και επισκέψεις σε φορείς περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, καθώς και σε περιοχές της βορείου Ελλάδας με ιδιαίτερο φυσικό ενδιαφέρον. Το 2020 απέκτησε μεταπτυχιακό δίπλωμα με τίτλο «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» από το Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

Σοφοκλέους 3

68200 Νέα Ορεστιάδα

Κιν.: 6943-528674

E-mail: andpaleras@sch.gr

Η **Θεοδώρα Ευ. Παπαδημητρίου** ήταν καθηγήτρια Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας στην Μέση Εκπαίδευση, Γραμματέας του Μορφωτικού Οργανισμού Ψυχοβιοανάλυσης «εκ τῶν ὑστέρων», με συμμετοχή σε όλα τα (πάνω από 300, έως τώρα) Συνέδρια, με την ανοιχτή διεπιστημονική Ομάδα Εργασίας Ψυχοβιοαναλυτικής Έρευνας του, γνώστις και Ιταλικών, μεταφράστρια, Γραμματέας και επιμελήτρια του «Αρχείου Μαθητικής Δημιουργίας» της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας «Οργανισμός Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «εκ τῶν ὑστέρων»».

Τριανταφύλλου 5

41221 Λάρισα

Τηλ.: 241 0 550160, 2352 0 43670, 6956-001231, 6956-001229

E-mail: dorapapadim@mail.com

Η **Σταυρούλα Παπαχατζίδου** γεννήθηκε στον Πειραιά και κατοικεί στην Αλεξανδρούπολη. Έχει αποφοιτήσει από το Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος στην «Τοπική Ιστορία-Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις» του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης με θέμα τον ρόλο των μουσείων σε σχέση με τον υλικό πολιτισμό. Είναι υπ. διδάκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας-Λαογραφίας. Έχει εργαστεί στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα αφορούν στην κοινωνική ανθρωπολογία, την εκπαίδευση, τη λαογραφία, τον υλικό πολιτισμό, την κατανάλωση, διατροφή και την τοπική ενδυμασία.

Email: stavrina.papa@gmail.com

Η **Δήμητρα Παρασχίδου** γεννήθηκε το 1970. Είναι έγγαμη με τέσσερα παιδιά. Είναι πτυχιούχος του Τμήματος Βρεφονηπιοκομίας του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης. Διορίστηκε στον Παιδικό Σταθμό Καστανεών το 1996. Από το 2011 εργάζεται στον Παιδικό Σταθμό Ριζίων του Δήμου Ορεστιάδας. Έχει συμμετάσχει σε επιμορφωτικά σεμινάρια και συνέδρια. Υπήρξε μέλος του Δ.Σ. του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων του Δημοτικού Σχολείου Καστανεών και του Συλλόγου Δημοτικών Υπαλλήλων Βορείου Έβρου. Είναι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Κ.Κ.Π.Α.Α.Δ.Ο.

Καστανιές 68008

Κιν.: 6944-785000

E-mail: dimitraparashidou@yahoo.gr

Η **Χρυσούλα Παρουσίδου** γεννήθηκε στη Γερμανία, είναι δασκάλα, απόφοιτος του Π.Τ.Δ.Ε. του Δ.Π.Θ. και μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δ.Π.Θ. στο Π.Μ.Σ.: «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία». Είναι κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης στην κατεύθυνση: «Στελέχη Εκπαίδευσης στις Επιστήμες της Αγωγής» του Π.Τ.Δ.Ε. του Δ.Π.Θ. Ο τίτλος της μεταπτυχιακής της διατριβής ήταν: «Επιθετικότητα σχέσεων, θυμός, ζήλια, συναισθηματική ρύθμιση και γονικές πρακτικές». Εργάζεται ως εκπαιδευτικός σε σχολείο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Ν. Εύβοιας. Εργάστηκε ως χειρίστρια υποθέσεων ασύλου στην Υπηρεσία Ασύλου του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου. Ξένες γλώσσες: Αγγλικά και Γερμανικά.

Κιν.: 6936-610302

E-mail: chrysoulaparousidou@gmail.com

Η **Βασιλεία Πασχαλίδου** γεννήθηκε το 1995 και μεγάλωσε στην Νέα Ορεστιάδα Έβρου. Είναι νηπιαγωγός και απόφοιτη του Τμήματος Επιστημών της Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία (2018) του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης καθώς και απόφοιτη του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» (2021) του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του ίδιου πανεπιστημίου. Ακόμη, διαθέτει μεταπτυχιακές σπουδές στην «Ειδική Αγωγή & Εκπαίδευση» (2022) του Διαπανεπιστημιακού Μεταπτυχιακού Προγράμματος του Πανεπιστημίου Λευκωσίας και Πατρών, καθώς έχει συμμετάσχει ενεργά και σε άλλα σεμινάρια και συνέδρια αλλά και εθελοντικές δράσεις.

Κιν.: 6977-474109

E-mail: vasileia.orestiada@yahoo.gr

Η **Σταματούλα Πασχαλίδου** γεννήθηκε το 1970. Το 1994 έλαβε πτυχίο από το Τμήμα Βρεφονηπιοκομίας της ΣΕΥΠ του Τ.Ε.Ι. Αθηνών, το 2008 πτυχίο του Π.Τ.Δ.Ε. του Δ.Π.Θ. και το 2019 της απενεμήθη το Μ.Δ.Σ. Επιπέδου Μάστερ στη Διοίκηση Σχολικών Μονάδων του Frederick University Κύπρου. Το 2020 εισήχθη στο Π.Μ.Σ. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία του Δ.Π.Θ. Από το 2009 εργάζεται ως δασκάλα στη Νέα Ορεστιάδα. Έχει εργασιακή εμπειρία συναφή με τις σπουδές της, ως βρεφονηπιοκόμος σε Παιδικούς Σταθμούς και ως ωρομίσθια εκπαιδευτικός στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, και μη συναφή ως ασφαλιστικός σύμβουλος και ως γραμματέας. Έμπνευσή της και μεγάλη της αγάπη η οικογένειά της και οι μαθητές της.

E-mail: stamatia.pas@gmail.com

Η **Κωνσταντινιά Πετρίδου** γεννήθηκε το 1983 και μεγάλωσε στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Από το 2005 εργάζεται ως δασκάλα σε Δημοτικά Σχολεία της χώρας. Τα τελευταία 11 χρόνια υπηρετεί μόνιμα στον Έβρο. Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (2021). Είναι πτυχιούχος αγγλικής και γερμανικής γλώσσας, με πιστοποίηση στη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών. Έχει εκπονήσει πολλά Προγράμματα Σχολικών Δραστηριοτήτων, τα περισσότερα εκ των οποίων στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Παρακολούθησε πολλά εκπαιδευτικά σεμινάρια και κατέχει πιστοποίηση ετήσιας επιμόρφωσης στην Ειδική Αγωγή. Είναι ενεργό μέλος της Φιλοζωικής Ένωσης του Δήμου Σουφλίου από το έτος 2016.

Μεγάλου Αλεξάνδρου 14

68400 Σουφλί

Νομός Έβρου

Τηλ.: 6906-270305

E-mail: petrounadia@yahoo.gr

Η **Ελένη Πλακοτή** γεννήθηκε στη Λάρισα και σπούδασε στη Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ. όπου και συνέχισε τις μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές της. Εργάστηκε σε ιδιωτικό εκπαιδευτήριο της Θεσσαλονίκης έως ότου διορίστηκε στο Γυμνάσιο Τυχερού Έβρου. Στην Θράκη εκπόνησε την δεύτερη μεταπτυχιακή της διατριβή στο Τμήμα Παιδαγωγικής του Δ.Π.Θ. στην Αλεξανδρούπολη και την τρίτη, στο Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του ΔΠΘ στη Νέα Ορεστιάδα. Διετέλεσε διευθύντρια από ίδρυσης του Μουσικού Σχολείου Αλεξανδρούπολης και από τις

17-8-2020 έως σήμερα, Διευθύντρια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Έβρου.

Δήμητρας 19
Αλεξανδρούπολη
Τηλ.: 6930-474702
E-mail: eplakoti@yahoo.gr

Ο Χρήστος Ν. Πολύζος είναι οικονομολόγος, υποψήφιος MSc στο Marketing, τεχνικός της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας «Οργανισμός Ψυχοβιοαναλυτικής Μόρφωσης «έκ τών υστέρων»».

Χαλκιάδες Φαρσάλων
40300 Φάρσαλα
Τηλ.: 6994-422488
E-mail: xrpolyzos@gmail.com

Η Σωτηρία Ραλούση είναι απόφοιτος του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

E-mail: sotiriaralousi@yahoo.com

Ο Γεώργιος Ρυζιώτης κατάγεται από γενεά Καραγατσιανών, Αδριανουπολιτών και κατοικεί στην Νέα Ορεστιάδα. Είναι παντρεμένος και έχει τρία παιδιά. Ασχολείται με την τοπική ιστορία (ευρύτερα και της Θράκης), ερευνώντας, γράφοντας βιβλία (έως τώρα 7), άρθρα και κάνοντας ομιλίες, παρουσιάσεις αναλόγου περιεχομένου. Είναι συνταξιούχος δάσκαλος και κάτοχος Μεταπτυχιακού στη Θεολογία, πρώην Πρόεδρος της Δημ. Κοινότητας Ορεστιάδας και νυν Αντιπρόεδρος & υπεύθυνος της ιστορικής βιβλιοθήκης του Φιλεκαπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως (ιδρ.1872).

Πατρ. Γρηγορίου 161
Νέα Ορεστιάδα
E-mail: gryziotis@gmail.com

Η Χρυσούλα Σαββοπούλου γεννήθηκε στην Νέα Ορεστιάδα Έβρου, είναι βιολόγος, πτυχιούχος του Βιολογικού Τμήματος της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Από το 1995 υπηρετεί στο χώρο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ως μόνιμη καθηγήτρια, από το 2013 έως 2017 ως διευθύντρια στο 1ο Γυμνάσιο στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας, από το 2017 έως 2020 αποσπασμένη στο Ελληνικό Γυμνάσιο-Λύκειο Βρυξελλών όπου υπηρέτησε ως διευθύντρια το 2019-2020. Υπήρξε συντονίστρια καινοτόμων προγραμμάτων Αγωγής Υγείας. Παρακολούθησε πολλά επιμορφωτικά σεμινάρια και ημερίδες σχετικές με την εκπαίδευση και την διδακτική της βιολογίας και των φυσικών επιστημών. Είναι κάτοχος του μεταπτυχιακού διπλώματος στην «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (ΔΠΘ) στην Νέα Ορεστιάδα. Από το σχολικό έτος 2020-2021 είναι διευθύντρια στο 1ο Γενικό Λύκειο στην πόλη της Νέας Ορεστιάδας.

Κωνσταντινούπολεως 83
68200 Νέα Ορεστιάδα
Κιν.: 6972-991556, 6930-690325
E-mail: savvopoul@sch.gr

Η Νεκταρία – Άννα Σαρδάνη γεννήθηκε το 1993 στη Στουτγκάρδη της Γερμανίας. Είναι νηπιαγωγός, απόφοιτος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (με εξειδίκευση στην Ειδική Αγωγή στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου). Είναι κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία από το Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (Δ.Π.Θ.). Παράλληλα, φοιτά στο Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης του Δ.Π.Θ. Μιλά αγγλικά και ισπανικά. Έχει υπάρξει εθελόντρια και εργαζόμενη νηπιαγωγός σε μη κυβερνητικές οργανώσεις (Το Χαμόγελο του Παιδιού, Praksis, Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός), σε ιδιωτικό βρεφονηπιακό σταθμό, αλλά και ιδιοκτήτρια Ιδιωτικού Κέντρου Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών. Σήμερα εργάζεται ως νηπιαγωγός στο 2ο Νηπιαγωγείο Διδυμοτείχου.

Κανάρη 9

68200 Νέα Ορεστιάδα
Κιν.: 6955-101038
E-mail: annaneksardani@gmail.com

Η **Πασχαλίνα Σίσκου** αποφοίτησε από το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Α.Π.Θ. και εργάζεται ως δασκάλα από το 2009. Είναι κάτοχος του μεταπτυχιακού τίτλου του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δ.Π.Θ. και του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας. Είναι διδάκτωρ του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δ.Π.Θ. Έχει δημοσιεύσει σε συνέδρια και επισημονικούς τόμους.

Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 2552 0 25530, 6974-996366
E-mail: psiskou@fmenr.duth.gr, lina_siskou@yahoo.gr

Η **Ευδοκία Σταφίδα** γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Νέα Ορεστιάδα. Σπούδασε Μαθηματικά στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην «Φιλοσοφία, Ιστορία των Επιστημών και της Τεχνολογίας» του Πανεπιστημίου Charles de Gaulle Lille III, France. Από το 1991 μέχρι και το 2007 δίδασκε σε φροντιστήρια μέσης εκπαίδευσης. Με διαγωνισμό του ΑΣΕΠ έλαβε μόνιμο διορισμό σε Λύκειο της Νέας Ορεστιάδας στο οποίο και συνεχίζει να εργάζεται. Έχει παρακολουθήσει πλήθος σεμιναρίων που αφορούσαν κυρίως την εκπαίδευση και την διδασκαλία των μαθηματικών. Κατέχει πιστοποίηση Β επιπέδου στις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επιστημών. Ανέλαβε ως υπεύθυνη συντονίστρια ποικίλα εκπαιδευτικά προγράμματα, ερευνητικές εργασίες, μαθητικούς διαγωνισμούς και δειγματικές διδασκαλίες. Έχει παρουσιάσει επιστημονικές εργασίες στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας, σε Δράσεις του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Αδριανουπόλεως καθώς και σε ημερίδες της Ελληνικής Μαθηματικής Εταιρείας.

Παπαφλέσσα 27
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ. 6945-208318
E-mail: evi.stafida@gmail.com

Η **Ζωή Ταμπάκη** είναι απόφοιτος του Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Έχει δημοσιεύσει 4 εργασίες, 2 σε περιοδικά και 2 σε συνέδρια.

E-mail: ztampaki@for.auth.gr

Ο **Στυλιανός Ταμπάκης** είναι απόφοιτος του Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και διδάκτορας στο ίδιο τμήμα με θέμα: «Οι δασικές πυρκαγιές στην Ελλάδα από δασοπολιτική σκοπιά». Είναι Αναπληρωτής Καθηγητής στο Τμήμα Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στο αντικείμενο της Δασικής Πολιτικής. Έχει δημοσιεύσει σε διεθνή περιοδικά περισσότερες από 70 εργασίες σε θέματα περιβαλλοντικής πολιτικής και προστασίας του περιβάλλοντος.

Εγκαταστάσεις Σχολής Δασολογίας Φοίνικα
Κτίριο Β΄
2ος όροφος
E-mail: stampaki@for.auth.gr

Ο **Δημήτριος Τσάμογλου** είναι καθηγητής μαθηματικός, πτυχιούχος του Τμήματος Θετικών Επιστημών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.). Είναι κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος «Στελέχη Εκπαίδευσης στις Επιστήμες Αγωγής» του Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (Δ.Π.Θ.). Ο τίτλος της μεταπτυχιακής του διατριβής ήταν: «Η Βορειότερη Σχολική Μονάδα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Ελλάδας το Γυμνάσιο – Λύκειο Δικαίων». Εργάστηκε από το 1992 έως και το 2007 στην ιδιωτική εκπαίδευση, ενώ από το 2008 υπηρετεί ως μόνιμος καθηγητής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Από το Σεπτέμβριο του 2016 ασκεί τα καθήκοντα του Διευθυντή στο Γενικό Λύκειο Δικαίων.

Γενικό Λύκειο Δικαίων

Δίκαια, Τ.Κ. 680 08
Τηλ.: 2556 0 31237
E-mail: tsamo69@yahoo.gr

Η **Ιωάννα Τσιακιρούδη** υπηρετεί στον Στρατό Ξηράς των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και φέρει το βαθμό του Ταγματάρχη Οικονομικού. Γεννήθηκε στη Νέα Ορεστιάδα το 1982, όπου πέρασε τα μαθητικά της χρόνια, αποφοιτώντας από το 2ο Γενικό Λύκειο της πόλης. Σπούδασε στην Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων, απ' όπου αποφοίτησε το 2004. Είναι πτυχιούχος του Οικονομικού Τμήματος της Νομικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Επίσης, είναι μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Τμήματος Νομικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Λευκωσίας. Έχει τρία ανήλικα τέκνα. Συμμετέχει συστηματικά στα κοινωνικά και πολιτιστικά δρώμενα της Νέας Ορεστιάδας. Από το έτος 2019 υπηρετεί ως ειδική Γραμματέας του παραρτήματος του Λυκείου των Ελληνίδων Ορεστιάδας.

Τηλ.: 6937-092279
billxs2007@gmail.com

Η **Ελένη Φ. Φιλιππίδου** είναι μεταδιδακτορική ερευνήτρια στη Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με υποτροφία από το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, μέλος συνεργαζόμενου εκπαιδευτικού προσωπικού στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και Λέκτορας στο Τμήμα Επιστήμης και Τεχνικές Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Γαλλικού Κολλεγίου Idef-Universite Paris13. Είναι πτυχιούχος του Τμήματος Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Πανεπιστημίου Αθηνών και κάτοχος Μεταπτυχιακού και Διδακτορικού Διπλώματος στη Λαογραφία-Ανθρωπολογία του Χορού στο ίδιο πανεπιστήμιο. Έχει παρουσιάσει και δημοσιεύσει ερευνητικές εργασίες σε διεθνή συνέδρια και επιστημονικά περιοδικά σχετικά με το αντικείμενο του χορού. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα αφορούν τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες σε σχέση με τον χορό και τον πολιτισμό και την διαμόρφωση ταυτοτήτων διαμέσου του χορού.

Σ.Ε.Φ.Α.Α. Εθνικής Αντιστάσεως 41
17237 Δάφνη Αττικής
E-mail: filipele@phed.uoa.gr

Η **Σταυρούλα Χαραλαμποπούλου** είναι πτυχιούχος της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, του Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας. Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Φυσικών Πόρων του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Αφού εργάστηκε αρχικά στην ιδιωτική εκπαίδευση, τα τελευταία χρόνια εργάζεται σε δημόσια σχολεία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ως μόνιμη καθηγήτρια αγγλικών.

Email: stchth@hotmail.com

Η **Ευγενία Χατζηδημητρίου** γεννήθηκε στην Νέα Ορεστιάδα Έβρου το 1989. Αποφοίτησε από το 1ο Γενικό Λύκειο Νέας Ορεστιάδας το 2007 και συνέχισε τις σπουδές της στο Τ.Ε.Φ.Α.Α. του Δ.Π.Θ. στην Κομοτηνή έως το 2012. Από 2013- 2018 εργάστηκε στον Α.Ο. Ορεστιάδας σαν προπονήτρια στίβου. Παράλληλα από το 2013 έως και σήμερα είναι μέλος, χορεύτρια και χοροδιδάσκαλος στο Λύκειο των Ελληνίδων Παράρτημα Ορεστιάδας. Από το 2015 έως και σήμερα δουλεύει ως υπεύθυνη προπονήτρια στο γυμναστήριο Σαπαρίδη στη Νέα Ορεστιάδα. Το 2020-2021 εργάστηκε στο ΚΔΑΠ ΜΕΑ ΕΞΕΛΙΞΗ Ορεστιάδας, ενώ το 2021 εργάστηκε στην Σχολή Αστυφυλάκων του Διδυμοτείχου ως γυμνάστρια. Τα τελευταία χρόνια ασχολείται με την προετοιμασία παιδιών για αθλήματα σχολών (αστυφυλάκων, στρατού, Τ.Ε.Φ.Α.Α.).

Ευγενία Χατζηδημητρίου
6986-173764
E-mail: eygeniaxatzhdhmhtriu@hotmail.com

Ο **Χρήστος Χατζησαββίδης** είναι Καθηγητής με γνωστικό αντικείμενο «Δενδροκομία» στο Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Από τον Σεπτέμβριο του 2018 έως τον Αύγουστο του 2022 διετέλεσε Πρόεδρος του ίδιου Τμήματος. Στα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνονται η φυσιολογία, ο πολλαπλασιασμός και η καλλιέργεια καρποφόρων δένδρων και θάμνων, η θρέψη καθώς και οι αβιοτικές καταπονήσεις των

φυτών. Έχει δημοσιεύσει πάνω από 110 εργασίες σε έγκριτα διεθνή και ελληνικά επιστημονικά περιοδικά καθώς και σε εθνικά και διεθνή συνέδρια. Έχει δημοσιεύσει άρθρα που αφορούν δενδροκομικά και άλλα φυτικά είδη, σε έγκριτα επιστημονικά περιοδικά όπως: Scientia Horticulturae, Journal of Plant Nutrition, Journal of Biological Research, Journal of Plant Nutrition and Soil Science, Agrochimica, Soil Science and Plant Nutrition κ.ά.

Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης
Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Αθ. Πανταζίδου 193
68200 Νέα Ορεστιάδα
Τηλ.: 2552 0 41113
E-mail: cchatz@agro.duth.gr

Ο **Ιωάννης Ψημμένος** σπούδασε Φυσική στο Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο της Αθήνας (1988). Είναι, επίσης, κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία» του Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (2021). Η μεταπτυχιακή του διατριβή έχει θέμα «Συμμετοχή μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε εκπαιδευτικά προγράμματα STEM. Η περίπτωση της Ορεστιάδας». Από το 2008 διδάσκει σε δημόσια σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελευσίνα, στον Έβρο και στην Πετρούπολη. Έχει παρουσιάσει και δημοσιεύσει εργασίες σε συνέδρια, σχετικά με το ποδήλατο, την περιβαλλοντική εκπαίδευση και την εκπαίδευση STEM. Έχει συντονίσει προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα πλαίσια των σχολικών προγραμμάτων. Έχει εργαστεί ως εκπαιδευτής STEM σε έξι προγράμματα STEM Empowering Youth και Generation Next της SciCo.

Ιωάννης Ν. Ψημμένος
Φυσικός
Καθηγητής Μέσης Εκπαίδευσης
Επτανήσου 18
13231 Πετρούπολη
Τηλ.: 6972-293146
E-mail: giannipsi@yahoo.gr

**Πρακτικά 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας
«Κοινωνία, Οικονομία, Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη»**

**Έκδοση Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης
και Δήμου Ορεστιάδας**

Επιμέλεια: Ευάγγελος Μανωλάς

Copyright © 2023

**Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης
και Δήμος Ορεστιάδας**

Ημερομηνία Έκδοσης: Φεβρουάριος 2023